

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

026000265329

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

2

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Α. ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

**Κοινωνία και ποινική πραγματικότητα στο νομό Ιωαννίνων
την δεκαετία του 1930**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

Το ερευνητικό έργο συγχρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση - Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) & Εθνικούς Πόρους, στα πλαίσια του προγράμματος με τίτλο «ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ» το οποίο εντάσσεται στο ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ του 3^{ου} Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης του ΥΠ.Ε.Π.Θ.

The research Project is co-funded by the European Union - European Social Fund (ESF) & National Sources, in the framework of the program "HRAKLEITOS" of the "Operational Program for Education and Initial Vocational Training" of the 3rd Community Support Framework of the Hellenic Ministry of Education.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΠΕΑΕΚ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΣΥΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΡΥΦΗ
Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Εκπαίδευσης και Αρχικής
Επαγγελματικής Κατάρτισης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Α. ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Κοινωνία και ποινική πραγματικότητα στο νομό Ιωαννίνων
την δεκαετία του 1930

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

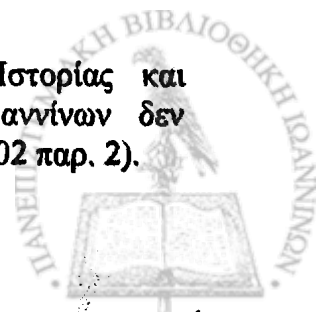
Επιβλέπων καθηγητής: Γεώργιος Πλουμίδης, καθηγητής
Μέλη: Κωνσταντίνος Κόμης, αναπληρωτής καθηγητής
Ρίκα Μπενβενίστε, αναπληρώτρια καθηγήτρια

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων δεν υποδηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα (Ν. 5343/32 αρθρ. 202 παρ. 2).

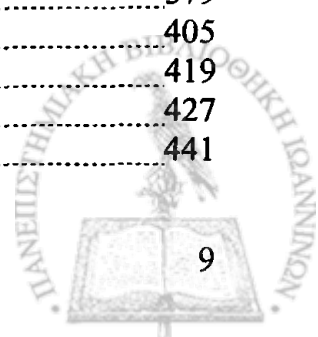

Στους γονείς μου
Αναστάσιο και Μαρία

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ.
Περιεχόμενα.....	9
Βραχυγραφίες.....	11
Κατάλογος πινάκων.....	13
Κατάλογος γραφημάτων.....	16
Κατάλογος εικόνων.....	20
Πρόλογος.....	21
I. Εισαγωγή: πηγές, στόχοι και μεθοδολογικά εργαλεία της έρευνας.....	25
II. Η πρώτη ελληνική περίοδος (1913 - 1932).....	43
III. Η μεταβενιζελική περίοδος (1933 - 1936).....	135
1. Ποινική καταστολή στην πόλη των Ιωαννίνων.....	135
α) Εγκλήματα κατά ζωής: διαπροσωπικές εντάσεις και συγκρούσεις.....	136
β) Η παραβίαση των περιουσιακών δικαιωμάτων: η οικονομική κρίση.....	157
γ) Η ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής.....	181
δ) Η ελευθερία της έκφρασης.....	191
ε) Ηθικές αξίες και πρότυπα.....	203
στ) Επιδιώξεις μέσω του δικαστηρίου: ψευδορκία και ψευδής καταμήνυση.....	215
2. Ποινική καταστολή στην αγροτική ενδοχώρα.....	227
α) Η έξαρση της ζωοκλοπής.....	227
β) Εγκλήματα κατά ζωής: διαπροσωπικές εντάσεις και συγκρούσεις.....	243
γ) Η παραβίαση των περιουσιακών δικαιωμάτων: η οικονομική κρίση.....	261
δ) Η ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής.....	281
ε) Η ελευθερία της έκφρασης.....	289
στ) Ηθικές αξίες και πρότυπα.....	299
ζ) Επιδιώξεις μέσω του δικαστηρίου: ψευδορκία και ψευδής καταμήνυση.....	315
3. Ερμηνεύοντας τις στατιστικές: η ανθρωπογεωγραφία της καταστολής.....	321
α) Η καταστολή στον αγροτικό χώρο και στην πόλη.....	321
β) Κοινωνική προέλευση των δραστών: τάξεις και εθνοθηρσκευτικές ομάδες. Ο ρόλος των κοινωνικών στερεοτύπων.....	331
γ) Οι έμφυλες διαστάσεις της εγκληματικότητας.....	339
IV. Η μεταξική περίοδος (1936 - 1940).....	347
1. Η καταστολή στην πόλη των Ιωαννίνων και την αγροτική ενδοχώρα - Συγκριτική προσέγγιση.....	354
α) Η έξαρση της ζωοκλοπής.....	355
β) Εγκλήματα κατά ζωής: διαπροσωπικές εντάσεις και συγκρούσεις.....	365
γ) Η παραβίαση των περιουσιακών δικαιωμάτων: η οικονομική κρίση.....	379
δ) Η ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής.....	405
ε) Η ελευθερία της έκφρασης.....	419
στ) Ηθικές αξίες και πρότυπα.....	427
ζ) Επιδιώξεις μέσω του δικαστηρίου: ψευδορκία και ψευδής καταμήνυση.....	441

2. Ερμηνεύοντας τις στατιστικές: η ανθρωπογεωγραφία της καταστολής.....	447
α) Η καταστολή στον αγροτικό χώρο και στην πόλη.....	447
β) Κοινωνική προέλευση των δραστών : τάξεις και εθνοθηρησκευτικές ομάδες. Ο ρόλος των κοινωνικών στερεοτύπων.....	454
γ) Οι έμφυλες διαστάσεις της εγκληματικότητας.....	460
V. Γενικά συμπεράσματα.....	465
Πηγές.....	473
α) Δημοσίευτες πηγές.....	473
β) Δημοσιευμένες πηγές.....	476
γ) Προφορικές πηγές.....	477
δ) Τύπος.....	477
Βιβλιογραφία.....	479
Ελληνική βιβλιογραφία.....	479
Ξένη βιβλιογραφία.....	506
Abstract.....	513
Παράρτημα	

Βραχυγραφίες

ΑΑΚ	Άνευ Αριθμού Κατατάξεως.
ΑΔΙ	Ιστορικό Αρχείο του Δήμου Ιωαννιτών.
ΑΕΚ	Αρχείο Ευλογίου Κουρίλα
ανατ.	ανατύπωση.
ΑΠΗ	Αρχείο Πρωτοδικείου Ιωαννίνων.
αρ.	αριθμός.
ΑΥΕΕ	Διπλωματικό και Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών.
βλ.	βλέπε.
ΓΑΚ	Γενικά Αρχεία του Κράτους.
ΓΑΚΚ	ΓΑΚ Κερκύρας
ΕΗΜ	Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών.
έκδ.	έκδοση.
ΕΛΙΑ	Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.
επιμ.	επιμέλεια.
εφ.	εφημερίδα.
ημ.	ημερομηνία.
κ. ε.	και εξής.
μτφ.	μετάφραση.
ό. π.	όπως προηγουμένως.
περ.	περιοδικό.
περίοδ.	περίοδος.
πρόλ.	πρόλογος
πρωτ.	πρωτόκολλο.
σ.	σελίδα.
σσ.	σελίδες.
σημ.	σημερινός, ή, ό.
τόμ.	τόμος/οι.
τεύχ.	τεύχος
υποσ.	υποσημείωση.
φάκ.	φάκελος.

- f. file, fond = φάκελος.
- φ. φύλλο.
- φφ. φύλλα.
- χ.χ. χωρίς χρονολογία έκδοσης.

Κατάλογος πινάκων

Η μεταβενιζελική περίοδος (1933 - 1936)

Ποινική καταστολή στην πόλη των Ιωαννίνων

σελ.

Πίνακας 1.	«Έγκλημα και τιμωρία» για τα εγκλήματα κατά της ζωής, σε βαθμό πλημμελήματος.....	138
Πίνακας 2.	Χρόνος τελέσεως για τα εγκλήματα κατά της ζωής (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου και παραπεμπτικά βουλεύματα στο βαθμό του κακουργήματος).....	140
Πίνακας 3.	Τρόπος /Μέσον τελέσεως εγκλημάτων κατά ζωής (ανθρωποκτονιών).....	148
Πίνακας 4.	«Έγκλημα και τιμωρία»: παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων σε βαθμό πλημμελήματος.....	161
Πίνακας 5.	Χρόνος τελέσεως υποθέσεων για παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου και παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος).....	162
Πίνακας 6.	«Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις με πολιτικό χαρακτήρα σε βαθμό πλημμελήματος.....	184
Πίνακας 7.	Χρόνος τελέσεως παραβάσεων πολιτικού χαρακτήρα (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου και παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος).....	186
Πίνακας 8.	«Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις συκοφαντίας και δυσφημήσεως σε βαθμό πλημμελήματος.....	192
Πίνακας 9.	Χρόνος τελέσεως εκδικασθεισών υποθέσεων συκοφαντίας και δυσφημήσεως διά του τύπου (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου και παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος).....	193
Πίνακας 10.	«Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις κατά των ηθών σε βαθμό πλημμελήματος.....	212
Πίνακας 11.	Χρόνος τελέσεως παραβατικοτήτων κατά των ηθών (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου και παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος).....	213
Πίνακας 12.	«Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης σε βαθμό πλημμελήματος.....	217
Πίνακας 13.	Χρόνος τελέσεως υποθέσεων ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου).....	218

Ποινική καταστολή στην αγροτική ενδοχώρα

Πίνακας 14.	«Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις ζωοκλοπών, σε βαθμό πλημμελήματος.....	233
Πίνακας 15.	Χρόνος τελέσεως υποθέσεων ζωοκλοπής (καταδικαστικές αποφάσεις πλημμελειοδικείου).....	235
Πίνακας 16.	Η γεωγραφία των εκτοπισμών.....	239
Πίνακας 17.	«Έγκλημα και τιμωρία»: εγκλήματα κατά ζωής σε βαθμό πλημμελήματος.....	245
Πίνακας 18.	Χρόνος τελέσεως εγκλημάτων κατά ζωής (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου και παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος).....	246

Πίνακας 19. Τρόπος /Μέσον τελέσεως εγκλημάτων κατά ζωής (ανθρωποκτονιών).....	259
Πίνακας 20. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων σε βαθμό πλημμελήματος.....	263
Πίνακας 21. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων για παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου και παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος).....	265
Πίνακας 22 «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις με πολιτικό χαρακτήρα σε βαθμό πλημμελήματος.....	283
Πίνακας 23 Τόπος και διάρκεια ποινής εκτοπισμού σε βαθμό Πλημμελήματος, με βάση την χρονολογία έκδοσης της απόφασης.....	288
Πίνακας 24. «Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις συκοφαντίας και δυσφημίσεως σε βαθμό πλημμελήματος.....	291
Πίνακας 25. Χρόνος τελέσεως καταδικασθέντων υποθέσεων συκοφαντίας και δυσφημίσεως διά του τύπου (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου).....	292
Πίνακας 26. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις κατά των ηθών σε βαθμό πλημμελήματος.....	300
Πίνακας 27. Χρόνος τελέσεως παραβατικότητων κατά των ηθών (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου και παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος).....	301
Πίνακας 28. «Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης σε βαθμό πλημμελήματος.....	316
Πίνακας 29. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου).....	317

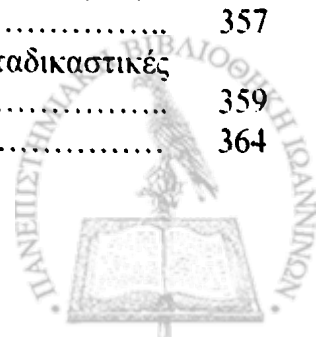
Ερμηνεύοντας τις στατιστικές: η ανθρωπογεωγραφία της καταστολής

Πίνακας 30. Η γεωγραφία της παραβατικότητας το διάστημα 1933 - 1936.....	322
Πίνακας 31. Αγροτικός - αστικός χώρος: συσχέτιση των δεδομένων το διάστημα 1933 - 1936.....	325
Πίνακας 32. Γεωγραφική ακτίνα παραβατικής δραστηριότητας το διάστημα 1933 - 1936.....	328
Πίνακας 33 Επάγγελμα / ιδιότητα παραβατών: η διαχρονική εξέλιξη πρόσωπα...	331
Πίνακας 34. Παραβατικότητα κατά εθνοθρησκευτική ομάδα (πρόσωπα).....	334
Πίνακας 35. Παραβατικότητα κατά φύλο (πρόσωπα).....	339
Πίνακας 36. Η βία της αρρενοκρατίας.....	344

Η μεταξική περίοδος (1936 - 1940)

Πλαίσιο καταστολής ανάμεσα στην πόλη των Ιωαννίνων και την αγροτική ενδοχώρα.

Πίνακας 37. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις ζωοκλοπών, σε βαθμό πλημμελήματος.....	357
Πίνακας 38. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων ζωοκλοπής (καταδικαστικές αποφάσεις πλημμελειοδικείου).....	359
Πίνακας 39. Η γεωγραφία των εκτοπισμών.....	364

Πίνακας 40	«Έγκλημα και τιμωρία»: εγκλήματα κατά ζωής σε βαθμό πλημμελήματος.....	366
Πίνακας 41.	Χρόνος τελέσεως εγκλημάτων κατά ζωής (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου και παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος).....	368
Πίνακας 42.	Χρόνος τελέσεως υποθέσεων για παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου και παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος).....	382
Πίνακας 43.	«Έγκλημα και τιμωρία»: παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων σε βαθμό πλημμελήματος.....	384
Πίνακας 44.	«Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις με πολιτικό χαρακτήρα σε βαθμό πλημμελήματος.....	410
Πίνακας 45.	Χρόνος τελέσεως παραβάσεων πολιτικού χαρακτήρα (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου).....	411
Πίνακας 46.	«Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις συκοφαντίας και δυσφημίσεως σε βαθμό πλημμελήματος.....	422
Πίνακας 47.	Χρόνος τελέσεως καταδικασθέντων υποθέσεων συκοφαντίας και δυσφημίσεως (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου).....	424
Πίνακας 48.	Χρόνος τελέσεως παραβατικότητας κατά των ηθών (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου και παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος).....	436
Πίνακας 49.	«Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις κατά των ηθών σε βαθμό πλημμελήματος.....	438
Πίνακας 50.	«Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης σε βαθμό πλημμελήματος.....	443
Πίνακας 51.	Χρόνος τελέσεως υποθέσεων ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου).....	445

Ερμηνεύοντας τις στατιστικές: η ανθρωπογεωγραφία της καταστολής

Πίνακας 52.	Η γεωγραφία της παραβατικότητας το διάστημα 1936 - 1940.....	448
Πίνακας 53.	Αγροτικός - αστικός χώρος: συσχέτιση των δεδομένων το διάστημα 1936 - 1940.....	450
Πίνακας 54.	Γεωγραφική ακτίνα παραβατικής δραστηριότητας το διάστημα 1936 - 1940.....	452
Πίνακας 55	Επάγγελμα / ιδιότητα παραβατών: η διαχρονική εξέλιξη πρόσωπα... ..	454
Πίνακας 56.	Παραβατικότητα κατά εθνοθρησκευτική ομάδα (πρόσωπα).....	457
Πίνακας 57.	Παραβατικότητα κατά φύλο (πρόσωπα).....	460
Πίνακας 58.	Η βία της αρρενοκρατίας.....	462

Κατάλογος γραφημάτων

Η μεταβενιζελική περίοδος (1933 - 1936)

Ποινική καταστολή στην πόλη των Ιωαννίνων

Γράφημα 1. «Έγκλημα και τιμωρία» για τα εγκλήματα κατά της ζωής, σε βαθμό πλημμελήματος.....	139
Γράφημα 2. Χρόνος τελέσεως καταδικασθέντων υποθέσεων για τα εγκλήματα κατά της ζωής στο βαθμό του πλημμελήματος.....	140
Γράφημα 3. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων για εγκλήματα κατά της ζωής που παραπέμφθηκαν σε δίκη με βούλευμα στο βαθμό του κακουργήματος... ..	140
Γράφημα 4. Τρόπος / Μέσον τελέσεως εγκλημάτων κατά ζωής (ανθρωποκτονιών).....	148
Γράφημα 5. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων σε βαθμό πλημμελήματος.....	161
Γράφημα 6. Χρόνος τελέσεως καταδικασθέντων υποθέσεων για παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων σε βαθμό πλημμελήματος.....	162
Γράφημα 7. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων για παραβιάσεις των περιουσιακών δικαιωμάτων που παραπέμφθηκαν σε δίκη με βούλευμα σε βαθμό κακουργήματος.....	184
Γράφημα 8. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις με πολιτικό χαρακτήρα σε βαθμό πλημμελήματος.....	177
Γράφημα 9. Χρόνος τελέσεως καταδικασθέντων παραβάσεων πολιτικού χαρακτήρα σε βαθμό πλημμελήματος.....	186
Γράφημα 10. «Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις συκοφαντίας και δυσφημήσεως σε βαθμό πλημμελήματος.....	193
Γράφημα 11. Χρόνος τελέσεως καταδικαστικών υποθέσεων συκοφαντίας και δυσφημήσεως διά του τύπου, σε βαθμό πλημμελήματος.....	194
Γράφημα 12. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων συκοφαντίας και δυσφημήσεως διά του τύπου παραπεμπομένων με βούλευμα σε βαθμό κακουργήματος.....	194
Γράφημα 13. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις κατά των ηθών σε βαθμό πλημμελήματος.....	213
Γράφημα 14. Χρόνος τελέσεως εκδικασθεισών καταδικαστικών παραβατικοτήτων κατά των ηθών σε βαθμό πλημμελήματος.....	214
Γράφημα 15. Χρόνος τελέσεως παραβατικοτήτων κατά των ηθών παραπεμπομένων με βούλευμα σε βαθμό κακουργήματος.....	214
Γράφημα 16. «Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης σε βαθμό πλημμελήματος.....	218
Γράφημα 17. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης σε βαθμό πλημμελήματος.....	219

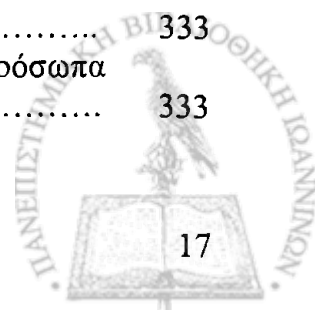
Ποινική καταστολή στην αγροτική ενδοχώρα

Γράφημα 18. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις ζωοκλοπών, σε βαθμό πλημμελήματος.....	235
Γράφημα 19. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων ζωοκλοπής (καταδικαστικές αποφάσεις πλημμελειοδικείου).....	235
Γράφημα 20. Η γεωγραφία των εκτοπισμών.....	240
Γράφημα 21. «Έγκλημα και τιμωρία»: εγκλήματα κατά ζωής σε βαθμό πλημμελήματος.....	245

Γράφημα 22. Χρόνος τελέσεως εγκλημάτων κατά ζωής (παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος).....	246
Γράφημα 23. Τρόπος / Μέσον τελέσεως εγκλημάτων κατά ζωής (ανθρωποκτονιών).....	259
Γράφημα 24. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων σε βαθμό πλημμελήματος.....	264
Γράφημα 25. Χρόνος τελέσεως καταδικασθέντων υποθέσεων για παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων σε βαθμό πλημμελήματος.....	266
Γράφημα 26. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων για παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων που παραπέμφθηκαν σε δίκη με βούλευμα σε βαθμό κακουργήματος.....	266
Γράφημα 27. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις με πολιτικό χαρακτήρα σε βαθμό πλημμελήματος.....	283
Γράφημα 28. «Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις συκοφαντίας και δυσφημίσεως σε βαθμό πλημμελήματος.....	291
Γράφημα 29. Χρόνος τελέσεως καταδικασθέντων υποθέσεων συκοφαντίας και δυσφημίσεως διά του τύπου (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου).....	292
Γράφημα 30. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις κατά των ηθών σε βαθμό πλημμελήματος.....	301
Γράφημα 31. Χρόνος τελέσεως εκδικασθεισών καταδικαστικών παραβατικοτήτων κατά των ηθών σε βαθμό πλημμελήματος.....	302
Γράφημα 32. Χρόνος τελέσεως παραβατικοτήτων κατά των ηθών παραπεμπομένων με βούλευμα σε βαθμό κακουργήματος.....	302
Γράφημα 33. «Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης σε βαθμό πλημμελήματος.....	317
Γράφημα 34. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης σε βαθμό πλημμελήματος.....	318

Ερμηνεύοντας τις στατιστικές: η ανθρωπογεωγραφία της καταστολής

Γράφημα 35. Η γεωγραφία της παραβατικότητας το διάστημα 1933 - 1936 σε βαθμό πλημμελήματος (καταδικαστικές αποφάσεις).....	324
Γράφημα 36. Η γεωγραφία της παραβατικότητας το διάστημα 1933 - 1936 σε βαθμό κακουργήματος (παραπεμπτικά βουλεύματα).....	325
Γράφημα 37. Αγροτικός - αστικός χώρος: συσχέτιση των δεδομένων το διάστημα 1933 - 1936 σε βαθμό πλημμελήματος (καταδικαστικές αποφάσεις).....	326
Γράφημα 38. Αγροτικός - αστικός χώρος: συσχέτιση των δεδομένων το διάστημα 1933 - 1936 σε βαθμό κακουργήματος (παραπεμπτικά βουλεύματα).....	326
Γράφημα 39. Γεωγραφική ακτίνα παραβατικής δραστηριότητας το διάστημα 1933 - 1936 σε βαθμό πλημμελήματος (καταδικαστικές αποφάσεις).....	329
Γράφημα 40. Γεωγραφική ακτίνα παραβατικής δραστηριότητας το διάστημα 1933 - 1936 σε βαθμό κακουργήματος (παραπεμπτικά βουλεύματα).....	329
Γράφημα 41. Επάγγελμα / ιδιότητα παραβατών: η διαχρονική εξέλιξη - πρόσωπα (κατά ιδιότητα).....	333
Γράφημα 42. Επάγγελμα / ιδιότητα παραβατών: η διαχρονική εξέλιξη - πρόσωπα (κατά έτος).....	333

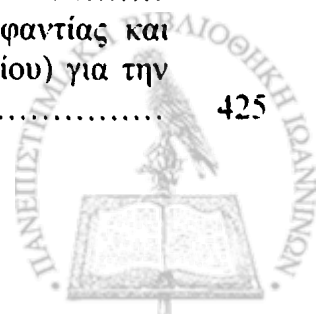

Γράφημα 43. Παραβατικότητα κατά εθνοθρησκευτική ομάδα (πρόσωπα) σε βαθμό πλημμελήματος.....	334
Γράφημα 44. Παραβατικότητα κατά εθνοθρησκευτική ομάδα (πρόσωπα) σε βαθμό κακουργήματος.....	335
Γράφημα 45. Παραβατικότητα κατά φύλο (ανά έτος).....	339
Γράφημα 46. Παραβατικότητα κατά φύλο (κατά φύλο).....	340
Γράφημα 47. Η βία της αρρενοκρατίας σε βαθμό πλημμελήματος.....	345
Γράφημα 48. Η βία της αρρενοκρατίας σε βαθμό κακουργήματος.....	345

Η μεταξική περίοδος (1936 - 1940)

Πλαίσιο καταστολής ανάμεσα στην πόλη των Ιωαννίνων και την αγροτική ενδοχώρα.

Γράφημα 49. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις ζωοκλοπών, σε βαθμό πλημμελήματος.....	357
Γράφημα 50. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων ζωοκλοπής (καταδικαστικές αποφάσεις πλημμελειοδικείου).....	359
Γράφημα 51. Η γεωγραφία των εκτοπισμών.....	364
Γράφημα 52. «Έγκλημα και τιμωρία»: εγκλήματα κατά ζωής σε βαθμό πλημμελήματος στην πόλη των Ιωαννίνων.....	367
Γράφημα 53. «Έγκλημα και τιμωρία»: εγκλήματα κατά ζωής σε βαθμό πλημμελήματος στην αγροτική ενδοχώρα.....	367
Γράφημα 54. Χρόνος τελέσεως εγκλημάτων κατά ζωής στην πόλη των Ιωαννίνων (παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος).....	368
Γράφημα 55. Χρόνος τελέσεως εγκλημάτων κατά ζωής στην αγροτική ενδοχώρα (παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος).....	368
Γράφημα 56. Χρόνος τελέσεως καταδικασθέντων υποθέσεων για παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων σε βαθμό πλημμελήματος στην πόλη των Ιωαννίνων.....	383
Γράφημα 57. Χρόνος τελέσεως καταδικασθέντων υποθέσεων για παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων σε βαθμό πλημμελήματος στην αγροτική ενδοχώρα.....	383
Γράφημα 58. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων σε βαθμό πλημμελήματος στην πόλη των Ιωαννίνων.....	385
Γράφημα 59. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων σε βαθμό πλημμελήματος στην αγροτική ενδοχώρα.....	385
Γράφημα 60. «Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις συκοφαντίας και δυσφημίσεως σε βαθμό πλημμελήματος για την πόλη των Ιωαννίνων.....	423
Γράφημα 61. «Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις συκοφαντίας και δυσφημίσεως σε βαθμό πλημμελήματος για την αγροτική ενδοχώρα.....	423
Γράφημα 62. Χρόνος τελέσεως καταδικασθέντων υποθέσεων συκοφαντίας και δυσφημίσεως (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου) για την πόλη των Ιωαννίνων.	424
Γράφημα 63. Χρόνος τελέσεως καταδικασθέντων υποθέσεων συκοφαντίας και δυσφημίσεως (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου) για την αγροτική ενδοχώρα.....	425

Γράφημα 64. Χρόνος τελέσεως εκδικασθεισών καταδικαστικών παραβατικότητων κατά των ηθών σε βαθμό πλημμελήματος.....	437
Γράφημα 65. Χρόνος τελέσεως παραβατικότητων κατά των ηθών παραπεμπομένων με βούλευμα σε βαθμό κακουργήματος.....	437
Γράφημα 66. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις κατά των ηθών σε βαθμό πλημμελήματος για την πόλη των Ιωαννίνων.....	439
Γράφημα 67. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις κατά των ηθών σε βαθμό πλημμελήματος για την αγροτική ενδοχώρα.....	439
Γράφημα 68. «Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης σε βαθμό πλημμελήματος για την πόλη των Ιωαννίνων...	444
Γράφημα 69. «Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης σε βαθμό πλημμελήματος για την αγροτική ενδοχώρα.....	444
Γράφημα 70. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης σε βαθμό πλημμελήματος για την πόλη των Ιωαννίνων.....	445
Γράφημα 71. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης σε βαθμό πλημμελήματος για την αγροτική ενδοχώρα.....	445

Ερμηνεύοντας τις στατιστικές: η ανθρωπογεωγραφία της καταστολής

Γράφημα 72. Η γεωγραφία της παραβατικότητας το διάστημα 1936 - 1940 σε βαθμό πλημμελήματος (καταδικαστικές αποφάσεις).....	448
Γράφημα 73. Η γεωγραφία της παραβατικότητας το διάστημα 1936 - 1940 σε βαθμό κακουργήματος (παραπεμπτικά βουλεύματα).....	449
Γράφημα 74. Αγροτικός - αστικός χώρος: συσχέτιση των δεδομένων το διάστημα 1936 - 1940 σε βαθμό πλημμελήματος (καταδικαστικές αποφάσεις).....	451
Γράφημα 75. Αγροτικός - αστικός χώρος: συσχέτιση των δεδομένων το διάστημα 1936 - 1940 σε βαθμό κακουργήματος (παραπεμπτικά βουλεύματα).....	451
Γράφημα 76. Γεωγραφική ακτίνα παραβατικής δραστηριότητας το διάστημα 1936 - 1940 σε βαθμό πλημμελήματος (καταδικαστικές αποφάσεις).....	452
Γράφημα 77. Γεωγραφική ακτίνα παραβατικής δραστηριότητας το διάστημα 1936 - 1940 σε βαθμό κακουργήματος (παραπεμπτικά βουλεύματα).....	453
Γράφημα 78. Επάγγελμα / ιδιότητα παραβατών: η διαχρονική εξέλιξη - πρόσωπα (κατά ιδιότητα).....	455
Γράφημα 79. Επάγγελμα / ιδιότητα παραβατών: η διαχρονική εξέλιξη - πρόσωπα (κατά έτος).....	456
Γράφημα 80. Παραβατικότητα κατά εθνοθησκευτική ομάδα (πρόσωπα) σε βαθμό πλημμελήματος.....	457
Γράφημα 81. Παραβατικότητα κατά εθνοθησκευτική ομάδα (πρόσωπα) σε βαθμό κακουργήματος.....	458
Γράφημα 82. Παραβατικότητα κατά φύλο (ανά έτος).....	461
Γράφημα 83. Παραβατικότητα κατά φύλο (κατά φύλο).....	462
Γράφημα 84. Η βία της αρρενοκρατίας σε βαθμό πλημμελήματος.....	463
Γράφημα 85. Η βία της αρρενοκρατίας σε βαθμό κακουργήματος.....	464

Κατάλογος εικόνων

		σελ.
Εικόνα 1.	Οι φυλακισμένοι των Ιωαννίνων (εφημ. «Ριζοσπάστης»).....	70
Εικόνα 2.	Ο Θύμιος και ο Γιάννης Ρέντζος.....	99
Εικόνα 3.	Σχεδιάγραμμα της ληστείας της Πέτρας (περιοδ. «Αστυνομικά Χρονικά»).....	103
Εικόνα 4.	Σχεδιάγραμμα της ευρύτερης περιοχής της ληστείας της Πέτρας (εφημ. «Καθημερινή»).....	106
Εικόνα 5.	Χειρόγραφη επιστολή του Ιωάννη Ρέντζου (εφημ. «Εμπρός»).....	115
Εικόνα 6.	Ο Τάκης και ο Κώστας Κουμπής (εφημ. «Εμπρός»).....	120
Εικόνα 7.	Οι ληστές Κουμπαίοι κατά την στιγμή της εκτέλεσης (εφημ.«Ακρόπολις»).....	126
Εικόνα 8.	Απόσπασμα από παραπεμπτικό Βούλευμα, σχετικό με υπόθεση παιδοκτονίας στο Τσαρακλαμάνιο Φιλιατών στις 13/ 2/1936.....	251
Εικόνα 9.	Κεντρικός τίτλος εφημερίδας «Ηπειρωτικός Αγών» για το έγκλημα στη Μονή Δουραχάνη.....	255
Εικόνα 10.	Απόφαση του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων σχετική με λαθρεμπόριο καπνού πλησίον της Μονής Βελλάς	277
Εικόνα 11.	Προκαταρκτικά απόφασης του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για μοιχεία.....	312
Εικόνα 12.	Απόσπασμα από παραπεμπτικό Βούλευμα, σχετικό με δολοφονία στους Λιγγιάδες τον Οκτώβριο του 1938.....	378
Εικόνα 13.	Παραβάσεις Αγορανομικού Κώδικα στην εφημερίδα «Ηπειρωτικός Αγών».....	400
Εικόνα 14.	Δηλώσεις μετανοίας.....	416
Εικόνα 15.	Απόσπασμα από παραπεμπτικό Βούλευμα, σχετικό με αποπλάνηση σε ασέλγεια στα Πράμαντα τον Αύγουστο του 1936.....	432

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η μελέτη εκπονήθηκε στο πλαίσιο του ανωτάτου επιχειρησιακού ερευνητικού προγράμματος υποτροφίας «Ηράκλειτος» του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. II - Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης), μετά από επιτυχή αξιολόγηση της προτάσεως διεκδίκησης αυτής. Η εν λόγω υποτροφία, πέραν της μηνιαίας οικονομικής χορηγίας, παρείχε την δυνατότητα πραγματοποίησης χρηματοδοτούμενων επιστημονικών επισκέψεων, τα οποία επικούρησαν την εκπόνηση της διατριβής, κυρίως σε βιβλιογραφικό επίπεδο¹. Ομοίως, χρηματοδοτήθηκε και η συμμετοχή σε διεθνές συνέδριο του εξωτερικού, στο οποίο παρουσιάστηκαν πτυχές της έρευνας και των πορισμάτων της διατριβής². Ωστόσο, η ερευνητική πορεία προσέδωσε ερεθίσματα και για μία παράλληλη, με την εξέλιξη της διατριβής, συγγραφή άρθρων ή ανακοινώσεων, τα οποία σχετίζονταν, έστω πλαγίως, με την θεματική της μελέτης μας³. Πάντως, πέραν της οικονομικής ενίσχυσης, στην ολοκλήρωση της διατριβής, με τον τρόπο τους, συνέβαλαν και τα κάτωθι πρόσωπα.

Αρχικώς, θα ήθελα να αναφερθώ στον καθηγητή μου κ. Γεώργιο Πλουμίδα, στον οποίο εκφράζω και από εδώ τον σεβασμό μου και την αμέριστη ευγνωμοσύνη μου για τις συμβουλές του, τις παρατηρήσεις του και την καθοδήγησή του κατά την διάρκεια εκπόνησης της διατριβής, αλλά και ευρύτερα, για την συνολική παρουσία μου στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, από το πρώτο έτος, ακόμη, των προπτυχιακών σπουδών μου. Δίπλα του, άλλωστε, μαθήτευσα στην επιστήμη της ιστορίας, στον τρόπο συγγραφής και στην μεθοδολογία της αρχειακής και βιβλιογραφικής έρευνας. Πέραν, όμως, αυτών, του εκφράζω και τις ευχαριστίες μου για το γεγονός ότι εντόπισε ο ίδιος το αρχείο, υπήρξε ο εμπνευστής του θέματος της διατριβής, ενώ, ταυτοχρόνως, με την ενθάρρυνσή του και τις υποδείξεις του πραγματοποίησα τις δύσκολες αρχειακές αναζητήσεις. Τέλος, θα ήθελα να κάνω μνεία και στην σημαίνουσα για εμένα πρότασή του να διεκδικήσω την υποτροφία «Ηράκλειτος» (καθώς ο κάθε καθηγητής μπορούσε να προτείνει μόνον έναν υποψήφιο διδάκτορα), με την κατάκτηση της οποίας, διευκολύνθηκε, σημαντικά, η εκπόνηση της παρούσας μελέτης.

Ακολουθώς, οφείλω να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στα υπόλοιπα δύο μέλη της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής: τον αναπληρωτή καθηγητή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κ. Κωνσταντίνο Κόμη και την αναπληρώτρια

¹ Πρόκειται για επισκέψεις α) στις βιβλιοθήκες της Φιλοσοφικής και Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και β) στις βιβλιοθήκες της Νομικής Σχολής και της Σχολής Ανθρωπιστικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Βρυξελλών (Université Libre Brussels - ULB).

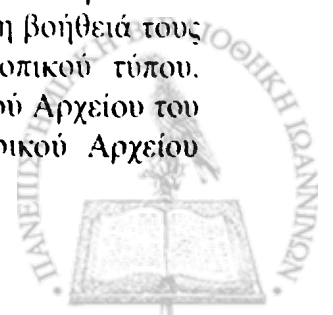
² Πρόκειται για το συνέδριο «Ο ελληνικός κόσμος ανάμεσα στην εποχή του Διαφωτισμού και στον εικοστό αιώνα» της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών, το οποίο πραγματοποιήθηκε στο Βουκουρέστι στις 2 - 4 Ιουνίου 2006. Το θέμα της ανακοίνωσης ήταν: «Ληστρικές συμπεριφορές στις αρχές του 20ού αιώνα: Το παράδειγμα του Νομού Ιωαννίνων».

³ Πρόκειται για τις εργασίες: α) «Το Βιβλίο Καταστατικών Εταιρειών 1931 - 1935 των Ιωαννίνων», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, τόμ. 35 (2001), Ιωάννινα, σσ. 15 - 98, β) «Πρωτοδικείο Ιωαννίνων (1913 - 1940): Ιστορία, πρόσωπα και η δράση τους», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, τόμ. 37, Ιωάννινα 2003, σσ. 77 - 182 και γ) «Συνεταιριστικές δραστηριότητες στα Ιωάννινα (1914 - 1930): Η μαρτυρία του «Βιβλίου Καταστατικών Εταιρειών» στο 4ο διεπιστημονικό - διαπανεπιστημιακό συνέδριο του *Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου* για το Μέτσοβο με θέμα «Η ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές» (Μέτσοβο, 23 - 26 Σεπτεμβρίου 2004).

καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας κ. Ρίκα Μπενβενίστε. Αναμφισβήτητα, η σημερινή μορφή της παρούσας εργασίας οφείλεται κατά πολύ στην καθοριστική συνδρομή τους. Τους ευχαριστώ, κατά συνέπεια, θερμά, για την επανειλημμένη ενασχόλησή τους με τα ενίοτε αναφυόμενα ζητήματα, κατά την διάρκεια εκπόνησης της διατριβής, τις επιμελείς διορθώσεις των κειμένων, τις μεθοδολογικές και βιβλιογραφικές καθοδηγήσεις τους και εν τέλει την ενθαρρυντική προς εμένα, πάντοτε, στάση τους για την ολοκλήρωση του σκοπού μου. Εξάλλου, οι καίριες παρατηρήσεις και τα σχόλιά τους, με βοήθησαν να αντιμετωπίσω το ζητούμενο με μία συγκριτική ιστορική διάσταση και να αναπτύξω ερωτήματα, τα οποία επικούρησαν στην ανάλυση του θέματος.

Προς την ίδια κατεύθυνση, ωστόσο, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου προς το σύνολο των καθηγητών του Τομέα Ιστορίας Νεωτέρων Χρόνων του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας, οι οποίοι, όλα αυτά τα χρόνια, μου χάρησαν ένα ιδανικό περιβάλλον συνεργασίας και παρουσίας στον χώρο του Πανεπιστημίου αλλά και ένα πλαίσιο γόνιμων συζητήσεων. Ειδικότερα, εκφράζω τις ευχαριστίες μου προς τον καθηγητή κ. Γεώργιο Παπαγεωργίου, όχι μόνον για το ενδιαφέρον του αλλά και για την, πάντοτε, θετική ανταπόκρισή του προς το πρόσωπό μου. Επίσης, προς τους επίκουρους καθηγητές κ. Αθανάσιο Σφήκα, κ. Αιμιλία Θεμοπούλου και κ. Αικατερίνη Ζαρίδη για το έκδηλο ενδιαφέρον τους για την πορεία εκπόνησης της διατριβής. Ομοίως, προς τις λέκτορες κ. Κωνσταντίνα Πανάγου, κ. Λήδα Παπαστεφανάκη και κ. Άννα Μαχαιρά για την συμπαράστασή τους. Τέλος, για τους ίδιους λόγους, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου και προς τον αποχωρήσαντα καθηγητή κ. Γεώργιο Σιορόκα, καθώς και προς την αποθανούσα καθηγήτρια Ελευθερία Νικολαΐδου, ιδίως για την βοήθειά της, σε αρχαιακό επίπεδο, κατά τα πρώτα έτη εκπόνησης της διατριβής.

Εν συνεχεία, κάνω ιδιαίτερη αναφορά στους λειτουργούς και γενικότερα στο σύνολο του προσωπικού του Πρωτοδικείου Ιωαννίνων, καθώς η διευκόλυνσή τους, συνέβαλε καθοριστικά στην εξέλιξη και στην ολοκλήρωση της αρχαιακής έρευνας. Πάντως, πέραν των γενικών ευχαριστιών μου, εκφράζω την ευγνωμοσύνη μου στην κ. Ειρήνη Πριοβόλου, προϊσταμένη Διεύθυνσης της Γραμματείας του Πρωτοδικείου Ιωαννίνων, για την εμπιστοσύνη που έδειξε στο πρόσωπό μου και για την εξασφάλιση όλων των διευκολύνσεων για την πραγματοποίηση της συλλογής του αρχαιακού υλικού, καθώς επίσης και στους υπαλλήλους του Πρωτοδικείου κ. Αικατερίνη Τσιακτίρα, κ. Βασίλη Ντάφλο και κ. Μιράντα Καζάκου. Παράλληλα, κατά την τρίχρονη και σχεδόν καθημερινή παρουσία μου στους χώρους του δικαστηρίου, η ερευνητική ενασχόλησή μου αποτελούσε, συχνά, εστία ενδιαφέροντος και πολλών συζητήσεων με δικηγόρους των Ιωαννίνων και δικαστικούς λειτουργούς, τους οποίους και ευχαριστώ. Μολαταύτα, δεν θα μπορούσα να μην αναφερθώ, ιδιαιτέρως, με αισθήματα σεβασμού, στον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων κ. Θεοφάνη Λιούτα και στον πρόεδρο του Δικηγορικού Συλλόγου Ιωαννίνων κ. Χρήστο Πάνο για το διαρκές ενδιαφέρον τους για την εξέλιξη της διατριβής και την ηθική, κυρίως, στήριξή τους. Ωστόσο, παραλλήλως, οφείλω να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην διεύθυνση και στο προσωπικό όλων των αρχείων και των βιβλιοθηκών στις οποίες απευθύνθηκα. Ιδιαιτέρως, στους υπεύθυνους της βιβλιοθήκης της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών κ. Κωνσταντίνο Μπίλη και κ. Ελένη Κίγκα για την πολύτιμη βοήθειά τους κατά την διερεύνηση της Ηπειρωτικής βιβλιογραφίας και του τοπικού τύπου. Επίσης εκφράζω τις ευχαριστίες μου προς το προσωπικό του Ιστορικού Αρχείου του Υπουργείου Εξωτερικών, του Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου

καθώς και του Ποινικού Σπουδαστηρίου της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ωσαύτως, στην κ. Μαρία Παππά, αρχειονόμο, προϊσταμένη του Ιστορικού Αρχείου του Δήμου Ιωαννιτών, στον κ. Ξενοφώντα Κοντούρη, πρόεδρο του Ιδρύματος Βορειοηπειρωτικών Ερευνών και στο προσωπικό του Σπουδαστηρίου του Τομέα Ιστορίας Νεωτέρων Χρόνων για την κάθε είδους βοήθεια και την πάντοτε φιλόξενη διάθεσή τους: κ. Μαίρη Ζάγκλη - Μπόζιου, κ. Δέσποινα Γιαραλή - Παπαδοπούλου και κ. Αθανασία Λύτρα. Παράλληλα, εκφράζω τις θερμές ευχαριστίες μου προς τους διδάκτορες κ. Ηλία Σκουλίδα και κ. Στέφανο Τσιόδουλο καθώς και προς τον υποψήφιο διδάκτορα κ. Αργύρη Γιαννέλο, για την σημαντική βοήθειά τους, που κατά καιρούς χρειάστηκα.

• Ολοκληρώνοντας, θα ήθελα να εκφράσω και από εδώ την ευγνωμοσύνη μου στον θείο μου κ. Μιχάλη Δημητρόπουλο, ανώτατο δικαστικό / Α' αντιπρόεδρο του Ελεγκτικού Συνεδρίου για την πολύπλευρη συμβολή του και την καθοριστική βοήθειά του κατά την διάρκεια εκπόνησης της διατριβής, καθώς επίσης και στον καθηγητή Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κ. Ευθύμη Παπαδημητρίου για τις γόνιμες συζητήσεις και την απλόχερη συμπαράστασή του όλα αυτά τα χρόνια. Τέλος, ευχαριστώ τους δικούς μου ανθρώπους, συγγενείς ή φίλους, για την βοήθειά τους και την αλληλεγγύη τους.

I. Εισαγωγή: πηγές, στόχοι και μεθοδολογικά εργαλεία της έρευνας.

Σε παραπεμπτικό βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων σε βαθμό κακουργήματος, το οποίο αφορά φόνο στην περιοχή της Ζίτσας, την νύκτα 21 προς 22 Ιουνίου του 1940, εντοπίσαμε και παραθέτουμε την κάτωθι απολογία του κατηγορουμένου: «...Ευρισκόμενος από έτους και πλέον εις συνεχείς ποικίλας προστριβάς και δικαστικές διενέξεις με τον Χ... και υποστάς οικονομική συντριβήν εκ των δικαστικών αγώνων, είχα προαποφασίσει να φονεύσω τον Χ... από το εναντίον του μίσος που είχε θεριέψει μέσα μου. Το βράδυ της 21 Ιουνίου ε. ε. είδα τον Ζ. ελθόντα από τα χειμαδιά του σύρων το ζώον του φωρτομένο 2 τενεκέδες απ' αυτούς που βάζουν το γάλα. Αντιληφθείς ότι θα επέστρεφε μετ' ολίγον εις τα χειμαδιά του επήγα σπίτι μου, απεμάκρυνα προσχηματικώς τα παιδιά μου και αφού έπια μισή οκά ρακή πήρα απ' το υπόγειο, όπου ήταν κρυμμένο το δίκανό μου, έρριξα στην τσέπη μου εξ φυσίγγια που είχα και αναχωρήσας έστησα καρτέρι στο μοναδικό δρόμο που θα πέρναγε μέσα απ' το αμπέλι του Μ... Έπειτα απ' ολίγο μέσα στον ίσκιο που έκαναν στο φως του φεγγαριού τα παρακείμενα δένδρα αντελήφθην να περνάη κάποιος καβάλα σ' ένα ζώο φορτωμένο με 2 τενεκέδες για γάλα και νομίσας ότι ήταν αυτός του έρριξα με την δεξιά κάννη από 1 και ½ - 2 μέτρα. Αυτός εφώναζε «ωχ ο μαύρος τι έπαθα» και έπεσε από το ζώο. Απ' τη φωνή κ' απ' το κουδούνι που είχε το ζώο (ενώ του Ζ... δεν είχε κουδούνι) αντελήφθην ότι εσκότωσα τον φίλον μου Γ... και του φώναξα «Αχ. Γ... μου τι σου κανα». Έπειτα έφυγα προς τα κάτω, έκρυψα το όπλο εκεί που βρέθηκε, ...και προχωρώντας εις το χωρίον βρήκα τον αγροφύλακα Σπ. Ζώτον κατερχόμενον αντιθέτως. Έπειτα πήγα σπίτι μου εστούμπισα 2-3 κρεμμύδια και έπια το ζουμί τους κι' έναν καφέ για να ξεζαλισθώ... Μετανοώ για τον φόνον του Γ... που έκανα χωρίς να θέλω, αλλά δεν θα μετανόουν αν είχα σκοτώσει τον Ζ...»⁴.

Το συγκεκριμένο απόσπασμα αποτελεί μία ενδεικτική περίπτωση παραβατικής δραστηριότητας, τα χαρακτηριστικά της οποίας συναντήσαμε, κατ' εξοχήν, σε όλο τον Ηπειρωτικό χώρο, τουλάχιστον κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Ωστόσο, με αφορμή το ανωτέρω κείμενο, το οποίο, επιδεχόμενο πολλαπλές ερμηνείες, μας αποκαλύπτει μία σφαιρική εικόνα μίας εποχής και μας εισάγει σε μία κοινωνία που δρα υπό το βάρος συγκεκριμένων αξιών και στερεοτύπων, θα πραγματοποιήσουμε, στην παρούσα θέση, μία πρώτη αναφορά των γενικών στόχων, της μεθοδολογικής τακτικής και των επιδιώξεων αυτής της εργασίας, η οποία σχετίζεται με την ανάδειξη και ερμηνεία των φαινομένων παραβατικότητας και της ανάλογης συμμετοχής ή και αντίδρασης της τοπικής κοινωνίας. Ταυτοχρόνως, όμως, μέσα από την συστηματική και ενδεδειγμένη διερεύνηση των παραβατικών φαινομένων (ληστεία, ανθρωποκτονία, κλοπή, βιασμός, παράβαση «ιδιώνύμου», ζωοκλοπή, κ.λπ.) στην ευρύτερη περιοχή Ιωαννίνων - Θεσπρωτίας, θα επικεντρωθούμε στην εξέλιξη των κοινωνικών και εν γένει διαπροσωπικών σχέσεων, στην στάση του κρατικού μηχανισμού και στις κατασταλτικές πρακτικές που επιβλήθηκαν.

Διεισδύοντας, σταδιακώς, στα ζητήματα, τα οποία ήδη θέσαμε, οφείλουμε να αποδεχθούμε ότι έχει αυξηθεί το ερευνητικό ενδιαφέρον, ιδίως, τα τελευταία έτη, για την μελέτη της ποινικής πραγματικότητας στην ελληνική κοινωνία. Θα λέγαμε, δηλαδή, ότι η επιχειρούμενη ανάδειξη της κοινωνικής και πολιτισμικής ιστορίας της

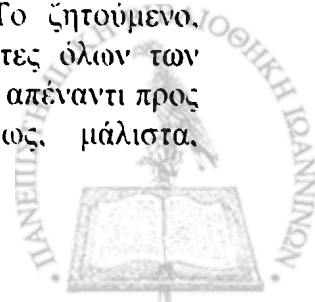
⁴ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 357/25-7-1940.

Ελλάδας κατά τον 20ό αιώνα, επικουρείται, σημαντικά, και μέσα από την μετεξέλιξη της ποινικής συμπεριφοράς (και την αντίστοιχη καταστολή) και ευρύτερα την διαμόρφωση της ιστορίας της τιμωρίας. Εξάλλου, αυτή η εμπειρία της καταστολής, της πειθάρχησης της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής ή έστω του «σωφρονισμού» καθώς και της συμμετοχής των πολιτών σε μία έντονη ποινική και παραβατική ατμόσφαιρα, όπως αυτή του Μεσοπολέμου, σημάδεψε μία ολόκληρη εποχή και εκφράστηκε ποικιλοτρόπως, ακόμη και μέσω των γραμμάτων ή της τέχνης (έστω και μέσω της κατασκευής μύθων και ιδεολογημάτων). Στόχος μας, λοιπόν, είναι για την περίπτωση της Ηπείρου, να γίνει αυτή η πραγματικότητα αντικείμενο ιστορικής ανάλυσης και συγκριτικής παράθεσης.

Πριν, όμως, διευρύνουμε την ανωτέρω συλλογιστική μας, κρίνεται σκόπιμο να προσδιορίσουμε, εξ αρχής, κάποια συγκεκριμένα ερωτήματα, τα οποία διατρέχουν την μελέτη μας. Ειδικότερα, όπως και ο τίτλος αυτής φανερώνει - *Κοινωνία και ποινική πραγματικότητα στο νομό Ιωαννίνων την δεκαετία του 1930* - αναζητούμε τις πτυχές εκείνες της κοινωνικής ζωής που επηρέασαν ή και επηρεάστηκαν από την συγκεκριμένου είδους πραγματικότητα. Με άλλα λόγια, στοχεύουμε στην διερεύνηση των συνεπειών αυτών των δεδομένων, τα οποία επηρέασαν κάθε πλευρά της πολιτικής, πολιτισμικής και κοινωνικής ζωής. Για τον συγκεκριμένο σκοπό, αποζητούμε την ανάδειξη των μεθόδων ποινικής καταστολής, μέσα από μία αναλυτική θεματική προσέγγιση όλων των εκφάνσεων των παραβατικών δραστηριοτήτων. Πάντως, κάτι ανάλογο δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί, επαρκώς, αν δεν καταφεύγαμε στην λεπτομερή καταγραφή των εγκληματικών περιστατικών, των οποίων η ύπαρξη καθόρισε τις κοινωνικές και πολιτικές δομές της περιοχής (και καθορίστηκε από αυτές), τουλάχιστον έως την έναρξη του Β' Παγκοσμίου πολέμου.

Ακολούθως, στους στόχους μας συμπεριλαμβάνεται και το ερώτημα κατά πόσον τα οικονομικά δεδομένα και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του Μεσοπολέμου καθώς επίσης και του παρελθόντος 19ου αιώνα συνέβαλαν στην έξαρση των παραβατικών συμπεριφορών. Επί παραδείγματι, το ζήτημα της ληστείας αποτέλεσε μία από τις βασικότερες παραμέτρους αυτής της συλλογιστικής, καθόσον κυριάρχησε καθολικά, ως φαινόμενο, στην εξεταζόμενη περιοχή, τουλάχιστον τους δύο τελευταίους αιώνες. Συνεπώς, είναι εύλογες οι συσχετίσεις του φαινομένου με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά, τις αξίες και τα στερεότυπα της περιόδου. Ως προς την συγκεκριμένη, μάλιστα, περίπτωση αυτή η έξαρση της ληστείας με τις ανάλογες διαπροσωπικές εντάσεις, θα μπορούσε να υπαινιχθεί μία αποδοχή ή και εξοικείωση, ενδεχομένως, του πληθυσμού με πρακτικές βίας. Πάντως, κάτι σχετικό διερευνάται, εξάλλου, σε όλες τις εκφράσεις των ποινικά δικάσιμων συμπεριφορών, που εξετάζονται στη συνέχεια. Ας σημειωθεί, επίσης, ότι επιδιώκουμε ερμηνευτικές προσεγγίσεις, σχετικές με την ανθρωπογεωγραφία των παραβατικών συμπεριφορών καθώς επίσης και της αντίστοιχης καταστολής. Ιδιαίτερως, μάλιστα, όταν πρόκειται για συγκριτικές αναλύσεις, οι οποίες αφορούν τις τοπικές διαφοροποιήσεις Ιωαννίνων και αγροτικής ενδοχώρας, μεταξύ κοινωνικών τάξεων ή ακόμη και των δύο φύλων.

Έχοντας, λοιπόν, διασαφηνίσει, κατά κάποιον τρόπο, τις κεντρικές στοχεύσεις της εργασίας μας, περικλείουμε στον συλλογισμό μας και κάποια ερωτήματα που επικεντρώνουν στις ανθρώπινες συμπεριφορές. Το ζητούμενο, λοιπόν, είναι κατά πόσον οι κάτοικοι της περιοχής γίνονται δέκτες όλων των ανωτέρω συσχετισμών και πως επηρεάζονται στην συμπεριφορά τους απέναντι προς τους συμπολίτες τους αλλά και προς τις Αρχές. Ιδιαίτερως, μάλιστα,

επικεντρώνουμε την προσοχή μας, εν συνεχεία, στους ίδιους τους κατηγορούμενους και κατ' επέκταση κρατουμένους, οι οποίοι, ως φυλακισμένοι ή ως εκτοπισμένοι, πολλές φορές, αναπτύσσουν πρωτοβουλίες και αντιδρούν, αναλόγως, απέναντι στην κατασταλτική στάση των Αρχών. Μάλιστα, παρουσιάζει ενδιαφέρον αυτή η πολύπλοκη διαδικασία, καθώς, στην μελέτη, συνεκτιμώνται παράγοντες, όπως το φύλο, η κοινωνική προέλευση, η ηλικία και τέλος τα νέα πρότυπα διαπροσωπικών σχέσεων, τα οποία, σταδιακά, διαμορφώνονται και συγκροτούν νέες εκδοχές ανδρισμού και θηλυκότητας.

Ως προς την επιλογή και τον προσδιορισμό του θέματος, τώρα, κρίνεται σκόπιμο να αιτιολογήσουμε την συγκεκριμένη επιλογή των χρονικών ορίων της εργασίας μας. Αρχικώς, στηριζόμαστε στην ερευνητική δυνατότητα για την περιοχή, κατά την δεκαετία του 1930. Συγκεκριμένα, η σχετική ανακάλυψη και καθολική, σχεδόν, πληρότητα των δικαστικών, κυρίως, πηγών της περιοχής για αυτήν την δεκαετία, αποτέλεσε έναν από τους κυριότερους παράγοντες επιλογής της. Πράγματι, το αρχαικό υλικό του Πρωτοδικείου Ιωαννίνων για την συγκεκριμένη περίοδο ήταν διαθέσιμο, σε αντίθεση με αυτό παλαιότερων ετών (αλλά και άλλων περιοχών), το οποίο είναι, εντελώς, αποσπασματικό. Πάντως, οφείλουμε να υπογραμμίσουμε ότι η επικέντρωσή μας στην συγκεκριμένη δεκαετία δεν μας αφείρεσε την ευκαιρία (αντιθέτως, επέβαλε) να επεκταθούμε ερευνητικά και ερμηνευτικά σε όλη την Μεσοπολεμική περίοδο.

Βεβαίως, η ανωτέρω χρονολογική επιλογή δεν θα μπορούσε να μην σχετίζεται και με τα ίδια τα χαρακτηριστικά της μεσοπολεμικής κοινωνίας αλλά και ιδιαιτέρως της δεκαετίας του 1930. Χωρίς αμφιβολία, οι κοινωνικές και πολιτικές επικρατούσες συνθήκες, μέσα από ένα πολύπλοκο πλαίσιο αντιλήψεων και γεγονότων, αποτελεί ένα ιδανικό ερευνητικό πεδίο για την εξέταση ενός, κατ' εξοχήν, κοινωνικού ζητήματος, όπως είναι η παραβατικότητα. Μάλιστα, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ο εντοπισμός του τρόπου με τον οποίο η ελληνική κοινωνία, όπως φαίνεται στο παράδειγμα της Ηπείρου, αντιμετώπισε τα παραβατικά φαινόμενα και ο τρόπος, εν τέλει, με τον οποίο επηρεάστηκε, ώστε να αποτελέσει ενεργό μέρος αυτής της πραγματικότητας. Άλλωστε, τα κατάλοιπα του οθωμανικού παρελθόντος, σε συνδυασμό με τις τάσεις έντονου μετασχηματισμού αλλά και του ασφυκτικού και ασταθούς πολιτικού κλίματος της περιόδου (συχνές εναλλαγές κυβερνήσεων, κινήματα, δικτατορίες), καθόρισαν τις κοινωνικές πρακτικές και επέδρασαν στην καθημερινότητα, ακόμη και προς παραβατικές διεξόδους. Αναφέρουμε, ενδεικτικά, ότι η επικράτηση μίας έντονης στρατιωτικής ατμόσφαιρας, οι συνέπειες του εθνικού διχασμού, το αυξημένο πεδίο πολιτικής καταστολής και διώξεων, η έξαρση της εφαρμογής του μέτρου του εκτοπισμού (είτε για πολιτικούς είτε για ποινικούς λόγους) και, εν τέλει, η γενική ανέχεια, διαμόρφωσαν τον χαρακτήρα της συγκεκριμένης δεκαετίας. Κατά συνέπεια, διακρίνουμε μία πιθανή αλληλεξάρτηση ανάμεσα στους ανωτέρω παράγοντες και στην έξαρση των ποινικών συμπεριφορών. Βέβαια, δεν μπορούμε να μην πραγματοποιήσουμε μνεία και σε πρακτικές, όπως οι πολιτικές απαγορεύσεις συμπεριφορών, όπως η διαμαρτυρία, στο πλαίσιο του «ιδιώνυμου».

Εάν όμως η συγκεκριμένη εποχή, στην οποία έχουν επιδράσει οι συνέπειες των βίαιων ανακατατάξεων των προηγθέντων ετών και ευρύτερα η συγκυρία της περιόδου, συντελούν καθοριστικά στην εκπόνηση αυτής της μελέτης, ωστόσο οφείλουμε να εστιάσουμε και στην ιδιαιτερότητα της περιοχής, που πραγματευόμαστε. Κοντολογίς, επρόκειτο για έναν γεωγραφικό κτηνοτροφικό χώρο, ο οποίος πρωταγωνίστησε στην εμφάνιση των παραβάσεων, καθώς ο ίδιος,

πέραν της γενικής εικόνας της ελλαδικού χώρου, εμφάνισε τα μεγαλύτερα ποσοστά εγκληματικών συμπεριφορών. Ταυτόχρονα, όμως, οι δυσκολίες ενσωμάτωσης της Ηπείρου στον εθνικό κορμό, κυρίως στο επίπεδο επιβολής της κρατικής οργάνωσης και των θεσμών, το ορεινό του χώρου, τα κατάλοιπα από το παρελθόν καθώς και η εμφανής δυσκολία κατανόησης και, εν τέλει, επικοινωνίας μεταξύ κρατικών φορέων καταστολής και πολιτών, με αφορμή το φαινόμενο της ληστείας, συνθέτουν μία εικόνα, η οποία επιβάρυνε ανασταλτικά τις κοινωνικές δομές της περιοχής. Έτσι, κατανοούμε και μία έτερη εκδοχή, κατά την οποία η επιλογή των γεωγραφικών ορίων αρμοδιότητας της περιφέρειας του Πρωτοδικείου Ιωαννίνων (δηλαδή, ο νομός Ιωαννίνων και το μεγαλύτερο μέρος του νομού Θεσπρωτίας) αποτελούν για εμάς μία πρόκληση κατά την έρευνα μας. Παράλληλα, όμως, εξαιτίας αυτής της ποικιλομορφίας των δεδομένων, ενισχύεται η βούλησή μας να επιλέξουμε το παράδειγμα του συγκεκριμένου χώρου, ώστε να αποδείξουμε ότι το δίκαιο μπορεί να αποτελέσει ιστορική πηγή και αφορμή μελέτης των κοινωνικών αλλαγών.

Κατόπιν αυτών των διαπιστώσεων, εξ' υπακούεται, επικεντρώνουμε την συλλογιστική μας σε σχέση με την αξιοποίηση των επιμέρους πτυχών, εν πολλοίς κοινωνικών, του δικαίου. Αναμφισβήτητα, η πληθώρα και η ποικιλομορφία των στοιχείων, που εντοπίζει κανείς στα δικαστικά έγγραφα αντικατοπτρίζουν πολλαπλές πλευρές των κοινωνικών σχέσεων και των επικρατουσών αξιών. Ωστόσο, το ενδιαφέρον μας αυξάνει, καθώς αναζητούμε τις επάλληλες μεταβολές, τις οποίες επιδέχονται τα πορίσματα αυτών των κειμένων καθώς και την εξέλιξή τους μέσα στο χρόνο. Στην ίδια κατεύθυνση, όμως, τονίζουμε και τις αλληλοεξαρτήσεις τους, μέσα από το πρίσμα, πάντοτε, της ιστορικής συγκυρίας αλλά και τα εκάστοτε ιδεολογικά ρεύματα. Κατά συνέπεια, ευρισκόμαστε, σε αυτήν την εργασία, αντιμέτωποι με μία πρόκληση, η οποία αφορά την επιτυχέστερη και ιστορικά ορθή μεταχείριση των δικαστικών πηγών μας. Με άλλα λόγια, το στοίχημα το οποίο θέτουμε είναι να αξιοποιήσουμε συγκριτικά την στατικότητα των δικαστικών εγγράφων, καθώς αντιμετωπίζουν την ποινική παράβαση, μόνον, ως γεγονός και να τα εντάξουμε στην διάρκεια και τον χρόνο της ιστορίας, παρακάμπτοντας την γεγονοτολογική αφήγηση. Άλλωστε, σύμφωνα με τον Fernand Braudel, η νέα κοινωνική ιστορία θέτει στο πρώτο επίπεδο της έρευνάς της την κυκλική διακύμανση και προϋποθέτει την διάρκεια, σε αντίθεση με το παρελθόν, κατά τον οποίο ο παραδοσιακός ιστορικός χρόνος περιοριζόταν στον βραχύ χρόνο ή το γεγονός⁵. Συνεπώς, στην περίπτωση μας, διερευνούμε τα εγκληματικά φαινόμενα με βάση την ανωτέρω συλλογιστική και φθάνουμε, μέσω αυτών, στην ανάδειξη πτυχών της οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας, αποφεύγοντας την παγίδα της εγκληματολογικής αντιμετώπισης του ζητήματος. Πάντως, κατ' αναλογία με την συγκεκριμένη επιδίωξή μας, επιλέγουμε να χρησιμοποιήσουμε, κατ' εξοχήν, τους όρους «παράβαση» και «παραβατικότητα» στο κείμενό μας, αντί της ορολογίας «έγκλημα» και «εγκληματικότητα». Ωστόσο, η συγκεκριμένη υιοθέτηση της ονομασίας δεν μπορεί παρά να έχει έναν συμβολισμό, καθώς επιλέχθηκε με σκοπό την αποφυγή της αρνητικά φορτισμένης (στις δικαστικές πηγές της εποχής) λέξης «έγκλημα». Άλλωστε, κάνουμε δεκτή την ακριβή νομική διάσταση των δύο όρων⁶.

⁵ Fernand Braudel, «Η μακρά διάρκεια», *Εποπτεία*, τεύχ. 13 - 14 (Ιούλιος - Αύγουστος) 1977, σσ. 332 - 350.

⁶ Σχετικά με την εννοιολογική προσέγγιση των δύο όρων βλ. Κ. Δ. Σπινέλλη, *Εγκληματολογία*, Αθήνα - Κομοτηνή 1985, σσ. 106 - 108. Επίσης για την εννοιολογική σημασία του όρου «εγκληματίας» βλ. Στέργιος Αλεξιάδης, *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, Θεσσαλονίκη 1996, σσ. 124 - 136.

πλην όμως ο στόχος, τον οποίο θέτουμε, για ιστορική προσέγγιση του θέματος, μας επιτρέπει να προσαρμόσουμε κάποιες νομικές πτυχές στις ανάγκες της εργασίας μας και να απελευθερωθούμε από την βαριά ατμόσφαιρα της νομικής επιστήμης.

Επιμένοντας, στην ίδια συλλογιστική, κρίνεται χρήσιμο, τώρα, να πραγματοποιήσουμε μία πρώτη περιληπτική προσέγγιση (λεπτομερείς αναλύσεις και εκτεταμένες βιβλιογραφικές παρουσιάσεις επιχωριάζουν στα επιμέρους κεφάλαια) στις μελέτες εκείνες, οι οποίες επικέντρωσαν στην ανωτέρω σκοπιά της κοινωνικής ιστορίας, στηριζόμενες, βέβαια, στα παραβατικά φαινόμενα και αναλόγως, στις εφαρμοζόμενες κολαστικές πρακτικές. Στον ελληνικό χώρο, τα τελευταία έτη, έχουν λάβει χώρα λιγιστές αλλά σημαντικές προσπάθειες, οι οποίες επιχειρούν να αναδείξουν αυτήν την πλευρά της ιστορίας και ευρύτερα της κοινωνίας, η οποία δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί χωρίς την βοήθεια των δικαστικών τεκμηρίων. Αναλυτικότερα, η πρόσφατη μελέτη της Έφης Αβδελά «*Δια λόγους τιμής, Βία, συναισθήματα και αξίες στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*»⁷, επιχειρεί να κατανοήσει και να αναλύσει τις πολλαπλές σημασίες που επιδέχονται τα κείμενα των δικαστικών αρχείων και του τύπου σε ζητήματα, τα οποία σχετίζονται με μία πτυχή της παραβατικής διαδικασίας, τα εγκλήματα «δια λόγου τιμής». Ο στόχος της συγγραφείας είναι να προσεγγίσει ιστορικά τα αρχαικά κείμενα και να αναδείξει μέσα από αυτά το επίπεδο των κοινωνικών σχέσεων και των κοινωνικών αξιών, όπως αυτές διαμορφώθηκαν στην μεταπολεμική εποχή, κατά την οποία ο ρόλος των στερεοτύπων αναδεικνυόταν καθοριστικός. Ομοίως, το βιβλίο της Ρίκας Μπενβενίστε «*Η ποινική καταστολή της νεανικής εγκληματικότητας τον 19ο αιώνα (1833 - 1911)*»⁸ στοχεύει να αποδώσει μία πλήρη εικόνα της νεανικής εγκληματικότητας και της ποινικής καταστολής στην Ελλάδα κατά τον 19ο αιώνα. Η συγγραφέας, προσεγγίζοντας τα ζητήματα πέραν της στενής νομικής τους διάστασης, εστιάζει στον κοινωνικό έλεγχο του εγκλήματος και στους συσχετισμούς ανάμεσα στην ανάπτυξη του κατασταλτικού μηχανισμού και την εξέλιξη των κοινωνικών δομών, αναφορικά με τους νεαρούς παραβάτες. Μάλιστα, η συγκεκριμένη προσπάθεια επικουρείται με ποσοτικά στοιχεία και στατιστικά δεδομένα, τα οποία αποκαλύπτουν την λειτουργία της δικαιοσύνης αλλά και τις πρακτικές και τα στερεότυπα που σχηματίζονται σε μία κοινωνία. Παράλληλα, ωστόσο, σημαντική βιβλιογραφική αναφορά για την παραβατικότητα κατά τον 19ο αιώνα στον ελληνικό χώρο αποτελεί και η γνωστή μελέτη του Ιωάννη Κολιόπουλου «*Η ληστεία στην Ελλάδα (19ος αι.), Περί λύχνων αφάς*»⁹. Στόχος της εργασίας αυτής είναι η εξέταση του παραβατικού φαινομένου της ληστείας στον κεντρικό ελληνικό χώρο και η σύνδεση του με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της περιόδου.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και μία μελέτη για το πρώτο μισό του 20ού αιώνα, η οποία στηρίζεται, κατ' εξοχήν, σε ποινικά βουλεύματα και στοχεύει στην διερεύνηση των εγκληματικών φαινομένων στην Λευκάδα. Συγκεκριμένα, πρόκειται για την εργασία της Παρασκευής Κοψιδά - Βρεττού «*Το έγκλημα και οι κοινωνικοί του προσδιορισμοί, Λευκάδα 1900 - 1940*»¹⁰. Σε αυτήν, η συγγραφέας

⁷ Έφη Αβδελά, *Δια λόγους τιμής, Βία, συναισθήματα και αξίες στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, Αθήνα 2002.

⁸ Ρίκα Μπενβενίστε, *Η ποινική καταστολή της νεανικής εγκληματικότητας τον 19ο αιώνα (1833 - 1911)*, Αθήνα - Κομοτηνή 1994.

⁹ Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος, *Η ληστεία στην Ελλάδα (19ος αι.), Περί λύχνων αφάς*, Θεσσαλονίκη 1996 (επανέκδοση του: *Ληστές, η κεντρική Ελλάδα στα μέσα του 19ου αιώνα*, Αθήνα 1979).

¹⁰ Παρασκευή Κοψιδά - Βρεττού, *Το έγκλημα και οι κοινωνικοί του προσδιορισμοί, Λευκάδα 1900 - 1940*, Αθήνα 1998.

επιχειρεί την καταγραφή των εγκληματικών περιστατικών και την αντίστοιχη ερμηνεία τους με βάση τις πολιτικοκοινωνικές σταθερές της εποχής. Βέβαια, αν και η μελέτη διαφοροποιείται σε σχέση με τους στόχους των ανωτέρω εργασιών και την αντίστοιχη μεθοδολογική τακτική, εν τούτοις, μας προσφέρει μία εικόνα για την ποινική παραβατικότητα του Μεσοπολέμου και συνεισφέρει, κατ' αυτόν τον τρόπο, σε έναν τομέα της επιστήμης, ο οποίος σε ελληνικό επίπεδο δεν επιδεικνύει πολλές σχετικές μελέτες. Ωστόσο, από την πλευρά της εγκληματολογικής ανάλυσης των δεδομένων και κατ' επέκταση της νομικής τους διάστασης, διαθέτουμε, ως γνωστόν, μία μεγαλύτερη εκδοτική παραγωγή. Επί παραδείγματι, η πρόσφατα εκδοθείσα μελέτη «*Εγκληματικότητα στο Δήμο Ζακυνθίων*»¹¹ υπό την επιμέλεια του Σπύρου Ξένου, πραγματοποιεί μία γενική θεώρηση των εγκληματικών φαινομένων στην Ζάκυνθο, μέσω μίας αναδρομής από τον 15ο αιώνα και καταλήγει σε μία επιθεώρηση των μορφών εγκληματικής συμπεριφοράς κατά την σύγχρονη εποχή. Πάντως, αναφερόμενοι στο ίδιο πεδίο των επιμέρους εγκληματολογικών, περισσότερο, μελετών, επισημαίνουμε και την εργασία του Εμμανουήλ Ανδριανάκη «*Η εγκληματικότητα εν Κρήτη*»¹². Αυτή αποτέλεσε μία από τις πρωταρχικές μελέτες στον συγκεκριμένο τομέα, καθώς πραγματοποιεί μία συνολική αποτίμηση των παραβατικών συμπεριφορών στην Κρήτη, κάτω από το πρίσμα, πάντοτε, της νομικής διάστασης και λιγότερο της ιστορικής.

Εν προκειμένω, ας προσθέσουμε ότι το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών έχει πραγματοποιήσει μία σειρά συλλογικών εκδόσεων, οι οποίες, μέσα από μία κοινωνιολογική ματιά, συμβάλλουν σημαντικά στην διερεύνηση της παραβατικής δραστηριότητας στον ελληνικό χώρο αλλά και την στάση των Αρχών, σε σχέση με την απονομή της ποινικής δικαιοσύνης και τις κατασταλτικές πρακτικές. Ειδικότερα, ομιλούμε για τους τόμους α) «*Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21ου αιώνα*»¹³, καθώς επίσης β) «*Απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα*»¹⁴. Επιπροσθέτως, είναι σκόπιμο να επισημάνουμε, καθώς ευρισκόμαστε στο πλαίσιο των συλλογικών προσπαθειών, ότι στο πρόσφατο διεθνές συνέδριο του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης «*Crime, Violence and the Modern State - Historical Perspectives*»¹⁵, η θεματολογία των ανακοινώσεων κατευθύνεται, ακριβώς, προς την σύγχρονη ιστορική και κοινωνιολογική ματιά, με βάση την οποία οι δικαστικές πηγές και τα σχετικά δεδομένα πρέπει να αντιμετωπίζονται και να διερευνώνται.

Μετατοπίζοντας το ενδιαφέρον μας από τα προαναφερθέντα, αλλά σε αναλογία πάντοτε με την αντίδραση του κρατικού μηχανισμού και την απονομή της ποινικής δικαιοσύνης, οφείλουμε να σημειώσουμε και σε ελληνικό επίπεδο, την ύπαρξη εκτεταμένης σχετικής βιβλιογραφίας. Με άλλα λόγια, το ερευνητικό πεδίο έχει στραφεί προς την διερεύνηση των τιμωρητικών πρακτικών και των ποινών, συμβάλλοντας, έτσι, στην ανάδειξη κοινωνικών σχέσεων, μέσα από μία διαφορετική προσέγγιση. Άλλωστε, και στην παρούσα μελέτη, η πρόθεση μας είναι να εστιάσουμε στην αντίδραση και στην συμπεριφορά των φυλακισμένων και στην

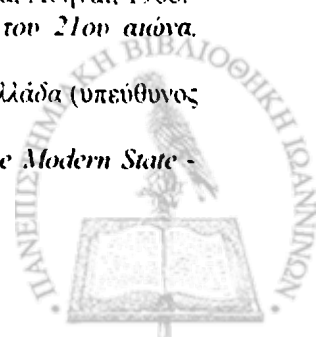
¹¹ Σπύρος Ξένος (επιμ.), *Εγκληματικότητα στο Δήμο Ζακυνθίων*, Αθήνα - Κομοτηνή 2005.

¹² Εμμανουήλ Π. Ανδριανάκης, *Η εγκληματικότητα εν Κρήτη*, Διατριβή επί Διδακτορία, Αθήναι, 1968.

¹³ Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, *Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21ου αιώνα. Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλίας Λασκαλάκη*, Αθήνα 2000.

¹⁴ Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, *Απονομή της Ποινικής Δικαιοσύνης στην Ελλάδα* (υπεύθυνος Ηλίας Λασκαλάκης), Αθήνα 1983.

¹⁵ University of Crete / SOLON Partnership Conference, «*Crime, Violence and the Modern State - Historical Perspectives*», Rethymnon, March 9th - 11th, 2007.

αντίστοιχη προς αυτούς στάση του ποινικού συστήματος. Στην μεσοπολεμική εποχή, μάλιστα, που μας ενδιαφέρει, τα πολιτικοκοινωνικά δεδομένα ευνόησαν την ανάπτυξη αυστηρών και ποικίλων μεθόδων καταστολής, με κύρια έκφραση την εξορία σε ποινικό και πολιτικό επίπεδο. Αυτή, ακριβώς, η πρακτική από την πλευρά του κράτους αλλά και η εμπειρία των ίδιων των κατηγορουμένων έγινε αντικείμενο ιστορικής ανάλυσης από τον Πολυμέρη Βόγλη και την μελέτη του «*Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας, οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο*»¹⁶. Ειδικότερα, ο συγγραφέας επικέντρωσε στους πολιτικούς κρατούμενους του εμφυλίου πολέμου, πραγματοποιώντας, όμως, συσχετισμούς με την μεσοπολεμική περίοδο. Κατά συνέπεια, μπορούμε να ομιλούμε για μία προσέγγιση των ίδιων των εγκλείστων, η οποία, κατ' επέκταση, μας οδήγησε στις επικρατούσες πρακτικές της πειθάρχησης και της τιμωρίας. Στην ίδια κατεύθυνση, θα τοποθετούσαμε και την ιστορική μελέτη της Margaret Kenna με τον τίτλο «*Η κοινωνική οργάνωση της εξορίας, πολιτικοί κρατούμενοι στον Μεσοπόλεμο*»¹⁷, η οποία εστιάζει στις ομάδες συμβίωσης που οργανώθηκαν από πολιτικούς κρατούμενους κατά την δεκαετία του 1930 στους τόπους εκτόπισης αλλά και στον τρόπο διαβίωσής τους.

Από τα προηγούμενα, ωστόσο, προκύπτει η ανάγκη να επεκταθούμε και στην αντίστοιχη αντιμετώπιση του εν λόγω ζητήματος αλλά και ευρύτερα της ποινικής πραγματικότητας από την διεθνής βιβλιογραφία. Ως αυτονόητο, η ποσότητα και η ποικιλότητα των σχετικών μελετών θεωρείται δεδομένη, γεγονός το οποίο δύναται να αποδειχθεί και στα επιμέρους κεφάλαια της μελέτης. Παρά ταύτα, αν θελήσουμε από το εισαγωγικό κεφάλαιο να επιμείνουμε σε κάποιες βασικές βιβλιογραφικές αναφορές θα εστιάσουμε στην κεντρική θέση που κατέχει το έργο του Michel Foucault. Αναμφισβήτητα, τα κείμενα του Γάλλου συγγραφέα αποτέλεσαν σταθμό στην μελέτη της παραβατικότητας και ιδιαιτέρως στα ζητήματα, τα οποία αφορούν τις κατασταλτικές και τιμωρητικές μεθόδους. Ο Foucault με το βιβλίο του «*Επιτήρηση και τιμωρία, η γέννηση της φυλακής*»¹⁸ θεμελίωσε, ουσιαστικά, την θεωρία για την ανάπτυξη του θεσμού της φυλακής, ως κεντρικής έκφρασης του ποινικού συστήματος κατά τον 19ο αιώνα. Ταυτόχρονα, όμως, ασκώντας την σημαντικότερη επιρροή στην μελέτη της φυλακής, επηρέασε την σύγχρονη βιβλιογραφική παραγωγή σε σχέση με την ιστορία της τιμωρίας, τις κατασταλτικές μεθόδους των Αρχών και εν γένει την διαχρονική εξέλιξη της εγκληματικότητας. Εξάλλου, η στροφή την οποία υποστηρίζει ο Γάλλος στοχαστής για την λειτουργία της ποινής, έγκειται, ακριβώς, στην απομάκρυνση από την τιμωρία του σώματος, η οποία επικρατούσε κατά τον Μεσαίωνα, και στην υπερίσχυση της διάπλασης ή σωφρονισμού της ψυχής. Πτυχές, δηλαδή, μιας συλλογιστικής, η οποία εναρμονιζόταν και με τις ευρύτερες επιδράσεις του κινήματος του διαφωτισμού για ορθολογικότερη εφαρμογή της κατασταλτικής διαδικασίας.

Η όλη εξέλιξη, βέβαια, της διεθνούς βιβλιογραφίας, αναλογικά με την ποινική παραβατικότητα και τις σταθερές στο επίπεδο των κοινωνικών σχέσεων, των κοινωνικών αξιών καθώς και την αλλαγή τους μέσα στο χρόνο, ανέδειξε

¹⁶ Πολυμέρης Βόγλης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας, οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο*, Αθήνα 2002.

¹⁷ Margaret E. Kenna, *Η κοινωνική οργάνωση της εξορίας, πολιτικοί κρατούμενοι στον Μεσοπόλεμο*, (μτφ. Γιάννης Καστανάρας), Αθήνα 2004.

¹⁸ Michel Foucault, *Επιτήρηση και τιμωρία, η γέννηση της φυλακής*, (μτφ. Καίτη Χατζηδήμου - Ιουλιέττα Ράλλη), Αθήνα 2004 και ο ίδιος, *Ο μεγάλος εγκλεισμός. Το πείραμα της ομάδας για τις φυλακές*, Αθήνα 1999.

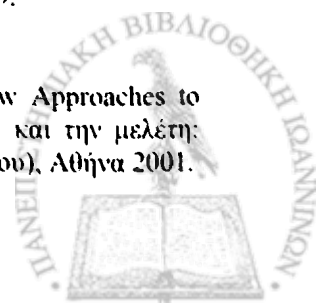
προσφάτως μία πυκνή παραγωγή βιβλίων, η οποία προσαρμόζεται σε μία ιστορική διάρκεια από την εποχή του μεσαίωνα έως σήμερα. Ωστόσο, εκείνο το οποίο διακρίνουμε στις σύγχρονες αυτές μελέτες, μετά την δεκαετία του 1980, είναι η προσπάθεια για τον εξανθρωπισμό του ποινικού δικαίου και την ιστορικοποίηση των παραβατικών φαινομένων. Ενδεικτική, ως προς αυτήν την άποψη, είναι η μελέτη του J. A. Sharpe «*Crime in Early Modern England 1550 - 1750*»¹⁹, στην οποία χρησιμοποιούνται τα δικαστικά αρχεία ως εκφράσεις της καθημερινότητας μίας κοινωνίας, με σκοπό την εξερεύνηση των εγκληματικών συμπεριφορών αλλά κυρίως των πρακτικών επιβολής της καταστολής. Διακρίνουμε, μάλιστα, στην συλλογιστική του Sharpe αυτήν την αλληλεξάρτηση, ανάμεσα στα στερεότυπα, που υποδαύλιζαν τις κατασταλτικές διαδικασίες και στις ταχείες κοινωνικοοικονομικές αλλαγές της πρώιμης περιόδου της νεώτερης αγγλικής ιστορίας. Άλλωστε, αυτή η συσχέτιση περιγράφει, εν τέλει, την μεταβατική διαδικασία των χαρακτηριστικών του εγκλήματος. Στην ίδια κατεύθυνση συγκαταλέγουμε και το βιβλίο του Peter King «*Crime, Justice, and Discretion in England 1740 - 1820*»²⁰, στο οποίο έχει επιχειρηθεί μία αναλυτική προσέγγιση των δικαστικών αρχείων της περιόδου, αναλογικά, κυρίως, με τις παραβάσεις ιδιοκτησιακού χαρακτήρα, οι οποίες εμφανίζονται από τον 18ο αιώνα μία αυξητική τάση. Ωστόσο, εκείνο, το οποίο υπογραμμίζουμε, περισσότερο, σε αυτήν την μελέτη είναι η διερεύνηση του ρόλου της δικαιοσύνης στην διαμόρφωση των κοινωνικών σχέσεων, όταν, μάλιστα, συνεκτιμώνται τόσο η ισχύς και η παρέμβαση των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων, όσο και η οικονομική ανέχεια της εποχής. Αξίζει, πάντως, να επισημανθεί από την διαθεσιμότητα των ανάλογων μελετών, και το έργο «*Crime and society in England, 1750 - 1900*» του Clive Emsley²¹. Πρόκειται για μία καθαρά ιστορική μελέτη, η οποία προσπαθεί να ανιχνεύσει τις μεταβολές στις κοινωνικές δομές της Αγγλίας, η οποία εκβιομηχανίζεται και αστικοποιείται κατά τον 18ο και 19ο αιώνα, υποδαυλίζοντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, τις παραβάσεις κατά της ιδιοκτησίας. Συσχετίζει, λοιπόν, την τάση αστικοποίησης της αγγλικής κοινωνίας με τις ευρύτερες αλλαγές στο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης και τα χαρακτηριστικά των αδικημάτων, τα οποία αποβάλλουν τον βίαιο χαρακτήρα. Εξάλλου, όπως καταλήγει και ο Emsley, η μείωση των θανατικών ποινών και η αύξηση του θεσμού της φυλάκισης έρχεται ως απόληξη των ανωτέρω μετασχηματισμών. Πάντως, αυτές οι μεταβολές δεν μπορούν να κατανοηθούν, εάν δεν καταστεί σαφής, ευρύτερα, η ένταση της βίας, ως κοινωνικής πρακτικής, κατά του πρώιμους χρόνους στον ευρωπαϊκό χώρο. Ο Julius Ruff με την μελέτη του «*Violence in Early Modern Europe 1500 - 1800*»²², επιχείρησε, μέσω της διεξοδικής και συνθετικής μελέτης των δικαστικών αρχείων και των σχετικών πηγών, να αναδείξει τις κυριαρχούσες διαπροσωπικές βίαιες συμπεριφορές των πρώιμων χρόνων της νεώτερης ευρωπαϊκής ιστορίας και να καταδείξει την εξάρτηση αυτών με τις πραγματικότητες του Μεσαίωνα. Παράλληλα, όμως, πραγματεύθηκε την έξαρση των βίαιων συμπεριφορών, με βάση την κοινωνική διαμαρτυρία και κυρίως την επιβλητική στάση των κυρίαρχων τάξεων καθώς και την γενικότερη στρατιωτική ή πολεμική ατμόσφαιρα της εποχής.

¹⁹ J. A. Sharpe, *Crime in Early Modern England 1550 - 1750*, 2nd edn, London 1999.

²⁰ Peter King, *Crime, Justice, and Discretion in England 1740 - 1820*, Oxford 2005.

²¹ Clive Emsley, *Crime and society in England, 1750 - 1900*, London 1998.

²² Julius R. Ruff, *Violence in Early Modern Europe 1500 - 1800*, Series: New Approaches to European History, Cambridge University Press, 2001. Στην ίδια κατεύθυνση βλ. και την μελέτη: Georges Vigarello, *Ιστορία του βιασμού, 16ος - 20ός αιώνας* (μτφ. Λία Βουτσοπούλου), Αθήνα 2001.

Επεκτείνοντας τα προαναφερθέντα, καθιστούμε κατανοητό ότι τόσο η ανωτέρω βιβλιογραφική παρουσία όσο και ευρύτερα το σύνολο των σχετικών διεθνών εκδόσεων, συνοδεύουν την ιστορική προσέγγισή τους, κατ' εξοχήν, με μία ποσοτική ανάλυση της εγκληματικότητας. Η βοήθεια της στατιστικής, η οποία τις τελευταίες δεκαετίες αξιοποιείται εναργώς, μας βοηθά στην εξαγωγή συμπερασμάτων, όχι μόνον για την ποινική παραβατικότητα και την λειτουργία της δικαιοσύνης, αλλά κυρίως για τα κοινωνικά στερεότυπα, καθώς η στατιστική, ως αυτονόητο, μπορεί να αντικατοπτρίσει ή να καταμετρήσει τις επικρατούσες κοινωνικές δομές. Στην περίπτωση μας, κρίνεται σκόπιμο να αναφέρουμε την μελέτη του Zehr Howard «*Crime and the development of modern society*»²³, στην οποία επιχειρείται μία αναλυτική ποσοτική και στατιστική παράθεση στοιχείων, παράλληλα με την θεωρητική αντιμετώπιση του θέματος. Ειδικότερα, διακρίνουμε την ποικιλότητα, την οποία μπορούν να λαμβάνουν τα συμπεράσματα, όταν ο συνδυασμός των πινάκων αποδίδει πολλαπλές αναγνώσεις των ανθρωπογεωγραφικών χαρακτηριστικών των παραβατικών δραστηριοτήτων ή των μεθόδων καταστολής.

Με βάση αυτές τις σκέψεις επανερχόμαστε στην εργασία μας και επικεντρώνουμε την προσοχή μας στις ποικίλες πηγές και τα αρχειακά τεκμήρια, στα οποία στηρίχθηκε η περάτωση της μελέτης και η εξαγωγή συμπερασμάτων. Αναμφισβήτητα, η διάθεση και η αξιοποίηση του αρχειακού υλικού του Πρωτοδικείου Ιωαννίνων αποτέλεσε την κύρια αρχειακή πηγή καθώς και την αφορμή για οιαδήποτε περαιτέρω ερευνητική και βιβλιογραφική προσέγγιση. Τώρα, εάν εξειδικεύσουμε στην μορφή και τον χαρακτήρα των εν λόγω τεκμηρίων, θα εστιάσουμε, αρχικώς, το ενδιαφέρον μας σε δύο βασικές κατευθύνσεις: α) τα πρακτικά και τις αποφάσεις του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων και β) τα ποινικά βουλεύματα του ιδίου δικαστηρίου. Ωστόσο, η ποικιλία των δεδομένων αλλά και ο υπερμεγέθης αριθμός των σχετικών υποθέσεων, επέβαλε την διερεύνηση και καταγραφή μόνον των υποθέσεων του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων και των αντίστοιχων υποθέσεων σε βαθμό κακουργήματος. Είναι ενδεικτικό, ότι ο μέσος όρος των εκδικασθεισών υποθέσεων για ένα μόνον έτος, στον βαθμό του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου, έφθανε τις 2.100, ενώ, ομοίως, ο μέσος όρος των συζητηθέντων, ανά έτος, βουλευμάτων κειμενόταν περίπου στα 1.700. Παράλληλα, ωστόσο, τονίζεται ότι επικουρική για την έκβαση της μελέτης υπήρξε και κάθε άλλη δικαστική πηγή σχετική με την εκδίκαση των υποθέσεων όπως τα Βιβλία Ενταλμάτων Προφυλακίσεως, Ανακρίσεως, Εφέσεων, Φυγοποιών και Φυγοδικών.

Από το σύνολο, λοιπόν, των προλεχθέντων καθίσταται σαφές ότι η διάθεση των δικαστικών πηγών κρίνεται επαρκέστατη για την εκπόνηση της μελέτης, ενώ ο μεγάλος όγκος του υλικού εγγυάται την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων. Βέβαια, δεν ελλείπουν κάποιες αποφαιτικές παράμετροι, οι οποίες, εν τέλει, δεν εμποδίζουν στην διατύπωση γενικών συμπερασμάτων. Πρόκειται, κυρίως, για την απώλεια των δικαστικών τεκμηρίων του Κακουργιοδικείου και Εφετείου Κερκύρας, τα οποία καταστράφηκαν κατά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο²⁴. Η προσφυγή μας

²³ Zehr Howard, *Crime and the development of modern society*, London 1976.

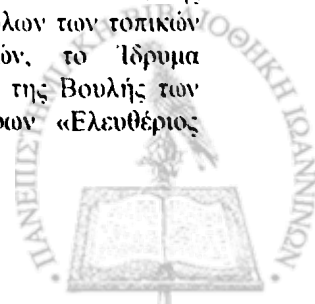
²⁴ Σε σχετική αναζήτηση μας στο Εφετείο Κερκύρας τον Ιούνιο του 2004, η προϊσταμένη Διεύθυνση της Γραμματείας του Εφετείου Κερκύρας κ. Χρυσούλα Τεμπονέρα διαβεβαίωσε, εγγράφως, ότι η πρόσβαση προς αρχειακή έρευνα στο Αρχείο του Εφετείου Κερκύρας είναι αδύνατη, διότι τα αρχεία της υπηρεσίας των δεκαετιών 1920 και 1930 κατεστράφησαν μετά από τον εμπρησμό της πόλης της Κέρκυρας από τους Γερμανούς στις 14 Σεπτεμβρίου 1943 (βεβαίωση Εφετείου Κερκύρας αρ. πρωτ. 138/28-6-2004).

στις εν λόγω πηγές δικαιολογείται εκ του γεγονότος ότι από το 1913 έως και το 1942, οι σχετικές υποθέσεις των Ιωαννίνων εκδικάζονταν στο Εφετείο Κερκύρας, εφόσον το αντίστοιχο δικαστήριο στα Ιωάννινα ιδρύθηκε το 1942. Ωστόσο, οι συγκεκριμένες αρχειακές απώλειες δεν επηρέασαν την συνολική εικόνα των ποινικών δεδομένων, καθώς ήμασταν σε θέση να γνωρίζουμε το αριθμητικό μέγεθος και την ύπαρξη των σχετικών με τα Ιωάννινα υποθέσεων στην περιφέρεια του Κακουργιοδικείου και Εφετείου Κερκύρας, μέσω των παραπεμπτικών βουλευμάτων του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων, τα βιβλία Εφέσεων και εν τέλει από τον ίδιο τον τύπο. Εξάλλου, στόχος μας ποτέ δεν υπήρξε η εξαντλητική καταγραφή (αν και τελικώς επιτεύχθηκε) και περιγραφή όλων των υποθέσεων, αλλά η ανίχνευση των παραγόντων εκείνων που διαμόρφωσαν τις ποινικές πράξεις καθώς και τους συσχετισμούς αυτών με την εξεταζόμενη περίοδο.

Εκτός των ανωτέρω, αξιοσημείωτη υπήρξε η συμβολή και άλλων πηγών προερχομένων από Αρχεία των Αθηνών και των Ιωαννίνων. Ας επισημάνουμε, σχετικά, τα πρακτικά του Δημοτικού Συμβουλίου του Δήμου Ιωαννιτών και το Αρχείο του Ευλογίου Κουρίλα, το οποίο απόκειται στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Στην ίδια κατεύθυνση καθοριστική υπήρξε η συμβολή του Αρχείου του Νικολάου Πλατή, το οποίο ευρίσκεται στο Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.), καθώς και των σχετικών διπλωματικών εγγράφων από το Διπλωματικό και Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών. Πάντως, η επιμονή μας για αναζήτηση τεκμηρίων, ως προς τις εκδικασθείσες κακουργηματικές υποθέσεις στα δικαστήρια της Κέρκυρας, είχε ως απόρροια την εύρεση αναλόγων δικαστικών εγγράφων για την δεκαετία του 1910 στα Γενικά Αρχεία του Κράτους στο ίδιο νησί. Ομοίως, παρεμφερείς έρευνες πραγματοποιήθηκαν στην βιβλιοθήκη της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας και στο αντίστοιχο τμήμα Μελετών του Υπουργείου Δημοσίας Τάξεως.

Ωστόσο, αξίζει να γίνει ιδιαίτερη μνεία στον τύπο, καθώς αποτέλεσε την βασικότερη πηγή εξεύρεσης στοιχείων μετά τα δικαστικά αρχεία. Κατ' αρχάς, υπογραμμίζουμε ότι πραγματοποιήθηκε μία ενδελεχής έρευνα στις εφημερίδες, οι οποίες εκδίδονταν στην ευρύτερη περιοχή της Ηπείρου και της Κερκύρας²⁵. Επιπλέον, τα γραφόμενα στον αθηναϊκό τύπο επικούρησαν σημαντικά την προσπάθειά μας να εντοπίσουμε τις πτυχές εκείνες, σε πανελλαδικό επίπεδο, οι οποίες σχετίζονται με την ενδιαφερόμενη κάθε φορά τοπική είδηση. Εν τούτοις, μεγαλύτερη βαρύτητα αποδώσαμε στις στοχεύσεις των άρθρων και στον τρόπο καταγραφής και παρουσίασης του γεγονότος στο κοινό. Αναμφισβήτητα, μας απασχόλησαν, ως προς τον τρόπο προσέγγισης της πηγής, οι πολλαπλές αναγνώσεις και ερμηνείες που επιδέχονται τα δημοσιογραφικά κείμενα, καθώς υπόκεινται σε ένα πλαίσιο καθοδήγησης της κοινής γνώμης. Ο τρόπος παραγωγής της είδησης αυτοπροσδιορίζεται, εν πολλοίς, σε σημαντικό φορέα χάραξης της εκάστοτε κυβερνητικής πολιτικής και κατ' επέκταση σε διαμορφωτή της κοινωνικοπολιτικής πραγματικότητας. Συνεπώς, οι εφημερίδες συνιστούν μία πολυσύνθετη μορφή πηγής, στην οποία συνδυάζονται οι πολιτικές επιρροές (επιβολές πολλές φορές), οι αξιακές επιδράσεις, τα ηθικολογικά πρότυπα της περιόδου (διαδεδομένα, κατά

²⁵ Πρόκειται για εφημερίδες των Ιωαννίνων, της Άρτας, της Ηγουμενίτσας, των Φιλιατών, της Κερκύρας και για μικρότερα έντυπα του νομού Ιωαννίνων. Σημεία διερεύνησης όλων των τοπικών και αθηναϊκών εφημερίδων υπήρξαν η Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, το Ίδρυμα Βορειοηπειρωτικών Ερευνών, η Αναγνωστική Εταιρεία Κέρκυρας, η βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, η Εθνική Βιβλιοθήκη και η βιβλιοθήκη της Λέσχης Φιλελευθέρων «Ελευθέριος Βενιζέλος».

πολύ, στην κοινωνία) και εν τέλει το προσδοκώμενο του αναγνώστη, το οποίο, ήδη, έχει διαμορφωθεί από την ίδια την εφημερίδα. Με άλλα λόγια, αντιμετωπίζουμε τον έντυπο δημοσιογραφικό λόγο σαν μία μορφή αντίληψης της πραγματικότητας με έναν συγκεκριμένο τρόπο, ο οποίος μεταβάλλεται αναλογικά με τις επιδιωκόμενες στοχεύσεις και συμβιβάζεται με τις ευρύτερες αντιλήψεις. Πάντως, αυτές οι παρατηρήσεις δεν ελαττώνουν την αξία της εφημερίδας ως πηγής, καθώς, αντιθέτως, θα λέγαμε, αποτελεί μία πλεονεκτική σύνθετη εστία πληροφοριών και συλλογιστικής, η οποία συμβάλλει στην ανίχνευση των όρων και των κωδίκων μίας εποχής.

Συνεχίζοντας στο πεδίο των επιμέρους τεκμηρίων για την περαίωση της μελέτης μας, πραγματοποιούμε ιδιαίτερη μνεία στην βιβλιογραφία. Η διεξοδική μελέτη και αποδελτίωση στοιχείων από την πλούσια τοπική βιβλιογραφία, υπήρξε πρώτη προτεραιότητα κατά την διερεύνησή μας, με σκοπό την εξιχνίαση της πολιτισμικής και κοινωνικής πραγματικότητας της περιοχής. Η συμβολή, επί παραδείγματι, της πολύτομης μελέτης του Ιωάννη Νικολαΐδη «*Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*» ή η πολύτιμη συνεισφορά των μελετών του περιοδικού «*Ηπειρωτικά Χρονικά*», υπήρξαν καθοριστικά για την εξέλιξη στην μελέτη των αντιλήψεων και συλλογισμών για την περίοδο. Ομοίως, και μία πλειάδα εντόπιων συγγραφέων με αυτόνομες μελέτες για τοπικές περιοχές επικουρούν, με τον δικό τους τρόπο, προς αυτήν την κατεύθυνση. Ωστόσο, ως αυτονόητο, η σχετική βαρύτητα αποδόθηκε στην συνέχεια στην ευρύτερη βιβλιογραφία, ελληνική και διεθνή. Η σύνθετη υπόσταση της θεματικής της εργασίας καθώς και οι πολύπλευρες πτυχές που αυτή εγγίζει, επέβαλαν μία πολυσχιδή σπουδή σε διάφορους επιστημονικούς τομείς αλλά και μία συνθετική προσπάθεια προσέγγισης. Συνεπώς, υπό αυτό το πρίσμα, επιχειρήθηκε αρχικώς η μελέτη και η χρήση βιβλιογραφίας για την εξέλιξη του σύγχρονου ελληνικού κράτους και του ευρωπαϊκού περιγύρου, ενώ περαιτέρω πραγματοποιήθηκαν εξειδικεύσεις σε σχέση με την οικονομία, την πολιτική, την κοινωνιολογία, την ανθρωπολογία, τους πολιτισμικούς μετασχηματισμούς, την ληστεία, την ιστορία της τιμωρίας ή το φύλο. Πάντως, αυτή η διαδικασία δεν θα είχε ολοκληρωθεί αν δεν μελετούσαμε διεξοδικά και την σχετική νομική βιβλιογραφία, αναλογικά με την εγκληματικότητα, την απονομή της δικαιοσύνης, την σωφρονιστική, το δίκαιο και εν τέλει τον κοινωνικό έλεγχο ή κυριαρχία. Εξάλλου, όπως τονίσαμε, το στοίχημα, το οποίο θέτουμε, είναι αυτή ακριβώς η χρησιμοποίηση της ποινικής διάστασης των γεγονότων στην ανάδειξη πτυχών της ιστορίας, οι οποίες από μόνες τους και χωρίς αυτό το σύζευγμα δεν θα μπορούσαν, επιτυχώς, να διαφανούν.

Επιπλέον, με βάση τα προηγούμενα, τονίζουμε ιδιαίτερα την συμβολή των ποικίλων συζητήσεων και την ανταλλαγή σκέψεων με πολίτες της τοπικής κοινωνίας αλλά και νομικούς λειτουργούς των Ιωαννίνων. Η μνήμη των γεγονότων, οι προσωπικές εκτιμήσεις και εν γένει η προφορική παράδοση συγκροτούν ένα πλαίσιο δεδομένων, το οποίο εκτιμήσαμε αναλόγως και το συσχετίζουμε με τα αρχειακά και βιβλιογραφικά δεδομένα. Στην ίδια κατεύθυνση, κρίνουμε σημαντική την βοήθεια κάποιων δημοσιευμένων πηγών, τις οποίες λάβαμε σημαντικά υπ' όψη. Για παράδειγμα, οι προθέσεις του κράτους, ως κατασταλτικού μηχανισμού και η αντίδραση του πολιτικού συστήματος της περιόδου, απέναντι στα έντονα ποινικά φαινόμενα της Ηπείρου, διαφαίνεται, εναργώς, μέσω των συζητήσεων στο

Κοινοβούλιο²⁶ αλλά και την κατάρτιση νομοσχεδίων. Ως προς το τελευταίο, μάλιστα, η ενδελεχής μελέτη και αποδελτίωση νομικών περιοδικών²⁷ της περιόδου του Μεσοπολέμου και συναφών εντύπων μας προσδίδει μία εικόνα για το ποινικό σύστημα της εποχής και μας εισάγει στην λογική των κατασταλτικών δράσεων που το νομικό σύστημα τότε επέβαλε. Κατά τα άλλα, η ανθρωπογεωγραφία της ποινικής πραγματικότητας παρέχεται κατά πολύ και με την χαρτογραφική προσέγγιση της συγκεκριμένης περιόδου. Κοντολογίς, τα σχετικά τεκμήρια προέρχονται από την Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού με τους ανάλογους ξεχωριστούς χάρτες της εποχής, ανά επαρχία των νομών Ιωαννίνων και Θεσπρωτίας, καθώς και από τα Στοιχεία Συστάσεως και Εξέλιξης των Δήμων και Κοινοτήτων.

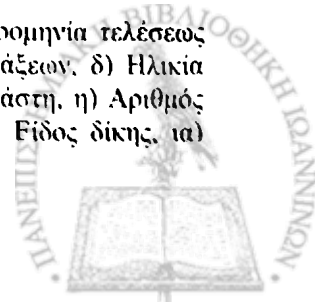
Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούμε στην μεθοδολογία καταγραφής και αξιοποίησης του προαναφερθέντος αρχειακού υλικού. Ως αυτονόητο, η βαρύτητα του όλου εγχειρήματος αποδίδεται στα προσφερόμενα τεκμήρια του Πρωτοδικείου Ιωαννίνων. Ο όγκος των δεδομένων επέβαλε την πολύχρονη, κατ' αρχάς, καταγραφή αυτού. Ειδικότερα, μέσα σε ένα διάστημα τριών ετών, καθημερινής ενασχόλησης, ολοκληρώθηκε η συλλογή του αρχειακού υλικού με την μέθοδο της αντιγραφής. Η λεπτομερής και επίπονη καταγραφή των προσφερομένων στοιχείων από τις αποφάσεις και τα πρακτικά του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων καθώς και από τα βουλεύματα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών, πέραν του ότι κάλυψε άνω των 8.000 φύλλων πυκνής γραφής, προσέφερε, εξ αρχής, την πρώτη καθοριστική εικόνα για την επικρατούσα ποινική πραγματικότητα. Ωστόσο, για την επίτευξη αυτού του στόχου υπήρξε καθοριστική η βοήθεια της στατιστικής και η καταχώρηση των δεδομένων σε επιμέρους πίνακες. Άνευ της χαλιναγώγησης και εμπέδωσης του υλικού με την πινακοποίησή τους, ο αχανής πλούτος των δεδομένων ήταν πρακτικώς αδύνατο να αξιοποιηθεί και να συνεκτιμηθεί για την εξαγωγή των πορισμάτων μας.

Όσον αφορά στις ειδικές παραμέτρους των πινάκων, υπογραμμίζουμε ότι για τον σχηματισμό τους απαιτήθηκε μία σύνθεση στοιχείων προερχομένων από διαφορετικές και διαδοχικές πηγές. Επιδιώξαμε, μάλιστα, αυτήν την τακτική, διότι, έτσι, μόνον καταφέραμε να φθάσουμε σε πρωτότυπα αποτελέσματα, σύμφωνα, πάντοτε, με τα ερωτήματα που έχουμε θέσει. Σε σχέση με το τελευταίο, σχηματίσαμε τον κεντρικό πίνακα της εργασίας μας, ο οποίος αφορά το σύνολο της ποινικής πραγματικότητας του νομού. Σε αυτόν εμφανίζονται όλα τα στοιχεία, τα οποία αφορούν την πορεία μίας υποθέσεως, τουλάχιστον σε πρωτόδικο επίπεδο²⁸. Ωστόσο, η πρωτοτυπία του έγκειται στην κατά ημερομηνία τελέσεως της αξιόποινης πράξης σύστασή του, η οποία μας παρέχει την δυνατότητα να προσδιορίσουμε

²⁶ Για τις συζητήσεις στο Κοινοβούλιο χρησιμοποιήσαμε τις σειρές: «*Εφημερίς Συνζητήσεων της Βουλής*» και «*Αι Αγορεύσεις του Ελληνικού Κοινοβουλίου 1909 - 1956*».

²⁷ Σε αυτήν την προσέγγιση διατρέξαμε τα περιοδικά «*Κιόδηξ της Δικαστικής εφημερίδος "Θέμις"*» και «*Δικαιοσύνη*». Επίσης χρησιμοποιήσαμε την σειρά: «*Πανδέκται Νέων Νόμων και Διαταγμάτων*» του Κ. Σιφναίου και τις Επετηρίδες του Υπουργείου Δικαιοσύνης κατά την δεκαετία του 1930. Πέραν, όμως, αυτών οφείλουμε να υπογραμμίσουμε ότι το μεγαλύτερο μέρος των ανωτέρω τόμων εντοπίστηκε στην προσωπική βιβλιοθήκη του καθηγητού της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών Χρ. Πράτσικα, η οποία ευρίσκεται στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και σήμερα, δε, είναι ενταγμένη στην Κεντρική Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου.

²⁸ Στον συγκεκριμένο πίνακα συμπεριλάβαμε τις ακόλουθες κατηγορίες: α) Ημερομηνία τελέσεως αξιόποινων πράξεων, β) Αξιόποινες πράξεις, γ) Τόπος τελέσεως αξιόποινων πράξεων, δ) Ηλικία δράστη, ε) Θρήσκευμα, στ) Επάγγελμα - ιδιότητα δράστη, ζ) Τόπος κατοικίας δράστη, η) Αριθμός και ημερομηνία βουλεύματος, θ) Αριθμός και ημερομηνία διεξαγωγής δίκης, ι) Είδος δίκης, ια) Απόφαση δικαστηρίου, ιβ) Παρατηρήσεις.

χρονολογικά τα ποινικά φαινόμενα και να τα εντάξουμε στην ιστορική διάρκεια της εποχής. Κάτι, που έρχεται, βεβαίως, σε αντίθεση με την λογική κατάταξης των υποθέσεων στα δικαστικά βιβλία, η οποία πραγματοποιείται με βάση την χρονολογία έκδοσης της δικαστικής απόφασης. Παράλληλα, όμως, θα ήταν ωφέλιμο να τονίσουμε ότι η χρησιμότητα του συγκεκριμένου πίνακα ενισχύεται και εξαιτίας των ποικίλων αρχειακών δικαστικών πηγών, οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν κατά την πολύμηνη σε διάρκεια δημιουργία του²⁹.

Από την συστηματική επεξεργασία, ωστόσο, του υλικού διαπιστώθηκε ότι η κατασταλτική δράση σε σχέση με τον ανθρωπογεωγραφικό χώρο άξιζε να ερμηνευθεί και με βάση τον τόπο τέλεσης της αξιόποινης πράξης. Στοιχείο, που ασφαλώς δεν μπορούσε να προσδιοριστεί, λεπτομερώς, μέσω της διαθέσιμης κρατικής στατιστικής. Ως εκ τούτου, δημιουργήσαμε, ως παράγωγο του προηγθέντος πίνακα, έναν νέο πίνακα, ο οποίος είχε ως στόχο την ανάδειξη του χώρου διεξαγωγής της παραβατικής πράξης³⁰. Πράγματι, εντάξαμε σε έναν ευρύ κατάλογο τις περιοχές τελέσεως των παραβατικών πράξεων και τις εναποθέσαμε αναλογικά με τον τόπο κατοικίας των κατηγορουμένων. Συνεπώς, δημιουργήσαμε μία ξεκάθαρη εικόνα για την κατανομή των παραβατικοτήτων κατά επιμέρους γεωγραφική ενότητα. Αναλυτικότερα, στοχεύσαμε στην ανάδειξη των οικονομικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών των περιοχών αυτών και έμμεσα στην ανίχνευση των μετακινήσεων του πληθυσμού, ιδιαιτέρως του αγροτικού και του προσφυγικού, συνδετικά με τις παραβατικές πράξεις. Πάντως, η συχνότητα και η διαυγής εμφάνιση των παραβατικών φαινομένων προσδιορίστηκε, ευκρινώς, μόνον με την δημιουργία ενός τρίτου πίνακα, του οποίου ο σχηματισμός στηριζόταν στην αξιόποινη πράξη³¹. Κατ' αυτόν τον τρόπο, λοιπόν, καταφέραμε να κατηγοριοποιήσουμε τις εκδικασθείσες αξιόποινες πράξεις κατά χρονολογική αναλογία και να αναδείξουμε τις προθέσεις του κατασταλτικού μηχανισμού, όπως αυτές εκφράστηκαν μέσα από την συχνότητα εκδίκασης και παρουσίας των συγκεκριμένων υποθέσεων.

Από το σύνολο των προλεχθέντων, με μια πρώτη ματιά, συνάγεται ότι ο σχηματισμός των ανωτέρω πινάκων αποτέλεσε την βάση για οιαδήποτε περαιτέρω ερμηνευτική προσέγγιση και θεώρηση των φαινομένων. Αξίζει, ωστόσο, να επισημανθεί ότι αυτή η προσπάθεια συμπληρώθηκε με την δημιουργία μίας αναλυτικής σειράς πινάκων και γραφημάτων, την οποία εντάξαμε στα επιμέρους κεφάλαια της εργασίας μας. Άλλωστε, κύρια επιδίωξή μας ήταν η λεπτομερής ανάδειξη τόσο του χρόνου τελέσεως της παράβασης (ημέρα, νύκτα ή άδηλο) όσο και της ποινής, την οποία επέβαλε το δικαστήριο (αθώωση, χρηματική ποινή, φυλάκιση έως 1 μήνα, κ.λπ.). Ομοίως, στηρίζαμε την ερμηνεία των δεδομένων, σε σχέση με την ανθρωπογεωγραφία της καταστολής, στην στατιστική προσέγγιση, την οποία προσδιορίσαμε αναλογικά με την καταστολή στον αγροτικό χώρο και στην

²⁹ Είναι χαρακτηριστικό ότι για την συγκρότηση του συγκεκριμένου πίνακα απαιτήθηκε συνδυασμός στοιχείων από τις κάτωθι πηγές: Ευρετήρια Βουλευμάτων Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων, Βουλευματα Συμβουλίου Πλημμελειοδικών, Αποφάσεις και Πρακτικά Πολυμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων, Βιβλία Φυγοποιών και Φυγοδίκων, Βιβλία Ανακριτικού Γραφείου και Βιβλία Εφέσεων.

³⁰ Στον συγκεκριμένο πίνακα συμπεριλάβαμε τις ακόλουθες κατηγορίες: γ) Αξιόποινη πράξη, δ) Ημερομηνία τελέσεως αξιόποινων πράξεων, ε) Αριθμός και ημερομηνία διεξαγωγής δίκης, στ) Απόφαση.

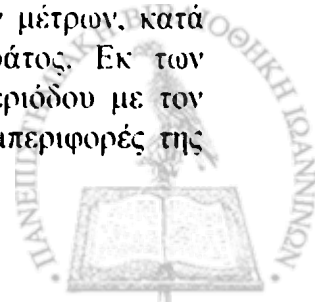
³¹ Στον συγκεκριμένο πίνακα συμπεριλάβαμε τις ακόλουθες κατηγορίες: α) Αξιόποινη πράξη, β) Ημερομηνία τελέσεως αξιόποινων πράξεων γ) Τόπος τελέσεως αξιόποινων πράξεων, δ) Τόπος κατοικίας δράστη, ε) Αριθμός και ημερομηνία διεξαγωγής δίκης.

πόλη των Ιωαννίνων, την κοινωνική προέλευση των δραστών και τις έμφυλες παραμέτρους της εγκληματικότητας.

Συνοψίζοντας, λοιπόν, τα προλεχθέντα είναι κατανοητό ότι επιχειρήσαμε να προσδιορίσουμε την χρονική και γεωγραφική ποικιλία των τεκμηρίων, μέσα από την σύνταξη μίας σειράς πινάκων, των οποίων τα δεδομένα αποτελούσαν, κάθε φορά, την αφορμή για την θεωρητική προσέγγιση των θεματικών ενοτήτων. Ωστόσο, θα ήταν χρήσιμο να διευκρινίσουμε, εξ αρχής, την αιτιολογία που προσφύγαμε στην σύνταξη των δικών μας στατιστικών πορισμάτων και στην υπέρβαση, εν πολλοίς, των προσφερομένων στοιχείων από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, χωρίς, ωστόσο, να αγνοήσουμε και αυτά. Κατ' αρχάς, διευκρινίζουμε ότι οι συγκεκριμένες στατιστικές δεν κάλυπταν ολόκληρο το χρονικό εύρος, το οποίο η μελέτη μας ερευνά. Αναλυτικά, η «Εγκληματική Στατιστική» παρουσιάζει συμπεράσματα έως το έτος 1937, ενώ η «Στατιστική της Ποινικής Δικαιοσύνης» ολοκληρώνεται το έτος 1938. Γεγονός, το οποίο, άμεσα, μας αίρει την δυνατότητα στατιστικής προσέγγισης στο σύνολο σχεδόν της μεταξικής περιόδου και μας επιβάλλει, συνεπώς, την αναζήτηση δικαστικών τεκμηρίων για την κατάρτιση κάθε είδους γραφήματος. Ταυτοχρόνως, όμως, η δομή των στοιχείων της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας δεν συμφωνούσε με τις δικές μας θεματικές προτεραιότητες. Ειδικότερα, τα ερωτήματα, τα οποία θέσαμε και οι στόχοι μας για την ιστορική διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο οι άνθρωποι διαμορφώνουν ή μετασχηματίζουν την συμπεριφορά τους σε σχέση με την ανάπτυξη παραβατικής δραστηριότητας, αλλά και της επίδρασης της ευρύτερης ακολουθούμενης πολιτικής και ιδιαίτερας της κατασταλτικής τακτικής των Αρχών, στην διαμόρφωση της ποινικής πραγματικότητας, επέβαλε στην γέννηση των ανωτέρω πινάκων και στατιστικών δεδομένων. Επιπροσθέτως, καθ' όσον δεικνύει η στατική διάρθρωση της «Εγκληματικής Στατιστικής» της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, αυτή παραπέμπει, περισσότερο, σε μία ιστορία της εγκληματικότητας, παρά σε μία διαδικασία, η οποία αναδεικνύει τις πολιτικοοικονομικές σταθερές και τα κοινωνικά στερεότυπα, τα οποία οδήγησαν στην παραβατικότητα. Κατά συνέπεια, στοχεύοντας στην ανάδειξη της ανάμιξης των πολιτισμικών και κοινωνικών σχέσεων με τα παραβατικά περιστατικά και στην αντίστοιχη συσχέτιση αυτών με την φυσιογνωμία του χώρου και εν τέλει με την ιστορική διάρκεια, προχωρήσαμε στην συγκρότηση των κεφαλαίων και των πινάκων, ανάλογα με τις στοχεύσεις μας.

Διεισδύοντας, σταδιακά, στην δομή της μελέτης, επικεντρώνουμε την σκέψη μας στην οργάνωση των κεφαλαίων. Ειδικότερα, καταρτίσαμε τρία βασικά κεφάλαια, στα οποία περνούμε από την στατικότητα των δικαστικών τεκμηρίων στην χρονική διάρκεια της ιστορίας, μέσα από μία ποικιλία πηγών, προερχομένων από ξεχωριστούς φορείς και αφορούσες διαφορετικές χρονικές στιγμές. Προκειμένου, λοιπόν, να γίνει αντιληπτή αυτή η διάσταση, δημιουργήσαμε τα κεφάλαιά μας με γνώμονα την χρονική αλληλουχία, αλλά κυρίως την κυκλική τους και εξαρτώμενη θεωρητική προσέγγιση. Εξάλλου, σκοπός μας είναι η ανακάλυψη των διαφορετικών διαστάσεων ενός γεγονότος, η οποία δεν θα ήταν εφικτή να πραγματοποιηθεί, εάν ακολουθούσαμε μία ευθύγραμμη αφήγηση των περιστατικών.

Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο κεφάλαιο, το οποίο φέρει την ονομασία «η πρώτη ελληνική περίοδος (1913 - 1932)», εστιάζει στην ερμηνεία της έντονης παραβατικής πραγματικότητας και των ασφυκτικών κατασταλτικών μέτρων, κατά τα πρώτα έτη μετά την ένταξη της Ηλείου στο ελληνικό κράτος. Εκ των πραγμάτων, όμως, επικεντρώνει στην ιστορική αλληλουχία της περιόδου με τον προηγούμενο οθωμανικό αιώνα και διερμηνεύει τις κοινωνικές συμπεριφορές της

περιοχής, ως απόρροιας πρακτικών του παρελθόντος. Πάντως, η κυριότερη έκφραση αυτής της πραγματικότητας υπήρξε το φαινόμενο της ληστείας, το οποίο αποτέλεσε την συχνότερη παραβατική δραστηριότητα καθ' όλη την περίοδο του Μεσοπολέμου. Συνεπώς, το κεφάλαιο αναδεικνύει τα επιμέρους χαρακτηριστικά και τις μορφές εκδήλωσης (απαγωγές, αιχμαλωσίες, ενέδρες, κ.λπ.) της ληστρικής δράσης και τις παραθέτει συγκριτικά με τα κοινωνικοπολιτικά χαρακτηριστικά της Ηπείρου. Άλλωστε, πολλά από τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την Ελλάδα του Μεσοπολέμου ήταν φυσικό να απαντηθούν και στα Ιωάννινα. Η τελευταία, άλλωστε, συλλογιστική εναρμονίζεται με την ευρύτερη αστάθεια της εποχής, η οποία εκφραζόταν με τις οικονομικές μεταλλαγές, τις κοινωνικές και πολιτικές εντάσεις, τις δημογραφικές ανακατατάξεις και εν τέλει τις ιδεολογικές αντιπαραθέσεις. Τώρα, εάν εξειδικεύσουμε την παρατήρηση στο ζήτημα της πολιτικής ζωής θα διακρίνουμε μία αίσθηση πειθάρχησης της δημόσιας και προσωπικής ζωής, η οποία βεβαιώνεται με την θέσπιση και εφαρμογή νέων κατασταλτικών νόμων, τον ελεγχόμενο τύπο και τον προπαγανδιστικό του ρόλο και ευρύτερα την ελευθερία της έκφρασης. Ως εκ τούτου, λοιπόν, το πρώτο κεφάλαιο επικεντρώνει στις πολλαπλές εκδοχές της παραβατικής δραστηριότητας, όπως αυτή οριζόταν κατά την μεσοπολεμική εποχή και εμφανιζόταν ως αποτέλεσμα των καταλοίπων του 19ου αιώνα. Παράλληλα, όμως, η χρησιμότητα αυτής της πρώτης ενότητας προσδιορίζεται σε αυτόν ακριβώς τον συνδετικό ρόλο ανάμεσα στην δεκαετία του 1930, την οποία πραγματευόμαστε στα επόμενα κεφάλαια, και στις δομές των παρελθόντων ετών, τόσο σε τοπικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

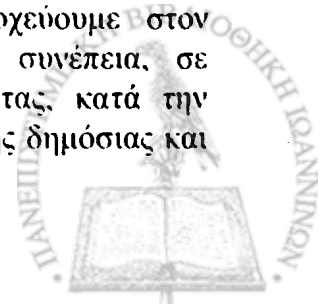
Το δεύτερο κεφάλαιο, το οποίο φέρει την ονομασία «η μεταβενιζελική περίοδος (1933 - 1936)», αποτελεί το πρώτο βασικό μέρος της εργασίας μας. Σε αυτό, πραγματευόμαστε τις ποικίλες εκδοχές των παραβατικών φαινομένων, αμέσως μετά την λήξη της βενιζελικής περιόδου έως και την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του Μεταξά. Άλλωστε, με την συγκεκριμένη διάταξη των κεφαλαίων, βασική πρόθεσή μας είναι ο ακριβής διαχωρισμός και ο ενδεδειγμένος προσδιορισμός των κοινωνικοοικονομικών δεδομένων των δύο περιόδων. Με άλλα λόγια, επιδιώξαμε την αυτονόμηση της μεταξικής περιόδου από την προηγηθείσα μεταβενιζελική, με στόχο την εμφατική ανάδειξη των διαφορετικών σταθερών και δεδομένων ανάμεσα στις δύο ιστορικές περιόδους. Εξάλλου, η κάθε περίοδος προσέδωσε το δικό της στίγμα και διαμόρφωσε τα δικά της ιστορικά ζητούμενα, σε σχέση με το υπάρχον πολιτικοκοινωνικό κλίμα. Για την πραγματοποίηση της επιδίωξης αυτής, τουλάχιστον κατά το κεφάλαιο της μεταβενιζελικής περιόδου, προβήκαμε σε έναν διαχωρισμό ανάμεσα στην ποινική καταστολή και τα αντίστοιχα παραβατικά φαινόμενα ανάμεσα στην πόλη των Ιωαννίνων και την αγροτική ενδοχώρα. Σε αυτές τις δύο υποενότητες, μάλιστα, τα σχετικά συμπεράσματα από τις αντίστοιχες γεωγραφικές παραθέσεις επικουρήθηκαν από μία αναλυτική θεματική προσέγγιση των παραβατικών συμπεριφορών σε σχέση, πάντοτε, με την κατασταλτική αντιμετώπισή τους. Αναλυτικότερα, δημιουργήσαμε για τον σκοπό αυτό τις ακόλουθες θεματικές: α) για την έξαρση της ζωοκλοπής (αφορά μόνον την αγροτική ενδοχώρα), β) για τα εγκλήματα κατά της ζωής και ευρύτερα τις διαπροσωπικές εντάσεις, γ) για την παραβίαση των περιουσιακών δικαιωμάτων, ως απόρροιας της οικονομικής κρίσης, δ) για την ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής, ε) για την ελευθερία της έκφρασης, στ) για την επίδραση των ηθικών αξιών και στερεοτύπων στην καθημερινότητα και ζ) για τις επιδιώξεις των προσωπικών και συλλογικών στόχων, μέσω της χρήσης του ψέματος (ψευδορκία και άλλα).

Ως προς τις επιμέρους, τώρα, δύο υποενότητες, δηλαδή, την καταστολή στην πόλη των Ιωαννίνων και την αγροτική ενδοχώρα, στόχος μας είναι, πρωτίστως, η διερεύνηση του κοινωνικού περιβάλλοντος κάθε τόπου, που συνδιαμόρφωσε την ποινική πραγματικότητα. Επιδιώκουμε την ανάδειξη αυτής της διαφορετικότητας εστιάζοντας στα ίδια τα πρόσωπα - παραβάτες, ενώ, ταυτόχρονα προσπαθούμε να ανακαλύψουμε και μία ενδεχόμενη αλληλεξάρτηση στην εμφάνιση των εγκληματικών συμπεριφορών. Ιδιαίτερος, μάλιστα, όταν τίθενται ζητήματα πληθυσμιακής κινητικότητας, διερωτώμεθα, κατά πόσον ένα μέρος του αγροτικού κόσμου της υπαίθρου, εξαιτίας κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων, κατέφευγε σε παραβάσεις στην πόλη, παρά το γεγονός ότι η πλειοψηφία των παραβατικών πράξεων σημειώθηκε στην ύπαιθρο.

Κάποιες συμπληρωματικές και αρκετά επωφελείς πληροφορίες προκύπτουν από την τρίτη και τελευταία υποενότητα του δευτέρου κεφαλαίου, στην οποία παραθέτουμε αναλυτικά στατιστικά δεδομένα και λεπτομερείς πίνακες σχετικά με την ανθρωπογεωγραφία της καταστολής. Σκοπός μας, σε αυτό το υποκεφάλαιο, πέραν του ανακεφαλαιωτικού του χαρακτήρα, είναι η ανίχνευση κάποιων επιμέρους ερμηνευτικών προσεγγίσεων. Αναμφισβήτητα, μας απασχολούν τα οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των εν λόγω περιοχών, όπως προκύπτουν μέσω του συσχετισμού παραβατικότητας και γεωγραφικού παράγοντα. Με άλλα λόγια, στοχεύουμε στην ανάλυση των δεδομένων, με κριτήριο, κατά βάση, τις γεωγραφικές και κοινωνικές πραγματικότητες των περιοχών. Στην ίδια κατεύθυνση, μας απασχολεί και ο ρόλος ή η επίδραση των κοινωνικών στερεοτύπων στην κατασταλτική διαδικασία. Επιχειρήσαμε, για τον λόγο αυτό, να επικεντρώσουμε την προσοχή μας τόσο στην κοινωνική - επαγγελματική τάξη των παραβατών, όσο και στην εθνοθρησκευτική τους υπόσταση, με βασικό στόχο την εξαγωγή των στοιχείων εκείνων που θα μας οδηγήσουν στην κοινωνική προέλευση τους. Τέλος, κρίνουμε αναγκαία την ανάδειξη μίας τρίτης παραμέτρου στο σχετικό υποκεφάλαιο για την ανθρωπογεωγραφία των ποινικών συμπεριφορών. Αναδεικνύουμε, λοιπόν, τις έμφυλες διαστάσεις της εγκληματικότητας και έμμεσα τον συμβολισμό των δύο φύλων στην κοινωνία της περιόδου. Επομένως, συσχετίζουμε τον ρόλο των φύλων σε σχέση με την ύπαρξη των στερεοτύπων και συγκρίνουμε τόσο την κατά φύλο παραβατικότητα όσο και τις ανδρικές παραβατικές πράξεις εις βάρος του γυναικείου φύλου ή άλλων ομάδων του πληθυσμού.

Στο τρίτο μέρος της μελέτης μας, με τίτλο «η μεταξική περίοδος (1936 - 1940)», επιχειρήθηκε μία διαφορετική προσέγγιση ως προς τα ζητούμενά μας. μολονότι τα ερωτήματα και οι στόχοι που θέσαμε δεν διαφέρουν από αυτά της μεταβενιζελικής περιόδου. Ωστόσο, έχοντας εστιάσει, πλέον, στις διαφορετικές πλευρές της ποινικής πραγματικότητας και των κατασταλτικών προτεραιοτήτων για την πόλη και την αγροτική ενδοχώρα, δεν κρίνουμε σκόπιμη την επανάληψη αυτής της διαχωριστικής διαδικασίας. Εκτιμούμε, δηλαδή, ότι αφενός έχει αναπτυχθεί επαρκώς και κατανοηθεί, πλέον, η σχετική διάκριση και αφετέρου τα εν λόγω δεδομένα αδυνατούν να μεταβληθούν αισθητά σε διάστημα ολίγων ετών. Συνεπώς, μετατοπίζουμε την επιχειρηματολογία μας περισσότερο προς την χρονική διαφοροποίηση μεταξύ των δύο περιόδων, σε σχέση με την κατασταλτική διαδικασία, ενώ, ταυτόχρονα, ακολουθούμε μία ενιαία γεωγραφική προσέγγιση.

Παραμένοντας, λοιπόν, σε αυτήν την κατεύθυνση, στοχεύουμε στον προσδιορισμό της εφαρμοζόμενης μεταξικής πολιτικής. Κατά συνέπεια, σε παράλληλη τροχιά με την ανάδειξη της ποινικής πραγματικότητας, κατά την συγκεκριμένη περίοδο, αποδίδουμε βαρύτητα στις πτυχές εκείνες της δημόσιας και

ιδιωτικής ζωής, που την διαφοροποιούν, εν μέρει, με την αντίστοιχη της μεταβενιζελικής περιόδου και σχετίζονται με τους κοινωνικοπολιτικές στόχους του καθεστώτος, μέσω της προπαγάνδας. Αυτές, ακριβώς, οι επιδιώξεις του δικτατορικού καθεστώτος διαφοροποίησαν τα πολιτικά δεδομένα, ενδυνάμωσαν την ποινική καταστολή και στράφηκαν σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο παραβάσεων, το οποίο επηρέασε την καθημερινότητα και ευρύτερα το πολιτικοκοινωνικό υπόβαθρο της εποχής. Εξάλλου, οι μηχανισμοί καταστολής αντικατοπτρίζουν τις προθέσεις της εκάστοτε επικρατούσης Αρχής και υποδηλώνουν, έμμεσα, την δύναμη και τα περιθώρια επιβολής αυτής. Πάντως, κάτι ανάλογο θα μπορούσε να διαφανεί εξίσου με σαφήνεια μέσω της αντίστοιχης με το προηγούμενο κεφάλαιο ανθρωπογεωγραφικής προσέγγισης των δεδομένων.

Το πέρας της δομής των κεφαλαίων συμπληρώνεται από τα τελικά συμπεράσματα. Η επιγραμματική επικέντρωση στα ίδια τα φαινόμενα επιτυγχάνεται μέσα από μία τριπλή οριοθέτηση του συλλογισμού μας, η οποία αφορά τις ποινικές παραβάσεις, την κατασταλτική αντιμετώπισή τους από τον κρατικό μηχανισμό και, εν τέλει, τα γενεσιουργά αίτια αυτών. Ωστόσο, το ερώτημα το οποίο προβάλλει, τελικώς, επιτακτικό και σε αυτήν την συνοπτικού χαρακτήρα ανάπτυξη είναι κατά πόσον η συχνότητα των ποινικών παραβάσεων, στον υπό εξέταση Ηπειρωτικό χώρο, αντικατοπτρίζει ικανοποιητικά τις επικρατούσες κοινωνικές δομές και φανερώνει, σε μικρογραφία, στοιχεία της ελληνικής κοινωνίας του Μεσοπολέμου.

II. Η πρώτη ελληνική περίοδος (1913 - 1932).

Η ένταξη της Ηπείρου στην ελληνική επικράτεια τον Φεβρουάριο του 1913 αύξησε τις προσδοκίες των κατοίκων για καλύτερη οργάνωση στο χώρο της δικαιοσύνης και για αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση, από το ελληνικό κράτος, των παραβατικών συμπεριφορών. Τα κληρονομημένα από το οθωμανικό καθεστώς δεδομένα, τα οποία αφορούσαν κυρίως το φαινόμενο της ληστείας¹, διήρκησαν έως τις αρχές της δεκαετίας του 1930 και, εξυπακούεται, απήχησαν την έντονη κοινωνική ρευστότητα και την ανασφάλεια των προηγούμενων ετών. Η ερμηνεία λοιπόν της παραβατικής πραγματικότητας και των κατασταλτικών μέτρων στην Ήπειρο, κατά τα πρώτα έτη μετά το 1913, αρμόζει να συνδεθεί και να μελετηθεί σε συνάρτηση με τα χαρακτηριστικά της προϋπάρχουσας κοινωνικής κατάστασης κατά την οθωμανική περίοδο. Σχετικώς συνεπικουρεί και η αναδίφηση στην παρουσία και τις τάσεις σχετικών φαινομένων στον ευρωπαϊκό χώρο μέσω της ιστοριογραφίας.

Αντικείμενο του παρόντος κεφαλαίου είναι η εξέταση των ιστορικών ζητημάτων, δομών ή αντιλήψεων που αναδύονται μέσα από την καταστολή και τις παραβάσεις υπό το πρίσμα της ιστορικής συγκυρίας. Συγκεκριμένα, το ζήτημα της ληστείας συνιστά την κύρια παράμετρο αυτής της διαπραγμάτευσης, καθόσον κυριαρχεί καθολικά στα αδικήματα του ποινικού δικαίου, από την ένταξη της Ηπείρου στο ελληνικό κράτος έως την δεκαετία του 1920, οπότε και σημειώνει αναζωπύρωση². Η συγκεκριμένη χρονική περίοδος εξέτασης των σχετικών ζητημάτων, επιλέχθηκε με βάση την αλληλεξάρτηση σε θεματικές ασφάλειας, καταστολής αλλά και ευρύτερων κοινωνικών διαδικασιών, ανάμεσα στην βασική περίοδο διερεύνησης της μελέτης - μεταβενιζελική και μεταξική - και την παρούσα. Άλλωστε τα τελευταία κρούσματα της επικρατούσης επί έναν αιώνα ληστείας, εκδηλώνονται στην δεκαετία του 1930, στην οποία ανιχνεύεται η έναρξη περισσότερο σύνθετης, από πλευράς αδικημάτων, πραγματικότητας.

Πρωταρχικώς, πρόθεσή μας αποτελεί η παρουσίαση των ιστοριογραφικών ερμηνειών για την ληστεία καθώς και η ιχνηλασία των πρόδρομων μορφών αντιμετώπισης του φαινομένου. Είναι κοινή η παραδοχή ότι η ληστεία, κατ' εξοχήν φαινόμενο των ποιμενικών πληθυσμών³, αποτελεί, κατά κάποιο τρόπο, διάδοχο κατάσταση της κλέφτικης και αρματολίτικης παράδοσης αντίστοιχης αναλόγων δεδομένων στον βαλκανικό εν γένει χώρο⁴. Η εμφάνιση του φαινομένου στον αγροτικό πληθυσμό πολλών ευρωπαϊκών κοινωνιών με έμφαση αυτών της Μεσογείου⁵ προϋπέθετε κοινά κοινωνικά στοιχεία και συνθήκες και κυρίως ένα

¹ Τάσος Βουρνάς, *Η ληστοκρατία σαν πρόβλημα των πρώτων φάσεων του ελεύθερου εθνικού μας βίου*, Αθήνα 1960, σ. 7.

² Βασίλης Ι. Τζανακάρης, *Τα παλικάρια τα καλά σύντροφοι τα σκοτώνουν*, Αθήνα 2002, σ. 17.

³ Γ. Β. Δερτιλής, *Ιστορία του Ελληνικού Κράτους, 1830 - 1920*, τόμ. Α', Αθήνα 2006, σ. 219.

⁴ Στάθης Δαμιανάκος, *Παράδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός*, Αθήνα, 1997 σ. 75.

⁵ Χ. Ν. Λάνδρος, *Η μετεπαναστατική Σάμος σε υποτελεία, το πρώτο πρωτόκολλο αλληλογραφίας της Ηγεμονίας 1834 - 1835*, Σάμος 2001, σσ. 88 - 95, Paul Sant - Cassia, «Η κοινωνική ληστεία στην Κύπρο τον 19ο αιώνα», *Ανθρωπολογία και παρελθόν, συμβολές στην Κοινωνική Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας*, (επιμ. Ε. Παπαταξιάρχης - Θ. Παραδέλλης), Αθήνα 1993, σ. 79 - 111 και Margaret Hasluck, *Ο Άγραφος Νόμος στην Αλβανία*, Ιωάννινα 2003, σσ. 182 - 234, Andreas Kapardis, *Society, Crime, and Criminal Justice in Cyprus, 1878 - 2000*, Athens - Komotini 2001, σσ. 124 - 143 (το ελληνικό κείμενο).

πλέγμα ηθικών κωδίκων που ρύθμιζαν την αγροτική κοινωνία. Εξάλλου, κάθε κοινωνικοοικονομικός σχηματισμός δημιουργεί τις δικές του χαρακτηριστικές μορφές αντίδρασης. Στην συγκεκριμένη περίπτωση η αγροτική προ - βιομηχανική, στηριγμένη στις παραδόσεις και τα έθιμα, κοινωνία όχι μόνον εισήγαγε, κατά τη γνώμη μας, την ληστεία στους κόλπους της κοινωνίας αλλά και την επεξέτεινε σε όλα τα επίπεδα. Πάντως, ως γενική παραδοχή, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η ληστρική δραστηριότητα, είτε χερσαία είτε θαλάσσια⁶ (πειρατεία), αποτελούσε επί αιώνες μία από τις βασικές παραμέτρους επιβίωσης της κοινωνίας⁷, εντασσόμενη πάντα στις υπάρχουσες πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις.

Καθώς αναζητούμε την εμφάνιση και τις δομές σχετικών συμπεριφορών διαπιστώνουμε την ευδιάκριτη παρουσία τους ήδη από την βυζαντινή περίοδο. Οριοθετώντας ως έναρξη της επισκοπήσεως τον 15ο αιώνα, χρονικό σημείο επέκτασης της οθωμανικής αυτοκρατορίας, διαπιστώνουμε την δημιουργία θεσμών⁸ και την εφαρμογή διοικητικών μέτρων για την αντιμετώπιση των ληστειών. Το οθωμανικό κράτος αξιοποιώντας τη βυζαντινή κληρονομιά της διοικητικής οργάνωσης των επαρχιών με τους «Ακρίτες» και γενικότερα τις βυζαντινές πρακτικές καταστολής⁹, προχώρησε στη θέσπιση των «δερβεντζήδων», οδοφυλάκων, δηλαδή, κοντά στα ορεινά περάσματα, τις γέφυρες και τις διαβάσεις των ποταμών με στόχο την διαφύλαξη της εσωτερικής ασφάλειας και την αντιμετώπιση των ληστών¹⁰. Η γενίκευση του θεσμού σχημάτισε στις ορεινές κυρίως περιοχές τα αρματολίκια, αποτελούμενα από ενόπλους φρουρούς, τους αρματολούς¹¹, στους οποίους μάλιστα παραχωρούνταν διάφορα πολιτικά και

⁶ Για την πειρατεία στον ελληνικό χώρο και ιδιαιτέρως στο αρχιπέλαγος βλ. Ν. Α. Κεφαλληνιάδης, *Πειρατεία, κουρσάροι στο Αιγαίο*, Αθήνα 1984, Αλεξάνδρα Κραντονέλλη, *Ιστορία της πειρατείας. Στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας 1538 - 1699*, τόμ. Β', Αθήνα 1991, Δέσποινα Θεμελή - Κατηφόρη, *Η δίωξις της πειρατείας και το Θαλάσσιον Δικαστήριον κατά την πρώτην Καποδιστριακήν περίοδον 1828 - 1829*, τόμ. Α' και Β', εν Αθήναις 1973, Γεώργιος Σ. Πλουμίδης, «Πειρατές και ναυάγια στα Κύθηρα (1603-1608)», *Δωδώνη: Ιστορία και Αρχαιολογία*, τόμ. ΚΣΤ' (1997), σσ. 165 - 175, ο ίδιος, «Περιστατικά πειρατικής λείας (τέλη 16ου αι.)», *Δωδώνη: Ιστορία και Αρχαιολογία*, τόμ. ΚΘ' (2000), σσ. 31 - 43, Κώστας Κόμης, *Σύναμμα. Κοινωνικές Δομές και Όψεις του Νεοελληνικού Χώρου: Πόλεις, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, Μηχανισμοί κυριαρχίας και άλλα σχετικά ζητήματα*, Ιωάννινα 2007, σσ. 311 - 312 (υποσ. 1), ο ίδιος, «Οι Μανιάτες πειρατές. Η δράση τους στη θάλασσα και στην ξηρά, με κέντρα το Οίτυλο και το Πόρτο Κάγιο», *Επτά Ημέρες*, Αθήνα 16 Φεβρουαρίου 1997, σσ. 20 - 21, ο ίδιος, «Πληθυσμιακές μετακινήσεις με αφετηρία το 1821: το παράδειγμα της Σάμου», *Τα Ιστορικά*, τεύχ. 24 - 25, τόμ. 13, Αθήνα Ιούνιος, Δεκέμβριος 1995, σσ. 157 - 160, Γ. Β. Δερτιλής, *Ιστορία του Ελληνικού Κράτους, 1830 - 1920*, τόμ. Α', ό. π., σσ. 200 - 205.

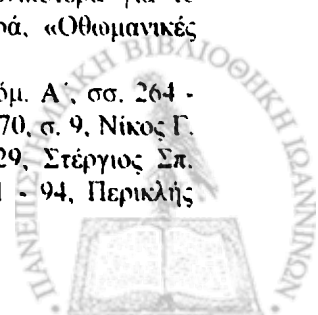
⁷ Κώστας Κόμης, *Ιστοριοδημογραφικά. Μελέτες ιστορίας και ιστορικής δημογραφίας του ελληνικού χώρου*, Αθήνα 1999, σσ. 77 - 78, 101 - 106.

⁸ Μενέλαος Α. Τουρτόγλου, «Περί της ποινικής δικαιοσύνης επί τουρκοκρατίας και μετ' αυτήν μέχρι και του Καποδιστρίου, βυζαντιναι τινές επιδράσεις επί το εφαρμοσθέν δίκαιον», *Μελετήματα Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου*, Αθήνα - Κομοτηνή 1984, σσ. 93 - 129.

⁹ Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, *Ανοχή και Καταστολή στους μέσους χρόνους*, Διεθνές Συμπόσιο (Μνήμη Λέανδρου Βρανούση), Αθήνα 2002.

¹⁰ Halil Inalcik, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η κλασική εποχή, 1300 - 1600*, (μτφ. Μιχάλης Κοκολάκης), Αθήνα 1995, σσ. 256 - 257 και Στέφανος Δ. Παππάς, «Τα "Δερβένια" και οι "Δερβεντζήδες"», *Ηπειρωτικά Γράμματα*, τεύχ. 7 - περίοδ. Β' (Φεβρουάριος 2005), Ιωάννινα, σσ. 175 - 200. Για την παραβατικότητα στην οθωμανική πραγματικότητα και γενικότερα για το οθωμανικό σύστημα δικαιοσύνης βλ. Αντώνης Αναστασόπουλος - Ελένη Γκαρά, «Οθωμανικές αντιλήψεις περί εγκλήματος και τιμωρίας», *Μνήμων*, τόμ. 21 (1999), σσ. 37 - 54.

¹¹ Απόστολος Βακαλόπουλος, *Ιστορία του νέου ελληνισμού*, Θεσσαλονίκη 1976, τόμ. Α', σσ. 264 - 268, Ι. Βασδραβέλλης, *Αρματολοί και κλέφτες εις την Μακεδονίαν*, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 9, Νίκος Γ. Κοταρίδης, *Παραδοσιακή Επανάσταση και Εικοσιένα*, Αθήνα, 1993, σσ. 21 - 29, Στέργιος Σπ. Αποστόλου, *Αρματολισμοί και Αησανταρσία (1627 - 1812)*, Νάουσα 1991, σσ. 1 - 94, Περικλής

οικονομικά προνόμια¹². Ταυτοχρόνως, αυτός ο σχηματισμός, ιδίως τον 16ο και 17ο αιώνα, υποδεικνυε την ανάγκη για την ασφάλεια του διαμετακομιστικού εμπορίου¹³, το οποίο πλήττονταν από ληστρικές ενέδρες¹⁴. Συγκεκριμένα, οι αρματολοί επιφορτίζονταν με το έργο να κρατούν σε απόσταση τους κλέφτες από τα χωριά και τα περάσματα από τα οποία ήσαν υποχρεωμένοι να περνούν αξιωματούχοι, στρατιωτικά αποσπάσματα, κοπάδια και καραβάνια¹⁵.

Στην αντίθετη πλευρά από αυτή των αρματολών, οι κλέφτες στρέφονταν κατά της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας, ανεξάρτητα αν οι φορείς της ήταν μουσουλμάνοι ή χριστιανοί. Υιοθετώντας ένα άγραφο εσωτερικό δίκαιο και στοχεύοντας την κατεστημένη νομιμότητα στο επίπεδο των πολιτικοστρατιωτικών και οικονομικών ηγεσιών και όχι την ανατροπή του συστήματος, ανέπτυξαν στις ορεινές περιοχές μία σχέση αλληλεξάρτησης με τα τσελιγκάτα¹⁶. Σύμφωνα με την συλλογιστική του Μάρκου Γκιόλια, παρατηρείται σταδιακή εναλλαγή κλεφτών στα αρματολίκια και αντίστροφα, ανάλογα με τις διαμορφούμενες συνθήκες, ενώ μετά την αντικατάσταση των χριστιανών αρματολών, περί τα τέλη του 17ου αιώνα, με μουσουλμάνους από την οθωμανική διοίκηση, πολλοί χριστιανοί πρώην αρματολοί ενσωματώθηκαν με τους κλέφτες¹⁷. Συγκεκριμένα, οι κλέφτες επιζητώντας το αρματολίκι εκβίαζαν την νομιμοποίηση και την αναγνώρισή τους σε τηρητές της ασφαλείας, ενώ οι αρματολοί όταν έχαναν την εξουσία τους, μεταμορφώνονταν συνήθως σε κλέφτες για να διεκδικήσουν με τη σειρά τους μέσα από την παρανομία τα χαμένα τους προνόμια¹⁸. Έτσι, στη δεδομένη χρονική συγκυρία πρώην

Ροδάκης, *Κλέφτες και Αρματολοί, η ιστορικοκοινωνική διαμόρφωση του ελλαδικού χώρου στα χρόνια της τουρκοκρατίας*, τόμ. Β', Αθήνα 1975, σσ. 5 - 66, Κώστας Κόμης, *Σύναμμα, Κοινωνικές Δομές και Όψεις του Νεοελληνικού Χώρου: Πόλεις, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, Μηχανισμοί κυριαρχίας και άλλα σχετικά ζητήματα*, ό. π., σσ. 312 - 313 και Ελισάβετ Ζαχαριάδου, «Ιστορική καταγωγή του αρματολισμού», *Επτά ημέρες, Κλέφτες και Αρματολοί*, Αθήνα 21/3/1999, σσ. 5 - 6. Για τον αρματολισμό στον Ηπειρωτικό χώρο βλ. Δ. Σαλαμάγκας, «Άγνωστοι Ηπειρώτες Αρματολοί», *Ηπειρωτική Εστία*, τόμ. 11 (1962), σσ. 404 - 412, 538 - 542.

¹² Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος, «Νέα στοιχεία για τα ελληνικά αρματολίκια», *Τρικαλινά*, τόμ. 6 (1986), Τρίκαλα, Φιλολογικός Ιστορικός Λογοτεχνικός Σύνδεσμος Τρικάλων, σσ. 59 - 81

¹³ Σπύρος Ι. Ασδραχάς, «Η γενική εικόνα της οικονομίας», *Ελληνική Οικονομική Ιστορία, ΙΕ'-ΙΘ' αιώνας*, τόμ. Α', (επιμ. Σπύρος Ι. Ασδραχάς), Αθήνα 2003, σσ. 552 - 556.

¹⁴ Απο Mehlan, «Οι εμπορικοί δρόμοι στα Βαλκάνια κατά την Τουρκοκρατία», *Η οικονομική δομή των Βαλκανικών Χωρών (15ος - 19ος αιώνας)*, (επιμ. Σπύρος Ασδραχάς), Αθήνα 1979, σσ. 377 - 379.

¹⁵ Douglas Dakin, *Η ενοποίηση της Ελλάδας 1770 - 1923*, (μτφ. Α. Ξανθόπουλος), Αθήνα 1982, σσ. 41 - 42 και Νικόλαος Γ. Μοσχοβάκης, *Το εν Ελλάδι Δημόσιον Δίκαιον επί Τουρκοκρατίας*, (Διατριβή επί υφηγεσία), εν Αθήναις, 1882 (ανατ., Αθήνα, MCMLXXXVIII), σσ. 155 - 156.

¹⁶ Οι κλέφτες χρησιμοποιούσαν τα τσελιγκάτα ως θεσμική κάλυψη για τις δραστηριότητές τους και τα τσελιγκάτα υπέθαλπαν τους κλέφτες για λόγους προστασίας στις συνθήκες ανασφάλειας και δράσης των ληστρικών ομάδων (Μάρκος Α. Γκιόλιας, *Παραδοσιακό δίκαιο και οικονομία του τσελιγκάτου*, Αθήνα, 2004, σσ. 407 - 411). Επίσης για την οργάνωση των τσελιγκάτων, την εξέλιξη και την επίδραση αυτών στο κοινωνικό σύνολο βλ. Λάζαρος Αρσ. Αρσενίου, *Τα τσελιγκάτα*, Αθήνα 1972, ο ίδιος, *Τα τσελιγκάτα Σαρακατσάνων και Βλάχων*, Β' έκδοση, Λάρισα 2005 και Αμαλία Χιωτάκη, *Η συμπεριφορά του τραπεζικού κεφαλαίου σε μια αγροτική κοινωνία (τέλη του 18' αιώνα)*, Αθήνα 1994, σσ. 211 - 213.

¹⁷ Μάρκος Α. Γκιόλιας, *Παραδοσιακό δίκαιο και οικονομία του τσελιγκάτου*, ό. π., σσ. 415 - 419, Κώστας Κόμης, *Σύναμμα, Κοινωνικές Δομές και Όψεις του Νεοελληνικού Χώρου: Πόλεις, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, Μηχανισμοί κυριαρχίας και άλλα σχετικά ζητήματα*, ό. π., σσ. 314 - 315. Επίσης για τις σχέσεις αρματολών και κλεφτών και ιδιαίτερα για τις μεθόδους επιβολής των πράξεών τους βλ. Κυριάκος Σιμόπουλος, *Βασανιστήρια και εξουσία, από την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα, το Βυζάντιο και την τουρκοκρατία ως την εποχή μας*, Αθήνα 1987, σσ. 401 - 468.

¹⁸ Σπύρος Ι. Ασδραχάς, «Από τη συγκρότηση του αρματολισμού (ένα ακαρνανικό παράδειγμα)», *Ελληνική κοινωνία και οικονομία, 1η και 18' αι.*, Αθήνα 1988, σσ. 231 - 233, Κώστας Κόμης, ό. π., σ.

αρματολοί, τσελιγκάδες και κλέφτες, στους ορεινούς όγκους του ελλαδικού χώρου, αξιοποίησαν ένα πολυδαίδαλο πλέγμα συγγενικών ή άλλων όπως (οι κουμπαριές) δεσμών με αποτέλεσμα τις διαρκείς συγκρούσεις με τα επίσημα στρατεύματα του οθωμανικού κράτους.

Πριν όμως προχωρήσουμε στην επιχειρούμενη ερμηνευτική προσέγγιση για τον κλεφταρματολισμό, οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι ως θεματική πρόκειται για τις πλέον φορτισμένες συναισθηματικά στην νεότερη ιστορία. Έχει διαπιστωθεί μία εκλαϊκευση στην προσέγγισή της μορφής των κλεφτών και των αρματολών, διότι τους έχει αποδοθεί ιστοριογραφικά ένας ηρωικοαπελευθερωτικός χαρακτήρας κατά την επανάσταση του 1821¹⁹, καθώς αποτέλεσαν βασικό στρατιωτικό πυρήνα καθ' όλη την πολεμική περίοδο²⁰. Η συγκεκριμένη ερμηνεία, μέσα από την παλαιότερη κυρίως βιβλιογραφία, είναι δυνατό να επηρεάσει τις προσεγγίσεις της μορφής του κλέφτη, καθώς αυτή επικέντρωνε στην ανάδειξη μίας «ηρωικής» εικόνας, ενώ ταυτοχρόνως, εξυπακούεται, διευκόλυνε ανάγκες κοινωνικές και πολιτικές²¹. Στόχος μας όμως κατά την παρούσα στιγμή και γενικότερα στο σύνολο της μελέτης είναι να προσεγγίσουμε τα γεγονότα και παράλληλα να ανιχνεύσουμε τι μπορεί αυτά να σήμαιναν, πως δημιουργήθηκαν, πως επηρέασαν και γενικότερα πως εντάχθηκαν στον κοινωνικό κορμό. Συνεπώς, θα επιχειρήσουμε όχι μόνον να τα συγκροτήσουμε αλλά και να τα ερμηνεύσουμε.

Η ληστεία κατά τον καιρό συγκρότησης του ελληνικού κράτους αποτελούσε μία αναμφισβήτητη κατάσταση και συνέθετε μία πραγματικότητα. Ήδη κατά την Καποδιστριακή περίοδο φαινόμενα τέτοιου τύπου ήσαν δηλωτικά της καταστάσεως, τόσο στην κτηνοτροφική όσο και την αγροτική ύπαιθρο²². Ως γενική παρατήρηση μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η ληστεία λειτουργούσε στην ελληνική παραδοσιακή κοινωνία, σαν μία σπασμωδική αντίδραση του παραδοσιακού κόσμου της υπαίθρου απέναντι στις προσπάθειες του βαναρικού κράτους να τον εντάξει σε ένα νέο οικονομικό²³ και κοινωνικό σύστημα²⁴. Γενικότερα, θα λέγαμε ότι η

315 (ιδίως υποσ. 8) και John S. Koliopoulos, «Military Entrepreneurship in Central Greece During the Greek War of National Liberation (1821 - 1830)», *Journal of Modern Greek Studies*, Vol. 2, N. 1, (May 1984), The Johns Hopkins University Press, σσ. 168 - 169.

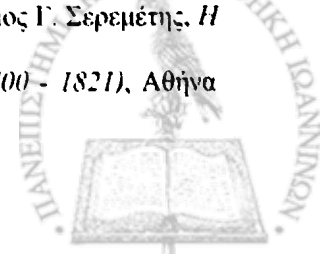
¹⁹ Αλέξης Πολίτης, «Η μορφή του Καπετάν Μπασιδέκη», *Μνήμων*, τόμ. 11 (1987), σσ. 1 - 2.

²⁰ Κώστας Κόμης, *Σύνγραμμα, Κοινωνικές Δομές και Όψεις του Νεοελληνικού Χώρου: Πόλεις, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, Μηχανισμοί κυριαρχίας και άλλα σχετικά ζητήματα*, ό. π., σσ. 323 - 324 (για εκτενή βιβλιογραφία ιδίως υποσ. 28).

²¹ Ρίκη Βαν Μπουσχότεν, *Ανάποδα χρόνια, Συλλογική μνήμη και ιστορία στο Ζιάκα Γρεβενών (1900 - 1950)*, Αθήνα 1997, σσ. 34 - 35 (ιδίως πρβλ. υποσ. 6).

²² Αθανάσιος Φωτόπουλος, «Συμβολή εις την ιστορίαν της ληστείας κατά την Καποδιστριακήν περίοδον», *Πελοποννησιακά*, τ. ΙΑ' (1975), σσ. 213 - 238, ο ίδιος, «Ανέκδοτα έγγραφα περί της ληστείας εν Πελοποννήσω κατά την Καποδιστριακήν περίοδον», *Επετηρίς των Καλαβρύτων*, τόμ. 7 (1975), σσ. 186 - 222, Κώστας Κόμης, *Σύνγραμμα, Κοινωνικές Δομές και Όψεις του Νεοελληνικού Χώρου: Πόλεις, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, Μηχανισμοί κυριαρχίας και άλλα σχετικά ζητήματα*, ό. π., σσ. 20 - 24 (για εκτενή βιβλιογραφία ιδίως υποσ. 24 έως 28), Κωστής Κωνσταντινίδης, *Η ληστεία και η πειρατία στη Σκίρο, Σκιάθο και Σκόπελο κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821 μέχρι και της Αντιβασιλείας του Όθωνα*, τόμ. 1, Αθήνα 1988, σσ. 298 κ. ε., Νίκος Β. Αναστόπουλος, *Η Δίβρη Ηλείας στο διάβα των αιώνων*, Αθήνα 1994, σσ. 279 - 281. Για την σωφρονιστική νομοθεσία επί Καποδίστρια βλ. Χαράλαμπος Δημόπουλος, *Το ελληνικό σωφρονιστικό δίκαιο κατά τον 19ο αιώνα*, Αθήνα - Κομοτηνή 2002, σσ. 32 - 58, ενώ για την προκαποδιστριακή εποχή βλ. Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος, «Νέες ειδήσεις για τους κλεφταρματολούς του Ολύμπου και των Χασίων τον Μάιο του 1808», *Μακεδονικά* τόμ. ΚΒ', Θεσσαλονίκη 1982, σσ. 205 - 213 και Δημήτριος Γ. Σερεμέτης, *Η Δικαιοσύνη επί Καποδίστρια, Α' πρώτη περίοδος 1828 - 1829*, Θεσσαλονίκη 1959.

²³ Βασίλης Κρεμμυδάς, *Εισαγωγή στην ιστορία της Νεοελληνικής Κοινωνίας (1700 - 1821)*, Αθήνα 1976, σσ. 27 - 36.

ληστεία συνδέεται με την ανάπτυξη μιας δυναμικής αντίστασης στην αλλαγή που οργανώνεται στην τοπική κοινωνία, όπου η κοινότητα αντί να υποταχθεί στον κρατικό συγκεντρωτισμό, αναπτύσσει μηχανισμούς περιφρούρησης της αυτονομίας της και αντιδρά αποκρούοντας τους μετασχηματισμούς του νέου κράτους²⁵.

Διερμηνεύοντας, όμως, διεξοδικά την εξέλιξη του φαινομένου, αμέσως μετά την ελληνική επανάσταση, εστιάζουμε αρχικώς την προσοχή μας στις επιπτώσεις από την οριοθέτηση των νέων συνόρων του ελληνικού κράτους στη γραμμή Παγασητικού - Αμβρακικού. Αναμφισβήτητα, η διαίρεση ενός ενιαίου έως τότε χώρου έπληξε κυρίως τα τσελιγκάτα στην κεντρική Ελλάδα, ιδιαίτερα κατά την μετακίνηση των ζώων²⁶. Αυτό είχε ως συνέπεια τον άμεσο επηρεασμό της οικονομίας και του εμπορίου και κατ' επέκταση την γέννηση κοινωνικής σύγχυσης, ιδιαίτερα στις ορεινές περιοχές. Κύρια έκφραση αυτής της δυσαρέσκειας αποτέλεσε η αντίδραση και η ανυπακοή με την μορφή ενόπλων εξεγέρσεων, οι οποίες εντάσσονταν ευρύτερα στον χαρακτήρα της ληστρικής συμπεριφοράς²⁷.

Στην ίδια λογική διασάφησης για την εξέλιξη του φαινομένου τον 19ο αιώνα, αναζητούμε αιτίες και στον τρόπο άσκησης εξουσίας και διακυβέρνησης του απολυταρχικού Βαυαρικού καθεστώτος. Καταλυτική θεωρείται η διάλυση των στρατευμάτων του αγώνα και η δημιουργία ενός στρατού στελεχωμένου κυρίως από Βαυαρούς²⁸. Η τακτική αυτή οδήγησε στην φυσική εξουθένωση των αγωνιστών της επανάστασης²⁹ οι οποίοι έμειναν χωρίς εργασία, με αποτέλεσμα αρκετοί από αυτούς να συγκροτήσουν «ληστανταρτικές» ομάδες εναντίον του στρατιωτικού

²⁴ Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος, *Η ληστεία στην Ελλάδα (19ος αι.)*, *Περί λύχνων αφάς*, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 21, Έφη Λαμπροπούλου, *Εσωτερική Ασφάλεια και Κοινωνία του ελέγχου*, Αθήνα 2001, σ. 19, Γεώργιος Δ. Γεωργίου, *Η ληστεία στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία*, (διπλωματική εργασία στον Τομέα Ποινικών και Εγκληματολογικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αθηνών), Αθήνα 1999, σσ. 5 - 6 και Κωνσταντίνος Γκότσης, «Οι ένοπλοι περιθωριακοί», *Οι «περιθωριακοί»*, *Ε-Ιστορικά τεύχ.* 265, εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 16/12/2004, σσ. 32 - 35. Για τη ληστεία το 19ο αιώνα ευρύτερα στον ελλαδικό χώρο βλ. Ed. About, *Ο βασιλεύς των ορέων*, Αθήνα 1968. Σε αυτά συμπεριλαμβάνουμε και τα κείμενα εποχής: Δημ. Αντωνόπουλος, *Σκέψεις περί της μετ' επιτυχίας καταδιώξεως και εξαλείψεως της την πατρίδα ημών λυμαινομένης ληστείας*, Αθήνα 1870, R. Jenkins, *The Dilessis murders*, London, 1961, Ανδρέας Μοσχονήσιος, *Το κάτοπτρον της εν Ελλάδι ληστείας*, εν Ερμούπολει 1869, Υπουργείο Εξωτερικών, *Εγγραφα περί της διαπραχθείσης ληστείας επί της Οδού Μαραθώνος*, Αθήνα 1871, Αντ. Ρικάκης, *Σκέψεις περί καταδιώξεως της ληστείας*, Αθήνα 1870 και Κ. Χ. Σκενδέρης, «Από τα Οθωνικά χρόνια: το κεφάλι του ληστού», *Εγκυκλοπαιδικόν Ημερολόγιον Πελασγού*, Αθήνα 1932, σσ. 104 - 106, Σωτήρης Σωτηρόπουλος, *Τριάκοντα εξ ημερών αιχμαλωσία και συμβίωσις μετά ληστών*, Αθήνα 1866.

²⁵ Θ. Σακελλαρόπουλος, *Θεσμικός μετασχηματισμός και οικονομική ανάπτυξη. Κράτος και οικονομία στην Ελλάδα, 1830 - 1922*, Αθήνα 1991, σσ. 230 - 247. Για τον πρώτο Ποινικό Κώδικα της νεωτέρας Ελλάδας βλ. Δημοσθένης Μιρασιγέτζης, *Ο πρώτος Ποινικός Κώδιξ της νεωτέρας Ελλάδος (το «απάνθισμα των εγκληματικών» του 1823)*, Αθήνα 1940.

²⁶ Μάρκος Α. Γκιόλιας, *Παραδοσιακό δίκαιο και οικονομία του τσελιγκάτου*, Αθήνα, ό. π., σσ. 466 - 467.

²⁷ Καίτη Αρώνη - Τσίχλη, *Αγροτικές εξεγέρσεις στην Παλαιά Ελλάδα (1833 - 1881)*, Αθήνα, χ.χ., σσ. 56 - 264.

²⁸ G. Finlay, *Ιστορία της ελληνικής επανάστασης*, (μτφ. Αλίκη Γεωργούλη), Αθήνα 1972, σσ. 286 - 287, Νίκος Θεοτοκάς - Νίκος Κοταρίδης, *Η οικονομία της βίας, Παραδοσιακές και νεωτερικές εξουσίες στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, Αθήνα 2006, σσ. 75 - 77, Κώστας Κόμης, *Σύναμμα, Κοινωνικές Δομές και Όψεις του Νεοελληνικού Χώρου: Πόλεις, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, Μηχανισμοί κυριαρχίας και άλλα σχετικά ζητήματα*, ό. π., σσ. 95 - 96, 324, John Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο (1833 - 1843)*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σσ. 197 - 205 και Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος, *Η ληστεία στην Ελλάδα (19ος αι.)*, *Περί λύχνων αφάς*, ό. π., σ. 20.

²⁹ Απόστολος Βακαλόπουλος, *Τα ελληνικά στρατεύματα του 1821*, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 288.

κατεστημένου υποθαλλόμενοι πολλές φορές από τα ίδια τα τσελιγκάτα³⁰. Σύμφωνα με τον Gustav Geib, κυβερνητικό σύμβουλο του Υπουργείου Δικαιοσύνης το 1833 και το 1834, οι άνθρωποι αυτοί, δεν μπόρεσαν να παραιτηθούν από τον προηγούμενο χαρακτήρα τους και προτίμησαν να κερδίζουν τη ζωή τους με τη βία, παρά να ζουν σαν φιλειρηνικοί αστοί υποταγμένοι στο νόμο³¹. Ο Νίκος Κοταρίδης αποσαφηνίζει τον προβληματισμό μας με την διαπίστωση ότι η διάλυση των ατάκτων στρατευμάτων θα μπορούσε να θεωρηθεί ως δράση της νέας εξουσίας πάνω σε μία κληρονομημένη από την επανάσταση πολιτική ανισορροπία ανάμεσα στα τοπικά κέντρα εξουσίας και την κεντρική εξουσία, η ακόμη και στο πλαίσιο των τοπικών κέντρων εξουσίας³². Ήδη, από τον καιρό του Καποδίστρια ήταν ξεκάθαρη η κρατική πρόθεση περί αποδέσμευσης του στρατού από τους τοπικούς ανταγωνισμούς και την προσήλωση αυτού στην κεντρική εξουσία³³. Έτσι, ανατρέπονται παραδοσιακοί κοινωνικοί καταμερισμοί ρόλων στην ύπαιθρο ενώ ταυτόχρονα διαταράσσεται η παρουσία των ενόπλων στο χώρο, η οποία ήταν ρυθμισμένη μέσω της αρματολίτικης τακτικής.

Ομοίως, εμφανίστηκαν και μία σειρά από κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα τα οποία συνέβαλαν αισθητά στην εξέλιξη της ληστείας. Αν όμως η ηγεσία των πολιτικών κομμάτων ήταν δυσαρεστημένη εξαιτίας του αποκλεισμού της από την εξουσία, ποία ήταν η κατάσταση στην μεγάλη μάζα του ελλαδικού χώρου; Το αγροτικό πρόβλημα αποτελούσε σημαντική αιτία δυσαρέσκειας για τον αγροποικιμικό πληθυσμό αφού οι περισσότερες οικογένειες (περίπου 80%) δεν είχαν καμία αγροτική ιδιοκτησία και η σχετική νομοθεσία δεν ευνοούσε την διανομή των εθνικών γαιών σε αυτούς³⁴. Επιπρόσθετα, ο περιορισμός του τσελιγκάτου³⁵, εξαιτίας της εγκαθίδρυσης συγκεντρωτικών θεσμών, στον τομέα της ποιμενικής πρακτικής, όπως η αδυναμία χρησιμοποίησης των εθνικών γαιών ως βοσκοτόπια, ενίσχυσαν τις αντιδράσεις, τις συγκρούσεις και γενικότερα την

³⁰ Μάρκος Α. Γκιόλιας, *Παραδοσιακό δίκαιο και οικονομία του τσελιγκάτου*, Αθήνα, ό. π., σ. 468.

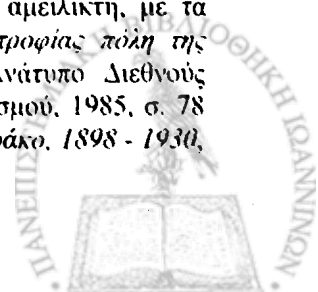
³¹ Gustav Geib, *Παρουσίαση της κατάστασης του δικαίου στην Ελλάδα στη διάρκεια της τουρκοκρατίας και ως τον ερχομό του βασιλιά Όθωνα του Α΄*, (μτφ. εισ. επιμ. Ίρις Αυδή - Καλκάνη), Αθήνα, χ.χ., σσ. 113 - 114.

³² Νίκος Γ. Κοταρίδης, *Παραδοσιακή Επανάσταση και Εικοσιένα*, ό. π., σσ. 287 - 289.

³³ Σχετικά βλ. γενικώς, Στέφανος Παπαγεωργίου, *Η στρατιωτική πολιτική του Καποδίστρια, Δομή, οργάνωση και λειτουργία του στρατού ξηράς της καποδιστριακής περιόδου*, Αθήνα 1983.

³⁴ Νίκος Γ. Σβορώνος, *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*, (μτφ. Αικατερίνη Ασδραχά), Αθήνα 1994, σσ. 79 - 80 και Κώστας Κόμης, *Σύναμμα, Κοινωνικές Δομές και Όψεις του Νεοελληνικού Χώρου: Πόλεις, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, Μηχανισμοί κυριαρχίας και άλλα σχετικά ζητήματα*, ό. π., σ. 328. Για μία γενική θεώρηση των πτυχών της γεωργικής οικονομίας κατά τον 19ο αιώνα βλ. Σωκράτης Πετμεζάς, «Αγροτική οικονομία», *Η ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας κατά τον 19ο αιώνα (1830 - 1914)* (επιμ. Κώστας Κωστής - Σωκράτης Πετμεζάς), Αθήνα 2006, σσ. 103 - 152.

³⁵ Στάθης Δαμιανάκος, *Παράδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός*, ό. π., σ. 97 και J. Campbell, *Honor, Family and the Patronage: A study of institutions and moral values in a Greek mountain community*, Oxford, 1964, σ. 8. Η δημιουργία του τσιφλικιού και οι οικονομικές πιέσεις σε βάρος του κτηνοτροφικού κόσμου έστρεφε τον φτωχό ορεινό ποιμενικό πληθυσμό σε επενδύσεις στη γη, αν και μετ' εμποδίων επί της ουσίας. Η τακτική αυτή λειτουργούσε υπέρ των ανθρώπων του πλούτου, δημιουργώντας για αυτούς ένα είδος ισόβιας γαιοκτησίας και κατά συνέπεια παγίωση της κοινωνικής ανισότητας και υποδαύλιση της ληστείας από την πλευρά των κτηνοτρόφων. Στο πλαίσιο αυτό η ληστεία συνδέθηκε με το τσελιγκάτο και η καταστολή σε βάρος του υπήρξε αμείλικτη, με τα αντίθετα εν τούτοις αποτελέσματα. (Βάσω Ρόκου, *Η ορεινή πόλη της κτηνοτροφίας πόλη της υπαίθρου, Τρία ηπειρωτικά παραδείγματα: Μοσχόπολη, Μέτσοβο, Συρράκο*, Ανάπτυξη Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας Νεοελληνική πόλη, Αθήνα, Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, 1985, σ. 78 και Ρωξάνη Α. Καυταντζόγλου, *Συγγένεια και οργάνωση του οικιακού χώρου Συρράκο, 1898 - 1930*, Αθήνα 1997, σ. 46.).

ληστρική συμπεριφορά. Αναπόφευκτα, η τελευταία αφομοίωσε το δημογραφικό πλεόνασμα του τσελιγκάτου, δεδομένου ότι οι ποιμενικοί πληθυσμοί (πέραν των εποχιακών μετακινήσεων) δεν μετανάστευαν εύκολα. Στην ίδια κατεύθυνση δυσαρέσκειας συνέβαλε και η αυστηρή φορολογική πολιτική η οποία έπληξε, πάντως, γενικώς όλο τον πληθυσμό με επίκεντρο τους εμπόρους. Ως συνέπεια των ανωτέρω εκδηλώθηκαν αντιδράσεις με χαρακτήρα ενόπλων εξεγέρσεων και ευρύτερα ανυπακοής, οι οποίες εντάσσονταν στις πρακτικές έκφανσης της ληστείας. Αυτές, όμως, οι ένοπλες εξεγέρσεις κατά της βαυαροκρατίας, οι οποίες εξέφραζαν την κοινωνικοπολιτική αντίθεση ανάμεσα στην κλεφτουριά του αμέσου παρελθόντος και την πάσης φύσεως εξουσία³⁶, έχασαν βαθμιαία τον προσανατολισμό τους. Θα υποστήριζε κανείς ότι εκφυλίστηκαν στην μορφή της ληστείας και εμμέσως αναιρέθηκαν οι στόχοι τους για κοινωνικοπολιτικούς μετασχηματισμούς³⁷. Έτσι, οι ληστές αν και προέρχονταν από τις αγροτοποιμενικές τάξεις, κατέληξαν να αποτελούν τροχοπέδη στην διαβίωση αυτών.

Σε αυτό το σημείο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να προσδιορίσουμε τον απόηχο της «ληστανταρσίας» στη λαϊκή συνείδηση και να ανιχνεύσουμε την ίδια την ιστοριογραφία, η οποία διείδε στο φαινόμενο κοινωνικές διαστάσεις. Δεν χωρεί καμία αμφιβολία ότι οι ληστές του 19ου αιώνα εμφανίζονταν στη λαϊκή συνείδηση ως συνεχιστές της κλεφταρματολίτικης παράδοσης και λειτουργούσαν υπό τις ίδιες εθιμικές αρχές και συμπεριφορές, κάτι που τους καθοσίωσε στη συνείδηση του λαού. Επίσης οι συγκρούσεις τους με τις Αρχές και την εξουσία, έστω και με ληστείες, απαγωγές ή δολοφονίες, υπό το ανωτέρω δυσχερές περιγραφόμενο κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον, προκαλούσαν την συμπάθεια ή τον λαϊκό θαυμασμό του δοκιμαζομένου πληθυσμού. Συνεπώς, στην περίπτωση της ληστείας σε σύγκριση με άλλες μορφές ποινικής συμπεριφοράς, διαπιστώνεται ότι οι ληστές δεν θεωρούνταν απαραίτητα παραβάτες και οι αιτίες των πράξεών τους αναζητούνταν σε κοινωνικά αίτια³⁸. Επιπρόσθετα στις κτηνοτροφικές αυτές κοινωνίες που ευρίσκονταν σε συνθήκες κοινωνικής ρευστότητας, ήταν περισσότερο εφικτός ο σχηματισμός του κοινωνικού υποβάθρου ανάπτυξης της ληστείας³⁹. Θα μπορούσε λοιπόν αυτό το φαινόμενο, κατά μία έννοια, να θεωρηθεί ως μορφή κοινωνικού κινήματος, το οποίο, στο πλαίσιο του νεοελληνικού κράτους και δια παρανόμων μεθοδεύσεων διεκδικούσε μερίδιο στην ανακατανομή των διαθέσιμων πόρων⁴⁰. Στο ίδιο πλαίσιο, ήδη από τον 18ο αιώνα, διαμορφώθηκε η αντίληψη που ταύτιζε την ληστεία με πράξη ηρωισμού και λεβεντιάς, ενώ οι ληστές ενσάρκωναν και το χαρακτήρα του προστάτη. Εξάλλου σε μία αγροτική, προκαπιταλιστική κοινωνία ο βασικός τρόπος κοινωνικής διαμαρτυρίας ή αντιδράσεως θα μπορούσε επιτυχώς να θεωρηθεί η ληστεία⁴¹.

Όπως ορίζεται από τον E. Hobsbawm η σχέση που ένωνε τον χωρικό με τον εξεγερμένο, τον παράνομο και τον ληστή προσδιόριζε το φαινόμενο της

³⁶ Γιώργος Δ. Κοντογιώργης, «Οι Ελλαδικές κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις στην ύστερη τουρκοκρατία. Οι συνθήκες διαμόρφωσης της κοινωνικής και πολιτικής πάλης και οι μεταπελευθερωτικές συνέπειες», *Κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα*, Αθήνα 1977, σ. 21.

³⁷ Μάρκος Α. Γκιόλιας, *Παραδοσιακό δίκαιο και οικονομία του τσελιγκάτου*, Αθήνα, ό. π., σ. 478.

³⁸ Ρίκα Μπενβενίστε, *Η ποινική καταστολή της νεανικής εγκληματικότητας τον 19ο αιώνα (1833 - 1911)*, Αθήνα / Κομοτηνή 1994, σ. 23.

³⁹ Στάθης Δαμιανάκος, *Έθος και Πολιτισμός των επικινδύνων τάξεων στην Ελλάδα*, Αθήνα 2005, σσ. 35 - 67 και Σωτήρης Δημητρίου, *Μορφές βίας*, Αθήνα 2003, σσ. 141 - 142.

⁴⁰ Βάσω Ψιμούλη, *Σούλι και Σουλιώτες*, Αθήνα 1998, σσ. 310 - 311.

⁴¹ Διονύσιος Ν. Σκιώτης, «Από ληστής Πασάς, πρώτα βήματα στην άνοδο του Αλή Πασά των Γιαννίνων (1750 - 1784)», *Θησαυρίσματα*, τομ. 6, Βενετία 1969, σ. 275.

«κοινωνικής ληστείας»⁴². Παράλληλα, ο ίδιος συγγραφέας, εντόπιζε τα σημεία γένεσης του κοινωνικού αυτού φαινομένου κυρίως στους αγροτικούς πληθυσμούς, οι οποίοι παρουσίαζαν πλεόνασμα σε ανθρώπινο δυναμικό, αφού η ζήτηση εργασίας ήταν περιορισμένη, καθώς επίσης δεν υπήρχε οργάνωση στον τρόπο ζωής και πολλοί χωρικοί αναγκάζονταν να ζουν στο περιθώριο⁴³. Στο ίδιο πνεύμα συλλογιστικής και ο Στ. Δαμιανάκος, ο οποίος ενέταξε την ληστεία στο πλαίσιο της ρύθμισης της ιδιοκτησίας της γης και γενικότερα της θεσμοθετημένης βίας που στόχευε στην υποταγή των ορεινών κοινωνιών⁴⁴. Εν προκειμένω, οι κλέφτες και οι αρματολοί, ενταγμένοι σε μία διαδικασία μυθοποίησης⁴⁵ από τον κάτοικο της υπαίθρου, ήσαν το αποτέλεσμα της αστάθειας για την ζωή και την περιουσία, της κατάκτησης καθώς και των ορεινών εδαφικών και οικονομικών συνθηκών που ευνοούσαν την παρανομία. Διαμορφώνεται, λοιπόν, σύμφωνα με τα ανωτέρω, η ιστορική συνέχεια της ληστείας από την οθωμανική περίοδο στα πρώτα απελευθερωτικά χρόνια, ως μία μορφή κοινωνικής σύγκρουσης. Παράλληλα, αυτή η μορφή της ληστείας κατά τον Ε. Hobsbawm εντασσόταν στο πλαίσιο της πρόδρομης μορφής της κοινωνικής διαμαρτυρίας.

Μετά την ανωτέρω θεώρηση για τους ληστές της «κοινωνικής παρανομίας», σύμφωνα με την οποία αποτελούσαν αυτόνομη κοινωνική οντότητα σε σχέση με την υπόλοιπη κοινωνία, επανερχόμαστε αυτήν την φορά στην υποστήριξη της θέσης ότι αυτού του είδους η ιστορική συνέχεια στο φαινόμενο της ληστείας, δεν είχε μόνον κοινωνική σημασία και δεν κατέληγε πάντοτε σε μία μορφή κοινωνικής εξέγερσης. Ιδιαίτερα αυτό συνέβη με την μεταπήδηση από τον 19ο στον 20ό αιώνα. Διευκρινιστικό ως προς αυτό αποτελεί η επιβεβαίωση της ένταξης της ληστείας και κατ' επέκταση των ληστών στις πραγματικότητες της εποχής. Τότε είναι πλέον χαρακτηριστική η ταλάντευση των ληστών ανάμεσα στην κυριαρχούσα, απότοκο του παρελθόντος, συμπεριφορά της συνεχιζόμενης εξέγερσης και την μεταβίβαση στην υπηρεσία των τοπικών αρχόντων⁴⁶ ή των πολιτικών, ιδιαίτερα κατά τις τρεις πρώτες δεκαετίες του 1930. Χαρακτηριστικός είναι ο ρόλος της «πολιτικής ληστείας»⁴⁷, ο οποίος άνθισε ιδιαίτερα στην Ήπειρο, και γνώρισμά της ήταν η πολιτική καταπίεση των ψηφοφόρων. Μάλιστα, εκφράστηκαν απόψεις ότι οι ληστές χρησιμοποιήθηκαν από τους πολιτικούς είτε ως σωματοφύλακες, είτε ως

⁴² E. J. Hobsbawm, *Οι ληστές*, (μτφ. Φαίδρας Ζαμπαθά - Παγουλάτου), Αθήνα 1975, σ. 9. Σχετικά επίσης βλ. Κώστας Κόμης, *Σύνναμμα, Κοινωνικές Δομές και Όψεις του Νεοελληνικού Χώρου: Πόλεις, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, Μηχανισμοί κυριαρχίας και άλλα σχετικά ζητήματα*, ό. π., σ. 329 και Νίκος Θεοτοκάς - Νίκος Κοταρίδης, *Η οικονομία της βίας, Παραδοσιακές και νεωτερικές εξουσίες στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, ό. π., σσ. 141 - 142. Επίσης για την εμφάνιση της «κοινωνικής ληστείας» και την διαφοροποίησή της από την κοινή ληστεία βλ. Συλλογικό, *Η κοινωνική ληστεία στον ελλαδικό χώρο 1830 - 1940*, Ελευθεριακό Στέκι Πικροδάφνη, Μπραχάμι - Αθήνα 2006, σσ. 10 - 26.

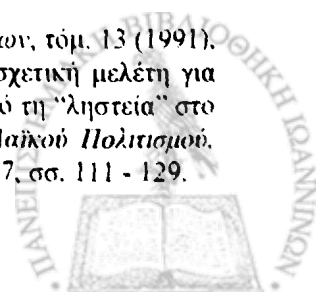
⁴³ E. J. Hobsbawm, *Οι ληστές*, ό. π., σσ. 25 - 28.

⁴⁴ Στάθης Δαμιανάκος, *Παράδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός*, ό. π., σ. 79.

⁴⁵ P. S. Spandonidis, "Le Clefte", *L' Hellénisme Contemporain*, τομ. 8 - 9 (1954 - 1955), σ. 3 - 17. Jonh C. Alexander, "The Klephts of the Morea: An Historical Essay", *New Trends in Modern Greek Historiography*, (επιμ. Lily Makrakis και Nikiforos Diamantouros), τομ. 1 (1982), σ. 32 - 33 και Απόστολος Βακαλόπουλος, *Τα ελληνικά στρατεύματα του 1821*, ό. π., σ. 63.

⁴⁶ Στάθης Δαμιανάκος, *Παράδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός*, ό. π., σ. 77.

⁴⁷ Riki van Boeschoten, «Κλεφταρματολοί, ληστές και κοινωνική ληστεία», *Μηνίων*, τόμ. 13 (1991), σ. 14. Μία περίπτωση ανάμειξης ληστών με πολιτικά ζητήματα αναλύεται σε σχετική μελέτη για τους ληστές Γιαγιάδες στην Σάμο στις αρχές του 20ού αιώνα: Νίκος Βαφέας, «Από τη "ληστεία" στο κοινωνικό κίνημα: Η περίπτωση των "Γιαγιάδικών" στην Σάμο», *Όψεις του Λαϊκού Πολιτισμού*, *Μνήμη Στάθη Δαμιανάκου* (επιμ. Χρ. Λερμετζόπουλος - Β. Νιτσιάκος), Αθήνα 2007, σσ. 111 - 129.

κομματάρχες⁴⁸, με αποτέλεσμα την εξάρτηση πολλές φορές των πολιτικών από αυτούς. Αναμφισβήτητα, όμως, η σχέση πολιτικών - ληστών δεν θα μπορούσε να είναι μία σχέση αμοιβαίας συνεργασίας. Θεωρείται περισσότερο πιθανό ότι οι ληστές, ως μία αυτόνομη ομάδα, χρησιμοποίησαν μία κατάσταση ή έστω αναγκάστηκαν να προσαρμοστούν σε μία πολιτική πραγματικότητα με σκοπό την επιβίωσή τους και την διατήρηση της ισχύς τους.

Πέρα όμως από την ένταξη της ληστείας στην ανωτέρω πραγματικότητα, διαπιστώνουμε ότι το φαινόμενο συνδέθηκε και με μία άλλη παράμετρο της εποχής, αυτή της αλυτρωτικής πολιτικής. Οι ενέργειες για την οργάνωση εθνικών κινημάτων, κατά τον 19ο αιώνα, στην Βαλκανική, με σκοπό την απελευθέρωση των υπόδουλων ομοεθνών, με κάθε μέσο, ανέδειξε την ανάπτυξη και του ελληνικού αλυτρωτισμού, στο πλαίσιο των βαλκανικών εθνικισμών. Η γενικότερη τάση στα Βαλκάνια (Ελλάδα, Σερβία, Ρουμανία, Βουλγαρία) εντοπιζόταν στη στόχευση δημιουργίας ενός δυναμικού μελλοντικού κράτους⁴⁹. Μάλιστα στο χώρο της Ηπείρου και γενικότερα της νοτιοδυτικής πλευράς της Βαλκανικής χερσονήσου οι διεκδικήσεις εδαφών μεταξύ Ελλήνων και Αλβανών⁵⁰ ενίσχυσαν την κοινωνική διασάλευση. Η αξιοποίηση του αλυτρωτισμού από την ληστεία, έστω κατ' επίφαση, εντασσόταν στην προσπάθεια του ελληνικού κράτους να απελευθερώσει τα αλύτρωτα μέρη της Ηπείρου, της Μακεδονίας και της Θεσσαλίας, μέσω της επικουρίας των επαναστατικών κινημάτων με ομάδες «ειδικευμένες» στους τομείς της ανταρσίας και του πολέμου⁵¹. Η οθωμανική κακοδιοίκηση άλλωστε και η καταπίεση μπορούσαν να προσφέρουν ευάριθμες ευκαιρίες για προσφυγή στα όπλα από πλευράς των Ελλήνων⁵². Η απόληξη ήταν να εκδηλωθούν ταραχές και να σημειωθούν φαινόμενα ληστείας, ειδικά μετά από κάθε αποτυχημένη απόπειρα απελευθερώσεως, οπότε και κυρίως πλήττονταν ο ελληνικός πληθυσμός των αλύτρωτων εδαφών⁵³. Επιπρόσθετα, η ληστρική δράση και οι αλυτρωτικές επιδρομές εξυπηρετούσαν, εν μέρει, τις ανάγκες των τοπικών πολιτικών σχηματισμών, διότι απορροφούσαν περιστασιακά ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμιακού πλεονάσματος του αποσυντιθέμενου ορεινού οικοσυστήματος, το οποίο έρεπε από παράδοση στην οπλοφορία και την αρπαγή⁵⁴. Έτσι η συγκεκριμένη απασχόληση του δημογραφικού πλεονάσματος συγκρατούσε, εν πολλοίς, την

⁴⁸ Σπυρίδων Β. Μαρκεζίνης, *Πολιτική ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος 1828 - 1964*, τόμ. 2, Αθήνα 1966, σ. 29 και Douglas Dakin, *Η ενοποίηση της Ελλάδας 1770 - 1923*, ό. π., σσ. 190 - 191.

⁴⁹ Miroslav Hroch, «Από το εθνικό κίνημα στην εθνική ολοκλήρωση», *Εθνικό κίνημα και Βαλκάνια*, Αθήνα 1996, σ. 22, Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, «Νοερές Κοινότητες, και οι απαρχές του εθνικού ζητήματος στα Βαλκάνια», Θάνος Βερέμης (εισ. - επιμ.), *Εθνική ταυτότητα και εθνικισμός στη Νεότερη Ελλάδα*, Αθήνα, 1997, σσ. 117 - 118, Επιστημονικό Συμπόσιο, *Έθνος - Κράτος - Εθνικισμός*, (21 και 22 Ιανουαρίου 1994), Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα και Κώστας Βεργόπουλος, *Κράτος και οικονομική πολιτική στον 19ο αιώνα*, Αθήνα 1978, σσ. 33 - 41.

⁵⁰ Βασίλης Κόντης, *Ευαίσθητες ισορροπίες. Ελλάδα και Αλβανία στον 20ό αιώνα*, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 13.

⁵¹ Ναπολέων Στ. Δοκανάρης, «Η ληστεία και το ληστρικό κύκλωμα», *Ηπειρωτική Εστία*, τχ. 362 - 363, Ιωάννινα, Ιούνιος - Ιούλιος 1982, σ. 325. και Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος, «Θαν τα βολέψουμε», *Ε-Ιστορικά* τχ. 26, εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 13/4/2000, σσ. 34 - 35.

⁵² Ιωάννης Κολιόπουλος, «Ληστεία και αλυτρωτισμός στην Ελλάδα του 19ου αιώνα», Θάνος Βερέμης (εισ. - επιμ.), *Εθνική ταυτότητα και εθνικισμός στη Νεότερη Ελλάδα*, Αθήνα 1997, σ. 154.

⁵³ Στην Ήπειρο και ιδιαίτερα στην περιοχή του Ζαγορίου, κατά την οθωμανική αυτοκρατορία, οι συνέπειες από τους «εξεγερθέντες» ληστές, στα πλαίσια της αλυτρωτικής πολιτικής, ήταν σημαντικές.

⁵⁴ Ι. Κολιόπουλος, «Το ληστρικό φαινόμενο στην Ελλάδα του 19ου αιώνα», *Όψεις της ελληνικής κοινωνίας του 19ου αιώνα*, Αθήνα 1984, σ. 163.

πολιτική πελατεία των τοπικών παραγόντων, οι οποίοι μεριμνούσαν για απονομές αμνηστίας ή αδειών στρατολόγησης για αλυτρωτικές και στην πραγματικότητα, έστω ενίοτε, ληστρικές επιδρομές. Ο Αλέξανδρος Κουμουνδούρος για την ληστεία δήλωσε στη Βουλή κατά το 1852: «...αιτία δεν είναι η ροπή του Ελληνικού λαού στην κλεψιά, στην αρπαγή και στους φόνους. Τη ληστεία, την υπέθρεφεν η πολιτική κακοδαιμονία, η έλλειψη δικαιοσύνης, η κατάχρηση της εξουσίας από τα κρατικά όργανα...»⁵⁵. Οι αλυτρωτικές επιδρομές ικανοποιούσαν ταυτόχρονα και την εντύπωση ότι το πρόγραμμα της εθνικής απελευθέρωσης δεν είχε εγκαταλειφθεί, όταν οι τακτικές ένοπλες δυνάμεις αδυνατούσαν να συμβάλλουν προς αυτήν την κατεύθυνση. Εν κατακλείδι, είναι αναμφίβολη και σε αυτήν την περίπτωση η προσπάθεια προσαρμογής των ληστών σε άλλη μία πραγματικότητα της εποχής. Ταυτόχρονα όμως αναγεννάται το ερώτημα μήπως όλη αυτή η προσπάθεια ευθυγράμμισης των ληστών με την αλυτρωτική πολιτική και προηγουμένως με τα πολιτικά συμφέροντα ενέχει ή υποθάλλει μία προσπάθεια αφομοίωσης; Η απάντηση του ρητορικού ερωτήματος είναι προφανής και συνδέεται με τις υπό διαμόρφωση κοινωνικές συνθήκες.

Μετά τις ανωτέρω παράπλευρες διαστάσεις του πραγματευομένου φαινομένου μεταφέρουμε την σκέψη μας στην κατασταλτική αντιμετώπιση της ληστείας από το κράτος⁵⁶. Ειδικότερα, κατά τον 19ο αιώνα το βουαρικό καθεστώς και εν συνεχεία οι Έλληνες πολιτικοί ανέπτυξαν μία αυστηρή κατασταλτική πολιτική, η οποία εντασσόταν βέβαια στο γενικότερο πνεύμα άσκησης και αντίληψης της εξουσίας τους. Αυτού του είδους η πολιτική εναντίον της ληστείας σηματοδότησε την κεντρική πτυχή της σχέσης ανάμεσα στο κράτος και τους αγροποιμένες αλλά και από την άλλη προξένησε ερωτηματικά για τις ίδιες τις προθέσεις του κράτους. Μετά από την μελέτη των σχετικών ενεργειών προέκυψαν εύλογες υπόνοιες αν τελικά το κράτος επεδίωκε την καταδίωξη της ληστείας ή αν χρησιμοποιούσε την ληστεία ως πρόφαση για την επίτευξη εκφοβιστικών και κατασταλτικών μέτρων.

Στο επίκεντρο των ενεργειών καταστολής ευρέθησαν στις αρχές του 19ου αιώνα τα τσελιγκάτα, τα οποία αντιμετωπιζόνταν ως «ληστοτροφεία», ενώ μία σειρά από νομοθετήματα συνέβαλε προς αυτό⁵⁷. Η κύρια όμως νομοθετική ρύθμιση για την καταστολή της ληστείας ήταν ο ιδιώνυμος νόμος ΤΟΔ' του Κουμουνδούρου «Περί καταδιώξεως της ληστείας» του 1871⁵⁸. Επρόκειτο για σκληρό νομοθέτημα το οποίο, όπως και τα άρθρα του αποδεικνύουν, αποσκοπούσε στην εξόντωση όχι μόνο των ληστών αλλά και κάθε εμπλεκομένου, έμμεσα ή άμεσα, σε σχετικές ενέργειες⁵⁹. Απόδειξη ως προς αυτό αποτέλεσαν οι καταδίκες σε θάνατο⁶⁰,

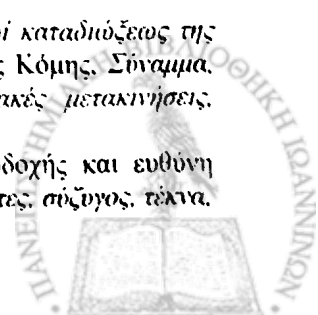
⁵⁵ Γιάννης Κορδάτος, *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας*, τόμ. Γ', Αθήνα 1957, σ. 564.

⁵⁶ Βασίλειος Γ. Μπουρλιάσκος, *Εγκληματικότητα και κοινωνική μεταβολή στην Ελλάδα (1880 - 1935)*, Μελέτη Ιστορικής Εγκληματολογίας, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Αθήνα 2000, σσ. 102 - 109 και Γ. Β. Δερτιλής, *Ιστορία του Ελληνικού Κράτους, 1830 - 1920*, τόμ. Α', ό. π., σσ. 219 - 224.

⁵⁷ Ενδεικτικά αναφέρονται οι νόμοι 4/4-3-1833 περί απαγόρευσης της σπλοφορίας και το βασιλικό διάταγμα του 1836 περί ευθύνης των δήμων στις διαπραττόμενες ληστείες στις περιφέρειες τους (Μάρκος Α. Γκιόλιας, *Παραδοσιακό δίκαιο και οικονομία του τσελιγκάτου*, Αθήνα, ό. π., σσ. 484 - 488).

⁵⁸ Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, *Νόμος ΤΟΔ' «Περί καταδιώξεως της ληστείας»*, Αριθ. 5, 1/3/1871, εν Αθήναις, σσ. 33 - 36. Σχετικά βλ. και Κώστας Κόμης, *Σύναγμα. Κοινωνικές Λομές και Όψεις του Νεοελληνικού Λόγου: Πόλεις, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, Μηχανισμοί κυριαρχίας και άλλα σχετικά ζητήματα*, ό. π., σσ. 330 - 331.

⁵⁹ Στο Γ' κεφάλαιο του νόμου υπό τον τίτλο: «Εκτόπισις υπόπτων λησταποδοχής και ευθύνη βλαχοποιμένων» και στο άρθρο 21 αναφερόταν χαρακτηριστικά: «Συγγενείς ανιόντες, σύζυγος, τέλνα.

εκτόπιση ή βασανισμό που προέβλεπε. Ανάμεσα σε αυτά όμως ο συγκεκριμένος νόμος διατηρείται στην ιστοριογραφία ως ο νόμος απαγόρευσης διαμονής και διακίνησης σε μία συγκεκριμένη περιοχή⁶¹. Με άλλα λόγια επρόκειτο για ένα πρώιμο είδος εκτοπισμού, το οποίο θα μας απασχολήσει πάλι κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου με τα αντίστοιχα φαινόμενα του πολιτικού εκτοπισμού. Ο στόχος της νέας μεθόδου ήταν αφενός να λειτουργεί ως τιμωρία για ληστρικές δραστηριότητες και αφετέρου ως αποτρεπτικό μέσο για την διάπραξη νέων αδικημάτων. Επίσης εμφανίζεται ότι οι ληστές αντιμετωπιζόνταν περισσότερο ως εχθρός της κοινωνίας και του κράτους και όχι σαν κοινοί εγκληματίες⁶². Παράλληλα, ο εκτοπισμός ως μέτρο υποδήλωνε έναν σχετικό περιορισμό της ελευθερίας που εφαρμόστηκε σε άτομα επικίνδυνα για την κοινωνία. Περιγράφεται έτσι ένα κράτος του οποίου οι δομές διέπονταν από το πνεύμα της αυστηρής καταστολής, ενώ εξαιτίας αυτού, ανατρεπόταν στην λογική του πολίτη κάθε ενέργεια πολιτικής αντίστασης για οιονδήποτε θέμα ή τάση για απελευθερωτική ολοκλήρωση⁶³. Η διαπίστωση αυτή σχετίζεται κυρίως με τις απελευθερωτικές εξεγέρσεις στις οποίες ελάμβαναν μέρος και ληστές. Παράλληλα οι όποιες κατασταλτικές πράξεις αρμόζει να συσχετισθούν και να συνυπολογισθούν και με βάση την εξωτερική πολιτική, καθώς υπεγράφησαν και ελληνοτουρκικές συμβάσεις για την πάταξη της ληστείας στο πλαίσιο κοινών συμφερόντων⁶⁴. Οι συγκεκριμένες συμβάσεις ηύραν ακριβώς αντίκρισμα κυρίως στις περιπτώσεις απελευθερωτικών εξεγέρσεων εφόσον στο όνομα της ληστείας επικουρούσαν στην καταστολή τους.

Λαμβάνοντας υπ' όψη τις ανωτέρω διαπιστώσεις, σχετικά με τον ελληνικό χώρο, μετατοπίζουμε την προσοχή μας σε μία γενικότερη θεώρηση του φαινομένου. Είναι ευδιάκριτο ότι οι συγκεκριμένες δραστηριότητες των μελών των ληστρικών ομάδων είχαν την ευκαιρία να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και να αναπτύσσουν μία κουλτούρα συγκροτημένη γύρω από τα προβλήματα που εμφανίζονται από τις διαφορές ανάμεσα στο δικό τους ορισμό περί των πράξεων τους και στον ορισμό

αδελφοί και αδελφαί, πενθερός και πενθερά ληστού επικεκηρυγμένου εκτοπίζονται από της Στερεάς Ελλάδος εις τας Νήσους ή την Πελοπόννησον και τ' ανάπαλιν,...» (Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, *Νόμος ΤΟΔ', «Περί καταδιώξεως της ληστείας», ό. π., σ.34*).

⁶⁰ Η ποινή του θανάτου εφαρμοζόταν άτυπα από την επανάσταση του 1821 μετά από σχετική πρωτοβουλία των οπλαρχηγών, ενώ μετά την άφιξη του Όθωνα θεσμοθετήθηκε επίσημα με την χρήση της λαιμητόμου (Παναγιώτης Στάθης, *Κρατική επιβολή και Εσωτερική Ασφάλεια στην Ελλάδα του 19ου αιώνα (1833 - 1864)*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 1999, σσ. 70 - 77). Πάντως, η αναγκαιότητα της ποινής του θανάτου στην επικρατούσα λογική, κατά τον 19ο αιώνα, είναι εμφανής μέσα από σχετική, μεταφρασθείσα στα ελληνικά, ιταλική μελέτη, η οποία συγγράφηκε εξαιτίας φημών, σύμφωνα με τις οποίες η ιταλική κυβέρνηση επρόκειτο να καταλύσει την θανατική ποινή: Αύγουστος Βέρας, *Η θανατική ποινή, φιλοσοφική πραγματεία*, (μτφ. Γ. Γρατσιάτος), εν Αθήναις 1887.

⁶¹ Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922 - 1974, Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Αθήνα 1995, σ. 344 - 345 και Κ. Σ. Βασιλείου, *Η διοικητική εκτόπιση στην Ελλάδα*, Λονδίνο 1974, σσ. 340 - 342.

⁶² John S. Koliopoulos, *Brigands with a cause: Brigandage and irredentism in modern Greece, 1821 - 1912*, Oxford 1987, σ. 190.

⁶³ Μάρκος Α. Γκιόλιας, *Παραδοσιακό δίκαιο και οικονομία του τσελιγκάτου*, Αθήνα, ό. π., σσ. 484 - 488

⁶⁴ Πρόκειται για την ελληνοτουρκική σύμβαση του 1865 (είχε υπογραφεί και το 1856) για από κοινού καταδίωξη των ληστών. Οι συμβάσεις εξυπηρετούσαν την αγγλική πολιτική για διατήρηση της οθωμανικής κυριαρχίας στα υπόδουλα εδάφη (Δόμνα Δοντά, *Η Ελλάς και αι Δυνάμεις κατά τον Κριμαϊκόν πόλεμον*, Αθήνα 1973, σ. 144).

που προέρχεται από άλλα μέλη της κοινωνίας⁶⁵. Άλλωστε η συγκρότηση ιστορικά της περιθωριακής κουλτούρας οφείλεται καθοριστικά στους αποκλεισμούς, τις απαγορεύσεις και τους περιορισμούς⁶⁶. Η κοινωνική αυτή συμπεριφορά που ενσαρκώνει μία διαφορετική όψη του πολιτισμού και δεν έλλειψε ποτέ από καμία κοινωνία, ταυτίστηκε ουσιαστικά με το κοινωνικό περιθώριο. Βεβαίως, η έννοια του κοινωνικού περιθωρίου δεν είχε πάντα μία συγκεκριμένη εννοιολογική προσέγγιση. Επί παραδείγματι, αρκετά μεταγενέστερα, στους νεωτέρους χρόνους η δημιουργία της αστικής κοινωνίας με την επερχόμενη εκβιομηχάνιση ενέταξε την δημιουργουμένη εργατική τάξη - προλεταριάτο στην περιθωριοποίηση με μία διαδικασία κατασταλτικής πρακτικής.

Διερευνώντας την βιβλιογραφία της ιστορίας της εγκληματικότητας, στον ευρωπαϊκό χώρο, διαπιστώνουμε πως στην Ευρώπη από τον 17ο αιώνα έχει παρατηρηθεί μία μεταστροφή στους τύπους εκδήλωσης της παραβατικότητας, όπως δείχνει και η σύγχρονη βιβλιογραφία, η οποία προσεγγίζει ιστορικά τις παραβατικές πράξεις⁶⁷. Οι αρχαικές πηγές, και κατ' επέκταση η σχετική βιβλιογραφία,⁶⁸ περιγράφει και επεξηγεί αυτήν την μετάβαση. Κυρίως προσπίπτει στην θεώρησή μας η αντίληψη ότι αυξήθηκαν πλέον οι παραβάσεις ιδιοκτησιακού χαρακτήρα εν αντιθέσει με την μείωση των συμπεριφορών διαπροσωπικής βίας⁶⁹. Βεβαίως κλοπές ή ληστείες εντοπίζονταν ήδη από τον 15ο αιώνα στην κεντρική και δυτική Ευρώπη⁷⁰ με υπερκέστερες όμως τις βίαιες συμπεριφορές. Ληστρικές ομάδες λυμαίνονταν τις αγροτικές περιοχές και οργανωμένες ομάδες δρούσαν μέσα στις πόλεις. Η χρονική εξέλιξη όμως σε συνδυασμό με μία σειρά κοινωνικοπολιτικών παραγόντων διαμόρφωσε μία αλλαγή στις μορφές της εγκληματικότητας, σύμφωνη με την ανωτέρω διαπίστωση. Από την επικράτηση των παραβάσεων κατά της ιδιοκτησίας αναφέρουμε ενδεικτικά την δράση της περίφημης Moll Cutpurse, το πρώτο μισό του 17ου αιώνα, η οποία είχε αναπτύξει ένα άρτιο δίκτυο κλοπών στο Λονδίνο⁷¹. Επρόκειτο ουσιαστικά για ένα οργανωμένο δίκτυο κλοπών που

⁶⁵ Howard S. Becker, *Οι περιθωριοποιημένοι, μελέτες στην κοινωνιολογία της παρέκκλισης*, (μτφ. Αθηνά Κουτζόγλου, Βασίλειος Μπουρλιάσκος), Αθήνα 2000, σ. 131.

⁶⁶ Carlo Ginzburg, *Το τυρί και τα σκουλήκια, ο κόσμος ενός μυλωνά του 16ου αιώνα*, (μτφ. Κώστας Κουρεμένος), Αθήνα 1994, σ. 18.

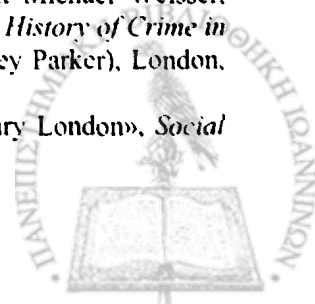
⁶⁷ Βλ. ενδεικτικά το σχετικό αφιέρωμα του περιοδικού *The British Journal of Criminology*, vol. 39, No 1, Special Issue, 1999.

⁶⁸ Clime Emsley, Louis A. Knaffa, *Crime History and Histories of crime, Studies in the Historiography of crime and Criminal Justice in Modern History*, Connecticut - London, 1996. Benoît Garnot, "L' Historiographie de la criminalité en histoire moderne", *Histoire et criminalité de l' Antiquité au XXe s. Nouvelles approches*, 1992, σσ. 25 - 29.

⁶⁹ Clime Emsley, *Crime and society in England. 1750 - 1900*, New York, 1996, σσ. 1 - 55, ο ίδιος, "The History of Crime and Crime Control Institutions, c. 1770 - c. 1945", *The Oxford Handbook of Criminology*, (ed. Mike Maguire, Rod Morgan, Robert Reiner), Oxford, 1994, σσ. 149 - 181. Michael R. Weisser, *Crime and Punishment in Early Modern Europe*, 1979, σσ. 69 - 88, 151 - 153, J. J. Tobias, *Crime and Industrial Society in the 19th century*, London 1967, σσ. 22 - 51. Michael Weisser, "Crime and Punishment in Early Modern Spain." *Crime and the Law. The Social History of Crime in Western Europe Since 1500*, (edit. V. A. C. Gattrell, Bruce Lenman, and Geoffrey Parker), London, Europa 1980, σσ. 76 - 96.

⁷⁰ J. A. Sharpe, *Crime in Early Modern England 1550 - 1750*, 2nd edn, London 1999 και T. C. W. Blanning, *Violence in Early Modern Europe 1500 - 1800*, London, 2001 και Michael Weisser, "Crime and Punishment in Early Modern Spain." *Crime and the Law. The Social History of Crime in Western Europe Since 1500*, (edit. V. A. C. Gattrell, Bruce Lenman, and Geoffrey Parker), London, Europa 1980, σσ. 76 - 96.

⁷¹ J. L. McMyllan, «Criminal Organization in Sixteenth and Seventeenth Century London», *Social Problems*, τόμ. 29 (1982), σσ. 311 - 323.

συνέπιπτε χρονικά, διόλου τυχαίο, με την εξάπλωση του εμπορίου και την ανακάλυψη νέων αγορών. Οι «υπάλληλοι» της Cutpurse δούλευαν μόνο για αυτήν και αμείβονταν με ποσοστά, ενώ επέστρεφαν τα κλοπιμαία στον ιδιοκτήτη τους έναντι αμοιβής για την δήθεν ανακάλυψή τους.

Λαμβάνοντας υπόψη τις ανωτέρω προσεγγίσεις για τις εξελίξεις της παραβατικότητας στον ευρωπαϊκό χώρο επαναφέρουμε και πάλι την προσοχή μας στην ελληνική επικράτεια. Συγκεκριμένα, θα επιχειρήσουμε μία διεξοδικότερη ερμηνευτική προσέγγιση του φαινομένου της ληστείας στον Ηπειρωτικό χώρο κατά τον 19ο αιώνα έως και την ένταξη αυτού στο ελληνικό κράτος και παράλληλα θα ανιχνεύσουμε τις προθέσεις του οθωμανικού κράτους για τον συγκεκριμένο χώρο. Κατ' αρχάς, διαπιστώνεται ότι το φαινόμενο στην Ήπειρο από την οθωμανική περίοδο έως και τον Μεσοπόλεμο υπήρξε κυρίαρχο. Η νοητή γραμμή που χώριζε την παρανομία από την νομιμότητα ήταν δυσδιάκριτη και ο ληστής εύκολα μεταπηδούσε από την μία κατάσταση στην άλλη⁷². Η ληστεία ήταν συνυφασμένη με την ίδια την δομή του οθωμανικού κράτους («κληλατικό κράτος») και αποτέλεσμα των κοινωνικοπολιτικών συνθηκών που επικρατούσαν⁷³. Μοναδική περίπτωση, στην οποία σημειώθηκε μείωση του φαινομένου έως και εξαφάνιση, ήταν την εποχή του Αλή Πασά⁷⁴. Η σκληρότητα στην απονομή της δικαιοσύνης⁷⁵ σε συνδυασμό με την αμεροληψία είτε επρόκειτο για δράστες χριστιανούς ή μουσουλμάνους καθώς και η προσωπική ενασχόληση του Αλή Πασά με τα ζητήματα της δικαιοσύνης, επιτύγχαναν την συγκράτηση της ληστοκρατίας. Εν τούτοις, το φαινόμενο ενδυναμώθηκε αργότερα (μετά το 1822) και τα παρεπόμενα από την εμφάνισή της υπήρξαν αισθητά. Οι επιπτώσεις στην οικονομία ήταν έντονες και επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό επίσης το εμπόριο, εφόσον η διακίνηση των αγαθών ήταν δυσχερής. Η ληστεία αναπτύχθηκε ιδιαίτερα στις περιοχές Ζαγορίου, Πωγωνίου, Λάκκας Σουλίου και Τζουμερκοχωρίων και κορυφώθηκε από τα μέσα του 19ου αιώνα έως τις αρχές του 20ού. Ενδεικτικά είναι τα περιστατικά, σύμφωνα με τα οποία αλβανοί μουσουλμάνοι⁷⁶ επέδραμαν στα χωριά με πολυπληθείς συνοδείες ακόμα και με τη μορφή εκστρατείας.

⁷² Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος, *Η ληστεία στην Ελλάδα (19ος αι.), Περί λύχνων αφάς, ό. π.*, σ. 105.

⁷³ Οι αρματολοί, οι οποίοι ήταν εντεταλμένοι να διώκουν τους κλέφτες, ήταν στην πραγματικότητα οι ίδιοι κλέφτες, που διορίζονταν από τους τοπικούς άρχοντες ανάλογα με τις προτιμήσεις και τα ατομικά συμφέροντά τους. Συνεπώς ένας αρματολός ο οποίος υπηρετούσε έναν Πασά εύρισκε τον εαυτό του κλέφτη, σε άλλη χρονική στιγμή, καταδιωκόμενο από άλλον Πασά. Από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα η οθωμανική πολιτική επέβαλε την αντικατάσταση των αρματολών από τους μουσουλμάνους Αλβανούς (Διονύσιος Ν. Σκιώτης, «Από ληστής Πασάς, πρώτα βήματα στην άνοδο του Αλή Πασά των Γιαννίνων (1750 - 1784)», *ό. π.*, σσ. 275 - 277).

⁷⁴ Δημήτριος Α. Ζώτος, *Η Δικαιοσύνη εις το κράτος του Αλή Πασά*, Αθήνα 1938, σσ. 121 - 128 και Αλέξ. Χ. Μαμμόπουλος, *Ήπειρος, λαογραφικά - ηθογραφικά - εθνογραφικά*, τόμος Α', Αθήνα 1961, σ. 82. Σημειώνεται ότι ο Αλή Πασάς υπήρξε κατά τα πρώτα του βήματα «λήσταρχος» ανακτώντας κατ' αυτόν τον τρόπο πολιτικά οφέλη και εδραιώνοντας την παρουσία του αρχικά στο Τεπελένι. (Διονύσιος Ν. Σκιώτης, «Από ληστής Πασάς, πρώτα βήματα στην άνοδο του Αλή Πασά των Γιαννίνων (1750 - 1784)», *ό. π.*, σσ. 272 - 273).

⁷⁵ Σχετικά βλ. την μελέτη: Στέφανος Τσιόδουλος, «Σημειώσεις για τους δημοσίους τόπους θανατικών εκτελέσεων στα Γιάννινα των χρόνων του Αλή Πασά», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, τόμ. 33 (1998 - 99), σσ. 97 - 102.

⁷⁶ Για περιπτώσεις παρουσίας Αλβανών ληστών στην Θεσσαλία και την Μακεδονία στα τέλη του 19ου αιώνα βλ. Ηλίας Σκουλίδας, *Οι σχέσεις Ελλήνων και Αλβανών κατά τον 19ο αιώνα: πολιτικές επιδιώξεις και θεωρήσεις (1875 - 1897)*, Διδακτορική Διατριβή, Ιωάννινα 2001, σσ. 113 - 121. Επίσης για επιδρομές Αλβανών ληστών βλ. και Πάνος Δημ. Τζιόβας, «Βορειοηπειρωτικά Ανάλεκτα», *Ηπειρωτικά Γράμματα*, έτος Ε', τεύχ. 10, Οκτώβριος 2006, σσ. 281 - 298.

Στο Ζαγόρι, ιδιαίτερα, η εμφάνιση της ληστείας υπήρξε συνδεδεμένη κυρίως με τον πλούτο⁷⁷ της περιοχής. Οι ληστές οι οποίοι πραγματοποιούσαν επιδρομές προέρχονταν κυρίως από περιοχές των Ηπειρομακεδονικών και Ηπειροθεσσαλικών συνόρων⁷⁸. Κάτι που αναδεικνύει το φαινόμενο της συνοριακής δράσης και το καθιστά ως βασική παράμετρο στην μελέτη του φαινομένου. Γενικά είναι δυνατό να ειπωθεί ότι τα σύνορα του ελληνικού κράτους με την οθωμανική αυτοκρατορία λειτούργησαν ως καταφύγιο αλλά και ως χώρος δράσης των ληστών, Ελλήνων ή Οθωμανών⁷⁹. Οι ληστοκαπετάνιοι αυτοί υποδέχονταν και απορροφούσαν στις ομάδες τους πλήθος παρανόμων που κυκλοφορούσαν στην μεθόριο και συμπεριφέρονταν σαν να διεκδικούσαν αρματολίκι. Η σημασία των συνόρων δεν αφορά όμως μόνο στην τακτική των Ελλήνων ενόπλων, όπως την ενσωμάτωσή τους στην καταδίωξη ή τα δίκτυα λησταποδόχων. Σύμφωνα με τον Ν. Κοταρίδη, τα σύνορα, που προσδιορίζονται και από την κυκλοφορία σ' αυτά πλήθους ενόπλων που μπαινοβγαίνουν στις δύο επικράτειες, είναι ταυτόχρονα ο τόπος όπου αποτυπώνεται η τομή που σημαίνει για τον ελλαδικό χώρο η εγκαθίδρυση του ελληνικού κράτους και οι ασυνέχειες που δημιουργούνται στη ζωή των ανθρώπων και των ομάδων⁸⁰. Οι ένοπλοι του ελληνικού χώρου έβρισκαν καταφύγιο ή αναγνώριση στα συνοριακά αρματολίκια και τους Οθωμανούς, τους οποίους πολέμησαν να διώξουν, ενώ για τους ίδιους λόγους καταδιώκονταν στον ελλαδικό χώρο που οι ίδιοι, όπως θεωρούσαν, δημιούργησαν. Η Ε. Σκοπετέα κάνει λόγο για την θεσμοποίηση ενός «ζωντανού συνόρου» στα σύνορα, την παραμεθόριο ληστεία, η οποία αποτελούσε συνδυαστικό και παράλληλα διαχωριστικό κρίκο στις όμορες επαρχίες⁸¹. Πάντως, οφείλουμε να τονίσουμε ότι και οι εποχιακές μετακινήσεις των νομάδων κτηνοτρόφων, στις συγκεκριμένες περιοχές συνέβαλλαν, όπως και ο Κώστας Κόμης υπογραμμίζει, πολλαπλώς στην ληστεία και την ζωοκλοπή⁸².

Επανερχόμενοι στην ερμηνεία του φαινομένου της ληστείας στο χώρο του Ζαγορίου, συμπεραίνουμε ότι προήλθε διασάλευση της ασφάλειας και από την εγκαθίδρυση οθωμανικής υποδιοίκησης στην περιοχή το 1846 και κορυφώθηκε από το 1868 και εξής, όταν καταργήθηκαν τα προνόμια της περιοχής από τους Οθωμανούς. Τότε, η προσπάθεια διοικητικού εκσυγχρονισμού της Οθωμανικής αυτοκρατορίας με την παράλληλη τοποθέτηση οθωμανικής διοίκησης, συνέβαλε στην διατάραξη των παραδοσιακών σχέσεων και στον περιορισμό των οικονομικών

⁷⁷ Δημήτρης Τζιόβας, *Κοινωνική συγκρότηση και ανθρωπογεωγραφία του Ζαγορίου*, Γιάννενα 1978, σ. 7. Για την ανάπτυξη της ληστείας στην περιοχή του Ζαγορίου βλ. Βασίλης Κ. Δαλκαβούκης, *Η πένα και η γκλίτσα. Εθνοτική και Εθνοτοπική ταυτότητα στο Ζαγόρι τον 20ό αιώνα*, Αθήνα 2005, σσ. 151 - 162.

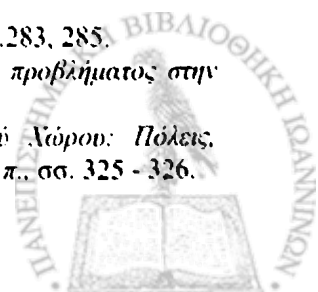
⁷⁸ Αναστάσιος Π. Σακελλαρίου, *Το Ζαγόριον και αι κατ' αυτού ληστρικά επιδρομαί εν αις προστίθενται απομνημονεύματα περιπετειών τριμήνου αιχμαλωσίας*, Αθήναι, εκ του τυπογραφείου των Προγραμμάτων, 1888, σσ. 28 - 29.

⁷⁹ Γιάννης Κολιόπουλος, *Η ληστεία στην Ελλάδα (19ος αι.)*, *Περί λόχων αφάς, ό. π.*, σσ. 71 - 75, 88 - 97 και Διονύσης Τζάκης, «Ένοπλοι στην ελληνοτουρκική μεθόριο στα μέσα του 19ου αιώνα. Τα όρια των αρματολικιών και τα σύνορα των κρατών», *Δοκιμές*, τχ. 4 (φθινόπωρο 1996), σσ. 8 - 37, Νίκος Θεοτοκάς - Νίκος Κοταρίδης, *Η οικονομία της βίας. Παραδοσιακές και νεωτερικές εξουσίες στην Ελλάδα τον 19ου αιώνα, ό. π.*, σ. 86. Επίσης για το ίδιο ζήτημα βλ. Κώστας Κόμης, «Καταφύγια των κλεφταρματολών, Οι δεσμοί με τα βενετοκρατούμενα Επτάνησα και τις παράλιες κτίσεις», *Επτά ημέρες. Κλέφτες και Αρματολοί*, εφημ. *Η Καθημερινή* 21/3/1999, Αθήνα, σ. 11.

⁸⁰ Νίκος Γ. Κοταρίδης, *Παραδοσιακή Επανάσταση και Εικοσιένα*, Αθήνα 1993, σσ. 283, 285.

⁸¹ Ε. Σκοπετέα, *Το «πρότυπο βασίλειο» και η Μεγάλη Ιδέα. Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα (1830 - 1880)*, Αθήνα 1988, σ. 28.

⁸² Κώστας Κόμης, *Σύναμις, Κοινωνικές Δομές και Όψεις του Νεοελληνικού Λόγου. Πόλεις, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, Μηχανισμοί κυριαρχίας και άλλα σχετικά ζητήματα, ό. π.*, σσ. 325 - 326.

δραστηριοτήτων των κατοίκων, με αποτέλεσμα την ενίσχυση του φαινομένου⁸³. Είναι δε χαρακτηριστικό, ότι η έξαρση των κρουσμάτων πραγματοποιήθηκε σε μία περιοχή, όπου πριν την κατάργηση των προνομίων είχε αναπτυχθεί μία σημαντική και πρωτοποριακή για την εποχή αυτοδιοίκηση, στο πλαίσιο λειτουργίας εθιμικών θεσμών και γενικότερα του εθιμικού δικαίου⁸⁴. Ωστόσο, στην συλλογιστική μας συνυπολογίζουμε και την συμμετοχή των ντόπιων Σαρακατσαναίων στην ληστρική δραστηριότητα στο Ζαγόρι, ως ένα είδος κοινωνικής αντίδρασης καθώς επίσης ευρύτερα τους νομαδικούς κτηνοτροφικούς πληθυσμούς⁸⁵.

Η ληστεία, ως κατ' εξοχήν κοινωνικό φαινόμενο, θα μπορούσε να μελετηθεί σε συνάρτηση και με την δημογραφία της περιοχής. Αν και ευρύτερα δεν συνδέεται η επίδρασή της με μετακινήσεις πληθυσμών, εντούτοις αποδίδεται μεταξύ άλλων και σε αυτήν η παρατηρούμενη φθίνουσα πορεία του πληθυσμού στο Ζαγόρι και η αύξηση του μεταναστευτικού ρεύματος, ιδιαίτερα στα τέλη του 19ου αιώνα⁸⁶.

Η ολόπλευρη προσέγγιση του φαινομένου της ληστείας τον 19ο αιώνα και τις αρχές του 20ού, επέβαλε, εν προκειμένω, και την διερεύνηση των πλέον ενδεικτικών ληστρικών πράξεων⁸⁷. Σε αυτό βοήθησε η υπάρχουσα τοπική

⁸³ Βασίλειος Κ. Δαλκαβούκης, *Μετοικεσίες Ζαγορισίων (1750 - 1922), Προσεγγίσεις στις διαδικασίες προσαρμογής μιας τοπικής κοινωνίας στην ιστορική συγκυρία*, Θεσσαλονίκη 1999, σσ. 27 - 28 και Δημήτρης Παπαγιαννόπουλος, *Δίκορφο Ζαγορίου, Η Τζοντίλα των προγόνων μας*, Βιβλίο Α' «Περιγραφή - Ιστορία», Αθήνα 1994, σ. 96.

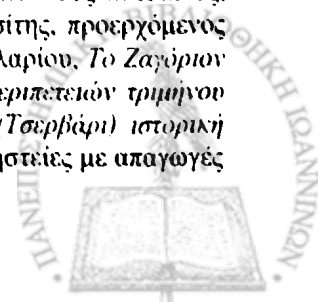
⁸⁴ Σταύρος Γ. Ζήγος, *Το Ζαγόρι και το γραπτό εθιμικό δίκαιο (στα χρόνια της Τουρκοκρατίας)*, Αθήνα 1977, σ. 9 - 10 και Φ. Μ. Πέτσας - Γ. Α. Σαραλής, *Αρίστη και Δυτικό Ζαγόρι*, Αθήνα 1982, σσ. 285 - 286.

⁸⁵ Βασίλης Κ. Δαλκαβούκης, «Παράδοση ανταρσίας και νεωτερικότητα στον αγροτικό χώρο. Το παράδειγμα της εαμικής αντίδρασης στο Ζαγόρι», *Όψεις του Λαϊκού Πολιτισμού, Μνήμη Στάθης Δαμιανάκου* (επιμ. Χρ. Δερμετζόπουλος - Β. Νιτσιάκος), Αθήνα 2007, σσ. 133 - 135. Επίσης σχετικά βλ. ο ίδιος, Βασίλης Κ. Δαλκαβούκης, *Η πένα και η γκλίτσα. Εθνοτική και Εθνοτοπική ταυτότητα στο Ζαγόρι τον 20ό αιώνα, ό. π.*, σσ. 151 - 162. Ευρύτερα, για τους Σαρακατσαναίους βλ. Κάρσταν Χέγκ, *Οι Σαρακατσάνοι, μια ελληνική νομαδική φυλή* (μτφ. Ελένη Τσουμάνη - Γιαννάκη), Ιωάννινα 2006, σσ. 27 - 92 και Γιώργης Έξαρχος, *Σαρακατσάνοι, Αγνώστοι και σπάνιες πηγές για τη ζωή και την ιστορία τους (1850 - 2000)*, τόμ. Α', Αθήνα 2006.

⁸⁶ Γεώργιος Παπαγεωργίου, *Οικονομικοί και κοινωνικοί μηχανισμοί στον ορεινό χώρο - Ζαγόρι (μέσα 18ου - αρχές 20ου αι.)*, Ιωάννινα 1995, σσ. 173 - 174. Σύμφωνα με την ίδια μελέτη σημειώθηκε μείωση του πληθυσμού σε μερικά χωριά του Ζαγορίου εξαιτίας της ληστείας, ανάμεσα στην απογραφή του 1873 - 74 και του 1902, έως και 51, 45%. Η μείωση αυτή σημειώθηκε στη Λαίστα, ενώ αναφέρεται ενδεικτικά ότι η μείωση στη Λεσινίτσα ήταν 45,75%, στο Σκαμνέλι 36,16% και στα Άνω Σουδενά (Πεδινά) 31,31%.

⁸⁷ Ήδη, το 1819 σημειώθηκε μία μεγάλη επιδρομή - λεηλασία από τριακοσίους Αλβανούς μουσουλμάνους στα Άνω Σουδενά (Πεδινά) Ζαγορίου. Ομοίως, το 1827 κατά την επιδρομή τους, στους Νεγάδες Ζαγορίου, 150 ληστές, υπό τον Κώτσο - Μάρκο, απήγαγαν 15 άτομα και για την απελευθέρωσή τους έλαβαν λύτρα μεγάλης αξίας σε χρυσό και άργυρο, ενώ το 1830 τα Ζαγοροχώρια λεηλατήθηκαν για αρκετούς μήνες από 700 περίπου ληστές με λεία που ξεπερνούσε, σύμφωνα με μία εκτίμηση, το ένα εκατομμύριο γρόσια (Ιωάννης Λαμπρίδης, *Ζαγορικά ος προσετέθησαν και τινά περί Ηπείρου*, Αθήνα, εκ του τυπογραφείου της Αυγής, 1870, σσ. 237 - 239, *Η Δωδώνη. Μεγάλη Πανηπειρωτική Εγκυκλοπαίδεια*, τόμ. Α', Αθήνα, εκδ. «Δωδώνη», 1959 - 1960, σ. 309 και Ευριπίδης Π. Μακρής, *Οι ληστές και τα τραγούδια τους στη Δυτική και Κεντρική Ελλάδα (1827 - 1930)*, Ιωάννινα 2007, σσ. 33 - 38). Το ίδιο έτος η συμμορία του Ατέμπεη λεηλάτησε την πόλη των Ιωαννίνων και προξένησε πυρκαγιά με συνέπεια την καταστροφή της αγοράς και μερικών συντεχνιών, ως αντίποινα για την θανάτωση του ληστή Μουσλίμπεη, από τον Ιμίν Πασά (Γεώργιος Παπαγεωργίου, *Οι συντεχνίες στα Γιάννενα κατά τον 19ο και τις αρχές του 20ού αιώνα (Αρχές 19ου αι. ως 1912)*, Ιωάννινα 1982, σ. 110). Δέκα χρόνια αργότερα στα 1840, στην Βούρμπιανη Κόνιτσα Αλβανοί μουσουλμάνοι λήστεψαν και πυρπόλησαν το σπίτι εύπορου πολίτη, ο οποίος ευρισκόταν για χρόνια στη Ρουμανία (Αναστάσιος Ευθυμίου, *Η Βούρμπιανη της Ηπείρου, η ιστορία και λαογραφία της*, τόμος Α', τεύχος Β', Ιωάννινα 1987, σ. 101). Στο ίδιο πλαίσιο, το 1852 στη Δραγάη (Καστανάνα) Ζαγορίου απήχθησαν δύο άνθρωποι και απελευθερώθηκαν με λύτρα 1.500 λιρών και

100.000 γροσίων (*Η Δωδώνη, Μεγάλη Πανηπειρωτική Εγκυκλοπαίδεια, ό. π., σ. 309*), ενώ το 1853 στην Μπάγια (Κήποι) Ζαγορίου ληστεύθηκε και πυρπολήθηκε η εκκλησία του χωριού (Κώστας Π. Λαζαρίδης, *Μπάγια (Κήποι), Η πρωτεύουσα του Ζαγορίου, Σύντομη ιστορικο-λαογραφική μελέτη, Γιάννινα 1975, σ. 81*). Επιδρομή 70 ληστών, υπό τον Ι. Κακαράντζα, σημειώθηκε το 1854 στους Φραγκάδες Ζαγορίου με τη δολοφονία ενός ατόμου, ενώ το 1857 οι Μπιρμπύλης και Ρεσούλης λήστεψαν την Μονή Ασπραγγέλων (*Η Δωδώνη, Μεγάλη Πανηπειρωτική Εγκυκλοπαίδεια, ό. π., σ. 310* και Ευριπίδης Π. Μακρής, *Οι ληστές και τα τραγούδια τους στη Δυτική και Κεντρική Ελλάδα (1827 - 1930), ό. π., σσ. 39 - 44*). Οι ίδιοι είχαν ληστέψει και βασανίσει επίσης και τον Ηγούμενο της Μονής Τσιατίστης (Ι. Λαμπρίδης, «*Παγωνιακά (ανατύπωση)*», Ιωάννινα 1994, σ. 55). Στο Παγώνι έως το 1870 έδρασαν οι Χατζή Γομάρας και Χαμήτ Γκούγκας με πολλούς φόνους και λεία αποτελούμενη από πολλές χιλιάδες γρόσια και κλοπές ιερών σκευών - αμφίων εκκλησιών, κατά τις επιδρομές τους στο Δελβινάκι και τη Βήσσανη (Ι. Λαμπρίδης, «*Παγωνιακά (ανατύπωση)*», ό. π., σ. 55 - 56). Από το 1870 έως και το τέλος του αιώνα, όπως έχει ήδη αναφερθεί, το φαινόμενο σημειώσε έξαρση. Η ληστοκρατία κατά τη δεκαετία του 1870 προξένησε στην Ήπειρο δεινά, τόσο από υλική άποψη όσο και από ανθρώπινο δυναμικό. Ειδικώς, στα Ζαγόρια, το 1872 στο χωριό Αρτσίστα (Αρίστη) λήστεψαν 20.000 γρόσια από τον Ν. Σταμάτη, ενώ το 1873, το 1876 και το 1880 στα Άνω Πεδινά, άλλοι ληστές απέσπασαν αρκετά χρήματα και το 1879 έτερη συμμορία στο Μονοδένδρι αφήρεσε 300 λίρες (*Η Δωδώνη, Μεγάλη Πανηπειρωτική Εγκυκλοπαίδεια, ό. π., σ. 310* και Βασίλειος Κ. Δαλκαβούκης, *Μετοικεσίες Ζαγορισίων (1750 - 1922), Προσεγγίσεις στις διαδικασίες προσαρμογής μιας τοπικής κοινωνίας στην ιστορική συγκυρία, ό. π., σ. 27*). Το ίδιο έτος επέδραμε στο Τσεπέλοβο και την Αρτσίστα Ζαγορίου ο γνωστός Νταβέλης, ηγούμενος συμμορίας 25 ατόμων (Αναστάσιος Π. Σακελλαρίου, *Το Ζαγόριον και αι κατ' αυτού ληστρικά επιδρομαί εν αις προστίθενται απομνημονεύματα περιπετειών τριμήνου αιχμαλωσίας, ό. π., σσ. 4 - 5*). Ένα χρόνο νωρίτερα στην πρωτεύουσα του Ζαγορίου, στους Κήπους, συμμορία 40 οπλοφόρων, υπό τον Κιαζήμ Βέη, πραγματοποίησε ληστεία με απαγωγή, ενώ στους Νεγάδες το 1879 λήστεψαν και αιχμαλώτισαν τον δάσκαλο Θ. Πριμικήρη (Κώστας Π. Λαζαρίδης, *Μπάγια (Κήποι), Η πρωτεύουσα του Ζαγορίου, Σύντομη ιστορικο-λαογραφική μελέτη, ό. π., σ. 81*). Στην Παγωνιανή, την ίδια δεκαετία, οι Νταμάζης Μουρτεζάς (1876) και Μπράχος Μπούζης (1878) πραγματοποίησαν ληστείες και αιχμαλωσίες στο Μπουντσικό καθώς επίσης και ο Μπεκτάσης Γκόστοβιτς (1876) στη Σωπική (Ι. Λαμπρίδης, «*Παγωνιακά (ανατύπωση)*», ό. π., σ. 56). Ακόμη, στη Βήσσανη το φθινόπωρο του 1877 οι κάτοικοι αντελήφθησαν μία νύκτα την κλοπή ενός κοπαδιού και πρόλαβαν τη ζωοκλοπή (Σπύρος Στούπης, *Βήσσανη (ιστορικά - ονοματολογικά - λαογραφικά)*, Κέρκυρα 1972, σ. 313). Πέραν των κρουσμάτων στα Ζαγόρια και την Παγωνιανή, στα ίδια χρόνια, άλλες επίσης περιοχές, όπως η Κόνιτσα, υπέστησαν λεηλασίες. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Φούρκας, όπου το 1878 σημειώθηκαν αρκετές επιδρομές ληστών και πυρπολήσεις σπιτιών (Χρήστος Γ. Έξαρχος, *Η Φούρκα της Ηπείρου (Ιστορία - Λαογραφία)*, Θεσσαλονίκη 1987, σσ. 61 - 62. Το 1878 και 1879 υπήρξε απότομη έξαρση ληστειών, στοιχείο, το οποίο φανερώνει ότι οι οθωμανικές καταδωκτικές αρχές ασχολούνταν κυρίως με την εξέλιξη του ρωσοτουρκικού πολέμου παρά με την πάταξη της ληστείας). Στην ίδια κατεύθυνση καταγράφεται και η μεγάλη ληστεία του Φορτωσιού Κατσανοχωριών το 1880, ανήμερα την Κυριακή των Βαΐων, όταν οπλοφόροι κύκλωσαν την εκκλησία του χωριού με όλους τους κατοίκους, τους οποίους αιχμαλώτισαν, λεηλάτησαν όλα τα σπίτια και απήγαγαν δέκα άνδρες και πέντε γυναίκες για την απελευθέρωση των οποίων έλαβαν ως λύτρα 1.700 οθωμανικές λίρες χρυσές (Αλέξανδρος Γ. Λαζάνης, *Αναδρομές, ήτοι Κατσανικές ιστορίες*, Ιωάννινα 1978, σσ. 14 - 18). Από το 1880 έως και το 1900 συνεχίστηκαν οι ληστείες με τους ίδιους, όπως στην προηγούμενη δεκαετία. ρυθμούς. Το 1881, επικεφαλής 100 ενόπλων, ο Νταβέλης λεηλάτησε όλα τα σπίτια της Βήσσανης με λεία 5.000 χρυσές λίρες και απαγωγή 21 ατόμων, εκ των οποίων αρκετοί απεβίωσαν (Σπύρος Στούπης, *Παγωνησιακά και Βησσανιώτικα, τόμ. Α', Πάτρα 1962, σ. 287*, Αναστάσιος Π. Σακελλαρίου, *Το Ζαγόριον και αι κατ' αυτού ληστρικά επιδρομαί εν αις προστίθενται απομνημονεύματα περιπετειών τριμήνου αιχμαλωσίας, ό. π., σ. 70* και Ευριπίδης Π. Μακρής, *Οι ληστές και τα τραγούδια τους στη Δυτική και Κεντρική Ελλάδα (1827 - 1930), ό. π., σ. 54*). Το 1882 άλλοι ληστές έπληξαν τους Ποντικάτες, τους Δρυμάδες και τον Ελαφότοπο Ζαγορίου (Ι. Λαμπρίδης, «*Παγωνιακά (ανατύπωση)*», ό. π., σ. 56). Στον Ελαφότοπο, μάλιστα, το Μάρτιο του 1882, 20 ένοπλοι υπό τον Γεώργιο Σουλιώτη λήστεψαν όλο το χωριό και αιχμαλώτισαν πολλούς κατοίκους, ενώ στην προσπάθειά του να διαφύγει - αν και το επέτυχε - ο Ιωάννης Παντοσίτης, προερχόμενος από τη Σερβία, υπέκυψε τελικώς από την ψυχολογική βία (Αναστάσιος Π. Σακελλαρίου, *Το Ζαγόριον και αι κατ' αυτού ληστρικά επιδρομαί εν αις προστίθενται απομνημονεύματα περιπετειών τριμήνου αιχμαλωσίας, ό. π., σ. 35 - 38* και Μενέλαος Στ. Κικόπουλος, *Ελαφότοπος (Τσερβάρι) ιστορική μονογραφία*, Γιάννινα 1991, σσ. 511 - 515). Το 1883 και το 1884 τονίζονται οι ληστείες με απαγωγές

και δολοφονίες στη Βούρμπιανη (Αναστάσιος Ευθυμίου, *Η Βούρμπιανη της Ηπείρου, η ιστορία και λαογραφία της*, τόμ. Γ', 1988, ό. π., σσ. 281 - 284), καθώς επίσης και η απαγωγή τον Ιούλιο του 1884 της «Βασιλαρχόντισσας» στο Μέτσοβο. Πρόκειται για την θυγατέρα του Νικολάου Αβέρωφ, Δούκω, η οποία απήχθη από την ληστοσυμμορία του Θύμιου Γάκη και απελευθερώθηκε μετά την καταβολή 10.000 χρυσών λιρών, αφού κρατήθηκε για 17 ημέρες στο Περούλι Τρικάλων (Δημήτριος Φ. Καρατζένης, «*Θύμιος Γάκης*» και η αιχμαλωσία της Βασιλαρχόντισσας, *Λήσταρχος - Εθνικός Ηρώς*, Αθήνα 1986, Λέων Ι. Μελάς, «Εμπειρίες ληστείας στην Ήπειρο στις αρχές του αιώνα», *Ηπειρωτική Εταιρεία, Δελτίο Πνευματικής Ενημερώσεως*, τχ. 52, Αθήνα, Ιανουάριος 1981, σ. 10, Ι. Λαμπρίδης, *Ηπειρωτικά Μελετήματα*, τόμ., 5, Αθήνα 1888, σ. 70 και Ευριπίδης Π. Μακρής, *Οι ληστές και τα τραγούδια τους στη Δυτική και Κεντρική Ελλάδα (1827 - 1930)*, ό. π., σσ. 83 - 92). Ηθικός αυτουργός της απαγωγής ήταν ο νεαρός Φλέγκας. Αυτός ασέβησε, επειδή πέρασε προκλητικά από το χώρο που κάθονταν οι προεστοί του Μετσόβου, με συνέπεια ένας από αυτούς, ο Νικόλαος Αβέρωφ να τον χαστουκίσει. Τότε, ο Φλέγκας, ως προσβεβλημένος, εκδικήθηκε τον Αβέρωφ προσχωρώντας στην ληστοσυμμορία του Θύμιου Γάκη και οργανώνοντας από κοινού την απαγωγή της κόρης του (Δημήτρης Χρ. Χαλατσάς, *Ληστρικά Τραγούδια*, Αθήνα 2000, σσ. 200 - 201). Το ίδιο έτος στο Μονοδένδρι ο Τάκης απήγαγε μία νύφη, την Κουρκούτω, για την οποία έλαβε ως λύτρα 800 λίρες, ενώ το επόμενο έτος, άλλοι ληστές προχώρησαν σε αιχμαλωσίες στο Σκαμνέλι Ζαγορίου και το 1886 ομάδα επτά ενόπλων από την Καμνιά αφήρεσε 100 λίρες από μία χήρα (*Η Δωδώνη, Μεγάλη Πανηπειρωτική Εγκυκλοπαίδεια*, ό. π., σ. 310, Ευριπίδης Π. Μακρής, *Οι ληστές και τα τραγούδια τους στη Δυτική και Κεντρική Ελλάδα (1827 - 1930)*, ό. π., σσ. 74 - 77). Το 1887 αξίζει να αναφερθεί η ληστεία όλου του χωριού της Λαϊστας, από οπλοφόρους οι οποίοι εκμεταλλεύτηκαν αλυτρωτικά αισθήματα των κατοίκων. Η μέθοδος, την οποία εφάρμοσαν οι ληστές ήταν ευρηματική. Προσποιήθηκαν τους επαναστάτες και τους απελευθερωτές από τους Οθωμανούς, με συνέπεια οι Λαϊστινοί να τους εμπιστευθούν, να τους φιλοξενήσουν στα σπίτια τους, να αποκαλυφθούν οι περιουσίες τους και να ληστευθούν. Πάντως, οι ίδιοι ληστές είχαν ως στόχο και τη Βωβούσα, της οποίας όμως οι κάτοικοι αντιλήφθηκαν τις προθέσεις των ληστών και τους κατεδίωξαν (Αντώνης Μιχ. Κολτσιδάς, *Ιστορία της Βωβούσας*, Θεσσαλονίκη, 1997, σ. 57). Η ληστεία της οικογένειας Πλακίδα στο Κουκούλι του Ζαγορίου το 1891 συγκαταλέγεται ανάμεσα στα κυριότερα επεισόδια του είδους κατά την δεκαετία του 1890. Η οικογένεια απώλεσε 3.000 χρυσές λίρες (Λέων Ι. Μελάς, «Εμπειρίες ληστείας στην Ήπειρο στις αρχές του αιώνα», ό. π., σ. 10 και Ευριπίδης Π. Μακρής, *Οι ληστές και τα τραγούδια τους στη Δυτική και Κεντρική Ελλάδα (1827 - 1930)*, ό. π., σσ. 93 - 106). Το επόμενο έτος, στο Δίκορφο, ληστές σε ενέδρα, αιχμαλώτισαν και έδεσαν σε κορμούς δέντρων τον Ιωάννη Σόμπολα και την οικογένειά του, οι οποίοι έρχονταν από το εξωτερικό και είχαν μαζί τους πολλά χρήματα και εμπορεύματα (Δημήτρης Παπαγιαννόπουλος, *Δίκορφο Ζαγορίου, Η Τζοντίλα των προγόνων μας*, ό. π., σ. 99). Το 1898 στους Κήπους συμμορία λήστεψε το σπίτι του εύπορου Απόστολου Καλέντζου, ενώ ο ίδιος ληστεύθηκε και δεύτερη φορά τον Αύγουστο του 1906 (Κώστας Π. Λαζαρίδης, ό. π., σελ. 81) και το 1899 άλλοι ληστές στο Λιασκοβέτσι φόνευσαν τον Σωτήρη Φανίτσιο (*Η Δωδώνη, Μεγάλη Πανηπειρωτική Εγκυκλοπαίδεια*, ό. π., σ. 310). Το ίδιο έτος στους Μελιγγούς μία γυναίκα φονεύθηκε από ληστές, οι οποίοι αφήρεσαν από την οικία της 150 λίρες και οικιακά αντικείμενα (Πάνος Δ. Τζιόβας, *Οι Μελιγγοί Ιωαννίνων*, Ιωάννινα 2004, σ. 112). Το 1900 τουρκαρβανίτες ληστές απήγαγαν τον Β. Ζέκη από την Αετόπετρα (Γεώργιος Μάνος, *Αετόπετρα (Κοσσόλιανη) Ιωαννίνων*, Ιωάννινα 2006, σ. 120). Πάντως, η κατάσταση στο χώρο της ληστοκρατίας παρέμεινε η ίδια και στις αρχές του 20ού αιώνα. Οι οπλοφόροι πραγματοποιούσαν με την ίδια ένταση ληστείες, απαγωγές, αιχμαλωσίες ή παραμόνευαν σε ενέδρες. Ενδεικτικές είναι οι περιπτώσεις, όπως το 1901 που σημειώθηκαν πολλές επιθέσεις σε οδοιπόρους από τα χωριά του Ζαγορίου προς τα Ιωάννινα και το 1903 πραγματοποιήθηκαν κλοπές σε εκκλησίες της Τσονδίλας, των Άνω Ραβενίων και του Μονοδενδρίου, πιθανώς από τσιγγάνους των Άνω Πεδινών (Δημήτρης Παπαγιαννόπουλος, *Δίκορφο Ζαγορίου, Η Τζοντίλα των προγόνων μας*, ό. π., σ. 100 - 101). Το ίδιο έτος τουρκαλβανοί ληστές απήγαγαν τους Λεωνίδα και Μανθάκη Βασιλειάδη από τον Παλαιόπυργο (Δημήτριος Κεραμιδάς, *Μέβγεζα (Παλαιόπυργος), μικρή συμβολή στην ιστορία της*, Ιωάννινα 2007, σ. 43). Το 1904 στο Βρυσοχώρι Ζαγορίου ένοπλοι, υπό τον Νικόλαο Χελιδώνη, περικύκλωσαν την εκκλησία του χωριού και αιχμαλώτισαν τον εύπορο Γιώργη Μπλήντα, για την απελευθέρωση του οποίου έλαβαν 300 χρυσές λίρες (Νικόλαος Αθ. Έξαρχος, *Το Βρυσοχώρι (Ζαγορίου)*, Ιωάννινα 1975, σσ. 151 - 153). Το επόμενο έτος αναφέρεται μια ζωοκλοπή 250 προβάτων από Αλβανούς ληστές στην Πογδόριανη (Νικόλαος Αθ. Έξαρχος, *Το Βρυσοχώρι (Ζαγορίου)*, ό. π., σσ. 151 - 153), ενώ το 1909 καταληστεύθηκε όλο το Δίκορφο Ζαγορίου. Ειδικότερα, ανήμερα της Αγίας Άννας, εικοσιπενταμελής περίπου συμμορία, αιχμαλώτισε τους κατοίκους στην εκκλησία, τους εκβίασε και τους λήστεψε, αποκομίζοντας λεία που ξεπερνούσε τις 1.000 χρυσές λίρες (Δημήτρης

βιβλιογραφία, ενώ για την επιλογή τους κρίθηκαν σημαντικές οι παράμετροι της συνολικής γεωγραφικής κάλυψης των περιοχών, του αριθμού των δραστών και της ποσότητας της αποσπώμενης λείας. Ουσιαστικά επρόκειτο για ενέργειες, οι οποίες στόχευαν καθαρά στο προσωπικό οικονομικό όφελος ενώ δεν έλειπαν και οι περιπτώσεις, στις οποίες η πράξη ελάμβανε κοινωνικό χαρακτήρα. Για τον λόγο αυτό άλλωστε, ως στόχοι επιλέγονταν άτομα, που ανήκαν σε ανώτερα κοινωνικά στρώματα και επειδή αυτοί διέθεταν χρήματα, όπως οι έμποροι. Κατ' αντιστοιχία και τα χωριά, τα οποία χαρακτηρίζονταν από υλική ευμάρεια πλήττονταν από τη ληστρική δραστηριότητα, με αντιπροσωπευτικότερο παράδειγμα αυτά του Ζαγορίου. Οι ληστές δρούσαν κυρίως κατά ομάδες και πάντα ύστερα από καλό σχεδιασμό της επιχείρησης. Ο αριθμός των ατόμων που ανήκαν σε μία ομάδα πολλές φορές ξεπερνούσε τους 50. Ο αιφνιδιασμός, η αιχμαλωσία, η απαγωγή και η απαίτηση λύτρων ήταν η συνηθέστερη μέθοδος επίτευξης των στόχων τους. Επιπλέον, η χρήση σωματικής και ψυχολογικής βίας ήταν άλλο ένα χαρακτηριστικό της συμπεριφοράς των ληστών, κυρίως στις περιπτώσεις τιμωρίας προς παραδειγματισμό ή εκδίκηση. Παράλληλα, αυτή η γενικευμένη επικράτηση των ληστών στις ορεινές περιοχές, εκδηλώνει αφενός την αδυναμία του οθωμανικού κράτους να επιβάλει την τάξη και να ελέγξει τα ίδια του τα όργανα⁸⁸. Περιγράφει όμως και μία αποδοχή της ληστείας, εκ μέρους των κατοίκων, ως στοιχείο της καθημερινότητας, ένεκα (τουλάχιστον εν μέρει) του αιτιολογημένου φόβου και της αβεβαιότητας. Είναι χαρακτηριστικό ότι ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις, στις οποίες ο πληθυσμός αντιστεκόταν στους ληστές.

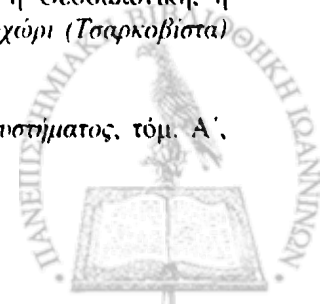
Η διερεύνηση της εξέλιξης της ληστρικής συμπεριφοράς κατά την απελευθερωτική περίοδο έως και τη δεκαετία του 1920, απέδειξε εναργώς την συνέχιση πανομοιότυπων συμπεριφορών με τον προηγούμενο αιώνα. Αναδεικνύεται, ότι η ορεινή Ήπειρος εξακολουθούσε να διατηρεί τα παραδοσιακά σχήματα και τις δομές του 19ου αιώνα, οι οποίες ήταν συνυφασμένες περισσότερο με τις λειτουργίες μιας αγροτικής προ - βιομηχανικής κοινωνίας. Εξάλλου, στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί, ότι με την κατάρρευση της οθωμανικής αυτοκρατορίας και με την αναπτυσσόμενη διείσδυση του καπιταλισμού και συναφών κοινωνικοπολιτικών σχηματισμών παρατηρήθηκαν βαθιές ρήξεις στις υπάρχουσες κοινωνικές δομές⁸⁹. Γενικότερα, οι αλλαγές στις κοινωνικοοικονομικές δομές ήταν δυνατό να οδηγήσουν άτομα τα οποία αδυνατούσαν να τις παρακολουθήσουν σε παραβατικές καταστάσεις ή σύμφωνα με την νομοθεσία σε παράνομες. Εξάλλου, η παραβατικότητα συνδέεται συχνά με κοινωνικές παραμέτρους, σχετικές με την διαδικασία κοινωνικής μεταβολής⁹⁰. Έτσι, το

Παπαγιαννόπουλος, *Δίκωφο Ζαγορίου, Η Τζοντίλα των προγόνων μας*, ό. π., σ. 104 - 110). Το 1911 στην Έλαφο Λάκκας Σουλίου ομάδα οπλοφόρων στην προσπάθειά της να ληστέψει τον Γάκη Φώτη, ο οποίος μόλις είχε επιστρέψει από την Αμερική, σκότωσε αυτόν και την οικογένειά του (Κώστας Π. Βλάχος, *Έλαφος Λάκκας Σουλίου (Δραγοβέτης)*, Ιωάννινα 2000, σ. 58). Τέλος, ένα έτος πριν την απελευθέρωση, το 1912, οθωμανοί ληστές πυρπόλησαν χωριά του Ζαγορίου, όπως το Σκαμνέλι και το Λιασκοβέτσι (*Η Δωδώνη, Μεγάλη Πανηπειρωτική Εγκυκλοπαίδεια*, ό. π., σ. 310).

⁸⁸ Όπως έχει ήδη αναφερθεί έχουν εκφραστεί απόψεις σύμφωνα με τις οποίες η ληστοκρατία σε συνδυασμό με την αδυναμία της οθωμανικής εξουσίας να περιορίσει τη ληστεία συνέβαλε και στην μετανάστευση. Αναφέρεται αυτήν την φορά η άποψη του Π. Τζιόβα σύμφωνα με την οποία κάτοικοι της Τσαρκοβίστας Κουρέντων μετανάστευσαν σε περιοχές όπως η Θράκη, η Θεσσαλονίκη, η Κωνσταντινούπολη, το Βουκουρέστι και το Ιάσιο (Πάνος Δ. Τζιόβας, *Εκκλησοχώρι (Τσαρκοβίστα) Ιωαννίνων*, Ιωάννινα 2004, σ. 155).

⁸⁹ Βασίλης Γ. Νιτσιάκος, *Παραδοσιακές κοινωνικές δομές*, Αθήνα 1993, σ. 57.

⁹⁰ Βασίλης Φιλίας, *Όψεις της διατήρησης και της μεταβολής του κοινωνικού συστήματος*, τόμ. Α', Αθήνα 1980, σ. 29.

ληστρικό φαινόμενο, άμεσα συνδεδεμένο με συγκεκριμένες συμπεριφορές της κοινωνίας, επέζησε και κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα.

Στη συνέχεια στρέφουμε την προσοχή μας σε ένα άλλο ζήτημα που έλαβε διαστάσεις στον Ηπειρωτικό χώρο μετά το 1913 και συνδέθηκε με το φαινόμενο της ληστείας: το αγροτικό⁹¹. Η ουσία του θέματος ήταν το γενικό αίτημα των χριστιανών χωρικών για απαλλοτρίωση της γης των τσιφλικιών υπέρ των ακτημόνων καλλιεργητών και ευρύτερα την νόμιμη αποκατάστασή τους σε δικά τους κτήματα. Με την υπογραφή όμως της Συνθήκης των Αθηνών (1/14 Νοεμβρίου 1913) που προέβλεπε την διατήρηση της ακίνητης περιουσίας για τους μουσουλμάνους εντάθηκε η αναστάτωση ανάμεσα στα δύο εθνοκοινωνικά στοιχεία της Ηπείρου⁹². Επικράτησε, δηλαδή, ένα καθεστώς αντιπαλότητας, που αρκετές φορές έλαβε στην ύπαιθρο την μορφή αναταραχών, ληστειών και δολοφονιών. Για την αντιμετώπιση αυτής της καταστάσεως η Γενική Διοίκηση Ηπείρου εκαλείτο να δώσει συμβιβαστική λύση στις κτηματικές διαφορές, ενώ ταυτόχρονα ενίσχυσε τις δυνάμεις καταστολής προς κατάπαυση των φαινομένων.

Στην ίδια κατεύθυνση ερμηνείας εντάσσονται και οι δυσκολίες ενσωμάτωσης της Ηπείρου στον εθνικό κορμό, κυρίως στο επίπεδο επιβολής των ελληνικών νόμων και της κρατικής οργάνωσης⁹³. Παράλληλα, μία σειρά παραγόντων, πολιτικής κυρίως αστάθειας⁹⁴ την περίοδο αυτή, όπως οι πολιτικές συγκρούσεις, οι πολιτειακές αλλαγές, τα κοινωνικά και στρατιωτικά κινήματα και η Μικρασιατική καταστροφή, ευνόησαν κάθε είδους κρίση στην λειτουργία των θεσμών και βοήθησαν στην ανάπτυξη, εάν όχι και στην γένεση, της ληστείας. Στο σύνολό τους λοιπόν, αυτοί οι παράγοντες ήταν ικανοί να ωθήσουν τον κάτοικο της υπαίθρου σε μία μορφή αντίδρασης, απέναντι στην προοπτική επιβολής κανόνων κοινωνικής ασφαλείας. Εκτός βέβαια, από τους παραπάνω λόγους, υφίστανται και άλλοι παράγοντες διατήρησης της ληστείας όπως η απλή φυγοδικία, τα ζητήματα τιμής και οι ατομικές επιλογές.

Οι ίδιες, όμως, οι μορφές του ληστρικού φαινομένου ήταν αναπόφευκτο να αποκτήσουν μία άλλη διάσταση μετά την απελευθέρωση. Η διατήρηση του ηρωικό - κοινωνικού χαρακτήρα της ληστείας του προηγούμενου αιώνα εξασθένησε. Οι επιβαλλόμενες συνθήκες και οι τάσεις αστικού εκσυγχρονισμού της κοινωνίας επέτειναν την μετάλλαξη της ληστρικής συμπεριφοράς σε μία μορφή περισσότερο συνδεδεμένη με πρακτικές εγκληματιών του σύγχρονου ποινικού δικαίου. Παράλληλα, οι ίδιοι οι ληστές οδηγήθηκαν σε μία λογική επιβολής εξουσίας και σε

⁹¹ Πάντως, θα τονίζαμε ότι γενικότερα οι εξελίξεις στον αγροτικό χώρο με την Αγροτική Μεταρρύθμιση (κατάργηση τσιφλικιού, περιορισμός τσελιγκάτου, κ.λ.π.) επηρέασαν την ισχύουσα ισορροπία στις γεωργοκτηνοτροφικές σχέσεις. Σχετικά βλ.: Βασίλης Νιτσιάκος, «Η ημι-νομαδική κτηνοτροφική κοινότητα στην Ήπειρο: σχέσεις παραγωγής και κοινωνική συγκρότηση», *Ήπειρος, Κοινωνία - Οικονομία 15ος - 20ός αι.*, Γιάννινα 1987, σσ. 277 - 288.

⁹² Για το συγκεκριμένο θέμα και ευρύτερα για το αγροτικό ζήτημα τα πρώτα χρόνια μετά την ένταξη της Ηπείρου στην ελληνική επικράτεια βλ. Κώστας Βακατσάς, *Η Γενική Διοίκηση Ηπείρου, η αγροτική ιδιοκτησία (1913 - 1918)*, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Ιωάννινα 2001, σσ. 13 - 20 και ο ίδιος, «Η αγροτική ιδιοκτησία 1913 - 1918 στο νομό Ιωαννίνων (τμήμα Κουρέντων)», *Δωδώνη: Ιστορία και Αρχαιολογία*, τόμ. ΛΕ' (2006), σσ. 39 - 140.

⁹³ Ελευθερία Ι. Νικολαΐδου, «Η οργάνωση του κράτους στην απελευθερωμένη Ήπειρο (1913 - 1914)», *Δωδώνη*, τόμ. ΙΣΤ', τεύχ. 1, Ιωάννινα 1987, σ. (13) 509 - (16) 512.

⁹⁴ Στην ίδια κατεύθυνση, η κρατική ανεπάρκεια και η έλλειψη πολιτικής βούλησης για την μείωση του φαινομένου, από τα μέσα του 19ου αιώνα ακόμη, συγκαταλέγονταν στα βασικά αίτια (Γεώργιος Ασπρέας, *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδας 1821 - 1921*, τόμ. Β' (1865 - 1900), Αθήνα 1923, σ. 39).

μία συμπεριφορά παραγοντισμού, όπου σε αυτό το πλαίσιο, εντάχθηκαν, καθώς έχει ήδη λεχθεί, στις πρακτικές πολιτικών σκοπιμοτήτων. Όπως διαφορετικά όμως, η άνθηση μίας λαϊκής λογοτεχνίας, την ίδια εποχή, στηριγμένης στις δραστηριότητες των ληστών εθεωρείτο ως μία αναγνώριση ή νοσταλγία ενεργειών που δεν είχαν ακόμη ξεχαστεί⁹⁵.

Η κατανόηση αυτών των θεμελιακών χαρακτηριστικών της παραβατικής συμπεριφοράς κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες μετά την απελευθέρωση, ορίζει ως αναγκαία την αναλυτική παρουσίαση των κυριοτέρων μορφών. Έτσι, θα διαφανούν ευχερώς τα χαρακτηριστικά αυτής, ώστε να επιτευχθεί η ερμηνεία της ποινικής πραγματικότητας κατά την δεκαετία του 1930. Εξάλλου, αυτή η αναζωπύρωση των ληστρικών συμπεριφορών, την δεκαετία του 1920, επέβαλε περί το τέλος της δεκαετίας, τη λήψη μέτρων, τα οποία ουσιαστικά εφαρμόστηκαν και επηρέασαν την κοινωνική συμπεριφορά κατά την δεκαετία του 1930.

Ερχόμενοι τώρα στην κύρια υπό διαπραγμάτευση χρονικά περίοδο⁹⁶, όπως και ο τίτλος του κεφαλαίου προσδιορίζει, δηλαδή την πρώιμη ελληνική περίοδο (1913 - 1932), διευρύνουμε το φάσμα των ερευνητικών αναζητήσεων πέρα από τις θέσεις και τα συμπεράσματα της ιστοριογραφίας. Αξιοποιούμε την διάθεση των πηγών και προσφεύγουμε στην χρήση των ευρισκομένων δικαστικών αρχείων καθώς και του τύπου. Κύριος στόχος είναι η αξιοποίησή των πηγών ως «τεκμηρίων» ηθικών αξιών και νοοτροπιών μίας διαφορετικής εποχής από την σημερινή όχι όμως και μακρινής. Αυτό διότι μέσα κυρίως από τα δικαστικά αρχεία διαγράφονται τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας και αναδύονται οι συγκρούσεις μεταξύ των ανθρώπων. Παράλληλα, στην λογική της δικαστικής διαδικασίας και νομοθεσίας έρχονται στην επιφάνεια ηθικές και κοινωνικές αξίες, ενώ η δύναμη επιβολής του μηχανισμού καταστολής εκφράζει την δύναμη επιβολής της ίδιας της εξουσίας, αλλά και επηρεάζει την συμπεριφορά των ατόμων προς αυτήν⁹⁷. Τα δικαστικά αρχεία προσφέρουν λοιπόν μία δυνατότητα προσέγγισης των σχέσεων εξουσίας, των συγκρούσεων και των κοινωνικών διαφορών⁹⁸.

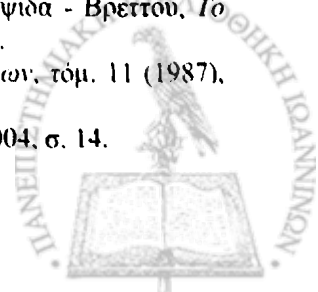
Αν και η συχνότητα του φαινομένου της ληστείας τουλάχιστον έως τα τέλη της δεκαετίας του 1920 αναδεικνύεται υψηλή και κυριαρχούσα στις εφημερίδες, εν τούτοις οι διερευνητικές αναζητήσεις δεν θα περιοριστούν μόνον σε αυτήν. Η ανάδειξη του αξιακού, κοινωνικού και πολιτικού περιβάλλοντος της εποχής επιβάλλει την ανάπτυξη θεματικών που σχετίζονται με τις ηθικές αξίες, την ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής, την οικονομική κρίση και ευρύτερα τις

⁹⁵ Σχετικά με το θέμα των ληστρικών μυθιστορημάτων και συναφών φιλολογικών κειμένων βλ. Χρήστος Δερμεντζόπουλος, *Το ληστρικό μυθιστόρημα στην Ελλάδα, μύθοι - παραστάσεις - ιδεολογία*, Αθήνα χ. χ., και ο ίδιος, *Συλλογικές παραστάσεις και νοοτροπίες στο ελληνικό ληστρικό λαϊκό μυθιστόρημα (1900 - 1930)*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Αθήνα 1994, Μενέλαος Α. Τουρτόγλου, «Στοιχεία ποινικού δικαίου και εγκληματολογίας εις τας παροιμίας και τα άσματα του ελληνικού λαού», *Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου*, τόμ. 5 (1950), σσ. 126 - 158 και Κ. Κάσσης, *Το ελληνικό λαϊκό μυθιστόρημα, 1840 - 1980*, Αθήνα 1983, Νίκος Κοταρίδης, «Ο κλέφτης φυλακτή», *Όψεις του Λαϊκού Πολιτισμού, Μνήμη Στάθη Λαϊμανάκου* (επιμ. Χρ. Δερμετζόπουλος - Β. Νιτσιάκος), Αθήνα 2007, σσ. 47 - 65 και Μιχαήλ Χάρος, *Τζουμμερκιότικοι Δημοτικοί Αντίλαλοι*, Ιωάννινα 2006, σσ. 213 - 229.

⁹⁶ Για μία ποσοτική παρουσίαση των εγκλημάτων, νομικού χαρακτήρα βλ. Εμμανουήλ Π. Ανδριανάκης, *Η εγκληματικότητα εν Κρήτη*, Διατριβή επί Διδακτορία, Αθήναι, 1968. Επίσης ενδεικτική για το α' μισό του 20ου αιώνα είναι και η μελέτη: Παρασκευή Κοψιδά - Βρεττού, *Το έγκλημα και οι κοινωνικοί του προσδιορισμοί*, Λευκάδα 1900 - 1940, Αθήνα 1998.

⁹⁷ Ρίκα Μπενβενίστε, «Δίκαιο, δικαστικά αρχεία και κοινωνική ιστορία», *Μνήμων*, τόμ. 11 (1987), Αθήνα, σσ. 208 - 210.

⁹⁸ Arlette Farge, *Η γλώση του αρχείου*, (πρόλ. - μτφ. Ρίκα Μπενβενίστε), Αθήνα 2004, σ. 14.

διαπροσωπικές συγκρούσεις. Βασική παράμετρος σε αυτό το εγχείρημα είναι ο χαρακτήρας της πρώτης Ελληνικής Δημοκρατίας, ο οποίος διεπόταν από ένα ρευστό οικονομικό έδαφος⁹⁹, ένα ασφυκτικό κοινωνικό πεδίο με έξαρση την ανεργία, την διόγκωση του μικροαστικού πληθυσμού μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή και τα προβλήματα στον αγροτικό κλήρο. Μεθοδολογικά, κατά την συγκεκριμένη επισκόπηση, προτάσσουμε κάθε φορά την ανάδειξη του ιστορικού ζητούμενου σε συνδυασμό με την προσπάθεια τήρησης χρονολογικής συνέχειας.

Αναμφισβήτητα η αίσθηση ελέγχου της δημόσιας και προσωπικής ζωής είναι εμφανής μετά την ένταξη της Ηπείρου στην ελληνική επικράτεια. Πρόκειται για μία πραγματικότητα, η οποία ανιχνεύεται κατ' αρχάς στην θέσπιση και εφαρμογή των νόμων, στην άσκηση εξουσίας από τα σώματα ασφαλείας, στον ελεγχόμενο τύπο και τον προπαγανδιστικό του ρόλο και ευρύτερα στην ελευθερία της έκφρασης. Το παράδειγμα της Ηπείρου αντικατοπτρίζει εναργώς την κοινωνική ρευστότητα σε πανελλαδικό επίπεδο και τις πολιτικές λογικές. Σε αυτό το πνεύμα συμπεριφοράς δημοσιεύθηκαν μία σειρά από νέα νομοθετήματα τα οποία ποινικοποίησαν την πολιτική ζωή, ενώ αναπτύχθηκαν πρακτικές όπως ο εκτοπισμός. Στο πλαίσιο λοιπόν ενός γενικότερου κλίματος πειθάρχησης του κοινωνικού βίου εκμεταλλευομένου και του φαινομένου της ληστείας, το κράτος επέκτεινε την κατασταλτική του πρακτική και στο πολιτικό επίπεδο. Το ίδιο το σύστημα για να προφυλάξει τον ίδιο του τον εαυτό δεν δεχόταν ή δεν ήταν σε θέση να δεχθεί διαφορετικές αντιλήψεις, νοοτροπίες και ιδεολογίες. Ιδιαίτερα μάλιστα την χρονική στιγμή που οι λαϊκές τάξεις αποκτούσαν συνείδηση και γίνονταν περισσότερο απαιτητικές. Εκφράσεις αυτής της τάσης, όπως σημειώνει και ο Άγγελος Ελεφάντης, αποτέλεσαν η ανάπτυξη απεργιακών κινημάτων, οι αγροτικοί αγώνες, η οργανωτική ανάπτυξη του ΚΚΕ και ο αναβρασμός στην διανόηση. Από την άλλη μεριά τα συντηρητικά αστικά στρώματα έγιναν περισσότερο δύσκαμπτα στην νέα κοινωνική διαπάλη¹⁰⁰.

Οι εκτοπίσεις ήδη από τον 19ο αιώνα αλλά κυρίως κατά τις δεκαετίες του 1920 και του 1930 αποτέλεσαν βασική παράμετρο της νομοθετικής πρακτικής και ευρύτερα του κράτους. Τόποι εξορίας, νησιά¹⁰¹ δηλαδή κυρίως του Αιγαίου, όπως η Ανάφη, η Φολέγανδρος, η Ίος ή η Νάξος, δέχονταν εκτοπισμένους τόσο για παραβάσεις του κοινού ποινικού δικαίου, όπως η ζωκλοπή, η ληστεία και το λαθρεμπόριο, όσο κυρίως για παραβάσεις με πολιτικό χαρακτήρα. Η διεξοδική όμως μελέτη και παρατήρηση του φαινομένου, έστω και στα σχετικά με την Ήπειρο τεκμήρια, ήδη προβάλλει γενικότερους προβληματισμούς σχετικά με την επιλογή από το κράτος των εκτοπίσεων, σε μία εποχή όπου κυριαρχεί το παράδειγμα της φυλακής.

⁹⁹ Mark Mazower, *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου*, (μτφ. Σπύρος Μαρκέτος), Αθήνα 2002, σσ. 159 - 193, Κώστας Κωστής, *Αγροτική οικονομία και Γεωργική Τράπεζα, Όψεις της ελληνικής οικονομίας στο Μεσοπόλεμο (1919 - 1928)*, Αθήνα 1987, σσ. 31 - 59, Θάνος Μ. Βερέμης, *Οικονομία και Δικτατορία, η συγκυρία 1925 - 1926*, Αθήνα 1982, σ. 19, Χρήστος Χατζηιωσήφ, *Η γηραιά σελήνη, η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία, 1830 - 1940*, Αθήνα 1993, σσ. 104 - 117 και Νίκος Μουζέλης, *Οικονομία και κράτος την εποχή του Βενιζέλου, Μελετήματα γύρω από τον Βενιζέλο και την εποχή του*, Αθήνα 1980, σ. 9.

¹⁰⁰ Άγγελος Γ. Ελεφάντης, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης Κ. Κ. Ε. και αστισμός στον Μεσοπόλεμο*, Αθήνα 1999, σσ. 170 - 171.

¹⁰¹ Κώστας Κόμης, *Νησιωτικά, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, δημογραφικές ανακατατάξεις και οικονομικές διαμορφώσεις. Από την οθωμανική περίοδο στον 20ό αιώνα*, Ιωάννινα 2004, σσ. 90 - 95 και Μπέρτ Μπέρτλς, *Εξόριστοι στο Αιγαίο, αφήγημα πολιτικού και ταξιδιωτικού ενδιαφέροντος*, (μτφ. Γιάννης Καστανάρας), Αθήνα 2002.

Η προσπάθεια επεξήγησης της εφαρμογής του μέτρου του πολιτικού εκτοπισμού επιβάλλεται να αρχίσει πρωτίστως από την μελέτη του θεσμού της φυλακής σε γενικότερο επίπεδο και την κεντρική θέση που κατείχε αυτή στο αξιακό και ποινικό περιβάλλον της εποχής. Κύρια ιστοριογραφική αναφορά προς την επίτευξη του σκοπού μας θεωρείται η μελέτη *Επιτήρηση και Τιμωρία* του Μισέλ Φουκώ. Ο Γάλλος συγγραφέας ουσιαστικά επικεντρώθηκε στους λόγους που συνέκλιναν στην δημιουργία της φυλακής ως θεμελίου λίθου του ποινικού συστήματος τον 19ο αιώνα¹⁰². Έως όμως τα μέσα του 18ου αιώνα, στον ευρωπαϊκό χώρο, ο ηγεμονισμός της άρχουσας τάξης σε ένα γενικότερο κλίμα ανισότητας ασκούσε την επιβολή του και την καταστολή του μέσα κυρίως από ένα ποινικό σύστημα¹⁰³, το οποίο προσέγγιζε πειθαρχικά τον παραβάτη, μέσω της τακτικής του βασανισμού, του μαστιγώματος ή και του απαγχονισμού¹⁰⁴. Κατά το πέρασμα όμως από τον 18ο στον 19ο αιώνα, και ιδιαίτερα μετά την Γαλλική Επανάσταση, σημειώθηκε ο μεγάλος μετασχηματισμός στην τιμωρία. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Φουκώ μετατοπίστηκε το ενδιαφέρον από το σώμα του εγκληματία στην ψυχοσύνθεσή του και για την επίτευξη αυτού επικράτησε ο θεσμός της φυλακής, που στόχευε πλέον στην επιτήρηση του κρατουμένου¹⁰⁵. Επρόκειτο, δηλαδή, για έναν καρπό του νομικού διαφωτισμού, καθώς επέτρεπε τον υπολογισμό, πλέον, της ποινής με έναν ορθολογικό τρόπο¹⁰⁶. Έτσι μέσω της φυλακής θα πραγματοποιούνταν η επίτευξη της «αναμορφώσεώς» του, μέσα από την ανάπτυξη μίας διαδικασίας με διπλό ρόλο: του επισταμένως παρατηρούμενου αλλά και του παρατηρητή - δεσμότη του εαυτού του, ενώ το κράτος θα ήταν σε θέση να «κατασκευάζει» άτομα¹⁰⁷.

Δεδομένης λοιπόν της επικρατήσεως του θεσμού της φυλακής, ως της κυρίας μεθόδου τιμωρίας στο ποινικό σύστημα από τον 19ο αιώνα¹⁰⁸ και φυσικά

¹⁰² Michel Foucault, *Ο μεγάλος εγκλεισμός. Το πείραμα της ομάδας για τις φυλακές*, Αθήνα 1999, σσ. 71 - 90.

¹⁰³ Robert Badinter, *La Prison republicaine (1871 - 1914)*, Fayard 1992, σ. 387 - 389, Christopher Hibbert, *The Roots of Evil, a social History of crime and punishment*, London, 1963, σσ. 225 - 231, V. A. C. Gatrell, "The decline of theft and violence in Victorian and Edwardian England and Wales" *Crime and the Law. The Social History of Crime in Western Europe Since 1500*, (edit. V. A. C. Gatrell, Bruce Lenman, and Geoffrey Parker), London, Europa 1980, σσ. 238 - 370.

¹⁰⁴ Peter King, *Crime, Justice, and Discretion in England 1740 - 1820*, Oxford 2005, σσ. 221 - 258, 367 - 373 και Francis Snyder, Douglas Hay, *Labour, Law and crime, an historical perspective*, London and New York 1987, σσ. 42 - 122.

¹⁰⁵ Michel Foucault, *Επιτήρηση και τιμωρία, η γέννηση της φυλακής*. (μτφ. Καίτη Χατζηδήμου - Ιουλιέττα Ράλλη), Αθήνα 2004, σσ. 17, 125, 322 - 325. Επίσης σχετικά βλ. και Κώστας Κόμης, *Σύναμμα, Κοινωνικές Δομές και Ώψεις του Νεοελληνικού Χώρου: Πόλεις, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, Μηχανισμοί κυριαρχίας και άλλα σχετικά ζητήματα*, ό. π., σ. 330.

¹⁰⁶ Αφροδίτη Κουκουτσάκη (εισαγ.), *Εικόνες Φυλακής*, Αθήνα 2006, σσ. 13 - 16.

¹⁰⁷ Michel Foucault, *Επιτήρηση και τιμωρία, η γέννηση της φυλακής*, ό. π., σ. 227 και Κατερίνα Κέη, «Η περιπέτεια της υποκειμενικότητας στο έργο του Μισέλ Φουκώ», *Ουτοπία. Αφιέρωμα στο Μισέλ Φουκώ*, τεύχ. 72 (Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2006), σσ. 163 - 164.

¹⁰⁸ Αναλυτικά για τις φυλακές στον ελληνικό χώρο κυρίως από τον 19ο αιώνα έως και τον Μεσοπόλεμο βλ. Μαρία Αρχιμανδρίτου, *Η ανοικτή έκταση της ποινής*, Αθήνα 2000, σσ. 387 - 413, Ρίκα Μπενβενίστε, *Η ποινική καταστολή της νεανικής εγκληματικότητας τον 19ο αιώνα*, Αθήνα - Κομοτηνή 1994, σσ. 139 - 203, Πολυμέρης Βόγλης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας. οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο*, Αθήνα 2004, σσ. 15 - 33 (εισαγ.), Νέστορ Κουράκης, *Ποινική καταστολή*, Αθήνα - Κομοτηνή 1997, σσ. 198 - 219, Χαράλαμπος Δημόπουλος, *Το ελληνικό σωφρονιστικό δίκαιο κατά τον 19ο αιώνα*, Αθήνα - Κομοτηνή 2002, Αργύρ. Κωτούλας, «Αι σωφρονιστικά προσπάθειαι εν Ελλάδι κατά την εννενηκονταετιάν 1836 - 1926», *Δικαιοσύνη*, τεύχ. 14 - 15, τόμ. Δ', Αθήναι Οκτώβριος 1926, σσ. 330 - 347, ο ίδιος, «Αι σωφρονιστικά προσπάθειαι εν Ελλάδι (παραλήψεις και προσθήκαι εις το τεύχ. 14 - 15)», *Δικαιοσύνη*, τεύχ. 18 - 19, τόμ. Δ', Αθήναι

κατά τον 20ό¹⁰⁹, δικαιολογημένα ανακύπτει το ερώτημα τι ήταν αυτό που οδήγησε στην μέθοδο του εκτοπισμού, αρχικώς για τους ποινικούς κρατούμενους και στη συνέχεια για τους πολιτικούς. Στον ελληνικό χώρο, όπως ήδη έχει αναφερθεί, με νόμο του 1871 θεσπίστηκε η εκτόπιση στο εσωτερικό της χώρας για ληστές, ζωοκλέφτες, λαθρεμπόρους και άλλους θεωρούμενους «εχθρούς της κοινωνίας και του κράτους». Έτσι η εκτόπιση ταυτίστηκε με την τιμωρία ατόμων που θεωρούνταν επικίνδυνα για την κοινωνία και παράλληλα ενείχε αποτρεπτικό ρόλο προς τους συγγενείς των παραπάνω να λειτουργήσουν επικουρικά προς αυτούς¹¹⁰. Η επέκταση του μέτρου και στις μορφές της πολιτικής καταστολής απέβλεπε στην παρεμπόδιση της διάδοσης ιδεών και ενεργειών, που κατά τις κυβερνήσεις του Μεσοπολέμου, ήταν επικίνδυνες για την διατήρησή τους. Κυρίως όμως οι πολιτικές εκτοπίσεις καθιερώθηκαν με σκοπό τον συνδυασμό στην κοινή συνείδηση του πολίτη κάθε μορφής αριστερών ιδεών με τις ανωτέρω πράξεις ποινικού χαρακτήρα. Έτσι οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι οι Αρχές, παρότι ευρίσκονταν σε μία εποχή που κυριαρχούσε ο σωφρονισμός μέσω της φυλακής, ήθελαν να πλήξουν την υπόληψη ατόμων που θεωρούσαν πολιτικούς αντιπάλους, χρησιμοποιώντας το μέτρο του εκτοπισμού, το οποίο είχαν αρχικώς θεσπίσει για τις περιπτώσεις παραβατικότητας του κοινού ποινικού δικαίου¹¹¹.

Οι πρώτες ενδείξεις πολιτικού αποκλεισμού τον 20ό αιώνα εκδηλώθηκαν το 1917, εξαιτίας του Εθνικού Διχασμού, όταν η φιλελεύθερη κυβέρνηση εκκαθάρισε τον κρατικό μηχανισμό από τους μοναρχικούς χρησιμοποιώντας το νόμο της ληστείας του 1871¹¹². Ταυτοχρόνως, ενισχύονταν η εφαρμογή της «διοικητικής εκτόπισης»¹¹³, για την απόφαση της οποίας γνωμοδοτούσε μία Επιτροπή Δημοσίας Ασφαλείας¹¹⁴ σε κάθε νομό. Συγκεκριμένα, με το Παγκαλικό νομοθετικό διάταγμα

Δεκέμβριος 1926, σ. 442, Μενέλαος Α. Τουρτόγλου, «Αι φυλακαί επί Καποδίστρια», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου*, τόμ. 5 (1954), σσ. 150 - 164, Αρ. Γερούκης, «Το Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας τον 19ο αιώνα», *Αρμενόπουλος Επιστημονική Επετηρίδα*, τόμ. 23 (2003), σσ. 373 - 380, Α. Πεταλάς, *Μελέτη περί μεταρρυθμίσεως των φυλακών του ελληνικού κράτους*, Αθήνα 1906 Δαμιανός Βορρές, *Μελέται περί των διαφόρων των Φυλακών Συστημάτων*, εν Αθήναις 1881 και Π. Καλλιγιάς, «Περί φυλακών», *Πανδώρα*, τόμ. ΙΖ' (1866), σσ. 289 - 296. Μία χαρακτηριστική εικόνα για την εικόνα της φυλακής και των εγκλείστων σε αυτές, από τον 17ο αι. έως σήμερα, στην ελληνική δραματουργία μας παρέχει ο Βάλτερ Πούχγερ σε σχετική μελέτη του: Βάλτερ Πούχγερ, «Η εικόνα της φυλακής στην νεοελληνική δραματουργία. Ο έγκλειστος και η οπτική της κοσμοθεωρίας του», *Εικόνες Φυλακής*, (εισαγωγή - επιμέλεια Αφροδίτη Κουκουτσάκη), Αθήνα 2006, σσ. 111 - 134.

¹⁰⁹ Οι στατιστικές του φυλακισμένου πληθυσμού δεικνύουν μία σαφή αυξητική τάση σε διεθνές επίπεδο κατά τον 20ό αιώνα. Ειδικότερα στην Αγγλία και Ουαλία οι φυλακισμένοι το 1926 ήταν περίπου 30.000, ενώ το 1998 ήταν 130.000. Ομοίως, στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής οι φυλακισμένοι το 1926 ήταν περίπου 75.000, ενώ το 1997 ήταν περίπου 450.000 (David Garland, *The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society*, Chicago 2001, σ. 209).

¹¹⁰ Margaret E. Kenna, *Η κοινωνική οργάνωση της εξορίας, πολιτικοί κρατούμενοι στον Μεσοπόλεμο*, Αθήνα 2004, σσ. 33 - 34.

¹¹¹ Margaret E. Kenna, *Η κοινωνική οργάνωση της εξορίας, πολιτικοί κρατούμενοι στον Μεσοπόλεμο*, ό. π., σ. 34.

¹¹² William Edgar, «Οι εκκαθαρίσεις του 1917. Η σημασία τους για το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα του Βενιζέλου», *Μελετήματα γύρω από τον Βενιζέλο και την εποχή του*, (επιμ. Θάνος Βερέμης, Οδυσσεάς Δημητρακόπουλος), Αθήνα 1980, σσ. 519 - 550.

¹¹³ Νάση Μπάλτα, «Τόποι εξορίας στον Μεσοπόλεμο», *Επτά ημέρες, Τόποι Εξορίας*, εφημ. *Η Καθημερινή* Αθήνα, 16-11-2003, σσ. 4 - 5.

¹¹⁴ Οι Επιτροπές Δημοσίας Ασφαλείας είχαν συσταθεί από την κυβέρνηση του Αλεξάνδρου Παπαναστασίου στις πρωτεύουσες των νομών, με το Ν. Δ. της 19ης/21ης Απριλίου 1924 «Περί συστάσεως εν εκάστω Νομῷ Επιτροπῶν επί της Δημοσίας Ασφαλείας», στα πλαίσια της πολιτικής μειώσεως της ληστείας. Την Επιτροπή αποτελούσαν ο νομάρχης, ο διοικητής της χωροφυλακής και ο

της 2ας Ιουνίου 1926¹¹⁵ οι επιτροπές αποκτούσαν το δικαίωμα να εκτοπίζουν πολίτες ως υπόπτους «*διαπράξεως ... πράξεων αντικειμένων εις την δημοσίαν τάξιν, ησυχίαν και ασφάλειαν της χώρας...*». Η εφαρμογή δηλαδή της εκτόπισης για ζητήματα ληστείας αρχικά, διευρύνθηκε για να καταστείλει τους πολιτικά αντιφρονούντες. Η συγκεκριμένη απόφαση, ουσιαστικά, απεικόνιζε ευρύτερα την πολιτική κατάσταση, απόρροια και της διαίρεσης της χώρας σε μοναρχικούς και δημοκρατικούς, ως συνακόλουθο βέβαια της αποσταθεροποίησης της πολιτικής ζωής και εθνικής εσωστρέφειας μετά την Μικρασιατική Καταστροφή.

Ως εξέλιξη της Επιτροπής Δημοσίας Ασφαλείας θεωρείται η θέσπιση από την βενιζελική κυβέρνηση του νόμου 4.229 της 25ης Ιουλίου 1929 «*Περί των μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των ελευθεριών των πολιτών*» γνωστού και ως «*Ιδιωνύμου*»¹¹⁶. Επρόκειτο για ένα νομοθέτημα που εισήγαγε ουσιαστικά την δικαστική εκτόπιση, αφού για αυτήν αποφάσιζαν πλέον τα Πλημμελειοδικεία. Κάτι, που βεβαίως υπέστη τροποποιήσεις το 1931, από την ίδια βενιζελική κυβέρνηση, με την επαναφορά του διοικητικού καθεστώτος της εκτόπισης, καθώς μέσω της δικαστικής οδού πολλές φορές διαπιστωνόταν μία βραδύτητα στην διαδικασία και μία επιείκεια από πλευράς δικαστικών λειτουργιών. Εν προκειμένω, όπως έχει επισημάνει ο Νίκος Αλιβιζάτος, η διαφοροποίηση ανάμεσα στην διοικητική εκτόπιση και την δικαστική (μέσω του «ιδιωνύμου») έγκειται στο ότι η πρώτη παραβίαζε τις εγγυήσεις της προσωπικής ελευθερίας, ενώ η δεύτερη παραβίαζε την ελευθερία της έκφρασης¹¹⁷.

Στο πρώτο άρθρο του νόμου προβλεπόταν ποινή φυλακίσεως εναντίον οποιουδήποτε κατεύθυνε ή οργάνωνε κομμουνιστική κίνηση που απέβλεπε στην ανατροπή του κοινωνικού συστήματος. Ανάλογη η συλλογιστική και των υπολοίπων άρθρων, σύμφωνα με τα οποία προβλέπονταν ποινές σε όσους υποστήριζαν δημόσια τον κομμουνισμό (άρθρο 2) καθώς και απαγορεύσεις συγκεντρώσεων ή συστάσεων σωματείων (άρθρα 3, 4, 5) που επιδίωκαν τους ανωτέρω στόχους. Εμπνευστής του νόμου υπήρξε ο υπουργός Εσωτερικών και βουλευτής Κερκύρας Κωνσταντίνος Ζαβιτσιάνος¹¹⁸, ο οποίος στόχευσε στην εφαρμογή ενός νόμου που θα επέτρεπε την δίωξη των κομμουνιστών μέσω

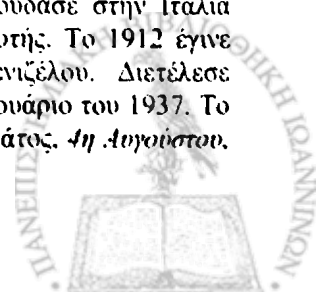
εισαγγελέας Πρωτοδικών ή οι νόμιμοι αναπληρωτές τους. Ειδικότερα η παράγραφος 7 του άρθρου 2 προσδιόριζε για το ζήτημα του εκτοπισμού: «*Άρθρ. 2. Σκοπός της επιτροπής είναι η τελεία αποκατάσταση της δημοσίας ασφαλείας και τάξεως εν τη περιφερεία της οικείας Διοικήσεως Χωροφυλακής και επί τούτω δικαιούται ν' αποφασίζη...7) Περί εκτοπίσεως παντός ατόμου υπόπτου υποθάλψεως ληστών ορίζουσα την διάρκειαν ταύτης, ήτις δεν δύναται να είνε ανωτέρα του έτους και τον τόπον εις ον θέλει εκτοπισθή...*» (Κώδικς «*Θέμιδος*» 1924, Αθήναι 1924, σσ. 209 - 211).

¹¹⁵ Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922 - 1974, Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Αθήνα 1995, σσ. 344 - 345 και Κ. Σ. Βασιλείου, *Η διοικητική εκτόπιση στην Ελλάδα*, Λονδίνο, 1974, σσ. 16 - 20.

¹¹⁶ Κωνσταντίνος Σιφναίος, *Πανδέκται Νόμων και Διαταγμάτων*, τόμ. Δ' (1929), Αθήναι 1929, σ. 1287 - 1292, Νόμος 4.229, *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, φ. 245 της 24/25-7-1929, Κώδικς της Δικαστικής εφημερίδος «*Θέμις*», Αθήναι 1929, σσ. 484 - 487, και Κώστας Κόμης, *Σύνταγμα, Κοινωνικές Λομές και Όψεις του Νεοελληνικού Χώρου: Πόλεις, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, Μηχανισμοί κυριαρχίας και άλλα σχετικά ζητήματα*, ό. π., σσ. 333 - 334.

¹¹⁷ Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922 - 1974, Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, ό. π., σσ. 362 - 374.

¹¹⁸ Ο Κωνσταντίνος Ζαβιτσιάνος γεννήθηκε στην Κέρκυρα το 1878 και σπούδασε στην Ιταλία κοινωνικές και πολιτικές επιστήμες. Το 1910 εξελέγη για πρώτη φορά βουλευτής. Το 1912 έγινε Πρόεδρος της Βουλής και το 1928 υπουργός Εσωτερικών του Ελ Βενιζέλου. Διετέλεσε Αντιπρόεδρος και υπουργός Οικονομικών στην κυβέρνηση Μεταξά έως τον Ιανουάριο του 1937. Το 1941 υπήρξε Διοικητής της Εθνικής Τράπεζας. Πέθανε το 1946 (Σπύρος Λιναρδάτος, *4η Αυγούστου*, Αθήνα 1988, σ. 40).

δικαστικών αποφάσεων¹¹⁹. Επισημαίνεται, πάντως, ότι κατά την κατάθεση του νομοσχεδίου στην Βουλή τις πιο διακριτές αντιρρήσεις εξέφρασαν οι Αλέξανδρος Παπαναστασίου και Γεώργιος Καφαντάρης από την σοσιαλίζουσα πτέρυγα των Φιλελευθέρων, ελλείψει κομμουνιστών βουλευτών¹²⁰.

Επικεντρώνοντας, όμως, στην προσπάθεια ερμηνεύσης του «Ιδιωνύμου», το οποίο δεν συμπεριλαμβανόταν σε άλλο νομικό κώδικα, διαπιστώνουμε ότι αντικατόπτριζε την ευκρινή καταδίωξη των αριστερών ιδεών και δραστηριοτήτων¹²¹, ενώ επεδίωκε την χειραγώγηση των εργατών και των αγροτών, την απομάκρυνσή τους από πιθανά κινήματα που μπορούσαν να αναπτυχθούν, καθώς και από ιδέες που ενίσχυαν τέτοια κινήματα¹²². Επί παραδείγματι, το «Ιδιώνυμο» χρησιμοποιήθηκε για την διάλυση της Καπνεργατικής Ομοσπονδίας και των θυγατρικών της οργανώσεων¹²³. Ο Mark Mazower εστίασε την προσέγγισή του για το «Ιδιώνυμο» σε αυτήν ακριβώς την παράμετρο σε σχέση με τις εργατικές οργανώσεις και κατέληξε ότι το συγκεκριμένο νομοθέτημα έδειξε πως οι Φιλελεύθεροι θεωρούσαν κοινωνική απειλή την οργανωμένη εργασία και εργάστηκαν προς την καταστολή της¹²⁴. Ομοίως και ο Χρήστος Χατζηιωσήφ, ο οποίος επέκτεινε τον προβληματισμό του στο ότι οι προτάσεις για την κήρυξη του κομμουνισμού, ως ιδιωνύμου αδικήματος, εμφανίζονταν πάντοτε σε περιόδους απεργιακών κινητοποιήσεων και δεν συνδέονταν ποτέ ή μόνο ατελώς με την ύπαρξη πραγματικού πολιτικού κινδύνου από τις δραστηριότητες των κομμουνιστών¹²⁵. Έτσι, προκύπτει το ερώτημα αν μέσω του «Ιδιωνύμου» στοχευόταν η καταστολή της αυξανόμενης δράσης του εργατικού κινήματος με την πρόφαση της κομμουνιστικής απειλής. Προσδιοριστικό ως προς αυτό αποτελεί το κατωτέρω απόσπασμα από το νομοθέτημα: «...προς τούτοις επιβάλλεται δια της αποφάσεως και εκτοπισμός ενός μηνός μέχρι δύο ετών εις τόπον ον αυτή οριζόμενον.- Με της αυτής

¹¹⁹ Γρηγόριος Δαφνής, *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων 1923 - 1940*, τόμ. Β', Αθήνα 1955, σσ. 91 - 94.

¹²⁰ Ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου ανέφερε χαρακτηριστικά: «...Είμαι υποχρεωμένος να τονίσω ότι το νομοσχέδιον αυτό δεν στρέφεται μόνον κατά του κομμουνισμού, αλλά κατά πάσης κινήσεως ριζοσπαστικής. Περιέχει έλλειψιν πεποιθήσεως επί των ιδίων μας αρχών και επί των ιδίων μας πολιτικών δυνάμεων. Είναι νομοσχέδιον περιοριστικόν της ελευθερίας της σκέψεως...» (*Εφημερίς Συζητήσεων της Βουλής*, Β' Βουλευτική περίοδος, Α' Σύνοδος, τ. 2, συνεδρίαση της 30ης Μαΐου 1929, σ. 996).

¹²¹ Πολυμέρης Βόγλης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας, οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο*, Αθήνα 2002, σσ. 56 - 58, Όθων Τσουνάκος, «Το νομικό - ιστορικό πλαίσιο του θεσμού της εκτόπισης», *Επτά Ημέρες, Τόποι Εξορίας*, εφημ. *Η Καθημερινή* 16/11/2003, σ. 30, Άλκης Ρήγος, *Τα κρίσιμα χρόνια 1922 - 1935*, τόμ. Α', Αθήνα, 1995, σσ. 214 - 215, Σπύρος Μαρκέτος, *Πώς φίλησα τον Μουσολίνι! Τα πρώτα βήματα του ελληνικού φασισμού*, τόμ. Ι, Αθήνα 2006, σσ. 283 - 285, Margaret E. Kennan, *Η κοινωνική οργάνωση της εξορίας, πολιτικοί κρατούμενοι στον μεσοπόλεμο*, ό. π., σσ. 22 - 24 και Κώστας Κόμης, *Νησιωτικά, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, δημογραφικές ανακατατάξεις και οικονομικές διαμορφώσεις. Από την οθωμανική περίοδο στον 20ό αιώνα*, ό. π., σσ. 91 - 92.

¹²² Σπύρος Τζόκας, *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και το εγχείρημα του αστικού εκσυγχρονισμού 1928 - 1932, η οικοδόμηση του αστικού κράτους*, Αθήνα, 2002, σσ. 175 - 176.

¹²³ *Ελευθερίου Βενιζέλου πολιτικά υποθήκαι ανθολογηθείσαι από τα κείμενα αυτού*, (επίμ. Στέφανος Στεφάνου), τόμ. Β', Αθήνα 1969, σ. 359.

¹²⁴ Ενδεικτικό της καταστάσεως, μετά την ψήφιση του «Ιδιωνύμου», αποτελεί το κλείσιμο των καπνεργατικών σωματείων της Καβάλας και η πραγματοποίηση πολυάριθμων συλλήψεων και εκτοπίσεων (Mark Mazower, *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του μεσοπολέμου*, ό. π., σσ. 175 - 176, 299 - 300).

¹²⁵ Κάτι αντίστοιχο συνέβη επίσης με τον βενιζελικό νόμο 2111/1920 «περί αδικημάτων κατά της ελευθερίας της εργασίας», ο οποίος προσπαθούσε να περιορίσει την ελευθερία δράσης των εργατών σε περιόδους απεργιών, όπως και το «Ιδιώνυμο» (Χρήστος Χατζηιωσήφ, *Η γηραιά σελήνη, η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία, 1830 - 1940*, ό. π., σσ. 298 - 299).

ποινής τιμωρείται και όστις, επωφελούμενος απεργίας ή λόκ- άουτ, προκαλεί ταραχές ή συγκρούσεις...»¹²⁶. Έτσι, η ψήφιση του «Ιδιωνύμου» σηματοδότησε ευρύτερα την επέκταση της έννοιας του αδικήματος στην έκφραση των ιδεών και στις προφορικές ή γραπτές απόψεις. Επίσης το «Ιδιωνύμο» οδήγησε σε μία πορεία μετατόπισης από τις παλαιές πολιτικές συγκρούσεις. Και αυτό διότι, ενώ η εκτόπιση ως μέτρο πολιτικής δίωξης χρησιμοποιήθηκε από τις δύο αντίπαλες παρατάξεις στο πλαίσιο του εθνικού διχασμού, από τα τέλη της δεκαετίας του 1920 μεταχειρίστηκε και εναντίον ενός νέου αντιπάλου: των σοσιαλιστών και των συνδικαλιστών¹²⁷. Ενδεικτικά, αναφέρεται ότι το «Ιδιωνύμο» αποτέλεσε την αιτία να καταδικασθούν από το 1929 έως το 1937, 2.850 πολιτικοί κρατούμενοι¹²⁸.

Αντίστοιχα και στον Ευρωπαϊκό χώρο επιχειρώντας μία συνοπτική αναφορά, διαπιστώνουμε ότι το φαινόμενο των πολιτικών κρατουμένων υπήρξε υπαρκτό τουλάχιστον από τον 18ο αιώνα. Αν και οι εξεγέρσεις και οι επαναστάσεις αντιμετώπιστηκαν με βία και καταστολή, το γενικότερο κλίμα φιλελευθερισμού που επικράτησε κατά τον 19ο αιώνα σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, οδήγησε σε επιεικέστερες κατασταλτικές πρακτικές, με την αιτιολογία ότι οι πολιτικοί κρατούμενοι ταυτίστηκαν με την ανάπτυξη ιδεών εναντίον αναχρονιστικών θεσμών και όχι κατά της κοινωνίας¹²⁹. Ο ερχομός όμως του 20ού αιώνα ανέτρεψε την προγενέστερη κατάσταση και ο πολιτικός αντίπαλος θεωρήθηκε ως απειλή για το κράτος. Ιδιαίτερα για την περίοδο του Μεσοπολέμου, στηριζόμαστε στην ανάλυση του Πολυμέρη Βόγλη, που αφορά τα αυταρχικά καθεστώτα και τα σοσιαλιστικά. Εν προκειμένω, στην ευρωπαϊκή νομοθεσία του 20ού αιώνα υπήρξε κυρίαρχη η τάση για ταύτιση του κράτους με την άρχουσα κοινωνικά και οικονομικά τάξη, με συνέπεια η όποια ενέργεια ανατροπής αυτής να θεωρείται έγκλημα κατά του κράτους. Η διαφορά έγκειται στο ότι τα αυταρχικά καθεστώτα, κάτω από την επίδραση του εθνικισμού, προσδιόρισαν το πολιτικό έγκλημα ως έγκλημα κατά του έθνους, ενώ τα σοσιαλιστικά κατά της οικονομίας¹³⁰.

Δικαίως, προκύπτει το ερώτημα πόσο μεγάλος ήταν ο κομμουνιστικός «κίνδυνος» για το βενιζελικό κράτος, ώστε να θεωρηθεί αναγκαία η εφαρμογή του «Ιδιωνύμου» και συναφών μέτρων. Παρά την επιρροή στην εργατική τάξη, η πραγματικότητα απέδειξε ότι το κομμουνιστικό κόμμα, εξαιτίας, κυρίως, εσωτερικών προβλημάτων, δεν ήταν σε θέση να απειλήσει την εξουσία¹³¹. Έτσι, μία σειρά και άλλων παραμέτρων συνέτεινε αναλογικά προς αυτή την κατεύθυνση. Αναμφισβήτητα, καταλυτική υπήρξε η συγκυρία της επιδεινώσεως της οικονομικής καταστάσεως με αποτέλεσμα την αύξηση των απεργιών και των κινητοποιήσεων. Η ενδυνάμωση του εργατικού κινήματος την δεκαετία του 1920 και η επαπειλούμενη οργάνωσή του στο συνδικαλιστικό και πολιτικό επίπεδο ήταν ικανά να προσδώσουν

¹²⁶ Κώδηξ της Δικαστικής εφημερίδος «Θέμις», Αθήναι, ό. π., σ. 484.

¹²⁷ Πολυμέρης Βόγλης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας, οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο*, ό. π., σ. 56.

¹²⁸ Ρούσσοσ Κούνδουρος, *Η ασφάλεια του καθεστώτος. Πολιτικοί κρατούμενοι, εκτοπίσεις και τάξεις στην Ελλάδα 1967 - 1974*, Αθήνα 1978, σσ. 93 - 106 και Σπύρος Μαρκέτος, *Πώς φίλησα τον Μουσσολίνι! Τα πρώτα βήματα του ελληνικού φασισμού*, ό. π., σ. 285.

¹²⁹ Dirk Blasius, *Geschichte der politischen Kriminalität in Deutschland 1800 - 1890*, Frankfurt, 1983, σσ. 12 - 14 και Barton L. Ingraham, *Political Crime in Europe: A Comparative Study of France, Germany and England*, Berkley, 1979, σσ. 125 - 126, 154 - 165, 170 - 193.

¹³⁰ Πολυμέρης Βόγλης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας, οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο*, ό. π., σσ. 41 - 52.

¹³¹ Άγγελος Γ. Ελεφάντης, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης. Κ. Κ. Ε. και αστισμός στον μεσοπόλεμο*, ό. π., σσ. 245 - 315.

νέα διάσταση στις κοινωνικές παραμέτρους ή και συγκρούσεις¹³² και να ωθήσουν την κυβέρνηση στις ανωτέρω πρακτικές. Επίσης στην επιχειρούμενη ερμηνευτική προσέγγιση καθοριστικός εμφανίζεται και ο ρόλος της ιδεολογικοπολιτικής κατάστασης που επικρατούσε στον ελληνικό χώρο κατά τον Μεσοπόλεμο. Ειδικότερα, το ιδεολογικό κενό μετά την Μικρασιατική Καταστροφή και την κατάρρευση της Μεγάλης Ιδέας θα εύρισκε την αναπλήρωσή του στον αντικομμουνισμό¹³³. Τέλος, κατά τον Νίκο Αλιβιζάτο, εντοπίζεται και ένας τρίτος παράγοντας που σχετίζεται με την απόπειρα των κομμουνιστών να εισχωρήσουν ιδεολογικώς στους κόλπους του ελληνικού στρατού¹³⁴. Εν κατακλείδι, το όλο νομικό εγχείρημα οδήγησε στην ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής και επέβαλε την διάκριση των κρατουμένων ανάμεσα σε πολιτικούς και ποινικούς¹³⁵. Στο ίδιο πλαίσιο προβλέφθηκε και ιδρύθηκε η Υπηρεσία Δημοσίας Ασφαλείας με βασική αρμοδιότητα την συλλογή σχετικών πληροφοριών αλλά και την ανάλογη παρακολούθηση¹³⁶.

Στην Ήπειρο η εφαρμογή αυτής της πολιτικής αποτέλεσε βασικό μέρος της κατασταλτικής διαδικασίας. Ήδη, στα τέλη του 1924 πραγματοποιήθηκαν και στα Ιωάννινα, όπως και σε άλλες πόλεις συλλήψεις με πολιτικό χαρακτήρα¹³⁷. Στις 26 Δεκεμβρίου πραγματοποιήθηκε από το έκτακτο στρατοδικείο της πόλης σχετική εκδίκαση, όπου μεταξύ των κατηγορουμένων ευρισκόταν και ο Εβραίος ποιητής Γιωσέφ Ελιγιά¹³⁸. Το δικαστήριο αποφάσισε την καταδίκη τους σε θάνατο, ετυμηγορία όμως που δεν ίσχυσε αφού αθώωθηκαν αργότερα με απαλλακτικό βούλευμα¹³⁹. Η κύρια πρόφαση της σύλληψης ήταν η έκδοση της εφημερίδας στα Ιωάννινα «Νέοι Αγώνες» και η δημοσίευση ένθετης προκήρυξης της απεργίας των

¹³² Χαράλαμπος Νούτσος, *Προγράμματα Μέσης εκπαίδευσης και κοινωνικός έλεγχος*, Αθήνα 1979, σ. 232.

¹³³ Γ. Κατηφόρης, *Η νομοθεσία των βαρβάρων*, Αθήνα 1975, σ. 69. Για την ακολουθούμενη κρατική πολιτική και την θεσμοποίηση του αντικομμουνισμού βλ. Σπύρος Μαρκέτος, «Η Ελληνική Αριστερά», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Ο Μεσοπόλεμος 1922 - 1940*, τόμ. Β', μέρος 2ο, Αθήνα 2003, σσ. 142 - 152.

¹³⁴ Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922 - 1974, Όψεις της ελληνικής εμπειρίας, ό. π.*, σσ. 387 - 389.

¹³⁵ Margaret E. Kenna, «Αντιφρονούντες και κοινωνική οργάνωση - Φυλακή, εξορία και στρατόπεδο συγκέντρωσης», Χάγκεν Φλάισερ (επιμ.), *Η Ελλάδα '36 - 49. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο. Τομές και συνέχειες*, Αθήνα, 2003, σ. 309.

¹³⁶ Αλέξανδρος Δάγκας, *Ο χαφιάς. Το κράτος κατά του κομμουνισμού. Συλλογή πληροφοριών από τις υπηρεσίες Ασφαλείας Θεσσαλονίκης, 1927*, Αθήνα, 1995, σ. 37 και Πολυμέρης Βόγλης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας, οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο, ό. π.*, σ. 58.

¹³⁷ Οι συλληφθέντες στα Ιωάννινα ήταν οι Ανδρέας Βενέτης, Νικ. Μαυρομμάτης, Βασιλ. Μαρτσέκης, Γιωσέφ Ελιγιά, Π. Μπαμπούρης, Αχιλ. Μακρής, Κυρ. Κούσης, Γ. Βράσκος, Πέτρος Αποστολίδης, Βασιλ. Καρασκόγιας, Πέτρ. Μπάμπος και Χρ. Λακκιώτης (Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 25/12/1924, Αρ. 111). Σχετικό είναι το δημοσίευμα του «Ριζοσπάστη» με τίτλο «Άγρια τρομοκρατία εις Θεσσαλίαν και Ήπειρον» (Εφημερίδα ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ της 23/12/1924, Αρ. 2654-1154) και «Η τυραννία του Αλή Πασά ξαναζεί και πάλιν» (Παναγιώτης Νούτσος, *Γιωσέφ Ελιγιά, τα ανοικτά προβλήματα της έρευνας*, Ιωάννινα, 2002, σ. 19), (πρβλ. και παράρτημα υποσημείωση 5).

¹³⁸ Eleni Kourmantzi - Panayotakou, «Josef Eliya and Sabbethai Kabili: Ideological Problems in Ioannina's Pre-war Jewish Community», *The Jewish Community of Southeastern Europe* (Edited by J. K. Hassiotis), Thessaloniki 1997, ss. 263 - 280, Βασίλης Κ. Μάργαρης, *Συγγραφείς και Λογοτέχνες των Ιωαννίνων*, Γιάννινα 1991, σσ. 98 - 100 και Rae Dalven, *Pems by Joseph Eliya*, New York 1944.

¹³⁹ Ελένη Κουρμαντζή, *Γιωσέφ Ελιγιά, πρωτοπόρος διανοούμενος των Ιωαννίνων στη δεκαετία του '20*, Ιωάννινα, χ.χ., σ. 17 (ομοίως, η ίδια, «Γιωσέφ Ελιγιά, πρωτοπόρος διανοούμενος των Ιωαννίνων στη δεκαετία του '20», *Ιρις - περιοδικό του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, τεύχ. 13, Ιωάννινα Μάιος - Αύγουστος 2001, σσ. 10 - 11).

καπνεργατών της Καβάλας. Μάλιστα, η εφημερίδα «Νέοι Αγώνες», αριστερής απόκλισης και όργανο της «Πανηπειρωτικής Ένωσης Παλαιών Πολεμιστών», κυκλοφόρησε μόνο σε δέκα φύλλα, ενώ το ενδέκατο, αν και στοιχειοθετήθηκε, συνάντησε την ανεπίσημη απαγόρευση από τις Αρχές¹⁴⁰. Η σύλληψη του εκδοτικού πυρήνα της εφημερίδας πραγματοποιήθηκε στις 20 και 21 Δεκεμβρίου 1924 και η αποφυλάκισή τους στις 16 Ιανουαρίου 1925¹⁴¹.

Εικ. 1. Οι φυλακισμένοι των Ιωαννίνων (Εφ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ της 11/1/1925, Αρ. 2671 - 1171).

Κρίνεται όμως απαραίτητο να σημειωθεί ότι ως προάγγελος των ανωτέρω γεγονότων υπήρξε η επίθεση που δέχθηκε ο Γιωσέφ Ελιγιά στις 16 Νοεμβρίου 1924 από αξιωματικό. Η περιγραφή του συμβάντος από τον Πέτρο Αποστολίδη αντικατοπτρίζει ξεκάθαρα το αξιακό και πολιτικό κλίμα της εποχής: «...στη μέση της οδού Αβέρωφ, κάποιος μπράβος τον [Ελιγιά] χτύπησε στο πρόσωπο και του 'σπασε τα γυαλιά... Τον θυμάμαι, τον καυμένο, στην οδό Αβέρωφ, είδαμε και πάθαμε να τον

¹⁴⁰ Ελένη Κουρμαντζή, *Γιωσέφ Ελιγιά, Αλλιανιστής και Πρωτοπόρος*, Ιωάννινα 2001, σσ. 16 - 22.

¹⁴¹ Τρεις από αυτούς οι Βασίλης Καρασκόγιας, ο Πέτρος Μπάμπος και Κυριάκος Κούσης εκτοπίστηκαν στην Ανάφη (Ελένη Κουρμαντζή, *Γιωσέφ Ελιγιά, Αλλιανιστής και Πρωτοπόρος*, ό. π., σ. 22). Τις πρώτες στιγμές της σύλληψης περιέγραψε ο ιατρός Πέτρος Αποστολίδης στα απομνημονεύματά του: « Με πηγαίνουν στο Α' Αστυνομικό Τμήμα ... Ένα από τα υποδομάτια αυτά [των χωροφυλάκων], το πρώτο αριστερά από τη σκάλα, το είχαν αδειάσει και το είχαν κρατητήριο για μας - τους πιο «επισημούς» δηλαδή - γιατί το κρατητήριο του τμήματος ήταν στο υπόγειο: εκεί είχαν τσουβαλιάσει τους εργάτες και το Γιωσέφ το πρωί, το απόγευμα τον ανέβασαν κι αυτόν πάνω, μαζί μας... Μπαίνοντας στο δωμάτιο - κρατητήριο βρίσκω το φίλο μου, πολιτικό μηχανικό Γιώργο Βράσκο, το ζαχαροπλάστη Κούση, τον ιδιωτικό υπάλληλο Βασίλη Καρασκόγια και τον τυπογράφο Πέτρο Μπάμπο. Σε λίγο μας φέρνουν το δάσκαλο και ποιητή Γιωσέφ Ελιγιά και αργότερα το χρωματοπώλη Μπάρκη...» (Πέτρος Αποστολίδης, *Όσα θυμάμαι 1900 - 1969*, Β' η συνέχεια 1900 - 1922 και 1923 - 1969, Αθήνα 1983, σσ. . 62 - 63).

βγάλουμε από τα χέρια του Γιωργουλάκη...»¹⁴². Βεβαίως, με το συγκεκριμένο περιστατικό δεν αναδύονται μόνο προβλήματα ιδεολογικού χαρακτήρα. Κυρίως προβάλλονται ερωτήματα, τα οποία εντάσσονται στο πλαίσιο των γενικότερων ερμηνειών που απηχεί η βία εναντίον ελληνοεβραίων. Στο ανωτέρω παράδειγμα το θύμα ήταν και αριστερός και Εβραίος, ενώ η επίθεση ασκήθηκε από κρατικό λειτουργό. Ο Γ. Μαυρογορδάτος παρατήρησε επί του θέματος ότι ο αντισημιτισμός αυτός πηγάζει από τους πρώιμους και διαρκείς δεσμούς που αναπτύχθηκαν ανάμεσα στους Εβραίους και την αριστερά, οι οποίοι διογκώθηκαν και παραμορφώθηκαν στις σύγχρονες αντιλήψεις¹⁴³. Ταυτόχρονα, ως συμπεριφορά αντικατοπτρίζει, ενδεχομένως, στοιχεία του εθνικισμού, μαρτυρώντας τον εύθραστο χαρακτήρα της εθνικής ταυτότητας, ο οποίος γίνεται δυσανεκτικός όταν αισθάνεται ότι απειλείται, ενώ εξισώνει την εθνικότητα με την ιδεολογία¹⁴⁴. Εν προκειμένω, οι βίαιες συμπεριφορές εναντίον του εβραϊκού στοιχείου¹⁴⁵ ήταν αισθητά υπαρκτές και απόρροια διαφόρων στερεοτύπων ή αιτιών, όπως η άνοδος του φασισμού στην Ευρώπη, καθ' όλη την περίοδο του Μεσοπολέμου¹⁴⁶.

Ο αντίκτυπος των ανωτέρω γεγονότων στις εφημερίδες των Ιωαννίνων ήταν πολυειδής σχετικά με το θέμα. Γενικότερα, ο ρόλος του τύπου σε ζητήματα σχετικά με τα παραβατικά φαινόμενα αναδεικνύεται πρωταγωνιστικός. Η άσκηση κριτικής, η καλλιέργεια τάσεων ξενοφοβίας καθώς και η αρθρογραφία, υπό συναισθηματική ένταση και πολιτική σκοπιμότητα, εκδηλώνουν στην πλειοψηφία των εφημερίδων μία τάση κοινωνικού συντηρητισμού. Οι εφημερίδες των Ιωαννίνων, είτε βενιζελικές είτε φιλελεύθερες, αντικατόπτρισαν την παραπάνω συλλογιστική και καθιέρωσαν μία εύτονη αρθρογραφία για όλα τα φαινόμενα. Ενδεικτικά, ως προς αυτό, είναι τα σχετικά δημοσιεύματα για την ομάδα των «Νέων Αγώνων». Ο «Κήρυξ» επικροτούσε περισσότερο την απόφαση του δικαστηρίου ενώ η «Ελευθερία» μαζί με την «Ηπειρο» σχολίασαν την δίωξη. Η «Ελευθερία», μάλιστα, κατέληγε: «Πολύ κωμικά θεωρούμε τα εναντίον του κομμουνιστικού οργάνου 'Νέου Αγώνος' μέτρα των πολιτικών και στρατιωτικών αρχών. Εφ' όσον δεν υπάρχει λογοκρισία ουδέ εις τας Αθήνας, και επιτρέπεται να εκδίδεται καθημερινώς ο 'Ριζοσπάστης', είναι κωμιοτέρα η διατήρησις εν ταις φυλακαίς των αδικάστων κομμουνιστών...»¹⁴⁷. Είναι ευδιάκριτο ότι η διαφωνία του δημοσιεύματος είναι επιφανειακή εφόσον ο συντάκτης σχολίασε απλώς ότι κάτι ανάλογο δεν συνέβη επίσης στην Αθήνα. Στην περίπτωση όμως που γινόταν αυτό, είναι περισσότερο πιθανή η αποδοχή των ενεργειών ως φυσιολογικών. Παράλληλα, προκύπτουν σκέψεις και για τον ίδιο τον ορίζοντα των προσδοκιών του αναγνώστη. Το αξιακό

¹⁴² Πέτρος Αποστολίδης, *Όσα θυμάμαι 1900 - 1969*, Β' η συνέχεια 1900 - 1922 και 1923 - 1969, ό. π., σ. 69.

¹⁴³ George Mavrogordatos, *Stilborn Republic. Social Coalitions and Party Strategies in Greece 1922 - 1936*, Μπέρκλεϋ, Λος Άντζελες, Λονδίνο 1983, σ. 257.

¹⁴⁴ Ernest Gellner, *Έθνη και εθνικισμός*, (μτφρ. Δ. Λαφαζάνη), Αθήνα 1992, σσ. 89, 121 - 137 και Michael Herzfeld, *Ours Once More. Folklore, Ideology and the Making of Modern Greece*, Όστιν 1982, σ. 141.

¹⁴⁵ Ειδικότερα για την εβραϊκή κοινότητα των Ιωαννίνων βλ. Ioannis Kourmantzis, «The Jewish Community of Ioannina: History, Spatial Distribution, and Social Structure», *The Jewish Community of Southeastern Europe* (Edited by J. K. Hassiotis), Thessaloniki 1997, ss. 281 - 294.

¹⁴⁶ Bernard Pierron, *Εβραίοι και χριστιανοί στη νεότερη Ελλάδα, ιστορία των διακοινοτικών σχέσεων από το 1821 ως το 1945*, (μτφ. Γιώργος Σαρατσιώτης), Αθήνα 2004, σσ. 197 - 198 και Γιώργος Μαργαρίτης, *Ανεπιθύμητοι συμπατριώτες. Στοιχεία για την καταστροφή των μειονοτήτων της Ελλάδας*, Αθήνα 2005, σσ. 42 - 47, 58 - 67.

¹⁴⁷ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σ. 252 και Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, τόμ. Στ' 1925 - 1926, ό. π., σ. 12.

πλαίσιο πειθάρχησης της κοινωνίας που ενσαρκώνει το κείμενο φανερώνει και μία σχετική παραδοχή από πλευράς αναγνώστων. Λειτουργεί, δηλαδή, ένα «κυκλικό περίγραμμα» στο οποίο η εφημερίδα γράφει αυτά που επιθυμεί να διαβάσει ο αναγνώστης, του οποίου όμως η συλλογιστική έχει προηγουμένως διαμορφωθεί από την ίδια την εφημερίδα. Με άλλα λόγια, συχνά οι συντάκτες λειτουργούσαν ως εκφραστές του εκάστοτε ιδεολογικά κρατικού μηχανισμού και διευκόλυναν έτσι την επίτευξη πολιτικών ρυθμίσεων. Θα λέγαμε ότι έχουν οδηγηθεί σε μία υπέρβαση του ρόλου τους, σε μία παρεκτροπή από τα όρια της δημοσιογραφικής δεοντολογίας και γενικότερα σε μία πολιτική καθοδήγηση της παράταξης που υποστήριζαν¹⁴⁸. Κάτι, που θα αποδειχθεί ακόμη περισσότερο στα παρακάτω κεφάλαια. Αναπλάθεται, έτσι, η θεώρηση ότι ο τύπος δεν είναι πάντα ο «καθρέφτης της πραγματικότητας» αλλά στοχεύει στην «κατανόηση» του κόσμου από τον αναγνώστη κατά έναν συγκεκριμένο τρόπο¹⁴⁹.

Η ανάδειξη των τεκμηρίων ποινικοποίησης της πολιτικής ζωής στην περιφέρεια του νομού Ιωαννίνων, την εξεταζόμενη περίοδο, αναπτύσσεται και με την έναρξη μίας σειράς δικών του Στρατοδικείου Ιωαννίνων το 1929. Έκτοτε, και τουλάχιστον για τα επόμενα δύο χρόνια, εκδικάζονταν υποθέσεις στρατιωτών που συνδέονταν με περιπτώσεις εγκλήσεων από τον Πειθαρχικό Ουλαμό του Λόχου Καλπακίου¹⁵⁰. Ο Πειθαρχικός Ουλαμός, ως μέρος συγκέντρωσης και απομόνωσης στρατιωτών, υποστήριζε εν προκειμένω δύο σκοπούς: την επιβολή πειθαρχίας σε συνθήκες ενός ειδικού καθεστώτος «σωφρονισμού» στο στρατόπεδο καθώς και την μεταχείριση αυτών σε καταναγκαστικές εργασίες¹⁵¹. Συγκεκριμένα, τον Απρίλιο και τον Ιούνιο του 1929, διεξήχθησαν στο Στρατοδικείο Ιωαννίνων δίκες στρατιωτών με το κατηγορητήριο της προπαγάνδας, όταν υπηρετούσαν στο συγκεκριμένο Λόχο¹⁵². Οι στρατιώτες κατηγορούνταν, ότι είχαν μοιράσει προκηρύξεις, με τις οποίες διαμαρτύρονταν για την κακή διαβίωση, ζητούσαν βελτιώσεις στο συσσίτιο, στην

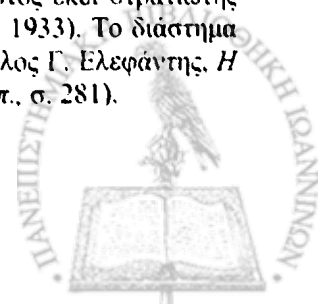
¹⁴⁸ Για τον προπαγανδιστικό χαρακτήρα του τύπου και τις σχέσεις του με την πολιτική εξουσία πρβλ. Δέσποινα Παπαδημητρίου, «Ο τύπος και ο διχασμός 1914 - 1915», *Ελευθέριος Βενιζέλος, Κοινωνία - Οικονομία - Πολιτική στην εποχή του* (επιμ. Θ. Βερέμης - Γ. Γουλιμής), Αθήνα 1989, σσ. 387 - 438. Για μία προσέγγιση του εγκλήματος μέσω του τύπου βλ. Ελένη Σ. Δήμα, «Τύπος και έγκλημα στη Σαμιακή κοινωνία», *Ο τύπος στη Σάμο, αναπαραστάσεις της τοπικής κοινωνίας, 19ος - 20ός αιώνας* (Πρακτικά Συνεδρίου), Αθήνα 2003, σσ. 139 - 146. Για την προσέγγιση των γεγονότων μέσω του τύπου βλ. και Νάση Μπάλτα, *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος (1946 - 1949) μέσα από τον γαλλικό τύπο*, Αθήνα, 1993. Τέλος, για τον ρόλο και την συμβολή του τύπου στις εκάστοτε επιδιώξεις βλ. Λήδα Παπαστεφανάκη, «*Άνδρες, γυναίκες, παιδιά και παιδίσκai...*». *Εργασία και τεχνολογία στην ελληνική κλωστοϋφαντουργία. Η βιομηχανία Ρετσίνα στον Πειραιά (1872 - 1940)*, τόμ. Β', Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Αθήνα 2002, σ. 484.

¹⁴⁹ Γιάννης Απ. Πανούσης, «Το έγκλημα στερεότυπο: κοινωνικό δηλητήριο δια του τύπου διοχετευόμενο», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τχ. 74 - 75, Αθήνα, 1989, σ. 72 - 73 και Χρ. Λυριντζής, «Θεωρητικές προσεγγίσεις στα ΜΜΕ», *Κοινωνία, εξουσία και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*, Αθήνα 1988, σ. 37.

¹⁵⁰ Ο πολιτικός Ουλαμός Καλπακίου, ο οποίος λειτούργησε σε χώρο στρατοπέδου, δημιουργήθηκε τον Λύγουστο του 1924, με διαταγή του Ε' Σώματος Στρατού και διαλύθηκε, ύστερα από πολλές αντιδράσεις για την ύπαρξή του, το 1934. Οι συνθήκες διαβίωσης των κρατούμενων χαρακτηρίζονταν άθλιες και οι αγγαρείες ταπεινωτικές (Πολυμέρης Βόγλης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας, οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο, ό. π., σ. 58*). Τις συνθήκες αναξιοπρέπειας στον Πειθαρχικό ουλαμό Καλπακίου απομνημόνευσε ο εξόριστος εκεί στρατιώτης Χρίστος Ριζόπουλος (Χρίστος Ριζόπουλος, *Αναμνήσεις από το Καλπάκι*, Πάτρα 1933). Το διάστημα 1929 - 1932 υπηρέτησαν την στρατιωτική τους θητεία εκεί 120 φαντάροι (Άγγελος Γ. Ελεφάντης, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης. Κ. Κ. Ε. και αστισμός στον μεσοπόλεμο, ό. π., σ. 281*).

¹⁵¹ Κώστας Γκριτζώνας, *Κόκκινοι δραπέτες 1920 - 1940*, Αθήνα 1985, σ. 23.

¹⁵² Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου, ό. π., σσ. 53 - 54*.

ενδυμασία, αύξηση της αποζημίωσης του κάθε στρατιώτη σε 5 δρχ., ελάττωση της στρατιωτικής θητείας και κατάργηση του Πειθαρχικού Ουλαμού του Καλπακίου. Σύμφωνα με τον «Ηπειρωτικό Αγώνα»¹⁵³ ο «...Πειθαρχικός Ουλαμός Καλπακίου ήτο μία αληθινή κόλασις, στίγμα του 20ου αιώνας, αίσχος δια το δημοκρατικόν μας πολίτευμα...». Το Στρατοδικείο στην συγκεκριμένη υπόθεση απεφάσισε την ενοχή οκτώ στρατιωτών και την φυλάκιση τους από ενάμισι έως μισό χρόνο¹⁵⁴.

Ένα έτος αργότερα, τον Νοέμβριο του 1930 στο Στρατοδικείο Ιωαννίνων εκδικάσθηκαν επτά υποθέσεις στρατιωτών του Πειθαρχικού Ουλαμού Καλπακίου με το κατηγορητήριο της προπαγάνδας και της εξύβρισης ανωτέρου¹⁵⁵. Κατά την απόδοση των ποινών δύο στρατιώτες καταδικάσθηκαν σε θάνατο, δύο σε ισόβια δεσμά, δύο σε επτά έτη και οι υπόλοιποι σε δύο χρόνια φυλάκιση¹⁵⁶. Οι συγκεκριμένες ποινές¹⁵⁷, σύμφωνα με τις πηγές, προκάλεσαν δυσαρέσκεια στους πολίτες των Ιωαννίνων ενώ υπήρξαν και έντονες αντιδράσεις από διανοουμένους¹⁵⁸ και εφημερίδες των Αθηνών¹⁵⁹. Το αποτέλεσμα ήταν η μετατροπή αυτών από το Αναθεωρητικό δικαστήριο, με μείωση της ποινής των θανατοποινιτών σε πέντε έτη¹⁶⁰. Διαφωτιστικό ως προς τα ανωτέρω και το σχόλιο της «Ηπείρου», η οποία εξέφραζε αντικομμουνιστικές πεποιθήσεις: «...Αλλά πώς να τολμήση κανείς να ζητήσει επιείκειαν από το Κράτος αυτό, ενώπιον του οποίου ορθούνται σήμερα, ο κομμουνισμός εχθρός πολύ απειλητικός; Την ζητούμεν λοιπόν και ημεείς την επιείκειαν αυτήν, δια τους καταδικασθέντας εις θάνατον, συναισθανόμενοι όμως βαθύτατα, ότι, το Κράτος αυτό ως Κράτος, ως κατάστασις, ως καθεστώς έχει υποχρέωσιν να

¹⁵³ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 7/6/1929, Αρ. 191.

¹⁵⁴ Οι οκτώ καταδικασθέντες στρατιώτες είναι: Αγησ. Βλάχος, Σ. Μακρυγιάννης, Χαράλ. Πέτσκος, Σπ. Διακάκης, Ι. Βαβαρέτος, Δ. Σταμούλης, Ι. Τέσσας, και Επ. Στάμος (Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σ. 54).

¹⁵⁵ Την κοινή γνώμη των Ιωαννίνων απασχόλησε και το 1931 μία δίκη κομμουνιστών σχετική, και πάλι, με τον στρατιωτικό Ουλαμό του Λόχου Καλπακίου. Ειδικότερα το Στρατοδικείο Ιωαννίνων στις 23 Δεκεμβρίου καταδίκασε επί ανυπακοή, απείθεια και στάση έναν λοχία και τρεις στρατιώτες σε φυλάκιση ενός έτους και άλλους δύο στρατιώτες σε φυλάκιση ενός και μισού έτους (Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 25/12/1931, Αρ. 181 / 59). Επίσης το 1932 σημειώθηκαν εκτοπισμοί για πολιτικούς λόγους. Ειδικότερα τον Ιούλιο εκτοπίστηκαν στην Φολέγανδρο οι κατηγορούμενοι, ως κομμουνιστές, Τσάντης, Καρασκόγιας, Πηγαδάς, Γάτσιος και Τσαρουχάς (Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 7/7/1932, Αρ. 855 και της 18/7/1932, Αρ. 858).

¹⁵⁶ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 1/12/1930, Αρ. 717.

¹⁵⁷ Οι στρατιώτες Μάρκος Μαρκοβίτης από την Νιάουσσα και Γιάννης Πανούσης από την Κρήτη, φοιτητές, καταδικάσθηκαν σε θάνατο και οι Κώστας Γαμβέτας από την Εύβοια, απόφοιτος γυμνασίου και Δημήτρης Βλαντάς, αγρότης, σε ισόβια δεσμά. Επίσης οι φαντάροι Αργύρης Αδαμόπουλος από τη Μεσσηνία, καθηγητής και Στράτος Τσακίρης, τυπογράφος δικάστηκαν σε ποινή φυλακίσεως επτά ετών (Νίκος Γουλανδρής, *491 Δελτία (1930 - 1975) για τον Δημήτρη Χατζή*, Αθήνα 2001, σσ. 19 - 21 και Κώστας Γκριτζώνας, *Κόκκινοι δραπέτες 1920 - 1940*, ό. π., σσ. 25 - 26).

¹⁵⁸ Τον Δεκέμβριο του 1930, ένα μήνα μετά την εκδίκαση της υποθέσεως στα Ιωάννινα, διανοούμενοι από την Αθήνα υπέγραψαν κείμενο διαμαρτυρίας. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονταν οι Κωστής Παλαμιάς, Νίκος Καζαντζάκης, Δημήτρης Γληνός, Κώστας Βάρναλης και Γρηγόριος Ξενόπουλος (Πολυμέρης Βόγλης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας, οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο*, ό. π., σ. 58).

¹⁵⁹ Είναι ενδεικτικό ότι η αθηναϊκή εφημερίδα Εμπρός, η οποία εξέφραζε αντικομμουνιστικές απόψεις, είχε ως επικεφαλίδα των σχετικών άρθρων της: «*Η Ελληνική Σιβηρία του 1930 - Τα ανθρώπινα κτήνη στον Πειθαρχικό Ουλαμό - Η φρικώδης και τραγική ζωή των νεαρών στρατιωτών μας*» (Εφημερίδα ΕΜΠΡΟΣ της 17/12/1930, Αρ. 12.485, της 19/12/1930, Αρ. 12.487 και της 21/12/1930, Αρ. 12.489).

¹⁶⁰ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σ. 272.

αμυνθή, απέναντι των...»¹⁶¹. Το συγκεκριμένο δημοσίευμα, αποκύημα δημοφιλούς εφημερίδας των Ιωαννίνων κατά τον Μεσοπόλεμο, αποτελεί επίσης ένα σημαντικό τεκμήριο για την μελέτη του επικρατούντος πολιτικού κλίματος, ενώ πιστοποιεί για άλλη μία φορά τον καθοριστικό ρόλο του τύπου στην επίτευξη πολιτικών στόχων. Είναι σαφής η τοποθέτηση της εφημερίδας περί «απειλής» και περί χρέους του κράτους να «αμυνθεί». Εν κατακλείδι θα λέγαμε ότι ο Πειθαρχικός Ουλαμός Καλπακίου ομοιάζε με ένα είδος πρόδρομου τύπου εγκλεισμού¹⁶², ο οποίος εφαρμόστηκε οργανωμένα μετά από δύο δεκαετίες στη Μακρόνησο¹⁶³. Αποτελούσε απεικόνιση των μεθόδων καταστολής, καθώς ισοδυναμούσε με τόπο έκτισης ποινής εκτοπισμού, όπως αρκετά νησιά του Αιγαίου. Η διαφοροποίηση έγκειται απλά στο γεγονός ότι ο Ουλαμός αποτελούσε μέρος εγκλεισμού μόνο για στρατιώτες, οι οποίοι απειθαρχούσαν ή υπονόμευαν, σύμφωνα με τα πολιτικά δεδομένα της εποχής, την κρατική λειτουργία.

Η προσπάθεια όμως πειθάρχησης της ζωής κατά τον Μεσοπόλεμο δεν ευρίσκει εφαρμογή μόνον στο πλαίσιο του πολιτικού βίου. Το ίδιο πνεύμα εκτείνεται σε συνάρτηση με το σύνολο των μορφών έκφρασης του κοινωνικού βίου. Και όλες αυτές οι μορφές εντάσσονται, κατά την κρατική βούληση, σε ένα σύστημα που ταξινομεί αντιδράσεις και συμπεριφορές, διαχωρίζοντάς τες σε «φυσιολογικές - νόμιμες» και «μη φυσιολογικές - παράνομες». Τα στενά οριοθετημένα περιθώρια ελευθερίας της έκφρασης και η επιβολή και διατήρηση ενός «ηθικού καθωσπρεπισμού» αντικατοπτρίζουν πτυχές της ανωτέρω διαπίστωσης. Εκείνο όμως που αποτελεί βασική παράμετρο της προσέγγισης αυτών των φαινομένων, είναι η επιβεβαίωση ότι το ίδιο το άκαμπτο κρατικό πλαίσιο παρήγε ακριβώς τα δεδομένα που επιζητούσε να καταστείλει. Η διαφοροποίηση δηλαδή και ο στιγματισμός των συμπεριφορών από τις Αρχές ώθησαν τα ανθρώπινα υποκείμενα σε αντιδράσεις που τα ταύτιζαν με τις υπό καταστολή από το κράτος συμπεριφορές.

Παρακάτω επιχειρείται μία πρώτη προσέγγιση συμπεριφορών που απορρέουν από την «κρατική προσήλωση» στις αξίες και τα διαμορφωμένα πρότυπα, μετά την ένταξη των Ιωαννίνων στην ελληνική επικράτεια. Μία μορφή της εκσυγχρονισμένης ποινικής πραγματικότητας που αναδείχθηκε, ήδη από το 1913, ήταν σχετική με τους υγειονομικούς κανόνες και την διατίμηση των τιμών. Το πνεύμα της καθαριότητας, ως σημαντικός παράγοντας αναμόρφωσης της πόλης από τον 19ο αιώνα στην Δύση¹⁶⁴, εμφανιζόταν πλέον ξεκάθαρα στην κοινωνία. Θεωρήθηκε ως ένα είδος κοινωνικής μεταρρύθμισης, μία αντίδραση, δηλαδή, στα κοινωνικά προβλήματα και τα ζητήματα υγείας που δημιουργούσε η αστικοποίηση¹⁶⁵ και η εκβιομηχάνιση. Ήδη, ο αστικός εκσυγχρονισμός που

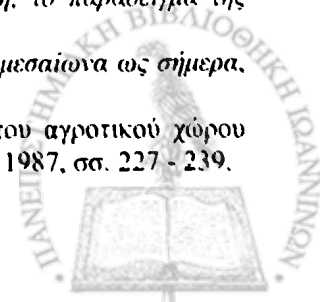
¹⁶¹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 3/12/1930, Αρ. 3729 / 19010. Κατά την επίσκεψή του στα Ιωάννινα τον Ιανουάριο του 1931, ο υπουργός Στρατιωτικών Κατεχάκης κατηγόρησε το Κομμουνιστικό Κόμμα ότι ευρισκόταν πίσω από την επίθεση κατά του ουλαμού Καλπακίου, με στόχο την κατάργησή του (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 27/1/1931, Αρ. 37247 / 1917).

¹⁶² Κώστας Γκριτζώνας, *Ομάδες συμβίωσης 1925 - 1974. Η συντροφική απάντηση στη βία και τον εγκλεισμό*, Αθήνα 2001, σσ. 67 - 72, Νάση Μπάλτα, «Τόποι εξορίας στον Μεσοπόλεμο», *Επτά ημέρες, εφ. Καθημερινή*, Αθήνα, 16-11-2003, σσ. 6 - 7, Πέτρος Πικρός, *Καλπάκι - Φυλακές - Ξερονήσια*, Αθήνα 1978, σσ. 221 - 274 και Γιώργης Πικρός, *Το χρονικό της Μακρόνησου*, Αθήνα 1974.

¹⁶³ Πρακτικά Επιστημονικής Συνάντησης, *Ιστορικό τοπίο και ιστορική μνήμη, το παράδειγμα της Μακρόνησου*, Αθήνα 2000.

¹⁶⁴ Georges Vigarello, *Το καθαρό και το βρόμικο, η σωματική υγιεινή από τον μεσαίωνα ως σήμερα, μετάφραση Σπύρος Μαρκέτος*, Αθήνα 2000, σσ. 231 - 234, 275.

¹⁶⁵ Σχετικά βλ. την μελέτη: Κωνσταντίνα Μπάδα, «Βαθμοί αστικοποίησης του αγροτικού χώρου (Ηπειρος 1950 κ.ε.)», *Ηπειρος, Κοινωνία - Οικονομία 15ος - 20ός αι.*, Γιάννινα 1987, σσ. 227 - 239.

επιχειρήθηκε στις αρχές του 20ού αιώνα από τις κυβερνήσεις του Βενιζέλου αφορούσε και την ανασυγκρότηση της δημόσιας υγείας¹⁶⁶, αν και αυτή δεν ολοκληρώθηκε ποτέ εξαιτίας μίας σειράς ανασταλτικών παραγόντων: οικονομική κρίση, εσωτερικά προβλήματα των Φιλελευθέρων και γραφειοκρατικές δυσχέρειες¹⁶⁷. Η λογική της δημόσιας υγιεινής¹⁶⁸ σε συνδυασμό με την «ηθικοποίηση» της καθαριότητας, καθώς εξασφάλιζε την τάξη¹⁶⁹, αποτέλεσε έκφραση της δικαιοσύνης και πρόβαλλε ως αίτημα της γιαννιώτικης νεοαστικής κοινωνίας. Η φτώχεια στις πόλεις, η εξαθλίωση, η επαιτεία, η αρρώστια, οι ανθυγιεινές συνθήκες διαβίωσης και η «ανηθικότητα» συνέθεταν τη συλλογιστική του συγκεκριμένου ζητήματος¹⁷⁰ και αποτέλεσαν πεδία παρέμβασης και καταστολής. Εν προκειμένω, στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των κρατικών Αρχών, από τις πρώτες ημέρες, βρέθηκαν οι ρύποι των καταστημάτων των εστιατορίων και των ξενοδοχείων της πόλης. Οι υγειονομικές υπηρεσίες, με επικεφαλής τον αστυίατρο Αρ. Χρηστίδη, πραγματοποίησαν εκτεταμένους ελέγχους¹⁷¹, με αποτέλεσμα την παραπομπή σε δίκη των περισσότερων εμπόρων των Ιωαννίνων¹⁷². Η συγκεκριμένη τακτική των υγειονομικών αρχών απέδωσε στην καταπολέμηση της νοθείας, με βάση βέβαια τις αντιλήψεις που ενείχε ο κρατικός μηχανισμός για τις μεθόδους καταστολής. Αυτή η πρακτική όμως του υγειονομικού ελέγχου εμμέσως σηματοδοτεί μία ευρύτερη μορφή κρατικού κοινωνικού ελέγχου και μία απόπειρα ποινικοποίησης μίας συνήθειας και ενός τρόπου ζωής στο όνομα της υγείας και της καθαριότητας¹⁷³. Λειτουργήσε, ουσιαστικά, ως μέσο εκφοβισμού

¹⁶⁶ Αντώνης Λιάκος, «"Από κράτος φύλαξεις κράτος πρόνοια"» Οι παράμετροι της εργατικής πολιτικής στο Μεσοπόλεμο», *Συμπόσιο για τον Ελευθέριο Βενιζέλο*, Αθήνα 1988, σσ. 177 - 178. Επίσης σχετικά βλ. και τα κείμενα εποχής: Φωκίων Κοπανάρης, *Η δημόσια υγεία εν Ελλάδι*, Αθήνα 1933 και Νικόλαος Μακρίδης, *Αι υπηρεσίες υγιεινής εν Ελλάδι*, Αθήνα 1934.

¹⁶⁷ Λήδα Παπαστεφανάκη, «Δημόσια υγεία, φυματίωση και επαγγελματική παθολογία στις ελληνικές πόλεις στις αρχές του 20ού αιώνα: η αντιφατική διαδικασία του αστικού εκσυγχρονισμού», *Πρακτικά Συνεδρίου: Ελευθέριος Βενιζέλος και Ελληνική πόλη, Πολεοδομικές πολιτικές και κοινωνικοπολιτικές ανακατατάξεις (Χανιά, 24 - 27 Οκτωβρίου 2002)*, Αθήνα 2005, σσ. 156 - 170.

¹⁶⁸ Κώστας Κόμης, *Χολέρα και Λοιμοκαθαρτήρια (19ος - 20ος αιώνας)*, *Το παράδειγμα της Σαμιοπούλας*, Ιωάννινα 2005, σσ. 34 - 35.

¹⁶⁹ Ζιζή Σαλίπα, «Η πολιτέλεια του φτωχού: Η καθαριότητα της νέας εργάτριας στον πατερναλιστικό λόγο του 19ου αιώνα», *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου: Οι χρόνοι της ιστορίας. Για μια ιστορία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας*, Αθήνα 17-19 Απριλίου 1997, Αθήνα 1998, σσ. 91 - 94.

¹⁷⁰ Μαρία Κορασίδου, *Οι άθλιοι των Αθηνών και οι θεραπευτές τους, Φτώχεια και φιλανθρωπία στην ελληνική πρωτεύουσα τον 19ο αιώνα*, Αθήνα 1995, σσ. 30 - 33, 75 - 77, η ίδια, «Επαιτεία και εξαθλίωση», *Οι «περιθωριακοί»*, *Ε-Ιστορικά* τχ. 265, εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 16/12/2004, σσ. 36 - 41 και Νικολάι Τοντόροφ, *Η Βαλκανική πόλη 15ος - 19ος αιώνας*, τόμ. Β', Αθήνα 1986, σ. 287. Επίσης σχετικά βλ. Κώστας Π. Κωστής, *Στον καιρό της πανώλης. Εικόνες από τις κοινωνίες της ελληνικής χερσονήσου, 14ος - 19ος αιώνας*, Ηράκλειο 1995, σσ. 401 - 411. Για τους φτωχούς της πόλεως των Ιωαννίνων κατά τον 19ο αιώνα βλ. Ευαγγελή Αρ. Ντάτση, *Τα Ισνάφια μας τα βασιλεμένα, τα Γιάννινα των μαστόρων και των καλφάδων*, Αθήνα 2006, σσ. 181 - 188.

¹⁷¹ Χαρακτηριστικότερη όλων, ήταν η περίπτωση των εμπόρων Λεβή, οι οποίοι από τα 273 σακιά αλεύρων, τα οποία διέθεταν στην επιχείρησή τους προς πώληση, τα 245 περιείχαν άλευρα επικίνδυνα για τη δημόσια υγεία (Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, τόμ. Α' Προαπελευθερωτική περίοδος - 1914, Ιωάννινα, 1992, σσ. 95, 176, 180).

¹⁷² Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου, ό. π.*, σσ. 77, 84.

¹⁷³ Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Αστυνομικής Διευθύνσεως Ιωαννίνων, η οποία σε διαταγή της τον Ιανουάριο του 1918 ζητούσε από τους ιατρούς που επισκέπτονταν οικίες ασθενών με μολυσματικές νόσους να συμπληρώνουν ένα δελτίο με πλήρη τα στοιχεία των ασθενών τους (όνομα, πόλις, οδός, ηλικία, επάγγελμα, κ.λπ.). (Αναλυτικότερα για το ζήτημα βλ. Κώστας Κόμης, *Χολέρα και Λοιμοκαθαρτήρια (19ος - 20ος αιώνας)*, *Το παράδειγμα της Σαμιοπούλας, ό. π.*, σσ. 35 - 36).

και αποτροπής από σταθερές αντιτιθέμενες στα νέα απαιτούμενα πρότυπα, τα οποία δεν άφηναν περιθώρια για αποκλίσεις.

Αν όμως οι ενέργειες υγειονομικού ελέγχου και ευρύτερα η τάση για αποκάθαρση από συνθήκες όπως η επαιτεία ή η οικονομική εξαθλίωση υπαινίσσονται το διαμορφούμενο αξιακό κλίμα, ωστόσο άλλα συμβάντα αποδίδουν εναργώς την κοινωνική συμπεριφορά, η οποία απορρέει από την κατίσχυση αξιών και προτύπων σε σχέση με την σημασία του ήθους ή της τιμής. Όπως διαπιστώσαμε από τις πηγές μας, η τιμή αποτελεί βασικό παράγοντα της ηθικοκοινωνικής υπόστασης του ατόμου¹⁷⁴. Είναι ενδεικτικό ότι η αποδοχή του ατόμου από την κοινότητά του καθορίζεται από τον βαθμό αναγνώρισης και την προσαρμογή σε αυτές τις αξίες¹⁷⁵. Το κοινωνικό περιβάλλον είναι εκείνο που αποδίδει στο άτομο αξία, σεβασμό ή υπόληψη και αναδεικνύει την τιμή ως βασικό στοιχείο αποδοχής μίας οντότητας. Αναγάγει αυτήν σε υπέρτατο πολιτισμικό και ηθικοκοινωνικό αγαθό και την υιοθετεί ως στοιχείο καταξίωσης του ατόμου. Ιδιαίτερα στην ύπαιθρο, όπως διαπιστώνουμε στην γνωστή μελέτη του John Campbell, η τιμή συμφύρει ως θεμελιακή κοινωνική αξία και συνιστά ιδιότητα, στην βάση της οποίας αποτιμάται το κύρος των ατόμων ή μίας οικογένειας¹⁷⁶. Έτσι, η ίδια η κοινωνία δημιουργεί έμμεσους διαχωρισμούς, αναπτύσσει τον στιγματισμό, ταξινομεί συμπεριφορές και οδηγεί ακόμη και στην λογική της αντεκδίκησης¹⁷⁷. Στην οριοθέτηση όμως αυτού του «ηθικού κόσμου» ο κρατικός μηχανισμός αναδεικνύεται καθοριστικός εφόσον οι νομοθετικές πρακτικές και η κρατική συμπεριφορά επιβάλλουν την «άκρατη ηθικολογία» στην κοινωνία. Στην ίδια κατεύθυνση καταλυτικός κρίνεται και ο ρόλος του τύπου. Όπως και στην περίπτωση των πολιτικών γεγονότων, έτσι και εδώ, οι εφημερίδες καλλιέργησαν ένα σύστημα αξιών και εξελίχθηκαν σε κεντρικό φορέα αυτής της διαδικασίας. Ανέπτυξαν αρκετές φορές μία λογική αδιάλλακτου ηθικισμού και υπέθαλψαν έμμεσα συμπεριφορές, τις οποίες ήρθαν μετά να καταγράψουν ή να κατακρίνουν. Στην μελέτη μας θα ασχοληθούμε διεξοδικά με την στάση του τύπου απέναντι σε αυτό το κοινωνικό ζήτημα, ιδιαίτερα στο βασικό μέρος της εργασίας, όπου διατίθεται και πληθώρα πληροφοριών. Βέβαια, και κατά την παρούσα εξεταζόμενη χρονικά περίοδο, η αρθρογραφία του τύπου είναι ενδεικτική των ανωτέρω διαπιστώσεων.

Κεντρική βιβλιογραφική αναφορά, κατά την επιχειρούμενη προσέγγιση, αποτελεί η μελέτη της Έφης Αβδελά «Διά λόγους τιμής»¹⁷⁸, στην οποία επιχειρείται μέσω του τύπου και των δικαστικών αρχείων η διερεύνηση και η ερμηνεία των

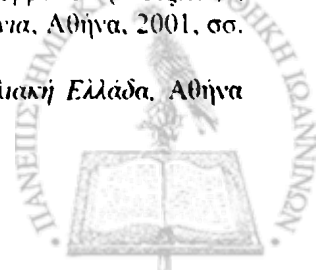
¹⁷⁴ Για την σημασία της τιμής στις κοινωνίες του Μεσογειακού χώρου βλ. τα συλλογικά έργα: *Honour and Shame. The Values of Mediterranean Society*, (ed. J. G. Peristiany), London, 1965, *Honour and Shame and the Unity of the Mediterranean*, (ed. D. Gilmore), Washington, 1987, Thomas W. Gallant, *Honor, «Masculinity, and Ritual Knife Fighting in Nineteenth - Century Greece»*, *The American Historical Review* 105/2, 2000, σσ. 359 - 382 και Έφη Αβδελά, *Δια λόγους τιμής. Βία, συναισθήματα και αξίες στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, Αθήνα 2002.

¹⁷⁵ S. Brandes, «Reflections on Honor and Shame in the Mediterranean», *Honour and Shame and the Unity of the Mediterranean*, (ed. D. Gilmore), Washington, 1987, σσ. 15 - 134 (ιδίως σσ.121 - 134).

¹⁷⁶ John K. Campbell, *Honour, Family and Patronage. A Study of Institutions and Moral Values in a Greek Mountain Community*, New York and Oxford, Oxford University Press, 1964.

¹⁷⁷ Άρης Τσαντηρόπουλος, *Η βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη*, Αθήνα, 2004. Επίσης για την βεντέτα στον ηπειρωτικό χώρο βλ. Ε. Αλεξάκης, «Το σύμπλεγμα του αίματος. Πατρογραμμικές ομάδες και αντεκδίκηση στους Έλληνες Βλάχους του Κεφαλοβρύσου (Μετζιτιέ)», *Ταυτότητες και ετερότητες. Σύμβολα, συγγένεια, κοινότητα στην Ελλάδα - Βαλκάνια*, Αθήνα, 2001, σσ. 11 - 64.

¹⁷⁸ Έφη Αβδελά, *Δια λόγους τιμής. Βία, συναισθήματα και αξίες στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, Αθήνα 2002.

εγκλημάτων «διά λόγους τιμής». Σκοπός της συγγραφέως είναι η κατανόηση των πολλαπλών σημασιών που διακινεί η συγκεκριμένη διατύπωση και η εξέλιξη αυτών μέσα στο χρόνο. Αυτό που κυρίως επιδιώκει δεν είναι η αναπαράσταση των «πραγματικών γεγονότων» αλλά η ανάδειξη των σχέσεων των αρχαικών κειμένων με ευρύτερες αντιλήψεις και πρακτικές στο επίπεδο των κοινωνικών σχέσεων και των κοινωνικών αξιών, καθώς και η αλλαγή τους μέσα στο χρόνο¹⁷⁹. Παράλληλα, στην μελέτη, ο τύπος αντιμετωπίζεται ως βασικός παράγοντας στην συγκρότηση των νοημάτων με τα οποία επενδύονται οι παραβάσεις, αναδεικνύοντας τις πολλαπλές αναγνώσεις που επιδέχονται οι δημοσιογραφικές αφηγήσεις και τις πολλαπλές ερμηνείες των συμπεριφορών προς τις οποίες προσανατολίζουν το αναγνωστικό τους κοινό.

Οι παραβατικές πράξεις «δια λόγους τιμής» αποτελούσαν θεμελιώδη αιτιολογία, πέραν της ληστείας, στις περιπτώσεις ανθρωποκτονιών εκ προθέσεως σε όλο τον Ελλαδικό χώρο και φυσικά στην Ήπειρο από τον 19ο αιώνα¹⁸⁰. Στην ηπειρωτική κοινωνία η τιμή αποτελεί σταθερά σε πολλές εκφάνσεις του καθημερινού βίου. Η αποκορύφωση αυτού του αξιακού μοντέλου επιτελείται με την αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής. Για την πόλη των Ιωαννίνων δείγμα αυτής της επίκλησης ως αιτίας εγκλήματος αποτελεί το ακόλουθο συμβάν στα τέλη Ιουλίου 1916¹⁸¹. Συγκεκριμένα, κάποιο άτομο σκότωσε την αδελφή του στην οδό Σουλίου διότι είχε συνάψει σχέσεις με νεαρό λοχία. Επίσης στοιχεία του κοινωνικού και αξιακού περιβάλλοντος της εποχής αντλούνται και από το περιστατικό αφαίρεσης της ζωής της νεαρής Φ. Κ., στα τέλη Αυγούστου του 1920. Ο δράστης επικαλέστηκε λόγους δημόσιας ηθικής, αφού, σύμφωνα με αυτόν, δεν ανεχόταν «...να κλείνεται επί ώρες η κοπέλα στο δωμάτιό της με τον αρραβωνιαστικό της...»¹⁸².

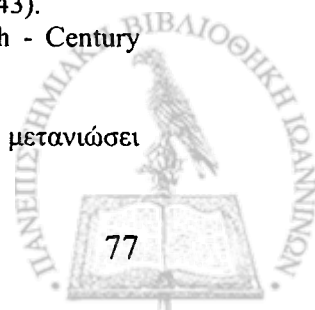
Παρατηρούμε ότι πρόκειται για περιστατικά στα οποία κυριαρχούν λέξεις όπως «αδερφός», «αδερφή», «κόρη» ή «αρραβωνιαστικά». Υπονοούν, δηλαδή, στενούς οικογενειακούς δεσμούς, στους οποίους ο ηθικισμός και η αξία της τιμής διαδραματίζουν υψηλό ρόλο. Στην προπολεμική κοινωνία των Ιωαννίνων, όπως και ευρύτερα, η «ελλιπής ηθική ακεραιότητα» της γυναίκας πρόβαλε ως αιτία διάπραξης φόνου. Η προστασία της τιμής της, ταυτιζόμενη πάντοτε με την πειθάρχηση της σεξουαλικής της δραστηριότητας, προβάλλει για τον άνδρα ως στοιχείο ικανότητας και αξίας. Έτσι, τα συγκεκριμένα γεγονότα φανερώνουν την σημασία της γυναικείας τιμής που αποδίδεται στον οικογενειακό χώρο. Οι συναναστροφές της αδερφής ή της κόρης είναι ικανές στην λογική της εποχής, να απειλήσουν την σταθερότητα των οικογενειακών σχέσεων και να αμαυρώσουν την

¹⁷⁹ Έφη Αβδελά, *Δια λόγους τιμής, Βία, συναισθήματα και αξίες στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, ό. π., σσ. 13 - 35. Στην ίδια κατεύθυνση και πρόσφατη εργασία της ίδιας συγγραφέως σχετικά με την λεγόμενη «ηθική παρεκτροπή» της νεολαίας την δεκαετία του '50. Σε αυτήν επιχειρεί να διερευνήσει με ποιους όρους η νεολαία αποτέλεσε πολιτικό διακύβευμα ανάμεσα στις συνιστώσες του πολιτικού διπολισμού αλλά και πως οι νέες μορφές ψυχαγωγίας των νέων έγιναν στόχος για την «ηθική παρεκτροπή». Κεντρικός φορέας αυτής της διαδικασίας και πάλι αναδεικνύεται ο τύπος (Έφη Αβδελά, «Φθοροποιοί και ανεξέλεγκτοι απασχολήσεις; Ο ηθικός πανικός για τη νεολαία στη μεταπολεμική Ελλάδα», *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 90 (Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2005), σσ. 30 - 43).

¹⁸⁰ Thomas W. Gallant, «Honor, Masculinity, and Ritual Knife Fighting in Nineteenth - Century Greece», *The American Historical Review* 105/2, 2000, σσ. 359 - 382.

¹⁸¹ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σ. 195.

¹⁸² Ο δράστης συνελήφθη και ομολόγησε την πράξη του ισχυριζόμενος ότι είχε μετανιώσει (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 1/9/1920, Αρ. 787 (1017)).

φήμη και την ακεραιότητα αυτών¹⁸³. Ο αδερφός είναι εκείνος ο οποίος τις περισσότερες φορές καλείται να προστατέψει την τιμή της οικογένειας, οριοθετώντας αυτήν ως ανώτερη κοινωνική αξία¹⁸⁴ ακόμη και από αυτή της ζωής. Η διάπραξη λοιπόν ενός φόνου με σκοπό την υπεράσπιση της οικογενειακής τιμής εντάσσεται στους παραδοσιακούς κανόνες και αξίες ενώ θεωρείται αναμενόμενη κοινωνικά¹⁸⁵.

Τα δημοσιεύματα των εφημερίδων, ως σημαντικοί φορείς της διαδικασίας διαμόρφωσης αξιών και προτύπων υποδαυλίζουν συστηματικά την επικράτηση ενός κλίματος «ηθικού ελέγχου» στην κοινωνία. Η προσήλωση στις επικρατούσες ηθικές αξίες αποτελούσε σταθερά κατά την αναπαραγομένη αρθρογραφία, ενώ η τελευταία άλλοτε ηθελημένα, άλλοτε όχι, συνέβαλλε στις πρακτικές κοινωνικής τάξης. Μάλιστα, στα τέλη του 1929, στην πόλη των Ιωαννίνων μία σχετική υπόθεση έλαβε διαστάσεις σκανδάλου και απασχόλησε την τοπική κοινωνία μέσα από μία σειρά δικών και αρθρογραφιών. Επρόκειτο για διαφθορά μαθητριών από καθηγητές τους. Την υπόθεση γνωστοποίησε στις 8 Οκτωβρίου η εφημερίδα «Ηπειρωτικός Αγών»¹⁸⁶ με τιτλοφορία του άρθρου της «Καθηγηταί προαγωγοί». Σύμφωνα με το δημοσίευμα καθηγητές των Ιωαννίνων παρενόχλησαν μαθήτριές τους, μία εκ των οποίων είχε μάλιστα καταστεί έγκυος, επισυνάπτοντας και την σχετική ιατρική γνωμάτευση. Στην συγκεκριμένη καταγγελία αντέδρασε αρνητικά ο Διδασκαλικός Σύλλογος Ιωαννίνων καθώς και μερικές εφημερίδες με κύρια την «Ελευθερία»¹⁸⁷, η οποία θεώρησε ότι επρόκειτο για μία προσπάθεια κάποιας μαθήτριας να συγκαλύψει την ανήθικη διαγωγή της. Η ερεύνηση της υποθέσεως τον επόμενο χρόνο, ύστερα από πολλές αντιπαραθέσεις, απέδειξε στοιχεία ενοχής και τον Απρίλιο του 1930 εκδόθηκε παραπεμπτικό βούλευμα κατά του καθηγητή της Ζωσιμαίας Σχολής Ιωάννη Μελισσάρη¹⁸⁸, ενώ υπήρχαν επίσης υπόνοιες για άλλους δύο καθηγητές. Οι εφημερίδες των Ιωαννίνων είτε για λόγους ιδεολογικούς είτε ανταγωνισμού, οδηγήθηκαν αλλά και οδήγησαν την κοινωνία σε ένα σημείο έντονης αντιπαράθεσης. Χαρακτηριστική είναι η οπτική γωνία, με την οποία αντιμετώπισε τα γεγονότα η συντηρητική «Ελευθερία» κατηγορώντας τον προοδευτικό «Ηπειρωτικό Αγώνα», ο οποίος γνωστοποίησε άλλωστε το γεγονός: «...Αι ανήθικοι σπερμολογία, εκ των ανευθύνων διαδόσεων πληθώρας σκανδάλων, ως δήθεν συμβαινόντων ενταύθα, παριστούν την πόλιν μας, η οποία αποτελεί την κορωνίδα της τιμής και της σεμνότητας, μεταξύ των ελληνικών πόλεων, ως πόλιν Σοδόμων και Γομόρων ενώ εν αυτή συμβαίνουν τα ελάχιστα, άτινα συμβαίνουν, πολλάκις και εις μικρά χωριά ακόμη...»¹⁸⁹.

¹⁸³ Μαρί - Ελίζαμπετ Άντμαν, *Βία και Πονηριά, Άντρες και γυναίκες σ' ένα ελληνικό χωριό*, Αθήνα 1987, σσ. 121 - 133.

¹⁸⁴ J. G. Peristiany, "Introduction", *Honour and Shame. The Values of Mediterranean Society*, London, 1965, σ. 10, J. Du Baroja, *Portrait of a Greek mountain village*, Oxford, 1974, σσ. 162 - 165, J. Pitt - Rivers, "Honour and social status", *Honour and shame, The Values of Mediterranean Society* (ed. J. G. Peristiany), London, 1965, σσ. 19 - 78. Σχετικά με την επίκληση της τιμής σε θέματα σχετικά με την γενετήσια υπόσταση βλ. και Renato Barahona, *Sex Crimes, Honour, and the Law in Early Modern Spain: Vizcaya, 1500 - 1750*, Toronto, 2003.

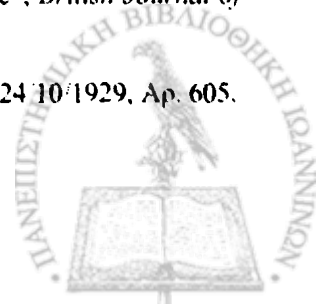
¹⁸⁵ Constantina Safilios - Rothschild, "Honour, Crimes in Contemporary Greece", *British Journal of Sociology*, τομ. 20, London, 1969, σσ. 205 - 215.

¹⁸⁶ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 8/10/1929, Αρ. 231.

¹⁸⁷ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 14/10/1929, Αρ. 602, 17/10/1929, Αρ. 603 και 24/10/1929, Αρ. 605.

¹⁸⁸ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 18/4/1930, Αρ. 3537 / 17437.

¹⁸⁹ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 3/2/1930, Αρ. 634.

Η ανωτέρω αφήγηση αντικατοπτρίζει ξεκάθαρα την εστίαση της εφημερίδας στην περιφρούρηση της ηθικής ή της αρετής και όχι, επί παραδείγματι, στην προφύλαξη της θιγομένης γυναικείας υπόστασης της παθούσας. Προτάσσεται στην λογική του συντάκτη, η βλάβη και η φθορά της ηθικής, ενώ ξεκάθαρα αποστασιοποιείται από την σκέψη του η επικέντρωση στα ίδια τα πρόσωπα. Ενδιαφέρεται και αγωνιά μόνο για την αποκατάσταση του ηθικού ονόματος και της φήμης της πόλεως και όχι ενδεχομένως για την τύχη των υποκειμένων προσώπων και πολύ περισσότερο για τις νεαρές μαθήτριες. Παράλληλα, εμφανίζονται φράσεις όπως «τιμή» και «σεμνότητα», οι οποίες έμμεσα υποδεικνύουν στον πολίτη κανόνες συμπεριφοράς. Γενικότερα, οι αφηγήσεις που αναφέρονται σε παρόμοιες υποθέσεις, είτε στην καταγραφή τους στον Τύπο είτε ακόμη στα δικαστικά κείμενα, επαναλαμβάνουν και προτάσσουν τον απόηχο της πράξης σε συνάρτηση με την έννοια της ηθικής. Η ευαισθησία, δηλαδή, περί του ήθους καθιερώνεται τελικά ως το πρωτεύον αξιακό γνώρισμα στη λογική του νομοθέτη¹⁹⁰ και του δημοσιογράφου σε αυτού του είδους την παραβατικότητα. Αντιλαμβανόμαστε, λοιπόν, ότι ο τύπος την εξεταζόμενη περίοδο συμμετέχει στην κατασκευή της είδησης που μεταδίδει μέσα από πολλές δικές του επιλογές, εναλλάσσοντας κάθε φορά το ύφος και τις λέξεις, ανάλογα με αυτό που θέλει να επιτύχει. Όταν μάλιστα πραγματεύεται μία υπόθεση με μεγάλη δικαστική διάρκεια έχει τα περιθώρια να ανοικοδομήσει ευχερώς τους σκοπούς του, όπως κατά την συγκεκριμένη περίπτωση.

Η κατάσταση έγινε περισσότερο έκρυθμη μετά την καταδικαστική απόφαση σε τριετή φυλάκιση του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για τον Μελισσάρη τον Δεκέμβριο του 1930¹⁹¹. Οι τοπικοί φορείς απαίτησαν από την Δημοτική Αρχή και την Γενική Διοίκηση Ηπείρου την απομάκρυνση και άλλων τριών καθηγητών, για τους οποίους εκδηλώθηκαν υπόνοιες κατά την ακροαματική διαδικασία¹⁹². Η υπόθεση των καθηγητικών σκανδάλων και του Μελισσάρη, έληξε με την εκδίκαση της στο Εφετείο Κερκύρας τον Μάιο του 1931, ύστερα από έφεση, κατά την οποία ο Μελισσάρης απαλλάχθηκε από την κατηγορία της αποπλάνησης και δικάστηκε μόνον για απόπειρα αποπλάνησης σε δεκάμηνη φυλάκιση¹⁹³. Επίσης ο επιθεωρητής Παραμυθίας Π. Παυλούρος κατηγορήθηκε ότι το καλοκαίρι του 1931 παρενόχλησε δημοδιδασκάλισσα της περιφέρειας του¹⁹⁴.

Εξίσου σημαντική παράβαση κατά της τιμής θεωρείται και η εξύβριση. Πρόκειται για μία λαϊκή μορφή αντιπαλότητας για την τιμή, αφού εκφράζεται με λεκτικές συγκρούσεις, ως αποτέλεσμα του λανθάνοντος κοινωνικού ανταγωνισμού ακόμη και με το κάλυμμα της ένδειξης «ανδρισμού»¹⁹⁵. Το φαινόμενο αποκτά

¹⁹⁰ Γεώργιος - Αλέξανδρος Μαγκάκης, *Τα εγκλήματα περί την γενετήσιον και την οικογενειακήν ζωήν*, Αθήνα, χ.χ., σ. 5.

¹⁹¹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 4/12/1930, Αρ. 37210 / 19011 και εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 4/12/1930, Αρ. 718.

¹⁹² Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 11/12/1930, Αρ. 720, της 18/12/1930, Αρ. 722 και της 25/12/1930, Αρ. 723 και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 9/12/1930, Αρ. 37214 / 19015, της 14/12/1930, Αρ. 37219 / 19020, της 17/12/1930, Αρ. 37221 / 19022 και της 18/12/1930, Αρ. 37222 / 19023. Στην κίνηση των συμπολιτών τους για απομάκρυνση και άλλων καθηγητών, αντέδρασε ο Σύλλογος γονέων και κηδεμόνων των μαθητών μέσης εκπαίδευσης, με ψήφισμα στο οποίο εξέφραζαν την εμπιστοσύνη και την συμπάθειά τους στους θιγόμενους καθηγητές.

¹⁹³ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 31/5/1931, Αρ. 3750 / 52001.

¹⁹⁴ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου, ό. π.*, σ. 364 και εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 15/5/1932, Αρ. 200 / 78 και της 5/12/1932, Αρ. 229 / 108.

¹⁹⁵ Έφη Αβδελά, *Δια λόγους τιμής, Βία, συναισθήματα και αξίες στη μετεμφυλιακή Ελλάδα, ό. π.*, σ. 15.

ιδιαίτερη βαρύτητα όταν η πράξη πραγματοποιείται στα πλαίσια του τύπου. Εκ των πραγμάτων τότε τίθενται ζητήματα ελευθερίας της έκφρασης, τα οποία είναι δυνατόν να αναπτυχθούν σε συσχετισμό με το ευρύτερο αξιακό περιβάλλον ελέγχου. Γενικότερα, οι εξυβρίσεις ή δυσφημήσεις δια του τύπου απασχόλησαν ιδιαίτερα την τοπική κοινωνία της πόλης. Οι εφημερίδες μέσω άρθρων των εκδοτών τους, πρόβαλλαν έντονα τις σχετικές περιπτώσεις. Την συγκεκριμένη πρακτική υποδαύλισε ο ζωηρός ανταγωνισμός μεταξύ των εκδοτών καθώς και η έντονη πολιτικοποίηση της περιόδου. Πολλές φορές εκδότες και δημοσιογράφοι αλληλομηνύονταν με αφορμή πολιτικά γεγονότα ή κοινωνικά δρώμενα στην πόλη. Παράλληλα, ο πολιτικός φανατισμός της περιόδου ωθούσε τους αρθρογράφους σε οξείς χαρακτηρισμούς εναντίον των πολιτικών, με συνέπεια την έγκληση αυτών από βουλευτές ή πολιτευτές. Το ελληνικό κράτος κινήθηκε κατασταλτικά προς αυτήν την κατεύθυνση από τα πρώτα χρόνια μετά την ίδρυσή του¹⁹⁶ με μία σειρά νομοθετημάτων που ήλεγχε την ελευθερία έκφρασης μέσω του τύπου και ποινικοποιούσε ουσιαστικά την ελευθερία απόψεων. Στα Ιωάννινα, για πρώτη φορά, εκδόθηκε παραπεμπτικό βούλευμα με την κατηγορία της εξύβρισης δια του τύπου από το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών τον Οκτώβριο του 1916¹⁹⁷.

Συνεχίζοντας την επιχειρούμενη πραγμάτευση των μορφών της ποινικής καταστολής, από την ενσωμάτωση της Ηπείρου στο ελληνικό κράτος έως τις αρχές της δεκαετίας του 1930, διαπιστώνουμε τον πρωταγωνιστικό ρόλο του τύπου στην διαμόρφωση ενός κλίματος ελέγχου και σε άλλες εκφάνσεις της πραγματικότητας, διαφορετικές από τις ανωτέρω. Ο οικονομικός τομέας, επί παραδείγματι, αποτελεί μία άλλη σημαντική παράμετρο της ποινικής πραγματικότητας. Εξάλλου είναι χαρακτηριστικό ότι το σύνολο των παραβατικών συμπεριφορών είναι συνυφασμένο με τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που επικρατούν σε μία περιοχή¹⁹⁸. Σημαντικοί παράγοντες υποδαύλισης των σχετικών κατασταλτικών ενεργειών, όπως έχει ήδη λεχθεί, υπήρξαν η οικονομική κρίση καθ' όλη την περίοδο του Μεσοπολέμου και γενικότερα η ακρίβεια των τιμών, η έλλειψη χρημάτων, η πενία και η οικονομική εκμετάλλευση. Ιδιαίτερα το καλοκαίρι του 1919 η ακρίβεια είχε λάβει μεγάλες διαστάσεις στην πόλη των Ιωαννίνων και κατά τον Νικολαΐδη η διακίνηση των τροφίμων ρυθμιζόταν από τους μαυραγορίτες¹⁹⁹. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε μία κατ' εξοχήν κτηνοτροφική περιοχή, όπως τα Ιωάννινα, οι τιμές των γαλακτοκομικών προϊόντων ήσαν υπερβολικά αυξημένες²⁰⁰. Χαρακτηριστικές ως προς αυτό κρίνονται οι περιπτώσεις αισχροκέρδειας. Οι συντάκτες των εφημερίδων, στηρίζοντας την επιχειρηματολογία τους με φράσεις του ύφους «υπέρογκες τιμές» ή «έλλειψη στοιχειώδους ελεγκτικής παρουσίας»²⁰¹,

¹⁹⁶ Η εκδίκαση της υποθέσεως πραγματοποιήθηκε με βάση τον νόμο περί «περί εξυβρίσεως εν γένει και περί τύπου» του 1837, τον νόμο ΥΞΔ/30-4 και 8-5-1938 «περί της των πλημμελημάτων του τύπου διαδικασίας καθώς και με τον ν. 340/6-11-1914 «περί διαδόσεως διά του τύπου δημοσιευμάτων (Αθανάσιος Κ. Κονταξής, *Τύπος και Δίκαιο*, Αθήνα 1989, σσ. 10 - 12).

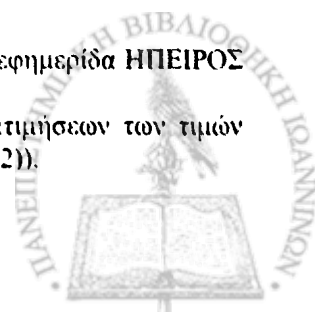
¹⁹⁷ Σχετικά με υπόθεση δημοσίας εξυβρίσεως βλ. Φάκελο 18, Αριθ. 21 (3-1-1922) και Φάκελο 26, Αριθ. 32 (24-6-1928) - ΓΑΚ Ιωαννίνων (ΓΑΚ - Αρχεία Νομού Ιωαννίνων, *Το Αρχείο του δικηγόρου Γεωργίου Τζαβέλλα, Αρχαιακός Κατάλογος (1824 - 1944)*, Ιωάννινα 1997, σσ. 169, 242).

¹⁹⁸ Νικόλαος Αντωνάκης, Δημήτριος Καραβίδας, «Οικονομική ανάλυση του εγκλήματος στην Ελλάδα», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τόμ. 74 - 75 (1989), σσ. 14 - 36.

¹⁹⁹ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σσ. 180, 186.

²⁰⁰ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σσ. 127 και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 5/4/1931, Αρ. 37300 / 1970.

²⁰¹ Οι έλεγχοι στα εμπορικά καταστήματα εντάθηκαν από την επιτροπή διατιμήσεων των τιμών εντάθηκαν τα επόμενα έτη (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 17/7/1923, Αρ. 1652 (1752)).

αφενός προέβαλαν αισθητά μία πραγματικότητα αλλά από την άλλη υποδείκνυαν και την κατ' αυτών σωστή μέθοδο επίλυσης. Ο εκδότης της «Ηπείρου» Γεώργιος Χατζής σε μία σειρά από άρθρα στην εφημερίδα του ενθαρρύνει την λήψη μέτρων και ελέγχου, εντάσσοντας την λογική του στο πλαίσιο του κοινού συμφέροντος. Καταλήγει σε ένα από τα άρθρα του: «...εις τας κρίσιμους αυτάς οικονομικάς στιγμάς τας οποίας διερχόμεθα δέον να πρυτανεύση ο ορθολογισμός και η ευσυνειδησία όπως προλάβωμεν κοινωνικήν επανάστασιν εις ην μοιραίως θύμα μας εξωθήση η απληστία αύτη της αισχροκέρδειας. Τάξεις πολλαί, εργατικά, κτηματικά, υπαλληλικά και η των νοικοκυραίων υποφέρουν, κοιμώνται νηστικοί... Οι αισχροκερδείς θα διωχθούν αμειλίκτως... Χτυπάτε τους αισχροκερδείς!...»²⁰². Αν όμως το «χτύπημα» των αισχροκερδών δηλώνει το κοινωνικοοικονομικό κλίμα που διαμορφώνει ο τύπος, η βάση της συλλογιστικής του δημοσιογράφου εκδηλώνεται με την αγωνία του για αποτροπή «κοινωνικής επανάστασης», η οποία, ενδεχομένως, δεν συνάδει με το διαμορφούμενο κοινωνικό περιβάλλον.

Οι έρευνες της αστυνομίας οδήγησαν πολλούς εμπόρους στο αυτόφωρο, ενώ οι τιμές καθορίζονταν κυρίως από τη συντεχνία των εμπόρων²⁰³. Παράλληλα μηνύσεις υποβάλλονταν από την Επιτροπή Διατιμήσεων προς εμπόρους για την μείωση των τιμών. Στεκόμαστε όμως στην περίπτωση δύο μεγάλων εμπορικών εταιρειών των Ιωαννίνων, κατηγορουμένων για αισχροκέρδεια σε πωλήσεις αλεύρων. Η δίκη των εμπόρων, μεταξύ των οποίων και οι Επαμεινώνδας Βέλλης²⁰⁴, Φίλιππος Περάτης και Χαϊμ Μάτσας πραγματοποιήθηκε στις αρχές Ιουλίου. Το δικαστήριο αποφάσισε την καταδίκη τους με υψηλά πρόστιμα και φυλάκιση, ενώ η κοινωνία των Ιωαννίνων, όπως και οι δύο μεγάλες εφημερίδες «Ελευθερία» και «Ηπειρος» διχάστηκαν για την ορθότητα της απόφασης²⁰⁵. Πολλοί ήταν εκείνοι, οι οποίοι συμπαραστάθηκαν στους εμπόρους, όπως ο δήμαρχος Γ. Σταυρίδης. Εντούτοις, η καυστικότητα κατά της αισχροκέρδειας από τον Γεώργιο Χατζή, μέσω της «Ηπείρου»²⁰⁶, υποδηλώνει ότι για τον ίδιο η λύση των οικονομικοκοινωνικών προβλημάτων ευρίσκεται στην καταστολή και στην βελτίωση των μεθόδων ελέγχου. Με άλλα λόγια, εμμέσως, ταυτίζεται με το γενικό ελεγκτικό κλίμα της εποχής.

Στην ίδια κατεύθυνση πάταξης οικονομικών εγκλημάτων από την χωροφυλακή, σημειώνεται και η αύξηση του ελέγχου του λαθραίου εμπορίου καπνού, ενός αδικήματος που γνώρισε ιδιαίτερη άνθηση καθ' όλη την περίοδο του Μεσοπολέμου²⁰⁷. Οι οικονομικές δυσκολίες αλλά και οι παραδοσιακές πρακτικές οδήγησαν τον αγροποικιμοτικό πληθυσμό στην λαθραία καλλιέργεια και εκμετάλλευση του καπνού. Με την ίδια αποφασιστικότητα οι κρατικές Αρχές αντιμετώπισαν και μερικά κρούσματα οικονομικής διαφθοράς σε δημόσιες υπηρεσίες. Επισημαίνεται η περίπτωση του ταμιά του Δήμου Ιωαννιτών Φίλιππου Δάφλου, ο οποίος κατηγορήθηκε για ιδιοποίηση, πλαστογραφία, εξαφάνιση δημοσίων εγγράφων αλλά και για απόπειρα εμπρησμού του Δημαρχείου προς εξαφάνιση κάθε στοιχείου κατηγορίας του²⁰⁸. Ο Δάφλος στις 19 Ιουλίου 1930

²⁰² Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 12/2/1921, Αρ. 976 (1076) και της 28/2/1921, Αρ. 985 (1085).

²⁰³ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σ. 66.

²⁰⁴ Νικόλαος Α. Αναστασόπουλος, «Το Βιβλίο Καταστατικών Εταιρειών των Ιωαννίνων», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, τόμ. 35 (2001), Ιωάννινα, σσ.16 - 18, 23, 65 - 66, 75 - 77.

²⁰⁵ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 7/7/1924, Αρ. 62.

²⁰⁶ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σ. 176.

²⁰⁷ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σ. 57.

²⁰⁸ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 24/7/1930, Αρ. 681 και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 24/7/1930, Αρ. 35929 / 17329 και της 25/7/1930, Αρ. 359210 / 73010. Σύμφωνα με έκθεση του Ελεγκτικού Συνεδρίου του κράτους ο Δάφλος κατά τα έτη 1919 - 1922 καταχράστηκε 5.460.329 δρχ. (Εφημερίδα

παραπέμφθηκε σε δίκη, με βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων²⁰⁹, στο Πενταμελές Εφετείο Κερκύρας από το οποίο και καταδικάστηκε. Το σχετικό απεικόνισμα ολοκληρώνεται με την περίπτωση ενός ακόμη δημοσίου άνδρα της Ηπείρου. Πρόκειται για τον πρώην Γενικό Γραμματέα της Γενικής Διοίκησης Ηπείρου Δ. Βλαχόπουλο, ο οποίος παραπέμφθηκε στο Κακουργιοδικείο Κέρκυρας με την κατηγορία της κατάχρησης 500.000 δρχ²¹⁰, από το οποίο και καταδικάστηκε σε φυλάκιση ενός έτους²¹¹.

Στο ίδιο πλαίσιο τονίζεται και η ανάληψη πρωτοβουλιών πάταξης της τοκογλυφίας. Ο τύπος, διατηρώντας την τακτική της προτροπής προς το κράτος για άμεση καταστολή, κατέγραφε με συνεχόμενα άρθρα του τις περιπτώσεις τοκογλυφίας²¹². Ειδικότερα, προσδιόριζε την έξαρση του φαινομένου στους αγροτικούς πληθυσμούς και απέδιδε αυτό στις υψηλές τιμές των αγαθών και γενικότερα την οικονομική κρίση. Υπήρξαν όμως και περιπτώσεις, όπως η εφημερίδα «Αγροτική Ηχώ», η οποία, το 1929, συνέδεσε την αύξηση της τοκογλυφίας με την ληστεία²¹³. Θεωρήθηκε δηλαδή ότι η ληστεία ισοδυναμούσε για τους ληστευθέντες πολίτες με οικονομική καταστροφή και επέβαλλε τον τοκογλυφικό δανεισμό για τον βιοπορισμό τους. Παράλληλα ως αιτία της αύξησης λογίζονταν και η πληθώρα των απαγωγών των προηγούμενων ετών. Η αναγκαστική καταβολή λύτρων, οδήγησε πολλούς πολίτες, για την σωτηρία των προσφιλών προσώπων τους, στην απέλπιδα μέθοδο του παράνομου δανεισμού.

Αν παρόλα αυτά αποδεχθούμε τις ανωτέρω αιτιολογήσεις των εφημερίδων για την έξαρση του φαινομένου της τοκογλυφίας δεν μπορούμε πάλι να μην επανέλθουμε στην λογική της προσέγγισής τους. Διακρίνουμε την ανάπτυξη μίας επιχειρηματολογίας, στην οποία αποδίδονται ευθύνες σε διαφόρους παράγοντες αλλά αποφεύγεται επιμελώς η αναγωγή αυτών στην κρατική πολιτική. Οι συντάκτες δεν επικαλούνται την βοήθεια του κράτους για την επίλυση του θέματος ή έστω την προστασία των θιγομένων. Επιμένουν κυρίως στην λογική της λήψης ευρύτερων κατασταλτικών μέτρων, κάτι που παραπέμπει σε ένα γενικότερο κλίμα εκφοβισμού,

ΗΠΕΙΡΟΣ της 24/11/1931, Αρ. 37879 / 5283). Η υπόθεση, ως λογικό, απασχόλησε επί μακρόν τα όργανα του Δήμου Ιωαννιτών. Ως προς αυτό είναι αποκαλυπτικό το ακόλουθο ψήφισμα του Δημοτικού Συμβουλίου του Δήμου: «...αποφασίζει παμψηφεί 1) Δέχεται το κατεπείγον του προκειμένου θέματος, 2) Να γίνει ενώπιον του κ. Εισαγγελέως των εν Ιωαννίνους Πλημμελειοδικών μήνυσις κατά του Δημοτικού ταμίου κ. Φ. Δάφλου επί ιδιοποιήσει του εν τη υπ' αριθμ. 11.385 ε. ε. διαταγή του κ. Γενικού Διοικητού... 3) Να εκτεθή εν τη μηνύσει και το ζήτημα της απωλείας του απολογισμού χρήσεως 1925 - 1926 ως και το ζήτημα της απωλείας των εγγράφων του Ελεγκτικού Συνεδρίου και του Υπουργείου Εσωτερικών... 4) Να παρακληθή η Γενική Διοίκησης Ηπείρου όπως αποστήλη εις τον Δήμον αντίγραφον της συνταχθείσης υπό του διενεργήσαντος τον έλεγχον της διαχειρήσεως του Δημοτικού Ταμίου... Είτα ο κ. Δήμαρχος εισηγείται τα εξής: «...προφανώς ο Δημοτικός Ταμίας κ. Φ. Δάφλος δεν δύναται να διενεργήση την ταμιακήν υπηρεσίαν του Δήμου, ανάγκη δε προβάλλεται διορισμού Ταμίου είτε οριστικού είτε προσωρινού τοιούτου μέχρι διορισμού οριστικού...» (ΠΡΑΔΣΟΟ14, Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ. Σ. του Δ. Ι. 1929, Πρακτικό της Συνεδριάσεως του Δημοτικού Συμβουλίου Δήμου Ιωαννιτών, αριθμ. 22/24-4-1929, απόφ. 74, σσ. 71 - 72 - Αρχείο Δήμου Ιωαννιτών, στο εξής Α.Δ.Ι).

²⁰⁹ Πρόκειται για το βούλευμα υπ' αριθμ. 790/19-7-1930 (Ενρετήριο Βουλευμάτων Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων 1930, σσ. 110 - 111 - Α.Π.Ι.).

²¹⁰ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 29/1/1931, Αρ. 774 και της 4/2/1932, Αρ. 811. Ο Χριστοβασίλης έγραψε για τον Βλαχόπουλο: «...ο ατυχέστατος κ. Δ. Βλαχόπουλος δεν είναι καταχραστής, αλλ' ελλειμματίας, όπως όλοι οι συνάδελφοι έχουν γράψει, απέχει δε πολύ ο ελλειμματίας του καταχραστή...».

²¹¹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 9/2/1932, Αρ. 3839 / 2341.

²¹² Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 2/9/1930, Αρ. 359242 / 73042, 9/9/1930, Αρ. 359248 / 73048 και της 28/10/1930, Αρ. 3592447 / 730447.

²¹³ Εφημερίδα ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΗΧΩ της 17/1/1929.

απόρροια κυρίως της έξαρσης της ληστείας. Γενικότερα όμως, η συχνότητα και η διάρκεια των φαινομένων οικονομικής εγκληματικότητας μας οδηγούν στην υπόθεση ότι το κράτος επαναπαύεται, ηθελημένα ή όχι, με την υπάρχουσα κατάσταση εφόσον, έστω και έτσι, εκτονωνόταν μία κατάσταση στον οικονομικό τομέα άμεσα σχετιζόμενη με την πλειοψηφία των πολιτών.

Σε αυτό το σημείο μπορούμε να επεκτείνουμε την συλλογιστική μας σε σχέση με τα ανωτέρω, αναδεικνύοντας μία σταθερά που λειτούργησε «ενισχυτικά» στην διατήρηση σχετικών πράξεων. Πρόκειται για τον συσχετισμό ληστείας - οικονομίας - πληθωρισμού. Οδηγούμαστε, δηλαδή, στο συμπέρασμα ότι η ληστεία έμμεσα όπως και άλλα οικονομικά εγκλήματα συνδέονταν στενά με τον πληθωρισμό. Και αυτό διότι με την ληστεία εσυγκρατείτο η άνοδος του πληθωρισμού και κατ' επέκταση αντιμετωπιζόταν, έστω και έτσι, ένα ζήτημα για το οποίο το κράτος αδυνατούσε να εύρη λύσεις καθ' όλη την περίοδο του Μεσοπολέμου. Με άλλα λόγια μέσω των συχνών φαινομένων της ληστείας αφαιρείτο χρήμα με συνέπεια το τελευταίο να γίνεται πιο ακριβό και να λαμβάνει περισσότερο αξία. Έτσι η αφαίρεση του χρήματος οδηγούσε στην οικονομική εξασθένιση και κατ' επέκταση λειτούργησε ως φορέας συγκράτησης του πληθωρισμού. Συνεπώς τόσο η ληστεία όσο και το οικονομικό έγκλημα «νομιμοποιούσε» τον πληθωρισμό.

Αν τα ανωτέρω, πράγματι, αναδεικνύουν μέρος του επικρατούντος περιβάλλοντος σε σχέση τουλάχιστον με την οικονομία, οφείλουμε να προχωρήσουμε την διερεύνησή μας στρέφοντας το ενδιαφέρον σε φαινόμενα που σχετίζονται με την ληστρική διαδικασία. Η κατανόηση των χαρακτηριστικών και των δομών των παραβατικοτήτων, είτε σε σχέση με την πολιτική είτε με τα πρότυπα και τις αξίες ή και με την οικονομία, όπως ήδη αναπτύχθηκαν, αποτελεί προϋπόθεση για την περαιτέρω αξιοποίηση των πηγών μας. Γι' αυτό επιλέξαμε να ολοκληρώσουμε το παρόν κεφάλαιο με την παρακολούθηση των ληστρικών συμπεριφορών και των ερμηνειών που αυτές αποδέχονται, διότι οι συγκεκριμένες πραγματικότητες αποτελούν εξέλιξη του συνόλου των κοινωνικών δομών και αντιλήψεων, αλλά και απάντηση στην οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα της εποχής. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού καθοριστική αποδείχθηκε η καταγραφή των σχετικών ειδήσεων από τον τύπο. Γενικότερα, οφείλουμε να διασαφηνίσουμε ότι κυρίως τις δεκαετίες του 1910 και 1920 η ληστρική ειδησεογραφία απασχολούσε σε καθημερινή βάση τον τύπο της εποχής. Θα λέγαμε ότι η ληστεία, όπως και τον προηγούμενο αιώνα, συνεχίζει να αποτελεί την κυριότερη παραβατική συμπεριφορά στην ελληνική πραγματικότητα. Με την διαφορά όμως ότι οι μορφές και τα χαρακτηριστικά αυτής έχουν πλέον διαφοροποιηθεί. Γενικότερα, ως φαινόμενο, δεν παραπέμπει μόνο στην συνάντηση παραδοσιακών ενόπλων και σύγχρονου κράτους αλλά συνιστά ένα σύνολο κληρονομημένων πρακτικών, την προσαρμογή των οποίων μπορούμε να παρακολουθήσουμε στο χρόνο και στις διάφορες συνθήκες.

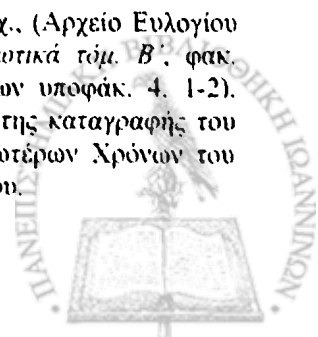
Αποτελεί κοινή παραδοχή ότι ο Ηπειρωτικός χώρος βρέθηκε στο επίκεντρο τέτοιων συμπεριφορών. Αξιολογώντας την προγενέστερη ερμηνεία του φαινομένου έως το χρονικό όριο της ένταξης των Ιωαννίνων στο ελληνικό κράτος, προκύπτουν ερωτήματα για τις αιτίες που καλλιέργησαν αυτήν την κατάσταση ή για την αντίδραση του κράτους προς αυτή. Στην ίδια κατεύθυνση αξιολογούνται και οι συνέπειες αυτής της πραγματικότητας στον καθημερινό κοινωνικό βίο, ενώ οριοθετείται το περιγραφόμενο από τις εφημερίδες κλίμα «κοινωνικής δυσφορίας», το οποίο φθάνει πολλές φορές στα όρια του πανικού. Επιλέξαμε να φθάσουμε στο

ιστορικό ζητούμενο μέσα από το ζετύλιγμα των ανελλιπών ληστρικών ενεργειών, επιμένοντας ιδιαίτερα στα δύο αντιπροσωπευτικότερα συμβάντα της εξεταζόμενης περιόδου, τα οποία έχουν λάβει παροιμιώδη χαρακτήρα έως την σημερινή εποχή: την ληστεία της Πέτρας, η οποία χαρακτηρίζεται ως το πλέον ενδεικτικό γεγονός στα σύγχρονα ποινικά δεδομένα και την απαγωγή των βουλευτών Μελά και Μυλωνά. Παράλληλα στεκόμαστε ιδιαίτερα στις δύο κυρίες ληστρικές μορφές της εποχής τους, τους Ρεντζαίους και τους Κουμπάιους, αναζητώντας και εντοπίζοντας τελικά στη δράση τους όλα εκείνα τα στοιχεία και τις σταθερές που η ληστεία προϋπόθετε για να αναπτυχθεί.

Κατά την εξέταση των πηγών μας διακρίναμε πολυμορφία στις εκφράσεις του φαινομένου. Οι δύο βασικές όμως μέθοδοι επίτευξης της ληστείας εντοπίζονται στην αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής ή στην μέθοδο της απαγωγής με σκοπό την απαίτηση λύτρων. Μία τρίτη μορφή αποτελεί η ζωκλοπή, η οποία σημείωσε έξαρση σε σχέση με την αγροποικονομική οικονομία. Βεβαίως, παράπλευρες παραμέτρους αποτελούν ο χώρος πραγματοποίησης του συμβάντος, αστικός ή αγροτικός, το μέγεθος της λείας καθώς και ο αριθμός των ληστευθέντων ή των πραγματοποιούντων την ληστεία. Σε αυτά προστίθεται ο καθολικά ένοπλος χαρακτήρας των ανωτέρω πράξεων, παραπέμποντας σε αξιακά πρότυπα της εποχής, ιδιαιτέρως για τον ανδρικό πληθυσμό.

Ας αρχίσουμε την προσέγγισή μας με μία αναφορά σε δύο κείμενα της εποχής σχετικά με το φαινόμενο της ληστείας. Το πρώτο, μάλιστα, μας προσφέρει ανέκδοτες πληροφορίες και για τον Ηπειρωτικό χώρο σε αντίθεση με το δεύτερο που έχει γενικό χαρακτήρα. Ειδικότερα, μέσω της κατ' οίκον εργασίας του Αντωνίου Πισπίνη «Επισκόπησις της εν Ελλάδι εγκληματικότητας»²¹⁴, της οποίας ένα μέρος διαθέτουμε σε δακτυλογραφημένη και ένα άλλο σε χειρόγραφο μορφή, λαμβάνουμε μία πρώτη εικόνα για τα αίτια της έξαρσης του ληστρικού φαινομένου. Έχει ενδιαφέρον η απόδοση των αιτιών από έναν σύγχρονο μελετητή της εποχής των ληστειών (το κείμενο εξάλλου χρονολογείται περίπου στα τέλη της δεκαετίας του 1940), εφόσον μέσω της εργασίας διαφαίνονται προσωπικές ή άλλες βιωματικού χαρακτήρα απόψεις μελετητών της εποχής που πηγάζουν από το διαμορφούμενο κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον, ενώ απηχούν παράλληλα μία πραγματικότητα όπως αποτυπώνονταν στην συλλογιστική των πολιτών εκείνη την περίοδο. Ο Πισπίνης διέκρινε για την μελέτη του φαινομένου τέσσερις περιόδους: α) από της συστάσεως του ελληνικού κράτους έως το τέλος της βασιλείας του Όθωνα β) από τα τέλη της βασιλείας του Όθωνα έως το 1911, γ) από το 1912 έως το 1940 και δ) την περίοδο της κατοχής. Συνοψίζοντας τις θέσεις που εκείνος πρόβαλε στο κείμενό του καταλήγουμε στις εξής αιτιάσεις για την ύπαρξη της ληστείας. Αποδίδει το σχετικό φαινόμενο στο ευερέθιστο και ευδιέγερτο του Έλληνα, όπως προκύπτει από την παράνομη οπλοφορία, την οινοποσία και την «αποχαλίνωση» των πολιτικών και κομματικών αγώνων. Επίσης χαρακτηρίζει την απονομή της ποινικής δικαιοσύνης πλημμελή, εξαιτίας της έλλειψης του Ποινικού Μητρώου, της αφειδούς απονομής βασιλικών χαρίτων και της παναθλίας κατάστασης των φυλακών. Τέλος, συνδέει την εγκληματικότητα με την οικονομική κρίση του 1929

²¹⁴ Αντώνιος Πισπίνης, *Επισκόπησις της εν Ελλάδι εγκληματικότητας*, χ. τ., χ. χ., (Αρχειό Ευλογίου Κουρίλλα, Σειρά Εργογραφία, *Δεκεμβριανή Τραγωδία Μεθομηρικά - Ηπειρωτικά τόμ. Β'*, φακ. Χειρόγραφα Ομηρικά - Δεκεμβριανά τόμ. Β', Συμπληρώματα εξ εφημερίδων υποφάκ. 4. 1-2). Ευχαριστώ θερμά την κ. Μαίρη Ζάγκλη-Μπόζιου, η οποία κατά τη διάρκεια της καταγραφής του Αρχείου Ευλογίου Κουρίλλα, το οποίο ευρίσκεται στον Τομέα Ιστορίας Νεωτέρων Χρόνων του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, μου γνωστοποίησε την ύπαρξη του εν λόγω τεκμηρίου.

και την ανεργία, ενώ αποδίδει την μείωση της ληστείας, μετά το 1933, στη λήψη προστατευτικών μέτρων στον τομέα της γεωργίας και της βιομηχανίας αλλά και των προσπαθειών της χωροφυλακής²¹⁵. Όσον αφορά τον Ηπειρωτικό χώρο ο Πισπίνης καταλήγει ότι: «...συμμετέχει ολίγον επί τας τελουμένας απάτας και των απλών κλοπών, αλλ' υπερέχει κατά την ζωοκλοπήν. Εις τας ληστείας και τους φόνους κατέχει τα θλιβερά πρωτεία της πάσης της Ελλάδος σημειούσα τριπλασίας και τετραπλασίας πλειόνας καταδίκας του μέσου όρου των εν Ελλάδι καταδίκων επί του εγκλήματος τούτων...»²¹⁶

Το δεύτερο κείμενο που χρησιμοποιούμε κατά την διερεύνηση του φαινομένου της ληστείας είναι του δημοσιογράφου Στρατή Δούκα. Ο δημοσιογράφος δημοσίευσε σε εννέα συνέχειες το 1929 (22-5-1929 έως 2-6-1929), ένα άρθρο με τίτλο «Η ληστρική κοινωνία» στην εφημερίδα «Πρωΐα», μετά από τετράμηνη περιοδεία του στην Μακεδονία. Τα κείμενα αυτά προσέγγισε ερμηνευτικά ο Στάθης Δαμιανάκος²¹⁷ και μέσω αυτών αναδείχθηκαν δομικά χαρακτηριστικά της κοινωνίας, τα οποία σχετίζονται με την ύπαρξη της ληστείας. Σύμφωνα με τον Δαμιανάκο, ο Δούκας στόχευε να δείξει ότι η ληστεία δεν οφειλόταν στις εγκληματικές έξεις των κατοίκων αλλά ήταν προϊόν των σκληρών και αθλιών συνθηκών διαβίωσης στην ύπαιθρο. Κυρίως κατήγγειλε «την ατιμία, την δολιότητα και την διαφθορά» της πολιτείας, της εκκλησίας και γενικότερα των ανωτέρων κοινωνικών στρωμάτων που είχαν περιορίσει την παρουσία των επισήμων θεσμών στην ύπαρξη του φοροεισπράκτορα, του δασοφύλακα ή του χωροφύλακα²¹⁸. Με άλλα λόγια δηλαδή, αποδιδονταν σημαντικές ευθύνες στο κράτος για την ληστεία, αφού αυτό με τις μεθόδους του είχε «εγκαταλείψει» την περιφέρεια ενώ υπό την έμμεση ανοχή του είχε αναπτυχθεί ένα πλέγμα συναλλαγών δημοσίων και θεσμικών οργάνων με τους ληστές.

Οι ανωτέρω ερμηνείες στο κείμενο του Δούκα για την ληστοκρατία την δεκαετία του '20 στην Μακεδονία, θα λέγαμε ότι ευρίσκουν ομοιότητες και με την

²¹⁵ «...Κατά την επταετίαν 1928 - 1934 οπότε η εγκληματικότητα εν Ελλάδι αυξάνει αλματοδώς ο αριθμός των επί ληστεία και ληστρική εκβίασει καταδικαζομένων μειούται τω 1928 είναι 133, τω δε 1933 κατέρχεται εις 30. Η βελτίωσις αύτη οφείλεται εις το ότι κατά το χρονικόν αυτό διάστημα η χωροφυλακή ενέτεινε τας προσπαθείας αυτής προς εξόντωσιν των σπουδαίων συμμοριών των ληστών...» (Αντώνιος Πισπίνης, ό. π.).

²¹⁶ Σύμφωνα με στατιστική που παρουσιάζεται στην εργασία του Πισπίνη «...εκ 10 χιλ. κατοίκων εξ εκάστης των κάτωθι περιφερειών καταδικάζονται κατ' έτος (μέσος όρος πενταετίας 1926 - 1930):

Ληστεία και εκβιάσεις

Κρήτη	0,09
Ιόνιοι Νήσοι	0,38
Θεσσαλία	0,26
Ήπειρος	0,69
Δυτική Μακεδονία	0,14
Ανατολική Μακεδονία	0,14
Θράκη	0,15
Πελοπόννησος	0,04
Κυκλάδες	0,03
Αρχιπέλαγος	0,33
Στερεά Ελλάς	0,23
εκ του συνόλου του πληθυσμού	0,20...».

²¹⁷ Ο Στάθης Δαμιανάκος ασχολήθηκε με τα κείμενα του Δούκα σε μελέτη του υπό τον τίτλο: «Ληστρική κοινωνία και Ληστρικός πολιτισμός στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου - Με αφορμή ένα λησμονημένο κείμενο του Στρατή Δούκα -» (Στάθης Δαμιανάκος, *Ήθος και Πολιτισμός των επικινδύνων τάξεων στην Ελλάδα*, ό. π., σσ. 69 - 94).

²¹⁸ Στάθης Δαμιανάκος, *Ήθος και Πολιτισμός των επικινδύνων τάξεων στην Ελλάδα*, ό. π., σ. 72.

παρουσία του φαινομένου στην Ήπειρο. Αν επιχειρήσουμε να αποδώσουμε τις βασικές δομές που συντέλεσαν στην ανάπτυξη, την διατήρηση και κυρίως την έξαρση του φαινομένου την συγκεκριμένη δεκαετία, θα διαπιστώσουμε ότι το γενικό σύνολο αυτών ευρίσκεται σε εξάρτηση με πρακτικές που το κράτος εφάρμοσε ή έστω υποστήριξε. Ωστόσο, οφείλουμε εξ' αρχής να αποδεχθούμε ότι θεμελιώδης παράγοντας στην ανθρώπινη λογική υπήρξε η ριζωμένη παράδοση του κλεφταρματολισμού, στη βάση της οποίας η προσφυγή στην ένοπλη βία για την επίτευξη στόχων ήταν μία θεμιτή και αποδεκτή πράξη.

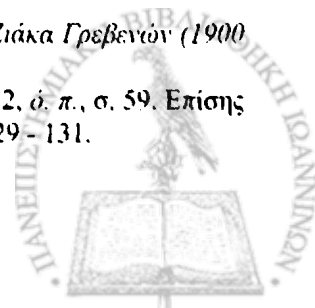
Εκτός όμως από το στοιχείο της κλεφταρματολικής παράδοσης, το οποίο δημιουργούσε μία ιστορική συνέχεια στο φαινόμενο, βασικό κίνητρο διατήρησης της ληστείας υπήρξε το οικονομικό. Στοιχείο το οποίο ταυτόχρονα συνδεόταν με την ύπαρξη της κλεφταρματολικής παράδοσης και αποτελούσε βασική αιτία αυτής. Άλλωστε η κλεφταρματολική παράδοση αποτελούσε μία πραγματικότητα, η οποία συνέχιζε (παραλλαγμένη, έστω) ως αντίδραση στα οικονομικά δεδομένα και στην κρατική πολιτική, η οποία, ως απάντηση, είχε μόνο την καταστολή, απέναντι, βέβαια, στον κίνδυνο της ανατροπής των κοινωνικών δεδομένων. Επιπρόσθετα, είναι ξεκάθαρο ότι από την δεκαετία του 1910 η ληστεία αποτελούσε μία αντίδραση στις ανακατατάξεις που έφερε στην τοπική κοινωνία η ενσωμάτωσή της στο έθνος - κράτος, η υποβάθμιση ενός παραδοσιακού τρόπου ζωής και η επιδείνωση της οικονομίας. Η Ρίκη Βαν Μπουσχότεν στηρίζει τη συλλογιστική της σε αυτές τις αιτιάσεις και επεκτείνει μάλιστα αυτήν θίγοντας το ζήτημα της μετανάστευσης²¹⁹. Ειδικότερα, καταλήγει σε μία «συμβολική ομοιότητα» μεταξύ του ληστή και του μετανάστη καθώς και οι δύο απουσιάζουν από το σπίτι, έχοντας τους ίδιους στόχους, δρώντας όμως κατά τρόπο «μη φρόνιμο» ή «φρόνιμο» αντιστοίχως. Εντούτοις, η μείωση της μετανάστευσης την δεκαετία του 1920, ως εναλλακτικής λύσης για τα οικονομικά αδιέξοδα, ήταν αρκετή για να ενισχύσει την ροπή προς την παραβατικότητα.

Κατά την αναζήτηση των πιθανών αιτιών της έξαρσης του ληστρικού φαινομένου τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, εντοπίζουμε και την μεγάλη διάρκεια της εμπόλεμης κατάστασης στο χρονικό διάστημα ανάμεσα στους Βαλκανικούς πολέμους και την Μικρασιατική εκστρατεία. Αναμφισβήτητα, οι επιπτώσεις αυτής, οικονομικές και κοινωνικές, συντέλεσαν στην ανάπτυξη μίας παρατεταμένης κρίσης, ιδιαίτερα στις αγροποικιμικές κοινωνίες. Ταυτόχρονα αναδύθηκε και ένα φαινόμενο, το οποίο, όπως εκ των υστέρων αποδείχθηκε, συνέτεινε στην διατήρηση της ληστείας και αφορούσε την λιποταξία. Η ανάγκη δηλαδή για προφύλαξη από τις στρατιωτικές και δικαστικές κυρώσεις, εξαιτίας της αποφυγής της στρατιωτικής θητείας, οδηγούσε τους λιποτάκτες στα βουνά και κατ' επέκταση στην ένοπλη παρανομία. Στην κατεύθυνση αυτή, στον Ηπειρωτικό χώρο, πολλοί από τους ανυπότακτους και τους λιποτάκτες κατέληγαν στον σχηματισμό ενόπλων ομάδων με στόχο την αποφυγή της σύλληψης. Για την αντιμετώπιση του φαινομένου και ευρύτερα της ελλείψεως στρατιωτικού δυναμικού, το Φρουραρχείο Ιωαννίνων ανέπτυξε δραστηριότητα για την σύλληψη των λιποτακτών²²⁰ υπό τον επίλαρχο Ν. Κουλούρη²²¹. Είναι ενδεικτικό ότι το 1922, έτος της Μικρασιατικής εκστρατείας, αλλά και το 1923, στρατιωτικά αποσπάσματα, ιδιαίτερα στην περιοχή

²¹⁹ Ρίκη Βαν Μπουσχότεν, *Ανάποδα χρόνια, Συλλογική μνήμη και ιστορία στο Ζιάκα Γρεβενών (1900 - 1950)*, ό. π., σ. 41.

²²⁰ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, τόμος Δ' 1921 - 1922, ό. π., σ. 59. Επίσης σχετικά βλ. Πάνος Δήμ. Τζιόβας, *Το Ζάλογγο Ιωαννίνων*, Ιωάννινα 2002, σσ. 129 - 131.

²²¹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 7/6/1922, Αρ. 1334 (1434).

του Ζαγορίου και της Κόνιτσας, προέβησαν στη σύλληψη πολλών φυγοστράτων, των οποίων ο αριθμός υπερέβαινε τα 300 άτομα στο σύνολο²²². Επίσης την εξεύρεση νέων μέτρων για την καταστολή της ληστείας στην Ήπειρο, επεδίωξε και ο αρχηγός της Χωροφυλακής υποστράτηγος Παναγιωτόπουλος, ερχόμενος στα Ιωάννινα το τελευταίο δεκαήμερο του Μαΐου 1924, ενώ διαφωτιστική ως προς το θέμα κρίνεται και η έκθεση του Διοικητή Χωροφυλακής Ηπείρου Νικολάου Πλατή το 1919²²³. Στόχος του ήταν η ένταση της δράσης των καταδιωκτικών αποσπασμάτων, συνεπεία των οποίων σημειώθηκαν πράγματι μερικές εξοντώσεις ληστοσυμμοριών²²⁴.

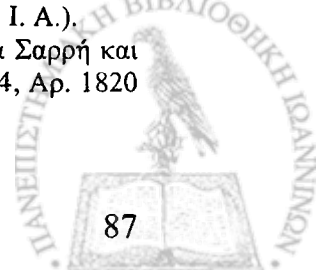
Σημαντικός για την εξέλιξη του συγκεκριμένου θέματος κρίνεται και ο ρόλος του τύπου. Όπως και στις προηγούμενες περιπτώσεις, οι εφημερίδες βοήθησαν στην δημιουργία ενός κλίματος που στην συνέχεια διευκόλυνε, εάν δεν προκάλεσε, την κρατική επέμβαση. Ήδη από το 1921, η βενιζελική εφημερίδα «Κήρυξ» καταλόγιζε ευθύνες στις κρατικές Αρχές επειδή δεν προέβαιναν σε συλλήψεις, ενώ η λιποταξία αποτέλεσε και ζήτημα πολιτικής αντιπαράθεσης. Είναι χαρακτηριστικές ορισμένες αναφορές προερχόμενες από ένα σχετικό δημοσίευμα της εφημερίδας: «...Σεις αφήσατε ασυδότητους ανυποτάκτους και φυγοστράτους διατρέχοντας ενόπλιως την ύπαιθρον χώραν και διασαλεύοντας την δημοσίαν τάξιν, αφ' ενός μεν δια να μη δυσαρεστήσητε τους φίλους σας και αφ' ετέρου δια να διατάξητε τυφεκισμούς παρομοίους προς τους της κυβερνήσεως Βενιζέλου και λάβουν τα πολιτικά σας επιχειρήματα την αξίαν αυτών. Και ούτως αφήκατε φιλησύχους πολίτας να τρομοκρατούνται και να ληστεύονται...»²²⁵. Πέραν της λιποταξίας, στο ίδιο πλαίσιο λογικής, έχουν εντοπιστεί και άλλοι παράγοντες που συνέδραμαν στην διατήρηση των ληστρικών πράξεων. Θα μπορούσαμε, επί παραδείγματι, σε αυτούς να συμπεριλάβουμε τις περιπτώσεις πραγματοποίησης ενός εγκλήματος ή μίας ζωοκλοπής. Η διάπραξη δηλαδή αυτών από κάποιο πολίτη ισοδυναμούσε, κατά πλειοψηφία, με προσφυγή στην παρανομία και κατ' επέκταση στην διάπραξη νέων παραβάσεων. Και αυτό διότι στην συλλογιστική των δραστών λειτουργούσε

²²² Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 15/6/1922, Αρ. 1340 (1440), της 15/6/1922, Αρ. 1341 (1441) και 16/6/1922, Αρ. 1342 (1442).

²²³ Από την πολυσέλιδη και λεπτομερή έκθεση του Ανωτέρου Διοικητικού της Χωροφυλακής Ηπείρου Νικολάου Πλατή το 1919, προς το Αρχηγείο της Χωροφυλακής στην Αθήνα ξεχωρίσαμε τα κάτωθι αποσπάσματα: «Αριθ. 2671/1, Εν Ιωαννίνους τη 14 8/βρίου 1919, Η Ανωτ. Διοικ. Χωροφ. Ηπείρου προς το Αρχηγείον της Χωροφυλακής, Τμήμα Β', Αθήνας ... Περί της εν Ηπείρω καταστάσεως της δημοσίας τάξεως και ασφαλείας και εφαρμογή μέτρων προς αποκατάστασιν αυτής ... όντως η εν Ηπείρω κατάστασις της δημοσίας τάξεως και ασφαλείας, δεν ευρίσκετο ουδ' ευρίσκεται εισέτι εις ευχάριστον σημείον. Τούτο και εγώ αυτός αντελήφθην από της πρώτης ημέρας της αφιξεώς μου ενταύθα ... Η Ήπειρος χώρα ορεινή και ανώμαλος, είναι προσιτή εις την διατήρησιν της ληστείας και παντός κακοποιού στοιχείου. ... Υπήρξεν εποχή καθ' ην η συγκοινωνία Ιωαννίνων – Πρεβέζης διεκόπη, διότι λησταί πολυάριθμοι καταλαμβάνοντες την οδόν, ελήστευον πάντα διερχόμενον είτε δι' αμάξης, είτε δι' αυτοκινήτου. Το κτηνοτροφικόν στοιχείον και ιδίως οι αρχιποιμένες ηναγκάζοντο να καταβάλλωσι λύτρα κατά τας θερινάς και χειμερινάς περιόδους, αρκετάς χιλιάδας δραχμών υπολογιζομένων κατ' έτος εις 300 χιλιάδας και πλέον, όπως μη παρενοχλώνται υπό των ληστών ... Εκ των κατοίκων ιδίως των εν Ζαγοροχωρίων πλείστοι ηναγκάζοντο να υποθάλωσι τους ληστές και να τους κολακεύωσι δια χρημάτων και άλλων παρυφών, όπως μένωσι ανενόχλητοι. Το πλείστον δε των ευπόρων και φιλυσίων δεν ετόλμων να εξέλθωσι από της οικίας των και ιδίως κατά τας νύκτας, ουδέ να ταξιδεύωσιν. Εν γένει δε η κατάστασις επαρουσίαζεν εικόνα όλως δυσάρεστον από απόψεως δημοσίας τάξεως και ασφαλείας...» (Αρχ. Νικολάου Πλατή, Ντοσιέ Νο 10, Φάκ. 3 – Ε. Λ. Ι. Α.).

²²⁴ Τα κομμένα κεφάλια των ληστοσυμμοριτών Δημ. Σιντόρη, Ευθ. Κοντογιώργου, Ηλία Σαρρή και Χρ. Κατέρη εκτέθηκαν σε κοινή θέα στα Ιωάννινα. (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 30/5/1924, Αρ. 1820 και Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου, ό. π., σσ. 167).

²²⁵ Εφημερίδα ΚΗΡΥΞ της 30/7/1921, Αρ. 343.

αποτρεπτικά η πιθανότητα της σύλληψης καθώς θα αντιμετώπιζαν δικαστικά την ποινή του εκτοπισμού ή έως τα μέσα της δεκαετίας του 1920 ακόμη και την ποινή του θανάτου.

Στηριζόμενοι στο αξιακό και κοινωνικό περιβάλλον της συγκεκριμένης περιόδου, μετατοπίζουμε το ενδιαφέρον μας στην ασθενή παρουσία της κοινωνικής πολιτικής εκ μέρους των κυβερνήσεων. Το περιγραφόμενο ανωτέρω κοινωνικό κλίμα επέβαλλε ανάλογη κοινωνική αναταραχή (και στην Ήπειρο), ενώ τα κατασταλτικά μέτρα που λαμβάνονταν τις περισσότερες φορές επέφεραν τα αντίθετα αποτελέσματα. Ειδικότερα, επικεντρώνουμε στις περιπτώσεις χορήγησης αμνηστίας²²⁶ σε ληστές ή καταδίκης σε εκτοπισμό συγγενών των ληστών. Σαφή εικόνα της καταστάσεως θα μας αποδώσει κατωτέρω μία επισκόπηση των κρατικών μέτρων εναντίον των ληστών, ενώ βοηθητική ως προς αυτό είναι η αρθρογραφία της εποχής.

Η επανεμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών στην Ήπειρο, συγκρινομένων πλέον με αυτές της οθωμανικής περιόδου, έδωσε την δυνατότητα στο Υπουργείο Εσωτερικών να θεσπίσει κατασταλτικά μέτρα. Νέες μορφές ελέγχου εντάχθηκαν στις υπηρεσίες του κράτους, ενώ για την καταπολέμηση της ληστείας ο κρατικός μηχανισμός διευκολύνθηκε στην εφαρμογή μέτρων, τα οποία, εντέχνως, όπως έχει ήδη αναφερθεί, προσάρμοσε και στις διώξεις με πολιτικό χαρακτήρα. Η βούληση του κράτους είχε τρεις βασικές κατευθύνσεις: την κατάρτιση μεταβατικών αποσπασμάτων των 6 ανδρών για την καταπολέμηση των ενόπλων, την επιβολή του μέτρου του εκτοπισμού για όσους πολίτες υπέθαλπαν εγκληματίες και, τέλος, την επικήρυξη των ληστών. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του ληστή Χαντζάρα, επικηρυγμένου προς 14.000 δρχ., ο οποίος φονεύθηκε από τα καταδιωκτικά αποσπάσματα τον Μάρτιο του 1919²²⁷. Μάλιστα, οι προσπάθειες των καταδιωκτικών αποσπασμάτων για τη σύλληψη του ληστή αποτέλεσαν και αντικείμενο συζητήσεως στο ελληνικό κοινοβούλιο στις 14 Δεκεμβρίου 1918 μεταξύ του Υπουργού Εσωτερικών Σ. Σίμου και του Βουλευτού Ιωαννίνων Π. Φλώρου²²⁸.

Επίσης για την καταπολέμηση της ληστείας η κυβέρνηση του Αλέξανδρου Παπαναστασίου και ο υπουργός του νεοσύστατου Υπουργείου Εννόμου Τάξεως Θεόδωρος Πάγκαλος²²⁹, τον Μάιο του 1924, δημιούργησαν ειδικά σώματα, αποτελούμενα από πρώην αντάρτες της οθωμανικής περιόδου, οι οποίοι γνώριζαν καλά το Ηπειρωτικό έδαφος²³⁰. Η πρωτοβουλία αυτή ενείχε βεβαίως και το

²²⁶ Για το μέτρο της αμνηστίας από τον 19ο αιώνα βλ. Νίκος Θεοτοκάς - Νίκος Κοταρίδης, *Η οικονομία της βίας, Παραδοσιακές και νεωτερικές εξουσίες στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, ό. π., σσ. 59 - 118.

²²⁷ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 2/4/1919, Αρ. 675 (905). Το κεφάλι του επικηρυγμένου ληστού απεστάλη στην πόλη των Ιωαννίνων και εξετέθη σε δημόσιο θέαμα, προς συμμόρφωσιν των θεατών.

²²⁸ *Αι Αγορεύσεις του Ελληνικού Κοινοβουλίου 1909 - 1956*, τόμος Ε', περίοδος Β', Αθήναι 1958, σ. 268.

²²⁹ Το Υπουργείο Εννόμου Τάξεως (μετέπειτα Δημοσίας Τάξεως) ιδρύθηκε το 1924 (Ν. Δ. «Περί ιδρύσεως Υπουργείου Εννόμου Τάξεως» - ΦΕΚ 68/28-3-1924) επί πρωθυπουργίας Αλεξάνδρου Παπαναστασίου. Πρώτος υπουργός ήταν ο Θεόδωρος Πάγκαλος, ενώ έχει ενδιαφέρον να δούμε ποιες ήταν οι αρμοδιότητές του σύμφωνα με το Ν. Δ.: «...*Η διεύθυνσις Χωροφυλακής και Δημοσίας Ασφαλείας, το Τμήμα Αστυνομίας Ηόλων, το Τμήμα Αγορανομίας του Υπουργείου Εσωτερικών, το Τμήμα Αγοροφυλακής του Υπουργείου της Γεωργίας και η Διεύθυνσις Χωροφυλακής του Υπουργείου των Στρατιωτικών ως και άπανσαι αι κατά τας κειμένας διατάξεις εις την αρμοδιότητα αυτών υπαγόμεναι περιφερειακαί υπηρεσίαι και Καταστήματα, αποσπώμενα εκ των οικείων Υπουργείων, υπάγονται εις το Υπουργείον Εννόμου Τάξεως...*».

²³⁰ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 19/5/1924, Αρ. 46 - 47 - 48.

ενδεχόμενο, όπως αποδείχθηκε άλλωστε, πρώην αντάρτες και επαναστάτες, οι οποίοι αργότερα ανέπτυξαν ληστρική δράση να καλούνται στην πάταξη της ληστείας. Το ίδιο ισχύει και με το μέτρο της άρσης των επικηρύξεων και της χορήγησης αμνηστίας σε ληστές, οι οποίοι θα εξόντωναν άλλες συμμορίες. Πάντως, η ανάπτυξη των ληστρικών συμπεριφορών κατά τα επόμενα τρία χρόνια, μάλλον απέδειξε ότι οι μεγάλες συμμορίες εκμεταλλεύθηκαν τα παραπάνω μέτρα, δρώντας αναλόγως και υπό καθεστώς αμνηστίας. Άξια αναφοράς είναι η περίπτωση άρσης εκτοπισμού του αποκαλούμενου «Βασιλέα των Ορέων» Τσίλη Μάστορα²³¹. Ο συγκεκριμένος ληστής εξασφάλισε την αμνηστία από το κράτος, διότι εξόντωσε μία συμμορία στην Παραμυθιά, αν και συνέχισε τις δραστηριότητές του. Στην ίδια λογική²³² εντάσσεται και η «σκανδαλώδης», κατά πολλούς, απόδοση αμνηστίας, την ίδια χρονιά, στους Ρεντζαίους, οι οποίοι όμως εξακολουθούσαν τη δράση τους, με αποκορύφωμα τη ληστεία της Πέτρας το 1926²³³.

Τα συγκεκριμένα μέτρα επικρίθηκαν έντονα από τις τοπικές εφημερίδες, ενώ δεν έλειψαν και οι ευθείες κατηγορίες του Χρήστου Χρηστοβασίλη²³⁴ προς το κράτος ότι σκόπιμα υπέθαλπε τη ληστεία. Για την περίπτωση δε της αμνηστίας του Τσίλη Μάστορα έγραψε: «...η δε αποδιδομένη εις αυτόν καταστροφή της ληστοσυμμορίας του Χασάν Λιούλιε και αφενός 2-3 ασήμων ληστοφυγοδίκων Αλβανών, ταύτα εγένοντο παρά του αδελφού του, διά λόγους προσωπικής εκδικήσεως και ουχί προς παροχήν υπηρεσίας ει την Δημοσίαν Ασφάλειαν, διότι, αν ήθελε ο Τσίλη Μάστορας να υπηρετήσει την Δημοσίαν Ασφάλειαν, ώφειλε να εξοντώση πρωτίστως τον εαυτόν του και την συμμορίαν του...»²³⁵. Οι πολιτικές διαστάσεις στο θέμα των αμνηστιών, από τον αντιβενιζελικό Χρηστοβασίλη, αφορούσαν κυρίως σε κατηγορίες για εκλογική συνεργασία των δημοκρατικών κυβερνήσεων με τους ληστές. Έγραφε ως προς αυτό με ιδιαίτερη επιμονή καθ' όλο το 1924: «...Το κράτος εν Ηπείρω ήρχισε να χάνη την υπόστασίν του εν τη υπαίθρω χώρα...η άρσις των επικηρύξεων αποδεικνύει την προφανή αδυναμία της Κυβερνήσεως να εξολοθρεύση τα εν Ηπείρω κακοποιά στοιχεία, δι' ό και εξαναγκάζεται αύτη να προβαίνη εις είδος συνθηκολογήσεως μετ' αυτών,...και αν οι λησταί βγαίνουν στο κλαρί με την παρήγορον ελπίδα ότι, αφού δράσουν και πλουτίσουν, θ' αμνηστεύονται;...»²³⁶. «...Είναι πανθολογούμενον ότι οι λησταί περιήρχοντο έφιπποι τα χωριά της Παραμυθίας και εφοβέριζαν τους απροστάτευτους χωρικούς...αν δεν ψηφίσουν την

²³¹ Ο Τσίλη Μάστορας έδρασε, ιδιαίτερα, στην περιοχή του Ζαλόγγου και της Παραμυθιάς. Σχετικά βλ. Πάνος Δήμ. Τζιόβας, *Το Ζάλογγο Ιωαννίνων*, Ιωάννινα 2002, σσ. 130 - 131 και ο ίδιος, *H Βερενίκη (Βερνίκο) Ιωαννίνων*, Ιωάννινα 2005, σσ. 225 - 226.

²³² Παρόμοια υπήρξε και η συμπεριφορά των ληστών Ν. Κιάμου και Κ. Νάση, οι οποίοι μόλις αμνηστεύτηκαν, νόμιμοι πλέον εισέβαλαν στον σταθμό της χωροφυλακής Παραμυθίας, όπου είχαν αντιπαλότητα με τον διοικητή του ανθυπομοίραρχο Σ. Παπαθεοδώρου και προέβησαν σε εξευτελισμό και ύβρεις (Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σσ. 190 - 191 και Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 29/9/1924, Αρ. 86).

²³³ Μόλις οι Ρεντζαίοι παρέλαβαν το διάταγμα της αμνηστίας, ελεύθεροι κινήσεων πλέον, πήγαν στο καλύτερο κουρείο της πόλης και ξύρισαν τα γένια τους, έκοψαν τα μαλλιά τους και ο «κοσμάκης απ' έξω από το κουρείο, χαζεύων, τους εθαύμαζε!» (Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σ. 211). Επίσης βλ. Νίκος Ι. Πάνος, *Ρεντζαίοι, οι Βασιλείς της Ηπείρου*, Φιλιππιάδα 2006, σσ. 49 - 59.

²³⁴ Για τον βίο του δημοσιογράφου, λογοτέχνη και πολιτικού Χρήστου Χρηστοβασίλη καθώς και την ισχυρή επιρροή του στα Ηπειρωτικά δρώμενα βλ. Δροσιά Κατσιλά, *Ο βίος και το έργο του Χρήστου Χρηστοβασίλη, Γραμματολογική και αρχαιακή μελέτη*, Διδακτορική Διατριβή, Ιωάννινα 2007.

²³⁵ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 22/5/1924, Αρ. 49.

²³⁶ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 19/5/1924, Αρ. 46-47-48.

Δημοκρατίαν!»²³⁷. «...το κράτος πιεζόμενον υπό διαφόρων ισχυρών πολιτικών παραγόντων, προέβη εις την χορηγίαν αμνηστίας εις τους Ρεντζαίους, περιφρονήσαν τα ανθρώπινα δικαιώματα δίκαια τόσων χιλιάδων Ηπειρωτών, οίτινες εληστεύθησαν, εφονεύθησαν, ηγματούθησαν, εκακοποιήθησαν, υπεβλήθησαν εις λύτρα και εις φόρους...»²³⁸. Οι συγκεκριμένες θέσεις του Χρηστοβασίλη εκφράζουν σαφώς μία πικρία για την κρίση της ασφάλειας στην Ήπειρο και προξενούν ερωτηματικά για τις πραγματικές προθέσεις του κρατικού μηχανισμού στο πρόβλημα της ληστοκρατίας. Παράλληλα, όμως, με αφορμή αυτό το πλαίσιο των ενεργειών θεμελιώθηκαν τα δεδομένα του κοινωνικού και πολιτικού ελέγχου και εν γένει του κατασταλτικού παρεμβατισμού. Ο φανατικός λόγος του Χρηστοβασίλη αποδεικνύει ότι ο έντονος πολιτικός διχασμός της εποχής είχε εισχωρήσει και στα κοινωνικά ζητήματα, όπως αυτό της εγκληματικότητας και αναζητούνταν (και αποδίδονταν) ευθύνες με πολιτικά κριτήρια. Από την άλλη πλευρά οι ίδιοι οι ληστές, με την κυριαρχική και οπλική τους ικανότητα αλλά και το λαϊκό έρεισμα, εκμεταλλεύθηκαν την ισχνή παρουσία της κεντρικής εξουσίας και αναλάμβαναν συχνά το ρόλο του «πολιτικού διαμεσολαβητή» ανάμεσα στην κεντρική εξουσία και την τοπική κοινωνία²³⁹. Κάτι που οδήγησε σε ανάπτυξη, βεβαίως, των πελατειακών σχέσεων με την τοπική κοινωνία και δημιούργησε ένα πολύπλοκο πλέγμα δεσμών πολιτείας - ληστών και αγροτικής (κυρίως) κοινωνίας.

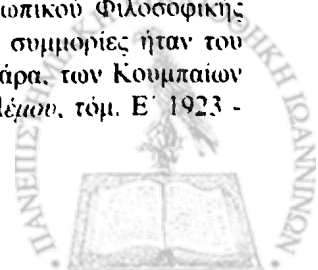
Επιχειρώντας μία συσχέτιση των δεδομένων με τον υπόλοιπο ελληνικό χώρο διαπιστώνουμε ότι η ληστοκρατία υπήρξε διαδεδομένη, εκτός από την Ήπειρο, σε όλες τις περιοχές της κεντρικής Ελλάδας. Γνωστοί ληστές, όπως ο Γιαγκούλας, ο Καντάρας, ο Παπαγεωργίου, ο Τζατζάς, ο Βελώνης, οι Μπαμπάνηδες απέκτησαν φήμη, στις τοπικές κοινωνίες από τις ενέργειες τους.²⁴⁰ Η κυβέρνηση του Ανδρέα Μιχαλακόπουλου και ειδικότερα ο υπουργός Εσωτερικών Γ. Κονδύλης για την αντιμετώπιση του φαινομένου ίδρυσαν ένα ειδικό σώμα για την καταδίωξη της ληστείας. Επρόκειτο για τα «Τάγματα των Κυνηγών», όπου το κάθε τάγμα απαρτιζόταν από 400 οπλίτες με αποκλειστική αρμοδιότητα την πάταξη των ληστών. Το νομοσχέδιο για τα τάγματα εγκρίθηκε στη συνεδρίαση της Βουλής της 10ης Απριλίου 1925, ύστερα από πολυήμερη συζήτηση, στην οποία εκφράστηκαν

²³⁷ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 7/8/1924, Αρ. 71.

²³⁸ Ο Χρηστοβασίλης στις 24 Οκτωβρίου 1924 δέχθηκε επίθεση από τους Ρεντζαίους στην οδό Τσιριγώτη των Ιωαννίνων (Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 27/10/1924, Αρ. 94). Επίσης σχετικά βλ. Δροσιά Κατούλα, *Ο βίος και το έργο του Χρήστου Χρηστοβασίλη. Γραμματολογική και αρχαιολογική μελέτη, ό. π.*, σσ. 137 - 138. Ένα έτος αργότερα ο Χρηστοβασίλης επαναλάμβανε ότι η καταδίωξη των ληστών ήταν φαινομενική και σε άρθρο του υπό τον τίτλο «Το ληστρικό πανόραμα της Ηπείρου» τόνιζε ότι οι παραβάτες είχαν προσφέρει εκδουλεύσεις σε εκλογικές αναμετρήσεις και δημοψηφίσματα, με συνέπεια, να ελέγχουν στην ουσία το κράτος και όχι να ελέγχονται (Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 23/3/1925, Αρ. 136).

²³⁹ Ρίκη Βαν Μπουσχότεν, *Ανάποδα χρόνια. Συλλογική μνήμη και ιστορία στο Ζιάκα Γρεβενών (1900 - 1950)*, ό. π., σ. 45 και Γιώργος Δ. Κοντογιώργης, *Κοινωνική δυναμική και πολιτική αυτοδιοίκηση. Οι ελληνικές κοινότητες της Τουρκοκρατίας*, Αθήνα 1982, σσ. 351 - 370.

²⁴⁰ Θεόδωρος Α. Νημάς, «Η ληστοκρατία στη Βορειοδυτική Θεσσαλία από την απελευθέρωσή της (1881) έως το 1930 περίπου», *Τρικαλινά*, τόμ. 20, Τρίκαλα, Φιλολογικός Ιστορικός Λογοτεχνικός Σύνδεσμος Τρικάλων, 2000 και Σπύρος Α. Μπρέκης, «Το πρόβλημα της ληστείας στη μεθοριακή Φθιώτιδα (1832 - 1881)», *Παρουσία*, τόμ. ΣΤ', Σύλλογος Διδακτικού Προσωπικού Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, 1988. Στην Ήπειρο οι περισσότεροι γνωστοί συμμορίες ήταν του Τσίλη Μάστορα, του Ευάγγελου Τάση, του Λάμπρου Γκαρτζονίκα, του Καντάρα, των Κουμπαιών και φυσικά των Ρεντζαίων (Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννηνα του Μεσοπολέμου*, τόμ. Ε' 1923 - 1924, ό. π., σ. 47).

πολλές αρνητικές απόψεις για την σκοπιμότητα του νομοσχεδίου²⁴¹. Στην συζήτηση, η οποία προηγήθηκε της τελικής ψηφοφορίας, μεταξύ των ομιλητών ανέπτυξε την άποψή του για τις αιτίες αναζωπύρωσης των ληστρικών φαινομένων στα Ιωάννινα και ο βενιζελικός βουλευτής Ιωαννίνων Π. Γιωτόπουλος²⁴². Σύμφωνα με τον Γιωτόπουλο το ζήτημα της ληστείας έπρεπε να εξετασθεί από κοινωνική, νομοθετική, διοικητική και καταδιωκτική άποψη. Θεωρούσε ότι υπήρχαν ενδείξεις πως στην Χωροφυλακή υπήρχαν άτομα που είχαν αναπτύξει θετικές σχέσεις με τους ληστές ενώ τόνισε ότι όσοι κατέδωσαν ληστές στα Ιωάννινα αργότερα εκτελέστηκαν. Ταυτοχρόνως, εξέφρασε τη γνώμη, ότι το μέτρο αμνηστείας των ληστών ενίσχυσε το φαινόμενο αντί να το αποδυναμώσει, καθώς και ότι τα αδικήματα της ληστείας θα έπρεπε να εκδικάζονται από τα Εφετεία. Η τοποθέτηση του βενιζελικού βουλευτή για το θέμα της ληστοκρατίας στην Ήπειρο επικροτήθηκε από το σύνολο του τύπου των Ιωαννίνων. Ακόμα και ο Χρηστοβασίλης, αν και αντιβενιζελικός, θεώρησε χρήσιμη την παρέμβασή του σε κύριο άρθρο της εφημερίδας του²⁴³. Όμως η έντονη πολιτική διαμάχη οδήγησε τον Χρηστοβασίλη, στο ίδιο άρθρο, να αξιοποιήσει πολιτικά το ζήτημα και να παρατηρήσει επίσης για τον βουλευτή: «...θα μοι επιτρέψει ο κ. Π. Γιωτόπουλος να αμφισβητήσω το ότι δεν ετόλμων λόγω της ληστείας οι φιλελεύθεροι υποψήφιοι να εξέλθουν προς ψηφοθηρίαν και ένεκα τούτου συνωδεύοντο υπό λόχου στρατού. Ο συνοδεύων τότε λόχος τους φιλελευθέρους υποψηφίους, τους συνώδευε, διά να πιστοποιηθή ότι ο

²⁴¹ Αι Αγορεύσεις του Ελληνικού Κοινοβουλίου 1909 - 1956, Περίοδος Β', τόμ. Η', Αθήνα 1959, σ. 33.

²⁴² Το κυριότερο μέρος της ομιλίας του βουλευτού είναι το παρακάτω: «...**Π. Γιωτόπουλος:** Πρέπει να ανατρέξωμεν εις τα αίτια της ληστείας, ερευνώντες και εξετάζοντες ταύτα μετ' αμεροληψίας και μετριοπαθείας. Από 4 απόψεων πρέπει να εξετασθεί το ζήτημα της ληστείας και είναι αύται η κοινωνική, η νομοθετική, η διοικητική και η καταδιωκτική. Εξετάζων εκάστην των απόψεων τούτων και τονίζω ότι εν τω νομό Ιωαννίνων όσοι εντόπιοι ηθέλησαν να καταδώσωσι κρησφύγετα ληστών επιμωρήθησαν υπ' αυτών διά θανάτου. Τα γεγονότα ταύτα ενετύπωσαν την πεποίθησιν εις πολλούς ότι μεταξύ αυτής της Χωροφυλακής υπήρχον άτομα ευρισκόμενα εν επαφή με τους ληστές. Είς υπαξιωματικός της Χωροφυλακής υπηρετών εις Καλέντζι - Μαλακασίου κατηγγέλθη ότι ευρίσκεται εν τοιαύτη επαφή μετά ληστών. Εζητήθη η μετάθεσίς του και μετά αγώνα δεινόν κατωρθώθη η μετάθεσίς του, πεισθέντος επί τέλους του Διοικητού κ. Πλατή να προτείνη την μετάθεσίν του. Περί δε του κ. Πλατή υπήρχον διαδόσεις ότι ευρίσκοτο εις επαφήν με τους ληστές. Μέχρι τοιούτου σημείου είχε φθάσει η προς αυτόν δυσπιστία, ήτις ενδεχόμενον να προήρχετο εκ της μεγάλης αδεξιότητος ήν επέδειξεν ούτος εν Ηπείρω. **Δ. Φλιωριάς:** Διαμαρτύρομαι διότι αποδίδονται ασύστατοι αιτιάσεις κατά εγκρίτου αξιωματικού οίος ο κ. Πλατής. **Α. Μητσοτάκης:** Ο αξιωματικός κ. Πλατής, διευθύνων ήδη την Χωροφυλακήν Κρήτης, επέτυχε πλήρως και αποτελεί εγκαλλώπισμα της Χωροφυλακής. **Π. Γιωτόπουλος:** Η κοινωνία της Ηπείρου και αι Αρχαί Ηπείρου κατά την εποχήν εκείνην είχαν τελείως αποκαρδιωτικήν εντύπωσιν διά την δράσιν του κ. Πλατή. Οι υποψήφιοι, του συνδυασμού Ιωαννίνων δεν ηδύνατο να περιοδεύσωσι και ηναγκάσθησαν να συνοδευθώσιν υπό πεζικού τακτικού Στρατού διά να είναι εν ασφαλεία...Ανεχαιτίσθη η ληστεία, επί της πρώτης δημοκρατικής Κυβερνήσεως, αλλά κατόπιν εσχηματίσθη νέα σχολή προσηλυτών ληστών, εφόσον βλέπουσι μεγάλους ληστές αμνηστευθέντας. Τοιούτοι είναι οι Ρεντζαίοι, οι οποίοι έχουσι μεγάλην επιρροήν και των οποίων η πολυτελής και επί αυτοκινήτων εμφάνισις εν τη πόλει Ιωαννίνων αποτελεί κοινόν σκάνδαλον και αφορμήν δημιουργίας νέου φυτωρίου ληστών. Δυστυχώς η Ήπειρος εγκατελείφθη, οικτρώς από απόψεως οδοποιίας. Εφόσον δεν κατασκευάζομεν οδούς εν Ηπείρω και μάλιστα την οδόν Γουμνένισης - Παραμυθίας - Ιωαννίνων, την κατασκευήν της οποίας αγωνιωδώς αλλά και μάτην επί τόσα έτη αναμένει ο νόμος Ιωαννίνων, δεν δυνάμεθα να έχωμεν πλέον εφόδιον εξοντώσεως της ληστείας. Από νομοθετικής απόψεως θεωρώ απαραίτητον τα εγκλήματα της ληστείας να δικάζονται παρά των Εφετών, διότι οι ένορκοι είναι πολλάκις επεικειές. Από καταδιωκτικής απόψεως νομίζω ότι έχομεν ανάγκην Σώματος επιλέκτων, όπερ να αντιτάσση συναίσθημα χρηστότητος και αυταπαρνήσεως αφ' ενός, ειδικεύσιν δε αφ' ετέρου έναντι της ειδικεύσεως των ληστών...» (Αι Αγορεύσεις του Ελληνικού Κοινοβουλίου 1909 - 1956, ό. π., σ. 32).

²⁴³ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 13/4/1925, Αρ. 142.

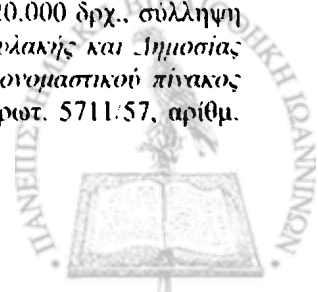
συνδυασμός αντιπροσώπευε τον Βενιζέλον... Δεν δύναται ν' αρνηθή ο κ. Γιωτόπουλος ότι υπήρξε φίλος όλων των ληστών, μη εξαιρουμένων ουδέ των Ρεντζαίων, διότι και αυτός ειργάσθη όπως αμνηστευθούν οι διάφοροι λήσταρχοι...». Ακόμη, ο Χρηστοβασίλης σε μία ανοικτή επιστολή μέσω της εφημερίδας του, προς τον Θεόδωρο Πάγκαλο, στις 14 Ιανουαρίου 1926, υπογράμμισε τη σύνδεση μεταξύ ληστών και κτηνοτρόφων²⁴⁴ και ουσιαστικά διαμόρφωσε ως «αναγκαίες» τις προϋποθέσεις για την επιβολή νέων μέτρων. Θεωρούσε ότι οι ληστές χρησιμοποιούσαν τα τσελιγκάτα ως καταφύγιο και προέτρεπε τον Πάγκαλο να αναπτύξει στην Ήπειρο μία δύναμη, η οποία θα παρακολουθούσε στενά καθένα από αυτά. Στήριζε την επιχειρηματολογία του στο ότι «... το μεν καλοκαίρι αι ληστεΐαι διεπράττονται προς βορράν των Ιωαννίνων, ότε οι τσιελεγκάδες ευρίσκονται εις τα βουνά του Μετσόβου, του Ζαγορίου, της Κόνιτσας και του Πωγωνίου, τον δε χειμώνα προς νότον των Ιωαννίνων ότε οι Τσιελεγκάδες ευρίσκονται εις τα χειμαδειά της Φιλιπιάδος, της Πρεβέζης και της Τσαμουριάς...». Ανεξαρτήτως, πάντως, των ανωτέρω πρωτοβουλιών, τον Φεβρουάριο του 1926 η διεύθυνση της Γενικής Ασφαλείας Αθηνών προχώρησε στην ίδρυση νέων Κέντρων Γενικής Ασφαλείας σε πόλεις της Ελλάδας, ως παραρτημάτων, μεταξύ των οποίων και στα Ιωάννινα, με έδρα το Στρατηγείο της VIII Μεραρχίας²⁴⁵.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1920 ένα ακόμη ζήτημα, το οποίο καθιστούσε τη ληστεία ακόμα παρούσα ήταν οι ίδιοι οι φυγοδικούντες ληστές. Σε έγγραφό του, τον Αύγουστο του 1931, το Υπουργείο Εσωτερικών προς όλες τις διοικητικές, δικαστικές και αστυνομικές Αρχές του κράτους γνωστοποίησε όλους τους επικηρυγμένους ληστές, μεταξύ των οποίων ευρίσκονταν και 8 από το Νομό Ιωαννίνων σε γενικό σύνολο 55²⁴⁶. Παράλληλα, στη διατάραξη της κοινωνικής ευρυθμίας συνέβαλαν, σε σημαντικό βαθμό, επιπροσθέτως, ο υπερβάλλον ζήλος ή κάποιες αδεξιότητες, είτε σχετικές ιδιαίτερα με το μέτρο του εκτοπισμού είτε με την αυταρχική συμπεριφορά της χωροφυλακής προς τους πολίτες. Ως εκ τούτου, στρέφουμε την προσοχή μας σε ένα άλλο μέτρο που εφάρμοσε το κράτος για την πάταξη της ληστείας και αφορά τις εκτοπίσεις. Στόχος του μέτρου ήταν να

²⁴⁴ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 14/1/1926, Αρ. 221.

²⁴⁵ ΑΥΕΞ, 1926, 3/9.1, «Ζητήματα Εθνικιστικής Προπαγάνδας», *Έγγραφα Γενικής Ασφαλείας Κράτους προς το Υπουργείον Εξωτερικών* (Αρ. πρωτ. 186/1 26-2-1926, 178/1 22-2-1926).

²⁴⁶ Οι επικηρυγμένοι ληστές οι οποίοι κατάγονταν από το Νομό Ιωαννίνων, σύμφωνα με το έγγραφο του διευθυντού του Υπουργείου Εσωτερικών Εμμανουήλ Κατσιγιαννάκη, ήταν: 1) *Τάσης ή Τάσης Χρήστος* από τους Κοκλιούς Ιωαννίνων (χρονολογία επικηρύξεως 14-2-1915, ποσό αμοιβής: σύλληψη 3.000 δρχ., διαμονή: Ν. Αμερική), 2) *Σουλιώτης Κωνσταντίνος* από τη Δραγουμή Παραμυθιάς (χρονολογία επικηρύξεως 28-4-1920, Φ. Ε. Κ. Α105/9-5-1920, ποσό αμοιβής: κατάδειξη 1.500, σύλληψη 3.000 δρχ., διαμονή: Σικάγο Αμερικής), 3) *Κοντός Χρήστος ή Καραϊσκος* από τους Καργιώτες Παραμυθιάς (χρονολογία επικηρύξεως: 26-10-1923, Φ. Ε. Κ. Α319/5-11-1923, ποσό αμοιβής: κατάδειξη 10.000 δρχ., σύλληψη 20.000 δρχ., διαμονή: Αλβανία), 4) *Λυκομάτης ή Τάμπε Λάμπρος*, αρβανιτοβλάχος από Ιωάννινα (χρονολογία επικηρύξεως 29-11-1924, Φ. Ε. Κ. Β110/18-12-1924, ποσό αμοιβής: κατάδειξη 10.000 δρχ., σύλληψη 20.000 δρχ., διαμονή: Αγίου Σαράντα), 5) *Ντάγκας Ηλίας* από το Ξέχωρο - Ντέμι Φιλιατών (χρονολογία επικηρύξεως 27-9-1924, Φ. Ε. Κ. Β93/11-10-1924, ποσό αμοιβής: κατάδειξη 5.000 δρχ., σύλληψη 10.000 δρχ., διαμονή: Αλβανία), 6) *Γιουσούφ Ζώτε και Νταμίν Ζώτε* από τον Παραπόταμο Ηγουμενίτσας (χρονολογία επικηρύξεως 18-5-1925, Φ. Ε. Κ. Β49/27-5-1925, ποσό αμοιβής: κατάδειξη 20.000 δρχ., σύλληψη 40.000 δρχ., διαμονή: Αλβανία), 7) *Γκέκας Χρήστος* από Χρυσοράχη Ζίτσας (χρονολογία επικηρύξεως 29-9-1925, Φ. Ε. Κ. Β102/9-11-1925, ποσό αμοιβής: κατάδειξη 20.000 δρχ., σύλληψη 50.000 δρχ., διαμονή: Αλβανία) (Υπουργείο Εσωτερικών, *Λιεύθονσις Χωροφυλακής και Δημοσίας Ασφαλείας*, Τμήμα Αστυνομικών, Γραφείον Ασφαλείας, [έγγραφο] Αποστολή ονομαστικού πίνακος επικηρυγμένων ληστών δια τον καταρτισιόν των σχετικών βιβλίων, αριθμ. πρωτ. 5711/57, αριθμ. εγκ. 82, εν Αθήναις, 5-8-1931).

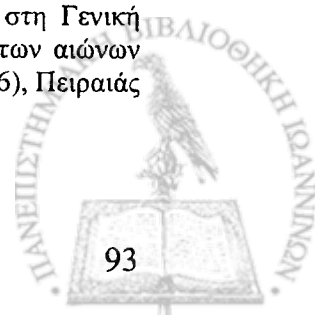
εκτοπίζονται προς τιμωρία τα άτομα τα οποία υπέθαλπαν τους ληστές ή συνεργάζονταν μαζί τους. Οι εκτοπισμοί αυτοί, όμως, ιδιαίτερα από το 1924 και εξής, έτειναν να εξελιχθούν σε μία σοβαρή επιβάρυνση για τον αγροτικό πληθυσμό, διότι πολλές φορές ολόκληρα χωριά εκτοπίζονταν, στην υποψία και μόνον υποθάλψεως ληστοσυμμοριών. Είναι ενδεικτική, τον Μάιο του 1929, η αντίδραση του βενιζελικού βουλευτή Ηλείας και μεταπολεμικά Υπουργού - Γενικού Διοικητή Ηπείρου Ηλία Τσεριώνη²⁴⁷, σε συνεδρίαση της Βουλής, ο οποίος εξέφρασε ενδοιασμούς για την αποτελεσματικότητα του μέτρου και έθεσε επίσης ζήτημα αναρμοδιότητας της Επιτροπής Δημοσίας Ασφαλείας για την λήψη αποφάσεων προς εκτοπισμό.

Είναι χαρακτηριστικό ότι από την επαρχία Παραμυθίας ευρίσκονταν στην Ιθάκη 176 εκτοπισμένοι²⁴⁸ ως υποθάλλοντες τον ληστή Τσίλη Μάστορα, ο οποίος προηγουμένως είχε αμνηστευτεί. Επισημαίνεται έτσι, λοιπόν, αφενός ότι το κράτος απέδιδε μεγάλη σημασία στο μέτρο του εκτοπισμού αλλά αφετέρου περιγράφονται αδυναμίες στον τρόπο εφαρμογής του μέτρου. Πλήθαιναν συνεχώς οι εκτοπισμένοι, όχι εξαιτίας αποδείξεων των πράξεών τους, αλλά μόνο μέσω ενδείξεων. Ο αγροτικός ορεινός πληθυσμός ήταν εκείνος, ο οποίος επλήγη άμεσα από την λογική του μέτρου και ήταν καταφανής η δυσαρέσκειά του προς το κράτος καθώς και η συνεργασία του με ληστρικές συμμορίες, ακόμα και ως αντίδραση. Επισημαίνεται, δηλαδή, ότι η όποια απροθυμία μερικών κατοίκων της υπαίθρου να συνδράμουν στην πάταξη της ληστείας ήταν αποτέλεσμα κοινωνικοπολιτικών αιτιών, που στην ουσία βάρυναν το κράτος και όχι τους αγρότες. Πρόκειται, συνεπώς, για το σύνολο των ανωτέρω αναλυθέντων άστοχων κρατικών χειρισμών είτε σε επίπεδο πολιτικής είτε σε επίπεδο οικονομίας που υποδαύλισαν το φαινόμενο. Έτσι, το συγκεκριμένο μέτρο, λειτουργώντας εκφοβιστικά, αποδείκνυε αδυναμία των Αρχών στην ουσιαστική καταπολέμηση της ληστείας. Κατά τα άλλα, το δημοσίευμα της «Ελευθερίας» με το γνωστό επικριτικό ύφος των εφημερίδων της εποχής, στις 12 Νοεμβρίου, ως προς αυτό, ήταν αποκαλυπτικό²⁴⁹: «... που κατανήσαμε οι δυστηχείς Ηπειρώται, να ιδούμε τους σκύλους πιστικούς, τους λύκους τυροκόμους! Να ιδούμε δηλ. τους Ρεντζαίους να συλλαμβάνουν τιμίους ανθρώπους τιμίων οικογενειών και να τους στέλλουν εις την φυλακήν επί υποθάλψει ληστών! Ένας τοιούτος συνελήφθη προ ολίγων ημερών, ο Χρ. Κόττης, από το Προσγόλι, του οποίου τον αδελφόν είχαν αιχμαλωτήσει οι Ρεντζαίοι και τον απέλυσαν κατόπιν γενναίων λύτρων! Η σύλληψις αύτη είναι σκάνδαλον...». Επίσης ο διοικητής της Χωροφυλακής των Ιωαννίνων Αντωνιάδης, σε συνέντευξή του στην «Ηπειρωτική Ηχώ», της 22ας Ιανουαρίου

²⁴⁷ Ο Ηλίας Τσεριώνης ανέφερε μεταξύ άλλων: «... Την απόφασιν περί εκτοπισμού εκδίδει η Επιτροπή Δημοσίας Ασφαλείας αποτελουμένη από τον νομάρχη καί από τον πρόεδρον των Πρωτοδικών του νομού και από τον διοικητήν της χωροφυλακής, χωρίς να ηξεύρη τίποτε περί των προσώπων, στηριζομένη απλώς εις μίαν έκθεσιν του αστυνομικού σταθμάρχου ... και εξετοπίσθησαν αδικώς άνθρωποι, οι οποίοι δεν είχαν τα μέσα να ζήσουν, εξετοπίσθησαν παιδιά 14 καί 13 ετών. Πώς να ζήσουν; ... Το μέτρον βεβαίως είναι αντισυνταγματικόν, αναχρονιστικόν καί άδικον...» (Αι Αγορεύσεις του Ελληνικού Κοινοβουλίου 1909 - 1956, τόμος Ι', περίοδος Β', Αθήναι 1960, σ. 162). Για τις δραστηριότητες του Ηλία Τσεριώνη ως Γενικού Διοικητή Ηπείρου το 1950 και 1951 βλ. Νικόλαος Α. Αναστασόπουλος, «Ηλίας Χ. Τσεριώνης, ένας Διβριώτης Υπουργός - Γενικός Διοικητής Ηπείρου», *Δίβρη*, τ. 89 (Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2000), Πειραιάς 2000, σσ. 33 - 34 και γενικότερα για την πολιτική του δράση βλ. ο ίδιος, «Ηλίας Χ. Τσεριώνης, από βουλευτή Ηλείας στη Γενική Διοίκηση Ηπείρου», (Ημερίδα με θέμα: «Ένα σπάνιο φαινόμενο, η Δίβρη στο διάβα των αιώνων λίκνο των πολιτικών οικογενειών της Ηλείας»), *Δίβρη*, τ. 113 (Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2006), Πειραιάς 2000, σσ. 17 - 19.

²⁴⁸ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 24/8/1925, Αρ. 180 και της 7/9/1925, Αρ. 184.

²⁴⁹ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 12/11/1925, Αρ. 203.

1926²⁵⁰, διαπίστωνε ότι οι άνθρωποι της υπαίθρου αρνούνταν κάθε πληροφορία στα καταδιωκτικά αποσπάσματα και ότι εξαιτίας του λαθεμένου μέτρου της αμνηστείας, πολλοί χωρικοί ενεργούσαν ληστρικά, με την λογική ότι εάν αργότερα φονεύσουν έναν ζωοκλέπτη, θα μπορούσαν να αμνηστευτούν και να απολαύσουν τα αγαθά της ληστείας. Ως εκ τούτου, η αυστηρή και κατασταλτική στάση των Αρχών απέναντι στους κατοίκους της υπαίθρου, με συμπεριφορές, όπως του γενικευμένου εκτοπισμού, ωθούσε τον κόσμο σε αποστροφή προς το κράτος. Η «Ελευθερία», σε κύριο άρθρο της, εντόπιζε ακριβώς το πρόβλημα: «...Διά να κτυπηθεί η Ληστεία, πρέπει ο Λαός της υπαίθρου να μισήσει τους ληστές και ν' αγαπήσει το Κράτος, ενώ σήμερα συμβαίνει το ενάντιον: δηλαδή ο Λαός της υπαίθρου Χώρας μισεί το Κράτος το οποίο τον δέρνει, τον κρεμά με το κεφάλι κάτω και τα ποδάρια πάνω, τον στέλλει δεμένον εις τας φυλακάς, ή τον εκτοπίζει διά ν' αθωωθεί μετά μήνας ή έτη, και συμπαθεί τους ληστές, οι οποίοι καταδιώκουν ολιγάριθμον τάξιν ανθρώπων: τους πλουσίους, εκατομμυριούχους προπάντων, και τους καταδότας αυτών...»²⁵¹. Παρατηρούμε πως το συγκεκριμένο σχόλιο της εφημερίδας είναι ιδιαίτερα αποδοκιμαστικό για τις κρατικές μεθόδους αντιμετώπισης της ληστείας. Σε αυτήν την άποψη συναινεί ακόμη περισσότερο η παρατηρούμενη εδώ εναλλαγή της «συχνής τακτικής σύμπλευσης» των εφημερίδων με τους κρατικούς χειρισμούς. Παρόλα αυτά προκύπτουν υπόνοιες και για πολιτικές σκοπιμότητες του δημοσιεύματος, πρακτική συνήθης, ιδιαίτερα όταν επρόκειτο για εφημερίδα αντιπολιτευόμενη. Η ίδια θεματική και λογική επικρατούσε σε όλες τις εφημερίδες του έτους 1926²⁵², με κύρια προτροπή την αναδιάρθρωση των καταδιωκτικών σωμάτων αλλά και της κοινής και ειλικρινούς συνεργασίας όλων των Αρχών²⁵³.

Επίσης τον Αύγουστο του 1931, η Γενική Διοίκηση Ηπείρου προχώρησε στον εκτοπισμό 41 ατόμων από το Ζαγόρι, με το αιτιολογικό ότι υπέθαλπαν τους αδελφούς Τσουμαναίους, οι οποίοι φυγοδικούσαν. Εν προκειμένω, δεν είναι μόνον το ζήτημα του εκτοπισμού εκείνο το οποίο δηλώνει ενδεχομένως επιπολαιότητα στους χειρισμούς, αλλά και η λανθασμένη αιτία του εκτοπισμού. Οι αδελφοί Τσουμαναίοι φυγοδικούσαν διότι κατηγορούνταν για την δολοφονία, χάριν εκδικήσεως, κάποιου από την οικογένειά των Κουμπαίων, ο οποίος είχε φονεύσει τον αδελφό τους. Η Γενική Διοίκηση Ηπείρου όμως και ο νέος Γενικός Διοικητής Γ. Μόδης προέβησαν στην επικήρυξη των Τσουμαναίων, ως ληστών²⁵⁴. Μάλιστα ο

²⁵⁰ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΗΧΩ της 22/1/1926, Αρ. 180.

²⁵¹ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 1/7/1926, Αρ. 269.

²⁵² Το 1926 σύμφωνα με την έκθεση της ανωτέρας Διοίκησης Χωροφυλακής Ηπείρου διαπραχθήκαν συνολικά 91 παραβατικές πράξεις σε όλη την Ήπειρο. Από αυτές 44 ήταν κατά της ζωής, 39 κατά της περιουσίας, 1 κατά της προσωπικής ελευθερίας και 7 κατά της τιμής, ενώ από τις 91 υποθέσεις συνελήφθησαν οι δράστες των 83 πράξεων. Η έκθεση της Διοίκησης Χωροφυλακής Ηπείρου ανακοινώθηκε στις 6 Ιανουαρίου 1927 και υπογραφόταν από τον Ταγματάρχη Μ. Οικονομόπουλο. Ουσιαστικά η έκθεση αυτή αποτελούσε μία απάντηση της χωροφυλακής σε όσους την κατηγορούσαν για αναποτελεσματικότητα.

²⁵³ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 17/5/1926, Αρ. 256 και ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΗΧΩ της 6/5/1926, Αρ. 232.

²⁵⁴ Η ανακοίνωση της Γενικής Διοίκησης Ηπείρου ήταν η ακόλουθη: «...Η Επιτροπή Ασφαλείας απεφάσισεν την επικήρυξιν εκάστου των τριών ληστών αντί δρχ. 125.000, διά τον φόνον, και 75.000, διά την παράδοσιν, και την εκτόπισιν εις τας νήσους 32 σκηνιτών κτηνοτρόφων, συγγενών και υπόπτων. Προηγουμένως είχε αποφασίσει την εκτόπισιν και άλλων 11, η οποία εξετελέσθη... Ελπίζομε ότι το δίδαγμα το οποίον θα δοθή ήδη θα είναι σωτήριο και δι' αυτούς και δια την Ήπειρον». (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 9/8/1931, Αρ. 37792 / 5233). Προηγουμένα, τον Νοέμβριο του 1925, ανακοινώθηκε διάταγμα επικήρυξης ληστών κατά το οποίο επικηρύχθηκαν οι ληστές Τζήμας, Σούλας, Σούκης, Πλατής και Γκέκας προς 20.000 δρχ. ο καθένας, στην περίπτωση υποδείξεως της

Γενικός Διοικητής σε περιοδεία του στα Ζαγοροχώρια, πίεσε την Επιτροπή Ασφαλείας να προχωρήσει στους εκτοπισμούς, ως ένα μέσο πίεσης. Αυτή η απόφαση του Γενικού Διοικητή προκάλεσε την αντίδραση των εφημερίδων των Ιωαννίνων και περισσότερο αυτή του Χρηστοβασίλη: «...Και διήλθεν όρη και βουνά ο Γ. Δ., συνήντησε φιλησύχους τσιελεγκάδες και άλλους πολλούς ανθρώπους και τους ηπείλησε δι' εκτοπισμού. Εάν δεν του παραδώσουν τους φυγοδικούντας αδελφούς Τσουμάνη. Ποιάν ληστείαν διέπραξαν οι αδελφοί Τσουμάνη; Ουδεμία! Αλλ' είναι ήδη φυγόδοικοι...Εις την Ήπειρον ημπορεί να υπάρχουν τριακόσιοι φυγόδοικοι, άρα έχομεν τριακόσιες ληστρικάς συμμορίας;...»²⁵⁵. «...Ξεύρετε τι θα είπη εκτοπισμός 40 τσιελεγκάδων από τα βουνά του Ζαγορίου ανά τας διαφόρους νήσους του Αιγαίου Πελάγους; Καταστροφή ισαριθμων κοπαδιών προβάτων! Ερωτάμεν: Λειτουργούν Νόμοι εις την δύσμοιρον ταύτην χώραν ήτις λέγεται Ήπειρος;...Πότε ηκούσθησαν εκτοπισμοί επί υποθάλψει μη ληστών; Αυτά τα έκτροπα πρώτη φορά τα βλέπομεν, επί ημερών του κ. Μόδη, ως Γενικού Διοικητού Ήπειρου!...»²⁵⁶.

Η πρώτη ανάκληση από την Επιτροπή Ασφαλείας Ιωαννίνων όλων των αποφάσεων εκτοπισμού ληστοτρόφων και υπόπτων, στα νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου²⁵⁷ πραγματοποιήθηκε μόλις το 1932. Στην συγκεκριμένη απόφαση της Επιτροπής Ασφαλείας συνετέλεσε σε σημαντικό βαθμό και η απομάκρυνση του Γενικού Διοικητή Ηπείρου Γ. Μόδη, ο οποίος συνηγορούσε ενθέρμως υπέρ του εκτοπισμού, ως μέτρου καταστολής της ληστείας²⁵⁸.

Παρατηρώντας λοιπόν τα κύρια χαρακτηριστικά της ληστείας στον Ηπειρωτικό χώρο και ανιχνεύοντας τόσο τα αίτια έξαρσης αυτής όσο και την πολιτική του κράτους για την εξάλειψή της, καλούμαστε σε αυτό το σημείο να επικεντρώσουμε στα ίδια τα γεγονότα. Μέσα από αυτά, τουλάχιστον στο φαινόμενο της ληστείας, μπορούν να διαφανούν στοιχεία σε σχέση με τις αξίες, τα ήθη, τις ένοπλες πρακτικές, τις συνθήκες βιοπορισμού, την ελευθερία κινήσεων και πρωτοβουλιών ή την ένταξη της ληστρικής πρακτικής στην τοπική κοινωνία. Ταυτόχρονα παρουσιάζει ενδιαφέρον ο τρόπος αντιμετώπισης των ληστών από τις διαθέσιμες πηγές. Ο τύπος αποτελεί το βασικό τεκμήριο για τα συμβάντα και αναλόγως με την στάση που κάθε φορά προσεγγίζει τα γεγονότα, αυτοπροσδιορίζεται σε κεντρικό φορέα χάραξης της πολιτικής απέναντι στη ληστρική δράση αλλά και διαμόρφωσης της κοινής γνώμης. Οι δύο βασικές μορφές ληστειών, οι οποίες εν συνεχεία θα εξετασθούν, αφορούν την αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής και την απαγωγή.

Εστιάζουμε, αρχικώς, την προσοχή μας στις παραβατικές συμπεριφορές που σχετίζονται με δολοφονίες ή απόπειρες. Όπως θα διαπιστώσουμε, κάθε απόπειρα ληστείας συνοδευόταν με την διάπραξη δολοφονίας. Τα πρώτα κρούσματα διασάλευσης της δημόσιας ασφάλειας στον νομό Ιωαννίνων, προοίμια των ληστειών της δεκαετίας του 1920, σημειώθηκαν ήδη στις αρχές του 1915. Κατ' αρχάς, σημειώνουμε το έγκλημα κοντά στο Μοναστήρι του Αγίου Ιωάννη στη Λούτση

θέσεως αποκρύψεώς τους και προς 30.000 ο πρώτος και 50.000 δρχ. οι άλλοι σε περίπτωση φυσικής εξόντωσης ή συλλήψεώς τους (Εφημερίδα ΠΕΛΑΣΓΟΣ Κορυτσάς της 8/11/1925, Αρ. 507 (1207)).

²⁵⁵ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της της 13/8/1931, Αρ. 782.

²⁵⁶ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 17/8/1931, Αρ. 783.

²⁵⁷ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 19/4/1932, Αρ. 3922 / 23588.

²⁵⁸ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 4/4/1932, Αρ. 828. Ο δικηγόρος και βουλευτής Φλωρίνης Γεώργιος Μόδης διετέλεσε υφυπουργός - Γενικός Διοικητής Ηπείρου από τις 5 Μαρτίου 1931 έως τις 3 Μαρτίου 1932, ενώ μεταπολεμικά διετέλεσε υπουργός Εσωτερικών (1950) και Υφυπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (1951) (Αλκιβιάδης Προβατάς, Πολιτική Ιστορία της Ελλάδας, 1821 - 1980, Αθήνα, 1980, σσ. 491, 494, 646 - 647, 653 - 645).

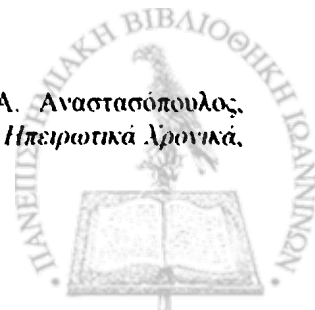
Ιωαννίνων, στις 28 Μαρτίου 1915²⁵⁹. Κίνητρο της αδικοπραγίας αποτέλεσε η ληστεία, ενώ τα θύματα ήταν ο αγρότης Δημητρίου και ο νεαρός υπηρέτης του. Οι δράστες Γ. Τσιγγέλης, Γάκης Ζήντρος και Τόλης Ζήντρος εντοπίστηκαν, ομολόγησαν την ενοχή τους και καταδικάστηκαν σε ισόβια δεσμά, ενώ ο συνεργός τους Φίλιππος Ζήκας εισέπραξε 15 χρόνια φυλάκιση. Παρουσιάζει ενδιαφέρον ο σχολιασμός της «Ηπείρου», η οποία ανέφερε παραστατικά για τον τρόπο διετέλεσης του εγκλήματος: «...Άγνωστοι εισελθόντες εις την καλύβην του γέροντος Δημητρίου εκ Δελβίνου, ενώ ούτος εκοιμάτο τον συνέλαβαν, τον έδεσαν με τας χείρας όπισθεν και έπειτα εξελθόντες της καλύβης έθεσαν πυρ. Εντός ολίγων στιγμών η καλύβη και ο εν αυτή γέρων υπέστη τον φρικωδέστατον του θάνατον, αποτεφρωθείς. Εις τας γοεράς φωνάς του Δημητρίου, ο οποίος έβλεπε τας φλόγας να τον περικυκλώνουν προσέτρεξεν ο εις την υπηρεσίαν του ευρισκόμενος Φίλιππος ετών 25... Οι κακούργοι μόλις τον αντιλήφθησαν τον συνέλαβον και αυτόν, τον έδεσαν οπισθάκονα και επετέθησαν εναντίον του δι' αμφιστόμου μαχαίρας, κατενεγκότες εις διάφορα μέρη του σώματός του 14 πληγές... Ο Δημητρίου διέμενε προ ετών εις την Ρουμανίαν όπου απέκτησε μικράν περιουσίαν. Ελθών δε εις Ιωάννινα ενοικίασεν αντί 25 φράγκων κατ' έτος το μπιστάνιον του Ιωάννου Κωνσταντινίδου, μέρος του οποίου το είχε μετατρέψει εις θερμοκήπιον...»²⁶⁰. Το κύριο στοιχείο που αναδεικνύεται εδώ είναι ότι το θύμα ήταν μετανάστης με κάποια οικονομική ευχέρεια. Κάτι, που βεβαίως μας υποδεικνύει και τις προτεραιότητες στις επιλογές των ληστών. Παράλληλα αντιλαμβανόμαστε και τον τρόπο που η εφημερίδα προσεγγίζει την ληστεία. Διαπιστώνεται μία ανάγλυφη περιγραφή των γεγονότων ενώ βασικό στοιχείο αποτελεί και η μεγάλη έκταση χώρου που καταχωρεί η εφημερίδα στο φύλλο της για την ληστεία, δείχνοντας έμμεσα και τις θεματικές προτεραιότητές της.

Στο ίδιο πλαίσιο εγκληματικών συμπεριφορών συγκαταλέγεται και η ληστεία μετά φόνου, τρεις μήνες αργότερα, στις 14 Ιουνίου, στη θέση Μεσογέφυρα στο Δέμα Κονίτσης. Εν προκειμένω, συμμορία ληστών σταμάτησε ταξιδιωτικό αμάξι, λήστεψε τους επιβαίνοντες, σκότωσε έναν από αυτούς, τον Νταμάν Βέη, ιδιοκτήτη των ιαματικών λουτρών Κόνιτσας, ενώ απήγαγε άλλους δύο επιβάτες απαιτώντας λύτρα²⁶¹. Η πράξη εκτός των οικονομικών κινήτρων εμπειριέχε και το στοιχείο της προσωπικής εκδίκησης, έστω εμμέσως, αφού ο ληστής έδρασε για λογαριασμό του Γκανή Βέη, ο οποίος είχε προσωπικές διαφορές με το θύμα. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του συμβάντος είναι ότι ο δράστης Νίκος Σουλιώτης ήταν αντάρτης κατά την προαπελευθερωτική περίοδο με σημαντική επαναστατική δράση στην Ήπειρο. Διερμηνεύοντας, έτσι, την συμμετοχή του τώρα σε ληστρικές ενέργειες, παραλληλιζόμενη με αυτή πολλών κλεφταρματολών από την ελληνική επανάσταση, αντικατοπτρίζεται η ιστορική συνέχεια, κατά μία έννοια, σύμφωνα με την οποία οι μαχητές κατά την προαπελευθερωτική περίοδο, αρνήθηκαν να ενταχθούν σε περιοριστικά πλαίσια και επαναλάμβαναν παλαιότερες συμπεριφορές για τον βιοπορισμό τους. Πάντως, ούτως ή άλλως, μέσω των δύο συγκεκριμένων παραβατικών συμπεριφορών αναδείχθηκε η οργάνωση και διάπραξη του εγκλήματος σε συλλογική βάση, κάτι που αποτέλεσε στοιχείο της εγκληματικής δραστηριότητας καθ' όλη την περίοδο του Μεσοπολέμου.

²⁵⁹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 29/3/1915, Αρ. 318 (518).

²⁶⁰ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 15/10/1916, Αρ. 571 (771).

²⁶¹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 17/6/1915, Αρ. 351 (551) και Νικόλαος Α. Αναστασόπουλος, «Πρωτοδικείο Ιωαννίνων (1913 - 1940): Ιστορία, πρόσωπα και η δράση τους», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, τόμ. 37, Ιωάννινα 2003, σσ. 140 - 141.

Το επόμενο έτος εστιάζουμε την προσοχής μας στα χαρακτηριστικά της «πρωτόγνωρης» για την πόλη των Ιωαννίνων δολοφονίας της ηλικιωμένης Δέσποινας Παναγιωτίδου, στις 23 Μαρτίου 1916, στην οδό Ιατρίδου²⁶². Κίνητρο της πράξης υπήρξε η ληστεία, ενώ οι δράστες οι οποίοι συνελήφθησαν, ήσαν δύο στρατιώτες, οι οποίοι είχαν ενοικιάσει δωμάτια της παθούσης. Η «Ηπειρος» ανέφερε για το συμβάν: «... Η γραία αυτή είχε σφαγή επί της κλινής της διά μαχαίρας... Η γραία αυτή ήτο πολύ φιλόργυρος και είχε πολλές οικονομίας. Τούτο αποδεικνύεται και εκ του ότι ευρέθησαν εις το δωμάτιόν της 2 ομολογίαι, η μία 3.000 και η άλλη 4.000 δρχ. και βιβλιάριον καταθέσεων εις την Τράπεζαν επ' ονόματί της εκ 15.000 δρχ. περίπου. Οι γείτονες δε ισχυρίζονται ότι θα είχε και πλέον των 5.000 δρχ. Ελατήριον λοιπόν του απαισίου εγκλήματος υπήρξεν η φιλοχρηματία...». Η παρουσία των γειτόνων ή του κοινωνικού περιγύρου στα κείμενα των εφημερίδων αποτελεί βασική παράμετρο της έντυπης πρακτικής. Η κατηγορία των τρίτων, των γειτόνων και ευρύτερα του κοινού συνιστά μία συμπληρωματική διάσταση αλλά και ένα συνδετικό ιστό ανάμεσα στην κοινωνία και την παράνομη πράξη. Οι μάρτυρες, όπως και στο συγκεκριμένο περιστατικό, ενδύονται το ρόλο του εμπειρογνώμονα και ενσαρκώνουν τον ρόλο του κριτή. Η επίκληση από την εφημερίδα γενικά και αόριστα των γειτόνων αναδεικνύει κοινωνικά στοιχεία της περιόδου, εφόσον προβάλλεται και τονίζεται η αξία της κοινής γνώμης. Ανάλογο γεγονός με αφορμή τη ληστεία σημειώθηκε και στους Μογγλιούς στις 6 Ιουνίου του ίδιου έτους. Ο σιγαροποιός Δημήτριος Χολέβας «...προσέβαλε δια βίας τον Νικ. Αγγελίδη, τον εφόνευσε γκρεμήσας αυτόν από βράχο ύψους 80 περίπου μέτρων, αφηρέσας το χρυσόν ωρολόγιόν του...»²⁶³.

Η συχνότητα των ληστειών από το 1917²⁶⁴ έως τις αρχές της δεκαετίας του 1920, σύμφωνα με τα τεκμήριά μας, σημείωσε αύξηση, ενώ ο τύπος υποστήριζε ότι καταλύθηκε η σημασία του κράτους δικαίου. Οι ληστές, με πρωταγωνιστές τους Ρεντζαίους²⁶⁵, αναδείχθηκαν σε παράγοντα των εξελίξεων, ενώ μία σειρά

²⁶² Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 24/3/1916, Αρ. 1274 (1374).

²⁶³ Απόφαση του Κακουργιοδικείου Άρτας υπ' αριθμ. 30/10-10-1919 και Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1876/23-10-1916 (Γ.Α.Κ. Κ.). Το Κακουργιοδικείο Άρτας επέβαλε στον κατηγορούμενο για την πράξη του αυτή την ποινή των ισοβίων δεσμών. Επίσης στις 16 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους, στο χάνι των Νεγράδων, έξι οπλοφόροι αφαίρεσαν από τον ιδιοκτήτη 1.600 δρχ. και λήστεψαν επίσης άπαντες τους διαμένοντες.

²⁶⁴ Αντιπροσωπευτικές περιπτώσεις σχετικών επεισοδίων σημειώθηκαν τους πρώτους μήνες του 1917. Ενδελεχώς, την νύχτα της 17ης προς 18η Ιανουαρίου, στους Μελιγγούς, ο νεαρός γεωργός Ν. Κατσιγιάννης εισέβαλε στον υδρόμυλο του Γρ. Σάββα και αφήρεσε δια της βίας από τους παρευρισκομένους 240 οκάδες αραβόσιτου και τα χρήματά τους. Ο δράστης συνελήφθη και καταδικάστηκε σε ειρκτή 4 ετών (Απόφαση του Κακουργιοδικείου Άρτας υπ' αριθμ. 18/8-5-1919 και Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 701 του 1917 (Γ.Α.Κ. ΑΝΚ.)). Στα τέλη Ιανουαρίου ομάδα Αλβανών μουσουλμάνων αποτελούμενη από 25 άτομα προχώρησε σε αρπαγή 264 προβάτων στους Φιλιάτες (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 4/2/1917, Αρ. 629 [829]). Στο πλαίσιο της αύξησης των ληστρικών συμπεριφορών θα πρέπει να μνημονευθεί και η ληστεία από Αρβανιτόβλαχους, η οποία πραγματοποιήθηκε στο Ζαγόρι, μεταξύ Κάτω Πεδινών και Δοβράς, στις 21 Αυγούστου. Συγκεκριμένα, ο Αναστάσιος Τζιόβας κατευθυνόταν με πολυπληθή συνοδεία στη Δοβρά για να τελέσει τους γάμους του, όταν ένοπλοι τους λήστεψαν και τους κράτησαν ως αιχμαλώτους, απαιτώντας ως λύτρα 8.000 χρυσά εικοσόφραγκα (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 24/8/1917, Αρ. 669 [869]).

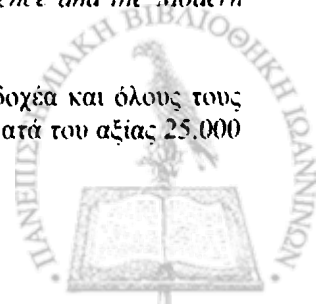
²⁶⁵ Οι αδελφοί Γιάννης και Θύμιος Ρέντζος κατάγονταν από το χωριό Ανώγι της επαρχίας Πρεβέζης. Το 1909 ο πατέρας τους Κώστας Ρέντζος δολοφονήθηκε από αγνώστους. Το 1917 και ενώ ο Γιάννης Ρέντζος ήταν στρατιώτης πληροφορήθηκε τυχαία τους δολοφόνους του πατέρα του. Σχετικά παρατίθεται η ακόλουθη προφορική μαρτυρία: «...όταν ο Γιάννης Ρέντζος ήταν στρατιώτης στον Ακραίο στα Γιάννινα και ήταν Πάσχα, φώναζαν όσους στρατιώτες ήξεραν να σφάζουν και να γδάρουν

κοινωνικοπολιτικών παραγόντων συνέβαλε σε αυτό. Τον Μάρτιο του 1917, επί παραδείγματι, ένοπλοι λήστεψαν ένα караβάνι που κατευθυνόταν από τα Ιωάννινα προς την Καλαμπάκα, σκότωσαν έναν εβραίο έμπορο και του αφαίρεσαν 100.000 κορώνες και, ακόμη, κινδύνευσε από αυτούς η σωματική ακαιρεότητα του Μητροπολίτη Ιωαννίνων Σπυρίδωνα, ο οποίος κατευθυνόταν στα Ιωάννινα²⁶⁶. Στις 20 Οκτωβρίου του 1923 το χάνι των Νεγράδων δέχθηκε για δεύτερη φορά επιδρομή από 13 ενόπλους²⁶⁷. Έχει ενδιαφέρον να παρουσιάσουμε τον τρόπο με τον οποίο η «Ηπειρος» κατέγραψε το συμβάν, διότι μέσω της παραστατικής αυτής περιγραφής αντιλαμβάνεται κανείς τις πρακτικές ή τεχνικές παραμέτρους των ληστειών, ενώ διαπιστώνεται και η άρτια οργάνωση των εγχειρημάτων του είδους: «...οι ένοπλοι αφού αφήρεσαν παρά του ξενοδόχου 5.000 δρχ. και όλα τα είδη του πανδοχείου τα

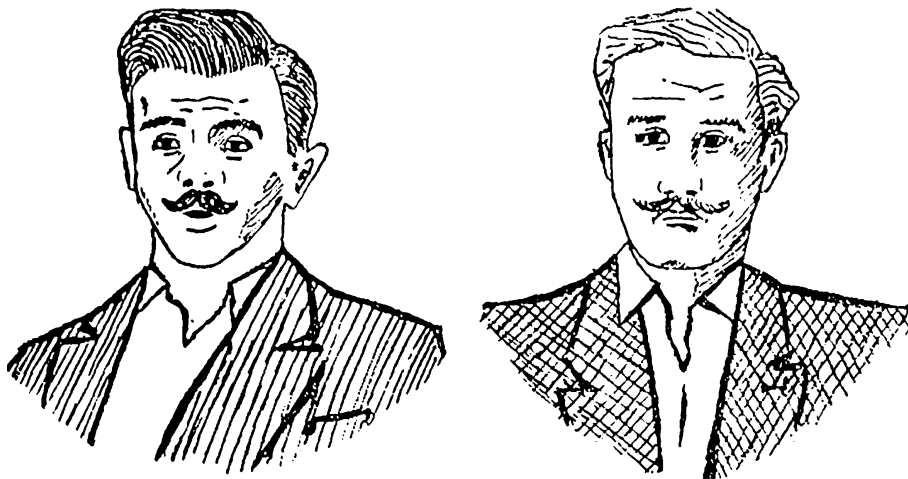
αρνιά για να τα ψήσουν. Κι εκεί, που τα έσφαζαν ακούει ο Γιάννης Ρέντζος τον Βέτσο απ' την Φανερωμένη (ο Βέτσος δεν γνώριζε τον Γιάννη) να λέει εκεί που προσπαθούσε να ακινητοποιήσει τ' αρνί: ωρέ τόση αντίσταση δε μου έφερε ούτε ο Ρέντζος. Ειδοποιεί ο Γιάννης τον Θύμιο ότι έμαθε ποιος είναι ο φονιάς, έρχεται ο Θύμιος στα Γιάννινα και ο Γιάννης με όλον τον οπλισμό του και σφαίρες το σκάει απ' το στρατόπεδο και βγήκαν στα βουνά. Αργότερα σκότωσαν και τον Βέτσο και κάποιον Καραντζά προς τη Βούλιστα Παναγιά που ήταν συνεργός του...» (Σταύρος Σταυρόπουλος (ιερέας, γεν. 1917), *Μαρτυρία για τους Ρεντζαίους*, Συνέντευξη στην Σκλίβανη, 24-6-1997). Η προφορική μαρτυρία προέρχεται από το ιδιωτικό αρχείο του Δρα Λαογραφίας Στέφανου Τσιόδουλου, τον οποίο και ευχαριστώ θερμά για την παραχώρηση. Ο Νίκος Πάνος στην σχετική μελέτη του για τον βίο και την δράση των Ρεντζαίων προσφέρει λεπτομερή περιγραφή των γεγονότων, σύμφωνα με τα οποία οδηγήθηκαν οι Ρεντζαίοι στην εύρεση των δολοφόνων του πατέρα τους και την εκδίκησή τους. Παράλληλα, όμως, διαφοροποιείται, εν μέρει, με την ανωτέρω μαρτυρία, για τον τρόπο δηλαδή που έμαθαν οι Ρεντζαίοι τον δολοφόνο του πατέρα τους, καθώς παραθέτει μαρτυρίες, οι οποίες αναφέρουν ότι ο Γιάννης Ρέντζος έμαθε την είδηση μετά από συμπλοκή στο στρατό με τον Γιαννακούλη Καραντζά, ο οποίος τον απείλησε: «Κάτσε καλά μπλέτσα, γιατί θα σου κάνω ότι έκανε ο αδερφός μου στον πατέρα σου!» (Νίκος Ι. Πάνος, *Ρεντζαίοι, οι Βασιλείς της Ηπείρου*, ό. π., σσ. 21 - 35). Βέβαια, οι ανωτέρω μαρτυρίες, με τις όποιες διαφοροποιήσεις τους, αντανακλούν αυτήν ακριβώς την μυθοποίηση των Ρεντζαίων στην τοπική κοινωνία, η οποία διέσωσε ιστορίες και παραδόσεις για αυτούς με μία θρυλική διάσταση. Πάντως, σε αποκλειστική τους συνέντευξη οι Ρεντζαίοι, από το σωφρονιστήριο της Κέρκυρας, ένα έτος πριν την εκτέλεσή τους, προς την εφημερίδα «Ελευθέρων Βήμα» των Αθηνών και στην δημοσιογράφο Ειρήνη Δενδρινού απεκάλυψαν τα ακόλουθα: «...- [δημοσ.] Πες μου Θύμιο, ποιά αιτία σ' έσπρωξε στα ηπειρωτικά βουνά; - [Ρέντζος] Ο φόνος του πατέρα μου. Μου τον σκότωσαν, όταν εγώ ήμουν εννιά χρονών και ο Γιάννης έντεκα. Τρεις ήταν οι κακούργοι, που τον έσφαζαν. Ο Βασίλης Γιαννακούλης ή Καρατζάς, αυτός είναι ο πιο περήφανος, ο πιο ακατάδεχτος, ο Κώστας Βέτσης, και ο Μήτρος Γεωργομήτρον, που παρανομιζώντας Αλίμονος. Αυτός ήταν ο πιο άσπλαχνος. Και σα να μην τους έφτανε η ορφάνια μας κι η δυστυχία του σπιτιού μας, δεν μας άφηνε σε χλωρό κλαρί. Ήμασταν παιδιά, μας έβλεπεν ανήμπορα και εύρισκε χίλιους τρόπους για να μας εξευτελίση. - [δημοσ.] Τι εξευτελισμούς σας έκανε; - [Ρέντζος] Να! Έλεγε στον ταβερνιάρη του χωριού, όταν τύχαινε να περνάμε από κει να μας κράξη μέσα και να μας κερνά. Πίναμε και όταν αποπίναμε, ο κάπελας μας έλεγε: "Ξέρετε ποιος σας κέρασε; Ο φονιάς του πατέρα σας". "Ήπιατε το αίμα του", φώναζε τότε εκείνος γελώντας". Τα μάτια του Θύμιου Ρέντζου τώρα παίρνουν μιαν αγριάδα φρικιαστική. Και εξακολουθεί: - Για να καταλάβεις, τι τέρας ήτανε, όταν έσφαξε κανένα αρνί στο χωριό κι' αυτό σπαρταρούσε, έλεγε γελώντας: "Ότε ο Ρέντζος δεν κλωτσούσε και δεν σπαρταρούσε έτσι, όταν τον σφάζαμε". Δεν μπορέσαμε να τα υπομείνουμε αυτά. Όταν εγώ γίνηκα δεκαεννιά χρονών και ο Γιάννης εικοσιένα τους σφάζαμε και τους τρεις και βγήκαμε στο κλαφί. - [δημοσ.] Ποιο χρόνο; - [Ρέντζος] Το Μάρτη του 1917...» (εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ ΒΗΜΑ της 7/4/1929, Αρ. 2.514). Για μία συγκριτική προσέγγιση των Ρεντζαίων με σύγχρονους παραβάτες, όσον αφορά την κοινωνική διάσταση των πράξεων τους και τον συμβολισμό τους βλ. την ανακοίνωση των Vangelis Tzoukas and Thodoris Spyros με θέμα «Social Banditry in a post-modern society. From Rentzaioi to Palaiokostaiοi» στο διεθνές συνέδριο: *Crime, Violence and the Modern State*, το οποίο έλαβε χώρα στο Ρέθυμνο (9 - 11 Μαρτίου 2007).

²⁶⁶ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σσ. 28.

²⁶⁷ Η λεία τους ανήλθε στις 60.000 δρχ. καθώς λήστεψαν εκτός από τον πανδοχέα και όλους τους ταξιδιώτες, μεταξύ των οποίων και ένα βορειοηπειρωτή έμπορο με τα εμπορεύματά του αξίας 25.000 δρχ. (Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σ. 106).

οποία εφόρτωσαν επί δύο υποζηγίων, αρπαγόντων από του εκ Βορείου Ηπείρου εμπόρου, ελήστευσαν έπειτα και τούτον παραλαβόντες όλα τα εμπορεύματα του, κυρίως είδη πολυτελείας...κατά το διάστημα της ληστείας, είχαν τοποθετήσει οι λησται δύο σκοπούς έξω του χανίου, με διαταγήν, αν μεν περάση αυτοκίνητον άμαξα ή άνθρωπος χωρίς να σταματήσει προ του χανίου να τον αφήσουν ανενόχλητον. Αν όμως δείξει τάσεις να σταματήσει να κτυπηθή είτε άμαξα, είτε αυτοκίνητο, είτε άνθρωπος ήτο...».²⁶⁸

Εικ. 2. Αριστερά Θύμιος Ρέντζος και δεξιά ο Γιάννης.

Οι ανωτέρω μορφές βίας μας επιτρέπουν ήδη να προβούμε σε κάποιες παρατηρήσεις σχετικά με τις μορφές έκφρασης της υπαίθριας ποινικής πραγματικότητας. Γενικώς, είναι ευδιάκριτο ότι η ευρεία χρήση και ποικιλία πυροβόλων όπλων και περιστρόφων συνδέεται με την περίοδο του Μεσοπολέμου ως μία μεταβλητή αλληλεξάρτησης. Η παρουσία των πολέμων συνέτεινε ιδιαίτερα για τους κατοίκους της υπαίθρου ώστε να διαθέτουν και να χρησιμοποιούν όπλα. Αναδεικνύεται, δηλαδή, μία συνάφεια μεταξύ της ληστείας και των εθνικών πολέμων. Ταυτόχρονα, οι τοπικές αξίες, οι οποίες λειτουργούσαν δεσμευτικά, νομιμοποίησαν στην λογική του αγροποικιμοτικού πληθυσμού την κατοχή του όπλου και την επέβαλαν στην καθημερινή πρακτική και την επίλυση προσωπικών διαφορών. Εξάλλου, το ίδιο το περιβάλλον της κρατικής καταστολής και της πειθάρχησης της κοινωνίας, μέσω της χρήσης του όπλου, συνέτεινε προς αυτήν την κατεύθυνση. Επίσης σημαντική καταγράφεται η παρουσία στρατευμένων ή μελών των κατασταλτικών αρχών στα παραβατικά γεγονότα κατά προσώπων με την χρήση όπλου. Βεβαίως, διακρίνουμε σε όλες αυτές τις περιπτώσεις και την διαχρονική αξία της κατοχής και μεταχείρισης του όπλου. Προβάλλεται, δηλαδή, το όπλο ως ένα παραδοσιακό σύμβολο κυριαρχίας, εξουσίας και ανδροπρέπειας²⁶⁹.

Επικουρική προς τα παραπάνω είναι και η αφήγηση του ιατρού Π. Αποστολίδη, σύμφωνα με την οποία, όταν το 1924²⁷⁰ είχε έρθει ο θίασος Βεάκη στα

²⁶⁸ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 21/10/1923, Αρ. 1734 (1834).

²⁶⁹ Για την σημασία και τον συμβολισμό του όπλου στην ελληνική παραδοσιακή κοινωνία βλ. Διονύσης Τζάκης, «Διαχείριση των συγκρούσεων στον αρματολισμό: Σχόλια με αφορμή ένα τραγούδι», Δοκίμης, τεύχ. 3 (Άνοιξη 1995), σσ. 157 - 163.

²⁷⁰ Στις 9 Ιανουαρίου 1924 τρεις οπλοφόροι λήστευσαν την Ιερά Μονή Ελεούσας και αιχμαλώτισαν τον αρχιμανδρίτη Γρηγόριο (τα μοναστήρια αποτέλεσαν συχνά στόχους λησטיών, εξαιτίας του πλούτου τους). Απέσπασαν 5.000 δρχ., παρόλο που έγιναν αντιληπτοί από τα καταδιωκτικά

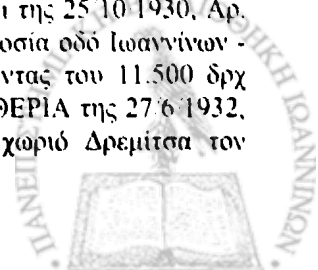
Ιωάννινα, στην παράσταση κάθε βράδυ δεν υπήρχαν περισσότερα από πέντε άτομα, εξαιτίας του φόβου να κυκλοφορεί κανείς την νύχτα. Στην ίδια κατεύθυνση ο εισαγγελέας Ιωαννίνων μήνυσε όλους τους ιατρούς της πόλης για αποποίηση υπηρεσίας, όταν αυτοί αρνήθηκαν να διεξάγουν νεκροψία σε άτομο, στο οποίο υπήρχε απλώς η υπόνοια πως είχε εκτελεστεί από τους Ρεντζαίους²⁷¹. Ως προς την συχνότητα των ληστρικών πράξεων είναι ενδεικτική και η αρθρογραφία στην «*Ηπειρο*» η οποία κατέληγε²⁷²: «...η “*Ηπειρος*” ... έπαυσε πλέον αναγράφουσα τα καθημερινά ληστρικά κρούσματα, άτινα ήδη δεν διαπράττονται κατ’ άτομον, αλλά κατά φάλαγγα!...». Φυσικά, και τα επόμενα έτη, τα παραβατικά φαινόμενα²⁷³ στον

αποσπάσματα, χωρίς όμως να συλληφθούν (Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *ό. π.*, σ. 125). Επίσης χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του χωριού Μαλουνίου Φιλιατών, όπου σε δύο μόνο μήνες σημειώθηκαν 30 ζωοκλοπές (Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 1/3/1924, Αρ.30) και ευρύτερα κλοπές στα ελληνοαλβανικά σύνορα από Αλβανούς που επέδραμαν στο ελληνικό έδαφος με θανατηφόρες συμπλοκές μεταξύ ληστών και αποσπασμάτων (Εφημερίδα ΠΕΛΑΣΓΟΣ Κορυτσάς της 24/8/1924, Αρ. 472 (1172) και της 6/9/1924, Αρ. 473 (1173)). Στην πόλη των Ιωαννίνων, στις 18 Ιουλίου, νεκρός βρέθηκε στο σπίτι του ο διευθυντής εστιατορίου Απόστολος Ταμβακόπουλος, αφού προηγουμένως ο δράστης, ο οποίος συνελήφθη, του αφήρεσε 59.000 δρχ και 200 δολάρια (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 20/7/1924, Αρ. 1899/65 και εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 21/7/1924, Αρ. 66). Πέραν των άλλων, αίσθηση προκάλεσε και ο φόνος του προκρίτου Γιάννη Κούττη, τον Σεπτέμβριο του 1924, από τον αρχιληστή Κώστα Νάση (Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 9/10/1924, Αρ. 89). Αφορμή της πράξης ήταν η παρατήρηση του θύματος προς τον δράστη να μην πυροβολεί άσκοπα εντός της οικίας στη διάρκεια μίας εορτής. Επίσης, αξίζει να προστεθεί η ληστεία, η οποία σημειώθηκε στις «*Καρυές*» Λυκοστόμου το 1925, όταν οπλοφόροι σταμάτησαν διερχόμενο αυτοκίνητο και λήστεψαν τους επιβάτες με λεία 13.000 δρχ.. Στην συνέχεια σταμάτησαν και ένα δεύτερο αυτοκίνητο, το οποίο ακολουθούσε, με 19 ένοπλους στρατιώτες και λήστευσαν επίσης και αυτούς (Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 24/8/1925, Αρ. 180).

²⁷¹ Πέτρος Αποστολίδης, *Όσα θυμάμαι 1900 - 1969*, Β' η συνέχεια 1900 - 1922 και 1923 - 1969, Αθήνα 1983, σ. 56.

²⁷² Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 1/1/1926, Αρ. 2116 (263).

²⁷³ Ήδη από το 1927, σημειώθηκε μία σειρά ληστρικών πράξεων με αποκορύφωμα την δολοφονία του ιδιοκτήτη του χανιού Σερβιανών, το φόνο δύο γυναικών στο Ζαγόρι και άλλες ληστείες σε βάρος κατοίκων ή ταξιδιωτών σε όλα τα χωριά του Ζαγορίου, της Κόνιτσας και του Πωγωνίου (Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, τόμ. Ζ' 1927 - 1928, *ό. π.*, σσ. 91 - 94). Επίσης, τον Μάιο του 1928 κατακρεουργήθηκε ο Ηγούμενος της Μονής Γηρομερίου Φιλιατών και αιχμαλωτίστηκαν δύο ποιμένες, οι οποίοι ευρίσκονταν κοντά σε αυτόν (Εφημερίδα ΠΕΛΑΣΓΟΣ Κορυτσάς της 24/5/1928, Αρ. 577 (1277)). Το έγκλημα εξιχνιάστηκε και οι δράστες Δόσης, Βλάχος, Μάρκας και Τσουκάλης καταδικάστηκαν σε ισόβια δεσμά από το Κακουργιοδικείο Κερκύρας στις 28 Νοεμβρίου 1930 (Εφημερίδα ΚΗΡΥΞ της 29/11/1930, Αρ. 3.831 και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 30/11/1930, Αρ. 3728 / 1909). Σημειώνεται ότι οι ίδιοι ληστές βοήθησαν τους Κουμπάιους στην απαγωγή των βουλευτών Μελά και Μυλωνά. Επίσης, στην περιοχή της Θεσπρωτίας και ειδικότερα στην Παραμυθιά, άξια αναφοράς κρίνεται και η αιχμαλωσία από συμμορία, του αλβανού προκρίτου Αγάκου Πρόνιου (Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 2/7/1928, Αρ. 477), για την απελευθέρωση του οποίου κατεβλήθησαν 200.000 δρχ.. Οι διαπράξαντες την ληστεία, Τσίλη - Μάστορας, Φώτιος Κιάμος και Αντώνιος Μαργαρίτης, συνελήφθησαν τον Απρίλιο του 1929 (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 25/4/1929, Αρ. 3246 / 1426). Η δίκη των δραστών πραγματοποιήθηκε στο Κακουργιοδικείο Κερκύρας στις 16 Οκτωβρίου 1930, από το οποίο και καταδικάστηκαν σε ισόβια δεσμά (Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 16/10/1930, Αρ. 704 και της 27/10/1930, Αρ. 707). Μάλιστα, κατά την διάρκεια της δίκης, χαρακτηριστική είναι η υποστήριξη της αθωότητας των κατηγορουμένων από τον βουλευτή Ιωαννίνων Αλκιβιάδη Λούλη και η αντιπαράθεσή του με τον βουλευτή Ιωαννίνων Σταυρόπουλο, ο οποίος υποστήριζε την ενοχή των κατηγορουμένων (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 19/10/1930, Αρ. 3592440 / 730440, της 21/10/1930, Αρ. 3592441 / 730441 και της 25/10/1930, Αρ. 3592445 / 730445). Ακόμη, τον Ιούνιο του 1932 συμμορία λήστεψε στην δημοσία οδό Ιωαννίνων - Παραμυθιάς, τον ομογενή από την Αμερική Ευάγγελο Στρουγκάρη αφαιρώντας του 11.500 δρχ (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 24/6/1932, Αρ. 3968 / 3626 και εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 27/6/1932, Αρ. 882). Τέλος, τον Ιούλιο, αλβανική ληστοσυμμορία δολοφόνησε στο χωριό Δρεμίτσα τον

Ηπειρωτικό χώρο εξελίχθηκαν με εμφορείς ρυθμούς. Ο τύπος ασχολήθηκε ιδιαίτερα με την περίπτωση της ληστείας στο σπίτι του δημάρχου Ιωαννίνων Βασιλείου Πυρσινέλλα καθώς και με την εμφάνιση της συμμορίας Κουμπή - Πανταζή²⁷⁴, η οποία προχώρησε στην σφαγή ενός ολόκληρου ποιμνίου (320 πρόβατα και 7 άλογα) στα Ριζιανά Ζαγορίου, για εκδικητικούς λόγους²⁷⁵. Φυσικά τα γεγονότα στον Ηπειρωτικό χώρο γίνονταν αντικείμενο σχολιασμού και από τις Αθηναϊκές εφημερίδες. Γενικότερα θα λέγαμε, ότι είχε σχηματισθεί ένα «βεβαρημένο» κλίμα, ιδιαίτερα την δεκαετία του 1920 και ο στιγματισμός της περιοχής, ως ανασφαλούς, ήταν δεδομένος. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι συχνά επενέβαιναν για την εξιχνίαση υποθέσεων αξιωματούχοι από την Αθήνα. Ειδικότερα, τον Ιούνιο του 1932, προσήλθε στα Ιωάννινα, για αυτόν τον σκοπό, ο αρχηγός της Χωροφυλακής Δ. Κατσώνας²⁷⁶. Αφορμή υπήρξε η δολοφονία, στις 17 Ιουνίου 1932, του Ιερομονάχου Δωροθέου και του δόκιμου Μοναχού Κωνσταντίνου, στο Μοναστήρι του Αγίου Ιωάννου της Καστρίτσας²⁷⁷. Το περιστατικό έγινε αφορμή για προβολή από τις εφημερίδες θέσεων περί αναζωπύρωσης του φαινομένου της ληστείας²⁷⁸ και ανάπτυξης απόψεων περί επιβεβλημένης αύξησης των ελεγκτικών και κατασταλτικών μηχανισμών, χάριν της ασφάλειας. Κάτι, που όμως μας παραπέμπει στην γνωστή, από τα προηγούμενα έτη, λειτουργία των εφημερίδων, ως κεντρικού φορέα δημιουργίας ενός «ληστρικού πανικού» και μίας ανάγκης για αύξηση του κρατικού παρεμβατισμού.

Εάν πάντως τα ανωτέρω τεκμήρια κρίνονται ανεπαρκή ώστε να σχηματισθεί μία ξεκάθαρη άποψη για τις ληστρικές συμπεριφορές και την μορφή της κρατικής πολιτικής ή να διαμορφωθεί το κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον της εποχής, ωστόσο το πλέον ενδεικτικό γεγονός, που αποτελεί τομή ευρύτερα στην νεώτερη ηπειρωτική ιστορία και τα σύγχρονα ποινικά δεδομένα είναι η ληστεία της Πέτρας. Αυτή αποτελεί διαυγές υπόδειγμα αναζήτησης και επεξεργασίας όλων των αναζητούμενων ερωτημάτων και προβληματισμών, καθώς συγκεντρώνει, στις δεκαετίες που κράτησε ο απόηχός της, όλα τα αξιακά, πολιτικά και κοινωνικά στοιχεία που θέσαμε ήδη σποραδικά παραπάνω. Παράλληλα, συνθέτει το πλέον πολύπλοκο πλέγμα συμπεριφορών κράτους και παρανομίας ενώ αποκαλύπτει

οθωμανό Χουσέν Ναΐμ (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 27/7/1932, Αρ. 3988 / 3651 και εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 28/7/1932, Αρ. 861).

²⁷⁴ Οι ληστές Κουμπάιοι είχαν αποδράσει νωρίτερα, τον Οκτώβριο του 1927, από τις φυλακές του Ακραιού Ιωαννίνων, στις οποίες ήσαν κρατούμενοι.

²⁷⁵ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σσ. 252 – 253.

²⁷⁶ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 30/6/1932, Αρ. 853.

²⁷⁷ Ειδικότερα, σύμφωνα με την παραστατική περιγραφή της «Ηπείρου» «...το έγκλημα έλαβε χώραν την Παρασκευή το εσπέρας, την ώραν του εσπερινού... οι δράσται καθ' ήν στιγμήν ο Δωρόθεος ετέλει την λειτουργίαν, εισελθόντες εντός της Μονής εξήτησαν από τον αδελφόν του Κων/νον ύδωρ από το φρέαρ αφού δε εκείνος ήντλησε και τους έδωσε, με το σχοινί του φρέατος τον έδεσαν και τον άφησαν εκεί, και έσυραν τον Δωρόθεον έξω της εκκλησίας εις τον περίβολον της οποίας έδεσαν και αυτόν με το άλλο άκρον του σχοινίου, και τους εξυλοκόπησαν αγριώτατα δια να ομολογήσουν που είχαν τα χρήματα, μέχρις ότου ηναγκάστησαν να αποκαλύψουν ότι τα είχαν εις το προσκέφαλον. Οι δράσται επειδή φαίνεται ότι ήσαν γνωστοί εις τα θύματα τους εφόνευσαν διά μαχαίρας αμφίστομον, με την οποίαν κατήνεγκον απανθρώπους τραύματα θανατηφόρα...Τα ελατήρια του εγκλήματος είναι αναμφισβήτητον ότι υπήρξαν η ληστεία, δεδομένου ότι ο μοναχός Δωρόθεος χρηματίσας επί σειράν ετών διδάσκαλος εις την περιφέρειαν Κονίτσης και τύπος απεμονωμένου και αγαθού ανθρώπου, είχαν οικονομίας περί τας 140.000 δρχ. κατά ομολογίαν ανεπιού τινός...» (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 22/6/1932, Αρ. 3967 / 3625). Οι δράστες του εγκλήματος συνελήφθησαν και προέρχονταν από το χωριό Μπαρκδάμι (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 26/6/1932, Αρ. 3970 / 8628).

²⁷⁸ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 24/6/1932, Αρ. 3968 / 3626, εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 26/6/1932, Αρ. 206 / 84 και εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 30/6/1932, Αρ. 853.

δεσμούς θεσμικών οργάνων με τους ληστές. Αντίστοιχα, απασχόλησε το σύνολο του ελληνικού τύπου και την κοινωνία, όσο καμία άλλη ληστεία και εκτελεστής αυτής υπήρξε μία πολυάριθμη ομάδα με βασικούς αυτουργούς τους Ρεντζαίους.

Το συμβάν εξελίχθηκε την 13η Ιουνίου 1926 και ώρα οκτώ και μισή το πρωί στο 74ο χιλιόμετρο της δημοσίας οδού Ιωαννίνων - Πρεβέζης, στη θέση Πέτρα²⁷⁹. Αναλυτικότερα, χρηματαποστολή της Εθνικής Τραπέζης κατευθυνόταν με αυτοκίνητα από την Πρέβεζα στα Ιωάννινα και στο συγκεκριμένο σημείο, ενώ αυτή διερχόταν, οι ληστές απέκλεισαν το δρόμο με την τοποθέτηση ενός κορμού δέντρου²⁸⁰. Το αποτέλεσμα ήταν να δολοφονηθούν οκτώ από τους δέκα συνοδούς της

²⁷⁹ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σσ. 216 - 219, Νίκος Ι. Πάνος, *Ρεντζαίοι, οι Βασιλείς της Ηπείρου*, ό. π., σσ. 60 - 66, Ευριπίδης Π. Μακρής, *Οι ληστές και τα τραγούδια τους στη Δυτική και Κεντρική Ελλάδα (1827 - 1930)*, ό. π., σσ. 119 - 123.

²⁸⁰ Το περιστατικό της ληστείας αλλά και οι πρώτες στιγμές μετά από αυτή περιγράφονται κατά τρόπο λεπτομερή από την αφήγηση του Αξιωματικού της Αστυνομίας Πόλεων Γ. Καρούζου: «...Βρισκόμαστε στις 13 Ιουνίου 1926, ημέρα Κυριακή [στην Πρέβεζα]. Στις 6 το πρωί στο Υποκατάστημα της Εθνικής Τραπέζης Πρεβέζης παρατηρείται μία ασυνήθιστη κίνηση. Ένα επιβατικό αυτοκίνητο Φιάτ, των επτά θέσεων, που είχε έλθει την προηγούμενη ημέρα από τα Ιωάννινα, σταμάτησε μπροστά στο κτίριο του Υποκαταστήματος. Σε λίγο κατέβηκε από αυτό ένας πολίτης, 3 χωροφύλακες και ένας υπενωματάρχης. Ο πολίτης αυτός δεν ήτο άλλος από τον υποταμία του Υποκαταστήματος αυτού Καρπούζην. Άνοιξε την κεντρική πόρτα του κτιρίου και σε λίγα λεπτά ξαναγύρισε βαστώντας στα χέρια του δύο μεγάλες βαλίτσες. Ήταν βαλίτσες που περιείχαν χρήματα της Τραπέζης, ήτοι 15 ολόκληρα εκατομμύρια σε χαρτονομίσματα ... στο 33 περίπου χιλιόμετρο από την Πρέβεζα προς Ιωάννινα, στη θέση Πέτρα, που βρίσκεται στο σημείο μεταξύ Νικοπόλεως και γεφύρας Καλογήρου, η θέση αυτή παρουσιάζει δύο στροφές του δρόμου και μικρή ανωφέρεια, είναι πρόσφορη στους ληστές, γιατί από την μίαν πλευρά του δρόμου υπάρχει χαράδρα 200 μέτρων κι' από την άλλη περικλείεται από κατάφυτο βουνό... η ώρα ήταν 9 το πρωί περίπου, όταν ο οδηγός του αυτοκινήτου είδε στη δεύτερη στροφή του δρόμου ένα κορμό δένδρου τοποθετημένο κάθετα σ' αυτόν, πράγμα που τον έκανε να ελαττώση την ταχύτητα του αυτοκινήτου... οι πρώτες σφαίρες βρήκαν το αυτοκίνητο στη μηχανή και στα ελαστικά των τροχών και το ακινητοποίησαν, ενώ ταυτοχρόνως άρχισε να κυλά προς τα πίσω και να παίρνει στροφή προς την χαράδρα ακυβέρνητο, γιατί ο οδηγός του σκοτώθηκε με τις πρώτες σφαίρες. Έτσι ακυβέρνητο το όχημα σταμάτησε ανάποδα σ' ένα κορμό δένδρου... Εδόθη άνισος μάχη με αποτέλεσμα τον φόνο των δύο χωροφυλάκων, του υπενωματάρχη... Ο έτερος των πολιτών, Λαζαρίδης, μετά την πρώτη ομοβροντία πηδήσε από το αυτοκίνητο και κρύφτηκε στους παρακείμενους θάμνους, όταν δε βρήκε ευκαιρία έτρεξε προς την Πρέβεζα, διαλαθών της προσοχής των ληστών... οι ληστές... τη μία από τις βαλίτσες αυτές την άνοιξαν επί τόπου και αφήρεσαν τα χρήματα, σε μικρή δε απόστασι από το σημείο αυτό, στη δασώδη περιοχή, άνοιξαν και την άλλη βαλίτσα, πήραν τα χρήματα τα οποία και διένειμαν μεταξύ τους... Αναφέρεται, ότι την ώρα της διανομής των χρημάτων τους είδαν τέσσερες χωροφύλακες και ένας πολίτης από αποστάσεως περίπου 400 μέτρων, που πήγαιναν από την Πρέβεζα προς τα Ιωάννινα με άλλο αυτοκίνητο... αυτοί, αντί να τους καταδιώξουν, ανέπτυξαν ταχύτητα προς την Φιλιπιάδα, όπου όταν έφθασαν ανέφεραν τα γεγονότα και εξήτησαν ενισχύσεις, ... Στο μεταξύ ο διασωθείς Λαζαρίδης έφθασε στον πρώτο Σταθμό Χωροφυλακής και ανέφερε τα γεγονότα... Ανέφερε μόνον ότι η συμμορία ήταν πολυμελής, ότι οι ληστές φορούσαν στρατιωτικά ρούχα και ότι μιλούσαν σε γλώσσα που μόλις καταλάβαινε... Τα Ιωάννινα, την άλλη ημέρα, σε ατμόσφαιρα βαρυτάτου πένθους εκήδευσαν τους δολοφονηθέντας... μέσα στους συνοδούντας τους νεκρούς ήταν και αυτός που φρόντισε να τους εξασφαλίση την αιωνίαν ανάπαυσι ο Ιωάννης Ρέντζος... Εκείνο όμως που προξενεί κατάπληξι είναι το δίκτιο των πληροφοριών που διέθεταν, ώστε να γνωρίζουν την αποστολή αυτή, που τηρήθηκε απολύτως μυστική, ως και πολλές λεπτομέρειες για την ώρα, το ποσόν των χρημάτων και τα χαρακτηριστικά του αυτοκινήτου, λαμβανομένου μάλιστα υπ' όψιν ότι από το ίδιο σημείο προ ολίγου είχαν περάσει και άλλα δύο αυτοκίνητα, σχεδόν όμοια με το αυτοκίνητο που λήστεψαν, τα οποία όμως δεν τα έθιζαν... (Γ. Καρούζος, *Αστυνομικά Χρονικά*, τόμ. Στ', 1958, σ. 6.410, 6.459, 6.497 και τόμ. Ζ', 1959, σσ. 6.611, 6.673, 6.709, 6.767, 6.814). Λεπτομερές υπήρξε και το ρεπορτάζ της εφημερίδας «Η Καθημερινή» των Αθηνών με κεντρικό τίτλο: «Θρασιτάτη ληστεία εις την οδόν Πρεβέζης - Ιωαννίνων /Εφονεύθησαν οκτώ άτομα και διηρπάγησαν δέκα πέντε εκατομμύρια δραχμών Τα χρήματα απεστέλλοντο παρά του υποκαταστήματος Εθν. Τραπέζης εις Ιωάννινα - Οι φονευθέντες είνε τρεις υπάλληλοι της τραπέζης τρεις χωροφύλακες εις έμπορος και ο σωφέρ /Πως εγένετο η επίθεσις- ισχυραί

χρηματοποστολής και να κλαπεί το υπερβολικό, για την εποχή, ποσό των 15.000.000 δραχμών. Τα θύματα της ληστείας ήταν οι τραπεζικοί υπάλληλοι Χαρίτων Καρπούζης (ταμίας), Παναγιώτης Καλλίγερος (εισπράκτωρας) και Σπύρος Μπόλλας (επιστάτης), οι χωροφύλακες Σταμ. Παπασταματίου, Σπύρος Κατσιούρης και Ευάγγελος Πρέντζας, ο έμπορος Βασίλειος Παπαγεωργίου και ο οδηγός του αυτοκινήτου Ν. Δράκος²⁸¹. Οι διασωθέντες ήταν ο ιδιώτης Βλαδίμηρος Λαζαρίδης και ο χωροφύλακας Λιβαδίτης, οι οποίοι κατόρθωσαν να διαφύγουν²⁸². Για την επίτευξη της συγκεκριμένης ενέργειας εργάστηκαν οι συνεργάτες των Ρεντζαίων, ενώ οι ίδιοι, για να εξασφαλίσουν άλλοθι δεν έλαβαν μέρος στην επιχείρηση. Σημειώνεται ότι, την επομένη ημέρα, για πρώτη φορά στην ιστορία των Ιωαννίνων, συγκεντρώθηκαν περισσότερα από 10.000 άτομα, τα οποία παρακολούθησαν τις εξόδιες ακολουθίες, μέσα σε ένα κλίμα έντασης²⁸³. Επίσης, την ίδια ημέρα, σε έκτακτη συνεδρίασή του το Δημοτικό Συμβούλιο του Δήμου Ιωαννιτών κατεδίκασε το γεγονός. Η ανησυχία και η έκπληξη των Δημοτικών Συμβούλων ήταν έκδηλη στα πρακτικά της συνεδρίασης, από τα οποία παραθέτουμε ένα μέρος: «... ο κ. Δήμαρχος λέγει τα εξής: Κατάπληκτοι, Κύριοι διατελούμεν πάντες εκ της επισυμβάσης κατ' αυτάς εις το 72 χιλιόμετρον της οδού Ιωαννίνων – Πρεβέζης θραυστάτης ληστείας, μεγάλην δε την θλίψιν εδοκίμασεν η Κοινωνία της πόλεως μας επί τη στυγερά δολοφονία οκτώ πολιτών ποιούντων εν τη εκτελέσει του καθήκοντος αυτών. Πιστεύομεν ότι διερμηνεύσαμεν επακριβείς τας σκέψεις του Συμβουλίου καταθέσαντες εις μνήμην των υπό τας άνω περιπτώσεις ποιούντων θυμάτων, στέφανον επί της σορού αυτών εκ μέρους του Δήμου. Φρονούμεν επίσης ότι θα εναρμονίζετο πλήρως προς τα συνίκοντα την Κοινωνίαν της ημετέρας πόλεως επί τω άνω γεγονότι θλιβερά συναισθήματα αν εγένετο και μία εκδήλωσις του κατέχοντος και τας καρδίας ημών πένθους δια διακοπής των εργασιών του Συμβουλίου και εκφρασθώσι ταυτοχρόνως τα συλληπητήρια εις τους οικείους των ατυχών θυμάτων.

Το Συμβούλιον ακούσαν των εκ άνω εκτεθέντων.

Ιδού τας διατάξεις των άρθρων 17 και 99 του ΔΝΖ' Νόμου

Ψηφίζει παμψηφεί

δυνάμεις εις καταδίωξιν των ληστών - αι πρώται ανακρίσεις» (Εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 14/6/1926, Αρ. 1.802). Η ίδια εφημερίδα, όπως και άλλες των Αθηνών, παρακολούθησαν επισταμένως την ανακριτική έρευνα των Αρχών και αφιέρωσαν, επί μήνες, πολυσέλιδα ρεπορτάζ για το θέμα.

²⁸¹ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σ. 219 και Νίκος Ι. Πάνος, *Ρεντζαίοι, οι Βασιλείς της Ηπείρου*, ό. π., σσ. 69 - 71, εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ ΒΗΜΑ της 14/6/1926, Αρ. 1.523 και της 16/6/1926, Αρ. 1.525, εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 14/6/1926, Αρ. 1.802 και εφημερίδα ΕΜΠΡΟΣ της 14/6/1926, Αρ. 10.633.

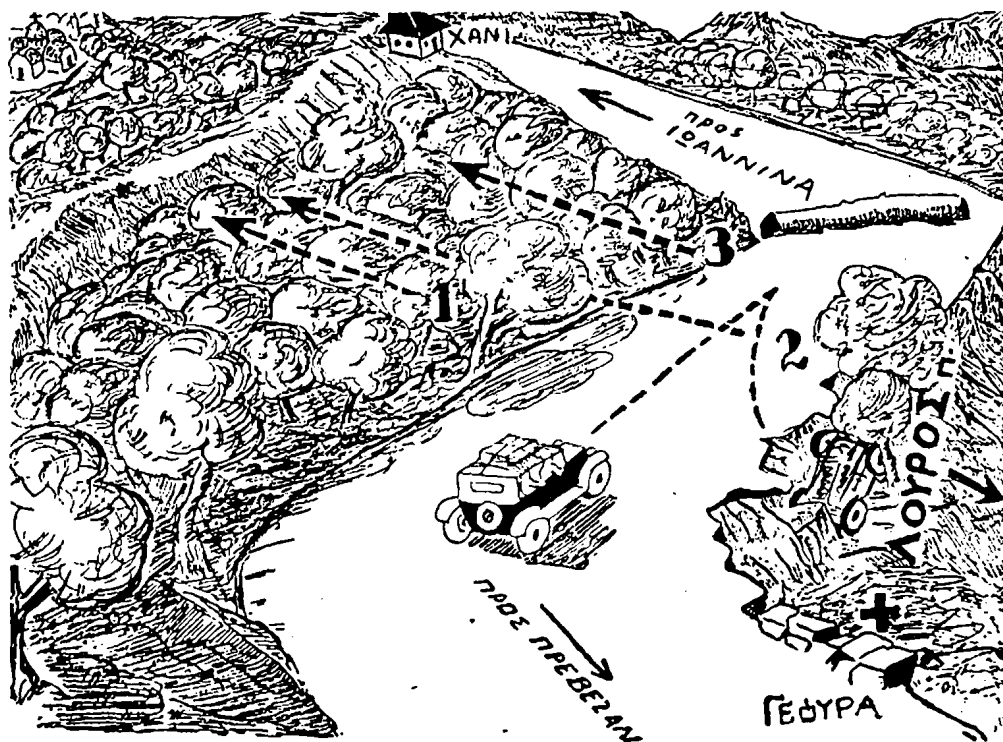
²⁸² Νίκος Ι. Πάνος, *Ρεντζαίοι, οι Βασιλείς της Ηπείρου*, ό. π., σ. 71.

²⁸³ Η εφημερίδα των Αθηνών «Εμπρός» μας μεταφέρει τις πρωτόγνωρες στιγμές που έζησε η πόλη των Ιωαννίνων: «...Υπολογίζεται το συρρεύσαν πλήθος άνω των 10.000... Ο Μητροπολιτικός Ναός όπου θα εψάλλετο η νεκρώσιμος ακολουθία ήτο ασφυκτικώς υπερπληρωμένος. Της κηδείας εχοροστάτησεν ένδακρυς ο Μητροπολίτης Ιωαννίνων Σπυρίδων...Γενικόν το πένθος και η κατήφεια και γενικόν το συναίσθημα, ότι οι νεκροί δεν ανήκον πλέον εις τας οικογένειας των, αλλ εις ολόκληρον την πόλιν, ολόκληρον την Ήπειρον της μαστιζομένης υπό τής ατίμου ληστείας...» (εφημερίδα ΕΜΠΡΟΣ Αθηνών της 15/6/1926, Αρ. 10.634). Στο ίδιο κλίμα και η ανταπόκριση της «Καθημερινής»: «...Από βαθείας πρωΐας ο λαός εν συναγερωμά... Πλήθος λαού επλημμύρησε τας οδούς Αβέρωφ και Φρουρίου Ο λαός καταράται τους υπευθύνους. Αι αρχαί, αι δύο μουσικαί, τα τιμητικά αποσπάσματα συνεκεντρώθησαν εις τον τόπον της εκφοράς. Οι εξώσται, αι στέγαι, οι δρόμοι είναι πλήρεις λαού. Οι θρήνοι των οικείων συνενοούνται με τους λυγμούς του πλήθους...» (εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 15/6/1926, Αρ. 1.803). Επίσης σχετικά βλ. Νίκος Ι. Πάνος, *Ρεντζαίοι, οι Βασιλείς της Ηπείρου*, ό. π., σσ. 72 - 74.

Το Δημοτικόν Συμβούλιον του Δήμου Ιωαννιτών συνελθόν εν δημοσία συνεδρίασει σήμερον 14 Ιουνίου του έτους 1936 εν τω Δημοτικώ Καταστήματι συμεριζόμενο το γενικόν πένθος της Ηπειρωτικής Κοινωνίας επί τη στιγερά δολοφονία εκλεκτών πολιτών της Κοινωνίας Ιωαννίνων δολοφονηθέντων εν τη εκτελέσει των καθηκόντων αυτών

Ψηφίζει παμψηφεί

- 1) Διακόπτει την παρούσαν συνεδρίασιν και επί τριήμερον τας εργασίας αυτού.
- 2) Ανατεθώσιν εις τον κ. Δήμαρχον όστις εκφράση τα συλληπητήρια του Δήμου εις τας οικογενείας των θυμάτων.
- 3) Να δημοσιευθεί το παρόν ψήφισμα δια του εγχωρίου τύπου.-...»²⁸⁴

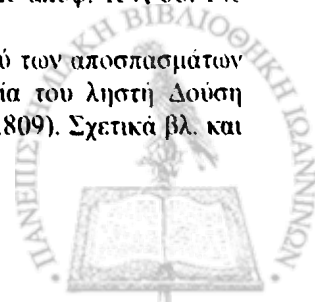

Εικ. 3. Σχεδιάγραμμα της ληστείας της Πέτρας. Διακρίνεται το αυτοκίνητο στην θέση που εβλήθη και στην θέση που ανετράπη (2). Στη δεύτερη στροφή διακρίνεται το εμπόδιο. Ο αριθμός (3) δεικνύει το σημείο απ' όπου πυροβόλησαν οι ληστές και ο αριθμός (1) την κατεύθυνση που ακολούθησαν μετά το έγκλημα (Αστυνομικά Χρονικά, τόμ. ΣΤ', 1958, σ. 6.463).

Μετά την ληστεία, πολυάριθμος στρατός από τα Ιωάννινα, χωροφυλακή και δύο τάγματα ληστοκυνηγών κατέκλυσαν την περιοχή προς αναζήτηση των δραστών, ενώ οι ανακρίσεις και οι συλλήψεις κυριάρχησαν²⁸⁵. Ταυτοχρόνως, η πρόταση περί εκτοπίσεως των κατοίκων είκοσι επτά χωριών, ως υπόπτων και της δημιουργίας, προς στέγάσή τους, ενός μεγάλου αγροτικού χωριού στην

²⁸⁴ ΠΡΑΔΣΟΟΠΙ, Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ. Σ. του Δ. Ι. 1926 - 1927, Πρακτικό της Συνεδριάσεως του Δημοτικού Συμβουλίου Δήμου Ιωαννιτών, αριθμ. 27/14-6-1926 απόφ. 137, σσ. 148 - 149 - Α.Δ.Ι..

²⁸⁵ Την έκρυθμη ατμόσφαιρα αποδεικνύουν και οι αιματηρές συμπλοκές μεταξύ των αποσπασμάτων και διαφόρων ληστοσυμμοριών στην περιοχή της Πέτρας, όπως η δολοφονία του ληστή Δούση (εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 20/6/1926, Αρ. 1.808, της 21/6/1926, Αρ. 1.809). Σχετικά βλ. και εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ ΒΗΜΑ της 18/6/1926, Αρ. 1.527.

Πελοπόννησο²⁸⁶, αποδείκνυε την σύγχυση των αρχών. Πάντως, όπως μας ενημερώνει η «Καθημερινή», ήδη είχε αρχίσει ο εκτοπισμός των κατοίκων από το Τσαγγαρόπουλο, τα Ανάγια, τα Μουλιανά και την Κλεισούρα προς την Μακεδονία, εξαιτίας της ληστείας²⁸⁷. Ήταν, δηλαδή, έκδηλος ένας διαμορφούμενος «ληστρικός πανικός», ενώ ο κρατικός μηχανισμός ενεργοποιήθηκε με την πλέον δρακόντεια μεθοδολογία. Ωστόσο, είναι ενδεικτικό για την ευρύτερη κάλυψη του ζητήματος, ότι τρεις ημέρες πριν την εκδήλωση του συμβάντος ο Νομάρχης Πρεβέζης σε έκθεσή του προς το Υπουργείο Εξωτερικών τόνιζε την ανάγκη ενίσχυσης των Σταθμών της χωροφυλακής του νομού με υπαξιωματικούς και οπλίτες²⁸⁸. Κατά τα άλλα, την διενέργεια των ερευνών ανέλαβαν ο αρχηγός της Χωροφυλακής Δ. Κοκκαλάς και ο συνταγματάρχης Γάσπαρης, οι οποίοι στις 31 Ιουλίου συνέταξαν έκθεση απευθυνόμενη προς την Κυβέρνηση με θέμα την ληστοκρατία στην Ήπειρο²⁸⁹. Σε αυτήν, οι δύο αξιωματικοί πρότειναν: 1) να ενισχυθεί η Χωροφυλακή Ηπείρου με 280 οπλίτες, 2) ν' αντικατασταθούν όλοι οι καταγόμενοι από την Ήπειρο και την Κέρκυρα οπλίτες της χωροφυλακής, 3) να απελαθούν όλοι οι αμνηστευθέντες ληστές της Ηπείρου, 4) να συστηθούν μόνιμα φυλάκια κατά μήκος της οδού Ιωαννίνων - Πρεβέζης, 5) να ολοκληρωθεί η τηλεφωνική επικοινωνία της Ηπείρου και 6) να αντικατασταθεί ο Γενικός Διοικητής Ηπείρου από κάποιο πολιτικό πρόσωπο, καθώς Γενικός Διοικητής ήταν ο εισαγγελέας Γιαμαρέλος. Η δεύτερη όμως και η τρίτη πρόταση αντικατόπτρισαν, ευκρινώς, την προσπάθεια ελέγχου μίας κοινωνίας, η οποία δεν μπορούσε να φέρει συλλογικώς ευθύνες για το συγκεκριμένο έγκλημα. Παράλληλα, η όλη προσπάθεια αντίδρασης για την διαφύλαξη κοινωνικών αξιών ή συμφερόντων, που απειλήθηκαν και με τον συμβολισμό περισσότερο της συγκεκριμένης ληστείας, μας δημιουργεί σήμερα μία υπόνοια για την εξέλιξη τελικώς μίας αντίστροφης διαδικασίας. Δεν είναι υπερβολή να ειπωθεί ότι ίσως συγκροτήθηκε μία κατάσταση, ως διαθέσιμο πρότυπο για όσους δεν μπορούσαν να ταυτιστούν με αυτά τα καθιερωμένα πρότυπα²⁹⁰. Το επιβεβαιώνει εξάλλου η συνέχεια των ληστρικών κρουσμάτων, με τους ίδιους ρυθμούς και τα επόμενα τουλάχιστον δύο έτη.

²⁸⁶ Βασίλης Ι. Τζανακάρης, *Τα παλικάρια τα καλά σύντροφοι τα σκοτώνουν, ό. π., σ. 285*. Ο Χρ. Παπανικολάου από την Πρέβεζα έγραψε στην ανταπόκρισή του: «*Η απόφασις περί εκτοπισμού των κατοίκων εικοσοτεσσάρων ολοκλήρων χωριών, εβύθισεν εις αληθή απόγνωσιν τους χωρικούς, ιδίως των μεταξύ Σαγιάδος και Φιλιπιάδος χωριών, τα οποία υπόκειται εις τον εκτοπισμόν. Η απόφασις περί ομαδικού εκτοπισμού θα αρχίση εφαρμοζομένη από των χωριών Κλεισούρας, Τσαγγαρόπουλο, Μουλιανών, Ανωγείου, Κρασιών, τα οποία διακρίνονται δια την υπόθαλψιν των ληστών... Ο εκτοπισμός των, θα αποστερήση τους ληστές της κυριωτέρας δυνάμεώς των. Των φίλων, των οδηγών, των τροφοδοτών πάσης ενεργείας της καταδιωκτικής αρχής... Διά την σύλληψιν όλων αυτών των ανθρώπων εδόθησαν από διημέρου διαταγαί, τας οποίας εκτελούν αποσπάσματα εξ ανδρών της δημοκρατικής φρουράς...» (εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 18/6/1926, Αρ. 1.806).*

²⁸⁷ Εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 25/6/1926, Αρ. 1.813. Η ανταπόκριση του Χρ. Παπανικολάου στο ίδιο φύλλο ανέφερε μεταξύ άλλων: «*... Η απόφασις αυτή κοινοποιήθη σήμερον την πρωΐαν διά προκηρύξεων προς τους χωρικούς των χωριών τούτων, οι οποίοι ειδοποιούνται να ετοιμασθούν αμέσως διά την αναχώρησιν των εις Μακεδονίαν. Η προκήρυξις προέκλεσεν απόγνωσιν μεταξύ των χωρικών, οι οποίοι διά του εκτοπισμού τούτου καταστρέφονται κυριολεκτικώς. Το μέτρον εν τούτοις δεν πρόκειται να ανασταλή...».*

²⁸⁸ ΑΥΕΞ, 1926, 3/10.1 «Εσωτερική κατάσταση στην Ελλάδα», Έκθεση Νομάρχη Πρεβέζας Π. Μπέμπη προς Υπουργείο Εξωτερικών (Αρ. πρωτ. 6.331 / 10-6-1926).

²⁸⁹ Κωνσταντίνος Σπ. Αντωνίου, *Ιστορία Ελληνικής Βασιλικής Χωροφυλακής 1833 - 1965*, τόμ. Γ', Αθήνα 1965, σ. 1371.

²⁹⁰ Σχετική συλλογιστική έχει αναπτύξει ο Stanley Cohen για την μεθοδολογία αντιμετώπισης από το κράτος της «νεανικής βρετανικής εγκληματικότητας» την δεκαετία του '60 (Stanley Cohen, *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*, Oxford 1987).

Η ληστεία της Πέτρας αποτέλεσε την αφορμή για μία νέα ανάπτυξη απόψεων και ερμηνειών σε σχέση με την πάταξη της ληστείας από το ανακριτικό στάδιο έως και την τελική δικαστική απόφαση του Κακουργιοδικείου Κερκύρας, το 1929. Εκ των πραγμάτων, το ίδιο το περιστατικό και φυσικά η διαλεύκανσή του, προκάλεσαν το ενδιαφέρον και του τύπου των Αθηνών. Οι αθηναϊκές εφημερίδες απέστειλαν ανταποκριτές στα Ιωάννινα, όπως ο Πέτρος Πικρός, απεσταλμένος του «Ελευθέρου Τύπου», ο Χρ. Παπανικολάου της «Καθημερινής» και ο Γεώργιος Αθανασιάδης - Νόβας, απεσταλμένος της «Πολιτείας»²⁹¹. Πυρήνας των δημοσιευμάτων υπήρξε ο επικριτικός χαρακτήρας για την πραγματική βούληση του κράτους στο θέμα της αντιμετώπισης του θέματος. Βεβαίως, αναπόφευκτη ήταν η ανάπτυξη διαμάχης με πολιτικές διαστάσεις, ανάμεσα σε βενιζελικούς και

Εικ. 4. Σχεδιάγραμμα της ευρύτερης περιοχής της ληστείας. Διακρίνεται στο μέσον με σταυρό η περιοχή της Πέτρας (εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 15/6/1926, Αρ. 1.803).

αντιβενιζελικούς, όχι μόνον για το ποίος ήταν υπεύθυνος για την έξαρση της ληστείας στην Ήπειρο, αλλά και για το πού ανήκαν πολιτικά τα όργανα, τα οποία αποδείχθηκε ότι συνεργάζονταν με τους υπεύθυνους της ληστείας. Επιπλέον, στο ίδιο πνεύμα καταχωρίζεται και το ψήφισμα της Πανηπειρωτικής Επιτροπής στις 20 Αυγούστου 1926 προς τις αρμόδιες Αρχές με ιδιαίτερα επικριτικό χαρακτήρα για τις κρατικές ενέργειες²⁹².

²⁹¹ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 14/1/1926, Αρ. 221.

²⁹² Η διοργανωτική Επιτροπή του Πανηπειρωτικού Συνεδρίου σε τηλεγράφημά της (Αρ. επιστ. πρωτ. 9.877 Α/2 23-8-1926) προς τον Πρόεδρο Δημοκρατίας, τον Πρόεδρο Κυβερνήσεως και τους υπουργούς Δικαιοσύνης, Στρατιωτικών και Εξωτερικών ανέφερε σχετικά: «...Η διοργανωτική Επιτροπή του Πανηπειρωτικού Συνεδρίου συνελοούσα σήμερα 16 Αυγούστου ημέραν Δευτέρα, ώρα εβδόμη μετασημβρινήν, εις τα Γραφεία του Εμπορικού Σλλόγου Ιωαννίνων και λαβούσα υπόψη καίτοι ήδη παρήλθεν αρκετός χρόνος από της επιδόσεως του ψηφίσματος 1 Αυγούστου 1926 δι' ον διεβιβάζετο τη Κυβερνήσει αξιώσις Ηπειρωτικού λαού προς ολοκληρωτικόν αποκάλυψιν δραστηών

Από το σύνολο των δεδομένων συμπεραίνεται ότι το χαρακτηριστικό των άρθρων του εμφανώς «αποθηριωμένου» τοπικού τύπου, ήταν η ξεκάθαρη απόδοση πολιτικών ευθυνών για την συντήρηση της ληστείας. Επίσης διαφαίνεται μία δυσαρέσκεια των αρθρογράφων, στην οποία εντοπίζουμε μία ψυχολογία οριακής αντίδρασης σε πρακτικές που ο ίδιος ο τύπος έως τότε, είχε συμβάλλει έμμεσα στην δημιουργία τους. Όμως, όπως θα διαπιστώσουμε, οι όποιες αντιστάσεις εντάχθηκαν και αυτές στο πλαίσιο της κομματικής αντιπαράθεσης. Συγκεκριμένα, ο Χρηστοβασίλης επέμενε, ότι το μέτρο της αμνηστίας ήταν μία πλάνη για το λαό²⁹³, κατηγορούσε ευθέως τους βενιζελικούς ότι κάλυπταν τους Ρεντζαίους, καθώς παρ' ελάχιστον να εκλέξουν μέχρι και βουλευτή τον πεθερό του Γιάννη Ρέντζου, Βασίλη Κολοβό²⁹⁴. Επίσης, αξίωσε τον εκτοπισμό όλων των αμνηστευθέντων ληστών αλλά όχι και των χωρικών²⁹⁵. Στην ίδια κατεύθυνση προσαρμοζόταν και η αρθρογραφία του Γ. Χατζή, ο οποίος διατύπωνε την απογοήτευσή του για την εξέλιξη της ληστοκρατίας, καθώς πειθόταν περί προσπάθειας συγκάλυψης των ηθικών αυτουργών του εγκλήματος, δηλαδή των Ρεντζαίων²⁹⁶. Αγανάκτηση εξέφρασε και ο «Κήρυξ», ο οποίος χαρακτήρισε την υπόθεση της Πέτρας ως «...ιστό της Πηνελόπης. Πλέκεται την μίαν ημέραν η λύσις και την άλλην ξεπλέκεται. Όλα μπρδεμένα και ανακατωμένα...Σήμερα ενόχοι δεν είναι μόνον οι κακούργοι της Πέτρας και οι συνεργάται των. Λόγον επίσης οφείλη να δώση και το Κράτος, το Κράτος, το οποίον καταγγέλει σήμεραν σύσσωμος η δημοσία γνώμη...»²⁹⁷.

Η εξελικτική πορεία της υποθέσεως, όσον αφορά τον ανακριτικό τομέα και την πορεία των ερευνών, περιγραφόταν από μία πολυπλοκότητα και σύνθεση πολλών δεδομένων. Το ανακριτικό στάδιο διαχωρίστηκε σε δύο περιόδους²⁹⁸. Στο

απαισίαν εγκλήματα Πέτρας, παραδειγματικήν τιμωρίαν τούτων και οπωσδήποτε συνεργών των καθώς και την τελική και πλήρη εκκαθάρισιν Ηπειρωτικού εδάφους δι' απομακρύνσεως όλων των κακοποιών στοιχείων και κρατικών οργάνων και οπωσδήποτε μετ' αυτών ... φιλικώς διακειμένων και συνεργασθέντων ουδεμία μέχρι τούδε επιτυχής κρατική ενέργεια σύμφωνως τοιαύτας αποφάσεις Ηπειρωτικού λαού εγένετο. Ουδ' όλως δε μέχρι τούδε η κατάστασις μετεβλήθη των μεν κακή τη μοίρα και πλημμελεστάτη ενέργεια διαφυγόντων κακοποιών ασυλήπτων παραμενονώντων και περιφερομένων υπαίθρω μειδιώντων ίσως δια την τοιαύτην κατάστασιν και σχεδιαζόντων νέα εγκλήματα... Ψηφίζει 1) να διαβιβασθεί άπαξ αξιώσις όπως Κράτος αποφασίση δι' ιδίων μέσων καταδιώξη ληστιάς ειδημή παύση ελεεινόν σύστημα συνεργασίας αυτού μετά κακούργων το σύστημα τούτο Ηπειρωτική συνείδησις καταδικάζει ως ανήθικον δημιουργών παντοτεινώς εγκληματίας... 2) ζητεί ειδικώς δια την Ήπειρον όπως αρθή ο τοιοῦτος ανήθικος νόμος της ληστρικής αμνηστίας και ο ανηθικότατος αμνηστεύσεις συνεργών... 4) αναμένει να μάθη τας Κυβερνητικάς αντιλήψεις επί των ανωτέρω... 5) Αξιοί να αρθούν αι κατά του τύπου περιοριστικά Κυβερνητικά διαταγαί ως προς την αναγραφήν ειδήσεων περί εγκλήματος Πέτρας... Δήμαρχος Ιωαννίνων, Πυρσινέλλας, Σύλλογοι Δικηγορικού Τζαβέλλας, Ιατρικού...» (ΑΥΕΞ, 1926, 3/9.1, «Ζητήματα Εθνικιστικής Προπαγάνδας»).

²⁹³ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 17/7/1926, Αρ. 265. Το σχετικό άρθρο της «Ελευθερίας» το αναδημοσίευσε και η «Καθημερινή» (εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 25/6/1926, Αρ. 1.813), ενώ σε έτερο φύλλο της η εφημερίδα, αξιοποιώντας πολιτικά το θέμα, δημοσίευσε άρθρο με τίτλο «Ο Βενιζελισμός ως παράγων της ληστείας εις την Ήπειρον» (εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 27/6/1926, Αρ. 1.815). Για την αρθρογραφία του Χρηστοβασίλη σχετικά με το ζήτημα της ληστείας βλ. Δροσιά Κατσιλά, *Ο βίος και το έργο του Χρήστου Χρηστοβασίλη, Γραμματολογική και αρχαιακή μελέτη*, ό. π., σσ. 133 - 156.

²⁹⁴ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 28/6/1926, Αρ. 268.

²⁹⁵ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 5/7/1926, Αρ. 270.

²⁹⁶ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 21/11/1926, Αρ. 2414 / 563.

²⁹⁷ Εφημερίδα ΚΗΡΥΞ της 11/8/1926, Αρ. 1909.

²⁹⁸ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 14/1/1926, Αρ. 237. Αναλυτικές πληροφορίες για το ανακριτικό στάδιο προσφέρονται από τον Ν. Πάνο (Νίκος Ι. Πάνος, *Ρεντζαίοι, οι Βασιλείς της Ηπείρου*, ό. π., σσ. 76 - 102, 124 - 126). Επίσης αναλυτικές πληροφορίες για το ανακριτικό στάδιο παρέχονταν σχεδόν καθημερινά από τα φύλλα της «Καθημερινής»: εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 19/6/1926, Αρ.

αρχικό στάδιο, το οποίο διεξήχθη στην ύπαιθρο τις πρώτες ημέρες μετά τη ληστεία, με πληθώρα μαρτύρων και στο δεύτερο και βασικότερο, το οποίο διεξήχθη στα Ιωάννινα²⁹⁹.

Διεισδύοντας σταδιακώς στο διαθέσιμο υλικό μας, διαπιστώνεται ότι οι πρώτες σαφείς ενδείξεις για τους φυσικούς αυτουργούς δώθησαν, δέκα ημέρες μετά τη ληστεία, από τον ηγούμενο του Μοναστηριού του Προφήτη Ηλία Ιωάννη, ευρισκομένου πλησίον της Πέτρας. Σύμφωνα με αυτόν, οι δράστες φιλοξενήθηκαν στο Μοναστήρι πριν την επιχείρηση και του απεκάλυψαν τις προθέσεις τους, ενώ απεδείχθη ότι και ο ίδιος επικούρησε στην διάπραξη της ληστείας³⁰⁰. Ο ηγούμενος γνωστοποίησε τα ονόματα των ληστών, με κεντρικά αυτά του Γιάννη Μερεμέτη και του Λάμπρου Στάθη³⁰¹, και δικαιολόγησε την αργοπορία του στην κατάθεση, επικαλούμενος φόβο αντιποίνων από τους ληστές³⁰². Κρίνεται δε, απαραίτητο σε αυτό το σημείο να τονιστεί, ότι οι υποψίες για σύνδεση των Ρεντζαίων με τους φυσικούς αυτουργούς του εγκλήματος άργησαν να εκδηλωθούν. Είναι χαρακτηριστικό, ότι οι Ρεντζαίοι συμμετείχαν ακόμα και στην πορεία των ερευνών για την εξεύρεση των αυτουργών, καθώς οι αρμόδιοι δεν παραδέχονταν την ανάμιξη

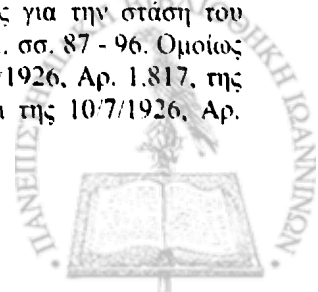
1.807, της 20/6/1926, Αρ. 1.808, της 21/6/1926, Αρ. 1.809, της 22/6/1926, Αρ. 1.810, της 23/6/1926, Αρ. 1.811, της 25/6/1926, Αρ. 1.813, της 26/6/1926, Αρ. 1.814, της 29/6/1926, Αρ. 1.817, της 30/6/1926, Αρ. 1.818, της 1/7/1926, Αρ. 1.819, της 2/7/1926, Αρ. 1.820, της 3/7/1926, Αρ. 1.821, της 4/7/1926, Αρ. 1.822, της 5/7/1926, Αρ. 1.823, της 7/7/1926, Αρ. 1.825, της 8/7/1926, Αρ. 1.826, της 13/7/1926, Αρ. 1.831, της 14/7/1926, Αρ. 1.832, της 16/7/1926, Αρ. 1.833, της 17/7/1926, Αρ. 1.834, της 18/7/1926, Αρ. 1.835, της 19/7/1926, Αρ. 1.836, της 20/7/1926, Αρ. 1.837, της 22/7/1926, Αρ. 1.839, της 24/7/1926, Αρ. 1.841, της 27/7/1926, Αρ. 1.844, της 28/7/1926, Αρ. 1.845, της 29/7/1926, Αρ. 1.846, της 30/7/1926, Αρ. 1.847, της 1/8/1926, Αρ. 1.849, της 2/8/1926, Αρ. 1.850, της 3/8/1926, Αρ. 1.851, της 5/8/1926, Αρ. 1.853, της 6/8/1926, Αρ. 1.854, της 12/8/1926, Αρ. 1.860.

²⁹⁹ Ανακριτής της υποθέσεως ορίστηκε ο εισαγγελέας Ιωαννίνων Διονύσιος Λεονταρίτης (Νικόλαος Α. Αναστασόπουλος, «Πρωτοδικείο Ιωαννίνων (1913 - 1940): Ιστορία, πρόσωπα και η δράση τους», ό. π., σσ. 105, 149 - 151).

³⁰⁰ Αναφέρουμε ενδεικτικούς τίτλους δημοσιευμάτων: «Ο Παπαγιάννης συνένοχος εις το έγκλημα / Του απηγγέλη χθες κατηγορία και μετά την απολογία του προεφυλακίσθη» (εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 8/7/1926, Αρ. 1.826), «Ο προφυλακισθείς ηγούμενος Παπαγιάννης μετέσχεν απ' αρχής εις την οργάνωσιν της ληστείας της Πέτρας / παρεχώρησε την Μονήν ως ορμητήριον και ως ασφαλές καταφύγιον» (εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 9/7/1926, Αρ. 1.826), «Τι ελπίζει ματαιώς ο εγκληματίας ιερωμένος» (εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 11/7/1926, Αρ. 1.829). Για τον ρόλο του Παπαγιάννη επίσης βλ. Ευριπίδης Π. Μακρής, *Οι ληστές και τα τραγούδια τους στη Δυτική και Κεντρική Ελλάδα (1827 - 1930)*, ό. π., σσ. 123 - 124.

³⁰¹ Αναφέρουμε ενδεικτικά τον τίτλο του δημοσιεύματος: «Η οδύσσεια των ανακριτικών Αρχών / Και επιτέλους η ανακάλυψις των δύο εκ των αυτουργών της ληστείας» (εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 3/7/1926, Αρ. 1.821).

³⁰² Ο Ηγούμενος Ιωάννης του Μοναστηριού του Προφήτη Ηλία ανέφερε μεταξύ άλλων στην απολογία του: «...Δύο ημέρες πριν τη ληστεία, δηλαδή Παρασκευή, ήρθαν στο Μοναστήρι μου 7 ή 8 ληστές που φορούσαν στρατιωτικές στολές και μου ζήτησαν να τους φιλοξενήσω για λίγες ημέρες. Πρόσφερα καταφύγιο σ' αυτούς και από τις διάφορες συζητήσεις που είχα μαζί τους, μου ανεκοίνωσαν ότι θα έκαναν μίαν καλή επιχείρηση από την οποίαν και εγώ θα είχα ωφέλεια, αρκεί να μη μιλούσα. Την Κυριακή το πρωί, ξεκίνησαν όπως μου είπαν για την επιχείρηση. Σε λίγη ώρα άκουσα ομοβροντίες πυροβολισμών...δεν φαντάσθηκα ότι ήταν αυτοί που πυροβολούσαν. Μετά από λίγη ώρα ήρθαν στο Μοναστήρι κρατώντας δύο - τρία σακκούλια. Άνοιξαν ένα από αυτά και μου έδωσαν ένα δέμα με χαρτονομίσματα, σαν αμοιβή για τις υπηρεσίες μου που τους προσέφερα... Όταν έφυγαν μου είπαν να μη μιλήσω για όσα είδα και άκουσα γιατί η τύχη μου ήταν γνωστή...». (Χαράλαμπος Θ. Σταμάτης, *Ιστορία της Αστυνομίας Ηόλεων 1921 - 1971*, Αθήναι 1971, σ. 228). Επίσης για την στάση του Ηγουμενού Ιωάννη βλ. Νίκος Ι. Πάνος, *Ρεντζαίοι, οι Βασιλείς της Ηπείρου*, ό. π., σσ. 87 - 96. Ομοίως βλ. σχετικά εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 28/6/1926, Αρ. 1.816, της 29/6/1926, Αρ. 1.817, της 30/6/1926, Αρ. 1.818, της 1/7/1926, Αρ. 1.819, της 3/7/1926, Αρ. 1.821 και της 10/7/1926, Αρ. 1.828.

τους στη ληστεία, ενδεικτικό των ισχυρών επιρροών τους³⁰³. Η πορεία όμως των ερευνών οδήγησε στην αποκάλυψη των ηθικών αυτουργών³⁰⁴, με συνέπεια το Υπουργείο Εσωτερικών να προβεί στην επικήρυξη των Ρεντζαίων, τον Νοέμβριο του 1926, προς 1.500.000 δραχμές.³⁰⁵ Ως εκ τούτου, οι Ρεντζαίοι, αντιλαμβανόμενοι το αρνητικό κλίμα προς αυτούς, διέφυγαν εκτός Ελλάδος. Ωστόσο, ένα στοιχείο ιδιαίτερης μνείας είναι και η αναπτυσσόμενη φημολογία περί ηθικής αυτουργίας των Ρεντζαίων στην πυρκαϊά και καταστροφή του Διοικητηρίου Ιωαννίνων, εντός του οποίου στεγάζονταν και τα δικαστήρια, στις 20 Δεκεμβρίου 1927, με στόχο την καταστροφή των ανακριτικών στοιχείων για την υπόθεση της Πέτρας³⁰⁶.

Στο σημείο αυτό, δεχόμενοι ως προϋπόθεση τα όσα αναφέρθηκαν, σημειώνεται ότι τον Δεκέμβριο του 1926 το ζήτημα της ληστείας της Πέτρας και γενικότερα του προβλήματος της ληστοκρατίας, ήρθε προς συζήτηση στη Βουλή. Στις συνεδριάσεις της 10ης, 14ης και 16ης Δεκεμβρίου ανέπτυξαν τις θέσεις τους αρκετοί βουλευτές, μεταξύ των οποίων και της περιφέρειας Ιωαννίνων, ενώ η ληστεία της Πέτρας χαρακτηρίστηκε ως το κορύφωμα της «ληστρικής αυθαδεΐας»³⁰⁷. Διαφωτιστική για την ληστεία αγόρευση, ήταν αυτή του βουλευτού Γεωργίου Αθανασιάδη - Νόβα, ο οποίος, ως δημοσιογράφος, είχε καλύψει το ρεπορτάζ της ληστείας για την εφημερίδα «Πολιτεία». Στην ομιλία του, περιέγραψε την κατάσταση της ληστοκρατίας στην Ήπειρο και υποστήριξε ότι οι αρμόδιες κρατικές Αρχές επέδειξαν σύγχυση και χαρακτηριστική αδεξιότητα στην διερεύνηση της υποθέσεως. Επίσης, απεκάλυψε στοιχεία από την πορεία της ανακρίσεως, απέδωσε ευθύνες στην κρατική πολιτική για την ύπαρξη του φαινομένου, ενώ χαρακτήρισε την επερχόμενη δίκη της ληστείας ως την «δίκη των δικών»³⁰⁸. Η Βουλή στη συνεδρίαση της 25ης Αυγούστου 1927, απασχολήθηκε

³⁰³ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σ. 237 και Ναπολέον Στ. Δοκανάρης, «Η ληστεία και το ληστρικό κύκλωμα», ό. π., σ. 508. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Γιάννης Ρέντζος σε δηλώσεις του στην «Καθημερινή» υπό τον τίτλο «Γνώμαι Ειδικού» ανέφερε: «...οι λησταιά μόνοι δεν ηδύνατο να ληστεύσουν το αυτοκίνητον της χρηματοποστολής εάν δεν είχαν συνεργούς πολίτας οι οποίοι να δώσουν πληροφορίας πότε θα διήρχετο το αυτοκίνητον από τον τόπον της ληστείας. Η πείρα με οδηγεί να εξάγω τοιοούτον συμπέρασμα... Επειδή οι εχθροί μου διαδίδουν ότι μετέσχον της ληστείας είμαι υπόχρεος να δηλώσω δημοσία ότι θα φροντίσω διά την εξόντοσιν των ληστών της πέτρας, όπως έκανα και διά την συμμορίαν Καραπάνου...» (εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 21/6/1926, Αρ. 1.809).

³⁰⁴ Ήδη στα τέλη Ιουλίου με τά την έκθεση του εισαγγελέα Λεονταρίτη η «Καθημερινή» είχε ως πρωτοσέλιδο τίτλο: «Ρεντζαίοι, οι άρχοντες της Ηπείρου / Η βία, το χρυσίον και η ισχύς εις την διάθεσιν των - Πως υπεδούλωσαν τας κρατικές υπηρεσίας - Οι Ρεντζαίοι διέτασσαν, τα όργανα του Κράτους εξετέλουν - Έφθασαν μέχρι του να επιβάλλουν και εκτοπισμούς - Πως απέβησαν κύριοι των λειβαδιών του Ζαγορίου - Ήσαν οι ένοχοι του εγκλήματος της Πέτρας και όμως εχρησιμοποιούντο δια την... ανακάλυψιν των ενόχων - Έν χαρακτηριστικόν υπόμνημα» (εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 31/6/1926, Αρ. 1.848).

³⁰⁵ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 21/11/1926, Αρ. 2414 / 563.

³⁰⁶ Πάντως, την δικογραφία της Πέτρας έσωσε από το φλεγόμενο κτίριο, με κίνδυνο της ζωής του, ο τότε πρωτοδίκης Ιωαννίνων (με θητεία από το 1923 έως το 1929) και μετέπειτα αρεοπαγίτης Δημήτριος Αργυράκης (Νικόλαος Α. Αναστασόπουλος, «Πρωτοδικείο Ιωαννίνων (1913 - 1940): Ιστορία, πρόσωπα και η δράση τους», ό. π., σσ. 102, 143, 153 - 155, Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, τόμ. Ζ' 1927 - 1928, ό. π., σ. 200 και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 3/1/1928, Αρ. 2.789 / 940).

³⁰⁷ *Αι Αγορεύσεις του Ελληνικού Κοινοβουλίου 1909 - 1956*, ό. π., σσ. 194 - 205.

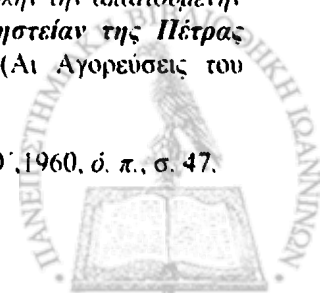
³⁰⁸ Ο Γεώργιος Αθανασιάδης - Νόβας στις 14 Δεκεμβρίου 1926 από το βήμα της Βουλής υποστήριξε μεταξύ άλλων: «...Είχον την επαγγελματικήν ευκαιρίαν κύριοι βουλευταί, να παρακολουθήσω εκ του σύνεγγυς το στυγερόν εγκλημα της Πέτρας ως απεσταλμένος της εφημερίδας "Πολιτεία". Έχω συνεπώς άμεσον αντίληψιν των πρώτων ενεργειών της καταδιωκτικής Αρχής και των πρώτων βημάτων της

κατά τρόπον παρεμφερή και με την παράμετρο των εκτοπισμών. Αυτό διότι, η ληστεία της Πέτρας υπήρξε η αφορμή, ώστε οι εκτοπισθέντες από την Ήπειρο να ανέλθουν σε περισσότερους από διακόσιους έως τον Μάρτιο, με την κατηγορία υπόθαλψης των Ρεντζαίων³⁰⁹. Η διατήρηση του μέσου του εκτοπισμού καταδικάστηκε από όλες τις τοπικές εφημερίδες και στηλιτεύτηκε από τους βουλευτές Α. Λούλη και Θ. Χαβίνη σε ομιλίες τους στο Κοινοβούλιο³¹⁰. Διαισθανόμαστε λοιπόν πόσο αυτή η αναχρονιστική και αναποτελεσματική

ανακριτικής δικαιοσύνης, καθώς επίσης έχω άμεσον αντίληψιν και ζωηράν διατηρώ εικόνα της οδυνηράς αγανακτήσεως την οποία παρήγαγε καθ' άπασαν την Ήπειρον το έγκλημα...Εδημιουργήθη κύριοι μία σαλάτα δικαιοδοσιών και αρμοδιοτήτων. Όλαι αι δικαστικά και αστυνομικά Αρχαί των περίξ πρωτευουσών είχαν συρρεύσει επί τόπου και είχαν αναμιχθή... Τι συνέβαινε δε; Ενώ η Κοινή Γνώμη εδίωνε πανταχόθεν τους Ρεντζαίους, αι Αρχαί έδιδον την εντύπωσιν ότι εδίωνον όλους τους άλλους Ηπειρώτας, πλην αυτών...Διά να αντιληφθήτε ποία έλλειψις συστήματος και οξυδέρκειας διέκρινε τας καταδιωκτικάς Αρχάς σας λέγω ότι έμεινεν ανεξερευνήτον το Μοναστήριον του Προφήτου Ηλίου, το οποίον είχαν τόσοσιν επίκαιρον τοποθεσίαν και του οποίου ο ηγούμενος ήτο ο διαβόητος Παπαγιάννης, έχων απώτερον παρελθόν πατριωτικόν, όπως ήκουσα, διότι ήτο οπλαρχηγός με πρόσφατον όμως παρελθόν επισήμου και γνωστού ληστοτρόφου...Αντί με τας ισχυράς δυνάμεις τας οποίας διέθετον να εξαποστείλουν ισχυρά αποσπάσματα με αξιωματικούς εις όλα τα ληστοτροφά χωρία και να παρακολουθήσουν, ότε ήτο νωπόν ακόμη το έγκλημα, τας υπόπτους κινήσεις των υπόπτων προσώπων, γνωστών εις τας δημοσίας Αρχάς, συνεκέντρωσαν επτά χιλιάδες χωρικοί εις τον Αούρον. Μέσα δε εις την πληθώραν αυτήν των αθών εκάλυφθησαν οι πραγματικοί ένοχοι, οι οποίοι, ως εκ των υστέρων απεδείχθη συμπαρίσταντο όντως και αυτοί εις τον Λούρον...Επί τέλους έφθασαν εις το σημείον εκείνο, από το οποίο έπρεπε να είχαν αρχίσει. Ο Παπαγιάννης καταπιεσθείς, πειθαναγκασθείς κατ' άλλους δεινώς βασανισθείς – εγώ είδον τον ίδιον, αλλά πιθανόν να εντράπηκε να μοι το ομολογήση – ωμολόγησεν ό,τι εγνώριζεν ή μάλλον δεν τα είπε όλα όσα εγνώριζεν. Οπωσδήποτε έβαλε την ανάκρισιν εις το δρόμον της, απεκάλυπεν όλα τα ύποπτα πρόσωπα...Έτερον ουσιώδες της υποθέσεως είναι η δραπέτευσις των Ρεντζαίων. Μετά μακρόν πολεμικόν συμβούλιον συγκροτηθέν εις το Στρατηγείον των Ιωαννίνων, ελήφθη απόφασις να συλληφθούν οι δύο λησταί. Τα μέτρα τα οποία έλαβον ήσαν τόσοσιν πομπώδη, ώστε όλοι οι παρακολουθούντες ήσαν απολύτως βέβαιοι ότι την επομένην πρωΐαν ή θα εδραπέτευσιν οι Ρεντζαίοι ή θα συνελάμβανον αυτοί τας Αρχάς ουδέποτε δε αι Αρχαί θα κατώρθωναν να τους συλλάβουν...Είναι καταπληκτική η εντύπωσις την οποίαν παρήγαγεν η δραπέτευσις των Ρεντζαίων εις την Κοινήν Γνώμην. Από της στιγμής εκείνης εκλονίσθη η ανάκρισις και ήτο βέβαιον ότι θα αποτελεματούτο, όπως και απετελεμάτωθη...Σήμερον κρατούνται εις τας φυλακάς περί τα 10 πρόσωπα...και εξ όσων εσχάτως πληροφόρηθην από το στόμα του εισαγγελέως κ. Λεονταρίτη, ούτος έχει απόλυτον πεποίθησιν, ότι οι κρατούμενοι είναι ένοχοι, οι μεν [Ρεντζαίοι] ως αυτουργοί, οι δε [κρατούμενοι] ως συνεργοί. Στηρίζει δε τούτο εις τρία δεδομένα. Πρώτον εις την μαρτυρίαν του Παπαγιάννη, δεύτερον εις την μη απόδειξιν υπ' αυτών του άλλοθι και τρίτον εις το γεγονός ότι προ ενός έτους εσχεδιάζετο παρομοία επίθεσις εναντίον αυτοκινήτου της Τραπεζής, την οποίαν θα διέπραττον τα αυτά πρόσωπα...Δεν διστάζω κύριοι να εκφέρω την γνώμην ότι την ληστείαν επέβαλε και διαιώνισεν εις την Ήπειρο αυτό το επίσημον Κράτος, αφ' ενός μεν διά της πολιτικής των αμνηστειών αφ' ετέρου δε διά της κακής εκλογής των ανωτέρων οργάνων. Ουδείς δύναται να αρνηθή ότι εις διαφόρους περιστάσεις το επίσημον κράτος συνεισγάσθη με ληστές, τους οποίους διετήρει εν επικηρύξει αυτό το ίδιον, διότι ουδείς επίσης δύναται να αρνηθή ότι οι λησταί ούτοι ημνηστεύθησαν κατόπιν πολιτικής προσυμφωνίας περί τούτου...Ολίγον, κύριοι, προ της διαπράξεως του εγκλήματος της Πέτρας, κατάπληκτοι έβλεπον οι χωρικοί να εισβάλωσιν οι Ρεντζαίοι εις τα χωρία επί κεφαλής των χωροφυλάκιων και έβλεπον τους καπεταναίους [Ρεντζαίους] να δέρνουν τους χωρικούς υπό τα όμματα των οργάνων εξουσίας...;... Ιδού κύριοι, διατί διαιωνίζεται εις την Ήπειρον η γενεά των ληστών, ιδού διατί αποφεύγουσιν οι χωρικοί να υποβοηθήσωσι το έργον της ανακρίσεως, ιδού διατί δραπέτευσιν οι Ρεντζαίοι ανενόχλητοι μέσα από τα χέρια των Αρχών, ιδού διατί γίνεται ευκόλως πιστευτή και η δεινότερα συκοφαντία εναντίον και του λευκοτέρου ανωτέρου οργάνου της Αρχής...Η αποδεικτική διαδικασία του εγκλήματος τούτου πρέπει να προσλάβη όλην την απαιτουμένην ευρύτητα, να είναι η δίκη των δικών, δεδομένου άλλωστε ότι με την ληστείαν της Πέτρας σχετίζονται όλα τα επίλεκτα πρόσωπα του πανθέου της ληστείας...» (Αι Αγορεύσεις του Ελληνικού Κοινοβουλίου 1909 - 1956, ό. π., σσ. 200 - 203).

³⁰⁹ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 31/3/1927, Αρ. 348.

³¹⁰ Αι Αγορεύσεις του Ελληνικού Κοινοβουλίου 1909 - 1956, Περίοδος Β', τόμ. Θ', 1960, ό. π., σ. 47.

συλλογιστική (και πρακτική) λειτουργούσε ασφυκτικά για το κοινωνικό σύνολο και πόσο επηρέαζε αναλόγως την κοινή γνώμη.

Η ανακριτική πορεία για την διαλεύκανση της ληστείας της Πέτρας, ολοκληρώθηκε, σε πρώτη φάση, με την έκδοση παραπεμπτικού βουλεύματος του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων στις 31 Μαΐου 1927³¹¹. Η έναρξη της δίκης, ύστερα από πολλές αναβολές, ορίστηκε στις 24 Οκτωβρίου του ίδιου έτους, περίπου δηλαδή δεκαέξι μήνες μετά την πραγματοποίηση της ληστείας³¹². Σε αυτήν κατέθεσαν 74 από τους 104 κληθέντες μάρτυρες κατηγορίας, ενώ χαρακτηριστική ήταν η αγόρευση του εισαγγελέα Εφετών Κερκύρας Καζακόπουλου, ο οποίος καταλόγισε ευθύνες στους πολιτικούς για την ύπαρξη του φαινομένου της ληστείας και ζήτησε την καταδίκη όλων των κατηγορουμένων σε θάνατο. Ο εισαγγελέας ανέφερε χαρακτηριστικά³¹³: «...Αλλ' όπως γνωρίζουν η Κυβέρνησις, τα Υπουργεία και οι Πολιτικοί εις την διάδοσιν της Ληστείας συνετέλεσαν κυρίως οι πολιτευόμενοι της Ηπείρου. Πολλοί πολιτευόμενοι ηθέλησαν να στηρίζουν την πολιτικήν των επιρροήν επί τοιούτων καθαρμάτων και παρά το Σύνταγμα και παρά πάντα Νόμον ήλθον εις συναλλαγάς μετά των ληστών και επέτυχον δι' αυτούς αμνηστειάν!... Πολλοί εκ των αμνηστευθέντων κατέστησαν εκβιασταί και εξετέλουν διαφόρους εκβιάσεις... Αι αμνηστειάι, αι αθρόαι χάριτες, αι έμπρακτοι μετάνοιαι απεθράσυναν τους ληστές, έκαμαν αυτούς να πιστεύουν ότι τας ποινάς επηκολούθη χάρις και συνετέλεσαν ν' ατιμασθή η εύανδρος Ήπειρος...».

Την αγόρευση του εισαγγελέα επιδοκίμασαν οι εφημερίδες των Ιωαννίνων, σε αντίθεση με την απόφαση του δικαστηρίου, για την οποία θεώρησαν ότι είναι επεικής, προκλητική και αδικούσε το κοινό περί δικαίου αίσθημα³¹⁴. Σύμφωνα με την απόφαση, ο Μερεμέτης καταδικάστηκε σε θάνατο³¹⁵, ο Καψάλης σε ισόβια δεσμά, ο Ηγούμενος Ιωάννης και ο Κοτσιώρης σε δύο χρόνια ενώ ο Κώτσης κηρύχθηκε αθώος³¹⁶. Η συγκεκριμένη απόφαση και όλη γενικά η ακροαματική

³¹¹ Με το βούλευμα παραπέμπονταν σε δίκη οι φυσικοί αυτουργοί της ληστείας, ενώ η έρευνα για τους ηθικούς αυτουργούς δεν είχε ακόμα ολοκληρωθεί. Εν προκειμένω, παραπέμπονταν ενώπιον του πενταμελούς Εφετείου Κερκύρας οι Αντώνιος Καψάλης, Δημήτριος Παππάς ή Μερεμέτης, Σταύρος Στάθης, Ανδρέας Κώτσης και Λάμπρος Στάθης, διατασσομένης της προφυλακίσεως των τεσσάρων πρώτων και της συλλήψεως προφυλακίσεως του πέμπτου, ο οποίος φυγοδικούσε. Επίσης παραπέμπονταν ως συνεργοί στη ληστεία ο Ιωακείμ Γ. Νάκος ή Παπαγιάννης, ηγούμενος της Μονής Προφήτη Ηλία και ο Στέργιος Κοτσιώρης (Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 2/6/1927, Αρ. 366).

³¹² Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, τόμ. Ζ' 1927 - 1928, 1995, ό. π., σσ. 170, 173. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η παρακολούθηση της ακροαματικής διαδικασίας μέσω των πρακτικών (Νίκος Ι. Πάνος, *Ρεντζαίοι, οι Βασιλείς της Ηπείρου*, ό. π., σσ. 221 - 267). Επίσης, σχετικά βλ. Ευριπίδης Π. Μακρής, *Οι ληστές και τα τραγούδια τους στη Δυτική και Κεντρική Ελλάδα (1827 - 1930)*, ό. π., σσ. 128 - 130.

³¹³ Τις ευθείες κατηγορίες του εισαγγελέα εναντίον των πολιτευομένων εκμεταλλεύθηκαν οι εφημερίδες των Ιωαννίνων ως αφορμή πολιτικής αντιπαράθεσης. Έτσι οι αντιβενιζελικοί κατηγορούσαν τους βενιζελικούς, όπως ο Χρηστοβασίλης, και αντίστροφα (Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 10/11/1927, Αρ. 411).

³¹⁴ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 14/11/1927, Αρ. 412.

³¹⁵ Ο Μερεμέτης εκτελέστηκε και τάφηκε στο σημείο όπου έγινε η ληστεία στην Πέτρα. Σύμφωνα με μαρτυρία του εισαγγελέα Εφετών Χριστόφορου Λάζαρη, όταν το 1928, ο εισαγγελέας Εφετών Γρανίτσας, ο οποίος είχε ζητήσει στη δίκη το θάνατο τον Μερεμέτη, ταξίδευε προς Ιωάννινα και πέρασε από την Πέτρα, σταμάτησε και γονάτισε στον τάφο του ληστού ψιθυρίζοντας : «Ο Θεός να σε συγχωρέσει παιδί μου!». (Χριστόφορος Λάζαρης, «Τα ηπειρωτικά ενθυμήματά μου», *Ηπειρωτική Εταιρεία, Δελτίον Πνευματικής Ενημερώσεως*, τχ. 78, Αθήνα 1983, σ. 74). Ο Ν. Πάνος παραθέτει γράμματα του Μερεμέτη από την φυλακή προς την οικογένειά του, ολίγον προ της εκτελέσεώς του (Νίκος Ι. Πάνος, *Ρεντζαίοι, οι Βασιλείς της Ηπείρου*, ό. π., σσ. 268 - 274, 278 - 279).

³¹⁶ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σ. 178 και Νίκος Ι. Πάνος, *Ρεντζαίοι, οι Βασιλείς της Ηπείρου*, ό. π., σσ. 210 - 221, 257 - 267.

διαδικασία αποτέλεσαν την έναρξη για την βασικότερη φάση διαλεύκανσης της υποθέσεως, η οποία οδήγησε στην καταδίκη των Ρεντζαίων. Η συνέχεια της ερευνητικής διαδικασίας επιφύλαξε νέα ενοχοποιητικά στοιχεία, τα οποία οδήγησαν σε ανακατασκευή του κατηγορητηρίου, σε προφυλάκιση νέων ατόμων και στην ενοχή των Ρεντζαίων. Επίσης, ανακαλύφθηκαν 2.500.000 δραχμές στη Φιλιπιάδα, ποσό προερχόμενο από τα κλαπέντα χρήματα της ληστείας.

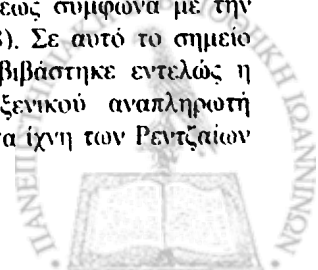
Στις αρχές του 1928, και ενώ η ανάκριση απέδειξε πλήρως την ενοχή των Ρεντζαίων, εντάθηκαν από τις Αρχές οι προσπάθειες για τον εντοπισμό τους. Οι Ρεντζαίοι, προς αποφυγή της συλλήψεώς τους και λόγω της επικηρύξεως τους από το Υπουργείο Εσωτερικών το 1927, εγκατέλειψαν την Ελλάδα. Κατευθύνθηκαν αρχικά στην Αλβανία³¹⁷, από την οποία με αλβανικά διαβατήρια κατέφυγαν στο Μιλάνο. Από την Ιταλία οδικώς μετακινήθηκαν στη Σερβία, από την οποία κατέληξαν στη Ρουμανία. Μάλιστα, έφθασαν έως το Κισνόβιο της Βεσσαραβίας (Μολδαβία), προσποιούμενοι τους ζωέμπορους³¹⁸. Πάντως, συνελήφθησαν στην Ρουμανία από τις Αρχές, αλλά δραπέτευσαν και κατέφυγαν στη Βραΐλα, απ' όπου αργότερα μετέβησαν στη Βάρνα της Βουλγαρίας, ως έμποροι³¹⁹. Συνελήφθησαν στην Βάρνα, τον Οκτώβριο του 1928, ύστερα από ενέργειες του διπλωματικού σώματος, της Ασφαλείας Αθηνών και των Βουλγαρικών Αρχών και μεταφέρθηκαν στις φυλακές της Αίγινας το Νοέμβριο³²⁰. Οι βουλγαρικές εφημερίδες ανέπτυξαν

³¹⁷ Σε απόρρητο και επείγον έγγραφο του υπουργείου Στρατιωτικών προς το υπουργείο Εξωτερικών (Αρ. πρωτ. 949/6-3-1928) επιβεβαιωνόταν η ύπαρξη των Ρεντζαίων στο αλβανικό έδαφος και εξητήτο η έκδοση διαταγών «... προς τας προξενικάς αρχάς Αλβανίας και Νοτίου Σερβίας ν' αναγνωρίσωσι εκ φωτογραφιών τους άνω επικεκηρυγμένους ληστές εις τρόπον ώστε εν περιπτώσει εξοντώσεώς των να είναι εις θέσιν να εξακριβώσωσιν πλήρως το γεγονός και να εκθέσωσι εν λεπτομερείς σχετικώς...». Πράγματι, μία εβδομάδα αργότερα ο Γενικός Πρόξενος της Ελλάδας στα Σκόπια Κ. Ντάσσης προσέφερε πληροφορίες προς το Υπουργείο Εξωτερικών (Αρ. πρωτ. 158/14-3-1928) σύμφωνα με τις οποίες «...ο εκ Συρράκου της Ηπείρου καταγόμενος και δημότης Ιωαννίνων Δ. Σ., εγκατεστημένος προ διετίας εν Μοναστηρίω, ως σωφέρ και εκμισθωτής αυτοκινήτου, ... εδήλωσε, κατόπιν σχετικών ερωτήσεων ότι οι λησταί Ιωάννης Κ. Ρέντζος και Ευθύμιος Κ. Ρέντζος, ους γνωρίζει εξ όψεως... καθ' έχει πληροφορίας παρά του μεταξύ Τυράννων και Κορυτσάς εκτελώντας ταξίδια ως σωφέρ Μ. Τ. Β., ευρίσκοντο εν Αλβανία...» (ΑΥΕΞ, 1928, 4/3 «Περί Αλβανών ληστών»).

³¹⁸ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΒΗΜΑ της 4/11/1928, Αρ. 2.363 και της 21/11/1928, Αρ. 2.380.

³¹⁹ Βασίλης Ι. Τζανακάρης, *Τα παλικάρια τα καλά σύντροφοι τα σκοτώνουν, ό. π.*, σσ. 289 - 290 και Νίκος Ι. Πάνος, *Ρεντζαίοι, οι Βασιλείς της Ηπείρου, ό. π.*, σσ. 281 - 289. Επίσης βλ. και το αφιέρωμα της εφημερίδας «Εμπρός» με τίτλο: «Οι Ρεντζαίοι πίστευον ότι η Βουλγαρία θα τους επροστάτευε» (Εφημερίδα ΕΜΠΡΟΣ Αθηνών της 22/11/1928, Αρ. 11.495) και εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΒΗΜΑ της 1/11/1928, Αρ. 2.360.

³²⁰ Σημαντικές για την συμπλήρωση της ιστορικής συνέχειας της υποθέσεως της Πέτρας, κρίνονται οι πληροφορίες του τότε υπευθύνου της επιχείρησης εντοπισμού των Ρεντζαίων και διοικητού Ασφαλείας Αθηνών, Ιωάννη Καλυβίτη. Η αφήγησή του είναι διαφωτιστική για τις μεθόδους ελέγχου και καταστολής των αρχών, με αφορμή τους Ρεντζαίους, την συγκεκριμένη περίοδο. Σύμφωνα με αυτόν έστειλαν το 1927 στο Κιλκίς, όπου διέμενε ο πεθερός του Ι. Ρέντζου, Βασίλης Κολοβός, τον υπαστυνόμο Κ. Λαμπρινόπουλο, ο οποίος διορίστηκε ταχυδρομικός διανομέας, ώστε να παρακολουθεί την αλληλογραφία του πεθερού του Ρέντζου. Επίσης ανέφερε ότι τον επεσκέφθη στο γραφείο του ο τότε Μητροπολίτης Ιωαννίνων και μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Σπυρίδων Βλάχος και του απεκάλυψε, ότι οι Ρεντζαίοι ευρίσκοντο στο Καλαράσι της Ρουμανίας και φιλοξενούνταν από τους γνωστούς τους από τα Ιωάννινα αδελφούς Τσάρα. Πράγματι, ο υπουργός Εσωτερικών Κ. Ζαβιτσιάνος ενέκρινε την μετάβαση στη Βάρνα των αστυνομικών Καλυβίτη, Κουτσουμάρη, Βροχίδη και Λαμπρινόπουλου, με την ιδιότητα των εμπόρων, ώστε να συλλάβουν τους Ρεντζαίους (Για τα εν λόγω αλλά και τις λεπτομέρειες της επιχειρήσεως σύμφωνα με την μαρτυρία του Καλυβίτη βλ. Χαράλαμπος Θ. Σταμάτης, ό. π., σσ. 230 - 238). Σε αυτό το σημείο κρίνεται απαραίτητο να τονιστεί, ότι εκ των υστέρων στην Ελλάδα, υποβιβάστηκε εντελώς η ουσιαστική βοήθεια του εμπορικού συμβούλου της Ελλάδας και προξενικού αναπληρωτή Σπυρίδωνος Λελαπόρτα στην εξεύρεση των ληστών, ο οποίος είχε εντοπίσει τα ίχνη των Ρεντζαίων

πλούσια αρθρογραφία σχετικά με το θέμα και αποτέλεσαν, έτσι, πολύτιμη πηγή για τις δραστηριότητες των Ρεντζαίων στα Βαλκάνια καθώς και την έκβαση των διαπραγματεύσεων για την έκδοση τους στην Ελλάδα³²¹.

και τους παρακολουθούσε από το Καλαράσι της Ρουμανίας. Η ερμηνεία βεβαίως αυτής της εξέλιξης, θα μπορούσε να αποκαλυφθεί μέσα από τη σύνδεσή της με το πρόσωπο που θα καρπωνόταν το χρηματικό ποσό της επικήρυξης των ληστών (Βασίλης Ι. Τζανακάρης, *Τα παλικάρια τα καλά σύντροφοι τα σκοτώνουν*, ό. π., σσ. 292 - 297). Επίσης βλ. Νίκος Ι. Πάνος, *Ρεντζαίοι, οι Βασιλείς της Ηπείρου*, ό. π., σσ. 289 - 303.

³²¹ Μέσα από τις εκθέσεις της ελληνικής πρεσβείας στη Σόφια προς το υπουργείο Εξωτερικών και τα μεταφρασμένα δελτία του Βουλγαρικού τύπου εντοπίσαμε και παραθέτουμε τα ακόλουθα χαρακτηριστικά αποσπάσματα: α) εφημ. «Πράζνιτσι Βέστι», 20 Νοεμβρίου 1928, «...Οι συλληφθέντες εν Βάρνη έλληνες λησται άδελφοί Ρέντζου συμφώνως προς τους ισχυρισμούς της ρουμανικής αστυνομίας όταν εγκατέλειψαν την Ρουμανίαν και ήλθον εις Βουλγαρίαν έφερον μεθ' εαυτών 20 εκατ. λετών δηλ. 15 εκατ. λεβίων εις ζένον νόμισμα. Μετά την σύλληψιν αυτών εν Βάρνη ευρέθησαν επ' αυτών εις χρήμα και εις εμπόρευμα περί τα 2 εκατ λεβίων. Είναι άγνωστον που ευρίσκεται το υπόλοιπον των χρημάτων υπερβαίνον τα 10 εκατ. λεβίων. Υποτίθεται ότι το χρήμα τούτο ευρίσκεται εις χείρας εμπόρου μετά των οποίων οι άδελφοί Ρέντζου διατελούν εις μυστικές σχέσεις. Η αστυνομία καταβάλλει μεγάλας προσπαθείας όπως ανακαλύψη που ευρίσκονται τα χρήματα. Οι Ρεντζαίοι αρνούνται να ομιλήσωσι σχετικώς...», (ΑΥΕΞ, 1928, 4/4, «Διάφορα Βαλκανικά ζητήματα», Μεταφρασμένο Δελτίο Βουλγαρικού τύπου από 17ης μέχρι 21ης τρέχοντος, Έγγραφο Βουλγαρικής πρεσβείας Σόφιας - Αρ. πρωτ. 2.689/21-11-1928), β) εφημ. «Ζορά», 29 Οκτωβρίου 1928, «...Βάρνη 24 Οκτωβρίου. Σήμερον η αστυνομία κατάρθωσε να εξακριβώση ότι τα πραγματικά ονόματα των ληστών οίτινες κατεχώρησαν την επωνυμίαν αυτών υπό το όνομα Αθ. Τσιπκής και Σία είναι άλλοι. Οι δύο συντέταιροι είναι οι άδελφοί Ευθύμιος και Ζάν Ρέντζος... Εις ηλικίαν 22 ετών ως αφηγήθησαν εις την αστυνομίαν έβοσκον τα ποιμνία του πατρός αυτών και δεν κατήρχοντο των ορέων. Τα ποιμνία αυτών έβοσκον επί 8 έτη ησχολούντο δε αποκλειστικώς με ληστείαν. Ούτοι συνήντων τους ταξειδιώτας, εφόνευαν και ελήστευον αυτούς. Συμφώνως προς τας ομολογίας αυτών διέπραξαν 88 φόνους. Η ληστεία του ταχυδρομείου συνετέλεσεν εις το να συνάψουν φιλίαν μετά τον εν Βάρνη τρίτον σύντροφον αυτών του Κεσσανδρή. Πως ανεκαλύφθησαν και συνελήφθησαν οι λησται;... Αι φωτογραφίαι των ληστών απεστάλησαν εις ολας τας ζένας αστυνομίας. Απεστάλησαν και εις την Βουλγαρικήν. Εις την αστυνομίαν Βάρνης υπήρχεν αστυνομικός όστις ήτο φυσιογνώμων. Βλέπων προσφάτως τας φωτογραφίας ανεγνώρισεν ούτος τους μεγάλους εμπόρους Βάρνης. Ήρχισεν η επιτήρησις ανακοινούται δε το γεγονός εις την ελληνικήν αστυνομίαν... Οι Έλληνες αστυνομικοί επέμενον να τοποθετηθή περίξ της οικίας μυδραλιοβόλον και να μεταφερθή και λόχος στρατού καθόσον οι λησται ήσαν πολύ επικίνδυνοι. Αλλ' οι Βούλγαροι αστυνομικοί άνευ μυδραλιοβόλον και στρατού συλλάμβανον και δινουν τους ληστας, οίτινες ωμολόγησαν τα πάντα. Οι λησται ήσαν εφοδασμένοι με Αλβανικά διαβατήρια...», γ) εφημ. «Ούτρο» 29 Οκτωβρίου 1928 «...Βάρνη 27 Οκτωβρίου. Σήμερον η ενταύθα αστυνομία του νομού εδημοσίευσεν ανακοινωθέν δια την σύλληψιν των τρομερών ελλήνων ληστών. Οι λησται ήλθον εις Βάρνην αρχάς Σεπτεμβρίου... Αμέσως εμίσθωσαν μεγάλα καταστήματα, ήρχισαν να εμπορεύονται με σιτηρά, κασέρια, τυρούς και εμπορεύματα και συνήσαν σχέσεις μετά πολλών εμπόρων. Ουδείς είχε υπονοίας ότι οι ρηθέντες έμποροι είναι λησται οίτινες επί 12 έτη ελυμαίνοντο την Ελλάδα... Ήσαν ποιμένες εις τα βουνά των Ιωαννίνων και έγιναν λησται κατά το 1916. Τότε εις τα Ιωάννινα έδρων 3 συμμορίαί. Η κυβέρνησις υπεσχέθη αμνησίαν εις την συμμορίαν ήτις θα εξολόθρευε τας 2 συμμορίας. Τούτο έπραξαν οι άδελφοί Ρεντζαίοι. Ούτοι έζησαν νομίμως μόνον 4 μήνας μέχρις ότου εσχεδιάσαν την ληστείαν του ταχυδρομείου Ιωαννίνων, καθ' ην ελήστευσαν 15 εκατ. δραχμών...», δ) εφημ. «Γιούγκ», 1 Νοεμβρίου 1928 «...Βάρνη 30 Οκτ. Αι ανακρίσεις των συλληφθέντων δια των ελλήνων αστυνομικών ληστών έληξαν. Αναμένεται ότι εντός των ημερών τούτων οι τρεις έμποροι λησται θα παραδοθώσι εις τας ελληνικάς αρχάς όπως δικασθώσιν. Εκ των ανακρίσεων εξακριβούται ότι οι γνωστοί ούτοι Έλληνες λησται διέπραξαν εντός 9 ετών 88 φόνους... Οι συλληφθέντες είναι ήσυχοι. Επετράπη εις αυτούς να εκκαθαρίσουν τας εμπορικές πράξεις αυτών. Εις Αθήνας ο λησται θ' αποσταλλώσι δια ζηράν...», ε) εφημ. «Ζορά» 5 Νοεμβρίου 1928: «... Μεταξύ ημών και των Ελλήνων δεν υπάρχει σύμβασις περί εκδόσεως και τούτο ακριβώς δυσχεραίνει το ζήτημα. Συμφώνως προς τους λόγους των ημετέρων δικαστικών λειτουργών υπάρχουν τρεις νόμιμοι τρόποι δια την λύσιν του ζητήματος. Ο πρώτος είναι ν' αρνηθώμεν την έκδοσιν δυνάμει το γεγονότος ότι δεν υπάρχει σύμβασις μεταξύ των δύο κρατών. Ο δεύτερος τρόπος είναι εάν υπάρχουν εμπόδια προς παράδοσιν των ληστών κατόπιν διαταγής του επί της Δικαιοσύνης Υπουργού οι λησται δύνανται να παραπεμφθώσι εις δίκην και να δικασθώσιν υπό των ημετέρων δικαστηρίων και τρίτον να

Παραμένοντας σε αυτήν την κατεύθυνση, υπογραμμίζουμε ότι η σύλληψη των Ρεντζαίων και η ομολογία για αυτά που είχαν διαπράξει, επιτάχυνε την ανακριτική διαδικασία, με αποτέλεσμα την σύνταξη νέου παραπεμπτικού βουλεύματος και φυσικά κατηγοριών. Το νέο βούλευμα εξεδόθη από το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων, στις 14 Ιουνίου του 1929 και η πράξη στο σύνολο της, για την οποία παραπέμπονταν οι κατηγορούμενοι στο Εφετείο Κερκύρας ήταν: «Ληστεία μετά φόνων, παράνομη οπλοφορία, ηθική αυτουργία εις ληστεία μετά φόνων και συνεργεία εις ληστεία μετά φόνων»³²². Σύμφωνα με αυτό παραπέμπονταν προς δίκη οι: 1) Ιωάννης Ιών. Ρέντζος, 2) Ευθύμιος Ιών. Ρέντζος, 3) Λεωνίδας Τσάρας (φυγοδικούσε), 4) Ιωάννης Ματσάγκος, 5) Βασίλειος Βασιλειάδης, 6) Γεώργιος Μητροκόστας, 7) Λάμπρος Στάθης (φυγοδικούσε), 8) Νικόλαος Σταμάτης, 9) Χρήστος Κιτσοβαγγέλης, 10) Ανδρέας Κώτσης (φυγοδικούσε), 11) Φίλιππος Διαμάντης, 12) Ευάγγελος Κόκκαλης, 13) Κωνσταντίνος Καψάλης, 14) Χρήστος Παπαθανασίου, 15) Μιλτιάδης Παπαθανασίου, 16) Βασίλειος Τσιάρας, 17) Κωνσταντίνος Παναγ. Ρέντζος, 18) Βασίλειος Κολοβός 19) Αικατερίνη σύζ. Νικολάου Κώτση 20) Χρήστος Κολιός και 21) Αντώνιος Καψάλης. Πάντως, σημειώνεται ότι οι Ρεντζαίοι είχαν κατηγορηθεί συνολικά για 40 δολοφονίες από τον εισαγγελέα (82 κατά την αστυνομία³²³), ενώ το ποινικό τους μητρώο, πριν την παραπομπή τους στη δίκη ήταν λευκό, αφού δεν τους είχε υποβληθεί κάποια μήνυση.

Η δεύτερη και τελευταία δίκη³²⁴ της υποθέσεως άρχισε στις 23 Σεπτεμβρίου 1929 και ολοκληρώθηκε δεκαπέντε ημέρες αργότερα στις 7 Οκτωβρίου³²⁵. Ο εισαγγελέας της έδρας Νικόλαος Γρανίτσας³²⁶, κατά την αγόρευσή του, κατηγορήσε την Γιαννιώτικη κοινωμία για ληστοφιλία και πρότεινε την ποινή του θανάτου στους κατηγορουμένους³²⁷. Σύμφωνα με την απόφαση καταδικάστηκαν σε θάνατο οι Ιωάννης και Ευθύμιος Ρέντζος, ο Ευ. Κόκκαλης, ο Ιών. Καψάλης και ο Φ. Διαμάντης, σε ισόβια δεσμά οι Ιω. Ματσάγκος και Β. Βασιλειάδης και οι υπόλοιποι σε φυλάκιση από πέντε έως είκοσι έτη. Απαλλάχτηκαν οι Β. Κολοβός, Ν. Σταμάτης,

εκδιωχθώσιν εκ Βουλγαρίας ως μη επιθυμητοί εις έτερον κράτος...», στ) εφημ. «Ποσλένδα Πόστα» 10 Νοεμβρίου 1928,; «...Ο πρωθυπουργός κ. Λιάπτσεφ εδήλωσεν εις ξένον ανταποκριτήν τα εξής σχετικώς προς την τύχην των συλληφθέντων Ρεντζαίων... φρονώ ότι οφείλομεν να παραδόσωμεν αυτούς δια λόγους νομιμοφροσύνης. Μολονότι μεταξύ ημών και της Ελλάδος δεν έχομεν συνομολογήση σύμβασιν περί εκδόσεως και δικαστικής βοήθειάς οι έλληνες ικανοποιούν πάντοτε τας ημετέρας απαιτήσεις περί εκδόσεως των εγκληματιών τους οποίους αι βουλαρικάί αρχαί κατεζήτουν...». (ΑΥΕΞ, 1928, 23/5, «Εκθέσεις της Ελληνικής Πρεσβείας Σόφιας», Μεταφρασμένα Δελτία Βουλγαρικού τύπου από 29-10 μέχρι 3-11-1928, 3ης μέχρι 10ης Νοεμβρίου 1928, 7ης μέχρι 14ης Νοεμβρίου 1928, Έγγραφα Βουλγαρικής πρεσβείας Σόφιας - Αρ. πρωτ. 2.570/3-11-1928, 2.608/10-11-1928, 2.618/13-11-1928, αντιστοίχως).

³²² Επρόκειτο για το υπ' αριθμ. 483/14-6-1929 βούλευμα (*Ενρητήριο Βουλευμάτων Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων 1929*, σσ. 34 - 35 - Αρχείο Πρωτοδικείου Ιωαννίνων, στο εξής Α.Π.Ι.)

³²³ Κωνσταντίνος Σπ. Αντωνίου, *Ιστορία Ελληνικής Βασιλικής Χωροφυλακής 1833 - 1965*, ό. π., σ. 1371.

³²⁴ Σύμφωνα με τη εφημερίδα της Κέρκυρας ΔΥΝΑΜΙΣ την δίκη παρακολούθησαν οι δημοσιογράφοι των Αθηναϊκών εφημερίδων: Τρουμπούνης, Καποδίστριας, Λοΐζιος, Θωμόπουλος και Χρ. Παπανικολάου (Εφημερίδα ΔΥΝΑΜΙΣ Κερκύρας της 25/9/1929, Αρ. 88).

³²⁵ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, τόμ. Η' 1929 - 1932, ό. π., σσ. 91 - 94 και Νίκος Ι. Πάνος, *Ρεντζαίοι, οι Βασιλείς της Ηπείρου*, ό. π., σσ. 309 - 355.

³²⁶ Νικόλαος Α. Αναστασόπουλος, «Πρωτοδικείο Ιωαννίνων (1913 - 1940): Ιστορία, πρόσωπα και η δράση τους», ό. π., σσ. 105, 155.

³²⁷ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σ. 93.

Αθ. Ρέντζος, Α. Κώτσης και Μ. Παπαθανασίου. Η εκτέλεση των Ρεντζαίων³²⁸ και των υπολοίπων καταδίκων πραγματοποιήθηκε στην Κέρκυρα στις 5 Μαρτίου και αφού προηγουμένως είχε απορριφθεί η αίτηση χάριτος. Ο έτερος φυγόδικος από τους φυσικούς αυτουργούς, Λάμπρος Στάθης, συνελήφθη στη Ρουμανία τον Μάιο του 1930³²⁹ και καταδικάστηκε σε ισόβια δεσμά από το Κακουργιοδικείο Κέρκυρας³³⁰ στις 29 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους. Επίσης, και οι φυγοδικούντες Λεωνίδας Τσάρας και Ανδρέας Κώτσης, καταδικάστηκαν ο μὲν πρώτος σε θάνατο και ο δεύτερος σε ισόβια δεσμά³³¹.

Η επιλογή της ποινής του θανάτου, σύμφωνα με το κοινωνικό περιβάλλον, θα πρέπει να θεωρείται φυσιολογική. Η πλειοψηφία της κοινής γνώμης επιθυμούσε την εκτέλεση των Ρεντζαίων, κάτι όμως που παραπέμπει, πάραυτα, στις επικρατούσες σταθερές και δεδομένα. Είναι ενδεικτική η εκδίκαση σε θάνατο του φυγοδικούντα Λ. Τσάρα, ο οποίος δεν υπερασπίστηκε τον εαυτό του στο δικαστήριο, ακόμη και αν με επιλογή του απουσίαζε. Η νομοθεσία επέτρεπε κάτι σχετικό και ο τύπος ενθάρρυνε σημαντικά προς αυτήν την κατεύθυνση. Επέβαλλε και διαμόρφωσε δηλαδή, με την αναπτυσσόμενη ανωτέρω τακτική του, την αποδοχή τέτοιων πρακτικών, κάτι που θα διαπιστωθεί ακόμη περισσότερο στην

επιγα, απολην εγδα εφοβηθια τον υδρουιμον και ναυλι
 τον φοβουμε διοτι θεου να με υδουιδου και δια αυτω
 δω θεο να υδο εις την εγδα, να γινη υδουιμον φοβουμε
 ολιδαμα, καθε γρησουν γρηιατα οχι μετρη αμδια δουρο
 βουμε και να αν - Α σοαναφορα δω λοβηιμα τει ολκους
 δω ξηρο τισθη αγα απολον φοβον επιγα και οτε εωραφα
 καπλη μεχρωςμερα τωαννη Ρεντζου
 Βαρνα, 13 Νοεμβριου 1928

Αυτόγραφος επιστολή του ληστήρχου Ιωάννη Ρεντζου δοθείσα υπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐν Βάρνα κρη-
 τητήριον πρὸς τὸν ἀστυνομικὸν μὲς συντάκτην κ. Γεν. Ζερβέαν, διὰ τῆς ἐπιστολῆς του ἐξηγεῖ
 τοὺς λόγους ἕνεκα τῶν ὁποίων εἰ ληστὴ ἤθελον ν' ἀποφύγουν τὴν παράδοσιν των εἰς τὴν Ἑλ-
 ληνικὴν Δικαιοσύνην.

Εικ. 5. Χειρόγραφη επιστολή του Ιωάννη Ρέντζου (Βάρνα, 21/11/1928). Σε αυτήν αιτιολογεί τους λόγους που ήθελε να αποφύγει την παράδοσή του στις ελληνικές Αρχές (Εφημερίδα ΕΜΠΡΟΣ Αθηνών της 24/4/1929, Αρ. 11.494).

συνέχεια. Παράλληλα, οι Αρχές θέλησαν να αποδώσουν στην εκτέλεση των Ρεντζαίων έναν συμβολισμό. Επιθυμούσαν αυτή η εκτέλεση να αποτελεί το συμβολικό τέλος της ληστρικής περιόδου, τόσο στην Ήπειρο όσο και σε ολόκληρη την επικράτεια. Πάντως, οι συγκεκριμένες τακτικές, όπως της εκτέλεσης ή των εκτοπισμών, έδειχναν τουλάχιστον μία αποφασιστικότητα και οι ληστείες με

³²⁸ Η εκτέλεση των Ρεντζαίων σύμφωνα με τη εφημερίδα ΔΥΝΑΜΙΣ έγινε στη θέση «Αλυκαί Γαρίτσας» της Κέρκυρας (Εφημερίδα ΔΥΝΑΜΙΣ Κερκύρας της 6/10/1929, Αρ. 89). Επίσης βλ. σχετικά Νίκος Ι. Πάνος, *Ρεντζαίοι, οι Βασιλείς της Ηπείρου*, ό. π., σσ. 362 - 364.

³²⁹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 28/5/1930, Αρ. 3566 / 17266.

³³⁰ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 15/9/1930, Αρ. 696 και της 23/10/1930, Αρ. 706.

³³¹ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 23/10/1930, Αρ. 706.

ακολουθία αφαίρεσης ανθρώπινης ζωής, μετά από το συγκεκριμένο γεγονός μειώθηκαν. Η όποια αποφασιστικότητα όμως είναι ενδεχόμενο να διαμορφώθηκε και από έναν άλλον παράγοντα σχετικό επίσης με την Ήπειρο. Πρόκειται για την απαγωγή των Καφανταρικών υποψηφίων βουλευτών Ιωαννίνων Αλ. Μυλωνά και Αλ. Μελά, κατά τις παραμονές των εκλογών του 1928.

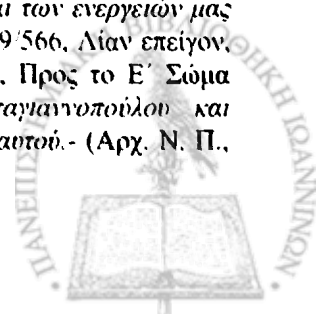
Με αφορμή την απαγωγή των δύο βουλευτών μετατοπίζουμε το ενδιαφέρον μας σε μία άλλη βασική μορφή της ληστείας, την απαγωγή. Η συγκεκριμένη συμπεριφορά αποτελούσε συνήθη πρακτική σε περιπτώσεις γάμων από τις αρχές του μεσαίωνα³³², ενώ εντοπίζουμε αυτήν και ως διαδικασία αναζήτησης οικονομικών ανταλλαγμάτων. Η τελευταία αποτελεί μία ξεκάθαρη μορφή παραβατικότητας «προβιομηχανικού» τύπου, η οποία ως πρακτική λειτουργούσε εκβιαστικά εφόσον στηριζόταν στις οικογενειακές σχέσεις. Κατά την προσπάθεια εντοπισμού σχετικών γεγονότων στον νομό Ιωαννίνων, διαπιστώσαμε τόσο την συχνότητά τους όσο και την εντυπωσιακά καθολική σχεδόν, φυσική αυτουργία των Ρεντζαίων. Παρουσιάζει επίσης ενδιαφέρον η διαδικασία της οικονομικής διαπραγματεύσεως, η πρακτική των απαγωγών, ο τρόπος αντίδρασης της κρατικής μηχανής καθώς και οι ίδιες οι μαρτυρίες των απαχθέντων, ως φορέων κοινωνικών στοιχείων από την συγκατοίκησή τους με τους ληστές.

Η πρώτη εντοπιζόμενη απαγωγή, ενέργεια των Ρεντζαίων, πραγματοποιήθηκε το 1920. Θύμα ήταν ο έμπορος Φουρναρόπουλος, για την απελευθέρωση του οποίου οι συγγενείς του κατέβαλαν 2.000 χρυσές λίρες³³³. Αντιπροσωπευτική ήταν και η απαγωγή του νεαρού Χρήστου Παπαγιαννόπουλου από τους Ρεντζαίους, για την απελευθέρωση του οποίου κατεβλήθησαν ως λύτρα 7.000 χρυσές λίρες³³⁴. Ο Χρήστος Παπαγιαννόπουλος ήταν γόνος εύπορης οικογένειας, η οποία είχε ζήσει για πολλά χρόνια στο Βουκουρέστι. Η απαγωγή πολιτών και η απαίτηση λύτρων ήταν μία τακτική, την οποία οι ληστές εφάρμοζαν με ιδιαίτερη επιτυχία προς επίτευξη των στόχων τους. Βεβαίως, θύματα αυτής της πρακτικής υπήρξαν μέλη πλουσίων οικογενειών, όπως και κατά την οθωμανική

³³² Ρίκα Μπενβενίστε, «Γαμήλιες στρατηγικές στο Μεσαίωνα: οι απαγωγές», *Τα Ιστορικά*, τόμ. 5, τεύχ. 8 (Ιούνιος 1988), Αθήνα, σσ. 103 - 114.

³³³ Βασίλης Ι. Τζανακάρης, *Τα παλικάρια τα καλά σύντροφοι τα σκοτώνουν*, ό. π., σ. 282.

³³⁴ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 3/7/1923, Αρ. 1640/1740. Επίσης βλ. σχετικά και την κάτωθι αλληλογραφία: α) Αριθ. 299/34, 1-7-23, Άκρεως επείγουσα, Τμήμα Ζήτησης, Μπάγιας, Σταθμόν Αρδομίστσας, Εμίν - Αγά, Δωδώνης, Υπενωμ/χην Μπαρτζακάνον, «Σήμερον ώραν 7ην μ.μ. έλαβεν χώρα εις θέσιν «Γέροντας» απέχουσαν 2 χιλιόμετρα Χανίου Λυκοστόμου αιχμαλωσία του 18ετούς νέου Παπαγιαννόπουλου εξ Ιωαννίνων υπό 2 ληστών οίτινες υποτίθεται ότι είναι οι αδελφοί Ρεντζαίοι.- Εξέλθετε αμέσως μεθ' απάσης δυνάμεώς σας, ειδοποιόντες και τα τυχόν δρώντα περιφέρειάν σας αποσπάσματα όπως και ταύτα λάβωσι κατάλληλα μέτρα προς απελευθέρωσιν αιχμαλωτισθέντος και εξόντωσιν συμμορίας. - Εντεύθεν διά τον σκοπόν αυτόν απεστάλη ανάλογος δύναμις εκ Πεζών και Χωρ/κων υπό Ανθ/γόν κ. Γιαννιώτην μετά του οποίου να έλθητε εις συνεννόησιν εν ανάγκη διά πεζών. Αναφέρατε λήψιν και εκτέλεσιν Αντισ/χης Ανώτερος Διοικήτης κ. δ.», β) έγγραφο Αριθ. 299/54, 3-7-1923, Αρχηγείον Χωροφυλακής, Αθήνας, Περί των ληφθέντων μέτρων προς καταδίωξιν της αιχμαλωτισιάς του Χρήστου Παπαγιαννόπουλου συμμορίας και απελευθέρωσιν του αιχμαλώτου, γ) έγγραφο Αριθ. 299/256, 15-7-1923, Γενική Διοίκηση Ηπείρου, Ενταύθα, Προς. Απόρητος, Περί του κρησφυγέτου της αιχμαλωτισιάς του Χρήστου Παπαγιαννόπουλου συμμορίας και των ενεργειών μας εν γένει προς εξόντωσιν αυτής και απελευθέρωσιν του αιχμαλώτου, δ) Αριθ. 299/566, Λίαν επείγον, Ιωάννινα τη 14 Σβρίου 1923, Η Ανωτέρα Διοίκηση Χωροφυλακής Ηπείρου, Προς το Ε' Σώμα Στρατού, Ενταύθα, Περί των δρασιών της αιχμαλωσίας Χρήστου Παπαγιαννοπούλου και διαπραγματεύσεων μεταξύ τριών προσώπων και ληστών διά την απελευθέρωσιν αυτού.- (Αρχ. Ν. Π., Ιωάννινα 1922 - 1923, Ντοσιέ Νο 11, Φάκ. 2 - Ε. Λ. Ι. Α.).

περίοδο. Στην συγκεκριμένη περίπτωση το νεαρό θύμα της απαγωγής κρατήθηκε από τους Ρεντζαίους επί 81 ημέρες³³⁵.

Η δράση των Ρεντζαίων το ίδιο έτος, ολοκληρώθηκε με άλλη μία απαγωγή. Συγκεκριμένα, στις 21 Δεκεμβρίου απήχθη στην πόλη των Ιωαννίνων ο 22χρονος Εβραίος Ιουδά Λευή Μαραμένος, υιός μεγαλεμπόρου³³⁶. Ο Μαραμένος παρέμεινε αιχμάλωτος περίπου τρεις μήνες και σε προσπάθειά του να διαφύγει τραυματίστηκε από τους ληστές στο πόδι, ενώ για την απελευθέρωσή του καταβλήθηκαν ως λύτρα 1.000.000 δραχμές³³⁷. Ο Χρήστος Χρηστοβασίλης, ιδιαίτερα καυστικός, αλλά και απογοητευμένος από τα γεγονότα, σε άρθρο στην εφημερίδα του, με τίτλο «Αιχμαλωσία εν μέσει πόλει!» καταλόγισε αποκλειστικά ευθύνες στις Αρχές: «...Το νέον τούτο παράτολμον ληστρικών κατόρθωμα καταισχύνει ολόκληρον το ελληνικόν Κράτος δια την θρασύτητά του, ήτις μας επαναφέρει εις τους χρόνους του Δήλεσι αλλ' έτι περισσότερο καταισχύνει τας αρμοδίας Αρχάς των Ιωαννίνων, αίτινες άφησαν

³³⁵ Λεπτομέρειες περί της απαγωγής αυτής, δημοσίευσε η ρουμανική ημερησία εφημερίδα «Ντιμινεάτσα» του Βουκουρεστίου στις 17 Νοεμβρίου 1923. Αναδημοσίευση στα Γιάννινα του περιεχομένου της ρουμανικής εφημερίδας έκανε το 1924 η εφημερίδα «Ελευθερία» του Χρήστου Χρηστοβασίλη. Σύμφωνα με το δημοσίευμα η απαγωγή πραγματοποιήθηκε ως εξής: «...Κατά την ημέραν της 11ης Ιουλίου, ο νέος Παπαγιαννόπουλος συνώδευσε την μητέρα του και την αδελφή του εις μίαν εκδρομήν επ' αυτοκινήτου επί της δημοσίας οδού Ιωαννίνων - Αγίων Σαράντα... δύο λησται έξήλθον εκ τινός δάσους και προτείναντες τα όπλα των, διέταξαν τους εκδρομείς να παραδοθούν... οι λησται διέταξαν τον νέον Παπαγιαννόπουλον να κατέλθη του αυτοκινήτου και να τους ακολουθήση... Επί δέκα ημέρας οι λησται μετά αιχμαλώτων εβάδιζον... κατά την ενδεκάτην ημέραν της πορείας ο αιχμάλωτος ωδηγήθη εις ένα βουνό 1.800 μέτρων ύψους και ενεκλείσθη εις τι σπήλαιον... Την 23ην ημέραν, μετά την αιχμαλωσίαν, οι λησται έγγραψαν εις την οικογένειαν του αιχμαλώτου και επληροφόρησαν αυτήν ότι ο υιός της υγειαίνει και ότι προς εξαγοράν του απητούντο 25.000 αγγλικών λιρών... η Κα Παπαγιαννοπούλου απήντησεν ότι δεν δύναται να πληρώση ειμί μόνον 5.000 χρυσών αγγλικών λιρών... επί τη ευκαιρία νέας συναντήσεως οι λησται έλαβον 7.000 αγγλικών λιρών... Εν τέλει, μετά 81 ημέρας αιχμαλωσίαν, ο νέος Παπαγιαννόπουλος εξήλθε του σπηλαίου με δεμένους τους οφθαλμούς και ωδηγήθη μέχρι του χωρίου Κατσικά, όπου οι λησται τον εγκατέλειψαν περί ώραν 3ην της νυκτός...» (Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 17/2/1924, Αρ. 22 και της 21/2/1924, Αρ. 23). Επίσης σχετικά βλ. και Νίκος Ι. Πάνος, *Ρεντζαίοι, οι Βασιλείς της Ηπείρου*, ό. π., σσ. 44 - 45. Ακολούθως, το 1923 οι Ρεντζαίοι απήγαγαν και τον υιό Παναγιωτόπουλου για την απελευθέρωση του οποίου έλαβαν 4.000 χρυσές λίρες (Βασίλης Ι. Τζανακάρης, *Τα παλικάρια τα καλά σύντροφοι τα σκοτώνουν*, ό. π., σ. 282), ενώ το καλοκαίρι του 1925, στην Πολυθέα Τρικάλων, δολοφόνησαν έναν τυροκόμο και απήγαγαν τον ανιψιό του, για την απελευθέρωση του οποίου έλαβαν 500.000 δρχ. και δύο κοστούμια (Θεόδωρος Α. Νημάς, «Η ληστοκρατία στη Βορειοδυτική Θεσσαλία από την απελευθέρωσή της (1881) έως το 1930 περίπου», ό. π., σ. 230). Επίσης σημειώνονται και οι ακόλουθες περιπτώσεις απαγωγών: το 1925 η περίπτωση απαγωγής του μαθητή γυμνασίου Μιχ. Μέντζου μεταξύ Βήσσανης και Ζαραβίνας, γόνου εύπορης οικογενείας της Βήσσανης, ο οποίος απελευθερώθηκε κατόπιν ενεργειών της χωροφυλακής (Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, τόμ. Στ' 1925 - 1926, ό. π., σ. 41). Στην ίδια κατεύθυνση τονίζεται και η απαγωγή, στις 31 Αυγούστου 1925, στο Μέτσοβο, του υιού του κτηνοτρόφου Στέφου Πανάγου, με απαίτηση λύτρων 50.000 δρχ., χωρίς όμως να χρειασθεί τελικά η καταβολή του ποσού, αφού τα καταδιωκτικά αποσπάσματα απελευθέρωσαν τον απαχθέντα (Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σ. 107 - 108). Νωρίτερα, το 1917 απαγωγή είχε σημειωθεί στο Αλποχώρι (Μαντείο) Ιωαννίνων (Πάνος Δ. Τζιόβας, *Μαντείο, Αλποχώρι Ιωαννίνων*, Ιωάννινα 2005, σ. 143, 259).

³³⁶ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 23/12/1923, Αρ. 7, της 26/12/1923, Αρ. 8 και Λέων Ι. Μελάς, ό. π., σ. 10. Επίσης βλ. έγγραφο Αριθ. 1080/2, Ιωάννινα τη 22 Δ/βρίου 1923, Η Ανωτέρα Διοίκησης Χωροφυλακής Ηπείρου προς τον κ. Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών, Ενταύθα, «Περί των εξαφανισθέντων Ισραηλίτου Ηλία Ιουδά Ιεσονά - Λευή - Μαραμένους» (Αρχ. Ν. Π., Ιωάννινα 1922 - 1923, Ντοσιέ Νο 11, Φάκ. 2 - Ε. Λ. Ι. Α.).

³³⁷ Βασίλης Ι. Τζανακάρης, *Τα παλικάρια τα καλά σύντροφοι τα σκοτώνουν*, ό. π., σ. 282. Επίσης αναλυτική περιγραφή για το συμβάν προσφέρει και ο Ν. Πάνος (Νίκος Ι. Πάνος, *Ρεντζαίοι, οι Βασιλείς της Ηπείρου*, ό. π., σσ. 45 - 49).

την δημόσιαν ασφάλειαν να εξελιχθή μέχρι τοιούτου σημείου...Είναι αναντίρρητον ότι αι Αρχαί των Ιωαννίνων εκ της προηγουμένης αιχμαλωσίας του υιού Παπαγιαννοπούλου γνωρίζουν που κείνται τα Γραφεία της Ανωτάτου ταύτης Ληστρικής Εταιρείας, αλλά δεν ετόλμησαν να την ενοχλήσουν... Μέσος όρος δεν χωρεί! Η τους ληστές και τον αιχμάλωτον ή δρόμο κύριοι πολιτικοί και στρατιωτικοί διοικούντες την Ήπειρον, διά να φροντίσουμε μόνοι μας περί της ασφαλείας μας!...».³³⁸ Ο Μαραμένος, μετά την απελευθέρωσή του και συμβιώνοντας επί τρεις μήνες με τους Ρεντζαίους, κατέθεσε μία άλλη πτυχή για την ενίσχυση των Ρεντζαίων, η οποία δεικνύει στοιχεία αλληλεξάρτησης μεταξύ ληστών και κτηνοτροφικών ορεινών ομάδων. Δηλαδή, υποστήριξε ότι οι Ρεντζαίοι ήταν αδύνατο να συλληφθούν, εξαιτίας ευεργεσιών τους. Εξάλλου, η τακτική τους να παντρεύουν άπορες κοπέλες, να κατασκευάζουν γεφύρια ή εκκλησίες και να βοηθούν τους πάσχοντες³³⁹ συνέτεινε στην ανάπτυξη ενός δικτύου πληροφοριών και προστασίας.

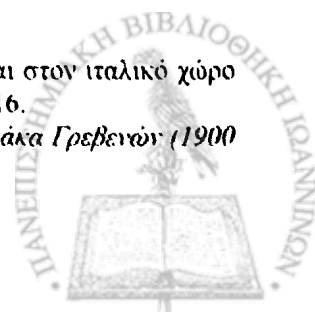
Χρησιμοποιώντας τα προαναφερθέντα στοιχεία, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι η συγκεκριμένη μορφή εγκλήματος συνιστά για τους δράστες μία πρακτική με διττή κατεύθυνση: την απόκτηση υλικών αγαθών και την επικύρωση της κοινωνικής δύναμης. Η απαγωγή κάποιου σημαίνοντος προσώπου, ως ομήρου, και η συνακόλουθη απαίτηση λύτρων για την εξαγορά του ήταν για τους ληστές η πιο σημαντική πρακτική της συμμορίας. Η επιλογή νεαρών ανδρών για την απαγωγή και όχι γυναικών (εκτός από γαμήλιους σκοπούς) αναδεικνύει για άλλη μία φορά την αξιακή υπεροχή του άνδρα στις αγροτικές κοινωνίες. Είναι εμφανής η απόσταση ανάμεσα στα δύο φύλα, εφόσον η σοβαρότητα της υποθέσεως, άρα και η επιτυχία της απαγωγής, συνεπάγεται μόνο μέσω της επιλογής του ανδρός ως θύμα. Το βασικό στοιχείο, όμως, το οποίο θίγεται από την μαρτυρία του νεαρού είναι αυτό της ηθικής υπεροχής των ληστών στην αγροτική κοινωνία³⁴⁰ πέραν της υλικής. Ο γενναιοδωρος χαρακτήρας και η συμπάθεια που εμπνέουν οι ληστές συμβάλλουν ουσιαστικά στην επιβίωσή τους. Οι ληστές δεν επικρατούσαν απλά λόγω του φόβου που εμφάλλουν, αλλά κυρίως εξαιτίας της συναίνεσης του ποιμενικού πληθυσμού. Οι ληστές ήταν γέννημα της τοπικής κοινωνίας, της οποίας συμμερίζονταν, εν μέρει, τις κοινωνικές αξίες. Παράλληλα, για να επιβιώσουν οι ίδιοι, είχαν ανάγκη της υποστηρίξεως της τοπικής κοινωνίας: αφενός τους προμήθευε τα είδη που είχαν ανάγκη, αφετέρου σχημάτιζε ένα αποτελεσματικό δίκτυο πληροφοριών³⁴¹. Έτσι, η τακτική γενναιοδωρίας αποσκοπούσε στην κατίσχυση του συναισθήματος των πολιτών. Κατά πόσο όμως είναι δυνατή η επίτευξη της γενναιοδωρίας για έναν παράνομο, αν δεν έχει κάποιου είδους προστασία από τους τοπικούς άρχοντες; Είναι ευκρινής, λοιπόν, η έννοια της αλληλεξάρτησης στην προσέγγιση του φαινομένου. Ιδιαίτερα σε μία ορεινή περιοχή, όπως η Ήπειρος, με συγκεκριμένες πρακτικές. Η απαγωγή, τέλος, του νεαρού Εβραίου αναπτύσσει προβληματικές, οι οποίες εντάσσονται στο πλαίσιο των γενικότερων ερμηνειών που απηχεί η βία εναντίον θρησκευτικών μειονοτήτων. Στην περίπτωσή μας, οι βίαιες συμπεριφορές εναντίον του εβραϊκού στοιχείου ήταν αισθητά ευάριθμες και απόρροια διαφόρων

³³⁸ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 23/12/1923.

³³⁹ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννια του Μεσοπολέμου*, ό. π., σ. 131.

³⁴⁰ Για την ηθική υπεροχή των ληστών με πράξεις γενναιοδωρου χαρακτήρα και στον ιταλικό χώρο βλ. Franchetti L., Sonnino S., *Inchiesta in Sicilia*, Φλωρεντία 1977, σ. 86 - 88, 116.

³⁴¹ Ρίκη Βαν Μπουσχότεν, *Ανάποδα χρόνια. Συλλογική μνήμη και ιστορία στο Ζιάκα Γρεβενών (1900 - 1950)*, ό. π., σσ. 43 - 45.

προφάσεων, όπως η άνοδος του φασισμού σε όλη την Ευρώπη, καθ' όλη την περίοδο του Μεσοπολέμου³⁴².

Καθώς παρατηρείται, όμως, εκτός του παραπάνω περιγραφόμενου κλίματος στο νομό Ιωαννίνων, το 1928 σημαδεύτηκε και από την απαγωγή των βουλευτών Μελά και Μυλωνά³⁴³ από τους εξαδέλφους Κουμπαίους³⁴⁴. Να υποθέσουμε ότι ήταν η κορύφωση της ληστοκρατίας στην Ήπειρο; Πάντως, αυτή τη φορά ο στόχος ήταν απευθείας οι ενσαρκωτές του κράτους, για τους οποίους τόσα είχαν γραφεί ότι από αδεξιότητα ή σκοπιμότητα συνετέλεσαν στη διατήρηση της ληστείας.

Η απαγωγή των δύο βουλευτών πραγματοποιήθηκε στις 4 Αυγούστου του 1928, το πρωί, στις Καρυές, σε ένα μικρό γεφύρι, γνωστό σήμερα ως «γεφύρι του Μελά», ενώ κατευθύνονταν προς το χωριό Πρωτόπαππα³⁴⁵. Οι δύο πολιτευτές Ιωαννίνων πραγματοποιούσαν την επίσκεψη, στα πλαίσια της προεκλογικής περιόδου για τις εκλογές της 19ης Αυγούστου, οι οποίες οδήγησαν στην ανάληψη της κυβέρνησης από τον Ελευθέριο Βενιζέλο³⁴⁶. Τους δύο βουλευτές συνόδευαν ο Σπυρίδων Χασιώτης, επίσης υποψήφιος βουλευτής και ο γραμματέας του Μελά, Μαρκόπουλος. Οι δύο δράστες, αφού άφησαν ελεύθερους τους Χασιώτη και Μαρκόπουλο, οδήγησαν τους βουλευτές σε μία κοντινή χαράδρα και απαίτησαν για την απελευθέρωσή τους 6.000.000 δραχμές³⁴⁷.

Η είδηση της απαγωγής των δύο βουλευτών, και ενώ ακόμη ήταν νωπή η ληστεία της Πέτρας, προκάλεσε νέα αφορμή συζητήσεων για τα αίτια διατήρησης της ληστείας και για τους υποθάλλοντες του φαινομένου. Άλλωστε, η υφισταμένη κατάσταση ήταν σαφώς σύνθετη, εξαιτίας της πολιτικής διάστασης του θέματος και της προεκλογικής περιόδου. Συνεπώς, αναπτύχθηκαν, πάλι, μεταξύ των κομμάτων αντιμαχίες σχετικά με το ποιος υποθάλλει τα επικρατούντα φαινόμενα. Ωστόσο, το χαρακτηριστικό σημείο της απαγωγής ήταν ότι την ημέρα της αιχμαλωσίας ευρισκόταν στα Ιωάννινα ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο οποίος το βράδυ θα εκφωνούσε την προεκλογική του ομιλία. Το περιβάλλον του Βενιζέλου του απέκρουσε την

³⁴² Bernard Piepon, *Εβραίοι και χριστιανοί στη νεότερη Ελλάδα, ιστορία των διακοινοτικών σχέσεων από το 1821 ως το 1945*, (μτφ. Γιώργος Σαρατσιώτης), Αθήνα 2004, σ. 197 - 198.

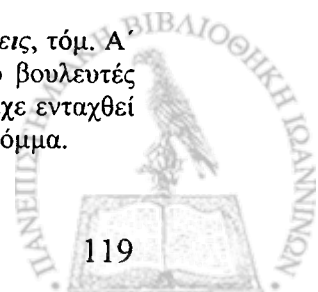
³⁴³ Ο Αλέξανδρος Μυλωνάς ήταν πολιτευτής των Ιωαννίνων και γαμβρός του στρατηγού Παναγιώτη Δαγκλή. Διετέλεσε διοικητής της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος και υπουργός Οικονομικών, Παιδείας, Ναυτικών, Γεωργίας, Τ.Τ.Τ. και Δικαιοσύνης. Επί δικτατορίας Μεταξά εξορίστηκε στην Ικαρία. Ο υιός του Γεώργιος Μυλωνάς διετέλεσε βουλευτής Ιωαννίνων, υφυπουργός Προεδρίας, Παιδείας καθώς και υπουργός Μεταφορών και Πολιτισμού. Ο Αλέξανδρος Μελάς ήταν εγγονός, από τον πατέρα του, του βουλευτού και δημάρχου Αθηναίων Μιχαήλ Μελά και από την μητέρα του, του αρχαιολόγου Ερρίκου Σλήμαν. Ήταν αξιωματικός του Ιππικού και διετέλεσε βουλευτής Ιωαννίνων (Λέων Ι. Μελάς, «Εμπειρίες ληστείας στην Ήπειρο στις αρχές του αιώνα», *Ηπειρωτική Εταιρεία, Δελτίο Πνευματικής Ενημέρωσης*, τχ. 52, Αθήνα Ιανουάριος 1981, σ. 12 και Αλκιβιάδης Προβατάς, *Πολιτική Ιστορία της Ελλάδας, 1821 - 1980*, Αθήνα, 1980, σσ. 438, 450, 452, 456 - 457, 479, 505 - 506, 508, 535, 562, 574 - 575, 592, 597, 715, 719 - 720, 741 - 742).

³⁴⁴ Για τον βίο και την δράση των Κουμπαίων βλ. Ευριπίδης Π. Μακρής, *Οι ληστές και τα τραγούδια τους στη Δυτική και Κεντρική Ελλάδα (1827 - 1930)*, ό. π., σσ. 134 - 146.

³⁴⁵ Λέων Ι. Μελάς, *Μία οικογένεια - μία ιστορία*, Αθήνα, 1967, σ. 296 και εφημερίδα ΕΜΠΡΟΣ Αθηνών της 5/8/1928, Αρ. 11.39 15. Σχετικά με την απαγωγή και τις ακολουθούμενες εξελίξεις, ιδιαίτερα στο διπλωματικό επίπεδο βλ. Δημήτρης Μιχαλόπουλος, *Τσάμηδες*, Αθήνα 1993, σσ. 172 - 181.

³⁴⁶ Γεώργιος Ν. Μοσχόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνικού κράτους, πολιτικές προσεγγίσεις*, τόμ. Α' 1832 - 1940, Αθήνα 1997, σ. 185. Σημειώνεται ότι στις συγκεκριμένες εκλογές οι δύο βουλευτές ανήκαν στο συνδυασμό του «Προοδευτικού» κόμματος του Καφαντάρη, ο οποίος δεν είχε ενταχθεί στο συνασπισμό του Βενιζέλου. Έτσι οι δύο βουλευτές ήταν αντίπαλοι με το βενιζελικό κόμμα.

³⁴⁷ Λέων Ι. Μελάς, *Μία οικογένεια - μία ιστορία*, ό. π., σ. 296

Ο Τάκης και ο Κώστας Κουμπής να συζητούν την πρότασιν του Βενιζέλου...

Εικ. 6. Ο Τάκης και ο Κώστας Κουμπής (Εφημερίδα ΕΜΠΡΟΣ Αθηνών της 5/3/1930, Αρ. 12.208).

είδηση, κυρίως για ψυχολογικούς λόγους, και τον άφησε να εκφωνήσει τον λόγο του. Πάντως, ο Βενιζέλος, μόλις πληροφορήθηκε το γεγονός, ανέφερε: «...εάν εντός ολίγου χρόνου δεν δυναθώ να αποκαταστήσω την ασφάλειαν της Ηπείρου, θα θεωρήσω το πρόγραμμά μου αποτυχόν έστω και αν επιτύχη εις τα άλλα του σημεία και θα παραιτηθώ...»³⁴⁸. Παράλληλα, υπογράμμισε ότι, εάν, ο ένας τουλάχιστον από τους δύο βουλευτές δεν αφηνόταν ελεύθερος, η κυβέρνησή του ήταν υποχρεωμένη να αναβάλει τις εκλογές³⁴⁹.

Ακολούθως, η υπόθεση της απαγωγής εξελίχθηκε με την απελευθέρωση του Μυλωνά, τρεις ημέρες μετά την απαγωγή³⁵⁰ και της ανάληψης της ευθύνης, από αυτόν, της συγκέντρωσης των απαιτούμενων χρημάτων. Η προτίμηση των ληστών στην αιχμαλωσία του Μελά, ερμηνεύεται από το γεγονός ότι η οικογένειά του είχε μεγάλη οικονομική ευχέρεια, με αποτέλεσμα την εξασφάλιση καλύτερων όρων διαπραγμάτευσης κατά τον εκβιασμό. Οι συνεννοήσεις, στις οποίες έλαβε μέρος και ο δικηγόρος Κόνιτσας Ευγένιος Χούσιος, κατέληξαν στην απόδοση των 5.200.000 δραχμών προς τους ληστές³⁵¹. Έτσι, ο Μελάς απελευθερώθηκε στις 11 Αυγούστου 1928, δέκα ημέρες δηλαδή μετά την απαγωγή του³⁵². Οι Κουμπάιοι, μετά την

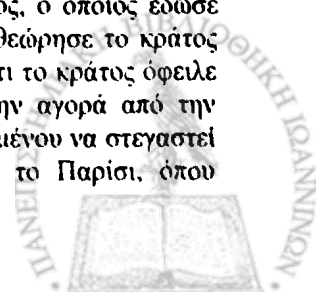
³⁴⁸ Λέων Ι. Μελάς, *Μία οικογένεια - μία ιστορία*, ό. π., σ. 295 - 296.

³⁴⁹ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σ. 294.

³⁵⁰ Εφημερίδα ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΗΧΩ της 7/8/1928.

³⁵¹ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σ. 302.

³⁵² Για την απόδοση των χρημάτων επενέβη προσωπικά ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο οποίος έδωσε εντολή στην Εθνική Τράπεζα να καταβάλει το ποσό, διότι η οικογένεια Μελά θεώρησε το κράτος υπεύθυνο για τη ληστεία. Η παρέμβαση όμως, δικαιολογούνταν κυρίως από το ότι το κράτος όφειλε στην Σοφία Σλήμαν, μητέρα του Μελά, το ποσό των 27.000.000 δρχ. για την αγορά από την κυβέρνηση Πάγκαλου, του μεγάλου Σλήμαν επί της οδού Πανεπιστημίου, προκειμένου να στεγαστεί ο Άρειος Πάγος. Έπειτα λοιπόν από τηλεγράφημα της Σοφία Σλήμαν από το Παρίσι, όπου

είσπραξη των λύτρων, κατέφυγαν στην Αλβανία και παρέμειναν, υπό την προστασία ενός αλβανού «ληστοτρόφου», σε περιοχή του Δελβίνου³⁵³. Πάντως, ο Ελευθέριος Βενιζέλος ενημέρωσε, μέσω του Γενικού Διοικητή Ηπείρου Αχιλλέα Καλεύρα, στις 8 Αυγούστου, τον υπουργό Εξωτερικών Αλέξανδρο Καραπάνο, ο οποίος ευρισκόταν στα Ιωάννινα (από τις 2 έως τις 11 Αυγούστου), για ενδείξεις καταφυγής των απαγωγέων στην Αλβανία και του ζήτησε να συντονίσει την διαδικασία στρατιωτικής ενίσχυσης των ελληνοαλβανικών συνόρων³⁵⁴.

Η αντίδραση της κυβέρνησης στην συγκεκριμένη ενέργεια και γενικότερα στα φαινόμενα του είδους ήταν εκδηλωτική από τις πρώτες νομοθετικές της ενέργειες. Οι προθέσεις του υπουργού Εσωτερικών Κ. Ζαβιτσιάνου, ιδιαίτερα συναρτώμενες με τις εξελίξεις στην Ήπειρο, αναπτύχθηκαν στην συνεδρίαση της 22ας Οκτωβρίου 1928³⁵⁵. Σύμφωνα με την αγόρευσή του, κρίθηκε απαραίτητη η κατάργηση των καταδιωκτικών αποσπασμάτων, ως επιβλαβών και εχθρικών προς τους κατοίκους της υπαίθρου και η ενίσχυση των δυνάμεων της χωροφυλακής στα χωριά σε μόνιμη βάση. Στόχος της κυβέρνησης, ήταν η ανάπτυξη εμπιστοσύνης ανάμεσα στους πολίτες και τα όργανα της τάξεως σε συνδυασμό με σειρά μέτρων, τα οποία σχετίζονταν με τον οπλισμό των χωροφυλάκων, την τηλεφωνική σύνδεση όλων των χωριών και την οργάνωση υπηρεσίας παρακολούθησης αποκλειστικά θεμάτων ληστείας. Στο ίδιο πλαίσιο, εντάχθηκαν και τα ζητήματα επανεξέτασης του θεσμού του εκτοπισμού και ο περιορισμός αυτού σε ειδικές περιπτώσεις. Με τις συγκεκριμένες θέσεις συνέπιπτε και η έκθεση του Αρχηγού της Χωροφυλακής Διαλέτη για την ληστοκρατία της Ηπείρου τον Σεπτέμβριο του 1928³⁵⁶. Στο πλαίσιο

ευρισκόταν, στο Βενιζέλο του ζήτησε να καταβληθεί το ποσό από το κράτος με εγγύηση (Λέων Ι. Μελάς, *Εμπειρίες ληστείας στην Ήπειρο στις αρχές του αιώνα*, ό. π., σ. 14).

³⁵³ Βασίλης Ι. Τζανακάρης, *Τα παλικάρια τα καλά σύντροφοι τα σκοτώνουν*, ό. π., σσ. 263 – 264. Σε έγγραφο του υπουργείου Εξωτερικών προς την Γενική Διοίκηση Ηπείρου, τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους τονιζόταν ότι «...*Ημετέρα εν Τυράννοις Πρεσβεία πληροφορείται παρά Αλβανού Πρωθυπουργού ότι οικογένεια ληστών Φορφολιά και Τάκη Κουμπή ευρίσκονται πέριξ Δελβίνου. Αλβανική Κυβέρνησις θέσει αυτάς υπό επιτήρησιν χωρίς όμως να τους ενοχλήσει δια λόγους ευνοήτους... Τη αιτήσκει Αλβανού πρωθυπουργού και προς αποφυγήν χρονοτριβής παρακαλούμεν όπως, εφ' όσον και καθ' όσον τρόπον ηθέλατε κρίνει σκόπιμον, έλθετε εις απ' ευθείας επαφήν μετά του Νομάρχου Αργυροκάστρου δια την έγκαιρον λήψιν των επιβαλλομένων μέτρων.*» (ΑΥΕΞ, 1928, 9/1, «Ασφάλεια και ησυχία του κράτους»). Επίσης για τους δεσμούς των Κουμπαίων με την Αλβανία βλ. Ευριπίδης Π. Μακρής, *Οι ληστές και τα τραγούδια τους στη Δυτική και Κεντρική Ελλάδα (1827 – 1930)*, ό. π., σσ. 149 - 150.

³⁵⁴ Στο μήνυμα του Βενιζέλου προς τον υπουργό Εξωτερικών, μέσω του Αχιλλέα Καλεύρα, αναφερόταν μεταξύ άλλων: «...*Αρχηγός Χωρ/κής πληροφορεί ότι μέλη ληστοσυμμορίας η οποία ηγναλώτισεν περί ου ο λόγος απέστειλαν προ τινών ημερών οικογενείας αυτών εις Λεσκοβίκιον Αλβανίας υπάρχουσι δε ενδείξεις ότι μετά είσπραξιν λύτρων ληστοσυμμορία προσπαθήση καταφύγη Αλβανίαν. Παρακαλούμεν υμάς όπως επισκεπτόμενος αμέσως Υπουργόν Εξωτερικών εν ανάγκη δε και Πρόεδρον Δημοκρατίας παρακαλέσητε αυτόν όπως διατάξη ταχύτερον ενίσχυσιν δια στρατιωτικών δυνάμεων επαρκών προς παρεμπόδισιν οιασδήποτε διαβάσεως συνόρων. Ελληνική Κυβέρνησις ιδιαζόντων εκτιμήση έγκαιρον λήψιν αναγκαίων μέτρων οποία αποτελεσματική δίωξις ληστών αποβή λιαν προβληματική. Βενιζέλος...*» (ΑΥΕΞ, 1928, 56/2, «Ιδιωτικό Αρχείο Υπουργού»).

³⁵⁵ *Εφημερίς των Συζητήσεων της Βουλής*, περίοδος Β' - Σύνοδος Α', Πειραιάς 1929, σσ. 19 - 21 και *Αι Αγορεύσεις του Ελληνικού Κοινοβουλίου 1909 – 1956*, περίοδος Β', τόμ. Θ', ό. π., σσ. 175 - 177.

³⁵⁶ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 20/9/1928, Αρ. 499, της 24/9/1928, Αρ. 500 και της 27/9/1928, Αρ. 501. Στην έκθεση αυτή ο αρχηγός της χωροφυλακής πρότεινε 4 μέτρα για την πάταξη της ληστείας στην Ήπειρο, τα οποία εφαρμόστηκαν και συνέβαλαν στην καταστολή του φαινομένου. Συγκεκριμένα πρότεινε: 1) να υπογραφεί σύμβαση με την Αλβανία περί έκδοσης εγκληματιών, ώστε να μην χρησιμοποιούν τα εδάφη της ως καταφύγιο, 2) να καταργηθεί αμετακλήτως ο νόμος περί αμνηστίας, 3) να πυκνωθεί η τηλεφωνική επικοινωνία, και 4) να μελετηθεί το ζήτημα της μόνιμου εγκατάστασης των ποιμένων σε διάφορα κτηνοτροφικά μέρη, διότι οι προσωρινές ποιμενικές εγκαταστάσεις αποτελούν εστία διάφορων ανεξέλεγκτων στοιχείων.

αυτής της λογικής, αλλά και για λόγους καθαρά γοήτρου του κράτους στην κοινή γνώμη, εντάχθηκε και η σύλληψη των ληστών Ρεντζαίων και Κουμπαίων. Ωστόσο, οφείλουμε να συνυπολογίσουμε στα ανωτέρω, με αφορμή την φυγή των Κουμπαίων στην Αλβανία, και την επίστευση των διαδικασιών για την εφαρμογή της υπογραφείσης ελληνοαλβανικής σύμβασης «Περί εκδόσεως εγκληματιών γενομένη εν Τυράννοις την 25ην Ιουνίου 1926»³⁵⁷. Πράγματι, μετά από διαπραγματεύσεις μεταξύ της ελληνικής και αλβανικής κυβέρνησης, δημοσιεύθηκε στις 13 Οκτωβρίου 1928 στην «Εφημερίδα της Κυβερνήσεως» η κύρωση της σύμβασης, με απόρροια την έναρξη των διαδικασιών για την σύλληψη των απαγωγέων καθώς και άλλων ληστών ευρισκομένων στο αλβανικό έδαφος³⁵⁸.

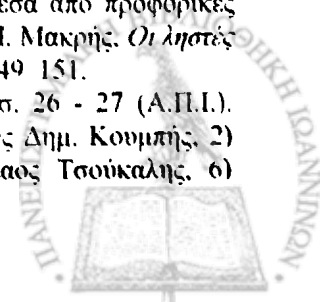
Κοντολογίς, οι Κουμπαίοι συνελήφθησαν στο Δέλβινο το Νοέμβριο του 1928, όπου διέμεναν, από την αλβανική αστυνομία και μεταφέρθηκαν στην Κέρκυρα³⁵⁹. Στις 19 Απριλίου του 1929 το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων εξέδωσε Βούλευμα σύμφωνα με το οποίο οι Κουμπαίοι και οι συνεργάτες τους παραπέμπονταν σε δίκη στο Μεικτό Ορκωτό Κακουργιοδικείο Κερκύρας. Το Βούλευμα παρέπεμπε σε δίκη δώδεκα άτομα με την κατηγορία της ληστείας, της παράνομης οπλοφορίας, της ηθικής αυτουργίας και της συνεργείας σε ληστεία, ενώ έπαυσε την ποινική καταδίωξη σε οκτώ άτομα και απήλλαξε τριάντα δύο³⁶⁰. Η δίκη

³⁵⁷ Στις 9 Αυγούστου ο υπουργός Εξωτερικών Καραπάνος, από τα Ιωάννινα, σε τηλεγράφημά του προς το υπουργείο Εξωτερικών υποστήριξε «...ότι Κύριος Πρόεδρος της Κυβερνήσεως επιθυμεί προς διευκόλυνσιν καταδιώξεως ληστείας εν Ηπείρω τεθή εν εφαρμογή σύμβασις εκδόσεως μετά Αλβανίας. Εφ' όσον εκρίθη παρά προκάτοχον Κυβερνήσεως ασύμφορος η επικύρωσις συμβάσεως μετά Αλβανίας, θα ήτο επιβεβλημένον προβήτε αμέσως εις μελέτην ζητήματα και υποβάλητε επειγόντως εις Πρόεδρον Κυβερνήσεως συμπεράσματα υπηρεσίας...» (ΑΥΕΞ, 1928, 4/2 «Ελληνοαλβανικές συμβάσεις»).

³⁵⁸ Δημήτρης Μιχαλόπουλος, *Τσάμηδες*, Αθήνα 1993, σσ. 172 - 181. Στις 29 Οκτωβρίου το υπουργείο Εσωτερικών απέστειλε έγγραφο (Αρ. πρωτ. 11.919/31-10-1928) προς το Αρχηγείο της Χωροφυλακής με την παράκληση «...όπως το ταχύτερον μεληθήτε περί της συγκεντρώσεως των απαιτούμενων καταδιωκτικών κ.λπ. εγγράφων των εις Αλβανία καταφυγόντων ληστών, ως και λοιπόν εγκληματιών και υποβάλητε ταύτα δι' ιδίας δι' έκαστον τούτων αναφοράς σας, απ' ευθείας προς το Υπουργείον Εξωτερικών (Τμήμα Α' Πολιτικών), ίνα ενεργήση δια την έκδοσιν τούτων, αναφέροντες και ημίν σχετικώς...». Τον Νοέμβριο του ίδιου έτους ο Γενικός Διοικητής Ηπείρου, σε έγγραφό του (Αρ. πρωτ. 13.122/29-11-1928), ζητούσε από το υπουργείο Εξωτερικών την μεσολάβησή του προς την Αλβανική κυβέρνηση για την σύλληψη του επικληθέντος ληστή Μπαμπάνη, ο οποίος ευρισκόταν στο Μπεσεκούκι Κορυτσάς (ΑΥΕΞ, 1928, 9/1, «Ασφάλεια και ησυχία του κράτους»).

³⁵⁹ Την νύκτα της 12ης Νοεμβρίου ο Γενικός Διοικητής Ηπείρου Αχιλλέας Καλεύρας ανακοίνωσε στους δημοσιογράφους ότι οι Κουμπαίοι και ο συνεργάτης τους Σωτ. Πάσχος παραδόθηκαν στα Τίρανα στις 10 Νοεμβρίου σε 15/μελές απόσπασμα της ελληνικής χωροφυλακής. Την ίδια νύκτα μεταφέρθηκαν στο Δυρράχιο και την άλλη μέρα αποβιβάστηκαν στην Κέρκυρα (Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σ. 366 και Βασίλης Ι. Τζανακάρης, *Τα παλικάρια τα καλά σύντροφοι τα σκοτώνουν*, ό. π., σσ. 265 - 266). Λίγες ημέρες αργότερα, το Δημοτικό Συμβούλιο Ιωαννιτών εξέφρασε τις ευχαριστίες «...της πόλεως Ιωαννίνων, της πρωτενούσης της Ηπείρου, εις τον Γενικόν Διοικητήν Ηπείρου κ. Αχιλλέα Καλεύραν δια την εμπνευσμένην και επιδέξιαν υπ' αυτού διαχείρησιν του έργου της παγιάσεως της ασφαλείας της Ηπείρου, επιτευχθείσης δια της αθρόας εξοντώσεως των λοιμωομένων αυτών συμμοριών και παρακαλεί τον κ. Γενικόν Διοικητήν όπως και εφ' εξής συνεχίση ... την φωτεινήν και ενεργόν εφ' όλων των ζητημάτων της ηπείρου δράσιν διά την πλήρη ολοκλήρωσιν του έργου της αποστολής αυτού...» (Α.Δ.Ι. ΠΡΑΔΣΟΟ13, Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ. Σ. του Δ. Ι. 1928 - 1929, Πρακτικό της Συνεδριάσεως του Δημοτικού Συμβουλίου Δήμου Ιωαννιτών, αριθμ. 36/19-11-1928, απόφ. 174, σσ. 183 - 184). Ωστόσο, ακριβείς και ενδιαφέρουσες λεπτομέρειες για τον τρόπο σύλληψης των Κουμπαίων, μέσα από προφορικές μαρτυρίες, μας προσφέρει ο Ευρ. Μακρής στην σχετική μελέτη του: Ευριπίδης Π. Μακρής, *Οι ληστές και τα τραγούδια τους στη Αντική και Κεντρική Ελλάδα (1827 - 1930)*, ό. π., σσ. 149 - 151.

³⁶⁰ *Ευρετήριο Βουλευμάτων Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων 1929*, σ. 26 - 27 (Α.Π.Ι.). Σύμφωνα με αυτό (αρ. 376/19-4-1929) παραπέμπονταν οι 1) Χρήστος ή Τάκης Δημ. Κουμπής, 2) Κωνστ. Θ. Κουμπής, 3) Σωτήριος Πάσχος, 4) Μιχαήλ Βλάχος, 5) Νικόλαος Τσοούκαλης, 6)

άρχιζε στις 20 Μαΐου του ίδιου έτους και διεξήχθη σε ιδιαίτερα φορτισμένο κλίμα, ενώ εκείνο, το οποίο κυριάρχησε, ήταν οι πολιτικές αντιπαράθεσεις, αφού ο Μελάς, κυρίως, εκτίμησε ότι τα αίτια της απαγωγής ήταν πολιτικά. Εν πολλοίς, ο Μελάς κατηγορήσε ευθέως τους πολιτικούς αντιπάλους του, βουλευτές Ιωαννίνων, Μπότσαρη και Λούλη, ότι ευθύνονταν για την απαγωγή τους, καθώς υποστήριξε ότι είχε προστριβές μαζί τους και απεκάλυψε σχέσεις του Λούλη με ληστές, όπως οι Ρεντζαίοι³⁶¹. Παρόμοια υπήρξε και η θέση του Καφαντάρη, ο οποίος είχε αξιοποιήσει αντιπολιτευτικά την υπόθεση κατά την προεκλογική περίοδο³⁶². Ωστόσο, την πολιτική αντιπαράθεση ενίσχυσε και η παρουσία στην Κέρκυρα του Γενικού Διοικητή Ηπείρου Αχιλλέα Καλεύρα, πολιτικού αντιπάλου των δύο βουλευτών, του οποίου η παρουσία θεωρήθηκε ως άμεση πολιτική παρέμβαση στην απόφαση του δικαστηρίου, υπέρ των κατηγορουμένων.

Η απόφαση του δικαστηρίου εκδόθηκε την 1η Ιουνίου, εν μέσω πολιτικών αντιπαράθεσεων, και σύμφωνα με αυτήν οι Κουμπαίοι και ο Σ. Πάσχος καταδικάστηκαν σε ισόβια δεσμά, ο Β. Γόγολος σε ειρκτή 18 ετών, ο Μ. Βλάχος σε ειρκτή 13 ετών, ο Ν. Τσούκαλης σε 12 έτη, ο Τ. Γόγολος σε 10 και οι υπόλοιποι κρίθηκαν αθώοι³⁶³. Πάντως, οι αντιδράσεις στα Ιωάννινα, μετά την απόφαση, υπήρξαν έντονες και πρωτόγνωρες, διότι η ετυμηγορία του δικαστηρίου θεωρήθηκε «επιεικής» απέναντι στους κατηγορουμένους. Ταυτοχρόνως και οι δύο βουλευτές δεν έκρυψαν την δυσαρέσκειά τους, ενώ και οι εφημερίδες κατέκριναν την απόφαση του δικαστηρίου ως άδικη και πολιτικά κατευθυνόμενη. Αξίζει να παρακολουθήσουμε τις σχετικές αντιδράσεις, διότι μέσα σε αυτές διακρίνουμε στοιχεία για την λειτουργία του τύπου, ως καθοδηγητή της κοινής γνώμης και γενικότερα για την απόδοση της δικαιοσύνης, όπως αυτές είχαν διαμορφωθεί καθ' όλη την περίοδο του Μεσοπολέμου.

Κατ' αρχάς, ο Αλέξανδρος Μελάς αμέσως μετά την απόφαση και αφού απέδωσε πολιτική σκοπιμότητα σ' αυτήν, εξέφρασε την αναμονή του για : «...την εξωτερικευσιν της αγανακτήσεως παντός Ηπειρώτου διά την χθεσινήν απόφασιν του Κακουργιοδικείου κατά των ληστών Κουμπαίων...»³⁶⁴. Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και το αιχμηρό σχόλιο του Χρηστοβασίλη στην «Ελευθερία»: «...Αφ' ής στιγμής εγνώσθη ενταύθα τηλεγραφικώς η απόφασιν του Κακουργιοδικείου της Κερκύρας... ολόκληρος η Χώρα αύτη από άκρου εις άκρον δικαίως ανεστατώθη και ηγανάκτησε διά την μη καταδίκην εις θάνατον των δύο τούτων θηριοδεσμάτων κακούργων...Οι κ.κ. Ένορκοι Κερκύρας έπρεπε να σκεφθούν περισσότερο το συμφέρον της Ηπείρου και ολιγώτερον τας κυβερνητικάς προσπάθειάς και τας περί θανατικής ποινής νεωτέρας ανθρωπιστικάς θεωρίας! Οι Κουμπαίοι έπρεπε να καταδικασθούν εις θάνατον!...»³⁶⁵. Οι τελευταίες δύο προτάσεις ενσαρκώνουν, θα λέγαμε, την διαμορφούμενη ατμόσφαιρα σε σχέση με την λογική και την σημασία της καταστολής. Η αντιμετώπιση του θανάτου³⁶⁶, ως «έπρεπε» και η σαρκαστική

Δημήτριος ή Τακούλας Θ. Γόγολος, 7) Βασίλειος Θ. Γόγολος, 8) Σταύρος Δόσης, 9) Λάκης ή Θεοδ. Ζήκος, 10) Κωνστ. Τζουμερκιώτης, 11) Σπυρίδων Τζουμερκιώτης και 12) Ευάγγελος Αρβανίτης.

³⁶¹ Βασίλης Ι. Τζανακάρης, *Τα παλικάρια τα καλά σύντροφοι τα σκοτώνουν*, ό. π., σ. 267.

³⁶² Νικόλαος Οικονόμου, «Η περίοδος από το Σεπτέμβριο του 1926 ως το Φεβρουάριο του 1935», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Νεώτερος Ελληνισμός από 1913 ως 1941*, τόμ. ΙΕ', Αθήνα 2000, σ. 313.

³⁶³ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, τόμος Η' 1929 - 1932, ό. π., σσ. 91 - 94.

³⁶⁴ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 6/6/1929, Αρ. 568.

³⁶⁵ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 10/6/1929, Αρ. 569.

³⁶⁶ Για τον τρόπο με το οποίο οι άνθρωποι στη νεώτερη Δύση βίωσαν και αντιμετώπισαν τον θάνατο πρβλ. Michel Vovelle, *Ο θάνατος και η Δύση από το 1300 ως τις μέρες μας*, τόμ. Β', (μτφρ. Κώστας

παραγνώριση των «νεωτέρων ανθρωπιστικών θεωριών», εκφράζουν κοινωνικές συμπεριφορές, είναι σε θέση να υποδαυλίσουν καταστάσεις και μαρτυρούν νοοτροπίες. Με άλλα λόγια, διασταυρώνεται σ' αυτήν την στάση η κοσμοθεώρηση μιας κοινωνίας, η ιεράρχησή της και ο βαθμός κυριαρχίας της πάνω σε ένα φυσικό γεγονός. Ταυτοχρόνως, υποκρύπτεται και μία αποδοχή του θανάτου ή καλύτερα της δολοφονίας, ως μίας γνώριμης διαδικασίας, είτε αν για αυτήν ευθύνονταν ληστές είτε το κράτος. Το ζητούμενο λοιπόν, που προβάλλει σε σχέση με τον τύπο από την δίκη των Κουμπαίων, είναι ο καθοριστικός ρόλος αυτού στην επίτευξη τόσο στόχων όσο και στην ενθάρρυνση πρακτικών, που σήμερα χαρακτηρίζονται τουλάχιστον κοινωνικά οπισθοδρομικές.

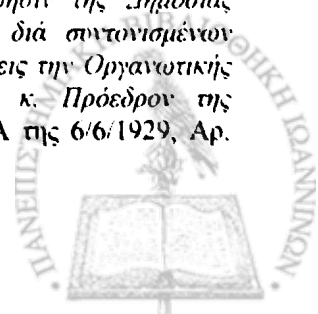
Από μία άλλη πλευρά, ευθύνες και σκοπιμότητα στους ενόρκους απέδωσε και το «Ηπειρωτικό Βήμα» Αθηνών, αναφέροντας με ειρωνικό ύφος: «...Οι δ' ένορκοι της Κέρκυρας; Εκρύφθησαν όπισθεν της μετρίας συγχύσεως και εδειλίασαν να εκδώσουν την απόφασιν εκείνην, την οποίαν όλος ο κόσμος ανέμενε ως κάθαρσιν διά τους δικασθέντας εγκληματίας... Δεν κατώρθωσαν να αισθανθούν - ίσως διότι ζουν εις το λουλουδένιο και ήρεμο νησί των - την αιματηράν τρομοκρατίαν της υπαίθρου ηπειρωτικής χώρας, από τους κουρελιασμένους κάθε ιδέαν κράτους ληστές!...»³⁶⁷. Στα Ιωάννινα, μετά την έκδοση της αποφάσεως, εκφράστηκε αντίδραση μέσω πρωτοβουλίας του Επιμελητηρίου, το οποίο οργάνωσε συλλαλητήριο και απέστειλε ψήφισμα διαμαρτυρίας προς τον πρωθυπουργό και όλους τους αρμοδίους φορείς³⁶⁸.

Ωστόσο, οι διαμαρτυρίες των Ηπειρωτών για τους Κουμπαίους, αν και δεν εισακούσθηκαν από το Κακουργιοδικείο Κερκύρας - εξάλλου η δίκη είχε ολοκληρωθεί - ουσιαστικά συνέπραξαν με την απόφαση ενός άλλου Κακουργιοδικείου, αυτού της Αθήνας. Για τους δύο Κουμπαίους εκκρεμούσαν άλλες δύο δίκες για την εκδίκαση παλαιότερων εγκληματικών τους συμπεριφορών. Οι δίκες αυτές πραγματοποιήθηκαν στο Κακουργιοδικείο Αθηνών και ειδικότερα στις 19 Οκτωβρίου 1929 η πρώτη, στην οποία καταδικάσθηκαν πάλι σε ισόβια δεσμά, για τη ληστεία του εμποροβιομηχάνου Γ. Καραγκούνη στην Άρτα το 1928,

Κουρεμένος), Αθήνα 2000 και Philippe Aries, *Ο άνθρωπος μπροστά στο θάνατο* (μτφρ. Καρίνα Λάμψα), Αθήνα 1988.

³⁶⁷ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΒΗΜΑ ΑΘΗΝΩΝ της 9/6/1929, Αρ. 41.

³⁶⁸ Το συλλαλητήριο οργανώθηκε με καθολική συμμετοχή των Γιαννιωτών στις 2 Ιουνίου στην κεντρική πλατεία των Ιωαννίνων και στην οργάνωσή του συμμετείχαν ο δήμαρχος Β. Πυρσινέλλας και μέλη του Επιμελητηρίου, του Δικηγορικού συλλόγου, του Ιατρικού και Φαρμακευτικού συλλόγου και οι διευθυντές των τοπικών εφημερίδων. Το ψήφισμα, το οποίο ανέγνωσαν στο πλήθος, το απέστειλαν στον Πρόεδρο της Κυβέρνησης, τον Υπουργό Δικαιοσύνης, τον Υπουργό Εσωτερικών, τον Πρόεδρο της Βουλής, τους βουλευτές και τον Αθηναϊκό τύπο. Σε αυτό μεταξύ άλλων τονίζονταν: «...Ο Λαός της πόλεως Ιωαννίνων και περιχώρων, συνελθών σήμερον εις πάνδημον Συλλαλητήριον, εις την Πλατεία της Εθνικής Αμύνης, εξ' αφορμής της αποφάσεως του Κακουργιοδικείου Κερκύρας, διά την ληστεία Μελά Μυλωνά, ήτις τόσον συνετάραξε το Πανελλήνιον και εστυγμάτισε την Ελλάδα ενώπιον πεπολιτισμένου κόσμου... ΨΗΦΙΖΕΙ 1) Διαδηλοί την ιεράν αυτού αγανάκτησιν διά την τιαούτην απόφασιν του Κακουργιοδικείου Κερκύρας, υπέρ της οποίας ουδεμίαν απολύτως εύλογον και σοβαράν δικαιολογίαν ευρίσκει και διαμαρτύρεται εντονότατα διά το κατά της δημοσίας ασφαλείας Ηπείρου επενεχθέν δεινόν πλήγμα 2) Παρακαλεί την Κυβέρνησιν όπως λάβη αποτελεσματικά μέτρα διά την εξασφάλισιν της παραδειγματικής τιμωρίας των ληστών και των οπωσδήποτε και καθοιονδήποτε τρόπον συνενόχων αυτών, προς περιφρούρησιν της Δημοσίας Ασφαλείας...3) Παρακαλεί τας απανταχού Ηπειρωτικάς Οργανώσεις, όπως διά συντονισμένων ενεργειών ενισχύσουν την φωνήν της Ηπειρωτικής διαμαρτυρίας... 4) Αναθέτει εις την Οργανωτικήν του Συλλαλητηρίου Επιτροπήν ίνα υποβάλη το παρόν ψήφισμα εις τον κ. Πρόεδρον της Κυβερνήσεως...Εν Ιωαννίνοις τη 2α Ιουνίου 1929». (Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 6/6/1929, Αρ. 568).

και στις 5 Νοεμβρίου η δεύτερη, στην οποία καταδικάσθηκαν σε θάνατο για τον φόνο των Σ. Παπαδιώτη και Κ. Κιτσάκη στην περιφέρεια της Πρέβεζας³⁶⁹. Σύμφωνα με την απόφαση του δικαστηρίου, η εκτέλεσή τους πραγματοποιήθηκε στις 27 Φεβρουαρίου του 1930, το απόγευμα, στο Γουδί³⁷⁰.

Ο τύπος, Αθηναϊκός και Γιαννιώτικος, ασχολήθηκε διεξοδικά με την εκτέλεση των Κουμπαίων. Γενικώς, οι Αθηναϊκές εφημερίδες περιέγραψαν τις τελευταίες στιγμές και αναφέρθηκαν στην δράση τους. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της εφημερίδας «Ακρόπολις»³⁷¹, η οποία πρόβαλλε αποκλειστικές φωτογραφίες από την στιγμή της εκτέλεσης και θεώρησε αυτήν ως τον επίλογο της ληστοκρατίας στην Ήπειρο, αποδίδοντας έτσι συμβολική σημασία, όπως και κατά την εκτέλεση των Ρεντζαίων. Επίσης, στα Ιωάννινα όλες οι εφημερίδες θεώρησαν την εκτέλεση επιβαλλόμενη αλλά εκείνο το οποίο κυριάρχησε στην κρίση τους ήταν η πολιτική σκοπιμότητα. Οι βενιζελικές εφημερίδες έκαναν λόγο για επιτυχία της κυβέρνησης, ενώ οι αντιβενιζελικές, με κυριότερη την «Ελευθερία»³⁷², για φαινομενική επιτυχία της κυβέρνησης, αφού οι κυβερνήσεις Αλβανίας, Βουλγαρίας και Ρουμανίας ήταν αυτές, οι οποίες συνέλαβαν τους εγκληματίες. Παράλληλα, η ίδια εφημερίδα, επιχειρώντας έναν ενδιαφέρον συσχετισμό μεταξύ των ληστών, κατηγορήσε την κυβέρνηση, ότι μερικοί συνεργοί τους παραμένουν ακόμα ατιμώρητοι, όπως η περίπτωση του πεθερού των Ρεντζαίων Βασίλη Κολοβού: «...Είναι δίκαιον χάριν της Ιστορίας να είπωμεν ότι αν δεν υπήρχον Ρεντζαίοι, δεν θα υπήρχον και Κουμπαίοι και ότι αν δεν υπήρχε Βασίλης Κολοβός δεν θα υπήρχον και Ρεντζαίοι! Και όμως ο μεγαλοκακούργος αυτός, διά των εκ των ληστειών των Ρεντζαίων λεοντίων μερίδων του, εφησυχάζει ανενόχλητος εν τίνι παρά το Κιλκίς χωρίω με τας εκτεταμένας γαίας του...».

Η εκτέλεση των Κουμπαίων, όπως και των Ρεντζαίων, σηματοδότησε την έναρξη της φθίνουσας πορείας των ληστρικών συμπεριφορών αλλά και την κατάρρευση του συμβολικού τους χαρακτήρα, τον οποίο είχαν αποκτήσει ως ένα είδος ληστρικού μυθεύματος και ηρωισμού. Ταυτόχρονα, αυτές οι δύο εκτελέσεις αποτέλεσαν και την σταδιακή λύτρωση του κράτους στο κοινό αίσθημα των Ηπειρωτών, που τόσο είχε κατηγορηθεί από αυτούς στο παρελθόν. Βεβαίως σε πρακτικό επίπεδο για τους πολίτες οι δύο εκτελέσεις δεν μπορούσαν να σημαίνουν κάτι για τον καθημερινό βίο τους. Οι δυσχέρειες του Μεσοπολέμου, οικονομικές και κοινωνικές, συνέχιζαν να υφίστανται με αυξητικούς ρυθμούς έως την επιβολή της δικτατορίας του Μεταξά.

Αν όμως όλα τα ανωτέρω συντελούν στην διεξαγωγή συμπερασμάτων για την ληστοκρατία στον Ηπειρωτικό χώρο αλλά και τις μορφές αυτής, ωστόσο συνθέτουν μία πολύπλοκη διαδικασία που μπορεί να λαμβάνει διαστάσεις σε εθνικό επίπεδο. Η γεωγραφική θέση της Ηπείρου και η γειτνίασή της με την Αλβανία προσδίδει συχνά άλλη διάσταση στα γεγονότα. Συμβάντα κοντά

³⁶⁹ Βασίλης Ι. Τζανακάρης, *Τα παλικάρια τα καλά σύντροφοι τα σκοτώνουν, ό. π.*, σ. 272 - 273 και Ευριπίδης Π. Μακρής, *Οι ληστές και τα τραγούδια τους στη Δυτική και Κεντρική Ελλάδα (1827 - 1930)*, ό. π., σσ. 154 - 155.

³⁷⁰ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 1/3/1930, Αρ. 642. Ανέφερε χαρακτηριστικά το τηλεγράφημα από την Αθήνα: «Αθήναι 1 Μαρτίου... Όταν έφθασαν [οι Κουμπαίοι] έξωθι του Γουδίου, εις την αριστεράν πλευράν του φθισιατρείου «Σωτηρία» και ενόησαν την αλήθειαν έγιναν κατάχλωμοι, αλλά δεν ηθέλησαν να τους καλύψουν τους οφθαλμούς, κατά την εκτέλεσιν. Ο Τάκης Κουμπής, είπεν εις τον Τρίμπον ότι δεν έχει να είπη τίποτε παρά να πή τα χαιρετίσματά του εκεί απάνω [στην Ήπειρο]...».

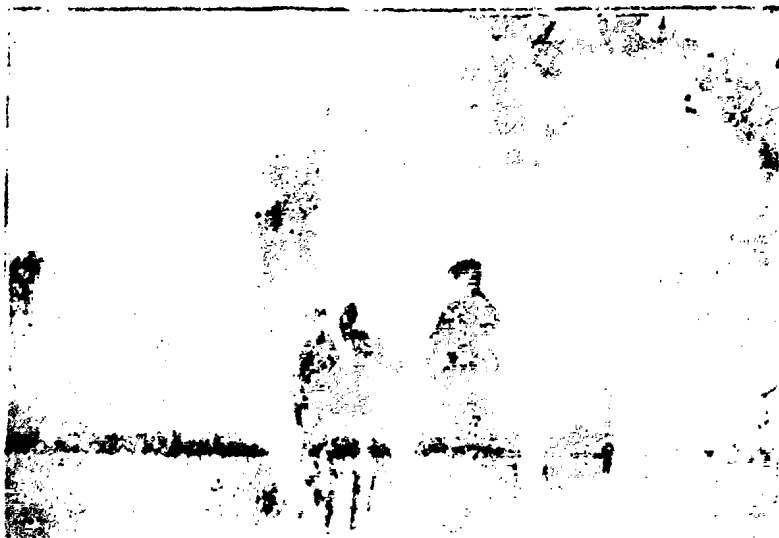
³⁷¹ Εφημερίδα ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ Αθηνών της 1/3/1929, Αρ. 393.

³⁷² Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 10/3/1930, Αρ. 641.

ΟΙ ΛΗΣΤΑΙ ΤΑΚΗΣ ΚΑΙ ΚΩΣΤΑΣ ΚΟΥΜΠΗΣ ΕΤΥΦΕΚΙΣΘΗΣΑΝ ΧΘΕΣ ΕΙΣ ΤΟ ΓΟΥΔΙ

Η ΔΙΣΤΑΦΗ ΤΗΣ ΕΚΤΕΛΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΔΙΚΕΥΣΕΩΣ ΑΝΕΚΕΛΗΘΗ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΔΥΟ ΛΗΣΤΑΡΙΟΥΣ Η ΠΑΡΑ-
ΛΑΒΗ ΤΩΝ ΑΠΟ ΤΑΣ ΦΥΛΑΚΑΣ ΣΥΓΓΡΟΥΝΤΟΣ ΕΞΙΣΧΗΣΑΝ ΤΗΝ ΑΠΟΦΥΣΙΝ ΤΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΠΡΟΣ ΤΟ ΓΟΥΔΙ-
ΑΙ ΤΕΛΕΥΤΙΑΙ ΣΤΙΓΜΑΙ ΤΩΝ ΚΑΤΑΔΙΚΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΟΡΤΩΝ ΤΗΣ ΕΚΤΕΛΕΣΕΩΣ ΛΟΓΟΙ ΤΩΝ ΠΡ Τ ΣΥΝΤΑΚΤΗΝ
ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΔΕΥΤΕΡΟΛΕΠΤΩΝ ΑΙΘΡΑΜΕΤΙΚΟΙ ΡΕΜΒΑΤΩΔΙΟΙ ΤΥΦΕΚΙΣΜΟΙ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΜΟΝΩΝ
ΕΠΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΩΝ ΟΙ ΟΠΩΣΟΙ ΠΑΡΗΚΟΛΟΥΘΗΣΑΝ ΤΗ ΕΚΤΕΛΕΣΙΝ

Εικ. 7. Η πρώτη σελίδα της εφημερίδας «Ακρόπολις» (1/3/1929, Αρ. 393). Στην φωτογραφία οι ληστές Κουμπάιοι κατά την στιγμή της εκτέλεσης.

στην ελληνοαλβανική μεθόριο εντάσσονται σε μία διαδικασία με παραμέτρους πολιτικές, εθνικές ή ακόμη και εθνικιστικές. Τα εγκλήματα, λόγου χάρη, δεν προϋποθέτουν μόνον την ληστεία αλλά δηλώνουν και πολιτικές σκοπιμότητες. Στην ίδια κατεύθυνση και ο τύπος, ο οποίος κατευθυνόμενος λειτούργησε επικουρικά.

Οι πολιτικές διαστάσεις σε εθνικό επίπεδο που μπορεί να λάβει μία παράνομη πράξη εμφανίζεται, το ίδιο έτος, μέσα από ένα ομαδικό έγκλημα σε βάρος της ιταλικής αντιπροσωπείας χαράξεως των ελληνοαλβανικών συνόρων στις 27 Αυγούστου 1923³⁷³ κάτι που δημιούργησε επιπλοκές στις ελληνοϊταλικές σχέσεις και είχε πολιτικές για τη χώρα συνέπειες³⁷³. Το περιστατικό έμεινε γνωστό ως «το έγκλημα της Κακαβιάς» και σκοτώθηκαν σ' αυτό ο αρχηγός της αντιπροσωπείας

³⁷³ Άλκης Ρήγος, *Τα κρίσιμα χρόνια 1922 - 1935*, τομ. Α', ό. π., σ. 87 -88, Panagiotis Paraskevoopoulos, *La crisi Italo-Greca del 1923*, Universita degli Studi di Perugia, Anno Accademico 1997 - 1998, σσ. 7 - 13, Σόλων Ν. Γρηγοριάδης, *Υπόθεση Κέρκυρας Αύγουστος 1923*, Αθήνα 1976, σσ. 18 - 23, Ιωάννης Σ. Παπαφλωράτος, «Η υπόθεση Tellini - Κέρκυρας», *Επτά ημέρες. Ο Μονσολίνι και η Ελλάδα*, Αθήνα 26 Οκτωβρίου 2003, σσ. 7 - 9, Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σσ. 81, 102 - 104. Σχετικά με το θέμα βλ. την εργασία εποχής του George Glasgow, διπλωματικού συντάκτη της «Wanchester Guardian» και της «Observer», στην οποία επιχειρείται μία αυστηρή κριτική της εκθέσεως της Πρεσβευτικής Διασκεψείας για την έκθεση της ανακριτικής επιτροπής του εγκλήματος, τον Δεκέμβριο του 1923: George Glasgow, *The Janina Murders and the Occupation of Corfu*, no. 53, the Anglo-Hellanic league, W. C. 1923. Ομοίως βλ. και το άρθρο: Quincy Wright, «Opinion of Commission of Jurists on Janina - Corfu Affair», *The American Journal of International Law*, vol. 18, 3 (Jul., 1924), σσ. 536 - 544.

στρατηγός Enrico Tellini, ο ταγματάρχης Corti, ο υπασπιστής λοχαγός Bonaccini, ο διερμηνέας Αθανάσιος Κράβαρης και ο οδηγός του αυτοκινήτου³⁷⁴. Τον ακριβή τρόπο πραγματοποίησης του εγκλήματος περιέγραψε την επομένη η εφημερίδα «Κήρυξ»: «...Στυγερόν έγκλημα προκαλούν την φρίκην και τον αποτροπιασμόν παντός ανθρώπου, διεπράχθη χθες, την 9ην πρωϊνήν, εις το 54ον χιλιόμετρον προς βορράν των Ιωαννίνων και 9 χιλιόμετρα μακράν των ελληνοαλβανικών συνόρων...κακούργοι ενεδρεύοντες έστησαν οδόφραγμα επί της καμπής εκ κορμών δένδρων. ...»³⁷⁵. Την διερεύνηση του εγκλήματος ανέλαβε ο αστυνομικός διευθυντής Δημοσθένης Κορέσης³⁷⁶, ύστερα από εντολή του Υπουργού Εσωτερικών Γεωργίου Παπανδρέου³⁷⁷ και του Αρχηγού της Χωροφυλακής

³⁷⁴ Αθανάσιος Βερέμης, «Η Αντεπανάσταση του 1923 και η ανακήρυξη της αβασιλευτής δημοκρατίας», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Νεώτερος Ελληνισμός από 1913 ως 1941*, τόμ. ΙΕ', Αθήνα 2000, σσ. 288 - 289 και Εφημερίδα ΕΜΠΡΟΣ Αθηνών της 30/8/1923, Αρ. 9.639 και 7/9/1923, Αρ. 9,647, όπου η επίσημη έκθεση των αξιωματικών Κορέση και Τσίγκανου.

³⁷⁵ Εφημερίδα ΚΗΡΥΞ της 28/8/1923, Αρ. 119.

³⁷⁶ Ο Δημοσθένης Κορέσης σε ενθυμήσεις του για το «έγκλημα της Κακαβιάς» ανέφερε: «... το διαπραχθέν κακούργημα, όπως απεδείχθη, δεν ήτο αποτέλεσμα ούτε ληστρικής επιδιώξεως, ούτε εξαφθέντος τυχόν φανατισμού, αλλ' έργον ανθρώπων καλώς και επιστημονικώς μελετησάντων τον τρόπον εκτελέσεως αυτού και το δι' αυτού επιδιωχθόσμενον πολιτικόν όφελος... το θέρος εκείνο του 1923 είχαν ανατεθεί εις μίαν επιτροπήν συγκειμένην εκ τριών κλιμακίων, (ενός Ελληνικού, ενός Ιταλικού και ενός Αλβανικού), ο καθορισμός των ελληνοαλβανικών συνόρων. Έδρα της επιτροπής ήτο η πόλις των Ιωαννίνων... εκείθεν δ' ορμωμένη, κατέβαινε, σχεδόν καθημερινώς δια της οδού Ιωαννίνων - Αγ. Σαράντα εις την παραμεθόριον, όπου και συνεδρίαζεν, προς εκπλήρωσιν της ανατεθειμένης αυτή εντολής. Του Ελληνικού κλιμακίου ηγείτο ο τότε Αντισυνταγματάρχης του μηχανικού Δ. Μπότσαρης [συνοδευόμενος από τον λοχαγό του Ιωάννη Τσίγκανο], του Αλβανικού δεν ενθυμούμαι το όνομα και του Ιταλικού, ο Στρατηγός Τελλίνι... την Δευτέρα 27 Αυγούστου 1923 περί ώραν 8-8.30 ανεχώρησαν αλληλοδιαδόχως και εις μικράν διαφοράν χρόνου, εξ Ιωαννίνων τα τρία κλιμάκια της Επιτροπής. Προηγήθη το Αλβανικόν, είπετο το Ιταλικόν και ηκολούθη το Ελληνικόν. Το Αλβανικόν έφθασε αισίως εις τον προορισμόν του ουδέν εμπόδιον συνάντησαν καθ' οδόν. Το ελληνικόν όμως, αφού καθυστέρησεν περί την ημίσειαν ώραν, λόγω απροβλέπτου βλάβης του μοτέρ του αυτοκινήτου αυτού... περί ώραν 9.20' - 9.25' έφθασεν εις το 53ον χιλιόμετρον, άνευ ετέρου απροόπτου...το αυτοκίνητον του Ελληνικού κλιμακίου δεν επρόλαβεν να προχωρήση 450 - 470 μέτρα εκείθεν, όταν εις μίαν στροφήν της οδού οι Έλληνες αξιωματικοί αντελήφθησαν εις μικράν απόστασιν σταματισμένον και οιωνεί κενόν το Ιταλικόν αυτοκίνητον,... είδον κατάπληκτοι όλους τους επιβάτας του αυτοκινήτου αυτού κειμένους εκτάδην νεκρούς πέριξ του αυτοκινήτου, πλην του Επιάτρου Κόρτε ευρισκομένου και αυτού νεκρού εντός του οχήματος. Ήταν ακόμη ζεστοί πράγμα το οποίον εδείκνυε ότι δεν θα είχαν παρέλθει 15' - 20' λεπτά προ του θανάτου των. Είχον όλοι φονευθή δια πυροβόλου όπλου, βληθέντες εξ αποστάσεως μάλλον... επρόκειτο δηλαδή αυτόχημα περί εκτελέσεως των δυστυχησάντων αυτών, καταληφθέντων εξ απροόπτου. Μόλις είχαν προφανώς προφθάσει οι τέσσαρες (ο στρατηγός, ο υπολοχαγός, ο διερμηνεύς και ο σωφέρ) να πηδήσουν έξω του αυτοκινήτου, αλλά και εκεί εβλήθησαν και έπεσαν επί τόπου. Μόνον ο στρατηγός Τελλίνι ευρέθη είκοσιν περίπου μέτρα όπισθεν του αυτοκινήτου, κυλισμένος εις τον αριστερόν χάνδακα της οδού. Πρό του αυτοκινήτου, το οποίον κατόπιν αποτόμου φρεναρίσματος είχαν συρθή επί του εδάφους περί τα 8 - 10 μέτρα, είχαν τοποθετηθή δύο αρκετά χονδροί κορμοί δένδρων, φράσσοντες εντελώς την οδόν, η οποία εις το σημείον αυτό στρέφεται αποτόμως προς βορειοανατολικήν κατεύθυνσιν...» (Δημοσθένης Κορέσης, «Το έγκλημα της Κακαβιάς», *Αστυνομικά Χρονικά*, τχ. 142, Αθήνα, 15/4/1959, σσ. 6.897 - 6900). Εκτιμάται ότι οι μέθοδοι εκτελέσεως της ληστείας της Πέτρας συγκλίνουν απόλυτα με αυτούς των γεγονότων της Κακαβιάς. Ο τρόπος επεμβάσεως και ακινητοποιήσεως του οχήματος από τους δράστες είναι παρεμφερής, με συνέπεια την υποστήριξη θεωριών περί αντιγραφής από τους Ρεντζαίους της μεθόδου της Κακαβιάς.

³⁷⁷ Ο υπουργός Εσωτερικών Γεώργιος Παπανδρέου απέστειλε στον Γενικό Διοικητή Ηπείρου Μίνωα Πετυχάκη την ακόλουθη διαταγή «...Ανακοινώσατε Άγγλον Επιθεωρητήν Ρήντ, ακόλουθον διαταγήν ημών. Παρακαλούμεν επιστρέψητε παραχρήμα ενταύθα, λόγους υπηρεσίας καθιστώντας, παρουσίαν υμών. Δύνανται παραμείνωσιν υφ' υμάς αστυνομικοί υπό Αστυνόμον Κορέσην, εφ' όσον παρουσία αυτών συντελέσει περαιτέρω ανίχνευσιν εγκλήματος». (Δημοσθένης Κορέσης, «Το έγκλημα της Κακαβιάς», *ό. π.*, σ. 6901). Επίσης ο υπουργός Εσωτερικών στις 31 Αυγούστου ανέθεσε στον

Δημητρίου Φλωριά³⁷⁸. Πάντως, διαφωτιστικές για τις πρώτες ενέργειες, μετά το έγκλημα, είναι οι επανειλημμένες εκθέσεις του Διοικητή Χωροφυλακής Ηπείρου Νικολάου Πλατή³⁷⁹.

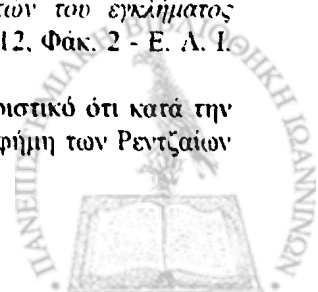
Οι πρώτες τοπικές εκτιμήσεις οδήγησαν στην άποψη ότι ηθικοί αυτουργοί υπήρξαν οι Ρεντζαίοι³⁸⁰. Το ενδεχόμενο αυτό όμως αποκλείστηκε γρήγορα, δεδομένου ότι δεν πραγματοποιήθηκε ληστεία, καθώς ευρέθησαν όλα τα χρήματα

καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών και διευθυντή των Εργαστηρίων Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας Ιωάννη Γεωργιάδη την νεκροψία των δολοφονηθέντων μελών της Επιτροπής (έγγρ. Υπουργείου Εσωτερικών, Αρ. πρωτ. 27.187/31-8-1923). Ο Γεωργιάδης αφικόμενος στα Ιωάννινα στις 2 Σεπτεμβρίου πραγματοποίησε νεκροψία και ταρίχευση επί των πτωμάτων στην Μεγάλη Αίθουσα της Ζωσιμαίας Σχολής, στην οποία φυλάσσονταν, με την βοήθεια των Γιαννιωτών ιατρών Δημοσθένη Δάνου, Αριστοτέλη Χριστίδη και του επιάρτου Παναγιώτη Παπαθεοδώρου. Ο Γεωργιάδης στην ιατροδικαστική έκθεσή του στις 14 Σεπτεμβρίου υπογράμμισε ότι ήταν πεπεισμένος ότι οι «...λαβόντες μέρος εις την δολοφονίαν ήσαν ουχί έλαττον των εξ...» (ΑΥΕΞ, 1924, Α/5.ΙΙΙ «Φάκελος εγκλήματος Κακαβιάς»).

³⁷⁸ Ο αρχηγός της Χωροφυλακής συνταγματάρχης Δημήτριος Φλωριάς έδωσε την ακόλουθη εντολή: « Έχομεν την τιμήν να γνωρίσωμεν υμίν ότι κρίνεται αναγκαία η παραμονή ενταύθα του Αστυνομού κ. Κορέση Δ. και των κ.κ. Υπαστυνόμου Τσιμπιδάρου και ειδικών αστυνομικών Τζαμαλούκα και Μπουραντά, δια την εξιχνίασιν των δραστών του φόνου των μελών της Ιταλικής Αποστολής δια τον καθορισμόν των Ελληνοαλβανικών συνόρων» (Δημοσθένης Κορέσης, ό. π.).

³⁷⁹ Παραθέτουμε μερικά τεκμήρια για το γεγονός από σχετικό έγγραφο του Νικολάου Πλατή: α) έγγραφο Αριθ. 157/209, Εμπιστευτ., Εν Ιωαννίνους τη 22 Σβρίου 1923, *Περί των ενεργειών ημών επί της διαπραχθέντος δολοφονίας της Ιταλικής Αντιπροσωπείας*, Προς 1) το Υπουργείο Εσωτερικών, 2) Αρχηγείο Χωροφυλακής, Αθήνας, 3) Αρχηγόν Χωροφυλακής, 4) Γενικήν Διοίκησην Ηπείρου, Ιωάννινα, 5) Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών, Ενταύθα, «...ο υποφαινόμενος λαβών γνώσιν του κακουργήματος την 11/2 - 2 ώραν μετά μεσημβριαν της ημέρας καθ'ην διεπράχθη τούτο, εν τω ενταύθα γραφείω της 8ης Μεραρχίας, ένθα κληθείς υπό του Μεραρχεύοντος Συντ/χου κ. Σπυράκου μετέβην, έσπευσα και ανήνεγκον το γεγονός εις τον Κον Γενικόν Διοικητήν και εις τον κ. Εισαγγελέα, εις ον παρέστησα την ανάγκη, όπως μετ' αυτού και του κ. Ανακριτού μεταβώμεν αμέσως επί τόπου και ενεργήσωμεν τα δέοντα προς βεβαίωσιν της πράξεως και ανακάλυψιν και σύλληψιν των δολοφόνων. Μετά του κ. Εισαγγελέως, δόντος εξαιρετικήν σπουδαιότητα, εις την υπόθεσιν ταύτην, μετέβημεν αυθωρεί εις τον κ. Γενικόν Διοικητήν. Κατ' εντολήν δ' αυτού εισοποίησα περί του γεγονότος και τον αναπληρούντα του απουσιάζοντα κ. Πρόξενον της Ιταλίας, γραμματέαν αυτού κ. Λιβέραν Ανδρέα και τον παρεκάλεσα εξ ονόματος του κ. Γενικού Διοικητού, ίνα, ένα επεθύμη, μας παρακολουθήση μέχρι του τόπου του εγκλήματος, τουθ' όπερ και απεδέχθη...Εκ της γενομένης αυτοψίας του τόπου του εγκλήματος παρετηρήσαμεν ότι, το αυτοκίνητον εφ' ου οι παθόντες επέβαινον, εσταμάτησε ολίγα βήματα προ δύ κλάδων δένδρων ριφθέντων από της δεξιάς πλευράς της οδοϋ υπό των δραστών μετά την διέλευσιν του πρώτου αυτοκινήτου... αποφραζάντων δι' αυτών το ήμισυ και πλέον της οδοϋ, του οδηγού ανακόψαντος κατ' ανάγκην τον δρόμον, συνεπεία αθρόων πυροβολισμών ριφθέντων κατά του αυτοκινήτου, φέροντος αποτυπώματα πολλών σφαιρών και κατά των επιβατών, οι οποίοι πυροβολούμενοι και πηδήσαντες εκ του αυτοκινήτου προσεπάθουν δια της φυγής να σωθώσι, πλην δε το επέτυχον, πλην δεν το επέτυχον, πάντες δε βληθέντες εξ εγγυτάτης αποστάσεως υπό σφαιρών επαναληπτικών όπλων...Επί του πτώματος του Στρατηγού Τελλίνιτο χρηματοφυλάκιόν του περιέχον 105 δραχμάς χάρτινας Ελληνικάς και χαρτονομίσματα των 5 δολλαρίων, 4 χαρτονομίσματα 50 λιρέτων έκαστον, εν σημειωματάριον, χρυσόν ωρολόγιον μετά χρυσής ωσαύτως αλυσίδας εις το άκρος της οποίας είναι προσηρητημένα 6 μικρά κέρματα χρυσά και χρυσούς ωσαύτως κονδυλοφόρος, μία σιγαροθήκη αργυρά, μία αλυσίδα με κλειδιά, ένα χάρτην, εν ζεύγος διόπτρων, εν ωρολόγιον αργυρούν της χειρός, μίαν πένναν οιπλογραφικήν...». β) έγγραφο Αριθ. 157/351, Εμπιστ. Ιωάννινα τη 21η 8/βριου1923, Η Ανωτέρα Διοίκησης Χωροφυλακής Ηπείρου προς τον κ. Εισαγγελέα Πλημ. κών, Ενταύθα, *Περί ενεργειών του υποφαινόμενου προς ανακάλυψιν των ορκωτών του εγκλήματος Κακαβιάς* (Αρχ. Ν. Π., Ιωάννινα 1923 - 1924, Έγκλημα Κακαβιάς, Ντοσιέ Νο 12, Φάκ. 2 - Ε. Α. Ι. Α.).

³⁸⁰ Εφημερίδα ΕΜΠΡΟΣ Αθηνών της 25/11/1928, Αρ. 11.498. Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά την δεκαετία του 1920 κάθε έγκλημα ή απαγωγή αποδιδόταν στους Ρεντζαίους. Η φήμη των Ρεντζαίων ξεπερνούσε την Ήπειρο και επεκτεινόταν σε ολόκληρη τη χώρα.

των θυμάτων³⁸¹. Οι λόγοι και οι δράστες της δολοφονίας³⁸² επισήμως δεν γνωστοποιήθηκαν ποτέ, αν και προσδιορίστηκε ότι τα αίτια ήταν σαφώς πολιτικά. Ωστόσο, η πρώτη αίσθηση, όπως καταγράφηκε στις τοπικές εφημερίδες, απέδιδε το έγκλημα στην πλευρά της Αλβανίας³⁸³. Μάλιστα, ο Υπουργός Εξωτερικών Αλεξάνδρης διαβεβαίωνε τον Μουσολίνι, με προσωπικό τηλεγράφημα, ότι οι δολοφόνοι του στρατηγού ήταν ληστές αλβανικής καταγωγής³⁸⁴. Σύμφωνα όμως, με τον Γρηγόριο Δαφνή ένα τέτοιου είδους έγκλημα μόνον η Ιταλία θα μπορούσε να το οργανώσει, διότι τα προσωπικά συμφέροντα του Μουσολίνι και η αντίθεσή του με τον Tellini επέβαλλαν κάτι σχετικό³⁸⁵. Είναι ενδεικτικό, ότι ολίγες ημέρες αργότερα, στις 31 Αυγούστου, ο Μουσολίνι, με αφορμή τη δολοφονία, βομβάρδισε και κατέλαβε την Κέρκυρα³⁸⁶. Πέραν, όμως, των ανωτέρω αιτιάσεων, θα μπορούσαν να προκύψουν εύλογες σκέψεις, όσον αφορά τους αυτουργούς του εγκλήματος, σε σχέση με τον αναπτυσσόμενο ελληνικό ή αλβανικό εθνικισμό. Είναι γεγονός ότι αν η δολοφονία δεν αφορούσε προσωπικά τον Tellini, κάτι που υποστηρίχθηκε από την ελληνική πλευρά, τότε ο βασικός στόχος ήταν συμβολικά το αντικείμενο της επιτροπής, δηλαδή η χάραξη των ελληνοαλβανικών συνόρων. Γεγονός, το οποίο παραπέμπει σε εθνικιστικούς κύκλους, οι οποίοι κατ' αυτόν τον τρόπο εξέφρασαν την διαφωνία τους. Αναδεικνύουμε ενδεικτικά την ανησυχία των

³⁸¹ Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Αθηναγόρας, ως Μητροπολίτης Κερκύρας το 1930, ρώτησε τους Ρεντζαίους λίγο πριν αυτοί εκτελεσθούν, αν σχετίζονταν με το έγκλημα της Κακαβιάς και αυτοί απάντησαν αρνητικά.

³⁸² Για την εύρεση των δραστών της δολοφονίας οι ανακριτικές αρχές εξέτασαν πλήθος μαρτύρων και αναπτύχθηκε μία διαδοχική αλληλογραφία μεταξύ υπουργείων, διπλωματικών αρχών αλλά και των τοπικών φορέων της Ηπείρου. Μεταξύ άλλων αναφέρουμε την παράκληση του Γενικού Διοικητή Ηπείρου Μίνωα Πετυχάκη προς τον Μητροπολίτη Δρυϊνουπόλεως και Κονίτσης για άσκηση προσωπικής επιρροής προς τους κατοίκους του ελληνικού και αλβανικού εδάφους προς ανέρευνση νέων μαρτύρων (Αρ. πρωτ. 111/8-2-1924). Ομοίως, τονίζουμε το αίτημα περί υλικής αμοιβής των χρησιμοποιηθέντων μαρτύρων για το έγκλημα από τον Ανώτερο Διοικητή Χωροφυλακής Ηπείρου Ν. Πλατή προς τον Γενικό Διοικητή Ηπείρου (Αρ. πρωτ. 157/366, 24-1-1924) (ΑΥΕΞ, 1924, Α/5.7 «Αρχείο Γενικής Διοικήσεως Ηπείρου. Αι ανακρίσεις για τη δολοφονία στην Κακαβιά μελών της Ιταλικής Αντιπροσωπείας...»).

³⁸³ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 9/10/1923, Αρ. 1723 (1823).

³⁸⁴ Αθανάσιος Βερέμης, «Η Αντεπανάσταση του 1923 και η ανακήρυξη της αβασιλευτής δημοκρατίας», ό. π., σ. 288. Στην ίδια κατεύθυνση παραθέτουμε έγγραφο του προξένου Δυρραχίου προς τον υπουργό Εξωτερικών (3-3-1924) σύμφωνα με το οποίο «...ο κ. Κλάρη μέλος της αυτόθι αγγλικής αρχαιολογικής σχολής, αφιχόμενος χθες ενταύθα εις Ήπειρον έλεγε μοι [πρόξενο] σήμερα ότι ο εκ Πολιτσάνης Βασίλης Παπαγάννης, αρχηγός σώματος κατά του Βορειοηπειρωτικού αγώνα γνωρίζει τα ονόματα των φονέων των μελών της Ιταλικής αποστολής ως και που ταύτοι ευρίσκονται νυν. Κατ' αυτόν δύο των φονέων ευρίσκονται εν Σερβία και πέντε εν Αλβανία...» (ΑΥΕΞ, 1924, Α/5.7 «Αρχείο Γενικής Διοικήσεως Ηπείρου. Αι ανακρίσεις για τη δολοφονία στην Κακαβιά μελών της Ιταλικής Αντιπροσωπείας...»).

³⁸⁵ Γρηγόριος Δαφνής, *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων 1923 - 1940*, τόμ. Α', 1955, σσ. 106 - 108.

³⁸⁶ Panagiotis Paraskevopoulos, *La crisi Italo-Greca del 1923*, Universita degli Studi di Perugia, Anno Accademico 1997 - 1998, σσ. 7 - 13, Σόλων Ν. Γρηγοριάδης, *Υπόθεση Κέρκυρας Αύγουστος 1923*, Αθήναι 1976, σσ. 25 - 47, James Barros, *The Corfu Incident of 1923: Mussolini and the League of Nations*, Princeton 1965. Παραθέτουμε την αντίδραση του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών, ο οποίος ανέφερε μεταξύ άλλων, σε ψήφισμά του, λίγες ημέρες μετά το συμβάν: «...1) Εκφράζει τον αποτροπιασμόν αυτού μετά σύμπαντος του ελληνικού κόσμου διά το διαπραχθέν εν Ηπείρω στυγερόν έγκλημα κατά των μελών της Ιταλικής Επιτροπής... 3) Διαμαρτύρεται ζωηρότατα προς τους Δικηγορικούς Συλλόγους των πεπολιτισμένων Κρατών και προς την Κοινωνίαν των Εθνών διά τον πρωτοφανή και κατά περιφρόνησιν παντός Δικαίου γερόμενον υπό της Ιταλίας ανθρωποκτόνον βομβαρδισμόν πόλεως ανοχυρώτου και την αυθαίρετον κατάληψιν αυτής... Ο Πρόεδρος της Συνελεύσεως Α. Ρωμανός» («Το Ψήφισμα του δικ. Συλλόγου», *Δικαιοσύνη*, αριθ. 11, τόμ. Α', έτος Α', Αθήναι 15 Σεπτεμβρίου 1923).

μελών της επιτροπής τον Νοέμβριο του 1923, καθώς ο λοχαγός Ιωάννης Τσίγκανος απευθυνόμενος προς τον υπουργό Εξωτερικών, με απόρρητο τηλεγράφημά του, από την Κέρκυρα, εξέφραζε τους φόβους του για δολοφονική απόπειρα εναντίον των μελών της Επιτροπής από ανθρώπους της Αλβανικής Κυβέρνησης³⁸⁷. Επίσης τονίζεται ότι ο ηγούμενος της ελληνικής Μονής Δριάνου στην Δρόβιανη Ιωάννης, προκειμένου να μην καταθέσει στις Αρχές ως βασικός μάρτυρας, σχετικά με το έγκλημα της Κακαβιάς, για το οποίο γνώριζε τους φυσικούς αυτουργούς, αφού τους είχε φιλοξενήσει στη Μονή, βρέθηκε απαγχονισμένος στο κελί του³⁸⁸.

Γενικότερα, θα πρέπει να επισημανθεί πως τα ελληνοαλβανικά σύνορα αποτέλεσαν σημείο παραγωγής αξιόποινων συμπεριφορών. Παράλληλα, η διετής καθυστέρηση εφαρμογής της ελληνοαλβανικής σύμβασης, ως προς την έκδοση των εγκληματιών, είχε ως συνέπεια την μη παράδοση από το Εφετείο Κερκύρας ζητούμενων από το Αλβανικό κράτος πολιτικών προσφύγων³⁸⁹. Σύμφωνα με ανακοινώσεις του Γενικού Διοικητή Ηπείρου Αχ. Καλεύρα, στο αλβανικό έδαφος ευρίσκονταν 44 φυγόποιοι, 97 φυγόδοκοι και 13 ληστές, επικηρυγμένοι από το ελληνικό κράτος³⁹⁰. Οι περισσότεροι από αυτούς εξαιτίας της έλλειψης καταδιώξεως ή επιτηρήσεως από πλευράς αλβανικών αρχών εισέρχονταν στο ελληνικό έδαφος και πραγματοποιούσαν ληστρικές επιδρομές, μικρής όμως έκτασης³⁹¹. Δεν ελλείπουν, μάλιστα, και αιτήματα κατοίκων της περιοχής προς το υπουργείο Εξωτερικών για αποζημίωση των απωλειών τους και για προφύλαξη από τους ληστές³⁹². Για αυτές τις επιδρομές ενδιαφέρουσα κρίνεται η στάση του τοπικού

³⁸⁷ Στο τηλεγράφημα (Αρ. εμπιστ. πρωτ. 11.786 Α/2 της 26ης Νοεμβρίου 1923) αναφερόταν χαρακτηριστικά: «*Το Ε' Σώμα Στρατού πληροφορεί ότι κατά πληροφορίας παρασχεθείσας παρά Γενικού Διοικητικού Ηπείρου ληστρική συμμορία Νταούτ Χόντζα και άλλων αγνώστων εισήλθεν ημέτερον έδαφος αποσταλείσα υπό Αβανικής Κυβερνήσεως προς εκτέλεσιν σκοπού τινός. Λαθραίως απέστειλε φονεύση Μέμον ίσως και να επιτεθή κατά της Επιτροπής προς δημιουργίαν νέων επεισοδίων. Ομοίως διέταξεν αρχάς προς καταδίωξιν και εξόντωσιν συμμορίας. 15ον Σύνταγμα Πεζικού ειδοποιηθέν παρ' ημών όπως λάβη έκτακτα μέτρα κατά τας ημέρας των αναγνωρίσεων, πλην του αποσπάσματος ασφαλείας, όπερ διαρκώς έχομεν μεθ' ημών. Τσίγκανος Λοχ. Πεζικού*» (ΑΥΕΞ, 1924, Α/5.8, «Φάκελος Επιτροπής διαχαράξεως συνδρών και σχετικά με παραχώρησιν 14 χωρίων εις Αλβανία»). Για περισσότερα στοιχεία, τα οποία αφορούν την δράση του λήσταρχου Μέμου βλ. Πάνος Δημ. Τζιόβας, *Τα Δολιανά της Ηπείρου, Α. Ιστορικό*, Ιωάννινα 1995, σσ. 134, 143 - 145.

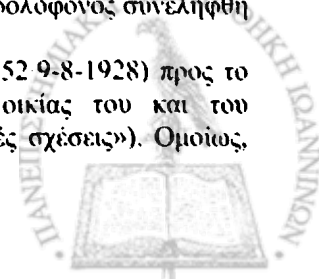
³⁸⁸ Εφημερίδα ΠΕΛΑΣΓΟΣ Κορυτσάς της 11/6/1924, Αρ. 467 (1167).

³⁸⁹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 10/4/1930, Αρ. 3530 / 1720. Δύο έτη προγενέστερα, το 1928, ο εισαγγελέας Εφετών Κερκύρας σε αναφορά του προς το υπουργείο Δικαιοσύνης (Υπ. Εξωτ. Αρ. πρωτ. 11.556/24-4-1928) είχε υπογραμμίσει ότι «...γενικώς η Αλβανία είναι το καταφύγιον εις το οποίον σπύδουσιν εκάστοτε και ζητούσιν άσυλον οι διάφοροι υπό των Ελλ. Αρχών καταδιωκόμενοι λησταί και άλλοι επικίνδυνoi εγκληματíαι και όti σπουδαιότατη συμβολήν εις την σύλληψιν και τιμωρίαν των κακοποιών τούτω στοιχείων θα επέφερεν η σύναψις συμβάσεως περί εκδόσεως εγκλημάτων και μετά της γείτονος ταύτης χώρας ως και πάσης άλλης τοιαύτης...» (ΑΥΕΞ, 1928, 4/3, «Περί Αλβανών ληστών»).

³⁹⁰ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 10/4/1930, Αρ. 3530 / 1720 και εφημερίδα ΠΕΛΑΣΓΟΣ Κορυτσάς της 19/2/1930, Αρ. 627 (2027).

³⁹¹ Από τις ενδεικτικότερες περιπτώσεις παραβατικότητας από Αλβανούς μουσουλμάνους θεωρείται η ληστεία του οικονομικού επιθεωρητή Ιωαννίνων Ιωάννη Λαλιώτη, με λεία 1.800 δρχ., στη θέση «Βίγλα» της περιφέρειας Κεραμίτσας Φιλιατών (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 10/6/1922, Αρ. 1337 (1437)). Επίσης χαρακτηριστική είναι η δολοφονία και ληστεία του εννενηκονταετούς Τσουμάν Μεχμέτ, πλανόδιου μεταπράτη, έξω από το χωριό Τρίκορφο Φιλιατών στις 16 Μαΐου 1930 (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 15/5/1930, Αρ. 1556 / 17256 και 17/5/1930, Αρ. 1558 / 17258), καθώς και η δολοφονία του παντοπώλου της Δράγανης Φιλιατών, του οποίου όμως ο δολοφόνος συνελήφθη το 1931 (Εφημερίδα ΠΕΛΑΣΓΟΣ Κορυτσάς της 10/1/1931, Αρ. 678 (2078)).

³⁹² Ο Κ. Τ., κάτοικος Κωστανιανής Πωγωνίου σε αίτησή του (Αρ. πρωτ. 9.652 9-8-1928) προς το υπουργείο Εξωτερικών αιτήθηκε αποζημίωση για την πυρπόληση της οικίας του και του παντοπωλείου του από Τουρκαλβανούς (ΑΥΕΞ, 1928, 4/1, «Ελληνοαλβανικές σχέσεις»). Ομοίως,

τύπου και ιδιαιτέρως η ερμηνεία των γεγονότων από εφημερίδες της Βορείου Ηπείρου. Ο «Πελασγός Κορυτσάς», υπό το πλαίσιο βέβαια της δικής του ερμηνευτικής προσέγγισης, καταλόγιζε ευθύνες στους Αλβανούς μουσουλμάνους ληστές για την σύσταση πολλών συμμοριών και την πραγματοποίηση επιδρομών στα ορεινά χωριά της Ηπείρου³⁹³. Επιπροσθέτως, ανάλογες συμπεριφορές, οι οποίες παρατηρούνταν στην περιοχή της Θεσπρωτίας και των ελληνοαλβανικών συνόρων συνδέονταν και με τα κρούσματα εντός του αλβανικού εδάφους. Ομάδες ανδρών, είτε αλβανικές είτε ελληνικές, δρούσαν αντίστοιχα μετακινούμενες ανάμεσα στις δύο χώρες. Χαρακτηριστική της καταστάσεως είναι η ληστεία μετά φόνου από Αλβανούς, στο χωριό Λόγγος, του προκρίτου Ιωάννη Λαζόπουλου, στις 6 Οκτωβρίου του 1928³⁹⁴.

Η ληστεία, λοιπόν, όπως συμπεραίνεται εκ των ανωτέρω, υπήρξε η συχνότερη παραβατική δραστηριότητα καθ' όλη την περίοδο του Μεσοπολέμου. Στα Ιωάννινα, σύμφωνα με τις διαπιστώσεις μας, το φαινόμενο εμφάνισε ιδιαίτερες διαστάσεις, ενώ μία σειρά κοινωνικοπολιτικών παραγόντων συνέβαλε σε αυτό. Ευρισκόμενοι στην απόληξη του παρόντος κεφαλαίου, μπορούμε πλέον να εξάγουμε το συμπέρασμα ότι η διερεύνηση των παραβατικών συμπεριφορών, από την απελευθέρωση της Ηπείρου έως και το τέλος της βενιζελικής τετραετίας το 1932, φανέρωσε μία ιστορική αλληλουχία αλλά και απόρροια των κοινωνικών συμπεριφορών της περιοχής, από τον προηγούμενο αιώνα. Πολλά από τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την Ελλάδα του Μεσοπολέμου ήταν φυσικό να απαντηθούν και στα Ιωάννινα. Η αστάθεια της εποχής, εκφραζόμενη με τις δημογραφικές ανακατατάξεις, τις οικονομικές μεταλλαγές, τις κοινωνικές και πολιτικές εντάσεις και τις ιδεολογικές και πολιτιστικές αντιπαραθέσεις³⁹⁵ δεν άφηνε περιθώρια στην εφαρμογή μίας «συνεπούς πολιτικής» για την μείωση των φαινομένων.

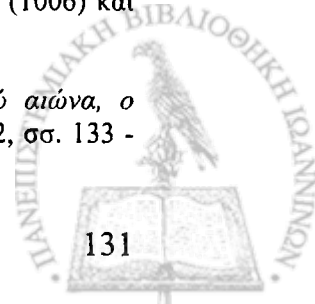
Το φαινόμενο της ληστείας, υπήρξε ουσιαστικά «το κληροδότημα» της οθωμανικής περιόδου στην Ήπειρο. Ειδικότερα, η ληστρική δράση, ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του 1920, εκδηλώθηκε μέσα από μία σειρά διαφόρων μορφών, εξαρτώμενες πολλές φορές μεταξύ τους. Κύριες εκφάνσεις αυτής της δράσης, αποτέλεσαν οι απαγωγές και οι αιχμαλωσίες προσώπων, για την απελευθέρωση των οποίων απαιτήθηκαν υψηλά χρηματικά ποσά, καθώς και η τακτική ενέδρας σε οδικές κυρίως αρτηρίες. Επίσης, το φαινόμενο της ληστείας συνδέθηκε πολύ συχνά,

διαφωτιστική κρίνεται και η επιστολή του Προέδρου της κοινότητας Ποντικατών Πωγωνίου προς το Υπουργείο Εσωτερικών, στην οποία ανέφερε: «...επειδή τα σύνορα των Ποντικατων με το Αλβανικόν έδαφος τυγχάνουσιν εκτεταμένα... Αλβανοί κακοποιοί εισέρχονται εκ του Αλβανικού εδάφους ανενοχλήτως εις το ημέτερον και αφού διαπράξουν εν πλήρει ανέσει και ελευθερία διάφορους εγκληματικές πράξεις εις βάρος των κατοίκων Ποντικατών (ιδίως ζωοκλοπάς) καταφεύγουσιν ακαταδίωκτοι εις το εξ ου εξώρμησαν Αλβανικόν έδαφο... Ούτω συγκεκριμένως αναφέρω υμίν ότι κατά τον Οκτώβριον του 1925 έτους εκ του εσωγείου της οικίας εκλάπησαν περί τους τρεις βόδες της στερουμένης και αυτού ακόμη του επιουσίου Χριστίνας χήρας Κ. Ρόπου, κατά τον Νοέμβριον του αυτού έτους εκλάπησαν περί τας εννέα αίγας του Βασιλείου Μαργαρίτη κατά Σεπτέμβριον π. ε. εκλάπησαν 18 αίγες του Αθανασίου Σταφυλιά, αμφοτέρω κατοίκων Ποντικατών... Εάν δε προσθέσωμεν ότι και εις τα γειτονικά χωριά Ξηροβάλτου πέρυσι εκλάπησαν (180) εκατόν ογδοήκοντα αίγες και ότι το λαθρεμπόριον (ιδίως καπνού) οργιάζει, δύνασθε να μορφώσητε την τραγικήν εικόνα της απαισίας κατάστασης... Ο Πρόεδρος Ιω. Νοτίδης» (ΑΥΕΞ, 1928, 4/3, «Περί Αλβανών ληστών»).

³⁹³ Εφημερίδα ΠΕΛΑΣΓΟΣ Κορυτσάς της 21/10/1919, Αρ. 62 (362), 8/4/1922, Αρ. 306 (1006) και της 15/7/1922, Αρ. 386 (1036).

³⁹⁴ Εφημερίδα ΠΕΛΑΣΓΟΣ Κορυτσάς της 4/10/1928, Αρ. 587 (1287).

³⁹⁵ Χρήστος Λούκος, «Μικρές και μεγάλες πόλεις», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, ο μεσοπόλεμος 1922 - 1940*, (επιμ. Χρήστος Χατζηιωσήφ), τομ. Β', 1ο μέρος, Αθήνα 2002, σσ. 133 - 155.

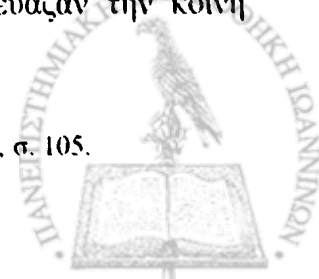

με την μορφή του κακουργήματος, αφού η αφαίρεση της ζωής αποτέλεσε το κύριο μέσο επίτευξης των στόχων τους. Η εξέταση των παραπάνω φαινομένων, αναμφισβήτητα συνδέεται με τις μορφές κοινωνικής δράσης της περιόδου και του τόπου. Τα κοινωνικοπολιτικά χαρακτηριστικά της Ηπείρου, μετά την ένταξη στην Ελλάδα, σε συνάρτηση με μία ακολουθία συγκυριακών παραγόντων, ευνόησαν την έξαρση της παραβατικότητας και την υποδαύλιση της ληστείας. Ο αγροτικός χαρακτήρας του πληθυσμού, ο οποίος δυσκολεύτηκε να ενταχθεί στον αστικό τρόπο ζωής και το αγροτικό ζήτημα, που έλαβε διαστάσεις στον Ηπειρωτικό χώρο μετά το 1913, ήταν βασικές αιτίες της ληστοκρατίας, η οποία ως φαινόμενο ενσάρκωνε τις μορφές αντίστασης των κατοίκων της υπαίθρου. Παράλληλα το ίδιο το φαινόμενο χρησιμοποιούσε ένα «πλέγμα ηθικών κωδίκων» που προέκυπταν από τις ιδιωτικές ή οικογενειακές αντιλήψεις της δικαιοσύνης και της αντεκδίκησης³⁹⁶. Συνεπώς κάθε ενέργεια αντίδρασης στη ληστεία ήταν δυσχερής, διότι αυτό θα αντιστρατευόταν ολόκληρο το πλαίσιο των κοινωνικών κωδίκων που ρύθμιζαν την αγροτική κοινωνία. Εκτός όμως αυτής της διάστασης του θέματος, ένας άλλος σημαντικός παράγοντας, για τον οποίο η καθορισμένη παραβατική συμπεριφορά σημείωσε αυξητικές τάσεις, ήταν ο κρατικός παρεμβατισμός.

Πέρα όμως από την παρουσία του συγκεκριμένου φαινομένου και τις διαπροσωπικές εντάσεις και συγκρούσεις, διαπιστώσαμε την διαμόρφωση καταστάσεων άμεσα εξαρτωμένων με τις σταθερές της εξεταζομένης περιόδου. Η οικονομική κρίση, επί παραδείγματι, αύξησε την συχνότητα της παραβίασης περιουσιακών δικαιωμάτων και μετέβαλλε τους τρόπους επιδίωξης ατομικών και συλλογικών στόχων. Επίσης ο αναλυόμενος συσχετισμός ληστείας - οικονομίας - πληθωρισμού γέννησε ερωτηματικά για τις προθέσεις του κρατικού μηχανισμού σε σχέση με την αντιμετώπιση της ληστείας και εντάσσεται στις αιτιάσεις διατήρησης του φαινομένου. Στην ίδια κατεύθυνση αντιληφθήκαμε την συμβολή και την καθοριστική σημασία των ηθικών προτύπων και των αξιών στην γένεση συμπεριφορών, ενώ διαπιστώσαμε τα στενά περιθώρια ελευθερίας της έκφρασης, είτε στον καθημερινό προφορικό λόγο είτε στον έντυπο. Τέλος, οι τρεις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα σηματοδεύτηκαν από μία τάση ποινικοποίησης της πολιτικής ζωής, όπως αυτή εκφράστηκε κυρίως με την θέσπιση του «Ιδιωνύμου» και τις διώξεις εναντίον των αριστερών.

Αν όμως όλα τα ανωτέρω αντικατοπτρίζουν τις θεωρούμενες μορφές της παραβατικής συμπεριφοράς έως το 1930, ωστόσο έχει ενδιαφέρον να επισκοπήσουμε τα τεκμήρια που μας οδήγησαν σε αυτές. Στοχεύοντας στην ανάδειξη των ηθικών και κοινωνικών αξιών στραφήκαμε τόσο στα δικαστικά αρχεία όσο και τις εφημερίδες. Δεν επιμείναμε στα δικαστικά αρχεία, διότι αυτά έως τις αρχές του 1930 είναι λίαν ελλιπή. Έτσι η έρευνα επικεντρώθηκε κυρίως στον τύπο. Το αξιακό όμως πλαίσιο πειθάρχησης της κοινωνίας λειτούργησε κατά τρόπο αλληλεξάρτησης με τον τύπο. Η άσκηση κριτικής, ο τρόπος προβολής των γεγονότων, η καλλιέργεια τάσεων ξενοφοβίας καθώς και η αρθρογραφία υπό συναισθηματική ένταση και πολιτική σκοπιμότητα εκδήλωσαν στην πλειοψηφία των εφημερίδων μία τάση κοινωνικού συντηρητισμού. Με άλλα λόγια συχνά οι συντάκτες προωθούσαν με τα κείμενα τους τις θεωρητικές ή ιδεολογικές κατευθύνσεις των αρχών και διευκόλυναν έτσι την επίτευξη πολιτικών ρυθμίσεων και την ανάπτυξη μορφών κοινωνικού ελέγχου. Έτσι κατασκευάζαν την κοινή

³⁹⁶ Paul Sant - Cassia, «Η κοινωνική ληστεία στην Κύπρο τον 19ο αιώνα», ό. π., σ. 105.

γνώμη και έμμεσα επιτυγχανόταν ο τελικός στόχος της προσφοράς μίας εικόνας της κοινωνίας που ενθάρρυνε χρήση μέτρων καταστολής.

Αναμφισβήτητα η αίσθηση πειθάρχησης της δημόσιας και προσωπικής ζωής ήταν εμφανής. Πρόκειται για μία πραγματικότητα, η οποία πιστοποιείται με την θέσπιση και εφαρμογή νέων κατασταλτικών νόμων, τον ελεγχόμενο τύπο και τον προπαγανδιστικό του ρόλο και ευρύτερα την ελευθερία της έκφρασης. Η θέσπιση του «Ιδιωνύμου» απετέλεσε την βασική παράμετρο αυτής της διαδικασίας και απέκτησε συμβολικό χαρακτήρα. Μέσω όμως του «Ιδιωνύμου» και με πρόφαση την «απειλή» του κομμουνισμού, ουσιαστικά εδραιώθηκε η καταστολή των απεργιών και γενικότερα κάθε μορφής αντίδρασης της εργατικής τάξης.

Στο ίδιο πλαίσιο περιλαμβάνεται και η περίπτωση της άκρατης εφαρμογής του μέτρου του εκτοπισμού σε όσους βοηθούσαν ή υπέθαλπαν εγκληματίες. Η χρήση αυτού του μέτρου, σε συνδυασμό με την άτεγκτη συμπεριφορά των αρχών, ιδιαίτερα προς τους κατοίκους της υπαίθρου, επέφερε την έλλειψη εμπιστοσύνης προς αυτές. Έτσι, ο απλός άνθρωπος των ορεινών περιοχών, ευρισκόταν έμμεσα σε μία αντιδικία με τις Αρχές, η οποία μετατρέποταν σε μία ενδεχόμενη σύμπλευση με τις παράνομες συμπεριφορές, άρα και την κάλυψή τους. Ειδικότερα, η χορήγηση αμνηστίας σε πολλούς ληστές, αν αποσύρονταν από τη ληστρική δράση ή εξόντωναν άλλους ληστές, λειτούργησε όπως αποδείχθηκε περισσότερο ως κίνητρο για ληστεία, παρά ως αποφυγή.

Εν κατακλείδι, η δικαιοσύνη και ευρύτερα το κράτος, κατά την εξεταζόμενη περίοδο, ανέπτυξαν μία κατασταλτική τακτική την οποία σήμερα θα χαρακτηρίζαμε αναχρονιστική. Αυτή εκδηλώθηκε κυρίως στις περιπτώσεις της ληστείας και κατ' επέκταση σε άλλες μορφές του κοινωνικού και πολιτικού βίου. Η επίτευξη του στόχου, ο οποίος θα όφειλε, κατά μία άποψη, να συνεπάγεται πρώτα την εύρυθμη κοινωνική λειτουργία, ταυτίστηκε με τις ποινές και την όποια αυστηρότητα στην εφαρμογή της ποινικής καταστολής. Βεβαίως, με τις διαπιστώσεις αυτές, δεν ακυρώνουμε την γενικότερη προσπάθεια ιδιαίτερα του αστικού εκσυγχρονισμού της βενιζελικής τετραετίας 1928 - 1932. Όμως, καταλήγουμε στο ότι εφαρμόστηκαν κανόνες δικαίου που είχαν αποβάλει από το «οπτικό πεδίο» τους τον άνθρωπο, τον οποίο αντιμετώπιζαν ως αφαίρεση.

III. Η μεταβενιζελική περίοδος (1933 - 1936)

Στόχος του κεφαλαίου είναι να παρουσιάσει τις παραβατικές συμπεριφορές στο Νομό Ιωαννίνων, την περίοδο που ακολούθησε τις κυβερνήσεις Βενιζέλου έως και την εγκαθίδρυση του καθεστώτος Μεταξά, καθώς και να αναδείξει τα ιστορικά ζητήματα, δομές ή αντιλήψεις, που συνδέονται με την εμφάνιση των ανωτέρω συμπεριφορών. Η συγκεκριμένη χρονική περίοδος της πολιτικής αστάθειας και των συχνών κυβερνητικών μεταβολών προσέδωσε το δικό της στίγμα και διαμόρφωσε τα δικά της ιστορικά ζητούμενα, σε σχέση με το υπάρχον πολιτικοκοινωνικό κλίμα. Ευδιάκριτα, ωστόσο, είναι πολλές φορές ποινικά στοιχεία διαφοροποιημένα, τόσο από την τετραετία Βενιζέλου όσο και από το δικτατορικό καθεστώς Μεταξά.

Παράλληλα με την χρονική διαφοροποίηση κατά την διερεύνηση των σχετικών συμπεριφορών, κύριο στοιχείο της κάθε απόπειρας στατιστικής διερεύνησης αποτελεί, εξυπακούεται, η ανάδειξη του τόπου της παράβασης. Η κατά τόπους κατανομή του φαινομένου, άλλως η «Εγκληματολογική Γεωγραφία»¹, συνεπικουρεί στην απόδοση αιτιών της διακύμανσης της ποινικής πραγματικότητας μίας περιοχής σε σχέση κυρίως με τοπικούς παράγοντες. Κυρίως, όμως, στην περίπτωση μας, επικουρεί με έμμεσο, αλλά σαφή τρόπο, στην απάντηση των ιστορικών ζητημάτων, τα οποία θα θέσουμε, περαιτέρω, και αφορούν την εξέλιξη του κοινωνικής βίου, σε σχέση με υπαρκτά στερεότυπα ή πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες.

Η πινακοποίηση των δεδομένων συνεπικουρεί στην αναλυτικότερη προσέγγιση των παραβατικών πράξεων και συμβάλλει στην προσέγγιση ερωτημάτων και συμπερασμάτων που κατά περίπτωση προκύπτουν. Για τον λόγο αυτό έχουν εκπονηθεί μία σειρά από πίνακες και γραφήματα που πραγματεύονται την αξιόποινη πράξη, τη γεωγραφία της παραβατικότητας, την κοινωνική προέλευση των δραστών ως και την έμφυλη εγκληματικότητα.

1. Ποινική καταστολή στην πόλη των Ιωαννίνων.

Στην ίδια κατεύθυνση επιχειρείται και στην παρούσα μελέτη ο διαχωρισμός της πραγμάτευσης των παραβατικών συμπεριφορών ανάμεσα στην πόλη των Ιωαννίνων και την ύπαιθρο χώρα. Ο κύριος στόχος αυτής της επιλογής εστιάζεται στην διερεύνηση και ανάδειξη του κοινωνικού περιβάλλοντος εκάστου τόπου, που συνδιαμόρφωσε την ποινική πραγματικότητα.

¹ Η «εγκληματολογική γεωγραφία», ως επιστημονικός κλάδος, εξετάζει τον κατά περιοχή καταμερισμό του εγκλήματος. Ο Α. Quetelet θεωρείται ο ιδρυτής της σχετικής σχολής (Ιάκ. Φαρσεδάκης, *Η εγκληματολογική σκέψη απ' την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, τ. Α', Αθήνα 1990, σσ. 103 - 106). Για την μελέτη της «εγκληματολογικής γεωγραφίας» έδειξαν ενδιαφέρον οι Lombroso, Ferri, Garofalo, Tarde, Lacassagne, Guenry, Dexter και Leffinguell (Εμμανουήλ Π. Ανδριανάκης, *Η εγκληματικότητα εν Κρήτη*, Αθήνα 1968, σσ. 8 - 9, Χριστίνα Ζαραφωνίτου, *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Αθήνα 1995, σσ. 54 - 59).

A) Εγκλήματα κατά της ζωής: διαπροσωπικές εντάσεις και συγκρούσεις.

Δεν χωράει καμία αμφιβολία, ότι δεν είναι μόνον η περίπτωση αφαίρεσης της ανθρώπινης ζωής που έχει καταστήσει στη λαϊκή συνείδηση τα εγκλήματα του είδους ως τα πρωτεύοντα στην ιεραρχία της ποινικής πραγματικότητας. Μία σειρά επιθέσεων, τραυματισμών και οπλοχρησιών σκιαγραφούν μία κατάσταση άμεση με την καθημερινότητα και κυρίως τονίζουν την συμβολή των διαπροσωπικών εντάσεων και συγκρούσεων στην γέννηση αυτών.

Στόχος μας φυσικά, ούτε εδώ ούτε και παρακάτω, δεν είναι να παρουσιάσουμε ή να περιγράψουμε το σύνολο των γινομένων παραβατικών πράξεων. Σκοπός μας απλά είναι να στηριχθούμε στα σχετικά ποινικά «πεπραγμένα» και να αναδείξουμε μέσω αυτών ιστορικά στοιχεία και ζητούμενα, τα οποία σχετίζονται τόσο με το πολιτικό όσο και το κοινωνικό περιβάλλον της εποχής. Στην παρούσα περίπτωση επικεντρώνουμε στις γενεσιουργές αιτίες των διαπροσωπικών εντάσεων στην πόλη των Ιωαννίνων και προβαίνουμε σε θεματική ερμηνεία αυτών. Παράλληλα, μπορούμε να καταλήξουμε σε πρωταρχικά, τουλάχιστον, συμπεράσματα για την συχνότητα των φαινομένων ανάμεσα στην πόλη και την ύπαιθρο.

Πριν επιχειρηθεί η ανάδειξη των προκυπτουσών ιστορικών ζητημάτων κρίνεται χρήσιμο να προσδιορίσουμε τις παραβάσεις που απορρέουν από τις διαπροσωπικές συγκρούσεις. Αρχικώς, εμμένουμε στο αδίκημα της ανθρωποκτονίας², είτε αυτό διεξάγεται εκ προθέσεως (σε βαθμό κακουργήματος) είτε εξ αμελείας (σε βαθμό πλημμελήματος)³. Στην ίδια κατεύθυνση συγκαταλέγονται και οι ειδικότερες περιπτώσεις της παιδοκτονίας ή της θανάτωσης των βρεφών καθώς και των αμβλώσεων στην πόλη των Ιωαννίνων. Βεβαίως, οι διαπροσωπικές εντάσεις εκφράζονται και μέσω των αικιών (σωματική κακοποίηση), των βιαιών επιθέσεων⁴ ή αυτοδικιών⁵, οι οποίες συνοδεύονταν τις περισσότερες φορές από τραύματα, διαταράξεις κοινής ή οικιακής ειρήνης⁶ καθώς και

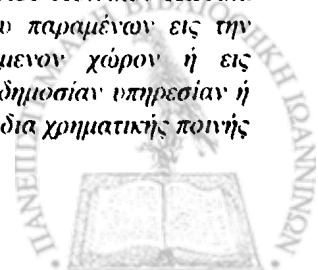
² Χρήστος Τσουραμάνης, *Ανάλυση εγκλημάτων, εγκληματολογική προσέγγιση*, Αθήνα - Κομοτηνή 1990, σσ. 41 - 42 και Κώστας Ζουράρις, «Η ανθρωποκτονία ως Ενδημικό Στοιχείο του Πολιτεύματος», *Εγκληματολογικό Συμπόσιο: Διεπιστημονική προσέγγιση του εγκλήματος της ανθρωποκτονίας*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 1998.

³ Σχετικά βλ. την μελέτη Άγγελος Α. Τσιγκρής, *Το έγκλημα της ανθρωποκτονίας στην Ελλάδα*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2002.

⁴ Σύμφωνα με το άρθρο 303 (307) περί παρανόμου βίας του Σχεδίου Ποινικού Κώδικα της εποχής: «...Όστις, μεταχειριζόμενος σωματικήν βίαν ή απειλήν τοιαύτης ή άλλης παρανόμου πράξεως ή παραλείψεως, εξαναγκάζει έτερον εις πράξιν, παράλειψιν ή ανοχήν, περί των οποίων δεν υφίσταται υποχρέωσις του παθόντος, τιμωρείται δια φυλακίσεως μέχρι δύο ετών ή δι' ισοχρόνου κρατήσεως ή δια χρηματικής ποινής μέχρι τριάκοντα χιλιάδων δραχμών, αδιαφόρως αν το απειλούμενον κακόν στρέφεται κατά του απειλούμένου ή τινός των οικείων αυτού...».

⁵ Σύμφωνα με το άρθρο 304 (308) περί αυτοδικίας του Σχεδίου Ποινικού Κώδικα της εποχής: «...Όστις ενεργεί αυτογνωμόνως αξίωσιν περί δικαιώματος το οποίον ή έχει τω όντι ή εκ πεποιθήσεως οικειοποιείται τιμωρείται δια φυλακίσεως μέχρι τριών μηνών ή δι' ισοχρόνου κρατήσεως ή δια χρηματικής ποινής μέχρι τριών χιλιάδων δραχμών...».

⁶ Σύμφωνα με το άρθρο 307 (311) περί διατάραξης οικιακής ειρήνης του Σχεδίου Ποινικού Κώδικα της εποχής: «...Ο παρανόμως εισδύων ή παρά την θέλησιν του δικαιούχου παραμένων εις την κατοικίαν έτέρου ή εις τον παρ' αυτού προς εργασίαν χρησιμοποιούμενον χώρον ή εις περικεκλεισμένον χώρον, κατεχόμενον παρ' αυτού ή προσδιορισμένου δια την δημοσίαν υπηρεσίαν ή δια την κυκλοφορίαν του κοινού, τιμωρείται δια φυλακίσεως μέχρις ενός έτους ή δια χρηματικής ποινής μέχρι πενήτηκοντα χιλιάδων δραχμών...».

αντιστάσεις δι' απειλών ακόμη και εναντίον εκπροσώπων της Αρχής. Επίσης μας απασχόλησαν περιπτώσεις παράνομων οπλοφοριών και οπλοχρησιών⁷ όπως και αποδράσεων κρατουμένων⁸, ενώ στο πλαίσιο των εγκλημάτων κατά των προσώπων, που ενέχουν ταυτόχρονα και παραβίαση της προσωπικής ελευθερίας, εντάσσονται, εκτός από την παράνομη βία και απειλή, και περιπτώσεις απαγωγών ή αρπαγών⁹. Η παρουσία όμως του τελευταίου φαινομένου ήταν καθολική στον ύπαιθρο χώρο, ενώ για την πόλη των Ιωαννίνων, την εξεταζόμενη περίοδο και σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, δεν είχε φθάσει κάποια περίπτωση απαγωγής στη δικαιοσύνη.

Βασικό στοιχείο των ανωτέρω παραβάσεων αποτελεί ο συνδυαστικός τους χαρακτήρας. Ταυτόχρονα, όμως, τονίζουμε ότι, η εκδίκαση των σχετικών υποθέσεων πραγματοποιούνταν σε όλες τις βαθμίδες της δικαιοσύνης, αλλά τα εξεταζόμενα από εμάς στοιχεία αφορούν περιπτώσεις από το βαθμό του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου και άνω. Στην πόλη των Ιωαννίνων τα σχετικά περιστατικά, ιδίως στις περιπτώσεις αφαίρεσης της ζωής, προβάλλονταν αισθητά από τις τοπικές εφημερίδες, με λεπτομερειακές αναφορές. Αυτές αποτελούν σημαντική συμπληρωματική πηγή για την επιχειρούμενη ερμηνευτική επισκόπηση. Πάντως, στην προσπάθεια ν' αναδειχθούν και ν' αναλυθούν οι εγκληματικές συμπεριφορές κύρια πηγή αποτέλεσαν τα σχετικά βουλεύματα του Πρωτοδικείου Ιωαννίνων, οι αποφάσεις του Πλημμελειοδικείου καθώς και ό,τι άλλο δυνατό δικαστικό ή αστυνομικό αρχειακό υλικό, συνοδευόμενο με την ανάλογη στατιστική ανάλυση. Εκτιμάται ότι ο αριθμός των ανθρωποκτονιών που είναι καταγεγραμμένος στην πόλη των Ιωαννίνων, προσεγγίζει τον πραγματικό αριθμό των συμβάντων, με ελάχιστα περιθώρια γεγονότων τα οποία δεν έχουν καταγραφεί. Σε κάθε περίπτωση, όμως, ο «σκοτεινός αριθμός»¹⁰ της συγκεκριμένης παραβατικής συμπεριφοράς δεν περιλαμβάνει προφανώς στους κόλπους του ένα μεγάλο αριθμό φόνων. Η εξαφάνιση ενός πτώματος δεν αποτελεί εύκολη υπόθεση, ιδιαίτερα στα Ιωάννινα, όπου την συγκεκριμένη χρονική περίοδο, τουλάχιστον, δεν εμφανίζονταν συμμορίες ή κάτι σχετικό, το οποίο άγγιζε το οργανωμένο έγκλημα, ώστε να πραγματοποιηθεί μία «εντελής» εγκληματική πράξη.

Σε αυτό το σημείο, έχει ενδιαφέρον να καταγράψουμε την απονομή της δικαιοσύνης και τον βαθμό της καταστολής, όσον αφορά τις συγκεκριμένες

⁷ Το αδίκημα της οπλοφορίας τιμωρείτο αρχικώς με το άρθρο 622 Π. Ν. του 1834. Οι διατάξεις του Νόμου αυτού κρίθηκαν ανεπαρκείς με αποτέλεσμα την δημιουργία του Ν. 286 του 1914 (Κ. Γαρδίκας, *ό. π.*, σ. 317).

⁸ Σύμφωνα με το άρθρο 136 περί απόδρασης κρατουμένου του Σχεδίου Ποινικού Κώδικα της εποχής: «Ο φυλακισμένος ή πας διαταγή της Αρχής κρατούμενος, αποδράς, τιμωρείται δια φυλακίσεως μέχρις ενός έτους. Η ανωτέρω ποινή εκτίεται ολόκληρος μετά την έκτισιν της επιβληθείσης ή επιβληθησομένης ποινής δια την πράξιν, δι' ήν εκρατείτο ο αποδράς...».

⁹ Σύμφωνα με το άρθρο 300 (304) περί εκουσίας απαγωγής του Σχεδίου Ποινικού Κώδικα της εποχής: «...Ο επί σκοπώ γάμου ή ακολασίας απόγων ή κατακρατών άγαμον και ανήλικον θήλυ, εκουσίως μεν άνευ όμως της συγκαταθέσεως των προσώπων υπό την εξουσίαν των οποίων διατελεί ή των δικαιουμένων κατά τον Νόμον να μεριμνήσωσι δια το πρόσωπον αυτού τιμωρείται, αν μεν έπραξε τούτο επί σκοπώ γάμου, δια φυλακίσεως μέχρι τριών ετών ή δια χρηματικής ποινής μέχρι πενήκοντα χιλιάδων δραχμών, αν δε επί σκοπώ ακολασίας, δια φυλακίσεως. Η ποινική δίωξις χωρεί μόνον επί εγκλήσει...».

¹⁰ Χρήστος Ε. Τσουραμάνης, *Ο φόνος στην Ελλάδα, εγκληματολογική θεώρηση*, Αθήνα - Κομοτηνή 1998, σσ. 15 - 16 και Ηλίας Δασκαλάκης, «Η εγκληματολογική σημασία του σκοτεινού αριθμού της εγκληματικότητας», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τεύχ. 25 (1975), σσ. 370 - 384. Για τις επιπτώσεις του «σκοτεινού αριθμού» στην εγκληματολογική στατιστική βλ. την μελέτη: R. Sparks, *Έρευνες σε θύματα εγκλημάτων. Επιτεύγματα και προοπτικές*, (μτφ. - επιμ. Χ. Τσουραμάνη), Αθήνα 1985, σσ. 37 - 39.

παραβάσεις, μέσω του κατωτέρω πίνακα. Μπορούμε δηλαδή να λάβουμε μία σαφή πρώτη εικόνα για την βεβαιωμένη δικαστικά παρουσία των συγκεκριμένων πράξεων στην πόλη των Ιωαννίνων και κατ' επέκταση για τον συσχετισμό εγκλήματος και τιμωρίας (πίν. 1). Βεβαίως, οι διαθέσιμες πηγές δεν μας επιτρέπουν να γνωρίζουμε την εξέλιξη των κακουργηματικών παραβάσεων και περιοριζόμαστε, τουλάχιστον εδώ, στην ανάδειξη των καταδικαστικών αποφάσεων των πλημμεληματικών υποθέσεων. Εξυπακούεται, λοιπόν, ότι στον πίνακα δεν περιλαμβάνονται οι περιπτώσεις των ανθρωποκτονιών εκ προθέσεως.

Κατ' αρχήν, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι ενώ η πλειοψηφία των πλημμελημάτων τιμωρείται συνήθως με ολιγοήμερες ή ολιγόμηνες φυλακίσεις, οι σωζόμενες πηγές δεικνύουν μία αυστηρότερη δικαστικά προσέγγιση στην παρούσα θεματική. Είναι ενδεικτική η ύπαρξη 4 περιπτώσεων στην κατηγορία ποινών «φυλάκιση έως 1 έτος» και 11 περιπτώσεων στην κατηγορία «φυλάκιση έως 6 μήνες». Αντικατοπτρίζεται, δηλαδή, η βαρύτητα που αποδίδει η δικαιοσύνη στην καταστολή των παραβατικοτήτων που σχετίζονται με την αφαίρεση ή τον τραυματισμό της ανθρώπινης ζωής.

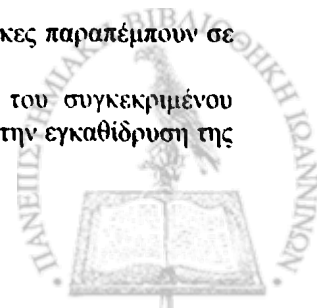
Παρατηρώντας προσεκτικότερα τον πίνακα διαπιστώνουμε την πλειοψηφία των καταδικαστικών πράξεων σε σύγκριση με τις αθωωτικές. Από τις καταδικαστικές μάλιστα είναι σαφής η υπεροχή αυτών που ανήκουν στην κατηγορία της «φυλακίσεως έως 1 μήνα», κάτι που προφανώς παραπέμπει σε υποθέσεις απλών επιθέσεων ή οπλοχρησίας. Κατά την χρονολογική προσέγγιση εμφανίζεται ότι τα περισσότερα συμβάντα πραγματοποιήθηκαν το 1934, ενώ για πράξεις του ίδιου έτους εμφανίζεται και το μεγαλύτερο μέγεθος της κατηγορίας «φυλάκιση έως 1 έτος» (πρόκειται για 2 συμβάντα). Αντιθέτως, κατά το εξεταζόμενο διάστημα του 1936, έλαβαν χώρα μόνον 2 γεγονότα, τα οποία είχαν αθωωτική έκβαση.

Πίν¹¹ 1. «Έγκλημα και τιμωρία» για τα εγκλήματα κατά της ζωής, σε βαθμό πλημμελήματος.

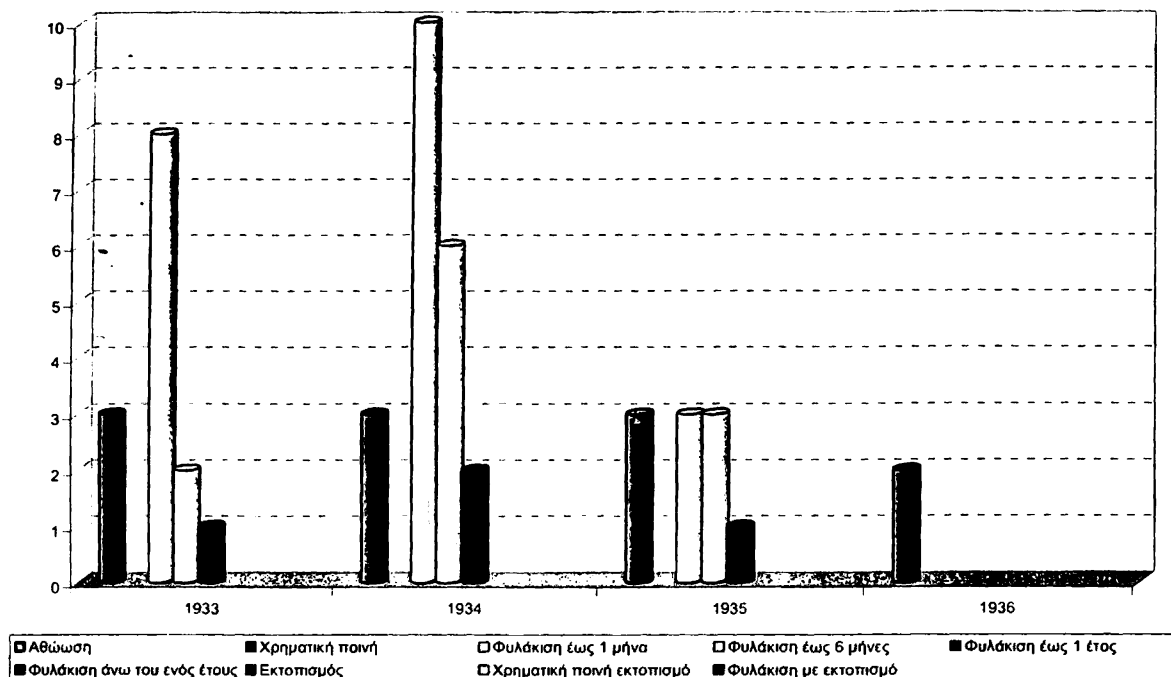
Δικαστική Απόφαση / Ποινή	1933	1934	1935	1936 ¹²	Σύνολο
Αθώωση	3	3	3	2	11
Χρηματική ποινή					
Φυλάκιση έως 1 μήνα	8	10	3		21
Φυλάκιση έως 6 μήνες	2	6	3		11
Φυλάκιση έως 1 έτος	1	2	1		4
Φυλάκιση άνω του ενός έτους					
Εκτοπισμός					
Χρηματική ποινή εκτοπισμό					
Φυλάκιση με εκτοπισμό					
Σύνολο	14	21	10	2	47

¹¹ Διευκρινίζεται ότι όλα τα αριθμητικά μεγέθη που καταχωρούνται στους πίνακες παραπέμπουν σε χρονολογίες διάπραξης του αδικήματος και όχι σε χρονολογίες εκδίκασης.

¹² Η αναφορά του έτους 1936 για όλους τους πίνακες και τα γραφήματα του συγκεκριμένου κεφαλαίου περιλαμβάνει το χρονικό διάστημα από τον Ιανουάριο του έτους έως την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του Μεταξά (Αύγουστος 1936).

Γράφ. 1. «Έγκλημα και τιμωρία» για τα εγκλήματα κατά της ζωής, σε βαθμό πλημμελήματος.

Λαμβάνοντας υπόψη όσα αναφέρθηκαν ανωτέρω, αποκομίζουμε μία γενική αλλά σαφή εικόνα του συσχετισμού πράξη και τιμωρία. Σε αυτό το πλαίσιο, ενδείκνυται, ότι θα πρέπει να συμπεριληφθούν και μερικά στοιχεία για τον χρόνο τελέσεως των αξιοποιώνων πράξεων¹³. Σε αυτό επικουρεί ο κατωτέρω πίνακας (πίν. 2) όπου έχουν διαμορφωθεί χρονικές κατηγορίες, καθορισμένες με βάση την διάκριση ημέρας - νύχτας. Η σύγκριση με τον αριθμό των συμβάντων που εκδικάστηκαν στα Πλημμελειοδικεία¹⁴ ή παραπέμφθηκαν προς δίκη σε βαθμό κακουργήματος¹⁵ είναι ενδιαφέρουσα. Το σύνολο σχεδόν των παραβατικών πράξεων πραγματοποιήθηκε κατά την διάρκεια της ημέρας (41 περιπτώσεις), ενώ μόλις μία πράξη (πρόκειται για ανθρωποκτονία) σημειώθηκε την διάρκεια της νύχτας. Αξίζει να παρατηρηθεί, ωστόσο, ότι ο αριθμός των εκδικασθέντων υποθέσεων σε βαθμό πλημμελήματος είναι σαφώς μεγαλύτερος από τις υποθέσεις που παραπέμφθηκαν σε δίκη στο βαθμό του κακουργήματος. Ειδικότερα, έχουν καταγραφεί μόνον 6 υποθέσεις σε βαθμό κακουργήματος, εκ των οποίων μόνον η μία έχει πραγματοποιηθεί την διάρκεια της νύχτας και αυτή κατά το χρονικό διάστημα από τον Ιανουάριο έως και τον Ιούλιο του 1936. Τα υπόλοιπα 5 παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος αφορούσαν 3 περιστατικά που συνέβησαν το 1933 και 2 περιστατικά του 1935.

¹³ Η συγκεκριμένη παράμετρος θα αποτελέσει σταθερή στατιστική προσέγγιση καθ' όλες τις υποκατηγορίες των παραβατικών πράξεων.

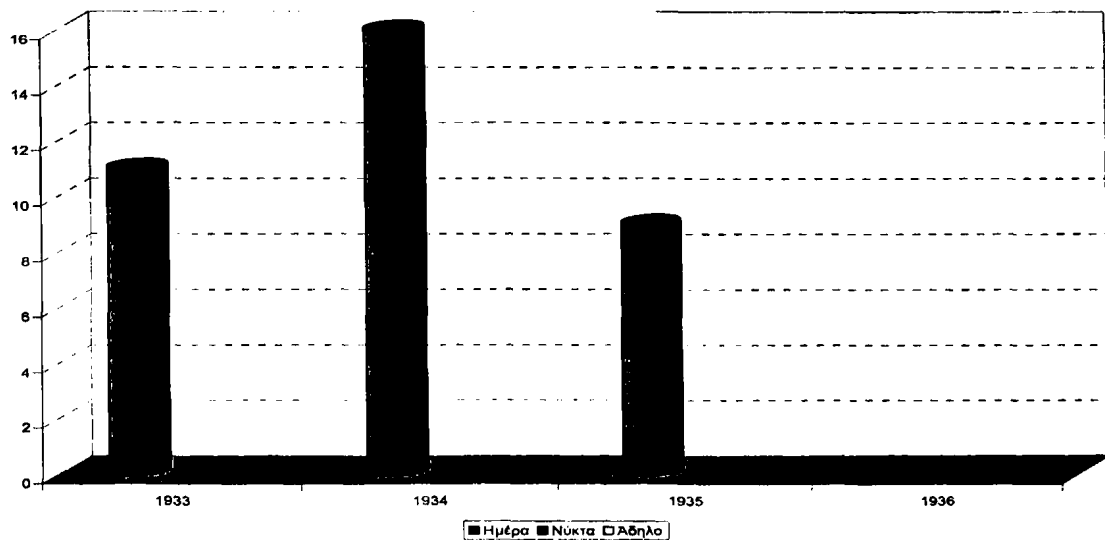
¹⁴ Με μαύρο χρώμα απεικονίζονται τα μεγέθη στις περιπτώσεις υποθέσεων που είχαν καταδικαστική κατάληξη σε εκδικάσεις του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων (όσων η εύρεση ήταν δυνατή).

¹⁵ Με κόκκινο χρώμα απεικονίζονται τα μεγέθη στις περιπτώσεις υποθέσεων που είχαν παραπεμπτική κατάληξη σε δίκη, μέσω βουλεύματος, από το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων σε επίπεδο του κακουργήματος (όσων ο εντοπισμός κατέστη δυνατός).

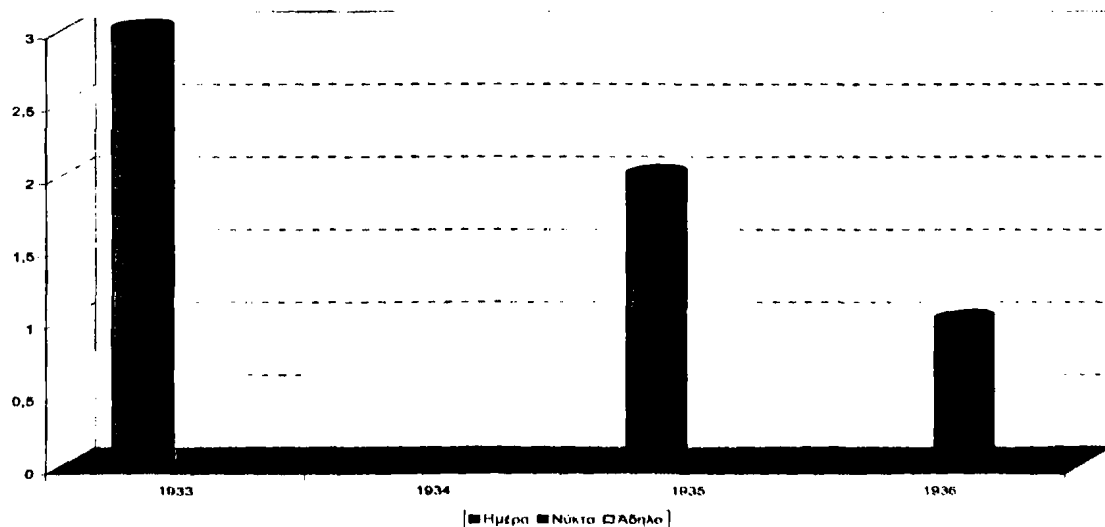
Πίν. 2. Χρόνος τελέσεως για τα εγκλήματα κατά της ζωής (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου και παραπεμπτικά βουλεύματα στο βαθμό του κακούργηματος).

Χρόνος	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Ημέρα	113	16	92		41
Νύκτα				1	1
Άδηλο					
Σύνολο	14	16	11	1	42

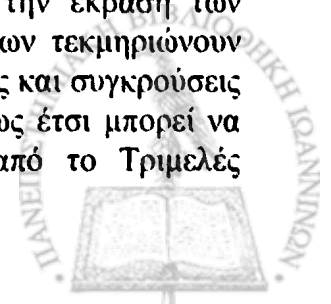
Γράφ. 2. Χρόνος τελέσεως καταδικασθέντων υποθέσεων για τα εγκλήματα κατά της ζωής στο βαθμό του πλημμελήματος.

Γράφ. 3. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων για εγκλήματα κατά της ζωής που παραπέμφθηκαν σε δίκη με βούλευμα στο βαθμό του κακούργηματος.

Παρά το γεγονός ότι, ελλείπουν στοιχεία σχετικά με την έκβαση των κακούρηματικών υποθέσεων, τα δεδομένα των ανωτέρω πινάκων τεκμηριώνουν ξεκάθαρα ότι στην πόλη των Ιωαννίνων οι διαπροσωπικές εντάσεις και συγκρούσεις είχαν μία διαρκή και σχετικά σταθερή παρουσία. Εξάλλου, κάπως έτσι μπορεί να ερμηνευθεί η καταδικαστική έκβαση 47 υποθέσεων μόνον από το Τριμελές

Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων καθώς και η ύπαρξη 6 παραπεμπτικών βουλευμάτων σε βαθμό κακουργήματος. Θα κλείσουμε τα σχετικά με τους πίνακες επισημαίνοντας μόνον ότι τα εν λόγω 6 βουλευματα αφορούσαν περιπτώσεις ανθρωποκτονιών εκ προθέσεως.

Συγκρατώντας τα ανωτέρω, μετατοπιζόμαστε στην ανάδειξη των επικρατουσών αντιλήψεων, στον βαθμό όπου αυτές προκύπτουν από την εμφάνιση, την συχνότητα ή τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των σχετικών φαινομένων. Με άλλα λόγια, οδηγούμαστε στην ανίχνευση ιστορικών ζητουμένων, όπως αυτά απορρέουν μέσα από την ύπαρξη των παραβατικών πράξεων, ενώ βασική παράμετρος αποτελούν οι περιπτώσεις ανθρωποκτονίας.

Αναμφισβήτητα, οι ποικίλες μορφές κοινωνικής δράσης, με τις οποίες ήταν συνδεδεμένη η καθημερινή ζωή στα Ιωάννινα, συγκροτούσαν ένα πλαίσιο αναφορών που λειτουργούσε σαν υλικό ενδεικτικό για τον καθορισμό των πτυχών των υπό εξέταση δραστηριοτήτων. Η ανίχνευση του χώρου και των λειτουργιών του αποτελεί οδηγό σε μία αναζήτηση κοινωνικών δομών, ακόμη και στα πλαίσια μίας διαχρονικής προσέγγισης¹⁶. Σε αυτό το δεδομένο, εξυπακούεται, ότι η οριοθέτηση ενός «ηθικισμού», που η περίοδος επέβαλλε, συγκροτούσε ένα σύστημα κοινωνικών αξιών βασισμένο στις έννοιες της δύναμης, της υπερηφάνειας και της τιμής. Αυτό ακριβώς το παραδοσιακό επιβίωμα ταυτιζόταν με την καθημερινή πρακτική και συνιστούσε υπόβαθρο ανάπτυξης φαινομένων διαπροσωπικής έντασης και σύγκρουσης. Εν προκειμένω, η υπεράσπιση της τιμής με φόνο υποβαλλόταν ως μία συμπεριφορά πολλές φορές κοινωνικά αποδεκτή και παραδεδεγμένη¹⁷.

Γενικότερα, οι παραβατικές πράξεις «δια λόγους τιμής» αποτελούσαν θεμελιώδη αιτιολογία, πέραν της ληστείας, στις περιπτώσεις ανθρωποκτονιών εκ προθέσεως σε όλο τον Ελλαδικό χώρο και φυσικά στην Ήπειρο από τον 19ο αιώνα¹⁸. Ιδιαίτερα στην ύπαιθρο η τιμή συμφύρει ως θεμελιακή κοινωνική αξία και συνιστά ιδιότητα, στη βάση της οποίας αποτιμάται το κύρος των ατόμων ή μίας οικογένειας¹⁹. Οι κοινωνικοπολιτισμικές παράμετροι στον αγροτικό χώρο διευκόλυναν αισθητά την ύπαρξη της τιμής και της υπερηφάνειας σε αυτόν, εν αντιθέσει με τον αστικό χώρο. Η πυκνότητα των ενεργειών κατά της ζωής στην πόλη, όπου οι συνθήκες προϋποθέτουν διαφοροποιημένες νοοτροπίες από την καθηλωμένη στις παραδόσεις ύπαιθρο²⁰, εμφανιζόταν περισσότερο αραιή.

Η εφημερίδα «Κραυγή» μας δίδει μία σαφή εικόνα των επικρατουσών αντιλήψεων σε σχέση με την αξία της τιμής, ως εφελκυστικό δρόμο δράσης κατά της ζωής. Η μαρτυρία ενός κατηγορουμένου για φόνο είναι ενδεικτική: «...Εις τον επισκεφθέντα συντάκτη μας ο δράστης εδήλωσε ψυχραίμως ότι δεν μετανοεί διά την πράξιν καθότι το θύμα ήτο ο καταστροφεύς της οικογένειάς του...»²¹. Πράγματι, στο καφενείο του

¹⁶ Βασίλης Γ. Νιτσιάκος, *Παραδοσιακές κοινωνικές δομές*, Αθήνα 1993, σ. 13.

¹⁷ Έφη Αβδελά, *Δια λόγους τιμής, βία, συναισθήματα και αξίες στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, σσ. 224 - 234 και Constantina Safilios Rothschild, «“Honour” Crimes in Contemporary Greece», *British Journal of Sociology*, τομ. 20, London, 1969, σσ. 205 - 218.

¹⁸ Thomas W. Gallant, «Honor, Masculinity, and Ritual Knife Fighting in Nineteenth - Century Greece», *The American Historical Review* 105/2, 2000, σσ. 359 - 382. Σχετικά βλ. και την ανάλογη ανάπτυξη στο προηγούμενο κεφάλαιο.

¹⁹ Ενδεικτική ως προς αυτό είναι η μελέτη: John K. Campbell, *Honour, Family and Patronage. A Study of Institutions and Moral Values in a Greek Mountain Community*, New York and Oxford, Oxford University Press, 1964.

²⁰ Juliet Du Boulay, *Portrait of a Greek Mountain Village*, Oxford, 1974, σσ. 110 - 111 ιδίως.

²¹ Σύμφωνα με την γλαφυρή και δραματοποιημένη περιγραφή της εφημερίδας «Κραυγή»: «...ενώ ο Πρόεδρος του Συνδέσμου Καπνοπαραγωγών Σ... εκάθητο ανυπόπτως και ανεγίνωσκε έγγραφα

Α. Σιγκόβα στην οδό Κρυστάλλη, πάροδο της Αβέρωφ, δολοφονήθηκε ο Πρόεδρος του Συνδέσμου Καπνοπαραγωγών Σ... από ανιψιό του στρατιώτη²², ο οποίος και παραπέμφθηκε με βούλευμα²³ του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων στο Κακούργιοδικείο της περιφέρειας του Εφετείου Κερκύρας. Κάτι, που προβάλλει την επιδιωκόμενη προσπάθεια προστασίας της αντιλαμβανόμενης τιμής μίας οικογένειας καθώς και της διατηρήσεως της υπολήψεώς της, σε συνδυασμό με τον θεωρούμενο ανδρισμό του δράστη.

Συμπληρωματικά στοιχεία, για την ιδιαιτερότητα του φαινομένου, αντλούνται και από ένα άλλο έγκλημα, το οποίο έλαβε χώρα στην πόλη στις 28 Ιουνίου 1933. Το βασικό ερμηνευτικό πλαίσιο του συγκεκριμένου συμβάντος τοποθετείται στις «αθέμιτες και παράνομες σχέσεις» που κατά τον δράστη είχε η σύζυγός του. Πάντως, τα περιστατικά τέτοιου είδους σκιαγραφούν μία γυναικεία συμπεριφορά, η οποία εξέθετε τον άνδρα και την οικογένειά της και προξενούσε προϋποθέσεις εκδίκησης²⁴. Η συγκεκριμένου είδους αφορμή είτε πρόκειται για σύζυγο είτε για κόρη ή αδελφή είναι γνώριμη στα εγκλήματα «δια λόγους τιμής», εφόσον στην ελληνική κοινωνία η τιμή του θεσμού της οικογένειας προϋποθέτει άρρηκτο συνδετικό ιστό μεταξύ των μελών αυτής. Έτσι, κάθε ενέργεια διάσπασης αυτού του ιστού συνιστούσε αιτιολογία, για την άσκηση διαπροσωπικής βίας.

Η περιγραφή της εφημερίδας «Ηπειρος» για το «στυγερό έγκλημα δια λόγους τιμής», όπως ήταν και ο τίτλος του άρθρου, συνυπέδειξε κοινωνικά στοιχεία της εποχής, όπως την ξεκάθαρη και άμεση απόδοση ευθυνών απ' ευθείας από τον θιγόμενο, παρά την χρησιμοποίηση έννομων μέσων. Δοκιμάζεται, δηλαδή, στην ανδρική συνείδηση η δυνατότητα και η ευθύνη του άνδρα να προστατέψει τη δική του τιμή πρωτίστως και της οικογένειας ευρύτερα. Οι κύριοι παράγοντες που δρουν σ' αυτήν την περίπτωση, όπως η ζήλεια, ο έρωτας, η πίστη ή το πάθος, κατέχουν στην νοοτροπία του θύτη ένα ξεχωριστό γόητρο, το οποίο ερμηνευτικά θα διαχώριζε το έγκλημα πάθους από την κοινή ανθρωποκτονία²⁵. Ειδικότερα, η εφημερίδα αφηγείται²⁶: «Έγκλημα στυγερόν και αποτρόπαιον, εζ' εκείνων τα οποία σπανίως συμβαίνουν εις την πόλιν μας κατεθορύβησε χθες διά την απαισιότητά του την κοινήν

σχετικώς με την κατάσχεση, εδέχθη παρά του παρακαθημένου Στρατιώτου Ν...., όστις εξήγαγε εννεάσφαιρον περίστροφον συστήματος Γκοτς και επυροβόλησε πεντάκις κατά του Σ..., όστις ετύγχανε θείος του. Εκ των σφαιρών εύρον το ατυχές θύμα και αι πέντε, τας πρώτας βοηθείας προσέφερον εις το θύμα οι ιατροί κ.κ. Κων. Αγνάντης, Διευθυντής του Στρατιωτικού Νοσοκομείου και ο Λέων Χαρίσης, δημοτικός ιατρός. Το ατυχές θύμα μετά πάροδον ενός τετάρτου υπέκυψεν εις τα τραύματά του... Ο δράστης του φόνου ενώ μετέβαινεν προς το Φρουραρχείον ίνα παραδοθή καθ' οδόν συνήνησε τον Ανθ/στην του Πεζικού Κ. Ι. Βλάχον εις τον οποίον παρεδόθη εγχειρίσας εις τούτον το περίστροφον... Ο φόνος ήτο αποτέλεσμα του κοκλάζοντος μίσους και της εκδίκησεως την οποία έτρεφε ο υιός του αποθανόντος εις τας φυλακάς Κ... διά την ανακάλυψιν της καταχρήσεως, δεδομένου ότι ο φονευθείς Σ... επεκτείνας τον έλεγχον είχαν προβή εις διαφόρους προσημειώσεις και κτηματικές κατασχέσεις επί της περιουσίας του αδελφού του Κ..., αναγιγνώσκων τας δικαστικάς αποφάσεις εις κύκλον φίλων του εντός του καφενείου...» (Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 23/1/1933, Αρ. 236 / 115). Για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, στα κείμενα καταγράφονται μόνον τα αρχικά γράμματα του ονόματος των εμπλεκομένων κάθε φορά στην υπόθεση προσώπων και σαφώς όχι του επωνύμου.

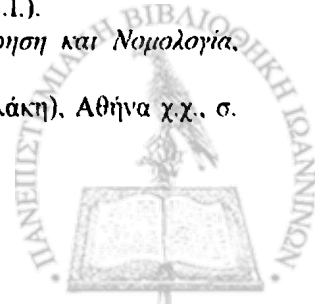
²² Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 20/1/1933, Αρ. 4098 / 374147.

²³ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 245/22-2-1933 (Ευρετήριο Βουλευμάτων Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων 1930, σελ. 14 - 15) (Α.Π.Ι.).

²⁴ Παναγιώτης Παπαϊωάννου, *Εγκλήματα ζηλοτυπίας, Εγκληματολογική θεώρηση και Νομολογία*, Αθήνα 2001, σσ. 53 - 55.

²⁵ Etienne de Greeff, *Έρωτας και εγκλήματα*, (μτφ. Ηρώ Σαγκουνίδη - Δασκαλάκη), Αθήνα χ.χ., σ. 37.

²⁶ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 28/6/1933, Αρ. 4222 / 3771.

γνώμην... Ο Ε...²⁷ 26 ετών οθωμανός εκχριστιανισθείς σφαγείς το επάγγελμα επιστρέφων χθες περί τας μεσημβρινάς ώρας εις την οικίαν του, επί της οδού Αγίου Κοσμά, όπισθεν του κήπου Κουραμπά, συνήντησε την δεκαοκταετή σύζυγόν του Α... και ης από μηνός είχαν υπονοίας ότι τον ηπάτα συνομιλούσαν μετά τινός στρατιώτου εις την εξώθυραν, παρισταμένης και της μητρός της. Ο Μ... εκάλεσεν εντός της οικίας την Α..., μετ' ολίγον δε ηκούσθησαν απεγνωσμένα φωναί, εις τας οποίας προσέτρεξεν η μήτηρ της Α..., ευρούσα αυτήν πλέουσαν εις λίμνην αίματος, τον δε Μ... έξαλλον και κρατούν τη μάχαιραν... Το θύμα φέρει εν τραύμα εις την οσφύν και δύο εις τις ωμοπλάτες, εξέπνευσε δε αμέσως. Ο συλληφθείς κατέθεσεν εις τον διενεργούντα τας ανακρίσεις Διοικητήν του Α' τμήματος κ. Σιαπέραν ότι η σύζυγός του από μηνός τον εξηπάτα εκδιδομένη επί χρήματα. Αντιθέτως η μήτηρ του θύματος λέγει ότι ο Μ... ήτο μέθυσος και νευρασθενής...». Ο δολοφόνος κρίθηκε ένοχος και παραπέμφθηκε με βούλευμα στο Κακουργιοδικείο της περιφέρειας του Εφετείου Κερκύρας²⁸.

Η εικόνα λοιπόν που παρέχει η εκδικητική πράξη για τον «έκλυτο βίο» της γυναίκας θύματος καθιερώνει ένα αποφασιστικής σημασίας κοινό δομικό χαρακτηριστικό, όσον αφορά την προσέγγιση του γυναικείου φύλου, στον ελληνικό χώρο και ευρύτερα στην πολιτισμική περιοχή της Μεσογείου²⁹. Η αφήγηση όμως της εφημερίδας προσθέτει στη συνολική θεώρηση του φαινομένου και μία άλλου είδους εκδοχή της ανδρικής, αυτή τη φορά, συμπεριφοράς. Η επίκληση της μέθης συγκροτεί ηθικό άλλοθι για τον δράστη και λειτουργεί ως σύμβολο ανδρισμού ή μίας συναισθηματικής στάσης γένους αρσενικού³⁰. Επί του παρόντος, όμως, το μεθύσι δύναται να λαμβάνει μία εξισωτική προοπτική στην ανδρική ψυχολογία, ως μία αίσθηση αποφυγής από τα προβλήματα της καθημερινότητας.

Ένας τραυματισμός, απόρροια βιαιότητας και μέθης, ο οποίος σημειώθηκε στις 2 Οκτωβρίου 1933, τα ξημερώματα, στην πλατεία Σαπουντζάκη των Ιωαννίνων, δεικνύει την πρακτική των περισσοτέρων σχετικών συμβάντων. Σύμφωνα με την εφημερίδα «Ηπειρος»³¹ «...χθες την 12.30 εσπερινήν ώραν εις την πλατείαν Σαπουντζάκη έλαβε χώραν σοβαρός τραυματισμός υπό τας ακολούθους περιστάσεις. Οι σανδαλοποιοί Κ... και Σ... εξερχόμενοι εκ φιλικής οικίας των, όπου ετελείτο γάμος, και ευρισκόμενοι εις κρεπάλην μέθης ετραγουδούν. Ο σκοπός χωροφύλαξ παρατηρήσας αυτούς και συστήσας όπως παύσουν διότι η ώρα ήτο προχωρημένη εδέχθη την επίθεσιν των. Ευρισκόμενος δε εις κατάστασιν αμύνης εσφύριζε το σφύριγμα του κινδύνου. Κατ' εκείνην την στιγμήν διήρχετο επιστρέφων εκ της πόλεως εις τας Ακράιου ο δεκανεύς Α.... Επιχειρήσας όμως ούτος να προστατεύση τον σκοπόν χωροφύλακα εδέχθη επίθεσιν των Κ... και Σ... εις δε ετραυμάτισεν δια σουγιά τον Α... εις την χώραν της καρωτίδος...»³². Επίσης, η προστασία της τιμής,

²⁷ Εξαιτίας της προστασίας των προσωπικών δεδομένων (αν και έχουν διατρέξει έκτοτε περισσότερα από 50 έτη), παραθέτουμε, όπου αυτό κρίνεται από εμάς σκόπιμο, μόνον το αρχικό γράμμα του μικρού ονόματος του δράστη και καθόλου το επώνυμο.

²⁸ Πρόκειται για το υπ' αριθμ. 712/ 29-6-1933 βούλευμα (Ευρετήριο Βουλευμάτων Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων 1930, σσ. 44 - 45 - Α.Π.Ι.)

²⁹ Jane Cowan, «Η κατασκευή της γυναικείας εμπειρίας σε μια Μακεδονική πόλη», *Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα, ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*, (επιμ. Ευθύμιος Παπαζατιάρης, Θεόδωρος Παραδέλλης), Αθήνα, σ. 127 και γενικότερα για το θέμα βλ.: J. G. Peristiany, "Introduction", *Honour and Shame. The Values of Mediterranean Society*, ό. π..

³⁰ Ευθύμιος Παπαζατιάρης, «Ο κόσμος του καφενείου», *Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα, ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*, ό. π., σ. 239.

³¹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 3/10/1933, Αρ. 833/42583. Στο ίδιο συμβάν αναφέρθηκε και η εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 3/10/1933, Αρ. 2004.

³² Στην ίδια κατεύθυνση το ίδιο έτος επισημαίνεται και η περίπτωση πρόκλησης τραυμάτων εκ προμελέτης εναντίον προσώπου, από την οικοκυρά Β.... Για την ενέργειά της αυτή παραπέμφθηκε

ιδιαίτερα στον έγγαμο ή τον ευρύτερο οικογενειακό βίο, και οι ανάλογες λεπτές ισορροπίες ώθησαν αρκετές φορές στην επιβολή βίας, με τους δράστες, άλλες φορές να εκδικάζονται και άλλες να αθωώνονται. Είναι ενδεικτική η υπόθεση τραυματισμού δια πελέκεως του Εβραίου... από την πεθερά του..., διότι ευρισκόταν σε διάσταση με την κόρη της³³. Άξια αναφοράς είναι και η περίπτωση τραυματισμού με μαχαίρι της..., μητριάς του δράστη³⁴.

Οι προσωπικές διαφορές μεταξύ θύματος και δράστη σε συνδυασμό με την ένδειξη πυγμής από νέους ανθρώπους καθώς και τη χρήση προσβλητικών φράσεων³⁵, δύναται να υποστηριχθεί ότι εντάσσονται επίσης στο γενικότερο πλαίσιο των αφορμών για την πραγματοποίηση ενός εγκλήματος δια λόγους τιμής. Σε αυτούς τους λόγους αποδίδεται το συμβάν, το οποίο πραγματοποιήθηκε κοντά στο Νοσοκομείο Χατζηκώστα την νύκτα 9 προς 10 Ιανουαρίου 1936³⁶ μεταξύ νέων ανθρώπων. Σύμφωνα με το παραπεμπτικό βούλευμα του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων, ένας 20χρονος άνδρας ενεπλάκη σε λεκτικό επεισόδιο με έναν συνομήλικό του καθ' όλη τη διάρκεια της νύχτας, με απόληξη την δολοφονία του δευτέρου³⁷.

Μπορούμε, λοιπόν, μέσα από τα τελευταία γεγονότα να εξάγουμε την άποψη ότι οι διαπροσωπικές εντάσεις και συγκρούσεις είναι απόρροια και της λεγόμενης «νεανικής έκρηξης»³⁸. Εξάλλου, τα νεαρά άτομα, όταν παρανομούν, αντλούν

με βούλευμα (*Ευρετήριο Βουλευμάτων του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων* υπ' αριθμ. 690/1-7-1933 (Α.Π.Ι.) στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων, από το οποίο και δικάστηκε σε 25 ημέρες φυλάκιση (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2344/18-11-1933) (Α.Π.Ι.). Ομοίως, καταδικαστική ήταν η απόφαση (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2332/10-11-1934. Το δικαστήριο επέβαλε ποινή φυλακίσεως 8 ημερών) και για τους Γ..., Α... και Π..., οι οποίοι κατηγορήθηκαν για τραύματα εκ προμελέτης στις 15 Απριλίου 1934 στα Ιωάννινα (*Ευρετήριο Βουλευμάτων του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων* υπ' αριθμ. 342/10-5-1934).

³³ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 28/9/1933, Αρ. 833/42581. Το συμβάν εξελίχθηκε στην πλατεία Νεομάρτυρος Γεωργίου.

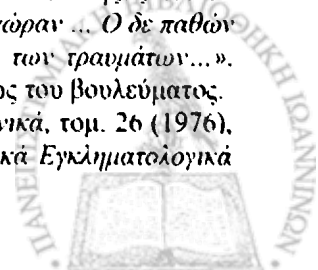
³⁴ Ο δράστης επιτέθηκε και κακοποίησε τη μητριά του στην οδό Κουντουριώτου στις 9 Ιανουαρίου 1933 για οικογενειακούς λόγους (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 11/1/1936, Αρ. 2677).

³⁵ Ο Κ. Γαρδίκας υποστηρίζει «ότι η ευαισθησία των αγροτών είναι αμβλυτέρα της των αστών, περί ου δήλον εκ του ότι φράσεις, αίτινες υπό των αστών θεωρούνται βαρύτεραι ύβρεις και προσβολαί, θεωρούνται υπό των τραχυτέρων ορεισιβίων ανθρώπων ως εντελώς φυσικαί» (Κων/νος Γ. Γαρδίκας, *Εγκληματολογία, Εισαγωγή και γενικά αίτια των εγκλημάτων*, τόμ. Α', Αθήναι 1948, σ. 203).

³⁶ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 11/1/1936, Αρ. 2677.

³⁷ Το σκεπτικό του υπ' αριθμ. 141/30-1-1936 παραπεμπτικού βουλεύματος ανέφερε για αυτή την υπόθεση: «...Την νύκτα της 9ης Ιανουαρίου ο φονευθείς Α... μετά των μαρτύρων φίλων του ... επισκευθέντες τον ενταύθα οίκον ανοχής της Ο. Κ. συνιητήθηκαν εκεί μετά της ομάδος της συγκεκριμένης εκ των δύο κατηγορουμένων Γ... και Μ... και του Γ..., ότε ο παθών απέτεινε προς τον φιλάθλον Γ... μεθ' ού επέλει εν οικειότητι τον αστείσμόν έρχεσαι Γ... την Κυριακή στο θέατρον Ευστρατιάδου να παίξουμε μπόξ; Τον αστείσμόν όμως τούτον παρεξηγήσας ως στρεφόμενον χλευαστικώς καθ' εαυτού ο κατηγορούμενος Γ..., όστις και ούτος λέγεται Γ..., απήντησε δι' ύβρεων προς τον παθόντα, εξ ού συνεπλάκησαν κάτω της κλίμακος του χαμαιτυπείου και αλληλοκακοποιηθέντες διά των χειρών. Μετά τούτο διεχωρίσθησαν οι συμπλακέντες τη παρεμβάσει των λοιπών παρισταμένων ... ενώ ο κατηγορούμενος Γ... μετά του παθόντος εξηκολούθουν ν' ανταλλάσωσιν ύβρεις και απειλάς. Όταν όμως έφθασαν παρά το Νοσοκομείο Χατζηκώστα, ο Γ... έδραμε αιφνιδίως προ του παθόντος και προκαλέσας τούτον: Έλα εδώ βρε παλληκαρά, γ... την αδελφή σου, ανέσπασεν εν ταυτώ εκ του οπισθίου θυλακίου του παντελονίου του αιχμηράν μάχαιραν και επετέθη κατ' αυτού πλήξας τούτον αρχικώς μεν άπαξ εις την ωμοπλάτην ακολούθως δε τρις εισέτι εις την κοιλιακήν χώραν ... Ο δε παθών ωδηγήθη εις το Νοσοκομείο Χατζηκώστα όπου μετά τινάς ώρας απέθανεν εκ των τραυμάτων...». Μάλιστα ο δράστης προφυλακίστηκε για αυτή του την ενέργεια προ της εκδόσεως του βουλεύματος.

³⁸ Κ. Δ. Σπινέλλης, «Ανήλικοι εγκληματίες ή νεαροί παραβάτες», *Ποινικά Χρονικά*, τομ. 26 (1976), σσ. 789 - 900 και Νέστωρ Ε. Κουράκης, *Εγκληματολογικοί Ορίζοντες, Β' Ειδικά Εγκληματολογικά*

κυρίως την αντίστασή τους στους παραδεδεγμένους κοινωνικούς κανόνες, μέσα από την ευμετάβολη διάθεσή τους, την οξυθυμία τους και εν πολλοίς τις σωματικές, ψυχικές και πνευματικές μεταλλαγές τους. Εν προκειμένω, ο νεαρός δράστης σηματοδότησε τις αξίες του ανδρισμού του σε βλασφημίες, σεξιστικά χαρακτηριστικά, κινήσεις γοήτρου και οδηγήθηκε σε παραβατική συμπεριφορά.

Η επίκληση της τιμής, λοιπόν, καθώς φαίνεται, αποτελεί σημαντικό αξιακό χαρακτηριστικό στην τοπική κοινωνία των Ιωαννίνων και συνέβαλε ουσιαστικά στην διαμόρφωση των επικρατουσών αντιλήψεων. Ωστόσο, η μελέτη και εξέταση των αρχειακών μας πηγών αποκαλύπτει και άλλα συναφή κοινωνικά χαρακτηριστικά. Ειδικότερα, οι ποινικές υποθέσεις φανερώνουν τις ευρύτερες αντιλήψεις της εποχής στο επίπεδο των κοινωνικών σχέσεων και των αξιών, ενώ καθιστούν ακόμη περισσότερο αισθητή την αλλαγή αυτών μέσα στο χρόνο. Εντέχνως, αποκαλύπτονται πάλι στοιχεία της θεωρούμενης οικογενειακής διάστασης της τιμής, τα οποία όμως σχετίζονται περισσότερο με τα στερεότυπα της εποχής, τον λανθασμένο ή ασφυκτικό τρόπο επιβολής του ηθικισμού και την σχέση μεταξύ των δύο φύλων.

Σε αυτό το πλαίσιο δεν θα μπορούσαν να μην ενταχθούν οι περιπτώσεις παιδοκτονιών³⁹, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις κλεψιγαμίας. Στα Ιωάννινα, βέβαια, η συχνότητα των παιδοκτονιών ήταν ελάχιστη σε σύγκριση με μία άλλη παραβατική πράξη της εποχής, τις αμβλώσεις⁴⁰, τις οποίες εξετάζουμε παραθετικά, εξαιτίας της κοινής ποινικής και κοινωνικής αντιμετώπισής τους, κατά την περίοδο. Είναι εύλογο ότι οι εγκυμονούσες στα αστικά κέντρα διευκολύνονταν στο να εύρουν, εν κρυπτώ φυσικά, μαίες ή ιατρούς, αν κατέληγαν στην παράνομη επιλογή της εκτρώσεως, και να μην φθάσουν στην πράξη της παιδοκτονίας. Αντίθετα, η πλειοψηφία των γυναικών της υπαίθρου κατέφευγε σε πρακτικά φάρμακα, χωρίς όμως το επιθυμητό αποτέλεσμα της άμβλωσης, άρα και στην ενδεχόμενη παιδοκτονία μετά την γέννηση του βρέφους⁴¹. Εκτός των ανωτέρω, υπαρκτές ήταν και οι περιπτώσεις θανάτου γυναικών που προέβαιναν σε έκτρωση, εξαιτίας λαθών των μαιών. Η ποινικοποίηση της άμβλωσης και η προσπάθεια απόκρυψης της

Θέματα, Αθήνα - Κομοτηνή 1991, σσ. 88 - 95. Ευρύτερα για την παραβατικότητα των ανηλίκων βλ. Κ. Γιαννακόπουλος, *Το παραστράτημα των ανηλίκων και η καταπολέμησής του*, Θεσσαλονίκη 1953, σσ. 24 - 29, Ιάκωβος Φαρσεδάκης, *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*, Αθήνα 1989.

³⁹ Σύμφωνα με το άρθρο 277 (281) περί παιδοκτονιών του Ποινικού Κώδικα της εποχής: «*Μήτηρ ήτις εκ προθέσεως απέκτεινε κατά τον τοκετόν ή μετά τον τοκετόν μεν, εφ' όσον όμως εξηκολούθη η εκ τούτου προκληθείσα διατάραξη του οργανισμού, το νόθον τέκνον αυτής τιμωρείται διά καθείρξεως μέχρι δέκα ετών ή διά φυλακίσεως τουλάχιστον εξ μηνών*», (Υπουργείο Δικαιοσύνης, ό. π., σσ. 86 - 87).

⁴⁰ Σύμφωνα με το άρθρο 278 (282) περί αμβλώσεων του Ποινικού Κώδικα της εποχής: «*1. Έγκυος, ήτις εκ προθέσεως αποκτείνει δι' εκτρώσεως ή κατ' άλλον τρόπον το παρ' αυτής κυοφορούμενον ή επιτρέπει εις άλλον να πράξη τούτο τιμωρείται διά φυλακίσεως τουλάχιστον εξ μηνών 2. Ομοίως τιμωρείται όστις, συναινούσης της εγκύου, επιφέρει τον θάνατον του εμβρύου ή προμηθεύει εις αυτήν τα προς τούτο μέσα. Αν δε ούτος ενήργησεν επί πληρωμή, τιμωρείται διά προσκαίρου καθείρξεως...*», (Υπουργείο Δικαιοσύνης, ό. π., σ. 87).

⁴¹ Κων/νος Γ. Γαρδίκας, ό. π., σσ. 207 - 208. Για την πόλη των Ιωαννίνων επικαλούμαστε παραπεμπτικό βούλευμα κατά 24χρονης άγαμης γυναίκας, η οποία «... την δην μέχρι της 9ης Φεβρουαρίου 1936 μητηρ ούσα έτεκε πρόωρον νεκρόν βρέφος...» διότι «... μετεχειρίσθη προηγουμένως εν γνώσει δι' άλλου εξωτερικά και εσωτερικά μέσα, δυνάμενα να φέρωσι πρώιμον τοκετόν ή θάνατον του εμβρύου, ήτοι έλαβε παρά της ... εκτρωτικά ροφήματα και καταπότια και εδέχθη παρ' αυτής εκτρωτικούς εξωτερικούς χειρισμούς δι' εισαγωγής εν τω στομίω του τραχήλου της μήτρας της λαμιναριάς, γαζών και αντικειμένων...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 259/17-2-1936).

κήσης οδηγούσαν τις νεαρές γυναίκες στις μαίες και τους πρακτικούς ιατρούς παρά σε πραγματικούς ιατρούς, κάτι το οποίο θα προσέδιδε επίσημο χαρακτήρα στην όλη διαδικασία και κατ' επέκταση ενδεχόμενη γνωστοποίηση. Παράλληλα, ο φόβος του στιγματισμού⁴² και της περιθωριοποίησης λειτουργούσε επικουρικά στην διενέργεια των ανωτέρω παραβατικοτήτων. Βεβαίως, αρκετές πρέπει να θεωρούνται οι περιπτώσεις αμβλώσεων ή βρεφοκτονιών, οι οποίες δεν έφθασαν ποτέ στο φως της δημοσιότητας και δεν κατέληξαν στην δικαιοσύνη. Οι περιπτώσεις, όμως, οι οποίες αποκαλύφθηκαν και ενεπλάκησαν με την δικαιοσύνη αποδίδουν ξεκάθαρα μία εικόνα της εποχής τουλάχιστον για τα Ιωάννινα. Ενδεικτική είναι η περίπτωση παιδοκτονίας που σημειώθηκε στην πόλη τον Μάιο του 1935 από την ανύπαντρη μητέρα Β..., η οποία θανάτωσε το θήλυ βρέφος της⁴³.

Όσον αφορά τις περιπτώσεις μαιών, οι οποίες ενεπλάκησαν σε θανάτους γυναικών, κατά την διενέργεια παράνομων αμβλώσεων, εντοπίστηκαν δύο ποινικές αναφορές. Αξίζει να τις παραθέσουμε, έστω περιληπτικά, για να αντιληφθούμε το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο στηρίχθηκε η εκδήλωσή τους. Εν προκειμένω, στις 9 Ιουνίου 1935 η κυοφορούσα Κ... προσέφυγε στη μαία Α..., η οποία χρησιμοποίησε άγνωστα προς την ιατρική επιστήμη μέσα, με αποτέλεσμα τον θάνατο. Μάλιστα, ο σύζυγος της θανούσας, ο οποίος δεν είχε συγκαταθέσει την όλη διαδικασία, υπέβαλε μήνυση και οι αστυνομικές αρχές διεξήγαγαν νεκροψία και διαπίστωσαν ότι ο θάνατος προήλθε από την άμβλωση⁴⁴. Ακολούθως, η συγκεκριμένη μαία προσπάθησε να διαφύγει αεροπορικώς στην Αθήνα, αλλά συνελήφθη στο αεροδρόμιο των Ιωαννίνων.⁴⁵ Ανάλογη ήταν και η περίπτωση της μαιάς Μ..., η οποία στις 30 Ιουνίου 1935 με τη προτροπή της κυοφορούσας Ε... προχώρησε σε άμβλωση με αποτέλεσμα τη μόλυνση και το θάνατό της. Το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων, πάντως, και σε αυτή την περίπτωση έκρινε ένοχη τη μαία και την παρέπεμψε σε δίκη σε βαθμό κακουργήματος⁴⁶.

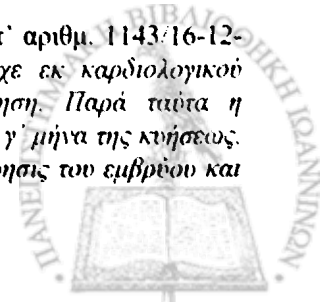
⁴² Ν. Τάσης, «Η θεωρία του χαρακτηρισμού: Ανθρωπιστικές προσεγγίσεις στην Κοινωνιολογία της αποκλίνουσας συμπεριφοράς», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 72 (1989), σσ. 44 - 74.

⁴³ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 30/5/1935, Αρ. 7837 / 294.

⁴⁴ Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 29/6/1935, Αρ. 363 / 242.

⁴⁵ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 14/7/1935, Αρ. 7837 / 333. Το συμβάν, όπως περιγράφεται μέσα από το σκεπτικό της απόφασης του υπ' αριθμ. 1144/16-12-1935 παραπεμπτικού βουλεύματος (Α.Π.Ι.), είναι το ακόλουθο: «...Η παθούσα ήτο έγγυος και διήρχετο τον πρώτο μήνα της κυήσεώς της. Αυτή εκ του ότι είχε μεγάλην οικογένειαν δεν ήθελε να επαυξήση αυτήν δια νέων τέκνων και απεφάσισεν όπως προβή εις αποβολήν του κυοφορούμενου. Προς τούτο κατέφυγεν εις την κατηγορουμένην ήτις λόγω του επαγγέλματος της προθύμως ανέλαβε να διευκολύνει την παθούσαν την 9ην Ιουνίου 1935 επωφεληθείσα της απουσίας του συζύγου αυτής. μετέβη εις την οικίαν της κατηγορουμένης. ήτοι δια μέσων άτινα δεν κατορθωθεί να εξακριβωθώσι τελείως, διενήργησε την αποβολήν του κυοφορούμενου από της... Την επομένην της πράξεως ταύτης η παθούσα ησθένησεν ότε ηναγκάσθη να ομολογήση εις τον σύζυγον αυτής...παρεκάλεσε δε τούτους όπως προσκαλέσωσι την εν λόγω μαιάν ίνα δια της περαιτέρω επεμβάσεώς της προβή εις την αποθεραπείαν της. Μάρτυρες κατά πάντα αξιόπιστοι ως ο υπολοχαγός Χωραφόπουλος ...βεβαιούσι ότι η κατηγορουμένη εις εκφραθείσα ανησυχίαν της παθούσης...καθησύχασε αυτούς λέγουσα "ένα κομματάκι κρέας απέμεινεν και θα έλθω να το βγάλω και θα σου περάση ο πυρετός". Η κατηγορουμένη δεν μετέβη αμέσως, πλην οι οικείοι της παθούσης ανησυχήσαντες εκάλεσαν τον θεράποντα ιατρόν όστις διεπίστωσε μόλυνσιν της παθούσης...η κατάστασις επεδεινούτο μέχρις ού η παθούσα κατά την ιατρικήν περίθαλψιν την οποίαν παρέσχον εις αυτήν 4 ιατροί ειδικοί απεβίωσε...». Η εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ πραγματοποιεί αναφορά σ' αυτό το βούλευμα στο υπ' αριθμ. φύλλο 388/267 της 1-1-1936.

⁴⁶ Το συμβάν όπως περιγράφεται μέσα από το σκεπτικό της απόφασης του υπ' αριθμ. 1143/16-12-1935 βουλεύματος (Α.Π.Ι.) είναι το ακόλουθο: «...Η παθούσα Ε... έπασχε εκ καρδιολογικού νοσήματος συνεπεία του οποίου συνεστήθη εις αυτήν όπως μη τεκνοποίηση. Παρά ταύτα η κατηγορουμένη έγγαμος ούσα συνέλαβε και ότε απεβίωσεν ευρίσκετο ήδη εις τον γ' μήνα της κυήσεως. Λόγω όμως της παθήσεώς της εφοβείτο ότι θ' απέθνησκεν εάν προχωρήση η κύησις του εμβρύου και

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό και των δύο προαναφερθέντων συμβάντων είναι τόσο η απόφαση των θανόντων να αποκρύψουν από την οικογένειά τους τις ενέργειές τους όσο και η προσφυγή τους στην «μυστική» επιλογή της μαίας, γνωρίζοντας ενδεχομένως τις πιθανότητες επιπλοκών. Η ενέργειά τους αυτή και η πρακτική τους σαφώς υποδηλώνει και πολλά άλλα παρόμοια κρυφά γεγονότα με ανάλογο αποτέλεσμα. Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν ότι οι καθημερινές αξίες και πρακτικές σε σχέση με την σεξουαλικότητα της γυναίκας, όπως και του άνδρα, επηρέαζαν, κατ' εξοχήν, την καθημερινή συμπεριφορά. Έτσι, ουσιαστικά, οι εκφράσεις των εν λόγω δεσμεύσεων από την κοινωνία παρέπεμπαν σε μία άγραφη διάσταση του νόμου με κοινωνικό χαρακτήρα.

Αν όμως αυτό το πλαίσιο επίκλησης της τιμής ή γενικότερα του ήθους αποτελούσε υπόβαθρο στη βάση του οποίου μπόρεσαν να αναπτυχθούν φαινόμενα διαπροσωπικής βίας, ωστόσο η διερεύνηση των σχετικών δικαστικών πηγών αναδεικνύει και μία άλλη παράμετρο που συνέβαλε καθοριστικά σε αυτό. Πρόκειται για την αξία του όπλου, της οπλοφορίας και της οπλοχρησίας, η οποία λειτουργούσε ενισχυτικά στην διατάραξη των ανθρωπίνων σχέσεων. Συνεπώς, η προσπάθεια ερμηνεύσης των ανωτέρω παραβατικών ενεργειών ανέδειξε χαρακτηριστικά και ατομικές συμπεριφορές άμεσα συνδεδεμένες και με τις χρόνιες διαμορφωμένες εθιμικές νοοτροπίες. Κατ' αρχήν εμφανίζεται η προτεραιότητα στις αξίες του ανδρικού κυρίως πληθυσμού. Η ένδειξη γενναιότητας, ιδιαίτερα σε έναν πληθυσμό στην πλειοψηφία του μη αστικό, όπως της Ηπείρου, αποτελούσε καθοριστικό στοιχείο καταξίωσης. Αυτός ο στόχος επιτυγχανόταν καίρια με την χρήση του όπλου καθώς και με την επιλογή ιδιωτικής εκκαθάρισης των όποιων διαφορών. Στην ίδια κατεύθυνση επισημαίνεται και η υποδαυλίζουσα στάση της λειτουργίας των εθίμων⁴⁷ στην διατήρηση της οπλοχρησίας. Είναι ενδεικτικό ότι αρκετές φορές το έθιμο «νομιμοποίησε» στη λαϊκή συνείδηση παράνομες συμπεριφορές. Μάλιστα, ήταν υπαρκτή η εικόνα λαϊκών ως και περιθωριοποιημένων μορφών, οι οποίες σε κεντρικά σημεία της πόλης, με εριστικό τρόπο είτε οπλοφορούσαν είτε δημιουργούσαν προβλήματα, ιδιαίτερα τις νυκτερινές ώρες. Έτσι, η επιθετικότητα συνεπάγεται και ως απόρροια της οπλοφορίας, η οποία ενσάρκωνε την αρνητική διάθεση έως και την αντιπαλότητα ακόμη προς τις Αρχές.

Εκτός των άλλων, το πολυσύχναστο στις πηγές φαινόμενο της οπλοφορίας, σε συνδυασμό με τις επιθέσεις κατά των προσώπων ή τα τραύματα, επιβεβαιώνει ακριβώς και μία τάση των πολιτών να αμφισβητήσουν τα έννομα μέσα απονομής της δικαιοσύνης. Παράλληλα, η επιλογή μίας τέτοιας πράξης προϋποθέτει για τους οπλοφορούντες και μία υπολειτουργία στο ποινικό σύστημα της εποχής, εφόσον

επήρχετο τοκετός. Προς τούτο ελήφθη παρά των οικείων αυτής η απόφασις όπως αποφύγωσιν εις επιστήμονα ιατρόν, όστις να διενεργήση την έκτρωσιν άνευ κινδύνου της μητρός. Η παθούσα όμως μόνη και χωρίς να γνωρίζη κανείς εκ των οικείων της κατέφυγε εις την κατηγορουμένην ήτις επαγγέλλεται την μαίαν, ίνα αύτη αναλάβη την άμβλωσιν. Η κατηγορουμένη εδέχθη προθύμως να φέρη εις πέρας την επιθυμίαν εκείνην της παθούσης και κατ' αρχάς μεν εισήγαγεν εντός της μήτρας αυτής λαμιναρίαν, ήτοι μέσον δυνάμενον να φέρη πρόϊμιον τοκετόν ... Το εσπέρας της ημέρας εκείνης η θανούσα ανεκοίνωσεν εις τον σύζυγόν της και την μητέραν της την ενέργειάν της εκείνην, ήρχησε δε εν τω μεταξύ να πυρέσση και να αισθάνηται την υγιάν της κλονιζομένην. Την επομένην μετέβη πάλιν εις την μαίαν μετά του συζύγου της και εν αλλία καταστάσει ... Η κατηγορουμένη αφού πρώτον διεβεβαίωσεν αυτούς ότι ο πυρετός δεν ήτο επικίνδυνος και αφού είδεν ότι δια του μέσου τούτου δεν κατώρθωσε να φέρη εις πέρας την έκτρωσιν εξηκολούθησε την προσπάθειάν της και προς τούτο μετεχειρίσθη ειδικόν όργανον εξαγωγής του εμβρύου (πιθανόν λαβίδα) ... , εξ' ών επήλθε καθολική μόλυνσις του σώματος της παθούσης και είτα ο θάνατος αυτής...».

⁴⁷ Είναι εμφανείς μέσα από την έρευνα περιπτώσεις συμπλοκών με αφορμή οπλοφορίες και πυροβολισμούς στη διάρκεια θρησκευτικών εορτών, εθνικών επετειών ή γάμων.

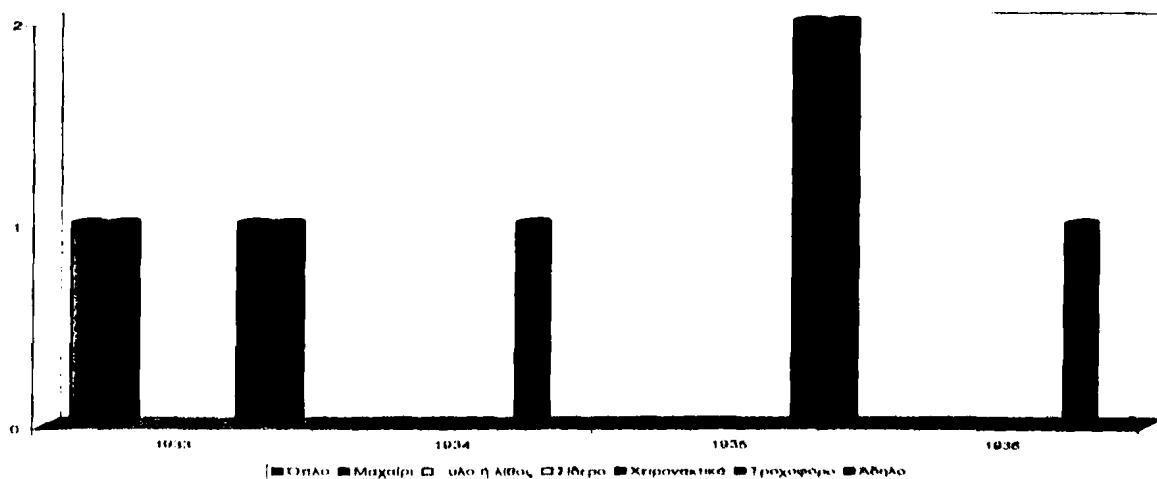
αυτή πραγματοποιείται εξαιτίας της διεκδίκησης του δίκαιου⁴⁸. Επίσης περιπτώσεις αδικιών, οι οποίες κυριαρχούσαν στην καθημερινότητα επέβαλαν στη συνείδηση του πολίτη το δικαίωμα της αντίστασης, το οποίο, ελλείψει συνήθως κρατικών εγγυήσεων, διεκδικούνταν μεμονωμένα. Απόδειξη της θέσης αυτής αποτελεί και η πυκνότητα των αυτοδικιών⁴⁹.

Σε αυτό το σημείο μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τον παρακάτω πίνακα για να κατανοήσουμε καλύτερα την χρήση των όπλων και ευρύτερα την συμβολή τους στην επίτευξη μίας παραβατικής πράξης με στόχο την ανθρώπινη ζωή. Επιλέγουμε να εξετάσουμε την περίπτωση της ανθρωποκτονίας, ως την πλέον αντιπροσωπευτική από την παρούσα θεματική. Οι διαθέσιμες πληροφορίες φανερώνουν δύο κύριους άξονες στον συγκεκριμένο τομέα. Ο πρώτος αφορά τις υποθέσεις όπου η αφαίρεση της ζωής πραγματοποιήθηκε με χρήση όπλου. Σε αυτήν την κατηγορία εντάσσονται οι κακουργηματικές πράξεις, ενώ είναι προφανές ότι σε αυτήν εντάσσονται και οι περιπτώσεις που έχουν χαρακτηριστεί ως άδηλες (δηλαδή δεν μπορεί να προσδιοριστεί το μέσον/τρόπος της ανθρωποκτονίας). Ο δεύτερος άξονας αφορά ιδίως τις περιπτώσεις στον βαθμό του πλημμελήματος και περιλαμβάνει σε αυτήν την χρήση των τροχοφόρων. Εν κατακλείδι, είναι ευδιάκριτη η μη χρησιμοποίηση άλλων μέσων, όπως πέτρα ή σίδηρο, κάτι που θα άρμοζε περισσότερο στη συλλογιστική των δραστών της επαρχίας.

Πίν. 3. Τρόπος / Μέσον τελέσεως εγκλημάτων κατά ζωής (ανθρωποκτονιών).

Τρόπος / Μέσον	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Όπλο	1				1
Μαχαίρι	1				1
Ξύλο ή πέτρα					
Σίδηρο					
Χειρονακτικά					
Τροχοφόρο	1	1	2	1	5
Άδηλο	1		2		3
Σύνολο	4	1	4	1	10

Γράφ. 4. Τρόπος / Μέσον τελέσεως εγκλημάτων κατά ζωής (ανθρωποκτονιών).

⁴⁸ Εξάλλου, η επιθετικότητα του αμυνόμενου ανθρώπου αποτελεί φυλογενετική αντίδραση για την αντιμετώπιση των απειλών κατά των βασικών βιοτικών του συμφερόντων (Πέτρος Παπαδάτος, *Η επιθετικότητα, η βία και η καταστροφικότητα στην κοινωνική διαβίωση*, Αθήνα - Κομοτηνή 1980, σ. 128).

⁴⁹ Θεόδωρος Θ. Μπαλίδης, *Το έγκλημα της αυτοδικίας εις την περιφέρειαν του Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 1966, σσ. 6 - 15.

Πάντως, καθοριστικό χρονικό σημείο για τον περιορισμό της οπλοφορίας και της οπλοχρησίας υπήρξε το Νομοθετικό Διάταγμα της 9/13 Απριλίου του 1935 (Ε.Κ.Φ. 140)⁵⁰. Σύμφωνα με αυτό απαγορεύθηκε η κατοχή πυροβόλων όπλων, χειροβομβίδων και εκρηκτικών υλών, εκτός των κυνηγετικών όπλων. Το σχετικό Διάταγμα συγκεκριμενοποιήθηκε με το Προεδρικό Διάταγμα, ένα μήνα αργότερα, της 11/20 Μαΐου 1935 (Ε.Κ.Φ. 208) περί «Περί απαγορεύσεως κατοχής πυροβόλων όπλων, χειροβομβίδων και εκρηκτικών υλών εις τας περιφέρειάς των Γενικών Διοικήσεων Θράκης, Μακεδονίας, Ηπείρου και Κρήτης»⁵¹. Επίσης, στο περιθώριο αντίστοιχων αποφάσεων συγκαταλέγεται και η μερική διαταγή της VIII Μερραρχίας⁵² στις 22 Οκτωβρίου 1935, περί παράδοσης στις κρατικές αρχές πολεμικών όπλων και λοιπών σχετικών αντικειμένων. Ως εκ τούτου, οι ανωτέρω διαταγές και τα νομοθετήματα απέδωσαν πληθώρα συλλήψεων σε όλο το νομό Ιωαννίνων, με κύρια εστία βεβαίως την ύπαιθρο, παρά την πόλη⁵³.

⁵⁰ Κωνσταντίνος Σιφναίος, *Πανδέκται Νέων Νόμων και Διαταγμάτων*, τόμος Ι (1935), εν Αθήναις 1935, σ. 389. Σύμφωνα με το Νομοθετικό Διάταγμα: «...Προτάσει του Ημετέρου Υπουργικού Συμβουλίου, απεφασίσαμεν και διατάσσομεν: Άρθρον 1 - 1. Δια Διατάγματος εκδιδομένου προτάσει των Υπουργών επί της Δικαιοσύνης, Εσωτερικών και Στρατιωτικών, δύναται εκάστοτε ν' απαγορεύηται, επί χρονικήν διάρκειαν οριζομένην εν τω Διατάγματι τούτω καθ' άπασαν την επικράτειαν ή ωρισμένον τμήμα ταύτης, η κατοχή πυροβόλων όπλων, χειροβομβίδων και εκρηκτικών υλών, και εντός έτι των οικιών και των καταστημάτων. Της τοιαύτης απαγορεύσεως εξαιρούνται τα κυνηγετικά όπλα ... Άρθρον 3. Ο απειθών εις την πρόσκλησιν της αστυνομικής αρχής, τιμωρείται δια ποινής φυλακίσεως τουλάχιστον 3 μηνών ή και χρημ. ποινής 5 έως 50.000 δρχ. ... Άρθρον 5. Ο σχετικός Ν. 3062 καταργείται από της δημοσιεύσεως του παρόντος...».

⁵¹ Κωνσταντίνος Σιφναίος, *ό. π.*, σ. 568.

⁵² Η εφημερίδα «Ελευθερία» της 24/10/1935, Αρ. 1005 δημοσίευσε την σχετική διαταγή:

« VIII Μερραρχία,
Δ/σις Δικαστικού
Αριθ. Πρωτ. 20987/1826

ΜΕΡΙΚΗ ΔΙΑΤΑΓΗ

Ημείς ο Διοικητής της VIII Μερραρχίας και Στρατιωτικός Διοικητής της περιοχής αυτής, έχοντες υπόψη το άρθρον 9 του Νόμου Δ. Ξ. Θ. του 1912 «Περί καταστάσεως πολιορκίας» τεθέντως εν ισχύϊ δια του από 10 Οκτωβρίου 1935 Διαγγέλματος του Προέδρου της Κυβερνήσεως, όπερ ενεκρίθη δια της από 10 Οκτωβρίου 1935 αποφάσεως της Ε' Εθνικής των Ελλήνων Συνελεύσεως

ΑΠΑΓΟΡΕΥΟΜΕΝ

Την υπό των κατοίκων της περιοχής ημών κατοχήν πολεμικών όπλων και εφοδίων αυτών.

Διατάσσομεν όπως οι κάτοχοι τοιούτων παραδώσωσι ταύτα εις της πλησιεστέρας αρχάς αστυνομίας ή Χωροφυλακής. Αι Στρατιωτικάί και Αστυνομικάί Αρχαί να προβαίνωσι εις αναζήτησιν και κατάσχεσιν αυτών οσάκις έχουσι υπονοίας περί υπάρξεως τοιούτων.

Τα ούτω κατασχεθησόμενα όπλα και εφόδια αυτών θα συγκεντρωθώσιν εις τας κατά τόπους Διοικήσεις Χωροφυλακής αίτινες αυτών παρ' ημών μετά την άρσιν του Στρατιωτικού Νόμου.

Οι μη συμμορφούμενοι προς την παρούσαν θα παραπέμπονται ενώπιον του Στρατοδικείου Ιωαννίνων και θα τιμωρούνται με φυλάκισιν μέχρι 5 ετών, συμφώνως του ανωτέρω Δ. Ξ. Νόμου άρθρου 10.

Δημοσιευθήτω δι' απάντων των εν τη περιφέρεια ημών εκδιδομένων εφημερίδων.

Εν Ιωαννίνοις τη 22α Οκτωβρίου 1935.

ΔΗΜ. ΠΟΛΙΤΗΣ

Υποστράτηγος

Στρατιωτικός Δ/ντής Περιοχής VIII Μερραρχίας».

⁵³ Στην πόλη των Ιωαννίνων σημειώνεται η καταδίκη του Χ... από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων, για πράξη παράνομης οπλοφορίας, την οποία διέπραξε στις 18 Μαΐου 1935 (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 736/25-4-1936) (Α.Π.Ι.). Για παράνομη κατοχή περιστρόφου, στις 1 Ιανουαρίου 1936, συνελήφθη και ο Θ..., στο κέντρο των Ιωαννίνων, με συνέπεια την προσαγωγή του στο Α' Αστυνομικό Τμήμα Ιωαννίνων (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 3/1/1936, Αρ. 2.670).

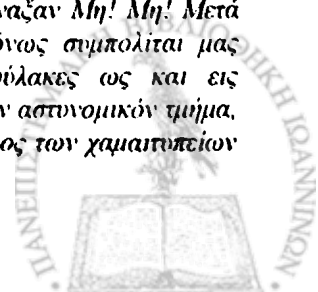
Εν συνεχεία, η προσοχή μας μετατίθεται στην ανθρωποκτονία ως συνακόλουθο της ληστείας, η οποία, ως γνωστόν, ήδη, σημείωνε έξαρση στον Ηπειρωτικό χώρο. Ωστόσο, στην πόλη των Ιωαννίνων είχε ελαττωθεί αισθητά η ληστεία σε σύγκριση με την δεκαετία του 1920. Συγκεκριμένα, λίγα περιστατικά καταγραφήκαν και ακόμη λιγότερες υπήρξαν οι περιπτώσεις κατά τις οποίες μία παράνομη διαρπαγή συνοδεύτηκε με αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής. Ένα τέτοιο επεισόδιο έλαβε χώρα την Πέμπτη 22 Ιουλίου 1933, στο κέντρο της πόλης, στην οδό Αδμήτου 14, με θύμα την ενενηντάχρονη Χ..., πρακτική ιατρό, την οποία οι δράστες στραγγάλισαν και της αφήρεσαν μεγάλο χρηματικό ποσό⁵⁴.

Ένα άλλο δεδομένο, που δυνάμεθα να προσεγγίσουμε μέσα από το αρχειακό υλικό, είναι η συσχέτιση του πολιτικού και κοινωνικού κλίματος με τις διαπροσωπικές εντάσεις. Πράγματι, ο πολιτικός και κοινωνικός φανατισμός - χαρακτηριστικό του Μεσοπολέμου - επέδρασε σημαντικά στην ανάπτυξη σχετικών παραβατικοτήτων. Μας δίδεται έτσι η δυνατότητα μέσω των εγκλημάτων κατά ζωής να προσεγγίσουμε στοιχεία της πολιτικής πραγματικότητας και να διαπραγματευθούμε συγκρούσεις μεταξύ δημοσίων προσώπων και κρατικών λειτουργών. Επί παραδείγματι, η δολοφονική απόπειρα εναντίον του Ελευθερίου Βενιζέλου στις 6 Ιουνίου 1933 στην Αθήνα⁵⁵ επηρέασε το ντόπιο πολιτικό κλίμα και σύμφωνα με τις πηγές αποτέλεσε αφορμή για επίθεση κατά της ζωής εναντίον του διευθυντού της βενιζελικής εφημερίδας «Ηπειρωτικός Αγών» Ευθυμίου Τζάλλα, στις 14 Ιουνίου 1933. Η επίθεση αυτή, σύμφωνα με την θέση της ίδιας εφημερίδας χαρακτηρίστηκε ως δολοφονική. Η αναλυτική αρθρογραφία της εφημερίδας⁵⁶ έφερε τον τίτλο «*Η χθεσινή δολοφονική επίθεσις κατά του διευθυντού μας, Μπράβος με γκλόπ του επιτέθη εκ των νώτων κτυπήσας αυτόν εις την κεφαλήν*» και κατήγγειλε ως ηθικό αυτουργό της επίθεσης τον Γενικό Διοικητή Ηπείρου Αλέξανδρο Εμπειρικό - Κουμουνδούρο. Ο πολιτικός φανατισμός εμφανίζεται περισσότερο και στο τηλεγράφημα πολιτικών αντιπάλων του Γενικού Διοικητού,

⁵⁴ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 24/6/1933, Αρ. 4219 / 3768. Ως δράστες του συμβάντος αρχικά θεωρήθηκαν οι Γ..., Γ... και Γ..., οι οποίοι, όμως, απηλλάγησαν με παύση της δίωξής τους από το υπ' αριθμ. 309/25-4-1934 βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων (*Ευρετήριο Βουλευμάτων Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων 1930*, σελ. 98 - 99 - Α.Π.Ι.). Ο εισαγγελέας όμως Ιωαννίνων λίγους μήνες αργότερα «*ανέσυρε από τα χρονοντούλαπα της Εισαγγελίας την υπόθεση*», όπως χαρακτηριστικά αγόρευσε και παρέπεμψε στο Κακουργιοδικείο τους τρεις κατηγορούμενους. Η δίκη πραγματοποιήθηκε στις 10 Οκτωβρίου 1934, κατά την οποία, όμως, επίσης οι τρεις κατηγορούμενοι απηλλάγησαν (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 12/10/1934, Αρ. 7837 / 124).

⁵⁵ Ο Ελευθέριος Βενιζέλος δέχθηκε δολοφονική απόπειρα στις 6 Ιουνίου 1933, το βράδυ, στο 90 χιλιόμετρο της οδού Αθηνών - Κηφισιάς, επιστρέφοντας στην Αθήνα από το σπίτι της Πηνελόπης Δέλτα στην Κηφισιά (Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας*, τόμος Β', Αθήνα 2003, σσ. 354 - 358 και Άλκης Ρήγος, *Η β' Ελληνική Δημοκρατία 1924 - 1935*, Αθήνα 1999, σ. 355).

⁵⁶ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 15/6/1933, Αρ. 1908. Ο Ευθύμιος Τζάλλας περιέγραψε το συμβάν στο ίδιο φύλλο: «...περί ώραν 5.30 μ. μ. εξελθόντες αμέριμνοι εκ των γραφείων μας ανερχόμεθα την οδόν Αβέρωφ, οπού: όλως αιφνιδίως εκ των όπισθεν εδέχθημεν κτύπημα εις την κεφαλήν. Γοργότατα δε στραφέντες είδομεν πρόσωπον άγνωστον εις ημάς το οποίον κρατών γκάλοπ εις τας χείρας εξήκολούθη προσπάθουν να μας κτυπήση. Ο επιτεθείς εγένετο αντιληπτός παρά συμπολιτών μας, ότι μας παρηκολούθη και όταν ύψωνε το γκάλοπ να μας κτυπήση του εφώναζαν Μη! Μη! Μετά την πρώτην επίθεσιν ημείς ευρισκόμενοι εις κατάστασιν αμύνης ενώ συγχρόνως συμπολίται μας συνελάμβανον τον δράστην. Τότε ακριβώς προέδραμον και τρεις χωροφύλακες ως και εις ενωματάρχης, οι οποίοι και συνέλαβον τον δράστην οδηγήσαντες αυτόν εις το Βον αστυνομικόν τμήμα, συναποκομίζοντες και το γκάλοπ... ο δράστης ονομάζεται Γ... εκ Μάνης, τρόφιμος των χαμαιτοπειών έχων συγχρόνως πολλάς δολοηψίας με την αστυνομίαν...».

στο οποίο αναφέρονταν χαρακτηριστικά: «*Η εγκληματική απόπειρα μπράβου του Γενικού Διοικητού καθ' υμών, προς τρομοκράτησιν του θαρραλέου αγώνα Σας και του Ηπειρωτικού λαού, χαλυβδώνει έτι περισσότερο τα φρονήματα των αιωνίων Ελλήνων...*»⁵⁷. Οι συγκεκριμένες θέσεις, όμως, και οι κατηγορίες εναντίον του Γενικού Διοικητού προκάλεσαν επικρίσεις από την αντιβενιζελική πτέρυγα με συνέπεια και την ανάπτυξη σχετικής αρθρογραφίας εναντίον των βενιζελικών⁵⁸. Παρόλα αυτά, ο κατηγορούμενος με την διαδικασία του αυτοφώρου καταδικάστηκε από το Μονομελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων⁵⁹ σε ποινή φυλακίσεως 4 μηνών και πρόστιμο 1.000 δραχμών, με την κατηγορία της βιαίας επίθεσης και όχι της απόπειρας ανθρωποκτονίας. Ωστόσο, η απόφαση αυτή επικυρώθηκε και από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων⁶⁰, μετά από άσκηση έφεσης, με την διαφορά, όμως, ότι ο κατηγορούμενος φυγοποίησε⁶¹. Σχετική υπόθεση βιαίας επίθεσης σημειώθηκε και ένα περίπου μήνα αργότερα εναντίον του ανταποκριτή της εφημερίδας «Πατρίς» στα Ιωάννινα Ιωάννη Σίμου⁶². Η εφημερίδα «Ηπειρωτικός Αγών»⁶³ απέδωσε πάλι πολιτικό χαρακτήρα στο γεγονός, ως συνέχεια του προγενέστερου, και έκανε λόγο για «λαϊκούς μπράβους» του Γενικού Διοικητή Κουμουνδούρου αναφέροντας χαρακτηριστικά: «...*Οι λαϊκοί παλικαράδες εφώναξαν προς τον κ. Σίμον: Για να μάθης να μην βρίζης τον Κουμουνδούρο! Οι Βενιζελικοί όλοι θα πεθάνουν! Εάν συνεχίσης να βρίζης τον Κουμουνδούρο θα σε ξεκάνομεν!...*».

⁵⁷ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 16/6/1933, Αρ. 1905. Μεταξύ των βουλευτών που απέστειλαν τηλεγραφήματα συμπαράστασης στον Ευθύμιο Τζάλλα ήταν οι Μελάς, Λούλης, Μυλωνάς, Σίμος, Παπασταύρου και Βηλαράς.

⁵⁸ Αντιδράσεις υπήρξαν κυρίως από τον Χρήστο Χρηστοβασίλη, εκδότη της αντιβενιζελικής εφημερίδας «Ελευθερία», αλλά και από τις εφημερίδες «Ηπειρος» και «Κήρυξ», οι οποίες χαρακτήρισαν υπερβολικό τον ισχυρισμό του «Ηπειρωτικού Αγώνα» περί δολοφονικής επιθέσεως. Ειδικότερα ο Χρηστοβασίλης ανέφερε χαρακτηριστικά: «...*την κατά του συναδέλφου Διευθυντού του Ηπειρωτικού Αγώνος κ. Ευθ. Τζάλλα επίθεσιν από κάποιον Β..., μικροπωλητήν ... εστιγματήσαμεν ... και ενώ αυτό καθ' εαυτό το γεγονός της επιθέσεως αυτής ήτο ασήμαντον, και έδει να περιορισθή εντός των οποίων της υπό του αμερολήπτου Δικαστηρίου δοθείσης ικανοποιήσεως, ο συνάδελφος κ. Ευθύμιος Τζάλλας ανεστάτωσε τας πόλεις των Ιωαννίνων και των Αθηνών, δι' εμπαιθεστάτης πολιτικής εκμεταλλεύσεως του γεγονότος, αχθέντος εις περιωπήν στυγεράς αποείρας δολοφονίας, προπαρασκευασθείσης υπό του Γενικού Διοικητού της Ηπείρου κ. Αλεξ. Κουμουνδούρου δια των μπράβων του!...*» (Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 19/6/1933, Αρ. 825).

⁵⁹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ, ό. π.

⁶⁰ Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1386/27-6-1933 (Α.Π.Ι.) και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 28/6/1933, Αρ. 1919.

⁶¹ Βιβλίο Φυγοποιών του Πρωτοδικείου Ιωαννίνων, απόφαση υπ' αριθμ. 1386/27-6-1933.

⁶² Ο δημοσιογράφος Ιωάννης Σίμος ευρισκόταν στα Ιωάννινα για να καλύψει το γεγονός των δολοφονιών στο Μοναστήρι Ντουραχάν που έγιναν λίγες ημέρες νωρίτερα.

⁶³ Ο δημοσιογράφος τραυματίστηκε, στις 25 Ιουνίου 1933 εντός του κέντρου «Αύρα» στα Ιωάννινα, όταν δέχθηκε ρίψη καρεκλών και άλλων αντικειμένων. Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 26/7/1933, Αρ. 1943. Σύμφωνα με την περιγραφή της εφημερίδας: «...*οι δολοφόνοι δια να επιτύχουν του σκοπού των περιεφέροντο από ενωρίς έξωθι του ξενοδοχείου της «Μεγάλης Βρετανίας» όπου μένει ο κ. Σίμος και ανέμενον την είσοδο του εις το ξενοδοχείον δια να του επιτεθούν. Περί την 3ην νυκτερινήν ο κ. Σίμος μετά τινός φίλου του ιατρού επέστρεψαν δια της οδού Σουλίου και κατευθύνθησαν εις το κέντρον «Αύρα» όπου και εκάθησαν χωρίς τούτο να λειτουργεί. Οι μπράβοι αντιληφθέντες ότι ο κ. Σίμος ευρίσκετο εις το άνω κέντρον κατευθύνθησαν από την είσοδον του ξενοδοχείου προς την «Αύραν» με την δικαιολογίαν ότι ανεζήτουν να εύρουν σιγάρα δια να αγοράσουν ... Ακολούθως οι τρεις μπράβοι επλησίασαν τον κ. Σίμον και τον ηρώτησαν που μένει και εις τι ασχολείται. Πριν ακόμη ο κ. Σίμος προφθάση ν' απαντήσει και μη υποπτευθείς ότι ούτοι είχαν δολοφονικάς διαθέσεις επετέθησαν εναντίον αυτού ρίπτοντες κατ' αυτού καρέκλας και άλλα αντικείμενα ...».*

Στην ίδια κατεύθυνση επισημαίνεται και ένα περιστατικό τραυματισμού ισραηλίτη εμπόρου, ύστερα από επίθεση που δέχθηκε από μέλη του Σωματείου «Εθνική Ένωση Ελλάδος», στις 15 Απριλίου 1934. Το γεγονός ανυψώνει την προβληματική πολλές φορές συμβίωση χριστιανών και εβραίων, ιδιαίτερα τη συγκεκριμένη δεκαετία, εξαιτίας τόσο της πολιτικής αστάθειας και του φανατισμού όσο κυρίως της παρουσίας σωματείων και οργανώσεων εθνικιστικού χαρακτήρα⁶⁴, τα οποία υποδαύλιζαν τον αντισημιτισμό. Είναι χαρακτηριστική, ως προς αυτό, η πολιορκία και η καταστροφή της εβραϊκής συνοικίας Κάμπελ στη Θεσσαλονίκη τον Ιούνιο του 1931, ως συνέπεια αυτής ακριβώς της εθνικιστικής φιλολογίας, κυρίως μέσω του τύπου αλλά και οργανώσεων, όπως η «Τρία Έψιλον»⁶⁵. Στην περίπτωση μας, η εφημερίδα *Ηπειρωτικός Αγών*⁶⁶ σε εκτενή δημοσιεύματά της με τους τίτλους «Όταν η ηθική εξύψωση επιτυγχάνεται, επίθεσις κατά γυρολόγου ισραηλίτου» και «Οι Ε. Ε. Ε. και οι προχθεσινίοι ήρωες διαψεύδουν και όμως η επίθεσις κατά του Ισραηλίτου είναι γεγονός!» γνωστοποίησε το συγκεκριμένο γεγονός και εξέφρασε τους προβληματισμούς της.

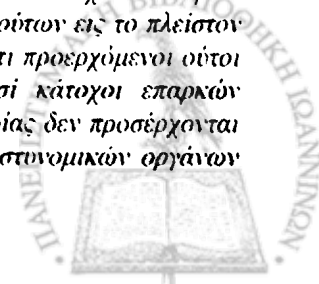
Η διερεύνηση των περιπτώσεων βίας, επιθέσεων και τραυμάτων κατατάσσει στους κόλπους της μία ιδιάζουσα παράμετρο, η οποία επιχωρίασε σημαντικά τουλάχιστον το πρώτο μισό του 20ού αιώνα. Πρόκειται για τις αυξημένες παραβατικές πράξεις των ίδιων των εκπροσώπων του κράτους κατά την επαφή τους με τους πολίτες. Τα δικαστικά αρχεία υπέδειξαν την εν λόγω πραγματικότητα, συνδέοντας την γέννηση των διαπροσωπικών συγκρούσεων, εν πολλοίς, και με τις διωκτικές αρχές. Σύμφωνα με αυτά, παρουσιαζόταν σύνηθες το φαινόμενο, καθ' όλη την περίοδο του Μεσοπολέμου, άνδρες της χωροφυλακής να επιδεικνύουν «υπερβάλλοντα ζήλο» στην άσκηση των καθηκόντων τους. Σε αυτό, συνέβαλε σημαντικά και η ανεπαρκής παιδεία και εκπαίδευση του δυναμικού της χωροφυλακής ή του στρατού⁶⁷, με αποτέλεσμα την άκαμπτη εφαρμογή του

⁶⁴ Bernard Pierron, *Εβραίοι και Χριστιανοί στη Νεότερη Ελλάδα*, Αθήνα 2004, σσ 244 - 245.

⁶⁵ Bernard Pierron, *ό. π.*, σσ. 203 - 234, Γιώργος Μαργαρίτης, *Ανεπιθύμητοι συμπατριώτες, Στοιχεία για την καταστροφή των μειονοτήτων της Ελλάδας*, Αθήνα 2005, σσ. 38 - 47, Γ. Θ. Μαυρογορδάτος, «Οι εθνικές μειονότητες», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα* (επιμ. Χρήστος Χατζηιωσήφ), τόμ. Β', μέρος 2ο, Αθήνα 2003, σ. 29.

⁶⁶ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 17/4/1934, Αρ. 2172 και 20/4/1934, Αρ. 2175. Το ρεπορτάζ της εφημερίδας στις 17/4 ανέφερε για το θέμα: «... τον συνήτησεν ο 20ετής Π... ο οποίος χωρίς πολλές διατυπώσεις ήρχισε να τον υβρίζει λέγων τα εξής: Ξέρεις Οβρηέ ότι εγώ είμαι Τριεψιλίτης και έχομεν εντολήν από τον Σύλλογόν μας να δείρωμεν, να σκοτώσωμεν και να μη πάθωμεν τίποτα από την αστυνομίαν. Όπου να πας δεν θα βρης δίκαιον Οβρηέ. Ενώ δε συνεχίζοντο αι απειλαί του Σ., έτερος νέος ισχυριζόμενος και αυτός ότι είναι Τριεψιλίτης ο Ζ... 20ετής, ήρχισε να σύρη βιαίως τον Ισραηλίτην βοηθούμενος και υπό του πρώτου συντρόφου του. Εις μάτην ο δυστυχής Ισραηλίτης διεμαρτύρητο εις τί έπεσε και σύρεται κατά αυτόν τον τρόπον ... τέλος τη επεμβάσει των γυρολόγων οι δύο αιμοδιψείς νέοι απεμακρύνθησαν ... χθές ο ισραηλίτης μετέβη εις την Γενικήν Διοίκησιν ίνα καταγγείλη το γεγονός, λόγω όμως συνεργασίας του υπουργού κ. Καλκάνη μετά του νομάρχου Πρεβέζη δεν εγένετο δεκτός και ούτω θέλει παρουσιασθεί σήμερον...».

⁶⁷ Ο Συνταγματάρχης Πυροβολικού Π. Δαγκλής, αρχηγός της Χωροφυλακής, είχε προβεί στις ακόλουθες διαπιστώσεις σε σχετική έκθεσή του λίγα χρόνια νωρίτερα: «... ανεξαιρέτως δύναται τις ειπείν ότι άπαντες οι αξιωματικοί του Σώματος έχουσιν επαρκή μόρφωσιν ως προερχόμενοι κατά το πλείστον εκ της τάξεως των τελειοφοίτων και διδασκάλων της νομικής, είναι δε γνώσται των καθηκόντων των και του τρόπου της εκτελέσεως αυτών ... Κατ' αντίθεσιν όμως προς τα ανωτέρω παρετηρήθη έλλειψις των απαιτουμένων καλής συμπεριφοράς και άγνοια των στοιχειωδέστερων καθηκόντων των αστυνομικών οργάνων ως και των καθαρώς στρατιωτικών τοιοούτων εις το πλείστον των τε πεζών και εφιππων χωροφυλάκων, οφείλονται δε ταύτα αφ' ενός μεν διότι προερχόμενοι ούτοι ως επί το πλείστον από επαγγέλματα αγροτικά και χειρονακτικά, δεν εισί κάτοχοι επαρκών γραμματικών γνώσεων, αφ' ετέρου δε εις την μικράν μισθοδοσίαν ένεκα της οποίας δεν προσέρχονται προς κατάταξιν άνδρες μορφώσεως, όπερ θα συνετέλει εις την διαμόρφωσιν αστυνομικών οργάνων

κατασταλτικού τους ρόλου. Συγκεκριμένες υποθέσεις είχαν απασχολήσει συχνά τις δικαστικές αίθουσες των Ιωαννίνων με την πλειοψηφία όμως αυτών εντοπισμένη στην ύπαιθρο. Βεβαίως, στην πόλη των Ιωαννίνων⁶⁸, ως περιβάλλον αστικό, η παρουσία της συγκεκριμένης παραβατικότητας υπήρξε υποτονική και λειτούργησε επικουρικά σε άλλες μορφές εγκληματικότητας. Σε αυτά δε, συνυπολογίζεται και ο αυξημένος αριθμός των σχετικών συμβάντων που δεν έφθασαν ποτέ στη δικαιοσύνη ή την δημοσιότητα, εξαιτίας της ιδιομορφίας του θέματος.

Πέραν των ανωτέρω, τα τεκμήρια μας παρέχουν κάποιες σποραδικές πληροφορίες και για τις αντιστάσεις ή απλές αντιδράσεις πολιτών εναντίον εκπροσώπων του κράτους. Οι διαταράξεις στις σχέσεις πολιτών και αστυνομικών σε διάφορες εκφάνσεις της δημόσιας, κυρίως, ζωής γνωστοποίησε στοιχεία της κοινωνίας και φανέρωσε αντιλήψεις και νοοτροπίες για την εκατέρωθεν αντιμετώπιση των δύο. Είναι ευδιάκριτο ότι οι αντιδράσεις είτε μέσω όπλων είτε μέσω εξύβρισης εναντίον της Αρχής, προσέδωσαν στοιχεία μίας μορφής αντίστασης

παρεχόντων πλειότερα εχέγγυα αξιοπρεπείας και επιβολής...» (Κωνσταντίνος Σ. Αντωνίου, *Ιστορία της Ελληνικής Βασιλικής Χωροφυλακής*, τ. 2, Αθήνα 1965, σ. 879).

⁶⁸ Με την είσοδο του 1933 ο χωροφύλακας Γ... βιαιοπράγησε αδικώς εναντίον συμπολίτη του, στα Ιωάννινα, και για την πράξη του αυτή τιμωρήθηκε με φυλάκιση 15 ημερών (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 843/5-5-1934) (Α.Π.Ι.). Ομοίως, για άδικη μετά βιαιοπραγίας επίθεση, στις 20 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους καταδικάστηκε και ο υπενωματάρχης Ι..., με την επιβολή της ποινής φυλακίσεως του ενός μηνός (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1537/10-7-1934) (Α.Π.Ι.). Αντιπροσωπευτικές περιπτώσεις των αναμειξιών χωροφυλάκων σε συμπλοκές και τραυματισμούς αποτελούν και οι προστριβές με στρατιώτες: Ενδεικτική των περιστάσεων παρουσιάζεται η συμπλοκή ανάμεσα σε αστυνομικούς και στρατιώτες, στην πλατεία Σαπουντζάκη, στις 17 Απριλίου 1933 (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 19/4/1933, Αρ. 1860). Σύμφωνα με το δημοσίευμα της εφημερίδας «...προχθές την Κυριακή το απόγευμα διήρχοντο εκ της πλατείας Σαπουντζάκη οι χωροφύλακες Γ... και Α... Εκείθεν διήρχοντο την στιγμήν εκείνην και οι στρατιώται Π... και Α... εν ευθυμία διατελούντες. Κατόπιν προσκρούσεως εξ απροσεξίας των μεν μετά των δε επήλθε λογομαχία μεταξύ στρατιωτών ζητησάντων τον λόγον και των χωροφυλάκων. Κατά την λογομαχίαν ο στρ. Χ... εξήγαγε την ξυφολόγχην, υπό την απειλήν όμως του πιστολίου του χωρ. Α... απεσοβήθη το επεισόδιον. Την επομένην οι ως άνω στρατιώται συνήντησαν τον χωροφύλακα Γ... και ζητήσαντες παρ' αυτού τον λόγον δια την χθεσινήν μεταξύ των παρεξήγησιν και τότε ο στρ. Χ... εκτύπησε τον χωροφύλακα δια της χειρός και εξήγαγον τότε αμφότεροι τας λόγχας των και επετέθησαν κατά του χωροφύλακος. Τότε ο χωροφύλαξ εν αμύνη ευρισκόμενος προσεπάθησε να αποτρέψη τα κτυπήματα τραυματισθείς εις τας χείρας και το πρόσωπον δια της ξιφολόγχης των στρατιωτών. Παρά τας επικλήσεις του όμως εις βοήθειαν και μη βλέπων ετέρους συναδέλφους του και απειλούμενος υπό των στρατιωτών επυροβόλησε δις προς εκφοβισμόν και μία εκ των σφαιρών εύρε τον στρατιώτην Χ... εις τον μηρόν τραυματίσασα αυτόν. Τότε οι άλλοι παρευρισκόμενοι στρατιώται επετέθησαν κατά του χωροφύλακος όστις κατέφυγε εις το καφενείον του κ. Γεωργίου Μάντζιου εις ο συνελήφθη υπό των στρατιωτών, οίτινες επρουξένησαν αρκετάς ζημίας εις το καφενείον...». Απόληξη του επεισοδίου ήταν ο τραυματισμός ενός στρατιώτου στο μηρό από το περίστροφο του χωροφύλακα Π. Γ. (Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 20/4/1933, Αρ. 808). Στην ίδια κατεύθυνση περικλείεται και ο τραυματισμός του οινοπώλη Β... από τον επιλοχία του πυροβολικού Γ... στο κέντρο των Ιωαννίνων (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 5/2/1936, Αρ. 2700). Επίσης η διάπραξη σχετικών αδικημάτων προϋποθέτει και τη συνεργασία ή τη σύμπραξη πολλές φορές αστυνομικών με πολίτες. Χαρακτηριστικό ως προς αυτό είναι το συμβάν το οποίο πραγματοποιήθηκε κατά του εμπόρου Γ..., στο κέντρο των Ιωαννίνων, από έναν χωροφύλακα και έναν δημόσιο υπάλληλο, στις 22 Φεβρουαρίου του 1934 (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 669/27-3-1934). Πρόκειται για ένα περιστατικό κατά το οποίο οι δύο δράστες προξένησαν απρομελετήτως τραύματα στο συμπολίτη τους και επέφεραν έτσι εναντίον τους σημαντικό μέρος της κοινής γνώμης. Το ενδιαφέρον για την εξέλιξη τη δίκης ήταν αυξημένο, ενώ το συμβάν αποτέλεσε αφορμή για την ανάπτυξη αρθρογραφίας περί «...νεοφανών εις την ζωήν της Ηπείρου τραυματισμών...» (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 24-2-1934, Αρ. 8334/2676). Το δημοσίευμα ανέφερε: «...Η αίθουσα του δικαστηρίου υπήρξεν ασφυκτικώς πληρωμένη, κατά δε την ακροαματικήν διαδικασίαν συχνά εδόθη εις τον συγκεντρωθέντα εκεί κόσμον η ευκαιρία να εκδηλώσει την δυσφορίαν του...».

των χαμηλών κυρίως κοινωνικών στρωμάτων εναντίον των κρατικών αξιωματούχων. Ταυτόχρονα, αναγεννιούνται και ερωτήματα για τα αίτια αυτής της συμπεριφοράς από τους πολίτες, που πολλές φορές δεν ήταν καθαρά ποινικού χαρακτήρα, αλλά πήγαζαν και από ένα αντιστάθμισμα στην υπερβολική επιβολή της κρατικής εξουσίας σε διάφορες όψεις του βίου. Στην πόλη των Ιωαννίνων τα σχετικά συμβάντα αφορούσαν κυρίως αντιδράσεις πολιτών κατά αστυνομικών οργάνων⁶⁹ και ευρύτερα διαταράξεων οικιακής ειρήνης. Η τελευταία μάλιστα μορφή παραβατικότητας, συνοδεία αυθαιρέτων πράξεων, αποτελούσε δηλωτική παράνομη πράξη των διαταραγμένων διαπροσωπικών σχέσεων. Η διαχρονική παρουσία του φαινομένου αποκαλύπτεται μέσω των κατασταλτικών νομοθετικών προσπαθειών, ήδη από την περίοδο της σύστασης του ελληνικού κράτους, ως συνέχεια των Βαυαρικών ποινικών νόμων⁷⁰. Οι τακτικές εκδικάσεις συναφών υποθέσεων από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων αποδεικνύουν την παρουσία του συγκεκριμένου παραπτώματος, με κύρια όμως την εμφάνισή του στην επαρχία. Υποθέσεις διαταράξεως ειρήνης στην πόλη των Ιωαννίνων αντιμετωπίστηκαν με σχετική ηπιότητα από το δικαστήριο⁷¹, ενώ σημειώθηκαν και αρκετές αθωωτικές αποφάσεις⁷².

Ως τελευταία παράμετρο της παρούσας θεματικής εξετάζουμε τις διαπροσωπικές εντάσεις, οι οποίες αν και είχαν φθοροποιό χαρακτήρα για την ανθρώπινη ζωή παρήχθησαν παρά την θέληση των κατηγορουμένων. Οι περιπτώσεις εξ αμελείας⁷³ προσδιορίζουν τις εν λόγω συμπεριφορές, ενώ τα σχετικά περιστατικά που έχουν καταγραφεί στα δικαστικά αρχεία και τις εφημερίδες αφορούν κυρίως περιπτώσεις τροχαίων ατυχημάτων. Οι συγκεκριμένες υποθέσεις εκδικάστηκαν στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων, αφού τα συγκεκριμένα αδικήματα παραπέμφθηκαν με το βαθμό του Πλημμελήματος⁷⁴. «... *Εξ αμελείας,*

⁶⁹ Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1086/14-5-1935 (ο Χ... στις 17 Δεκεμβρίου 1934 αρνήθηκε να δεχθεί έλεγχο ταυτότητας από αστυνομικούς στο κέντρο των Ιωαννίνων με αποτέλεσμα να καταδικαστεί σε 5 ημέρες φυλάκιση, για αντίσταση δι' απειλών καθ' υπηρέτου της Αρχής), υπ' αριθμ. 108/12-1-1935 (οι Δ... και Σ... στις 26 Δεκεμβρίου 1934 αρνήθηκαν να εξέλθουν του Φρουραρχείου, ύστερα από υπόδειξη του λοχία με συνέπεια την επιβολή της ποινής των 10 ημερών φυλακίσεως) και υπ' αριθμ. 2417/17-11-1934 (Η διατάραξη κοινής ησυχίας κατά την τέλεση της παρέλασης την 25η Μαρτίου 1934, αποτέλεσε αιτία καταδίκης τεσσάρων πολιτών για αντίσταση δι' απειλών καθ' υπηρέτου της Αρχής. Ειδικότερα, οι κατηγορούμενοι αρνήθηκαν να υπακούσουν στις υποδείξεις των αστυνομικών να μη θορυβούν κατά την διάρκεια της παρέλασης, με αποτέλεσμα την καταδίκη τους σε φυλάκιση 15 ημερών) (Α.Π.Ι.).

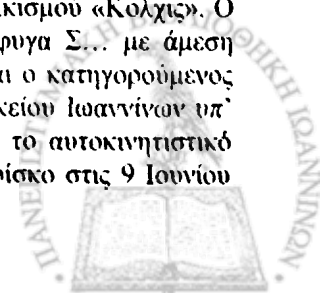
⁷⁰ Σχετικά με την καταστολή των διαταράξεων της ειρήνης ασχολούνται τα Βαυαρικά νομοσχέδια του 1824 (αρθρ. 172 - 183), του 1827 (αρθρ. 149 - 160) και του 1831 (177 - 189). (Κωνσταντίνος Ν. Κωστής, *Ερμηνεία του εν Ελλάδι Ποινικού Νόμου*, τόμος δεύτερος, εν Αθήναις 1928, σ. 180).

⁷¹ Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1327/16-6-1934, 2255/3-11-1934, 565/17-3-1934, 895/8-5-1934, 1418/26-6-1934, 1814/25-9-1934 και 991/16-5-1936 (Α.Π.Ι.).

⁷² Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων με απαλλακτική έκβαση για τους κατηγορουμένους: 2400/25-11-1933, 895/8-5-1934, 2722/15-12-1934, 736/30-3-1935, 1925/5-10-1935 και 2101/19-10-1935 (Α.Π.Ι.).

⁷³ Σύμφωνα με το άρθρο 276 (280) περί ανθρωποκτονίας εξ αμελείας του Ποινικού Κώδικα της εποχής: «*Ο εξ αμελείας επιφέρων τον θάνατον ετέρου τιμωρείται διά φυλακίσεως μέχρι πέντε ετών ή δι' ισοχρόνου κρατήσεως*», Υπουργείο Δικαιοσύνης, ό. π., σελ. 86.

⁷⁴ Το πρώτο περιστατικό φόνου εξ αμελείας, το οποίο πραγματοποιήθηκε την εξεταζόμενη τετραετία στα Ιωάννινα, σημειώθηκε στις 2 Μαρτίου 1933 εντός του προσφυγικού συνοικισμού «Κολχίς». Ο караγωγέας Ε..., κάτοικος Ιωαννίνων, διαμέλισε με το κάρο του τον πρόσφυγα Σ... με άμεση συνέπεια τον θάνατο. Η δίκη πραγματοποιήθηκε στις 25 Σεπτεμβρίου 1934 και ο κατηγορούμενος καταδικάστηκε σε 8 μήνες φυλάκιση (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1792/25-9-1934) (Α.Π.Ι.). Ανθρωποκτονία εξ αμελείας θεωρήθηκε και το αυτοκινητιστικό δυστύχημα το οποίο συνέβη στην έξοδο της πόλης των Ιωαννίνων προς το Δρίσκο στις 9 Ιουνίου

απροσεξίας, απερισκεψίας και ανεπιτηδειότητας ... ευρισκόμενος εις την οδόν Σουλίου και οδηγός ην της τρικύκλου μοτοσικλέτας της υπηρεσίας του ενταύθα αεροδρομίου ... επέπεσε επ' αυτής και την παρέσυρε επί του εδάφους επί εκτάσεως 4 -5 μέτρων ...» αναφέρει το παραπεμπτικό βούλευμα⁷⁵ του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων ή «... εφόνευσε την Σ..., ήτοι δια του όπερ ωδήγει αυτοκίνητον φορτηγόν παρέσυρε και έρριψε χαμαί και κατεθριμάτισε την κεφαλήν της, εξ' ου τραύματος ως μόνης ενεργού αιτίας επήλθεν ο θάνατος αυτής ... ο κατηγορούμενος εισελθών εντός της πόλεως Ιωαννίνων δεν ανέστειλεν ούτε επιβράδυνε την ταχύτητά του, ως όφειλε, εφ' όσον το όχημά του ηδύνατο λόγω της συγκεντρώσεως πολλών ατόμων, ιδία μικρών παιδων, ν' αποβή αιτία δυστυχήματος...» υπογραμμίζει άλλο παραπεμπτικό βούλευμα⁷⁶. Επίσης ο τύπος κατέγραψε τα γεγονότα, τα πρόβαλε με λεπτομέρεια και κατά την δεδομένη τακτική του άσκησε κριτική.

Ολοκληρώνοντας, λοιπόν, τα σχετικά με την αφαίρεση ή την προσβολή της ανθρώπινης ζωής, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι αποκομίζει κανείς μία γενική αλλά σαφή εικόνα αυτού του είδους της ποινικής συμπεριφοράς στην πόλη των Ιωαννίνων. Είτε πρόκειται για περιπτώσεις δολοφονίας είτε τραυματισμού, διαπιστώνουμε ότι ως βασικό ιστορικό ζητούμενο και ταυτόχρονα κίνητρο των εν λόγω συμπεριφορών αναδεικνύεται η προσήλωση σε αξίες, αρχές και κοινωνικά στερεότυπα που λειτούργησαν ενισχυτικά στην διατάραξη των ανθρωπίνων σχέσεων. Οι διαπροσωπικές εντάσεις και συγκρούσεις, δηλαδή, όπως αποδείχθηκε, υποδαυλίστηκαν από έννοιες όπως η υπερηφάνεια και η τιμή, αξίες όπως ο ανδρισμός, η οπλοφορία ή η οπλοχρησία και πραγματικότητες όπως το έκρυθμο πολιτικό κλίμα της περιόδου, η εθνικιστική ιδεολογία ή η επικράτηση προκαταλήψεων.

1935 με κλεμμένο αυτοκίνητο. Σύμφωνα με δημοσίευμα της εφημερίδας «Ελευθερία» της 10/6/1935, Αρ. 997 «...ο υπηρέτης Σ... του ιατρού κ. Γ. Δ., εξαπατήσας την υπηρέτριαν του εν λόγω ιατρού, κατώρθωσε να παραλάβη παρ' αυτής το πολυτελές αυτοκίνητόν του με την δικαιολογίαν να το υπάγη εις κάποιο αμαξοστάσιον να το επισκευάση δήθεν αλλ' αντί τούτου μετέβη εις τα πορνοστάσια και παραλαβών ιεροδούλους τινάς μεθ' ών είχε σχέσεις και τους φίλους των και αφού εμέθυσαν εξέδραμον ανά την άγουσαν προς τον Δρίσκον οδόν, οπότεν εις την στροφή του Αγίου Νικολάου των Κοπάνων, λόγω της ιλιγγιώδους ταχύτητος, μεθ' ή εβάδιζον ανετράπη το αυτοκίνητον και οι επιβάται εξεσφενδονίσθησαν τήδε κακείσαι και το μεν νόθον της μίας των ιεροδούλων εφονεύθη επί τόπου ... ο ψευδοδηγός του αυτοκινήτου εξηφανίσθη επί 3 ημέρας εμφανισθείς την τετάρτην ενώπιον του Εισαγγελέως...». Η δίκη του δράστη πραγματοποιήθηκε στις 10 Δεκεμβρίου 1935 στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2404/10-12-1935) (Α.Π.Ι.), κατά την οποία καταδικάστηκε σε φυλάκιση 7 μηνών. Η επιχειρούμενη διερεύνηση στην πόλη των Ιωαννίνων ολοκληρώνεται με τον θάνατο του δεκαοχτάχρονου ποδηλάτη Β..., στη διασταύρωση των οδών Σουλίου και Σαμουήλ στο κέντρο της πόλης. Ειδικότερα στις 20 Μαΐου 1936 ο οδηγός Κ... του αυτοκινήτου της γραμμής Ιωαννίνων - Αργυροκάστρου, παρέσυρε τον νεαρό ποδηλάτη και στη συνέχεια ετράπη σε φυγή. Το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων έκρινε ένοχο τον δράστη και στις 11 Ιουνίου 1936 με βούλευμα τον παρέπεμψε σε δίκη (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 588/11-6-1936), (Α.Π.Ι.).

⁷⁵ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 129/22-2-1935, (Α.Π.Ι.). Ο κατηγορούμενος 23χρονος ιδιωτικός υπάλληλος Ν... καταδικάστηκε σε τρεις μήνες φυλάκιση, ύστερα από απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων στις 4 Φεβρουαρίου 1936 (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 199/4-2-1936), (Α.Π.Ι.).

⁷⁶ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 129/22-2-1935 (Α.Π.Ι.).

B) Η παραβίαση των περιουσιακών δικαιωμάτων: η οικονομική κρίση.

Το παραπεμπτικό βούλευμα αναφέρει ότι «... εν Ιωαννίνους από τις 3 Αυγούστου 1934 μέχρι και της 31 Μαρτίου 1935 κατ' εξακολούθησιν θέλουσα να βλάβη το Ελληνικόν Δημόσιον και να περιποιήση εις εαυτήν ασυγχώρητον όφελος ... λαμβάνουσα σύνταξιν παρά του Δημοσίου Ταμείου Δωδώνης δια την εν πολέμω απώλειαν τέκνου, ως θύμα πολέμου... απέκρυψε δολίως τον μετά του Ο. Μ. τελεσθέντα δεύτερου γάμου της... και δεν επήλθε αυτή μεταβολή επιφέρουσα διακοπήν της συντάξεως και ούτω εισέπραξε παρανόμως το ποσόν των 2.370 δρχ...»¹ ή ο συντάκτης της «Ηπείρου» γράφει ότι «... άγνωστοι διέρρηξαν εν ώρα νυκτός το επί της οδού Αρχιμανδρείου παντοπωλείον του κ. Ευαγγέλου Δερέκα και αφήρεσαν 700 δρχ. εις κέρματα και διάφορα είδη αξίας εν όλω 3.000 δρχ....»². Γεγονότα, δηλαδή, τα οποία παραπέμπουν σε μία πραγματικότητα σχετική με παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων, ιδιωτικών ή του δημοσίου και εντάσσονται σε ένα γενικότερο κοινωνικό περιβάλλον της περιόδου.

Χρησιμοποιώντας τις αρχειακές μας πηγές και ιδιαίτερα τις δικαστικές αποφάσεις είμαστε σε θέση να προσεγγίσουμε την ποινική πραγματικότητα σε σχέση με την περιουσία. Φαινόμενα, δηλαδή, τα οποία συνδέονται κατ' εξοχήν με την κατάσταση της οικονομίας και απορρέουν από ένα σύστημα αξιών και συμπεριφορών που έχει τις ρίζες του στο παρελθόν. Έτσι, μέσω των δικαστικών αποφάσεων, των βουλευμάτων, των μέσων καταστολής και των άρθρων του τύπου επιχειρούμε να αναδείξουμε το βασικό ιστορικό ζητούμενο της ενότητας που δεν είναι άλλο από την κρίση στην οικονομία και τις επιπτώσεις στην τοπική κοινωνία. Άλλωστε, το κύριο κίνητρο για την διάπραξη μίας σχετικής παραβατικότητας είναι τα οικονομικά οφέλη.

Επιδιώκοντας μία αναλυτική προσέγγιση στα ίδια τα αδικήματα οφείλουμε, εξ αρχής, να προσδιορίσουμε την έννοια «οικονομική εγκληματικότητα». Αναμφισβήτητα, το σύνολο των αθέμιτων δραστηριοτήτων, τα οποία είχαν ως αποτέλεσμα την προσβολή της καλής λειτουργίας της οικονομίας ή λειτουργικά σημαντικών κλάδων και θεσμών αυτής, εντάσσονται στην κατηγορία της «οικονομικής εγκληματικότητας»³. Η ιδιομορφία των οικονομικών παραβάσεων έγκειται ακριβώς στο ευρύ πλαίσιο των μορφών αυτών των αδικημάτων. Είναι χαρακτηριστικό ότι το σύνολο των παραβατικών συμπεριφορών είναι συνυφασμένο με τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που επικρατούν σε μία περιοχή⁴. Εν τούτοις, η ποινική κατηγοριοποίηση εντάσσει τα σχετικά φαινόμενα σε πολλαπλές κατηγορίες. Έτσι, τα οικονομικά αδικήματα εμπεριέχουν ποινικά παραπτώματα σχετικά με την χρήση και την εκμετάλλευση του νομίσματος και γενικότερα της περιουσίας, είτε ιδιωτικής είτε δημόσιας.

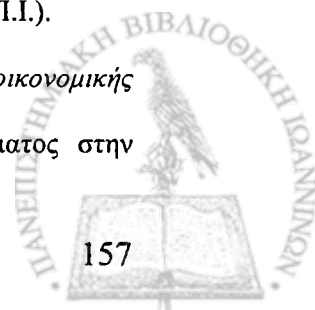
Σε αυτό το σημείο συγκρατώντας τα όσα γενικά αναφέρθηκαν, οφείλουμε να θέσουμε τις βασικές παραμέτρους, τις οποίες θα διαπραγματευθούμε με την βοήθεια των αξιοποιώνων πράξεων. Ειδικότερα, προκύπτουν ερωτήματα σχετικά με την

¹ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 496/29-4-1937, (Α.Π.Ι.).

² Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 20/10/1934, Αρ. 7837/131.

³ Νέστωρ Ε. Κουράκης, *Τα οικονομικά εγκλήματα, μέρος πρώτο: Βασικά ζητήματα της οικονομικής εγκληματικότητας και του οικονομικού ποινικού δικαίου*, Αθήνα - Κομοτηνή 1998, σ. 50.

⁴ Νικόλαος Αντωνάκης, Δημήτριος Καραβίδας, «Οικονομική ανάλυση του εγκλήματος στην Ελλάδα», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τόμ. 74 - 75 (1989), σσ. 14 - 36.

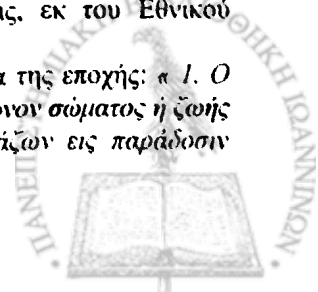
συχνότητα των φαινομένων και τις αντίστοιχες ενέργειες καταστολής από τις Αρχές. Παράλληλα προσπαθούμε να ερμηνεύσουμε μέσω της παρουσίας και των μορφών των αδικημάτων το κοινωνικοοικονομικό κλίμα της εποχής σε μία επαρχιακή πόλη, όπως τα Ιωάννινα. Κατά πόσον τα παραβατικά φαινόμενα απορρέουν από συνθήκες κοινωνικής ισχύος και κατά πόσον η οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου⁵ συνέβαλε σε αυτό είναι δύο δηλωτικοί προβληματισμοί. Επίσης, μας απασχολεί το ζήτημα της στάσης των κρατικών αρχών στην αντιμετώπιση των γεγονότων, ενώ προκύπτουν προβληματισμοί σχετικοί με το κατά πόσον η συγκεκριμένη ποινική πραγματικότητα συνδεόταν με τις γνωστές ληστρικές συμπεριφορές στον Ηπειρωτικό χώρο από τον 19ο αιώνα.

Ως προέκταση των ανωτέρω επισημαίνουμε τώρα τις ίδιες τις ποινικές συμπεριφορές που αντανάκλασαν την παραβίαση των περιουσιακών δικαιωμάτων και συνδέθηκαν με την «οικονομική εγκληματικότητα». Συγκεκριμένα, η προσδιοριζόμενη θεματική επέβαλε την διερεύνηση των περιπτώσεων κλοπών⁶, ληστειών⁷, υπεξαίρέσεων⁸, υφαιρέσεων⁹ καθώς και των συμβάντων της νοθείας¹⁰,

⁵ Για την οικονομική ύφεση και γενικότερα την οικονομική κρίση του μεσοπολέμου, βλέπε: Γ. Λ. Καλυδόπουλος, *Ο εμπορικός μαρασμός των Ιωαννίνων, τα αίτια και τα μέσα θεραπείας αυτού*, Ιωάννινα 1929, σσ. 28 - 29, Mark Mazower, *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του μεσοπολέμου*, (μτφ. Σπύρος Μαρκέτος), Αθήνα 2002, σσ. 159 - 193, Κώστας Κωστής, *Αγροτική οικονομία και Γεωργική Τράπεζα, Όψεις της ελληνικής οικονομίας στο Μεσοπόλεμο (1919 - 1928)*, Αθήνα 1987, σσ. 31 - 59, Θάνος Μ. Βερέμης, *Οικονομία και Δικτατορία, η συγκυρία 1925 - 1926*, Αθήνα 1982, σ. 19, Χρήστος Χατζηιωσήφ, *Η γηραιά σελήνη, η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία, 1830 - 1940*, Αθήνα 1993, σσ. 104 - 117, Νίκος Μουζέλης, *Οικονομία και κράτος την εποχή του Βενιζέλου, Μελετήματα γύρω από τον Βενιζέλο και την εποχή του*, Αθήνα 1980, σ. 9, Μιχάλης Ρηγίνος, *Παραγωγικές δομές και εργατικά ημερομίσθια στην Ελλάδα, 1909 - 1936, Βιομηχανία - Βιοτεχνία*, Αθήνα 1987, Μ. Ψαλιδόπουλος, *Η κρίση του 1929 και οι Έλληνες οικονομολόγοι. Συμβολή στην ιστορία της οικονομικής σκέψης στην Ελλάδα του μεσοπολέμου*, Αθήνα 1989, Ξενοφών Ε. Ζολώτας, *Η Ελλάς εις το στάδιον της εκβιομηχανίσεως*, Αθήνα 1926, και ο ίδιος, *Κατευθύνσεις της οικονομικής μας πολιτικής*, Αθήνα 1936.

⁶ Σύμφωνα με το άρθρο 389 (344) περί κλοπής του Σχεδίου Ποινικού Κώδικα της εποχής: «1. Ο εκ της κατοχής ετέρου αφαιρών ξένον (εν όλω ή εν μέρει) κινητόν πράγμα, επί σκοπώ παρανόμου ιδιοποιήσεως αυτού, τιμωρείται δια φυλακίσεως. 2. Ως κινητόν πράγμα θεωρείται κατά τον παρόντα νόμον και η ενέργεια του ηλεκτρισμού, του ατμού και πάσα άλλη ενέργεια. 3. Η διάταξη του άρθρου 53 περί οίκου εργασίας έχει και εν προκειμένω εφαρμογήν. Επίσης σύμφωνα με το άρθρο 341 (346) περί διακεκριμένων περιπτώσεων κλοπής καθορίζεται: « Η κλοπή τιμωρείται διά φυλακίσεως τουλάχιστον τριών μηνών, συντρεχουσών δι' ιδίως επιβαρυντικών περιστάσεων διά προσκαιρού καθείρξεως: 1) Εάν πράγμα αφιερωμένον εις την θρησκευτική λατρείαν αφηρέθη εκ τόπου προωρισμένου προς ταύτην. 2) Εάν κλαπή πράγμα επιστημονικής, καλλιτεχνικής ή ιστορικής σημασίας, ευρισκόμενον εν συλλογή εκτεθειμένη εις κοινήν θέαν ή εν δημοσίω οικηματι ή εν άλλω δημοσίω τόπω. 3) Εάν η κλοπή γίνη εις πράγματα μεταφερόμενα δι' οιοδήποτε μέσου εξυπηρετούντος την δημοσίαν συγκοινωνίαν ή τοποθετημένα εις χώρους προωρισμένους υπό των διεξαγόντων τας μεταφοράς προς τοποθέτησιν των προς μεταφοράν πραγμάτων ή εις πράγματα φερόμενα υπό ταξιδιώτου. 4) Εάν η κλοπή ετελέσθη διά ρήξεως αναβάσεως, διαρρήξεως αποδοχείων, χρήσεως αντικλειδών ή άλλως δι' υπερνικήσεως σπουδαίων εμποδίων, προφυλαττόντων το πράγμα από αφαιρέσεως. 5) Εάν η κλοπή ετελέσθη κατά τρόπον επικίνδυνον διά την προσωπικήν ασφάλειαν άλλου και ιδίως εάν ο κλέπτης είναι εφοδιασμένος με όπλα ή άλλα όργανα προωρισμένα εις υπερνικήσιν προσωπικής αντιστάσεως ή με ναρκωτικά μάζα ή ετελέσθη εν νυκτί και εις χώρον κατοικούμενον παρ' άλλου, όπου ο υπαίτιος κατώρθωσεν άνευ δικαιώματος να εισέλθῃ ή να κρυβῆ. 6) Εάν η κλοπή ετελέσθη υπό πλειόνων ηνωμένων προς διάπραξιν κλοπών ή ληστειών. 7) Εάν η πράξις ετελέσθη υπό προσώπου διαπράττοντος κατ' επάγγελμα ή κατά συνήθειαν κλοπᾶς ή ληστείας. 8) Εάν το αντικείμενον της κλοπῆς είναι ιδιαίτερος μεγάλης αξίας (Υπουργεῖο Δικαιοσύνης, Σχέδιον Ἑλληνικοῦ Ποινικοῦ Κώδικος, εν Αθήναις, εκ του Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου, 1935, σσ. 105 - 106).

⁷ Σύμφωνα με το άρθρο 347 (352) περί ληστείας του Σχεδίου Ποινικού Κώδικα της εποχής: « 1. Ο διά σωματικής βίας κατά πρόσωπον ή δι' απειλών ηνωμένων με επικείμενον κίνδυνον σώματος ή ζωῆς αφαιρών παρ' ετέρου ξένον (εν όλω ή εν μέρει) κινητόν πράγμα ή εξαναγκάζων εις παράδοσιν

της αισχροκέρδειας και γενικότερα των παραβάσεων του αγορανομικού κώδικα. Στην ίδια κατεύθυνση εντάχθηκαν και οι περιπτώσεις οικονομικών παραβάσεων με αντιπροσωπευτικά τα φαινόμενα της λαθρεμπορίας¹¹ και ιδίως του καπνού, της πλαστογραφίας¹², της τοκογλυφίας¹³, της απάτης¹⁴ και γενικότερα κάθε είδους παράβασης αφορούσα τη δημόσια φορολογία.

τοιούτου, διά να το ιδιοποιηθή παρανόμως, τιμωρείται διά καθείρξεως ή διά φυλακίσεως τουλάχιστον εξ μηνών. 2. Εάν συνεπεία της πράξεως επήλθεν ο θάνατος προσώπου τινός ή βαρεία σωματική βλάβη (άρθρον 283) ή εάν η πράξις εξετελέσθη μετ' ιδιαιτέρας σκληρότητος εναντίον προσώπου, επιβάλλεται κάθειρξις τουλάχιστον δέκα ετών ή ισοβία τοιαύτη ή θάνατος» (Υπουργείο Δικαιοσύνης, Σχέδιον Ελληνικού Ποινικού Κώδικος, εν Αθήναις, εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, 1935, σ. 107).

⁸ Σύμφωνα με το άρθρο 342 (347) περί υπεξαίρεσεως του Σχεδίου Ποινικού Κώδικα της εποχής: «1. Ο παρανόμως ιδιοποιούμενος ξένον (εν όλω ή εν μέρει) κινητόν πράγμα οπωσδήποτε περιελθόν εις την κατοχήν αυτού, τιμωρείται διά φυλακίσεως μέχρι δύο ετών ή διά χρηματικής ποινής μέχρις εκατόν χιλιάδων δραχμών. 2. Εάν το αντικείμενον της πράξεως ήτο εμπειστευμένον τω υπαιτίω ή είναι ιδιαιτέρως μεγάλης αξίας επιβάλλεται φυλάκισις τουλάχιστον τριών μηνών, συντρεχουσών δ' ιδίως επιβαρυντικών περιστάσεων πρόσκαιρος κάθειρξις μέχρι δέκα ετών.» (Υπουργείο Δικαιοσύνης, Σχέδιον Ελληνικού Ποινικού Κώδικος, εν Αθήναις, εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, 1935, σ. 106).

⁹ Σύμφωνα με το άρθρο 342 (347) περί υφαίρεσεως του Σχεδίου Ποινικού Κώδικα της εποχής: «1. Κλοπή ή υπεξαίρεσις γενομένη, 1) μεταξύ οικείων, 2) παρ' επιζήσαντος συζύγου εις την παρά του αποβιώσαντος καταλειφθείσαν περιουσίαν, 3) εναντίον του επιτρόπου ή επιμελητού του υπαιτίου, ως και εναντίον προσώπου προς το οποίον ο υπαίτιος ή συμμετοχος διατελεί εν σχέσει εξαρτήσεως ή μετά του οποίου διατάται εν τω αυτώ οίκω διώκεται μόνον επί εγκλήσει. 2. Οικείοι κατά το άρθρον τούτο θεωρούνται οι συγγενείς και αγχιστείς ευθείας γραμμής, θετοί γονείς και θετά τέκνα σύζυγοι και μνηστευόμενοι, αδελφοί και οι τούτων σύζυγοι και μνηστήρες (Υπουργείο Δικαιοσύνης, Σχέδιον Ελληνικού Ποινικού Κώδικος, εν Αθήναις, εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, 1935, σ. 107).

¹⁰ «Διά του άρθρου 292, περιλαμβανομένου ήκιστα επιστημονικώς εν τη περί φαρμακείας παραγράφω του Ποινικού Νόμου, τιμωρείται διά φυλακίσεως τουλάχιστον τριμήνου και εν υποτροπή δι' ειρκτής ο συναμιγνύς τα παρ' αυτώ πωλούμενα εδώδιμα ή φάρμακα μετ' ουσιών επιβλαβών εις την υγιάν ή πωλών εν γνώσει τοιαύτας νενοθευμένας πραγματείας» (Θεόδωρος Φλογαΐτης, Λεξικόν Νομικής, σ. 253).

¹¹ «Η εισαγωγή ή η εξαγωγή εμπορευμάτων άνευ πληρωμής των αναλογούντων δασμών και λοιπών φόρων, ως και η εισαγωγή ή η εξαγωγή κατά παράβαση των τεθειμένων απαγορεύσεων ή περιορισμών ή προϋποθέσεων περί την εισαγωγή ή εξαγωγή συνιστά το τελωνειακό λαθρεμπόριο ή άλλως το αδίκημα της τελωνειακής λαθρεμπορίας» (Οικονομική και Λογιστική Εγκυκλοπαίδεια, τόμος ΣΤ', Αθήναι 1960, σ. 46).

¹² «Πλαστογραφία αποτελεί α) η εκ δολίας προαιρέσεως έκδοσις εγγράφου επ' ονόματι άλλου, β) η εκ δολίας προαιρέσεως απομίμησις εν εγγράφω της υπογραφής ή σφραγίδος ετέρου, γ) η εκ δολίας προαιρέσεως κατάχρησις της υπογραφής άλλου εν νόθω εγγράφω, δ) η αυθαίρετος και επί δολίω σκοπώ παραμόρφωσις της εννοίας γνησίου εγγράφου δια μεταβολής, προσθήκης ή εξαλείψεως λέξεων, γραμμάτων, αριθμών ή σημείων στίξεως.» (Θεόδωρος Φλογαΐτης, Λεξικόν Νομικής, τόμ. Β', Θεσσαλονίκη, σσ. 418 - 419 και Υπουργείο Δικαιοσύνης, Σχέδιον Ελληνικού Ποινικού Κώδικος, εν Αθήναις, εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, 1935, σ. 62).

¹³ Σύμφωνα με το άρθρο 371 (377) περί τοκογλυφίας του Σχεδίου Ποινικού Κώδικα της εποχής: «1. Όστις, εν δικαιοπραξία περί παροχής πιστώσεως, ανανεώσεως αυτής ή παρατάσεως της προς πληρωμήν προθεσμίας, εκμεταλλεύεται την ανάγκην, την πνευματικήν αδυναμίαν, κουφότητα, απειρίαν ή ψυχικήν έξαψιν του λαμβάνοντος την πίστωσιν, συνομολογών ή λαμβάνων υπέρ εαυτού ή τρίτου περιουσιακά ωφελήματα τα οποία, αναλόγως των ειδικών περιστάσεων, είναι εν προφανεί δυσαναλογία προς την γενομένην παρ' αυτού παροχήν, τιμωρείται δια φυλακίσεως μέχρι δύο ετών και χρηματικής ποινής μέχρι πενήκοντα χιλιάδων δραχμών...» (Υπουργείο Δικαιοσύνης, Σχέδιον Ελληνικού Ποινικού Κώδικος, εν Αθήναις, εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, 1935, σσ. 113 - 114).

¹⁴ Σύμφωνα με το άρθρο 354 (360) περί απάτης του Σχεδίου Ποινικού Κώδικα της εποχής: «1. Όστις, επί σκοπώ του να περιποιήση εις εαυτόν ή εις άλλον παράνομον περιουσιακόν όφελος, βλάπτει ξένην περιουσίαν, πείθων τινά διά της εν γνώσει παραστάσεως ψευδών γεγονότων ως αληθών ή δι' αθεμίτου αποκρύψεως ή παρασιωπήσεως αληθών εις πράξιν, παράλειψιν, ή ανοχήν τιμωρείται δια φυλακίσεως ή δια χρηματικής ποινής μέχρις εκατόν χιλιάδων δραχμών...» (Υπουργείο Δικαιοσύνης, Σχέδιον Ελληνικού Ποινικού Κώδικος, εν Αθήναις, εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, 1935, σελ. 109). Επίσης για τις προβλεπόμενες ποινές του τότε ισχύοντος ποινικού νόμου για την απάτη βλ. Ηλίας Γ.

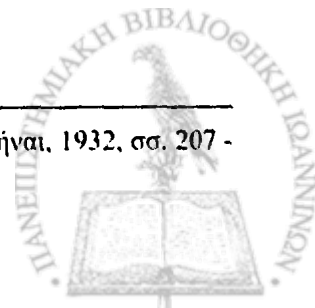
Πριν ωστόσο προχωρήσουμε στην εξαγωγή συμπερασμάτων για τα ζητούμενα που τέθηκαν, κρίνεται απαραίτητο να λάβουμε μία γενική εικόνα για την παρουσία και την συχνότητα των ανωτέρω παραβατικοτήτων στην πόλη των Ιωαννίνων. Εν προκειμένω, τα δικαστικά αρχεία μας παρείχαν την δυνατότητα, μέσω των αποφάσεων, να διακρίνουμε την επικρατούσα κατασταλτική πρακτική σε σχέση με τις υποθέσεις παραβιάσεων οικονομικών αλλά και περιουσιακών δικαιωμάτων.

Στον πίνακα της επόμενης σελίδας, όπου συγκαταλέγονται οι δικαστικές αποφάσεις αποκρυπτογραφούμε την απονομή της δικαιοσύνης στα σχετικά αδικήματα, ανά έτος (πίν. 4 και γράφ. 5). Το Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων για την εξεταζόμενη περίοδο απεφάνθη, σύμφωνα με τις αρχειακές πηγές μας, για 587 υποθέσεις, στις οποίες το κατηγορητήριο ενείχε οικονομικό κυρίως χαρακτήρα. Πράγματι, πρόκειται για τον μεγαλύτερο αριθμό εκδικαζομένων υποθέσεων, ως θεματική, που αφορούσαν τα Ιωάννινα κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Κάτι που περιγράφει, έστω έμμεσα, τόσο την συχνότητα των παραβάσεων όσο και την επίδρασή τους στην κοινωνική διαβίωση. Εξετάζοντας τα αριθμητικά δεδομένα του πίνακα διαπιστώνουμε ότι είναι αξιοσημείωτη η αθώωση περισσότερων εκ των ημίσεων υποθέσεων (359 αποφάσεις), σε σύγκριση με τις καταδικαστικές αποφάσεις (228). Κάτι που, εν πολλοίς, μπορεί να επιβεβαιώσει την ελεγκτική λειτουργία του αστυνομικού και εν γένει του κρατικού μηχανισμού που συλλάμβανε και παρέπεμπε σε δίκη πολίτες, οι οποίοι εν συνεχεία αθωνόνταν. Γεγονός, το οποίο μας επιβεβαιώνει μία διάθεση προληπτικής καταστολής από πλευράς κράτους. Επίσης παρατηρούμε ότι, οι περισσότερες εκδικασθείσες υποθέσεις πραγματοποιήθηκαν το έτος 1935 (196 περιπτώσεις), ενώ οι λιγότερες κατεγράφησαν, ως λογικό, το εξεταζόμενο διάστημα του 1936, έως δηλαδή την επιβολή της δικτατορίας του Μεταξά (105 περιπτώσεις).

Από την εξέταση των αριθμητικών στοιχείων διαπιστώνεται επίσης ότι η πλειοψηφία των υποθέσεων που είχε καταδικαστική απόληξη εντάσσεται στην κατηγορία αποφάσεων «φυλάκιση έως 1 μήνα», ενώ ακολούθως σε συχνότητα ακολουθεί η κατηγορία «φυλάκιση έως 6 μήνες». Ιδιαίτερα, μάλιστα, η τελευταία κατηγορία αφορά κυρίως περιπτώσεις κλοπών, τοκογλυφίας και υπεξαίρέσεων. Παράλληλα, μέσω του πίνακα, μας δίδεται η ευκαιρία να σταθούμε και σε μία άλλη παράμετρο της περιόδου, όσον αφορά τις δικαστικές ποινές: τον εκτοπισμό. Αν και η καθολική πλειοψηφία των εκτοπισμών επιβλήθηκε μέσω της δικαστικής οδού στους ζωοκλέφτες, ωστόσο έχουν ευρεθεί και ελάχιστες περιπτώσεις όπου εκτοπίστηκαν επίσης λαθρέμποροι καπνού. Στην εν λόγω περίπτωση διακρίνουμε μία σχετική περίπτωση, η οποία αφορά «φυλάκιση με εκτοπισμό» για λαθρεμπόριο που συνέβη το 1933.

Για την συνέχεια, μετατοπίζουμε το ενδιαφέρον μας στον συσχετισμό παράβασης και χρόνου τέλεσης αυτής (πίν. 5). Επιλέγουμε προς εξέταση τις υποθέσεις με καταδικαστική έκβαση από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων, ενώ συμπεριλαμβάνουμε στον πίνακα και τις υποθέσεις που παραπέμφθησαν με βούλευμα προς εκδίκαση σε βαθμό κακουργήματος. Οι θεματικές, όσον αφορά την χρονική υποπερίοδο, προσδιορίζονται σε αυτές της ημέρας, της νύκτας και του αδήλου.

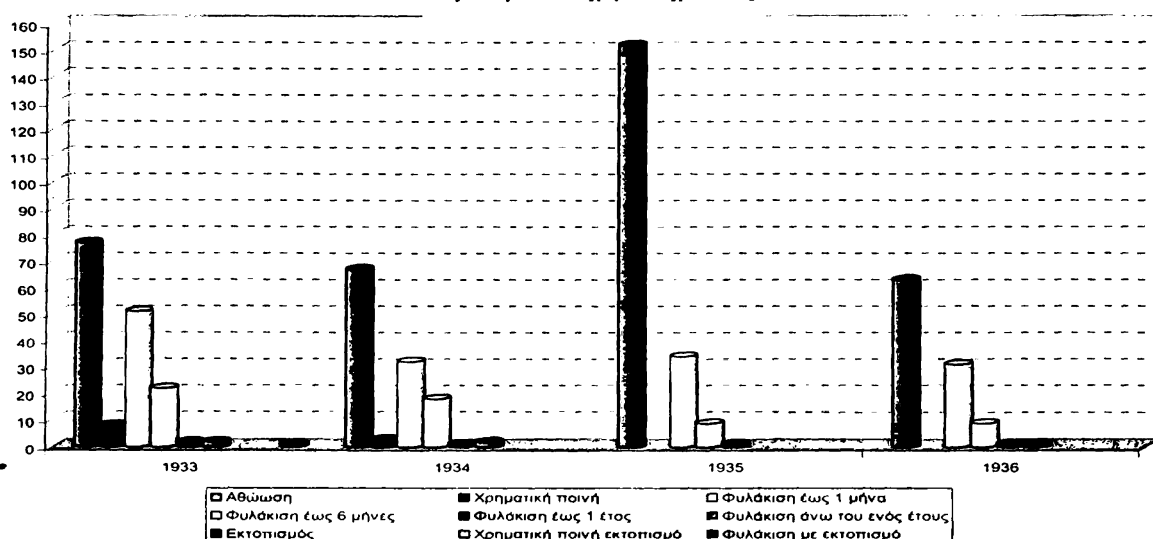
Γάφος, *Το έγκλημα της απάτης (ιστορική δογματική και νομολογιακή έρευνα)*, Αθήναι, 1932, σσ. 207 - 208.

Πίν. 4. «Εγκλημα και τιμωρία»: παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων σε βαθμό πλημμελήματος.

Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Αθώωση	77	67	152	63	359
Χρηματική ποινή	8	3			11
Φυλάκιση έως 1 μήνα	51	32	34	31	148
Φυλάκιση έως 6 μήνες	22	18	9	9	58
Φυλάκιση έως 1 έτος	2	1	1	1	5
Φυλάκιση άνω του ενός έτους	2	2		1	5
Εκτοπισμός					
Χρηματική ποινή εκτοπισμό					
Φυλάκιση με εκτοπισμό	1				1
Σύνολο	163	123	196	105	587

Γράφ. 5. «Εγκλημα και τιμωρία»: παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων σε βαθμό πλημμελήματος

Εξειδικεύοντας, τώρα, επισημαίνουμε πως η μειοψηφία των αποδεδειγμένων δικαστικά παραβάσεων έχει πραγματοποιηθεί κατά την διάρκεια της νύχτας (μόλις 14 υποθέσεις). Αντιθέτως, η πλειοψηφία αυτών, κατά τις πηγές μας, φέρεται να έχει λάβει χώρα κατά την διάρκεια της ημέρας (151 περιπτώσεις). Μεγάλος, δε, κρίνεται και ο αριθμός των υποθέσεων που έχει ενταχθεί στην κατηγορία του αδήλου (88 περιπτώσεις). Μέγεθος βέβαια που εντάσσεται, κατά μία πιθανότητα, στις υποθέσεις που έγιναν κατά την διάρκεια της νύχτας. Παρόλα αυτά, οι σχετικές παραβατικότητες λαμβάνουν έναν ημερήσιο χαρακτήρα, εξαιτίας των δημοσιοοικονομικών συναλλαγών που πραγματοποιούνται σε ένα αστικό κέντρο κατά την διάρκεια της ημέρας. Κάτι, που αντιστοιχεί κυρίως σε υποθέσεις απάτης, τοκογλυφίας, πλαστογραφίας, νοθείας, αισχροκέρδειας και υπεξαιρέσεων. Εξυπακούεται, λοιπόν, ότι το ενδεχόμενο τέλεσης οικονομικής φύσεως παραβατικότητας κατά την νύχτα περιορίζεται κυρίως στην περίπτωση της κλοπής, της ληστείας και του λαθρεμπορίου.

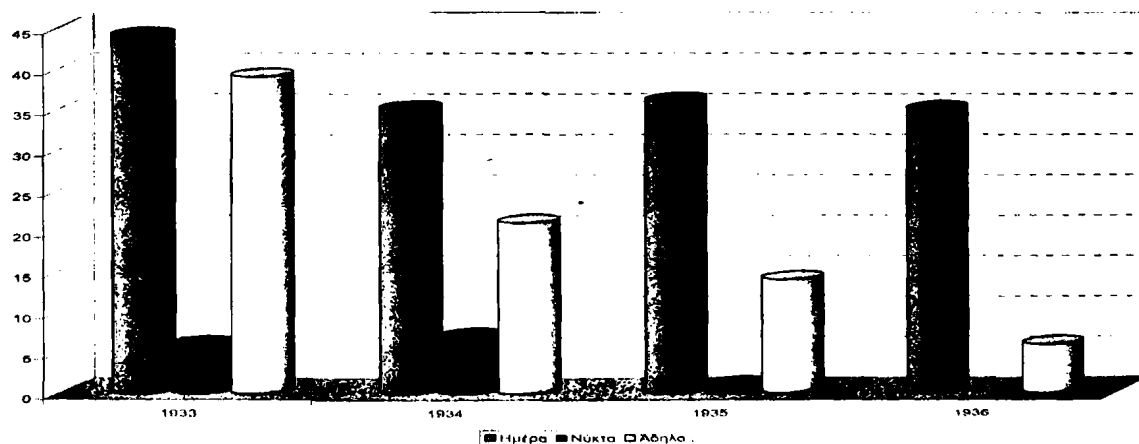
Ολοκληρώνουμε την αξιοποίηση των δεδομένων του συγκεκριμένου πίνακα διαπιστώνοντας μία αυξημένη παρουσία σχετικών αδικημάτων κατά το έτος 1933. Το υπόλοιπο χρονικό διάστημα έως και την επιβολή της δικτατορίας του Μεταξά σημειώθηκε μία σταθερή περίπου εξέλιξη. Εκτός αυτών, σαφή εικόνα της συχνότητας των παραβάσεων, κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων, παρουσιάζει και η διαχωριστική προσέγγιση ανάμεσα στις καταδικαστικές αποφάσεις του

Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων και των παραπεμπτικών βουλευμάτων σε βαθμό κακουργήματος. Η ανάγνωση του πρώτου γραφήματος (γράφ. 6) μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η υπεροχή της ημερησίας συχνότητας είναι αισθητή έναντι της νυχτερινής. Βεβαίως και η παρουσία του αδήλου χρονικού διαστήματος είναι ενδεικτική για το είδος των πλημμεληματικών υποθέσεων. Κάτι ανάλογο παρατηρείται και στον χρόνο τελέσεως των υποθέσεων που παραπέμφθηκαν σε δίκη σε βαθμό κακουργήματος (γράφ. 7). Συγκεκριμένα, δεν επιβεβαιώνεται καθόλου η συχνότητα της νύχτας, ενώ μόνο μία περίπτωση ημέρας σημειούται. Αντίθετα, είναι ξεκάθαρη και εδώ η υπεροχή του αδήλου, κάτι που παραπέμπει, έστω εμμέσως, σε γεγονότα που συνέβησαν την διάρκεια της νύκτας και κατ' επέκταση σε περιπτώσεις κατ' εξοχήν κλοπών και λαθρεμπορίου.

Πίν. 5. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων για παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου και παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος).

Χρόνος	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Ημέρα	44 1	35	36	35	151
Νύκτα	6	7	1		14
Αδηλο	39 2	21 3	14 1	6 2	88
Σύνολο	92	66	52	43	253

Γράφ. 6. Χρόνος τελέσεως καταδικασθέντων υποθέσεων για παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων σε βαθμό πλημμελήματος.

Γράφ. 7. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων για παραβιάσεις των περιουσιακών δικαιωμάτων που παραπέμφθηκαν σε δίκη με βούλευμα σε βαθμό κακουργήματος.

Συγκρατώντας τις ανωτέρω διαπιστώσεις, όπως άλλωστε οι πίνακες και τα γραφήματα αποκαλύπτουν, μεταφερόμαστε στην ερμηνευτική προσέγγιση των παραβάσεων κατά της δημόσιας ή ιδιωτικής περιουσίας καθώς και στα συμπεράσματα για το κοινωνικό περιβάλλον που προκύπτουν από την εμφάνιση αυτών. Επιλέγουμε την ξεχωριστή προσέγγιση των φαινομένων εστιάζοντας κάθε φορά στην απόσπαση στοιχείων που θα μας οδηγήσουν στην ανάδειξη των ζητούμενων.

Όπως ήδη έχει λεχθεί, η έξαρση των περιπτώσεων ληστειών, κλοπών και ζωοκλοπών στον Ηπειρωτικό χώρο, από τον 19ο αιώνα, αναμφισβήτητα αναπυρώνει απορίες και για κρατικές υπαιτιότητες όσον αφορά την επικράτηση αυτών. Παράγοντες όπως η μετάβαση από την κτηνοτροφική στην βιομηχανική κοινωνία αποδείχθηκε ότι συνέβαλαν στην εξέλιξη των φαινομένων. Στην ίδια κατεύθυνση άλλες σταθερές, όπως ο συσχετισμός ληστείας - οικονομίας - πληθωρισμού λειτούργησε ενισχυτικά στην διατήρηση σχετικών πράξεων. Πρόκειται, δηλαδή, για τον περιγραφόμενο από το προηγούμενο κεφάλαιο έμμεσο μηχανισμό συγκρατήσεως του πληθωρισμού (ακουσίως ή εκουσίως) μέσω των ληστρικών παραβάσεων. Παράλληλα, η βασική διαπίστωση της διαχρονικής παρουσίας ενός κράτους με έντονα στοιχεία καταστολής σε συνδυασμό με την ποινικοποίηση της φτώχειας υποδαύλισε πολλές φορές έμμεσα σχετικές συμπεριφορές. Έτσι, η αύξηση των μέτρων, του αριθμού κρατουμένων στις φυλακές, η αυστηρότητα των νόμων και η κατασταλτική παρουσία της χωροφυλακής, ίσως, επιφανειακά περιόρισαν την ληστεία ως φαινόμενο, ουσιαστικά όμως διαίωνισαν ή και αύξησαν τις προϋποθέσεις, που προκαλούσαν παραβάσεις εναντίον περιουσιακών δικαιωμάτων. Κάτι, το οποίο είναι εμφανές καθ' όλη την δεκαετία του 1930 αλλά και ευρύτερα κατά τον Μεσοπόλεμο. Καθοριστική για αυτήν την κατάσταση υπήρξε, ενδεχομένως, και μία κατηγορία φτωχών ανθρώπων στις πόλεις, οι οποίοι δεν μπορούσαν να επιβιώσουν, παρά τη σχετική τους αγροτική προέλευση και διαβιούσαν ως αποκλεισμένοι από το κοινωνικό σύνολο¹⁵, με συνέπεια την αύξηση της οικονομικής παρανομίας. Κάτι ανάλογο συνέβη και στις φυλακές ή στους τόπους εξορίας όπου δημιουργήθηκε ένα εργοστάσιο «δεύτερου αποκλεισμού» για τους ήδη κοινωνικά αποκλεισμένους πολίτες¹⁶. Κατ' αντιστοιχία στο ίδιο ερμηνευτικό πλαίσιο εντάσσουμε και την περίπτωση της Ηπείρου (συμπεριλαμβανομένων των Ιωαννίνων). Συνεπώς, η επικράτηση των παραβιάσεων των περιουσιακών δικαιωμάτων αντικατόπτρισε μία κοινωνική σύγχυση αλλά και μία οικονομική εξαθλίωση, χαρακτηριστικό της συγκεκριμένης εποχής.

Η ληστεία, οι κλοπές¹⁷ και οι υπεξαίρεσεις αποτέλεσαν την βασική παράμετρο της συγκεκριμένης διερεύνησης. Η αρχαική έρευνα ανέδειξε αξιόλογα στοιχεία για την ισχυρή συχνότητα ληστρικών συμβάντων και κλοπών, τόσο στην επαρχία όσο και την πόλη των Ιωαννίνων. Η παρουσία φυσικά των συγκεκριμένων

¹⁵ Πέτρος Πιζάνιας, *Οι φτωχοί των πόλεων, η τεχνογνωσία της επιβίωσης στην Ελλάδα το μεσοπόλεμο*, Αθήνα 1993, σ. 18.

¹⁶ Γιάννης Πανούσης, *Το έγκλημα του φτωχού και η φτώχεια ως έγκλημα*, Αθήνα - Κομοτηνή 2002, σ. 33.

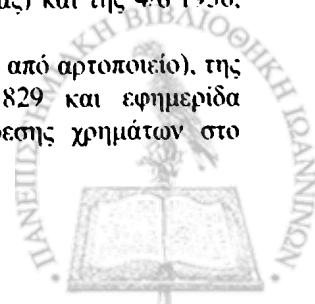
¹⁷ Χρήστος Τσουραμάνης, *Ανάλυση Εγκλημάτων, εγκληματολογική προσέγγιση*, Αθήνα - Κομοτηνή, 1990, σσ. 112 - 126, Κωνσταντίνος Ν. Βουγιούκας, *Το έγκλημα της κλοπής*, Θεσσαλονίκη 1952, σσ. 19 - 21, Ηλίας Γάφος, «Το έγκλημα της κλοπής», *Ποινικά Χρονικά*, τόμ. ΙΖ' (1967), Αθήνα, σσ. 320 - 329 και 385 - 395, Α. Καραγεωργιάδου - Παύλου, *Συμβολή εις την μελέτην των ψυχοπαθολογικών παραγόντων της κλοπής*, Αθήνα 1955, σ. 20 και Στέφανος Κ. Αναγνωστάκης, *Εγκληματολογία, ειδικό μέρος, ανθρωποκτονία, απάτη, κλοπή*, Αθήνα 1980, σσ. 125 - 130.

ποινικών αδικημάτων διαφοροποιούνταν σε σχέση με την εντοπιότητα των συμβάντων. Είναι ενδεικτική, ως προς αυτό, η μεγάλη συχνότητα των κλοπών στην πόλη σε σχέση με τις ληστείες. Κάτι, που δεν ίσχυε στην επαρχία, όπου εκεί η παρουσία των δύο παραβάσεων απαντάται περισσότερο έντονη και ισοδύναμη. Το αστικό περιβάλλον, δηλαδή, λιγότευε τις περιπτώσεις ληστειών, οι οποίες προϋπέθεταν κατ' εξοχήν χρήση βίας σε αντίθεση με την κλοπή, όπου τα «αλλότρια» αφαιρούνταν χωρίς την παρουσία του ιδιοκτήτη. Στα Ιωάννινα κυριάρχησαν οι περιπτώσεις κλοπών «δια ρήξεως» καθώς επίσης ενεφανίσθησαν και συμβάντα κλοπών από συμμορίες. Εστίες κλοπής αποτέλεσαν κυρίως τα καταστήματα, οι δημόσιες υπηρεσίες και οι «ευκατάστατες» οικίες, ενώ βασικό στοιχείο αναζήτησης κατά την κλοπή αποτελούσαν τα χρηματικά ποσά και τα αντικείμενα αξίας. Κάτι, που δεικνύει τα υλιστικά χαρακτηριστικά της παράβασης σε αντίθεση με τα γνωρίσματα αυτής κατά τον προηγούμενο αιώνα.

Ο τύπος των Ιωαννίνων ανέπτυξε πλούσια αρθρογραφία σχετικά με τις κλοπές¹⁸ και τις υπεξαιρέσεις¹⁹ ενώ πρόβαινε σε κριτική και αναλυτική παρουσίαση των γεγονότων. Γενικώς, οι εφημερίδες αρέσκονταν να ασχολούνται καθημερινά με τις ληστείες και τις κλοπές, ως απόρροια και συνήθη τακτική από τα ληστρικά φαινόμενα του παρελθόντος. Οι λιτοί τίτλοι, όπως «κλοπή οικίας» ή «διάρρηξη παντοπωλείου» σε συνδυασμό, όμως, με το επικριτικό περιεχόμενο του σχετικού κειμένου αποτελούσαν την βασική δομή των συγκεκριμένων δημοσιευμάτων. Ταυτοχρόνως, η εφημερίδα διαδραμάτιζε και τον ήδη επιβεβαιωμένο ρόλο της σε σχέση με την διαμόρφωση κοινωνικών δεδομένων. Πέραν, δηλαδή, της επιφανειακής και δικαιολογημένης ενδεχομένως έκφρασης αγωνίας για τα γινόμενα στην πόλη, έμμεσα επιτυγχανόταν και ο στόχος της απόδοσης μίας εικόνας της κοινωνίας που ενθάρρυνε την χρήση μέτρων. Προς αυτήν την κατεύθυνση ήταν συνήθης η πρακτική της αποδόσεως ευθυνών στην αστυνομία για την ύπαρξη

¹⁸ Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 27/11/1933, Αρ. 277/156 (αφορά ληστεία στο κρεοπωλείο του Γεωργίου Ζαφείρη), της 23/7/1934, Αρ. 308/187 (αφορά ληστεία στο Δημοτικό γυμναστήριο της πόλης) και της 6/4/1936, Αρ. 400/279, εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 21/7/1933, Αρ. 4238/3787 (αφορά διάρρηξη οικίας επί της οδού Ανεξαρτησίας), της 30/7/1933, Αρ. 4246/3809 (αφορά διάρρηξη σε φαρμακείο), της 10/8/1933, Αρ. 4255/3809 (αφορά απόπειρα κλοπής σε οικία), της 23/5/1934, Αρ. 7835/17 (αφορά κλοπή στην οικία του δικηγόρου Β. Γιαννάκου), της 21/7/1934, Αρ. 7835/59 (αφορά διάρρηξη του Δημοτικού Γυμναστηρίου), της 21/9/1934, Αρ. 7837/106 (αφορά διάρρηξη σε ξενοδοχείο), της 20/10/1934, Αρ. 7837/131 (αφορά διάρρηξη σε παντοπωλείο της οδού Αρχιμανδρείου), της 17/3/1935, Αρ. 7837/240 (αφορά διάρρηξη σε αρτοποιείο), της 20/3/1935, Αρ. 7837/242 (αφορά διάρρηξη εκκλησίας), της 29/3/1936 και Αρ. 7837/598, της 9/4/1936, Αρ. 7837/557 (αφορά διάρρηξη του Δημοτικού Μουσείου), της 11/3/1936, Αρ. 8337/43 (αφορά σύλληψη διαρρηκτού) και της 16/6/1936, Αρ. 8397/46 (αφορά κλοπή παντοπωλείου), εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 24/7/1933, Αρ. 835 (αφορά διάρρηξη στο εμπορικό κατάστημα Μαρνέλη), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 19-7-1933, Αρ. 1937 (αφορά διάρρηξη του εμπορικού καταστήματος Σίννη), της 21/7/1933, Αρ. 1939, της 22/7/1933, Αρ. 1940 και της 1/8/1933, Αρ. 1948 (αφορά διάρρηξη του καταστήματος Μαρνέλη), της 8/8/1933, Αρ. 1957 (αφορά διάρρηξη κρεοπωλείου), της 10/8/1933, Αρ. 1959 (αφορά απόπειρα διάρρηξης σε οικία), της 13/12/1933, Αρ. 2065 (αφορά κλοπές σε οικίες), της 27/2/1934, Αρ. 2125 (αφορά κλοπή οικίας), της 9/12/1934, Αρ. 2405 (αφορά κλοπή κρεοπωλείου), της 18/3/1936, Αρ. 2735 (αφορά κλοπή οικίας), της 10/6/1936, Αρ. 2804 (αφορά κλοπή οικίας), της 11/6/1936, Αρ. 2805 (αφορά κλοπή ειδών αυτοκινήτου), της 16/6/1936, Αρ. 2809 (αφορά κλοπή οικίας), της 25/4/1936, Αρ. 2767 (αφορά κλοπή οικίας) και της 4/6/1936, Αρ. 2799 (αφορά ανακάλυψη σπείρας).

¹⁹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 9/7/1935, Αρ. 7837/328 (αφορά υπεξαίρεση άρτου από αρτοποιείο), της 13/2/1936, Αρ. 7837/510, εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 3/7/1933, Αρ. 829 και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 1/9/1934, Αρ. 2306 (αφορά υπόθεση υπεξαίρεσης χρημάτων στο Εμπορικό Επιμελητήριο).

σχετικών κρουσμάτων, η οποία και σήμαινε έμμεσα προτροπή για αύξηση των μέτρων. Δημοσιεύματα με το παρακάτω ύφος κυριαρχούσαν στην αρθρογραφία: «...Υπεύθυνος δεν δύναται να είναι άλλος από την αστυνομία...και συμβαίνει συχνά την νύκτα να μην συναντά κανείς ούτε ίχνος χωροφύλακα...»²⁰, «...Τελεία χαλάρωσις της Δημοσίας ασφαλείας παρετηρήθη τελευταίως εις την πόλιν μας...»²¹ ή «...την πρωΐαν της παρελθούσης Δευτέρας, των αστυνομικών οργάνων βαθέως ρογχαλιζόντων εις τας αγκάλας του γλυκυτάτου θεού των ονείρων...»²².

Στην παγίωση των σχετικών ειδήσεων συνέβαλε και το ενδιαφέρον των αναγνωστών που χαρακτηριζόταν υψηλό καθώς η κλοπή και η ληστεία είχαν καταστεί σ'τη συνειδήσή τους ως τα κατ' εξοχήν αδικήματα στην ιεραρχία των παραβάσεων. Ακόμη περισσότερο, μάλιστα, όταν τα δημοσιεύματα αφορούσαν κυρίως γεγονότα στην πόλη των Ιωαννίνων, με αποτέλεσμα την πρόκληση μεγαλύτερου ενδιαφέροντος. Βεβαίως, ο τύπος απασχολήθηκε και με συμβάντα τα οποία δεν έφθασαν ποτέ στις αίθουσες των δικαστηρίων, αφού δεν μπόρεσαν να εξιχνιαστούν. Στην ίδια κατεύθυνση εντασσόταν και ο μεγάλος αριθμός ανάλογων βουλευμάτων του Πρωτοδικείου Ιωαννίνων καθώς και η πληθώρα δικών σε όλες τις βαθμίδες της ποινικής δικαιοσύνης.

Επιχειρώντας μία αναλυτικότερη προσέγγιση στα χαρακτηριστικά των σχετικών συμβάντων διαπιστώνουμε ότι η συχνότητα αυτών καθ' όλη τη μεταβενιζελική περίοδο εξελίχθηκε κατά τρόπο σταθερό. Η διερεύνηση του αρχαιακού υλικού προσδιόρισε ότι η πλειοψηφία των συγκεκριμένων αδικημάτων πραγματοποιήθηκε κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Ενδιαφέρον στοιχείο επίσης αποτελεί και η δυνατότητα εξαγωγής συμπερασμάτων σχετικά με τον τόπο κατοικίας των δραστών. Είναι διακριτό ότι υπερίσχυαν σε εγκληματικότητα οι δράστες οι οποίοι κατοικούσαν στα Ιωάννινα, σε σύγκριση με αυτούς που προέρχονταν από την ενδοχώρα του Νομού ή και από περιοχές εκτός Ηπείρου.

Πως όμως θα μπορούσαμε να συνδέσουμε το φαινόμενο της κλοπής στην πόλη με την οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου; Απάντηση στο ερώτημα δίδουν τα ίδια τα κλοπιμαία που δεν είναι άλλα από χρήματα και καθημερινά χρηστικά αντικείμενα: σιγαρέτα, χρυσαφικά, είδη ρουχισμού, εργαλεία, οινοπνευματώδη ή τρόφιμα είναι μερικά από τα αντικείμενα που αποτέλεσαν λεία κλοπής. Θα πρέπει, ωστόσο, να επισημάνουμε ιδιαίτερα τις αυξημένες περιπτώσεις κλοπής υφασμάτων και ειδών ένδυσης καθώς υποδεικνύουν την οικονομική ένδεια και ένα πλαίσιο προτεραιοτήτων, τουλάχιστον σε αντίθεση με την σύγχρονη πραγματικότητα. Συνεχίζοντας με τα δεδομένα των προσφερομένων πηγών, διαπιστώνουμε ότι στόχοι κλοπών αποτελούσαν δύο κύρια σημεία: οι οικίες και τα καταστήματα, εμπορικά και ειδών τροφίμων.

Κατά την διερεύνηση των αρχαιακών πηγών εξάγουμε το συμπέρασμα ότι η συχνότητα των κλοπών σε συνδυασμό με την τοπική αρθρογραφία είχε δημιουργήσει ένα κλίμα ανησυχίας στην τοπική κοινωνία. Αξίζει να σταθούμε σε μερικές ιδιαίτερες περιπτώσεις που συνέτειναν στην ανάπτυξη αυτής της κοινωνικής αναταραχής. Επί παραδείγματι, η κλοπή αρχαιοτήτων από το Δημοτικό Μουσείο τον Απρίλιο του 1936²³ αποτέλεσε εστία προβληματισμού για τις αρχές και τον

²⁰ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 21/7/1933, Αρ. 4238/3787.

²¹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ, της 21/7/1933, Αρ. 1939.

²² Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 24/7/1933, Αρ. 835.

²³ Το δημοσίευμα της Κραυγής ανέφερε: «Στο Δημοτικό Μουσείο της πόλεως μας έλαβε χώρα θρασύτατη κλοπή αντικειμένων μεγάλης αρχαιολογικής αξίας. Τα αντικείμενα άτινα εκλάπησαν είναι: 1) μαρμάρινη κεφαλή Αφροδίτης, 2) 5 χρηστήριοι Δέλτου του Μαντείου Δωδώνης, 3) εν δισκοπότηρον

τύπο, ενώ στην ίδια κατεύθυνση σημειώνεται η κλοπή στο Δημοτικό Γυμναστήριο τον Ιούλιο του 1934²⁴ και η διάρρηξη στο υφασματοεμπορικό κατάστημα Μαρνέλη τον Ιούλιο του 1933²⁵ με λεία υφάσματα αξίας άνω των 40.000 δραχμών.

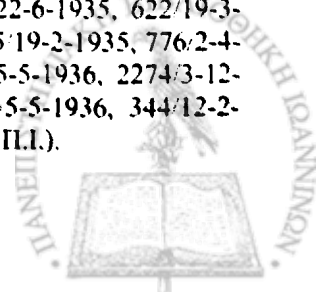
Από την άλλη πλευρά η απάντηση της δικαιοσύνης στην ανωτέρω πραγματικότητα διαφαίνεται σε συνάρτηση με τον αριθμό των υποθέσεων που εκδικάστηκαν. Στο επίπεδο του Πλημμελειοδικείου, τουλάχιστον σε πρωτόδοκο επίπεδο, διακρίνουμε ευκρινώς έναν μεγάλο αριθμό καταδικαστικών αποφάσεων²⁶, ο οποίος δεικνύει τόσο την συχνότητα των γεγονότων όσο και την τάση σε σχέση με την απόδοση της δικαιοσύνης. Εξυπακούεται, όμως, ότι και το αριθμητικό μέγεθος

17ου αιώνας εκ σμάλτου, 4) χάλκινον αγαλματίδιον αιγός, 5) εις δρομεύς εύρημα Δωδώνης και 6) εβδομήκοντα αργυρά και χάλκινα νομίσματα», (Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ, της 6/4/1936, Αρ. 279). Επίσης βλ. εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ, της 10/4/1936, Αρ. 1939 και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 9/4/1936, Αρ. 7837/557. Διαφωτιστική για τον απόηχο και τις επιπτώσεις της κλοπής στην τοπική κοινωνία είναι η αγόρευση του εφόρου Αρχαιοτήτων σε συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου Ιωαννίνων: «...Ο Παριστάμενος έφορος κ. Παπαδημητρίου λέγει τα εξής: Λυπούμαι ότι έρχομαι εις την πόλιν σας εις τοιαύτας στιγμάς και ουχί εις καλλιτέρας τοιαύτας.- Συγχαίρω τας Δημοτικάς Αρχάς δια την σύστασιν του Μουσείου και δια την καταβαλλομένην προσπάθειαν προς πλουτισμόν αυτού όπερ αποδεικνύει το μορφωτικόν και πνευματικόν επίπεδον των κατοίκων της πόλεως... Ως προς την γινομένην κλοπήν η μεν αποκάλυψις των δραστών είναι βεβαίως έργον των ανακριτικών αρχών. Ως προς την ασφάλειαν αυτού εξ' όσον εξ' αυτοψίας αντελήφθη δεν είναι αυτή εξασφαλισμένη ούτε δε το προσωπικόν αυτής κατάλληλον... Με μεγάλην χαράν εχαιρετίσθη προ έτους η ίδρυσις του Μουσείου σας υπό τους αρχαιολογικούς κύκλους. Πρέπει όμως να καθορισθή πλέον συγκεκριμένως ο σκοπός του Μουσείου σας. Φρονούμεν ότι ο σκοπός του Μουσείου δεν πρέπει να εξέλθη κυρίως πέραν του Ηπειρωτικού Βυζαντινού και μεσαιωνικού ενδιαφέροντος χωρίς να παραμεληθή και το Αρχαιολογικόν ενδιαφέρον... Επαναλαμβάνομεν ότι δεν είναι εύκολος η εξακρίβωσις της γνησιότητας των νομισμάτων ούτε υπάρχουσιν εκμαγεία νομισμάτων δια την ευχερή διάγνωσιν της γνησιότητας και της ιστορικής αξίας των νομισμάτων... Ως προς την γενομένην κλοπήν εγένετο θόρυβος δυσανάλογος προς την σημασίαν του γεγονότος. Εκλάπησαν: 1) εν χάλκινον αγαλμάτιον οπλίτου του 7ου αιώνας είχε σημασίαν δια την εξέλιξιν της τέχνης, δεν είχε όμως εξαιρετικήν αξίαν, ημί εκτιμώμεν την αξίαν εις 2.000 δραχ. 2) εν αγαλμάτιον γυναικός γεωμετρικόν επίσης του 7ου αιώνας. 3) εν ανάγλυφον γοργόνος η αξία του οποίου ήτο 5.000 δραχμών. Το αγαλμάτιον τούτο είχε τεχνικήν αξίαν. 4) εν κύπελον το οποίον είχε αξίαν μόνον κατά την περιεκτικότητα του χρυσού. Ηκούσαμεν ότι ήτο επίχρυσον επομένως η αξία του ήτο μικρά 5) Μία αιξ εκ Δωδώνης, τοιαύτα αντικείμενα αρχαία υπάρχουσι πάμπολα. 6) μία χάλκινη πλαξ εκ Δωδώνης διαλαμβάνουσα ερωτήματα προς το Μαντείου, αι τοιοῦται πλάκαι έχουσι αξίαν μέχρι της δημοσιεύσεως του περιεχομένου αυτών. Μετά την δημοσίευσιν δεν έχουσι αξίαν. 7) διάφοροι χάλκινοι λαβαί, τα τοιαύτα αντικείμενα είναι αξίας ουχί ανωτέρως των 500 δραχμών. 8) 60 νομίσματα χάλκινα και μερικά αργυρά ων η αξία είναι συνήθως μικρά λαμβανομένου υπ' όψιν ότι δεν πρόκειται περί αγνώστων τοιοῦτων, 9) μία μαρμαρίνη κεφαλή ρωμαϊκής τέχνης αξίας μη υπερβαινούσης τας 500 δρχ. Όλων των κλαπέντων αντικειμένων πλην του κυπέλου η αξία δεν υπερβαίνει τας 20.000 δραχμάς, οι δε κλέπται δεν θα λάβωσιν πέραν του ποσού των 15.000 δραχμών...». (Α. Δ. Ι., φακ. 23, Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ. Σ. του Δ. Ι. 1936, Πρακτικό της Συνεδριάσεως του Δημοτικού Συμβουλίου Δήμου Ιωαννιτών αριθμ. 20/8-4-1936, απόφ. 74, σσ. 52 - 56).

²⁴ Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 23/7/1934, Αρ. 308/187, εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 21/7/1934 και Αρ. 7835/59.

²⁵ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ, της 21/7/1933, Αρ. 1939, της 22/7/1933, Αρ. 1940 και της 1/8/1933, Αρ. 1948, Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 24/7/1933, Αρ. 835.

²⁶ Αποφάσεις του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2340/18-11-1933, 323/24-2-1933, 1032/11-5-1935, 541/16-3-1934, 1007/19-5-1934, 2230/7-11-1933, 2597/16-12-1933, 1005/19-5-1933, 1742/22-9-1934, 177/23-1-1934, 1049/22-5-1934, 1168/2-6-1934, 435/6-3-1934, 2432/28-11-1933, 259/29-1-1935, 72/13-1-1934, 695/17-4-1934, 2052/16-10-1934, 1139/2-6-1934, 415/6-3-1934, 267/20-2-1934, 416/6-3-1934, 1287/12-6-1934, 2449/2-12-1933, 1395/22-6-1935, 622/19-3-1935, 1087/14-5-1935, 2073/15-10-1935, 1288/12-6-1934, 1777/22-9-1934, 445/19-2-1935, 776/2-4-1935, 559/16-3-1934, 2017/12-10-1935, 958/7-5-1935, 1407/22-6-1935, 880/5-5-1936, 2274/3-12-1935, 1976/30-10-1937, 809/2-5-1936, 2129/24-10-1936, 352/3-3-1936, 879/5-5-1936, 344/12-2-1934, 2563/12-12-1933, 1322/16-6-1934, 2104/19-10-1935, 1631/19-9-1936 (Α.Π.Ι.).

των υποθέσεων με απαλλακτική έκβαση²⁷, που δεν είναι μικρό, εκφράζει την παρουσία των συγκεκριμένων πράξεων, πέραν της επιτυχούς ή μη διαλεύκανσής τους. Στην ίδια κατεύθυνση σημειούται και η εύρεση 5 παραπεμπτικών βουλευμάτων²⁸, τα οποία σχετίζονται με αφαίρεση χρηστικών κυρίως αντικειμένων στην πόλη των Ιωαννίνων, κάτι που επιβεβαιώνει για άλλη μία φορά τις προτεραιότητες σε αξιακό επίπεδο.

Αν όμως οι κλοπές αντανakλούν μία μορφή παραβίασης των περιουσιακών δικαιωμάτων και υποδηλώνουν μέσω της λείας αυτών ένα περιβάλλον με οικονομικές αντιξοότητες, ωστόσο και στις περιπτώσεις υπεξαίρέσεων και υφαιρέσεων, μέσω των δικαστικών αρχείων, οδηγούμαστε σε σχετικά συμπεράσματα. «...Εν Ιωαννίνους εν έτει 1933 και εντεύθεν μέχρι του έτους 1937 διακατέχων και φυλάττων... ήτοι 24 τόμους της Μεγάλης Ελληνικής Εγκυκλοπαίδειας "Πυρσός" ...τα κατεκράτησε τα ηνάλωσεν εν όλω ή εν μέρει...»²⁹ ή «...εν Ιωαννίνους κατά το έτος 1934 διακατέχων και φυλάττων ξένα κινητά πράγματα ήτοι δρχ. 1.000 της κοινότητας Τσέργιανης...τα κατεκράτησε και τα ηνάλωσε εν όλω...»³⁰ αναφέρουν δύο από τα σχετικά παραπεμπτικά βουλεύματα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών³¹. Υποθέσεις, δηλαδή, όπου τα οικονομικά κίνητρα είναι εμφανή σε επίπεδο καθημερινότητας. Ομοίως, ως προς τα χαρακτηριστικά, και το περιεχόμενο των υποθέσεων που εκδικάσθηκαν στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο³² της πόλης.

²⁷ Αποφάσεις του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1769/22-9-1934, 2401/25-11-1933, 179/23-1-1934, 773/21-4-1934, 264/11-2-1936, 1305/16-6-1936, 954/7-5-1935, 2180/19-11-1935, 1798/24-9-1935, 582/19-3-1934, 2363/10-11-1936, 2070/15-10-1935, 1764/21-9-1935, 2284/3-11-1936, 759/25-4-1936, 1209/6-6-1936, 1749/28-9-1937, 1169/2-6-1936, 1381/23-6-1934, 1042/11-5-1935, 567/17-3-1934, 1879/3-10-1936 (Α.Π.Ι.).

²⁸ Βουλεύματα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 384/31-3-1936 (αφορά κλοπή ραφείου), υπ' αριθμ. 385/31-3-1936 (αφορά κλοπή ειδών ρουχισμού), υπ' αριθμ. 571/3-6-1936 (αφορά κλοπή οικίας), υπ' αριθμ. 612/13-6-1936 (αφορά κλοπή οικίας) και υπ' αριθμ. 673/24-6-1936 (αφορά κλοπή οικίας) (Α.Π.Ι.).

²⁹ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 113/30-1-1937 (Α.Π.Ι.).

³⁰ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 673/28-6-1935 (Α.Π.Ι.).

³¹ Για περιπτώσεις υπεξαίρέσεων κατά το διάστημα 1933 - 1936 έχουν εκδοθεί επίσης και τα ακόλουθα βουλεύματα: Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 40/28-1-1935 (αφορά υπεξαίρεση 530 δρχ.), υπ' αριθμ. 626/28-6-1935 (αφορά υπεξαίρεση χρημάτων), υπ' αριθμ. 398/31-3-1936 (αφορά υπεξαίρεση εξαρτημάτων αυτοκινήτου), υπ' αριθμ. 436/30-4-1936 (αφορά υπεξαίρεση ειδών οικιακής χρήσεως), υπ' αριθμ. 630/30-6-1938 (αφορά υπεξαίρεση χρημάτων από κοινοτικούς συμβούλους). Ως μείζονος σημασίας υπόθεση υπεξαίρεσης για την πόλη των Ιωαννίνων καταγράφηκε από τα δικαστικά αρχεία και τον τύπο το «σκάνδαλο» του Εμπορικού Επιμελητηρίου Ιωαννίνων. Η υπεξαίρεση χρημάτων διαπιστώθηκε για το διάστημα 6/4/1928 έως τον Μάιο του 1933 με υπαίτιους μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου του Επιμελητηρίου (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 777/2-8-1935) (Α.Π.Ι.). Σχετικά βλ. και την εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 1/9/1934, Αρ. 2306.

³² Αποφάσεις του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων με καταδικαστική έκβαση υπ' αριθμ. 565/16-3-1934, 1784/25-9-1934, 948/15-5-1934, 1773/22-9-1934, 1316/1-6-1937, 1771/22-9-1934, 1895/2-10-1933, 118/15-1-1935, 1044/22-5-1934, 564/17-3-1934, 2514/9-12-1933, 1697/19-9-1933, 1117/29-5-1934, 573/16-3-1934, 854/5-5-1934, 830/28-4-1934, 45/11-1-1936, 1920/6-10-1936, 1700/18-9-1935, 231/8-2-1936, 2134/22-10-1935, 1443/27-6-1936, 1924/5-10-1935, 1876/3-10-1936, 1825/29-9-1936, 1318/1-6-1937, 1944/23-10-1937, 148/20-1-1934, 663/27-3-1934, 1826/29-9-1936, 365/27-2-1934 και αποφάσεις του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων με αθωωτική έκβαση υπ' αριθμ. 1059/26-5-1934, 2300/14-11-1933, 627/24-3-1934, 905/12-5-1934, 1010/19-5-1934, 1043/22-5-1934, 1717/18-9-1934, 2016/13-10-1934, 1588/24-8-1937, 2145/28-10-1933, 2050/16-10-1934, 173/23-1-1934, 831/28-4-1934, 1324/18-6-1935, 555/16-3-1934, 1772/22-9-1934, 1848/29-9-1933, 1976/9-10-1934, 833/28-4-1934, 365/3-3-1936, 2247/3-11-1934, 1672/23-8-1934, 529/26-2-1935, 2758/18-12-1934, 378/3-3-1936, 2021/12-10-1935, 1761/21-9-1935, 292/2-2-1935, 2178/27-10-1936, 1528/21-7-1936,

Για την συνέχεια μετατοπιζόμαστε σε μία από τις μορφές του οικονομικού εγκλήματος, η οποία την περίοδο του Μεσοπολέμου σημείωσε έξαρση και αφορά την τοκογλυφία. Τόσο στον ύπαιθρο χώρο όσο και στην πόλη των Ιωαννίνων, το φαινόμενο αποτέλεσε φανερό δείγμα μίας οικονομικής δυστοκίας σε σχέση με τις πολιτικοκοινωνικές συνθήκες της εποχής. Η αυξημένη φορολογία, σε συνδυασμό με τον οικονομικό μαρασμό του Μεσοπολέμου, η εισροή των προσφύγων³³, οι καλλιεργητικές ανάγκες και οι υποχρεώσεις σε οικογενειακό επίπεδο συμπεριλαμβάνονται στις κυρίες αιτίες για την καταφυγή στον παράνομο χρηματικό δανεισμό. Ικανός αριθμός πληθυσμού, τόσο από τον αγροτικό κόσμο όσο και από τον αστικό συντέλεσε στην αύξηση του φαινομένου και αναγκάστηκε να πορευτεί με τις σχετικές επιπτώσεις.

Ο αριθμός των κρουσμάτων τοκογλυφίας, όπως διαπιστώνεται από τα τεκμήρια των εφημερίδων, ήταν μεγάλος αλλά μικρός αριθμός σχετικών υποθέσεων κατέληγε στην δικαιοσύνη. Τόσο οι βιοτικές ανάγκες των δανειζομένων όσο και η επίθεση απειλών από τους τοκογλύφους συνέδραμαν αποφασιστικά στην διατήρηση του φαινομένου. Παρόλα αυτά, οι αποσπασματικές μαρτυρίες των βουλευμάτων, των εκδικασθέντων σχετικών υποθέσεων αλλά και του τύπου κρίνονται ικανές για την εξαγωγή ευκρινών συμπερασμάτων για την συγκεκριμένη πραγματικότητα και την ανάδειξη των συνθηκών που οδήγησαν στη λύση της τοκογλυφίας.

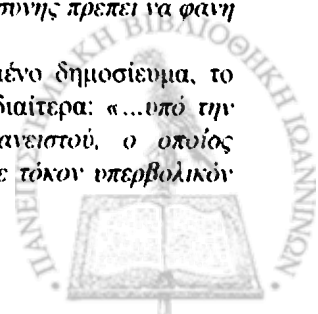
Σχηματίζοντας λοιπόν μία γενική άποψη για την έξαρση της τοκογλυφίας, στρεφόμαστε στα διαθέσιμα σχετικά τεκμήρια. Ήδη, από την έναρξη της δεκαετίας του 1930, οι εφημερίδες των Ιωαννίνων σε συνεχή δημοσιεύματά τους υπογράμμιζαν την παρουσία του φαινομένου και εγκαλούσαν τους κρατικούς φορείς προς την εξεύρεση λύσεων. Η εφημερίδα «Ήπειρος», με συνεχή δημοσιεύματά της, σκιαγράφησε τα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης παράβασης και επεσήμανε τα κατά τη γνώμη της στοιχεία που την υποδαύλιζαν. Μπορούμε να στηριχθούμε σε αυτήν την μαρτυρία και να λάβουμε έτσι μία πρώτη εικόνα για την συχνότητα του φαινομένου στην πόλη. Η εφημερίδα χαρακτήριζε την τοκογλυφία ως «κοινωνική γάγγραινα»³⁴ και τόνιζε την αδυναμία του τότε ισχύοντος νόμου να επιφέρει αποτελέσματα εναντίον της τοκογλυφίας³⁵. Εναργώς, έκρινε ως ανεπαρκή

2294/7-11-1936, 2097/20-10-1936, 1223/9-6-1936, 2482/17-12-1935, 948/12-5-1936, 766/25-4-1936, 2365/10-11-1936, 1271/13-6-1936, 1167/2-6-1934, 1133/18-5-1935, 348/9-2-1937, 2327/10-11-1934, 1273/29-5-1937, 1546/21-7-1936, 764/25-4-1936 (Α.Π.Ι.).

³³ Για την ένταξη των προσφύγων και τον επηρεασμό της ελληνικής οικονομίας βλ. Μαργαρίτα Δρίτσα, «Πρόσφυγες και εκβιομηχάνιση», *Ελευθέριος Βενιζέλος: Κοινωνία, οικονομία, πολιτική στην εποχή του*, (επιμ. Θ. Βερέμης, Γ. Γουλμής), Αθήνα 1989, σ. 61, Μιχαήλ Νοταράς, *Η αγροτική αποκατάσταση των προσφύγων*, Αθήνα 1934, σ. 124. Για άλλη σχετική βιβλιογραφία βλέπε και Κώστας Κόμης, *Νησιωτικά, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, δημογραφικές ανακατατάξεις και οικονομικές διαμορφώσεις. Από την οθωμανική περίοδο στον 20ό αιώνα*, Ιωάννινα 2004, σσ. 80 - 82 (ιδίως υποσ. 277).

³⁴ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 2/9/1930, Αρ. 359242/73042. Το δημοσίευμα ανέφερε χαρακτηριστικά για την τοκογλυφία: «...Ήτο δε αδύνατον να καταδιωχθεί η οργιάζουσα με τόκους υπερόγκους ογδοήκοντα και εκατόν τοις εκατόν πολλάκις, με το υποχρεωτικόν μειδιάμα, του πονετικώς ενδιαφερομένου και συμπαθούντος φίλου τοκογλύφου, δια την έλλειψιν πάντοτε νομικών πειστηρίων... και είναι τόσον γνωστοί και δακτυλοδεικτούμενοι εις κάθε πόλιν και αγοράν οι μεγαλοσχήμενες πολλάκις και ευγενέστατοι και αξιοπρεπείς αυτοί κύριοι, ώστε το έργον της δικαιοσύνης πρέπει να φανή απέναντι των αγριότατο και αμείλικτο...».

³⁵ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 27/9/1930, Αρ. 359242/73042. Στο συγκεκριμένο δημοσίευμα, το οποίο υπέγραφε ο Θεόδωρος Μέρτζος, με τίτλο «η τοκογλυφία» τονιζόταν ιδιαίτερα: «...υπό την πίεσιν λοιπόν της ανάγκης και της δυστυχίας κρούει την θύραν του δανειστού, ο οποίος εκμεταλλεύόμενος την δεινήν του οικονομικήν θέσιν δεν διστάζει να δανείζει με τόκον υπερβολικόν

τον νόμο του 1911 «περί τιμωρίας της τοκογλυφίας»³⁶, υποδείκνυε στους υπερχρεωμένους πολίτες τον τρόπο ώστε να επιτύχουν εωφελή ποινική παρέμβαση³⁷, ενώ δημοσίευσε και τον απολογισμό του πολιτικού γραφείου του πρωθυπουργού Ελευθερίου Βενιζέλου³⁸ για την τοκογλυφία στον ελληνικό χώρο καθώς και σχετική εγκύκλιο του Υπουργείου Δικαιοσύνης³⁹. Στην ίδια κατεύθυνση, λίγους μήνες αργότερα, στόχευσαν και τα δημοσιεύματα της εφημερίδας «Κραυγή». Η εφημερίδα σημείωσε την ανάγκη ιδρύσεως κρατικών ενεχυροδανειστηρίων στις πόλεις, ως μέσον για την μείωση των σχετικών κρουσμάτων⁴⁰, ενώ με την έναρξη του 1933 προέτρεπε τους δανειζομένους να καταγγείλουν τους τοκογλύφους, διότι το συγκεκριμένο αδίκημα είχε τάσεις «πραγματικής μάστιγας»⁴¹.

πέραν των ορίων των επιτρεπομένων υπό του νόμου. Γνωρίζει να λαμβάνη όλα τα προφυλακτικά μέτρα κατά τοιαύτο έντεχνον και πανούργον τρόπον, ώστε να μη είναι εύκολον να πέση εις την οδοντοστοιχίαν του Ποινικού Νόμου... Πολλοί περιουσία μεγαλοσχήμων καρχαριών εμεγεθύνθησαν δια των δακρύων, του ιδρώτος και των αναστεναγμών των βιοπαλαιστών που όλην την περιουσίαν εξαναγκάστησαν να παραχωρήσωσι και αυτό το δέρμα των ακόμη εις τους άλλους...».

³⁶ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 28/10/1930, Αρ. 3592447/730447. Το δημοσίευμα της εφημερίδας ανέφερε για τον ισχύοντα τότε νόμο: «...Ο ισχύων σήμερον νόμος περί τιμωρίας της τοκογλυφίας έχει τεθή το πρώτον εις εφαρμογήν από του έτους 1911 και πάντοτε εχρησίμευε προς αναχαίτησιν των υπερόγκων αξιώσεων του κεφαλαίου...ο νόμος όμως ούτος προϋποθέτει μήνυσιν του αδικηθέντος δια να καταστή δυνατή η ενέργεια δικαστικής διώξεως και τιμωρηθή ο τοκογλύφος. Όταν μάλιστα πρόκειται περί μεμονωμένης πράξεως τοκογλυφίας ο αδικηθείς πρέπει να βοηθήση τας αρχάς όσον μπορεί και αν είναι δυνατόν να υποδείξει όλα τα μέσα τα οποία θα αποδείξουν ότι πράγματι υπάρχει περίπτωση τοκογλυφίας...».

³⁷ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 28/10/1930, Αρ. 3592447/730447. Η εφημερίδα προέτρεπε τους πολίτες για μία επιτυχημένη ποινική δίωξη κατά των τοκογλύφων: «Δια να έχη αποτελέσματα καλά η ποινική δίωξις πρέπει τα θύματα της τοκογλυφίας να αναφέρωνται εις τας δικαστικάς αρχάς, προτού έλθη η ημερομηνία της εξοφλήσεως του χρέους των διότι τότε ίσως να είναι αργά και να μην είναι δυνατόν να προληφθή η οικονομική καταστροφή του οφειλέτου...».

³⁸ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 28/10/1930, Αρ. 3592447/730447 και της 29/10/1930, Αρ. 3592448/730448. Στην ανακοίνωση του πολιτικού γραφείου του πρωθυπουργού Ελευθερίου Βενιζέλου αναφερόταν χαρακτηριστικά: «...Εις γνώσιν της Κυβερνήσεως περιήλθον σοβαραί περιπτώσεις τοκογλυφίας. Καταγγελίαί αρχών και του τύπου, υπομνήματα και διαμαρτυρίαί γεωργικών οργανώσεων και συλλόγων, ανέφερον, ότι πλείστας, ιδίως αγροτικάς περιφέρειας, το κακόν επεξετάθη επικυνδύνως, οι δε τοκογλύφοι οργιάζουν κυριολεκτικώς εις βάρος των πτωχών αγροτών και βιοπαλαιστών των οποίων αποστραγγίζουν την τιμίαν εργασίαν. Αι καταγγελθήσαι περιπτώσεις είναι αληθώς ανατριχιαστικά. Εις τα Τρίκαλα ανεφέρθη ότι εγένετο δανεισμός με 800 %, εις Πολυτεχνίον της Μυτιλήνης με 300 %, εις Ξάνθην με 400 %... Βεβαίως η Κυβέρνησις εφρόντισε να απαλλάξη τους αγρότας από τους όνυχας των τοκογλύφων δια της ιδρύσεως της Αγροτικής Τραπέζης, δεν δύναται όμως να μείνη και αδιάφορος προ των διαμαρτυριών των μικροϊδιοκτητών και επαγγελματιών των περισσότερων επαρχιών του Κράτους...Ήδη το Υπουργείον Δικαιοσύνης κατόπιν συνεννοήσεως με το Πολιτικόν Γραφείον απηύθυνε σχετικές οδηγίας εις τους Εισαγγελείς Εφετών Θράκης και Αιγαίου ένθα παρουσιάσθησαν τα μεγαλύτερα κρούσματα, να διωχθούν αυστηρώς οι τοκογλύφοι...».

³⁹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 1/11/1930, Αρ. 3542415/730451. Παράλληλα με την εγκύκλιο του Υπουργείου Δικαιοσύνης για την τοκογλυφία, την ίδια περίοδο καταρτίσθηκε και ετέρα εγκύκλιος σχετική με το ζήτημα της συνωνυμίας: *Επειδή μέχρι σήμερον πολλαί άτοποι περιπτώσεις παρουσιάσθησαν εις βάρος πολιτών, πολλοί των οποίων μέχρις αποδείξεως της ταυτότητός των επί πολλάς ημέρας εκρετήθησαν εις τα κρατητήρια, απεφασίσθη, όπως η σχετική νομοθεσία μεταβληθή προς όφελος αυτών...».*

⁴⁰ Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 1/1/1931, Αρ. 139/1. Το συγκεκριμένο δημοσίευμα τονίζει την εμφανή ελάττωση της τοκογλυφίας στις αγροτικές περιοχές μετά την ίδρυση της Αγροτικής Τράπεζας και προτείνει αντίστοιχα και για την πόλη των Ιωαννίνων την ίδρυση ενεχυροδανειστηρίων, των οποίων τα κεφάλαια θα μπορούσε να τα παραχωρήσει υπό την εγγύηση του κράτους η Εθνική Τράπεζα.

⁴¹ Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 25/12/1932, Αρ. 232/111. Η εφημερίδα σε κύριο άρθρο της ανέφερε σχετικά: «...οι δανειζόμενοι οι οποίοι πρέπει να λάβουν ανάλογα μέτρα εναντίον των και να μην περιμένουν από τους αρμοδίους οι οποίοι δεν είναι δυνατόν να μυρίσουν τους όνυχας των και να αναγνωρίσουν τους τοκογλύφους. Εμπρός καταγγείλατέ τους και να είσθε βέβαιοι ότι θα το πληρώσουν

Συνεχίζοντας την αναλυτική εξέταση των δεδομένων, διαπιστώνεται ότι ο αριθμός των καταγεγραμμένων περιπτώσεων τοκογλυφίας στο Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων, σε σύγκριση με άλλα ποινικά αδικήματα, κρίνεται μηδαμινός, ως απόρροια κυρίως της έλλειψης καταγγελιών και υποβολής μηνύσεων εναντίον των τοκογλύφων. Αποδεικτικό ως προς αυτό, ήταν η ύπαρξη δύο μόνο καταδικαστικών αποφάσεων του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για υποθέσεις τοκογλυφίας, οι οποίες μάλιστα χρονικά δεν εντάσσονταν απόλυτα στην υπό εξέταση περίοδο. Ειδικότερα, πρόκειται για την περίπτωση του 79χρονου Μ..., συνταξιούχου δάσκαλου και κατοίκου Ιωαννίνων, ο οποίος κατηγορήθηκε για άσκηση τοκογλυφίας στην πόλη, από την 1η Φεβρουαρίου του 1930 έως την 1η Μαΐου 1937⁴². Στην ίδια κατεύθυνση καταγράφεται και η περίπτωση του 39χρονου περιπερούχου Δ..., κατοίκου Ιωαννίνων, ο οποίος ασκούσε τοκογλυφικό δανεισμό από το 1933 έως και το 1939, σε διαδοχικές χρονικές περιόδους. Πάντως, σύμφωνα με το παραπεμπτικό βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων⁴³ κατηγορήθηκε για παράνομο δανεισμό σε έξι συμπολίτες του, με επιτόκιο που έφθασε έως και 432%!⁴⁴.

Ως προέκταση των ανωτέρω, αξίζει να επισημανθεί ότι καθ' όλη την περίοδο από το 1933 έως το 1936, σημειώθηκαν άλλες τέσσερις περιπτώσεις εκδίκασης υποθέσεων τοκογλυφίας⁴⁵. Η ιδιαιτερότητα όμως αυτών έγκειται στο γεγονός ότι η απόφαση του δικαστηρίου ήταν αθωωτική για τους κατηγορούμενους. Συνεπώς, οι αποδεδειγμένες περιπτώσεις τοκογλυφίας περιορίζονται στα δύο προηγηθέντα συμβάντα. Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, προκύπτουν κάποιες χρήσιμες διαπιστώσεις σχετικά με την σκιαγράφηση της κοινωνικής ιδιοσυστασίας των ιδίων των τοκογλύφων. Η εκ των πραγμάτων επιβαλλόμενη οικονομική ανεξαρτησία και η σχετική κοινωνική αποδοχή αποκαλύπτονται στον χαρακτήρα των δύο καταδικασθέντων. Η «σεβαστή μορφή» ενός συνταξιούχου διδασκάλου, σε συνδυασμό με την οικονομική ευστάθεια, που του προσέφερε η σταθερή μισθοδότηση καθώς και η «γνώριμη όψη» ενός περιπερούχου, ο οποίος ενδεχομένως είχε οικονομική αυτάρκεια, συνθέτουν τα απαιτούμενα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας ενός τοκογλύφου. Γενικότερα, όμως, αντιλαμβανόμαστε ένα σύστημα οικονομικού δανεισμού, το οποίο πέρα από την οικονομική κρίση υποδηλώνει και μία αδυναμία του κρατικού μηχανισμού να ελέγξει ή να εποπτεύσει την διακίνηση του χρήματος, ιδιαίτερα στην περιφέρεια αλλά και ταυτοχρόνως μία δυσλειτουργία του όλου τραπεζικού συστήματος. Αναμφισβήτητα, αυτή η μορφή της τοκογλυφίας, όπως παρουσιάζεται ανωτέρω, αποκαλύπτει ένα ασφυκτικό οικονομικό περιβάλλον για τους πολίτες σε συνάρτηση πάντα με τα οικονομικά δεδομένα της περιόδου.

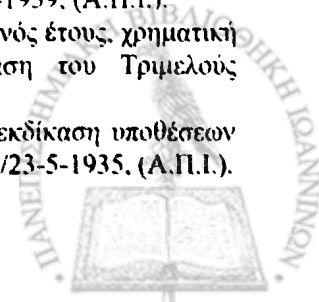
ακριβιά» και εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 1/1/1933, Αρ. 233/112: «...Ήδη όμως οπότε αρχίζει και η κατανομή των φορολογουμένων επιστώμεν την προσοχήν του κ. Οικονομικού Εφόρου όστις δέον να καταφέρει κατ' αυτών τον φορολογικόν πέλεκυν αλύπητα. Ποίοι είναι αυτοί τους γνωρίζομεν πολύ καλά. Είναι δακτυλοδεικτούμενοι από ολόκληρον την κοινωνία μας».

⁴² Το Τριμελές Πλημμελειοδικείο καταδίκασε τον κατηγορούμενο σε φυλάκιση 2¹/₂ μηνών και χρηματική ποινή 2.000 δρχ. (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 109/22-1-1938) (Α.Π.Ι.).

⁴³ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 436/30-6-1939. (Α.Π.Ι.).

⁴⁴ Το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων καταδίκασε τον Δ... σε φυλάκιση ενός έτους, χρηματική ποινή 20.000 δρχ. και στέρηση δικαιωμάτων για πέντε έτη (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1642/31-10-1939). (Α.Π.Ι.).

⁴⁵ Οι αθωωτικές αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων σε εκδίκαση υποθέσεων τοκογλυφίας ήταν: 750/30-3-1934, 2049/16-10-1934, 2168/27-10-1934 και 1069/23-5-1935. (Α.Π.Ι.).

Εμμένοντας στις ανωτέρω διαπιστώσεις, συνεχίζουμε με μία άλλη μορφή εκδήλωσης των παραβιάσεων των περιουσιακών δικαιωμάτων: την απάτη⁴⁶. Στην πόλη των Ιωαννίνων η παράβαση της απάτης εμφάνισε αισθητή παρουσία, τόσο σε ατομικό κριτήριο όσο και σε συλλογικό, κυρίως με την εξαπάτηση σε επίπεδο διαχείρισης περιουσίας, ατομικής ή του Δημοσίου. Πριν, ωστόσο, προχωρήσουμε στην άντληση στοιχείων για το φαινόμενο σε σχέση με την οικονομική πραγματικότητα, οφείλουμε να προβούμε σε κάποιες διαπιστώσεις για την μορφή του αδικήματος. Στα κύρια γνωρίσματα της απάτης λογίζεται η δυσκολία στην διαλεύκανση του αδικήματος, εξαιτίας της πολυπλοκότητας κατά την διάπραξή της. Επικουρικά, εντάσσουμε και μία διαπίστωση σχετικά με την ψυχοσύνθεση και την προσωπικότητα των θυμάτων και των δραστών της απάτης. Συγκεκριμένα, η πράξη προϋποθέτει την ευήθεια και το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των θυμάτων⁴⁷, σε συνδυασμό με την σχετικά αυξημένη ικανότητα των δραστών⁴⁸, ενώ το βασικό «τεχνικό μέσον» που χρησιμοποιείται από το δράστη για την επίτευξη της απάτης είναι το ψεύδος⁴⁹.

Η σχετική διερεύνηση στα δικαστικά αρχεία, κατά την μεταβενιζελική περίοδο αποκάλυψε την σταθερή συχνότητα του αδικήματος στην πόλη των Ιωαννίνων⁵⁰. Η αύξηση των οικονομικών αναγκών, η εσωστρέφεια της αγοράς, ιδιαίτερα μετά την οικονομική ύφεση και την πλήθυνση του οικονομικού επισιτισμού, ευνόησε την συντήρηση ή και την επέκταση των οικονομικών παραβατικοτήτων και κατ' αναλογία και των απατών. Βεβαίως, κρίνεται απαραίτητο να αναφερθεί, ότι η συχνότητα των αδικημάτων της απάτης στην πόλη των Ιωαννίνων αφορά περιπτώσεις σε προσωπικό κυρίως επίπεδο και λιγότερο εναντίον του Δημοσίου. Η ύπαρξη σχετικών παραπεμπτικών βουλευμάτων ενισχύει αυτές τις θέσεις, καθώς περιγράφουν τεχνάσματα πολιτών να οικειοποιηθούν παρανόμως χρήματα, αλλά ευρύτερα αντικατοπτρίζει ένα πλαίσιο κοινωνικών και ηθικών αξιών για ένα μέρος της τοπικής κοινωνίας. Για παράδειγμα, η ύπαρξη σχετικού παραπεμπτικού βουλευματος⁵¹ προς το Ειδικό Πενταμελές Εφετείο Κερκύρας για υπόθεση με τον τεχνικό βοηθό Δημοσίων Έργων Π..., ο οποίος κατηγορήθηκε ότι εξαπάτησε και ζημίωσε το ελληνικό δημόσιο για δεδουλευμένα τα οποία δεν πραγματοποίησε⁵² ή η παραπομπή για απάτη και πλαστογραφία της

⁴⁶ Χρήστος Τσουραμάνης, *Ανάλυση εγκλημάτων, εγκληματολογική προσέγγιση*, Αθήνα - Κομοτηνή, 1990, σσ. 170 - 171. Επίσης για το έγκλημα της απάτης και ιδιαίτερα για τον τρόπο θεώρησής του την συγκεκριμένη περίοδο βλ. Δ. Ι. Καρανίκας, *Οι απατεώνες*, Αθήνα 1939, και F. E. Louwage, *Ψυχολογία του απατεώνας*, «Σωφρονιστική Επιθεώρηση», Αθήνα 1948, σσ. 3 - 9.

⁴⁷ Παρασκευή Κουιδά Βρεττού, *Το έγκλημα και οι κοινωνικοί του προσδιορισμοί, Λευκάδα 1900 - 1940, ό. π.*, σ. 141.

⁴⁸ Χρήστος Τσουραμάνης, *Ανάλυση Εγκλημάτων, εγκληματολογική προσέγγιση, ό. π.*, σ. 170.

⁴⁹ Στέφανος Κ. Αναγνωστάκης, *Εγκληματολογία ειδικό μέρος, ανθρωποκτονία - απάτη - κλοπή*, Αθήνα 1980, σσ. 78 - 79.

⁵⁰ Σε πανελλήνια κλίμακα παρουσιάστηκε τριπλασιασμός των καταδικαστικών αποφάσεων εγκλημάτων απάτης το 1934, σε σύγκριση με το 1928. Συγκεκριμένα το 1928 οι καταδικαστικές αποφάσεις για απάτη ανέρχονταν σε 364, ενώ το 1934 σε 1.263. Δηλαδή επί 10.000 κατοίκων της επικράτειας το μεν 1928 καταδικάζονταν για απάτη 0,58 άτομα και το 1934 1,88 άτομα. (Κωνσταντίνος Γ. Γαρδίκας, *Εγκληματολογία*, τόμ. Β', τεύχ. Α', εν Αθήναις 1947, σ. 326).

⁵¹ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 387/7-6-1935, (Α.Π.Ι.).

⁵² Σύμφωνα με το παραπεμπτικό βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων ο κατηγορούμενος: «... α) εν Ιωαννίνοις την 24ην Οκτωβρίου 1933 θέλων να βλάψη άλλον ήτοι το Ελληνικόν δημόσιον και να περιποιήση εις εαυτόν ασυγχώρητον όφελος παρέστησεν εν γνώσει ψευδή πράγματα ως αληθή και απέκρυψε και παρεσιώπησε αθεμίτως πράγματα αληθή, ήτοι εις τον παρ' αυτού γενόμενον κατά την ανωτέρω χρονολογίαν λογαριασμόν προς πιστοποίησιν προς πληρωμήν εκτελεσθεισών εργασιών και προμηθείας υλικού προς τον Γ. Δ., εργολάβον, εκτέλεσαντα την ανέγερσιν

χήρας Μ..., κατοίκου Ιωαννίνων σε βάρος του Δημοσίου τα έτη 1934 - 1935⁵³ ή, εν τέλει, η παραπομπή των Σ... και Π..., κατοίκων Σέπερης Αλβανίας, οι οποίοι κατασκεύασαν ψευδή χρέη, μέσω δανειστικού συμβολαίου συνταχθέντος στα Ιωάννινα, το 1933 και 1934, εναντίον θείου τους στην Αλβανία⁵⁴, καταδεικνύουν τα ανωτέρω συμπεράσματα. Ωστόσο, παράλληλα με τα παραπεμπτικά βουλεύματα και οι εκδικασθείσες καταδικαστικές αποφάσεις⁵⁵ του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων, στις οποίες διαπιστώνουμε ότι οι ένοχοι είχαν ως κύριο κίνητρο την εξασφάλιση χρημάτων, συνηγόρησαν στην σταθερή εξέλιξη του φαινομένου.

Με αυτά τα δεδομένα, το φαινόμενο της απάτης στα Ιωάννινα καθ' όλη την εξεταζόμενη περίοδο σημείωσε μία σταθερή πορεία με ενδείξεις αύξησης. Οι δράστες μετέρχονταν διάφορα μέσα ώστε να εξαπατήσουν και κυρίως να αποσπάσουν χρήματα ή να απαλλαγούν από οικονομικές υποχρεώσεις προς το κράτος. Η συγκεκριμένη πρακτική από πολίτες των Ιωαννίνων είχε απόρροια εκτός από την απάτη και την μεταχείριση μίας άλλης σχετικής παράβασης: την πλαστογραφία⁵⁶. Σύμφωνα μάλιστα με τα διαθέσιμα αρχειακά στοιχεία,

του Αστυνομικού Σταθμού Γυφτοκάμπου, επιστοποίησεν ότι ήτο δυνατόν να πληρωθή εις αυτό το ποσόν 22.455 δρχ. ως εκτελέσαντα τας κάτωθι εργασίας ήτοι 1) εσκαφάς θεμελίων 3,66 κ.μ. 2) καθαίρεσιν λιθοδομών εν γένει παλαιού κτιρίου 29,66 κ.μ. ... 7) ξυλεία πριονιστί επί τόπου των έργων 2 κ.μ. αξίας εν όλω των ανωτέρω εκτελεσθεισών εργασιών δραχ. 11.200 και εντεύθεν έβλαψε το Ελληνικόν Δημόσιον και ωφελήθη ο ίδιος εισπράξας παρά του Δημοσίου Ταμείου το ποσόν 22.455 δρχ. το δε ποσόν της απάτης υπερβαίνει τας 10.000 δρχ. β) εν Ιωαννίνοις την 28ην Αυγούστου 1933 δημόσιος ων υπάλληλος ... και επί τη επισιμότητι της αρχής του εβεβαίωσε και επεμαρτύρησεν εν γνώσει μη αληθή πράγματα ως αληθή ήτοι, ότι συνετάγη μεταξύ αυτού υπό την ανωτέρω ιδιότητά του και του εργολάβου Γ... πίναξ των εκτελεσθησομένων εργασιών αποπερατώσεως και επεκτάσεως του Αστυνομικού Σταθμού Γυφτοκάμπου Ζαγορίου εμιμήθη δε εις το έγγραφον τούτο την υπογραφήν του εργολάβου Γ..., το τοιοούτον δι' έπραξε δια να περικομήση ωφέλειαν αθέμιτον εις εαυτόν και δια να βλάψη το Δημόσιον και εντεύθεν εις το Ελληνικόν Δημόσιον προελθούσα ζημία είναι πλέον των 5000 δρχ....», (Α.Π.Ι.).

⁵³ Σύμφωνα με το κατηγορητήριο η χήρα Μ... «... εν Ιωαννίνοις από τις 3 Αυγούστου 1934 μέχρι και της 31 Μαρτίου 1935 κατ' εξακολούθησιν θέλουσα να βλάβη το Ελληνικόν Δημόσιον και να περιποιήση εις εαυτήν ασυγχώρητον όφελος ... λαμβάνουσα σύνταξιν παρά του Δημοσίου Ταμείου Δωδώνης δια την εν πολέμω απώλειαν τέκνον, ως θύμα πολέμου ... απέκρυψε δολίως τον μετά του Ο... τελεσθέντα δεύτερον γάμου της ... και δεν επήλθε αυτή μεταβολή επιφέρουσα διακοπήν της συντάξεως και ούτω εισέπραξε παρανόμως το ποσόν των 2.370 δρχ...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 496/29-4-1937), (Α.Π.Ι.).

⁵⁴ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 953/9-11-1935, (Α.Π.Ι.).

⁵⁵ α) Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 719/17-4-1934 με πρόστιμο 75 δρχ. (αφορά υπόθεση απάτης σχετική με χαρτοπαιξία παιχνιδιού «πόκερ» στα Ιωάννινα από τις 22 έως τις 28 Απριλίου 1933), β) Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2186/30-10-1934 με ποινή φυλάκισης 2 μηνών (αφορά υπόθεση απάτης σχετική με ποσότητα καρατίων χρυσού στα Ιωάννινα από τις 20-6-1933 έως τις 10-7-1933), γ) Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2371/21-11-1933 με ποινή φυλάκισης 1 μηνός (αφορά υπόθεση απάτης σχετική με εμπόριο υποδημάτων στα Ιωάννινα στις 19-8-1933) και δ) Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1285/12-6-1934 με χρηματική ποινή 400 δρχ. (αφορά υπόθεση απάτης σχετική με την εξάσκηση του ιατρικού επαγγέλματος στα Ιωάννινα τον Οκτώβριο του 1933), ε) Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 327/22-2-1936 με ποινή φυλάκισης 95 ημερών (αφορά υπόθεση απάτης ως προς τα χρέη σχετικά με ψευδή σύσταση συμβολαίου δανεισμού στα Ιωάννινα στις 5-3-1934), στ) Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 931/12-5-1936 με ποινή φυλάκισης 15 ημερών (αφορά υπόθεση απάτης σχετική με ψευδείς συμφωνίες στα Ιωάννινα τον Αύγουστο του 1935) και ζ) Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1243 9-6-1936 με φυλάκιση 4 μηνών (αφορά υπόθεση απάτης σχετική με εξαπάτηση πελατών αρτοποιείου από υπάλληλο το 1935) (Α.Π.Ι.).

⁵⁶ Ιδιαίτερα την περίοδο του Μεσοπολέμου, όπως εμφανίζεται και από τον ισχύοντα ποινικό νόμο, το έγκλημα της πλαστογραφίας διαχωριζόταν στις ακόλουθες βασικές κατηγορίες: Πλαστογραφία

τουλάχιστον στην πόλη των Ιωαννίνων, η εμφάνιση της πλαστογραφίας ήταν περισσότερο συχνή σε σύγκριση με την απάτη.

Γενικότερα, είναι αποδεκτό ότι το αδίκημα της πλαστογραφίας προϋποθέτει κυρίως την κατάρτιση πλαστού εγγράφου ή τη νόθευσή του⁵⁷. Συνεπώς, θα λέγαμε ότι, προσβάλλει την δημόσια πίστη ή γενικότερα την εμπιστοσύνη. Καταχωρίζουμε, όμως, αυτή στα «οικονομικά εγκλήματα», ως μία από τις παραβατικότητες της οποίας τα κίνητρα είναι κυρίως οικονομικά. Επίσης, όπως διαπιστώθηκε από την διερεύνηση του αδικήματος στην πόλη των Ιωαννίνων, η πλαστογραφία συγκαταλέγεται στις παραβάσεις εκείνες, των οποίων η διάρκεια της διάπραξής τους ξεπερνούσε πολλές φορές τα χρονικά περιθώρια του ενός έτους. Επιπλέον, προκύπτει πως η πλαστογραφία ανήκε στην κατηγορία των παραβάσεων, των οποίων οι φυσικοί ή οι ηθικοί αυτουργοί ήταν συχνά αξιωματούχοι διαφόρων κρατικών υπηρεσιών καθώς και επαγγελματίες της πόλης.

Πράγματι, αποδείξεις διαφθοράς του κρατικού μηχανισμού μπορούμε να εντοπίσουμε κατά την διερεύνηση σχετικών περιπτώσεων. Παραπεμπτικό βούλευμα⁵⁸ σε βαθμό κακουργήματος για υπόθεση πλαστογραφίας, από τις 23 Φεβρουαρίου 1929 έως τον Ιούνιο του 1934 εκδόθηκε για τον Ν... διεκπεραιωτή Διοικητικών Υποθέσεων της Γενικής Διοίκησης Ηπείρου, ενώ στο υπό κρίση βούλευμα ως κατηγορούμενοι ευρίσκονταν και ο Υπουργός - Γενικός Διοικητής Ηπείρου Αχιλλέας Καλεύρας, ο τμηματάρχης της Γενικής Διοίκησης και άλλοι αξιωματούχοι⁵⁹. Στην ίδια κατεύθυνση καταγράφεται ενδεικτικά και η παραπομπή του Σ..., δημοτικού υπαλλήλου Ιωαννίνων και λογιστού, στο Πενταμελές Ειδικό Εφετείο Κερκύρας για πλαστογραφία, υπεξαίρεση, υπεξαγωγή δημοσίων εγγράφων και ιδιοποίηση από το 1932 έως το 1934⁶⁰. Συνεπώς, διαπιστώνουμε ευκρινώς και

δημοσίου εγγράφου, πλαστογραφία υπό δημοσίων υπαλλήλων, πλαστογραφία σε ιδιωτικά έγγραφα, χρήση πλαστού εγγράφου, πλαστογραφία πιστωτικών γραμματίων και νόθευση σφραγίδων (Κωνσταντίνος Ν. Κωστής, *Ερμηνεία του εν Ελλάδι ισχύοντος ποινικού νόμου*, τόμος Β', εν Αθήναις 1928, σελ. 264 - 307).

⁵⁷ Άγγελος Ι. Κωνσταντινίδης, «Σκέψεις και παρατηρήσεις στο έγκλημα της πλαστογραφίας», *Μνήμη Ν. Χωραφά, Η. Γάφου, Κ. Γαρδίκια*, τόμ. Ι, Αθήνα, 1986, σ. 272 και Β. Hogan, *The rise and fall of forgery*, «Criminal Law Review», τόμ. 81 (1974), σσ. 81 - 91. Ένα έγγραφο μπορεί να είναι «γνήσιο» και παρόλα αυτά να είναι «ψεύτικο». Το «γνήσιο» αφορά την προέλευση ενώ το «αληθές» το περιεχόμενο. Έτσι ένα έγγραφο που δεν είναι «γνήσιο» μπορεί να είναι «αληθές», π.χ. ο αναρμόδιος, που διορθώνει το «ψεύτικο» περιεχόμενο του εγγράφου.

⁵⁸ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 53/20-1-1936, (Α.Π.Ι.).

⁵⁹ Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης «... ο Ν... εν Ιωαννίνους τον Μάιο 1934 διακατέχων και φυλάτων ξένα κινητά κτήματα ήτοι 125,839,60%, ας εισέπραξεν από το Δημόσιον ταμείον Πωγωνίου ως εντολοδόχος της Α... χήρας Σ... ως και των λοιπών δικαιούχων τέκνων της ... οφειλομένην υπό του Δημοσίου δια το από 23 Φεβρουαρίου 1929 μέχρι τέλους Ιουνίου 1934 χρονικόν διάστημα ... κατεκράτησε εκ τούτων χρηματικόν ποσόν υπερβαίνων τας δέκα χιλιάδας δραχμάς και ηνάλωσε τούτο χωρίς να έχη πρόχειρα τα μέσα προς αντικατάστασιν και γενομένης της απαιτήσεως ούτε απέδωκε το υπεξαιρεθέν ποσόν ούτε ικανοποίησε παραχρήμα εντελώς εκείνους εις τους οποίους ανήκεν...».

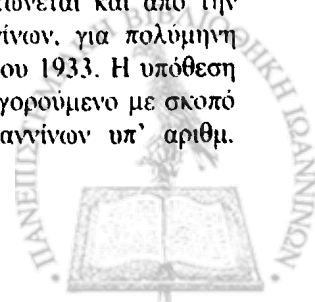
⁶⁰ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 130/11-2-1937, (Α.Π.Ι.). Σύμφωνα με το κατηγορητήριο ο Σ... «... εν Ιωαννίνους κατά το από του 1932 μέχρι του 1934 χρονικόν διάστημα κατ' εξακολούθησιν, λογιστής του Δήμου Ιωαννίνων ... παρεμόρφωσε την έννοιαν γνησίων δημοσίων εγγράφων εκδοδομένων και επικεκυρωμένων από άλλας δημοσίας αρχάς, μεταβαλών, προσθέσας και εξαλείψας γράμματα λέξεις και αριθμούς και εξέδωκεν έγγραφα επ' ονόματι άλλων, ως να ήσαν παρ' αυτών τούτων εκδοδομένα, μιμηθείς εις ταύτα και την υπογραφήν άλλων, ως και ιδιωτικών φερόντων υπογραφήν ιδιωτικήν και άτινα δεν στηρίζονται εις επίσημον διαβεβαίωσιν και έχουσιν ως αντικείμενον την απόδειξιν, την ύπαρξιν και την πρόσκτησιν δικαίων και ενόχων ..., β) κατά τον αυτόν, ως άνω τόπον και χρόνον και υπό την εκτεθείσαν ιδιότητα του ιδιοποιήθη χρήματα ..., γ) εν Ιωαννίνους από του Απριλίου 1933 μέχρι τέλους Δεκεμβρίου 1934 κατ' εξακολούθησιν, ... , παρέστησεν εν γνώσει ψευδή πράγματα ως αληθή ήτοι εις τα εντάλματα πληρωμής

μέσω αυτών των υποθέσεων ότι το κύριο γνώρισμα της πλειοψηφίας των πλαστογραφιών ήταν το οικονομικό όφελος. Παράλληλα διακρίνουμε και μία αποφασιστικότητα στην πάταξη του φαινομένου από πλευράς της δικαιοσύνης, τόσο μέσω των παραπεμπτικών βουλευμάτων⁶¹ όσο και της επιβολής των δικαστικών αποφάσεων⁶².

του μισθού του άτινα προήγαγε προς υπογραφήν εις τον Δήμαρχον Ιωαννινών και επληρώνοντο υπό του ταμείου Δωδώνης, ανέγραφε ότι ο μηνιαίος μισθός του ήτο 3.500, η εντεύθεν δε ζημία και το προκύψαν ασυγχώρητον κέρδος υπερβαίνει την τιμήν των δεκάκις χιλίων δρχ...». Νωρίτερα του βουλευματος, στις 29 Ιουλίου 1935, ο Ανακριτής Ιωαννίνων Κίμων Καβάγιας είχε προβεί στην έκδοση εντάλματος συλλήψεως εναντίον του Σ... . Σε αυτό αναφερόταν μεταξύ άλλων: «...επειδή ο Σ..., κάτοικος Ιωαννίνων, λογιστής Δήμου Ιωαννίνων κατηγορείται 1) επί πλαστογραφία δημοσίων εγγράφων... 2) εξαφανίσει δημοσίων εγγράφων... 3) απάτη εις βάρος του Δήμου Ιωαννίνων... 4) υπεξαιρέσει..., πράξει γενομέναις εν Ιωαννίνοις κατά το από του 1932 μέχρι του 1934 χρονικόν διάστημα κατ' εξακολούθησιν... Εντελλόμεθα την σύλληψιν και την ενώπιον μας προσαγωγήν του άνω ειρημένου κατηγορουμένου...» (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 31-7-1935, Αρ. 7837/347).

⁶¹ Επιπρόσθετα, καταγράφηκε η περίπτωση πλαστογραφίας του ιχθυοπώλη Χ..., ο οποίος αλλοίωσε οικονομικά ποσά εξοφλητικών αποδείξεων στα Ιωάννινα κατά τα έτη 1934 και 1935. Το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων πιστοποιώντας την πράξη του, τον παρέπεμψε με βούλευμα. Σύμφωνα με το σκεπτικό της παραπομπής «... τον Μάιον του 1930 ο μηνυτής εδάνεισε τον κατηγορούμενον 180.000 δρχ. ... ο κατηγορούμενος ούτος μέχρι μεν τον Μάιον του 1933 ανελλιπώς και εμπροθέσμως εξεπλήρου την υποχρέωσίν του, μετά δε τον μήνα τούτον άρχισε να καταβάλλη τμηματικώς τους οφειλομένους τόκους και ελάμβανε παρά του μηνυτού εξοφλητικές αποδείξεις, ας συνέτασε μεν ο ίδιος, υπέγραφε δε ο μηνυτής πάντοτε και καλή τη πίστει. ... Ωσαύτως εις τας εξοφλητικές ταύτας αποδείξεις ο κατηγορούμενος άφηνε κενόν μεταξύ της λέξεως απόδειξις δια δραχμάς και του κυρίου σώματος της αποδείξεως, εξ υστεροβουλίας πάντοτε, διότι μετέπειτα συνεπλήρωνε των κενών των αποδείξεων δια προσθήκης λέξεων και ούτω ενεφανίζετο εξ αυτών ότι το ποσόν, όπερ κατεβάλλετο και συνετάσσετο εκάστη απόδειξις αφεώρα ορισμένην οφειλήν αυτού αντιστοιχούσα εις ωρισμένον μήνα τον οποίον ανέγραφεν εν τη αποδείξει κατά προσθήκην...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1025/27-11-1935), (Α.Π.Ι.). Επιμένοντας στο ίδιο θέμα, αναδεικνύουμε την υπόθεση πλαστογραφίας, με κίνητρο το χρηματικό κέρδος, των εμπόρων Ε... και Δ..., οι οποίοι διέπραξαν το αδίκημα κατά το χρονικό διάστημα από τις 19 Μαρτίου έως την 1 Απριλίου 1934. Ο τύπος με διαδοχικά δημοσιεύματα, ασχολήθηκε με το θέμα, εξαιτίας της πολυπλοκότητας της υποθέσεως αλλά και της ισχυρής κοινωνικής θέσης των κατηγορουμένων στην πόλη. Σύμφωνα με την εφημερίδα «Ηπειρος» οι έμποροι «... είχαν εκτυπώσει εις το τυπογραφείον Κ... τεσσαράκοντα πλαστά φυλλάδια αναπήρων και θυμάτων πολέμου, εφ' ών ανέγραψαν διάφορα ονόματα ανυπάρκτων συνταξιούχων, χρησιμοποιήσαντες πλαστάς σφραγίδας κοινοτήτων και πλαστογραφήσαντες την υπογραφήν του ταμία, ώστε να εξαπατήσωσι τον ταμίαν κατορθώσαντες να εισπράξωσι εξ εζ' αυτών, ήτοι 4.500 δρχ...» (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 17/11/1934, Αρ. 7837/154. Η ίδια εφημερίδα αναφέρεται για την υπόθεση και στα φύλλα της 18/11/1934, Αρ. 7837/157 και της 20/11/1934, Αρ. 7837/154). Η διαλεύκανση της υποθέσεως κατέληξε στην έκδοση παραπεμπτικού βουλευματος από το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων, σύμφωνα με το οποίο παραπεμπόταν στο Ειδικό Πενταμελές Εφετείο Κερκύρας ως ένοχος μόνον ο Ε... (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 14/18-1-1935), (Α.Π.Ι.). Ανάλογη υπήρξε και η περίπτωση του Δ..., δικαστικού κλητήρα του Πταισματοδικείου Ιωαννίνων, ο οποίος πλαστογράφησε σε έγγραφα κλήσεως μαρτύρων, προς ιδιωτικό όφελος, στις 17 Νοεμβρίου 1934 (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1187/20-12-1935), (Α.Π.Ι.). Τον ίδιο μήνα συμπεριλαμβάνεται στα σχετικά συμβάντα και σχετική περίπτωση σε εκδίκαση πολιτικής δίκης στα Ιωάννινα. Συγκεκριμένα στις 28 Νοεμβρίου 1934 οι γεωργοί Γ. και Β... πλαστογράφησαν και χρησιμοποίησαν σε δίκη έγγραφο που είχε ως αντικείμενο την απόδειξη δικαίων και ενοχών (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 531·12-5-1936), (Α.Π.Ι.).

⁶² Η κατασταλτική βούληση της δικαιοσύνης για την πλαστογραφία διαπιστώνεται και από την επτάμηνη ποινή φυλακίσεως, η οποία επιβλήθηκε στον Ι..., κάτοικο Ιωαννίνων, για πολυμηνή πλαστογραφία που διέπραξε από τον Ιανουάριο του 1932 έως τον Ιανουάριο του 1933. Η υπόθεση αφορούσε τη σύνθεση πλαστών πιστοποιητικών και μαρτυρικών από τον κατηγορούμενο με σκοπό την οικονομική ωφέλεια (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2347/13-11-1934), (Α.Π.Ι.).

Ως προέκταση των ανωτέρω, βεβαιούται ότι η συνεχής έκδοση παραπεμπτικών βουλευμάτων για το έγκλημα της πλαστογραφίας, από το 1933 έως και το 1936, ήταν ενδεικτική της εμφανίσεως και εξελίξεως του ίδιου του φαινομένου. Είναι μάλιστα αξιοσημείωτο το γεγονός, ότι ο αριθμός των πλαστογραφιών που έλαβαν χώρα στην επαρχία του Νομού Ιωαννίνων ήταν μεγαλύτερος σε σύγκριση με αυτόν της πόλης. Είναι δηλωτικό ότι μόνον το 1933⁶³ εξεδόθησαν από το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων 9 παραπεμπτικά βουλευματα στο σύνολο για πλαστογραφία, ενώ το 1934⁶⁴ σημειώθηκαν 12 περιπτώσεις. Τα επόμενα δύο έτη, έως και την εγκαθίδρυση της μεταξικής δικτατορίας, παρατηρήθηκε μία αυξημένη τάση εμφανίσεως του φαινομένου στην ενδοχώρα. Είναι χαρακτηριστικό ότι, στο σύνολο των 14 ευρισκομένων σχετικών βουλευμάτων μόνον 2 περιπτώσεις⁶⁵ πλαστογραφίας αφορούσαν την πόλη των Ιωαννίνων το 1935.

Η πλαστογραφία, όπως και το σύνολο των οικονομικών εγκλημάτων, προϋποθέτουν για να αναπτυχθούν εμπορική και συναλλαγματική κίνηση, στοιχεία τα οποία περισσότερο τα αστικά κέντρα μπορούν να διασφαλίσουν, με δεδομένη, μάλιστα, την ανωνυμία τους⁶⁶. Στα Ιωάννινα, η μορφή της πόλης, η θέση της ως εμπορικό κέντρο της Ηπείρου αλλά και το οικονομικό κλίμα της εποχής, ευνόησαν σημαντικά την πρόκληση παραβάσεων, τόσο οικονομικών όσο και της δημοσίας πίστεως, με αντίκρισμα τα οικονομικά οφέλη. Αυτό ακριβώς διαφαίνεται και στις ελλάσσονος σημασίας περιπτώσεις αισχροκέρδειας και νοθείας κατά την καθημερινή εμπορική συναλλαγή. Πληθώρα δημοσιευμάτων στον τύπο σχετικά με περιπτώσεις αισχροκέρδειας από εμπορικά καταστήματα της πόλης καθώς και καταδικαστικών αποφάσεων⁶⁷ φανερώνουν μία ατμόσφαιρα ελέγχου στον χώρο του εμπορίου, η

⁶³ Πρόκειται για τα παραπεμπτικά βουλευματα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων κατά το έτος 1933, με τους αριθμούς: 165, 449, 679, 949, 952, 1.002, 1.003, 1.147 και 1.164, (Α.Π.Ι.).

⁶⁴ Πρόκειται για τα παραπεμπτικά βουλευματα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων του έτους 1934, με αριθμούς: 85, 207, 525, 611, 616, 635, 669, 822, 846, 1.011, 1.031 και 1.095 (Α.Π.Ι.).

⁶⁵ Το πρώτο κρούσμα αφορούσε τους Ε..., κάτοικο Λεπτοκαρυάς και Α..., κάτοικο Αθηνών, οι οποίοι στις 18 Ιουνίου 1935 χρησιμοποίησαν πλαστά ιδιωτικά έγγραφα προς οικονομικό συμφέρον (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 135/28-2-1938), (Α.Π.Ι.). Η δεύτερη περίπτωση πλαστογραφίας πραγματοποιήθηκε δύο ημέρες ακολούθως της προηγούμενης, ενώπιον εκδίκασης υποθέσεως στο Πρωτοδικείο Ιωαννίνων. Σύμφωνα με το κατηγορητήριο ο απόστρατος αξιωματικός Β..., κάτοικος Ιωαννίνων και ο δικηγόρος Γ..., κάτοικος Αθηνών, «... παρέστησαν εν γνώσει ψευδή πράγματα ως αληθή ήτοι υπέβαλον εις την ενώπιον του Προέδρου των ενταύθα Πρωτοδικών συζητηθείσαν αγωγήν στηριζομένην επί γραμματίου και προς απόδειξιν ταύτης τα από 31 Οκτωβρίου 1932 τρία γραμμάτια εις διαταγήν της Β... εκδοθέντα υπό του Α..., λήξεως του ενός εκ δρχ. 5.000 την 10 Απριλίου, του ετέρου εκ δρχ. 7.500 την 10 Μαΐου και του τρίτου εκ δρχ. 12.000 την 20 Αυγούστου 1933, ενώ ταύτα είχαν εξοφληθή, εκ τούτου δε επέτυχον την έκδοσιν της υπ' αριθμ. 546 του 1935 αποφάσεως του ενταύθα Προέδρου Πρωτοδικών, εντεύθεν δεν έβλαψεν τον ως άνω Α. Μ. και ωφελήθησαν οι ίδιοι ...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 249/28-2-1937), (Α.Π.Ι.).

⁶⁶ Κωνσταντίνος Ι. Γαρδίκας, *Εγκληματολογία*, ό. π., σελ. 209.

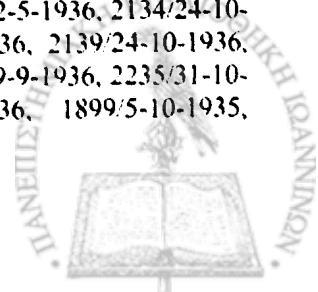
⁶⁷ Αποφάσεις του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων με καταδικαστική έκβαση υπ' αριθμ. 532/26-2-1935, 1652/22-8-1934, 1654/22-8-1934, 1655/22-8-1934, 1656/22-8-1934, 1657/22-8-1934, 1658/22-8-1934, 1659/22-8-1934, 2329/10-11-1934, 2376/13-11-1934, 1131/18-5-1935, 1130/18-5-1935, 329/22-2-1936, 2191/23-11-1935, 2192/23-11-1935, 2203/23-11-1935, 2202/23-11-1935, 2371/7-12-1935, 595/24-3-1936, 1350/20-6-1936, 565/21-3-1936, 762/25-4-1936, 763/25-4-1936, 1822/29-9-1936, 1690/20-9-1936, 1934/6-10-1934, 2231/31-10-1936, 1486/10-7-1934, 1527/10-7-1934, 2478/24-11-1934, 414/16-2-1935, 1698/18-9-1935, 2187/19-11-1935, 1897/5-10-1935, 1941/8-10-1935, 844/2-5-1936, 2194/23-11-1935, 2195/23-11-1935, 2196/23-11-1935, 1346/20-6-1936, 2130/24-10-1936, 596/24-3-1936, 797/28-4-1936, 1204/6-6-1936, 1741/22-9-1936, 1208/6-6-1936, 2132/24-10-1936, 2131/24-10-1936, 1688/20-9-1936, 1686/20-9-1936, 1687/20-9-1936,

οποία εντάθηκε ακόμη περισσότερο την μεταξική περίοδο. Ο μεγάλος αριθμός μηνύσεων σε εμπόρους από τα αστυνομικά όργανα, ο οποίος είχε όμως αθωωτική κατάληξη⁶⁸, στις αίθουσες των δικαστηρίων, μας οδηγεί στην ανωτέρω θέση. Ταυτοχρόνως, όμως, εντάσσει αυτήν την πρακτική από πλευράς κράτους σε μία διαμορφούμενη ατμόσφαιρα από το 1913 ακόμη, όπου αγορανομικές και υγειονομικές αρχές αποπειράθηκαν να αλλάξουν μία εμπορική τακτική, με ρίζες από το 19ο αιώνα, είτε στο επίπεδο της καθαριότητας είτε των κανόνων της αγοραπωλησίας. Κάτι, που βεβαίως είναι και δείγμα των προθέσεων της νεοαστικής Γιαννιώτικης κοινωνίας που προσπαθούσε να αποβάλλει και από τον χώρο του εμπορίου πρακτικές παλαιότερων ετών. Παράλληλα, αυτή η ιδιαίτερη προσήλωση στον αγορανομικό και υγειονομικό έλεγχο εκδηλώνει την αποφασιστική πρόθεση των κρατικών αρχών να μην αφήνει περιθώρια για αποκλίσεις από πρακτικές αντιτιθέμενες στα νέα απαιτούμενα πρότυπα.

Μοναδική παρέκκλιση ως προς τον έντονο αστικό χαρακτήρα των ανωτέρω παραβάσεων αποτελεί η λαθρεμπορία και η εντασσομένη σε αυτή παραβίαση του νομικού πλαισίου για τον καπνό. Η φύση του αδικήματος ευνοεί την διάπραξή του στην ενδοχώρα, εφόσον το λαθρεμπόριο πραγματοποιείται κατ' εξοχήν σε απομονωμένους χώρους καθώς επίσης και η καλλιέργεια και η διανομή του καπνού συμβαίνει στις αγροτικές περιοχές. Η αναζήτηση σχετικών στοιχείων ανέδειξε ότι η λαθρεμπορία και ειδικότερα η λαθραία διακίνηση του καπνού σημείωσαν καθ' όλη την περίοδο του Μεσοπολέμου στον Ηπειρωτικό χώρο έντονη παρουσία. Είναι

1983/10-10-1936, 2222/31-10-1936, 1898/5-10-1935, 1900/5-10-1935, 413/16-2-1935, 1901/5-10-1935 (Α.Π.Ι.).

⁶⁸ Αποφάσεις του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων με αθωωτική έκβαση υπ' αριθμ. 1580/23-8-1933, 894/8-5-1933, 835/28-4-1934, 1653/23-8-1934, 2274/3-11-1936, 2704/11-12-1934, 2754/18-12-1934, 2755/18-12-1934, 2756/18-12-1934, 2757/18-12-1934, 1520/23-7-1935, 1521/23-7-1935, 1523/23-7-1935, 1125/18-5-1935, 1128/18-5-1935, 1129/18-5-1935, 1126/18-5-1935, 1406/22-6-1935, 1524/23-7-1935, 1526/23-7-1935, 1522/23-7-1935, 1321/18-6-1935, 1606/14-8-1935, 1608/14-8-1935, 50/14-1-1936, 103/14-1-1936, 104/14-1-1936, 109/14-1-1936, 118/14-1-1936, 119/14-1-1936, 120/14-1-1936, 121/14-1-1936, 122/14-1-1936, 124/14-1-1936, 116/14-1-1936, 106/14-1-1936, 107/14-1-1936, 110/14-1-1936, 123/14-1-1936, 126/14-1-1936, 130/14-1-1936, 55/14-1-1936, 108/14-1-1936, 111/14-1-1936, 125/14-1-1936, 162/18-1-1936, 2381/7-12-1935, 105/14-1-1936, 2208/23-11-1935, 112/14-1-1936, 117/14-1-1936, 131/14-1-1936, 845/2-5-1936, 105/14-1-1936, 2318/7-12-1935, 2319/23-11-1935, 2320/7-12-1935, 2321/7-12-1935, 2379/7-12-1935, 49/14-1-1936, 53/14-1-1936, 136/14-1-1936, 286/22-2-1936, 2193/23-11-1935, 2376/7-12-1935, 48/14-1-1936, 61/14-1-1936, 60/14-1-1936, 63/14-1-1936, 64/14-1-1936, 135/14-1-1936, 137/14-1-1936, 114/14-1-1936, 129/14-1-1936, 113/14-1-1936, 127/14-1-1936, 2201/23-11-1935, 128/14-1-1936, 132/14-1-1936, 115/14-1-1936, 134/14-1-1936, 2369/7-12-1935, 2370/7-12-1935, 2372/7-12-1935, 2373/7-12-1935, 2374/7-12-1935, 51/14-1-1936, 52/14-1-1936, 54/14-1-1936, 133/14-1-1936, 138/14-1-1936, 2205/23-11-1935, 47/14-1-1936, 632/28-3-1936, 1783/26-9-1936, 926/9-5-1936, 925/9-5-1936, 967/16-5-1936, 924/9-5-1936, 2741/8-12-1936, 633/28-3-1936, 1206/6-6-1936, 803/28-4-1936, 1205/6-6-1936, 1207/6-6-1936, 1432/15-6-1937, 1824/29-9-1936, 1828/29-9-1936, 229/8-2-1938, 1691/20-9-1936, 1689/20-9-1936, 2225/31-10-1936, 2224/31-10-1936, 1692/20-9-1936, 1877/3-10-1936, 2227/31-10-1936, 1878/3-10-1936, 1981/10-10-1936, 2835/15-12-1936, 667/23-3-1935, 732/25-4-1936, 2600/16-12-1933, 951/15-5-1934, 1695/19-9-1933, 2595/16-12-1933, 2601/16-12-1933, 1259/12-6-1934, 1539/10-7-1934, 2410/17-11-1934, 1541/10-7-1934, 1940/6-10-1934, 2206/30-10-1934, 2730/18-12-1934, 666/23-3-1935, 1933/6-10-1934, 1127/18-5-1935, 1565/13-8-1935, 1566/13-8-1935, 1802/28-9-1935, 1727/21-9-1935, 1769/24-9-1935, 1770/24-9-1935, 1771/24-9-1935, 561/21-3-1936, 1679/18-9-1935, 2199/23-11-1935, 1729/21-9-1935, 1768/24-9-1935, 1896/5-10-1935, 804/28-4-1936, 954/12-5-1936, 955/12-5-1936, 2134/24-10-1936, 2136/24-10-1936, 2137/24-10-1936, 2135/24-10-1936, 2138/24-10-1936, 2139/24-10-1936, 2140/24-10-1936, 2142/24-10-1936, 1685/20-9-1936, 1743/22-9-1936, 1823/29-9-1936, 2235/31-10-1936, 1779/26-9-1936, 667/23-3-1935, 2453/20-11-1934, 1343/20-6-1936, 1899/5-10-1935, 1704/22-9-1936, 1540/10-7-1934, 1801/28-9-1935, 1542/10-7-1934 (Α.Π.Ι.).

χαρακτηριστικό ότι η λαθρεμπορία καπνού συμπεριλαμβανόταν στις πολυσύχναστες υποθέσεις που εκδικάζονταν στις αίθουσες των δικαστηρίων. Παράλληλα και οι εφημερίδες σε εκτενή αρθρογραφία ασχολούνταν με το αδίκημα και κατέγραφαν τα σχετικά συμβάντα. Στην πόλη των Ιωαννίνων, όπως προσκομίζεται παρακάτω, οι περιπτώσεις λαθρεμπορίας, οι οποίες επιχωρίαζαν ήταν περίπου ισάριθμες με τα υπόλοιπα οικονομικά εγκλήματα, με την ιδιαιτερότητα όμως, ότι σε σύγκριση με τις αλλεπάλληλες περιπτώσεις λαθρεμπορίας στην αγροτική ενδοχώρα του νομού, αυτές στην πόλη εμφανίζονταν αριθμητικά ελάχιστες.

Τα επαναλαμβανόμενα όμως κρούσματα λαθρεμπορίας πιστοποιούν και μία αδυναμία του κρατικού μηχανισμού να περιορίσει τις σχετικές παραβάσεις. Οι διαδοχικές νομοθετικές πρωτοβουλίες⁶⁹ από το 19ο αιώνα έως και το Μεσοπόλεμο δεικνύουν τις προσπάθειες των ελεγκτικών και κατασταλτικών μηχανισμών του κράτους για την τιθάσευση της λαθρεμπορίας. Τα ίδια όμως τα νομοθετήματα, παρά την αυστηρότητά τους και εξ αφορμής πολλές φορές και αυτής, δεν κατόρθωσαν να συντελέσουν στην καταστολή της λαθρεμπορίας. Ως προς αυτό, ο καθορισμός από το νόμο χρηματικής ποινής ίσης από το διπλάσιο μέχρι το δεκαπλάσιο του τέλους που βάρυνε το λαθρεμπόρευμα οδηγούσε στην επιβολή κολοσσιαίων χρηματικών ποσών, με αποτέλεσμα να αναγκάζονται οι ποινικοί και διοικητικοί δικαστές, από ανθρωπιστικούς εν τέλει λόγους, να απαλλάσσουν τους κατηγορούμενους ή να παραλείπουν την χρηματική ποινή που επιβαλλόταν συμπλεκτικά⁷⁰.

Θα πρέπει ίσως να διευκρινιστεί ότι το κύριο χαρακτηριστικό της διάπραξης του λαθρεμπορίου είναι πως γινόταν σε είδη, των οποίων η διάθεση πραγματοποιούνταν από το κράτος με τη μορφή του μονοπωλίου. Στα βασικότερα μονοπωλιακά προϊόντα συμπεριλαμβάνονταν ο καπνός⁷¹, το τσιγαρόχαρτο, το οινόπνευμα, η ζάχαρη και το ελαιόλαδο. Από αυτά, η εμφανέστερη μέσα από τις πηγές λαθραία διακίνηση εστιαζόταν στον καπνό τόσο σε ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο όσο και την Ήπειρο. Η σημασία μάλιστα, η οποία αποδιδόταν στην παραγωγή του καπνού, αφού εξακολουθούσε να είναι ένα από τα σημαντικότερα ελληνικά

⁶⁹ Ο νόμος «περί οργανισμού των Τελωνείων του Κράτους» του έτους 1843 χαρακτήριζε τη λαθρεμπορία ως τελωνειακή παράβαση και τιμωρούσε τον παραβάτη μόνο διοικητικώς με πρόστιμο μέχρι του οκταπλού των ανηγόντων δασμών του λαθρεμπορεύματος. Ο νόμος ΑΠΣΤΘ' του 1892 τιμωρούσε και ποινικά του λαθρεμπόρους στο βαθμό του πταισίματος, του πλημμελήματος ή του κακουργήματος, ανάλογα με το ποσό των δασμών. Η νομοθεσία όμως που ίσχυσε έως το 1939 για το λαθρεμπόριο θεσπίστηκε το 1918 με το νόμο 1165. Σύμφωνα με αυτόν η λαθρεμπορία τιμωρούνταν τόσο με πρόστιμο από τις Τελωνειακές Αρχές από το διπλό μέχρι το δεκαπλό των δασμών, όσο και από τα δικαστήρια με φυλάκιση είτε στο βαθμό του κακουργήματος είτε του πλημμελήματος. Η τελευταία νομοθετική αλλαγή για το αδίκημα του λαθρεμπορίου για το μεσοπόλεμο πραγματοποιήθηκε με τον Αναγκαστικό Νόμο 2081 του 1939. Σύμφωνα με αυτόν έπαυσαν οι τελωνειακές αρχές να επιβάλλουν πρόστιμα και η λαθρεμπορία καθιερώθηκε ως αδίκημα μόνο στο βαθμό του πλημμελήματος. Αυτό συνέβη με το σκεπτικό ότι έτσι οι δικαστές δεν θα δίσταζαν να επιβάλλουν τις επεικείς ποινές του πλημμελήματος, πράγμα που απέφευγαν έως τότε να κάνουν εξαιτίας των αυστηρών ισχυουσών κυρωτικών διατάξεων. (Νίκος Ι. Αναγνωστόπουλος, *Οικονομική και Λογιστική Εγκυκλοπαίδεια*, Αθήνα 1960, σ. 724).

⁷⁰ Βασίλης Ι. Παπαχρήστος, *Λαθρεμπορία και Τελωνειακές παραβάσεις (θεωρία - Νομολογία)*, Αθήνα 1989, σ. 5.

⁷¹ Το μονοπώλιο του καπνού είναι ένα από τα παλαιότερα πρότυπα μονοπωλιακής φορολογίας επί αντικειμένου λαϊκής κατανάλωσης. Η εφαρμογή του μονοπωλίου του καπνού καθ' όλη τη διάρκεια του Μεσοπολέμου εφαρμοζόταν κυρίως πλήρως και όχι τμηματικά (Δημήτριος Καλιτσουνάκης, *Ο καπνός, η παραγωγή, το εμπόριο, η βιομηχανία και η φορολογία αυτού*, εν Αθήναις 1931, σσ. 39 - 40).

εξαγωγικά προϊόντα⁷², επέκτεινε και τις προσδοκίες για πλουτισμό μέσω αυτού. Είναι επίσης ενδεικτική η εμφάνιση οργανωμένης λαθρεμπορίας από άτομα με δυνατότητες διασύνδεσης και κάλυψης ή και την ανοχή των διοικητικών αρχών⁷³.

Στις Νέες Χώρες και φυσικά στην Ήπειρο, όλη την περίοδο του Μεσοπολέμου, η καλλιέργεια του καπνού ενισχύθηκε σημαντικά και σημείωσε αύξηση σε σύγκριση με τα προηγούμενα χρόνια⁷⁴. Στο Νομό Ιωαννίνων οι καλλιεργούμενες εκτάσεις καπνού το 1914 ανέρχονταν σε 2.400 στρέμματα ενώ το 1926 αυξήθηκαν σε 6.672 στρέμματα⁷⁵. Κάτι, που συνέβαλε στην αύξηση του ανθρώπινου δυναμικού το οποίο ασχολούνταν με την καλλιέργεια του καπνού, άρα κατ' αναλογία και σε περισσότερες πιθανότητες λαθρεμπορίας του. Η πλειοψηφία όμως των σχετικών παραβάσεων, κρίνεται σκόπιμο να ειπωθεί, ότι ανήκε στο πλαίσιο της «μικρολαθρεμπορίας». Όπως εμφανίζεται και από τα δικαστικά αρχεία, τα περισσότερα άτομα τα οποία διέπρατταν λαθρεμπόριο, εντάσσονταν στα αγροτικά ή μικροαστικά κοινωνικά στρώματα και σκοπός τους, σε συνδυασμό με τα οικονομικά οφέλη, ήταν κυρίως η προσωπική χρήση του καπνού ή των άλλων μονοπωλιακών προϊόντων.

Διατρέχουμε λοιπόν, εν συντομία, τα διαθέσιμα δεδομένα. Στην πόλη των Ιωαννίνων οι εκδικάσεις στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο καθ' όλη τη μεταβενιζελική περίοδο απέδειξαν τις προηγηθείσες αναφορές. Οι καταδικαστικές αποφάσεις του δικαστηρίου αφορούσαν περιπτώσεις λαθρεμπορίου στα προϊόντα του καπνού και του τσιγαρόχαρτου. Από την επισκόπηση των πηγών μπορούμε να οδηγηθούμε σε δύο συμπεράσματα. Το πρώτο σχετίζεται με την αποφασιστικότητα των αρχών στην πάταξη του φαινομένου, είτε μέσω της επιβολής υψηλών ποινών⁷⁶ στους κατηγορούμενους από τα δικαστήρια είτε μέσω της τακτικής των επάλληλων αιφνιδίων εφόδων και ελέγχων⁷⁷. Το δεύτερο στοιχείο που αποκομίσαμε είναι η μεγάλη ποσότητα διακίνησης του λαθραίου καπνού⁷⁸.

⁷² Mogens Pelt, «Το ελληνο-γερμανικό εμπόριο καπνού - Συνέχεια και ασυνέχεια κατά το Μεσοπόλεμο και την περίοδο μετά τον πόλεμο», *Η Ελλάδα '36 - '49, από τη δικτατορία στον εμφύλιο, τόμος και συνέχειες*, (επιμ. Χάγκεν Φλάισερ), Αθήνα 2003, σ. 398.

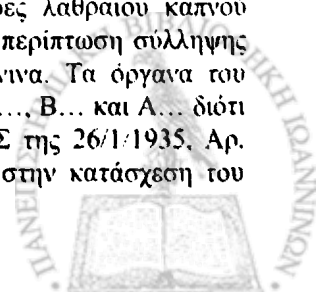
⁷³ Παρασκευή Κοσιδά Βρεττού, *ό. π.*, σ. 135.

⁷⁴ Mark Mazower, *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του μεσοπολέμου*, Αθήνα 2002, σ. 69.

⁷⁵ Δημήτριος Καλιτσουνάκης, *Ο καπνός, η παραγωγή, το εμπόριο, η βιομηχανία και η φορολογία αυτού*, *ό. π.*, σ. 54.

⁷⁶ Στις περιπτώσεις της λαθρεμπορίας τσιγαρόχαρτου οι ποινές υπήρξαν περισσότερο ανεπιεικείς, όπως στην περίπτωση του ανάπηρου πολέμου Χ..., ο οποίος συνελήφθη στις 30 Μαΐου του 1933 για λαθραία κατοχή 250 δραμιών τσιγαρόχαρτου (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1085/31-5-1933. Η ποινή που επιβλήθηκε στον κατηγορούμενο ήταν 45 ημέρες φυλάκιση), (Α.Π.Ι.). Την ίδια ποινή αντιμετώπισε και ο αρτοποιός Δ... για παράνομη κατοχή 290 δραμιών καπνού στις 23 Οκτωβρίου 1933 (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2095/24-10-1933), (Α.Π.Ι.). Η αυστηρότερη όμως ποινή για το 1933 επιβλήθηκε στον οινοπώλη Σ..., ο οποίος την 1η Αυγούστου συνελήφθη για λαθρεμπορία 138 φυλλαδίων τσιγαρόχαρτου. Επρόκειτο για ποινή εκτοπισμού στην Άρτα επί τρεις μήνες σε συνδυασμό με ποινή φυλάκισης 20 ημερών (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1510/3-8-1933), (Α.Π.Ι.).

⁷⁷ Κύρια τακτική των διοικητικών αρχών τις περισσότερες φορές, όπως διαπιστώνεται από τις αρχειακές πηγές, ήταν η μέθοδος της αιφνιδίας εφόδου προς εκείνους που υπήρχαν υποψίες. Καταγράφεται ως ενδεικτική η σύλληψη του Χ... στις 19 Οκτωβρίου 1934, διότι σε έρευνα γενόμενη στην οικία του, νωρίς το πρωί, ευρέθηκαν και κατασχέθηκαν τρεις οκάδες λαθραίου καπνού (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 20/10/1934, Αρ. 7837/131). Ανάλογη είναι και η περίπτωση σύλληψης λαθρεμπόρων και κατάσχεσης καπνού στις 24 Ιανουαρίου 1935 στα Ιωάννινα. Τα όργανα του Αγροτικού Τμήματος και του Καπνεργοστασίου Ιωαννίνων συνέλαβαν τους Μ..., Β... και Α... διότι μετέφεραν 44 οκάδες λαθραίου καπνού προς πώληση (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 26/1/1935, Αρ. 7837/208). Παράλληλα με τον καπνό οι διοικητικές Αρχές προχώρησαν και στην κατάσχεση του

Εκτός των ανωτέρω, στην αντιμετώπιση της λαθρεμπορίας του καπνού και των συναφών προϊόντων καθώς και στην διασφάλιση του κρατικού μονοπωλίου, εκτός των αστυνομικών αρχών, επικούρησε και η συμβολή των λειτουργών του Καπνεργοστασίου Ιωαννίνων. Ο διευθυντής του Καπνεργοστασίου Νικόλαος Ιωαννίδης οργάνωσε και συμμετείχε σε πολλές επιχειρήσεις δίωξης του λαθραίου καπνού. Ενδεικτικό είναι το δημοσίευμα της εφημερίδας «Ελευθερία» το οποίο αναφερόταν στον Ιωαννίδη: «...*αρχιδιώκτης του λαθρεμπορίου καπνού και σιγαροχάρτου... δεν περιορίζεται εντός των τεσσάρων τοίχων του Γραφείου του και να περιμένει να συλλάβουν και να του φέρουν τους λαθρέμπορους και τα λαθραία τ' αστυνομικά όργανα ή οι περίφημοι μυστικοί του. Αυτός πεπροικισμένος εμφύτως με δαιμόνιόν αστυνομικό πνεύμα απέβη η ψυχή της καταδιώξεως του λαθρεμπορίου καπνού και σιγαροχάρτου...*»⁷⁹. Επίσης και η εφημερίδα «Ηπειρος» συχνά με δημοσιεύματά της επικεντρωνόταν στην δράση του Ιωαννίδη και μάλιστα αναφερόταν σε ενέργειές του ακόμη και για ανεύρεση μηχανημάτων ή εργαλείων προς επεξεργασία του λαθραίου καπνού.⁸⁰

Ειδική παράμετρο των συμβάντων λαθρεμπορίας αποτελούν και οι περιπτώσεις συνεχούς και πολύμηνης διάπραξης αυτής. Οι περιπτώσεις αυτές βεβαίως, ήταν λιγοστές σε σύγκριση με το συνολικό αριθμό των συμβάντων. Εν τούτοις, προσάπτουν νοοτροπίες και στοιχεία της πραγματικής κατάστασης του λαθρεμπορίου στην Ήπειρο, από το οποίο υψηλός αριθμός ουδέποτε έφθασε στην δικαιοσύνη. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση συνεχούς λαθρεμπορίας 85 συνολικά οκάδων καπνού από τις αρχές του 1935 έως τις 6 Απριλίου 1936 στην πόλη των Ιωαννίνων⁸¹.

Συνεχίζοντας την διερεύνησή μας στα αρχειακά μας τεκμήρια, καθίσταται γνωστό ότι, εκτός από τις περιπτώσεις καπνού, οι οποίες φυσικά αποτελούσαν και την πλειοψηφία, σημειώθηκε επίσης λαθρεμπορία και σε άλλα προϊόντα, όπως καύσιμα ή τρόφιμα. Ιδιόμορφο και πρωτότυπο κρίνεται το περιστατικό λαθρεμπορίας καυσίμων σε συνδυασμό με απάτη, το οποίο έλαβε χώρα στο αεροδρόμιο των Ιωαννίνων από τον Αύγουστο του 1935 έως τον Δεκέμβριο του 1936. Σύμφωνα με το παραπεμπτικό βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων «...ο Γ... αντιπρόσωπος τυγχάνων της εταιρείας Σέλλ, ήτις είχε αναλάβει τον εφοδιασμόν των αεροσκαφών της Ελληνικής Εταιρείας Ελληνικών Συγκοινωνιών

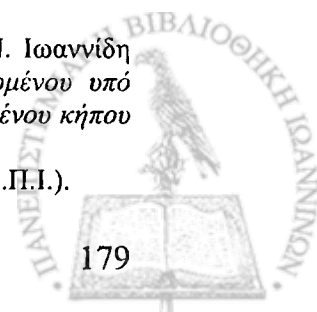
ίπου, ο οποίος μετέφερε το λαθραίο προϊόν. Επίσης στις 5 Απριλίου του 1936, στα Ιωάννινα, ο Ε... συνελήφθη για παράνομη κατοχή συνολικά 412 οκάδων καπνού σε φύλλα (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2064/17-10-1936), (Α.Π.Ι.). Το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων καταδίκασε τον κατηγορούμενο σε 15 ημέρες φυλάκιση και σε αστυνομική επιτήρηση 2 μηνών.

⁷⁸ Χαρακτηριστικό για την ογκώδη ποσότητα του λαθραίου εμπορεύματος είναι το συμβάν το οποίο συνέβη στα Ιωάννινα στις 21 Ιουλίου 1934. Η παρανομία αφορούσε λαθραία διακίνηση 3.728 φυλλαδίων τσιγαροχάρτου, ερυθρού χρώματος και τουρκικής προελεύσεως. Οι τρεις ένοχοι Χ..., Ν... Χ... καταδικάστηκαν από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων σε εξάμηνη φυλάκιση (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 172/19-1-1935), (Α.Π.Ι.). Επίσης στις 31 Μαΐου ο Ν..., κάτοικος Ιωαννίνων, συνελήφθη στα Ιωάννινα να κατέχει παράνομα 350 οκάδες καπνού σε φύλλα με αποτέλεσμα την καταδίκη του σε πενταήμερη φυλάκιση (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1086/1-6-1933), (Α.Π.Ι.).

⁷⁹ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 7/1/1935, Αρ. 961.

⁸⁰ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 30/7/1935, Αρ. 7837/346. Η εφημερίδα έγραφε για τον Ν. Ιωαννίδη «Υπό του Διευθυντού του Καπνεργοστασίου Ιωαννίνων Νικολάου Ιωαννίδου συνοδευόμενου υπό αστυνομικών οργάνων ανεκαλύφθη και κατεσχέθη σήμερον εις τον μετά της οικίας συνεχόμενον κήπου του Γ... εντός της πόλεως Ιωαννίνων χοβάνιον κοπής καπνού μετά μαχαίρας».

⁸¹ Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1780/26-9-1936, (Α.Π.Ι.).

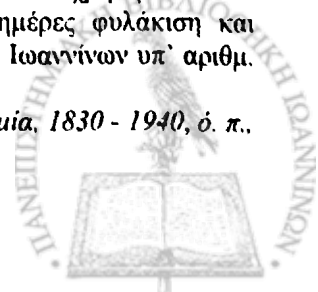

εις το ενταύθα αεροδρόμιον, ετοποθέτησεν εις εν των διαμερισμάτων της τροχοφόρου δεξαμενής εφοδιασμού αεροπλάνων, εξ δοχεία κυλινδρικά εκ ψευδαργύρου συνολικού όγκου 6.028,8 κυβικά εκατοστά, αντικαθιστώντα βενζίνη εις βάρος 4.612 γραμμάρια και ούτω ο μετρητής του διαμερίσματος τούτου εδείκνυε υπήρχουσαν βενζίνη περισσότεραν της πραγματικής υπαρχούσης, ανά έκαστον δι' εφοδιασμόν του αεροπλάνου, ταύτα ελάμβανον ολιγοτέραν βενζίνη ή όσην ανέγραφεν ο μετρητής κατά 4.612 γραμμάρια την διαφοράν εκράτει προς ιδίον του όφελος και προς βλάβην της άνω Εταιρείας Ε. Ε. Ε. Σ...»⁸².

Συμπερασματικά, η παρατηρούμενη λαθραία εμπορική δραστηριότητα την περίοδο του Μεσοπολέμου στην Ήπειρο υποδηλώνει μία ευρύτερη κρίση τόσο της οικονομίας όσο και των ελεγκτικών μηχανισμών του κράτους. Ιδιαίτερα, στην περίπτωση του καπνού, αντικατοπτρίζονται, πέρα από την οικονομική κρίση και τις δυσκολίες στις εμπορικές συναλλαγές, αυξανόμενα προβλήματα στην παραγωγή και την διάθεση του καπνού στην εξωτερική κυρίως αγορά. Η αντίληψη του περιορισμού των εξαγωγών των καπνών, της αυστηρής φορολογίας και των προβλημάτων των καπνοβιομηχανιών⁸³, καθ' όλη την περίοδο του Μεσοπολέμου, είχαν ως αποτέλεσμα την συμπίεση των τιμών των προϊόντων, τη μείωση του εισοδήματος των εμπόρων και γενικότερα μία σύγχυση στη διαχείριση των σχετικών με τον καπνό παραγών. Αυτή η πραγματικότητα, σε συνδυασμό με την παραδοσιακή σημασιολογική βαρύτητα που αποδιδόταν στο κάπνισμα, ιδιαίτερα από τα αγροτικά και μικροαστικά στρώματα, βοήθησαν στην έξαρση της λαθρεμπορίας. Έτσι η λαθρεμπορία καπνού φάνταζε ως λύση για την προμήθεια αυτού, διότι επέφερε οικονομικά κέρδη, φορολογικές απαλλαγές ενώ αποδιδόταν σε αυτή και ένα είδος ανδρισμού.

⁸² Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 705/31-7-1937, (Α.Π.Ι.). Επιπρόσθετα από το Νοέμβριο του 1935 έως το Φεβρουάριο του 1936 η Χ... χρησιμοποιούσε λαθραία 35 οκάδες αραβοσίτου με συνέπεια την καταδίκη της σε 15 ημέρες φυλάκιση και αστυνομική επιτήρηση 1 μηνός (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1071/23-5-1935), (Α.Π.Ι.).

⁸³ Χρήστος Χατζηιωσήφ, *Η γηραιά σελήνη. η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία, 1830 - 1940*, ό. π., σ. 369.

Γ) Η ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής.

Όπως δηλώνει και ο τίτλος του υποκεφαλαίου ένα από τα ιστορικά ζητούμενα που προκύπτει από την παράθεση και εξέταση των διαθέσιμων πηγών είναι η επιχειρούμενη κρατική, κατά βάση, παρέμβαση σε πολιτικές σκέψεις και ιδεολογίες. Κατά κοινή παραδοχή τον Μεσοπόλεμο μπορούμε να μιλούμε για επέμβαση του κρατικού μηχανισμού σε πολιτικές θέσεις, αντιτιθέμενες στις επικρατούσες ή «επιτρεπτές» διαμορφούμενες πολιτικές σταθερές. Οι συχνές εναλλαγές των κυβερνητικών σχηματισμών και οι κοινωνικοπολιτικές συνθήκες με πρωτεύουσες τις νωπές επιπτώσεις του Εθνικού Διχασμού που αποσταθεροποίησαν την πολιτική ζωή, συνέβαλλαν, όπως ήδη έχει τονισθεί, σε αυτήν την κατεύθυνση.

Το βασικό ερώτημα που μπορεί να προκύψει, στην περίπτωση μας, είναι κατά πόσον, στην εξεταζόμενη περίοδο 1933 - 1936, τα όρια του πολιτικού φανατισμού και των σκοπιμοτήτων επέδρασαν στην καθημερινότητα και επηρέασαν την αυτοτέλεια των πολιτικών θέσεων. Αναμφισβήτητα, η απάντηση στο ερώτημα είναι αυτόδηλη εφόσον πρόκειται για μία πολιτική χρονικά ενότητα, που μόνον η ύπαρξη των αλληπάλληλων κυβερνητικών σχηματισμών¹ αρκούσε για την δημιουργία στοιχείων ρευστότητας στον πολιτικό βίο. Και σαφώς δεν διαπιστώνουμε ενέργειες πολιτικού αποκλεισμού και καταστολής μόνον εναντίον των αριστερών. Υφίστανται ευκρινείς αποδείξεις για περιπτώσεις καταστολής εναντίον βενιζελικών ή αντιβενιζελικών, ανάλογα με την επικρατούσα πολιτική κατάσταση.

Στην πόλη των Ιωαννίνων διακριβώνουμε εναργώς αυτήν την πραγματικότητα, η οποία εκφραζόταν μέσω των περιπτώσεων καταστολής, τόσο σε διοικητικό όσο και σε δικαστικό επίπεδο. Η αξιοποίηση των τεκμηρίων μας δίδει την δυνατότητα να ανιχνεύσουμε τις συνθήκες που οδήγησαν σε αυτό που ονομάσαμε «ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής» και παράλληλα να προβούμε σε μία ιστορική ερμηνεία των γεγονότων στηριζόμενοι στο αρχειακό υλικό. Οι συλλήψεις, οι εκτοπισμοί και οι διενέξεις μεταξύ πολιτών εξέφραζαν την ύπαρξη της συγκεκριμένης καταστάσεως, ενώ στην ίδια κατεύθυνση εντάσσονταν οι δίκες τόσο στο Στρατοδικείο της πόλης όσο και το Πλημμελειοδικείο.

Βασική αρχειακή πηγή αποτελούν τα δικαστικά έγγραφα (αποφάσεις ή βουλεύματα) καθώς και ο τύπος. Προσπαθούμε μέσω αυτών να προσεγγίσουμε τις

¹ Η τελευταία κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου είχε διάρκεια από τις 16 Ιανουαρίου 1933 έως και τις 5 Μαρτίου 1933, ημέρα εκλογών. Στις 6 Μαρτίου 1933 ορκίστηκε η μεταβατική κυβέρνηση του Αλέξανδρου Οθωναίου, η οποία διήρκησε έως τις 27 Μαρτίου. Τότε, παρέλαβε την εξουσία ο Παναγής Τσαλδάρης, ο οποίος οδήγησε τη χώρα στις εκλογές της 9ης Ιουνίου 1935, με νίκη για τον κυβερνητικό συνασπισμό Τσαλδάρη - Κονδύλη. Την κυβέρνηση Τσαλδάρη ανέτρεψε το κίνημα του Γ. Κονδύλη στις 10 Οκτωβρίου 1935, ο οποίος επέβαλε στρατιωτικό νόμο και επανέφερε τον Γεώργιο. Τον Μάρτιο του 1936 ορκίζεται η κυβέρνηση Κωνσταντίνου Δεμερτζή, της οποίας όμως η θητεία σταματά απότομα στις 13 Απριλίου 1936, μετά τον αιφνίδιο θάνατο του πρωθυπουργού. Ο Γεώργιος όρκισε τότε πρωθυπουργό τον Ιωάννη Μεταξά, ο οποίος λίγους μήνες αργότερα, στις 4 Αυγούστου, εγκαθίδρυσε τη δικτατορία (Γεώργιος Ν. Μοσχόπουλος, *Ιστορία του νέου Ελληνικού κράτους, πολιτικές προσεγγίσεις*, πρώτος τόμος 1832 - 1940, Αθήνα 1997, σσ. 188 - 212, Άλκης Ρήγος, *Η Β' Ελληνική Δημοκρατία 1924 - 1935, Κοινωνικές διαστάσεις της πολιτικής σκηνής*, Αθήνα 1992, σσ. 17 - 18, Ιωάννης Κολιόπουλος, «Εσωτερικές και εξωτερικές εξελίξεις από την 1η Μαρτίου 1935 έως την 28η Οκτωβρίου 1940», *Ιστορία του ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΕ', Αθήνα, σσ. 358 - 380 και Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας*, τόμ. Β', Αθήνα 2003, σσ. 348 - 402).

σχέσεις εξουσίας, τις συγκρούσεις και τις πολιτικές διαφορές, ενώ παράλληλα αντιμετωπίζουμε τις πηγές μας με την ανάλογη επιφυλακτικότητα. Ιδιαίτερα, μέσω του λόγου των εφημερίδων, προσδιορίζουμε τις προθέσεις του συντάκτη, οι οποίες κατά κύριο λόγο απηχούν την πολιτική γραμμή του κόμματος που υποστηρίζει, ενώ ταυτόχρονα, οι εφημερίδες μας παρέχουν την δυνατότητα, εμμέσως, να εξάγουμε συμπεράσματα για το πολιτικό σύμπαν της εποχής.

Δεν χωρά αμφιβολία ότι εκείνο το οποίο εξαρχής αποτελεί σημείο διαπραγμάτευσης ή και τριβής είναι ο τρόπος κατά τον οποίο λαμβάνεται η απόφαση για έναν εκτοπισμό. Αν και το Ιδιώνυμο (Ν. 4.229)², ως νομοθέτημα, αποτελούσε αρχικώς μέτρο σύμφωνα με το οποίο ο εκτοπισμός ενός αριστερού αποφαιζόταν δια της δικαστικής οδού, ωστόσο διαπιστώθηκε ότι κατά την εξέλιξη της εφαρμογής του η πλειοψηφία των εκτοπισμών κρινόταν από την Επιτροπή Δημοσίας Ασφαλείας. Το σχετικό ζήτημα αποτέλεσε θέμα για τον τύπο, ο οποίος συνέβαλε και αυτός αισθητά στην διατήρησή του και κατ' επέκταση στην σταδιακή υπεροχή της διοικητικής εκτόπισης, η οποία ενείχε για αυτόν άμεσο και αποτελεσματικότερο κατασταλακτικό χαρακτήρα. Αποδιδόταν, δηλαδή, από τις εφημερίδες, με έμμεσο τρόπο, μία βραδύτητα στην δικαστική διαδικασία και μία επιείκεια από πλευράς δικαστικών λειτουργών, ενώ ταυτόχρονα διαφαίνεται ότι ο τύπος εξυπηρετούσε συγκυριακά κάθε φορά πολιτικά συμφέροντα και επενέβαινε πειστικά στο έργο της δικαιοσύνης. Αντιπροσωπευτικότερα είναι τα δημοσιεύματα της συντηρητικής «Ελευθερίας» σύμφωνα με τα οποία τόνιζε ότι «...ένεκα της ηπιότητας μεθ' ης εκδικάζονται εκάστοτε οι κατά των κομμουνιστών κατηγορίες υπό των πολιτικών Δικαστηρίων, τόσον εν Ηπείρω, όσον και εν τη λοιπή Ελλάδα, οι κομμουνισταί, ιδία εν Ηπείρω, πήραν πολύν αέρα...»³. Μάλιστα δεν δίστασε να στραφεί απαξιωτικά και εναντίον του Κακουργιοδικείου Άρτας που είχε αθώωσε αντιφρονούντες τον Νοέμβριο του 1933⁴. Μία άλλη διάσταση του θέματος δίδουν από κοινού οι εφημερίδες «Ηπειρος» και «Κήρυξ», οι οποίες εκφράζουν ενδοιασμούς για το μέτρο της διοικητικής εκτόπισης, όχι όμως εξαιτίας της αναχρονιστικότητάς του, αλλά λόγω της δυνατότητας δημιουργίας επιχειρημάτων προς όφελος των κομμουνιστών. Αναφέρει, επί παραδείγματι, η «Ηπειρος»: «...το ζήτημα ευρίσκεται εις χείρας της δικαιοσύνης, η οποία επί τη βάσει του ιδιώνυμου θα κρίνη περί της ενοχής των και της ευθύνης των. Μία όμως απόφασις Διοικητική περί εκτοπίσεώς των πριν εκδοθεί η απόφασις του δικαστηρίου θα έδιδεν εις αυτούς την ευκαιρίαν να διαμαρτυρηθούν ότι καταπιέζονται και τρομοκρατούνται...»⁵. Συνεπώς, αντιλαμβανόμαστε και το απαξιωτικό ύφος των συντακτών, το οποίο απηχεί σε μία κοινή γνώμη που το θεωρεί ως κάτι το φυσιολογικό και αποδεκτό.

Επιχειρώντας μία αναλυτικότερη προσέγγιση στο φαινόμενο του εκτοπισμού⁶, το οποίο αποτελεί βασική μέθοδο πολιτικής καταστολής κατά τον

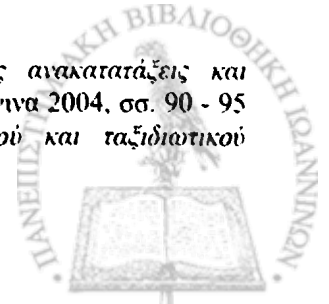
² Αναλυτικά για το Ιδιώνυμο βλ. την σχετική ανάλυση στο κεφάλαιο «II. Η πρώτη ελληνική περίοδος (1913 - 1932)».

³ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 8/1/1934, Αρ. 881.

⁴ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 20/11/1934, Αρ. 867. Το δημοσίευμα της εφημερίδας ήταν: «...Συνιστάμεν εις την Κυβέρνησιν να διατάξη όπως πάσαι αι κατά των κομμουνιστών κατηγορίαί παραπέμπονται εις Κακουργιοδικείον Άρτης, επί ασφαλεί βεβαιότητι ότι θ' αθωωθούν! Και έπειτα απορούμεν διατί προοδεύει ο κομμουνισμός εν Ηπείρω!».

⁵ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 25/4/1933, Αρ. 40170 / 374219.

⁶ Κώστας Κόμης, *Νησιωτικά, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, δημογραφικές ανακατατάξεις και οικονομικές διαμορφώσεις. Από την οθωμανική περίοδο στον 20ό αιώνα*, Ιωάννινα 2004, σσ. 90 - 95 και γενικώς Μπέρτ Μπέρτλς, *Εξόριστοι στο Αιγαίο, αφήγημα πολιτικού και ταξιδιωτικού ενδιαφέροντος*, (μτφ. Γιάννης Καστανάρας), Αθήνα 2002.

Μεσοπόλεμο, διαπιστώνουμε εξαρχής την ύπαρξη δύο τρόπων για την απόφαση επιβολής αυτού. Συγκεκριμένα, οι πηγές εμφανίζουν αποφάσεις για εκτοπισμό, εξαιτίας του Ιδιωνύμου, απορρέουσες τόσο από την δικαιοσύνη όσο και από την Επιτροπή Δημοσίας Ασφαλείας. Η υπεροχή των διοικητικών αποφάσεων είναι εμφανής καθώς μόνο δύο περιπτώσεις εκτοπισμού έχουν ευρεθεί να αποδίδονται σε αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων⁷. Αντιθέτως, ο τύπος έχει καταγράψει με ύφος και τρόπο λιτό τις εκτοπίσεις από την ανωτέρω Επιτροπή. Η τυπική έκφραση «...*χθες εγένετο συνεδρίασις της Επιτροπής Δημοσίας Ασφαλείας εν τη Γενική Διοικήσει κατά την οποία απεφασίσθη...*», και η περαιτέρω σιωπή των συντακτών υποδηλώνει τον ορίζοντα των προσδοκιών του πολίτη που έχει αποδεχθεί την συγκεκριμένη πραγματικότητα. Ειδικότερα, εντοπίσαμε τέτοιου είδους εκτοπισμούς, μέσω του τύπου, κατά τα έτη 1933 και 1934, όπου τόποι της εκτόπισης ήταν κυρίως νησιά⁸.

Αντιλαμβανόμενοι λοιπόν τον τρόπο λήψης μίας απόφασης για έναν εκτοπισμό, σε αυτό το σημείο μεταφέρουμε την συλλογιστική μας σε ένα άλλο επίπεδο όσον αφορά την καταστολή. Η τελευταία μπορούσε να εκφραστεί πρωτογενώς μέσω της σύλληψης ή της προειδοποίησης από τις αρχές και στην συνέχεια να εξελιχθεί σε εκδίκαση είτε μέσω των πολιτικών δικαστηρίων ή των στρατοδικείων. Βεβαίως, σύμφωνα με τα παραπάνω, καθοριστικός κρίνεται και ο ρόλος των Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας⁹. Ωστόσο, σημαντικός αριθμός, υποθέσεων για διαφόρους λόγους δεν εξελισσόταν δικαστικά ή κατά την εκδίκαση τους οι κατηγορούμενοι αθωνόνταν. Ταυτόχρονα, το έντονο πολιτικό κλίμα ωθούσε τους πολίτες σε ιδεολογικές αντιπαραθέσεις. Αυτές δημιουργούσαν τις προϋποθέσεις επέμβασης και ανάπτυξης σχετικών μέτρων από πλευράς κράτους καθώς και την διατήρηση του ευρύτερου πνεύματος κατασταλατικότητας. Στην συγκεκριμένη διαδικασία, η οποία έχει κυκλικό χαρακτήρα, ο ρόλος του τύπου διαδραμάτιζε βασικό ρόλο, εφόσον ασκούσε και αυτός μία μορφή ελέγχου αλλά και παράλληλα μας γνωστοποιούσε αυτήν ακριβώς την πραγματικότητα.

Για την πόλη των Ιωαννίνων μπορούμε να διαμορφώσουμε μία σαφή εικόνα για το είδος και την εξέλιξη της καταστολής, όσον αφορά την δικαστική διαδικασία. Τα δικαστικά αρχεία του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων παραθέτουν στοιχεία για εκδικασθείσες υποθέσεις σχετικά με το αδίκημα του Ιδιωνύμου και

⁷ Πρόκειται για τις αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων 2248/7-11-1933 και 2003/13-10-1934. Σύμφωνα με την πρώτη απόφαση οι 22άχρονοι εργατικοί Ε... και Χ..., κάτοικοι Ιωαννίνων, καταδικάστηκαν σε φυλάκιση 3 μηνών και εκτοπισμό στην Πάρο για 1 μήνα διότι κατηγορήθηκαν για παραβίαση του Ιδιωνύμου στις 6-11-1933, στην πόλη των Ιωαννίνων. Σύμφωνα με την δεύτερη απόφαση ο Χ... καταδικάστηκε σε φυλάκιση 6 μηνών και εκτοπισμό 6 μηνών για παράβαση του Ιδιωνύμου στις 8-8-1934, στην πόλη των Ιωαννίνων.

⁸ Δημοσιεύματα σχετικά με τον εκτοπισμό από την Επιτροπή Δημοσίας Ασφαλείας: α) εκτόπιση απροσδιόριστου αριθμού κομμουνιστών, οι οποίοι συμμετείχαν σε επεισόδια στις φυλακές των Ιωαννίνων (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 21/4/1933, Αρ. 40167 / 374216 και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 21/4/1933, Αρ. 1862), β) εκτόπιση 4 κομμουνιστών επί 1 έτος στα νησιά Ανάφη, Σίκινο και Άγιο Ευστράτιο (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 10/7/1934, Αρ. 2254), γ) εκτόπιση 8 κομμουνιστών (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 9/8/1934, Αρ. 7837 / 75), δ) εκτόπιση 6 κομμουνιστών επί 1 έτος (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 21/9/1934, Αρ. 2326), ε) εκτόπιση του κομμουνιστή Χ. Β. στον Άγιο Ευστράτιο για 6 μήνες (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 21/10/1934, Αρ. 7837 / 132 και Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 22/10/1934, Αρ. 318/197).

⁹ Νάση Μπάλτα, «Τόποι εξορίας στον Μεσοπόλεμο», *Επτά ημέρες, Τόποι Εξορίας*, εφημ. *Η Καθημερινή* Αθήνα, 16-11-2003, σσ. 4 - 5 και Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922 - 1974, Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Αθήνα 1995, σσ. 344 - 345. Αναλυτικά για την διοικητική εκτόπιση βλ. την σχετική ανάπτυξη στο κεφάλαιο «II. Η πρώτη ελληνική περίοδος (1913 - 1932)».

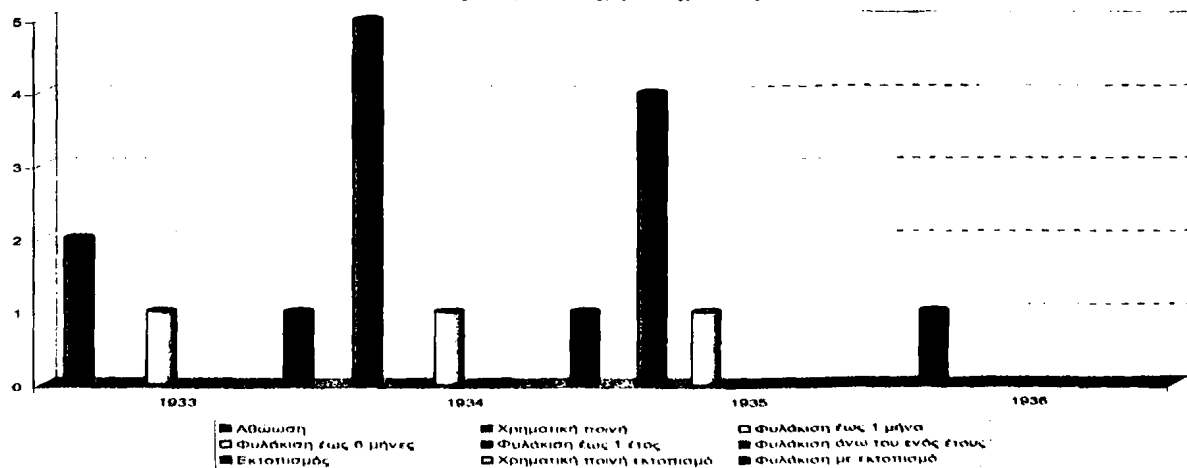
γενικότερα των πολιτικών παραβάσεων. Ειδικότερα, εντοπίσαμε 17 περιπτώσεις υποθέσεων οι οποίες συζητήθηκαν στο ακροατήριο του δικαστηρίου και εκδόθηκαν αποφάσεις. Όπως φαίνεται με σαφήνεια στον παρακάτω πίνακα (πίν. 6), ο μεγαλύτερος αριθμός σχετικών συμβάντων πραγματοποιήθηκε το 1934 και ο μικρότερος το διάστημα από τον Ιανουάριο έως και την εγκαθίδρυση του καθεστώτος Μεταξά.

Ενδιαφέροντα είναι τα στοιχεία που προβάλλουν από τον πίνακα και σχετίζονται με τις δικαστικές αποφάσεις, όπου διακρίνουμε την υπερίσχυση των αθωωτικών ποινών έναντι των καταδικαστικών. Τα δεδομένα του πίνακα περιγράφουν ότι από τις εν συνόλω 17 υποθέσεις, οι 12 είχαν αθωωτική κατάληξη και οι υπόλοιπες 5 καταδικαστική. Από τις τελευταίες διαπιστώθηκε 1 περίπτωση με φυλάκιση έως 1 μήνα για περιστατικό¹⁰ που έγινε το 1935, 2 περιπτώσεις με φυλάκιση έως 6 μήνες για συμβάντα¹¹ που πραγματοποιήθηκαν το 1933 και το 1934 και 2 περιπτώσεις με φυλάκιση και εκτοπισμό για συμβάντα που έλαβαν χώρα το 1933 και το 1934¹². Αντιθέτως, συνάγεται ότι από τις υποθέσεις με αθωωτική έκβαση οι περισσότερες είχαν πραγματοποιηθεί το 1934 (πέντε) και οι λιγότερες το διάστημα από τον Ιανουάριο έως τον Ιούλιο του 1936 (μία).

Πίν. 6. «Εγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις με πολιτικό χαρακτήρα σε βαθμό πλημμελήματος.

Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Αθώωση	2	5	4	1	12
Χρηματική ποινή					
Φυλάκιση έως 1 μήνα			1		1
Φυλάκιση έως 6 μήνες	1	1			2
Φυλάκιση έως 1 έτος					
Φυλάκιση άνω του ενός έτους					
Εκτοπισμός					
Χρηματική ποινή εκτοπισμό					
Φυλάκιση με εκτοπισμό	1	1			2
Σύνολο	4	7	5	1	17

Γράφ. 8. «Εγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις με πολιτικό χαρακτήρα σε βαθμό πλημμελήματος.

¹⁰ Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1138/23-5-1935, (Α.Π.Ι.).

¹¹ Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2298/8-11-1934 και 2735/18-12-1934, (Α.Π.Ι.).

¹² Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2248/7-11-1933 και 2003/13-10-1934, (Α.Π.Ι.).

Οι ανωτέρω διαπιστώσεις, πάντως, σχετικά με την υπερίσχυση των αθωωτικών αποφάσεων, προξενούν εύλογα το ενδιαφέρον και μας οδηγούν σε μία απόπειρα ερμηνείας αυτών. Αναμφισβήτητα, επιστρέφουμε στην συλλογιστική των εφημερίδων, που αναπτύχθηκε ανωτέρω και σύμφωνα με την οποία αποδίδονταν ευθύνες στα δικαστήρια για επιείκεια σε πολιτικούς κατηγορούμενους, σε αντίθεση με την Επιτροπή Δημοσίας Ασφαλείας. Ωστόσο, καθώς θα διαπιστώσουμε στη συνέχεια, δεν μπορούμε να ισχυριστούμε αυτήν την θέση, η οποία παρήχθη κάτω από επιρροές συγκεκριμένων πολιτικών στόχων. Η εφημερίδα, δηλαδή, προσεγγίζει το ζήτημα με προφανή σκοπό την επιβολή και επικράτηση της προαναφερθείσας Επιτροπής. Εξάλλου, διαβλέπουμε την επιδίκαση σχετικών υποθέσεων και με την ποινή του εκτοπισμού.

Αν θελήσουμε, τώρα, να ερμηνεύσουμε την σαφή πλειοψηφία των αθωωτικών αποφάσεων μπορούμε να αναζητήσουμε τους παράγοντες εκείνους που συνέβαλαν σημαντικά σε αυτό. Συγκεκριμένα, θα μπορούσε κανείς να αποδώσει αυτήν την πραγματικότητα στην επίδειξη υπερβάλλοντος ζήλου από τις Αρχές για σύλληψη πολιτικών αντιφρονούντων και την μετέπειτα φυσιολογική αθώωσή τους. Επίσης, πιθανός προβάλλει ο παράγοντας και του συμβιβασμού ή της «μετάνοιας» από τους κατηγορούμενους μέσω των δηλώσεων μετάνοιας, κάτι που επίσης θα τους οδηγούσε σε αθώωση. Ομοίως, είναι δυνατό να ειπωθεί ότι, το χρονικό διάστημα που μεσολαβούσε από την σύλληψη έως και την εκδίκαση, σε μερικές περιπτώσεις ήταν πολύμηνο, με συνέπεια την αλλαγή των πολιτικών, κυρίως, δεδομένων και την παραγραφή του αδικήματος. Ωστόσο, η αθωωτική έκβαση των σχετικών υποθέσεων από την ποινική δικαιοσύνη αιτιολογείται, κατ' εξοχήν, από την παράκαμψη αυτής και την ευρεία χρήση των διοικητικών αποφάσεων, μέσω των Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας¹³. Τακτική, η οποία εφαρμόστηκε με καταδικαστικές αποφάσεις καθ' όλη την δεκαετία του 1930 και κορυφώθηκε κατά την μεταξική περίοδο¹⁴.

Σε αυτό το σημείο περνούμε στην εξέταση του χρόνου τελέσεως των υποθέσεων που καταδικάστηκαν από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων. Όπως δεικνύει ο προγενέστερος πίνακας οι καταδικαστικές αποφάσεις με βάση το Ιδιώνυμο ήσαν 5. Σε αυτές προσθέτουμε και μία επιπλέον περίπτωση παραπεμπτικού βουλεύματος του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων σε βαθμό κακουργήματος¹⁵, η οποία έλαβε χώρα το διάστημα από τον Ιανουάριο έως και την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του Μεταξά. Τα δεδομένα του κατωτέρω πίνακα φανερώνουν με σαφήνεια πως η πλειοψηφία των διαπιστωμένων δικαστικά παραβάσεων του Ιδιωνύμου πραγματοποιήθηκε, κατά βάση, την διάρκεια της ημέρας. Μόνον η υπόθεση του παραπεμπτικού βουλεύματος φέρεται να έχει γίνει κατά την διάρκεια της νύχτας. Κάτι, που ευρύτερα δεικνύει και τον χαρακτήρα ή την φύση της συγκεκριμένης παραβατικότητας, εφόσον ο εκδιωκόμενος «ιδεολογικός προσηλυτισμός» θα μπορούσε να επιτευχθεί καλύτερα κατά την διάρκεια της ημέρας, είτε μέσω εντύπων (εφημερίδων, φυλλαδίων, κ.λπ.) είτε μέσω συγκεντρώσεων.

¹³ Σχετικά βλ. στο κεφάλαιο II «Η πρώτη ελληνική περίοδος (1913 - 1932)», ιδίως τα υποσημειώσεις 113 έως 115.

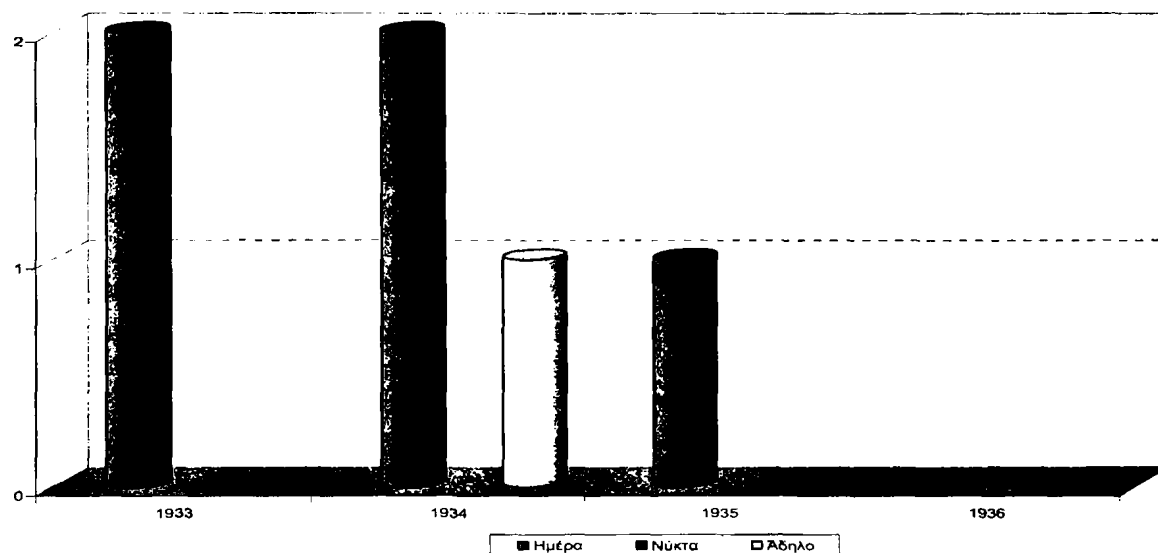
¹⁴ Σχετικά βλ. στο κεφάλαιο IV1δ «Η ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής».

¹⁵ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 792/13-9-1936 (Α.Π.Ι.).

Πίν. 7. Χρόνος τελέσεως παραβάσεων πολιτικού χαρακτήρα (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου και παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος).

Χρόνος	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Ημέρα	2	2	1		5
Νύκτα				1	1
Άδηλο					
Σύνολο	2	3	1	1	6

Γράφ. 9. Χρόνος τελέσεως καταδικασθέντων παραβάσεων πολιτικού χαρακτήρα σε βαθμό πλημμελήματος.

Τα ποινικά δικαστήρια, λοιπόν, μας δίδουν μία αντιπροσωπευτική μορφή της καταστολής για πολιτικούς αντιφρονούντες κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Στο ίδιο πλαίσιο αξίζει να επεκτείνουμε το αντικείμενό μας, ειδικά στο παρόν κεφάλαιο, και στον βαρύνοντα ρόλο των Στρατοδικείων στην πολιτικού χαρακτήρα καταστολή. Εξάλλου, η εκδίκαση σχετικών δικών στο Στρατοδικείο δεν αφορά μόνον περιπτώσεις καταστολής αριστερών αλλά γενικότερα πολιτών αντιφρονούντων με το υπάρχον πολιτικό καθεστώς ως και ακόμη ανακοπής απεργιακών κινητοποιήσεων. Ιδιαίτερα, μάλιστα, αυτό συνέβη σε περιπτώσεις κηρύξεως στρατιωτικού νόμου ή προσπάθειας επιβολής στρατιωτικού κινήματος.

Στην πόλη των Ιωαννίνων ενδεικτικές, ως προς το τελευταίο, θεωρούνται εκδικάσεις στο Στρατοδικείο μετά το κίνημα της 1ης Μαρτίου 1935. Επρόκειτο, ουσιαστικά, για την τελευταία προσπάθεια της βενιζελικής παράταξης να επανέλθει στην εξουσία¹⁶, καθώς την εντολή για το πραξικόπημα φέρεται ότι την έδωσε ο ίδιος ο Βενιζέλος¹⁷. Βασική αιτία του κινήματος υπήρξε η έλλειψη ερεισμάτων της βενιζελικής παράταξης στο στρατό και κύριοι υποκινητές υπήρξαν οι οργανώσεις

¹⁶ Ιωάννης Κολιόπουλος, «Το κίνημα του Μαρτίου 1935, η παλινόρθωση της μοναρχίας και η κατολίσθηση στη δικτατορία», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΕ' (2000), Αθήνα, σσ. 358 - 359 και Δημήτριος Π. Μπουζάνης, «Η Ελλάδα του Μεσοπολέμου: Το βενιζελικό κίνημα της 1ης Μαρτίου 1935», *Ανακοινώσεις Ημερίδος (16 Μαρτίου 2006) για την Επέτειο του Θανάτου του Ελευθερίου Βενιζέλου*, Ίδρυμα Ιστορίας του Ελευθερίου Βενιζέλου, Αθήνα 2007, σσ. 149 - 171.

¹⁷ Γρηγόριος Δαφνής, *Η Ελλάδα μεταξύ δύο πολέμων. 1923 - 1940*, τόμ. Β', Αθήνα 1955, σσ. 304 - 305.

«Ελληνική Στρατιωτική Οργάνωση» και «Δημοκρατική Άμυνα»¹⁸. Η αποτυχία του κινήματος είχε ως άμεση συνέπεια στο στράτευμα την έναρξη εκκαθαρίσεων δημοκρατικών αξιωματικών, με την πρωτοβουλία του Γ. Κονδύλη και γενικότερα ενός κύκλου δικών εναντίον των κινηματιών στα κατά τόπους Στρατοδικεία. Το ίδιο πνεύμα απομάκρυνσης επικράτησε σε όλους τους τομείς της δημόσιας διοίκησης όπως την δικαιοσύνη και την ανώτατη εκπαίδευση¹⁹.

Στα Ιωάννινα οι συμμετέχοντες στο κίνημα δημοκρατικοί, πολιτικοί ή στρατιωτικοί, αμέσως μετά την καταστολή του, συνελήφθησαν και οδηγήθηκαν στο Στρατοδικείο με την κατηγορία της «εσχάτης προδοσίας». Είμαστε σε θέση μέσω του τύπου να αντλήσουμε πληροφορίες για τα γεγονότα αλλά και ταυτόχρονα να αντιληφθούμε το πολιτικό κλίμα, ιδιαίτερα σε μία χρονική στιγμή που εφαρμοζόταν ο στρατιωτικός νόμος. Την πρώτη ημέρα του κινήματος (την 1η Μαρτίου) μετά από εντολή του Στρατιωτικού διοικητή Ηλείου Δ. Πολίτη καμία εφημερίδα δεν κυκλοφόρησε, ενώ απαγορεύθηκε η κυκλοφορία των πολιτών στην πόλη πέραν της 11ης μ. μ.²⁰. Τα διαθέσιμα τεκμήρια μας γνωστοποιούν ότι από την επομένη ημέρα του κινήματος στο έκτακτο Στρατοδικείο Ιωαννίνων δικάστηκαν τα μέλη της «Δημοκρατικής Αμύνης» Άρτας. Σύμφωνα με την «Κραυγή» Πρόεδρος του Δικαστηρίου ορίστηκε ο Συνταγματάρχης Πεζικού και μετέπειτα Διοικητής της VIII Μεραρχίας Χαράλαμπος Κατσιμήτρος και κυβερνητικός επίτροπος ο λοχαγός Μπασιάκος. Κατηγορούμενοι φέρονταν οι Ευρ. Καζαντζής, Ευταξίας, Κονταξής, Τσανιούλας και Κοτσαρίδας, δικηγόροι, Παλαιοδήμος και Γκιζάς, ιατροί, Αγραφιώτης και Κεφάλας, μεγαλέμποροι, Πέτσας και Πάνου, μεγαλοκτηματίες, Τσέτης, ίλαρχος και Λαγός, Ραϊσάκης, ταγματάρχες²¹. Η δικαστική διαδικασία κράτησε 4 ημέρες και η απόφαση ήταν αθωωτική για τους κατηγορούμενους²². Αντιστοίχως, πραγματοποιήθηκαν στο Στρατοδικείο Ιωαννίνων και οι εκδικάσεις των μελών της «Δημοκρατικής Αμύνης» Πρέβεζας και Πάργας, Χρ. Φαρμάκη, Ν. Μπερετούλη, Β. Μούρκα, Β. Παπαγεωργίου, Μεν. Μπομποτσάρη και Γ. Μακρή, οι οποίοι αθώωθηκαν²³.

Τα μέλη της «Δημοκρατικής Αμύνης» Ιωαννίνων συνελήφθησαν και κρατήθηκαν στα γραφεία του άλλοτε Στρατιωτικού Νοσοκομείου μέσα στο Κάστρο, στο Φετιχέ Τζαμί²⁴ καθώς και στις φυλακές του Ακραιού²⁵. Ειδικότερα, επρόκειτο για τους: Γεώργιο Καγιά, βουλευτή, Νικόλαο Σακελλαρίδη, σχολάρχη και πρόεδρο της «Δημοκρατικής Αμύνης» Ιωαννίνων, Κωνσταντίνο Φρόντζο, δικηγόρο και γραμματέα της «Δημοκρατικής Αμύνης» Ιωαννίνων, Ευάγγελο Καλογεράκη,

¹⁸ Για την προετοιμασία του κινήματος έως και την καταστολή του βλ. Gunnar Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821 - 1936*, τόμ. Β', (μτφ. Θόδωρος Παρασκευόπουλος), Αθήνα 2004, σσ. 1222 - 1230, Θάνος Βερέμης, *Οι επεμβάσεις του στρατού στην ελληνική πολιτική 1916 - 1936*, Αθήνα 1977, σ. 215 - 296 και Γιάννης Μπενέκος, *Το κίνημα του 1935*, Αθήνα 1965. Μία άλλη διάσταση σε σχέση με τα αίτια του κινήματος δίνει ο Τάσος Βουρνάς αποδίδοντας αυτό σε ενέργειες των Βρετανικών μυστικών υπηρεσιών (Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας*, τόμ. Β', Αθήνα 1997, σσ. 367 - 368).

¹⁹ Χρήστος Χατζηιωσήφ, «Κοινοβούλιο και Δικτατορία», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Ο Μεσοπόλεμος 1922 - 1940*, τόμ. Β', μέρος 2ο, Αθήνα 2003, σσ. 110 - 112 και Gunnar Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821 - 1936*, ό. π., σσ. 1232 - 1234.

²⁰ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, τόμ. Θ' (1933 - 1935), Ιωάννινα 1996, σ. 334 - 337.

²¹ Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 4/5/1935, Αρ. 358/237.

²² Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 13/5/1935, Αρ. 359/238.

²³ Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 23/4/1935, Αρ. 355/234

²⁴ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σ. 337.

²⁵ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 14/4/1935, Αρ. 7837 / 258.

υπάλληλο της Γενικής Διοικήσεως Ηπείρου, Γεώργιο Γεωργουλάκη, απόστρατο λοχαγό, Γ. Αναγνώστου, απόστρατο ταγματάρχη, Ι. Ρούμπα, πρόεδρο αυτοκινητιστών, Κωνσταντίνο Τέκτονα, δημοσιογράφο, Παναγιώτη Πέσκο, δημοσιογράφο, Αγαθοκλή Κωνσταντινίδη, δικηγόρο και πολλοί ακόμη αξιωματικοί²⁶. Η δίκη στο Στρατοδικείο Ιωαννίνων ολοκληρώθηκε στις 21 Απριλίου και σύμφωνα με την απόφαση καταδικάστηκαν ο Γεωργουλάκης σε 45ήμερη φυλάκιση, ο λοχίας Κουλούρης σε 2 ετών φυλάκιση, ο λοχίας Μουτσενίγος σε 18 μηνών φυλάκιση, οι λοχίες Σμπήλιας και Κορομιχαλάκης σε 13 μήνες φυλάκιση, ο Βενέτης σε 1 έτος φυλάκιση και ο στρατιώτης Χαλκίδης σε 6 μήνες με αναστολή²⁷.

Στο ίδιο πλαίσιο με τα ανωτέρω εντάσσεται και η δίκη του αποστράτου αρχιάτρου Αγνάντη, τον Απρίλιο του 1936, ο οποίος μηνύθηκε από τον στρατηγό - διοικητή της VIII Μεραρχίας Αλ. Παπανικολάου για εξύβριση. Ειδικότερα, ο Αγνάντης είχε κατηγορήσει τον διοικητή ότι είχε απαγορεύσει στους αξιωματικούς να συμμετάσχουν στο μνημόσυνο του Ελευθερίου Βενιζέλου, ενώ δεδομένο επίσης της έντασης είναι ότι ο Αγνάντης είχε προστριβές επαγγελματικού χαρακτήρα με τον στρατηγό με αποτέλεσμα την παραίτησή του από τις τάξεις του στρατού²⁸. Εντυπωσιάζει το γεγονός ότι ο τύπος των Ιωαννίνων κατέγραψε με λεπτομέρεια και με πολυσέλιδα ρεπορτάζ την εκδίκαση της υπόθεσης στο Στρατοδικείο, όχι μόνον επειδή ο κατηγορούμενος ήταν σημαίνουσα προσωπικότητα της πόλης αλλά και γιατί είχε εξελιχθεί η δίκη ως ένα πεδίο διαμάχης μεταξύ βενιζελικών και αντιβενιζελικών²⁹. Χαρακτηριστικό της δίκης ήταν η πληθώρα μαρτύρων υπερασπίσεως ή κατηγορίας, οι οποίοι μάλιστα στην πλειοψηφία τους ήταν πολιτικοί, ιατροί και δικηγόροι. Μετά από τριήμερη διαδικασία, το Στρατοδικείο Ιωαννίνων καταδίκασε τον Αγνάντη σε φυλάκιση 11 μηνών για την εξύβριση και σε πρόστιμο 20.000 δραχμών για ψυχική οδύνη στον στρατηγό³⁰. Η ποινή όμως περιορίστηκε σε δυόμιση μήνες από το Αναθεωρητικό Στρατοδικείο.

Οι εκδικάσεις στο Στρατοδικείο Ιωαννίνων δεν αφορούσαν, πάντως, μόνον περιπτώσεις αντιδικίας μεταξύ βενιζελικών και αντιβενιζελικών. Πέραν αυτών, καθώς και των εσωτερικών στρατιωτικών υποθέσεων, σημειώνουμε τις περιπτώσεις καταστολής εναντίον αριστερών, η οποία συμβάδιζε με το ευρύτερο πολιτικό πνεύμα του Μεσοπολέμου. Εκδικάσεις υποθέσεων, όπως στρατιωτών, οι οποίοι υπηρετούσαν στον Πειθαρχικό Ουλαμό Καλπακίου δεικνύουν την συγκεκριμένη πραγματικότητα. Είναι χαρακτηριστικό ότι, στα τέλη Νοεμβρίου του 1933, δύο στρατιώτες τιμωρήθηκαν για εξύβριση και αντίσταση με ποινή 2 έτη φυλάκισης και 8 στρατιώτες με 1 έτος φυλάκισης³¹. Στο ίδιο πνεύμα κατασταλτικότητας

²⁶ Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 6/3/1935, Αρ. 334/213 και της 20/4/1935, Αρ. 354/233, εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 3/4/1935, Αρ. 7837/248, της 14/4/1935, Αρ. 7837 / 258 και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ της 17/5/1935, Αρ. 17 και Γιάννης Μπενέκος, *Το κίνημα του 1935, ό. π., σ. 299.*

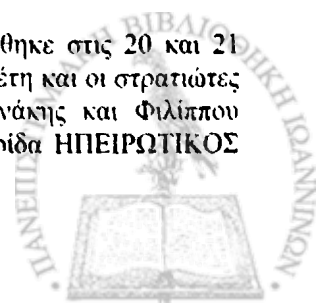
²⁷ Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 23/4/1935, Αρ. 335/234.

²⁸ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, τόμ. Γ' (1936 - 1940), Ιωάννινα 1996, σσ. 22, 44 - 46.

²⁹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 16/4/1936, Αρ. 2759, της 17/4/1936, Αρ. 2760 και εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 17/4/1936, Αρ. 401/280.

³⁰ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 18/4/1936, Αρ. 2761.

³¹ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 28/11/1933, Αρ. 868. Η δίκη πραγματοποιήθηκε στις 20 και 21 Νοεμβρίου 1933. Οι στρατιώτες Χατζής και Καπάλας καταδικάστηκαν σε δύο έτη και οι στρατιώτες Νικολάου, Μαυράκης, Χαλντούπης, Στυλιανός, Λουλέζ, Βαρβαρέτος, Βοσνάκης και Φιλίππου καταδικάστηκαν ως συνεργοί των ανωτέρω σε φυλάκιση 1 έτους και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 21/11/1933, Αρ. 2046 και της 22/11/1933, Αρ. 2047.

εντάσσεται και η ανάθεση στο Στρατοδικείο Ιωαννίνων εκδίκασης υπόθεσης 44 απεργών των Τ.Τ.Τ. (Ταχυδρομείων, Τηλεγραφείων, Τηλεφώνων), οι οποίοι συνέχισαν να απεργούν, παρά την επιστράτευσή τους, τον Ιανουάριο του 1934³².

Αν ωστόσο τα ποινικά δικαστήρια και τα Στρατοδικεία φανερώνουν μία παράμετρο της ποινικοποίησης της πολιτικής ζωής, είμαστε σε θέση και μέσα από την καθημερινότητα και τις σχέσεις ή τις προστριβές των πολιτών να διαπιστώσουμε τα πολιτικά δεδομένα της εποχής. Μία σειρά από ενδεικτικές φράσεις των ρεπορτάζ των εφημερίδων δηλώνουν ένα κλίμα αντιπαράθεσης, ενώ δεικνύουν και τον τρόπο παραγωγής της είδησης, κάποιες φορές, σε σχέση με τους αντιφρονούντες. Παραθέτουμε τις φράσεις «πρωταίτιοι συμπλοκών»³³, «κομμουνίζοντες νεαροί»³⁴, «κακοποιός κομμουνιστής»³⁵ για πρόσωπα ως υποκινητές συμπλοκών ή «ταραξίες» για 2 άτομα που ζητωκραύγασαν, εντός οιομαγειρείου των Ιωαννίνων, υπέρ του Βενιζέλου³⁶. Παράλληλα, θεωρητικά άρθρα περί μέτρων εναντίον των αριστερών³⁷ και περί της εφαρμογής του Ιδιωτικού³⁸ ενισχύουν τα ανωτέρω. Επίσης, προστριβές μεταξύ πολιτών και χωροφυλακής διασαφηνίζουν ακόμη περισσότερο τις κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες. Επί παραδείγματι, περιστατικό παρεμπόδισης εφημεριδοπώλη³⁹, από αξιωματικό της χωροφυλακής, ώστε να μη διανείμει αντιφρονούντες εφημερίδες, μας πληροφορεί για την πολιτική και κοινωνική διάσταση - ακόμη και χάσμα - μεταξύ των δύο πλευρών. Αντιστοίχως, διακρίνουμε το ίδιο κατασταλακτικό πνεύμα

³² Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 11/1/1934, Αρ. 882.

³³ Ο χαρακτηρισμός αυτός απευθύνεται από την εφημερίδα «Ηπειρος» σε 60 αριστερούς, οι οποίοι σύμφωνα με το δημοσίευμα την 21η Φεβρουαρίου 1935 δημιούργησαν επεισόδια με ομάδα της «Εθνικής Ενώσεως Ελλάς - ΕΕΕ» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 22/2/1935, Αρ. 7837/224). Ο «Ηπειρωτικός Αγών» περιγράφει το περιστατικό: «...όταν δε ούτοι [Τριεψελίται] παρήλαυνον κατά την παρέλασιν άλλοι κομμουνισταί προέβησαν εις νέαν αποδοκιμασίαν. Αύτη όμως προεκάλεσεν επεισόδιον καθ' όσον πολλοί τριεψελίται επετέθησαν κατά των κομμουνιστών. Επηκολούθησε δε συμπλοκή κατά την οποίαν εκτυπήθησαν εκατέρωθεν. Οι κομμουνισταί συνελήφθησαν και οδηγήθησαν εις Βον Αστυνομικόν Τμήμα. Μετ' αυτών δεν επετράπη να επικοινωνήσει κανείς ουδέ αυτοί οι γονεῖς των».

³⁴ Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 28/2/1934, Αρ. 8334/2679.

³⁵ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 19/4/1934, Αρ. 889.

³⁶ Πρόκειται για συμβάν το οποίο πραγματοποιήθηκε στις 22/11/1935 στο οιομαγειρείο του Ν. Ξούρου, στην οδό ΚΑ' Φεβρουαρίου, από τον βαρελοποιό Ν... και τον υποδηματοποιό Σ... . Σύμφωνα με το δημοσίευμα οι ανωτέρω «ύβριζαν και απειλούσαν» χωροφύλακα που τους παρατήρησε για τα συνθήματά τους (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 23/11/1935, Αρ. 7837/444).

³⁷ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 2/4/1934, Αρ. 2159 και της 17/5/1934, Αρ. 2201

³⁸ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 31/8/1934, Αρ. 2305.

³⁹ Χαρακτηριστική είναι η επιστολή ενός εφημεριδοπώλη προς την εφημερίδα «Κήρυξ»:

«Αξιότιμε Κύριε Διευθυντά,

Παρακαλώ όπως ευαρεστούμενος δημοσιεύσετε τα κάτωθι. Ασκών το επάγγελμα του εφημεριδοπώλου επώλουν χθές την μεσημβρίαν εις την κεντρικήν πλατείαν διαφόρους εφημερίδας μεταξύ των οποίων και τας Κομμουνιστικάς καθ' ο είχαν διαταχθή υπό του πράκτορος κ. Χρ. Τσούρνου. Ο υπενωματάρχης κ. Ν. Σημιτζής μου επετέθη και με εκτύπησεν εις το πρόσωπον άνευ τινός αιτίας, μου διεσκόρπισε δε τας εφημερίδας τας οποίας είχαν εις χείρας μου. Και ως να μην ήρκη η τοιαύτη διαγωγή του με ωδήγησε και εις το κρατητήριον του αστυνομικού τμήματος όθεν αφέθην ελεύθερος κατόπιν διαμαρτυρίας του κ. Πράκτορος των εφημερίδων.

Θερμά σας παρακαλώ κ. Διευθυντά όπως υψώσετε φωνήν διαμαρτυρίας κατά της τοιαύτης διαγωγής αστυνομικού οργάνου απέναντι πτωχού βιοπαλεστού.

Εν Ιωαννίνοις τη 16-1-35

Μετά τιμής,

Γ. Δαμάρης» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 17/1/1935, Αρ. 7837/201).

και στις περιπτώσεις διανομής προκηρύξεων, οι υπαίτιοι των οποίων υπόκεινταν σε συλλήψεις⁴⁰.

Γενικότερα, η ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής, όπως αυτή περιγράφηκε στην πόλη των Ιωαννίνων, κατά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο καταστολής κατά τον Μεσοπόλεμο. Το πνεύμα ελέγχου επεκτάθηκε, σε συνάρτηση με το σύνολο των μορφών έκφρασης του κοινωνικού βίου, και στον πολιτικό βίο. Οι συλλήψεις, οι εκτοπισμοί και οι πολιτικού χαρακτήρα διενέξεις μεταξύ πολιτών εξέφρασαν την ύπαρξη της συγκεκριμένης καταστάσεως. Παράλληλα, όμως, η εφαρμογή του Ιδιωνύμου, ουσιαστικά, εδραίωσε την καταστολή των απεργιών και γενικότερα την κάθε μορφής αντίδραση των χαμηλών στρωμάτων.

⁴⁰ Χαρακτηριστικές είναι οι κατωτέρω περιπτώσεις: α) σύλληψη των κομμουνιστών Γ... και Γ... συνελήφθησαν τον Μάρτιο του 1935 (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 17/3/19357, Αρ. 7837/232), β) σύλληψη των κομμουνιστών Σ... και Σ... για διανομή επαναστατικών προκηρύξεων κατά την διάρκεια προκηρύξεων του Γενικού Διοικητού Ηπείρου (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 15/3/19357, Αρ. 7837/238). Επίσης σημειώνεται και το παραπεμπτικό βούλευμα σε βαθμό κακουργήματος εναντίον του 32χρονου οδηγού Κ... ο οποίος «...την νύκτα της 5-6 Αυγούστου 1936 ανήκον εις την περιφερειακήν Επιτροπή Ηπείρου της κομματικής οργανώσεως του εν Ελλάδι κομμουνιστικού πολιτικού κόμματος, επεδίωξε δια προκηρύξεων, εις διάφορα μέρη της πόλεως Ιωαννίνων, ων έρριψε την εφαρμογήν ιδεών εχουσών ως έκδηλον σκοπόν την δια βιαίων μέσων ανατροπήν του κρατούντος κοινωνικού συστήματος και ενήργησε υπέρ της εφαρμογής των ιδεών του προσηλυτισμού δια των προκηρύξεων των αυτών δι' ων παρώτρυνε τον λαόν να εξεγερθή και ανατρέψη το υφιστάμενον κοινωνικόν σύστημα...». (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 792/13-9-1936) (Α.Π.Ι.).

Δ) Η ελευθερία της έκφρασης.

Η ελευθερία της έκφρασης απασχόλησε και απασχολεί το κοινωνικό σύνολο, ανεξαρτήτως εποχής και επικρατουσών κοινωνικοπολιτικών παραγόντων, καθώς αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της δημοκρατίας και σχετίζεται με δικαιώματα ανεξαρτησίας. Ωστόσο, στην πορεία του χρόνου, οι κοινωνικές δομές αξίωσαν κάποιες δεσμεύσεις σε σχέση με τα περιθώρια της ελευθερίας της έκφρασης και ευρύτερα της ανθρώπινης δράσης. Ύβρεις, χυδαίες εκφράσεις, συκοφαντικές στιχομυθίες ή κείμενα ανταλλάσσόμενα συχνά μεταξύ των πολιτών αποτέλεσαν πρακτικές αυτού του είδους παραβατικής συμπεριφοράς.

Οι ανωτέρω παραβατικότητες, οι οποίες έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό την εξύβριση ή την δυσφήμιση προσώπων, αποτελούν εκ των πραγμάτων τεκμήρια μελέτης σε σχέση με την ελευθερία της έκφρασης. Έτσι, προσφεύγουμε στην εξέταση των σχετικών υποθέσεων και εν προκειμένω στις περιπτώσεις των εξυβρίσεων¹, δια του τύπου και κατά της Αρχής, των δυσφημήσεων², των συκοφαντικών δυσφημήσεων³ και των δυσφημήσεων δια του τύπου. Τα συγκεκριμένα φαινόμενα, τα οποία εκδικάζονται κυρίως σε βαθμό πλημμελήματος, είναι δυνατό να λεχθεί ότι δεν εντάσσονται στο στενό εύρος των παραβάσεων για λόγους τιμής. Είναι χαρακτηριστικό ότι, ενώ εμφανίζονται εκ πρώτης όψεως ως προσβολή της υπόληψης και του κύρους του ατόμου, στην πραγματικότητα εντάσσονται στις λαϊκές μορφές αντιπαλότητας για την τιμή, αφού εκφράζονται με βίαιες συγκρούσεις, ως αποτέλεσμα του λανθάνοντος κοινωνικού ανταγωνισμού ακόμη και με το κάλυμμα της ένδειξης του «ανδρισμού»⁴.

Ωστόσο, εκείνο που μας απασχολεί ιδιαίτερα είναι πως το κράτος ποινικοποίησε τις ανωτέρω συμπεριφορές αλλά και πως οι άνθρωποι διατήρησαν αυτά τα στερεότυπα στο πλαίσιο της καθημερινότητας. Παρουσιάζει ενδιαφέρον να ανιχνεύσουμε τυχόν επηρεασμό αυτών των συμπεριφορών από το ευρύτερο αξιακό ή πολιτικό περιβάλλον και ιδιαίτερα αν το τελευταίο ευνόησε την γέννηση σχετικών φαινομένων. Ταυτόχρονα, η καταγραφή αυτών και η μελέτη τους επικούρησε στην ανάδειξη της κοινωνικής πραγματικότητας της παρούσας περιόδου. Προκύπτουν, αρχικώς, ερωτήματα αν η συχνότητα των φαινομένων εκφράζει απλά μία κοινωνική πραγματικότητα και έναν τρόπο συμπεριφοράς που έχει ποινικοποιηθεί ή υποκρύπτει και αιτίες που σχετίζονται με το γενικότερο κλίμα ελέγχου του Μεσοπολέμου.

¹ Σύμφωνα με το άρθρο 327 (333) περί εξύβρισης του Ποινικού Κώδικα της εποχής: «...1. Ο διά λόγου ή δι' έργου ή καθ' οιονδήποτε άλλον τρόπον εξυβρίζων την τιμήν ετέρου τιμωρείται δια φυλακίσεως μέχρι δύο ετών ή δι' ισοχρόνου κρατήσεως ή δια χρηματικής ποινής μέχρι πενήτηντα χιλιάδων δραχμών. Η χρηματική αυτή ποινή δύναται να επιβληθή και συν τη ποινή της κρατήσεως ή της φυλακίσεως, 2. Δύναται όμως ο υπαίτιος να απαλλαγή πάσης ποινής εάν εις την πράξιν παρεσύρθη εκ δεδαικιογημένης αγανακτήσεως, ένεκα πράξεως του παθόντος, τελουμένης ενώπιον αυτού και ιδιαζόντως ή βαναύσου», (Υπουργείο Δικαιοσύνης, ό. π., σ. 101).

² Σύμφωνα με το άρθρο 328 (334) περί δυσφημήσεως του Ποινικού Κώδικα της εποχής: «...Ο ισχυριζόμενος ή διαδίδων περί τινός άλλου γεγονός δυνάμενον να βλάβη την υπόληψιν αυτού τιμωρείται δια φυλακίσεως μέχρι τριών ετών ή δι' ισοχρόνου κρατήσεως ή δια χρηματικής ποινής μέχρις εκατόν χιλιάδων δραχμών. Η χρηματική αυτή ποινή δύναται να επιβληθή και συν τη ποινή της κρατήσεως ή της φυλακίσεως», (Υπουργείο Δικαιοσύνης, ό. π., σ. 101).

³ Σύμφωνα με το άρθρο 329 (335) περί συκοφαντικής δυσφημήσεως του Ποινικού Κώδικα της εποχής: «...Εάν εις την περίπτωσιν του προηγουμένου άρθρου το εν αυτό γεγονός είναι ψευδές και ο υπαίτιος ετέλει εν γνώσει της αναληθείας αυτού, τιμωρείται δια φυλακίσεως, προς τη οποία δύναται να επιβληθή και χρηματική ποινή μέχρις εκατόν χιλιάδων δραχμών, δύναται δε να απαγγελθή και στέρησις των ενς άρθρω 52 πολιτικών δικαιωμάτων», (Υπουργείο Δικαιοσύνης, ό. π., σ. 101).

⁴ Έφη Αβδελά, Δια λόγους τιμής, Βία, συναισθήματα και αξίες στη μετεμφυλιακή Ελλάδα, ό., π. σ. 15.

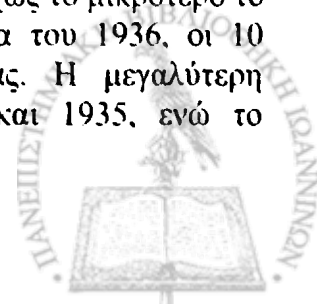
Μήπως, δηλαδή, με αφορμή τα αδικήματα των δυσφημήσεων και των εξυβρίσεων και των σχετικών παραπομπών σε δίκη, επιχειρήθηκε μία προσπάθεια επίσχεσης της ελευθερίας σκέψης και έκφρασης; Και αν ναι, σε ποιους κυρίως τομείς της δημόσιας ζωής εντοπίζεται περισσότερο; Ερωτήματα τα οποία μπορούν να απαντηθούν και αφορούν ζητήματα πολιτικής, έντυπης δημοσιογραφίας και ευρύτερα τοπικών θεμάτων, όπως η ληστεία και η λειτουργία της δημόσιας διοίκησης.

Προχωρώντας στην διερεύνηση των ιστορικών ζητημάτων που ανακύπτουν από την μελέτη των σχετικών παραβατικοτήτων και αντιμετωπίζοντας αυτές ως τεκμήρια κοινωνικής και ιστορικής μνήμης, οφείλουμε εξ αρχής να υπογραμμίσουμε ότι την περίοδο 1933 - 1936, στα Ιωάννινα, καταγράφηκαν πολλές σχετικές εκδικάσεις. Έτσι, στρέφουμε την προσοχή μας σε μία αρχική συνολική αποτίμηση των υποθέσεων συκοφαντίας και εξυβρίσεως. Η αξιοποίηση των διαθέσιμων τεκμηρίων σε συνάρτηση με την εύρεση των αθωωτικών περιπτώσεων αποδίδει μία ρεαλιστική αναπαράσταση της εξέλιξης των συγκεκριμένων φαινομένων. Τα μεγέθη του πίνακα, ανομοιογενή μεταξύ τους, αποτυπώνουν μία διαρκή παρουσία αυτού. Βεβαίως, η υστερημένης, στο σύνολο των ποινικών παραβάσεων, σημασία των δυσφημήσεων δεν προσδίδει περιθώρια επιβολής υψηλών ποινών. Επίσης, κρίνεται απαραίτητο να αναφερθεί ότι περιορισμένο τελικώς ποσοστό του συνόλου των υποθέσεων φθάνει να εκδικασθεί στα ποινικά δικαστήρια. Είναι αρκετές, δηλαδή, οι περιπτώσεις παραιτήσεων των εγκλήσεων από τους μηνυτές ή συμβιβασμών, πράγμα που ελαττώνουν το ποσοστό της εκδίκασης σχετικών υποθέσεων.

Πίν. 8. «Εγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις συκοφαντίας και δυσφημήσεως σε βαθμό πλημμελήματος.

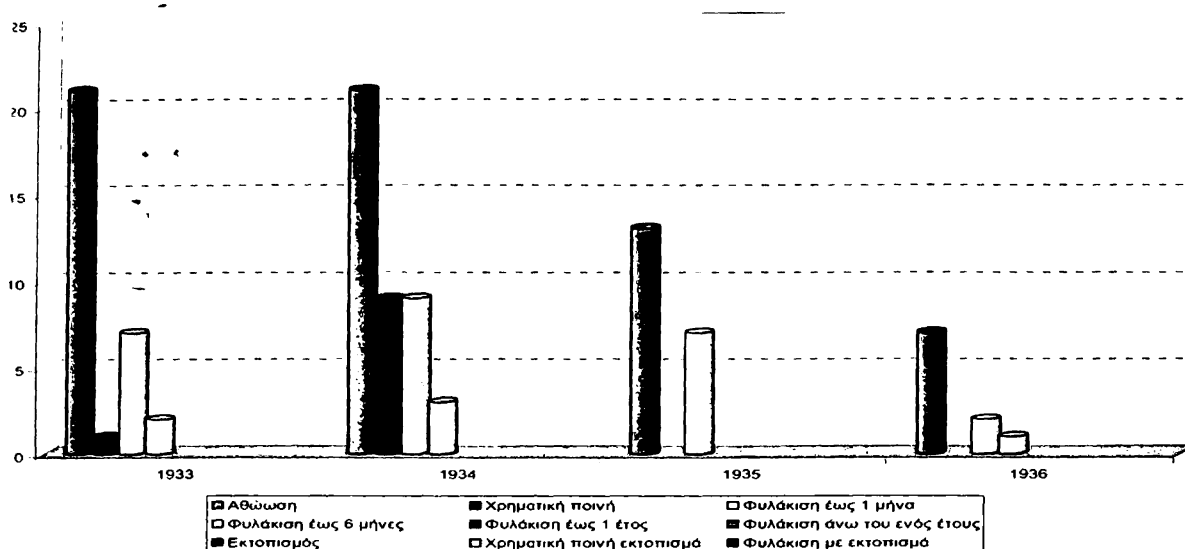
Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Αθώωση	21	21	13	7	62
Χρηματική ποινή	1	9			10
Φυλάκιση έως 1 μήνα	7	9	7	2	25
Φυλάκιση έως 6 μήνες	2	3		1	6
Φυλάκιση έως 1 έτος					
Φυλάκιση άνω του ενός έτους					
Εκτοπισμός					
Χρηματική ποινή εκτοπισμό					
Φυλάκιση με εκτοπισμό					
Σύνολο	31	42	20	10	103

Ειδικότερα, στον ανωτέρω πίνακα (πίν. 8) δεσπόζουν οι αθωωτικές αποφάσεις, ενώ και από τις καταδικαστικές αισθητά υπερτερούν οι ποινές φυλακίσεως έως 1 μήνα. Από το σύνολο των δεδομένων επιβεβαιώνεται ευρύτερα ο υψηλός αριθμός των υποθέσεων που εισήχθησαν στις δικαστικές αίθουσες. Εκ των πραγμάτων, οι όποιες λαϊκές μορφές αντιπαλότητας για την τιμή, οι οποίες εκφράζονται, εν πολλοίς, με βίαιες συγκρούσεις και δυσφημήσεις μεταξύ των πολιτών, συνέβαλαν στην γενεσιουργία αυτών των υποθέσεων. Διαπιστώνεται, επίσης, ότι το μεγαλύτερο αναλογικά ποσοστό υποθέσεων συκοφαντίας που εκδικάσθηκε σημειώθηκε το 1934 (42 περιπτώσεις), ενώ αντιστοίχως το μικρότερο το 1935 (20 περιπτώσεις). Επίσης, κατά το εξεταζόμενο διάστημα του 1936, οι 10 εκδικαζόμενες περιπτώσεις θεωρούνται ήδη ικανές αναφοράς. Η μεγαλύτερη αριθμητική απόκλιση παρατηρείται μεταξύ των ετών 1934 και 1935, ενώ το

τελευταίο έτος παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς δεν κατεγράφη φυλάκιση άνω του ενός μηνός.

Γράφ. 10. «Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις συκοφαντίας και δυσφημήσεως σε βαθμό πλημμελήματος.

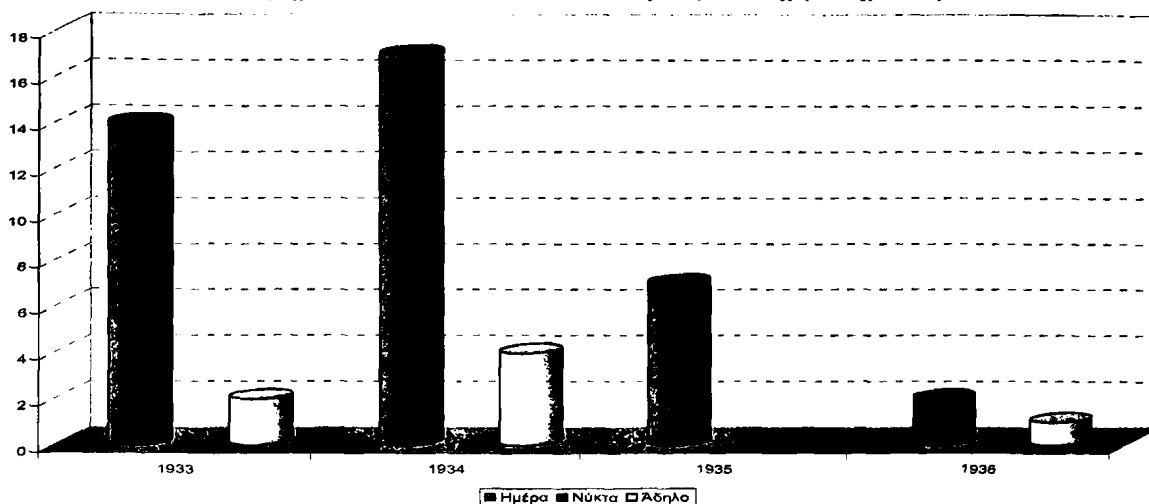
Στο σημείο αυτό επεκτείνουμε την θεώρηση των συγκεκριμένων παραβάσεων στην ανάδειξη της χρονικής στιγμής τελέσεως αυτών. Το περαιτέρω τεκμήριο (πίν. 9), με τις εκδικασθείσες καταδικαστικές υποθέσεις, φανερώνει ότι κατά τα εξεταζόμενα έτη δεν πραγματοποιήθηκε ουδένα περιστατικό κατά την διάρκεια της νύχτας. Επίσης, επί του συνόλου των 48 υποθέσεων, αμελητέο κρίνεται και το ποσοστό το οποίο αναλογεί στην πτυχή του αδήλου. Εν τούτοις, η υπεροχή της ημερήσιας δραστηριότητας οφείλεται κυρίως με το γεγονός ότι η πλειοψηφία των συγκεκριμένων παραβάσεων αφορά περιπτώσεις «διά του τύπου». Και τούτο διότι αφενός η έκδοση των εφημερίδων γινόταν στην πόλη των Ιωαννίνων, με συνέπεια το αδίκημα να έχει αστικό χαρακτήρα και αφετέρου διότι η κυκλοφορία των εφημερίδων τις πρωινές ώρες εντάσσει την σχετική παράβαση στην κατηγορία της ημέρας.

Πίν. 9. Χρόνος τελέσεως εκδικασθεισών υποθέσεων συκοφαντίας και δυσφημήσεως διά του τύπου (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου και παραπεμπτικά βουλεύματα στο βαθμό του κακούργηματος).

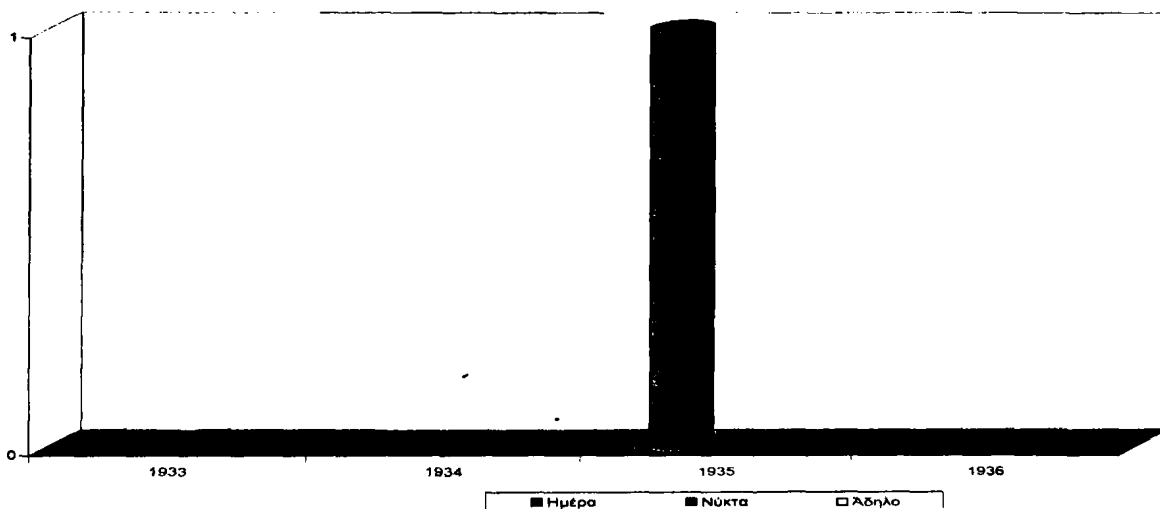
Χρόνος	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Ημέρα	14	17	7	2	41
Νύκτα					
Άδηλο	2	4		1	7
Σύνολο	16	21	8	3	48

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η ύπαρξη ενός και μόνον παραπεμπτικού βουλεύματος σε βαθμό κακούργηματος το 1935. Διαπιστώνεται, δηλαδή, όπως και στην περίπτωση των ψευδορκιών, ότι η πλειοψηφία των συγκεκριμένων παραβάσεων δεν εντασσόταν στις λεγόμενες βαρυνούσης ποινικής σημασίας περιπτώσεις. Επικουρικά, ως προς αυτό, σημειώνεται ότι η πλειοψηφία των περιστατικών του είδους εκδικαζόταν στην βαθμίδα του Ειρηνοδικείου.

Γράφ. 11. Χρόνος τελέσεως καταδικασθέντων υποθέσεων συκοφαντίας και δυσφημήσεως διά του τύπου, σε βαθμό πλημμελήματος.

Γράφ. 12. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων συκοφαντίας και δυσφημήσεως διά του τύπου παραπεμφθεισών με βούλευμα σε βαθμό κακούργηματος.

Ως συμπλήρωμα των ανωτέρω, συνεχίζουμε με την ανάδειξη των ιστορικών ζητημάτων που ανακύπτουν από την ύπαρξη και καταστολή των συγκεκριμένων παραβατικών φαινομένων. Ας επισημανθεί ότι στην πόλη των Ιωαννίνων, σε σύγκριση με την ύπαιθρο, διαπιστώνονται περισσότερες περιπτώσεις δυσφήμισης ή εξύβρισης «δια του τύπου». Αυτό γινόταν, επειδή η έκδοση των περισσότερων εφημερίδων γινόταν στα Ιωάννινα, με απόληξη οι κατηγορούμενοι δημοσιογράφοι, ως αστοί στην πλειοψηφία τους, να προσδίδουν στην παράβαση έναν ανάλογο χαρακτήρα. Εν αντιθέσει, στις περιπτώσεις εξύβρισης ή δυσφήμισης, πέραν του τύπου, παρατηρήθηκε μία παρεμφερής συχνότητα ανάμεσα στην πόλη και την ύπαιθρο. Συνεπώς, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι εξυβρίσεις ή οι δυσφημίσεις δια του τύπου απασχόλησαν ιδιαίτερα την κοινωνία της πόλης. Πάντως, οι εφημερίδες μέσω άρθρων των εκδοτών τους, πρόβαλλαν έντονα τις σχετικές περιπτώσεις. Κατά μία γενική παραδοχή, την συγκεκριμένη πρακτική υποδαύλιζε ο ζωνηρός ανταγωνισμός μεταξύ των εκδοτών καθώς και η έντονη πολιτικοποίηση της περιόδου. Πολλές υπήρξαν οι φορές, κατά τις οποίες εκδότες και δημοσιογράφοι αλληλομηνύονταν με αφορμή πολιτικά γεγονότα ή κοινωνικά δρώμενα στην πόλη. Παράλληλα, οι πολιτικές αντιπαραθέσεις της περιόδου ωθούσαν τους αρθρογράφους

σε οξείς χαρακτηρισμούς εναντίον των πολιτικών, με συνέπεια την έγκληση αυτών από βουλευτές ή πολιτευτές.

Εδώ αξίζει να γίνει ιδιαίτερη μνεία στα πολλά επεισόδια τα οποία έχουν καταγραφεί μεταξύ πολιτικών και δημοσιογράφων αντίθετης πολιτικής απόχρωσης, ενώ δεν ήταν λίγες οι φορές, κατά τις οποίες οι δημοσιογράφοι καταδικάζονταν, τουλάχιστον πρωτόδικα. Τα ανωτέρω δεδομένα, ωστόσο, δηλώνουν και μία έμμεση άσκηση ελέγχου στις εφημερίδες, αναδεικνύοντας έτσι ένα βασικό ιστορικό ζητούμενο. Τίθενται, δηλαδή, εύλογα ερωτήματα ελευθερίας του τύπου, όταν μέσω της δικαστικής απειλής ασκείται μία μορφή επιβαλλόμενης εκφραστικής δέσμευσης. Μολαταύτα, μέσω των σχετικών υποθέσεων αναφύονται ζητήματα σκοπιμότητας των άρθρων. Άλλωστε, η ιδεολογική καθοδήγηση των εφημερίδων και ο παρεμβατισμός στον τύπο αποτελούν βασικά στοιχεία της περιόδου. Η ίδια η εφημερίδα ασκεί και αυτή κοινωνικό έλεγχο και θέτει εαυτόν σε μία προσπάθεια προσεταιρισμού ιδεών ή διάπλασης κοινωνικών συνθηκών.

Αυτό ακριβώς πιστοποιείται μέσα από μία σειρά αντιπαραθέσεων μεταξύ δημοσιογράφων και πολιτικοποιημένων προσώπων, εξαιτίας των διαφορετικών πολιτικών στόχων, επιδιώξεων και πρωτοβουλιών σε άμεσα ζητήματα με το κοινωνικό σύνολο. Επιλέγουμε την παρουσίαση μερικών αλλά ενδεικτικών υποθέσεων που προσδιορίζουν τα περιθώρια ελευθερίας της έκφρασης για τον τύπο. Πρώτη εμφανίζεται η αντιπαράθεση του αντιβενιζελικού εκδότη της «Ελευθερίας» Χρήστου Χρηστοβασίλη και του δικηγόρου Γεωργίου Νιαβή. Αφορμή της πολιτικής αντιδικίας υπήρξε ένα δημοσίευμα του Χρηστοβασίλη στην εφημερίδα του, στις 3 Δεκεμβρίου 1934, με το οποίο κατηγορούσε τον Νιαβή για πολιτική μεταβλητότητα⁵. Ειδικότερα, ανέφερε εναντίον του Νιαβή: «...ο οποίος, ενώ είναι γνωστόν ότι διηύθυνε το Κέντρον των Φιλελευθέρων ενώ ο ίδιος δεν δύναται να αρνηθή ότι επήγεν εις τας Αθήνας ως ειδικός απεσταλμένος δια να καλέσει τον κ. Βενιζέλον μετά την ενταύθα άφιξιν του κ. Τσαλδάρη και την ενθουσιώδη υποδοχήν του, ασπασθείς κατά την εθιμοτυπίαν την χείρα της Κας Έλενας Βενιζέλου ενώ την επομένη των εκλογών εξεφράζετο μετ' απογοητεύσεως δια το αποτέλεσμα εν τούτοις κατορθώνει να περνάη ως χρησιμότετος λαϊκός και τολμά μάλιστα να υποδεικνύει και υποψηφίους του λαϊκού Συνδυασμού...». Ο Νιαβής αντέδρασε στα ανωτέρω υποβάλλοντας μήνυση εναντίον του Χρηστοβασίλη στις 21 Δεκεμβρίου και προτείνοντας ως μάρτυρες υπερασπίσεως 41 πολίτες διαφόρων πολιτικών αποχρώσεων⁶. Η εκδίκαση της υποθέσεως πραγματοποιήθηκε στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων στις 15 Ιανουαρίου 1935, με καταδικαστικό αποτέλεσμα για τον εκδότη⁷.

Στην ίδια κατεύθυνση οι δημοσιογράφοι των Ιωαννίνων Δημοσθένης Πανίδης και Νικόλαος Λάμπας αντιμετώπισαν ως αντιδίκους στις 16 Σεπτεμβρίου 1933, στο

⁵ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 3/12/1934, Αρ. 953. Τον Δεκέμβριο του 1934 ο Χρήστος Χρηστοβασίλης ενεπλάκη σε άλλες δύο ακόμη υποθέσεις συκοφαντικής δυσφήμισης δια του τύπου. Επρόκειτο για την μήνυση επί εξυβρίση, από τον έμπορο Κ. Θ., η οποία εκδικάστηκε στις 2 Δεκεμβρίου στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο, με καταδικαστική απόφαση για τον Χρηστοβασίλη (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 3/12/1934, Αρ. 7837/164). Την ίδια ημέρα υποβλήθηκε και άλλη μήνυση εναντίον του Χρηστοβασίλη από τον φαρμακέμπορο Β. Γ. για συκοφαντική δυσφήμιση δια του τύπου (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 3/12/1934, Αρ. 7837/164 και εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 3/12/1934, Αρ. 324/203).

⁶ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 23/12/1934, Αρ. 7837/175.

⁷ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 17/1/1935, Αρ. 7837/201. Ο Χρηστοβασίλης καταδικάστηκε σε ποινή φυλάκισης 20 ημερών και σε 3.000 δρχ. χρηματικό πρόστιμο. Ομοίως, στις 19 Φεβρουαρίου 1935 καταδικάστηκε με ποινή φυλάκισης 20 ημερών, για δημοσίευμα της εφημερίδας του στις 23 Αυγούστου 1934 (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 450/19-2-1935) (Α.Π.Ι.).

Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων, τους πολιτευτές Ιωαννίνων Σπ. Σίμο, Αλκ. Λούλη, Γ. Καγιά, Π. Μπέμπη και Γ. Βηλαρά⁸. Το δικαστήριο καταδίκασε τους δύο δημοσιογράφους, ενώ ο Αλκιβιάδης Λούλης ενεπλάκη πάλι σε δίκη εναντίον δημοσιογράφων ένα μήνα αργότερα. Αυτή τη φορά υπέβαλε δύο μηνύσεις εναντίον της εφημερίδας «Κραυγή» με την κατηγορία της εξύβρισης δια του τύπου⁹. Ανάλογης θεματικής ήταν και η δίκη στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων, του εκδότη του «Ηπειρωτικού Αγώνα» Ευθυμίου Τζάλλα και του δημοσιογράφου Πύρου Γιαννόπουλου¹⁰, με αθωωτικό όμως αποτέλεσμα για αυτούς. Οι δύο δημοσιογράφοι είχαν κατηγορηθεί ότι με την αρθρογραφία τους υποκινούσαν το λαό σε επανάσταση σε περίπτωση που κινδύνευε το δημοκρατικό πολίτευμα. Παράλληλα με την έναρξη του 1934, εκδικάσθηκε μήνυση του βουλευτού Ιωαννίνων Αλκιβιάδη Λούλη, εναντίον του Δημοσθένη Πανίδη, εκδότη της τοπικής εφημερίδας «Κήρυξ» και του Νικολάου Ευστρατίου, εκδότη της Αθηναϊκής εφημερίδας «Ελληνικό Μέλλον»¹¹. Το κατηγορητήριο αφορούσε δημοσιεύματα, σύμφωνα με τα οποία ο βουλευτής διατηρούσε σχέσεις προστασίας με ληστές της ευρύτερης περιοχής της Ηπείρου¹².

Περιορισμένα περιθώρια άσκησης κριτικής του τύπου διαπιστώνονται και μέσω των προστριβών εξαιτίας πολιτικών αιτιών και με κρατικούς λειτουργούς. Στις αρχές του 1933, ο Χρήστος Χρηστοβασίλης¹³ οδηγήθηκε στο Τριμελές

⁸ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 18/9/1933, Αρ. 849. Στην συγκεκριμένη δίκη ο Δημοσθένης Πανίδης καταδικάστηκε σε 15 ημέρες φυλάκιση, εξαγορασθείσες προς 39 δρχ. ημερησίως, σε 250 δρχ. πρόστιμο και σε 200 δρχ. για ψυχική οδύνη. Ο Νικόλαος Λάππας καταδικάστηκε σε 30 ημέρες φυλάκιση, εξαγορασθείσες προς 30 δρχ. ημερησίως, σε 250 δρχ. ως πρόστιμο και σε 200 δρχ. ως ψυχική οδύνη.

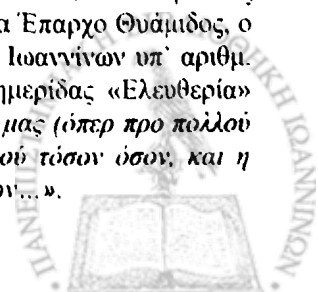
⁹ Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 30/10/1933, Αρ. 274/153. Την υπεράσπιση των κατηγορουμένων δημοσιογράφων ανέλαμβαναν συνήθως οι δικηγόροι - πολιτικοί αντίπαλοι του μηνυτή πολιτικού. Στην συγκεκριμένη δίκη, όπως αναγράφει η εφημερίδα, αυθορμητώς, ανέλαβαν την υπεράσπιση οι δικηγόροι - πολιτευτές Ιωαννίνων Γεώργιος Κωνσταντινίδης, Γεώργιος Μουλαϊμίδης, Γεώργιος Μπάρδας, Σπυρίδων Σούρλας, Δημήτριος Μέρτζος και Κωνσταντίνος Πρωτοσύγγελος.

¹⁰ Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 11/12/1933, Αρ. 280/159. Στην συγκεκριμένη δίκη, ως μάρτυρας υπεράσπισης, συμμετείχε και ο ιδεολογικά αντίθετος δημοσιογράφος Χρήστος Χρηστοβασίλης, ο οποίος υπεράσπισε τους δύο κατηγορουμένους, στο πλαίσιο της δημοσιογραφικής αλληλεγγύης. Υπήρξαν όμως και συμβάντα, κατά τα οποία οι έντονες πολιτικές αντιπαραθέσεις λειτούργησαν ανασταλτικά στις σχέσεις μεταξύ των δημοσιογράφων. Χαρακτηριστικό είναι το άρθρο, στις 16 Νοεμβρίου του ίδιου έτους, του Χρ. Χρηστοβασίλη στην «Ελευθερία», με το οποίο παρακινούσε τον Υπουργό - Γενικό Διοικητή Ηπείρου Αλέξανδρο Εμπειρικό Κουμουνδούρο να μην αποσύρει μήνυση για συκοφαντική δυσφήμιση και εξύβριση εναντίον δημοσιογράφων. Ο Χρηστοβασίλης διέκρινε στους συκοφάντες του Υπουργού - Γενικού Διοικητού αντιπάλους του λαϊκού κόμματος και ζητούσε την παραδειγματική τιμωρία τους (Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 16/11/1933, Αρ. 866).

¹¹ Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 82/13-1-1934, (Α.Π.Ι.) και Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 15/1/1934, Αρ. 284/163.

¹² Ο Δημοσθένης Πανίδης καταδικάστηκε ερήμην σε ποινή φυλάκισης 15 ημερών και χρηματική ποινή 4.000 δρχ. Στην συγκεκριμένη απόφαση όμως άσκησε ανακοπή και κατά την εκδίκαση αυτής, στις 17 Απριλίου 1934, απηλλάγη. Χαρακτηριστικό είναι το σχόλιο του Χρ. Χρηστοβασίλη στην εφημερίδα του, απευθυνόμενο προς τον Δημοσθένη Πανίδη: «... Και εις άλλα με υγεία, αγαπητέ Δήμο, διότι ο φίλος σου Λούλης βάλθηκε να μην σ' αφήσει σε χλωρό κλαρί!...» (Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 19/4/1934, Αρ. 889).

¹³ Ο Χρήστος Χρηστοβασίλης παραπέμφθηκε και στις 23 Μαρτίου 1935 σε δίκη από το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων από κοινού με τον συνταξιούχο δημοδιδάσκαλο Γ. Φ., του οποίου συκοφαντικά κείμενα κατά το κατηγορητήριο φιλοξενούνταν στην εφημερίδα. Οι συκοφαντίες στόχευαν τον Γενικό Γραμματέα της Γενικής Διοίκησης Ηπείρου και παράλληλα Έπαρχο Θυάμιδος, ο οποίος υπέβαλε και την μήνυση (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 202/23-3-1935, (Α.Π.Ι.)). Στο υπ' αριθμ. 958 της 20/12/1934 φύλλο της εφημερίδας «Ελευθερία» αναφερόταν: «... η αναχώρησις του κ. Παπαδάτου ως Επαρχου εκ της Επαρχίας μας (όπερ προ πολλού επεθύμει ολόκληρος η κοινωνία μας) ουδόλως εγένετο αισθητή παρά του κοινού τώσον όσον, και η έλευσις του, ει μη μόνον σε μερικά νεανιοπαιδάρια με τα οποία συνεδέετο διατρίβων...».

Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων, για να εκδικασθεί η εναντίον του μήνυση από τον δημοδιδάσκαλο Λεπτοκαρυάς Φιλιατών Γ. Π.¹⁴. Ο δημοσιογράφος κατηγορήθηκε ότι προσέβαλε τον δημοδιδάσκαλο δημοσιοποιώντας προστριβές του τελευταίου με την υπηρεσία του¹⁵. Ο δημοσιογράφος απέδωσε την εναντίον του κατηγορία σε πολιτικούς λόγους και η εφημερίδα του ασχολήθηκε επί μακρόν με το θέμα, αποδίδοντας σε αυτό πολιτική χροιά. Είναι διαφωτιστική η επιχειρηματολογία στο άρθρο του, τόσο διότι προσέδωσε στοιχεία για το πολιτικό κλίμα της εποχής, όσο και γιατί εκδήλωσε τάσεις αρθρογραφικής συμπεριφοράς: «...Κατά το δεκαετές ήδη και πλέον διάστημα, καθ' ο εκδίδομεν την Ελευθερίαν, ευρέθημεν εις την αδήρητον ανάγκην να κατακρίνωμεν, να κατηγορήσωμεν και να ελέγξωμεν πράξεις είτε κρατικών -οργάνων, είτε και ιδιωτών κατά του Λαού, πολλάκις δε μέχρι σήμερον εκλήθημεν να λογοδοτήσωμεν προ του Δικαστηρίου, ... άπαξ δε υπέστημεν και δολοφονικήν επίθεσιν εκ μέρους των βενιζελογενών κυβερνήσεων... Δεν εφοβήθημεν την Δικαιοσύνην, ποτέ ούτε και τους παρ' ημών κατακρινομένους και ελεγχομένους, διότι είχομεν ως όπλον την αλήθειαν... αλλ' ο ελεγχθείς παρ' ημών δημοδιδάσκαλος Γ. Π... παρεκινήθη παρά πολιτικού αντιπάλου μας εν Φιλιάτες, ...».

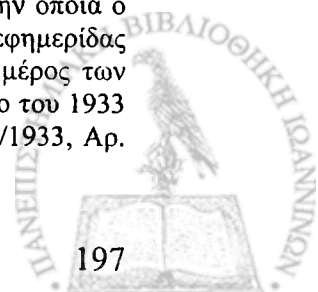
Στηριζόμενοι στα προαναφερθέντα τεκμήρια, διαπιστώνουμε με σαφήνεια ότι οι υποθέσεις δυσφημήσεων ή εξυβρίσεων δια του τύπου είχαν κατ' εξοχήν πολιτικό χαρακτήρα. Κατά κανόνα η κριτική μίας εφημερίδας - εν πολλοίς, με προπαγανδιστικές προθέσεις - σε ένα πολιτικό πρόσωπο συνεπάγεται και με δικαστική αντίδραση του κρινόμενου. Κάτι, που έμμεσα περιορίζει την ελεύθερη διεξαγωγή της αρθρογραφίας. Βεβαίως και ο στόχος της εφημερίδας, ο οποίος και αυτός καθοδηγείται με βάση τις πολιτικές επιδιώξεις, εμπλέκει την κατάσταση και δημιουργεί έναν κύκλο που δημιουργεί, σε συνάρτηση με τις σταθερές της εποχής, τις προϋποθέσεις για προσφυγή στα δικαστήρια. Με άλλα λόγια οδηγούμαστε έμμεσα και με βάση τα στενά περιθώρια ελευθερίας του τύπου στον ισχυρισμό περί ποινικοποίησης της πολιτικής ζωής, εφόσον αποτελούσε συνήθη τακτική η πολιτική αρθρογραφία και η κριτική να αντιμετωπίζεται από τους ιδεολογικούς αντιπάλους με προσφυγή στην δικαιοσύνη.

Η συγκεκριμένη πρακτική αντίδρασης εντοπίζεται και μεταξύ των εφημερίδων. Οι εκδότες των εφημερίδων δυσφημούσαν συναδέλφους τους, ως απόρροια κυρίως της πολιτικής σκοπιμότητας αλλά και του ανταγωνισμού. Στην παρούσα περίπτωση, παραθέτουμε ενδεικτικά την αυτοκριτική της εφημερίδας «Ηπειρος», με αφορμή επάλληλες εκδικάσεις υποθέσεων εξυβρίσεων δια του τύπου, καθ' όλο το φθινόπωρο του 1933. Σε δημοσίευσμά της επέρριψε ευθύνες σε άλλες εφημερίδες των Ιωαννίνων για την αύξηση των συγκεκριμένων δικών: «...τον τρέχοντα μήνα, οι δημοσιογράφοι των Ιωαννίνων, ανεξαρτήτως, αλληλοδιαδόχως καθήσαν εις το ειδώλιον του κατηγορουμένου επί εξυβρίσει, συκαφαντική δυσφημήσει και λοιπά τοιαύτα. Και όλοι θα πληρώσουμε τον φόρον της βλακειάς μερικών συναδέλφων, οι οποίοι κακώς και ανοήτως υβρίζοντες έμαθαν όλον τον κόσμον να υποβάλη μηνύσεις δια το ψύλλου πήδημα ή μάλλον το φύλλου τσίμπημα...»¹⁶. Στο πλαίσιο αυτής της παραμέτρου καταγράφεται και η αντιδικία μεταξύ των εκδοτών

¹⁴ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 6/2/1933, Αρ. 788.

¹⁵ Σχετικές προστριβές δημοσιογράφων και δημοδιδασκάλων της περιφέρειας Φιλιατών απασχόλησαν τη δικαιοσύνη καθ' όλη τη διάρκεια του 1933. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση κατά την οποία ο Επιθεωρητής Εκπαιδύσεως Φιλιατών Ι. Φ. μήνυσε τον δημοσιογράφο Αθηναϊκής εφημερίδας Αριστοφάνη Τζάλλα για συκοφαντική δυσφήμιση. Η εφημερίδα «Κραυγή» δημοσίευσε μέρος των πρακτικών της δίκης, η οποία πραγματοποιήθηκε στο Κακούργιοδικείο Πρεβέζης τον Ιούνιο του 1933 και είχε αθωωτική έκβαση για τον Αθηναίο δημοσιογράφο (Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 5/6/1933, Αρ. 254/133).

¹⁶ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 11/9/1933, Αρ. 847.

των εφημερίδων «Κραυγή» και «Ηπειρωτικός Αγών» τον Σεπτέμβριο του 1935. Ειδικότερα, ο εκδότης της «Κραυγής» μήνυσε τον εκδότη του «Ηπειρωτικού Αγώνα» Ευθύμιο Τζάλλα για δυσφημιστικό δημοσίευμα σχετικό με τον τρόπο διεξαγωγής των εκλογών του συνδέσμου Παλαιών Αγωνιστών Ηπείρου¹⁷. Η ανταγωνιστική αντιπαλότητα σε ασύμφωνες ιδεολογικά εφημερίδες διαπιστώνεται και μέσω της δικαστικής αντιπαράθεσης μεταξύ του διευθυντή της εφημερίδας «Κραυγή» Γρ. Σακκά και του διευθυντή της εφημερίδας «Ηπειρωτικός Κόσμος» Νικολάου Δερδεμέζη, εξαιτίας εξυβριστικού δημοσιεύματος του «Ηπειρωτικού Κόσμου» εναντίον του Γρ. Σακκά¹⁸.

Βεβαίως, η επιχειρούμενη προσπάθεια ανίχνευσης των ορίων της ελευθερίας της έκφρασης κατά τον Μεσοπόλεμο δεν περιορίζεται μόνον στο πολιτικό επίπεδο. Η φυσιογνωμία και το πνεύμα της εποχής επέδρασαν αισθητά και στις διαπροσωπικές σχέσεις σε επίπεδο καθημερινότητας. Οι δημοσιογράφοι ευρισκόμενοι στο επίκεντρο αυτής της πραγματικότητας, πρωταγωνίστησαν σε δικαστικές διαμάχες με πολίτες είτε ως ενάγοντες είτε ως εναγόμενοι. Δημοσιεύματα κριτικού χαρακτήρα εναντίον κυρίως δημοσίων προσώπων έγιναν αφορμή για εκδικάσεις που τις περισσότερες φορές όμως είχαν αθωωτική κατάληξη.

Για την απόκτηση μιας σαφούς εικόνας προσάγονται οι περιπτώσεις τριών υποθέσεων, που παρά τις κατασταλτικές προθέσεις των αξιωματούχων μηνυτών, είχαν αθωωτική έκβαση για τους δημοσιογράφους. Είναι ενδεικτική η απορία του Χρηστοβασίλη «...Τι λέγει τώρα ο προστάτης των διαφόρων παρεκτρεπομένων Σταθμαρχών Χωροφυλακής Ανώτερος Διοικητής της Ηπείρου κ. Σκιαδάς;...»¹⁹, εξ αφορμής της απαλλακτικής απόφασης από το Κακουργιοδικείο Άρτας για τον εκδότη του «Ηπειρωτικού Αγώνα» Ευθύμιου Τζάλλα²⁰, για συκοφαντία ενωματάρχου. Στο ίδιο πλαίσιο και η εκδίκαση της εγκλήσεως του Υπομοιράρχου Ν..., εναντίον του διευθυντή και τώως συνδιευθυντή της εφημερίδας «Ηπειρωτική Φωνή», Π. Πέτσκου και Κ. Τέκτονα, αντίστοιχα, για αρνητικό σχολιασμό κατά την σύλληψη των ληστών Τσουμαναίων²¹. Τέλος, δηλωτική της καταστάσεως είναι και η περίπτωση της δίκης

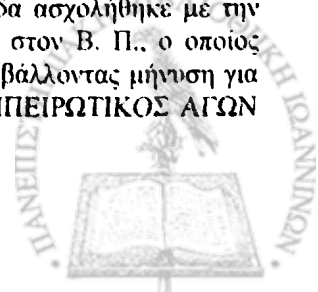
¹⁷ Το δικαστήριο καταδίκασε τον Τζάλλα σε ποινή φυλάκισης 25 ημερών, 600 δρχ. ως πρόστιμο και 6.000 δρχ. ως ψυχική οδύνη (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1695/18-9-1935 (Α.Π.Ι.) και εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 23/9/1935, Αρ. 375/254).

¹⁸ Η εκδίκαση της υποθέσεως πραγματοποιήθηκε στις 6 Ιουνίου 1936 με καταδικαστικό αποτέλεσμα για τον Νικόλαο Δερδεμέζη (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1210/6-6-1936 (Α.Π.Ι.) και εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 29/6/1936, Αρ. 1038).

¹⁹ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 10/4/1933, Αρ. 803. Τον Οκτώβριο του 1933 απηλλάγη από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο και ο διευθυντής της «Ηπειρωτικής Φωνής», ύστερα από μήνυση για δυσφήμιση δια του τύπου από τον ενωματάρχη Σ. (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 22/10/1933, Αρ. 2021).

²⁰ Αθωωτικό ήταν το αποτέλεσμα για τον Ευθύμιο Τζάλλα σε δίκη, η οποία πραγματοποιήθηκε στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων, στις 5 Δεκεμβρίου 1933. Επρόκειτο για την εκδίκαση της μηνύσεως του εμπόρου Ι. Θ. εναντίον του διευθυντή της εφημερίδας για δυσφήμιση δια του τύπου (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 6/12/1933, Αρ. 2059 και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 6/12/1933, Αρ. 8334/2634). Η απόφαση του δικαστηρίου, όμως, ήταν απαλλακτική για τους κατηγορουμένους. Η δεύτερη περίπτωση αφορά την δίκη της μηνύσεως του Β. Π. για συκοφαντική δυσφήμιση εναντίον του διευθυντή του «Ηπειρωτικού Αγώνα». Ο Ευθύμιος Τζάλλας, ύστερα, όμως, από μία πολύκροτη δίκη στις 16 Νοεμβρίου, στην Πρέβεζα απαλλάχθηκε από κάθε κατηγορία (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 18/11/1934, Αρ. 2384). Το κατηγορητήριο αφορούσε δημοσιεύματα του «Ηπειρωτικού Αγώνα» στις 10 και 11 Αυγούστου 1934. Σε αυτά η εφημερίδα ασχολήθηκε με την εκδίωξη αγροτών από την περιοχή του Νεοχωρόπουλου, την οποία απέδωσε στον Β. Π., ο οποίος επεδίωκε να λάβει γεωπονικό κλήρο 350 στρεμμάτων. Ο Β. Π. αντέδρασε υποβάλλοντας μήνυση για συκοφαντική δυσφήμιση δια του τύπου στον Ευθύμιο Τζάλλα (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 10/8/1934, Αρ. 2285 και της 11/8/1934, Αρ. 2286).

²¹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 26/3/1934, Αρ. 2152.

για συκοφαντική δυσφήμιση και εξύβριση του εκδότη του «Ηπειρωτικού Αγώνα» Ευθυμίου Τζάλλα, στο Κακουργιοδικείο Άρτας²². Η υπόθεση αφορούσε μήνυση του διευθυντού του Υγειονομικού Κέντρου Ιωαννίνων Παύλου Πουτέτση εναντίον του Ευθυμίου Τζάλλα, διότι στις 26 Φεβρουαρίου σε δημοσίευμα της εφημερίδας αναγραφόταν: «...εις την πόλιν μας ενεφανίσθησαν κρούσματα ιλαράς τα οποία αρχίζουν να ανησυχούν το κοινόν και ότι ενώ τοιούτος εμφανίζεται κίνδυνος ο κ. Πουτέτσης ουδέν σημείον ζωής εκδηλώνει και ουδέν μέτρον λαμβάνει ασχολούμενος με ζητήματα τα οποία εκθέτουν το γόητρό του...».

Αν, ωστόσο, αποδεχθεί κανείς τα ανωτέρω ως ένα δείγμα χαλιναγώγησης του τύπου, έχει ενδιαφέρον να επικεντρώσουμε στην περίπτωση που ο ίδιος ο τύπος, μέσω των δημοσιευμάτων του, ενσαρκώνει έναν ρόλο που στοχεύει έμμεσα στην συντήρηση μορφών κοινωνικού ελέγχου. Ο ίδιος ο τύπος, δηλαδή, ασκώντας και αυτός κριτική ή έλεγχο ξεπερνά τα «νεομισμένα περιθώρια» με συνέπεια καταδικαστικές αποφάσεις εναντίον του. Εξυπακούεται, λοιπόν, ότι αυτή η πραγματικότητα αποτυπώνεται και στα τεκμήρια μας²³, ιδιαίτερα μάλιστα όταν οι προθέσεις του τύπου λαμβάνουν τον κατασταλτικό χαρακτήρα που σε άλλες περιπτώσεις ο ίδιος έχει αποδοκιμάσει. Εξάλλου, οι κοινωνικοπολιτικές σταθερές της εποχής αποτελούν το βασικό έναυσμα για την ύπαρξη σχετικών συμβάντων. Επί παραδείγματι, η επίρριψη ευθυνών σε έναν Ισραηλίτη για κάτι που εμπράκτως δεν τέλεσε, μπορεί να αποκαλύπτει ένα ευρύτερο πλαίσιο αποκοπής του κοινωνικού ιστού από τις θρησκευτικές μειονότητες. Επιπροσθέτως, πιστοποιεί την δημιουργία ενός αρνητικού κλίματος και μία τακτική αποδόσεως ευθυνών σε συγκεκριμένες κοινωνικές ή θρησκευτικές ομάδες με προκαθορισμένους κάθε φορά στόχους. Ο Ευθύμιος Τζάλλας καταδικάστηκε τον Αύγουστο του 1933, από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων, κατηγορούμενος για δυσφήμιση δια του τύπου εναντίον του Ισραηλίτη Ι..., τον οποίο είχε κατηγορήσει ότι συμμετείχε, ως «μπράβος», σε επεισόδιο μεταξύ δύο πολιτών στην πόλη των Ιωαννίνων²⁴.

Εκτός όμως των συκοφαντικών δυσφημήσεων δια του τύπου, παρατηρήθηκαν και αρκετές περιπτώσεις τριβών σε προσωπικό επίπεδο, φαινόμενο το οποίο επικεντρώνεται τόσο στην πόλη όσο και την ύπαιθρο. Η εκδίκαση υποθέσεων εξυβρίσεως ή δυσφημήσεως, αποδεικνύει, ότι οι στενές σχέσεις καθημερινής αλληλογνωριμίας, η συνάθροιση σε περιορισμένο χώρο σε συνδυασμό με τις δυνατότητες επικοινωνίας σε τοπικό επίπεδο, ευνοούσαν την ανάπτυξη

²² Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 24/4/1936, Αρ. 2766.

²³ Καταδικαστική ήταν η απόφαση του δικαστηρίου και για το δημοσιογράφο των «Ηπειρωτικών Νέων» Δ. Κώτση για συκοφαντική δυσφήμιση δια του τύπου στις 6 Μαρτίου (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 447/6-3-1934), (Α.Π.Ι.). Σε συναφή προσανατολισμό και η μήνυση για συκοφαντική δυσφήμιση δια του τύπου, πάλι εναντίον του Δ. Πανίδα αλλά και του Γεωργίου Βουτσινά, διευθυντή της Αθηναϊκής εφημερίδας «Ακρόπολη» από τον οπλαρχηγό Κ. Μέμο, το Δεκέμβριο του 1934 (Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 3/12/1934, Αρ. 324/203). Επίσης στις 8 Ιανουαρίου 1935 καταδικάστηκε σε δίμηνη φυλάκιση και σε 10.000 δρχ. πρόστιμο από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο ο αναπληρωτής διευθυντής του «Κήρυκα» (Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 10/1/1935, Αρ. 962). Τον ίδιο μήνα εκδικάστηκε στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο και η μήνυση του Προέδρου του Εμπορικού Επιμελητηρίου Επ. Βέλλη και του ταμία του Σπ. Μέρτζιου εναντίον του διευθυντή της «Ηπείρου» Δ. Χατζή και του Προέδρου του Εμπορικού Συλλόγου Τ. Τσονίδη. Σύμφωνα με το εγκλητήριο, οι κατηγορούμενοι παραπέμπονταν για εξύβριση και συκοφαντική δυσφήμιση δια του τύπου και πλαστογραφία (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 17/1/1935, Αρ. 7837/201).

²⁴ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 24/8/1933, Αρ. 1970. Το δικαστήριο επέβαλλε στον διευθυντή του «Ηπειρωτικού Αγώνα» το ποσό των 300 δρχ. ως πρόστιμο και το ποσό των 3.000 δρχ. για ψυχική οδύνη του μηνυτή (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1584/23-8-1933), (Α.Π.Ι.). Ο Ισραηλίτης Ι. Γ. παραιτήθηκε εκ της αποζημιώσεως υπέρ του Ορφανοτροφείου Γεωργίου Σταύρου.

συγκρούσεων²⁵, εκφραζομένων κατά διαφόρους τρόπους είτε με προφορικές αντεγκλήσεις είτε με δυσφημιστικές πρακτικές. Ήδη, καθ' όλη την περίοδο 1933 - 1936 η πληθώρα των εκδικαζομένων συκοφαντικών δυσφημήσεων, που έγιναν στα Ιωάννινα και εκδικάσθηκαν στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων, υποδεικνύει τα προλεχθέντα²⁶.

Αντιπροσωπευτική υπόθεση εξύβρισης και δυσφήμισης²⁷, όσον αφορά τουλάχιστον το αντικείμενο της εναντιότητας, αποτελεί η αντιδικία μεταξύ του εργολάβου Α... και του μηχανικού Γ..., η οποία εκδικάσθηκε από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων στις 19 Νοεμβρίου 1934²⁸. Σύμφωνα με το κατηγορητήριο, ο μηνυτής μηχανικός είχε κατηγορηθεί από τον κατηγορούμενο εργολάβο, ότι επεδίωκε να εκμεταλλευτεί τη δημόσια θέση του με στόχο το προσωπικό όφελος, κάτι που αποδείχθηκε ψευδές με την καταδικαστική απόφαση του δικαστηρίου. Σχετική είναι και η υπόθεση αντιδικίας μεταξύ του ιεροκήρυκα Χ... και του θεατρικού θιάσου «Αρντένωφ - Πάολα» τον Μάρτιο του 1934 στα Ιωάννινα. Σύμφωνα με το μηνυτήριο θέσπισμα, ο θιάσος κατηγορούσε τον ιεροκήρυκα για δυσφήμιση του θεατρικού έργου, κάτι που πιστοποιεί τα εκτεταμένα όρια της κριτικής και στο πολιτιστικό επίπεδο²⁹. Το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων αποφάνθηκε τελικά στις 29 Μαρτίου 1934³⁰, με την παραπομπή του ιεροκήρυκα, μέσω βουλεύματος, σε δίκη.

Το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών έως το 1936, εξέδωσε άλλα δύο παραπεμπτικά βουλεύματα για δυσφήμιση στην πόλη των Ιωαννίνων. Ειδικότερα, με το υπ' αριθμ. 1231/31-12-1935 βούλευμα παρέπεμψε τον δικηγόρο Δ... στο Εφετείο Κερκύρας διότι προσέβαλε την τιμή του Κ...³¹. Το έτερο παραπεμπτικό βούλευμα μέσω του σκεπτικού του αντικατοπτρίζει θεμελιώδη ζητήματα πολιτικής πρακτικής στον τομέα της εργασίας, ενώ αναδεικνύει έμμεσα και στοιχεία πολιτικού αποκλεισμού. Σύμφωνα με αυτό κρίθηκαν ένοχοι οι Κ..., γεωργός και Γ..., δημοδιδάσκαλος, διότι τον Σεπτέμβριο του 1936 ισχυρίστηκαν ότι ο Β. Τ. είναι «...κομμουνιστής, το οποίον δύναται να βλάψει την τιμή ή την υπόληψιν αυτού...»³².

²⁵ Μιχάλης Γ. Μερακλής, *Ελληνική λαογραφία - Κοινωνική συγκρότηση*, Αθήνα 1984, σσ. 34 - 35.

²⁶ Το αδίκημα της *δυσφημείας* στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο είχε την ακόλουθη δικαστική συχνότητα για υποθέσεις που έλαβαν χώρα στην πόλη των Ιωαννίνων: το 1933 εκδικάσθηκαν 5 υποθέσεις εκ των οποίων οι 2 ήταν καταδικαστικές, το 1934 εκδικάσθηκαν 3 υποθέσεις εκ των οποίων η μία ήταν καταδικαστική, το 1935 δεν εκδικάσθηκαν υποθέσεις και το 1936 εκδικάσθηκαν 3 υποθέσεις εκ των οποίων οι δύο καταδικαστικές. Το αδίκημα της *συκοφαντικής δυσφημείας* στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο είχε την ακόλουθη δικαστική συχνότητα για υποθέσεις που έλαβαν χώρα στην πόλη των Ιωαννίνων: το 1933 εκδικάσθηκαν 4 υποθέσεις με αθωωτικό αποτέλεσμα, το 1934 εκδικάσθηκαν 16 υποθέσεις εκ των οποίων οι 5 καταδικαστικές, το 1935 εκδικάσθηκαν 9 υποθέσεις εκ των οποίων οι 2 καταδικαστικές και το 1936 εκδικάσθηκαν 11 υποθέσεις εκ των οποίων οι 3 καταδικαστικές (ο συγκεκριμένος αριθμός υποθέσεων δεν περιλαμβάνει τις υποθέσεις που αναβλήθηκαν ή που παραγράφηκαν, αλλά αυτές οι οποίες κατέληξαν σε δικαστική απόφαση και ευρέθησαν κατά την αρχειακή έρευνα).

²⁷ Είναι σαφές ότι οι υποθέσεις εξύβρισης ή συκοφαντίας στην πόλη έχουν περισσότερο αστικό χαρακτήρα, αφού έχουν ως αντικείμενο κυρίως επαγγελματικές ή πολιτικές διαφορές σε σχέση με την ύπαιθρο, όπου το αντικείμενο διαφοράς εστιάζεται περισσότερο σε θέματα ηθών και προσωπικού γενικά χαρακτήρα.

²⁸ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 21/11/1933, Αρ. 8334/2624.

²⁹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 14/3/1934, Αρ. 8334/2688.

³⁰ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 206/29-3-1934, *Ευρετήριο Βουλευμάτων Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων 1930*, σσ. 92 - 93, (Α.Π.Ι.).

³¹ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1231/31-12-1935, (Α.Π.Ι.).

³² Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 526/25-5-1937, (Α.Π.Ι.). Το κατηγορητήριο ανέφερε χαρακτηριστικά: «...Ο Κ. Μ. επιθυμῶν ὅπως διορισθῆ ὡς πορθημῆς Βρυσελλας ἐμηχανῶθη νὰ δυσφημίσῃ τὸν κατέχοντα τὴν θέσιν ταύτην Β. Τ., ἵνα ἐπιτύχῃ τὴν ἀπόλυσιν ἐκείνου ἐκ τῆς

Εν κατακλείδι, οι ανωτέρω παρουσιασθείσες περιπτώσεις φανερώνουν μία πραγματικότητα σε σχέση με τα περιθώρια έκφρασης ή κριτικής, τουλάχιστον κατά την περίοδο 1933 - 1936. Μπορέσαμε να διακρίνουμε ευκρινώς, μέσα από αυτές, αν η ελευθερία της έκφρασης, η οποία εντασσόταν σε μία δεδομένη χρονικά περίοδο, υπέστη περιορισμούς ή καθοδηγήσεις. Κάτι, το οποίο προέκυψε από την εξέταση των ποινικών αδικημάτων, τα οποία σχετίζονταν με την εξύβριση ή την δυσφήμιση των προσώπων στην πόλη των Ιωαννίνων και εστιάστηκε κυρίως στις περιπτώσεις των δημοσιογραφικών δικών. Οι προσωπικές ή οι πολιτικές αντιλήψεις σε συνδυασμό με την κριτική εναντίον δημοσίων λειτουργών, αποτέλεσαν τις κύριες αιτίες για την παρουσία του φαινομένου και την αφορμή για δεσμεύσεις στην ελευθερία κυρίως του τύπου.

θέσεως ταύτης, ήν ασφαλώς θα κατελάμβανεν ούτος καταβάλων τας δεούσας ενεργείας. Προς τούτο παρεκάλεσε τον έτερον κατηγορούμενον Γ. Σ., ίνα του συντάξη καθ' υπαγόρευσιν αυτού αίτησιν προς την Γ. Δ. Η. εν ή, εκτός των άλλων ισχυρίσθη ότι ο Β. Τ. είναι κομμουνιστής, γεγονός όπερ ήτο ψευδές και όπερ επιπλέον ηδύνατο να βλάψη την τιμήν και υπόληψιν αυτού έτι δε ν' ασκήση σπουδαίαν επιρροήν εις την διατήρησιν της θέσεως του, ως και να εκθέση τούτον και διώξη, εκ παρεξηγήσεως, ην θα προεκάλει εις τας καταδικωκτικάς Αρχάς...».

ε) Ηθικές αξίες και πρότυπα.

Κάποιες συγκεκριμένες στερεότυπες φράσεις ή έννοιες του ύφους: «...Ο στρατιώτης Α. Β. χθες την πρωϊαν μετέβη εις τους δυσωνύμους οίκους της λίμνης και εισελθών εντός αυτών έθραυσε και έφθειρε διάφορα αντικείμενα...εισήλθεν στα δωμάτια των ιεροδούλων τας οποίας και έδειρε...»¹, όπως αναφέρει το δημοσίευμα της εφημερίδας, ή «...ο κατηγορούμενος Β. Ζ. παρέσυρεν εις το παρακείμενον ασύχναστον σύνεδρον μέρος την παθούσαν...επί της οποίας ησέλησε...»², σύμφωνα με το νομικό κείμενο, αποδίδουν, εν πολλοίς, την παραβατικότητα στην παρούσα θεματική.

Αν επιχειρήσει κανείς να εξετάσει διεξοδικά τις σχετικές αναφορές, είτε στον τύπο είτε στην δικαστική πηγή, εξάγει ευχερώς το συμπέρασμα ότι η βασική λεκτική τυπολογία (βλ. «ασέλησε», «παραπλάνησε», «διακόρευσε», «μοίχευσε», «εκπόρνευσε») προβάλλει στο καθολικό χαρακτηριστικό των παραβάσεων «κατά των ηθών». Πώς όμως αυτές οι πολλαπλές εκδοχές εναλλάσσονται στα κείμενα του Μεσοπολέμου; Τι εννοούν οι συντάκτες των εφημερίδων και τι οι δικαστικοί λειτουργοί υιοθετώντας μία συγκεκριμένη επαναλαμβανόμενη φρασεολογία; Ποιά είναι η εικόνα των διαπροσωπικών σχέσεων, όπως την αναδεικνύουν τα δικαστικά αρχεία και ποιά εν τέλει η κοινωνική πραγματικότητα, όπως την αντιλαμβάνονται οι νομικοί ή ακόμη και οι συντάκτες των εφημερίδων; Πρόκειται, δηλαδή, για ερωτήματα τα οποία μπορούν να αναδείξουν κοινωνικά χαρακτηριστικά και συμπεριφορές μίας επαρχιακής πόλης την συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

Η ενότητα συνδέεται κυρίως με τρεις εκφάνσεις της ποινικής καταστολής στον συγκεκριμένο τομέα. Κατά πρώτον με την πορνεία και κατά δεύτερον με τα φαινόμενα σεξουαλικής βίας και την μεταχείριση ή εκμετάλλευση της γυναικείας κυρίως φύσης με τις σχετικές παραμέτρους. Η τρίτη ερευνώμενη παράμετρος συνδέεται με την παράβαση της μοιχείας, η οποία σήμερα δεν υφίσταται.

Προχωρώντας περαιτέρω, διαπιστώνουμε ότι τα δημοσιεύματα των εφημερίδων και οι δικαστικές αποφάσεις λειτούργησαν ως συνέχεια και διαδοχικά στην εξέλιξη μίας υποθέσεως. Είναι ευδιάκριτη σε μερίδα του τύπου η τάση εντυπωσιασμού και διόγκωσης του αριθμού των γυναικών που συμμετείχαν στην κρυφή πορνεία, ενώ η δικαιοσύνη εκαλείτο, εν συνεχεία, να καταστείλει το περιγραφόμενο από τις εφημερίδες παραβατικό γεγονός. Απόληξη αυτής της τακτικής ήταν πράγματι η μερική συγκράτηση του φαινομένου της πορνείας. Όμως, η συγκεκριμένη εκτίμηση δεν μπορεί παρά να λαμβάνει έναν επιφανειακό και μόνον χαρακτήρα και να εντάσσεται σε μία ενδεικτική συλλογιστική της εποχής, όπως θα διαπιστώσουμε εν συνεχεία.

Στα Ιωάννινα του Μεσοπολέμου, οι ηθικοθεωρητικές αρχές και αντιλήψεις, στην βάση των οποίων γινόταν δεκτή η πορνεία από τις Αρχές και τον τύπο, αντικατοπτρίζουν, ακριβώς, την εστίαση στην περιφρούρηση της ηθικής ή της αρετής και όχι, επί παραδείγματι, στην προφύλαξη της θιγομένης γυναικείας υπόστασης. Το 1934 η εφημερίδα «Ηπειρος»³ στην δημοσίευση ενός κεντρικού άρθρου για ένα «κακόφημο σπίτι» στο κέντρο των Ιωαννίνων επέλεξε τον τίτλο «Το διαφθαρειόν της οδού Σουλίου». Προτάσσεται, έτσι, στην λογική του συντάκτη, η βλάβη και η φθορά της ηθικής, ενώ ξεκάθαρα αποστασιοποιείται από την σκέψη

¹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 21/4/1936, Αρ. 276.

² Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 754/31-7-1936, (Α.Π.Ι.).

³ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 3/5/1934, Αρ. 7835/2.

του η επικέντρωση στα ίδια τα πρόσωπα που ενσαρκώνουν το «διαφθορείον». Ακόμη, όμως, και όταν αυτό πραγματοποιείται, η ηθική αναδεικνύεται ως κτήμα μόνον των επιφανών οικογενειών. Για παράδειγμα, ο δημοσιογράφος καθησυχάζει την κοινή γνώμη όταν διαπιστώνει ότι «...φήμαι παντοειδείς κατά μαθητριών και κορασιών γνωστών οικογενειών οργιάζουν ότι εσύχναζαν εις το διαφθορείον, ευτυχώς άνευ τινός υποστάσεως...». Στην ίδια λογική σε άλλο έντυπο σημειώνεται: «...Και τα νέα δυστυχώς γεγονότα τα οποία βεβαίως και πάλιν θα μας απασχολήσουν, ήλθον διά να δικαιολογήσουν τους φόβους των καλών γονέων και κηδεμόνων...»⁴. Αντιθέτως, η υπονοημένη από τα δημοσιεύματα εκδοχή της παρουσίας νέων ατόμων από φτωχικές οικογένειες όχι μόνον δεν θίγεται αλλά αγνοείται από την συλλογιστική του συντάκτη. Ορισμένες, δηλαδή, παραβατικές καταστάσεις, όπως εν προκειμένω, θεωρούνταν ασύμβατο να συνδέονται με τα περιώνυμα μέλη της πόλεως. Αναδεικνύονται, συνεπώς, και εδώ κάποιες πτυχές της ταξικής διαφοροποίησης. Και η ίδια όμως η έννοια της λέξης «διαφθορείον» θα μπορούσε να μας παραπέμψει σε αυτήν την διατήρηση αορίστων εννοιών «ηθικού» περιεχομένου και να αντανakλάσει ευρύτερα το αξιακό περιβάλλον. Είναι ενδεικτικό ότι δεν απαντώνται συχνά στις γραπτές πηγές της περιόδου φράσεις όπως «πορνείο», ή «οίκος ανοχής». Σε αυτό βεβαίως συνυπολογίζεται και ο ορίζοντας των προσδοκιών του αναγνώστη.

Με αφορμή το ίδιο θέμα, διαπιστώνουμε μέσω του τύπου και μία άλλη παράμετρο της σημασίας της ηθικής κατά τον Μεσοπόλεμο. Επιχειρείται μία προσπάθεια απαξίωσης και απόκρυψης των περιπτώσεων εκδιδομένων γυναικών. Δεν είναι προφανώς ακόμη σε θέση το αστικό περιβάλλον να υιοθετήσει ή να δεχθεί γεγονότα που παραβαίνουν τον στενό και αυστηρό κώδικα αξιών. Αν δεν ήταν σε θέση όμως η τοπική κοινωνία να πράξει τούτο κατά πόσον μπορεί να ήταν το ίδιο το κράτος ή ποιες ήταν οι προθέσεις του; Ο Χρήστος Χρηστοβασίλης ενέταξε την σκέψη του στην ανωτέρω λογική και έγραψε στην εφημερίδα του: «...Απλώς δύο υπηρέτριαι της τελευταίας κοινωνικής τάξεως εσύχναζον εις το καταγώγιον της Ρίνας επί 1-2 μήνας καθ' ους διήρκεσεν η επιχείρησις αυτής. Είναι αυτό λόγος να συκοφαντηθή, να υβρισθή ως πόλις Σοδόμων και Γομόρων μία σεμνή πόλις ως η πόλις των Ιωαννίνων, η δυναμένη να καυχηθή διά τα χρηστότατά της ήθη;...»⁵. Η αγωνία δηλαδή του συντάκτη υφίσταται μόνον για την φήμη της πόλεως και υποβαθμίζει, κατ' αυτόν τον τρόπο, αισθητά την σεξουαλική εκμετάλλευση της γυναίκας. Παράλληλα, όμως, το δημοσίευμα αναδεικνύει και την επιρρέπεια προς την πορνεία των νέων φτωχών υπηρετριών ή ευρύτερα εργατριών, οι οποίες αποτελούσαν τον πρώτο στόχο των προαγωγών της εποχής.

Η προσεκτική μελέτη των αρχειακών μας πηγών σχετικά με τα ζητήματα των ηθικών αξιών, μας επιτρέπει να προσεγγίσουμε και να αντλήσουμε πληροφορίες για το ίδιο το πρωταγωνιστικό πρόσωπο της εκδιδομένης γυναίκας. Κατ' αρχάς, δεν εμφανίζεται και δεν προβάλλεται πουθενά μαρτυρία ή απολογία της. Στοιχεία για αυτήν, εφόσον δεν «δικαιούται λόγου», μπορούμε να συλλέξουμε μόνον από τα αστυνομικά, δικαστικά και εν γένει δημοσιογραφικά κείμενα. Η συγκεκριμένη λογική αντιμετώπισης της εκδιδομένης, απορρέουσα από τον 19ο αιώνα⁶, διαπιστώθηκε καθ' όλη την εξεταζόμενη χρονική περίοδο. Τίθενται λοιπόν

⁴ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 4/5/1934, Αρ. 2188.

⁵ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 17/5/1934, Αρ. 897.

⁶ Alain Corbin, *Women for hire: Prostitution and sexuality in France after 1850*, London 1990, σ. viii. Η σχετική διεθνής βιβλιογραφία για την ιστορία της πορνείας είναι αρκετά πλούσια. Επιλεκτικά αναφέρουμε τις εξής μελέτες: Adler Laure, *Η καθημερινή ζωή στους οίκους ανοχής της Γαλλίας*

ερωτηματικά για την αξιοπιστία των στοιχείων που μπορούν να μας δώσουν τα συγκεκριμένα αρχεία, αφού αντιμετωπίζουν την γυναίκα κάτω από το πρίσμα της σεξιστικής φύσεως ηθικολογίας. Όπως εμφανίζεται μέσω των καταδικαστικών αποφάσεων του Πρωτοδικείου Ιωαννίνων για το αδίκημα της πορνείας⁷, η γυναίκα που εκδίδεται τοποθετείται στα κατώτερα κοινωνικά και οικονομικά στρώματα. Στόχος τού νομικού κειμένου και κατ' επέκταση του αξιακού περιβάλλοντος δεν είναι η ενασχόληση με το υποκείμενο της πράξης, τη γυναίκα, αλλά ούτε και με την ίδια την πράξη. Χαρακτηριστικό του δικαστικού κειμένου είναι η επικέντρωση στον αντίκτυπο, σε ηθικό επίπεδο, της αγοραίας γενετήσιας πράξης. Λέγει επί παραδείγματι το κατηγορητήριο για μία ιερόδουλη 40 ετών: «...κηρύσσει ένοχον αυτήν ... κατ' εξακολούθησιν επί εξυπηρετήσιν αλλοτρίας ακολασίας ... εξώθησεν προς διαφθοράν ανήλικα πρόσωπα...»⁸. Διαφαίνεται, δηλαδή, μία ηθική κατακραυγή εναντίον του αγοραίου έρωτα, διότι, κατά κύριο λόγο, δεν επιβεβαιώνεται η αποδοσιμένη από την κοινωνία αξιακή χρήση της γενετήσιας πράξης στο πλαίσιο της οικογένειας. Κατά συνέπεια, η απουσία αναπαραγωγικής λειτουργίας και συναισθηματικής επαφής καθιστούσαν την αγοραία επαφή ως ηθική παρέκκλιση⁹. Παράλληλα, όμως, τα ίδια αυστηρά ηθικολογικά στερεότυπα της εποχής, σε διεθνές επίπεδο, τα οποία ενίσχυαν την σεξουαλική στέρηση για τον ανδρικό πληθυσμό, στην ουσία, υποδαύλιζαν την έξαρση του εν λόγω φαινομένου ή, έστω, απαιτούσαν την ύπαρξή του¹⁰.

Επιμένοντας στην άντληση πληροφοριών για την ιερόδουλη γυναίκα εξάγουμε το συμπέρασμα ότι οι δικαστικές πηγές μπορούν να διευκολύνουν μόνο σε διαπιστώσεις σχετικές με την ηλικία και την κοινωνική προέλευση. Αναμφισβήτητα, παρατηρείται μία σύμπλευση των διαθέσιμων στοιχείων με την ευρύτερη πραγματικότητα σε όλον τον ελληνικό χώρο. Πραγματοποιώντας μία γενική θεώρηση του φαινομένου καταλήγουμε στο ότι μέρος του πλεονάζοντος γυναικείου εργατικού δυναμικού, μετά την Μικρασιατική Καταστροφή, κατευθύνθηκε προς την πορνεία¹¹. Γυναίκες κυρίως μικρών ηλικιών¹², πολλές φορές και ανήλικες, εντάχθηκαν στο δυναμικό των πορνείων, ενώ κοινό στοιχείο αποτελεί η φτώχη, χωρική και λαϊκή καταγωγή τους¹³. Ο Θωμάς Δρίκος, σε σχετική μελέτη του για την πορνεία στην Ερμούπολη τον 19ο αιώνα, προσεγγίζει αυτήν

(1830 - 1930), Αθήνα 2000, William W. Sanger, *The History of Prostitution: Its Extent, Causes and Effects throughout the World*, Kessinger Publishing, 2006, Elaine McKewon, *The Scarlet Mile: A Social History of Prostitution in Kalgoorlie, 1894-2004*, University of Western Australia Press 2005, Melissa M. Mowry, *The Bawdy Politic in Stuart England, 1660 - 1714: Political Pornography and Prostitution (Women and Gender in the Early Modern World)*, Ashgate Publishing 2004, Vern Bullough, Bonnie Bullough, *Women and Prostitution: A Social History*, New York 1993, σσ. 1 - 13, Ruth Rosen, *The Lost Sisterhood: Prostitution in America, 1900-1918*, London 1983, σσ. 69 - 85.

⁷ Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1547/11-7-1934, 2334/10-11-1934, 2335/10-11-1934, 957/12-5-1936 (Α.Π.Ι.).

⁸ Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1547/11-7-1934 (Α.Π.Ι.).

⁹ D. Kingsley, «The sociology of prostitution», *Theories of Deviance*, (ed. S. Traub, G. Little), New York 1985, σ. 12. Για την αντιμετώπιση της πορνείας στο πλαίσιο της θρησκευτικής ηθικής και ιδίως της χριστιανικής βλ. Vern Bullough, Bonnie Bullough, *Women and Prostitution: A Social History*, ό. π., σσ. 62 - 79.

¹⁰ Alain Corbin, *Women for hire: Prostitution and sexuality in France after 1850*, ό. π., σσ. 186 - 213.

¹¹ Γρηγόρης Λάζος, *Πορνεία και διεθνική σωματεμπορία στη σύγχρονη Ελλάδα, 1. Η εκδιδόμενη*, Αθήνα 2002, σ. 85.

¹² Το 1930 το ποσοστό των εκδιδόμενων γυναικών μεταξύ 15 - 17 ετών ήταν 1%, μεταξύ 17 - 19 ετών ήταν 16% και μεταξύ 19 - 21 ετών ήταν 15 % (Α. Κουτσομάρης, *Η γυναίκα, θύμα σωματεμπορίας: Οι ευθύνες του κράτους και της κοινωνίας*, Αθήνα 1963, σ. 363).

¹³ Ν. Δουλκερίδης, *Ιστορική και κοινωνική επισκόπησης της πορνείας*, Αθήνα 1929, σ. 47.

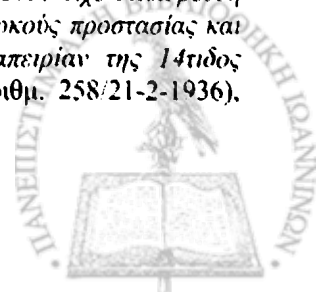
ακριβώς την πραγματικότητα και καταλήγει στο ότι η πλειοψηφία των εκδιδομένων γυναικών απέρρεαν από αγροτικές περιοχές, προέρχονταν, κατ' εξοχήν, από διαλυμένες οικογένειες ή εξώγαμες σχέσεις, ενώ η είσοδος τους στο επάγγελμα γινόταν με την αίσθηση της προσωρινότητας¹⁴. Για την πόλη των Ιωαννίνων, στα δικαστικά κείμενα εντοπίστηκαν και περιπτώσεις ανηλίκων κοριτσιών 14 και 15 ετών¹⁵. Ωστόσο, θα μπορούσαμε να εντάξουμε στην συγκεκριμένη συλλογιστική και μία έτερη κατηγορία νεαρών κοριτσιών, τα οποία, αρκετές φορές, ικανοποιούσαν, εν κρυπτώ, τις ερωτικές επιθυμίες των αστών κυρίως ανδρών. Πρόκειται, εν προκειμένω, για τις υπηρέτριες, οι οποίες προέρχονταν από τον κόσμο της υπαίθρου και εντάσσονταν στην πόλη στα στενά όρια των οικογενειών που εργάζονταν, από τις οποίες είχαν και αποκλειστική οικονομική εξάρτηση. Ως εκ τούτου, δεν ήταν λίγες οι φορές, κατά τις οποίες η επιβαλλόμενη ή εκβιαστική ερωτική συνέντευση μεταξύ των υπηρετριών και των κυριών τους γινόταν η αιτία για αθέμιτες εγκυμοσύνες, βρεφοκτονίες και εν τέλει για την κάθοδο προς την πορνεία, όπως άλλωστε μαρτυρά και το σχετικό αρχειακό υλικό¹⁶. Βεβαίως, το ζήτημα κατείχε το δικό του μέρος και στις αναφορές των εφημερίδων. Τα επικριτικά σχόλια διαμόρφωναν εκ των πραγμάτων ένα αρνητικό κλίμα για τις συγκεκριμένες κοπέλες στην μικροκοινωνία των Ιωαννίνων. Η εφημερίδα «Ηπειρος» έκανε λόγο για 10 «διαφθορεία» με νέες κοπέλες, ενώ η έκταση των δημοσιευμάτων της προκάλεσε συγκέντρωση των σχολικών εφορειών και των εκπαιδευτικών προς λήψη μέτρων¹⁷. Αναδεικνύεται, έτσι, και πάλι η λειτουργία της εφημερίδας και σε αυτόν τον τομέα,

¹⁴ Θωμάς Δρίκος, *Η πορνεία στην Ερμούπολη το 19ο αιώνα (1820 - 1900)*, Αθήνα 2002, σσ. 68 - 71. Στην μελέτη του Θωμά Δρίκου παραθέτουμε συγκριτικά σχετική εργασία, το ίδιο περίπου χρονικό διάστημα, για την εξέλιξη της πορνείας σε ένα αντίστοιχο (όπως της Σύρου) μεγάλο εμπορικό λιμάνι της Κόστα Ρίκα: το Puntarenas, κέντρο εξαγωγής του καφέ. Η μελέτη, ομοίως, εστιάζει στις συνθήκες εργασίας των γυναικών αλλά και στην παρουσία τους σε σχέση με τις αξίες και τα στερεότυπα της εποχής: Anne Hayes, *Female Prostitution in Costa Rica: Historical Perspectives, 1880 - 1930*, London 2006.

¹⁵ Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων, ό. π. (Α.Π.Ι.).

¹⁶ Ζιζή Σαλίμπα, «Υπηρέτρια στην πόλη. Η πρόσληψη υπηρέτριας αποτελεί σημείο διάκρισης της αστικής τάξης από την υπόλοιπη κοινωνία», *Επτά ημέρες. Γυναίκα και Εργασία*, εφημ. *Η Καθημερινή* 2/5/1999, σσ. 25 - 26. Για τις συνθήκες εργασίας των υπηρετριών και των αιτιών αυτής της επιλογής βλ. την μελέτη της ίδιας, *Γυναίκες εργάτριες στην ελληνική βιομηχανία και στη βιοτεχνία (1870 - 1922)*, Αθήνα 2002, σσ. 35 - 38. Για την πόλη των Ιωαννίνων ενδεικτική της καταστάσεως είναι η κάτωθι περιγραφόμενη σχετική υπόθεση από βούλευμα: «...Η παθούσα ... μικρότερα των 15 ετών ..., είχε προσληφθεί από του Απριλίου περίπου του 1935 εις την υπηρεσίαν της οικογενείας του κατηγορουμένου ..., παρ' ή υπηρέτησε μέχρι του Σεπτεμβρίου του αυτού έτους οπότε παρεδόθη ως υπηρέτρια εις την νεόνυμφον αδελφήν του κατηγορουμένου... Κατά το τελευταίον όμως δεκαήμερον του Οκτωβρίου του αυτού έτους οι νέοι κύριοι της παθούσης αντιληφθέντες τούτων έγκυον ούσαν απέστειλαν και πάλιν προς την ενταύθα οικογένειαν του κατηγορουμένου οπόθεν μετ' ολίγας ημέρας απεπέμφθη προς τους γονείς της. Και εφ' όσον μεν η παθούσα... ετέλει υπό την εξουσίαν του κατηγορουμένου και των οικείων του, εις τας ερωτήσεις περί του πατρός του κνοφορουμένου και των οικείων του, εις τας ερωτήσεις περί του πατρός του κνοφορουμένου απεκρίνατο δια χαρακτηριστικών αοριστιών αποδίδουσα την πατρότητα ότε μεν εις τίνα ..., ότε δε εις ανωνύμους χωροφύλακας. Όταν όμως εξέφυγε της επιβολής του κατηγορουμένου και ευρέθη μεταξύ των οικείων της αυθορμήτως και άνευ τινός προς τούτο πίεσεως ή υποδείξεως ανωμολόγησεν ότι από πολλού χρόνου είχε διακορευθή ταύτην ο κατηγορούμενος αποπλανών αυτήν δια χρημάτων και υποσχέσεων διαρκούς προστασίας και άλλων παρεμφερών εξαπατήσεων πλέον ή επαρκών δια την ηλικίαν και απειρίαν της 14τιδος παιδιότης...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 258/21-2-1936), (Α.Π.Ι.).

¹⁷ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 4/5/1934, Αρ. 2188.

αφενός ως δημιουργού «επικινδύνων ομάδων» για τα δημόσια ήθη, εν προκειμένω για τις εκδιδόμενες γυναίκες¹⁸.

Το κράτος από την πλευρά του, εκφραζόμενο από τα νομοθετήματά του και τα κατασταλτικά όργανά του, αντιμετώπισε την παρουσία της πορνείας μέσα από διαδοχικές υπουργικές εγκυκλίους και διοικητικές αποφάσεις¹⁹. Στην ίδια κατεύθυνσή προστίθεται και η αστυνομική παρουσία, η οποία διέθετε ισχυρές και εκτεταμένες αρμοδιότητες, καθώς, ήδη, από το 1834 με εγκύκλιο του Ιωάννη Κωλέτη είχε την αρμοδιότητα έκδοσης σχετικών αδειών για την άσκηση του επαγγέλματος²⁰. Ως βασική, κρίνεται η δημιουργία του νομοθετήματος 3.032 του 1922, σύμφωνα με το οποίο, για πρώτη φορά, θεσπίστηκε μία δεύτερη παράμετρος στον έλεγχο της πορνείας²¹. Σύμφωνα με αυτό, εκτός από την αστυνομική επιθεώρηση, ετίθετο ζήτημα και ιατρικής εξέτασης των γυναικών με αποτέλεσμα την συμπίδρευση του υγειονομικού και αστυνομικού ελέγχου. Αφορμή για την εξέλιξη υπήρξε και η ανησυχητικά παρατηρούμενη αύξηση μετάδοσης αφροδισίων νοσημάτων²², η οποία, ήδη, σε παγκόσμιο επίπεδο, από τα τέλη του 19ου αιώνα είχε λάβει υπέρμετρες διαστάσεις, πρωτίστως, για τις εκδιδόμενες γυναίκες²³. Ως εκ τούτου, οι ιερόδουλες λαμβάνονταν στο αξιακό περιβάλλον της εποχής ως φορείς σωματικών ασθενειών και ευρύτερα το πορνείο αντιμετωπιζόταν ως πεδίο ηθικής μόλυνσης. Γεγονός, που το περιόριζε σε μία συγκεκριμένη χωροταξικά περιοχή, ενισχύοντας την άποψη περί ενός διακανονιστικού συστήματος διευθέτησης του φαινομένου, από πλευράς κράτους, με στόχο την διαφύλαξη της δημόσιας υγείας και τον περιορισμό της συνοδευόμενης διαφθοράς ή και εγκληματικότητας, όπως, κατεξοχήν συνέβαινε από τον 19ο αιώνα και στον ευρωπαϊκό χώρο²⁴.

Αυτή η συνδούλιση της προκατάληψης περί μιαιότητας στον χώρο του «διαφθορείου», οδηγεί την συλλογιστική μας σε διαπιστώσεις για τον τρόπο διατήρησης του παραδεκτού συστήματος ηθικής στην πόλη των Ιωαννίνων. Αναμφισβήτητα, εξάγεται το συμπέρασμα ότι ο ευρύτερος κρατικός μηχανισμός με

¹⁸ Γιάννης Ζαϊμάκης, «Καταγώγια ακμάζοντα», *παρέκκλιση και πολιτισμική δημιουργία στον Λάκκο Ηρακλείου (1900 - 1940)*, Αθήνα 1999, σσ. 153 - 154.

¹⁹ Γρηγόρης Λάζος, *Πορνεία και διεθνική σωματεμπορία στη σύγχρονη Ελλάδα, 1. Η εκδιδόμενη, ό. π.*, σ. 62.

²⁰ Θωμάς Δρίκος, *Η πορνεία στην Ερμούπολη το 19ο αιώνα (1820 - 1900)*, ό. π., σ. 79. Επίσης βλ. σχετικά: Α. Ψαρρά, Ι. Φλωρεντίν, «Πορνεία: Συστήματα ρύθμισης και καταστολής», *Σκούπα*, τ. 4 (Ιούλιος 1980), σ. 18.

²¹ Γρηγόρης Λάζος, *Πορνεία και διεθνική σωματεμπορία στη σύγχρονη Ελλάδα, ό. π.* και Θωμάς Δρίκος, *Η πορνεία στην Ερμούπολη το 19ο αιώνα (1820 - 1900)*, ό. π., σ. 79 - 82.

²² Είναι ενδεικτικό το γεγονός ότι κατά τον Μεσοπόλεμο η εκδιδομένη γυναίκα κατά τους πρώτους εννέα μήνες δεν απέφευγε τη βλεννόρροια, το πρώτο δεκαοκτάμηνο τη σύφιλη και μετά από δύο έτη όλα τα αφροδίσια νοσήματα (Ν. Δουλκερίδης, *Ιστορική και κοινωνική επισκόπησης της πορνείας*, ό. π., σ. 55). Επίσης για τα αφροδίσια νοσήματα βλ. Θωμάς Δρίκος, *Η πορνεία στην Ερμούπολη το 19ο αιώνα (1820 - 1900)*, ό. π., σσ. 83 - 87.

²³ Judith R. Walkowitz, *Prostitution and Victorian Society: Women, Class, and the State*, Cambridge 1982, σσ. 48 - 65 και 67 - 148 και Vern Bullough, Bonnie Bullough, *Women and Prostitution: A Social History*, ό. π., σσ. 139 - 155. Για τα αφροδίσια νοσήματα και την αντιμετώπιση των νοσούντων γυναικών με βάση τα ισχυρά ηθικά και αξιακά πρότυπα των αρχών του 20ού αιώνα στην Αμερικανική κοινωνία αλλά και σε συνάρτηση με το φεμινιστικό κίνημα βλ., γενικώς, την μελέτη: David J. Pivar, *Purity and Hygiene: Women, Prostitution, and the «American Plan» 1900 - 1930*, Greenwood Press, 2001.

²⁴ Λήδα Παπαστεφανάκη (βιβλιοκρισία), «Θωμάς Δρίκος, *Η πορνεία στην Ερμούπολη το 19ο αιώνα (1820 - 1900)*», *Μνήμων* τόμ. 27 (2005), σ. 323 και Alain Corbin, *Women for hire: Prostitution and sexuality in France after 1850*, ό. π., σσ. 3 - 114.

την «συμπεριφορική συμμόρφωσή»²⁵ του, επέρριπτε κινδύνους στις ανωτέρω πραγματικότητες. Παράλληλα, στιγμάτιζε και απέδιδε απειλές και τιμωρίας σε κάθε εμπλεκόμενο. Έτσι, λειτουργούσε ως μέσο προσαρμογής σε συγκεκριμένους τύπους συμπεριφοράς αφού συγκέντρωνε έντεχνα την προσοχή αλλά και την βούληση των πολιτών προς την κατεύθυνση των κυριαρχουσών πολιτισμικών αξιών.

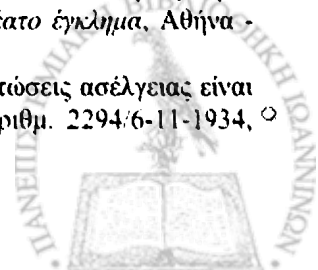
Αν όμως το ηθικό αξιακό πλαίσιο της πόλης αντιμετώπιζε την εκδιδομένη γυναίκα με τις ανωτέρω προκαταλήψεις, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να ανιχνεύσουμε τις προθέσεις του κοινωνικού περιγύρου έναντι των γυναικών που υπόκειντο σε μία σωματική βία. Πρόκειται, δηλαδή, για τις γυναίκες θύματα βιασμών και κάθε μορφής ασέλγειας. Τους προηγούμενους αιώνες ο βιασμός ή η διακόρευση μίας νέας γυναίκας, πέραν του δυνατού ηθικού αντίκτυπου²⁶, εθεωρείτο ως παράβαση κατά της «σεξουαλικής ιδιοκτησίας» του πατέρα ή του συζύγου και κατ' επέκταση μία πράξη εναντίον του κατόχου της γυναίκας. Η ποινή για τον δράστη σε αυτές τις περιπτώσεις προσδιοριζόταν με βάση τον λιθοβολισμό ή την αποζημίωση του «ιδιοκτήτη» της γυναίκας που βιάστηκε²⁷. Στην εξεταζόμενη χρονικά περίοδο η προσοχή μας μάλιστα αυξάνεται περισσότερο καθώς αυτή η αντήρηση περιστατικών βιασμού καθίσταται συγκρίσιμη με παρόμοιες συμπεριφορές στην αγροτική ενδοχώρα. Κάτι, που δεν ήταν απόλυτα εφικτό με το φαινόμενο της πορνείας, το οποίο συναντάται κυρίως σε αστικά κέντρα. Λαμβάνουμε, όμως, υπ' όψη μας και την παράμετρο της συχνότητας του φαινομένου. Είναι σαφής ο αμελητέος αριθμός εκδικαζομένων περιστατικών της πόλης, που απαντήσαμε κατά την διερεύνησή μας, χωρίς όμως να σημαίνει ότι και ο αληθής αριθμός ήταν πράγματι μικρός. Η ιδιαιτερότητα προφανώς αυτού του βιώματος για μία γυναίκα, ενταγμένη στο ηθικολογικό πλαίσιο του Μεσοπολέμου, οδηγεί στην απόκρυψη του²⁸. Σε αυτήν την περίπτωση δεν επεμβαίνουν οι κατασταλτικές αρχές, όπως στον αγοραίο έρωτα, αλλά απαιτείται κυρίως γνωστοποίηση από το ίδιο το θύμα. Σε μία κλειστή κοινωνία όπως αυτή των Ιωαννίνων, με τις συγκεκριμένες συμβολικές αξίες, μία γυναίκα θα μπορούσε να έχει το σθένος της αποκάλυψης; Η απάντηση στο ερώτημα είναι προφανής εφόσον το ίδιο το σύστημα στιγμάτιζε το θύμα περισσότερο από τον δράστη, ενώ ταυτόχρονα ο βιασμός διαπράττεται σχετικά εύκολα σε σύγκριση με την δυσκολία

²⁵ Mary Douglas, *Purity and danger. An analysis of the concepts of pollution and taboo*, London 1991, σσ. 113, 132 - 133.

²⁶ Για σχετικές περιπτώσεις βιασμών και διαπαρθένευσης στον ελληνικό χώρο και τον αντίστοιχο κοινωνικό συμβολισμό τους βλ. Κ. Δανούσης, «Βιασμός στο Άργος του 1826», *Δελτίο Ιστορικών Μελετών Ναυπλίου*, τεύχ. 32 (1991), σσ. 227 - 228, Μενέλαος Α. Τουρτόγλου, *Παρθενοφοβία και εύρεσις θησαυρού. Βυζάντιον, Τουρκοκρατία, μετεπαναστατικοί χρόνοι μέχρι και του Καποδίστρια*, Αθήνα 1963, Απ. Μπότσος, «Έγκλημα βιαιάς παρθενοφοβίας στο Φενεό επί Τουρκοκρατίας (1758)» *Πρακτικά του Στ' Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών. Πελοποννησιακά* παράρτ. 24 (2001 - 02), σσ. 305 - 320. Για την ποινική και αστική αντιμετώπιση της πράξης βλ. γενικώς την μελέτη: Ι. Π. Παπακυριακόπουλος, *Η διαπαρθένευσις κατά το ελληνικόν ἴδιον Δίκαιον (Ποινικόν και Αστικόν)*, τεύχ. Α' (Δίκαιον του παρελθόντος και ισχύον ποινικόν Δίκαιον), Αθήνα 1943.

²⁷ Φωτεινή Τσαλίκιογλου, *Μυθολογίες βίας και καταστολής*, Αθήνα 1989, σ. 89. Γενικότερα για μία ιστορική αναδρομή του βιασμού βλ. Άγγελος Α. Τσιγκρής, *Βιασμός. Το αθέατο έγκλημα*, Αθήνα - Κομοτηνή 1996, σσ. 101 - 102.

²⁸ Οι καταδικαστικές αποφάσεις του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για περιπτώσεις ασέλγειας είναι μόνον δύο (Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2294/6-11-1934, 1926/6-10-1936) (Α.Π.Ι.).

που αποδεικνύεται²⁹. Παράλληλα, τα θύματα βιασμού υποβάλλονται σε μία επιπρόσθετη ταλαιπωρία μέσα από το ποινικό σύστημα. Πολλές φορές, δηλαδή, αντιμετωπίζονται ταπεινωτικά σαν να επρόκειτο για μία δεύτερη θυματοποίηση³⁰, καθώς επίσης για την έκδοση της ετυμηγορίας του δικαστηρίου λαμβάνεται περισσότερο ο ρόλος και η συμπεριφορά του θύματος παρά του δράστη³¹. Έτσι, τα στερεότυπα της κοινής γνώμης επιβαλλόμενα από τον τύπο και την δικαιοσύνη καθώς και η επίγνωση της οδύνης και του εξευτελισμού που θα υποστεί, οδήγησαν την γυναίκα στην προτίμηση της σιωπής³². Σε αυτό συνέβαλλε και η ίδια η οικογένεια, επικαλούμενη την προάσπιση της «τιμής», η οποία θα εθίγετο και ευρύτερα η αποφυγή διατάραξης οικογενειακών σχέσεων. Επίσης, διαπιστώνουμε στις διαθέσιμες πηγές μεγαλύτερη συχνότητα ή προβολή ασελγείων σε βάρος ανηλίκων.

Οι αφηγήσεις που αναφέρονται σε παρόμοιες υποθέσεις, είτε στην καταγραφή τους στον Τύπο είτε στα δικαστικά κείμενα, επαναλαμβάνουν και προτάσσουν ένα κοινό στοιχείο: το κύριο ζητούμενο και σε αυτήν την περίπτωση είναι ο απόηχος της πράξης σε συνάρτηση με την έννοια της ηθικής. Η ευαισθησία, δηλαδή, περί του ήθους καθιερώνεται τελικά ως το πρωτεύον αξιακό γνώρισμα στην λογική του νομοθέτη³³ σε αυτού του είδους την παραβατικότητα. Δευτερευόντως, κατά την αποκάλυψη μίας σεξουαλικής παρενόχλησης το ενδιαφέρον των δικαστικών και δημοσιογραφικών ενδιαφερόντων εστιάζει στον άνδρα θύτη και όχι στην γυναίκα θύμα.

Εξαιρετικά ενδιαφέρουσα είναι από την άποψη αυτή μία υπόθεση «βιασμού και μετάδοσης μολυντικής νόσου», για την οποία εξεδόθη παραπεμπτικό βούλευμα τον Φεβρουάριο του 1936³⁴. Η μοναδική αναφορά στο ανήλικό θύμα πραγματοποιείται μόνο με τον χαρακτηρισμό «...κόρης ανηλίκου και αμέμπτων ηθών...», ενώ η σεξουαλική πράξη παρουσιάζεται με δύο παραμέτρους: «...παρεπλάνησεν ταύτην δι' απατηλών μέσων ήτοι ψευδούς υποσχέσεως γάμου εις συνουσίαν...» και «...μετέδωσεν εις την παθούσαν μολυντικήν νόσον (βλενόρριας)...». Στο δικαστικό κείμενο, εκτός από την δεδομένη αξιακή αναφορά στο ήθος, όπου ανάγεται σε βασικό πολιτισμικό στοιχείο, διαβλέπουμε δύο νέες κοινωνιολογικές παράπλευρες σταθερές σε σχέση με τον βιασμό. Η πρώτη αφορά τον θεσμό του γάμου, ο οποίος προβάλλει ως δεδομένη προϋπόθεση για την δημιουργία μίας σχέσης ή εν τέλει μίας σεξουαλικής πράξης. Η συγκεκριμένη

²⁹ Σωτήρης Δημητρίου, *Μορφές βίας*, Αθήνα 2003, σσ. 198 - 199 και Άγγελος Α. Τσιγκρής, «Χωρίς συναίνεση», *Εγκληματολογική και νομολογιακή προσέγγιση του βιασμού στην Ελλάδα*, Αθήνα - Κομοτηνή 1998, σσ. xviii - xx.

³⁰ Στην δευτερογενή θυματοποίηση, σε αντίθεση με την πρωτογενή, όπου περιλαμβάνονται τα αποτελέσματα της πράξης του βιασμού για το θύμα, εντάσσονται οι τραυματικές εμπειρίες που βιώνουν τα θύματα από την επαφή τους με το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και από την συμπεριφορά των προσώπων που σχετίζονται με τον δράστη (Βασιλική Βλάχου, *Η Αντιμετώπιση της Σωματικής Βίας κατά των Γυναικών από το Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης*, Αθήνα 2005, σσ. 31 - 33). Επίσης βλ. Andrew Karmen, *Crime Victims. An Introduction to Victimology*, 1996, σσ. 157 - 159.

³¹ Άγγελος Α. Τσιγκρής, *Βιασμός, Το αθέατο έγκλημα*, ό. π., σσ. 212 - 213.

³² Βασιλική Βλάχου, *Η Αντιμετώπιση της Σωματικής Βίας κατά των Γυναικών από το Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης*, ό. π., σσ. 75 - 84 και ευρύτερα περί του θέματος: Ηλίας Δασκαλάκης, «Η εγκληματολογική σημασία του σκοτεινού αριθμού της εγκληματικότητας», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τεύχ. 25 (1975), σσ. 370 - 384.

³³ Γεώργιος - Αλέξανδρος Μαγκάκης, *Τα εγκλήματα περί την γενετήσιον και την οικογενειακήν ζωήν*, Αθήνα, χ. χ., σ. 5.

³⁴ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 178/12-2-1936, (Α.Π.Ι.).

φράση, η οποία συναντάται τυποποιημένα σε όλα σχεδόν τα σχετικά βουλευματα, μας μεταβιβάζει την επικρατούσα αντίληψη της εποχής σε σχέση με την συμβολική σημασία του γάμου στην κοινωνία.

Η δεύτερη παράμετρος αφορά την μετάδοση μολυντικών νόσων. Όπως έχει προαναφερθεί η έξαρση των γενετήσιων νοσημάτων κατά τον Μεσοπόλεμο συνιστά μία κοινωνική πραγματικότητα. Παράλληλα, όμως, αυτή η έξαρση ιδιαίτερα για τους νέους ανθρώπους υποδηλώνει την αμάθεια και την έλλειψη στοιχειωδών υγειονομικών κανόνων γύρω από την σεξουαλική πράξη³⁵. Το αυστηρά ηθικολογικό πλαίσιο λειτουργίας της κοινωνίας δεν άφηνε περιθώρια συζητήσεως για ένα ζήτημα που για πολλούς θεωρείτο «ντροπή». Οι συνθήκες, όμως, περιπλέκονταν περισσότερο, όταν η μολυντική νόσος αποτελούσε ακόμη και κίνητρο για έναν βιασμό ή ασέλγεια. Διαφωτιστική, ως προς αυτό, είναι η αιτία της παραπομπής στο Κακουργιοδικείο ενός 26χρονου Γιαννιώτη ο οποίος ασέλγησε σε μία δέτιδα κοπέλα στις 13 Ιουλίου του 1936³⁶. Σύμφωνα με το βούλευμα «...την δε πράξιν ταύτην διέπραξε προφανώς εκ προθέσεως, οσμώμενος εκ της υπάρχουσας παρά τω όχλω προλήψεως ότι ο πάσχων εξ αφροδησίου νοσήματος αποθεραπεύεται αυτομάτως εάν μεταδώση την πάθησίν του εις παρθένον πρόσωπον...».

Το κείμενο του βουλευματος μας δίδει την αφορμή, πέρα από την παρουσία των μολυντικών νόσων, να στρέψουμε την προσοχή μας σε ζητήματα που σχετίζονται με την σεξουαλική κακοποίηση ανηλίκων ατόμων³⁷. Στηριζόμενοι στην συλλογιστική του Άγγελου Τσιγκρή³⁸, ο οποίος σε μελέτη του προβαίνει σε σχετικές διαπιστώσεις, μπορούμε να θέσουμε, εξ' αρχής, κάποιες βασικές σταθερές όσον αφορά τον βιασμό με ανήλικα θύματα. Τονίζουμε ιδιαίτερα την θεώρηση ότι οι αντιστάσεις των ανηλίκων και κυρίως των παιδιών είναι κατά πολύ μικρότερες σε σχέση με αυτές των ενηλίκων, είτε εξαιτίας της υπέρτερης σωματικής δύναμης είτε εξαιτίας της αυξημένης ικανότητας διαχείρισης περιστατικών έντασης και βίας. Μετά όμως την πράξη της σεξουαλικής παρενόχλησης σε ανήλικο, η διαδικασία λήψης της απόφασης για καταγγελία του βιασμού είναι περισσότερο επώδυνη και μακρόχρονη. Αυτό συμβαίνει διότι η ανωτέρω διαδικασία δεν είναι προσωπική του θύματος, αλλά αποτελεί μια συναπόφαση των ενηλίκων, κυρίως, μελών της οικογένειας. Κάτι, που ευρίσκει απόλυτη συναρμογή και στον Μεσοπόλεμο με το παράδειγμα των Ιωαννίνων. Η τοπική κοινωνία δηλαδή, όπως και στις περιπτώσεις της πορνείας ή της ασέλγειας, δεν άφηνε τα «ηθικά περιθώρια» για την γνωστοποίηση μίας συγκεκριμένης κατάστασης, με συνέπεια την ύπαρξη μεγάλου «σκοτεινού αριθμού» σχετικών περιπτώσεων, κάτι που, ως φαινόμενο, παρουσίαζε έξαρση και στον ευρωπαϊκό χώρο από τις αρχές του 19ου αιώνα³⁹. Στην ίδια κατεύθυνση συνυπολογίζεται και η στάση των διωκτικών αρχών, οι οποίες αντιμετωπίζουν τις υποθέσεις βιασμού ανηλίκων με μεγαλύτερη αυστηρότητα.

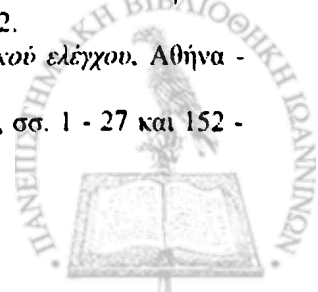
³⁵ George M. Katsainos, *Η Σύφιλις και οι συγκακουργοί της, κοινωνία, πολιτεία και ιατρός*, New York 1922, σσ. 171 - 184.

³⁶ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 754/30-7-1936, (Α.Π.Ι.).

³⁷ Χριστίνα Γερακούλη, «Ο ανήλικος ως θύμα στα σεξουαλικά εγκλήματα», *Εγκληματίες και θύματα στο κατόφλι του 21ου αιώνα, Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλία Λασκαλάκη*, Αθήνα 2000, σσ. 171 - 183. Για μία εποπτεία του θέματος βλ. γενικώς την μελέτη: Καλλιόπη Δ. Σπινέλλη, *Ελληνικό Δίκαιο Ανηλίκων Δραστήριων και Θυμάτων - Ένας κλάδος υπό διαμόρφωση*, Αθήνα - Κομοτηνή 1992.

³⁸ Άγγελος Α. Τσιγκρής, *Σεξουαλική κακοποίηση του παιδιού, όψεις κοινωνικού ελέγχου*, Αθήνα - Κομοτηνή 1999, σσ. 74 - 77.

³⁹ Louise A. Jackson, *Child Sexual Abuse in Victorian England*, London 2000, σσ. 1 - 27 και 152 - 155.

καθώς το νεαρό της ηλικίας του θύματος αυξάνει την σοβαρότητα του σεξουαλικού εγκλήματος στην συνείδηση των αρχών αλλά και της κοινωνίας.

Αν όμως οι γενετήσιες παρενοχλήσεις ανηλίκων μπορούν να αντικατοπτρίσουν στοιχεία της κοινωνικής πραγματικότητας, ωστόσο φαινόμενα σεξουαλικής κακοποίησης ανηλίκων από ανηλίκους ή του αντιθέτου του ίδιου φύλου προσδίδουν ιδιαίτερη διάσταση στην θεματική μας. Η παρουσία αυτών στην πόλη των Ιωαννίνων, έστω και σε μικρό «φανερό αριθμό», αντανακλά έναν ασφυκτικό μικρόκοσμο που γεννά αδιέξοδα, κοινωνικά, βιολογικά ή και πνευματικά για έναν νέο άνθρωπο. Αυτό ακριβώς αποσιωπά και η ακόλουθη είδηση τον Ιούνιο του 1935: «...υπό οργάνων του Α' Αστυνομικού Τμήματος συνελήφθη ο ..., 17 ετών, ξυλουργός διότι παραπλανήσας εξαετή μαθητήν επιχείρησε να ασελήγη επ' αυτού...»⁴⁰. Αντιστοίχως, ένα έτος αργότερα, «...απεστάλησαν εις τον Εισαγγελέα οι ..., 18 ετών, ιδιωτικός υπάλληλος, ..., 15 ετών, εργάτης και ..., 14 ετών μαθητής, διότι παρασύραντες μέχρι των ερειπίων του Μουσείου τον εννεαετή ... ησέλησαν επ' αυτού βία...»⁴¹. Διαπιστώνουμε, ως προς τις συγκεκριμένες ειδήσεις, ότι ο τύπος ακολουθεί μία περιληπτική και περιγραφική τακτική, εντασσόμενη στις ακολουθούμενες πρακτικές περί αποσιώπησης των σχετικών συμβάντων. Ακόμη και στην μοναδικά καταδικαστική απόφαση για «παρα φύσιν ασέλγεια», στην πόλη των Ιωαννίνων, από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο⁴² δεν ευρέθησαν σχετικές αναφορές στον τύπο.

Η εικόνα των διαπροσωπικών σχέσεων, όπως την αναδεικνύουν τα δικαστικά αρχεία, συμπληρώνεται μέσω της ανίχνευσης της τρίτης βασικής καταγεγραμμένης παραβατικότητας για αυτό το υποκεφάλαιο: την μοιχεία. Το ηθικό και αξιακό πλαίσιο συγκαταλέγει την μοιχεία στις κύριες παραβατικές εκφάνσεις της εποχής, σε σχέση με τις ηθικές αξίες και ταυτοχρόνως δεικνύει πως αντιμετωπίζεται ο θεσμός του γάμου, σε αντίθεση με την σημερινή ποινική πραγματικότητα, καθώς δεν υφίσταται ως παράβαση. Η υψίστη σημασία που αποδίδεται στον οικογενειακό θεσμό ποινικοποιεί νομικά και καταδικάζει ηθικά και κοινωνικά κάθε σύζυγο, άνδρα ή γυναίκα, που «παρεκκλίνει» από την έγγαμη συμβίωση⁴³. Βεβαίως, η φύση του αδικήματος καθιστά την επισήμανσή του δυσχερή, με αποτέλεσμα ο αριθμός των εκδικαζομένων υποθέσεων να μην αποκρίνεται στην πραγματικότητα⁴⁴. Θεωρείται σύννηθες μετά την ανακάλυψη της «συζυγικής απιστίας», η προσφυγή στις δικαστικές αρχές να είναι απευκταία, εξαιτίας κυρίως του φόβου για κοινωνικό στιγματισμό. Παρόλα αυτά, όπως διαπιστώνεται και από τα διαθέσιμα αρχειακά τεκμήρια, είναι εμφανής η υπεροχή των ανδρών στην τέλεση της μοιχείας⁴⁵, ενώ η καταδικαστική περίπτωση με

⁴⁰ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 25/6/1935, Αρ. 7837/316.

⁴¹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 9/6/1936, Αρ. 8397/41.

⁴² Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2294/6-11-1934 και Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 862/30-9-1933, (Α.Π.Ι.). Ο 24χρονος ... από την Πρέβεζα καταδικάστηκε σε 20 ημερών φυλάκιση για «παρα φύσιν ασέλγεια» που διέπραξε τον Ιούνιο και Ιούλιο του 1933.

⁴³ Η συμβολική σημασία και η επίδρασή της μοιχείας στο κοινωνικό περιβάλλον κατά τους παλιότερους χρόνους διαφαίνεται και μέσω της μελέτης: Ν. Ρ. Τσακίρη, «Gradenigo εναντίον Calergi: Μοιχεία, διαπλοκή και δικαιοσύνη στη βενετοκρατούμενη Κρήτη (1561-1562)», *Θησαυρίσματα*, τόμ. 35 (2005), σσ. 185 - 212.

⁴⁴ Μιχαήλ Γ. Παπαζήσης, *Το έγκλημα της μοιχείας εις την περιφέρειαν του Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 1966, σσ. 20 - 28.

⁴⁵ Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 436/19-2-1935, Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 577/24-3-1936 και Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 578/24-3-1936 (Α.Π.Ι.).

γυναίκα κατηγορούμενη περιορίζεται μόνο σε μία⁴⁶. Κάτι, που μας δίνει την δυνατότητα να υποστηρίξουμε ότι η μοιχαλίσ σπανίως καταγγελλόταν για μοιχεία, διότι η δημοσιότητα της υποθέσεως θα μπορούσε να θεωρηθεί ως «διακωμώδηση» για τον καταγγέλλοντα σύζυγο, καθώς θιγόταν η ισχύς του ανδρικού φύλου.

Η σημασία και η αξία που αποδίδεται στον γάμο πιστοποιείται και μέσω της υπάρξεως της διγαμίας. Γενικότερα, η θεώρηση της διγαμίας, ως αδικήματος, η οποία πλήττει τον θεσμό της οικογένειας πολύ περισσότερο από την μοιχεία⁴⁷, εντάσσει αυτήν στις παραβατικότητες που μέσω αυτών μπορούμε να προσδιορίσουμε τα αξιακά μεγέθη ή τις «ηθικές» αντιστάσεις μίας κοινωνίας. Είναι δε χαρακτηριστικό ως προς την διγαμία, ότι υφίσταται ως ποινική παράβαση, έως σήμερα, σε σύγκριση με την μοιχεία που σταδιακά έχει αποποινικοποιηθεί σε πολλά κράτη. Στα Ιωάννινα της μεταβενιζελικής περιόδου αλλά και στην δικαστική λογική διαπιστώνουμε αυτήν ακριβώς την αποδομένη βαρύτητα. Η ύπαρξη παραπεμπτικού βουλεύματος σε βαθμό κακουργήματος για διγαμία που πραγματοποιήθηκε τον Ιανουάριο του 1934⁴⁸ ενισχύει την εν λόγω θεώρησή μας και αποτελεί δείγμα της αντιμετώπισης της διγαμίας από τους δικαστικούς λειτουργούς.

Αν δοκιμάσει κανείς σε αυτό το σημείο να προβεί σε μία συνολική αξιολόγηση της σημασίας ή της επιρροής των ηθικών αξιών και των προτύπων στην γιαννιώτικη κοινωνία θα διεξάγει ευχερώς το συμπέρασμα ότι αυτά διαδραματίζουν πρωτεύοντα ρόλο. Τα διαθέσιμα δικαστικά αρχεία και οι τοπικές εφημερίδες ενισχύουν αυτήν την άποψη και μάλιστα προσεγγίζουν αναλόγως το είδος και τον χαρακτήρα των διαπροσωπικών σχέσεων. Οι δίκες διαγράφουν τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας στον συγκεκριμένο τομέα και αναδύουν τις ανθρώπινες συγκρούσεις, ενώ η έκβαση των εκδικαζομένων υποθέσεων είναι δυνατό να καθοδηγήσει ή να επηρεάσει τις κοινωνικές συμπεριφορές. Εν προκειμένω, η σημασία που αποδίδεται από το κράτος στις ηθικές αξίες αντικατοπτρίζεται από την υπεροχή των καταδικαστικών αποφάσεων στα συναφή αδικήματα αλλά και την εκτεταμένη χρονική διάρκεια των ποινών.

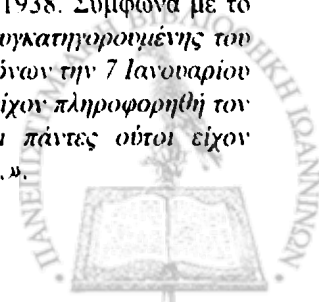
Πίν. 10. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις κατά των ηθών σε βαθμό πλημμελήματος.

Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Αθώωση	2	4			6
Χρηματική ποινή		2			2
Φυλάκιση έως 1 μήνα	1	1	3		5
Φυλάκιση έως 6 μήνες		1	1		2
Φυλάκιση έως 1 έτος		2			2
Φυλάκιση άνω του ενός έτους					
Εκτοπισμός					
Χρηματική ποινή εκτοπισμό					
Φυλάκιση με εκτοπισμό					
Σύνολο	3	10	4		17

⁴⁶ Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2074/15-10-1935 (Α.Π.Ι.).

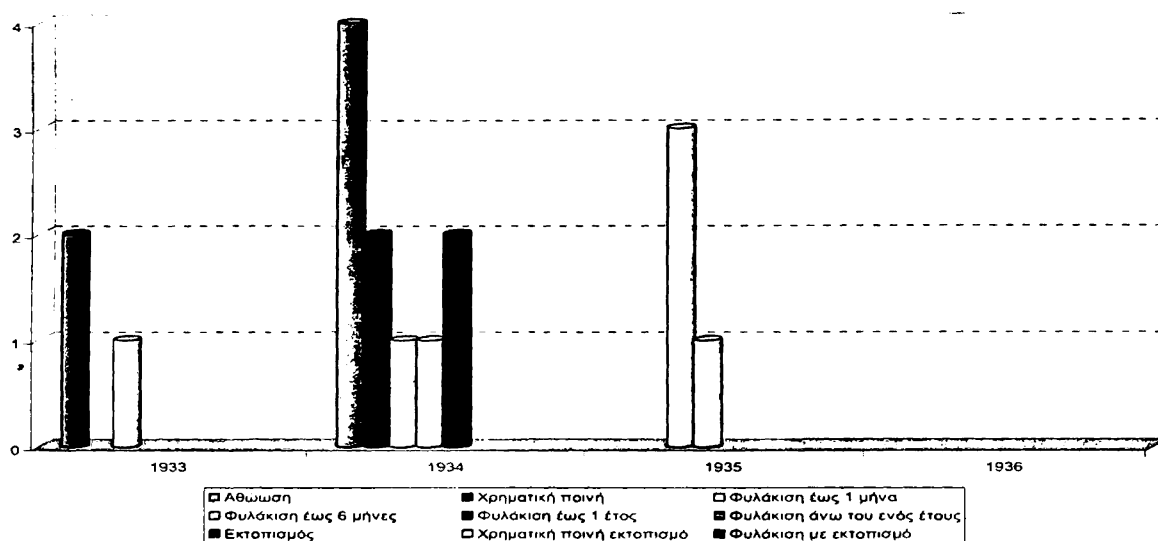
⁴⁷ Βασίλειος Ι. Ζησιάδης, *Το έγκλημα της Διγαμίας*, Θεσσαλονίκη 1982, σσ. 121 – 122.

⁴⁸ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 34/10-9-1938. Σύμφωνα με το Βούλευμα «... ο διωκόμενος Γ... .. συνήλθεν εις δίγαμον ένωσιν μετά της συγκατηγορουμένης τών μηνητριάς Α... καθ' άπαντας τους τόπους των Ορθοδόξων Εκκλησιαστικών κανόνων την 7 Ιανουαρίου 1934 εν Ιωαννίνοις. Και συνάγεται μεν ότι τόσον η Α... όσον και οι οικείοι της είχαν πληροφορηθή τον προγενέστερον αυτόν γάμον, πλην βεβαιούται εις αντίρροπον επαρκώς ότι πάντες ούτοι είχαν παραπεισθή παρά του Η... ότι ο προγενέστερος αυτός γάμος είχε λυθή διαζυγίω...».

Συγκεκριμένα, στο σύνολο των 17 εκδικαζομένων υποθέσεων σε βαθμό Τριμελούς Πλημμελειοδικείου (πίν. 10), οι 6 αποφάσεις υπήρξαν αθωωτικές ενώ οι 11 καταδικαστικές. Επίσης, ενδιαφέρον παρουσιάζει η ύπαρξη δύο περιπτώσεων φυλάκισης έως 1 έτος καθώς και δύο περιπτώσεων φυλάκισης έως 6 μηνών. Σε αναλογική σύγκριση, δηλαδή, με άλλες παραβατικότητες παρατηρούμε μία τάση μεγαλύτερης απόδοσης ποινών. Βεβαίως, η πλειοψηφία των παραβατικοτήτων κατά των ηθών (5 περιπτώσεις) εκδικάσθηκε με ποινή φυλάκισης που δεν ξεπερνούσε τον 1 μήνα, ενώ σε 2 υποθέσεις υπήρξε τιμωρία με χρηματική ποινή. Παρόλα αυτά, η στάση της δικαιοσύνης και ευρύτερα της νομοθεσίας εκδηλώνουν την σαφή πρόθεση τους για αποφασιστική αντιμετώπιση των σχετικών περιπτώσεων. Δεν διακρίνεται μόνο η αξιακή σημασία της ηθικής, αφού κάθε αποκαλυπτόμενη παρέκκλιση από αυτή συνεπάγεται με την αυστηρή αντιμετώπιση της δικαιοσύνης αλλά συμπεραίνεται και μία διάθεση από τις αρχές για παραδειγματισμό μέσω της επιβολής των ποινών.

Γράφ. 13. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις κατά των ηθών σε βαθμό πλημμελήματος.

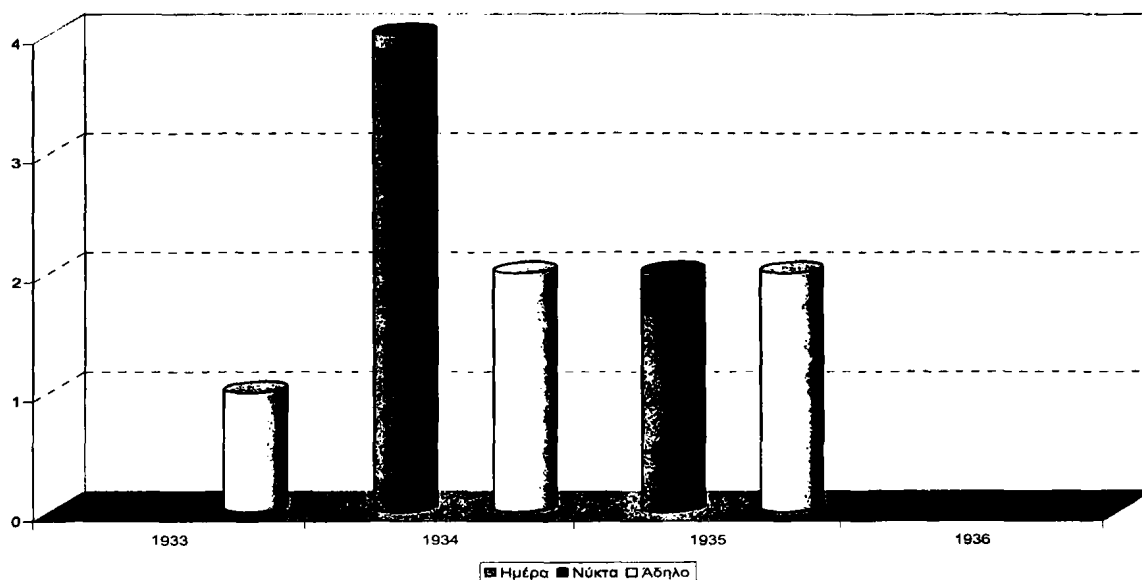

Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία το 1934 σημειώθηκε η μεγαλύτερη συχνότητα παραβάσεων που πρόσβαλλαν τις επικρατούσες ηθικές αξίες. Όπως διακρίνεται και στο σχετικό γράφημα, το συγκεκριμένο έτος συνέβησαν αμφοτέρως οι περιπτώσεις που εκδικάσθηκαν με την μεγαλύτερη χρονικά ποινή φυλάκισης. Επίσης διακρίνουμε μία αισθητή παρουσία ανάλογων περιπτώσεων και τα έτη 1933 και 1935. Αντιθέτως, από τις αρχές του 1936 έως και την επιβολή της δικτατορίας του Μεταξά, το διαθέσιμο αρχειακό υλικό δεν μας προσέδωσε στοιχεία σχετικά με παραβάσεις κατά των ηθών που έφθασαν προς εκδίκαση στο δικαστήριο.

Πίν. 11. Χρόνος τελέσεως παραβατικοτήτων κατά των ηθών (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου και παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος).

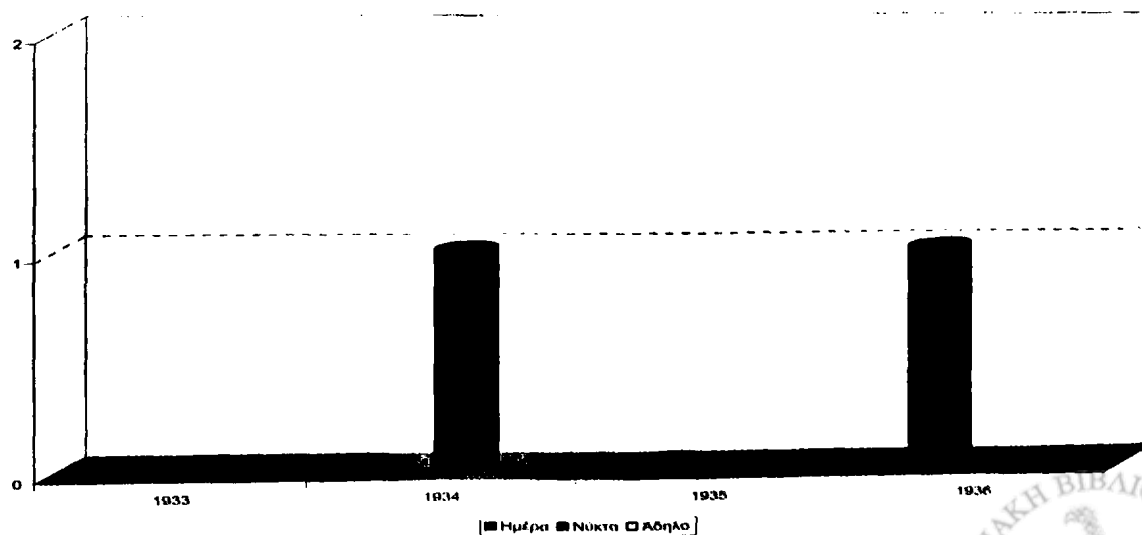
Χρόνος	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Ημέρα		4	2	1	7
Νύκτα					
Άδηλο	1	2	2		6
Σύνολο	1	7	4	1	13

Γράφ. 14. Χρόνος τελέσεως εκδικασθεισών καταδικαστικών παραβατικότητων κατά των ηθών σε βαθμό πλημμελήματος.

Ο προηγούμενος πίνακας (πίν. 11) μας πληροφορεί για τον χρόνο τέλεσης των υπό εξέταση παραβάσεων. Παρουσιάζει ενδιαφέρον το γεγονός ότι καμία υπόθεση δεν πιστοποιείται πως πραγματοποιήθηκε κατά την διάρκεια της νύκτας. Ενδεχομένως σχετική περίπτωση να περιλαμβάνεται στις υποθέσεις που έχουν καταχωρηθεί στην κατηγορία του άδηλου. Στην συγκεκριμένη κατηγορία αναλογούν 6 υποθέσεις σε αντίθεση με την κατηγορία της ημέρας, όπου έχουν καταγραφεί 7 περιπτώσεις. Το 1934 υπήρξε το έτος κατά το οποίο σημειώθηκαν τα περισσότερα συμβάντα, ενώ το 1936 σημειώνεται και η μοναδική υπόθεση που έχει παραπεμφθεί με βούλευμα προς δίκη στο βαθμό του κακούργηματος. Η έτερη κακούργηματική παραπομπή με βούλευμα αφορά υπόθεση που πραγματοποιήθηκε τις νυκτερινές ώρες κατά το 1934.

Γράφ. 15. Χρόνος τελέσεως παραβατικότητων κατά των ηθών παραπεμπομένων με βούλευμα σε βαθμό κακούργηματος.

Στ) Επιδιώξεις μέσω του δικαστηρίου: ψευδορκία και ψευδής καταμήνυση.

Στα παραπεμπτικά βουλεύματα συναντήσαμε συχνά μια στερεότυπη φράση για την περιγραφή των παραβατικοτήτων που διαπράττονται, κυρίως, εντός των δικαστηρίων. Επί παραδείγματι, σε βουλεύματα αφορούντα το αδίκημα της ψευδορκίας εντοπίσαμε την φράση «...ενώ κατά την ενώπιον του Ανακριτού Άρτης την 23 Νοεμβρίου 1935 κατέθεσαν ότι ένοχοι του φόνου του Α... ήσαν οι κατηγορούμενοι Σ... και Κ... ως και άλλα περιστατικά αποδεικνύοντα την ενοχήν αυτών, κατά την ενώπιον του Κακουργιοδικείου Ιωαννίνων εξέτασιν... την 5 Οκτωβρίου 1936 ορκιζόμενοι κατέθεσαν ψευδώς ότι δράσται του φόνου του Α... είναι οι Α. ...»¹ ή με κάποια μικρή τροποποίηση «...εν γνώσει ωρκίσθηκε ψευδώς ότι ο εναγόμενος του οφείλει δραχ. 1.653 δια δήθεν οφειλόμενον υπόλοιπον εκ κατασκευής διαφόρων ξυλουργικών εργασιών, ενώ ταύτα ήσαν ψευδή...»² μας πληροφορεί ένα άλλο Βούλευμα. Δικαστικά κείμενα, δηλαδή, τα οποία με ύφος λιτό και τρόπο σαφή καταγράφουν γεγονότα κατά τα οποία πολίτες έχουν ισχυριστεί ψευδή πράγματα, ως αληθή.

Αρχικώς, θα προσδιορίσουμε το ζητούμενο αυτής της ενότητας μέσω κάποιων ερωτημάτων. Πού χρονικά ή τοπικά παρατηρείται περισσότερο αυτή η τάση της ψευδορκίας και γενικότερα ποιές είναι οι επιδιώξεις των αυτουργών, ηθικών ή φυσικών; Πρόκειται για βασικά ερωτήματα που θα μας απασχολήσουν κατά την ανάπτυξη του παρόντος υποκεφαλαίου. Ταυτόχρονα, η επικέντρωσή μας σε τέτοιου είδους περιστατικά στην πόλη των Ιωαννίνων λειτουργεί επικουρικά στην ανίχνευση και παρατήρηση της δικαστικής διαδικασίας και κατ' επέκταση στα περιθώρια ορθής ή μη απόδοσης της δικαιοσύνης. Αυτό διότι, η συγκεκριμένη παράβαση λαμβάνει χώρα κατ' εξοχήν στις αίθουσες των δικαστηρίων, τα ανακριτικά γραφεία και τα αστυνομικά καταστήματα. Τέλος, παράλληλα, με το φαινόμενο της ψευδορκίας³ παρουσιάζονται στον ίδιο τομέα και οι σχετικές περιπτώσεις της ψευδομαρτυρίας⁴ και της ψευδούς καταμήνυσης⁵.

Αν θελήσουμε, πάντως, να αποδώσουμε έναν ορισμό για την ψευδορκία καταλήγουμε στο ότι η ψευδορκία, ως παράβαση, συντελείται όταν «...όστις, ως μάρτυς εξεταζόμενος ενόρκως ενώπιον αρμοδίας προς ένορκον εξέτασιν αρχής ... εν γνώσει καταθέτει ψευδή ή αρνείται ή αποκρύπτει τα αληθή...»⁶. Η ιδιαιτερότητα, όμως, της συγκεκριμένης πράξης, έγκειται στο γεγονός ότι, πέραν της προσβολής της αξιοπιστίας ή της κοινής εμπιστοσύνης, εμπεριέχεται συγχρόνως και αθέτηση

¹ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1001/31-10-1936 (για τον Γ. Μ.), βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1002/31-10-1936 (για τον Η. Κ.), βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1003/31-10-1936 (για την Χ. Μ.) και βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1004/31-10-1936 (για τον Β. Μ.) (Α.Π.Ι.).

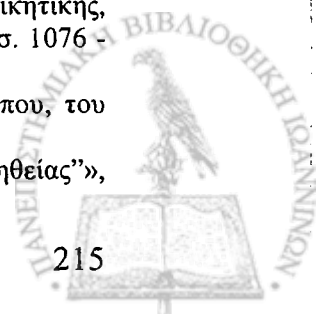
² Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 918/29-10-1936 (Α.Π.Ι.).

³ Ψευδορκία καλείται η εκ δολίας προαιρέσεως ένορκη ενώπιον του δικαστηρίου βεβαίωση ψευδών και ανυπόστατων γεγονότων, εχόντων επιρροή στην έκβαση της δίκης (Θεόδωρος Ν. Φλογαΐτης, *Λεξικόν Νομικής*, τόμος Β', σ. 1.077).

⁴ Ψευδομαρτυρία καλείται η έκθεση ψευδών πραγμάτων ενώπιον της Αρχής, δικαστικής, διοικητικής, οικονομικής, εκκλησιαστικής, προξενικής ή στρατιωτικής (Θεόδωρος Ν. Φλογαΐτης, *ό. π.*, σσ. 1076 - 1.077).

⁵ Ψευδή καταμήνυση καλείται η καταγγελία για αξιόποινη πράξη εναντίον αθώου ανθρώπου, του οποίου την αθωότητα εγνώριζε ο μηνυτής (Θεόδωρος Ν. Φλογαΐτης, *ό. π.*, σ. 1.076).

⁶ Αλέξανδρος Ηλ. Κατσαντώνης, «Η ψευδορκία μάρτυρος ως παράβασις "καθήκοντος αληθείας"», *Ποινικά Χρονικά*, τόμ. ΚΔ', τεύχος 4, Αθήνα Απρίλιος 1974, σ. 242.

κανόνων της θρησκείας, μέσω της παραβίασης του θρησκευτικού όρκου⁷. Έτσι, εξαιτίας του τελευταίου, αναδεικνύεται ένας διφυής χαρακτήρας για την πράξη, ενώ παράλληλα εξηγείται η διατυπωμένη ακόμη και από την Ρωμαϊκή περίοδο έως σήμερα⁸, οριοθέτηση και κατ' επέκταση παρουσία του φαινομένου, σε σύγκριση με άλλες παραβατικότητες. Ταυτοχρόνως, έχει αποδοθεί μία ιδιαίτερου χαρακτήρα αυστηρή προσέγγιση και στην απόδοση των ποινών για την συγκεκριμένη πράξη, όπως διαπιστώνεται, εξάλλου, και στον ποινικό κώδικα της εξεταζομένης περιόδου⁹.

Κατ' αρχήν, η παρουσία της ψευδορκίας, της ψευδομαρτυρίας και της ψευδούς καταμήνυσης είναι ιδιαίτερα συχνή σύμφωνα και με τις στατιστικές. Άλλωστε, στην Ήπειρο, καθ' όλη την περίοδο του Μεσοπολέμου, τα εγκλήματα σχετικά με την απονομή της δικαιοσύνης εμφάνιζαν μία έντονη παρουσία. Μάλιστα, σε σύγκριση με τα άλλα γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας παρατηρήθηκε μια αυξημένη παρουσία ψευδορκιών. Ειδικότερα, την πενταετία 1928 - 1932, σύμφωνα με το μέσο όρο των παραβάσεων ψευδορκίας, η Ήπειρος κατελάμβανε την τέταρτη θέση, όσον αφορά την συχνότητα, με ποσοστό 2,17 %¹⁰. Την πρώτη θέση κατείχε το διαμέρισμα των Ιονίων Νήσων με ποσοστό 2,73% και την τελευταία η Ανατολική Μακεδονία με ποσοστό 0,49%. Παρά όμως την ασίγαστη παρουσία της ψευδορκίας στον Ηπειρωτικό χώρο, η στάση του τοπικού τύπου ήταν αισθητά απορριπτική στην δημοσίευση σχετικών ειδήσεων. Προδήλως, η ψευδορκία δεν εθεωρείτο αξιοπρόσεχτο αδίκημα για τον τύπο, καθώς δεν συμπορευόταν με τα έντονα γνωρίσματα και τα χαρακτηριστικά άλλων παραβάσεων. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί το εκτενές άρθρο του Χρήστου Χρηστοβασίλη στην «Ελευθερία», στις 2 Νοεμβρίου 1931, σύμφωνα με το οποίο η πάταξη της ψευδορκίας μπορούσε να επιτευχθεί μόνον με την θέσπιση αυστηρών ποινών απέναντι στους ψευδομάρτυρες¹¹.

⁷ Κωνσταντίνος Ν. Κωστής, *Ερμηνεία του εν Ελλάδα ισχύοντος Ποινικού Νόμου*, τόμος Β, ειδικόν μέρος, εν Αθήναις, εκδ. οίκος Δ. και Π. Δημητράκου, 1928, σ. 308.

⁸ Την περίοδο από την ελληνική επανάσταση και εξής η παράβαση της ψευδορκίας και της ψευδομαρτυρίας συμπεριλαμβανόταν στους κατά περιόδους ποινικούς κώδικες με μία κυρίως παρατηρούμενη επέκταση σχετικά με την εφαρμογή του νόμου ως προς τα συντελούμενα μέρη και τις ανάλογες ερμηνευτικές διαφοροποιήσεις (δηλ. αρχικά ποινικοποίηση του αδικήματος όταν αυτό συντελείται σε ποινικά, πολιτικά δικαστήρια, στη συνέχεια και σε άλλες αρμόδιες για ένορκη εξέταση αρχές). Ιστορικά, αναφέρεται ότι στο «Απάνθισμα των Εκκληματιών», το οποίο ψηφίστηκε στην παράγραφο π' της Β' Εθνικής Συνέλευσης, το σχετικό με την ψευδορκία και ψευδομαρτυρία νομοθέτημα συμπεριλαμβάνεται στο κεφάλαιο ΣΤ' «Περί ψευδομαρτυρίας» στο δεύτερο τμήμα του κεφαλαίου «Περί Αμαρτημάτων εναντίον της Προσωπικής Ασφαλείας». Στη συνέχεια τα σχετικά με την ψευδορκία νομοθετήματα συμπεριλήφθηκαν στις διατάξεις των άρθρων 265 - 269 του Π. Ν. και τροποποιήθηκαν με το Νόμο ΓΧΞΓ' της 24-3-1910. Το άρθρο 265 του Π.Ν. καθιέρωσε το έγκλημα της ψευδορκίας σε ποινική δίκη. Στο ισχύον ποινικό δίκαιο οι διατάξεις 265 - 269 του Π. Ν. αντικαταστάθηκαν με το άρθρο 224 του Π. Κ. (Λάμπρος Χ. Μαργαρίτης, *Το Νομικό αντικείμενο της ψευδορκίας ως βάση για την επίλυση των ερμηνευτικών προβλημάτων του άρθρου 224 Π.Κ.*, Διατριβή επί Διδακτορίας, Θεσσαλονίκη 1981, σσ. 10 - 13 και Κωνσταντίνος Ν. Κωστής, *ό. π.*, σσ. 309 - 310).

⁹ Όπως διαπιστώνεται από τον ποινικό κώδικα της περιόδου η περίπτωση ψευδορκίας τιμωρείται δια φυλακίσεως μέχρι τριών ετών (άρθρο 189). Όταν όμως η ψευδορκία τελείται σε δίκη επί κακούργημα, τότε επιβάλλεται ποινή καθείρξεως μέχρι δέκα ετών ή φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών (άρθρο 188). Στην περίπτωση της ψευδούς καταμήνυσης ο κατηγορούμενος τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών (άρθρο 194) (Υπουργείο Δικαιοσύνης, *ό. π.*, σελ. 61 - 62).

¹⁰ Εμμανουήλ Π. Ανδριανάκης, *ό. π.*, σ. 52. Αναλυτικά ο μέσος όρος των διαπραχθέντων ψευδορκιών την πενταετία 1928 - 1932, ανά γεωγραφικό διαμέρισμα έχει ως εξής: Ιόνια Νησιά 2,73%, Πελοπόννησος 2,40%, Κρήτη 2,36%, Ήπειρος 2,17%, Θεσσαλία 1,57%, Κυκλάδες 1,02%, Στερεά Ελλάδα 0,98%, Δυτική Μακεδονία 0,86%, Θράκη 0,72% και Ανατολική Μακεδονία 0,49%.

¹¹ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 2/11/1931, Αρ. φ. 785. Ο Χρ. Χρηστοβασίλης ανέφερε χαρακτηριστικά για την παραβίαση του όρκου: «...αλλ' όπως κατήνησεν ο όρκος σήμερα, αποτελεί έναν αναγκαίον διά το Δικαστήριον τύπον, 75%, ίνα μη είπωμεν 85% και 95 ακόμη, είναι όρκοι ψεύτικοι, εις το οποίον ουκ ολίγον συντελούν, το μεν οι ενδιαφερόμενοι, ως επί το πλείστον,

Θέση, που βεβαίως συμβαδίζει με το ευρύτερα παρεμβατικό πνεύμα και τα διαμορφούμενα χαρακτηριστικά της εποχής.

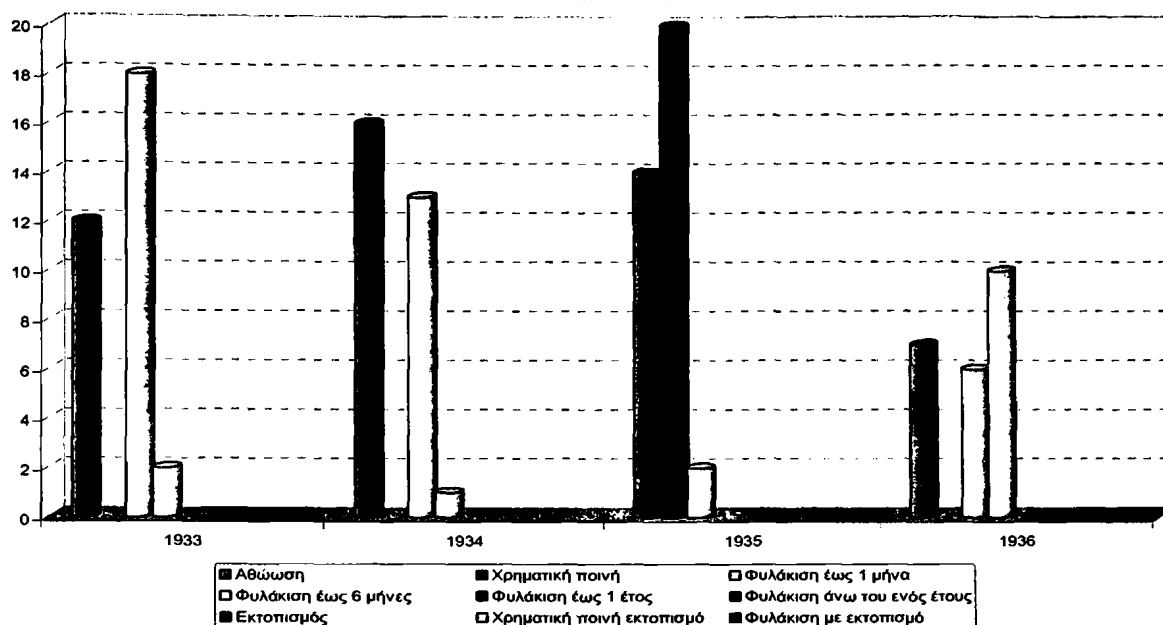
Τα τεκμήρια που διαθέτουμε μας επιτρέπουν την διερεύνηση των δύο καθιερωμένων ειδικών παραμέτρων. Ειδικότερα, προχωρούμε στην εξέταση των αποφάσεων του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων, όσον αφορά το αδίκημα της ψευδορκίας. Όπως διαπιστώνουμε, μέσω του επόμενου πίνακα (πίν. 12), στο ακροατήριο συζητήθηκαν 121 υποθέσεις, εκ των οποίων οι 49 είχαν αθωωτική έκβαση. Για τις υποθέσεις με καταδικαστική απόληξη οδηγούμαστε στην διαπίστωση ότι το μέγεθος της τιμωρίας για την διάπραξη της ψευδορκίας ήταν μικρό σε σύγκριση με τα άλλα είδη πλημμελημάτων. Η πλειοψηφία των αδικημάτων είχε τιμωρηθεί με φυλάκιση έως ένα μήνα (34 περιπτώσεις), ενώ ενδιαφέρουσα θεωρείται και η επιβολή χρηματικού προστίμου (20 περιπτώσεις). Η μέγιστη απόδοση ποινής προσδιορίζεται στην κατηγορία της φυλακίσεως έως 6 μήνες και, εν προκειμένω, αφορά μόνον 13 περιπτώσεις. Όσον αφορά τον χρονικό εντοπισμό των ψευδορκιών, στην πόλη των Ιωαννίνων, διαπιστώνεται ότι η πλειοψηφία αυτών πραγματοποιήθηκε το 1935 (36 συμβάντα) και η μειοψηφία την περίοδο από τον Ιανουάριο του 1936 έως και την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του Μεταξά (23 συμβάντα). Από αυτές, ο μεγαλύτερος αριθμός των καταδικαστικών υποθέσεων είχε λάβει χώρα στα Ιωάννινα το 1935 και ο μικρότερος αριθμός το 1934. Αξιοσημείωτο κρίνεται, επίσης, ότι οι 10 από τις 13 υποθέσεις που τιμωρήθηκαν με την ανώτατη για το αδίκημα ποινή (φυλάκιση έως 6 μήνες) πραγματοποιήθηκαν την περίοδο από τον Ιανουάριο του 1936 έως και την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του Μεταξά. Εν κατακλείδι, η προσοχή μας επικεντρώνεται στην συγκριτική θεώρηση μεταξύ των αθωωτικών και καταδικαστικών αποφάσεων, όπου συμπεραίνεται η υπεροχή των καταδικαστικών αποφάσεων.

* Πίν. 12. «Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης σε βαθμό πλημμελήματος.

Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Αθώωση	12	16	14	7	49
Χρηματική ποινή			20		20
Φυλάκιση έως 1 μήνα	18	13	2	6	34
Φυλάκιση έως 6 μήνες	2	1		10	13
Φυλάκιση έως 1 έτος					
Φυλάκιση άνω του ενός έτους					
Εκτοπισμός					
Χρηματική ποινή εκτοπισμό					
Φυλάκιση με εκτοπισμό					
Σύνολο	32	30	36	23	121

πληρώνοντες τους ορκιζομένους ως μάρτυρας υπερασπίσεως, ή και κατηγορίας, ακόμη δε και τα οδοιπορικά και τα έξοδα της διατροφής ... το δε Δικαστήριο καταντά μέσον αδικίας παρά δικαιοσύνης. ... Παντού θριαμβεύει η ψευδορκία, ο δε δικαστής συσκοτίζεται, ευρισκόμενος εντός πελάγους ψευδομαρτυριών, αδυνατεί ν' αποδώσει το δίκαιον, και να ικανοποιήσει την συνείδησίν του.... Πρέπει, διά δικαίων τιμωριών να τρομοκρατηθούν οι ψεύδορκοι και να μη παρουσιάζονται ενώπιον του Δικαστηρίου γαύροι υπερασπισταί του Αδίκου...».

Γράφ. 16. «Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης σε βαθμό πλημμελήματος.

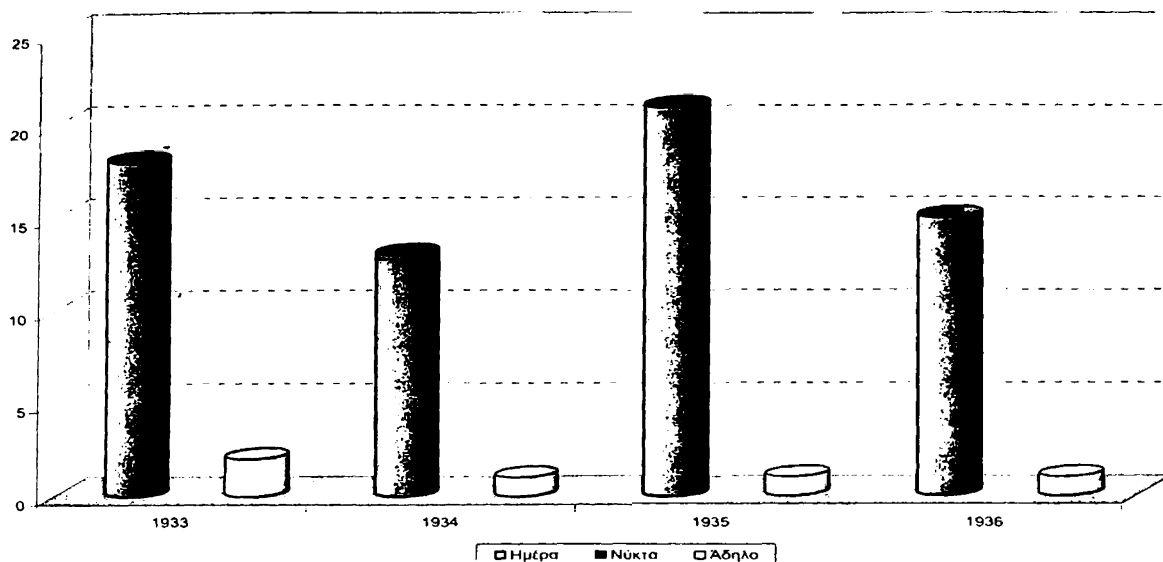
Για την συνέχεια, στρέφουμε την προσοχή μας στην αναζήτηση και τον εντοπισμό της χρονικής στιγμής τελέσεως, στην πόλη των Ιωαννίνων, σχετικών υποθέσεων για τις οποίες έχει εκδοθεί καταδικαστική απόφαση. Ο σχετικός πίνακας δεικνύει ότι, κατά τα συγκεκριμένα περιστατικά, ελλείπει ως στιγμή τέλεσης η διάρκεια της νύχτας. Κάτι, που εκ των πραγμάτων συνηγορεί με το γεγονός ότι το αδίκημα της ψευδορκίας μπορεί να πραγματοποιηθεί κατά την διάρκεια της ημέρας, καθώς, κατ' εξοχήν, πραγματοποιούνται δίκες. Ακόμη, είναι περιορισμένη η περίπτωση της άδηλης αναφοράς ως προς την χρονική στιγμή τελέσεως της παραβάσεως. Σε αυτήν την περίπτωση είναι πιθανόν ο άδηλος αριθμός να συγκαλύπτει και κρούσματα ψευδών· κυρίως καταμήνυσεων τελεσθέντων τις νυχτερινές ώρες. Εξετάζοντας την συνολική παρουσία των καταδικασθέντων υποθέσεων ανά έτος, επισημαίνουμε ότι το 1934 εκδικάσθηκαν οι λιγότερες σχετικές υποθέσεις, ενώ το 1935 οι περισσότερες. Από τις γινόμενες την ημέρα, οι περισσότερες πραγματοποιήθηκαν το 1935 (21 υποθέσεις) και οι λιγότερες το 1934 (13 υποθέσεις).

Πίν. 13. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου).

Χρόνος	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Ημέρα	18	13	21	15	67
Νύκτα					
Άδηλο	2	1	1	1	5
Σύνολο	20	14	22	16	72

Γράφ. 17. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης σε βαθμό πλημμελήματος.

Ως προέκταση των ανωτέρω, αξίζει να επισημανθεί ότι η ψευδορκία, ως παράβαση, συναντάται περισσότερο στον αστικό χώρο. Αυτό δικαιολογείται εκ του γεγονότος ότι τα αστικά κέντρα διέθεταν κυρίως τους χώρους εκείνους, στους οποίους θα μπορούσε να διαπραχθεί το συγκεκριμένο αδίκημα. Η παρουσία στην πόλη των δικαστηρίων όλων των βαθμίδων και πολλών υπηρεσιών αυξάνουν το ποσοστό και τις πιθανότητες των εν λόγω παραβατικότητων. Στα Ιωάννινα, όπως θα διαπιστωθεί από την αναλυτική παρουσίαση των συγκεκριμένων παραβάσεων, οι περισσότερες περιπτώσεις ψευδορκίας έχουν καταγραφεί σε δίκες στο Πλημμελειοδικείο και στο Κακουργιοδικείο καθώς και τις ανακριτικές αρχές. Εν αντιθέσει, στην ύπαιθρο, τα κρούσματα εντοπίζονται κυρίως σε μέρη που διαθέτουν Ειρηνοδικεία ή σταθμούς της χωροφυλακής. Παράλληλα, το μόνο αδίκημα, από αυτά που εντάσσονται στην συγκεκριμένη θεματική, το οποίο εμφανίζεται εντονότερα στην ύπαιθρο είναι η ψευδής καταμήνυση, ως απόρροια της συνήθειας, εν πολλοίς, του αγροτικού πληθυσμού να αντιδικεί επίμονα ή να εκδικείται ζωνρότερα, όταν θίγονται τα συμφέροντά του.

Η ιδιαιτερότητα του φαινομένου της ψευδορκίας για την πόλη των Ιωαννίνων, σε σύγκριση με άλλες παραβάσεις, έγκειται στο γεγονός ότι ο τόπος κατοικίας της πλειοψηφίας των κατηγορουμένων δεν ήταν η πόλη. Αυτό συμβαίνει εξαιτίας της προκαθορισμένης ιδιομορφίας της παράβασης, η οποία πραγματοποιούνταν στα αστικά κέντρα, ασχέτως της εντοπιότητας των κατηγορουμένων. Πάντως, τα περισσότερα συμβάντα ψευδορκιών, όπως και τα προηγούμενα χρόνια, συνέχισαν να προκαλούνται από ανθρώπους της επαρχίας, οι οποίοι κλήθηκαν στα Ιωάννινα ως μάρτυρες κάποιας δίκης. Η θεματική των δικών, στις οποίες σημειώθηκε ψευδής μαρτυρία, αφορά περιπτώσεις κυρίως αγροτικού και κοινωνικού χαρακτήρα καθώς και εγκλήματα κατά προσώπων. Συνεπώς, επιβεβαιώνεται ή σύνδεση της ψευδορκίας περισσότερο με τα λαϊκά και αγροτικά στρώματα, αναδεικνύοντας, έτσι, δηλωτικά στοιχεία συμπεριφοράς και γνωρίσματα της ιδιοσυγκρασίας τους, τουλάχιστον τα συγκεκριμένα χρονικά περιθώρια. Έτσι, για την επιτυχέστερη αντιμετώπιση του θέματος θα επιχειρηθεί ένας διαχωρισμός ανάμεσα στους παραβάτες, οι οποίοι διέμεναν στα Ιωάννινα και σε αυτούς που διέμεναν στην αγροτική ενδοχώρα.

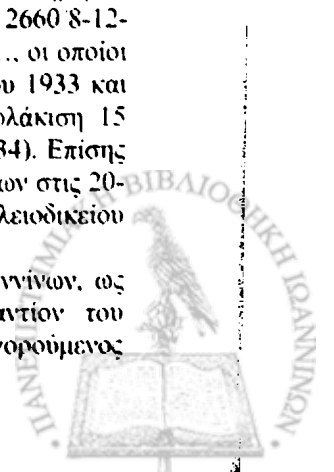
Επιχειρώντας σε αυτό το σημείο να ανιχνεύσουμε τις επιδιώξεις των ψευδομαρτύρων, οφείλουμε να διερευνήσουμε τα πιθανά αίτια που οδήγησαν σε μία τέτοιου είδους συμπεριφορά. Τα συγκεκριμένα φαινόμενα θα μπορούσαν να ενταχθούν στο ευρύτερο πλαίσιο των εγκλημάτων με αφορμή την εκδίκηση¹². Είναι διαδεδομένες, άλλωστε, οι περιπτώσεις κατά τις οποίες λόγοι εκδικήσεως οδήγησαν πολίτες στην ψευδορκία και στην ψευδή καταμήνυση (όπως για αγροτικές παραβάσεις κυρίως στην ύπαιθρο) είτε στην χωροφυλακή είτε στην αγροφυλακή. Παράλληλα, η ψευδορκία εμφανιζόταν πολλές φορές και ως αποτέλεσμα εκβιασμού και επιβολής στους μάρτυρες, ενώ δεν ελλείπουν και οι περιπτώσεις κατά τις οποίες πολίτες ψευδομαρτυρούσαν συστηματικά με σκοπό το χρηματικό όφελος. Η λεπτομερής διερεύνηση των υποθέσεων μπορεί να αντικατοπτρίσει στοιχεία για τις διαπροσωπικές σχέσεις ή να φανερώσει σημεία του κοινωνικού βίου όπου ο πολίτης ψευδομαρτυρούσε για να βοηθήσει ή να ζημιώσει έναν συμπολίτη του. Τα σημεία ακριβώς αυτά εκφράζουν ταυτόχρονα και μία ένδειξη των δικαστικών υποθέσεων που στην λογική του πολίτη διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο. Επί παραδείγματι, η πλειοψηφία των ψευδορκιών στις υποθέσεις περιουσιακών δικαιωμάτων και διαπροσωπικών σχέσεων δεικνύει έμμεσα και το ευρύ πεδίο ανταγωνισμού. Ταυτόχρονα, φανερώνουν και μία τάση, όσον αφορά το αδίκημα, καθώς, κατ' αναλογία, στις ίδιες ποινικές κατηγορίες είναι πιθανόν να διαπράχθηκαν ψευδομαρτυρίες οι οποίες δεν αποκαλύφθηκαν και επηρέασαν το αποτέλεσμα της δίκης. Ιδιαίτερα, μάλιστα, στην συγκεκριμένη περίπτωση, κατά την οποία η πλειοψηφία των ψευδορκούντων προέρχεται από την αγροτική ενδοχώρα ανιχνεύουμε στοιχεία του καθημερινού βίου, εφόσον μία ψευδορκία στα ανωτέρω ζητήματα υποκρύπτει επιδιώξεις και στόχους. Παράλληλα, αυτές οι επιλογές των ανθρώπων συναρτώνται και με τις επικρατούσες κοινωνικές σταθερές, καθώς το προσωπικό ή το συλλογικό συμφέρον που εκφράζεται με την ψευδορκία εστιάζεται σε υποθέσεις περιουσιακής φύσεως και διαπροσωπικού χαρακτήρα. Κάτι, που μας παραπέμπει στην οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου ή τα επικρατούντα στερεότυπα, όπως της τιμής, της υπερηφάνειας ή του ανδρισμού.

Περιπτώσεις ψευδορκίας, ήδη, από τον πρώτο χρόνο της μεταβενιζελικής περιόδου, προδιαθέτουν τις σταθερές, στις οποίες διαγράφησαν τα χαρακτηριστικά αυτής στα Ιωάννινα. Αρχικώς, εμμένουμε στις περιπτώσεις της συγκεκριμένης παράβασης, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν από κατοίκους της πόλης, σε δικαστήρια των Ιωαννίνων, και αποδείχθηκε η ενοχή τους με καταδικαστικές αποφάσεις. Οι καταδικασθέντες κάτοικοι των Ιωαννίνων, διαπιστώνουμε ότι, ψευδομαρτύρησαν σε δίκες κυρίως πολιτικού χαρακτήρα¹³ ή γενικότερα επίλυσης διαπροσωπικών σχέσεων¹⁴ και περιουσιακών δικαιωμάτων¹⁵. Αναμφίβολα, όμως, το κύριο

¹² Παρασκευή Κοψιδά - Βρεττού, *Το έγκλημα και οι κοινωνικοί του προσδιορισμοί*, ό. π., σ. 256.

¹³ Ειδικότερα, έχουν καταγραφεί δύο συμβάντα ψευδορκιών στις 25 Οκτωβρίου 1933 στο Ειρηνοδικείο των Ιωαννίνων, όταν οι εναγόμενοι μάρτυρες Σ... υποδηματοποιός και Θ... καφεπώλης ψευδόρκησαν σε πολιτική δίκη. Οι κατηγορούμενοι καταδικάστηκαν σε φυλάκιση 10 ημερών (Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2659/8-12-1934 και 2660/8-12-1934). Παράλληλα κατατάσσεται και μία περίπτωση ψευδορκίας των σκηνιτών Κ... και Ι... οι οποίοι ψευδόρκησαν κατά την ανάκριση υπόθεσης σχετικής με τα ενοικιοστάσια στις 14 Ιουλίου 1933 και καταδικάστηκαν για την πράξη τους αυτή. Οι κατηγορούμενοι καταδικάστηκαν σε φυλάκιση 15 ημερών (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1922 6-10-1934). Επίσης το 1934 ο Π... κάτοικος Ιωαννίνων, ψευδόρκησε ενώπιον του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων στις 20-2-1934 και καταδικάστηκε σε φυλάκιση 8 ημερών (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 563/16-3-1934) (Α.Π.Ι.).

¹⁴ Ήδη με την έναρξη του 1935, στις 19 Ιανουαρίου, ο Δ... γεωργός και κάτοικος Ιωαννίνων, ως μάρτυρας κατηγορίας, ενώπιον του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου, ψευδόρκησε εναντίον του κατηγορουμένου σε δίκη που αφορούσε υπόθεση «εξύβρισης δημοσίου υπηρέτου». Ο κατηγορούμενος

χρονολογικό σημείο αυτής της θεματικής είναι το έτος 1935, όπου και σημειώθηκαν τα περισσότερα σχετικά περιστατικά.

Πάντως, τα περισσότερα συμβάντα ψευδορκιών, όπως έχει ήδη λεχθεί, προήλθαν από κατοίκους της επαρχίας, οι οποίοι κλήθηκαν στα Ιωάννινα ως μάρτυρες δίκης. Μάλιστα, η διερεύνηση των σχετικών περιπτώσεων αποκάλυψε ότι τα περισσότερα περιστατικά, τα οποία είχαν καταδικαστική απόληξη, συνέβησαν σε υποθέσεις ζωοκλοπών. Οι υψηλές ποινές και ο εκτοπισμός, ως επιτίμιο για τους ζωοκλέφτες, αναμφισβήτητα υποδαύλισαν τις ψευδορκίες είτε με σκοπό την αποφυγή της καταδίκης των κατηγορουμένων είτε την μεταγωγή της ευθύνης. Κάτι, που ταυτοχρόνως δεικνύει και στοιχεία αλληλεγγύης μεταξύ των κατοίκων κυρίως της επαρχίας. Για τον λόγο αυτό, κρίνουμε σκόπιμη, τουλάχιστον για αυτό το κεφάλαιο, την αναλυτική παράθεση τουλάχιστον των ψευδορκιών σε εκδικάσεις ζωοκλοπών, ως ενδεικτικῶν για την εξέλιξη του φαινομένου κατά τον Μεσοπόλεμο, ενώ παράλληλα εμμένουμε και στην καταγραφή των ποινών για τους ψευδορκούντες.

Ήδη, από το 1933 έλαβαν χώρα τρεις περιπτώσεις ψευδορκιών σε δίκες για ζωοκλοπή. Συγκεκριμένα, ο Μ..., αγωγέας από το Κεφαλόβρυσο, 33 ετών, καταδικάστηκε σε φυλάκιση 8 ημερών, διότι ψευδόρκησε σε εκδίκαση ζωοκλοπής, στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο, στις 16 Δεκεμβρίου 1933¹⁶. Στην ίδια κατεύθυνση εντάσσονται και οι περιπτώσεις του Δ... από τη Λιάπη και του Δ..., 25 ετών, εργάτη από την Πέτρα. Και οι δύο καταδικασθέντες ψευδόρκησαν την ίδια ημέρα στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο σε διαφορετικές εκδικάσεις υποθέσεων ζωοκλοπών με συνέπεια την ποινή φυλακίσεως του ενός μηνός¹⁷. Ομοίως, στις 14 Αυγούστου σε ποινική δίκη του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου σημειώθηκε μία σειρά ψευδορκιών, τόσο από κατοίκους των Ιωαννίνων όσο και της ενδοχώρας του Νομού¹⁸. Συγκεκριμένα, οι σκηνίτες Λ... και Ν... καθώς και ο στρατιώτης Κ..., κάτοικοι Ιωαννίνων, ψευδόρκησαν εναντίον του κατηγορουμένου ότι τον είδαν να διαπράττει την ζωοκλοπή. Ακολούθως, το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων τους καταδίκασε σε 1 μήνα φυλάκιση¹⁹. Ακόμη, περιπτώσεις ψευδορκίας σε δίκες ζωοκλοπών σημειώθηκαν ήδη από τις 9 Απριλίου 1935, όταν ο σκηνίτης Μ... από τη Λαϊστα ψευδόρκησε εναντίον του κατηγορουμένου, με απόρροια την καταδίκη του σε 40 ημέρες φυλάκιση²⁰. Επίσης, σε δικάσιμο για ζωοκλοπή του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου στις 14 Αυγούστου 1935, συμμετείχαν στην ψευδορκία εκτός από

σύμφωνα με την απόφαση του δικαστηρίου δικάστηκε σε 1 μήνα φυλάκιση (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 99/14-1-1936). Σχετικής θεματικής ήταν και η δίκη που σημειώθηκε η επόμενη ψευδορκία, δύο μήνες αργότερα. Ειδικότερα ο γεωργός Σ..., κάτοικος Ιωαννίνων, κρίθηκε ένοχος φυλακίσεως 10 ημερών, διότι ψευδόρκησε στις 16 Μαρτίου εναντίον του κατηγορουμένου, σε δίκη που αφορούσε υπόθεση «αντίστασης δι' απειλών καθ' υπηρέτου της Αρχής» (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1909/5-10-1935) (Α.Π.Ι.).

¹⁵ Η τελευταία ψευδορκία από κάτοικο των Ιωαννίνων το 1935 πραγματοποιήθηκε σε δίκη του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου για εμπρησμό στις 19 Οκτωβρίου. Πρόκειται για τον Ι..., ο οποίος για την πράξη του αυτή καταδικάστηκε σε φυλάκιση 15 ημερών (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 593/24-3-1936) (Α.Π.Ι.).

¹⁶ Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1102/29-5-1934 (Α.Π.Ι.).

¹⁷ Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 236/3-2-1934 για τον Δ... και 660/27-3-1934 για τον Δ... Ο Δ... φυλακίστηκε στις 18 Ιουνίου 1934 (Α.Π.Ι.).

¹⁸ Η παρουσίαση του αδικήματος της ψευδορκίας από κατοίκους της επαρχίας, στη συγκεκριμένη ζωοκλοπή πραγματοποιείται στην παρακάτω σχετική ενότητα των κατοίκων της επαρχίας που πραγματοποίησαν ψευδορκία στην πόλη των Ιωαννίνων.

¹⁹ Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 143/18-1-1936 (για τους Λ... και Ν. Λ) και απόφαση τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 720/21-4-1936 (για τον Κ...) (Α.Π.Ι.).

²⁰ Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1661/17-9-1935 (Α.Π.Ι.).

πολίτες που κατοικούσαν στα Ιωάννινα και πολίτες της υπαίθρου. Πρόκειται για τον ποιμένα Η... από το Τσιφλίκι της Ηγουμενίτσας και τον κτηνοτρόφο Χ... από το Συρράκο, οι οποίοι για την πράξη τους αυτή καταδικάστηκαν σε 1 μήνα φυλάκιση και 15 ημέρες αντίστοιχα²¹. Σχετική με τη θεματική υπήρξε και η περίπτωση των ποιμένων Ι... και Σ... από το Μέτσοβο, οι οποίοι καταδικάστηκαν σε φυλάκιση 15 ημερών και 1 μήνα αντίστοιχα για ψευδορκία κατά την δίκη του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου για ζωοκτονία στις 22 Ιουνίου 1935²². Η πρώτη ψευδορκία του 1936 σημειώθηκε σε εκδίκαση υποθέσεως «βλάβης ζώου». Ειδικότερα, ο Σ... από τους Δραμεσιούς στις 14 Ιανουαρίου ψευδόρκησε ενώπιον του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου με παρεπόμενο την καταδίκη του σε δεκαπενθήμερη φυλάκιση²³. Στο ίδιο κλίμα ανάγεται και η περίπτωση ψευδορκίας του σαραντάχρονου γεωργού Σ... από τον Αυλότοπο. Συγκεκριμένα, ο γεωργός ψευδόρκησε στις 18 Ιανουαρίου 1936 σε δίκη για ζωοκλοπή στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο²⁴. Επίσης, σε δίκη με υπόθεση ζωοκλοπής στις 30 Ιουνίου, η Π..., κάτοικος Σιστρουνίου, ψευδομαρτύρησε με απόληξη την καταδίκη της σε φυλάκιση 40 ημερών²⁵.

Αν λοιπόν οι εκδικάσεις ζωοκλοπών αποτελούσαν εστία διάπραξης ψευδομαρτυρίας, ωστόσο, η επιδίωξη ατομικών και συλλογικών στόχων μέσω του δικαστηρίου διαφαίνεται και κατά την εκδίκαση υποθέσεων σχετικών με διαπροσωπικές εντάσεις. Οι αντεγκλήσεις, μεταξύ των πολιτών, προκαλούσαν συχνά φανατισμό και κατ' επέκταση ψευδείς ισχυρισμούς, οι οποίοι μεταφέρονταν και στους χώρους των δικαστηρίων. Συγκεκριμένα, συναντήσαμε σημαντικό αριθμό ψευδορκιών σε υποθέσεις σχετικές με φόνους²⁶ και τραυματισμούς²⁷. Στην ίδια

²¹ Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 80/14-1-1936 (για τον Η...) και απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 81/14-1-1936 (για τον Χ...) (Α.Π.Ι.).

²² Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1380/23-6-1936 (για τον Ι...) και απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1381/23-6-1936 (για τον Σ...) (Α.Π.Ι.).

²³ Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1162/2-6-1936 (Α.Π.Ι.).

²⁴ Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1140/2-6-1936. Ο κατηγορούμενος Σ... κρίθηκε ένοχος με ποινή φυλακίσεως 20 ημερών (Α.Π.Ι.).

²⁵ Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1664/20-9-1936 (Α.Π.Ι.).

²⁶ Το 1936 σημειώθηκαν ψευδορκίες και σε περιπτώσεις εκδικάσεως υποθέσεων φόνου στο Κακουργιοδικείο Ιωαννίνων. Ειδικότερα, σύμφωνα με τα υπ' αριθμ. 900 και 902 Βουλεύματα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών παραπέμφθηκαν σε δίκη στο Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων οι Β... και Μ... από την Ακροποταμιά Άρτας, εξαιτίας ψευδορκίας τους, την 1 Οκτωβρίου 1936, ενώπιον του Κακουργιοδικείου Ιωαννίνων (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 900/22-10-1936 [για τον Β...] και Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 902/22-10-1936 [για τον Μ...]). Σύμφωνα με τα βουλεύματα οι δύο κατηγορούμενοι υποστήριξαν την ενοχή του Ι... για την διάπραξη φόνου, ενώ γνώριζαν την αθωότητά του. Για την ενέργειά τους αυτή το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων καταδίκασε τους δύο κατηγορούμενους σε φυλάκιση 40 ημερών (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2239/3-11-1936 [για τον Β...] και απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2240/3-11-1936 [για τον Μ...]). Στην ίδια κατεύθυνση καταγράφεται επίσης σε υπόθεση φόνου και περίπτωση ψευδορκίας στο Κακουργιοδικείο Ιωαννίνων στις 5 Οκτωβρίου. Πρόκειται για τους Γ..., γεωργό, Η..., γεωργό, Χ... οικοκυρά από το Μεσόπυργο Άρτας και Β..., γεωργό από το Αυλάκι Άρτας, οι οποίοι κατηγορήθηκαν ότι «...ενώ κατά την ενώπιον του Ανακριτού Άρτης την 23 Νοεμβρίου 1935 κατέθεσαν ότι ένοχοι του φόνου του Α... ήσαν οι κατηγορούμενοι Σ... και Κ... ως και άλλα περιστατικά αποδεικνύοντα την ενοχή αυτών, κατά την ενώπιον του Κακουργιοδικείου Ιωαννίνων εξέτασιν ... την 5 Οκτωβρίου 1936 ορκιζόμενοι κατέθεσαν ψευδώς ότι δράσται του φόνου του Α... είναι οι Α...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1001/31-10-1936 (για τον Γ...), βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1002/31-10-1936 (για τον Η...), βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1003/31-10-1936 (για την Χ...) και βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1004/31-10-1936 (για τον Β...)) (Α.Π.Ι.).

κατεύθυνση εντοπίσαμε ψευδορκίες και σε υποθέσεις επιθέσεων και οπλοχρησίας²⁸. Αντιστοίχως, διακρίναμε μία τάση ψευδούς μαρτυρίας και σε υποθέσεις παραβίασης περιουσιακών δικαιωμάτων και οικονομικών διαφορών. Τέλος, υποθέσεις ληστειών²⁹, πλαστογραφιών³⁰, υπηρεσιακών παραβάσεων³¹ έως και εμπρησμού³² αποτελούν σημεία όπου διαπιστώθηκαν ψευδομαρτυρίες.

²⁷ Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Σ... από τα Μάρμαρα ο οποίος παραβίασε τον όρκο του στις 30 Νοεμβρίου 1933 σε εκδίκαση του Μονομελούς Πλημμελειοδικείου με αποτέλεσμα την καταδίκη του σε 10 ημερών φυλάκιση (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 443/6-3-1934). Ομοίως και του γεωργού Β... από το Ασβεστοχώρι, ο οποίος στις 1 Φεβρουαρίου 1934 ψευδόρκησε σε δίκη του Μονομελούς Πλημμελειοδικείου, σχετική με «απρομελέτητα τραύματα», με παρεπόμενο την καταδίκη του σε 1 μήνα φυλάκιση (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1887/2-10-1934). Επίσης, αναφέρεται η περίπτωση ψευδορκίας του Ε... από την Φούρκα στις 28 Ιανουαρίου 1935 σε δικάσιμο με υπόθεση «τραυμάτων σε πρόσωπα» (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 571/24-3-1936. Ο κατηγορούμενος Ε... καταδικάστηκε σε φυλάκιση 15 ημερών). Ακόμα, σε δίκη στις 10 Οκτωβρίου 1935, σχετική με υπόθεση «τραυμάτων και εξύβρισης σε πρόσωπα» στο Μονομελές Πλημμελειοδικείο, ο Π... από το Βαρλάμ ψευδόρκησε με συνέπεια την καταδίκη του σε δεκαήμερη φυλάκιση (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 583/24-3-1936). Ωσαύτως και η περίπτωση του Σ... από τη Μοσπίνα, ο οποίος στις 17 Οκτωβρίου ψευδόρκησε σε δίκη σχετική με αυτοδικία. Η καταδίκη του από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων ήταν φυλάκιση ενός μηνός (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 231/26-1-1935). Στις 8 Μαΐου σε εκδίκαση υποθέσεως σχετικής με «απρομελέτητα τραύματα» στο Κακουργιοδικείο, οι 30χρονος Ε... και 28χρονος Γ..., σοφέρ από την Άρτα, ψευδόρκησαν με κατάληξη την καταδίκη τους σε δίμηνη φυλάκιση από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1701/22-9-1936 [για τον Ε...] και απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1699/22-9-1936 [για τον Γ...]). Τον ίδιο μήνα (22 Μαΐου 1936) επίσης στο Κακουργιοδικείο ο 55χρονος Κ... από την Πρέβεζα ψευδόρκησε σε δικάσιμο σχετική με υπόθεση «αναιρέσεως». Ο κατηγορούμενος για την πράξη του αυτή κρίθηκε ένοχος με την φυλάκιση των 20 ημερών (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1702/22-9-1936) (Α.Π.Ι.).

²⁸ Η πρώτη περίπτωση αφορά τον Γ..., 30 ετών, γεωργό από τον Πεντόλακκο, ο οποίος ψευδόρκησε σε δίκη του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων η οποία αφορούσε υπόθεση σχετική με «άδικη δι' όπλου επίθεση» και καταδικάστηκε σε 8 ημερών φυλάκιση (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1883/2-10-1934). Η δεύτερη περίπτωση αφορά τον Ν..., 50 ετών, γεωργό από τη Μολυβδοσκέπαστο, ο οποίος ψευδόρκησε σε δίκη που αφορούσε υπόθεση σχετική με «αντίσταση δι' απειλών σε πρόσωπο» και καταδικάστηκε σε 1 μήνα φυλάκιση (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 231/26-1-1935). Επίσης στις 30 Μαρτίου ο μάρτυρας υπεράσπισης Σ. Τ. από το Μέτσοβο, σε δίκη του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου με υπόθεση οπλοφορίας και οπλοχρησίας, ψευδόρκησε υπέρ του κατηγορουμένου με αποτέλεσμα την καταδίκη του σε 1 μήνα φυλάκιση (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1378/23-6-1936). Ακολούθως, στις 18 Ιανουαρίου 1936 στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων σε δίκη, η οποία αφορούσε «αντίσταση δι' απειλών καθ' υπηρετή της Αρχής», οι Κ... και Β... από την Κοσμηρά ψευδομαρτύρησαν με επακολούθημα την καταδίκη τους σε δίμηνη φυλάκιση (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2213/31-10-1936 [για τον Κ...] και απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2214/31-10-1936 [για τον Β...]). Επίσης, στις 23 Μαΐου ο δεκαοχτάχρονος Μ... από την Ζαγόρτσα ψευδομαρτύρησε σε δίκη του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου σε υπόθεση «εξύβρισης και επίθεσης». Για την ψευδορκία του ο κατηγορούμενος δικάστηκε από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο σε δεκαήμερη φυλάκιση (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1713/22-9-1936) (Α.Π.Ι.).

²⁹ Στις 9 Μαρτίου 1934, στο ανακριτικό γραφείο του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων, σημειώθηκε ψευδορκία, σε υπόθεση ληστείας, του Ι... από την Αρδομίστα, με αποτέλεσμα την καταδίκη του σε 1 μήνα φυλάκιση (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2163/27-10-1934).

³⁰ Ο Δ... από την Καστρίτσα στο ανακριτικό γραφείο του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων, στις 18 Ιανουαρίου 1934, ψευδομαρτύρησε εναντίον του κατηγορουμένου, σε υπόθεση πλαστογραφίας, ενώπιον του ανακριτού Ιωαννίνων, με συνέπεια την καταδίκη του σε 45 ημέρες φυλάκιση (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2692/11-12-1934) (Α.Π.Ι.).

³¹ Σχετικά καταγράφεται και η περίπτωση κατοίκου της Ελαιάς Φυλιωτών, ο οποίος καταδικάστηκε σε φυλάκιση 20 ημερών, διότι στις 3-3-1934 ενώπιον του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων μαρτύρησε ψευδώς ότι ο κατηγορούμενος διέπραξε το αδίκημα της δωροδοκίας, ενώ δεν το είχε

Πέραν των ψευδορκιών και των ψευδομαρτυριών, αξιοπρόσεκτη θεωρείται και η περίπτωση της ψευδούς καταμήνυσης. Βεβαίως, η συγκεκριμένη μορφή παραβατικότητας εμφανίζεται σε μικρότερη συχνότητα απ' ότι οι ψευδορκίες. Αντιθέτως, όμως, προϋποθέτει καθολική βούληση από πλευράς αυτουργού, σε σύγκριση με τις δύο ανωτέρω παραβάσεις, στις οποίες ο δράστης μπορεί να πράξει και «κατ' ανάγκην», εξαιτίας, πιθανώς, μίας διαμορφωμένης δικαστικής καταστάσεως. Συνεπώς, μέσω των ψευδών καταμηνύσεων μπορούμε να διακρίνουμε ξεκάθαρα τους επιδιωκόμενους στόχους που απορρέουν από τις επιδράσεις του διαμορφούμενου κοινωνικοπολιτικού περιβάλλοντος του Μεσοπολέμου. Ως προς αυτό, χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του ιερέα Κ... από το Ελληνικό, ο οποίος καταμήνυσε συμπολίτη του ότι το διάστημα από τον Απρίλιο έως τον Ιούνιο του 1935 παραβίαζε τον νόμο 4.229 περί «ιδιώνυμου», ενώ γνώριζε την αθωότητά του. Το αποτέλεσμα ήταν να δικαστεί από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο σε φυλάκιση 25 ημερών. Ομοίως, σχετική, όμως, με τις δημόσιες συναλλαγές είναι και η περίπτωση του Γ... από την Λαγιάτορα, ο οποίος στις 25 Οκτωβρίου 1935 καταμήνυσε ψευδώς συμπολίτη του για πλαστογραφία, με συνέπεια την καταδίκη του σε φυλάκιση 35 ημερών³³. Επίσης, στοιχεία της καθημερινότητας στον αγροτικό τομέα φανερώνει παραπεμπτικό βούλευμα, σύμφωνα με το οποίο ο Δ..., από το Μεγάλο Περιστέρι, κατηγορήθηκε για ψευδή καταμήνυση. Ο συγκεκριμένος αγρότης κατηγορήθηκε ότι ενώπιον του Εισαγγελέα Ιωαννίνων στις 6 Μαρτίου 1936 πραγματοποίησε ψευδή καταμήνυση, η οποία σημειώνεται ότι αποτελεί και την μοναδική καταγεγραμμένη σχετική περίπτωση για το 1936. Συγκεκριμένα, ο κατηγορούμενος «... κατεμήνυσεν εις την αρχήν ήτοι την Εισαγγελίαν Ιωαννίνων ένεκεν αξιοποιίνου πράξεως ήτοι, ότι αυθαιρέτως και παρανόμως εκαλλιέργησεν δια βίας ένα αγρόν του εις θέσιν Μηλιές ο Χ..., ούτινος την αθωότητα εγνώριζεν, η δε μήνυσις ήτο τοιαύτη ώστε έδωκε αφορμήν εις ανάκρισιν κατά του καταμηνυθέντος και η καταμηνυθείσα πράξις χαρακτηρίζεται υπό του Νόμου ως Πλημμέλημα...»³⁴.

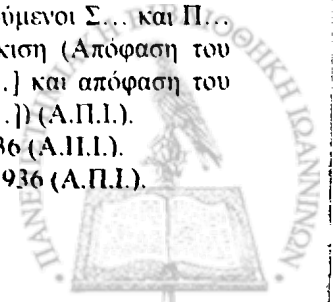
Κατά την διερεύνηση, πάντως, των σχετικών παραβάσεων επισύρει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και η παρουσία των κατηγορουμένων για ψευδορκία ή ψευδομαρτυρία που όμως αθώωθηκαν από το δικαστήριο. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο αριθμός των κατηγορουμένων που αθώωθηκαν είναι περίπου ανάλογος σε σχέση με αυτούς που

διαπράξει (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2341/13-11-1934). Επίσης ολιγοήμερη ήταν η ποινή φυλάκισης και για τον Η... από τη Λεπτοκαρυά Φιλιατών, ο οποίος στις 12 Οκτωβρίου 1936 ορκίστηκε ψευδώς σε δίκη, η οποία αφορούσε υπόθεση «παραβάσης καθήκοντος» (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 570/24-3-1936. Ο κατηγορούμενος Η. Κ. δικάστηκε σε επταήμερη φυλάκιση) (Α.Π.Ι.).

³² Την 1η Φεβρουαρίου 1934 έλαβε χώρα ψευδορκία στο Μονομελές Πλημμελειοδικείο σε εκδίκαση υποθέσεως για εμπρησμό. Πρόκειται για τους γεωργούς Μ..., 40 ετών και Γ. Μ., 65 ετών από την Ψίνα, οι οποίοι καταδικάστηκαν σε φυλάκιση 10 ημερών (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1930/6-10-1934 [για τον Μ...] και απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1931/6-10-1934 [για τον Γ...]). Επίσης σε δίκη εκδίκασεως εμπρησμού στο Μονομελές Πλημμελειοδικείο στις 21 Απριλίου 1934 ο ξενοδόχος Π... 70 ετών, κάτοικος Κάτω Πεδινών, ψευδόρκησε και καταδικάστηκε σε 5 ημέρες φυλάκιση (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1882/2-10-1934). Στην ίδια κατεύθυνση και η περίπτωση του πενηντάχρονου δασοφύλακα Θ... από το Ελατοχώρι, ο οποίος ψευδόρκησε σε δίκη για εμπρησμό στις 19 Οκτωβρίου με συνέπεια την καταδίκη του σε 20ήμερη φυλάκιση (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 581/24-3-1936). Ακόμα στις 21 Απριλίου 1936 σε εκδίκαση υποθέσεως εμπρησμού από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο οι κατηγορούμενοι Σ... και Π... από την Κατσικά για την ψευδορκία τους καταδικάστηκαν σε 40ήμερη φυλάκιση (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 960/16-5-1936 [για τον Σ...] και απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2170/27-10-1936 [για τον Π...]) (Α.Π.Ι.).

³³ Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 616/28-3-1936 (Α.Π.Ι.).

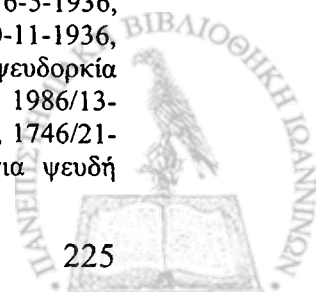
³⁴ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικίων Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 978/30-10-1936 (Α.Π.Ι.).

καταδικάστηκαν³⁵. Γεγονός, το οποίο φανερώνει την ένταση στη διεξαγωγή των δικών μεταξύ των αντιδίκων, αφού οι τελευταίοι προέβαιναν σε αλληλομηνύσεις για ψευδομαρτυρία, που όμως δεν επαληθεύονταν. Έμμεσα, όμως, αντικατοπτρίζει και τον φανατισμό της εποχής, ο οποίος περιερχόταν και σε δίκες πολιτικής απόχρωσης (κατηγορία για ψευδορκίες σε πολιτικού χαρακτήρα δίκες ή εξυβρίσεις δια του τύπου), όσο και σε δικάσιμους κοινωνικού χαρακτήρα (κυρίως δίκες με συμμετοχή κατοίκων της υπαίθρου όπως ζωοκλοπές ή επιθέσεις εναντίον προσώπων).

Συμπερασματικά, η διερεύνηση και η μελέτη του φαινομένου της ψευδορκίας, της ψευδομαρτυρίας και της ψευδούς καταμήνυσης επιβεβαίωσε την γενικότερη εκτίμηση ότι για την πόλη των Ιωαννίνων αυτά αποτελούσαν μία εισαγόμενη τεχνητή παράβαση. Κάτι, που δικαιολογείται εκ του γεγονότος ότι η πλειοψηφία των ψευδομαρτύρων προέρχεται από την ύπαιθρο αλλά και ταυτοχρόνως διότι προκαθορίζεται ο τόπος του εγκλήματος, αφού στα Ιωάννινα υφίσταται η πλειονότητα των δικαστικών υπηρεσιών, άρα και το μέρος όπου μπορεί να διαπραχθεί το αδίκημα. Το είδος των δικών, στις οποίες πραγματοποιήθηκαν οι εν λόγω παραβατικότητες επαληθεύει το ήδη γενικό συμπέρασμα ότι οι ψευδορκίες εμφανίζονται σε υποθέσεις που αφορούν εγκλήματα κατά του προσώπου καθώς και θέματα οικονομικού και αγροτικού χαρακτήρα. Σε αυτές τις περιπτώσεις κυριάρχησαν άνθρωποι της υπαίθρου, οι οποίοι τις περισσότερες φορές κατηγορήθηκαν για ψευδορκία από συγχωριανούς τους. Έτσι, αναδεικνύεται και μία άλλη οπτική γωνία για την σημασία του ψεύδους, άρα και της ψευδορκίας, στις αγροτικές κοινωνίες καθ' όλη την εξεταζόμενη περίοδο.

³⁵ Σύμφωνα με τις αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων οι αριθμοί των αποφάσεων των δικών, στις οποίες προσήλθαν κατηγορούμενοι για ψευδορκία, ψευδομαρτυρία και ψευδή καταμήνυση αλλά αθωώθηκαν, είναι οι ακόλουθοι: 277/20-2-1934, 1900/6-10-1934, 2365/13-11-1934, 1412/26-6-1934, 858/15-5-1934, 1090/26-5-1934, 1978/9-10-1934, 2044/16-10-1934, 2527/27-11-1934, 2620/4-12-1934, 1917/6-10-1934, 2202/30-10-1934, 2345/13-11-1934, 2688/11-12-1934, 69/12-1-1935, 606/19-3-1935, 1079/14-5-1935, 1803/28-9-1935, 2280/3-12-1935, 1246/9-6-1936, 567/24-3-1936, 377/3-3-1936, 1250/9-6-1936, 1201/6-6-1936, 582/24-3-1936, 1244/9-6-1936, 83/14-1-1936, 89/14-1-1936, 90/14-1-1936, 627/28-3-1936, 946/12-5-1936, 1023/19-5-1936, 989/16-5-1936, 2092/19-10-1935, 1241/9-6-1936, 82/14-1-1936, 576/24-3-1936, 1156/2-6-1936, 2353/10-11-1936, 2315/7-11-1936, 1736/22-9-1936, 716/21-4-1936, 1295/16-6-1936, 1203/22-5-1937 (για ψευδορκία και ψευδομαρτυρία) και 178/23-1-1933, 1106/29-5-1934, 1478/30-6-1934, 1645/22-8-1934, 1986/13-10-1934, 2380/17-11-1934, 2381/17-11-1934, 236/26-1-1935, 410/16-2-1935, 810/6-4-1935, 1746/21-9-1935, 1796/24-9-1935, 950/12-5-1936, 1468 έως 1471/30-6-1936, 1912/6-10-1936 (για ψευδή καταμήνυση) (Α.Π.Ι.).

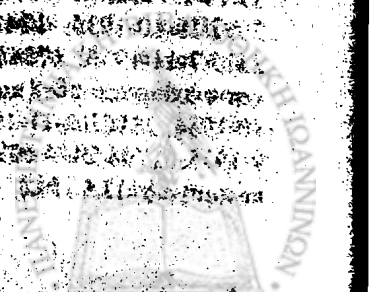

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry should be supported by a valid receipt or invoice. The second part outlines the procedures for handling discrepancies and errors, including the steps to be taken when a mistake is identified. The third part provides a detailed breakdown of the financial data for the period, showing the total revenue, expenses, and net profit. The final part concludes with a summary of the overall financial performance and a recommendation for future actions.

The following table summarizes the key financial metrics for the period:

Category	Value
Total Revenue	1,250,000
Total Expenses	850,000
Net Profit	400,000

The data indicates a strong performance in the first quarter, with revenue exceeding expenses by a significant margin. This success is attributed to the implementation of the new marketing strategy and the efficient management of operational costs. However, it is noted that there are still areas for improvement, particularly in the area of inventory management and customer service. The management team is committed to addressing these challenges and ensuring continued growth and profitability in the coming quarters.

2. Ποινική καταστολή στην αγροτική ενδοχώρα.

A) Η έξαρση της ζωοκλοπής

Η ζωοκλοπή αποτέλεσε, επί αιώνες, σύνηθες φαινόμενο της υπαίθρου, οπότε, εν προκειμένω, οδηγούμαστε στην δημιουργία ενός νέου υποκεφαλαίου, στο οποίο θα εξετάσουμε τα βασικά γνωρίσματα αυτής. Εκφράσεις όπως «...*παραπέμπει εις το ακροατήριον του Πλημμελ. Ιωαννίνων τους Κ... και Κ... ίνα δικασθώσιν ως υπαίτιοι του ότι ... εν Αιγοψά την 27 - 28 Απριλίου 1934 εν γνώσει έλαβον εις την κατοχήν των ... 1 ίππον αξίας ελάσσονος των 10.000 δρχ. ίνα τον έχωσι παρανόμως ως ιδιοκτησίαν των...*»¹ ή «*Συνελήφθη υπό των οργάνων του Αστ. Σταθμού Κερασόβου Κονίτσης και απεστάλη εις τον κ. Εισαγγελέα δια τα περαιτέρω ο Α... κατηγορούμενος επί κλοπή ενός προβάτου ανήκοντος εις τον σκηνίτην Α..., όπερ κατεσχεθέν απεδόθη εις τον παθόντα*»², περιγράφουν ένα συγκεκριμένο είδος κλοπής, το οποίο σχετίζεται με τα ζώα και αφορά, καθώς είναι αναμενόμενο, κατεξοχήν την ύπαιθρο. Αυτή η συγκεκριμένη πτυχή των παραβάσεων κατά της περιουσίας θα μας απασχολήσει στο συγκεκριμένο υποκεφάλαιο, όχι μόνον διότι αποτελεί μία ξεχωριστή μορφή της παραβατικής διαδικασίας, αλλά κυρίως επειδή σημείωσε έξαρση ως φαινόμενο καθ' όλη την περίοδο του Μεσοπολέμου στην ηπειρωτική ύπαιθρο και κατ' επέκταση στην Ήπειρο συνολικά.

Πρόθεσή μας είναι να ερμηνεύσουμε την διαχρονική παρουσία του φαινομένου, να διακρίνουμε τις πιθανές αιτιάσεις του, να καταγράψουμε την νομοθετική αντιμετώπισή του και μέσω των διαθέσιμων αρχειακών πηγών να καταλήξουμε στα χαρακτηριστικά του. Στο ίδιο πλαίσιο ανάλυσης συμπεριλάβαμε και τις περιπτώσεις ζωοκτονίας, διότι ο νόμος αντιμετώπισε από κοινού τα δύο αδικήματα, αν και πρόκειται για διαφορετική μορφή παράβασης. Αν θελήσουμε σε αυτό το σημείο να προσδιορίσουμε εννοιολογικά, κατά την νομοθεσία, τον όρο ζωοκλοπή, διαπιστώνουμε ότι καλείται η «*κλοπή ίππων, όνων, ημιόνων, βοοειδών, βουβαλοειδών, αιγοπροβάτων, χοίρων και κυσελών μελισσών ή του περιεχομένου τους*»³. Για την συγκεκριμένη παράβαση, παρουσιάζει ενδιαφέρον η νομοθετική αντιμετώπιση του φαινομένου καθ' όλο τον 20ό αιώνα και φυσικά την περίοδο του Μεσοπολέμου, καθώς πρόκειται για ένα αδίκημα «ιδιώνυμο» ή «ιδιογενές» που είχε αυτοτέλεια σε σχέση με την κλοπή και τη ληστεία⁴ και ετιμωρείτο με αυστηρότερες ποινές, όπως αυτή του εκτοπισμού.

Εν προκειμένω, ο πρώτος νόμος για την τιμωρία του φαινομένου ήταν ο ή της 9ης Ιουνίου 1848, ο οποίος και άλλαξε προς το αυστηρότερο με τον νόμο ΣΛ' της 27ης Απριλίου 1867⁵. Το βασικό όμως νομοθέτημα για την πάταξη της

¹ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1148/18-12-1935, (Α.Π.Ι.).

² Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 14/12/1934, Αρ. 2410.

³ Σύμφωνα με το άρθρο 1 ν. 1.300/1982 (ΦΕΚ Α' 129) «Μέτρα για την πρόληψη και την καταστολή της ζωοκλοπής και της ζωοκτονίας».

⁴ Γεώργιος Γκιόλμας και Ανδρέας Τζουμάνης, «Η ζωοκλοπή στην Κρήτη: Ένα παράδειγμα αποτυχίας στην εφαρμογή των ποινικών νόμων», *Αντεγκληματική πολιτική, εικοσιέξι μελέτες για τα θεωρητικά της ζητήματα και τις αστοχίες κατά την εφαρμογή της*, (εκδ. επιμ. Νέστωρ Ε. Κουράκης), Αθήνα - Κομοτηνή 1994, σ. 329 και για την αναφορά της ζωοκλοπής ως «ιδιώνυμο» έγκλημα βλ. Ν. Χωραφάς, «Ποινικόν Δίκαιον», τόμ. Α' (Γενικόν μέρος), Αθήναι, 1978, σσ. 371 - 372.

⁵ «*Η ζωοκλοπή και ζωοκτονία, ως αδικήματα στρεφόμενα κατά της ξένης περιουσίας, ετιμωρούντο δια των εις τα κατά της ξένης περιουσίας αδικήματα (κλοπήν, φθοράν ξένης ιδιοκτησίας) επιβαλλομένων ποινών έως του έτους 1848, ότε δια το εξαιρετικώς συχνόν και το ιδιάζοντος επιζήμιον των αδικημάτων τούτων εθεωρήθη αναγκαία η ψήφισις ειδικού νόμου εις τιμωρίαν αυτών, του νόμου ή' της 9 Ιουνίου 1848, όστις επίσης ανεπαρκής θεωρηθείς μετερρυθμίσθη επί το αυστηρότερον δια του νόμου ΣΛ' της 27 Απριλίου 1867.*» (Θεόδωρος Ν. Φλογαΐτης, Λεξικόν Νομικής, εν Αθήναις, εκδοτικόν κατάστημα

ζωοκλοπής υπήρξε ο ν. ΓΩΛΣΤ' (αρ. 3836) της 23/25ης Ιουλίου 1911 «*Περί ζωοκλοπίας και ζωοκτονίας*» (υπ. αριθμ. 195 Φ.Ε.Κ.)⁶, ο οποίος και αποτέλεσε έναν από τους μακροβιότερους σε ισχύ νόμους κατά τον 20ό αιώνα. Κατά την συζήτησή του στην Βουλή σημειώθηκαν διαφωνίες για την αποτελεσματικότητα του νομοσχεδίου, όπως μεταξύ του βενιζελικού βουλευτή Λακωνίας Ευστρατίου Κουλουμβάκη και του επίσης βενιζελικού βουλευτή Μεσσηνίας Π. Μερλόπουλου⁷. Κάτι, που δεικνύει, σε πολιτικό επίπεδο, μία διχογνωμία εντός του βενιζελικού κόμματος αλλά κυρίως φανερώνει την ύπαρξη μίας, έστω, αχνής αντιπαράθεσης απόψεων και ανάπτυξης προβληματισμών, στις αρχές του αιώνα, σε σχέση με την νομική σκέψη και ευρύτερα τις μεθόδους καταστολής. Βεβαίως, κατά την διάρκεια του 20ού αιώνα έως το 1982, οπότε καταργήθηκε ο συγκεκριμένος νόμος, υπέστη πλήθος τροποποιήσεων⁸. Τονίζουμε ιδιαίτερα τον ν. 3.999 της 25-2/8-3-1929⁹ «*Περί τροποποίησης άρθρων τινών του νόμου ΓΩΛΣΤ' του 1911 "περί ζωοκλοπής και ζωοκτονίας" και προσθήκης άρθρων*» καθώς και τον αναγκαστικό νόμο 526 της 5/10-3-1937 «*Περί τροποποίησης του νόμου ΓΩΛΣΤ', "περί ζωοκλοπής και ζωοκτονίας"*» ο οποίος κρατώντας την δομή του ΓΩΛΣΤ' αύξησε το πλαίσιο των ποινών¹⁰.

Γεωργίου Δ. Φέξη, 1898, σ. 916). Επίσης βλ. σχετικά και Πανταζής Κοντομήχης, «*Η Βόνιτσα στον 19ο αιώνα (έλη, ληστεία, ζωοκλοπή)*», *Ηπειρωτική Εστία*, τεύχ. 108 έτος Ι', Ιωάννινα 1961, σσ. 302 - 303.

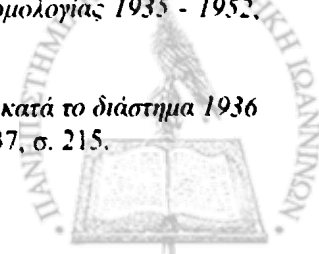
⁶ *Κώδηξ «Θέμιδος» ήτοι συλλογή Νόμων, Β. Διαταγμάτων, Εγκυκλίων κ.λπ., εκδοθέντων και δημοσιευθέντων κατά το έτος 1911*, (επιμ. Θ. και Π. Αγγελόπουλοι Αθάνατοι), εν Αθήναις 1911, σσ. 243 - 244. Στο άρθρο 1. του νόμου αναφέρεται χαρακτηριστικά: «*1. Οι κλέπτοντες ή εκ προθέσεως αποκτείνοντες ... τιμωρούνται, και εάν η αξία του ζώου ή της κυψέλης μελισσών δεν υπερβαίνει τας είκοσι δραχμάς, επί πλημμελήματι δια φυλακίσεως τουλάχιστον ενός μηνός προκειμένου περί μικρών ζώων, ήτοι χοίρων, προβάτων και αιγών και περί κυψέλης μελισσών, εξ δε μηνών τουλάχιστον προκειμένου περί μεγάλων ζώων πρόκειται, με χρηματικήν ποινήν τριάκοντα έως πεντακοσίων δραχμών, επιφυλασσομένων των βαρύτερων ορισμένων του ποινικού Νόμου, εάν συντρέχη εις τούτο περίστασις...*». Αναφορά για τον εν λόγω νόμο εντοπίζουμε και σε ενημερωτικό έντυπο της Αγροφυλακής, κάτι που φανερώνει τόν ελεγκτικό προσανατολισμό αυτής για το συγκεκριμένο φαινόμενο (Επιθεώρησις Αγροφυλακής, *Περί της ζωοκλοπής κατά το ουσιαστικόν Ποινικόν Δίκαιον*, έτος Α', τεύχ. 2 (Φεβρουάριος), Αθήνα 1973, σ. 19).

⁷ Το νομοσχέδιο υποβλήθηκε στο Κοινοβούλιο στις 13 Μαΐου 1911 και ψηφίστηκε, μέσω αντιδράσεων, κατά τις συνεδριάσεις της 25ης Μαΐου (α'), της 7ης Ιουνίου (β') και της 6ης Ιουλίου (γ'). Χαρακτηριστική κατά την ψήφιση του νομοσχεδίου υπήρξε η φράση του Ελευθερίου Βενιζέλου: «*Η κοινή συνείδησις έχει ωριμάσει ότι το αδίκημα πλήττει κυριώτατα το κοινωνικόν συμφέρον και ότι η Πολιτεία πρέπει να λάβει μέτρα*» (Δημήτριος Α. Πετρακάκος, *Κοινοβουλευτική ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. 7, Βουλαί Αναθεωρητικά (1910 - 1912), Αθήναι 1944, σσ. 411- 412). Ο βουλευτής Κουλουμβάκης ανέφερε κατά την αγόρευσή του: «*...Υπάρχουσι εν τω νομοσχεδίω διατάξεις αίτινες είναι δυνατόν να έχωσιν αποτελέσματα αντίθετα των επιδιωκομένων. Παραδείγματος χάριν. τιμωρούνται αυτορρογοί και συνεργοί με την αυτήν ποινήν...*». Αντιθέτως ο βουλευτής Μερλόπουλος κατέληξε: «*...Αλλ' αληθές είναι εις την περίπτωσιν ταύτην ότι πρόκειται περί εξαιρετικού κακού, το οποίον λυμαίνεται την Ελλάδα και εν τοιαύτοι περιπτώσει η αυστηρότης την οποία εισάγει το νομοσχέδιον είναι δεδικοιολογημένη, δεν ευρίσκω δε ότι είναι αυστηραί αι ποιναί και ότι χρήζον μειώσεως τα όρια τα οποία αναγράφει το νομοσχέδιον...*» (*Αι αγορεύσεις του Ελληνικού Κοινοβουλίου 1909 - 1956*, περίοδος Β, τόμ. Β', Αθήναι 1957, σσ. 124 - 127).

⁸ Ο ν. ΓΩΛΣΤ', κατά τον Μεσοπόλεμο, τροποποιήθηκε από τα εξής νομοθετήματα: ν. δ. 17/20-6-1923, ν. δ. 24/31-8-1925, ν. δ. 7/31-7-1926, ν. 3999 της 25-2/8-3-1929 και τον αν. ν. 526/1937 (Μαρία Ανδρέα Γαλανού, *Το έγκλημα της ζωοκλοπής*, διπλωματική εργασία, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακού κύκλου Σπουδών Ποινικών Επιστημών Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2003, σσ. 152 - 154, Κωνσταντίνος Σιφναίος, *Γενικόν Ευρετήριον Πανδεκτών Νόμων ετών 1925 - 1933*, Αθήναι 1933, σ. 75, Κωνσταντίνος Κουτουρίσης, *Ζωοκλοπή - Ζωοκτονία, Σύνοψις Νομολογίας 1935 - 1952*, Αθήναι 1955, σ. 363).

⁹ *Κώδηξ της Δικαστικής Εφημερίδας Θέμις 1929*, Αθήναι 1929, σσ. 174 - 176.

¹⁰ Ιπποκράτης Ι. Μυλωνάς, *Η ελληνική νομοθεσία ουσιαστικού ποινικού δικαίου κατά το διάστημα 1936 - 1940*, Αθήνα - Κομοτηνή 1998, σ. 107 και *Κώδηξ «Θέμιδος» 1937*, Αθήναι 1937, σ. 215.

Βέβαια, οι ανωτέρω αναφορές αποδίδουν περιληπτικά την νομική αντιμετώπιση του φαινομένου. Όμως, μας εντάσσουν σε ένα πλαίσιο χρήσιμο για την περαιτέρω ανίχνευση καθώς μας αποκαλύπτουν κατ' αρχάς μία ενδεικτική τάση των κατασταλτικών προθέσεων του κράτους, σχετικά με την ζωοκλοπή, κατά την εξεταζόμενη εποχή. Παράλληλα, αποτελούν αφορμή να εξετασθούν τα ιστορικά ζητήματα και οι αντιλήψεις που προκύπτουν μέσα από τα σχετικά παραδείγματα και τους τρόπους αντιμετώπισης του φαινομένου εκ μέρους της κεντρικής εξουσίας. Μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η ζωοκλοπή ευδοκίμησε στην επαρχία και εν πολλοίς υπήρξε κατάλοιπο της Τουρκοκρατίας. Βεβαίως, μία σειρά παραγόντων επικούρησαν στην διατήρηση και πολλές φορές συνέβαλαν στην έξαρση του φαινομένου.

Ζωοκλοπές συναντούμε σε μεγάλο βαθμό στην Ήπειρο, ενώ κύρια εστία αυτής της πραγματικότητας, ακόμη και σήμερα, θεωρείται η Κρήτη¹¹. Γενικά, θα υποστηρίξαμε ότι η βασική αιτία της ζωοκλοπής ευρίσκεται στο γεγονός ότι η τοπική κοινωνία είχε ανακαλύψει τρόπους ισορροπίας και συμβάσεις με την παραβατικότητα του είδους. Δηλαδή, το ζώο στις κτηνοτροφικές κοινωνίες ήταν το μοναδικό πολύτιμο αγαθό και έτσι άξιο έως απόλυτα αναγκαίο να κλαπεί. Άποψη, η οποία πιστοποιείται και από την ύπαρξη μεγάλου αριθμού μικρών ζώων, τα οποία, για την εποχή, αποτελούσαν το κύριο χαρακτηριστικό της ελληνικής αγροτικής κοινωνίας¹². Θα τονίζαμε, επίσης ότι οι ζωοκλέφτες ούτε κρύβονταν, ούτε ήσαν στιγματισμένοι στο δικό τους πολιτισμικό χώρο. Αντιθέτως, είχαν την πλήρη αποδοχή των τοπικών κοινωνιών, ήσαν «νοικοκυραίοι» και με ποικίλες συνεργασίες πραγματοποιούσαν την ζωοκλοπή¹³. Φυσικά, πέραν της κεντρικής αυτής διαπίστωσης, ισχυριζόμαστε ότι η συγκεκριμένη δράση ελάμβανε χώρα σε κοινωνίες, όπως οι ποιμενικές και ιδίως των Σαρακατσάνων, όπου η ισχύς του εθίμου, των ηθών και της παράδοσης υποκαθιστούσε την έννομη τάξη και το δίκαιο¹⁴. Η όλη διαδικασία, δηλαδή της ζωοκλοπής, στην λογική της τοπικής και αγροτικής κυρίως κοινωνίας, αντανakλούσε τον ανδρισμό¹⁵. Η ζωοκλοπή ικανοποιούσε ανάγκες και επιθυμίες μέσα σε ένα πλαίσιο - χώρο, όπου κυριαρχούσε μία μορφή φυσικού δικαίου και μία κατάσταση φυσικής ελευθερίας¹⁶. Έτσι, κυριαρχούσε στο περιβάλλον των τσελιγκάτων, ενώ οι λείες αυτής σφάζονταν σε κοινές διασκεδάσεις ή άλλες πανομοιότυπες κοινωνικές εκδηλώσεις¹⁷. Παράλληλα, αυτή η διαδικασία είχε επαινετικό χαρακτήρα για τον ζωοκλέφτη και συχνά επαρατηρείτο το φαινόμενο,

¹¹ Γεώργιος Γκιόλιας και Ανδρέας Τζουμάνης, «Η ζωοκλοπή στην Κρήτη: Ένα παράδειγμα αποτυχίας στην εφαρμογή των ποινικών νόμων», *ό. π.*, σσ. 333 - 336 και Εμμανουήλ Π. Ανδριανάκη, *Η εγκληματικότητα εν Κρήτη*, Αθήνα 1968, σσ. 17 - 20, 61, 114 - 116, 141. Για τα χαρακτηριστικά της ζωοκλοπής στην Κρήτη βλ. Χρήστος Κιτσόπουλος, «Το ποινικό δίκαιο της Κρήτης κατά την Τουρκοκρατία», *Ταλώς*, τόμ. Η' /2000 Χανιά, σσ. 332 - 333, 378, 379, 381 και Σ. Κελαϊδής, «Ορκος ζωοκλεπτών», *Κρητική Εστία*, τεύχ. 6 (64) 1956 - 57, σσ. 11 - 12.

¹² Κώστας Κωστής, *Αγροτική οικονομία και Γεωργική Τράπεζα, όψεις της ελληνικής οικονομίας στο Μεσοπόλεμο (1919 - 1928)*, Αθήνα 1987, σσ. 57 - 59 και Αμαλία Χιωτάκη, *Η συμπεριφορά του τραπεζικού κεφαλαίου σε μια αγροτική κοινωνία (τέλη του 19ου αιώνα)*, Αθήνα 1994, σσ. 190 - 194.

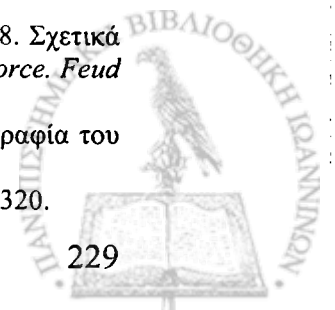
¹³ Πανταζής Κοντομίχης, «Η Βόνιτσα στον 19ο αιώνα (έλη, ληστεία, ζωοκλοπή)», *ό. π.*, σ. 295.

¹⁴ Μαρία Ανδρέα Γαλανού, «Το έγκλημα της ζωοκλοπής», *ό. π.*, σ. 31 και Βασίλης Κ. Δαλκαβούκης, *Η πένα και η γκλίτσα. Εθνοτική και Εθνοτοπική ταυτότητα στο Ζαγόρι τον 20ό αιώνα*, Αθήνα 2005, σσ. 152 - 153.

¹⁵ Γ. Κολιόπουλος, *Ληστές, η κεντρική Ελλάδα στα μέσα του 19ου αιώνα*, Αθήνα 1979, σ. 88. Σχετικά με τον ρόλο της πράξης στο γόητρο του ζωοκλέφτη βλ. και J. Black - Michaud, *Cohesive Force. Feud in the Mediterranean and the Middle East*, Oxford 1975, σσ. 204 - 205.

¹⁶ Μαρίτα Παπαρούση, «Μοντέλα ζωής και πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς στην ηθογραφία του 19ου αιώνα», *Εθνολογία*, τόμ. 5 (1996 - 1997), σ. 83.

¹⁷ Μάρκος Α. Γκιόλιας, *Παραδοσιακό δίκαιο και οικονομία του τσελιγκάτου*, Αθήνα 2004, σ. 320.

σε ορισμένα χωριά, άπαντες οι βοσκοί να είναι «κλέφτες», δρώντας βέβαια κάτω από συμβατικά ορισμένες συνθήκες και σύμφωνα με ένα σύνολο διαδικαστικών κανόνων¹⁸.

Από την περίοδο της Τουρκοκρατίας η αρπαγή ζώων εντασσόταν στις μορφές αντίστασης κατά της Οθωμανικής κυριαρχίας. Στην Δυτική Ελλάδα, από τον 18ο αιώνα, διαπιστώνουμε επιδρομές διαρπαγής ζώων από ενόπλους στο πλαίσιο αντίδρασης απέναντι στην κατάκτηση και την υποτέλεια¹⁹, με ευρύτερο χαρακτηριστικό παράδειγμα την περίπτωση των Σουλιωτών, οι οποίοι ανέπτυξαν σχετικές δραστηριότητες²⁰. Μετά, όμως, την είσοδο του 20ού αιώνα, η έξαρση της ζωοκλοπής συνδέθηκε με παράγοντες όπως ο βιοπορισμός και η αναζήτηση οικονομικών ευκαιριών (πλουτισμού). Το ίδιο το φαινόμενο ουσιαστικά αποτελούσε ένδειξη ένδειας και οικονομικών αναγκών ή δυσχερειών στην ύπαιθρο²¹. Κάτι, που υποστηρίζεται σαφώς και στο έργο του Κ. Καραβίδα, κατά το οποίο «...η ζωοκλοπή αποτέλεσε πάντοτε απλούστατα μίαν ένδειξιν, ότι η οικονομία της επαρχίας έπαυσε να λειτουργεί κανονικά, ότι η ισορροπία της παραγωγής και της διανομής του πλούτου μεταξύ των διαφόρων απαιτητών ανετράπη, ότι τέλος μία θεμελιώδης ανωμαλία δημιουργείται...»²². Την ιστορικότητα όμως της ζωοκλοπής διακρίναμε και κατά την ελληνοβουλγαρική κρίση του 1924 - 25, όταν η έξαρση του φαινομένου εντεύθεν των συνόρων από Έλληνες και Βούλγαρους ζωοκλέφτες, σε συνδυασμό με την διάβαση βουλγαρικών ποιμνίων για διαχείμαση στη Δυτική Θράκη και αντίστροφα (κάτι που οι ελληνικές αρχές επέτρεπαν από το 1919), αποτελούσε μόνιμη και βασική αιτία τριβών και επεισοδίων μεταξύ των ελληνικών και βουλγαρικών μεθοριακών στρατιωτικών δυνάμεων²³.

Το ιδιώνυμο αυτό παραβατικό φαινόμενο, γνώριμο στις κτηνοτροφικές περιοχές, ευδοκίμοιζε κατ' εξοχήν στους ορεινούς όγκους, όχι μόνον εξαιτίας της αξίας του ζώου, ως αγαθού, αλλά και επειδή τα περιθώρια κινήσεως των ζωοκλεφτών ήσαν αυξημένα. Κάτι, που προκύπτει με σαφήνεια και από τις δικές μας διαθέσιμες πηγές. Ταυτόχρονα, το ορεινό του χώρου επέβαλλε τις εποχιακές μετακινήσεις των κοπαδιών, τόσο το χειμώνα όσο και το καλοκαίρι, από σκηνίτες συνοδούς²⁴. Έτσι,

¹⁸ Michael Herzfeld, *Πάλι δικά μας, Λαογραφία, ιδεολογία και η διαμόρφωση της σύγχρονης Ελλάδας*, (μτφ. Μαρίνος Σαρηγιάννης), Αθήνα, 2002, σσ. 118 - 119.

¹⁹ F. Rouqueville, *Voyage de la Grèce*, τ. Β', Παρίσι 1826, σσ. 127, 150. Γενικότερα για την αξία της κτηνοτροφίας στην οικονομία και τις κοινωνικές δομές της Οθωμανικής περιόδου βλ. την μελέτη: Βασιλική Ρόκου, *Ορεινές κοινωνίες κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας στα Βαλκάνια. Το Μέτσοβο της κτηνοτροφίας από τον 17ο έως τον 20ό αιώνα*, Θεσσαλονίκη 2007.

²⁰ Βάσω Ψιμούλη, «Σουλιώτες: βοσκοί και άρπαγες», *Τα Ιστορικά*, τόμ. 13 τεύχ. 24 - 25, Αθήνα, 1996, σσ. 13 - 36. Σε ζωοκλοπές Σουλιωτών έχει αναφερθεί το 1792 και ο Φώτος Τζαβέλλας στο χειρόγραφο ημερολόγιό του, σύμφωνα με το οποίο σημειώθηκαν ζωοκλοπές στις περιοχές της Παραμυθιάς, του Μαργαριτίου έως και των στενών της Πίνδου, οι οποίες ανήκαν στον Αλή Πασά (Βάσω Δ. Ψιμούλη, *Σούλι και Σουλιώτες*, Αθήνα 1998, σσ. 282 - 283 και Ε. Γ. Πρωτοψάλτης, «Το ημερολόγιον της αιχμαλωσίας του Φώτου Τζαβέλλα (1792 - 1793)», *Μνήμη Σουλίου*, τόμ. Α' 1973, σσ. 220 - 235).

²¹ Ελευθέριος Π. Αλεξάκης, «Το σύμπλεγμα του αίματος. Πατρογραμμικές ομάδες και αντεκδίκηση στους Έλληνες βλάχους του Κεφαλόβρυσου (Μετζιτιέ) Παγωνίου», *Εθνολογία*, τόμ. 6 - 7 (1998 - 1999), σσ. 171 - 172.

²² Κ. Δ. Καραβίδας, *Αγροτικά, μελέτη συγκριτική*, Αθήνα 1977 (φωτογρ. Ανατύπωση από την έκδοση του 1931), σ. 588.

²³ Σπυρίδων Γ. Πλουμίδης, *Η Ελληνοβουλγαρική κρίση του 1924 - 25, ο πόλεμος της ζωοκλοπής*, Αθήνα 2006, σσ. 77 - 99.

²⁴ Ο όρος «σκηνίτης» συναντάται συχνά στα δικαστικά έγγραφα και ιδιαίτερα σε υποθέσεις με το συγκεκριμένο παραβατικό φαινόμενο. Οι κρατικοί λειτουργοί αποκαλούσαν περιφρονητικά συνήθως τους Σαρακατσαναίους «σκηνίτες» (αν και επί αιώνες ήσαν όντως σκηνίτες), κάτι που παραπέμπει στο νομαδικό τρόπο ζωής τους (Michael Herzfeld, *Η ανθρωπολογία μέσα από τον καθρέφτη, κριτική εθνογραφία της Ελλάδας και της Ευρώπης*, (μτφ. Ράνια Αστρινάκη), Αθήνα 1998, σ. 57, σχετικά επίσης

στα περάσματα των κοπαδιών και στις διαβάσεις δημιουργούνταν προϋποθέσεις για διενέργεια μίας ζωοκλοπής, που αυτήν την φορά στόχευε κυρίως στην αριθμητική αύξηση του κοπαδιού του παραβάτη. Αυτή η μετακίνηση μπορούσε να αποβεί εξαιρετικά επικίνδυνη για τους σκηνίτες και αποτέλεσε την αιτία για αλλαγές στις δομές της ποιμενικής και οικογενειακής τους ζωής. Σημειώθηκε, δηλαδή, εντατικοποίηση στη συγκρότηση σύνθετων νοικοκυριών, εκτεταμένων πατρογραμμικών ομάδων και σογιών, εξαιτίας εκτάκτων αναγκών σε ανθρώπους για την προστασία και την ασφάλεια²⁵. Επιπλέον, όμως, αυτή η πραγματικότητα μας εισάγει και σε μία άλλη παράμετρο σχετική με το διαμορφούμενο κοινωνικό περιβάλλον. Πρόκειται για το χαρακτηριστικό της ανταγωνιστικότητας μεταξύ των ποιμένων, η οποία εντοπίζεται ιδιαίτερα στις κοινωνίες, όπου δραστηριοποιούνταν τα μέλη της ως ζωοκλέφτες²⁶. Σύμφωνα με την Ειρήνη Ταχατάκη επρόκειτο για ένα πάθος και για μία «μανία» που αποτελούσε, έμμεσα, και τον τρόπο επιβολής του ζωοκλέφτη στους λοιπούς ποιμένες²⁷.

Στα προαναφερθέντα θα προσθέταμε και μία σύντομη μνεία, αναφορικά με τα τεχνικά χαρακτηριστικά της συζητούμενης πράξης. Η ανάπτυξη μίας ολόκληρης τεχνογνωσίας για την επίτευξη της ζωοκλοπής μαρτυρά την υψηλή τοποθέτησή της στην αξιακή ιεραρχία της ποιμενικής ζωής²⁸. Για παράδειγμα, διαφορετικές εθιμικές

βλ. και την μελέτη Βασίλης Κ. Δαλκαβούκης, «Κρατική πολιτική, ιστορική συγκυρία και στρατηγικές επιβίωσης: παράγοντες διαμόρφωσης εθνοτικής και εθνοτοπικής ταυτότητας. Το παράδειγμα των Σαρακατσάνων του Ζαγορίου (1913 - 1970)», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, τόμ. 38 (2004), Ιωάννινα 2004, σσ. 239 - 262). Η πρακτική της ζωοκλοπής αποτελούσε κεντρικό στοιχείο των παραδόσεων των Σαρακατσαναίων και των Αρβανιτοβλάχων - Καραγκούνηδων (Στάθης Δαμιανάκος, *Παράδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός*, Αθήνα, 1987, σ. 87). Για την ημιμόνιμη ή νομαδική κτηνοτροφία με την μορφή των μετακινήσεων βλ. Αμαλία Χιωτάκη, *Η συμπεριφορά του τραπεζικού κεφαλαίου σε μια αγροτική κοινωνία (τέλη του 19ου αιώνα)*, ό. π., σσ. 198 - 202.

²⁵ Karl Kaser, «Κτηνοτροφία, συγγένεια, οικογένεια και οικολογία στον ορεινό χώρο της δυτικής Βαλκανικής (14ος - αρχές 20ού αιώνα)», *Ο ορεινός χώρος της Βαλκανικής, Συγκρότηση και Μετασχηματισμοί*, (επιμ. Β. Νιτσιάκος - Χ. Κασίμης), Αθήνα 2000, σ.113.

²⁶ Μαρία Ανδρέα Γαλανού, «*Το έγκλημα της ζωοκλοπής*», ό. π., σ. 37.

²⁷ Με την κλεψιά δηλαδή «...γίνονταν ο φόβος και ο τρόμος των άλλων, που δεν τολμούσαν να κλέψουν γιατί τα αντίποινα θα ήταν τρομερά...» (Ειρήνη Ταχατάκη, «Η ζωοκλοπή και η ποιμενική ζωή στην Κρήτη στην αρχή του 20ου αιώνα», *Αμάθεια*, τόμ. ΙΕ' τεύχ. 58 - 59 (1984), σ.165). Για την εξύψωση του κοινωνικού γοήτρου μέσω της ζωοκλοπής ιδιαίτερα στους Σαρακατσαναίους βλ. J. Campbell, *Honor, Family and the Patronage: A study of institutions and moral values in a Greek mountain community*, Oxford 1964.

²⁸ «...Για να κλέψεις ένα μέρος από ένα μεγάλο κοπάδι δεν χρειάζεται ειδική προσπάθεια. Το μεγάλο κοπάδι απλώνεται σε χώρο εκτεταμένο και είναι εύκολο σε δύο επιτήδειους ζωοκλέφτες να "κόψουν" μερικά ζώα, να τ' απομονώσουν σ' ένα σύνδεδρο, Δεν πάνε αυτοί να βρουν τα πρόβατα, φροντίζουν να έρχονται εκείνα μόνα τους κοντά τους... Διαλέγουν το σύνδεδρο ή το φαράγγι που βολεύει για τη "δουλειά", το σπέρνουν με κριθάρι ένα γύρο και ύστερα βρίσκουν μια σπηλιά και τρυπώνουν όσο γίνεται πιο βαθειά για να μη τους "αεριστούν" οι σκύλοι... Τα πρόβατα μαζεύουν το κριθάρι σπυρί - σπυρί και κατευθύνονται προς την προετοιμασμένη παγίδα... Τα πιο ευκολόκλεφτα ζώα είναι τα βόδια: Ούτε αντιστέκονται, ούτε τρομάζουν, ούτε θορυβούν... Εχθρός των ζωοκλεφτών είναι ακόμη το φεγγάρι και οι ήσυχες νύχτες. Πολλές φορές ακούγαμε γριές να λένε: Φεγγάρι, κλεφτοβραδνά! Λάθος, το φεγγάρι δεν το αγαπούσαν οι ζωοκλέφτες. Ούτε την ηρεμία. Τότε και φαίνονται ευκολότερα και τους μυρίζονται από μακριά οι σκύλοι. Οι ζωοκλέφτες προτιμούν νύχτες με βροχή και αέρα. Τις σκοτεινές νύχτες ανησυχούν οι πολύπειροι βοσκοί...» (Νίκος Αγγελής, «Η τεχνική της ζωοκλοπής», *Κρήτη*, Μάρτιος 1978, σσ. 55 - 56). Σχετικά επίσης βλ. Μαρία Ανδρέα Γαλανού, «*Το έγκλημα της ζωοκλοπής*», ό. π., σσ. 90 - 91 και Γεώργιος Γκιόλμας και Ανδρέας Τζουμάνης, «Η ζωοκλοπή στην Κρήτη: Ένα παράδειγμα αποτυχίας στην εφαρμογή των ποινικών νόμων», ό. π., σσ. 342 - 345. Αντίστοιχα όμως αναπτυγμένη ήταν και η τεχνογνωσία για την προφύλαξη από την ζωοκλοπή. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι στα μεγάλα ζώα οι ιδιοκτήτες έδεναν κοντά - κοντά με αλυσίδα κλειδωμένη με κλειδαριά τα μπροστινά πόδια τους (Ανδρέας Κ. Γκόγκος, *Παρακάλαμος, η πρόσφατη ιστορία του χωριού (από την απελευθέρωση του 1913 ως τις μέρες μας)*, τόμ. Β', Αθήνα - Γιάννινα 1995, σσ. 15 - 16).

πρακτικές εφάρμοζαν για την κλοπή αιγοπροβάτων και άλλες για την κλοπή μεγάλωσμων ζώων, ενώ εντοπιζόταν διαφοροποίηση και στην αιτία της κλοπής. Κυρίως, η απόκτηση της καταξίωσης για έναν ζωοκλέφτη εξασφαλιζόταν μέσω του εγχειρήματος της κλοπής μεγάλων ζώων, αλόγων και βοοειδών, ενώ τα μικρά ζώα προορίζονταν για φαγητό σε εορτές²⁹. Αυτήν την συγκεκριμένη εικόνα την διακρίνουμε και μέσω των λογοτεχνικών κειμένων που έχουν επιδοθεί στην συγκεκριμένη θεματική. Για τον Ηπειρωτικό χώρο μπορούμε να αντλήσουμε στοιχεία για την προσωπικότητα των ζωοκλεφτών και το ανωτέρω περιγραφόμενο περιβάλλον, μέσω των «Διηγημάτων της στάνης» του Χρήστου Χρηστοβασίλη³⁰.

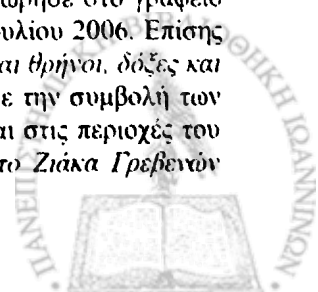
Στηρίζομενοι στην προφορική μαρτυρία του δικηγόρου Ιωαννίνων Πύρρου Β. Γιαννάκου είμαστε σε θέση να συμπεράνουμε πως ιδιαίτερη έξαρση της ζωοκλοπής σημειώθηκε κυρίως στην περιοχή της Σκλίβανης και των Πέντε Πηγαδίων. Επρόκειτο, κατά τον δικηγόρο, για ένα αδίκημα που αφενός «ταλάνιζε» τον τόπο και αφετέρου είχε τελικώς εθιμικό χαρακτήρα, εφόσον αποτελούσε κάποιες φορές ακόμη και προϋπόθεση για την τέλεση γάμου. Εξάλλου, η πλειοψηφία των ζωοκλεφτών αποτελούσε ηλικιακά μεταξύ 18 και 30 ετών. Σύμφωνα με την μαρτυρία η εν λόγω περιοχή ήταν το πέρασμα άνω των 2.000 αιγοπροβάτων Σαρακατσαναίων και Βλάχων κατά την άνοιξη και το φθινόπωρο, καθώς πήγαιναν ή επέστρεφαν από τα χειμαδιά³¹ του κάμπου, όπου εντοπιζόνταν έως και το Άκτιο³². Επιβεβαιώνεται, δηλαδή, και κατ' αυτόν τον τρόπο η προαναφερθείσα άποψη περί συσχετισμού ζωοκλοπής και συγκεκριμένων περιοχών περασμάτων των νομαδικών ζώων.

²⁹ Είναι χαρακτηριστικό ότι στη Ρούμελη για τους ποιμένες η «κατανάλωση» αρνιού ή κατσίκας, που προερχόταν από το δικό τους κοπάδι, θεωρείτο αμάρτημα. Μάλιστα, το προοριζόμενο για εορτές «σφαχτό έπρεπε να είναι κλεμμένο» (βλ. σχετικά Δημ. Λουκόπουλος, *Ποιμενικά της Ρούμελης*, Αθήνα 1930, σσ. 208 - 211).

³⁰ Χρήστος Χρηστοβασίλης, *Διηγήματα της στάνης*, Αθήνα 1923 (ιδιαίτερος τα διηγήματα «Μπήκαν κλέφτες στο Μαντρί», σσ. 157 - 165 και «Τα δύο κλεμμένα τραγιά», σσ. 178 - 191). Ομοίως βλ. Δροσιά Κατσίδα, *Ο βίος και το έργο του Χρήστου Χρηστοβασίλη. Γραμματολογική και αρχειακή μελέτη*, Διδακτορική Διατριβή, Ιωάννινα 2007, σσ. 220 - 228. Τέλος, βλ. και το σχετικό ευθυγράφημα, Σωκράτης Γκιόκας, «Ο Ζωοκλέφτης», *Ηπειρωτική Εστία*, τεύχ. 15 έτος Β', Ιωάννινα Ιούλιος 1953, σσ. 751 - 757.

³¹ Για την τακτική της εποχιακής μετακίνησης κτηνοτρόφων στο πλαίσιο αναζήτησης τροφής για τα κοπάδια και το ανάλογο παραχείμασμα (χειμαδιά) βλ. Κώστας Κόμης, *Σύναμμα. Κοινωνικές Δομές και Όψεις του Νεοελληνικού Χώρου: Πόλεις, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, Μηχανισμοί κυριαρχίας και άλλα σχετικά ζητήματα*, Ιωάννινα 2007, σσ. 94 - 95 (για εκτενή βιβλιογραφία ιδίως υποσ. 152), Μάρκος Α. Γκιόλιας, *Παραδοσιακό δίκαιο και οικονομία του τσελιγκάτου, ό. π.*, σσ. 37 - 52, Βασίλης Νιτσιάκος, *Οι ορεινές κοινότητες της βόρειας Πίνδου. Στον απόηχο της μακράς διάρκειας*, Αθήνα 1995, σσ. 38 - 63. Για μία ενδιαφέρουσα φωτογραφική απεικόνιση των χειμαδιών βλ. Ιωσήφ Ε. Ζιώγας, *Συρράκο. Ένα ταξίδι στην παράδοση*, Ιωάννινα 2006, σσ. 93 - 102.

³² Είναι χαρακτηριστικό ότι τουλάχιστον για αυτήν την περιοχή, τα ζώα που εκλέπτοντο το φθινόπωρο, κατά το κατέβασμα στα χειμαδιά, μεταπωλούνταν από τους ζωοκλέφτες στους πραγματικούς ιδιοκτήτες κατά το ανέβασμα του κοπαδιού στο βουνό την άνοιξη. Στην εκρίζωση της ζωοκλοπής από την συγκεκριμένη περιφέρεια συνέβαλε, με τον «δικό του τρόπο», ο Αλέκος Παπαδόπουλος, βουλευτής και αρχηγός εθν. ομάδων Ξηροβουνίου (ΕΔΕΣ Ν. Ζέρβα), ο οποίος μετά το 1940 ανέπτυξε προσωπικές πρωτοβουλίες συγκροτώντας λαϊκά δικαστήρια που επέβαλαν ακόμη και την θανατική ποινή (Πύρρος Β. Γιαννάκος, *Προφορική μαρτυρία για την ζωοκλοπή*, συνέντευξη στα Ιωάννινα στις 12 Φεβρουαρίου 2004). Θα ήθελα να εκφράσω και από εδώ τις ευχαριστίες μου στον δικηγόρο για την εποικοδομητική και απλόχερη συνέντευξη που μου παραχώρησε στο γραφείο του. Ο Πύρρος Γιαννάκος απεβίωσε, σε ηλικία 80 ετών, στα Ιωάννινα, στις 24 Ιουλίου 2006. Επίσης για το θέμα βλ. και Αλέξανδρος Β. Παπαδόπουλος, *Απομνημονεύματα, Μεγαλεία και θρήνοι, δόξες και αθλιότητες ενός Αγώνος*, Ιωάννινα 1976, σσ. 29 - 34. Αντιστοίχως, διαπιστώνουμε την συμβολή των λαϊκών δικαστηρίων στην αλλαγή της νοοτροπίας που υπέβαλε την ζωοκλοπή και στις περιοχές του ΕΑΜ (Ρίκη Βαν Μπουσχότεν, *Ανάποδα χρόνια, συλλογική μνήμη και ιστορία στο Ζιάκα Γρεβενών (1900 - 1950)*, Αθήνα 1997, σσ. 104 - 113.

Στρέφοντας τώρα την προσοχή μας στα αρχειακά δεδομένα διαπιστώνουμε ότι στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων εκδικάσθηκαν πολυάριθμες υποθέσεις ζωοκλοπής καθ' όλη την εξεταζόμενη περίοδο. Όπως συμπεραίνουμε με την βοήθεια των κατωτέρω πινάκων το σχετικό φαινόμενο υπερείχε σε συχνότητα εκδικάσεων σε σύγκριση με άλλες παραβάσεις. Επίσης, αναλόγως μεγάλος υπήρξε και ο αριθμός των παραπεμπτικών βουλευμάτων για υποθέσεις της ίδιας περιόδου, με συνέπεια να οδηγούμεθα σε έναν πρώτο προβληματισμό και για την ίδια την στάση του κράτους απέναντι στο φαινόμενο. Αυτήν ακριβώς την αντιμετώπιση μπορούμε να αντιληφθούμε μέσω του επομένου πίνακα (πίν. 14), στον οποίο έχουν καταχωρηθεί οι δικαστικές αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων. Αναμφισβήτητα εκείνο το οποίο προκαλεί το ενδιαφέρον μας είναι ο μεγάλος αριθμός αθωωτικών αποφάσεων αλλά και η υπεροχή της ποινής του εκτοπισμού.

Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, διακρίνουμε ότι έχουν εκδικασθεί 701 υποθέσεις ζωοκλοπής και ζωοκτονίας, τελεσθείσες εντός της μεταβενιζελικής περιόδου. Από αυτές οι 494 είχαν αθωωτική έκβαση και οι 207 καταδικαστική. Γενικότερα, ο μεγαλύτερος αριθμός υποθέσεων αφορούσε το έτος 1934 με 225 περιπτώσεις και ο μικρότερος, κάτι φυσιολογικό, το περιορισμένο διάστημα του 1936 με 67 περιπτώσεις. Από το σύνολο των δεδομένων επιβεβαιώνεται ακόμη για άλλη μία φορά ότι αν και οι καταδικασθείσες υποθέσεις αποτελούσαν μειοψηφία, εν τούτοις οι επιβληθείσες ποινές ήσαν κατά πολύ αυστηρότερες, σε σχέση με αυτές άλλων ποινικών αδικημάτων. Είναι ενδεικτικό ότι από τις 207 καταδικασθείσες υποθέσεις, στις 88 έχει επιβληθεί ποινή εκτοπισμού ενώ έχουν εντοπισθεί και 4 περιπτώσεις με φυλάκιση άνω του ενός έτους, 7 περιπτώσεις με φυλάκιση έως 1 έτος και 49 περιπτώσεις με φυλάκιση έως 6 μήνες. Η πλειοψηφία των αποφάσεων με εκτοπισμό αφορούσαν ζωοκλοπές που πραγματοποιήθηκαν κατά τα δύο πρώτα έτη της εξεταζόμενης περιόδου.

Επικεντρώνοντας εκ νέου την προσοχή μας στο ζήτημα της αριθμητικής κυριαρχίας των αθωωτικών αποφάσεων, προκύπτει εύλογα το ερώτημα, κατά πόσον οι ζωοκλοπές είχαν όντως πραγματοποιηθεί, εξαιτίας των πολλών αθωωτικών εκβάσεων ή εάν άλλοι παράγοντες επηρέασαν την απόληξη της όλης διαδικασίας. Εύκολα κανείς θα μπορούσε να θεωρήσει πως το αυστηρό πλαίσιο ποινών για το συγκεκριμένο αδίκημα, επέβαλλε στους λειτουργούς της δικαιοσύνης, για ανθρωπιστικούς λόγους, την εξάντληση των περιθωρίων αθωότητας. Επίσης, το ανταγωνιστικό αλλά και απομονωμένο ορεινό περιβάλλον, όπου ήταν ενταγμένοι οι

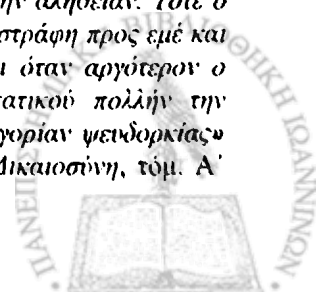
Πίν. 14. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις ζωοκλοπών, σε βαθμό πλημμελήματος.

Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Αθώωση	127	162	154	51	494
Χρηματική ποινή					
Φυλάκιση έως 1 μήνα	14	17	22	6	59
Φυλάκιση έως 6 μήνες	14	13	20	2	49
Φυλάκιση έως 1 έτος	3	1	3		7
Φυλάκιση άνω του ενός έτους	1	3			4
Εκτοπισμός					
Χρηματική ποινή εκτοπισμό	1				1
Φυλάκιση με εκτοπισμό	32	29	18	8	87
Σύνολο	192	225	217	67	701

ποιμένες, δημιουργούσε τις προϋποθέσεις για καχυποψία έναντι συνανθρώπων και κατ' επέκταση σκόπιμες ή όχι καταμηνύσεις για ζωοκλοπή, οι οποίες αποκαλύπτονταν στο δικαστήριο, με αθωωτική έκβαση για τον κατηγορούμενο. Ανεξαρτήτως όμως αυτών των θέσεων, σύμφωνα με την μαρτυρία του Πύρρου Γιαννάκου, επιχειρείτο και από τους δικηγόρους μία προσπάθεια συμβιβασμού των υποθέσεων, μέσω διαφόρων τεχνασμάτων, όπως ψευδορκιών, που κατέληγε στην αθώωση των κατηγορουμένων, συνήθως, λόγω αμφιβολιών³³. Σε αυτό λοιπόν το πλαίσιο τακτικής εκδικάζονταν, κατά πολύ, σχετικές υποθέσεις και η δικαστική ετυμηγορία επηρεαζόταν σε σημαντικό βαθμό από παραμέτρους όπως η επίτευξη του συμβιβασμού.

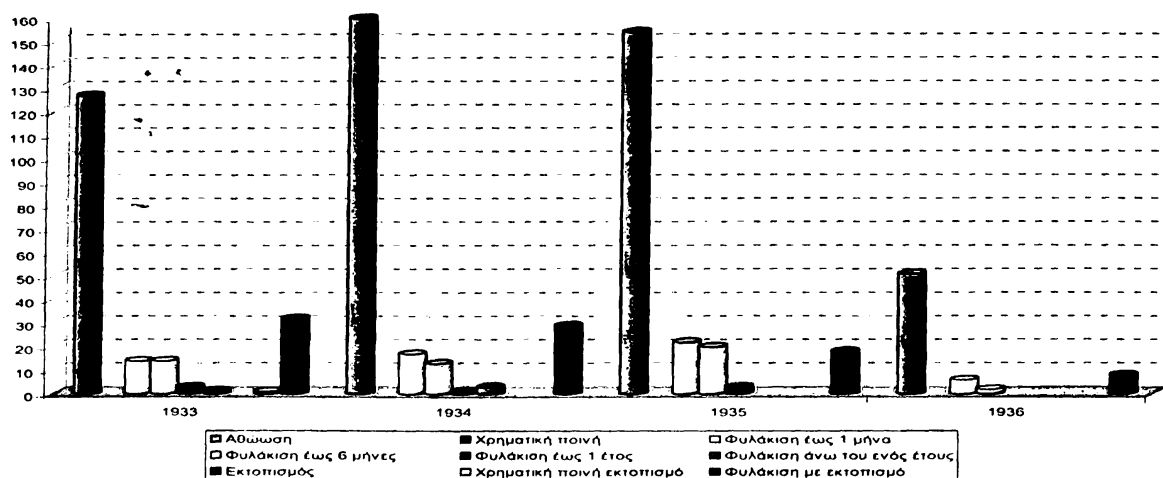
Τώρα, περνούμε στην εξέταση του χρόνου τελέσεως των υποθέσεων ζωοκλοπής που καταδικάστηκαν από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων. Όπως δεικνύει ο προγενέστερος πίνακας, οι καταδικαστικές αποφάσεις με βάση το νόμο περί ζωοκλοπής ήσαν 207. Σε αυτές προσθέτουμε και μία περίπτωση παραπεμπτικού βουλεύματος του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων σε βαθμό κακουργήματος, η οποία έλαβε χώρα το 1933. Το περιεχόμενο του κατωτέρω πίνακα

³³ Ο πατέρας του Πύρρου Γιαννάκου, Βασίλειος Ι. Γιαννάκος, επίσης δικηγόρος, χαρακτηρισθείς και ως «ειδικός ζωοκλοπολόγος», φανέρωσε στοιχεία για την προσπάθεια συμβιβασμού σε μία δίκη του για ζωοκλοπή στο περιοδικό «Ηπειρωτική Δικαιοσύνη». Το σχόλιο του περιοδικού ήταν το εξής: «... “ζωοκλοπολόγος” είχε αποκληθή από τους συναδέλφους του... αλλά και “μαρτυρολόγος” αφού είχαν αναγάγει εις επιστήμην τον κατατοπισμόν των μαρτύρων, ιδίως εις ποινικάς υποθέσεις ζωοκλοπής ή ληστείας, που επήρχετο συμβιβασμός των διαδίκων. Εάν το Εφετείον έπαιρνε χαμπάρι τον συμβιβασμόν επιπλασίαζε τον χρόνον εκτοπίσεως (προ του 1940 αυτά). Διηγούνται το εξής περιστατικόν: Εις συμβιβασμένην ζωοκλοπήν...κατετόπισεν όμως τον παθόντα και τους μάρτυρας, ώστε ούτε εκ της ψευδορκίας να κινδυνεύσουν, ούτε να κατηγορήσουν τον ζωοκλέπτην...Είδε και έπαθε [το δικαστήριο], με τας καλλιερηθείσας υπό των μαρτύρων κατηγορίας αμφιβολίας και εις το τέλος...υπέβαλεν ερώτησιν απρόβλεπτον! Πόσων ημερών ήτο η πανσέληνος, ώστε να μην διακρίνεται σαφώς ο ένοπλος ζωοκλέπτης... Οπότε ο μάρτυς τα έχασε, μια που την ερώτησιν αυτήν δεν την είχε προείδει ο δικηγόρος και απετάθη πλέον σ'αυτόν: “Κι τώρα κυρ Βασιλάκι τι λέμε;” Έμεινε ιστορική η φράσις χρησιμοποιομένη μέχρι και της σήμερον... Βεβαίως ο ζωοκλέφτης ηθωώθη...» (Θεμιστοπόλος (ψευδ.), «Ζωοκλοπολόγος», Ηπειρωτική Δικαιοσύνη, τόμ: Α' τεύχ. 1, Ιωάννινα Μάρτιος 1978, σσ. 76 - 77). Ο ίδιος ο δικηγόρος έγραψε για το περιστατικό: «...Η δίκη εγίνετο ... εις το Τριμελές Πλημ/κείον, εγώ δε ήμην ... συνήγορος των κατηγορουμένων αδελφών ζωοκλεφτών Ιω. Ζ. και Αν. Ζ. εκ του χωρίου Πλατανούσης και τότε κατοίκων Σκλίβανης Τας ημέρας εκείνας οι αδελφοί ούτοι είχαν διαπράξει εν καιρώ νυκτός και χωρίς ουδείς να τους αντιληφθή, μίαν μεγάλην ζωοκλοπήν εις βάρος του Κ. Κωστούλα εκ του χωρίου Ραφαίων...Ο ενωμ/ρχης ευθύς ως απεκάλυψε την ζωοκλοπήν εκάθισε και συνέταξε μίαν μηνυτήριον αναφοράν του έχουσαν περίπου ως εξής: Την δεινά ημέραν και περί το μεσονύκτιον έχων εστημένην ενέδραν εις την ιστορικήν θέσιν «Πέντε Πηγάδια» διά την καταδίωξιν της ληστείας, εν πλήρει δε σελήνη, έπεσαν επάνω μου οι εκ Πλατανούσης ζωοκλέπται...οδηγούντες κλοπιμαία πρόβατα, τα οποία κατά την νύκτα εκείνην είχαν κλέψει από το χωρίον Ραφαίοι. Τους κατεδίωξα με τους άνδρας μου, τους επιροβόλησα, τους ανεγνώρισα καλώς ότι ήσαν αυτοί, αλλ' ατυχώς μου διέφυγον μετά των κλοπιμαίων προβάτων. Αξίζει εδώ να σημειώσω ιδιαίτερος ότι ο μηνυτής ενω/ρχης μου είχαν ανακοινώσει εμπιστευτικώς, πως ανεκάλυψε την ζωοκλοπήν από την κοινιάδα του κατηγορουμένου Αν. Ζ. και του είχαν συστήσει επ' ουδενί λόγω να αποκαλύψει την κοπέλλα διότι ο κατηγορούμενος γαμβρός της θα την έσφαζεν εξάπαντος ... Ήλθε λοιπόν η ώρα της δίκης και ο ενωμ/ρχης ήρχισε να καταθέτη τα της ενέδρας του κ.τ.τ. ως και το πανσέληνον της νυκτός και ότι είναι ένοχοι οι κατηγορούμενοι. Ως όμως ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου από το ημερολόγιον του Δικαστηρίου απεκάλυψε το εντελώς ασέληνον και βαθύ σκότος συνέστησε προς τον μηνυτήν: Αφησε τα παραμύθια αυτά και ειπέ μας πως πράγματι ανεκάλυψες την ενοχήν των ζωοκλεφτών... Ο Πρόεδρος αντελήφθη πλέον ότι ο ενωμ/ρχης εξ άλλων πηγών είχαν ανακαλύψει την ζωοκλοπήν και τον έσφιξεν ακόμη περισσότερο να αποκαλύψη την αλήθειαν. Τότε ο ενωμ/ρχης... κυριευθείς δε από φόβον ότι θα πήγαινε φυλακή εν τη απελπισία του εστράφη προς εμέ και εξεφώνησε “Κι τώρα κυρ Βασιλάκι τι κάνουμε;” Πολύ αξίζει να σημειώσω ότι όταν αργότερον ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου πληροφορήθη από εμέ την αλήθειαν του περιστατικού πολλήν την ικανοποίησιν του εξεδήλωσε, διότι δεν είχαν απαγγείλει κατά τον ενωμ/ρχον κατηγορίαν ψευδορκίας» (Β. Ι. Γιαννάκος, «Ο χαρακτηρισθείς ως ειδικός ζωοκλοπολόγος», Ηπειρωτική Δικαιοσύνη, τόμ. Α' τεύχ. 3, Ιωάννινα Αύγουστος 1978, σσ. 266 - 267).

(πίν. 15) δηλώνει με σαφήνεια πως η πλειοψηφία των διαπιστωμένων δικαστικά παραβάσεων ζωοκλοπής πραγματοποιήθηκε σε σημαντικό ποσοστό κατά την διάρκεια της νύκτας. Είναι ξεκάθαρο ότι οι 58 διαπιστωμένες νυκτερινές ζωοκλοπές, στο σύνολο των 208 καταδικασθεισών υποθέσεων και σε σύγκριση με ήδη εξετασθείσες, στα προηγούμενα, αναλογίες άλλων αδικημάτων, αποτελούν υψηλό αριθμό και αναδεικνύονται σε σημαντική παράμετρο ή και προϋπόθεση της

Γράφ. 18. «Εγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις ζωοκλοπών, σε βαθμό πλημμελήματος.

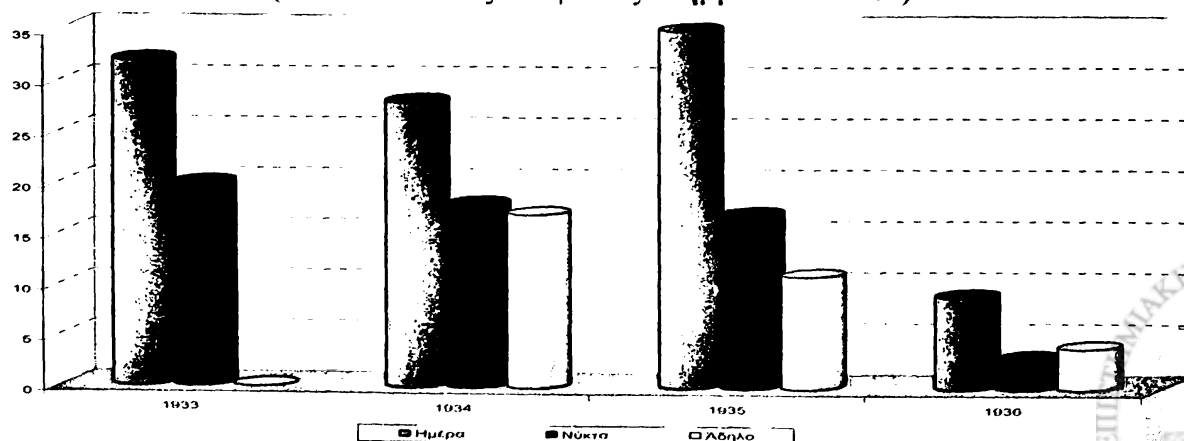

όλης διαδικασίας. Αν μάλιστα σε αυτόν τον αριθμό προσθέσουμε και το σύνολο των 46 των άδηλων υποθέσεων, οι οποίες εκτιμάται ότι πραγματοποιήθηκαν τις νυκτερινές ώρες, θα διαπιστώσουμε ότι η αναλογία ημέρας - νύκτας είναι ισομερής. Κάτι, που διαπιστώνεται για πρώτη φορά σε ποινικό αδίκημα και προσδίδει, ως ήταν αναμενόμενο εξάλλου, στην ζωοκλοπή ή την ζωοκτονία τον χαρακτήρα της νυκτερινής παράβασης. Μια αριθμητική ισορροπία, ωστόσο, διαπιστώνουμε και στα μεγέθη των διαπιστωθέντων δικαστικά ζωοκλοπών ανά έτος, με μοναδική απόκλιση το μέγεθος που αντιστοιχεί στο διάστημα του έτους 1936.

Πίν. 15. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων ζωοκλοπής (καταδικαστικές αποφάσεις πλημμελειοδικείου).

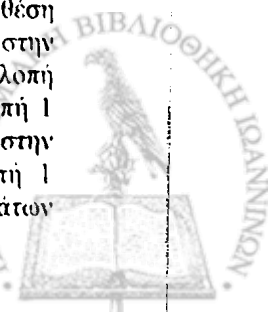
Χρόνος	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Ημέρα	32	28	35	9	104
Νύκτα	20	18	17	3	58
Άδηλο	13	1	11	4	46
Σύνολο	66	63	63	16	208

Γράφ. 19. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων ζωοκλοπής (καταδικαστικές αποφάσεις πλημμελειοδικείου).

Οι παραπάνω διαπιστώσεις εμπλουτίζονται από τα δεδομένα και τα τεκμήρια των ίδιων των αρχειακών κειμένων. Επί παραδείγματι, τα παραπεμπτικά βουλευματα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων, τα οποία αντιστοιχα με τις πράξεις είναι επίσης πολυάριθμα³⁴, μας προσφέρουν μία σαφή εικόνα τόσο για τον χρόνο

³⁴ Παραπεμπτικά Βουλευματα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ., 449/22-5-1933, 460/29-5-1933, 691/15-7-1933, 723/4-8-1933, 789/21-8-1933, 842/15-9-1933, 942/30-9-1933, 947/30-9-1933, 1007/27-10-1933, 1070/17-11-1933, 1084/17-11-1933, 1094/22-11-1933, 1147/30-11-1933, 1163/12-12-1933, 1187/31-12-1933, 1212/31-12-1933, 1267/31-12-1933, 1280/31-12-1933, 12/26-1-1934, 122/28-2-1934, 160/14-3-1934, 179/19-3-1934, 265/31-3-1934, 474/12-6-1934, 633/30-6-1934, 634/30-6-1934, 747/15-9-1934, 823/30-9-1934, 829/12-10-1934, 850/27-10-1934, 896/31-10-1934, 965/29-11-1934, 968/29-11-1934, 972/30-11-1934, 1042/27-12-1934, 1070/27-12-1934, 18/28-1-1935 (αφορά ζωοκλοπή 3 αιγών στην Κάτω Ραβένια την νύχτα 14 - 15 Φεβρουαρίου 1934), 397/15-3-1935 (αφορά ζωοκλοπή 2 αμνάδων στο Μπιζάνι τον Μάρτιο του 1934), 401/154-5-1935 (αφορά ζωοκλοπή ενός πάλου ίππου τον Μάρτιο του 1934), 453/25-6-1935 (αφορά ζωοκλοπή 4 προβατινών και τριών αρνιών στο Μπιζάνι τον Μάρτιο και τον Απρίλιο του 1934), 120/18-2-1935 (αφορά ζωοκλοπή μίας προβατίνας την 28η Αυγούστου 1934 στις Μούλες), 235/10-4-1935 (αφορά ζωοκλοπή προβάτων στους Βαρυάδες από τον Νοέμβριο του 1934 έως τον Φεβρουάριο του 1935), 371/31-5-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 προβατίνας στις 4-5 Νοεμβρίου 1934 στην Μεγάλη Γοτίστα), 166/28-2-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 προβάτου τον Δεκέμβριο του 1934 στους Βαρυάδες), 12/18-1-1935 (αφορά ζωοκλοπή προβάτων στο Καρβουνάρι από τις 14 έως τις 29 Δεκεμβρίου 1934), 92/18-2-1934 (αφορά ζωοκλοπή 4 αιγών στην Γιαννίστα στις 23-24 Δεκεμβρίου 1934), 1148/18-12-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 ίππου στην Λιγοψά στις 27 - 28 Απριλίου 1935), 69/5-2-1935 (αφορά ζωοκλοπή ενός τράγου και 2 αιγών στο Ανθοχώριο στις 16-17 Ιανουαρίου 1935), 403/15-5-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 πάλου ίππου στην Παναγιά Αρδομίστας στις 22-3-1935), 399/15-5-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 κατσικάδας στην Λεπτοκαρυά Μανωλιάσας στις 9-5-1935), 386/7-6-1935 (αφορά ζωοκλοπή 2 κριών τον Μάιο του 1935 στην Κληματιά), 140/25-2-1935 (αφορά ζωοκλοπή 2 αιγών την 10-11 Φεβρουαρίου 1935 στο Μελίχοβο), 143/27-2-1935 (αφορά ζωοκλοπή 6 αμνών στην Κώτσικα στις 26 - 27 Ιανουαρίου 1935), 178/2-3-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 προβάτου στις 3-4 Φεβρουαρίου στην Μουσιωτίτσα), 215/29-3-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 βετουλίου στις Φιλιάτες την 23 Ιανουαρίου 1935), 222/31-3-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 αιγός τον Φεβρουαρίου 1935 στην Κοπάνη), 223/31-3-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 αγελάδος την 8 Ιανουαρίου 1935 στην Αρδομίστα), 257/23-4-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 αιγός στις 25 Φεβρουαρίου 1935 στην «Δαφνιά» Μανωλιάσας), 258/23-4-1935 (αφορά ζωοκλοπή 2 αιγών στις 4-5 Μαρτίου 1935 στο Κρυφοβό), 352/30-5-1935 (αφορά ζωοκλοπή 5 προβάτων στην «Κρέστα» Γκρίκας στις 9 Μαΐου 1935), 465/28-6-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 κριού και 1 αμνού στην θέση «Μπελτέ» Νεοχωρόπουλου στις 7-8 Μαρτίου 1935), 1018/22-11-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 αιγός στη θέση «Λιοκάτικα» Μανωλιάσας τον Μάιο 1935), 1029/6-12-1935 (αφορά ζωοκλοπή 2 αιγών στην θέση «Μαυρονέρι Φατηρίου» στις 25 - 26 Οκτωβρίου 1935), 1031/6-12-1935 (αφορά ζωοκλοπή 2 αιγών στην θέση «Μοναστήρι» Μαρτσουκίου τον Οκτώβριο του 1935), 1033/6-12-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 ημίονος στην θέση «Συρσοπήγαδο» Γεροπλάτανου στις 6 - 7 Αυγούστου 1935), 1058/9-12-1935 (αφορά ζωοκλοπή 2 αιγών στους Χουλιαράδες και το Πετροβούνι στις 27 Σεπτεμβρίου 1935), 1077/9-12-1935 (αφορά ζωοκλοπή 6 προβάτων στις θέσεις «Μπρουνίσσα» και «Κρούσα» Καλαρρυτιών στις 29-30 Αυγούστου 1935), 1112/17-12-1935 (αφορά ζωοκλοπή 7 αιγοπροβάτων στον Γεροπλάτανο το διάστημα: 15-8-1935 έως 19-10-1935), 49/15-1-1936 (αφορά ζωοκλοπή 1 χοίρου και 2 κυψελών μελισσών στην θέση «Βάξια» Κράψης στις 10 - 11 Δεκεμβρίου 1935), 764/30-7-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 εριφίου και 1 προβάτου στις θέσεις «Αρμάτοβα» και «Βαϊκά» Τριστένου από τις 28-5 έως τις 15-6-1935), 773/2-8-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 τράγου στο Γαρδίκιο στις 16 Ιουνίου 1935), 825/31-8-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 ζυγουρίου στην θέση «Παλαιοχώρι» Νεοκαισάρειας στις 19 - 20 Αυγούστου 1935), 829/3-9-1935 (αφορά ζωοκλοπή προβάτων στο Γοργόμυλο τον Μάρτιο του 1935), 833/16-9-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 προβάτου στην θέση «Παλαιοχώρι» Νεοκαισάρειας στις 20 - 21 Ιουλίου 1935), 864/21-10-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 ζυγουρίου στην θέση «Πέσιμο» Μεγάλης Γοτίστας στις 14 - 15 Ιουνίου 1935), 886/29-10-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 ζυγουρίου στην θέση «Κόντες» Μανωλιάσας τον Αύγουστο 1935), 888/29-10-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 ζυγουρίου στην θέση «Ντριμερούς» Νεοκαισάρειας στις 12 - 13 Αυγούστου 1935), 954/9-11-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 αιγός στην Βένιανη Παραμυθίας στις 11 Οκτωβρίου 1935), 969/14-11-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 αιγός στον Πεντόλακκο στις 22 Σεπτεμβρίου 1935), 984/22-11-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 αιγός στην θέση «Ντούνα» Λεπτοκαρυάς στις 29 Σεπτεμβρίου 1935), 176/12-2-1936 (αφορά ζωοκλοπή 1 προβάτου στην Ανατολική τον Σεπτέμβριο του 1935), 244/19-2-1936 (αφορά ζωοκλοπή 5 προβάτων

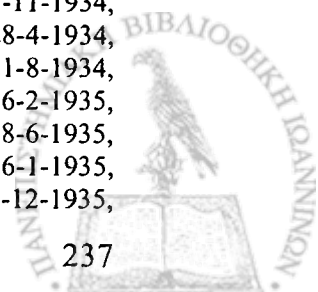

τέλεσης των πράξεων όσο και για την ίδια την τεχνική. Τα δύο βασικά στοιχεία που ξεχωρίζουμε είναι αφενός ο χρονικός προσδιορισμός της νύχτας και αφετέρου η συνεργασία κατά την διάπραξη της ζωοκλοπής. Διαπιστώσεις δηλαδή, οι οποίες προέρχονται από συγκεκριμένες και στερεότυπες φράσεις όπως «... υπό κοινού συμφέροντος κινούμενοι συναπεφάσισαν την εκτέλεσιν της επομένης πράξεως και ένεκα ταύτης συνομολογήσαντες προς αλλήλους αμοιβαίαν συνδρομήν την νύκταν 16 - 17 Ιανουαρίου 1935, εν θέσει «Δένδρο» περιφέρειας Ανθοχωρίου, εν γνώσει έλαβον εις την κατοχήν των αυτογνωμόνως και άνευ της συγκαταθέσεως του έχοντος δικαίωμα ιδιοκτήμονος Αθανασίου Χρήστου Μπίλλα, ζένα κινητά αυτού κτήματα ήτοι ένα τράγο και δύο αίγες...»³⁵. Τέτοιου είδους φράσεις κυριάρχησαν στα δικαστικά έγγραφα προσαρμοζόμενες κάθε φορά στα δεδομένα της κάθε υπόθεσης, ενώ με την συχνότητα επανάληψής τους δηλώνουν μία τάση σχετικά με τον χαρακτήρα της παραβατικής πράξης. Στην ίδια κατεύθυνση και τα κείμενα των δικαστικών αποφάσεων του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων³⁶, τα οποία συνεπικουρούν μαζί με τα βουλεύματα στον προσδιορισμό της φύσης της παράβασης.

στο Πλαίσιο στις 5 - 6 Μαρτίου 1935), 334/17-3-1936 (αφορά ζωοκλοπή 1 προβάτου στην θέση «Μεγάλο Λιθάρι» της Μεγάλης Γοτίστας στις 12 - 22 Ιουλίου 1935), 388/31-3-1936 (αφορά ζωοκλοπή 8 αιγών στην θέση «Αλπίνα» Θεριακισίου στις 14 - 15 Απριλίου 1935), 763/22-8-1936 (αφορά ζωοκλοπή 1 βού στα Δολιανά στις 12 - 13 Οκτωβρίου 1935), 848/30-9-1936 (αφορά ζωοκλοπή 1 κριαριού στην Μεγάλη Γοτίστα τον Ιούνιο του 1935), 995/31-10-1936 (αφορά ζωοκλοπή 1 αιγός στο Βασιλικό Πωγωνίου στις 11 - 12 Οκτωβρίου 1935), 1111/5-12-1936 (αφορά ζωοκλοπή 4 αιγών στις «Καρυές» Ασπραγγέλων από τον Οκτώβριο του 1935 έως τον Απρίλιο του 1936), 502/29-4-1937 (αφορά ζωοκλοπή 3 προβάτων στην θέση «Μπατσίρια» Βαβούσας στις 23 Οκτωβρίου 1935), 645/25-6-1937 (αφορά ζωοκλοπή 2 προβάτων στους Νεγάδες στις 20 - 23 Οκτωβρίου 1935), 824/27-9-1937 (αφορά ζωοκλοπή 2 ζυγουριών στην περιφέρεια της Μονής Δουρούτης τον Οκτώβριο του 1935), 1147/18-12-1935 (αφορά ζωοκλοπή 1 προβάτου στην θέση «Γραβιάδες» Καλοχωρίου στις 15 Οκτωβρίου 1935), 86/29-10-1936 (αφορά ζωοκλοπή 1 αιγός στην θέση «Προφοβός» Μεγάλης Γοτίστας στις 19 Σεπτεμβρίου 1936), 383/31-3-1936 (αφορά ζωοκλοπή 1 κριού στην Άνω Βροσύνα στις 21 - 22 Φεβρουαρίου 1936), 570/3-3-1936 (αφορά ζωοκλοπή 1 τράγου στην θέση «Ραδιό Κόκκινο» της περιφέρειας Χόικας την 25η Ιανουαρίου 1936), 587/11-3-1936 (αφορά ζωοκλοπή 1 αίγας στην θέση «Φέγγεζες» Κουκλεσίου τον Φεβρουάριο του 1936), 676/24-6-1936 (αφορά ζωοκλοπή 48 προβάτων στην θέση «Βοχεστές» Κάτω Πεδινών την 7η Απριλίου 1936), 787/10-1-1936 (αφορά ζωοκλοπή 3 προβάτων στην θέση «Αρρένο» της περιφέρειας Μηλέας στις 6 - 7 Μαΐου 1936), 790/10-9-1936 (αφορά ζωοκλοπή 1 κυσέλης μελισσών στην Λιάπη στις 15 Μαΐου 1936), 840/30-9-1936 (αφορά ζωοκλοπή 1 βετούλας στους Βαρυάδες τον Ιούλιο του 1936), 934/29-10-1936 (αφορά ζωοκλοπή 2 προβάτων στην θέση «Αλώνια» Παγωνιανής τον Ιούνιο του 1936), 1011/31-10-1936 (αφορά ζωοκλοπή 3 αιγών στην θέση «Καρυές» Ασπραγγέλων τον Μάιο του 1936) (Α.Π.Ι.).

³⁵ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 69/5-2-1935 (Α.Π.Ι.).

³⁶ Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων με καταδικαστική απόληξη, υπ' αριθμ. 2288/6-11-1934, 617/24-3-1934, 1353/14-6-1934, 1829/28-9-1935, 496/13-3-1934, 2572/16-12-1933, 2208/4-11-1933, 2467/5-12-1933, 2226/7-11-1933, 2326/18-11-1933, 1514/22-8-1933, 266/20-2-1934, 2135/28-10-1933, 504/23-2-1935, 2039/21-10-1933, 736/21-4-1934, 517/13-3-1934, 1893/2-10-1934, 273/20-2-1934, 414/6-3-1934, 265/20-2-1934, 283/20-2-1934, 400/3-3-1934, 910/12-5-1934, 2534/27-11-1934, 630/24-3-1934, 478/10-3-1934, 946/15-5-1934, 362/27-2-1934, 1111/29-5-1934, 1458/30-6-1936, 1152/2-6-1934, 347/27-2-1934, 2284/11-11-1933, 2266/6-11-1934, 2060/20-10-1934, 2626/8-12-1934, 1765/22-9-1934, 1322/18-6-1935, 649/27-3-1934, 610/19-3-1935, 1145/25-5-1935, 88/13-1-1934, 1340/19-6-1934, 1062/26-5-1934, 1152/25-5-1935, 4/9-1-1934, 1039/11-5-1935, 611/24-3-1934, 635/27-3-1934, 780/24-4-1934, 46/13-1-1934, 45/13-1-1934, 386/16-2-1935, 2469/17-12-1935, 502/13-3-1934, 1266/12-6-1934, 1428/30-6-1934, 389/16-2-1935, 286/20-2-1934, 1949/8-10-1935, 1113/29-5-1934, 2096/23-10-1934, 1123/2-6-1934, 1075/14-5-1935, 2524/27-11-1934, 1858/1-10-1935, 2637/8-12-1934, 1138/2-6-1934, 821/28-4-1934, 1107/29-5-1934, 829/28-4-1934, 947/15-5-1934, 2389/10-12-1935, 2296/7-11-1936, 1999/13-10-1934, 852/5-5-1936, 1576/21-8-1934, 1577/21-8-1934, 1369/23-6-1936, 2267/6-11-1934, 1578/21-8-1934, 254/11-2-1936, 370/16-2-1935, 2580/1-12-1934, 1115/18-5-1935, 875/13-4-1935, 227/26-1-1935, 1354/22-6-1935, 1299/18-6-1935, 505/26-2-1935, 1048/14-5-1935, 1934/10-10-1936, 1577/13-8-1935, 1113/18-5-1935, 226/26-1-1935, 990/11-5-1935, 637/31-3-1936, 2054/15-10-1935, 998/11-5-1935, 2286/7-12-1935, 2457/17-12-1935,

Παράλληλα, όμως, μέσω των αποφάσεων αναδεικνύεται και μία άλλη πτυχή της σωφρονιστικής διαδικασίας. Πρόκειται για τους εκτοπισμούς, όπου η πλειοψηφία των καταδικαστικών ετυμηγοριών καταλήγει. Η ποινή του εκτοπισμού, όπως ήδη έχουμε δείξει και σε προηγούμενα κεφάλαια, αποτέλεσε για τον Μεσοπόλεμο δείγμα της κατασταλτικής τακτικής από πλευράς του κράτους. Οι ζωοκλοπές όπως και οι πολιτικού χαρακτήρα παραβατικότητες υπήρξαν πεδία εφαρμογής της συγκεκριμένης νομοθετικής πρακτικής. Τόποι εξορίας, δηλαδή νησιά³⁷ του Αιγαίου, όπως η Σίκινος, η Φολέγανδρος, η Ιθάκη ή η Νάξος, δέχονταν εκτοπισμένους τόσο για πράξεις του κοινού ποινικού δικαίου, όπως η ζωοκλοπή, όσο και για δραστηριότητα πολιτικού χαρακτήρα. Σε αυτό όμως το ερμηνευτικό πλαίσιο θα θίξουμε και μία παράμετρο που αφορά τους ίδιους τους εκτοπισμένους. Κατά την έκδοση των δικαστικών αποφάσεων εντοπίσαμε αρκετές φορές αναφορές στην οικονομική κατάσταση του ενόχου, όπως «...άπορος αλλά δυνάμενος προς εργασία...»³⁸, «...ικανός προς εργασία...»³⁹ ή «...άποροι...»⁴⁰. Πρόκειται προφανώς για εκφράσεις οι οποίες απευθύνονται προς τις αστυνομικές αρχές του νησιού εκτόπισης, με σκοπό την καταβολή ή μη του επιδόματος διατροφής κατά την παραμονή στο νησί⁴¹.

812/7-4-1934, 2391/14-11-1936, 2448/17-12-1935, 718/30-3-1935, 684/26-3-1935, 331/12-2-1935, 880/13-4-1935, 1591/13-8-1935, 633/23-3-1935, 369/16-2-1935, 855/5-5-1936, 1979/18-10-1935, 416/19-2-1935, 1306/18-6-1935, 1416/22-6-1935, 1544/13-8-1935, 1917/5-10-1935, 986/11-5-1935, 1873/1-10-1935, 987/11-5-1935, 1270/13-6-1936, 2266/3-12-1935, 2156/16-11-1935, 2135/22-10-1935, 282/22-2-1936, 2460/17-12-1935, 516/17-3-1936, 1859/1-10-1935, 1466/23-7-1935, 2480/17-12-1935, 2386/10-12-1935, 555/21-3-1936, 1454/30-6-1936, 2242/3-11-1936, 2478/17-12-1935, 319/22-2-1936, 2144/16-11-1935, 544/21-3-1936, 533/17-3-1936, 2123/24-10-1936, 78/14-1-1936, 606/28-3-1936, 1810/28-9-1935, 1565/11-8-1936, 532/17-3-1936, 2236/30-11-1935, 2141/16-11-1935, 1367/23-6-1936, 1/11-1-1936, 756/25-4-1936, 1813/29-9-1936, 587/24-3-1936, 2063/15-10-1935, 1706/22-9-1936, 616/28-3-1936, 705/21-4-1936, 2680/5-12-1936, 1202/6-6-1936, 966/16-5-1936, 1807/29-9-1936, 1880/6-10-1936, 1013/19-5-1936, 2205/31-10-1936, 739/7-5-1938, 1767/26-9-1936, 1628/19-9-1936, 2605/1-12-1936, 685/21-4-1936, 1493/21-7-1936, 1815/29-9-1936, 2020/13-10-1936, 806/2-5-1936, 1108/15-5-1937, 2297/7-11-1936, 327/6-2-1937, 2061/17-10-1936, 628/23-3-1937, 2036/17-10-1936, 2292/7-11-1936.

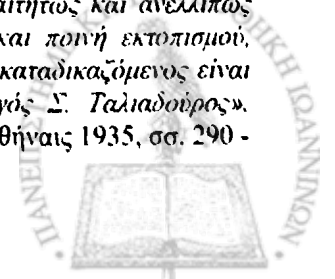
³⁷ Μπερτ Μπερτλς, *Εξόριστοι στο Αιγαίο, αφήγημα πολιτικού και ταξιδιωτικού ενδιαφέροντος*, (μτφ. Γιάννης Καστανάρας), Αθήνα 2002.

³⁸ Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2208/4-11-1933, 910/12-5-1934, 1062/26-5-1934, 718/30-3-1935, 544/21-3-1936, 1458/30-6-1936 (Α.Π.Ι.).

³⁹ Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 478/10-3-1934 (Α.Π.Ι.).

⁴⁰ Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 414/6-3-1934, 1856/1-10-1935, 1979/18-10-1935 (Α.Π.Ι.).

⁴¹ Στις 14 Μαρτίου 1935 ο υπουργός Δικαιοσύνης Σ. Ταλιαδούρος σε εγκύκλιό του προς τους Εισαγγελείς Εφετών (αρ. εγκυκλ. 28, αρ. πρωτ. 15639) ανέφερε σχετικά με το θέμα: «...τα δικαστήρια παραλείπουν ν' αναγράψωσι εις τας καταδικαστικές αποφάσεις, δι' ων απαγγέλεται η ποινή εκτοπισμού, εάν ο καταδικαζόμενος είναι άπορος και ανίκανος δι' εργασίαν. Η παράλειψις αυτή ως εικός έχει ως επακόλουθον, ότι αι αστυνομικαί αρχαί του τόπου εις ον εκτίουσι την ποινήν του εκτοπισμού οι καταδικαζόμενοι, δεν δικαιολογούνται να καταβάλωσι το επίδωμα διατροφής. Η συντήρησις των ατόμων τούτων, συνηθέστατα τελείως απόρων και στερουμένων πάσης οικογενειακής συνδρομής και περιθάλψεως καθίσταται ούτω προβληματική και δημιουργείται κίνδυνος σοβαρώτατος διά την δημοσίαν τάξιν και ασφάλειαν, ενώ εξ άλλου τραυματίζεται ο ανθρωπισμός των μικρών κοινωνιών, εν τοις τόποις εν οίς εκτίουσι την ποινήν του εκτοπισμού οι εν λόγω κατάδικοι, καθ' όσον ούτοι μετέρχονται επιαιτείαν διά την εξοικονόμησιν μερίδος άρτου, περιφέρονται ρακένδντοι και παραμένουσιν άστεγοι. Διά τους ανωτέρους λόγους ους τινάς δεόντως και υμείς θέλετε εκτιμήσει, παραγγέλλομεν όπως δι' εντόνων εγγράφων συστάσεων προς τας δικαστικάς αρχάς της δικαιοδοσίας σας, τονίσητε τας συνεπείας της τοιαύτης αμελείας αυτών και εντάλητε όπως απαιτητως και ανελλιπώς μεριμνώσιν ίνα εις τας καταδικαστικάς αποφάσεις, δι' ων καταγιγνώσκεται και ποινή εκτοπισμού, αποσαφηνίζωσι μετ' ενδελεχών έρευνα και αναγράφηται ρητώς εν αυταίς εάν ο καταδικαζόμενος είναι άπορος και ανίκανος δι' εργασίαν ... Αθήναι 14 Μαρτίου 1935, Ο Υπουργός Σ. Ταλιαδούρος». (Κωνσταντίνος, Σιφναίος, Πανδέκται νέων Νόμων και Διαταγμάτων, τόμ. Ι, εν Αθήναις 1935, σσ. 290 - 291).

Η εικόνα της συγκεκριμένης πραγματικότητας συμπληρώνεται από την διερεύνηση της κατανομής των διαφόρων εκτοπισμένων στους επιμέρους τόπους εξορίας. Προχωρήσαμε για αυτό στον εντοπισμό των περιοχών εκτοπισμού, όσο τα διαθέσιμα στοιχεία το επιτρέπουν, και ταυτοχρόνως εντάξαμε σε αυτές κάθε εκτοπιζόμενο ανά έτος, προκειμένου να προκύψουν αριθμητικά σύνολα. Ο ακόλουθος πίνακας (πίν. 16) αντικατοπτρίζει την «γεωγραφία των εκτοπισμών» από το αδίκημα της ζωοκλοπής. Αναμφισβήτητα εντυπωσιάζει το αριθμητικό μέγεθος των 86 εκτοπισμένων κατά την μεταβενιζελική περίοδο, ιδιαίτερα μάλιστα εάν αναλογιστεί κανείς ότι ο συνολικός αριθμός των εκτοπισμένων όλων των ποινικών παραβάσεων, μετά από δικαστική απόφαση, ήταν 95.

Συνεχίζοντας με τα στοιχεία του πίνακα, διαπιστώνουμε πως ως τόποι εκτοπισμού είχαν επιλεγεί κυρίως νησιά του Αιγαίου (Άνδρος, Κίμωλος, Μήλος, Νάξος, Σέριφος, Σίκινος και Φολέγανδρος), ενώ σε αυτά έπονται νησιωτικές περιοχές του Ιονίου (Ιθάκη, Ληξούρι και Λευκάδα). Οι περισσότερες αποφάσεις για εκτοπισμό είχαν εκδοθεί το 1934 (33 αποφάσεις) και οι λιγότερες το 1933 (8 μόλις αποφάσεις). Δεδομένα, θα λέγαμε, ιδιάζουσας σημασίας καθώς μέσα από την συχνότητα επιλογής ενός τόπου εκτοπισμού διαβλέπουμε μία τάση για τους τόπους εξορίας που επικράτησαν και κατά την δεκαετία του 1940. Κυρίως όμως επικουρείται η διερεύνηση για την πληθυσμιακή εξέλιξη και τα δημογραφικά μεγέθη των περιοχών αυτών⁴². Τα νησιά, τα οποία ορίστηκαν, τις περισσότερες φορές, ως τόποι εκτοπισμού είναι η Σίκινος (24 φορές) και ακολούθως η Ιθάκη (21 φορές), με κριτήριο προφανώς, για το δεύτερο, της γειννίασης με τον Ηπειρωτικό χώρο. Αντιθέτως η Κίμωλος, το Ληξούρι και η Νάξος επιλέχθηκαν προς εκτοπισμό μόνο μία φορά. Μεταξύ των εν λόγω περιπτώσεων εμφανίζονται 4 εκτοπισμένοι για τους οποίους δεν προσδιορίζεται από τις πηγές μας ο τόπος του εκτοπισμού.

Πίν. 16 Η γεωγραφία των εκτοπισμών

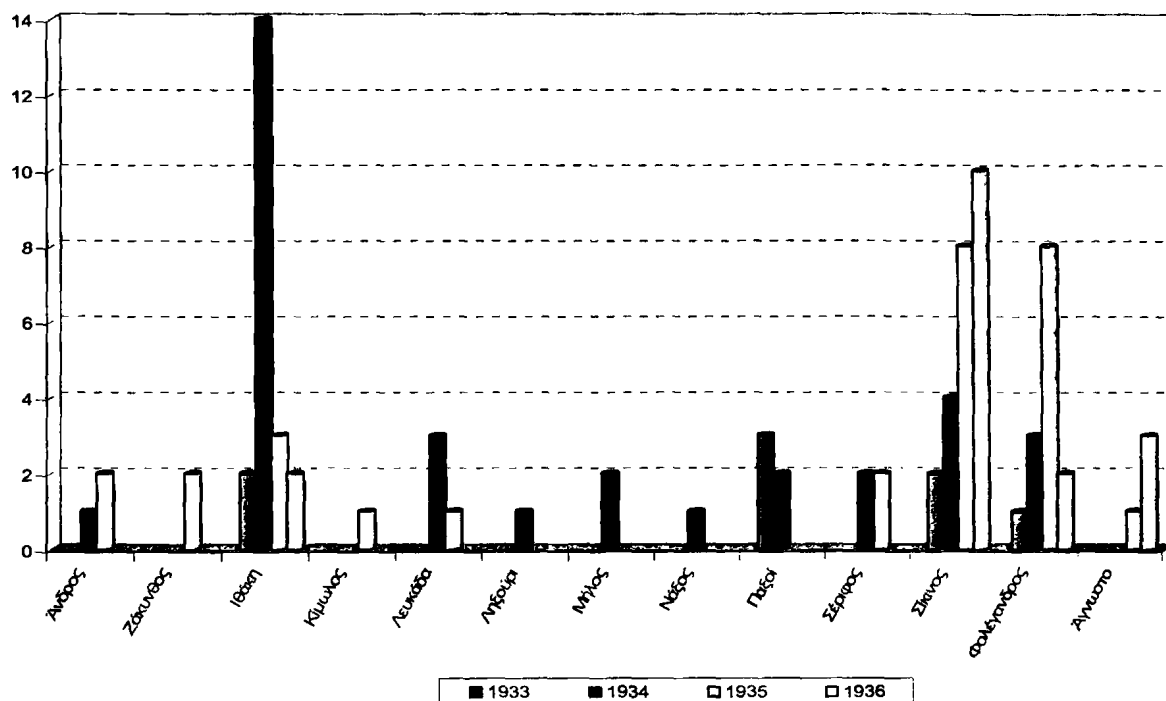
Τόπος Εκτοπισμού	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Άνδρος		1	2		3
Ζάκυνθος			2		2
Ιθάκη	2	14	3	2	21
Κίμωλος			1		1
Λευκάδα		3	1		4
Ληξούρι		1			1
Μήλος		2			2
Νάξος		1			1
Παξοί	3	2			5
Σέριφος		2	2		4
Σίκινος	2	4	8	10	24
Φολέγανδρος	1	3	8	2	14
Άγνωστο			1	3	4
Σύνολο	8	33	28	17	86

Εξυπακούεται, ωστόσο, ότι η ποινή του εκτοπισμού από την πλειοψηφία των εφημερίδων αντιμετωπίστηκε με την γνωστή διάσταση που απέδιδε ο τύπος στα

⁴² Σχετικά βλ. Κώστας Κόμης, *Νησιωτικά, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, δημογραφικές ανακατατάξεις και οικονομικές διαμορφώσεις. Από την οθωμανική περίοδο στον 20ό αιώνα*, Ιωάννινα 2004, σσ. 90 - 95.

γεγονότα της περιόδου. Κατέγραφε με συνεχόμενα άρθρα του⁴³ τις περιπτώσεις

Γράφ. 20 Η γεωγραφία των εκτοπισμών

ζωοκλοπών και ιδιαίτερος απέδιδε μία εντονότερη έμφαση στις συλλήψεις ζωοκλοπών στο πλαίσιο καλλιέργειας και ενός κλίματος εκφοβισμού. Το ύφος και οι λέξεις στα δημοσιεύματα παρουσιάζονται, εδώ επίσης, ανάλογα με τους απότερους στόχους του συντάκτη. Διατηρείται δηλαδή η τακτική προτροπής του κράτους για

⁴³ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 20-11-1934, Αρ. 2386 (αφορά κλοπή 4 προβάτων στον Ελαφότοπο Ζαγορίου), της 25-11-1934, Αρ. 2391 (αφορά κλοπή 1 εριφίου), της 14-12-1934, Αρ. 2410 (αφορά κλοπή 1 προβάτου από σκηνίτη), της 15-12-1934, Αρ. 2412 (αφορά ζωοκλοπή στο Πωγώνι), της 2-6-1933, Αρ. 1897 (αφορά κλοπή 1 κριού), της 4-1-1934, Αρ. (αφορά κλοπή 3 αιγοπροβάτων στο Τέρροβο), της 7-11-1934, Αρ. (αφορά κλοπή προβάτων στους Ασπραγγέλους), της 16-6-1936, Αρ. 2809 (αφορά), της 28-6-1936, Αρ. 2820 (αφορά σύλληψη ζωοκλοπών 4 προβάτων στο Μέτσοβο), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 3-11-1933, Αρ. 833/42612 (αφορά κλοπή δύο ίπων στο Μπισδούνι) της 7-11-1933, Αρ. 833/42614 (αφορά ζωοκλοπή στα περίχωρα των Ιωαννίνων), της 9-2-1935, Αρ. 7837/219 (αφορά σύλληψη ζωοκλοπών 7 αμνών), της 27-2-1935, Αρ. 7837/227 (αφορά σύλληψη του φυγόποινου σκηνίτη - ζωοκλέφτη Ε ... καταδικασμένου με 10 μήνες εκτόπιση), της 12-4-1935, Αρ. 7837/256 (αφορά σύλληψη Γ ... και Ι ... ζωοκλοπών από τα Σερβιανά), της 21-5-1935, Αρ. 7837/286 (αφορά σύλληψη του σκηνίτη Γ ... κατηγορουμένου για ζωοκλοπή ενός ίπου), της 24-5-1935, Αρ. 7837/289 (αφορά σύλληψη του εκ Μανωλιάσας Ε ... ζωοκλέφτη), της 29-5-1935, Αρ. 7837/293 (αφορά σύλληψη του Γ ..., κατηγορουμένου για κλοπή 2 προβάτων στο Μέτσοβο), της 30-5-1935, Αρ. 7837/294 (αφορά σύλληψη του Ι ..., κατηγορουμένου για κλοπή ζωών από ποίμνιο στην Αγία Κυριακή Παραμυθίας), της 22-6-1935, Αρ. 7837/314 (αφορά σύλληψη των ζωοκλοπών Κ ... και Γ ... από τα Μάρμαρα), της 3-7-1935, Αρ. 7837/323 (αφορά σύλληψη του ζωοκλέφτη Δ. Π. από τη Μουσιωτίτσα), της 9-7-1935, Αρ. 7837/328 (αφορά σύλληψη των ζωοκλοπών Ι ... και Α ... από την Αετομηλίτσα, κατηγορουμένων για κλοπή 3 προβάτων), της 24-8-1935, Αρ. 7837/367 (αφορά σύλληψη των ζωοκλοπών Β ..., Σ ... και Α ... από την Νεοκαισάρεια, κατηγορουμένους για ζωοκλοπή σε βάρος του ομοχωρίου τους Π ...), της 26-8-1935, Αρ. 7837/368 (αφορά σύλληψη του ζωοκλέφτη Ε ... από τους Νεγράδες), της 8-9-1935, Αρ. 7837/379 (αφορά αφαίρεση ίπου από τον παραγωγέα Γ ...), της 16-11-1935, Αρ. 7837/458 (αφορά σύλληψη του ζωοκλέφτη Γ ... από το Κουτσελιό), εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 11-2-1935, Αρ. 332/211 (αφορά σύλληψη ζωοκλοπών από την περιοχή των Φιλιατών) και εφημερίδα ΘΕΣΠΡΩΤΙΑ της 2-8-1933, Αρ. 136 (αφορά σύλληψη του ζωοκλέφτη Ι ..., κατηγορουμένου για απόπειρα ζωοκλοπής στον Παλαμιά Θεσπρωτίας).

άμεση καταστολή και επικροτείται ή και ενθαρρύνεται ακόμη η ποινή του εκτοπισμού. Έτσι, κρατική διοίκηση και τύπος συνταυτίζονται στις θέσεις τους και συγκλίνουν. Λόγου χάρη, στην έκθεση του Γενικού Διοικητού Ηπείρου Καλκάνη προς την Κυβέρνηση το 1934 διατυπώνεται με σαφήνεια ότι «... η ανέκαθεν σοβούσα εν Ηπείρω ζωκλοπή περιορίσθη σημαντικώς, κατόπιν αποτελεσματικής παρακολουθήσεως των υπόπτων και εφαρμογής του μέτρου του εκτοπισμού ...»⁴⁴. Στην ίδια κατεύθυνση με το κλίμα της εποχής εντάσσεται και ο δημοσιογράφος της εφημερίδας «Θεσπρωτία», ο οποίος κατέληγε για τους εκτοπισμούς: «... το μέτρον τούτο, παρ' όλην την σκληρότητά του, θ' αποβή σωτήριον διά την κτηνοτροφίαν, αρκεί μόνον να μη εύρουν μερικοί την ευκαιρίαν να εκδικηθούν προσωπικούς των εχθρούς, κατορθώνοντες να εκτοπίσουν αυτούς ως ζωοκλέπτες αδίκως. Επικροτούμεν το μέτρον τούτο προς σωτηρίαν ιδίως των κτηνοτροφικών περιφερειών...»⁴⁵.

⁴⁴ Έκθεση προς την Κυβέρνηση αφορούσα το διάστημα από 1 Απριλίου 1933 μέχρι 1934 υπό του Γενικού Διοικητού Ηπείρου κ. Καλκάνη (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 20-6-1934, Αρ. 7835/41).

⁴⁵ Εφημερίδα ΘΕΣΠΡΩΤΙΑ της 12-7-1933, Αρ. 133. Επίσης βλ. σχετικά για το ίδιο θέμα στην ίδια εφημερίδα το άρθρο «Ζωοκλοπή» (6-9-1933, Αρ. 141) και το άρθρο «Η ζωοκλοπή και η ληστεία» (1-11-1933, Αρ. 149).

B) Εγκλήματα κατά της ζωής: διαπροσωπικές εντάσεις και συγκρούσεις.

Η αγροτική ενδοχώρα, σε σύγκριση με την πόλη, διέθετε σχετική ποικιλία και μία υψηλή αριθμητικά συχνότητα παραβατικοτήτων, απόρροια των έντονων, σχετικώς, διαπροσωπικών εντάσεων και συγκρούσεων. Κύριο στοιχείο διερεύνησης της ενότητας είναι τα συμβάντα ανθρωποκτονίας, τα οποία, εκ των πραγμάτων, ελάμβαναν διαφορετικό χαρακτήρα σε σχέση με αυτά της πόλης. Δεν είναι μόνον η αριθμητική υπεροχή σχετικών περιστατικών στην αγροτική ενδοχώρα, που συντελεί σε αυτήν την πραγματικότητα, αλλά και μία σειρά κοινωνικών χαρακτηριστικών, παρεπόμενο των αιτιών που συντελούσαν στα εγκλήματα κατά ζωής. Σε αυτά έρχονται να προστεθούν ιστορικά ζητήματα και κατάλοιπα παρελθόντων ετών που συνέβαλαν στην διατήρηση ανάλογων φαινομένων.

Ο πρωταρχικός προβληματισμός μας αφορά τον μεγάλο αριθμό των καταγεγραμμένων ανθρωποκτονιών, αναιρέσεων ή αποπειρών, διαπιστωμένων είτε μέσω των δικαστικών αρχείων είτε μέσω του τύπου. Ποιες ήσαν, όμως, οι αιτίες αυτής της πραγματικότητας και γενικότερα τι υποδηλώνει η έξαρση των φαινομένων κατά την μεταβενιζελική περίοδο; Πρόκειται για βασικά ερωτήματα που έχουμε ήδη θέσει ανωτέρω αλλά που θα μας απασχολήσουν και πάλι. Παράλληλα, όμως, θα προσπαθήσουμε να ανιχνεύσουμε στοιχεία για τις αξίες και το κοινωνικό περιβάλλον καθώς και το ιδιαίτερο σύστημα κανόνων που διέπει την ζωή των χωριών. Είναι ευδιάκριτη κατά την δεκαετία του 1930 επίσης - όπως άλλωστε και παλαιότερα - η επικράτηση ενός ιδιαίτερου εθιμικού δικαίου στην αγροτική ενδοχώρα, το οποίο καθόριζε ή έστω επηρέαζε την καθημερινή ζωή.

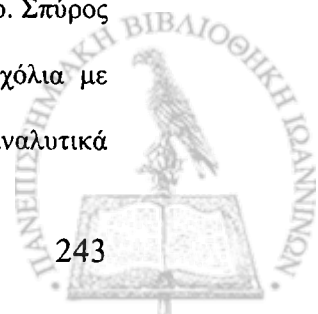
Αν θελήσουμε από την αρχή να οριοθετήσουμε τα σημεία, τα οποία λειτούργησαν ενισχυτικά στην συντήρηση αυτού του είδους της εγκληματικότητας, θα τονίζαμε την αυξημένη σημασιολογικά επιμονή και προτεραιότητα στα όπλα. Η τελευταία αναδεικνύεται μέσα από το πολεμικό κλίμα της εποχής¹, ιδιαιτέρως της μικρασιατικής εκστρατείας² και συνδέεται με την περίοδο του Μεσοπολέμου ως μία μεταβλητή αλληλεξάρτησης. Ο παράγοντας των πολέμων συνέτεινε ιδιαίτερα για τους κατοίκους της υπαίθρου ώστε να διαθέτουν και να χρησιμοποιούν όπλα, ενώ και το ίδιο το περιβάλλον της πειθαρχησης της κοινωνίας, μέσω της χρήσης του όπλου, συνέβαλε σημαντικά. Φυσικά, διακρίνουμε σε αυτές τις περιπτώσεις και την διαχρονική αξία της χρήσης του όπλου, ως ένα παραδοσιακό σύμβολο κυριαρχίας³. Στην ίδια κατεύθυνση θα διαπιστώσουμε και την υψηλή επιρροή των διαδεδομένων αντιλήψεων περί τιμής⁴. Αυτή, ως κυρίαρχη κοινωνική αξία, για τους κατοίκους της περιφέρειας (και όχι μόνον αυτής) πολλές φορές αποτέλεσε κίνητρο για μία

¹ Άλκης Ρήγος, *Τα κρίσιμα χρόνια 1922 - 1935*, τόμ. Α', Αθήνα 1995, σσ. 17 - 35, 81 - 98, Νίκος Γ. Σβορώνος, *Επισκόπηση της Νεοελληνικής ιστορίας*, Αθήνα 1994, σσ. 115 - 132, Γεώργιος Ν. Μοσχόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνικού κράτους, πολιτικές προσεγγίσεις*, τόμ. Α', 1832 - 1940, Αθήνα 1997, σσ. 125 - 169.

² Αλέξανδρος Δεσποτόπουλος, «Η Μικρασιατική Καταστροφή», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΕ', Αθήνα 2000, σσ. 200 - 233, Κ. Γ. Πανατζής, *Συμβολή εις την ιστορίαν της Μικρασιατικής εκστρατείας (1912 - 1922)*, Αθήνα 1969 και Richard Reinhardt, *Οι στάχτες της Σμύρνης* (μτφ. Σπύρος Θεοδωρόπουλος), Αθήνα 1973.

³ Σχετικά βλ. Διονύσης Τζάκης, «Διαχείριση των συγκρούσεων στον αρματολισμό: Σχόλια με αφορμή ένα τραγούδι», *Δοκίμες*, τχ. 3 (Άνοιξη 19958), σσ. 157 - 163.

⁴ Για τον καθοριστικό ρόλο της τιμής στην διάπραξη ενός εγκλήματος έχουμε ασχοληθεί αναλυτικά στο κεφάλαιο ΙΙΙΙα σσ. 111 - 113.

ανθρωποκτονία. Ισχυρές αντιλήψεις περί ηθικισμού, σε συνδυασμό με την επίκληση της τιμής, είχαν ως απόληξη εντάσεις σε προσωπικό, οικογενειακό και ευρύτερα κοινωνικό επίπεδο. Η συχνότητα των παιδοκτονιών, λόγου χάρη, είναι φαινόμενο που απορρέει από ένα ηθικιστικό σύστημα αξιών που διέπει την ζωή της επαρχίας. Παράλληλα, συνυπολογίζουμε την αντεκδίκηση και τον ανταγωνισμό, στοιχεία συνδεδεμένα τόσο με την υπερηφάνεια όσο και με την εκδήλωση της αντρικής κυριαρχίας⁵. Πέραν όμως αυτών των στοιχείων, ανεξάρτητοι παράγοντες όπως η ληστεία προς εξασφάλιση οικονομικών οφελών, φαινόμενο ιδιαίτερα εμφανές ακόμη και τώρα στην αγροτική ενδοχώρα, αποτέλεσε κίνητρο ή αφορμή για την αφαίρεση μίας ζωής. Τέλος, εντοπίσαμε εστίες πολιτικής αδιαλλαξίας και έντασης που οδήγησαν σε σχετικά φαινόμενα. Συνεπώς, αν προχωρήσουμε σε ένα πρώτο συμπέρασμα, θα λέγαμε ότι στην αγροτική ενδοχώρα διαπραγματευόμαστε περιπτώσεις κυρίως κακουργηματικών ανθρωποκτονιών σε σύγκριση με την πόλη, όπου διακρίναμε πέραν των κακουργημάτων και αρκετές ανθρωποκτονίες εξ αμελείας⁶, όπως τα τροχαία ατυχήματα⁷.

Την τελευταία διαπίστωση την αντιλαμβανόμαστε ξεκάθαρα μέσω των επομένων πινάκων, στους οποίους διακρίνουμε μία καθολική υπεροχή των παραπεμπτικών βουλευμάτων σε βαθμό κακουργήματος και ένας μικρός αριθμός σε βαθμό πλημμελήματος. Ειδικότερα, στον πρώτο πίνακα (πίν. 17), ο οποίος καταγράφει τις εκδικασθείσες υποθέσεις εγκλημάτων κατά της ζωής σε βαθμό του πλημμελήματος, τα διαθέσιμα αρχεία, μας γνωστοποίησαν μόνον 10 υποθέσεις. Αντιθέτως, το αντίστοιχο αριθμητικό μέγεθος για τα εξεταζόμενα φαινόμενα στην πόλη των Ιωαννίνων έφτανε τις 47 περιπτώσεις. Κάτι, που φυσικά μας προβληματίζει και θα μπορούσε να περιγράψει έστω, εν μέρει, πως οι κατηγορούμενοι της πόλης, λόγω μεγαλύτερης πρόσβασης στα δίκτυα αποφάσεων κεντρικής και τοπικής εξουσίας, είχαν ευνοϊκές δικαστικές εκβάσεις στις υποθέσεις τους. Επίσης, ο μικρός αριθμός των πλημμελημάτων στην ύπαιθρο, σε σχέση με τις ανθρωποκτονίες, οφείλεται και στο ότι οι πιθανότητες σχετικών περιπτώσεων στην ενδοχώρα ήσαν ολιγότερες, όπως οι θάνατοι από τροχαίο ατύχημα. Από μία σύγκριση των κατωτέρω στοιχείων προκύπτει ότι μόνον 2 από τις 10 υποθέσεις⁸ είχαν καταδικαστική απόληξη, ενώ οι υπόλοιπες 8 είχαν αθωωτική έκβαση⁹. Επίσης, ο μεγαλύτερος αριθμός υποθέσεων ανθρωποκτονιών καταγράφεται το 1934, οπότε συναντούμε τόσο το υψηλότερο αριθμητικό μέγεθος για τις αθωωτικές εκβάσεις (5 περιπτώσεις), όσο και τις 2 (μόνον) καταδικαστικές περιπτώσεις. Καθώς προκύπτει στις 2 τελευταίες υποθέσεις επιβλήθηκαν ποινές φυλακίσεως έως

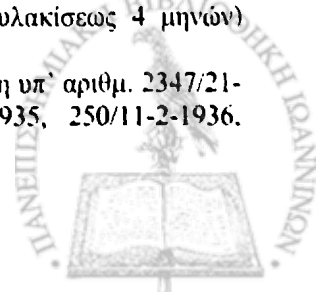
⁵ Μαρί - Ελίζαμπετ Αντμαν, *Βία και Πονηριά, άντρες και γυναίκες σ' ένα ελληνικό χωριό*, Αθήνα 1987.

⁶ Στις δικαστικές πηγές, τις εκδικάσεις των ανθρωποκτονιών σε βαθμό πλημμελήματος τις ευρίσκουμε ως «ανθρωποκτονίες εξ αμελείας».

⁷ Κάτι ανάλογο εξάγεται και μέσω της επίσημης Στατιστικής Εγκληματικότητας της περιφέρειας, από την Γενική Διοίκηση Ηπείρου, για τον μήνα Αύγουστο του 1935. Είναι ενδεικτικό ότι μόνον σε ένα μήνα σημειώθηκαν 4 φόννοι, 1 απόπειρα φόνου, 1 ανθρωποκτονία εξ αμελείας και 1 απόπειρα αναίρεσης (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΒΗΜΑ της 5/10/1935, Αρ. 243).

⁸ Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1813/28-9-1935 (αφορά ανθρωποκτονία εξ' αμελείας στις 15-7-1934, από τον στρατιώτη Κ ... στο Φλαμπουράρι με καταδικαστική ποινή φυλακίσεως 4 μηνών) και 1320/18-6-1935 (αφορά ανθρωποκτονία εξ αμελείας στις 9-12-1934, από τον υπονωματάρχη Α... στο Τρικόρυφο με ποινή φυλακίσεως 4 μηνών) (Α.Π.Ι.).

⁹ Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων με αθωωτική έκβαση υπ' αριθμ. 2347/21-11-1933, 2475/24-6-1934, 2432/20-11-1934, 2591/4-12-1934, 1813/28-9-1935, 250/11-2-1936, 1561/11-8-1936, 2662/5-12-1936 (Α.Π.Ι.).

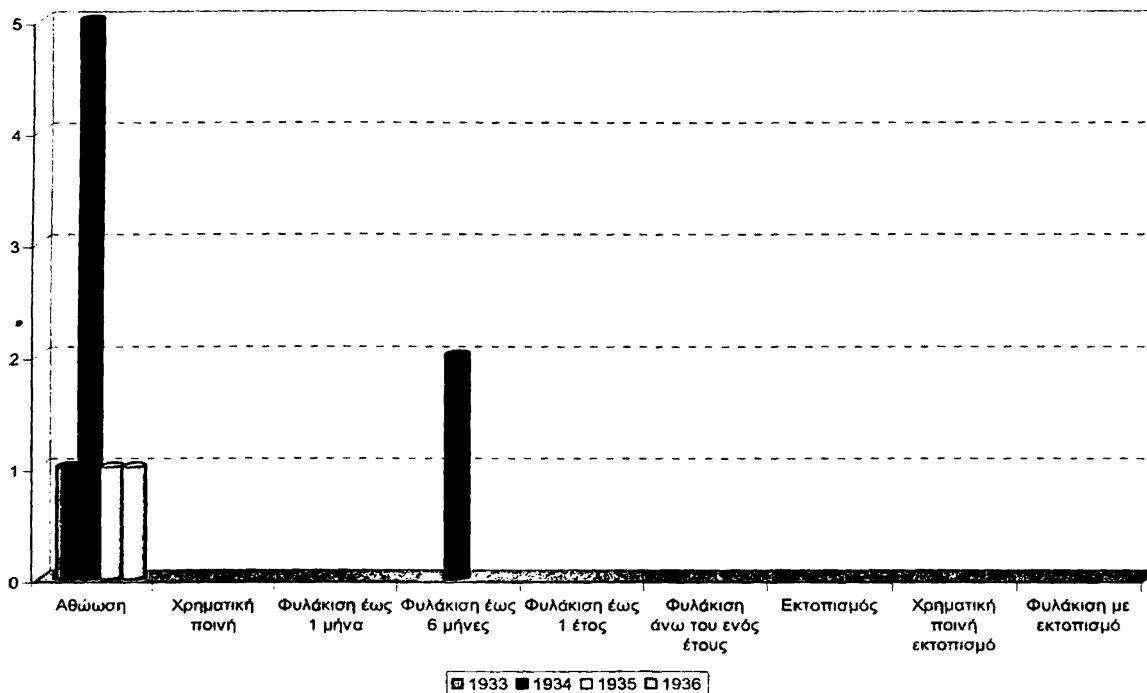

6 μήνες. Αντίστοιχα, στα υπόλοιπα 3 έτη καταγράφηκαν μεμονωμένα περιστατικά, των οποίων η έκβαση ήταν αθωωτική.

Πίν. 17 «Εγκλημα και τιμωρία»: εγκλήματα κατά ζωής σε βαθμό πλημμελήματος.

Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Αθώωση	1	5	1	1	8
Χρηματική ποινή					
Φυλάκιση έως 1 μήνα					
Φυλάκιση έως 6 μήνες		2			2
Φυλάκιση έως 1 έτος					
Φυλάκιση άνω του ενός έτους					
Εκτοπισμός					
Χρηματική ποινή εκτοπισμό					
Φυλάκιση με εκτοπισμό					
Σύνολο	1	7	1	1	10

Γράφ. 21 «Εγκλημα και τιμωρία»: εγκλήματα κατά ζωής σε βαθμό πλημμελήματος.

Σε αυτό το σημείο περνούμε στην διερεύνηση του χρόνου τελέσεως των ανθρωποκτονιών ή των σχετικών αποπειρών κατά την μεταβενιζελική περίοδο. Η βοήθεια που μας προσφέρει ο επόμενος πίνακας (πίν. 18) για την διερεύνηση αυτού του στόχου είναι σημαντική, καθώς αναδεικνύεται μία ποινική πραγματικότητα ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα. Για πρώτη φορά, έως τώρα, συναντούμε την μεγαλύτερη αριθμητική υπεροχή των κακουργηματικών υποθέσεων σε αντίθεση με αυτές σε βαθμό πλημμελήματος. Διακρίνουμε δηλαδή πως, από τις 50 συνολικά αποδεδειγμένες υποθέσεις ανθρωποκτονιών ή απόπειρες, μόνον για 2 προέκυψαν πλημμεληματικές καταδικαστικές αποφάσεις, ενώ για τις υπόλοιπες 48 εκδόθηκαν παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος.

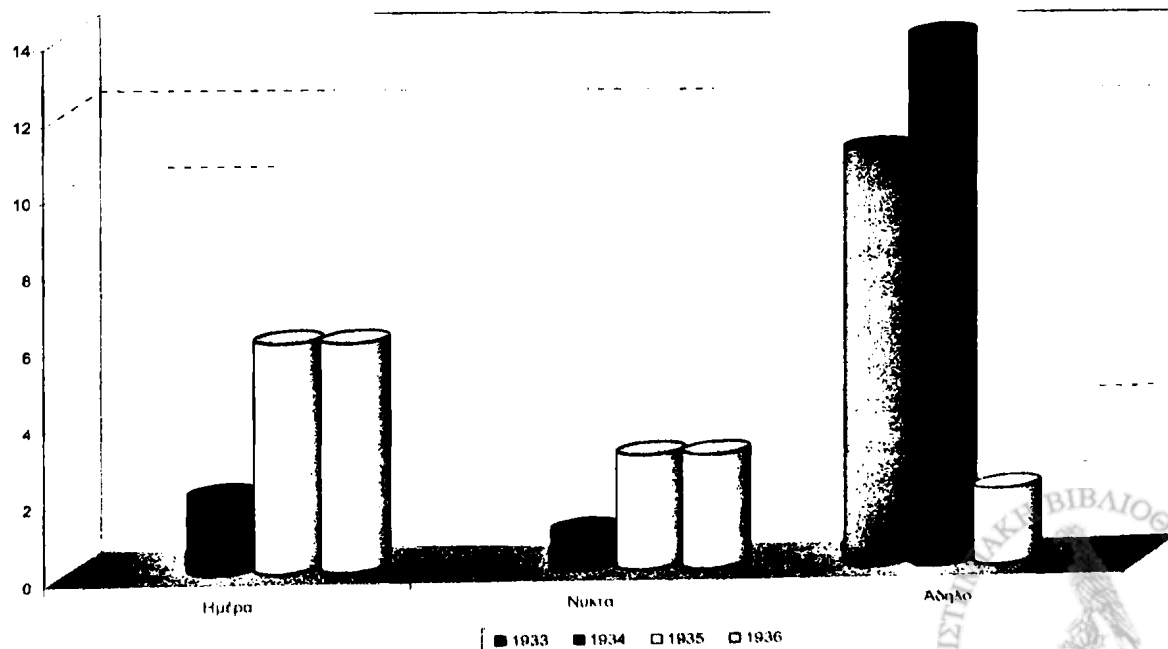

Πίν. 18. Χρόνος τελέσεως εγκλημάτων κατά ζωής (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου και παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος).

Χρόνος	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Ημέρα		22	6	6	16
Νύκτα		1	3	3	7
Άδηλο	11	14	2		27
Σύνολο	11	19	11	9	50

Συνεπώς, εδώ περιγράφεται με σαφήνεια αυτό που ήδη επισημάναμε, ότι η συχνότητα των παραβάσεων είναι αυξημένη και ο χαρακτήρας αυτών καταγράφεται περισσότερο βίαιος. Εξετάζοντας τώρα τα μεγέθη, διαπιστώνουμε ότι η πλειοψηφία των κακουργημάτων πραγματοποιήθηκε το 1934 (17 περιπτώσεις), ενώ παρατηρείται μία αριθμητική ισορροπία μεταξύ των ετών 1933 και 1935 (από 11 περιπτώσεις). Απεναντίας, κατά το 1936 σημειώνεται ο μικρότερος αριθμός κακουργημάτων για την μεταβενιζελική περίοδο (9 υποθέσεις). Αναμφισβήτητα, ο πίνακας αποδίδει μία σαφή εικόνα του χρόνου τελέσεως των συγκεκριμένων πράξεων, υποδεικνύοντας ότι ο μεγαλύτερος αριθμός εγκλημάτων πραγματοποιήθηκε κατά την διάρκεια της ημέρας (16 υποθέσεις), ενώ κατά την διάρκεια της νύκτας συνέβησαν λιγότερα περιστατικά (7 υποθέσεις). Κάτι, που έρχεται σε πλήρη αντίθεση με το φαινόμενο των ζωοκλοπών, την διάπραξη των οποίων ευνοούσε η νύκτα. Εκείνο όμως που πιθανόν να μας προκαλέσει το ενδιαφέρον είναι τα υψηλά αριθμητικά μεγέθη της κατηγορίας του αδήλου κατά τα έτη 1933 και 1934. Πράγματι, και ιδιαιτέρως κατά το έτος 1933, δεν ευρίσκουμε καμία αναφορά στις κατηγορίες ημέρα και νύκτα, ενώ αντίστοιχα μικρά είναι και τα μεγέθη κατά το έτος 1934. Κάτι, που ωστόσο οφείλεται στην μη εύρεση των εν λόγω βουλευμάτων, των οποίων όμως είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε την ύπαρξη μέσω των Ευρετηρίων Βουλευμάτων. Εκτιμάται, πάντως, ότι τα περισσότερα περιστατικά πραγματοποιήθηκαν κατά την διάρκεια της ημέρας.

Γράφ. 22. Χρόνος τελέσεως εγκλημάτων κατά ζωής (παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος)

Προσκομίζοντας μία γενική αλλά και ενδεικτική εικόνα για το επίπεδο των συγκρούσεων και εντάσεων στην αγροτική ενδοχώρα, θα προσπαθήσουμε τώρα, προσεγγίζοντας τα ίδια τα συμβάντα, να αντλήσουμε στοιχεία για τις διαπροσωπικές σχέσεις και το κοινωνικό περιβάλλον, εντάσσοντας αυτά στο ιστορικό πλαίσιο της εποχής. Κατ' αρχήν, εκείνο το οποίο αξίζει ιδιαίτερης μνείας είναι η μεγάλη συχνότητα των ανθρωποκτονιών. Διακρίναμε σε εβδομαδιαία σχεδόν βάση, τόσο μέσω του τύπου όσο και μέσω των δικαστικών αρχείων, την διάπραξη κάποιου φόνου στην περιφέρεια, ενώ παρουσιάζει ενδιαφέρον η κρατική αντιμετώπιση απέναντι στο φαινόμενο καθώς και η στάση του τύπου. Έτσι, για την επίτευξη των επιδιώξεων αυτών, θα προσφύγουμε σε μία θεματική προσέγγιση των περιστατικών, ενώ θα προβάλλονται γεγονότα και στοιχεία που φανερώνουν σταθερές των διαπροσωπικών σχέσεων στον αγροτικό χώρο και αντιμετωπίζονται συγκριτικά με αυτά της πόλης.

Αυτός, ακριβώς, ο συσχετισμός εμφανίζεται και από τα εγκλήματα «δια λόγους τιμής». Γεγονός, που μας δείχνει ότι ο αστικός πληθυσμός παρέμενε πιστός στις αρχές της γενέτειράς του, δηλαδή ήταν στην ουσία αγροτικός. Εξάλλου, σε όλον τον πληθυσμό ήταν σε λειτουργία ένα κοινό σύστημα κοινωνικών κωδίκων βασισμένο στις έννοιες της (ανδρικής) δύναμης, της υπερηφάνειας και της τιμής, Οφείλουμε να σημειώσουμε, πάντως, ότι οι παραδοσιακές κοινωνικές συνθήκες στην αγροτική ενδοχώρα ευνοούσαν ακόμη περισσότερο την ενίσχυση αυτού του συστήματος αξιών που η περίοδος επέβαλλε. Συγκεκριμένα, καθημερινές συνήθειες ένδειξης ανδρισμού, εντάσεις σε σχέση με την ισχυροποίηση των οικογενειακών δεσμών, αντιζηλίες και εκδικητικές πρακτικές μετατρέπονταν σε κίνητρο για την διενέργεια διαφόρων εγκληματικών ενεργειών¹⁰. Με τι μπορούσε όμως να είναι συνδεδεμένος ο ανδρισμός στην ύπαιθρο κατά την συγκεκριμένη περίοδο; Με την σεξουαλικότητα, τις σχέσεις με το άλλο φύλο και ευρύτερα με την εξέλιξη των διαπροσωπικών σχέσεων. Εξάλλου, δεν μπορεί να μην υποδηλώνει κάτι τέτοιο η συμπεριφορά δύο αγροτών οι οποίοι επιχείρησαν στα Παλαιά Αλώνια, τον Μάιο του 1933, να δολοφονήσουν τον Ε ... διότι «...ηρνείτο να συγκατανεύση εις τον γάμο του Μ. μετά της γυναικαδελφής του...»¹¹. Και αν η απόπειρα δολοφονίας αιτιολογείται στη λογική της διαφύλαξης της τιμής από τους δράστες, στα δεδομένα της εποχής και στην νοοτροπία τους, κατά πόσον δικαιολογείται όμως ο καθορισμός της τύχης μίας οικογένειας να εξαρτάται από τον μεγαλύτερο άνδρα του σογιού; Διότι αυτό ακριβώς αναδεικνύεται κατά την συγκεκριμένη περίπτωση, όταν το θύμα καθορίζει με την συμπεριφορά του την σημαντικότερη αξία για μία γυναίκα της αγροτικής ενδοχώρας: το γάμο της. Έτσι, στην λογική των δύο, δραστών και θύματος, οι ανωτέρω πράξεις φαντάζουν φυσιολογικές και εντάσσονται σε ένα σύστημα συμπεριφορών που αντικατοπτρίζει έναν κόσμο διαφορετικό από αυτόν της πόλης.

Ο τύπος φυσικά, όπως και ανωτέρω έχουμε διαπιστώσει, δημοσιεύει με λεπτομερείς αναφορές τα εγκλήματα «δια λόγους τιμής», ενώ η δικαιοσύνη καλείται, εν συνεχεία, να καταστείλει το περιγραφόμενο από τις εφημερίδες γεγονός. Έχει σημασία, ωστόσο, να αντιληφθούμε την φρασεολογία που χρησιμοποιούσαν οι εφημερίδες, καθώς ο τρόπος γραφής, οι λέξεις, το ύφος αφενός

¹⁰ Η Έφη Αβδελά ιδιαίτερα στο πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου της «*Δια λόγους τιμής*» προσεγγίζει αναλυτικά τις εν λόγω αιτιάσεις (Έφη Αβδελά, *Δια λόγους τιμής, Βία, συναισθήματα και αξίες στη μετεμφυλιακή Ελλάδα, ό. π.*, σσ. 37 - 97).

¹¹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 11/5/1933, Αρ. 40183 / 374232.

αποτυπώνουν τον προσανατολισμό του αναγνωστικού κοινού στο πλαίσιο συντήρησης των επιθυμητών κοινωνικών αξιών και αφετέρου υποδηλώνουν τη γενική αποδοχή από την πλειοψηφία των αναγνωστών¹². Έτσι, θα λέγαμε ότι ο τύπος έμμεσα καθρεφτίζει μία πραγματικότητα σε σχέση με την σημασία της τιμής στις αγροτικές κοινωνίες αλλά και την εφαρμογή αυτής στην καθημερινή συμπεριφορά. Λόγου χάρη, η εφημερίδα «Κραυγή» σε σχόλιο της για τα αίτια μίας ανθρωποκτονίας ισχυρίζεται ότι ο δράστης έπραξε τον φόνο «...ουχί δια λόγους τιμής, ως ισχυρίζεται ούτος, ίνα σώσει την κεφαλήν του...»¹³. Αναδεικνύεται, δηλαδή, από την εφημερίδα ότι ο φόνος για λόγους τιμής έχει περισσότερα ελαφρυντικά από τους υπολοίπους, οι οποίοι τελούνταν με διαφορετικά κίνητρα. Πάντως, η ίδια διαπίστωση εξάγεται και μέσω των ανθρωποκτονιών που ευρίσκουν δικαιολογία στην προφύλαξη του οικογενειακού θεσμού. Είναι ενδεικτική η διαπίστωση της εφημερίδας με αφορμή την δολοφονία, δια λόγους τιμής, μίας εγκυμονούσας οθωμανής από τον αδελφό της στους Φιλιάτες: «...Η κοινή γνώμη ομιλεί με ικανοποίηση για την πράξιν του Σ... που σίγουρα θ' ανακόψη οπωσδήποτε το ρεύμα του ηθικού κατακυλίσματος που τελευταία επεξετάθη και εις τον ηθικόν ως τώρα, τόπον μας»¹⁴. Επαναλαμβανόμενα, έτσι, περιστατικά με αφορμή εξωσυζυγικές σχέσεις, αντιζηλίες και σχετικές γενικές διαταράξεις των σχέσεων των δύο φύλων, καθώς και λόγοι καθημερινότητας που επισείουν την επίκληση της τιμής και της εκδίκησης, κυριαρχούν στην αγροτική ενδοχώρα, είτε πρόκειται για απόπειρες είτε για τετελεσμένες πράξεις. «...Υπόνοιαι στρέφονται κατά τινός συγχωρίου του φερομένου ως εραστού της συζύγου του παθόντος, όστις κατά τις πληροφορίες μας και συνελήφθη, και ο οποίος φαίνεται εφρόντισε ν' απαλλαγή του ενοχλητικού συζύγου...»¹⁵ έγραφε η «Ηπειρος» ενώ ο «Ηπειρωτικός Αγών» σημείωνε για άλλο συμβάν «...ο Ν... διατελών εις διάστασιν προς την συζυγόν Ε... εφόνευσε ταύτην καθ' ην στιγμήν την συνήντησεν...ο δράστης ακολούθως μετέβη εις την οικίαν του και ηυτοκτόνησε βληθείς εις το στόμα...»¹⁶. Συμπεριφορές, συνεπώς, οι οποίες καθορίζονταν από ένα πλαίσιο προτεραιοτήτων, που για τον κάτοικο της περιφέρειας είχε πρωτεύοντα ρόλο στην καθημερινότητά του. Κάτι, που εμφανίζεται και μέσω της συχνής επανάληψης των συμβάντων αλλά και της προβολής τους από τις εφημερίδες¹⁷.

¹² Σχετικά βλ. Έφη Λαμπροπούλου, Αλέξανδρος Αρφαράς, «Τύπος και εγκληματικότητα», *Εγκληματίες και Θύματα στο Κατώφλι του 21ου αιώνα (αφιέρωμα στη μνήμη Ηλία Δασκαλάκη)*, Αθήνα 2000, σσ. 431 - 444.

¹³ Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 7-8-1933, Αρ. 263/142. Πρόκειται για φόνο που έλαβε χώρα στην Έλεξνα.

¹⁴ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 15/3/1933, Αρ. 1831.

¹⁵ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 10/5/1934, Αρ. 7835 / 8. Πρόκειται για έγκλημα που πραγματοποιήθηκε κατά τις νυκτερινές ώρες της 8ης προς 9ης Μαΐου 1934 στο χωριό Καβαλλάριο, με θύμα τον εικοσαετή Γεώργιο Τόλη.

¹⁶ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 21/4/1936, Αρ. 2133. Πρόκειται για περιστατικό το οποίο έλαβε χώρα στο Μαυρονόρος.

¹⁷ Αναλυτικά, εντοπίσαμε στις εφημερίδες τα ακόλουθα γεγονότα: εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 11/5/1933, Αρ. 40183/374232 (αφορά απόπειρα δολοφονίας του Β... από τον Ε... επειδή δεν συμφωνούσε ώστε να νυμφευθεί την γυναικαδελφή του), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 15/3/1933, Αρ. 1831 (αφορά φόνο οθωμανής από τον αδελφό της Σ... στους Φιλιάτες για λόγους τιμής), εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 29/6/1933, Αρ. 828 (αφορά τον φόνο της Α... από τον σύζυγό της Μ... επειδή την συνέλαβε με τον εραστή της), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 8/7/1933, Αρ. 1928 και εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 7/8/1933, Αρ. 263/142 (αφορά τον φόνο του Ν... στην Έλεξνα από την Β... διά λόγους τιμής), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 1/8/1933, Αρ. 1948 και της 5/8/1933, Αρ. 1952 (αφορά τον φόνο της 18έτιδος Μ... από τον Χ... στην Κόνιτσα διότι το θύμα είχε απορρίψει πρόταση γάμου του δράστη), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 20/8/1933, Αρ.

Ίδιες διαπιστώσεις θα λέγαμε ότι εξάγουμε και από τις δικαστικές πηγές. Τα συγκεκριμένα εγκλήματα, εκ των πραγμάτων, αντιμετωπίζονται δικαστικά μόνον στο βαθμό του κακουργήματος, με αποτέλεσμα την έκδοση ανάλογων βουλευμάτων¹⁸. Στις περισσότερες περιπτώσεις ο δράστης περιγράφεται να επιδιώκει την διαφύλαξη πρωτίστως της προσωπικής του τιμής, του ανδρισμού του και ευρύτερα της τιμής της οικογένειάς του, όταν αυτή απειλείται ιδιαίτερα από άλλον άνδρα. Αυτό εξάλλου μας δεικνύουν και συγκεκριμένες φράσεις που ευρίσκουμε στα βουλεύματα, ιδιαίτερα κατά την αιτιολόγηση της πράξης σε σχέση με τη συμπεριφορά του θύματος: «...την κατέλαβε επ' αυτοφώρω...», «...προσπάθησε να βιάση...» ή «...διετρήει παρανόμους, αθεμίτους σχέσεις...». Παράλληλα, κατά την συνήθη πρακτική της εποχής¹⁹ διακρίναμε στα κείμενα μία τάση απουσίας της γυναικείας μορφής, παρά το ότι αυτή, κατά μεγάλο βαθμό, αποτελούσε μέρος της ίδιας της πράξης. Ακόμη και στην περίπτωση που το θύμα ήταν γυναίκα, το κεντρικό πρόσωπο στο δικαστικό κείμενο παραμένει ο άντρας και οι πράξεις αυτού επιδέχονται κυρίως την σχετική ανάλυση και κρίση. Πέραν όμως αυτών των στοιχείων αξιακής προτεραιότητας, διακρίναμε μία ξεκάθαρη αποφασιστικότητα ανάληψης προσωπικής πρωτοβουλίας του δράστη και διευθέτησης κάθε ζητήματος. Ένας νέος άνθρωπος, επί παραδείγματι, τον

4261/3810, εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 21/8/1933, Αρ. 842 και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 20/8/1933, Αρ. 1967 (αφορά τον φόνο του Κ... από τον Κ... στο Αλποχώρι Δωδώνης διότι «το θύμα επιτίθετο με ανήθικους σκοπούς εναντίον της συζύγου του»), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 26/10/1933, Αρ. 833/42599 (αφορά τον φόνο της Γ... στη θέση «Πλατάνια» Κοντινού διά λόγους τιμής), εφημερίδα ΘΕΣΠΡΩΤΙΑ της 28-2-1934, Αρ. 166 και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 7/3/1934, Αρ. 2133 (αφορά δολοφονία του βλαχοποιμένα Π... από τον τσέλιγκα Ζ... στην Σπάταρη εξ αφορμής μίας γυναίκας), Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 10/5/1934, Αρ. 7835/8 (αφορά φόνο την νύχτα της 8ης προς 9ης Μαΐου 1934 στο χωριό Καβαλλάριο, του εικοσαετή Γ... από τον εραστή της συζύγου του), εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 5/7/1934, Αρ. 911 και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 1/7/1934, Αρ. 2245 (αφορά απόπειρα δολοφονίας τεσσάρων ανθρώπων από τον Δ... στην Κοσμηρά διά λόγους τιμής, εξ αφορμής μίας γυναικός), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 4/10/1934, Αρ. 7837/117, της 5/10/1934, Αρ. 7837/118, της 6/10/1934, Αρ. 7837/119, εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 25/3/1936, Αρ. 2741 (αφορά φόνο του Β... στην θέση «Αγία Παρασκευή» Κράνης για λόγους εκδικήσεως), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 3/9/1935, Αρ. 7837/374 (αφορά φόνο του Δ... από τον Ν... διότι το θύμα παρενοχλούσε την σύζυγο του δράστη), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 21/4/1936, Αρ. 2763 και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 14-5-1936, Αρ. 8397/19 (αφορά δολοφονία της Δ... από τον σύζυγό της Ν... στο Μαυρονόρος δια λόγους τιμής), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 22/4/1936, Αρ. 2764 και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 22/4/1936, Αρ. 8397/2 (αφορά δολοφονία του Β... από τον πεθερό του Κ... στο Γρεβενήτι διά λόγους τιμής), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 28/4/1936, Αρ. 2769 (αφορά δολοφονία της κόρης του από τον Α... ο οποίος την είχε καταστήσει έγκυο στην Κωστανιανη), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 1/5/1936, Αρ. 2772 (αφορά δολοφονία του δικηγόρου Σ... από τον Α... στο Δελβινάκι διά λόγους τιμής).

¹⁸ Βουλεύματα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 227/31-3-1935 (αφορά φόνο του ... στην Κοσμηρά την νύχτα 29-30 Ιουνίου 1934, εξαιτίας της απαγωγής της κόρης του θύματος), 133/22-2-1935 (αφορά ανθρωποκτονία του 17ετούς Α... στο χωριό Λαγκάδα στις 22 Φεβρουαρίου 1935, από συγγενείς της μνηστής του ώστε να μην την νυμφευθεί), 1113/17-12-1935 (αφορά φόνο του ... στο Ασβεστοχώρι στις 2 Σεπτεμβρίου 1935 από τον ..., διότι είχε σχέσεις με την γυναίκα του δράστη), 143/12-3-1936 (αφορά φόνο του ... στο Σταυράκι την 12η Μαρτίου 1936 από τον υιό του, επειδή κατά τον δράστη ο πατέρας του δεν μεριμνούσε για την οικογένειά του), 347/12-1-1936 (αφορά φόνο του Ε... στην Δράγανη την 12η Ιανουαρίου 1936, διότι το θύμα ζητούσε προίκα από τον πεθερό του), 429/24-4-1936 (αφορά φόνο του ... στην Καρύτσα την 22η Μαρτίου 1936), 514/20-5-1936 (αφορά φόνο του ... στην Πέτρα την 21η Απριλίου 1936), 795/16-9-1936 (αφορά φόνο του ... στο Ρωμανό την 16η Σεπτεμβρίου 1936, διότι το θύμα προσπαθούσε να απαγάγει την κόρη του δράστη), (Α.Π.Ι.).

¹⁹ Έφη Αβδελά, *Δια λόγους τιμής, Βία, συναισθήματα και αξίες στη μετεμφυλιακή Ελλάδα, ό. π., σ. 72.*

Δεκέμβριο του 1935, στο Σταυράκι σκότωσε τον πατέρα του και αξιολόγησε ιεραρχικά πρώτα την τιμή της οικογένειάς του, διότι σύμφωνα με αυτόν «...ο πατήρ του ήτο άσωτος και ουδαμώς εμερίμνα διά την οικογένειαν του...»²⁰. Ομοίως, έννοιες όπως η προίκα προβάλλουν ικανές για την αφαίρεση μίας ανθρώπινης ζωής, όταν δεν τηρούνταν οι υλικές απαιτήσεις μεταξύ γαμπρού και πεθερού²¹. Ο γεωργός ... σκότωσε τον γαμπρό του... στην Δράγανη, τον Ιανουάριο του 1936, διότι αδυνατούσε να ικανοποιήσει τις οικονομικές απαιτήσεις του γαμπρού του για την προίκα. Έτσι, αναλαμβάνοντας πρωτοβουλία θεωρούσε ότι προφύλασε την τιμή της οικογένειάς του «...καταβαλόντων πάσαν προσπάθειαν να μη ματαιωθή ο γάμος ούτος εκ των παραλόγων αξιώσεων του παθόντος, αιτούντος αντί της υποσχεθείσης προίκος εκ 10.000 δρχ., 40.000 δρχ. και μη εκτεθή η οικογενειακή τιμή του κατηγορουμένου, δεδομένου ότι ως συνάγεται εκ της ανακρίσεως επανειλημμένως εισήρχετο εις ταύτην ο παθών μνηστήρ, ότι δηλαδή αιτία τούτου φιλονικεία υπήρξε διά την προίκα προηγηθείσα αμέσως του φόνου»²².

Η έννοια της τιμής, όμως, ως βασικός ρυθμιστής της οικογενειακής συμπεριφοράς, αποκαλύπτει τις ευρύτερες αντιλήψεις της εποχής στο επίπεδο των αξιών. Ταυτόχρονα, μέσω αυτής μπορούμε να διαπιστώσουμε ακόμη περισσότερο τις αλλαγές αυτών μέσα στο χρόνο και ιδιαίτερα σε σχέση με την σημερινή εποχή. Έντεχνα, αποκαλύπτονται πάλι στοιχεία της θεωρούμενης οικογενειακής διάστασης της τιμής, τα οποία όμως σχετίζονται περισσότερο με την σχέση ανάμεσα στα δύο φύλα, τα «ταμπού» της εποχής, και τον ασφυκτικό τρόπο επιβολής του ηθικισμού. Σε αυτό ακριβώς το πλαίσιο, οι γυναίκες ελάμβαναν πρωταγωνιστικό χαρακτήρα, όταν μέσω της συμπεριφοράς τους αποκάλυπταν νοοτροπίες ή πρακτικές, απόρροια της αδύναμης και ανίσχυρης παρουσίας τους. Η παιδοκτονία αποτελεί την κύρια μορφή αυτής της διάστασης της τιμής ή ακόμη και την μόνη διέξοδο, καθώς είναι αδύνατον να ενταχθεί στην κοινωνία της περιφέρειας μία μητέρα ανύπαντρη ή εν χηρεία²³. Καταγράψαμε, επί παραδείγματι, στον τύπο ένα δημοσίευμα με το γνωστό πλέον ύφος, σύμφωνα με το οποίο «...το βρέφος εγεννήθη ζων ο δε θάνατός του προήλθεν συνεπεία βιαιών κτυπημάτων τα οποία κατεφέρθησαν επί της κεφαλής του. Το βρέφος τούτο προφανώς εγεννήθη εκ κλεψιγαμίας εφονεύθη δε υπό της μητρός του ευθύς μετά τον τοκετόν...»²⁴. Αντιστοίχως και στην περίπτωση μίας 40χρονης χήρας στο Τσαρακλαμάνιο, η οποία στις 13 Φεβρουαρίου 1936 «...μήτηρ ούσα εφόνευσε επίτηδες δια στραγγαλισμού το νόθον νεογνόν τέκνον της περισφιγξασα δια βρόγχου τον λαιμόν αυτού εν καιρώ του τοκετού πριν έτη το προαγάγη εις το φως

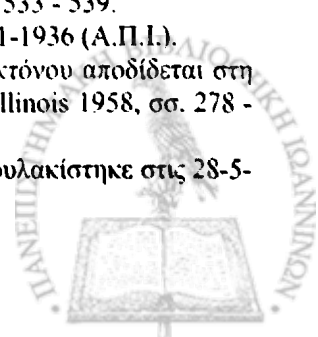
²⁰ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 143/12-3-1936 (Α.Π.Ι.). Ο κατηγορούμενος προφυλακίστηκε στις 23-12-1935 (Βιβλίον Ενταλμάτων Προφυλακίσεως, υπ' αριθμ. 35/1935) (Α.Π.Ι.).

²¹ Για τον συμβολισμό της προίκας στον ελληνικό χώρο βλ. την εργασία: Δημήτρης Κ. Ψυχογιός, «Η προίκα ως παραγωγική σχέση του οικιακού τρόπου παραγωγής», *Ανθρωπολογία και Παρελθόν. Συμβολές στην Κοινωνική Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας* (επιμ. Ε. Παπαταξιάρχης - Θ. Παραδέλλης). Αθήνα 1993, σσ. 307 - 322. Για την σημασία της προίκας στον Ηπειρωτικό χώρο βλ. γενικώς την μελέτη: Μαίρη Κωστή, *Προικοσύμφωνα εν τω κώδικι της Ι. Μ. Ιωαννίνων 1885 - 1914*, Ιωάννινα 2005 και για κανονισμούς προικοδοσίας τις εργασίες: Κωνσταντίνος Φρόντζος, «Ηπειρωτικά έθιμα», *Ηπειρωτική Εστία* τόμ. 4 1955 (35), σσ. 221 - 232, (36) σσ. 315 - 324, (38) σσ. 533 - 539.

²² Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 347-12-1-1936 (Α.Π.Ι.).

²³ Πάντως μία διάσταση της παιδοκτονίας σε βάση την ψυχολογία της παιδοκτόνου αποδίδεται στη μελέτη: βλ. J. Paul de River, *Crime and the sexual psychopath*, Springfield - Illinois 1958, σσ. 278 - 291.

²⁴ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 14/5/1935, Αρ. 7837/280. Η κατηγορουμένη προφυλακίστηκε στις 28-5-1935 (Βιβλίον Ενταλμάτων Προφυλακίσεως, υπ' αριθμ. 12/1935) (Α.Π.Ι.).

εντελώς...»²⁵. Εγκλήματα, δηλαδή, τα οποία υποδηλώνουν τα στενά περιθώρια ελιγμού και εξεύρεσης λύσεων σε μία αγροτική κοινωνία.

ἰς) προέκυψαν τὰ ἐπίθετα περιστατικά .- Ἡ
ἰγκυμονοῦσα ἐκ κλεψιγαμίας ἔτεκεν ὁμαλῶς καὶ φυσιολογικῶς τὴν 13
ἑβρουαρίου ἔξ ἐντός τῆς οἰκίας τῆς ζῶν νεογνόν ἄρρενος φύλου .-
Ὁρρωθῆσασα ὁμως πρὸ τῆς κατεσχάνης ἔνθα προσήπτεν αὐτῇ ἡ ἀποκ-
λίσις τοῦ τοκετοῦ καὶ τῆς κλεψιγαμίας (διὰ τῆς ἐμφάνσεως τοῦ νεο-
γνοῦ) καὶ πρὸ τῶν μεριμνῶν τῆς ἀνατροφῆς αὐτοῦ, δι' ἃς ἐτέλει ἐν ἁ-
παρκειᾷ λόγῳ δεινῆς πενίας, ἧς ἔνευεν ἐπορίζετο ἐπαιτοῦσα τὸν ἐ-
κκύσειον, περιεφίγηε τὸν λαιμόν τοῦ βρέφους ἅμα σχεδόν τῷ τοκετῷ
ἐβρόχου ἐκ τεμαχίου ὑφάσματος καὶ χωρὶς νά κόψη καὶ ἐπίδεση τὸν
βρέφος ἄνωρον περιδελξάσα διὰ βραχίων τὸ βρέφος ὁμοῦ μετὰ τοῦ πλα-
τυποῦ ἀπέρωιψε νεκρόν ἤδη τοῦτο ἐντός τῆς καίτης τοῦ ποταμοῦ Λαγ-
λίτσα ὅπου καὶ μετὰ τινὰς ὥρας ἀνευρέθη ὑπὸ τοῦ πρώτου ἐκ τῶν μαρ-
τυρῶν Οὐδενβ- δέ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν κατὰ τὸν τοκετόν ἢ κατηγοροῦ
ἢ. Ἐπειδὴ ἀποβεβειγμένης πλήρους οὔσης τῆς παιδικτονίας δι' ἣν δέον

Εικ. 8. Απόσπασμα από παραπεμπτικό Βούλευμα, σχετικό με υπόθεση παιδοκτονίας στο Τσαρακλαμάνιο Φιλιατών στις 13 Φεβρουαρίου 1936²⁶

Οι περιπτώσεις ανθρωποκτονιών για λόγους τιμῆς, αν και αποτελούν μία από τις βασικότερες αιτίες ανθρωποκτονίας και ενδεχομένως την περισσότερο ενδιαφέρουσα προς εξέταση εκδοχή του συγκεκριμένου αδικήματος, εν τούτοις, δεν αποτελούν την συνηθέστερη μορφή. Στην ύπαιθρο του Μεσοπολέμου είναι εμφανή τα χαρακτηριστικά της ανθρώπινης συμπεριφοράς τα οποία φανερώνουν μία βιαιότητα, απόρροια κοινωνικοπολιτικών συνθηκών και παραγόντων που αυτή έχει βιώσει και έχουμε ήδη προσεγγίσει ανωτέρω. Οι συχνές περιπτώσεις παραβάσεων κατά των προσώπων, οι τραυματισμοί και ευρύτερα μία συχνή εμφάνιση παραβατικοτήτων κατά της περιουσίας, σε σύγκριση με την πόλη, υποδαύλισαν τις συγκρούσεις μεταξύ των προσώπων. Έτσι, μία θεματική πολυμορφία αφορμών, αύξανε τις πιθανότητες ανθρωποκτονιών. Λόγου χάρι, η διάπραξη δολοφονίας μίας

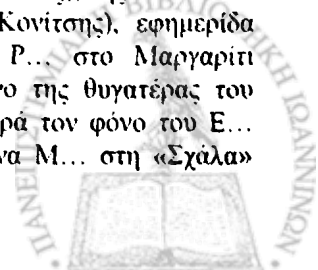
²⁵ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικῶν Ἰωαννίνων υπ' αριθμ. 407/28-4-1936. Ομοίως στις 23/5/1935 ἡ 23χρονη νοικοκυρά ... ἀπὸ τὴν Δωδώνη «...εφόνευσε ἐπίτηδες δια πράξεως τῆς το νόθον νεογνόν τέκνον τῆς αποφασίσασα τὸν φόνον προ τοῦ τοκετοῦ...» (Βούλευμα τοῦ Συμβουλίου Πλημμελειοδικῶν Ἰωαννίνων υπ' αριθμ. 383/7-6-1935), στις 20/7/1935 ἡ 20χρονη ... στὴν Ἁγία Ἀναστασία «...ἔφερεν νεκρόν εἰς φῶς νόθον βρέφος, τῆς νεκροτοκίας προελθούσης ἐκ τῆς ἀποκρύψεως τοῦ τοκετοῦ...» (Βούλευμα τοῦ Συμβουλίου Πλημμελειοδικῶν Ἰωαννίνων υπ' αριθμ. 771/30-7-1935) καὶ τὸ ἀ' δεκαήμερον τοῦ Ἰουνίου 1935 στὴν Δράγανη ἡ 45χρονη χήρα ... «...μῆτηρ οὔσα ἐκ κλεψιγαμίας ἔτεκε πρόωρον καὶ νεκρόν βρέφος μεταχειρισθεῖσα προηγουμένως ἐν γνώσει μόνῃ καὶ δι' ἄλλω ἐξωτερικὰ καὶ ἐσωτερικὰ μέσα δυνάμενα νὰ φέρωσι πρῶμιον τοκετόν καὶ τὸ νε τῆ κοιλία τῆς θάνατον τοῦ ἐμβρύου ἦτοι ἐνῶ ἐκυοφόρει εἰς τὸν δὸν ἢ 7ον μῆνα μετεχειρίσθη φάρμακα κατὰ τρόπο μὴ εἰδικῶς προσδιοριζόμενον καὶ προκάλεσε τὸν τοκετόν τῆς προ τοῦ φυσιολογικοῦ χρόνου, προκαλέσασα, οὕτω τὸν θάνατον τοῦ ἐμβρύου...» (Βούλευμα τοῦ Συμβουλίου Πλημμελειοδικῶν Ἰωαννίνων υπ' αριθμ. 1075/9-12-1935) (Α.Π.Ι.).

²⁶ Βούλευμα τοῦ Συμβουλίου Πλημμελειοδικῶν Ἰωαννίνων υπ' αριθμ. 407/31-3-1936 (τὸ ὄνομα τῆς κατηγορουμένης ἀποσπάστηκε).

ληστείας ή προσωπικών διαφορών στην καθημερινότητα, όπως οι κτηματικές διαφορές, αποτέλεσαν συνήθη αίτια για την εμφάνιση του φαινομένου. Ταυτόχρονα, όμως, και ανθρωποκτονίες εκδικητικού χαρακτήρα, οφειλόμενες μάλιστα σε διενέξεις μεταξύ των ληστών είναι ενδεικτικές του όλου κλίματος.

Ο τύπος, κατά την γνωστή τακτική του, περιέγραφε τα γεγονότα, εστίαζε αποκλειστικά στο συμβάν και σκιαγραφούσε την προσωπικότητα του δράστη. Όμως, η ερμηνευτική απόπειρα στο εκάστοτε θέμα ή έστω η αναζήτηση κάποιων αιτιών ήταν βραχεία. Βεβαίως, όπως και σε άλλες περιπτώσεις παραβάσεων, η συχνή αναφορά κρουσμάτων²⁷, η οποία συνήθως συνοδευόταν από πομπώδεις

²⁷ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 2/9/1933, Αρ. 4271/3820 (αφορά εύρεση του πτώματος του Α... στο Μεγάλο Περιστέρι), της 13-4-1934, Αρ. 8334/2709 (αφορά φόνο στο Δελβινάκι των αθιγγάνων Α... και Κ... εξαιτίας ληστείας στην οικία τους), της 9/8/1934, Αρ. 7837/75 (αφορά φόνο στον Κατσικά), της 7-10-1934, Αρ. 7837/120 (αφορά φόνο στο Μαργαρίτι Παραμυθίας), της 9/12/1934, Αρ. 7837/169 (αφορά φόνο του λαθρέμπορου Χ... στο Τρίκορφο Φιλιατών από χωροφύλακα), της 24/2/1935, Αρ. 7837/225 (αφορά καταδίκη των αδελφών Σ... και Α... για φόνο που διέπραξαν στην Κλεισούρα τον Ιούλιο του 1934), της 10/5/1935, Αρ. 7837/277 (αφορά τον φόνο του Σ... στο Γαρδίκιο Παραμυθίας), της 14/5/1935, Αρ. 7837/280 (αφορά απόπειρα φόνου του Β... στους Δραμεσιούς), της 24/5/1935, Αρ. 7837/289 (αφορά φόνο στο Θεριακήσιο του Κ...), της 14-7-1935, Αρ. 7837/333 (αφορά απόπειρα φόνου κατά των αδελφών Γ... και Σ... στο Γραμμένο Ζίτσας), της 16-7-1935, Αρ. 7837/334 (αφορά τον φόνο του Δ... στο καφενείο του Κατσικά από τον Ν... εξαιτίας χρηματικών διαφορών), της 1/8/1935, Αρ. 7837/348 (αφορά φόνο από έριδα του Θ... από τον Θ... στο Ραχούλι Παραμυθίας), της 6/8/1935, Αρ. 7837/352 και 18/8/1935, Αρ. 7837/362 (αφορά φόνο του Ο... από αγνώστους στο Ζερβοχώρι Παραμυθίας), της 27/11/1935, Αρ. 7837/447, της 30/11/1935, Αρ. 7837/450 και 4/12/1935, Αρ. 7837/453 (αφορά φόνο τριών μελών οικογενείας στα Δολιανά στο κεραμοποιείο του Χ... για λόγους ληστείας), της 21/12/1935, Αρ. 7837/469 (αφορά φόνο του Ι... στο Σταυράκι από αγνώστους), της 30/1/1936, Αρ. 7837/498 και 12/5/1936, Αρ. 8397/18 (αφορά φόνο του παντοπώλη Ο... στην Παραμυθιά από λάθος αντί του εμπόρου Ι... για λόγους ληστείας) και της 8/7/1936, Αρ. 8397/65 (αφορά αδελφοκτονία του Σ... στην Σαγιαδά Φιλιατών), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 5/5/1933, Αρ. 1873 (αφορά εκδίκηση στο Κακουργιοδικείο Άρτας με κάθειρξη 10 ετών στον Ν... εκ Σταυρακίου για φόνο που είχε διαπράξει εναντίον του Σ...), της 8/9/1933, Αρ. 1983 (αφορά απόπειρα φόνου στα Σερβιανά του Δ... από τον Γ...), της 19/4/1934, Αρ. 2174 (αφορά τον φόνο στο Μέτσοβο του Α... διά ροπάλου), της 24/6/1934, Αρ. 2238 (αφορά τον φόνο του Ε... στην Λαμπανίτσα Παραμυθίας), της 29/7/1934, Αρ. 2273 (αφορά συλλήψεις για το έγκλημα του Κουτσελιού), της 1/8/1934, Αρ. 2276 και 6/8/1934, Αρ. 2281 (αφορά έγκλημα στην Κλεισούρα από τους αδελφούς Σ... και Λ... για εκδικητικούς λόγους), της 8/9/1934, Αρ. 2313 (αφορά τον φόνο του ποιμένα Μ... στην Βρύση Ελευθεροχωριού εξαιτίας ληστείας), της 2/10/1934, Αρ. 2337, της 4/10/1934, Αρ. 2339 και 14/10/1933, Αρ. 2349 (αφορά την δολοφονία του Β... στο Γερακάρι), της 25/3/1936, Αρ. 2741 (αφορά τον φόνο του Κ... στην Καρίτσα), της 5/1/1936, Αρ. 2672 (αφορά απόπειρα δολοφονίας κατά του Προέδρου της κοινότητας Κάτω Πεδινών από τον ποιμένα Β... για αγροτικές διαφορές), της 27/1/1936, Αρ. 2693 (αφορά τον φόνο του Ο... στην Παραμυθιά), της 31/1/1936, Αρ. 2696 (αφορά απόπειρα φόνου από τον ιερέα Δ... εναντίον του γαμβρού του Λ... στο Λίθινο για κτηματικούς λόγους), της 25/4/1936, Αρ. 2767 (αφορά τον φόνο του αγωγέα Χ... στο Μαργαρίτι Παραμυθίας), της 29/4/1936, Αρ. 2770 (αφορά εύρεση πτώματος κτηνοτρόφου στους Βαρυάδες), της 24/6/1936, Αρ. 2816 (αφορά απόπειρα φόνου στη Γότιστα από τον Α... εναντίον της μητέρας του), εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 5/6/1933, Αρ. 821 (αφορά τον φόνο του Χ... από τον 18ετή Σ... στους Γαβρесиούς), της 4/9/1933, Αρ. 845 (αφορά τον φόνο του Α... στο Μικρό Προσγόλι), της 16/4/1934, Αρ. 888 (αφορά τον φόνο τριών συγγενικών προσώπων εντός της οικίας τους στην Βοστίνα, για λόγους ληστείας), της 23/4/1934, Αρ. 890 (αφορά την εύρεση φονευμένου Μωαμεθανού στο Γαρδίκιο), της 6/8/1934, Αρ. 920 (αφορά απόπειρα φόνου του Θ... εναντίον του Ζ... για λόγους εκδίκησης στη Ραβενή), της 20/6/1935, Αρ. 1000 (αφορά τον φόνο του Ι... στο Μπαρκμάδιον από τον Ν... εξαιτίας φιλονικίας), της 24/6/1935, Αρ. 1001 (αφορά τον φόνο του 20ετούς ποιμένα Θ... στο Κεράσοβο Κονίτσης), εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 4/9/1933, Αρ. 267/146 (αφορά τον φόνο του 18ετούς Ρ... στο Μαργαρίτι Παραμυθίας), της 20/11/1933, Αρ. 276/155 (αφορά την δίκη για τον φόνο της θυγατέρας του επιθεωρητού Δημοτ. Εκπαιδύσεως Δ...), της 18/6/1934, Αρ. 303/182 (αφορά τον φόνο του Ε... στην Ελαταργιά), της 17/9/1934, Αρ. 314/193 (αφορά τον φόνο του ποιμένα Μ... στη «Σχάλα»

τίτλους ή εκφράσεις, δημιουργούσε μία αίσθηση φοβίας στους κατοίκους των αστικών κέντρων, οι οποίοι αποτελούσαν και το κύριο αναγνωστικό κοινό των εφημερίδων, και έμμεσα υπογράμμισε την ανάγκη ενίσχυσης των κατασταλτικών μέτρων, όπως ακόμη και της επιβολής του θανάτου²⁸. Έτσι, μέσω της δεδομένης πρακτικής του τύπου, διαφαινόταν ένα πλέγμα ανταγωνιστικών έως και εχθρικών σχέσεων μεταξύ των κατοίκων της αγροτικής ενδοχώρας, απόρροια ίσως των υπαρχόντων κοινωνικών αδιεξόδων αλλά και της φτώχειας. Δεν μπορεί δηλαδή να μην υποδηλώνεται κάτι ανάλογο όταν σε χωριό της Ηγουμενίτσας ο δράστης «... ελθών εις λογομαχίαν μετά του Ζ... εκατέρου θέλοντος προτεραιότητα εις το πότισμα των αγρών των, εξήγαγε το περίστροφον του και επυροβόλησε...μετά την συγεράν πράξιν ο δράστης Χ... μετέβη εις την οικίαν του και έλαβε το ντουφέκι του για να βγη στο κλαρί...»²⁹. Το ίδιο διαπιστώνουμε και στην περίπτωση που οι γνωστοί λήσταρχοι Κουμπαίοι το 1934 εφόνευσαν συγγενικό πρόσωπο των, επίσης, ληστάρχων Τσουμαναίων διότι «...έτρεφον εκδίκησιν εναντίον των Τσουμαναίων, οι οποίοι εφόνευσαν προ τριετίας τον αδελφόν των...»³⁰. Θα λέγαμε λοιπόν, ότι προκύπτει σαφώς η προλεγόμενη εκδικητική συμπεριφορά, ως στάση έμμεσα αποδεκτή στον ορεινό χώρο, κάτω από άγραφους κανόνες, όπως μεταξύ των ληστών.

Με την τελευταία επισήμανση έχουμε ήδη διεισδύσει στην αλληλοεξαρτώμενη σύνδεση ληστείας και ανθρωποκτονίας στην αγροτική ενδοχώρα. Παρά την διαπιστωμένη μείωση των σχετικών κρουσμάτων, το φαινόμενο της ληστείας αποτελούσε την επικρατέστερη αιτία ανθρωποκτονίας στην ύπαιθρο. Βεβαίως, ελλείπουν τα κρούσματα ληστείας με τον ομαδικό χαρακτήρα των προηγούμενων ετών. Κάτι, που είναι φυσικό επακόλουθο της αποβολής των κοινωνικών στοιχείων της πράξης και της ένταξης πλέον της ληστείας, ως φαινόμενο, στις παραβάσεις και τους πειθαναγκασμούς πλέον του σύγχρονου ποινικού δικαίου. Δείγμα αυτής της μετεξέλιξης αποτελούσε η ένταξη της ληστείας σε ένα πλαίσιο παραγοντισμού μεταξύ τοπικών αρχόντων και πολιτών³¹.

μεταξύ Ελευθεροχωρίου και Σέλιανης για λόγους ληστείας), της 12/10/1934, Αρ. 316/195 (αφορά τον φόνο του προέδρου της κοινότητας Παλαιοκάστρου), της 20/6/1935, Αρ. 362/241 (αφορά τον φόνο του ποιμένα Ι... από τον επίσης ποιμένα Ν..., εξαιτίας αγροτικής ζημίας), της 2/12/1935, Αρ. 384/263 (αφορά τους δράστες του εγκλήματος των Δολιανών), της 10/2/1936, Αρ. 393/272 (αφορά την σύλληψη των ενόχων του εγκλήματος της Παραμυθίας), εφημερίδα ΚΕΡΚΥΡΑ της 5/2/1937, Αρ. 470 (αφορά την δίκη του εγκλήματος των Δολιανών στο Κακουργιοδικείο Κερκύρας), εφημερίδα ΘΕΣΠΡΩΤΙΑ της 6/1/1933, Αρ. 106 (αφορά τον φόνο του Θ... από τον ανιψιό του Κ..., εξαιτίας φιλονικίας στα Αχούρια Φατηρίου), της 12/7/1933, Αρ. 133 (αφορά εξιχνίαση του φόνου Σύμερίζης), της 11/7/1934, Αρ. 185 και 18/7/1934, Αρ. 186 (αφορά τον φόνο του Φ... εξαιτίας λάθους στην οδό Φιλιατών - Σαγιάδας σε ενέδρα αντί του ανιψιού του), της 5/12/1934, Αρ. 206 (αφορά τον φόνο του λαθρέμπορου Χ... από απόσπασμα της Χωροφυλακής), της 22/7/1936, Αρ. 293 (αφορά τον φόνο της Α... από τον Β... για κτηματικούς λόγους στο Κάτω Ξέχωρο), της 24/5/1933, Αρ. 126 (αφορά τον φόνο του αγροφύλακα Μ... κατόπιν λογομαχίας από τον Α... στην Βρυσέλα).

²⁸ Με αφορμή την εκδίκαση της υποθέσεως του τριπλού εγκλήματος στα Δολιανά τον Νοέμβριο του 1935, η εφημερίδα «Δύναμις» κατέληγε για την απόφαση του Κακουργιοδικείου Κερκύρας: «...η τιμωρία των ενόχων τούτου είναι η ποινή του θανάτου, ..., η ειρκτή των 20 και 10 ετών σημαίνει αδικαιολόγητον επιείκειαν εις έγκλημα τοσοούτον άγριον...» (εφημερίδα ΔΥΝΑΜΙΣ της 10/2/1937, Αρ. 340).

²⁹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 28/6/1933, Αρ. 4222/3771 και της 20/11/1934, Αρ. 7837/154.

³⁰ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 12/7/1934, Αρ. 2256.

³¹ Σχετικά με το ζήτημα βλ. Riki van Boeschoten, «Κλεφταρματολοί, ληστές και κοινωνική ληστεία», *Μνήμων*, τόμ. 13 (1991), σ. 14, Στάθης Δαμιανάκος, *Παράδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός*, Αθήνα 1997, σ.77 και Douglas Dakin, *Η ενοποίηση της Ελλάδας 1770 - 1923* (μτφ. Α. Ξανθόπουλος), Αθήνα 1982, σσ. 190 - 191.

Παράλληλα, όμως, έχει αρχίσει να αλλάζει και η φυσιογνωμία του ληστή. Πλέον, μπορούμε να ομιλούμε για έναν οφειλέτη του δημοσίου, για έναν φυγόδικο, δραπέτη ή και για έναν τυχοδιώκτη, ο οποίος είναι κοινωνικά απροσάρμοστος³². Ωστόσο, η συχνότητα επανάληψης του φαινομένου δημιουργούσε μία σχετική και επαναλαμβανόμενη φιλολογία στις εφημερίδες αναφορικά με την «διασάλευση της δημόσιας ασφάλειας στην ύπαιθρο»³³. Ο τύπος αλλά και τα δικαστικά κείμενα ουσιαστικά παρουσίαζαν στον κάτοικο της εποχής μία κατάσταση που έκρυβε κινδύνους για την καθημερινότητά του. Το αποκορύφωμα σε αυτού του είδους την αρθρογραφία σημειώθηκε με αφορμή το έγκλημα στην Μονή Δουραχάνη τον Ιούνιο του 1933. Η εξέλιξη της υποθέσεως αντικατοπτρίζει όλα τα στοιχεία για την παρουσία του φαινομένου αλλά και ταυτόχρονα μας φανερώνει τις κρατικές πρωτοβουλίες, τα κατασταλτικά μέτρα που λήφθηκαν και την στάση των πολιτών σε τέτοιου είδους γεγονότα.

Περαιτέρω, εστιάζουμε στο ίδιο το γεγονός και θα λέγαμε εξ αρχής ότι το συγκεκριμένο περιστατικό, του οποίου τα αίτια προσδιορίστηκαν, τελικώς, στη ληστεία, απασχόλησε τον τύπο και τις αρχές περισσότερο από κάθε άλλη είδηση, κατά την μεταβενιζελική περίοδο. Το συμβάν, το οποίο συγκρίθηκε με την ληστεία της Πέτρας³⁴, πραγματοποιήθηκε την νύχτα της 15ης Ιουλίου 1933 στη Μονή Δουραχάνης, πλησίον της λίμνης των Ιωαννίνων. Θύματα ήταν ο 92χρονος ηγούμενος του Μοναστηριού Νικόδημος Αθανασιάδης, ο μοναχός Θεοδόσιος Οκκάς, η καλόγρια Ελένη Κουβιλιανίτη και ο ενοικιαστής των λιβαδιών της Μονής Ιωάννης Μπάσκακας³⁵. Όπως ήταν φυσιολογικό, τόσο η βιαιότητα των ανθρωποκτονιών όσο και το έντονο θρησκευτικό συναίσθημα συνέβαλαν στη δημιουργία συνεχών και εκτενών δημοσιευμάτων έως την εξιχνίαση της υπόθεσης³⁶

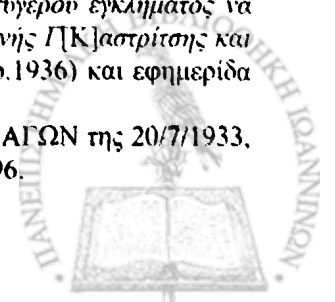
³² Στάθης Δαμιανάκος, *Ήθος και πολιτισμός των επικινδύνων τάξεων στην Ελλάδα*, Αθήνα 2005, σσ. 36 - 37.

³³ Η εφημερίδα «Ηπειρωτικός Αγών» ανέφερε χαρακτηριστικά σε δημοσίευμα της ότι: «...ολόκληρος ο αγροτικός κόσμος της περιφέρειας αρχίζει κατόπιν των επανηλημένων φόνων να χάνη το αίσθημα της ασφάλειας...» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 9/8/1934, Αρ. 2284).

³⁴ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 19/7/1933, Αρ. 4236/3785. Σύμφωνα με το δημοσίευμα «...παρόμοιον τούτου εις στυγερότητα και θρασύτητα, μετά το έγκλημα της Πέτρας, δεν έχει να επιδείξη η Ηπειρος εις τα εγκληματικά της χρονικά...». Σύγκριση με το έγκλημα της Πέτρας πραγματοποιήθηκε και ο «Ηπειρωτικός Αγών» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 18/7/1933, Αρ.1936).

³⁵ Χρησιμοποιώντας τα δημοσιεύματα των τοπικών εφημερίδων αντλούμε πληροφορίες για την έκβαση του συμβάντος. Η «Ελευθερία» περιέγραφε: «...Το έγκλημα ανεκαλύφθη την πρωίαν της Δευτέρας 17 τρέχοντος, υπό της μεταβάσης εκεί δια να πλύνη τα φορέματα των ενοίκων πλύντριας Πανάγιως Γιάνωβας, η οποία ενρούσα την αυλόθραν της Μονής κλειστήν, αφού ματαιώς επί ώραν εκτόπα και δεν ήνιγε κανείς, εισήλθεν εν αυτώ εκ του οβσοού, και εμβάσα εις το δωμάτιον του Ηγουμένου εύρεν αυτόν, τον μοναχόν Θεοδόσιον και ... εσφαγμένους με τας χείρας δεμένας εις τους μηρούς φέροντας πληγάς δια μαχαιριών...» (εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 20/7/1933, Αρ. 834). Από την εφημερίδα «Κραυγή» κρατούμε την χαρακτηριστική επικεφαλίδα του πολυσέλιδου δημοσιεύματος: «Η σκληρότης και η βαρβαρότης του εγκλήματος υπερβαίνει παν όριον ανθρωπισμού - Η επιστημονικωτάτη προπαρασκευή του εγκλήματος υπερβαίνει και αυτό το της Πέτρας - Τέσσαρα θύματα κατακρεουργηθέντα επιπλέον εις λίμνην αίματος» (εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 24/7/1933, Αρ. 261/140). Στον «Ηπειρωτικό Αγώνα» συνδέεται το συμβάν με το προ ενός έτους παρόμοιο περιστατικό στην Μονή Καστρίτσας: «...Λεν αποκλείεται τα ελατήρια του στυγερού εγκλήματος να είναι συνδεδεμένα με το έγκλημα της κατακρεουργήσεως του ηγουμένου της Μονής ΓΚ]αστρίτσας και του αδελφού αυτού...» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 18/7/1933, Αρ.1936) και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 18/7/1933, Αρ. 4235/3784.

³⁶ Για την εξέλιξη της ανακριτικής υποθέσεως βλ. εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 20/7/1933, Αρ. 1938, της 25/7/1933, Αρ. 1943 και ΗΠΕΙΡΟΣ της 1/8/1933, Αρ. 4247/3796.

και την καταδίκη των κατηγορουμένων τον Νοέμβριο του 1934 στο Κακουργιοδικείο Κερκύρας³⁷.

ΣΤΥΓΕΡΟΝ ΕΓΚΛΗΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΝΤΟΥΡΑΧΑΝ ΑΓΝΩΣΤΟΙ ΚΑΤΕΣΦΑΞΑΝ ΤΟΝ ΗΓΟΥΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΞΑΛΛΟΥΣ Ο΄ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ,, ΕΙΣ ΤΟΝ ΤΟΠΟΝ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

Εικ. 9. Κεντρικός τίτλος εφημερίδας των Ιωαννίνων³⁸

Έχοντας λοιπόν λάβει την γενική εικόνα περί του συμβάντος, μπορούμε, μέσω των γεγονότων που συνόδευσαν αυτό, να εξάγουμε κάποια συμπεράσματα για τον τρόπο αντιδράσεως και λειτουργίας του κρατικού μηχανισμού και τον ρόλο του τύπου. Οφείλουμε εξ αρχής να παρατηρήσουμε ότι η πλειοψηφία του τύπου αντιμετώπισε το ζήτημα με την γνωστή πομπώδη και κυρίως περιγραφικού χαρακτήρα αρθρογραφία. Προσδιορισμοί όπως «στυγερό», «αποτρόπαιο», «φρικώδες», «ανατριχιαστικό» αποδεικνύουν τα ανωτέρω. Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι η αντιδικία μεταξύ των τοπικών και αθηναϊκών εφημερίδων για την πανελλαδική εικόνα της Ηπείρου, ως ληστοτρόφου, μετέφερε το κέντρο του ενδιαφέροντος από τα ίδια τα παραβατικά φαινόμενα σε μία γενικότερη συζήτηση για την φήμη του Νομού. Ο τοπικός τύπος, δηλαδή, υπερασπιζόμενος την περιοχή εναντιώθηκε στον αθηναϊκό, ο οποίος χαρακτήριζε την Ήπειρο ως εστία εγκληματικότητας³⁹. Βέβαια, κάτι τέτοιο προτάσσει στην λογική των συντακτών

³⁷ Το Βούλευμα για την υπόθεση εξεδόθη τον Ιούνιο του 1934 (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 648/25-6-1934, *Ευρετήριο Βουλευμάτων Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων 1930*, σ. 118 - 119, Α.Π.Ι.). Σύμφωνα με αυτό παραπέμφθηκαν σε δίκη σε βαθμό Κακουργήματος οι Παναγιώτης Γκόλιας, Νέστωρ Μαμακής και Γεώργιος Μαμακής, ενώ απαλαχτήκαν 22 ύποπτοι (Επίσης βλ. για το Βούλευμα, εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 30/7/1934, Αρ. 918). Πάντως, οι προφυλακίσεις των κατηγορουμένων πραγματοποιήθηκαν στις 25-7-1933 (*Βιβλίον Ενταλμάτων Προφυλακίσεως*, υπ' αριθμ. 23/1933) (Α.Π.Ι.). Η δίκη πραγματοποιήθηκε στο Κακουργιοδικείο Κερκύρας τον Νοέμβριο του 1934. Η απόφαση εξεδόθη στις 19 του ίδιου μηνός και σύμφωνα με αυτήν «...Μετά πολύωρον σύσκεψιν ανεγνώσθη η ετυμηγορία των ενόρκων δι' ής αναγνωρίζει την ενοχήν των κατηγορουμένων εις το έγκλημα μετ' ελαφράς συγχύσεως λόγω βλακειάς ...το δικαστήριο επέβαλλε εις τους κατηγορουμένους την ποινήν των 24 ετών ειρκτής...» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 19/11/1934, Αρ. 2385). Επίσης σχετικά βλ. εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 17/11/1934, Αρ. 7837/154 και της 20/11/1934, Αρ. 7837/154, εφημερίδα ΚΕΡΚΥΡΑ της 17/11/1934, Αρ. 389 και της 28/11/1934, Αρ. 391.

³⁸ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 18/7/1933, Αρ. 1936.

³⁹ Η «Ήπειρος» ανέφερε για παράδειγμα: «...από των στηλών του Αθηναϊκού τύπου η Ήπειρος ανά το πανελλήνιον θα παρασταθή ως χώρα ληστών και κακούργων... Δημοσιογράφοι, εφημερίδας, θορύβους, κακοί πληροφορίας, παρεξηγήσεις, η απληστία του κοινού φθάνουσα μέχρι νοσηρότητα εις την εντρύφησιν εγκληματικών υποθέσεων πάντα ταύτα διέσυσαν δια μίαν ακόμη φοράν την ατυχεστάτην αυτήν χώραν, την οποίαν βαρύνει και σοβαρότατα ζημιοί, η προκατάληψις ότι πρόκειται περί μίας χώρας, όπου η ληστεία αποτελεί την υπερτάτιν δύναμιν...» (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 19/7/1933, Αρ. 4236/3785 και της 27/7/1933, Αρ. 4243/3792). Επίσης στην εφημερίδα «Ελευθερία» εντοπίσαμε «...εξακολουθεί δρώσα εξ Αθηνών, δια των ενταύθα οργάνων της, και διασπείρουσα δολίως προς τρομοκράτησιν της Ηπειρωτικής Κοινωνίας...» (εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 28/8/1933, Αρ. 843) και «Πολύ κακήν υπηρεσίαν προσέφερον εις την Ήπειρον οι εξ Αθηνών ελθόντες δημοσιογράφοι εκείνοι οίτινες δια λόγους εντυπωσιακούς και κυκλοφορίας ηθέλησαν να παραστήσουν ότι το έγκλημα της Μονής του Ντουρραχάν ήτο έργο ληστών, ενώ ήτο εκδίκησις αγριωτάτης μορφής... Μόλις η Ήπειρος ανάσανε εκ των μεγάλων ληστειών του παρελθόντος, επανακά και πάλιν την παλαιάν φήμην

την αγωνία για την φήμη της πόλεως και υποβαθμίζει παραμέτρους όπως η γέννηση των παραβατικών συμπεριφορών και η προσπάθεια περιορισμού τους μέσω της ανόδου του βιοτικού ή μορφωτικού επιπέδου. Ομοίως, σημειώθηκαν αντιδικίες και μεταξύ των τοπικών εφημερίδων για τον τρόπο αντιμετώπισης του θέματος⁴⁰, επιβεβαιώνοντας αλλά και απηχώντας τον έκρυθμο χαρακτήρα της περιόδου. Έτσι, θα λέγαμε ότι στα δημοσιεύματα αντικατοπτρίζεται, μεταξύ άλλων, και ο διαμορφούμενος ορίζοντας των προσδοκιών μερίδας των αναγνωστών, ο οποίος χειραγωγείται μέσω του τύπου (και όχι αποκλειστικά) σε έναν φανατισμό με κοινωνικές και πολιτικές προεκτάσεις. Αναγεννώνται, δηλαδή, πάλι ερωτήματα για τις στοχεύσεις του τύπου (κυρίως του αθηναϊκού αυτήν την φορά) και τον, ηθελημένα ή μη, προσανατολιστικό του ρόλο, ο οποίος έμμεσα επιδοκιμάζει την ισχυροποίηση του κατασταλτικού μηχανισμού⁴¹. Βεβαίως, μας δίνεται η ευκαιρία να διαπιστώσουμε μέσω αυτής της διαδικασίας και την κοινωνική κατασκευή της είδησης⁴², πώς δηλαδή αυτή αναπλάθεται από τον τύπο, ποιές όψεις της προβάλλονται και σε ποιο ερμηνευτικό πλαίσιο εντάσσεται.

Τα τελευταία δεδομένα συνδέονται και με τις πρώτες επίσημες αντιδράσεις των τοπικών αρχών μετά το συμβάν. Αυτό ακριβώς εμφανίζεται από το ψήφισμα διαμαρτυρίας εναντίον του αθηναϊκού τύπου, το οποίο εκδόθηκε στις 21 Ιουλίου⁴³, ύστερα από πρωτοβουλία του Δημάρχου Ιωαννίνων Δημ. Βλαχλείδη και μελών των Διοικητικών Συμβουλίων των Συλλόγων, Οργανώσεων και Σωματείων της πόλης. Στο ίδιο πλαίσιο ακολούθησε τηλεγράφημα του Δικηγορικού Συλλόγου Ιωαννίνων προς το Υπουργείο Δικαιοσύνης στο οποίο τονιζόταν ότι «...το έγκλημα τούτο δέον χαρακτηρισθή ως μεμονωμένον τοπικό γεγονός, καθόσον η δημοσία τάξις παραμένει αδιασάλευτος, ουδέν δε ληστρικών κρούσμα εσημειώθη από μακρού χρόνου εν

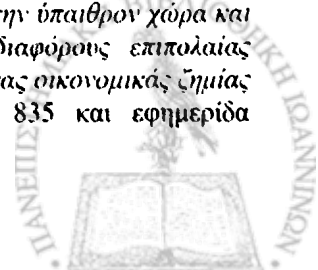
ληστοχώρας, χάρις εις δημοσιογράφους τινάς των Αθηνών, οι οποίοι εν τη εξασκήσει του έργου των, εννοούν να κάνουν και βενιζελική πολιτική» (εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 20/7/1933, Αρ. 834).

⁴⁰ Η εφημερίδα «Κραυγή» εναντιώθηκε της εφημερίδας «Ηπειρος» με τους παρακάτω χαρακτηρισμούς: «...η κατά πέντε δεκάδας φύλλων κυκλοφορούσα εις συνδρομητάς, και τούτων λόγων συμπαθείας προς τον αείμνηστον (Πελερέν) συνάδελφος, την οποία διευθύνει ο νεαρός παίς!! – σαν δε ντρέπεται – ανέγραψε προχθές εκ ζηλοτυπίας και μόνον... καυτηριάζων συνάμα την πρωτοφανή περιγραφή του πρώτου μεταβάντος εκείσε συνεργάτου μας κ. Σπ. Ευαγγέλου, δια το έγκλημα της Δουραχάνης, δια το οποίον οι αναγνώσται μας δια πρώτην φοράν ανέγνωσαν λεπτομερείας, άτινας το παιδαρέλι ή μάλλον ο πεμπές εκαυτηρίασε αναγράφων ότι η ημετέρα εφημερίς έπρεπε να ασχοληθή όχι με την εκτέλεσιν του εγκλήματος, αλλά και με περισσοτέρας λεπτομερείας σχετικώς με την ανάκρισιν...» (εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 31/7/1933, Αρ. 362).

⁴¹ Επί του συγκεκριμένου θέματος βλ. και την εργασία του J. Garofalo, «Crime and the Mass Media. A Selective Review of Research», *Journal of Research in Crime and Delinquency* τόμ. 18 (1981), σσ. 319 - 350.

⁴² Αφροδίτη Κουκουτσάκη, «Εγκληματικό Στερεότυπο και ΜΜΕ. ιδεολογίες του εγκλήματος και το θέμα της κοινωνικής συναίνεσης», *Εγκληματίες και Θύματα στο Κατώφλι του 21ού αιώνα (αφιέρωμα στη μνήμη Ηλίας Δασκαλάκη)*, Αθήνα 2000, σσ. 447 - 448. Για μία θεωρητική προσέγγιση βλ. Ηλίας Δασκαλάκης, *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, Αθήνα 1985. Επίσης για τον προσανατολισμό του αναγνωστικού κοινού των εφημερίδων στο πλαίσιο διαφόρων αξιών και προσδοκιών βλ. Έφη Αβδελά, *ό. π.*, σσ. 23 - 24 (ιδίως την υποσημείωση 20).

⁴³ Το ψήφισμα είχε ως αποδέκτες την Κυβέρνηση του Παναγή Τσαλδάρη, τους βουλευτές, τους γερουσιαστές, τον Γενικό Διοικητή Ηπείρου Αλέξανδρο Εμπειρικό Κουμουνδούρο και τις εφημερίδες. Το βασικό σημείο του ψηφίσματος προσδιορίζεται στην δεύτερη και πέμπτη παράγραφο του σύμφωνα με τις οποίες: «2) Ότι όχι μόνον δεν διασαλεύθη η τάξις, αλλ' ούδ' υπάρχει ληστρική συμμορία λυμαινομένη τον τόπο μας... 5) ...ότι πλήρης ασφάλεια επικρατεί εις την ύπαιθρον χώρα και συνιστάσιν [οι υπογράφωντες], όπως μη δίδεται ουδεμία προσοχή εις διαφόρους επιπολαιάς δημοσιεύσεις, θίγουσας την φιλοτιμίαν της Ηπείρου και προξενούσας σοβαρωτάτας οικονομικάς ζημίας εις την πατρίδα μας...» (Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 24/7/1933, Αρ. 835 και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 25/7/1933, Αρ. 1942).

Ηπειρώ...»⁴⁴. Έτσι, πέραν του τοπικού τύπου διαπιστώνουμε ότι και οι τοπικές αρχές προτάσσουν την φήμη του νομού, επιδιώκουν την αποσύνδεση από τη ληστεία ή έστω προσδοκούν στην επικάλυψη των γεγονότων. Παρόλα αυτά, η αντίδραση του επίσημου κρατικού μηχανισμού λειτούργησε σε διαφορετικό πνεύμα από τις παραπάνω θέσεις. Συγκεκριμένα, όπως και στην περίπτωση της Πέτρας, το κράτος ενεργοποιήθηκε με την πλέον κατασταλτική μεθοδολογία και η δημιουργία ενός «ληστρικού πανικού» ελάμβανε πλέον συμβολικό χαρακτήρα.

Σε ό,τι αφορά στα λαμβανόμενα κατασταλτικά μέτρα, κατ' αρχάς διαπιστώνονται δύο παράμετροι: η τακτική των συλλήψεων και των εκτοπισμών καθώς και η απαγόρευση σχετικών με το συμβάν ειδήσεων στον τύπο. Η γνωστή κατασταλτική πρακτική του εκτοπισμού⁴⁵, απόρροια των ήδη ανωτέρω αναλυθέντων κοινωνικοπολιτικών συνθηκών, ελάμβανε για δεύτερη φορά, μετά τη ληστεία της Πέτρας, μαζικό χαρακτήρα. Ποιά ήταν, όμως, η αφορμή για την ευρεία σε μέγεθος εκτόπιση και πώς διαμορφώνεται για άλλη μία φορά ο ρόλος του τύπου; Πρόκειται για ερωτήματα που ευρίσκουν αμέσως απάντηση στην άρνηση των κατοίκων να συμβάλουν στις έρευνες και αντιστοίχως στην πρακτική του τύπου να ενθαρρύνει τους εκτοπισμούς. Μάλιστα, η τελευταία πτυχή είναι ιδιαίτερα ευδιάκριτη σε μεγάλες εφημερίδες της πόλης όπως η «Ηπειρος», η οποία ισχυριζόταν ότι «...πρέπει να γίνουν εις ευρείαν κλίμακα εκτοπισμοί δια να διευκολυνθεί το έργον της ανακρίσεως δια το πρόσφατον έγκλημα. Διότι μόνον όταν το έδαφος καθαρισθή θα δυνηθή η ανάκρισις να προοδεύσει χωρίς κόπον και χωρίς να σκοντάπτη εις τας διαπληκτιζομένας ψευδολογίας τρομοκρατούμενων μαρτύρων...»⁴⁶.

Μία λοιπόν από τις βασικές αιτίες του ζητήματος του εκτοπισμού είναι ακριβώς αυτή η αρνητική στάση των κατοίκων για συνεργασία με τις αρχές. Έτσι, διαπιστώνουμε την συνέχεια αυτής της εκφοβιστικής κατάστασης, η οποία ελάμβανε χώρα και κατά την προηγούμενη δεκαετία. Το ζητούμενο, φυσικά, δεν είναι μόνον η εφαρμογή της ποινής του εκτοπισμού, αλλά η αύξηση του αριθμού των εκτοπισμένων, όχι εξαιτίας, βέβαια, αποδείξεων των όποιων πράξεών τους, αλλά μόνο μέσω ενδείξεων. Ο αγροτικοκτηνοτροφικός πληθυσμός ήταν εκείνος, ο οποίος επλήγη άμεσα από την εφαρμογή του μέτρου. Στην ουσία, όμως, αυτή η άρνηση του κατοίκου της αγροτικής ενδοχώρας, υποκρύπτει μία υποβόσκουσα από έτη δυσαρέσκεία του προς την κρατική πολιτική. Έτσι, η όποια απροθυμία μερικών κατοίκων να συνδράμουν στην πάταξη της ληστείας είναι αποτέλεσμα κοινωνικοπολιτικών αιτιών που στην ουσία βάρυναν περισσότερο το κράτος και όχι τους αγρότες. Συνεπώς, το συγκεκριμένο μέτρο, λειτουργώντας εκφοβιστικά, αποδείκνυε την αδυναμία των Αρχών στην ουσιαστική καταπολέμηση της ληστείας.

⁴⁴ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 24/7/1933, Αρ. 835.

⁴⁵ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 20/7/1933, Αρ. 1938, εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 27/7/1933, Αρ. 836 και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 22/11/1933, Αρ. 8334/2625 (επιστολή διαμαρτυρίας για τους εκτοπισμούς στο Μεγάλο Μπισδούνη).

⁴⁶ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 25/7/1933, Αρ. 4241/37890. Στην ίδια κατεύθυνση συμπεριλαμβάνονται και τα ακόλουθα δημοσιεύματα: «...το έργον της ανακρίσεως προσκρούει εις την επίμονον άρνησιν των μαρτύρων να καταθέθωσιν ότι γνωρίζωσιν οφειλομένων ίσως εις την γνωστήν Ηπειρωτικήν προκατάληψιν και του φόβου εκδίκησεως των οικογενειών των ενόχων... υπό τοιαύτας συνθήκας ο ανακριτής κ. Δαβαρούκας, επισκέφθη χτες την πρωϊαν τον Γενικόν Διοικητήν κ. Κουμουνοδούρον, προς ον... σύστησε την ανάγκην εκτοπισμών ευρείας κλίμακας...» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 22/7/1933, Αρ. 4239/3788) και «Επικροτούμεν πλήρως την απόφασιν της επιτροπής ασφαλείας να προβή εις εκτοπισμούς εκ των περίξ των Ιωαννίνων χωρίων ... ημείς απ' αρχής ετονίσαμεν την ανάγκην εκτοπισμών εις ευρείαν κλίμακα...» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 8/9/1933, Αρ. 4276/3824).

Παράλληλα, σε όλο αυτό το πλαίσιο διακρίνουμε ευκρινώς και την στάση του τύπου, η οποία, είτε εξαιτίας ελέγχου είτε εξαιτίας σκοπιμοτήτων, συνέδραμε στην διάπλαση μίας αναγκαιότητας για το μέτρο. Βεβαίως και ο ίδιος ο τύπος, όμως, υπέστη την κατασταλτική τακτική, για παράδειγμα, με την απαγόρευση των σχετικών με το έγκλημα του Ντουραχάν δημοσιευμάτων⁴⁷.

Εάν λοιπόν μέσω των εγκλημάτων κατά της ζωής στην αγροτική ενδοχώρα προσδιορίζεται και διαμορφώνεται το ανωτέρω περιβάλλον, πάντοτε σε αυτού του είδους την εγκληματικότητα παρουσιάζουν ενδιαφέρον και τα μέσα παραγωγής αυτής. Αυτά αντικατοπτρίζουν την νοοτροπία των ανθρώπων που οδηγούνται σε τέτοιου είδους συμπεριφορές και παράλληλα μας διαφωτίζουν και πάλι για προτεραιότητες στην καθημερινή ζωή της υπαίθρου. Ιδιαίτερος μάλιστα αφού το μέσο που διαπράττει κανείς μία ανθρωποκτονία προσδίδει τις περισσότερες φορές έναν συμβολισμό ανδρείας και υπεροχής. Βέβαια σε αυτήν την λογική εντάσσεται και η προοπτική επιτυχέστερης επίτευξης του στόχου, όσον αφορά την επιλογή του μέσου, που τις περισσότερες φορές είναι το πυροβόλο όπλο. Σε αυτήν την προσέγγιση καθοριστική αναδεικνύεται η συμβολή του δικαστικού αρχείου, στα έγγραφα του οποίου αναζητήσαμε μία ασφαλέστερη, σε σχέση με τις εφημερίδες, πηγή. Έτσι, μέσω των παραπεμπτικών βουλευμάτων⁴⁸ σε βαθμό κακουργήματος,

⁴⁷ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 10/2/1934, Αρ. 8334/2676. Αντίστοιχη απαγόρευση είχαμε και για δημοσιεύσεις σχετικά με το έγκλημα της Βοστίνας τον Μάιο του 1934 (εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 7/5/1934, Αρ. 297/176).

⁴⁸ Τα σχετικά παραπεμπτικά βουλευματα τα οποία διαθέτουμε ως πλήρες κείμενο είναι τα ακόλουθα: Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 959/13-11-1935 (αφορά αιμομιξία και παιδοκτονία στην Κάτω Λίππα το διάστημα 1934 έως Νοέμβριο 1935), υπ' αριθμ. 227/31-3-1935 (αφορά φόνο, απόπειρα φόνου, παράνομη οπλοφορία, οπλοχρησία και απόπειρα βίαιας απαγωγής στην Κοσμηρά την νύκτα 29 - 30 Ιουνίου 1934), υπ' αριθμ. 133/22-2-1935 (αφορά φόνο, παράνομη οπλοφορία, ηθική αυτουργία στη Λαγκάδα, θέση «Ντούπιτσα», στις 11-8-1934), υπ' αριθμ. 364/31-5-1935 (αφορά φόνο, παράνομη οπλοφορία και οπλοχρησία στο Κοντοβράκι, θέση «Γουμαράδες» στις 19-4-1934), υπ' αριθμ. 87/29-1-1936 (αφορά φόνο, παράνομη οπλοφορία και οπλοχρησία στη Μολυβδοσκεπάστο, θέση υπ' αριθμ. 2 Πυραμίδας του Γ' Διαμερίσματος Ελληνοαλβανικού ορόσημου, στις 7-2-1935), υπ' αριθμ. 337/22-5-1935 (αφορά απόπειρα φόνου, οπλοχρησία και παράνομη οπλοφορία στους Κουκλιούς, θέση «Παπαδέικα», την νύκτα 7-8 Απριλίου 1935), υπ' αριθμ. 388/10-6-1935 (αφορά αρπαγή, απόπειρα αρπαγής, απόπειρα φόνου, παράνομη οπλοφορία, χρήση όπλου στην Κώτσικα στις 29-4-1935), υπ' αριθμ. 448/21-6-1935 (αφορά απόπειρα φόνου, οπλοχρησία, οπλοφορία την νύκτα 7-8 Απριλίου 1935 στους Κουκλιούς, θέση «Παπαδέικα»), υπ' αριθμ. 459/28-6-1935 (αφορά φόνο στην Καστρίτσα, θέση «Γούβες» στις 18-6-1935), υπ' αριθμ. 958/13-11-1935 (αφορά φόνο στο Ραχούλι στις 30-7-1935), υπ' αριθμ. 1113/17-12-1935 (αφορά φόνο στο Ασβεστοχώριο στις 2-9-1935), υπ' αριθμ. 1108/17-12-1935 (αφορά φόνο στους Κουκλιούς Παραμυθιάς, θέση «Μίστρι» στις 17-9-1935), υπ' αριθμ. 625/22-6-1936 (αφορά ληστεία μετά φόνου και παράνομη οπλοφορία στα Δολιανά Πωγωνίου στις 24-25 Νοεμβρίου 1935), υπ' αριθμ. 143/12-2-1936 (αφορά φόνο, παράνομη οπλοφορία, οπλοχρησία, παράνομη κατοχή πυροβόλου όπλου στο Σταυράκι στις 20-12-1935), υπ' αριθμ. 347/21-3-1936 (αφορά φόνο στη Δράγανη στις 12-1-1936), υπ' αριθμ. 348/21-3-1936 (αφορά φόνο και ληστεία στην Παραμυθιά στις 25-1-1936), υπ' αριθμ. 847/30-9-1936 (αφορά φόνο στο Αμπελοχώριο στις 9-2-1936), υπ' αριθμ. 407/31-3-1936 (αφορά παιδοκτονία και απόκρυψη τοκετού στο Τσαρακλιμάνιο στις 13-2-1936), υπ' αριθμ. 429/24-4-1936 (αφορά φόνο στην Καρίτσα στις 22-3-1936), υπ' αριθμ. 514/20-5-1936 (αφορά φόνο στην Πέτρα Μετσόβου στις 21-4-1936), υπ' αριθμ. 585/11-6-1936 (αφορά απόπειρα φόνου, παράνομη οπλοφορία, οπλοχρησία και παράνομη κατοχή πολεμικών όπλων στο Δελβινάκι στις 30-4-1936), υπ' αριθμ. 745/30-7-1936 (αφορά απόπειρα φόνου, οπλοχρησία, παράνομη κατοχή όπλου και συνέργεια στην Σκλιάβη Φιλιατών στις 28-6-1936) και υπ' αριθμ. 746/30-7-1936 (αφορά απόπειρα φόνου, οπλοχρησία, παράνομη κατοχή όπλου στην Σκλιάβη Φιλιατών στις 30-6-1936) (Α.Π.Ι.). Επίσης σχετικά βλ. Χριστόφορος Λάζαρης, «Δικαστικά ενθυμίσαις από την Ήπειρο. Ο δολοφονημένος τσέλιγκας, εγωιστικό πείσμα, μυθομανία αυτοπροβολής και πλάνη επιπολαιότητας που βοηθούν τη διαφυγή του δολοφόνου και την ταλαιπωριαν αθώων», *Ηπειρωτική Εταιρεία, Δελτίον Πνευματικής*

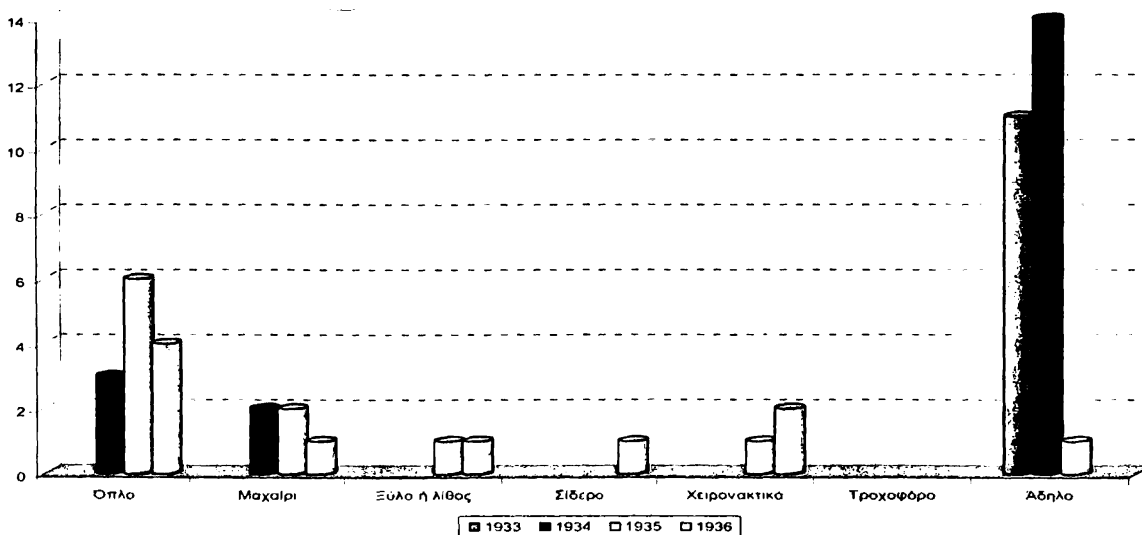
πραγματοποιήσαμε μία ανίχνευση ώστε να εντοπίσουμε τα μέσα επίτευξης των ανθρωποκτονιών.

Ο παρακάτω πίνακας μας δίνει μία σαφή εικόνα για τα μέσα τέλεσης εγκλημάτων με στόχο την ζωή. Εκείνο το οποίο διακρίνουμε άμεσα είναι η σαφής υπεροχή των πυροβόλων όπλων (περιστρόφων, караμπινών, κ.λπ.) κατά την τέλεση μίας ανθρωποκτονίας. Παράλληλα, διαπιστώνουμε ότι το αριθμητικό μέγεθος του αδήλου⁴⁹ καλύπτει το ήμισυ όλων των ερευνώμενων περιπτώσεων. Αναλυτικότερα, οι υποθέσεις ανθρωποκτονίας ή αποπειρών, οι οποίες μας δόθηκε η δυνατότητα να εξετάσουμε είναι 50. Από αυτές οι 13 προέκυψε ότι διαπράχθηκαν με όπλο, οι 5 με μαχαίρι και οι 3 χειρονακτικά. Το μικρότερο μέγεθος σημειώθηκε στην περίπτωση του σίδερου, ενώ με τροχοφόρο δεν εντοπίστηκε καμία υπόθεση. Κάτι που θεωρείται, ως είναι ευνόητο, φυσιολογικό, αφού η κυκλοφορία οχημάτων στους ορεινούς όγκους της Ηπείρου την εποχή εκείνη ήταν μηδαμινή. Βεβαίως, η περίπτωση του αδήλου είναι δυνατό να υποκρύπτει κάτι σχετικό, αλλά σαφέστατα η πλειοψηφία και αυτού του μεγέθους αντιστοιχεί στις περιπτώσεις του όπλου⁵⁰ και του μαχαιριού. Είναι ευδιάκριτο ότι, όπως και στα προηγούμενα έτη, η ευρεία χρήση πυροβόλων όπλων και περιστρόφων συνδέεται με τα πολεμικά γεγονότα της

Πίν. 19. Τρόπος / Μέσον τελέσεως εγκλημάτων κατά ζωής (ανθρωποκτονιών).

Τρόπος / Μέσον	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Όπλο		3	6	4	13
Μαχαίρι		2	2	1	5
Ξύλο ή λίθος			1	1	2
Σίδερο				1	1
Χειρονακτικά			1	2	3
Τροχοφόρο					
Άδηλο	11	14	1		26
Σύνολο	11	19	11	9	50

Γράφ. 23. Τρόπος / Μέσον τελέσεως εγκλημάτων κατά ζωής (ανθρωποκτονιών).

Ενημερώσεως, τεύχ. 161, Φεβρουάριος 1990, σσ. 72 - 79 και τεύχ. 162, Μάρτιος 1990, σσ. 115 - 118, 155.

⁴⁹ Το άδηλο στην συγκεκριμένη περίπτωση προέκυψε είτε από βουλεύματα τα οποία δεν καταγράφουν το μέσο τέλεσης της παραβατικής πράξης είτε μέσω περιπτώσεων που δεν διαθέτουμε πλήρη στοιχεία αλλά επιβεβαιώνεται η ύπαρξή τους (π.χ. μέσω του ευρητηρίου Βουλευμάτων).

⁵⁰ Σε σχετική έρευνα, η οποία αφορούσε τα μέσα τέλεσης του εγκλήματος, κατά την χρονική περίοδο 1986 έως 1995, βρέθηκε ότι το 90,8% των δραστών χρησιμοποίησε όπλο (Άγγελος Α. Τσιγκρής, *Το έγκλημα της ανθρωποκτονίας στην Ελλάδα*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2002, σσ. 91 - 94).

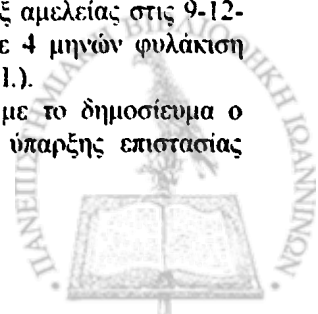
εποχής του Μεσοπολέμου. Πάντως, είναι χαρακτηριστικό ότι από το 1912 έως το 1922, ο πληθυσμός ευρισκόταν σε μία εκτεταμένη εμπόλεμη κατάσταση με το όπλο να ανέρχεται σε πρωτεύον και αναγκαίο αγαθό για τη διαφύλαξη της ζωής. Τέλος, στη χρήση του όπλου βοήθησε και η συμβολική του σημασία, όσον αφορά τον ανδρισμό και την επιβεβαίωση της παλικαροσύνης.

Ως τελευταία παράμετρο της παρούσας παραγράφου εξετάζουμε τις παραβάσεις εκείνες οι οποίες έλαβαν χώρα παρά την θέληση των κατηγορουμένων. Πρόκειται δηλαδή για τις λεγόμενες ανθρωποκτονίες εξ αμελείας, οι οποίες έφθασαν προς εκδίκαση στις αίθουσες του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων. Στην αγροτική ενδοχώρα κατά την εξεταζόμενη περίοδο διαπιστώθηκαν αρκετές σχετικές περιπτώσεις, οι οποίες όμως διέφεραν από αυτές της πόλης. Στα Ιωάννινα εντοπίστηκαν στα δικαστικά έγγραφα ανθρωποκτονίες ύστερα από πρόκληση τροχαίου δυστυχήματος, σε αντίθεση, εξυπακούεται, με την περιφέρεια. Στην τελευταία, κυρίως έλαβαν χώρα συμβάντα που σχετίζονταν κυρίως με υπαιθρίες ή εργολαβικές εργασίες καθώς και με αιτίες που σχετίζονταν με την φύση. Προξενεί ενδιαφέρον το γεγονός ότι η πλειοψηφία των σχετικών υποθέσεων είχε αθωωτική έκβαση⁵¹, καθώς μόνον σε δύο περιπτώσεις υποβλήθηκε ποινή⁵². Ο τύπος αντιμετώπισε αυτές τις υποθέσεις αδιάφορα και μόνον στην περίπτωση ενός εργατικού ατυχήματος στην Μονή Βελλάς, τον Ιούνιο του 1933, εντοπίστηκε δημοσίευμα με επικριτικό χαρακτήρα για την απόδοση ευθυνών⁵³. Η απόφαση του δικαστηρίου όμως και για αυτήν την υπόθεση ήταν αθωωτική.

⁵¹ Αποφάσεις του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2475/24-6-1934, (αφορά ανθρωποκτονία εξ αμελείας στις 12-5-1934 στο Ματσούκι), 2432/20-11-1934, (αφορά ανθρωποκτονία εξ αμελείας στις 25-5-1934 στο Βουτονόσι), 2591/4-12-1934, (αφορά ανθρωποκτονία εξ αμελείας στις 27-5-1934 στο Μέτσοβο), 1813/28-9-1935, (αφορά ανθρωποκτονία εξ αμελείας στις 15-7-1934 στο Φλαμπουράρι), 1561/11-8-1936, (αφορά ανθρωποκτονία εξ αμελείας στις 12-3-1936 στους Χιονάδες), 2347/21-11-1933, (αφορά ανθρωποκτονία εξ αμελείας στις 19-6-1933 στη Μονή Βελλάς), 2662/5-12-1936, (αφορά ανθρωποκτονία εξ αμελείας στις 28-11-1934 στο Ελευθεροχώρι) και 250/11-2-1936, (αφορά ανθρωποκτονία εξ αμελείας στις 5-5-1935 στη Δημοσία οδό Ιωαννίνων - Πρεβέζης, 12 χιλ.) (Α.Π.Ι.).

⁵² Η πρώτη περίπτωση αφορά ανθρωποκτονία εξ αμελείας στις 15-7-1934 στο Φλαμπουράρι, από τον στρατιώτη Σ...., ο οποίος καταδικάστηκε σε 4 μηνών φυλάκιση (Απόφαση του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1813/28-9-1935) και η δεύτερη αφορά ανθρωποκτονία εξ αμελείας στις 9-12-1934 στο Τρικόρυφο από τον Υπεν/τάρχη Α...., ο οποίος καταδικάστηκε σε 4 μηνών φυλάκιση (Απόφαση του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1320/18-6-1935) (Α.Π.Ι.).

⁵³ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 21/6/1933, Αρ. 1913. Σύμφωνα με το δημοσίευμα ο εργάτης Ν. Γκιολέκας κατεπλακώθη από όγκο χόματος, εξαιτίας της μη ύπαρξης επιστάσις μηχανικού.

Γ) Η παραβίαση των περιουσιακών δικαιωμάτων: η οικονομική κρίση.

Η οικονομική κρίση της μεταβενιζελικής περιόδου επηρέασε αισθητά την αγροτική ενδοχώρα και επέδρασε σε ικανό βαθμό στην ανθρώπινη συμπεριφορά, σε σχέση με την εύρεση ή την διατήρηση περιουσιακών στοιχείων και οικονομικών πόρων. Αναμφισβήτητα, η προσέγγιση των οικονομικών δεδομένων μίας περιοχής, μέσα από τις σχετικές παραβατικές συμπεριφορές, μπορεί να μας αποδώσει στοιχεία τόσο οικονομικού χαρακτήρα όσο κυρίως αξιακού, σε σχέση με το κοινωνικό ή πολιτισμικό ευρύτερα επίπεδο διαβίωσης. Αυτή ακριβώς η προσπέλαση των κοινωνικών σχηματισμών και οικονομικών μεγεθών έρχεται να μας υποβάλλει ερωτήματα και προβληματισμούς σχετικά με τον συσχετισμό παραβατικότητας και οικονομίας και να μας αναδείξει την άμεση αλληλεξάρτησή τους¹. Η αγροτική ενδοχώρα αποτελεί βασικό πεδίο προς έρευνα, καθώς συντρέπει τις προϋποθέσεις εκείνες που σχετίζονται και με τα ενδογενή προβλήματα της ελληνικής οικονομίας². Οι χαμηλές αποδόσεις της γεωργίας, η παρατεταμένη πολεμική περίοδος και η πληθυσμιακή πίεση στα ορεινά σε συνδυασμό με την εγκατάσταση των προσφύγων³ περιγράφουν τα κύρια σημεία αυτής της πραγματικότητας⁴. Εξάλλου, οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης⁵ επηρέασαν κατεξοχήν τον πρωτογενή τομέα, ο οποίος αποτελούσε τη βάση της οικονομίας στην ύπαιθρο⁶. Επίσης τα φαινόμενα παραβίασης των περιουσιακών δικαιωμάτων⁷, τα οποία θα εξετάσουμε στο παρόν υποκεφάλαιο, θα αναδείξουν οικονομικά χαρακτηριστικά της Ηπειρωτικής υπαίθρου και θα υπογραμμίσουν ταυτόχρονα την αισθητή δυναμικότητα του ιστορικού παράγοντα στην περίοδο που μελετούμε.

¹ *Crime and economy, Reports presented to the 11th Criminological colloquium 1994*, Netherlands 1995, (ιδιαιτέρως την μελέτη «Economic cycles and crime in Europe» του S. Field, σσ. 53 - 72).

² Για μία σφαιρική εικόνα της οικονομικής κρίσης στις αρχές της δεκαετίας του 1930 βλ. Mark Mazower, «Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του 1931», *Ελευθέριος Βενιζέλος, κοινωνία - οικονομία - πολιτική στην εποχή του* (επιμ. Θ. Βερέμης - Γ. Γουλιμής), Αθήνα 1989, σσ. 227 - 275, Αλέξανδρος Διομήδης, *Μετά την κρίση. Δημοσιονομικά και οικονομικά μελέται, 1932 - 1934*, Αθήνα 1935, Σπύρος Τζόκας, *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και το εγχείρημα του αστικού εκσυγχρονισμού 1928 - 1932, η οικοδόμηση του αστικού κράτους*, Αθήνα 2002, σσ. 207 - 224 και Κωνσταντίνος Βεργόπουλος, «Η ελληνική οικονομία από το 1926 ως το 1935», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΕ', Αθήνα 2000, σσ. 327 - 342.

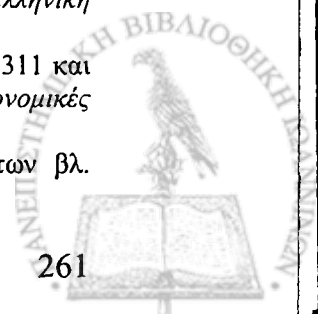
³ Μαργαρίτα Δρίτσα, *Βιομηχανία και Τράπεζες στην Ελλάδα του μεσοπολέμου*, Αθήνα 1990, σ. 304 - 306, Άλκης Ρήγος, *Τα κρίσιμα χρόνια*, τόμ. Α', 1922 - 1935, Αθήνα 1995, σσ. 33 - 34, Νίκος Γ. Σβωρώνος, *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*, Αθήνα 1994, σσ. 122 - 126.

⁴ Χρήστος Χατζηιωσήφ, «Το προσφυγικό σοκ, οι σταθερές και οι μεταβολές της ελληνικής οικονομίας», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Ο Μεσοπόλεμος 1922 - 1940* (επιμ. Χρήστος Χατζηιωσήφ), τόμ. Α', Αθήνα 2002, σσ. 43 - 44.

⁵ Γενικότερα για την οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου βλ. Mark Mazower, *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του μεσοπολέμου*, (μτφ. Σπύρος Μαρκέτος), Αθήνα 2002, σσ. 66 - 77, 86, 159 - 193, Κώστας Κωστής, *Αγροτική οικονομία και Γεωργική Τράπεζα, Όψεις της ελληνικής οικονομίας στο Μεσοπόλεμο (1919 - 1928)*, Αθήνα 1987, σσ. 31 - 59, 83, 108 - 109, 137 - 138 και Νίκος Μουζέλης, *Οικονομία και κράτος την εποχή του Βενιζέλου, Μελετήματα γύρω από τον Βενιζέλο και την εποχή του*, Αθήνα 1980, σ. 9, Χρήστος Χατζηιωσήφ, *Η γηραιά σελήνη, η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία 1830 - 1940*, Αθήνα 1993, σσ. 303 - 308.

⁶ Μαργαρίτα Δρίτσα, *Βιομηχανία και Τράπεζες στην Ελλάδα του μεσοπολέμου*, ό. π., σ. 304 - 311 και Κώστας Κόμης, *Νησιωτικά, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, δημογραφικές ανακατατάξεις και οικονομικές διαμορφώσεις. Από την οθωμανική περίοδο στον 20ό αιώνα*, Ιωάννινα 2004, σσ. 88 - 89.

⁷ Για μία θεωρητική προσέγγιση των παραβιάσεων κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων βλ. αναλυτικά το υποκεφάλαιο III1β.

Κατ' αρχάς, προκύπτουν προβληματισμοί σχετικά με την μορφή και την συχνότητα των παραβατικών φαινομένων, σε αντιδιαστολή με αυτά των Ιωαννίνων. Παράλληλα, από τα παραδείγματα παραβατικότητας, προσπαθούμε να κατανοήσουμε τα οικονομικά δεδομένα στην αγροτική ενδοχώρα και να ερμηνεύσουμε τις ευρύτερες κοινωνικές δομές. Είναι γεγονός ότι ευρισκόμαστε εμπροσθεν μίας καταστάσεως κατά την οποία η επιχειρούμενη από τις κυβερνήσεις, κατά τον Μεσοπόλεμο, αγροτική μεταρρύθμιση αποδείχθηκε τροχοπέδη στην αγροτική οικονομία. Παράλληλα, οι επιμέρους κρίσεις προ του 1929 (σταφιδικό, οινικό, καπνικό) σε συνδυασμό με την στενή εξάρτηση της γεωργικής παραγωγής από την διεθνή αγορά συνέτειναν στην οικονομική κρίση⁸. Όπως και ο Κώστας Κωστής αναφέρει οι παραδοσιακές ισορροπίες του αγροτικού χώρου διασπάστηκαν με συνέπεια μεγάλες ομάδες του πληθυσμού να οδηγηθούν σε σημαντική εισοδηματική συρρίκνωση⁹. Βεβαίως, μας απασχολεί και το μέγεθος της επιρροής της οικονομικής κρίσης του Μεσοπολέμου στην καθημερινότητα και ο βαθμός ώθησης αυτής σε συμπεριφορές ποινικού χαρακτήρα. Η μείωση των καταναλωτικών ικανοτήτων του αγροτικού πληθυσμού¹⁰, για παράδειγμα, αποτέλεσε κεντρικό αφετηριακό στοιχείο για την ανάπτυξη σχετικών πρακτικών. Παράλληλα, η διαμόρφωση ενός κοινωνικού μετασχηματισμού κάτω από το πρίσμα κυρίως της πολιτικής συγκυρίας (π.χ. Μικρασιατική καταστροφή) επέδρασε στον σχηματισμό μίας ασθενούς και άκαρπης αγροτικής «εξόδου»¹¹ προς την πόλη, η οποία δεν απέτεινε θετικά, εν τέλει, στην ελληνική οικονομία. Σε αυτά προσθέτουμε και την εξωτερική μετανάστευση κυρίως προς την Αμερική, η οποία απορρόφησε ένα σημαντικό μέρος του υγιούς αγροτικού δυναμικού¹². Ομοίως, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η ανίχνευση της στάσης των κρατικών αρχών στην αντιμετώπιση των φαινομένων, ενώ πρόθεσή μας είναι η συγκριτική αντιμετώπιση των κρατικών πρωτοβουλιών, σε σχέση με τα ανάλογα γεγονότα στην πόλη των Ιωαννίνων. Τέλος, σκοπός μας είναι να αναδειχθούν οι παραβιάσεις των περιουσιακών δικαιωμάτων κάτω από το πρίσμα της ιστορικής διάστασης της εποχής και να αποδοθούν τα

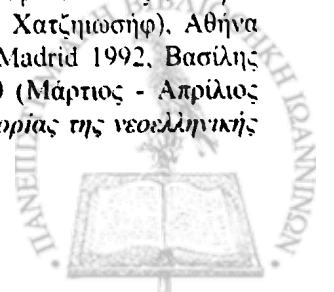
⁸ Θεόδωρος Διον. Σακελλαρόπουλος, *Οικονομία, κοινωνία, κράτος στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου*, Αθήνα 1991, σσ. 44 - 46.

⁹ Κώστας Κωστής, «Αγροτική μεταρρύθμιση και οικονομική ανάπτυξη στην Ελλάδα, 1917 - 1940», *Βενιζελισμός και Αστικός εκσυγχρονισμός* (επιμ. Γιώργος Μαυρογορδάτος - Χρήστος Χατζηωσήφ), Ηράκλειο 1992, σσ. 156 - 157 και τις μελέτες εποχής: Χρυσός Ευελπίδης, *Η Γεωργική κρίσις ιδία εν Ελλάδι*, Αθήνα 1931 και Σοφία Β. Γεωργίου, *Αγροτική κρίση και φτωχοί χωρικοί*, Αθήνα 1932.

¹⁰ Κώστας Κωστής, «Η ελληνική οικονομία στα χρόνια της κρίσης, 1929 - 1932», *Ελευθέριος Βενιζέλος, κοινωνία - οικονομία - πολιτική στην εποχή του* (επιμ. Θ. Βερέμης - Γ. Γουλιμής), Αθήνα 1989, σ. 203.

¹¹ Βασίλης Παναγιωτόπουλος, «Αγροτική έξοδος και σχηματισμός της εργατικής δύναμης», *Νεοελληνική Πόλη, οθωμανικές κληρονομίες και Ελληνικό κράτος*, τόμ. Β', Αθήνα 1985, σσ. 530 - 531, Μιχάλης Ρηγίνος, «Ενεργός πληθυσμός και διάρθρωση των οικονομικών δομών, 1909 - 1936», *Τα Ιστορικά*, τόμ. Α' τεύχ. 2 (1984), σσ. 371 - 388. Για μία γενική θεώρηση βλ. Αδ. Πεπελάσης - Π. Κ. Παναγιωτόπουλος, *Η πλεονάζουσα εργατική δύναμις εις την ελληνικήν γεωργίαν 1935 - 1960*, Αθήνα 1963.

¹² Μιχάλης Ρηγίνος, «Παραγωγικές δομές και ενεργός πληθυσμός στην ελληνική Βιομηχανία - Βιοτεχνία, 1909 - 1936», *Νεοελληνική Πόλη, οθωμανικές κληρονομίες και Ελληνικό κράτος*, τόμ. Β', Αθήνα 1985, σσ. 553 - 554 και Αλέξανδρος Κιτρορέφ, «Εμπορικές παροικίες και μετανάστες», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Ο Μεσοπόλεμος 1922 - 1940* (επιμ. Χρήστος Χατζηωσήφ), Αθήνα 2002, σσ. 361 - 365, 371 - 383, Alexander Kitroeff, *Griegos en America*, Madrid 1992, Βασίλης Φίλιας, «Μετανάστευση: αίτια και επιπτώσεις», *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχ. 20 (Μάρτιος - Απρίλιος 1966), Αθήνα, σσ. 194 - 210 και Ιωάννης Κ. Χασιώτης, *Επισκόπηση της ιστορίας της νεοελληνικής διασποράς*, Θεσσαλονίκη 1993, σσ. 91 - 125.

κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά που συνδέονταν με αντίστοιχες συμπεριφορές από τον προηγούμενο αιώνα.

Επιχειρώντας μία πρώτη προσέγγιση στα είδη των παραβατικών συμπεριφορών, που θα μας απασχολήσουν, εστιάζουμε την προσοχή μας κυρίως στα φαινόμενα της ληστείας και των κλοπών. Ανάλογα φαινόμενα, όπως υπεξαιρέσεις και υφαιρέσεις, αν και απαντώνται στα τεκμήριά μας, είναι, παρόλα αυτά, συγκριτικά λιγότερα από αυτά της πόλης. Αντίστοιχα, στις ίδιες διαπιστώσεις προβαίνουμε και για τις περιπτώσεις πλαστογραφίας και τοκογλυφίας. Κάτι, που μπορεί να θεωρηθεί απόλυτα φυσιολογικό, καθώς οι παραβάσεις αυτές έχουν αστικό χαρακτήρα, εφόσον προϋποθέτουν πρόσβαση στην αγορά και έστω, εν μέρει, στις δομές της τοπικής εξουσίας. Όμως, θα υποστηρίζαμε ότι, καθόλου αμελητέα δεν είναι τα ποσοτικά μεγέθη που εντοπίζονται στις περιπτώσεις λαθρεμπορίου και συναφών παραβάσεων, των οποίων ο χαρακτήρας συνάδει στις αγροκτηνοτροφικές ορεινές περιοχές. Πράγματι, διαπιστώσαμε μία έξαρση της συγκεκριμένης παραβατικότητας στην αγροτική ενδοχώρα σε αντίθεση με την πόλη των Ιωαννίνων. Σε αυτό το πλαίσιο προσδιορίζουμε και την στάση που κάθε φορά ο τύπος προσεγγίζει τα περιστατικά, ο οποίος αυτοπροσδιοριζόταν για άλλη μία φορά σε βασικό φορέα διαμόρφωσης της κοινής γνώμης αλλά και χάραξης της κρατικής πολιτικής.

Στη συνέχεια στρέφουμε την προσοχή μας στα ίδια τα παραβατικά γεγονότα και επιχειρούμε να λάβουμε μία γενική εικόνα για την συχνότητα αυτών. Πράγματι, στον ακόλουθο πίνακα (πίν. 20 και γράφ. 23) παρουσιάζονται, ανά έτος, τα μεγέθη των δικαστικών και αθωωτικών αποφάσεων, ενώ εκείνο το οποίο σημειώνουμε εξ' αρχής είναι ο μεγάλος αριθμός των υποθέσεων στο σύνολό τους καθ' όλη τη μεταβενιζελική περίοδο. Συγκεκριμένα, εντοπίστηκαν 1.334 σχετικές υποθέσεις, αριθμός δηλαδή κατά πολύ ανώτερος από αυτόν της πόλης και συγκριτικά υψηλός σε σχέση με άλλες μορφές παραβατικής συμπεριφοράς στην αγροτική ενδοχώρα. Κάτι, που, όπως και στην περίπτωση των Ιωαννίνων, επιβεβαιώνει τόσο την συχνότητα των παραβάσεων όσο κυρίως και την επίδραση αυτών στην καθημερινή ζωή.

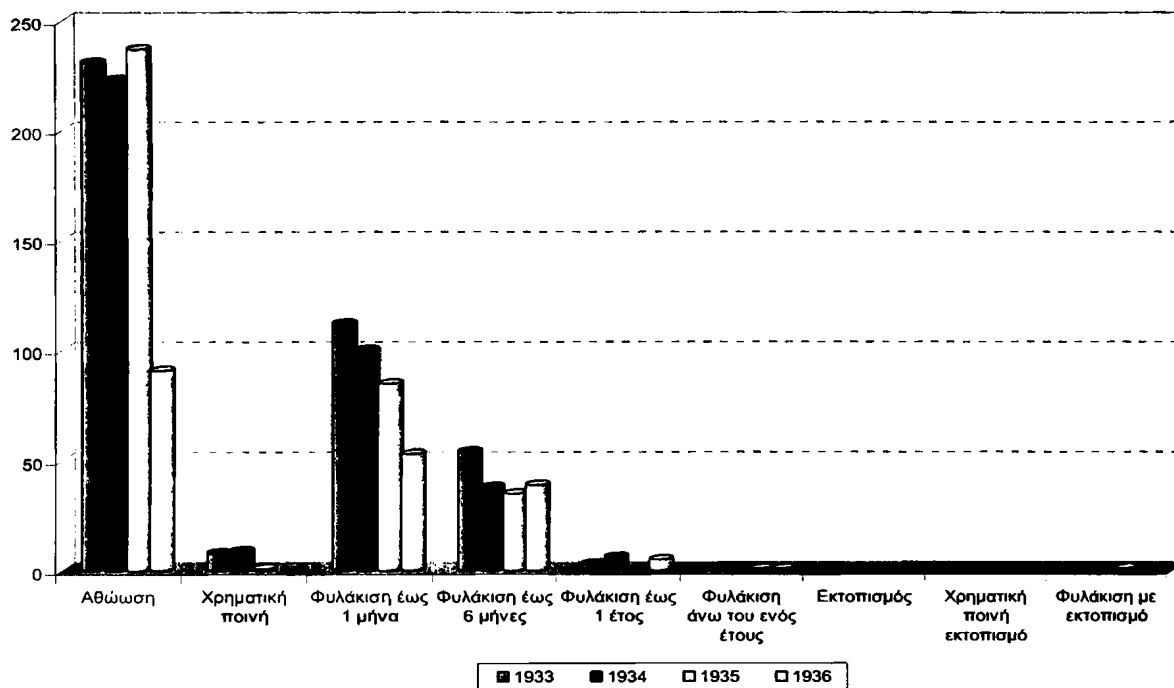
Πίν. 20 «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων σε βαθμό πλημμελήματος.

Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Αθώωση	231	223	237	91	782
Χρηματική ποινή	8	9	1		18
Φυλάκιση έως 1 μήνα	112	100	85	53	350
Φυλάκιση έως 6 μήνες	54	38	35	39	166
Φυλάκιση έως 1 έτος	3	6		5	14
Φυλάκιση άνω του ενός έτους	1		1	1	3
Εκτοπισμός					
Χρηματική ποινή εκτοπισμό					
Φυλάκιση με εκτοπισμό			1		1
Σύνολο	409	376	360	189	1334

Στο σημείο αυτό είναι σκόπιμο να συγκεκριμενοποιήσουμε το ενδιαφέρον μας στις ίδιες τις δικαστικές αποφάσεις και τα αντίστοιχα μεγέθη. Αρχικά, διαπιστώνουμε ότι από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων εξεδόθηκαν 782 αθωωτικές αποφάσεις και 552 καταδικαστικές. Δεδομένο δηλαδή, το οποίο, έστω

έμμεσα, αναδεικνύει μία αυστηρότητα στην καταστολή και μία ευκολία στην απόδοση ευθυνών. Ειδικότερα, διακρίνουμε μία ισομερή περίπου κατανομή των αθωωτικών αποφάσεων κατά τα τρία πρώτα έτη, ενώ φυσιολογικά αντίστοιχο καταγράφεται και το μέγεθος των εν λόγω υποθέσεων του έτους 1936. Επίσης, παρατηρούμε ότι οι περισσότερες εκδικασθείσες υποθέσεις, στο σύνολό τους, πραγματοποιήθηκαν το 1933 (409 περιπτώσεις), με μία ακόλουθη καθοδική ποσοτικά πορεία έως το 1936 (189 περιπτώσεις).

Γράφ. 24. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων σε βαθμό πλημμελήματος.

Μεταφερόμαστε τώρα στις υποθέσεις με καταδικαστική απόληξη. Από την εξέταση των ποσοτικών στοιχείων διαπιστώνεται ότι η πλειοψηφία των σχετικών υποθέσεων τιμωρήθηκε με την ποινή «φυλάκιση έως 1 μήνα» (350 υποθέσεις), ενώ ακολούθως συγκαταλέγεται η κατηγορία «φυλάκιση έως 6 μήνες» (166 υποθέσεις). Αναμφισβήτητα, η πλειοψηφία των υποθέσεων αφορά περιπτώσεις λαθρεμπορίου καπνού και κλοπών, ενώ τα ποσοτικά στοιχεία των υπολοίπων κατηγοριών υπολείπονται κατά πολύ των δύο προαναφερθέντων. Είναι ενδεικτικό ότι η χρηματική ποινή έχει αποδοθεί μόνον σε 18 περιπτώσεις, ενώ με φυλάκιση έως 1 έτος έχουν εκδικασθεί 14 υποθέσεις. Ωστόσο, παραλλήλως, αξίζει να επιμείνουμε και σε μία άλλη παράμετρο, η οποία αφορά την περίπτωση του εκτοπισμού. Συγκεκριμένα, εντοπίσαμε μόνον μία περίπτωση φυλακίσεως με εκτοπισμό κατά το έτος 1936, κάτι που μας επιτρέπει να συνδέσουμε την ποινή του εκτοπισμού, μέσω της δικαστικής οδού, κυρίως με τις υποθέσεις ζωοκλοπών και πολιτικού χαρακτήρα. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, όπως και αντίστοιχα στην ίδια κατηγορία παραβατικότητας στην πόλη των Ιωαννίνων, ο εκτοπισμός αφορούσε λαθρέμπορο καπνού.

Εκτός του ανωτέρου πίνακα, στο ίδιο πλαίσιο ανάλυσης συγκαταλέγεται και ο επόμενος πίνακας (πίν. 21), ο οποίος μας παρέχει δεδομένα σχετικά με τον χρόνο τελέσεως της παραβατικής πράξης. Πρόκειται, ως έχει δειχθεί, για ένα χρήσιμο τεκμήριο, καθώς μέσω του χρονικού προσδιορισμού αποκαλύπτονται χαρακτηριστικά για τις ίδιες τις παραβιάσεις των περιουσιακών δικαιωμάτων και

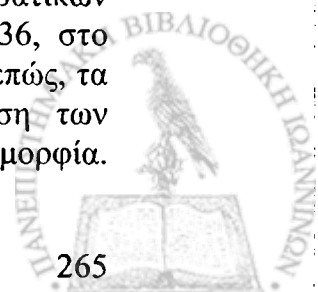
ταυτόχρονα διακρίνονται στοιχεία για τις πρακτικές των ατόμων της αγροτικής ενδοχώρας. Προς αυτήν την κατεύθυνση επικουρεί και ο σχηματισμός των δύο γραφημάτων (γράφ. 24 και γράφ. 25) για τις παραβατικές πράξεις σε βαθμό πλημμελήματος και για τις παραβατικές πράξεις αντίστοιχα σε βαθμό κακουργήματος.

Εξειδικεύοντας, τώρα, διαπιστώνουμε ότι τα μεγαλύτερα αριθμητικά μεγέθη εντοπίζονται στην κατηγορία της ημέρας (276 περιπτώσεις) και του αδήλου (216 περιπτώσεις). Αντιθέτως, κατά την διάρκεια της νύχτας καταγράψαμε μόνον 53 υποθέσεις, μέγεθος το οποίο δεν μπορεί να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, διότι οι κλοπές και το λαθρεμπόριο, εν γένει, ελάμβαναν χώρα κατά τις νυχτερινές ώρες. Σε αυτήν την περίπτωση ως σημαντικός καταγράφεται ο παράγοντας του αδήλου, ικανός αριθμός του οποίου εντάσσεται, κατά μία πιθανότητα, στον χρονικό προσδιορισμό της νύχτας. Εν τούτοις, το υψηλό μέγεθος που αναλογεί στην διάρκεια της ημέρας, αναμφισβήτητα, προσδίδει στις παραβατικές πράξεις έναν ημερήσιο χαρακτήρα, εξαιτίας της φύσης των συγκεκριμένων παραβάσεων που προϋποθέτουν και δημοσιοοικονομικές συναλλαγές, οι οποίες τελούνται κυρίως κατά την ημέρα. Αναφερόμαστε, δηλαδή, σε υποθέσεις αισχροκέρδειας, πλαστογραφίας, απάτης και ευρύτερα οικονομικής φύσεως. Άλλωστε, ανάλογα ήταν τα συμπεράσματά μας και κατά την εξέταση των ιδίων φαινομένων στην πόλη των Ιωαννίνων.

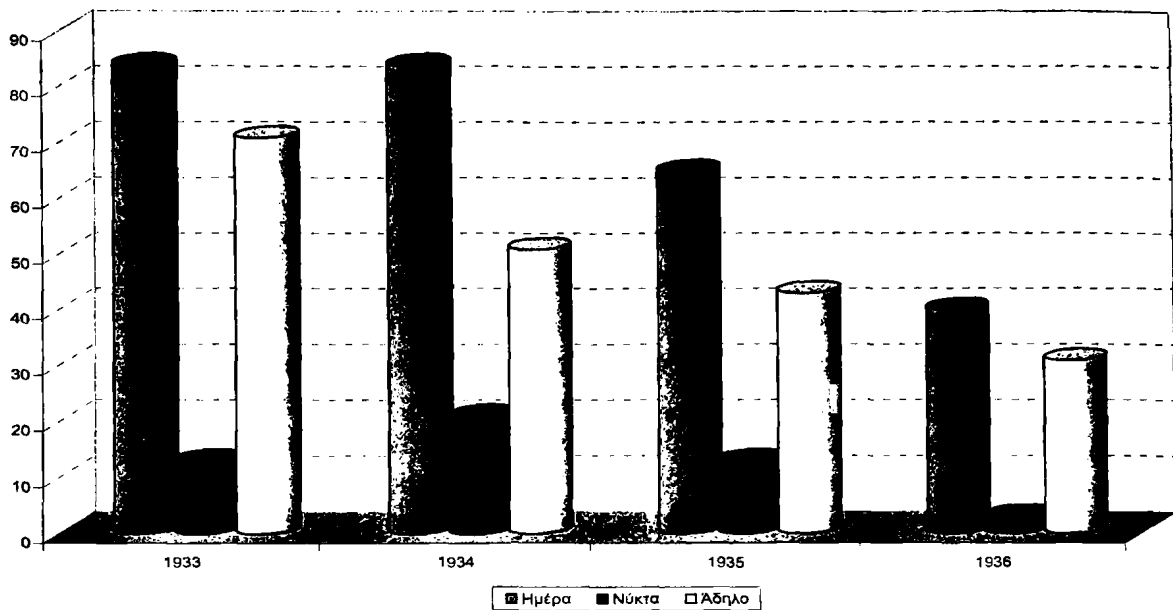
Πίν. 21. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων για παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου και παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος).

Χρόνος	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Ημέρα	84 2	84	65 1	40	276
Νύκτα	13	21 1	13 2	3	53
Άδηλο	71 7	51 8	43 3	31 2	216
Σύνολο	177	165	127	76	545

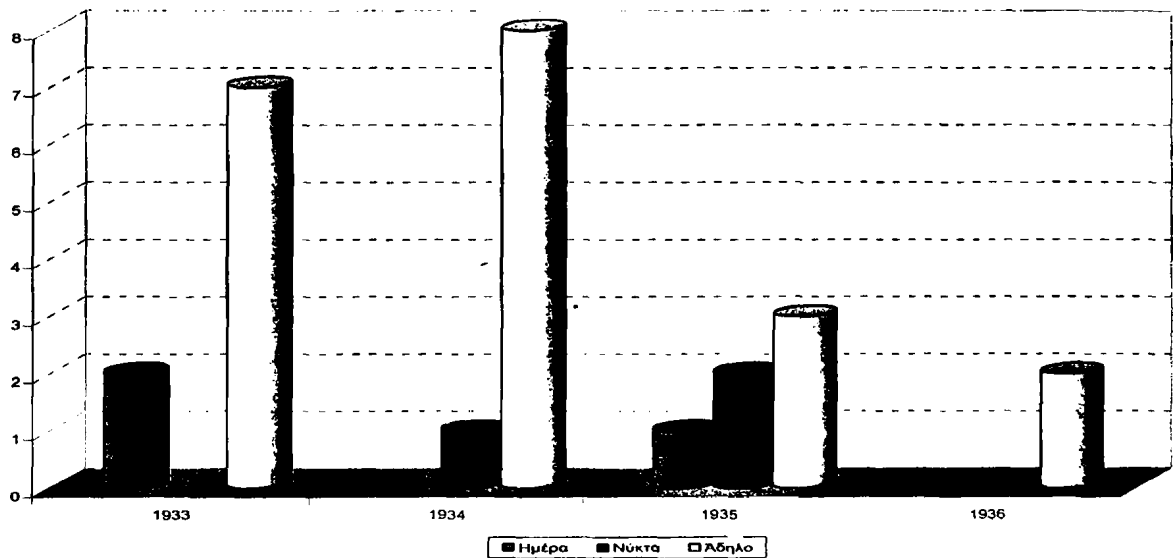
Για τη συνέχεια, μετατοπίζουμε το ενδιαφέρον μας σε μία αναλυτικότερη θεώρηση των δεδομένων του πίνακα, εστιάζοντας κυρίως στην παρουσία των παραπεμπτικών βουλευμάτων σε βαθμό κακουργήματος (γράφ. 25). Είναι ευδιάκριτη η υψηλή αριθμητικά παρουσία σχετικών βουλευμάτων (26 περιπτώσεις), κάτι που στην παρούσα περίπτωση θεωρείται, βεβαίως, φυσιολογικό. Διαπιστώνουμε, ωστόσο, ότι στα περισσότερα από αυτά δεν κατέστη εφικτός ο χρονικός προσδιορισμός της πράξης, ενώ μεταξύ ημέρας και νύχτας παρατηρείται μία ισομερή παρουσία (3 βουλεύματα αντίστοιχα). Πάντως, η πλειοψηφία των παραπεμπτικών βουλευμάτων αφορά ληστείες, κλοπές και λαθρεμπόριο καπνού με συνέπεια τον πιθανό προσδιορισμό των σχετικών υποθέσεων κατά την διάρκεια της νύχτας. Αυτή η πραγματικότητα αποτυπώνεται και στην περίπτωση των παραβάσεων σε βαθμό πλημμελήματος (γράφ. 24). Παρατηρείται, δηλαδή, υπεροχή παραβάσεων την διάρκεια της ημέρας (273 υποθέσεις), ενώ επιβεβαιώνεται και η συχνότητα του αδήλου (196 υποθέσεις). Όσον αφορά την συνολική παρουσία των καταγεγραμμένων υποθέσεων ανά έτος, η υψηλότερη συχνότητα παραβατικών πράξεων σημειώθηκε το 1933 (177 υποθέσεις) και η χαμηλότερη το 1936, στο διάστημα έως την επιβολή της δικτατορίας του Μεταξά (76 υποθέσεις). Συνεπώς, τα δεδομένα του πίνακα μας οδηγούν στην διαπίστωση ότι η παραβίαση των περιουσιακών δικαιωμάτων σε χρονικό επίπεδο παρουσιάζει μία ποικιλομορφία.

Γράφ. 25. Χρόνος τελέσεως καταδικασθέντων υποθέσεων για παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων σε βαθμό πλημμελήματος.

Γράφ. 26. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων για παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων που παραπέμφθηκαν σε δίκη με βούλευμα σε βαθμό κακούργηματος.

Πάντως, αν θελήσουμε να προβούμε σε κάποια ενδεικτικά συμπεράσματα, θα υποστηρίζαμε ότι στην διάρκεια της ημέρας υπερισχύουν περισσότερο οι δημοσιοοικονομικές παραβατικότητες, ενώ στη νύχτα τα εγκλήματα κατά περιουσίας και ιδιοκτησίας.

Επιστρέφοντας στα δεδομένα των διαθέσιμων τεκμηρίων, προτάσσουμε κατά την επιχειρούμενη προσέγγισή μας τα παραβατικά φαινόμενα της ληστείας και της κλοπής. Αναμφισβήτητα, τα κοινωνικά αυτά φαινόμενα και κυρίως η ληστεία αναδεικνυαν μία ιστορική αλληλουχία αλλά και μία απόρροια ή και συνέχεια συμπεριφορών από τον προηγούμενο αιώνα¹³. Λαμβάνοντας, λοιπόν, υπόψη αυτές τις παραμέτρους και τις υπάρχουσες κοινωνικές δομές επιχειρούμε να θέσουμε τον

¹³ Για την ληστεία και την εξέλιξή της βλ. στο κεφάλαιο: Π. «Η πρώτη ελληνική περίοδος (1913 - 1932)».

πρώτο προβληματισμό μας. Κατά πόσον, δηλαδή, η ληστεία της μεταβενιζελικής περιόδου αποτελεί συνέχεια των φαινομένων του παρελθόντος ή αν νέοι παράγοντες, όπως η οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου, έχουν επιβάλλει την μετεξέλιξή της, άρα και την αλλαγή των χαρακτηριστικών της. Στην ίδια κατεύθυνση εντάσσουμε και την κλοπή, καθώς διαπιστώσαμε μία έξαρση του φαινομένου και διερευνούμε τις πιθανές αιτίες της παρουσίας της αλλά και κατά πόσον αυτή υπήρξε συνέχεια της ληστείας, σε μία πιο ήπια, βέβαια, μορφή.

Μία παράμετρος, η οποία θα μας διευκολύνει κατά την διερεύνησή μας, είναι η συχνότητα των συγκεκριμένων παραβάσεων καθώς και η κρατική αντίδραση σε αυτές. Μέσα από τα δικαστικά έγγραφα και τον τύπο, διαφαίνεται ξεκάθαρα μία αισθητή παρουσία, ενώ παρατηρείται μία ισομερής εμφάνιση μεταξύ των δύο παραβατικών φαινομένων. Από το σύνολο των δεδομένων, όμως, επιβεβαιώνεται για μία ακόμη φορά ότι ο τύπος συνεχίζει να αντιμετωπίζει το ζήτημα της ληστείας με το ύφος και τους όρους του παρελθόντος. Αν και τα σχετικά κρούσματα είναι λιγότερα αριθμητικά σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία, ωστόσο επαναλαμβανόμενα δημοσιεύματα για κρούσματα ληστειών εντοπίζονται και πάλι στις εφημερίδες¹⁴, ενώ έμμεσα διαφαίνεται ότι η αγροτική ενδοχώρα συνεχίζει να υπόκειται στους ίδιους κοινωνικούς σχηματισμούς, όπως ακριβώς διαπιστώσαμε και στην περίπτωση των ζωοκλοπών και των ληστειών μετά φόνου. Πρόκειται, σύμφωνα με τον τύπο, για φαινόμενα ληστείας στους οδικούς άξονες και γενικότερα στην αγροτική ενδοχώρα, κάτι που κατ' επέκταση δεικνύει τις υπαρκτές δυσχέρειες στη διαδικασία μετασχηματισμού και ένταξης του αγροτικού πληθυσμού στον αστικό τρόπο ζωής. Δεν θα μπορούσε, λόγου χάρη, να φανερώνει κάτι διαφορετικό η «θρασύτατη ληστεία στη Λαϊστα», σύμφωνα με τον Ηπειρωτικό Αγώνα¹⁵ όταν «...3 άγνωστοι ενδεδυμένοι χακί και οπλισμένοι δια βραχυκάνων πολεμικών όπλων συνέλαβαν τον διερχόμενο εκεί Χ... μεταβαίνοντας εις Ιωάννινα τον οποίον αφού εκακοποίησαν, του αφήσεσαν 10.800 δρχ. και 1 χρυσόν ωρολόγιο 1.000 δρχ...». Αυτό που μας δημιουργεί, όμως, έντονο ενδιαφέρον είναι η ίδια η στάση του τύπου¹⁶, ο οποίος αν και δημοσιεύει παρόμοια περιστατικά παραβατικής συμπεριφοράς και δημιουργεί κατ' επέκταση ένα κλίμα ανασφάλειας, ταυτόχρονα, εμφανίζεται και ως υπερασπιστής της δημοσίας ασφαλείας της Ηπείρου. Διαδραμάτιζε, συνεπώς, τον γνωστό καθοριστικό του ρόλο στην εξέλιξη των σχετικών με την ληστεία ζητημάτων. Παράλληλα, έδειχνε, όπως και σε άλλες περιπτώσεις, την βούλησή του να υπερασπιστεί την φήμη της περιοχής, χωρίς όμως να εστιάζει αισθητά στα ίδια τα γενεσιουργά αίτια των ληστρικών συμβάντων καθώς και στα ίδια τα πρόσωπα -

¹⁴ Αναλυτικά εντοπίσαμε στις εφημερίδες τα ακόλουθα γεγονότα: εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 27/4/1933, Αρ. 40172/374221 (αφορά ληστεία στα Δολιανά Οθωμανού λαδέμπορα), της 30/9/1933, Αρ. 4223/3772 και της 23/9/1933, Αρ. 7837/108 (αφορά ληστεία και κακοποίηση χωρικών στον Μύλο, 7ο χλμ. Ιωαννίνων - Πρεβέζης), της 9/2/1935, Αρ. 7837/219 (αφορά ληστεία στην «Κρέκουζα» Καρβουναρίου 3 αγωγέων από 5 αγνώστους), της 31/7/1935, Αρ. 7837/347 (αφορά ληστεία στην Λιγοψά), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 8/4/1933, Αρ. 1852 (αφορά ληστεία στον «Γυφτόκαμπο» Λαϊστας διερχομένου από 3 αγνώστους), της 26/4/1933, Αρ. 1995 (αφορά ληστεία και κακοποίηση χωρικών στον Μύλο, 7ο χλμ. Ιωαννίνων - Πρεβέζης), της 26/9/1933, Αρ. 1998 (αφορά ληστεία και κακοποίηση κατοίκου στο Επισκοπικό), εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 27/4/1933, Αρ. 810 (αφορά ληστεία Οθωμανού λαδέμπορα στα Δολιανά), της 14/2/1935, Αρ. 972 (αφορά δημοσίευμα περί σκηνοθεσίας της ληστείας του Καρβουναρίου), εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 11/2/1935, Αρ. 332/211 (αφορά ληστεία στην «Κρέκουζα» Καρβουναρίου 3 αγωγέων από 5 αγνώστους).

¹⁵ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 8/4/1933, Αρ. 1852.

¹⁶ Γιάννης Απ. Πανούσης, «Το έγκλημα στερεότυπο: κοινωνικό δηλητήριο δια του τύπου διοχετευόμενο», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τχ. 74 - 75, Αθήνα, 1989, σ. 72 - 73.

θύματα. Επισημαίνουμε ως προς αυτό την ακόλουθη φράση της εφημερίδας «*Ηπειρος*»: «...εξέλιπον εν *Ηπείρω* οι συστηματικοί λησταί πλην ατυχώς παρέμεινον, αφ' ενός μεν η ψυχολογική διάθεσις ένιων *Ηπειρωτών* προς διάπραξιν ληστειών, αφ' ετέρου δε, πανελλήνιος εντύπωσις ότι η *Ηπειρος* ληστοκρατείται. Η εντύπωσις αύτη η πλέον κοινή μικροληστεία, άτινα εις οιανδήποτε άλλην *Επαρχίαν* θα επαρήρχοντο απαρατήρητα εν *Ηπείρω* να λαμβάνωσι διαστάσεις και την τιμήν του ενδιαφέροντος πανελληνίου, αν μη και του ξένου τύπου»¹⁷.

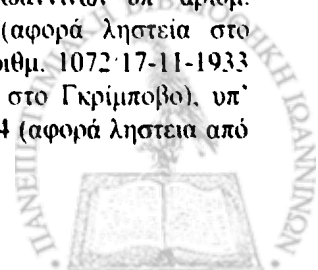
Με την παραπάνω συλλογιστική μπορούμε ήδη να μεταβούμε και σε μία άλλη παράμετρο. Πρόκειται για την αντίδραση του κρατικού μηχανισμού, η οποία φαίνεται ότι απασχόλησε τις εφημερίδες περισσότερο από τα ίδια τα παραβατικά φαινόμενα. Συνεπώς, μπορούμε να διατρέξουμε με συντομία τα κρατικά μέτρα, τα οποία δεν διέφεραν ουσιαστικά από τις προηγούμενες δεκαετίες και αφορούσαν κυρίως επικηρύξεις ληστών και εκτοπισμούς¹⁸. Πράγματι, καθ' όλη τη μεταβενιζελική περίοδο οι ανωτέρω πρακτικές μέτρων αποφασίζονταν κυρίως μέσω της Επιτροπής Δημοσίας Ασφαλείας του Νομού. Επίσης είναι χαρακτηριστικό ότι λίγες υποθέσεις ληστειών έφθαναν προς εκδίκαση στις δικαστικές αίθουσες¹⁹, σε σύγκριση με άλλες παραβάσεις, εξαιτίας κυρίως της δυσκολίας διαλεύκανσής τους. Από αυτές, οι περισσότερες προσδιορίστηκαν χρονικά στις αρχές της περιόδου, περί το 1933 κυρίως, και βασικό χαρακτηριστικό τους ήταν μία φθίνουσα πορεία έως το 1936. Θα λέγαμε λοιπόν, μετά από αυτά, ότι επιβεβαιώνεται η επικέντρωση στην τακτική πρόβλεψη του φαινομένου ή επιβολής μέτρων σύλληψης των δραστών από πλευράς των αρχών, ενώ στην ίδια κατεύθυνση αναδεικνύεται ο καθοριστικός ρόλος της Επιτροπής Δημοσίας Ασφαλείας.

Παραμένοντας στο ίδιο θέμα, θεωρούμε ότι μπορούμε να λάβουμε μία σαφή εικόνα, τόσο για την δράση της Επιτροπής Δημοσίας Ασφαλείας όσο και για τις μεθόδους εκτοπισμού, μέσω της υποθέσεως σύλληψης των ληστών Τσουμαναίων. Εξάλλου, στα σχετιζόμενα με τους Τσουμαναίους γεγονότα εντοπίζουμε το σύνολο των χαρακτηριστικών των κατασταλτικών μεθόδων, ενώ ταυτοχρόνως πρόκειται για την σημαντικότερη σε εξέλιξη υπόθεση σχετικά με την ληστεία στην αγροτική ενδοχώρα κατά την μεταβενιζελική περίοδο. Το ενδιαφέρον μας επικεντρώνεται κυρίως στο πλήθος των εκτοπισμένων, ως υποθάλλοντες την ληστοσυμμορία των

¹⁷ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 8/10/1933, Αρ. 833/42588. Στην ίδια εφημερίδα ένα χρόνο αργότερα διαβάζουμε σχετικά: «...μεγάλη οργανωμένη ληστεία, όπως την γνωρίσαμεν εις το παρελθόν, δεν υπάρχει πλέον... διότι εκτυπήθησαν αι βάσεις της ληστείας αυτής, οι ληστοτρόφοι, και διότι το κράτος έπαυσε να αποτελεί τον επίσημον προστάτην της...» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 28-10-1934, Αρ. 7837/138).

¹⁸ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 26/4/1933, Αρ. 1866 (αφορά σύλληψη ληστή στα Δολιανά), της 6/5/1936, Αρ. 2775 (αφορά την καταδίκη του ληστή της Ζίτσας Αθ. Πότση), της 13/7/1933, Αρ. 1932 (αφορά επικήρυξη από την Επιτροπή Δημοσίας Ασφαλείας του ληστή Μουσα Ντουραχμάν από την Σπάταρη), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 13/7/1933, Αρ. 4232/3781 (αφορά επικήρυξη του ληστή Μουσα Ντουραχμάν), εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 13/7/1933, Αρ. 832 (αφορά επικήρυξη του ληστή Μουσα Ντουραχμάν), της 25/9/1933, Αρ. 851 (αφορά συλλήψεις ληστών από την Χωροφυλακή), εφημερίδα ΘΕΣΠΡΩΤΙΑ της 4/10/1933, Αρ. 145 (αφορά την σύλληψη του αρχιληστή Τζελιάλ ή Τζελήλ Τσιάμη Ουζεϊρ Μαμάν ή Σιούτη στη θέση «Χαλκί» Λαδοχωρίου Ηγουμενίτσας).

¹⁹ Καθ' όλη την μεταβενιζελική περίοδο εκδόθηκαν από το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων τα ακόλουθα βουλεύματα: Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 373/31-3-1933 (αφορά ληστεία στο Λίθινο), υπ' αριθμ. 606/30-6-1933 (αφορά ληστεία στο Κουτσελιώ), υπ' αριθμ. 704/22-7-1933 (αφορά ληστεία στο Τρίστενο), υπ' αριθμ. 1072/17-11-1933 (αφορά ληστεία στα Πράμαντα), υπ' αριθμ. 729/31-8-1934 (αφορά ληστεία στο Γκρίμποβο), υπ' αριθμ. 808/29-9-1934 (αφορά ληστεία από σκηνίτες), υπ' αριθμ. 825/30-9-1934 (αφορά ληστεία από σκηνίτες), υπ' αριθμ. 907/31-10-1935 (αφορά ληστεία στην Κράφη) (Α.Π.Ι.).

Τσουμαναίων, καθ' όλη την διάρκεια του 1933. Διαπιστώνουμε, δηλαδή, ότι αν και ευρισκόμαστε μία δεκαετία μετά την έξαρση της ληστείας στην Ήπειρο, όπου τα σχετικά φαινόμενα έχουν πλέον περιοριστεί αισθητά, εν τούτοις, η φιλοσοφία του κρατικού μηχανισμού, ως προς τις μεθόδους πρόληψης και καταστολής, παραμένει η ίδια. Αντλούμε, ως προς αυτό, πληροφορίες από τις ίδιες εφημερίδες, στις οποίες περιγράφεται μία πραγματικότητα ασφυκτικού ελέγχου, αν και βεβαίως έμμεσα διαφαίνονται οι σαφείς πλέον προθέσεις των Αρχών, έστω και έτσι, για πλήρη πάταξη του φαινομένου. Είναι ενδεικτικό ότι εντοπίσαμε φράσεις όπως: «...και το αποτέλεσμα υπήρξε να εκτοπισθούν για 4 μήνες 3 άνθρωποι αδικώς: οι Γεώργ. Μαχαίρας και Γιάννης Νάκας από τη Ζιέλοβα και Ευαγ. Κασούμης από το Σταυράκι, άνθρωποι που δεν είχαν ποτέ τους σχέσεις με ληστές...»²⁰, ενώ μετά την σύλληψη των Τσουμαναίων τον Ιανουάριο του 1934²¹ όπως: «...Ούτω, σώζονται 40 τσελιγκάδες και ποιμένες και τινές γεωργοί εκ των χωρίων του κάμπου των Ιωαννίνων κατηγορουμένων επί υποθάλας και διατελούντων εν εκτοπίσει...»²². Εξυπακούεται, βέβαια, ότι σε αυτό το πλαίσιο τακτικής του εκτοπισμού εντάσσονταν και περιπτώσεις εξορίας πολιτικών προσώπων, όπως του βουλευτού του Λαϊκού Κόμματος και Επάρχου Θυάμιδος Γεωργίου Δημάκη²³, προκρίτου από το Μέτσοβο, ο οποίος είχε κατηγορηθεί για υπόθαλψη των Τσουμαναίων. Γεγονός, το οποίο

²⁰ Αξίζει να αναφερθούν τα αίτια που οδήγησαν στον εκτοπισμό τους τρεις πολίτες, τα οποία καταδεικνύουν ευχερώς την μαζική «υστερία» υπέρ του εκτοπισμού: «... Πως μαγειρεύονται οι εκτοπισμοί ενταύθα... ο Ν. Κ., από την Τζιουντήλα του κάμπου, ήταν αμπελοφύλακας του κ. Ι. Λάππα εις το αμπέλι του, που βρίσκεται στην περιφέρεια της Ζιέλοβας και επειδή ηνοχλείτο ο άνθρωπος εκ των νυχτερινών εφόδων του υιού τούτου, ιατρού κ. Β. Λάππα, ο οποίος ενδιαφέρετο περί της καλής φρουρήσεως του αμπελιού του κατά τις νύχτες, δια ν' απαλλαγή λοιπόν των οχληρών νυκτερινών επισκέψεων του, ο καλός αυτός αμπελοφύλακας ανέφερεν εις τον ειρημένον αυτόν ιατρόν κ. Β. Λάππαν ότι πέρασαν από εκεί οι Τσουμαναίοι. Κατά συνέπειαν, αυτός μεν απηλλάγη των νυκτερινών εφόδων, ο δε κ. Λάππας ανέφερε την ενδιαφέρουσαν ταύτην αλλά ψευδή πληροφορίαν στην Αρχήν, και το αποτέλεσμα υπήρξε να εκτοπισθούν για 4 μήνες 3 άνθρωποι αδικώς...» (εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 25/9/1933, Αρ. 851).

²¹ Οι ληστές Τσουμαναίοι συνελήφθησαν στις 4 Ιανουαρίου 1934 σε αχυροκαλύβα έξω από το Σταυράκι, προερχόμενοι από τα Τρίκαλα (εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 8/1/1934, Αρ. 283/162, εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 8/1/1934, Αρ. 881 και της 11/1/1934, Αρ. 882). Το Κακουργιοδικείο Κερκύρας επέβαλε στους ληστές ποινή κάθειρξης 19 ετών (εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 24/5/1934, Αρ. 899). Στην σύλληψη των Τσουμαναίων αναφέρθηκε και ο υπουργός Δικαιοσύνης Δ. Γιαννόπουλος, μετά από ερώτηση στην Βουλή, για την δημόσια ασφάλεια στην Ήπειρο, των βουλευτών Ιωαννίνων Λούλη και Παπασταύρου. Εν προκειμένω κατέληξε ο υπουργός: «...Εν Ηπείρω είνε τοις πάσι γνωστόν, ότι ανέκαθεν διαπράττονται σοβαρά αδικήματα και συχνώτερον τοιαύτα ληστειών... Παρά ταύτα όμως η δημοσία ασφάλεια εις την περιφέρειαν εκείνην, ικανοποιητικώς διατηρείται, οι δε επικεκηρυγμένοι δύο λησταί αδελφοί Τζουμάνη συνελήφθησαν και ουδείς ληστής η επικίνδυνος κακοποιός γνωστός υπάρχει ήδη εν δράσει εν Ηπείρω...» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 18/5/1934, Αρ. 2201).

²² Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 8/1/1934, Αρ. 881.

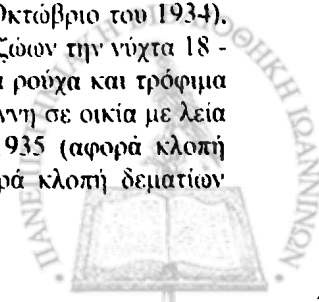
²³ Ο Γεώργιος Δημάκης, γόνος εύπορης οικογένειας, με καταγωγή από το Χαλίκι Τρικάλων, διετέλεσε βουλευτής Ιωαννίνων από το 1915 έως το 1917 (Χρήστος Σ. Τσέτσης, *Ηπειρώτες πολιτικοί από το 1822 έως σήμερα*, Γιάννινα 2005, σ. 84). Επί του εκτοπισμού, ανέφερε η «Ελευθερία» σχετικά: «...Ο θεός να μας φυλάξη! Η Επιτροπή Ασφαλείας, συνεπεία καταγγελίας κάποιων μικρών οργάνων της Χωροφυλακής..., εθεώρησεν εκτοπιστέον εις Σύρο επί εξή μηνας, τον πρόκριτον Μετσόβου, ..., ουδέποτε σχόντα σχέσεις μετά των ληστών και ληστοτρόφων και ουδέποτε κατηγορηθέντα...» (εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 4/12/1933, Αρ. 871) και η «Κραυγή» αντίστοιχα: «...Η εκτόπιση του προκρίτου τούτου Πολιτευτού γνωστοτάτου εις ολόκληρον τον Νομόν μας κατέπληξε όλους τους ενταύθα πολιτικούς κύκλους ασχέτως κομματικών αποχρώσεων οίτινες γνωρίζουσι ότι ο κ. Γεώργιος Δημάκης ουδεμίαν σχέσιν και συνάφειαν είχε με τέτοιου είδους υποκείμενα και ότι πάντα ταύτα τα εδημιούργησαν ταπεινοί σκοκοφάνται με την προϋπόθεσιν να βλάψωσι πολιτικώς τον διαπρεπέστατον τούτον άνδρα...» (Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 11/12/1933, Αρ. 280/159).

δεικνύει, ευκρινώς, για άλλη μία φορά τη γενικευμένη σύγχυση σχετικώς με το ζήτημα αλλά και την δεδομένη για την περίοδο πολιτικοποίηση των γεγονότων.

Αν όμως η ληστεία στην αγροτική ενδοχώρα αποτελεί την κύρια παραβατική πράξη σε σχέση με την παραβίαση των περιουσιακών δικαιωμάτων, εν τούτοις, ως άμεση παράπλευρη συμπεριφορά θα εντάσσαμε την κλοπή. Μάλιστα, κρίνεται σκόπιμο να αναπτύξουμε μία συγκριτική προσέγγιση σε σχέση με τη ληστεία και να διαπιστώσουμε κατά πόσον εντοπίζονται ομοιότητες στα γενεσιουργά αίτια τους. Τα είδη και το ύφος της λείας των κλοπών, για παράδειγμα, μας επιτρέπει να συνεκτιμήσουμε την κρίση της οικονομίας με την ύπαρξη των συγκεκριμένων παραβάσεων. Ας αρχίσουμε, όμως, την προσέγγισή μας με την διαπιστωμένη συχνότητα της κλοπής στην αγροτική ενδοχώρα. Αναμφισβήτητα, σε σχέση με τη ληστεία τα σχετικά φαινόμενα καταγράφονται συχνότερα. Οι σχετικές εκδικάσεις στο Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων²⁴ είναι αυξημένες και αντίστοιχα τα παραπεμπτικά βουλεύματα²⁵, τα οποία είναι κυρίως σε βαθμό πλημμελήματος. Τα ίδια τα

²⁴ Αποφάσεις καταδικαστικές του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2646/8-12-1934, 8/9-1-1934, 1908/5-10-1935, 1911/5-10-1935, 2115/28-10-1933, 2064/24-10-1933, 731/21-4-1934, 2317/10-11-1934, 1550/22-8-1933, 1848/3-10-1933, 405/3-3-1934, 996//19-5-1934, 357/27-2-1934, 1331/18-6-1935, 2475/5-12-1933, 2371/25-11-1933, 1720/23-9-1933, 2261/11-11-1933, 1807/25-9-1934, 314/24-2-1934, 2249/11-11-1933, 1978/17-10-1933, 1908/7-10-1933, 32/8-1-1935, 268/15-2-1938, 790/24-4-1934, 1276/1-6-1935, 2427/28-11-1933, 2503/9-12-1933, 337/27-2-1934, 344/27-2-1934, 1414/26-6-1934, 1990/13-10-1934, 1141/2-6-1934, 2065/24-10-1933, 227/3-2-1934, 191/19-1-1935, 530/17-3-1934, 2419/28-11-1933, 612/24-3-1934, 571/20-3-1934, 241/3-2-1934, 2098/23-10-1934, 556/17-3-1934, 1808/25-9-1934, 2585/16-12-1933, 781/24-4-1934, 788/24-4-1933, 925/12-5-1934, 234/3-2-1934, 2566/16-12-1933, 614/24-3-1934, 330/22-2-1936, 2548/1-12-1934, 238/3-2-1934, 1240/9-6-1934, 503/13-3-1934, 992/19-5-1934, 758/25-4-1936, 1831/29-9-1934, 374/16-2-1935, 513/26-2-1935, 1463/30-6-1934, 1627/22-8-1934, 552/16-3-1934, 211/8-2-1936, 2028/16-10-1934, 2040/16-10-1933, 2581/1-12-1934, 729/30-3-1935, 2103/23-10-1934, 1532/ 10-7-1934, 1711/18-9-1934, 2321/10-11-1934, 244/29-1-1935, 1030/11-5-1935, 632/23-3-1935, 2045/12-10-1935, 1444/25-6-1935, 1420/22-6-1935, 1921/5-10-1935, 1033/11-5-1935, 1006/11-5-1935, 242/26-1-1935, 293/22-2-1936, 671/26-3-1935, 2009/12-10-1935, 2136/27-10-1934, 2737/18-12-1934, 733/30-3-1935, 887/5-5-1936, 251/11-2-1936, 1848/3-10-1936, 2307/7-12-1935, 1330/20-6-1936, 1252/9-6-1936, 1143/2-6-1936, 2270/3-11-1936, 1744/22-9-1936, 580/24-3-1936, 350/3-3-1936, 700/21-4-1936, 672/31-3-1936, 918/9-5-1936, 912/9-5-1936, 1153/2-6-1936, 2269/3-11-1936, 281/22-2-1936, 1795/5-10-1937, 235/11-2-1936, 1727/22-9-1936, 1267/29-5-1937, 1114/30-5-1936, 1407/12-6-1937, 2077/20-10-1936, 1393/27-6-1936, 808/2-5-1936, 2070/20-10-1936, 2318/7-11-1936, 2262/3-11-1936, 2632/1-12-1936, 610/20-3-1937, 1630/19-9-1936, 1974/10-10-1936, 2798/15-12-1936, 2799/15-12-1936, 1014/11-5-1935, 990/19-5-1934, 2625/8-12-1934, 1441/30-6-1934, 1778/30-9-1933, 887/16-4-1935, 1766/26-9-1936, 1852/1-10-1935, 933/12-5-1936, 2557/1-12-1934, 1055/26-5-1934, 631/23-3-1935, 2396/10-12-1935, 645/31-3-1936, 879/5-5-1936, 2084/20-10-1936, 1612/12-8-1936, 622/19-3-1935, 2153/24-10-1936, 2449/2-12-1933, 2146/24-10-1936, 424/6-3-1934, 296/3-3-1934, 138/20-1-1934, 344/12-2-1934, 573/20-3-1934, 2108/22-10-1935, 2078/20-10-1936, 1804/28-9-1935, 1925/6-10-1934, 1857/1-10-1935, 676/17-4-1934, 1654/19-9-1936, 559/17-3-1934, 1453/30-6-1934, 215/8-2-1936, 727/7-5-1938, 1142/25-5-1935, 2444/14-12-1935, 2762/12-12-1936, 1395/22-6-1935 και 1569/3-8-1937 (Α.Π.Ι.).

²⁵ Καθ' όλη την μεταβενιζελική περίοδο μπορέσαμε να εντοπίσουμε από το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων τα ακόλουθα βουλεύματα σχετικά με το αδίκημα της κλοπής: Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 339/10-5-1934, υπ' αριθμ. 409/8-4-1936 (αφορά κλοπή στην Αρίστη Ζαγορίου σε οικία τον Απρίλιο του 1933), υπ' αριθμ. 130/21-2-1935 (αφορά κλοπή στο κοινοτικό κατάστημα Σαγιάδας την νύχτα 3 - 4 Δεκεμβρίου 1934), υπ' αριθμ. 134/22-2-1935 (αφορά κλοπή στους Φιλιάτες με λεία 2.000 οκάδες χόρτου τον Οκτώβριο του 1934), υπ' αριθμ. 27/28-1-1935 (αφορά κλοπή στην Κράψη με λεία σάγματα και ιγκλες ζώων την νύχτα 18 - 19 Απριλίου 1934), υπ' αριθμ. 52/29-1-1935 (αφορά κλοπή στη Σαγιάδα με λεία ρούχα και τρόφιμα στις 6 Οκτωβρίου 1934), υπ' αριθμ. 54/31-1-1935 (αφορά κλοπή στην Πυρσόγιαννη σε οικία με λεία σάκους αλεύρων την νύχτα 12 - 13 Δεκεμβρίου 1934), υπ' αριθμ. 64/31-1-1935 (αφορά κλοπή χρημάτων στο Γλυκύ στις 31 Ιουλίου 1934), υπ' αριθμ. 400/15-6-1935 (αφορά κλοπή δεματίων

κλοπιμαία, τα οποία συγκεκριμενοποιούνται κυρίως σε μικρά χρηματικά ποσά, ρούχα, υφάσματα, τρόφιμα (ζάχαρη, καφέ, τυρί, ψωμί), εργαλεία, πετρέλαιο, σιγαρέτα και ζωοτροφές καθώς και τα σημεία κλοπών, όπως οικίες, καλύβες, χώροι λατρείας και μαγαζιά, υποδεικνύουν ξεκάθαρα την οικονομική ένδεια των κατοίκων της υπαίθρου. Άλλωστε, τέτοιου είδους κλοπές δεν πραγματοποιούνταν από τους μεγάλους ληστές της περιόδου, αλλά κυρίως από φτωχούς χωρικούς, οι οποίοι στόχευαν σε χρηστικά αντικείμενα, τα οποία τότε είχαν σημαντική αξία. Επομένως, το αδίκημα της κλοπής συγκεντρώνει περισσότερα χαρακτηριστικά στοιχεία, ώστε να συνδεθεί με την οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου, η οποία στον αγροτικό και ποιμενικό χώρο υπήρξε εκ των πραγμάτων εντονότερη. Τα αγροτικά χρέη, η αύξηση της φορολογίας των γεωργικών προϊόντων και η υπερχρέωση των χωρικών συνέβαλαν στην μείωση του εισοδήματος των αγροτών. Ουσιαστικά, πρόκειται για ένα εισόδημα που μόλις επέτρεπε την επιβίωση της αγροτικής οικογένειας, κάτω από την επίδραση των διακυμάνσεων της διεθνούς οικονομίας, των πολιτικών και στρατιωτικών γεγονότων αλλά και της κρατικής πολιτικής²⁶. Στην ίδια κατεύθυνση τονίζουμε και την σταδιακή, από την δεκαετία του 1920, μείωση των κοπαδιών και των νομαδικών μετακινήσεων εξαιτίας των προηγηθέντων κοινωνικοπολιτικών παραγόντων²⁷. Αντιθέτως, οι όποιες ενδείξεις ληστείας, θα υποστηρίζαμε, ότι παραπέμπουν περισσότερο σε μία πορεία εξάρτησης από τις προηγούμενες δεκαετίες, ενταγμένες βέβαια στις σύγχρονες μορφές της αστικής εγκληματικότητας²⁸. Επισημαίνεται, επίσης, ότι οι συγκεκριμένες παραβατικότητες χαρακτηρίζονταν από μία διάκριση σε απλά κρούσματα κλοπής, σε κλοπές δια

αραβοσίτου στους Ανάργυρους την νύχτα 30 - 31 Ιανουαρίου 1935), υπ' αριθμ. 451/25-6-1935 (αφορά κλοπή 12 οκ. βουτύρου στο Γραμμένο την νύχτα 5 - 6 Ιουνίου 1935), υπ' αριθμ. 455/25-6-1935 (αφορά κλοπή ρούχων στο Πλαίσιο την νύχτα 5 - 6 Απριλίου 1935), υπ' αριθμ. 575/28-6-1935 (αφορά κλοπή 3 βαρελιών τυριού από την Βελλά την νύχτα 2 - 3 Ιουνίου 1935), υπ' αριθμ. 340/27-5-1935 (αφορά κλοπή χρημάτων στο Κρυφοβό στις 18 Μαρτίου 1935), υπ' αριθμ. 1076/9-12-1935 (αφορά κλοπή χρημάτων στον Άγιο Ιωάννη την νύχτα 26 - 27 Αυγούστου 1935), υπ' αριθμ. 1182/21-12-1935 (αφορά κλοπή στους Μελιγγούς στις 17 Ιουλίου 1935), υπ' αριθμ. 50/16-1-1936 (αφορά κλοπή στην Ανατολική Κράνη την νύχτα 13 -14 Δεκεμβρίου 1935), υπ' αριθμ. 65/21-1-1936 (αφορά κλοπή σε παντοπωλείο στους Φιλιάτες από τον Οκτώβριο 1935 έως Δεκέμβριο 1935), υπ' αριθμ. 140/5-12-1936 (αφορά κλοπή ρούχων στη Λάκκα Σουλίου την νύχτα 15 - 16 Αυγούστου 1935), υπ' αριθμ. 878/25-10-1935 (αφορά κλοπή στην Χίνκα στις 5 Ιουλίου 1935), υπ' αριθμ. 939/31-10-1935 (αφορά κλοπή χρημάτων στη Λιγοψά στις 16 Αυγούστου 1935), υπ' αριθμ. 941/31-10-1935 (αφορά κλοπή χρημάτων στη Βωβούσα στις 1 Αυγούστου 1935), υπ' αριθμ. 950/9-11-1935 (αφορά κλοπή μαλλιού στα Κούρεντα την νύχτα 13 - 14 Σεπτεμβρίου 1935), υπ' αριθμ. 229/12-2-1936 (αφορά κλοπή 530/22-5-1936 (αφορά κλοπή καθρονιών στο Γρεβενίτι στις 20-11-1935), υπ' αριθμ. 332/17-3-1936 (αφορά κλοπή χρημάτων στην Έλεζνα στις 6 Ιανουαρίου 1936), υπ' αριθμ. 432/24-4-1936 (αφορά κλοπή χρημάτων στον Παρακάλαμο στις 23 Μαρτίου 1936), υπ' αριθμ. 438/30-4-1936 (αφορά κλοπή χρημάτων στην Κράψη τον Φεβρουάριο του 1936), υπ' αριθμ. 468/30-4-1936 (αφορά κλοπή χρημάτων στην Παραμυθιά την νύχτα 21 - 22 Μαρτίου 1936), υπ' αριθμ. 538/27-5-1936 (αφορά κλοπή χρημάτων στον Βουβοπόταμο την νύχτα 28 - 29 Μαρτίου 1936), υπ' αριθμ. 611/13-6-1936 (αφορά κλοπή ειδών οικιακής χρήσης στους Φιλιάτες την νύχτα 11 - 12 Απριλίου 1936), υπ' αριθμ. 757/10-7-1936 (αφορά κλοπή 20 οκ. ερίου στα Μάρμαρα τον Ιούλιο του 1936), υπ' αριθμ. 831/30-9-1936 (αφορά κλοπή του Ναού Κοιμήσεως Θεοτόκου Χίνκας με λεία 1 δισκοπότηρο, 1 λαβίδα αργυρή και 5 τεμάχια αργύρου από το κάλυμμα του Ευαγγελίου στις 3 Αυγούστου 1936 - Κακούρημα), υπ' αριθμ. 940/29-10-1936 (αφορά κλοπή χρημάτων στην Ραβένια την νύχτα 3 - 4 Ιουλίου 1936), υπ' αριθμ. 953/30/10/1936 (αφορά κλοπή όπλου στους Καρυώτες τον Ιούνιο του 1936) (Α.Π.Ι.).

²⁶ Κώστας Κωστής, *Αγροτική οικονομία και Γεωργική Τράπεζα, όψεις της ελληνικής οικονομίας στο Μεσοπόλεμο (1919 - 1928)*, ό. π., σσ. 136 - 143.

²⁷ Mark Mazower, *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του μεσοπολέμου*, ό. π., σσ. 79 - 80.

²⁸ Στάθης Δαμιανάκος, *Ήθος και πολιτισμός των επικίνδυνων τάξεων στην Ελλάδα*, Αθήνα 2005, σσ. 39 - 42.

ρήξεως, καθώς και σε συνάρτηση με άλλες μορφές ποινικής συμπεριφοράς όπως η άδικη δι' όπλου επίθεση. Ενδιαφέρον όμως, παρουσιάζουν και οι ίδιες οι συνθήκες κάτω από τις οποίες διαπράττονταν το αδίκημα, κυρίως τις νυκτερινές ώρες και υπό συνεργασία. Αναμφισβήτητα, διακρίνουμε μία ευρηματικότητα από πλευράς των κλεφτών οι οποίοι άλλοτε «...δι' εξωτερικής ρήξεως του μεσοτοιχίου...»²⁹, ή «...δι' αναβάσεως εις την σκεπήν, ένθα υπήρχε φεγγίτης σκεπαζόμενος δι' νελοπίνακος, ον αφαιρούν και εισέρχονται εντός, ..., εν καιρώ νυκτός...»³⁰, ή άλλοτε «...δι' εξωτερικής ρήξεως των θυρών...»³¹ έφθαναν στο σκοπό τους.

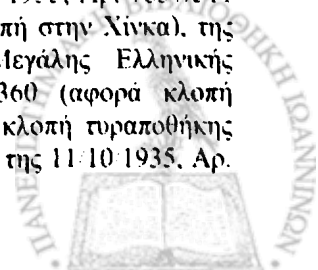
Στη συνέχεια περνούμε στην αντιμετώπιση του φαινομένου της κλοπής από την πλευρά της δικαιοσύνης. Προκύπτει ξεκάθαρα, τουλάχιστον σε πρωτόδικο επίπεδο, ο μεγάλος αριθμός των εκδικαζομένων υποθέσεων, η πλειοψηφία των οποίων εκδικαζόταν με ποινή φυλακίσεως ολίγων μηνών. Πέραν όμως των υψηλών αριθμητικών μεγεθών των περιπτώσεων καταδίκης, κάτι αντίστοιχο επιβεβαιώνεται και για τις υποθέσεις με απαλλακτική έκβαση. Διαπιστώνουμε, έτσι, έναν μεγάλο αριθμό κρουσμάτων κλοπών που φθάνει στην δικαιοσύνη, ασχέτως της τελικής δικαστικής έκβασής του. Σε αυτόν τον αριθμό προσθέτουμε και τα συμβάντα εκείνα, τα οποία δεν γνωστοποιήθηκαν ή δεν προχώρησε σε αυτά, για κάποιους λόγους, η ερευνητική και νομική διαδικασία. Πάντως, η συχνότητα του παραβατικού φαινομένου επιβεβαιώνεται και μέσω των δημοσιευμάτων του τύπου³². Βεβαίως, η

²⁹ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 50/16-1-1936. Αφορά κλοπή διάρρηξης στην Ανατολική Κράψη την νύκτα 13 - 14 Δεκεμβρίου 1935, στο παντοπωλείο του Γεωργίου Μπάφρα με λεία έλαια, ζάχαρη, χαλβάδες και σιγαρέτα (Α.Π.Ι.).

³⁰ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 65/21-1-1936. Αφορά κλοπή διάρρηξης στους Φιλιάτες στο παντοπωλείο του Σπυριδωνος Ζούλα από τον Οκτώβριο έως τον Δεκέμβριο του 1935, κατ' εξακολούθησιν (Α.Π.Ι.).

³¹ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 52/29-1-1935. Αφορά κλοπή στη Σαγιάδα στις 6 Οκτωβρίου 1934 στο καφενείο του Χρήστου Ρεντζέλου με λεία 3.075 δρχ., είδη ξυρίσματος και κουρείου, καφέ, ζάχαρη, τρόφιμα, αναπτήρες βενζίνης και άλλα σχετικά αντικείμενα ευρείας καταναλώσεως (Α.Π.Ι.).

³² Αναλυτικά, εντοπίσαμε στις εφημερίδες τα ακόλουθα περιστατικά: Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 18/2/1933, Αρ. 1811 (αφορά κλοπή συρματοπλέγματος στην Άμπελο), της 19/5/1933, Αρ. 1885 (αφορά κλοπή τυρέμπορα στο Επισκοπικό), της 24/10/1933, Αρ. 2022 (αφορά κλοπή στους Καλαρρύτες), της 21/1/1934, Αρ. (αφορά κλοπή οικίας στην Κάτω Μερόπη), της 24/10/1934, Αρ. 2359 (αφορά κλοπή παντοπωλείου στη Βούρμπιανη), της 7/11/1934, Αρ. 2373 (αφορά κλοπή οικίας στο Κουτσελιό), της 11/12/1934, Αρ. 2407 (αφορά κλοπή λιρών από οικία στο Κάτω Ζάλογγο), της 24/12/1934, Αρ. 2420 (αφορά κλοπή στον Άγιο Γεώργιο Τσουριλλας), της 22/12/1936 (αφορά κλοπή οικίας στην Πυρσόγιαννη), της 24/3/1936, Αρ. 2740 (αφορά κλοπή στη Λεία Φιλιατών), της 25/3/1936, Αρ. 2741 (αφορά κλοπή στο Πλαίσιο Κατσανχωριών), της 23/2/1936, Αρ. 2716 (αφορά κλοπή οικίας στην Παραμυθιά), της 12/6/1936, Αρ. 2806 (αφορά κλοπή οικίας και σύλληψη στον Πεντόλακο), της 26/6/1936, Αρ. 2818 (αφορά κλοπή και σύλληψη στον Κατσικά), της 20/11/1934, Αρ. 2386 (αφορά κλοπή στο Κάτω Ζάλογγο), της 25/11/1934, Αρ. 2391 (αφορά κλοπή στην Ζίτσα), της 14/12/1934, Αρ. 2410 (αφορά κλοπή στην Σαγιάδα), εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 16/4/1934 (αφορά κλοπή στη Σταρίτσιανη), της 9/7/1934, Αρ. 912 (αφορά κλοπή χρυσών δοντιών από πτώμα στην Μουσιωτίτσα), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 30/6/1933, Αρ. 4223-3772 (αφορά κλοπή καπνεργοστασίου στην Παραμυθιά), της 6/11/1934, Αρ. 7837/145 (αφορά κλοπή σιδηροπωλείου στη Ζίτσα), της 13/10/1934, Αρ. 7837/125 (αφορά κλοπή οικίας στην Ελάτη Ζαγορίου), της 20/10/1934, Αρ. 7837/131 (αφορά κλοπή καφενείου στην οδό Σαγιάδας - Φιλιατών), της 17/3/1935, Αρ. 7837/240, (αφορά κλοπή αρτοποιείου στον Παρακάλαμο και αποθήκης αλεύρων στην Πυρσόγιαννη), της 16/6/1935, Αρ. 7837/309 (αφορά κλοπή τυροκομείου στην Σκλίβανη), της 19/6/1935, Αρ. 7837/311 (αφορά κλοπή οικίας στο Μέτσοβο), της 16/7/1935, Αρ. 7837/334 (αφορά κλοπή στην Χίνκα), της 30/7/1935, Αρ. 7837/346 (αφορά απόπειρα κλοπής 24 τόμων της Μεγάλης Ελληνικής Εγκυκλοπαίδειας στο Γυμνάσιο Παραμυθίας), της 15/8/1935, Αρ. 7837/360 (αφορά κλοπή κοσμημάτων από οικία στον Κατσικά), της 26/8/1935, Αρ. 7837/368 (αφορά κλοπή τυραποθήκης στην Ζίτσα), της 31/8/1935, Αρ. 7837/373 (αφορά κλοπή οικίας στο Δελβινάκι), της 11/10/1935, Αρ.

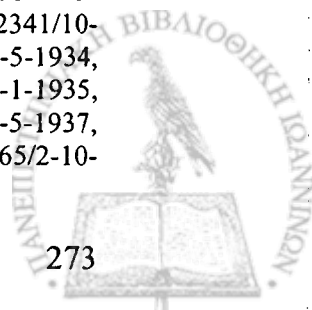
έκτασή τους δεν καταλαμβάνει την αντίστοιχη των ληστειών. Όμως, διακρίνουμε στις εφημερίδες μία σταθερότητα ως προς την επιλογή των συμβάντων, τα οποία αφορούν κλοπές σε οικίες και σε χρηματικά ποσά, δεικνύοντας έτσι έμμεσα και τις αξιακές προτεραιότητες της εποχής αλλά και φυσικά των ιδίων των αναγνωστών.

Επιμένοντας στις μορφές παραβατικής συμπεριφοράς, οι οποίες σχετίζονται περισσότερο με την ιδιοκτησία, κρίνεται απαραίτητο να αναφερθούμε, εν τάχει, και στις περιπτώσεις υπεξαίρέσεων, φθοράς και εμπρησμού. Βεβαίως, το ύφος των συγκεκριμένων παραβάσεων είναι προσαρμοσμένο στα χαρακτηριστικά της αγροτικής ενδοχώρας και μπορούμε να διακρίνουμε διαφοροποιήσεις από τα αντίστοιχα φαινόμενα της πόλης. Η πλειοψηφία των υπεξαίρέσεων, για παράδειγμα, σχετίζεται εκτός από τα χρηματικά ποσά και με τα ζώα. Διαφαίνονται, δηλαδή, στοιχεία τα οποία αφορούν τις ποιμενικές πρακτικές που εντάσσονται στο ίδιο αξιακό και κοινωνικό πλαίσιο που οδηγούσε και στην παράβαση της ζωκλοπής, η οποία στην παρούσα περίπτωση έχει πιο «νόμιμο» χαρακτήρα. Αυτό, πάντως, δεν μειώνει και την επίδραση της οικονομικής ένδειας. Γενικότερα, οι μορφές των υπεξαίρέσεων στην ύπαιθρο περιορίζονταν κυρίως σε ότι έχει σχέση με την αγροτική και ποιμενική ζωή, σε αντίθεση με την πόλη των Ιωαννίνων, όπου διαπιστώσαμε μία πιο αστική μορφή παραβατικότητας. Επίσης και ο ίδιος ο τύπος προσεγγίζει διαφορετικά το φαινόμενο, καθώς ελαχιστοποιεί τις δημοσιεύσεις για τις υπεξαίρέσεις στην ύπαιθρο, προτάσσοντας άλλες μορφές παραβατικής συμπεριφοράς, όπως η ληστεία ή το λαθρεμπόριο, όπως κατωτέρω θα διαπιστώσουμε. Η μόνη σχετική αναλογία εντοπίζεται στα αριθμητικά μεγέθη της εμφάνισης αυτής, όπως τα διαθέσιμα δικαστικά τεκμήρια³³ αποδεικνύουν.

Από την άλλη πλευρά, η εξέταση των παραβάσεων της φθοράς και του εμπρησμού, μας εισάγει σε μία πραγματικότητα που απορρέει από συμπεριφορές και τάσεις που δεν σχετίζονται τόσο με την οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου. Με άλλα λόγια, πρόκειται για πράξεις ενταγμένες σε ένα αξιακό πλαίσιο που διέπουν και την αγροτική ενδοχώρα, εφόσον στα γενεσιουργά αίτια αυτών υποκρύπτονται

7837/49 (αφορά κλοπή οικίας στα Άγναντα), της 1/11/1935, Αρ. 7837/425 (αφορά κλοπή στα Κάτω Σουδενά) και εφημερίδα ΘΕΣΠΡΩΤΙΑ της 3/6/1936, Αρ. 286 (αφορά κλοπή στην οικία του Επάρχου Θυάμιδος Στυλ. Δαμάλα).

³³ Βουλεύματα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 859/30-9-1933 (αφορά υπεξαίρεση στο Κεράσοβο), υπ' αριθμ. 771/27-8-1936 (αφορά υπεξαίρεση γιδοπροβάτων στους Φραγκάδες το 1933), υπ' αριθμ. 62/31-3-1935 (αφορά υπεξαίρεση προβάτων στην Τσαριτσάνη στις 25 Οκτωβρίου 1934), υπ' αριθμ. 160/27-2-1935 (αφορά υπεξαίρεση ρούχων στο Δελβινάκι στις 26 Απριλίου 1934), υπ' αριθμ. 912/29-10-1936 (αφορά υπεξαίρεση προβάτων στην Φούρκα στις 17 Αυγούστου 1934), υπ' αριθμ. 1055/25-11-1936 (αφορά υπεξαίρεση στην Κράψη από το 1929 έως το 1934), υπ' αριθμ. 901/29-10-1937 (αφορά υπεξαίρεση στην Βήσσανη το 1935), υπ' αριθμ. 613/13-6-1936 (αφορά υπεξαίρεση χρημάτων στους Μελιγγούς στις 4 Οκτωβρίου 1935), υπ' αριθμ. 997/31-10-1936 (αφορά υπεξαίρεση προβάτων στο Τσεπέλοβο τον Ιούλιο 1936), υπ' αριθμ. 1077/30-11-1936 (αφορά υπεξαίρεση ζώων στο Δελβινάκι τον Μάιο και Ιούνιο 1936), υπ' αριθμ. 525/25-5-1937 (αφορά υπεξαίρεση προβάτων στην Λιγοβά το 1936). Αντίστοιχα, οι σχετικές καταδικαστικές αποφάσεις του τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων είναι: 175/19-1-1935, 734/30-3-1935, 2463/20-11-1934, 1560/3-8-1937, 1755/22-9-1934, 2566/1-12-1934, 1676/19-9-1933, 2118/22-10-1935, 1242/1-6-1935, 1482/22-6-1937, 437/6-3-1934, 1289/16-6-1936, 1515/22-8-1933, 2065/20-10-1934, 2317/7-11-1936, 2234/7-11-1933, 1330/18-6-1935, 355/27-2-1934, 645/27-3-1934, 952/7-5-1935, 611/19-3-1935, 1497/10-7-1934, 2454/20-11-1934,, 1109/29-5-1934, 519/13-3-1934, 2341/10-11-1936, 1668/17-9-1935, 1944/9-10-1934, 1631/22-8-1934, 991/19-5-1934, 1068/26-5-1934, 1676/17-9-1935, 370/16-2-1935, 1106/18-5-1935, 2685/11-12-1934, 1110/18-5-1935, 122/15-1-1935, 2343/10-11-1936, 255/7-2-1939, 227/8-2-1936, 174/4-12-1936, 1338/20-6-1936, 1248/29-5-1937, 1659/20-9-1936, 2056/17-10-1936, 1722/22-9-1936, 1053/23-5-1935,, 2322/7-11-1936, 1765/2-10-1937, 1805/8-11-1938, 387/11-3-1939, 763/20-5-1939 και 1085/26-5-1936 (Α.Π.Ι.).

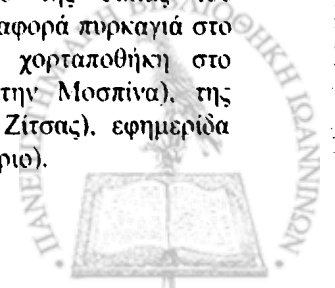

στοιχεία τιμής, ένδειξη ικανότητας, ισχύος, ζηλοφθονίας ή και εκδίκησης. Δηλαδή, πρόκειται για κίνητρα στερεότυπα μεγαλύτερης διάρκειας με ισχύ από το παρελθόν. Άλλωστε, η πλειοψηφία των συγκεκριμένων υποθέσεων αφορά αγροτικές φθορές κυρίως σε χωράφια ή εμπρησμούς σε καλύβες, αποθήκες ζωοτροφών και αγροτικές εκτάσεις. Όσον αφορά την γεωγραφική συχνότητα των φαινομένων, αναμφισβήτητα, τα συμβάντα υπερέχουν στην αγροτική ενδοχώρα. Βεβαίως, οι σχετικές εκδικάσεις³⁴ είναι κατεξοχήν πλημμεληματικές και κατ' επέκταση το μέγεθος της ποινής ολιγόμηνο ή χρηματικό. Αντίστοιχα, εντοπίζουμε και κάποιες ολιγάριθμες αναφορές στον τύπο³⁵ των Ιωαννίνων, ο οποίος όμως δεν εμμένει σε τέτοιου χαρακτήρα υποθέσεις.

Συγκρατώντας τις ανωτέρω διαπιστώσεις, μετατοπίζουμε το ενδιαφέρον μας στις παραβατικές πράξεις, οι οποίες σχετίζονται περισσότερο με τις οικονομικές συναλλαγές. Πρόκειται για τις λεγόμενες δημοσίας πίστεως παραβάσεις, οι οποίες κατά κύριο λόγο αφορούσαν περιπτώσεις οικονομικών αδικημάτων μεταξύ των πολιτών αλλά και του κράτους. Στην πόλη των Ιωαννίνων, κατά την μεταβενιζελική περίοδο, διακρίναμε μία υψηλή συχνότητα αυτών, ενώ οι κύριες παραβάσεις προσδιορίζονταν περισσότερο στην τοκογλυφία, την πλαστογραφία, τις απάτες και το λαθρεμπόριο. Έτσι, από αυτήν την άποψη, συνδέσαμε αυτές τις παραβατικές

³⁴ Αποφάσεις καταδικαστικές του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για το αδίκημα της φθοράς υπ' αριθμ. 253/3-2-1934, 2648/8-12-1934, 1424/22-6-1935, 2812/12-12-1936, 1905/19-10-1937, 2139/27-10-1934, 2459/20-11-1934, 1275/1-6-1935, 904/12-5-1934, 782/24-4-1934, 1634/22-8-1934, 1968/9-10-1934, 2342/13-11-1934, 1997/12-10-1935, 1077/14-5-1935, 237/11-2-1936, 573/24-3-1936, 873/5-5-1936, 2124/22-10-1935, 2086/15-10-1935, 207/8-2-1936, 1449/30-6-1936, 1230/9-6-1936, 575/20-3-1934, 2238/3-11-1934, 2035/16-10-1934, 1103/29-5-1934, 1259/13-6-1936, 1774/2-10-1937, 1962/10-10-1936, 1379/8-6-1937, 2044/17-10-1936, 1230/9-6-1936, 1796/25-9-1934, 2387/17-11-1934, 263/20-2-1934, 2289/6-11-1934, 791/28-4-1936, 769/2-4-1935, 2642/8-12-1934, 2311/7-11-1936, 652/31-3-1936, 2060/15-10-1935, 1013/19-5-1936, 1785/24-9-1935, 1315/20-6-1936, 915/12-5-1934, 1928/5-10-1935, 1929/5-10-1935, 14/11-1-1936, 161/23-1-1934, 1540/21-7-1936 και 854/24-5-1938. Βουλεύματα παραπεμπτικά του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων για την φθορά υπ' αριθμ. 264/31-3-1934, 1149/18/12/1935. Αποφάσεις καταδικαστικές του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για το αδίκημα του εμπρησμού υπ' αριθμ. 2363/21-11-1933, 269/20-2-1934, 1681/18-9-1934, 392/16-2-1935, 268/20-2-1934, 2759/18-12-1934, 1641/17-9-1935, 181/4-2-1936, 722/21-4-1936, 2609/1-12-1936, 403/7-3-1936, 737/25-4-1936, 630/23-3-1935, 2076/19-10-1935. Βουλεύματα παραπεμπτικά του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων για τον εμπρησμό υπ' αριθμ. 781/27-9-1934 (αφορά εμπρησμό στον Αυλότοπο), υπ' αριθμ. 53/31/1/1935 (αφορά εμπρησμό αχυροκαλύβας στην Γκρίμπιανη στις 26 Νοεμβρίου 1934), υπ' αριθμ. 179/8-3-1935 (αφορά εμπρησμό καλύβας στην Μοσπίνα στις 7 Φεβρουαρίου 1935), υπ' αριθμ. 1073/9-12-1935 (αφορά εμπρησμό καλύβας στους Αναργύρους στις 10 Οκτωβρίου 1935), υπ' αριθμ. 1135/17-12-1935 (αφορά εμπρησμό κτιρίου στον Κατσικά την νύχτα 14 - 15 Οκτωβρίου 1935), υπ' αριθμ. 96/29-1-1936 (αφορά εμπρησμό 1500 στρ. στη Λαϊστα στις 18 Ιουλίου 1935), υπ' αριθμ. 105/29-1-1936 (αφορά εμπρησμό αποθήκης χόρτου στην Αγία Τριάδα την νύχτα 21 - 22 Νοεμβρίου 1935), 165/12-2-1936 (αφορά εμπρησμό αποθήκης στο Μέτσοβο την νύχτα 21 - 22 Σεπτεμβρίου 1935), υπ' αριθμ. 808/10-8-1935 (αφορά εμπρησμό αχυροκαλύβας στο Κουτσελιό στις 29 Ιουλίου 1935), υπ' αριθμ. 981/22-11-1935 (αφορά εμπρησμό κτιρίου στη Μοσπίνα στις 3 Σεπτεμβρίου 1935), υπ' αριθμ. 982/22-11-1935 (αφορά εμπρησμό δάσους πρίνων στο Τσαγγάριο στις 5 Σεπτεμβρίου 1935), υπ' αριθμ. 990/22-11-1935 (αφορά εμπρησμό κτιρίου στην Τσέργιανη στις 1 Ιουλίου 1935), υπ' αριθμ. 70/24-1-1936 (αφορά εμπρησμό αχυροκαλύβας στο Λίθινο στις 6 Ιανουαρίου 1936) (Α.Π.Ι.).

³⁵ Αναλυτικά σε σχέση με τους εμπρησμούς εντοπίσαμε στις εφημερίδες τα ακόλουθα περιστατικά: εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 28/12/1934, Αρ. 3837/177 (αφορά εμπρησμό της οικίας του δημοδιδασκάλου στο Κεφαλόβρυσο Πωγωνίου), της 21/5/1935, Αρ. 7837/213 (αφορά πυρκαγιά στο Δίκορφο Κόνιτσας), της 29-8-1935, Αρ. 7837/371 (αφορά πυρκαγιά σε χορταποθήκη στο Εκκλησιοχώρι), της 8/9/1935, Αρ. 7839/379 (αφορά πυρκαγιά καλύβας στην Μοσπίνα), της 16/11/1935, Αρ. 7837/438 (αφορά πυρκαγιά αχυροκαλύβας στην Κληματιά Ζίτσας), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΛΙΓΩΝ της 5/2/1936, Αρ. 2700 (αφορά πυρκαγιά στο Κεφαλοχώρι).

περιπτώσεις, ως μία σχέση αλληλεξάρτησης με την πόλη, καθώς για να αναπτυχθούν προϋποθέτουν εμπορική και συναλλαγματική κίνηση, στοιχεία τα οποία περισσότερο τα αστικά κέντρα μπορούν να διασφαλίσουν. Εξάλλου, τα Ιωάννινα και η θέση τους, ως εμπορικό κέντρο της Ηπείρου αλλά και το δυσχερές οικονομικό κλίμα της εποχής³⁶, ευνόησαν σημαντικά την πρόκληση παραβάσεων με αντίκρισμα οικονομικά όφελι. Το ερώτημα, ωστόσο, το οποίο αναζητεί την απάντησή του, είναι κατά πόσον οι συγκεκριμένες παραβάσεις αναπτύχθηκαν στην αγροτική ενδοχώρα και αν φυσικά διαμορφώθηκαν κάτω από τα χαρακτηριστικά και τις δομές αυτής. Πράγματι, τα διαθέσιμα τεκμήρια μας αποδίδουν μία σαφή εικόνα και μας βοηθούν στην ανάπτυξη σχετικής επιχειρηματολογίας.

Αρχίζουμε την διερεύνησή μας με το αδίκημα της λαθρεμπορίας, το οποίο εντοπίσαμε στην αγροτική ενδοχώρα σε μεγάλη συχνότητα. Βεβαίως, η καθολική εμφάνισή του συνδέεται με την παράβαση των σχετικών διατάξεων για την φορολογία καπνού και τα παράγωγα αυτού. Σημειωτέον δε, ότι η φύση του αδικήματος ευνοεί την διάπραξή του στην επαρχία, εφόσον το λαθρεμπόριο πραγματοποιείται κατ' εξοχήν σε απομονωμένους υπαίθριους χώρους καθώς επίσης και η καλλιέργεια του καπνού λαμβάνει χώρα στις αγροτικές περιοχές. Έτσι, ευρισκόμαστε ενώπιον μιας πραγματικότητας, η οποία, σε συνάρτηση με τις ήδη προσδιορισμένες κοινωνικές συνθήκες της ενδοχώρας, αντανακλά προτεραιότητες των κατοίκων και ανάγκες. Δεν μπορεί να μην υποδηλώνεται κάτι τέτοιο, ιδιαίτερα σε μία περιοχή που, ενώ γενικά η διάθεση του καπνού είχε μονοπωλιακό χαρακτήρα, η καλλιέργειά του ενισχύθηκε σημαντικά και σημείωσε αύξηση³⁷. Παράλληλα, η οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου δημιουργούσε τις προϋποθέσεις για ένα μονοπωλιακό προϊόν να εμφανισθούν φαινόμενα προσπάθειας πλουτισμού μέσω του λαθρεμπορίου, ανεξαρτήτως οικονομικού ή ποσοτικού μεγέθους.

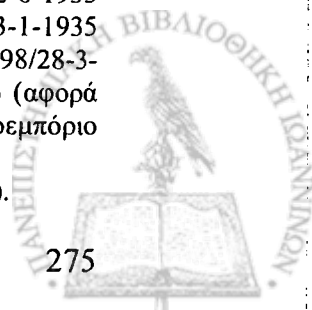
Αξιοσημείωτο για την καθολικότητα της λαθρεμπορίας καπνού είναι ότι στο σύγολο των παραπεμπτικών βουλευμάτων³⁸, που καταφέραμε να εντοπίσουμε, διακρίναμε μόνον δύο υποθέσεις που δεν σχετίζονταν με τον καπνό. Πρόκειται, για μία περίπτωση απόκρυψης κυτίων με φωτογραφικές πλάκες και υφάσματα στο Τελωνείο της Κακαβιάς από εβραίο έμπορο³⁹, τον Μάρτιο του 1935 καθώς και για

³⁶ Σχετικά βλ. τις παραπομπές 2 και 5 του παρόντος υποκεφαλαίου.

³⁷ Αναλυτικά για την καλλιέργεια του καπνού στην Ήπειρο βλ. το κεφάλαιο ΙΙΙ Β.

³⁸ Βουλευματα παραπεμπτικά του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων για την διακίνηση λαθραίου καπνού υπ' αριθμ. 384/7-6-1935 (αφορά Παράβαση Νόμου περί Φορολογίας Καπνού - στο εξής Π.Ν.Φ.Κ. - στην Μπάφρα το 1934), υπ' αριθμ. 239/10-4-1935 (αφορά Π.Ν.Φ.Κ. στο Μεγάλο Μπισδούνι τον Αύγουστο του 1934), υπ' αριθμ. 245/11-4-1935 (αφορά Π.Ν.Φ.Κ. στο Μεγάλο Μπισδούνι τον Αύγουστο του 1934), υπ' αριθμ. 263/23-4-1935 (αφορά Π.Ν.Φ.Κ. στο Μεγάλο Γαρδίκι τον Αύγουστο του 1934), υπ' αριθμ. 297/24-4-1935 (αφορά Π.Ν.Φ.Κ. στο Μεγάλο Μπισδούνι τον Αύγουστο του 1934), υπ' αριθμ. 298/24-4-1935 (αφορά Π.Ν.Φ.Κ. στον Κατσικά τον Αύγουστο του 1934), υπ' αριθμ. 197/18-3-1935 (αφορά Π.Ν.Φ.Κ. στο Μεγάλο Μπισδούνι τον Αύγουστο του 1934), υπ' αριθμ. 204/23-3-1935 (αφορά Π.Ν.Φ.Κ. στον Κατσικά τον Αύγουστο του 1934), υπ' αριθμ. 205/23-3-1935 (αφορά Π.Ν.Φ.Κ. στον Κατσικά τον Αύγουστο του 1934), υπ' αριθμ. 217/29-3-1935 (αφορά Π.Ν.Φ.Κ. στο Μεγάλο Μπισδούνι τον Αύγουστο του 1934), υπ' αριθμ. 218/29-3-1935 (αφορά Π.Ν.Φ.Κ. στο Μεγάλο Μπισδούνι τον Αύγουστο του 1934), υπ' αριθμ. 219/29-3-1935 (αφορά Π.Ν.Φ.Κ. στο Μεγάλο Μπισδούνι τον Αύγουστο του 1934), υπ' αριθμ. 686/28-6-1935 (αφορά Π.Ν.Φ.Κ. στην Μπάφρα τον Αύγουστο του 1934), υπ' αριθμ. 393/12-6-1935 (αφορά λαθρεμπόριο σιγαρόχαρτου στην Ραψίστα στις 9 Μαΐου 1935), υπ' αριθμ. 77/13-1-1935 (αφορά λαθρεμπόριο καπνού στο Μεγάλο Μπισδούνι στις 24 Ιανουαρίου 1935), υπ' αριθμ. 198/28-3-1935 (αφορά Π.Ν.Φ.Κ. στο Σταυράκι στις 2 Ιανουαρίου 1935), υπ' αριθμ. 601/13-6-1936 (αφορά Π.Ν.Φ.Κ. στο Σταυράκι στις 21 Απριλίου 1936) και υπ' αριθμ. 816/22-9-1936 (αφορά λαθρεμπόριο σιγαρόχαρτου στο Καρβουνάρι στις 18 Αυγούστου 1936) (Α.Π.Ι.).

³⁹ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 307/24-4-1935 (Α.Π.Ι.).

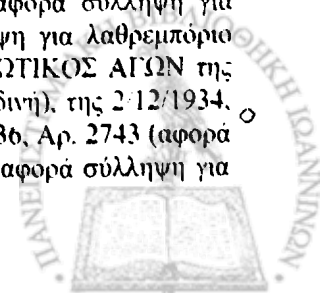

μία περίπτωση απόκρυψης αργυρών σκευών επίσης στο Τελωνείο από κάτοικο Αλβανίας⁴⁰, τον Ιούνιο του 1936. Από την άλλη πλευρά, η επίσημη αντίδραση του κρατικού μηχανισμού είναι ορατή μέσω των συνεχών επαναλαμβανομένων καταδικαστικών αποφάσεων⁴¹, οι οποίες, όμως, τις περισσότερες φορές αφορούν ολιγοήμερη ποινή φυλάκισης με συνοδεία ολιγόμηνης αστυνομικής επιτήρησης. Εξάλλου, η πλειονότητα των κατηγορουμένων ανήκε στην κατηγορία του πτωχού αγροτικού πληθυσμού, ο οποίος αναζητούσε την εξασφάλιση του καπνού για προσωπική κυρίως χρήση. Πέραν όμως αυτών, η σημαντικότητα και η προτεραιότητα που αποδίδεται από τις Αρχές στην καταδίωξη του λαθρεμπορίου καπνού εμφανίζεται και μέσω της επιβολής ποινής του εκτοπισμού. Όπως και στην περίπτωση των πολιτικών παραβάσεων και των ζωοκλοπών, το κράτος καταφεύγει σε πρακτικές, οι οποίες, ωστόσο, δεν αποφέρουν το επιθυμητό για αυτό αποτέλεσμα. Η σύγχυση και η αναταραχή, η οποία προκύπτει από αυτήν την διαδικασία, αναδεικνύει περισσότερο την αδυναμία του κρατικού μηχανισμού τόσο να εποπτεύσει την διακίνηση των αγαθών του όσο και να προσεγγίσει τον πολίτη. Στην περίπτωσή μας, κατά την μεταβενιζελική περίοδο, εντοπίσαμε μία περίπτωση ποινής εκτοπισμού κατοίκου, τρίμηνης διάρκειας, στα Τρίκαλα, εξαιτίας λαθρεμπορίου τσιγαρόχαρτου στον Πεντόλακο Ιωαννίνων, τον Ιούνιο του 1934. Επίσης, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα προερχόμενα στοιχεία από τις εφημερίδες⁴², οι

⁴⁰ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 702/3-7-1936 (Α.Π.Ι.).

⁴¹ Αποφάσεις καταδικαστικές του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για το αδίκημα της διακίνησης λαθραίου καπνού και παραγώγων υπ' αριθμ. 1070/14-5-1935, 2282/3-12-1935, 74/14-1-1936, 1348/20-9-1938, 1349/20-9-1938, 1347/20-9-1938, 1350/20-9-1938, 2465/2-12-1933, 1209/8-6-1934, 1596/25-8-1933, 1602/9-9-1933, 1620/16-9-1933, 2245/7-11-1933, 2373/21-11-1933, 494/13-3-1934, 305/5-2-1935, 1333/19-6-1934, 866/5-5-1934, 867/7-5-1934, 966/18-5-1934, 1571/2-8-1934, 1572/2-8-1934, 2027/16-10-1934, 1825/26-9-1934, 1826/26-9-1934, 2212/31-10-1934, 2213/31-10-1934, 2300/10-11-1934, 1429/22-6-1935, 1678/10-9-1934, 2045/21-10-1933, 1391/26-9-1934, 2383/10-12-1935, 1462/10-7-1935, 1602/14-8-1935, 1475/23-7-1935, 2248/30-11-1935, 761/25-4-1936, 1922/5-10-1935, 2013/12-10-1935, 845/9-4-1935, 1006/11-6-1938, 1962/14-10-1933, 335/27-2-1934, 2262/11-11-1933, 2221/7-11-1933, 2223/7-11-1933, 2196/4-11-1933, 2550/12-12-1933, 942/15-5-1934, 943/15-5-1934, 190/25-1-1934, 1761/22-9-1934, 1428/22-6-1935, 2609/4-12-1934, 2400/14-11-1936, 2662/11-12-1934, 2100/23-10-1934, 1910/5-10-1935, 900/16-4-1935, 884/5-5-1936, 1422/22-6-1935, 1934/5-10-1935, 538/21-3-1936, 539/21-3-1936, 974/16-5-1936, 536/17-3-1936, 2673/5-12-1936, 625/28-3-1936, 976/16-5-1936, 1048/23-5-1935, 744/25-4-1936, 1794/29-9-1936, 1710/22-9-1936, 2338/10-11-1936, 2087/20-10-1934, 27/9-1-1934, 816/6-4-1937, 1586/11-8-1936, 1789/24-9-1935, 2310/7-12-1935, 2401/10-12-1935, 87/14-1-1936, 885/5-5-1936, 1870/3-10-1936, 1581/11-8-1936, 911/9-5-1936, 1599/11-8-1936, 1603/11-8-1936, 1/5-1-1935, 2553/1-12-1934, 62/8-1-1935, 2063/15-10-1935, 1999/13-10-1936 και 969/16-5-1936 (Α.Π.Ι.).

⁴² Αναλυτικά, σε σχέση με το αδίκημα της διακίνησης λαθραίου καπνού και παραγώγων εντοπίσαμε στις εφημερίδες τα ακόλουθα περιστατικά: εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 1/12/1934, Αρ. 7837/163 (αφορά σύλληψη για λαθρεμπόριο καπνού σε οικία στην Ανατολή), της 3/1/1935, Αρ. 7837/181 (αφορά σύλληψη για λαθρεμπόριο καπνού σε καλύβα στο Σταυράκι), της 29/5/1935, Αρ. 7837/277 (αφορά σύλληψη για λαθρεμπόριο καπνού στη Ραψίστα), 8/9/1935, Αρ. 7837/379 (αφορά σύλληψη για λαθρεμπόριο καπνού στο Μεγάλο Περιστέρι), εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 1/5/1933, Αρ. 128 (αφορά σύλληψη για λαθρεμπόριο καπνού σε φύλλα στην Δωδώνη), της 13/1/1936, Αρ. 390/269 (αφορά σύλληψη για λαθρεμπόριο καπνού στην Αρδομιστά), εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 27/8/1934, Αρ. 925 (αφορά σύλληψη για λαθρεμπόριο καπνού στον Κατσικά), της 18/10/1934, Αρ. 940 (αφορά σύλληψη για λαθρεμπόριο καπνού στο Βιτσικό), της 3/12/1934, Αρ. 953 (αφορά σύλληψη για λαθρεμπόριο καπνού στον Κατσικά), της 11/9/1933, Αρ. 847 (αφορά σύλληψη για λαθρεμπόριο καπνού στην «Αγία Φανερωμένη» Μεγάλου Μπισδουνίου), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 11/11/1934, Αρ. 2377 (αφορά σύλληψη για λαθρεμπόριο 3 οκ. καπνού στην Πεδινη), της 2/12/1934, Αρ. 2398 (αφορά σύλληψη για λαθρεμπόριο καπνού στον Κατσικά), της 27/3/1936, Αρ. 2743 (αφορά σύλληψη για λαθρεμπόριο καπνού στους Νεγάδες), της 20/11/1934, Αρ. 2386 (αφορά σύλληψη για

λαμβάνουν οι αρμόδιοι προς περιστολήν του λαθρεμπορίου, ..., δεν είναι προωρισμένα να συντελέσουν εις άλλο τι, ειμή εις το να λαθρεμποροποιήσουν όλους τους βιοπαλαίοντας Έλληνας και να υποσκάψουν τα θεμέλια της υγείας του λαού, που διά την έλλειψιν σιγαρόχαρτου μεταχειρίζεται πάσης φύσεως παληόχαρτα και φλέστρα αραβοσίτου ακόμη...».

Μία ενδιαφέρουσα, άξια προς εξέταση, μορφή παράβασης, η οποία έχει συσχετισμούς με τα δημοσιοοικονομικά χαρακτηριστικά της διάπραξης του λαθρεμπορίου, είναι και η αισχροκέρδεια σε τρόφιμα ή γενικότερα οι παραβάσεις του Αγορανομικού Κώδικα. Βεβαίως, στην συγκεκριμένη περίπτωση η συχνότητά των παραβάσεων, σε σχέση με το λαθρεμπόριο, είναι σαφώς μικρότερη. Όμως, η ύπαρξη του φαινομένου, η οποία σταδιακά καθ' όλη την δεκαετία του 1930 ελάμβανε αυξητικές διαστάσεις έρχεται να επιβεβαιώσει την ήδη διαπιστωμένη οικονομική ρευστότητα στην καθημερινότητα. Εξάλλου, περιπτώσεις αισχροκέρδειας εντοπιζόνταν κυρίως σε παντοπωλεία, σε πωλήσεις τροφίμων και ειδών οικιακής χρήσης. Εκτός αυτού όμως, ο μεγάλος αριθμός των εκδικασθεισών υποθέσεων στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο, δεικνύει αντίστοιχα και την ελεγκτική τάση των Αρχών στον χώρο επίσης του εμπορίου, σε σχέση με παραβιάσεις του Αγορανομικού Κώδικα. Αυτό πιστοποιείται, κυρίως, μέσω των αθωωτικών εκβάσεων πολλών υποθέσεων, ενώ αντίστοιχα και στις καταδικαστικές περιπτώσεις η ποινή είναι ολιγοήμερη⁴⁵.

Ως κατακλείδα, για το υποκεφάλαιό μας, επιλέξαμε την διερεύνηση ζητημάτων πλαστογραφίας και απάτης. Αναμφισβήτητα, η ιδιαιτερότητα αυτών των παραβάσεων έγκειται στο γεγονός ότι προσβάλλουν κατά πολύ την δημοσία πίστη και εμπιστοσύνη, έχουν μεγάλη χρονική διάρκεια τέλεσης, κακουργηματική εξέλιξη, ενώ παράλληλα τα κίνητρα για την διάπραξή τους είναι κυρίως οικονομικά. Η συγκριτική προσέγγιση με τα αντίστοιχα φαινόμενα της πόλης μας επεφύλαξε μία ομοιότητα στα χαρακτηριστικά εμφάνισης και τέλεσης αυτών. Ο βασικός στόχος είναι η εξαπάτηση, η απόσπαση χρημάτων ή έστω η απαλλαγή από οικονομικές υποχρεώσεις προς το κράτος.

Επιχειρώντας μία προσέγγιση στο ύφος και τον χαρακτήρα των δύο αδικημάτων θα εστιάζαμε στο γεγονός της διαφθοράς του κρατικού μηχανισμού. Οι υποθέσεις, οι οποίες μας είναι διαθέσιμες, στην πλειοψηφία τους αφορούν περιπτώσεις πλαστογραφιών δημοσίων εγγράφων, υπογραφών ή οικονομικών ενταλμάτων. Αυτουργοί, φυσικοί ή ηθικοί, προσδιορίζονταν κυρίως οι δημόσιοι υπάλληλοι και οι αξιωματούχοι της κρατικής διοίκησης, κάτι που συναντήσαμε και κατά την εξέταση του φαινομένου στην πόλη των Ιωαννίνων. Ειδικότερα, ο γραμματέας του Δημοσίου Ταμείου Θυάμιδος, προς χρηματικόν όφελος, από το 1927 έως το 1934 «... παρεμόρφωσε την έννοιαν γνησίων δημοσίων εγγράφων εκδεδομένων και επικεκρωμένων από άλλας δημοσίας αρχάς και φερόντων την υπογραφήν και σφραγίδα του Υπουργού των Οικονομικών μεταβάλων, προσθέτων και

⁴⁵ Αποφάσεις καταδικαστικές του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για το αδίκημα της αισχροκέρδειας υπ' αριθμ. 637/27-3-1934, 1684/18-9-1934, 2326/10-11-1934, 1741/22-9-1934, 222/26-1-1935, 1102/18-5-1935, 1895/5-10-1935, 1511/23-7-1935, 1562/13-8-1935, 1484/23-7-1935, 1483/23-7-1935, 2204/23-11-1935, 65/14-1-1936, 2705/8-12-1936, 2332/10-11-1936, 1184/6-6-1936, 2816/15-12-1936, 1751/26-9-1936, 1751/26-9-1936, 1717/22-9-1936, 394/12-3-1938, 396/12-3-1938, 1862/3-10-1936, 1863/3-10-1936, 1903/6-10-1936, 1905/6-10-1936, 1892/6-10-1936, 1945/9-10-1934, 2828/15-12-1936, 289/3-3-1934, 808/28-4-1934, 1301/16-6-1934, 2135/27-10-1934, 2311/10-11-1934, 2020/12-10-1935, 515/26-2-1935, 284/22-2-1936 και 883/13-4-1935 (Α.Π.Ι.).

εξαλείφω λέξεις γράμματα και αριθμούς...»⁴⁶, ο Πρόεδρος και ο γραμματέας της κοινότητας Κάτω Ζαλόγγου, από τον Απρίλιο του 1934 έως τον Μάρτιο του 1935, προς χρηματικόν όφελος «...παρεμόρφωσαν την έννοιαν γνησίων εγγράφων διά μεταβολής,..., ήτοι τας λέξεις και αριθμόν 1.600 εκφραζούσας τον μισθόν του Γραμματέως της Κοινότητος μετέβαλον εις 2.220,...»⁴⁷ και ο ταχυδρομικός διανομέας Κόνιτσας, από τον Ιανουάριο έως τον Ιούλιο του 1935, «...παραλαμβάνων προς διανομήν διαφόρους επιστολάς ήνοιγε ταύτας επί τη ελπίδι της εντός αυτών ανευρέσεως χρημάτων, όπερ εν πολλοίς και επετυγχάνετο...»⁴⁸. Συμπεριφορές, δηλαδή, οι οποίες εμφανίζουν, εν μέρει, τον τρόπο λειτουργίας της κρατικής διοίκησης. Κάτ' αντιστοιχία, όλες αυτές οι πράξεις μάς επιβεβαιώνουν για άλλη μία φορά τα οικονομικά προβλήματα στην αγροτική ενδοχώρα και τις ημιαστικές περιοχές αλλά και την αποτυχία στην προσπάθεια των κοινωνικών μεταρρυθμίσεων. Οι υπάρχουσες δομές εμφανίζονται περισσότερο ισχυρές από τον ρυθμό μετασχηματισμού και την ένταξη στον εθνικό κορμό, που υπόκειται ο χώρος της Ηπείρου, την συγκεκριμένη περίοδο. Θα λέγαμε, μάλιστα, ότι ακόμη υπερισχύουν οι παραδοσιακές νοοτροπίες του προηγούμενου αιώνα, απόρροια της αγροτικής προ-βιομηχανικής κοινωνίας. Στην ίδια κατεύθυνση εντάσσουμε και τις δυσκολίες στο επίπεδο της κρατικής οργάνωσης και κυρίως των υπηρεσιών, με εφικτή την ευμεταβλησία σε συμπεριφορές παραβατικού χαρακτήρα.

Τελος, διαπιστώσαμε ότι η συχνότητα των συζητούμενων πράξεων υπερείχε στην αγροτική ενδοχώρα. Εντοπίσαμε ικανό αριθμό παραπεμπτικών βουλευμάτων⁴⁹,

⁴⁶ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων σε βαθμό κακουργήματος υπ' αριθμ. 1123/17-12-1935 (Α.Π.Ι.).

⁴⁷ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων σε βαθμό πλημμελήματος υπ' αριθμ. 240/19-2-1936 (Α.Π.Ι.).

⁴⁸ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων σε βαθμό κακουργήματος υπ' αριθμ. 805/7-8-1935 (Α.Π.Ι.).

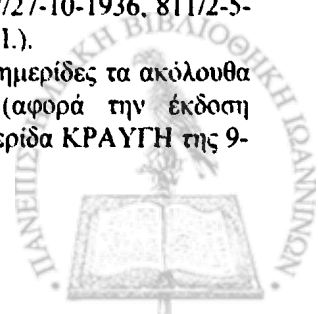
⁴⁹ Βουλευματα παραπεμπτικά του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων για την πλαστογραφία υπ' αριθμ. 1123/17-12-1935 (αφορά πλαστογραφία από δημόσιο υπάλληλο στους Φιλιάτες το διάστημα 1927 έως 10 Μαΐου 1934), υπ' αριθμ. 635/18-6-1936 (αφορά πλαστογραφία από τον πρόεδρο της κοινότητας Σκαμνελίου το διάστημα 1931 έως 1934), 174/28-2-1935 (αφορά πλαστογραφία εγγράφων από εμπόρους στην Κόνιτσα στις 9 Δεκεμβρίου 1933), υπ' αριθμ. 306/24-4-1935 (αφορά πλαστογραφία από τον πρόεδρο της κοινότητας Λεπτοκαρυάς τον Φεβρουάριο 1933), υπ' αριθμ. 794/2-8-1935 (αφορά πλαστογραφία δημοσίων εγγράφων στους Ανάργυρους στις 30 Οκτωβρίου 1933), υπ' αριθμ. 354/21-3-1936 (αφορά πλαστογραφία υπογραφής σε δημόσιο έγγραφο στην Ρεπετίστα στις 30 Απριλίου 1933), υπ' αριθμ. 1009/31-10-1936 (αφορά πλαστογραφία σε επιταγή του Αμερικανικού Θησαυροφυλακίου από πλανόδιο έμπορο στο Δελβινάκι στις 17 Μαΐου 1933), υπ' αριθμ. 127/31-1-1937 (αφορά πλαστογραφία σε χρηματικά εντάλματα στην Κόνιτσα στις 20 Οκτωβρίου 1933), υπ' αριθμ. 94/18-2-1935 (αφορά πλαστογραφία σε πτυχίο του Γεωργικού Σχολείου Παραμυθιάς στις 15 Ιουλίου 1934), υπ' αριθμ. 1057/9-12-1935 (αφορά πλαστογραφία σε χρηματικά ποσά για την σίτιση του Λόχου Καλπακίου το διάστημα 1 Μαρτίου έως 30 Ιουνίου 1934), υπ' αριθμ. 689/28-6-1935 (αφορά πλαστογραφία πιστοποιητικού από δημοδιδάσκαλο στην Λίστα στις 9 Ιουνίου 1934), υπ' αριθμ. 804/7-8-1935 (αφορά πλαστογραφία από αγροφύλακα στην Κουμαριά το διάστημα 25 Φεβρουαρίου 1934 έως τον Μάιο 1934), υπ' αριθμ. 240/19-2-1936 (αφορά πλαστογραφία από τον πρόεδρο της κοινότητας Κάτω Ζαλόγγου τον Απρίλιο του 1934), υπ' αριθμ. 423/8-4-1936 (αφορά πλαστογραφία στο Ελληνικό στις 28 Μαΐου 1934), υπ' αριθμ. 1028/30-11-1935 (αφορά πλαστογραφία στη Μικρά Γοτίστα τον Απρίλιο του 1935), υπ' αριθμ. 1089/14-12-1935 (αφορά πλαστογραφία στους Φιλιάτες στις 6 Ιουλίου 1935), υπ' αριθμ. 805/7-8-1935 (αφορά πλαστογραφία στην Κόνιτσα το διάστημα από τον Ιανουάριο έως τις 24 Ιουλίου 1935), υπ' αριθμ. 318/14-3-1935 (αφορά πλαστογραφία πιστοποιητικού στους Λιγγιάδες τον Σεπτέμβριο του 1935), υπ' αριθμ. 477/13-5-1936 (αφορά πλαστογραφία στο Περιστέρι τον Ιούλιο του 1935), υπ' αριθμ. 752/5-8-1936 (αφορά πλαστογραφία στο Δίστρατο στις 8 Οκτωβρίου 1935), υπ' αριθμ. 921/29-10-1936 (αφορά πλαστογραφία στην Πυρσόγιαννη στις 21 Σεπτεμβρίου 1935), υπ' αριθμ. 589/11-6-1936 (αφορά πλαστογραφία από τον πρόεδρο της κοινότητας Σκαμνελίου τον Μάρτιο 1936), υπ' αριθμ.

σε σύγκριση τουλάχιστον με άλλες παραβατικές πράξεις. Θα πρέπει όμως να διευκρινιστεί ότι αξιοσημείωτο μέγεθος των συγκεκριμένων βουλευμάτων ενέχουν κακουργηματικό χαρακτήρα, με συνέπεια μια κατανομή των εκδικαζομένων υποθέσεων ανάμεσα στο Πλημμελειοδικείο των Ιωαννίνων και το Κακουργιοδικείο της περιφέρειας του Εφετείου Κέρκυρας. Κάτι, που σημαίνει, όπως άλλωστε διαπιστώσαμε, μία μικρότερη παρουσία των σχετικών υποθέσεων στις αίθουσες του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων και μία ακόμη μικρότερη καταδικαστική απόληξη⁵⁰. Από την άλλη, όμως, αυτές οι καταδικαστικές αποφάσεις έχουν υψηλό ποινικό χαρακτήρα, εφόσον οι περισσότερες αποφάσεις απέδιδαν ποινές φυλακίσεως άνω των 6 μηνών. Παράλληλα, εξετάζουμε και την στάση του τύπου, ο οποίος για τις εν λόγω παραβατικότητες εκτός Ιωαννίνων δεν αφιερώνει εκτενή δημοσιεύματα⁵¹. Εξάλλου, οι προτεραιότητές του για την αγροτική ενδοχώρα και σε σχέση με την παραβίαση των περιουσιακών δικαιωμάτων, όπως έχει επιβεβαιωθεί, σχετίζονται με την ληστεία και το λαθρεμπόριο. Το στοιχείο αυτό, ωστόσο, θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως μία ένδειξη των ιεραρχικών προτεραιοτήτων του τύπου.

483/28-4-1937 (αφορά πλαστογραφία από χωροφύλακα στους Βαρυάδες στις 25 Σεπτεμβρίου 1936), υπ' αριθμ. 868/30-9-1937 (αφορά πλαστογραφία στην Αραχώβη τον Ιούλιο του 1936), υπ' αριθμ. 134/28-2-1938 (αφορά πλαστογραφία στον Τσαμαντά Φιλιατών το διάστημα 1936 έως Δεκέμβριο 1937) και υπ' αριθμ. 538/31-5-1938 (αφορά πλαστογραφία στην Άνω Λαψίστα το διάστημα 1936 - 1937). Βουλευμάτα παραπεμπτικά του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων για την απάτη υπ' αριθμ. 1090/14-12-1935 (αφορά απάτη στην Παραμυθιά τον Μάιο 1934) και υπ' αριθμ. 313/31-3-1938 (αφορά απάτη σε βάρος του δημοσίου από άεργο στο Δελβινάκι το διάστημα από 1 Ιανουαρίου 1930 έως 31 Μαρτίου 1933 σε βαθμό κακουργήματος) (Α.Π.Ι.).

⁵⁰ Αποφάσεις καταδικαστικές του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για το αδίκημα της πλαστογραφίας υπ' αριθμ. 570/16-3-1934, 1507/23-7-1935, 1969/30-10-1937, 1076/21-6-1938, 33/9-1-1934, 1562/11-8-1936, 495/13-3-1934, 1946/5-12-1939, 1776/24-9-1935, 2476/24-6-1934, 1151/2-6-1936, 1696/20-9-1936, 1990/12-10-1935, 2217/31-10-1936, 1652/19-9-1936, 1783/5-10-1937, 1811/29-9-1936, 1812/29-9-1936, 1198/22-5-1937, 1438/22-6-1935, 1390/8-7-1937 και 1394/22-6-1935. Αποφάσεις καταδικαστικές του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για το αδίκημα της απάτης υπ' αριθμ. 1767/22-9-1934, 2150/24-10-1936, 1999/12-10-1935, 2157/27-10-1936, 811/2-5-1936, 556/16-3-1937, 1684/21-9-1937, 32/9-1-1934 και 1640/25-10-1938 (Α.Π.Ι.).

⁵¹ Αναλυτικά, σε σχέση με το αδίκημα της πλαστογραφίας εντοπίσαμε στις εφημερίδες τα ακόλουθα περιστατικά: εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 19/3/1933, Αρ. 40141/544190 (αφορά την έκδοση βουλευματος για οικονομικές ατασθαλίες στο Ζιτσαίο κληροδότημα) και εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 9-10-1933, Αρ. 271/150 (αφορά πλαστογραφία στο Μαργαρίτι).

Δ) Η ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής.

Κατά κοινή παραδοχή, η ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής, κατά τον Μεσοπόλεμο, αποτέλεσε βασικό στοιχείο πειθάρχησης της κοινωνικής ζωής. Κάτι, που εξάλλου έχουμε διαπιστώσει σε όλες τις μορφές ατομικής και συλλογικής δράσης, κατά την έως τώρα εξέταση της ποινικής καταστολής, τόσο στην πόλη των Ιωαννίνων όσο και την αγροτική ενδοχώρα. Πρόθεσή μας, κατά την συγκεκριμένη περίπτωση, είναι να εστιάσουμε στην δικαστική και κυρίως στην διοικητική κατασταλτική δράση που αναπτύχθηκε με μορφές, όπως η εκτόπιση, η φυλάκιση, ο στιγματισμός και οι διώξεις.

Διερευνώντας τα δικαστικά τεκμήρια και μελετώντας την λογική και το ύφος των κειμένων, επιβεβαιώσαμε αυτήν την διάθεση ενός κράτους που ευρισκόταν σε στάδιο μίας εκσυγχρονιστικής διαδικασίας. Αυτή ακριβώς, όμως, η διάθεση του ελληνικού αστικού κράτους εύρισκε εναλλακτικές προτάσεις, η υλοποίηση των οποίων προϋπόθετε την ακύρωση της αστικής διακυβέρνησης¹. Ανάμεσα σε αυτές ευρισκόταν και η παρουσία του κομμουνιστικού κόμματος², η οποία παρουσίαζε τάσεις επιρροής κυρίως στις εργατικές και αγροτικές τάξεις, αν και απέτυχε να αναδειχθεί σε κόμμα εργατικής κοινωνικής σύνθεσης³, κατά την μεσοπολεμική περίοδο. Εξάλλου, η αριθμητική ανθρώπινη δύναμή του ήταν μικρή⁴. Όμως, μετά την ψήφιση του «Ιδιωνύμου»⁵ το 1929, ουσιαστικά, οι απεργίες, οι διαδηλώσεις⁶ και οι αγροτικές εξεγέρσεις, που ήταν και ο βασικός στόχος του νομοσχεδίου, ταυτίστηκαν στην κοινή λογική με την αριστερά. Θα λέγαμε, δηλαδή, ότι το «Ιδιώνυμο», πέραν των άλλων, ποινικοποίησε τις εν λόγω πράξεις, περιόρισε τις διεκδικήσεις των εργατών⁷, κατέστειλε την ελευθερία δράσης και του συνδικαλισμού των εργαζομένων όσο και δικαιώματα ατομικά⁸. Παράλληλα, το νομοσχέδιο άφηγε περιθώρια να αποφασίζουν οι Αρχές ποιος είναι ιδεολογικά αντιφρονούντας⁹.

¹ Χρήστος Χατζηιωσήφ, «Η βενιζελογενής αντιπολίτευση στο Βενιζέλο και η πολιτική ανασύνταξη του αστισμού στο μεσοπόλεμο», *Βενιζελισμός και Αστικός Εκσυγχρονισμός* (επιμ. Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος - Χρήστος Χατζηιωσήφ), Ηράκλειο 1992, σσ. 439 - 442.

² Χ. Ν. Γεωργαντίδης και Ηλίας Νικολακόπουλος, «Η εξέλιξη της εκλογικής δύναμης του ΚΚΕ μεταξύ των δύο πολέμων», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τεύχ. 36 - 37 (1979) και γενικότερα Δημήτρης Σαρλής, *Η πολιτική του ΚΚΕ στον αγώνα κατά του μοναρχοφασισμού (1929 - 1936)*, Αθήνα 1975, Αλέξανδρος Δάγκας, «Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος, ελληνικό τμήμα της Κομμουνιστικής Διεθνούς», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Ο Μεσοπόλεμος 1922 - 1940*, τόμ. Β', μέρος 2ο, Αθήνα 2003, σσ. 155 - 201.

³ Άγγελος Γ. Ελεφάντης, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης Κ. Κ. Ε. και αστισμός στον Μεσοπόλεμο*, Αθήνα 1999, σσ. 339 - 340.

⁴ Σύμφωνα με μία αναφορά της Κομιντέρν το 1930, το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας δεν διέθετε παραπάνω από 1.500 μέλη (Mark Mazower, *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου*, (μτφ. Σπύρος Μαρκέτος), Αθήνα 2002, σ. 60).

⁵ Αναλυτικά για το «Ιδιώνυμο» βλ. στο κεφάλαιο «II. Η πρώτη ελληνική περίοδος (1913 - 1932)».

⁶ Για μία θεωρητική αλλά και ιστορική προσέγγιση του φαινομένου της διαδήλωσης βλ.: Διογένης Καραγιαννακίδης, *Το δικαίωμα της διαδήλωσης και το ποινικό δίκαιο*, Θεσσαλονίκη 1994, σσ. 17 - 25, 99 - 107.

⁷ Αντώνης Λιάκος, *Εργασία και πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου*, Αθήνα 1993, σ. 445. Για τις εργατικές κινητοποιήσεις βλ. την μελέτη: Γιώργος Μαυρίκος, *Το εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα 1918 - 1948. Δύο γραμμές σε διαρκή αντιπαράθεση*, Αθήνα 2001.

⁸ Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922 - 1974, Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Αθήνα 1995, σ. 374 - 391.

⁹ Mark Mazower, *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου*, ό. π., σσ. 60, 176.

Γενικότερα, με το «Ιδιώνυμο», πλέον, άρχισε να ασκείται μία διαφορετική επίδραση στη διατύπωση των εργατικών αιτημάτων και καλλιεργήθηκαν κατευθύνσεις πιθανόν προς λιγότερο πολιτικούς δρόμους¹⁰.

Στο σχετικό υποκεφάλαιο για την ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής στην πόλη των Ιωαννίνων, διαπιστώσαμε τις αντίστοιχες επιπτώσεις του «Ιδιωνύμου» στην καθημερινότητα. Η διοικητική, κατά βάση, εκτόπιση υπήρξε η βασική ενσάρκωση της καταστολής με πολιτικό χαρακτήρα. Η εμπέδωση κλίματος εναντίον των αντιφρονούντων ήταν κυρίαρχη, όπως και η παγίωση της έντονης πολιτικής διαίρεσης της περιόδου: τον βενιζελισμό και τον αντιβενιζελισμό¹¹. Αυτό ακριβώς δεικνύει η συχνότητα των σχετικών υποθέσεων, των πυκνών εντάσεων μεταξύ βενιζελικών, αντιβενιζελικών και αριστερών πολιτών και γενικά των πολυάριθμων εκτοπισθέντων. Από την άλλη πλευρά, σε αυτήν την ενότητα, καλούμαστε να διερευνήσουμε τα αντίστοιχα φαινόμενα και στην αγροτική ενδοχώρα. Φυσικά, οι υπαίθριες περιοχές της Ηπείρου ή έστω τα ημιαστικά κέντρα δεν αποτελούσαν ανάλογους φορείς διαμόρφωσης πολιτικών ιδεών με την πόλη. Έτσι, περιοριζόμαστε σε διώξεις εναντίον μελών ή υποστηρικτών του κομμουνιστικού κόμματος, ως επακόλουθο φυσικά, του παράνομου χαρακτήρα του¹². Παράλληλα, οι δικαστικές πηγές αλλά και το σύννηθες αρθρογραφικό ύφος του τύπου, μας οδήγησε σε μία ενδεικτική προσέγγιση της ποινικοποίησης των πολιτικών απόψεων. Η εκτόπιση, ως «σωφρονιστικό» μέτρο, αποτελούσε μία από τις δυνατότητες της Επιτροπής Δημοσίας Ασφαλείας του νομού¹³. Αντιληφθήκαμε, όπως και στο κεφάλαιο για τα Ιωάννινα, ένα πλαίσιο αποφάσεων προερχόμενο άμεσα από μία επιτροπή διοικητικού χαρακτήρα και όχι μέσω της δικαστικής οδού. Βεβαίως, η ύπαρξη ελαχίστων εκδικασθεισών υποθέσεων στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων έρχεται απλά να επιβεβαιώσει την ανωτέρω άποψή μας.

Προχωρούμε στον πρώτο πίνακα (πίν. 22) της ενότητάς μας, με στόχο την εξέταση της έκβασης των σχετικών υποθέσεων στις δικαστικές αίθουσες. Μπορέσαμε να εντοπίσουμε 24 περιπτώσεις παραβάσεων του «Ιδιωνύμου», τουλάχιστον σε πρωτόδικο επίπεδο, εκ των οποίων οι 5 είχαν καταδικαστική απόληξη¹⁴. Κατά τα άλλα, υπερέχει και εδώ το μέγεθος της αθωωτικής έκβασης αυτών (19 υποθέσεις), οι περισσότερες εκ των οποίων έλαβαν χώρα τα δύο πρώτα έτη της μεταβενιζελικής περιόδου, το 1933 και το 1934 (9 υποθέσεις αντίστοιχα). Εκεί, όμως, που θα εστιάσουμε περισσότερο την προσοχή μας είναι οι καταδικαστικές αποφάσεις, τις οποίες εντάξαμε σε δύο κατηγορίες δικαστικών ποινών: την «φυλάκιση έως 1 μήνα» και την «φυλάκιση με εκτοπισμό». Πράγματι, για την πρώτη κατηγορία ποινών εντοπίσαμε μόνον μία υπόθεση, η οποία πραγματοποιήθηκε εντός του 1934. Για την δεύτερη κατηγορία, στην οποία

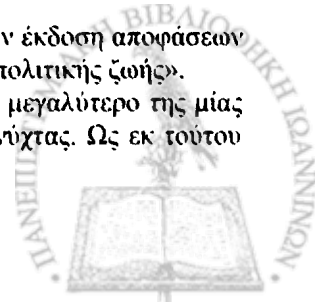
¹⁰ Λήδα Παπαστεφανάκη, «Άνδρες, γυναίκες, παιδιά και παιδίσκai...» *Εργασία και τεχνολογία στην ελληνική κλωστοϋφαντουργία. Η βιομηχανία Ρετινά στον Πειραιά (1872 - 1940)*, Διδακτορική Διατριβή, τόμ. Β', Αθήνα 2002, σσ. 483 - 485.

¹¹ Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος, *Μελέτες και Κείμενα για την περίοδο 1909 - 1940*, Αθήνα - Κομοτηνή 1982, σσ. 55 - 77.

¹² Μοναδική περίπτωση που δεν σχετίζεται με την παράβαση του ν. 4.229 (Ιδιώνυμο) είναι η καταδίκη σε τρίμηνη φυλάκιση του δημοδιδασκάλου Τσέργιαννης Ι. Σ. από το Στρατοδικείο Ιωαννίνων. εξαιτίας «διάδοσης ανησυχαστικών ειδήσεων» κατά την πρώτη ημέρα του βενιζελικού κινήματος (εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 8/4/1935, Αρ. 349/228).

¹³ Αναλυτικά για την Επιτροπή Δημοσίας Ασφαλείας και την υπεροχή αυτής στην έκδοση αποφάσεων σε σχέση με την δικαστική πλευρά βλ. το κεφάλαιο «III.1γ Η ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής».

¹⁴ Από τις 5 καταδικασθείσες υποθέσεις οι 4 έλαβαν χώρα σε χρονικό διάστημα μεγαλύτερο της μίας ημέρας ενώ η τελευταία εντός μίας ημέρας, χωρίς όμως διευκρίνιση ημέρας ή νύχτας. Ως εκ τούτου δεν είναι εφικτή η συγκρότηση πίνακα «χρόνου τελέσεως πράξης».

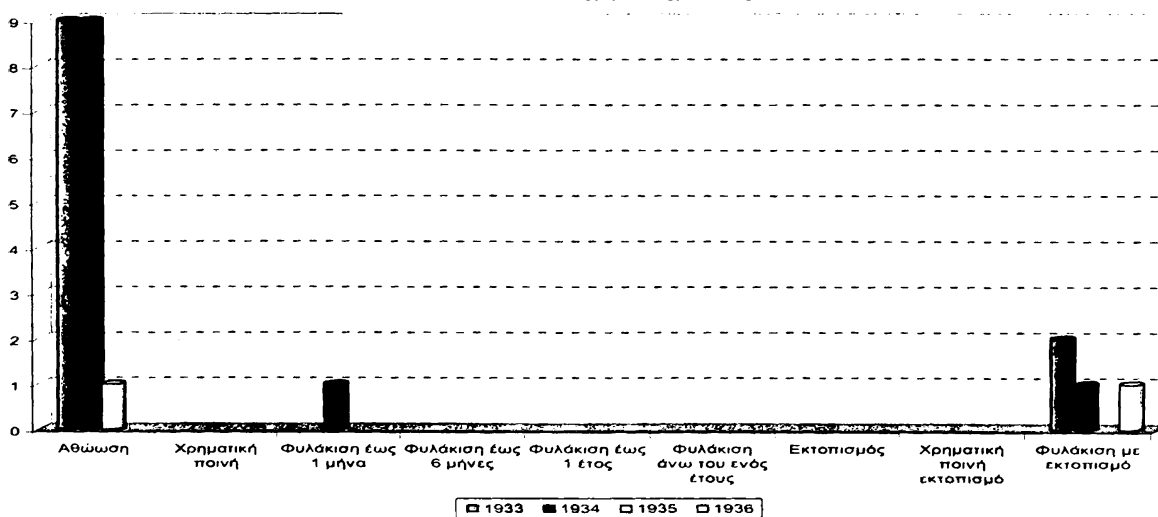

περιλαμβάνεται και ο εκτοπισμός, καταγράψαμε από τα διαθέσιμα αρχεία 4 υποθέσεις. Από αυτές, οι 2 έλαβαν χώρα μέσα στο 1933, η 1 το 1934 και η τελευταία στο χρονικό διάστημα του 1936 έως την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του Μεταξά. Επιπλέον, ένα άλλο στοιχείο, το οποίο οφείλουμε να ερμηνεύσουμε (γράφ. 26), είναι και η ένταση της καταστολής για υποθέσεις που πραγματοποιήθηκαν στις αρχές της εξεταζομένης περιόδου, δηλαδή στα έτη 1933 και 1934, κάτι που παρατηρήσαμε εν μέρει και στον αντίστοιχο πίνακα για την πόλη των Ιωαννίνων (πίν. 6). Μία πιθανή εξήγηση που θα μπορούσαμε να δώσουμε είναι ότι οι πολιτικές εξελίξεις του 1935 (βενιζελικό κίνημα, πραξικόπημα Κονδύλη, επιβολή στρατιωτικού νόμου κ. ά.) κατέστησαν υποχρεωτικές τις άμεσες προσαγωγές των πολιτικά αντιφρονούντων και τις άμεσες εκδικάσεις τους είτε από την Επιτροπή Δημοσίας Ασφαλείας είτε από Στρατοδικεία, με συνέπεια την αποφυγή της ποινικής δικαστικής επιλογής.

Πίν. 22 «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις με πολιτικό χαρακτήρα σε βαθμό πλημμελήματος.

Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Αθώωση	9	9	1		19
Χρηματική ποινή					
Φυλάκιση έως 1 μήνα		1			1
Φυλάκιση έως 6 μήνες					
Φυλάκιση έως 1 έτος					
Φυλάκιση άνω του ενός έτους					
Εκτοπισμός					
Χρηματική ποινή εκτοπισμό					
Φυλάκιση με εκτοπισμό	2	1		1	4
Σύνολο	11	11	1	1	24

Γράφ. 27. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις με πολιτικό χαρακτήρα σε βαθμό πλημμελήματος.

Πέραν όμως αυτής της πραγματικότητας, σε σχέση με την χρονική περίοδο τέλεσης των σχετικών γεγονότων, οφείλουμε για άλλη μία φορά να τονίσουμε την υπεροχή των αθωωτικών αποφάσεων¹⁵. Πιθανοί παράγοντες, οι οποίοι σχετίζονται με

¹⁵ Αποφάσεις αθωωτικές του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για την παράβαση του «Ιδιωνόμου» που συνέβησαν το 1933: υπ' αριθμ. 1522/22-8-1933, 1810/30-9-1933 693/17-4-1934 1643/16-9-1933 804/24-4-1934 1866/5-10-1933 2421/28-11-1933 1303/16-6-1934, 266/2-2-1935, που συνέβησαν το 1934: υπ' αριθμ. 580/19-3-1934 1420/26-6-1934 1026/22-5-1934 1720/18-9-1934 1600/21-8-1934

την απόδειξη της αθωότητας, αφορούν τις αναγκαστικές δηλώσεις μετανοίας και τις παραγραφές των αδικημάτων, ενώ ο τύπος εξέφρασε υπόνοιες για επιείκεια της δικαιοσύνης¹⁶. Επίσης, η συμβολική καταδίκη των κατηγορουμένων είναι η ίδια η παραπομπή τους σε δίκη, καθώς η ποινικοποίηση έχει (συμβολικώς) επιτευχθεί. Εξάλλου, η αθώωση πολλές φορές αποτελεί άλλοθι επιχειρηματολογίας για την προσφυγή στην άμεση εκτόπιση και έναν παραδειγματικό χαρακτήρα προς το κοινωνικό σύνολο, σχετικά με τα ανταλλάγματα μετά από μία δήλωση μετανοίας.

Εάν θελήσουμε τώρα να εντάξουμε τα ανωτέρω στοιχεία στο διαμορφούμενο πολιτικό κλίμα της αγροτικής ενδοχώρας, θα διαμορφώσουμε μέσω του τύπου μία πρώτη εικόνα. Εντοπίσαμε στα δημοσιεύματα των εφημερίδων αυτήν ακριβώς την διαμορφούμενη αντίληψη που περιμέναμε για ένα κόμμα, το οποίο ευρισκόταν εκτός νόμου. Λαμβάνοντας μάλιστα υπόψη το ύφος της σχετικής αρθρογραφίας, διαπιστώνουμε για άλλη μία φορά την προσπάθεια επιβολής αξιακών δεδομένων. Ας δούμε, για παράδειγμα, την πρόταση της αντιβενιζελικής εφημερίδας «Ελευθερία» για την επιτυχή καταστολή των πολιτικά αντιφρονούντων στην αγροτική ενδοχώρα. Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι: «...Και τι θα πάθουν οι συλληφθέντες; Τίποτε! Αντίστασις κατά της Αρχής Κακουργιοδικείου και αθώωσις! Στο τέλος θα περάσουν και για ήρωες! Αυτό, που δε θέλουν! Με τέτοια δεν πατάσσεται ο κομμουνισμός. Χρειάζεται δίωξις του κομμουνισμού, όπως εν Πολωνία ή τουλάχιστον εν Βουλγαρία με ειδικούς Νόμους, Ας τουφεκισθούν μερικοί εν Δολιανοίς, εν Ζίτσα, Καρίτσα και Βελτσίστα και βλέπετε πως εξαλείφεται αμέσως ο κομμουνισμός εν Ηπειρώ»¹⁷.

Αξιίζει, όμως, να αντιληφθούμε τον τρόπο που προσεγγίζει η ίδια εφημερίδα την υποστήριξη και διάδοση του κομμουνισμού σε ορισμένες αγροτικές περιοχές. Ειδικότερα, αντλήσαμε τις πληροφορίες ότι «4 μεγάλα χωριά της επαρχίας Κουρέντων, Ζίτσαν, Πρωτόπαπα, Καρίτσα και Βελτσίσταν λυμαίνεται ο κομμουνισμός, όλη η νεολαία απαρτίζεται από κομμουνιστάς...»¹⁸ ή «...οι κομμουνισταί ίδια εν Ηπειρώ πήραν πολύ αέρα. Έχουν σχηματισθεί ισχυρά κομμουνιστικά κέντρα ... όπου η δράσις τους είναι κατωτέρα αναλόγως του αριθμού των κομμουνιζόντων, λόγω της παρουσίας των αστυνομικών Αρχών, εν Ζίτση, εν Βελτσίστα, εν Καρίτσα, εν Πρωτόπαπα, εν Δολιανοίς και αλλαχού του Νομού μας ...»¹⁹. Προσεγγίζοντας, τώρα, τα παραπάνω κείμενα, αρχικώς εστιάζουμε το ενδιαφέρον μας στις πληροφορίες σχετικά με τις περιοχές όπου η δύναμη του κομμουνισμού υπήρξε αναλογικώς μεγαλύτερη και αφορά κυρίως την επαρχία Κουρέντων. Ξεχωρίζουμε, ιδιαίτερα, τις εκφράσεις «λυμαίνεται», «πήραν πολύ αέρα» και αντιλαμβανόμαστε το επιτρεπόμενο οριακό πλαίσιο το οποίο αντιμετώπιζε η συγκεκριμένη ιδεολογία. Ταυτόχρονα, πρέπει να επισημάνουμε και τον συμβολισμό της φράσης «ας τουφεκισθούν μερικοί», καθώς, μέσω αυτής, η ίδια ιδεολογία εξομοιώνεται με τις βαρύτερες μορφές αδικημάτων του κοινού ποινικού δικαίου, για τις οποίες ίσχυε και η ποινή της

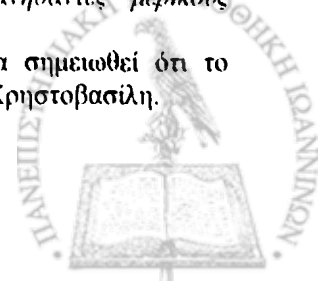
1573/2-8-1934 83/12-1-1935 947/7-5-1935 1573/2-8-1934 και που συνέβησαν το 1935: 2174/27-10-1936 (Α.Π.Ι.).

¹⁶ Ο Χρηστοβασιλης επιμένοντας ιδιαίτερα σε αυτόν τον συσχετισμό ανέφερε: «...ένεκα της ηπιότητος μεθ'ης εκδικάζονται εκάστοτε κατά των κομμουνιστών κατηγορίαί υπό των πολιτικών δικαστηρίων.... οι κομμουνισταί ίδια εν Ηπειρώ πήραν πολύ αέρα...» (εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 8/6/1933, Αρ. 822) ή «...οι εν Δολιανοίς κομμουνισταί, βασιζόμενοι εις την ατιμωρησίαν των, παρά των ελληνικών δικαστηρίων, συντόμισαν την παραμονήν της Πρωτοχρονιάς και παραπλανήσαντες μερικούς μαθητάς...» (αυτόθι).

¹⁷ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 8/1/1934, Αρ. 881. Κρίνεται απαραίτητο να σημειωθεί ότι το συγκεκριμένο δημοσίευμα υπογράφεται από τον εκδότη της εφημερίδας Χρήστο Χρηστοβασιλη.

¹⁸ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 8/6/1933, Αρ. 822.

¹⁹ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 8/1/1934, Αρ. 881.

εκτέλεσης. Βεβαίως, παρουσιάζει ενδιαφέρον και η αντίστοιχη προσέγγιση του ζητήματος από μία βενιζελική εφημερίδα. Κάτι, που θα μας οδηγήσει στην διαπίστωση περί υπάρξεως ενός κοινού χαρακτήρα προσέγγισης του θέματος, διαφοροποιούμενου απλά του πολιτικού ύφους. Ειδικότερα, σε κύριο άρθρο του δημοσιογράφου Κώστα Τέκτονα, ο «Ηπειρωτικός Αγών» με τον τίτλο «Πέριξ του κομμουνιστικού κινδύνου»²⁰, αν και φυσικά υιοθετεί την άποψη περί επικινδυνότητας του κομμουνισμού, εν τούτοις προτρέπει την κρατική διοίκηση σε μία αλλαγή αντιμετώπισης των λαϊκών μαζών, μέσω της ανάπτυξης φιλολαϊκής πολιτικής.

Είμαστε σε θέση, τώρα, να προσεγγίσουμε αυτήν την πραγματικότητα εστιάζοντας την προσοχή μας στις καταδικαστικές αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου²¹. Ειδικότερα, εντοπίσαμε 5 περιπτώσεις, οι οποίες αφορούσαν την ανάπτυξη σχετικών δραστηριοτήτων στα Δολιανά, στο Σταυράκι, στη Λίμνη Πωγωνίου και τους Φιλιάτες. Χαρακτηριστικό των υποθέσεων είναι η χρονική διάρκεια κατά την τέλεσή τους²², ενώ η κοινωνική προέλευση των κατηγορουμένων είναι, ως αναμενόμενο, από τον αγροτικό και εργατικό χώρο²³. Εδώ, όμως, θα πρέπει να αποδώσουμε και μία έμφυλη διάσταση στον προβληματισμό μας. Ξεχωρίσαμε την γυναικεία παρουσία, κάτι που μπορεί να συνδεθεί και με την πολιτική χειραφέτηση των γυναικών που τοποθετείται κατά τον Μεσοπόλεμο²⁴. Στην περίπτωση μας, η νεαρή αρτεργάτρια Π... από τα Δολιανά με την παράνομη πώληση λαχνών υπέρ του κόμματος της²⁵, εκφράζει έμμεσα μία διαφορετικότητα, σε σχέση με τον ιδεολογικό της προσανατολισμό και σε σχέση με τις υπόλοιπες γυναίκες της υπαίθρου. Και αυτό, ενώ παράλληλα, η συμπεριφορά της με αυτήν την έμμεση, έστω, συμμετοχή στα κοινά καθρεφτίζει τα πρώτα δείγματα φεμινιστικών πεποιθήσεων στο Μεσοπόλεμο²⁶, τα οποία πηγάζουν αμυδρά από τα τέλη του 19ου αιώνα, όπου οι γυναίκες των μεσαίων στρωμάτων, κυρίως της Αθήνας, προσπάθησαν να υπερβούν τους

²⁰ Δηλαδή υποστηρίζει η εφημερίδα ότι «...το κράτος σήμερα υπέρποτε πρέπει να ενδιαφερθεί δια την δυστυχίαν των μαζών διότι εάν ενδιαφερθεί πατρικώς, ... εάν προσφέρη και εις αυτόν την πραγματική του αγάπην και ανακούφισιν τότε ο κίνδυνος του κομμουνισμού υποχωρεί αυτομάτως διότι οι ολίγοι, ή μάλλον οι ελάχιστοι προπαγανδισταί ιδεολόγοι δεν θα εύρουν το κατάλληλον έδαος εις τας λαϊκάς μάζας προς εκμετάλλευσίν του...». (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 2/4/1934, Αρ. 2159).

²¹ Από δικαστικής απόψεως, η παράβαση εντοπίζεται στην σταθερή και επαναλαμβανόμενη φράση του κατηγορητηρίου: «...επεδίωκε την εφαρμογήν ιδεών εχουσών ως έκδηλον σκοπόν την δια βιαιών μέσων ανατροπήν του κρατούντος κοινωνικού συστήματος, ενεργήσασα υπέρ της εφαρμογής αυτών προσυλητισμόν...». Αυτή ακριβώς η έκφραση αντικατοπτρίζει την παράβαση του «Ιδιωνύμου» και το ουσιαστικό «προσυλητισμός» δεικνύει ακριβώς και την κύρια αιτία της παραπομπής σε δίκη.

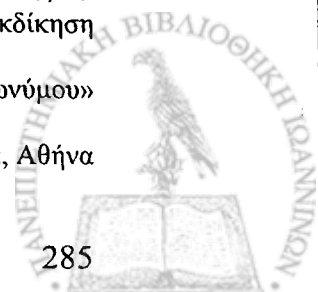
²² Οι υποθέσεις κατά παράβαση του Ν. 4.229, οι οποίες τελέστηκαν σε χρονικό διάστημα μεγαλύτερο της μίας ημέρας είναι: αποφάσεις υπ' αριθμ. 633/27-3-1934, το διάστημα 31-12-1933 και 1-1-1934, υπ' αριθμ. 1989/13-10-1934 το διάστημα Φεβρουάριος 1933 έως 5-3-1933., υπ' αριθμ. 1139/25-5-1935 το διάστημα 30-10-1934 έως 4-11-1934 και υπ' αριθμ. 2219/31-10-1936 το διάστημα εντός του 1936 (Α.Π.Ι.).

²³ Εντοπίσαμε έναν αρτεργάτη, έναν ορειχαλκέα, έναν κτηνοτρόφο, έναν ανταποκριτή εφημερίδας και έναν δημοδιδάσκαλο. Οι επαγγελματικοί αυτοί προσδιορισμοί σε συνδυασμό με τη νεαρή ηλικία τους, μας προσδίδουν αυτήν ακριβώς την φυσιογνωμία του αντιφρονούντα της αγροτικής ενδοχώρας, που εξ αρχής προσδιορίσαμε και οι εφημερίδες έχουν αναλύσει.

²⁴ Έφη Αβδελά, «Οι γυναίκες, κοινωνικό ζήτημα», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Ο Μεσοπόλεμος 1922 - 1940*, τόμ. Β', μέρος 1ο, σσ. 337 - 359 (ιδιαιτέρως τα κεφάλαια «Η διεκδίκηση της ισότητας: η τομή του Μεσοπολέμου» και «Τα πολιτικά δικαιώματα στο επίκεντρο»).

²⁵ Απόφαση καταδικαστική του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για την παράβαση του «Ιδιωνύμου» υπ' αριθμ. 633/27-3-1934 (Α.Π.Ι.).

²⁶ Έφη Αβδελά / Αγγέλικα Ψαρά, *Ο φεμινισμός στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου, Μία ανθολογία*, Αθήνα 1985, σσ. 32 - 73 (υποκεφάλαια «Τάσεις και ρεύματα» και «Τα πολιτικά δικαιώματα»).

πειθαναγκασμούς της κοινωνικής τους θέσης²⁷. Πάντως, η διεκδίκηση της πολιτικής και το αίτημα για τη γυναικεία ψήφο είναι το κεντρικό φεμινιστικό αίτημα της εποχής και χαρακτηρίζεται ως το ενοποιητικό στοιχείο των τάσεων του μεσοπολεμικού γυναικείου κινήματος²⁸.

Ένα άλλο στοιχείο που προβάλλει, μέσω των δικαστικών τεκμηρίων, είναι οι ίδιες οι ενέργειες των κατηγορουμένων, στην ύπαρξη των οποίων στηρίχθηκε η κατηγορία. Βασική συνισταμένη των διαθέσιμων υποθέσεων είναι ο προσηλυτισμός²⁹, σύμφωνα πάντα με το νομοθετικό πλαίσιο. Επικεντρωνόμαστε, αρχικώς, στην πρώτη μορφή δράσης, η οποία αφορά μία περίπτωση διανομής έντυπων προκηρύξεων στο Σταυράκι. Το κείμενο των προκηρύξεων, το οποίο επικρίνει την πολιτική πραγματικότητα των αρχών του 1936, απευθύνεται στους εργάτες και τους αγρότες³⁰. Εκτός όμως από την διανομή των προκηρύξεων, αναφέρουμε επίσης και την πώληση λαχείων³¹, προς οικονομική ενίσχυση του κομμουνιστικού κόμματος. Επίσης, διαπιστώνουμε και μία άλλη μορφή καταδικαστέας δράσης: την προπαγάνδισή. Πράγματι, αυτή η μορφή αποτελεί και την βασική αιτία καταλογισμού ποινικών ευθυνών για έναν κομμουνιστή, καθώς σύμφωνα με το κατηγορητήριο επιδιώκεται η «*ανατροπή του κρατούντος κοινωνικού συστήματος*»³².

Αν και ο τύπος, φυσικά, έχει διαμορφώσει την άποψή του σχετικά με το συγκεκριμένο ζήτημα, εν τούτοις, μπορούμε μέσω αυτού να αντλήσουμε πληροφορίες για τις κινήσεις των κομμουνιστών στην αγροτική ενδοχώρα και την ακόλουθη επέμβαση των Αρχών. Αυτό το οποίο περιγράφουν κατ' αρχήν τα δεδομένα είναι η άμεση κρατική καταστολή, η οποία κάποιες φορές θύμιζε τις

²⁷ Ελένη Βαρίκα, Η εξέγερση των κυριών, Η γένεση μιας φεμινιστικής συνείδησης στην Ελλάδα 1833 - 1907, Αθήνα 1996 και Θ. Καρζής, Η γυναίκα στον 20ό αιώνα, Αθήνα 1993, σσ. 242 - 254, Κώστας Κόμης, Σύνγραμμα, Κοινωνικές Δομές και Όψεις του Νεοελληνικού Χώρου: Πόλεις, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, Μηχανισμοί κυριαρχίας και άλλα σχετικά ζητήματα, Ιωάννινα 2007, σσ. 374 - 376. Για τις διεκδικήσεις των γυναικών και το φεμινιστικό κίνημα στον ευρωπαϊκό χώρο βλ. Offen Karpen. *European Feminisms, 1700 - 1950. A Political History*, Stanford University Press 2000.

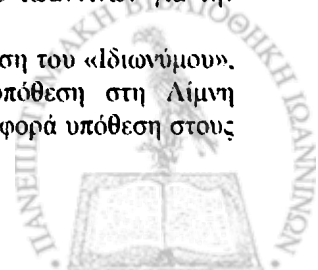
²⁸ Αγγέλικα Ψαρά, «Φεμινίστριες, σοσιαλίστριες, κομμουνίστριες: Γυναίκες και πολιτική στο μεσοπόλεμο», Βενιζελισμός και αστικός εκσυγχρονισμός, (επιμ. Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος - Χρήστος Χ. Χατζηωσήφ), Ηράκλειο 1992, σσ. 73 - 74 και Έφη Αβδελά, «Οι γυναίκες, κοινωνικό ζήτημα», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, 1922 - 1940, ο Μεσοπόλεμος* (επιστ. επιμέλεια Χρήστος Χατζηωσήφ), τόμ. Β', μέρος 1ο, Αθήνα 2002, σσ. 349 - 354. Γενικότερα, για την πολιτική φυσιογνωμία των γυναικών, στο πλαίσιο της ελληνικής κοινωνίας βλ. Μάρω Παντελίδου-Μαλούτα, *Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου, μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή*, Αθήνα 2006 και η ίδια, «Γυναίκες και πολιτική/Γυναίκες και Πολιτική Επιστήμη», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 65 (1987), Αθήνα, σσ. 3 - 22.

²⁹ Για τις επιπτώσεις του αδικήματος του «προσηλυτισμού» βλ. Gunar Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, 1821 - 1936*, τόμ. Β', Αθήνα 2004, σσ. 1036 - 1037.

³⁰ Στις προκηρύξεις αναφερόταν μεταξύ άλλων: «... Μία αφάνταστος τρομοκρατία σε βάρος κάθε τιμίου στοιχείου, εξασκείται από την Πρωτοχρονιά και δόθε σύντροφοι φτωχοί εργάτες αγρότες, τιμιοι διανοούμενοι. Στα εγκλήματα αυτά πρωτοστατεί... σε απόλυτη συνεργασία με τον κανίβαλο Σταθμάρη. Να φύγει ο κανίβαλος Σταθμάρης Κ... Ζήτη το Κομμουνιστικό Κόμμα της Ελλάδος...» (Απόφαση καταδικαστική του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για την παράβαση του «ιδιώνυμου» υπ' αριθμ. 2219/31-10-1936) (Α.Π.Ι.).

³¹ Σύμφωνα με το κατηγορητήριο, επάνω στο λαχείο αναγραφόταν: «Έρανος υπέρ ΚΚΕ - Δώστε τα όπλα στο ηρωικό μας ΚΚΕ» (Απόφαση καταδικαστική του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για την παράβαση του «ιδιώνυμου» υπ' αριθμ. 633/27-3-1934) (Α.Π.Ι.).

³² Αποφάσεις καταδικαστικές του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για την παράβαση του «ιδιώνυμου», εξαιτίας προπαγανδιστικής δράσης, υπ' αριθμ. 1989/13-10-1934 (αφορά υπόθεση στη Λίμνη Πωγωνίου), 2023/16-10-1934 (αφορά υπόθεση στα Δολιανά), 1139/25-5-1935 (αφορά υπόθεση στους Φιλιάτες) (Α.Π.Ι.).

περιπτώσεις εξιχνίασης των ληστών, όταν συλλαμβάνονταν και εκτοπίζονταν ολόκληρα χωριά, με την αιτιολογία της υποθάψεώς τους. Αυτήν ακριβώς την πρακτική θα μπορούσε κανείς να διακρίνει και στην περίπτωση συλλήψεως 48 αριστερών στην Βελτσιστα, τον Ιούνιο του 1933, με αφορμή την παρεμπόδιση συλλήψεως οφειλέτη χρημάτων από δημόσιο εισπράκτορα³³. Στο ίδιο πλαίσιο συμπεριφορών, θα συμπεριλάβουμε και την περίπτωση 14 στρατιωτών, οι οποίοι προσήλθαν σε δίκη στο Στρατοδικείο Ιωαννίνων τον Νοέμβριο του 1933. Πρόκειται για ανάλογη υπόθεση, όπως των προηγούμενων ετών, κατά την οποία στρατιώτες του Πειθαρχικού Ουλαμού Καλπακίου, εμπλεκόμενοι σε διαφωνίες ιδεολογικού χαρακτήρα, με τους αξιωματικούς τους, τον Ιούλιο του 1933, αντιμετώπισαν κατηγορίες αντίστασης ή εξύβρισης και την ποινή του θανάτου³⁴.

Σε αυτό όμως το σημείο και αφού έχουμε λάβει μία συνολική εικόνα, εστιάζουμε την προσοχή μας στην ίδια την ποινή. Σύμφωνα με τον προηγηθέντα πίνακα (πίν. 22) εκδόθηκαν από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων, σε πρωτόδικο επίπεδο, 5 καταδικαστικές αποφάσεις, εκ των οποίων οι 4 πέραν της φυλακίσεως περιλάμβαναν και την ποινή του εκτοπισμού³⁵. Προκειμένου να διευκολυνθούμε κατά την προσέγγισή μας, σχηματίσαμε τον κατωτέρω πίνακα, στον οποίο δηλώνεται ξεκάθαρα τόσο ο τόπος όσο και η διάρκεια του εκτοπισμού. Συγκεκριμένα, το 1934 εκδόθηκαν 3 αποφάσεις³⁶ για εκτοπισμό, με εξάμηνη διάρκεια και είχαν ως προορισμό τα νησιά Σέριφο, Ανάφη και Σίκινο. Η τέταρτη απόφαση για εκτοπισμό³⁷, εξαιτίας του «Ιδιωνύμου», εκδόθηκε το 1936, με τετράμηνη έως επτάμηνη διάρκεια και είχε ως προορισμό την νήσο Φολέγανδρο. Έτσι, μπορούμε να εντάξουμε τις ανωτέρω δικαστικές αποφάσεις στο πλαίσιο ενός γενικότερου κλίματος πειθαρχησης, το οποίο σε συνάρτηση με το φαινόμενο της

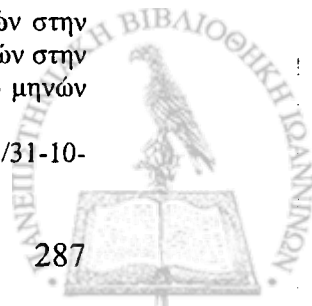
³³ Το ρεπορτάζ της εφημερίδας «Ελευθερία» ανέφερε χαρακτηριστικά: «...Προχθές εις την Βελτσιστα ο δημόσιος εισπράκτωρ συνέβαλεν Ι οφειλέτην του Δημοσίου, έχοντα ένταλμα εις βάρος του. Αμ' ως είδον τούτον οι κομμουνισταί ρίχτηκαν απάνω στον εισπράκτορα και τους συνοδεύοντας αυτόν χωροφύλακας τους εκακοποίησαν και απελευθέρωσαν τον συλληφθέντα. Χάρης όμως εις το τηλέφωνον, ειδοποιήθη ο αστυνομικός Σταθμός Γραμμένου και το αστυνομικόν Κέντρον Ιωαννίνων και κατέφθασεν ολόκληρος ο Σταθμός Γραμμένου και ικανή δύναμις εξ Ιωαννίνων με επικεφαλής δύο αξιωματικούς και αφ' ενός μεν παρεδόθη εις τον εισπράκτορα, ο συλληφθείς και απελευθερωθείς, αφ' ετέρου δε συνελήφθησαν 48 κομμουνισταί, αποσταλέντες εις την ενταύθα Εισαγγελία...» (εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 8/6/1933, Αρ. 822). Η εφημερίδα «Κραυγή» κατέγραψε μία άλλη ενέργεια κομμουνιστών, διαφορετικού, όμως, χαρακτήρα από την ανωτέρω, τον Ιανουάριο του 1934: «...τρεις νεαροί κομμουνισταί, δύο τελειόφοιτοι του Γυμνασίου και εις του Αγροτικού Οικοτροφείου εν κρεπάλη μέθης διατελούντες εισελθόντες προχθές εις τινά Ναόν εν Δολιανής ησημόνησαν εις βάρος της θρησκείας πράγμα όπερ εξηνάγκασε τους κατοίκους των Δολιανών να τους επιτεθούν και θα τους ελιτζάριζαν κυριολεκτικώς εάν εγκαίρως δεν κατέφθανον τα Αστυνομικά όργανα να τους συλλάβουν και να τους οδηγήσουν εις τα Κρατητήρια...» (εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 8/1/1934, Αρ. 283/162).

³⁴ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 21/11/1933, Αρ. 2046 και της 22/11/1933, Αρ. 2047 και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 21/11/1933, Αρ. 8334/2624.

³⁵ Η απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων, η οποία δεν συμπεριλάμβανε ποινή εκτοπισμού αφορούσε τον ανταποκριτή εφημερίδας Κ... στους Φιλιάτες, για παράβαση του Ν. 4.229 μεταξύ της 30ης Οκτωβρίου και 4ης Νοεμβρίου 1934. Η απόφαση ήταν φυλάκιση 20 ημερών και χρηματική ποινή 100 δραχμών (υπ' αριθμ. 1139/25-5-1935) (Α.Π.Ι.).

³⁶ Πρόκειται για τις αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 633/27-3-1934 (αφορά ποινή φυλακίσεως 8 μηνών, χρημ. ποινή 1.200 δραχμών και εκτοπισμό 6 μηνών στην Σέριφο), υπ' αριθμ. 1989/13-10-1934 (αφορά ποινή φυλακίσεως 6 μηνών και εκτοπισμό 6 μηνών στην Ανάφη) και υπ' αριθμ. 2023/16-10-1934 (αφορά ποινή φυλακίσεως 6 μηνών και εκτοπισμό 6 μηνών στην Σίκινο) (Α.Π.Ι.).

³⁷ Πρόκειται για την απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2219/31-10-1936 (αφορά εκτοπισμό από 4 έως 7 μήνες στην Φολέγανδρο) (Α.Π.Ι.).

ληστείας, έδωσε την ευκαιρία να επεκταθούν οι ποινικές διευθετήσεις και στο πολιτικό επίπεδο.

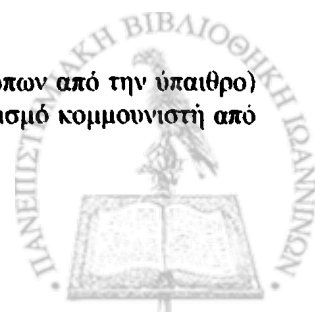
Πίν. 23 Τόπος και διάρκεια ποινής εκτοπισμού σε βαθμό Πλημμελήματος, με βάση την χρονολογία έκδοσης της απόφασης.

Μέρος εκτοπισμού	Διάρκεια ποινής εκτοπισμού			
	1933	1934	1935	1936
Σέριφος		6 μήνες		
Ανάφη		6 μήνες		
Σίκινος		6 μήνες		
Φολέγανδρος				4 έως 7 μήνες

Εξυπακούεται, όμως, ότι το ίδιο το σύστημα για να προφυλάξει τον εαυτό του από «επικίνδυνες» αντιλήψεις, συμπεριφορές και ιδεολογίες, ουσιαστικά αποδυνάμωσε και αυτήν την πρακτική της δικαστικής διαδικασίας. Μας έχει προξενήσει ιδιαίτερη εντύπωση η προτεραιότητα στην επιλογή του άμεσου εκτοπισμού μέσω της Επιτροπής Δημοσίας Ασφαλείας, η οποία, όπως και στην περίπτωση των Ιωαννίνων, έτσι και στην αγροτική ενδοχώρα, αποτελεί την πλειοψηφούσα εκδοχή. Μαζικές εκτοπίσεις προσώπων από την ύπαιθρο «κατηγορουμένων επί κομμουνισμό»³⁸, διαπιστώσαμε καθ' όλη την μεταβενιζελική περίοδο, κάτι που φυσικά επιδρούσε αισθητά στην συμπεριφορά της κοινής γνώμης, ενώ αποτέλεσε και εστία σχολιασμού για την εφημερίδα «Ηπειρωτικός Αγών», η οποία κατέληγε: «...Με επιχειρήματα μη στηριζόμενα εις την πραγματικότητα με ανακριβείας χονδροειδεστάτας με τρόπον εν γένει προδίδοντα σπουδήν και επιπολαιότητα υπεστηρίχθη ενώπιον της Επιτροπής Δημοσίας Ασφαλείας ο ομαδικός εκτοπισμός κομμουνιστών, μειωρηφούντος του κ. Εισαγγελέως, ...Συνεπώς με αοριστολογίας και με ευκόλως συντασσομένας εκθέσεις γενικάς δεν είναι δίκαιον ούτε νόμιμον να λαμβάνωνται αποφάσεις ομαδικών εκτοπισμών...»³⁹ Παράλληλα, όμως, μέσω της τελευταίας σαφούς αναφοράς περί μειωρηφίας στην απόφαση για εκτοπισμό από τον Εισαγγελέα Ιωαννίνων, θεωρούμε ότι αναδεικνύεται μία άλλη πτυχή στην συγκεκριμένη διαδικασία. Αίσθησή μας είναι, κρίνοντας από την εξονυχιστική προσπέλαση του ύφους και του χαρακτήρα των πηγών μας, ότι υποβόσκει μερικές φορές μία αντίδραση των δικαστικών λειτουργών, όσο αυτό φυσικά είναι δυνατόν, από τα δεδομένα και τα πολιτικά περιθώρια της εποχής, έναντι πρακτικών που στην ουσία δεν υπόκεινται στο πνεύμα της δικαιοσύνης και εντάσσονται στο πλαίσιο πολιτικών σκοπιμοτήτων.

³⁸ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 9/8/1934, Αρ. 921 (αφορά εκτοπισμό 7 προσώπων από την ύπαιθρο) και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 21/4/1933, Αρ. 1862 (αφορά εκτοπισμό κομμουνιστή από την Ζίτσα).

³⁹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 31/8/1934, Αρ. 2305.

Ε) Η ελευθερία της έκφρασης.

Τα όρια της κοινωνικής κριτικής σε περιόδους έντονων πολιτικών και κοινωνικών εντάσεων ή μεταβολών συνδέονται αναπόφευκτα με το θέμα των ατομικών δικαιωμάτων. Ο Μεσοπόλεμος και ιδιαίτερα η μεταβενιζελική περίοδος, με τα γνωρίσματα του γενικότερου ελεγκτικού κλίματος, συνθέτουν μία πραγματικότητα, στην οποία έχουν εντοπιστεί αρκετά στοιχεία περιορισμού της ελευθερίας έκφρασης. Όπως, ήδη, έχουμε διαπιστώσει για την πόλη των Ιωαννίνων, οι δυσφημήσεις δια του τύπου, ως ποινικά αδικήματα, απήχησαν αυτήν ακριβώς την χροιά σε πολιτικό επίπεδο, καθώς στο πλαίσιο των πολιτικών σκοπιμοτήτων έλαβαν χώρα σημαντικές σε αριθμό υποθέσεις κατάχρησης ή περιορισμού της ελευθεροτυπίας. Έτσι, θα λέγαμε ότι ευρισκόμασταν μπροστά σε περιπτώσεις ποινικοποίησης της έντυπης έκφρασης, η οποία, όμως, εκ των πραγμάτων, μόνον σε ένα αστικό κέντρο θα μπορούσε να αναπτυχθεί. Κατ' αυτόν τον τρόπο, αυτές οι παραβάσεις συνδέθηκαν κυρίως με την πόλη, σε μία σειρά δημοσιογραφικών δικών¹, στις οποίες οι πολιτικές ή οι προσωπικές αντιλήψεις, σε συνδυασμό με την κριτική απέναντι στους δημόσιους λειτουργούς, απετέλεσαν τις βασικές παραμέτρους του φαινομένου.

Προχωρώντας στην ανάλυση των τεκμηρίων για την αγροτική ενδοχώρα, θα λάβουμε υπόψιν μας ότι στην επαρχία του νομού Ιωαννίνων δεν υφίστατο εκδοτική παραγωγή, εκτός βέβαια ελαχίστων περιπτώσεων στα ημιαστικά κέντρα². Συνεπώς, διαφοροποιούμαστε από την αντίστοιχη ενότητα για τα Ιωάννινα, στην οποία η πλειοψηφία των υποθέσεων ενείχε αναλογικά έντονο πολιτικό χαρακτήρα. Μεταθέτουμε, λοιπόν, το ερώτημά μας σχετικά με το αν θα εντοπίσουμε και εδώ στοιχεία που δεικνύουν περιορισμούς ή παρεμβάσεις σε πολιτικές απόψεις, έντυπες και προφορικές, ή αν θα υπερισχύσει το κοινωνικό στοιχείο στα τεκμήριά μας. Η απάντηση στο ερώτημα προκύπτει άμεσα, τόσο από τις επικρατούσες δομές στην αγροτική ενδοχώρα όσο και από τις ίδιες τις διαθέσιμες αρχειακές πηγές.

Κατ' αρχήν, επισημαίνουμε ότι στην αγροτική ενδοχώρα κυριαρχούσαν οι ιδιωτικού χαρακτήρα, συνήθως, μορφές αντιπαλότητας, κάτι που ενισχύει τις διαπροσωπικές εξυβρίσεις και δυσφημήσεις. Άλλωστε, και ο μεγάλος αριθμός σχετικών τεκμηρίων επιβεβαιώνει το γεγονός. Αυτή η πραγματικότητα, λοιπόν, αποβάλλει από τον χαρακτήρα της αγροτικής ενδοχώρας την πολιτική αντιπαράθεση. Όμως, η εν λόγω διαδικασία μπορεί να μας αναδείξει στοιχεία για τις νοοτροπίες των κατοίκων, τα όρια της καχυποψίας, την ροπή στην εκδίκηση και γενικότερα σε συμπεριφορές, οι οποίες πηγάζουν από δομές και λειτουργίες της υπαίθρου του παρελθόντος. Μοναδικές παραβατικές συμπεριφορές, οι οποίες θα μπορούσαν να

¹ Οι δημοσιογραφικές δίκες για εξύβριση ή δυσφήμιση δημοσίων πολιτικών προσώπων περισσότερο και πολιτών λιγότερο, εντασσόμενες σε ένα πλαίσιο ποινικής παραβατικότητας, απέδωσαν στοιχεία για τα όρια της ελευθερίας έκφρασης στην πόλη των Ιωαννίνων. Σχετικά βλ. το κεφάλαιο III1δ «Η ελευθερία της έκφρασης».

² Κατά την μεταβενιζελική περίοδο (1933 - 1936) στην αγροτική ενδοχώρα, σύμφωνα με την Βούλα Κόντη, εκδίδονταν οι ακόλουθες εφημερίδες με περιοδική κυρίως συχνότητα από τα 48 περίπου φύλλα που κυκλοφορούσαν στο σύνολο: «Η Φωνή του Πωγωνίου», «Αώος», «Θεσπρωτικόν Βήμα», «Θεσπρωτία» και η «Πανθεσπρωτική» (Βούλα Κόντη, *Ηπειρωτική Βιβλιογραφία, Β' Κατάλογος εφημερίδων και περιοδικών 1886 - 1980*, Αθήνα 1999, σσ. 19, 37, 61, 72, 82)

προκύψουν από πολιτική ή ιδεολογική αντιπαράθεση, είναι οι λεκτικές αντιδράσεις εναντίον εκπροσώπων της κεντρικής και τοπικής εξουσίας.

Η υπεροχή των δυσφημήσεων σε προσωπικό κυρίως επίπεδο μας δεσμεύει στο να στρέψουμε την προσοχή μας από την ελευθερία έκφρασης στα χαρακτηριστικά της. Επίσης, θα καθοριστούν τα σημεία της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής, τα οποία άπτονται ευαισθησιών, όπως η τιμή, σε σχέση με την υπάρχουσα δεοντολογία της αγροτικής κοινωνίας. Ταυτόχρονα, θα διερευνηθούν τα όρια της κοινωνικής ανοχής καθώς και πιο ειδικά τα δεδομένα εκείνα που προκαλούν την αντίδραση των πολιτών έναντι διαφόρων παραγόντων (λειτουργών ή όχι). Πάντως, η εξέταση των δεδομένων, μας επιβεβαίωσε και μία άλλη πτυχή των συγκεκριμένων παραβατικοτήτων. Πρόκειται για την πράξη συμβιβασμού, η οποία αποτελούσε συνήθη απόληξη στις δικαστικές προστριβές, με αποτέλεσμα η υπόθεση να θεωρείται απεσβεσμένη. Κάτι, που μας αποδίδει στοιχεία για τα όρια των εντάσεων, των διαπροσωπικών σχέσεων αλλά και τις αιτίες των δυσφημήσεων ή εξυβρίσεων, οι οποίες χαρακτηρίζονταν από μία ελαστικότητα ανοχής και αφορούσαν κυρίως τις σχέσεις των δύο φύλων.

Αρχικά, θα εξετάσουμε τον συσχετισμό παράβασης και τιμωρίας, μέσα από την εκδίκαση του συνόλου σχετικών υποθέσεων στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων. Η πρώτη διαπίστωση αφορά το υψηλό μέγεθος (πίν. 24) των περιπτώσεων δυσφημήσεων ή εξυβρίσεων που εκδικάστηκαν. Συγκεκριμένα πρόκειται για 292 υποθέσεις, εκ των οποίων όμως οι 159 είχαν αθωωτική έκβαση και μόλις οι 133 καταδικαστική. Ως μία γενική παρατήρηση, θα λέγαμε ότι διαπιστώσαμε μία διακύμανση της συχνότητας κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης χρονικής περιόδου. Παρόλα αυτά είναι ευδιάκριτη μία διαρκής παρουσία του φαινομένου καθ' όλη την μεταβενιζελική περίοδο, όπως ακριβώς εντοπίσαμε και στην αντίστοιχη ενότητα για την πόλη των Ιωαννίνων.

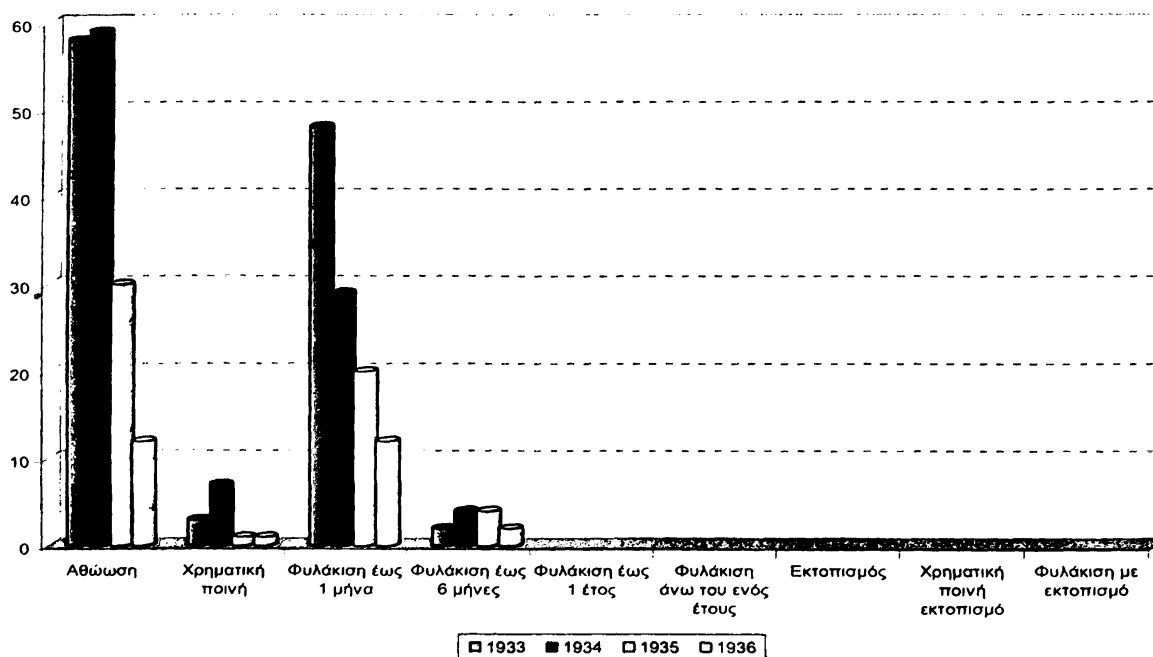
Επικεντρώνοντας την προσοχή μας στα μεγέθη του πίνακα, βλέπουμε στο σύνολο των δικαστικών αποφάσεων μία φθίνουσα πορεία από το 1933 έως το 1936. Όσον αφορά όμως τις αθωωτικές αποφάσεις διαπιστώνεται μία ισομέρεια μεταξύ των ετών 1933 και 1934 (58 και 59 υποθέσεις αντίστοιχα). Βεβαίως, ο υψηλός αριθμός του συνόλου των δικαστικών ποινών, μας παραπέμπει και πάλι σε υποθέσεις της καθημερινότητας, στις οποίες κυριαρχούσαν οι πλειοψηφούσες αντιδικίες εκδίκασης και εγωισμού. Ωστόσο, το σημείο στο οποίο θα επιμείνουμε ιδιαίτερα, είναι τα μεγέθη των καταδικαστικών αποφάσεων. Πρωτίστως, τονίζουμε την υπεροχή των μικρών ποινών σε φυλάκιση, κάτι που επιβεβαιώνει την εκδίκαση των σχετικών υποθέσεων στις χαμηλές βαθμίδες της ποινικής δικαιοσύνης με κορύφωση το Τριμελές Πλημμελειοδικείο. Εξάλλου, είναι χαρακτηριστικό, ως προς αυτό, ότι δεν εντοπίσαμε κάποιο σχετικό παραπεμπτικό βούλευμα σε βαθμό κακουργήματος, ούτε κάποια ανάλογη αναφορά στις εφημερίδες. Ειδικότερα, οι αποδοθείσες ποινές συμπεριλαμβάνονται στις κατηγορίες της «χρηματικής ποινής», της «φυλάκισης έως 1 μήνα» και της «φυλάκισης έως 6 μήνες». Πάντως, μεταξύ αυτών, την μεγαλύτερη συχνότητα παρουσιάζουν οι ολιγοήμερες ποινές που δεν ξεπερνούν τον ένα μήνα (109 περιπτώσεις), ενώ στις υπόλοιπες δύο παρατηρείται ισομερής κατανομή (από 12 υποθέσεις). Το γράφημα (γράφ. 27) αναδεικνύει ακόμη καλύτερα αυτήν την απόκλιση καθώς και την αριθμητική υπεροχή των αθωωτικών αποφάσεων. Επίσης, κρίνεται σκόπιμο να αναφέρουμε ότι η πλειοψηφία των καταδικασθέντων υποθέσεων έως 1 μήνα πραγματοποιήθηκε εντός του 1933 με σταδιακή μείωση, εν συνεχεία, καθ' όλη την διάρκεια της μεταβενιζελικής περιόδου έως το 1936.

Πίν. 24. «Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις συκοφαντίας και δυσφημήσεως σε βαθμό πλημμελήματος.

Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Αθώωση	58	59	30	12	159
Χρηματική ποινή	3	7	1	1	12
Φυλάκιση έως 1 μήνα	48	29	20	12	109
Φυλάκιση έως 6 μήνες	2	4	4	2	12
Φυλάκιση έως 1 έτος					
Φυλάκιση άνω του ενός έτους					
Εκτοπισμός					
Χρηματική ποινή εκτοπισμό					
Φυλάκιση με εκτοπισμό					
Σύνολο	111	99	55	27	292

Γράφ. 28. «Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις συκοφαντίας και δυσφημήσεως σε βαθμό πλημμελήματος.

Στο σημείο αυτό επεκτείνουμε τον προβληματισμό μας στον χρόνο τελέσεως των καταδικασθεισών ανωτέρω υποθέσεων. Ο ακόλουθος πίνακας (πίν. 25) μας παρέχει μία σαφή εικόνα για την συχνότητα των συγκεκριμένων πράξεων κατά την διάρκεια της ημέρας ή της νύκτας. Αρχικά, διαπιστώνουμε την αριθμητική υπεροχή των τελεσθέντων κατά την διάρκεια της ημέρας (70 υποθέσεις) από το σύνολο των 124 καταδικασθέντων παραβατικότητων. Παρόλα αυτά, άξια παρατηρήσεως είναι και η παρουσία του αδήλου (52 περιπτώσεις), του οποίου, όμως, οι υποθέσεις αντιστοιχούν κατά βάση σε ημερήσιες παραβάσεις. Αντίθετα, κατά την διάρκεια της νύκτας εντοπίσαμε να έχουν πραγματοποιηθεί μόνον δύο αδικήματα κατά τα έτη 1933 και 1936. Όσον αφορά την συχνότητα των υποθέσεων, ανά έτος, επιβεβαιώνουμε προγενέστερη παρατήρησή μας περί φθίνουσας πορείας από το

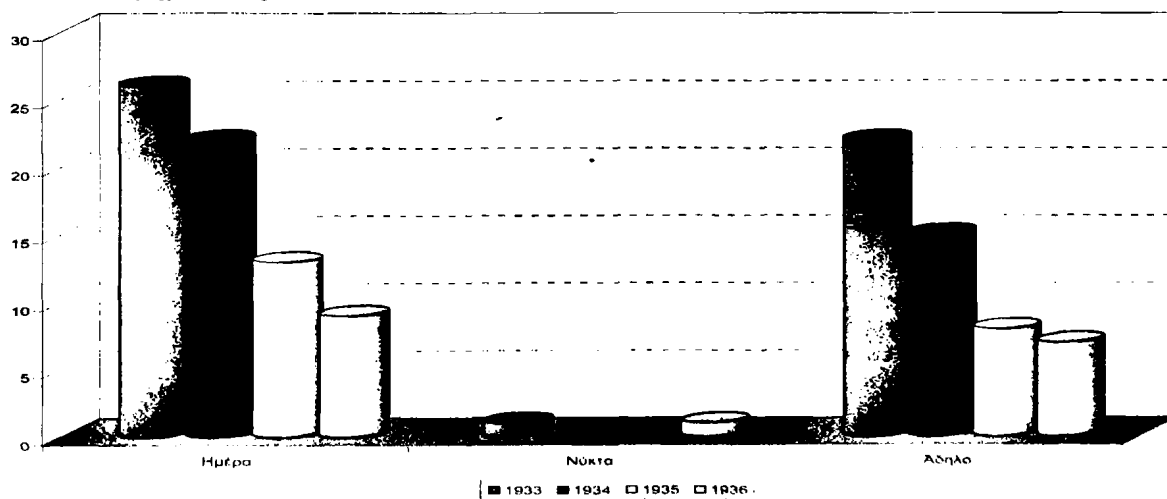
1933 προς το 1936, κάτι που διαπιστώνουμε όχι μόνον στο σύνολο των υποθέσεων αλλά και σε κάθε επιμέρους κατηγορία (γράφ. 28).

Πίν. 25. Χρόνος τελέσεως καταδικασθέντων υποθέσεων συκοφαντίας και δυσφημήσεως διά του τύπου (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου).

Χρόνος	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Ημέρα	26	22	13	9	70
Νύκτα	1			1	2
Άδηλο	22	15	8	7	52
Σύνολο	49	37	21	17	124

Τα τελευταία στοιχεία, σχετικά με τον χρόνο τελέσεως των υποθέσεων συκοφαντίας και δυσφημήσεως, περιγράφουν μία ομοιομορφία με τα αντίστοιχα των Ιωαννίνων. Η αριθμητική υπεροχή των ημερήσιων παραβάσεων αναδεικνύεται σε βασικό χαρακτηριστικό των σχετικών πράξεων. Εκείνο όμως που αποτελεί διαφοροποίηση μεταξύ πόλης και αγροτικής ενδοχώρας είναι η μορφή των παραβάσεων που σχετίζονται με τα όρια ως προς την ελευθερία της έκφρασης. Δηλαδή, ενώ στα Ιωάννινα διαπιστώσαμε ότι κατά την διάρκεια της ημέρας ελάμβαναν χώρα δυσφημήσεις ή εξυβρίσεις «δια του τύπου», στην ενδοχώρα των Ιωαννίνων δέσποζαν ιδιωτικού χαρακτήρα συγκρούσεις που κατέληγαν στις συζητούμενες παραβάσεις. Πάντως, παρά την ασυμφωνία ως προς την φύση της

Γράφ. 29. Χρόνος τελέσεως καταδικασθέντων υποθέσεων συκοφαντίας και δυσφημήσεως διά του τύπου (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου).

παραβάσης, διακρίνουμε, έστω και έτσι, ιδιομορφία χαρακτηριστικών, κάτι που αναπόφευκτα χαρακτηρίζει όλες τις εκφάνσεις που συνδέονται με την ελευθερία λόγου.

Όπως έχουμε ήδη τονίσει στην αγροτική ενδοχώρα κυριάρχησαν οι υποβολές μηνύσεων για δυσφήμιση ή εξύβριση κάτω από το πρίσμα κυρίως της υπεράσπισης των οικογενειακών θεσμών. Η έννοια της τιμής αναδεικνύεται και πάλι ο καθοριστικότερος παράγοντας της όλης διαδικασίας, ενώ σε ανάλογη πορεία ακολουθεί και η προσήλωση στα χρηστά ήθη, την εργατικότητα και κυρίως την αναντίρρητη γυναικεία ηθική. Αυτές ακριβώς οι απεικονίσεις της καθημερινής ζωής στην ύπαιθρο αποτέλεσαν και τα κύρια κίνητρα για την ανάπτυξη των λεκτικών συγκρούσεων και την ακόλουθη προσφυγή στην δικαιοσύνη με την κατηγορία της

δυσφήμισης και της εξύβρισης. Από την άλλη πλευρά, μέσω των συγκεκριμένων παραβάσεων αναδύθηκε και η εκδίκηση, η οποία, ως απάντηση στην αμφισβήτηση της τιμής, αποτελούσε μία αντίδραση στην παραβίαση της ηθικής ταυτότητας κάποιου³. Με αυτήν την έννοια η τιμή και η εκδίκηση συμπεριλαμβάνονται στο ίδιο πλαίσιο, το οποίο οδήγησε στην ανάπτυξη των προαναφερθεισών πράξεων και την υποβολή μηνύσεων. Βεβαίως, οι σχετικές εκδικασθείσες υποθέσεις αποτελούσαν μία μόνον παράμετρο των επιλογών, όταν το κίνητρο είναι η εκδίκηση, διότι, όπως έχουμε διαπιστώσει, εξαιτίας αυτής, έχουν προξενηθεί σοβαρότερα αδικήματα του κοινού ποινικού δικαίου, όπως οι τραυματισμοί και οι ανθρωποκτονίες. Έτσι, η προσφυγή στη δικαιοσύνη για θέματα δυσφήμισης αποτέλεσε την πιο ήπια μορφή αντίδρασης και συνήθως αφορούσε μικροδιαφορές, όπως και οι μικρές ποινές προδιαθέτουν αναλόγως.

Με τις παραπάνω επισημάνσεις έχουμε ήδη θέσει τις προϋποθέσεις για την ενδελεχή διερεύνηση των πηγών και την επιβεβαίωση των πρώτων. Η συχνότητα των καταδικασθεισών υποθέσεων από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων⁴, μας διευκολύνει να προχωρήσουμε σε μία θεματική κατηγοριοποίηση. Ο θεσμός της οικογένειας, οι κοινωνικές νοοτροπίες της εποχής, ενταγμένες σε ένα ελεγκτικό πλαίσιο και γενικότερα οι διαπροσωπικές σχέσεις αποτέλεσαν τις παραμέτρους εκείνες που συνέβαλαν στις συγκεκριμένες λεκτικές παραβάσεις. Όταν δηλαδή βλέπουμε μία δημοδιδασκάλισσα, στις Πάδες, τον Οκτώβριο του 1934, να παραπέμπεται με βούλευμα σε δίκη, εξαιτίας κατηγορίας προς την Σ... «...ότι αυτή πριν νυμφευθεί δεν ήτο παρθένος και ότι είχεν αγαπητικόν έναν κάτοικο Λαϊστής...»⁵ διαπιστώνουμε ακριβώς το αξιακό περιβάλλον που δεσπόζει στην αγροτική ενδοχώρα. Παράλληλα, όμως, προσδιορίζουμε και την θέση της γυναίκας⁶, η οποία σε μία αγροτική κοινωνία υπόκειται σε ένα περαιτέρω κλειστό πλαίσιο αρχών και συμπεριφορών, κάτω από μία ηθικότητα, η οποία αναδεικνύεται ως το βασικότερο προσόν αυτής. Η ύπαρξη λοιπόν ενός και μόνον «αγαπητικού» πριν το γάμο αρκεί

³ Douglas Davies, «Εκδίκηση, ανταπόδοση και η ηθική ταυτότητα», *Η Εκδίκηση* (επιμ. Θεοδόσιος Ν. Πελεγρίνης), Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 1999, σσ. 32 - 34.

⁴ Πρόκειται για τις αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για δυσφήμιση υπ' αριθμ. 1683/19-9-1933, 1986/17-10-1933, 1965/9-10-1934, 823/28-4-1934, 1526/10-7-1934, 2500/9-12-1933, 2627/1-12-1936, 568/25-4-1939, 2527/9-12-1933, 2309/18-11-1933, 369/3-3-1934, 2359/21-11-1933, 321/24-2-1934, 1918/6-10-1934, 2623/1-12-1936, 1929/6-10-1934, 1943/8-10-1935, 937/12-5-1936, 1842/3-10-1936, 229/8-2-1936, 2716/8-12-1936, 1950/9-10-1934, 1630/16-9-1933, 1894/7-10-1933, 2719/8-12-1936, 1943/9-10-1934, 338/27-2-1934, για τις αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για συκοφαντική δυσφήμιση υπ' αριθμ. 2154/31-10-1933, 2669/11-12-1934, 1901/7-10-1933, 2519/9-12-1933, 1935/10-10-1933, 2274/14-11-1933, 116/20-1-1934, 1937/10-10-1933, 13/9-1-1934, 394/3-3-1934, 14/9-1-1934, 1957/14-10-1933, 2524/9-12-1933, 159/23-1-1934, 2225/7-11-1933, 207/27-1-1934, 1366/18-6-1935, 2520/9-12-1933, 708/17-4-1934, 2583/16-12-1933, 704/17-4-1934, 710/17-4-1934, 2748/18-12-1934, 395/3-3-1934, 1625/22-8-1934, 441/6-3-1934, 284/20-2-1934, 1386/23-6-1936, 1500/10-7-1934, 911/12-5-1934, 2157/27-10-1934, 359/3-3-1936, 2648/8-12-1934, 588/24-3-1936, 2681/11-12-1934, 950/7-5-1935, 2668/11-12-1934, 2641/8-12-1934, 2690/11-12-1934, 2682/11-12-1934, 2672/11-12-1934, 521/26-2-1935, 775/2-4-1935, 641/23-3-1935, 2709/15-12-1934, 1019/11-5-1935, 815/7-4-1935, 1991/12-10-1935, 1427/22-6-1935, 2442/14-12-1935, 1843/28-9-1935, 703/21-4-1936, 2003/12-10-1935, 6/11-1-1936, 1283/16-6-1936, 212/8-2-1936, 1014/19-5-1936, 608/30-4-1939, 2243/30-11-1935, 1370/22-6-1935, 624/28-3-1936, 1063/23-5-1935, 1186/6-6-1936, 2051/17-10-1936, 2207/31-10-1936, 1850/3-10-1936, 2679/5-12-1936, 2720/8-12-1936, 2248/3-11-1936, 2617/1-12-1936, 768/2-4-1935, 1593/14-8-1935, 1256/12-6-1934, 348/3-3-1936, 2149/24-10-1936, 1596/24-8-1936 και για εξύβριση υπ' αριθμ. 2024/13-10-1936, 937/15-5-1934 (Α.Π.Ι.).

⁵ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 50/28-1-1935 (Α.Π.Ι.).

⁶ Γενικότερα για την θέση της γυναίκας στην αγροτική ενδοχώρα, κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, βλ. Τ. Βερβενιώτη, *Η γυναίκα της Αντίστασης*, Αθήνα 1994, σσ. 24 - 28.

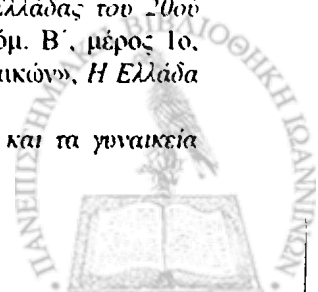
για να στιγματίσει μία γυναίκα και να την δυσφημίσει. Στην ίδια κατεύθυνση, αποτελούσε αφορμή για αρνητικό σχολιασμό και η παραμονή ενός ζευγαριού προ του γάμου, εντός μίας οικίας, εφόσον έχει εκδοθεί και για αυτήν την περίπτωση καταδικαστική απόφαση⁷. Θα λέγαμε ότι αναδεικνύονται, για άλλη μία φορά, πτυχές του «γυναικείου προορισμού»⁸, που επικρατεί κατά τον Μεσοπόλεμο. Δηλαδή, η θέση των γυναικών στην ελληνική κοινωνία ταυτίζεται με τη συγκρότηση ενός θηλυκού προτύπου με βασική συνιστώσα τον έγγαμο βίο και την μητρότητα, βασισμένη σε ηθικοποιητικές ιδιότητες. Επίσης το όλο κλίμα φανερώνει κατ' επέκταση την επικρατούσα τάση στις αρχές της δεκαετίας του 1930 περί αποκλεισμού της γυναίκας από εξωοικιακές δραστηριότητες και διεκδικήσεις, χάριν προστασίας της οικογένειας και της κοινωνίας⁹. Κατ' αναλογία, λοιπόν, κάθε τι που αντιβαίνει σε αυτόν το ρόλο ή έστω τον επηρεάζει αρνητικά, ευρίσκεται σε αντίθεση με το εθμικό δίκαιο και τις τοπικές κοινωνικές πρακτικές. Συνεπώς, οι συγκεκριμένες περιπτώσεις μας βοηθούν στην εξαγωγή δύο συμπερασμάτων: α) η τοπική αγροτική κοινωνία υπόκειται σε ένα άκαμπτο πλαίσιο ηθικών κωδίκων, το οποίο καθορίζει ή και ρυθμίζει την συμπεριφορά και ευρύτερα τις διαπροσωπικές σχέσεις, οι οποίες αντικατοπτρίζονται και στην επικοινωνία λόγου και β) η αντανάκλαση και η ισχύς αυτού του εθμικού δικαίου γίνεται αποδεκτή και στις δικαστικές αίθουσες, εφόσον στηρίζονται και αποδίδονται κατηγορίες σε ενόχους, οι οποίοι παραβαίνουν τις εκφράσεις αυτού, μέσω της απόδοσης κατηγοριών δυσφημήσεων ή εξυβρίσεων.

Για την συνέχεια, μετατοπίζουμε το ενδιαφέρον μας σε μία διαφορετική λεκτική αντιπαράθεση, η οποία πηγάζει από συμφέροντα οικονομικού χαρακτήρα και εντοπίζεται κυρίως στις προστριβές πολιτών και κράτους. Αναμφισβήτητα, σε αυτήν την περίπτωση τα περιθώρια ελευθερίας της έκφρασης αποκαλύπτονται μέσα από τις αντιπαραθέσεις σε ζητήματα αγροτικής και ποιμενικής διαδικασίας καθώς και τοπικών πολιτικών προβλημάτων σε επίπεδο κοινότητας. Εδώ ακριβώς εντοπίζουμε τις περιπτώσεις εκείνες, κατά τις οποίες οι τοπικοί άρχοντες και δημόσιοι λειτουργοί - πρόεδροι κοινοτήτων, αγροφύλακες, δασονόμοι κ.λπ. - , μέσω της δικαστικής οδού, κατηγορούσαν σύμπολίτες τους για συκοφαντική δυσφήμιση και εξύβριση. Κατά πόσον όμως αυτές οι μομφές είχαν πάντοτε ειλικρινείς και ακέραιες προθέσεις και δεν αποτελούσαν έμμεσα ένα μέσο εκφοβισμού ή επίδειξης ισχύος προς τους σύμπολίτες τους που ασκούσαν κριτική; Η απάντηση στο ερώτημα

⁷ Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για συκοφαντική δυσφήμιση υπ' αριθμ. 14/9-1-1934. Πρόκειται για καταδίκη 8 ημερών σε 4 άτομα από το Διπλόταμο για ψευδή ισχυρισμό, τον οποίο διέδωσαν μεταξύ 26ης Ιουλίου και 5ης Μαΐου 1933. Παράλληλα με αυτήν την απόφαση επιλέγουμε να παρουσιάσουμε και το σκεπτικό της απόφασης του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για συκοφαντική δυσφήμιση υπ' αριθμ. 1986/17-10-1933, σύμφωνα με την οποία καταδικάστηκαν σε φυλάκιση 20 ημερών 3 άτομα από το Τσεπέλοβο διότι διέδωσαν για γυναίκα ότι «... διετέλει εις αθεμίτους σχέσεις μετά του χωροφύλακος του Τμήματος Χωροφυλακής Τσεπελόβου ... μεθ' όν εκδίδεται εις ακολασίαν εν τη οικία της...». Επίσης το θίξιμο της τιμής και της υπόληψης αποτέλεσε την αφορμή για παραπομπή σε δίκη του Α..., κατοίκου Δεματίου, διότι διέδωσε ψευδώς για τον Α..., κάτοικο Δεματίου ότι «...ούτος διέρρηξε την εν θέσει Καλόβια Δεματίου καλύβην του και αφήρεσεν εξ αυτής διάφορα αντικείμενα...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 649/24-6-1934) (Α.Π.Ι.).

⁸ Για τον «γυναικείο προορισμό» και την γυναικεία δράση από τον 19ο αιώνα ακόμα έως και τον Μεσοπόλεμο βλ. Έφη Αβδελά, «Οι γυναίκες, κοινωνικό ζήτημα», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, 1922 - 1940, ο Μεσοπόλεμος* (επιστ. Επιμέλεια Χρήστος Χατζηιωσήφ), τόμ. Β', μέρος 1ο, Αθήνα 2002, σσ. 338 - 341. Επίσης βλ. σχετικά Όλγα Σελλά, «Οι αγώνες των γυναικών», *Η Ελλάδα τον 20ό αιώνα, 1920 - 1930*, Επτά Ημέρες 31-10-1999, σ. 30.

⁹ Αλεξάνδρα Μπακαλάκη - Ελένη Ελεγκμίτου, *Η εκπαίδευση «εις τα του οίκου» και τα γυναικεία καθήκοντα*, Αθήνα 1987, σ. 228.

αποδίδεται από τις ίδιες τις δικαστικές πράξεις. Η παραπομπή σε δίκη, επί παραδείγματι, του αγωγέα Δ... από την Μηλέα Μετσόβου επειδή κατηγόρησε τον πρόεδρο της ίδιας κοινότητας, τον Οκτώβριο του 1934, για χρηματισμό κατά την ενοικίαση κτημάτων της περιφέρειας σε σκηνίτες¹⁰, θα μπορούσε να ερμηνευθεί σύμφωνα με την ανωτέρω συλλογιστική. Η εκτίμησή μας όμως ενισχύεται ακόμη περισσότερο με την περίπτωση του αγροφύλακα Σ..., ο οποίος κατηγόρησε τον Θ... από τον Βουβοπόταμο για συκοφαντική δυσφήμιση, εξαιτίας κατηγορίας για δωροδοκία, ώστε να επιτρέψει την βοσκή σε ποιμένες. Παρά το παραπεμπτικό βούλευμα, η τελική απαλλακτική απόφαση από το δικαστήριο, αποδεικνύει την δικαίωση του καταγγέλλοντος¹¹, ο οποίος όμως παρά ταύτα υπέστη μία δικαστική δοκιμασία. Έτσι, μετά από αυτά, θα λέγαμε ότι μπορούμε να φθάσουμε και μέσω αυτών των παραβάσεων στην γνωστή, ήδη, ιεράρχηση των προτεραιοτήτων για τον κάτοικο της αγροτικής ενδοχώρας. Κυρίως, εντοπίσαμε μία προσήλωση σε ζητήματα τιμής, οικογενειακών και διαφυλετικών σχέσεων, η διαπραγμάτευση των οποίων αποτελούσε τον σημαντικότερο παράγοντα δημιουργίας συγκρούσεων και προστριβών. Ταυτόχρονα, μία δεύτερη παράμετρος που εξελίχθηκε σε γενεσιουργό αιτία αντιπαράθεσης ήταν η διατάραξη των ισορροπιών σε επίπεδο οικονομικής βάσης με συμπολίτες και τοπικούς παράγοντες, ως απόρροια και της ρευστής οικονομικής κατάστασης¹².

Με τις διαπιστώσεις αυτές προχωρούμε στις συγκρούσεις λόγου, οι οποίες παρουσιάζουν περισσότερο κοινά στοιχεία με τα αντίστοιχα συμβάντα στην πόλη των Ιωαννίνων. Ομιλούμε, δηλαδή, για τις λογοκριτικές επεμβάσεις, οι οποίες σχετίζονται με τον τύπο και δηλώνουν μία άσκηση ελέγχου στις εφημερίδες, αναδεικνύοντας έτσι ένα βασικό ιστορικό ζητούμενο. Πρόκειται δηλαδή για μία διαδικασία που οδηγεί σε κάτι που είναι πράξη συμβιβασμού¹³ για τον τύπο και αντικατοπτρίζει αφενός την υπάρχουσα πραγματικότητα και αφετέρου καθορίζει

¹⁰ Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης ο κατηγορούμενος «διέδωσε... ωρισμένον ψευδές γεγονός, το οποίον δύναται να βλάβη την τιμήν και την υπόληψιν ήτοι ως Πρόεδρος της κοινότητος Μηλέας επέτρεψε κατά το παρελθόν θέρος εις διαφόρους σκηνίτας παραθερίζοντας εις Παλαιάν Κουτσούφλιανην να βοσκάσι τα ποιμνιά των εν τη κτηματική περιφέρεια της Κοινότητος Μηλέας και ότι παρ' αυτών δια την, ως άνω, αιτίαν έλαβε διάφορα ανταλλάγματα...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 620/28-6-1935). Κατά την εκδίκαση της υποθέσεως στις 14/12/1935 η συζήτησή της ανεβλήθη (Εισαγγελία Πλημμελ/κών, Βιβλίον Βουλευμάτων, αρχομένου από 3 Δ/βρίου 1929, ά. ά. 156/1935) (Α.Π.Ι.). Για σχετική κατηγορία εξέδωσε το Πλημμελειοδικείο καταδικαστική απόφαση σε δύο κατοίκους της Λαϊστας για συκοφαντική δυσφήμιση κατά του προέδρου της κοινότητας (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 25/8/1933, Αρ. 4265/3814).

¹¹ Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης ο κατηγορούμενος «...την 10η Μαΐου 1936 διέδιδεν ενώπιον τρίτων ωρισμένον γεγονός περί του αγροφύλακος ... ήτοι ότι δωροδοκείται παρά διαφόρων και επιτρέπει εις τούτους την βοσκήν εις κανονικάς εκτάσεις ένθα δεν έχουσι τοιούτον δικαίωμα...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 998/31-10-1936). Κατά την εκδίκαση της υποθέσεως στις 20/3/1937 ο κατηγορούμενος απαλλάκτηκε (Εισαγγελία Πλημμελ/κών, Βιβλίον Βουλευμάτων, αρχομένου από 3 Δ/βίου 1929, ά. ά. 278/1936) (Α.Π.Ι.). Παρόμοιο χαρακτηριστικό περιστατικό αποτελεί και η περίπτωση του Μ..., ο οποίος αθώωθηκε για την κατηγορία της συκοφαντικής δυσφήμισης, την οποία είχε δεχθεί από τον Προϊστάμενο της Ταχυδρομικής Υπηρεσίας Κονίτσης Γ... τον Ιανουάριο του 1933 (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 24/1/1933, Αρ. 4099/37).

¹² Mark Mazawer, *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του μεσοπολέμου*, (μτφ. Σπύρος Μαρκέτος), Αθήνα 2002, σσ. 159 - 193, Κώστας Κωστής, *Αγροτική οικονομία και Γεωργική Τράπεζα, Όψεις της ελληνικής οικονομίας στο Μεσοπόλεμο (1919 - 1928)*, Αθήνα 1987, σσ. 31 - 59 και Νίκος Μουζέλης, *Οικονομία και κράτος την εποχή του Βενιζέλου, Μελετήματα γύρω από τον Βενιζέλο και την εποχή του*, Αθήνα 1980, σ. 9.

¹³ Για μία θεωρητική προσέγγιση της λογοκρισίας βλ. Pierre Bourdieu, «Η λογοκρισία» (μτφ. Π. Γεωργίου), *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τεύχ. 78 (1990), σσ. 3 - 6.

συμπεριφορές και κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις. Φυσικά, όπως ήδη έχουμε επισημάνει, η ύπαρξη σχετικών περιπτώσεων είναι αριθμητικώς αμελητέα, αλλά ικανή ώστε να μας πιστοποιήσει αυτήν την δεδομένη κρατική παρέμβαση στην ελευθεροτυπία. Βεβαίως, οφείλουμε να υπενθυμίσουμε ότι οι όποιες επιδράσεις στην ελευθερία του έντυπου λόγου πραγματοποιούνταν είτε μέσω της απαγόρευσης ειδήσεων προερχομένων από αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες είτε μέσω της δικαστικής διαδικασίας.

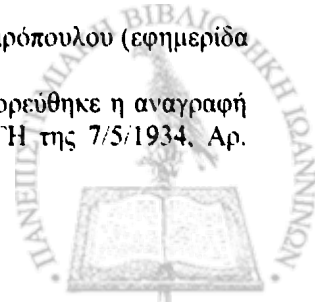
Όπως φάνηκε ήδη, θα περιοριστούμε κυρίως στο ζήτημα της κρατικής παρέμβασης στην αρθρογραφία σε σχέση με την αγροτική ενδοχώρα. Αυτό θα το επιτύχουμε κυρίως, μέσω της ανάδειξης των περιοριστικών ή και απαγορευτικών μέτρων που επιβλήθηκαν στον τύπο σε κείμενα ποινικού κυρίως χαρακτήρα. Βεβαίως, η ποινική χροιά των υποθέσεων και η συνοδευμένη απαγόρευση σχετικών ειδήσεων αποτελεί μία έκφανση του γενικότερου περιοριστικού πλαισίου περί της έκφρασης, η οποία, εκ των πραγμάτων, συνδέεται με την πολιτική περίσταση των πραγμάτων. Καθοριστική σε αυτήν την εξέλιξη υπήρξε η ψήφιση του ν. 5.060 του 1931¹⁴ «Περί τύπου, προσβολών της τιμής εν γένει και άλλων σχετικών αδικημάτων», στην συλλογιστική του οποίου στηρίχθηκαν όλες οι σχετικές παρεμβάσεις σε κάθε μορφή εντύπου κατά τον Μεσοπόλεμο. Η κερκυραϊκή εφημερίδα «Δύναμις» επιχειρηματολόγησε, σε κύριο άρθρο της, εναντίον του νομοσχεδίου τεκμηριώνοντας τις σκέψεις της με την υποστήριξη ότι «...διά του νομοσχεδίου τούτου δεσμεύεται η ελευθέρα κρίσις, σκέψις και διαμαρτυρία του Λαού ήτις διά του τύπου εκδηλούται... ουδείς δικαιούται να εμποδίση τον κυρίαρχον λαόν να ελέγξη τα εγκλήματα και σφάλματα των διοικούντων αυτών και εντολέων αντιπροσώπων του...»¹⁵.

Η εφαρμογή του νομοθετήματος, καθ' όλη την μεταβενιζελική περίοδο, διακρίνεται άμεσα και θα λέγαμε ότι εφαρμόστηκε για αρκετές υποθέσεις, οι οποίες έλαβαν χώρα στην αγροτική ενδοχώρα. Εντοπίσαμε απαγορεύσεις ειδήσεων σχετικά με τις υποθέσεις του εγκλήματος της Βοστίνης¹⁶, του εγκλήματος στη Μονή

¹⁴ Το στίγμα για τις προθέσεις του νομοσχεδίου δίδονταν ήδη από την πρώτη παράγραφο του σύμφωνα με την οποία: «Άρθρον 1. - 1. Η ελευθερία του τύπου και η διάδοσις των προϊόντων αυτού υπόκεινται εις τους διά του παρόντος νόμου τιθεμένους περιορισμούς. - ...». Στα κεφάλαια του νόμου διακρίναμε θεματικές οι οποίες μεταξύ άλλων αφορούσαν: «...Κεφάλαιον Ζ΄. Περί εξυβρίσεως κατά του Προέδρου της Δημοκρατίας και των νομοθετικών Σωμάτων. ... Κεφάλαιον Θ΄. Περί δυσφημίσεως και συκοφαντικής δυσφημίσεως. ... Κεφάλαιον ΙΒ΄. Περί απαγορεύσεως δημοσιευμάτων. ... Κεφάλαιον ΙΔ΄. Περί χρηματικής ικανοποιήσεως και αποζημιώσεως. ... Κεφάλαιον ΙΣΤ΄. Περί κατασχέσεως εντύπων. ...» (Κωνσταντίνος Σιφναίος, *Πανδέκται νέων Νόμων και Διαταγμάτων*, τόμ. ΣΤ΄, εν Αθήναις 1931, σσ. 633 - 666). Επί του συγκεκριμένου νόμου επήλθαν κάποιες αλλαγές με τον ν. 5.999 του 1934 «Περί τροποποιήσεως του δευτέρου εδαφίου της παραγρ. 1 του άρθρου 40 του νόμου 5.060» (Κωνσταντίνος Σιφναίος, *Πανδέκται νέων Νόμων και Διαταγμάτων*, τόμ. Θ΄, εν Αθήναις 1934, σσ. 120 - 124). Επίσης σχετικά βλ. Άγγελος Ν. Μπουρόπουλος, *Ο Νέος περί Τύπου Νόμος 5.060 μετά των αιτιολογικών εκθέσεων και ερμηνευτικών κατ' άρθρον σχολίων*, εν Αθήναις 1931 και Βασίλειος Γ. Λιδάλης, *Αι παρεκτροπαί του τύπου*, Διατριβή επί Διδακτορία, Θεσσαλονίκη 1966, σσ. 58 - 60. Για μία διαχρονικά κριτική προσέγγιση του νόμου βλ. Άγγελος Ελεφάντης, «Η αιδώς στη δημοτική λέγεται και ντροπή», *Δια γυμνού Οφθαλμού*, Αθήνα 1998, σσ. 289 - 291.

¹⁵ Το άρθρο έφερε την υπογραφή του Διευθυντού της εφημερίδας Ιωάννη Ζαφειρόπουλου (εφημερίδα ΔΥΝΑΜΙΣ της Κέρκυρας της 22/4/1931, Αρ. 140).

¹⁶ Σύμφωνα με το υπ' αριθμ. 4.063 έγγραφο της Εισαγγελίας Ιωαννίνων απαγορεύθηκε η αναγραφή «πάσης ειδήσεως», σχετικά με το έγκλημα της Βοστίνης (εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 7/5/1934, Αρ. 297/176).

Δουραχάνη¹⁷ καθώς και της κλοπής του Επάρχου Παραμυθιάς¹⁸. Η ισχύς του νόμου εμφανίζεται ξεκάθαρα και στην περίπτωση καταδίκης του Γ. Σαλούκα, διευθυντή του «Θεσπρωτικού Βήματος» Παραμυθιάς, ύστερα από μήνυση του διευθυντού της τοπικής ηλεκτρικής εταιρείας¹⁹. Κατόπιν αυτών, εύλογα προκύπτει ο προβληματισμός αν αυτού του είδους η πρακτική συνέβαλε, εν τέλει, στις θεωρητικά αγαθές προθέσεις του νομοσχεδίου περί μυστικότητας για μία ποινική υπόθεση ή αν λογιζόταν ως μία προσπάθεια απομάκρυνσης της κοινής γνώμης από τα γεγονότα. Ακόμη και αν υποθέσουμε ότι δεν συνέβαινε αυτό, αναμφισβήτητα η εξέλιξη των γεγονότων ήταν ικανή να οδηγήσει σε μία σταδιακή απόκρυψη των λαμβανομένων μέτρων. Συνεπώς, η ισχύς του νόμου διαδραματίζει αρνητικό ρόλο στην ελευθερία της έκφρασης, εφόσον περιορίζει τις θεματικές της αρθρογραφίας, κάτι το οποίο έχει ως προέκταση την παραπληροφόρηση του αναγνώστη.

Αν, πάντως, από την μία πλευρά αποδεικνύουμε μία μορφή παρέμβασης στον τύπο, εν τούτοις, και τα ίδια τα έντυπα, στο πλαίσιο των προσωπικών ή πολιτικών σκοπιμοτήτων, σε συνδυασμό με την κριτική εναντίον δημοσίων λειτουργών, αποτέλεσαν με τις παρεμβάσεις τους, ένα άλλο είδος επιβολής αντιλήψεων. Η ύπαρξη παραβάσεων, όπως εξυβρίσεων ή δυσφημήσεων διά του τύπου και οι αντίστοιχες καταδικαστικές αποφάσεις²⁰ μας δεικνύουν την δόλια δημιουργία ενός κυκλικού σχηματισμού σύμφωνα με τον οποίο η αρθρογραφία και η κριτική αντιμετωπιζόταν από τους θιγομένους με προσφυγή στην δικαιοσύνη. Ταυτόχρονα, σε αυτά τα περιθώρια συμπεριφορών εντάσσονται και οι περιπτώσεις προσβολής της τιμής, οι οποίες στην αγροτική ενδοχώρα λαμβάνουν ιδιαίτερη αξιακή σημασία.

¹⁷ Σύμφωνα με το υπ' αριθμ. 1.139 έγγραφο του Εισαγγελέα Ιωαννίνων απαγορεύθηκε η αναγραφή «πάσης ειδήσεως», με θέμα το έγκλημα στην Μονή Δουραχάνη (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 10/2/1934, Αρ. 8334/2676).

¹⁸ Αξίζει να παραθέσουμε την εντολή απαγόρευσης για την αναγραφή ειδήσεων περί της συγκεκριμένης υποθέσεως, κυρίως για τον υφολογικό της χαρακτήρα: «Ο παρά τοις εν Ιωαννίνοις Πλημμελειοδικαίς Εισαγγελεύς, έχοντες υπόψη το άρθρον 34, 3 Ν. 5.060 «περί τύπου κ.λπ.» και με την σύμφωνον γνώμην του ενταύθα ανακριτού Ανω Τμήματος απαγορεύομεν από σήμερον πάσαν αναγραφήν ειδήσεων και δημοσιεύματος εις πάσας τας ενταύθα, Φιλιάτες και Παραμυθίαν εκδιδόμενας εφημερίδας σχετικώς προς την ενεργουμένην υπό του άνω ανακριτού ανάκρισιν κλοπής εις βάρος του Επάρχου Θυάμιδος και οιανδήποτε άλλην είδησιν ή δημοσίευμα παρεμφερές προς την άνω υπόθεσιν. Αρμόδιος δικαστικός κλητήρ επιδώτω νομίμως αντίγραφον της παρούσης εις τους Διευθυντάς των άνω εφημερίδων προς γνώσιν και δημοσίευσιν εις τας παρ' αυτών εκδιδόμενας εφημερίδας. Ιωάννινα, 23 Μαΐου 1936, Ο Α/εισαγγελεύς» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 27/5/1936, Αρ. 8397/30).

¹⁹ Ο διευθυντής της εφημερίδας καταδικάστηκε με πρόστιμο 1.000 δραχμών και 2.000 δραχμών για ψυχική οδύνη του διευθυντού της ηλεκτρικής εταιρείας (εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 6/4/1936, Αρ. 400/279). Σχετική υπόθεση καταγράψαμε και για τον διευθυντή της εφημερίδας «Θεσπρωτία» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 9/12/1934, Αρ. 2.405).

²⁰ Πρόκειται για τις αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για δυσφήμιση ή εξύβριση διά του τύπου υπ' αριθμ. 1840/3-10-1933 (αφορά εφημερίδα των Φιλιατών), 1593/14-8-1935 (αφορά εφημερίδα της Παραμυθιάς), 1591/21-8-1934 (αφορά φυλάκιση 6 μηνών και χρηματική ποινή 1.000 δραχμών σε δημοσιογράφο του Ριζοσπάστη) (Α.Π.Ι.).

Εάν στην πόλη των Ιωαννίνων η περιφρούρηση της κρατούσας ηθικής διατηρούσε ένα σημαντικό ρόλο μεταξύ των παραβάσεων του κοινού ποινικού δικαίου, στην αγροτική ενδοχώρα η ίδια η περιφρούρηση κατείχε πρωτεύοντα ρόλο, εφόσον οι ηθικοθεωρητικές αρχές αποτελούσαν την βάση για την εκδήλωση των διαφόρων παραβατικών συμπεριφορών. Τολμώντας μία πρώτη παρατήρηση για αυτού του είδους τις παραβάσεις στον αγροποικιμενικό κόσμο του νομού Ιωαννίνων, θα λέγαμε ότι αυτές αντικατοπτρίζουν ξεκάθαρα τις προτεραιότητες και τις νοοτροπίες μίας ολόκληρης κοινωνίας. Αρχικά, προκύπτουν μία σειρά από ερωτήματα, τα οποία σχετίζονται με τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ αγροτικής ενδοχώρας και πόλης, όσον αφορά αυτό το περιβάλλον, διότι, μολονότι οι ηθικοθεωρητικές αρχές και αντιλήψεις έχουν την ίδια αξιακή βαρύτητα, εν τούτοις διαφοροποιούνται οι τρόποι έκφρασης αυτών των αντιλήψεων. Έτσι, ενώ στην πόλη η βαρύτητα από πλευράς Αρχών δίδεται σε παραβατικότητες όπως η πορνεία ή η μοιχεία, οι οποίες σημειώνουν και την μεγαλύτερη επανάληψη, αντιθέτως στον αγροτικό χώρο εντοπίσαμε μορφές οι οποίες σχετίζονται με τις τοπικές κοινωνικές δομές, όπως οι απαγωγές με σκοπό το γάμο ή οι αποπλανήσεις προς ασέλγεια.

Τα ερωτήματα που μας απασχολούν και σε αυτό το κεφάλαιο αναπόφευκτα δεν μπορούν να διαφοροποιηθούν από τα αντίστοιχα της πόλης. Τα ίδια τα κείμενα αποτελούν το βασικό σημείο διερεύνησης, στο οποίο θα στηριχθούμε ώστε να φθάσουμε στα συμπεράσματά μας. Στόχος μας είναι η ανάδειξη των διαπροσωπικών σχέσεων, μέσω αυτής της συγκεκριμένης επαναλαμβανόμενης φρασεολογίας. Παράλληλα, παρουσιάζει ενδιαφέρον ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζεται από τους αρθρογράφους αυτή η επικρατούσα κοινωνική πραγματικότητα και η διαδικασία εξέλιξης των φαινομένων σε σχέση με την επανάληψή τους. Κυρίως, θα επικεντρώσουμε την προσοχή μας σε παραβάσεις¹ οι οποίες αφορούν τρεις παραμέτρους: την συχνότητα απαγωγής γυναικών, κρούσματα βιασμών ή ευρύτερα ασελγείων καθώς και τις περιπτώσεις μοιχείων. Πέραν όμως αυτών, μας κινεί το ενδιαφέρον και η σχετικά υψηλή συμμετοχή των ανηλίκων², είτε ως θύματα είτε ως θύτες, σε αυτές τις μορφές παράβασης, η οποία αναμφισβήτητα προξενεί νέους προβληματισμούς για το καθεστώς των κοινωνικών δεδομένων στην αγροτική ενδοχώρα, ιδιαίτερα για τις ευπαθείς κοινωνικά κατηγορίες. Τέλος, σημαντικό ρόλο κατά την προσέγγισή μας θα διαδραματίσει η διερεύνηση των προτεραιοτήτων κατά

¹ Για μία θεωρητική και βιβλιογραφική προσέγγιση των παραβάσεων που σχετίζονται με την παραβίαση των ηθικών αξιών και των προτύπων βλ. το κεφάλαιο III E.

² J.J. Tobias, *Crime and Industrial Society in the 19th century*, London 1967 (ιδιαίτερος το κεφάλαιο *Juveniles and Women*, σσ. 78 - 96), Calliope D. Spinellis, *Crime in Greece Persective*, Athens - Komotini 1997, σσ. 91 - 194, Καλλιόπη Δ. Σπινέλλη, «Ανήλικοι εγκληματίες ή νεαροί παραβάτες; Το πρόβλημα υπό το πρίσμα της θεωρίας της ετικέτας», *Ποινικά Χρονικά*, τεύχ. 12 Δεκέμβριος 1976, σσ. 785 - 800. Επίσης αντιπαραβάλλουμε στα ανωτέρω και μία μελέτη για την σεξουαλική κακοποίηση των ανηλίκων σε διεθνές επίπεδο, στη σύγχρονη εποχή, με ιστορικές όμως προσεγγίσεις: David M. Fergusson, Paul E. Mullen, *Childhood Sexual Abuse, an Evidence Based Perspective*, Thousand Oaks 1999, σσ. 1 - 93. Τέλος το 1936 ο δικηγόρος Ανδρέας Χριστοδούλου, διευθυντής του αναμορφωτικού σχολείου Σύρου, προσέγγισε την εγκληματικότητα των ανηλίκων κατά τα έτη 1926 - 1932: Ανδρέας Χριστοδούλου, «Η εγκληματικότητα των ανηλίκων», *Δικαιοσύνη*, τεύχ. 15 - 16, τόμ. ΙΔ', Αθήναι 1 - 15 Νοεμβρίου 1936, σσ. 378 - 379.

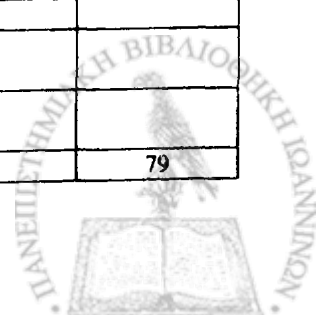

την δικαστική διαδικασία και ευρύτερα για τις κρατικές Αρχές, καθώς αυτές συνδέονται σημαντικά με την διαμόρφωση της κοινής γνώμης. Δηλαδή, θα εστιάσουμε στο κατά πόσον τα ίδια τα πρόσωπα αποτελούν το επίκεντρο αυτής της διαδικασίας ή οι ηθικοθεωρητικές αντιλήψεις.

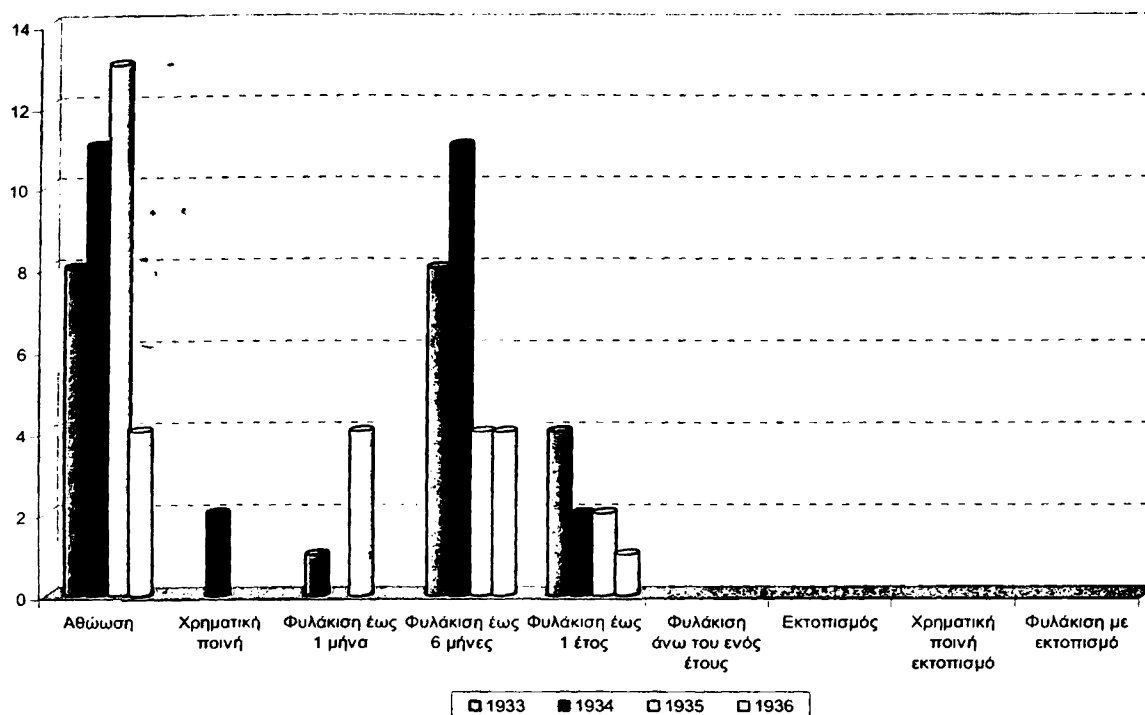
Πριν όμως προχωρήσουμε σε αυτήν την ανάλυση, θα προβούμε στην καθιερωμένη σφαιρική παρουσίαση των τεκμηρίων μέσω των ακόλουθων πινάκων. Αρχικώς, θα μας απασχολήσει η σχέση παράβασης και τιμωρίας καθ' όλη την μεταβενιζελική περίοδο (πίν. 26). Και στα 4 έτη βλέπουμε μία σημαντική παρουσία των εν λόγω παραβάσεων είτε ως περιπτώσεις που η διάρκειά τους καλύπτει ένα έτος είτε περισσότερα. Μάλιστα για τα έτη 1933 έως 1935 διαπιστώνουμε μία ισότιμη συχνότητα φαινομένων με μία σχετική υπεροχή του 1934 (26 περιπτώσεις). Όσον αφορά το χρονικό διάστημα του 1936 έως την δικτατορία του Μεταξά, η συχνότητα των παραβάσεων εμφανίζεται μικρότερη. Αναμφισβήτητα, εκείνο όμως το οποίο μας έλκει το ενδιαφέρον είναι τα ίδια τα μεγέθη των δικαστικών ποινών. Η συγκεκριμένη κατηγορία παραβάσεων, εκ των πραγμάτων, ανήκει σε αυτές που στατιστικά έχουν αρκετές εκδικάσεις σε βαθμό κακουργήματος, ενώ οι πλημμεληματικές ποινές είναι σχετικά υψηλές. Αυτό ακριβώς διαπιστώνουμε και στην περίπτωση μας, κατά την οποία η υπεροχή της κατηγορίας της φυλάκισεως άνω του ενός μηνός είναι αισθητή. Συγκεκριμένα, σε σύγκριση με άλλες παραβατικότητες ο συνολικός αριθμός των 27 υποθέσεων στην κατηγορία της φυλάκισεως έως 6 μήνες μπορεί να θεωρηθεί μεγάλος, ενώ λίγες φορές έχουμε εντοπίσει επίσης στην κατηγορία της φυλάκισης έως 1 έτος ανάλογο αριθμό υποθέσεων (9 περιπτώσεις). Αντίθετα, μόνον δύο υποθέσεις καταδικάστηκαν με χρηματική ποινή, ενώ μικρό ήταν και το αριθμητικό μέγεθος στην κατηγορία της φυλάκισης έως 1 μήνα. Η μεγαλύτερη συχνότητα των καταδικασθεισών υποθέσεων έλαβε χώρα, όπως και στο γενικό σύνολο, κατά το έτος 1934. Γενικότερα, θα υποστηρίξαμε ότι η ύπαρξη των συγκεκριμένων ποινών αποκαλύπτει ακριβώς την χαλαρή σημασία της λειτουργικότητας των ηθικών κωδίκων στην δικαιοσύνη. Η δικαιοσύνη, με άλλα λόγια, διαμόρφωνε τις κοινωνικές δομές της εποχής και εν μέρει συμβάδιζε με αυτές.

Πίν. 26. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις κατά των ηθών σε βαθμό πλημμελήματος.

Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Αθώωση	8	11	13	4	36
Χρηματική ποινή		2			2
Φυλάκιση έως 1 μήνα	1		4		5
Φυλάκιση έως 6 μήνες	8	11	4	4	27
Φυλάκιση έως 1 έτος	4	2	2	1	9
Φυλάκιση άνω του ενός έτους					
Εκτοπισμός					
Χρηματική ποινή εκτοπισμό					
Φυλάκιση με εκτοπισμό					
Σύνολο	21	26	23	9	79

Γράφ. 30. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις κατά των ηθών σε βαθμό πλημμελήματος.

Συνεχίζοντας με τα δεδομένα του επόμενου πίνακα θα εστιάσουμε την προσοχή μας στον χρόνο τελέσεως των παραβατικότητων, οι οποίες σχετίζονται με τις ηθικές αξίες και τα κοινωνικά πρότυπα (πίν. 27). Όπως κάθε άλλη φορά, θα επιμένουμε μόνον στις περιπτώσεις των καταδικασθεισών υποθέσεων, τουλάχιστον πρωτόδικα, από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο καθώς και στις παραπεμφθείσες με βούλευμα σε βαθμό κακουργήματος. Φυσικά, επιβεβαιώνεται η υποψία μας για την ύπαρξη υψηλού αριθμού κακουργηματικών υποθέσεων, κάτι που συμβαδίζει με τον σαφή στόχο του κρατικού μηχανισμού για αποφασιστική αντιμετώπιση και καταστολή σχετικών συμβάντων. Είναι ευδιάκριτη λοιπόν η παρουσία 17 εντοπισμένων παραπεμπτικών βουλευμάτων σε βαθμό κακουργήματος καθ' όλη την μεταβενιζελική περίοδο.

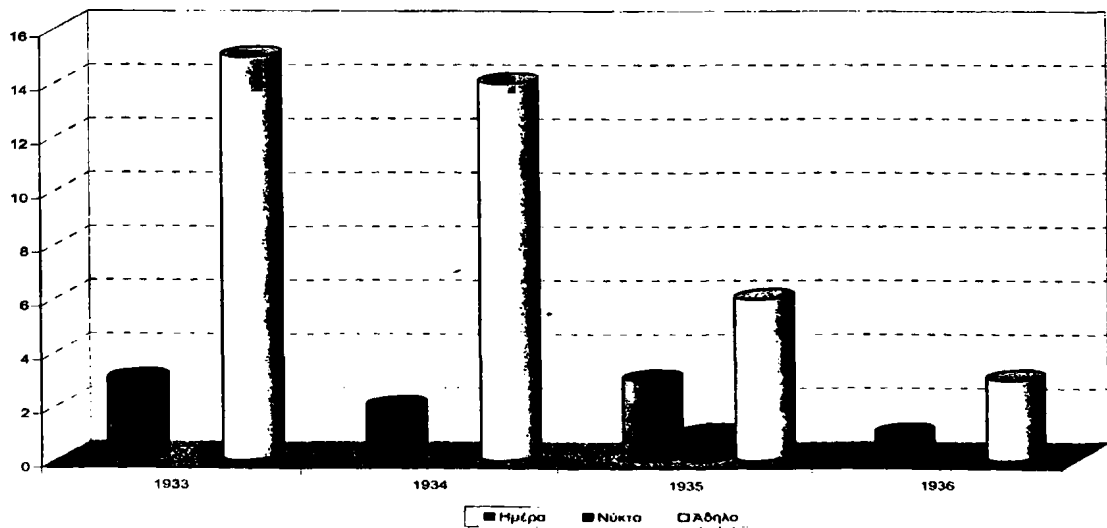
Πίν. 27. Χρόνος τελέσεως παραβατικότητων κατά των ηθών (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου και παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος).

Χρόνος	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Ημέρα	3	2 2	3 1	1 2	14
Νύκτα			1 1		2
Άδηλο	15 1	14 6	6 2	3 2	49
Σύνολο	19	24	14	8	65

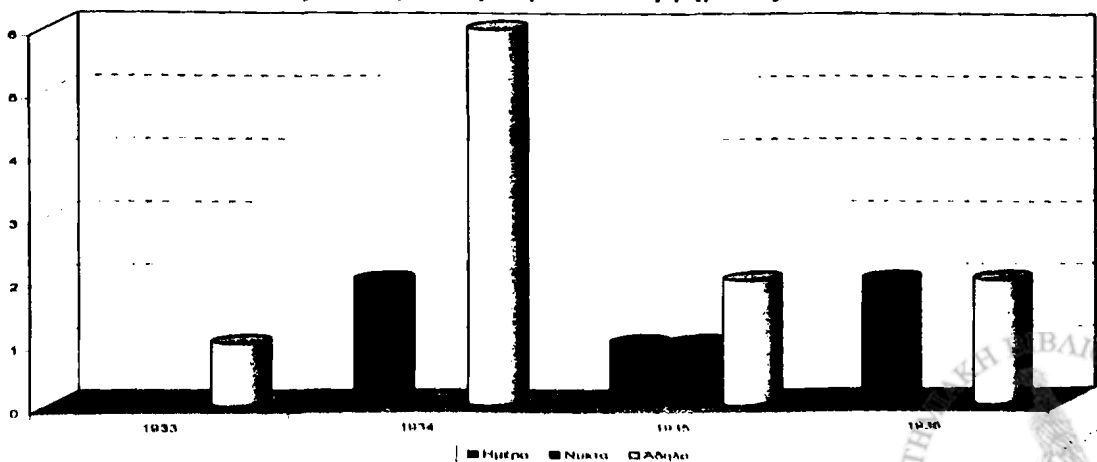
Καθώς φαίνεται, για την πλειοψηφία των περιστατικών δεν μπορέσαμε να συλλέξουμε στοιχεία για τον ακριβή χρονικό προσδιορισμό κατά την τέλεσή τους.

Η παρουσία του άδηλου είναι ιδιαίτερος σημαντική (49 περιπτώσεις), σε αντίθεση με τις υποθέσεις, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν κατά τις νυκτερινές ώρες (2 περιπτώσεις). Βεβαίως, εκτιμούμε ότι εντός του μεγέθους που αντιστοιχεί στο άδηλο, εμπεριέχεται ικανός αριθμός υποθέσεων, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν κατά την διάρκεια της νύκτας. Θα λέγαμε ότι πρόκειται κυρίως για συμβάντα απαγωγών και ασελγείων, των οποίων η τέλεση ευνοείται περισσότερο τις νυκτερινές ώρες. Γενικότερα, όμως, μας προξενεί προβληματισμό αυτή η δυσκολία στον χρονικό προσδιορισμό των περιστατικών, μέσα από τα δικαστικά έγγραφα. Η επικράτηση της τακτικής αναγραφής της ημερομηνίας του συμβάντος, χωρίς περαιτέρω διευκρινήσεις, ιδιαίτερα για την περίπτωση μας, μπορεί να ενισχύσει έμμεσα την εκφρασθείσα από το κεφάλαιο για την πόλη άποψή μας. Δηλαδή, η επικέντρωση του ενδιαφέροντος αφορά τον αντίκτυπο του συμβάντος και όχι τόσο τα χαρακτηριστικά δημιουργίας του ή ακόμη και τα ίδια τα πρόσωπα, τα οποία λαμβάνουν μέρος σε αυτό. Όσον αφορά την κατηγορία της ημερήσιας παράβασης, πράγματι, διαπιστώνουμε μία υπεροχή αυτής (14 υποθέσεις), η οποία σε συνδυασμό με έναν ικανό αριθμό που υποκρύπτεται στο άδηλο, αποτελεί τον επικρατέστερο χρονικό προσδιορισμό.

Γράφ. 31. Χρόνος τελέσεως εκδικασθεισών καταδικαστικών παραβατικοτήτων κατά των ηθών σε βαθμό πλημμελήματος.

Γράφ. 32. Χρόνος τελέσεως παραβατικοτήτων κατά των ηθών παραπεμπομένων με βούλευμα σε βαθμό κακούργηματος.

Στο σημείο αυτό, έχοντας σχηματίσει μία γενική εικόνα για την παρουσία των σχετικών φαινομένων, στρεφόμαστε στις διαθέσιμες πηγές μας. Εκείνο που πρωτίστως οφείλουμε να ερμηνεύσουμε, είναι η υπαρκτή, σύμφωνα με την στατιστική, ανομοιότητα των συμβάντων μεταξύ πόλης και αγροτικής ενδοχώρας. Η μηδενική αναφορά σε περιπτώσεις πορνείας, εν αντιθέσει προς την πόλη, και η πλειοψηφούσα παρουσία των απαγωγών στην ύπαιθρο χώρα, μας δείχνει το πλαίσιο στο οποίο θα αναζητήσουμε τον αντίκτυπο των ηθικών αξιών στις ανθρώπινες πράξεις. Τι μπορεί να σημαίνει όμως η απουσία ή έστω η μικρή παρουσία της πορνείας για την αγροτική ενδοχώρα εκείνη την περίοδο; Αναμφισβήτητα, δεν υποδηλώνει απουσία του φαινομένου από την ύπαιθρο. Απεναντίας, ισχυριζόμαστε ότι σχετικές περιπτώσεις ελάμβαναν χώρα με μεγαλύτερη ενδεχομένως συχνότητα από την πόλη. Άποψη, η οποία ενισχύεται και από το γεγονός ότι η πλειοψηφία των εταίρων προέρχονταν κυρίως από την αγροτική ενδοχώρα³. Όμως, το κλειστό ορεινό, κυρίως, περιβάλλον δεν άφηνε περιθώρια για την ανάπτυξη σχετικών κατασταλτικών πρωτοβουλιών, ενώ και οι ίδιες οι Αρχές είχαν επικεντρώσει την εν λόγω δράση τους στις πόλεις, όπου το φαινόμενο είχε περισσότερο εμφανή παρουσία. Ταυτόχρονα, τα αυστηρά πλαίσια και ο ισχύων ηθικισμός, για τον κάτοικο της περιφέρειας, επέβαλαν και έναν άτυπο μυστικισμό και μία συγκάλυψη για τέτοιου είδους ζητήματα, σε αντίθεση με την πόλη, όπου το πεδίο ήταν περισσότερο ελεύθερο και ανώνυμο. Εξάλλου, η συχνότητα, για την αγροτική ενδοχώρα, των απαγωγών ή των βιασμών γυναικών⁴, δεικνύει με σαφήνεια το ισχύον περιβάλλον.

Αρχίζουμε την προσέγγισή μας με την περίπτωση της απαγωγής, η οποία αποτέλεσε, πολλές φορές το προστάδιο της ασέλγειας. Βεβαίως, στην αγροτική ενδοχώρα η απαγωγή νέων κυρίως κοριτσιών αποσκοπούσε στην τέλεση ενός γάμου, που συνήθως η οικογένεια της απαχθείσης ηρνήτο. Ο βασικότερος όμως προβληματισμός που προκύπτει, σχετίζεται με τα γενεσιουργά αίτια αυτής της πράξης και κυρίως με τον αντίκτυπο αυτής στην κοινωνία του Μεσοπολέμου. Οπωσδήποτε, οι παραβάσεις κατά των ηθών αποτυπώνουν τον έντονο βαθμό του κοινωνικού ανταγωνισμού στην αγροτική ενδοχώρα⁵, ιδιαίτερα μάλιστα όταν πρόκειται για την διεκδίκηση μίας νύφης. Η μέθοδος της απαγωγής, η οποία ελάμβανε χαρακτήρα τιμής για τον διενεργούντα, δεν αποτελούσε μόνο ένδειξη καταξίωσης και προβολής ανδρισμού, αλλά υποδήλωνε μία τακτική που στηριζόταν σε ένα εθιμικό δίκαιο. Σε αυτήν την προβληματική έρχεται να προστεθεί και η θέση της γυναίκας στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, η οποία εμφανίζεται αρκετές φορές,

³ Σχετικά βλ. και την μελέτη: Άγγελος Α. Τσιγκρής, *Εμπορία και Σεξουαλική εκμετάλλευση της γυναίκας. Τα αποτελέσματα μιας έρευνας*, Αθήνα - Κομοτηνή 1997.

⁴ Για μία θεωρητική προσέγγιση των σεξουαλικών παραβάσεων εναντίον των γυναικών βλ. Martin D. Schwartz, *Researching sexual violence against women, Methodological and Personal Perspectives*, Thousand Oaks, California 1997, σσ. 71 - 192, Lie Kelly and Jill Radford, «Sexual Violence against women and Girls: An Approach to an International Overview», *Rethinking violence against women* (ed. R. Emerson Dobash, Russell P. Dobash), Thousand Oaks 1998, σσ. 53 - 76 και Carol Smart, *Law, crime and sexuality, Essays in Feminism*, London 1995, σσ. 49 - 122.

⁵ Για τον κοινωνικό ανταγωνισμό στην ύπαιθρο σε σχέση με την απαγωγή βλ. και Παρασκευή Κοσιδά Βρεττού, *Το έγκλημα και οι κοινωνικοί του προσδιορισμοί, Λευκάδα 1900 - 1940, ό. π.*, σσ. 334 - 335 και Γιάννης Βλαχογιάννης, «Λαϊκή απαγωγή (1933)», *Σαρακατσάνοι, Άγνωστοι και σπάνιες πηγές για τη ζωή και την ιστορία τους (1850 - 2000)*, (επιμ. Γιώργης Έξαρχος), Αθήνα 2006, σσ. 263 - 267.

μέσω της συγκεκριμένης πράξης, ως άβουλη και δέσμια⁶ απέναντι σε μία πρακτική που αποφασίζει για την εξέλιξη της ζωής της.

Τα διαθέσιμα κείμενα εντάσσουν την απαγωγή με σαφήνεια στις παραβατικότητες κατά των ηθών, καθώς αυτή προϋπόθετε την μη έγκριση τουλάχιστον της μίας οικογένειας για την δημιουργία μίας σχέσης και κατά ακολουθία της τελέσεως του γάμου, ενώ παράλληλα θιγόταν το παραδοσιακό καθήκον της θυγατέρας να υποτάσσεται στην πατρική θέληση. Συνεπώς, η διαδικασία της απαγωγής έρχεται σε πλήρη αντίθεση με μία σειρά ηθικών κωδίκων που επιχωρίαζαν κυρίως στον αγροτικό και κτηνοτροφικό πληθυσμό. Από την άλλη πλευρά, όμως, η ίδια η πράξη εντάσσεται και αυτή σε ένα πλαίσιο τακτικής του ίδιου πολιτισμικού περιβάλλοντος, αναδεικνύοντας την ύπαρξη ενός δεδομένου συνόλου νοοτροπιών.

Προχωρώντας στην ίδια την πράξη της απαγωγής, όπως τα ίδια τα έγγραφα παρουσιάζουν, αρχικώς θα σταθούμε στην διαδικασία τέλεσής της. Ο τύπος κατέγραφε κατά κανόνα τα σχετικά περιστατικά, αν και διατηρούσε μία συγκεκριμένη λεκτική τυπολογία. Η χρήση του ρήματος «...απήγαγε...» συμπύκνωνε νοηματικά την όλη διαδικασία και συνήθως συνοδευόταν από μία αιτιολογία της ενέργειας, όπως «...ήν ηγάπα...»⁷ ή «...την εκλεκτήν της καρδιάς του...»⁸ και κατέληγε στην επιδίωξη αυτής, η οποία περιοριζόταν συνήθως στην φράση «με τον σκοπόν να νυμφευθή...»⁹. Ταυτόχρονα, παρουσιάζει ενδιαφέρον ο τρόπος τέλεσης της πράξης, καθώς, τις περισσότερες φορές, παρουσιάζεται μία συλλογική συμμετοχή προσώπων, φίλων του απαγωγέα, για την επίτευξη του σκοπού¹⁰. Η σοβαρότητα, δηλαδή, και η αξιακή σημασία για την επιτυχία της απαγωγής συνέβαλε στο να δημιουργούνται ομάδες δράσης και να ανάγεται η όλη πράξη σε ένα ανδραγάθημα προς την μικροκοινωνία του χωριού.

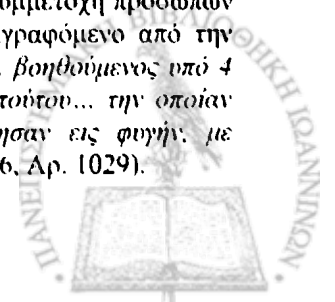
⁶ Την συγκεκριμένη πραγματικότητα την εντοπίσαμε στο σύνολο σχεδόν των αρχειακών πηγών μας. Ιδιαίτερος, ξεχωρίζουμε την ακόλουθη φράση από ρεπορτάζ εφημερίδας, διότι περιγράφεται με σαφήνεια η εγκατάλειψη της κοπέλας, τόσο από τον πατέρα της όσο και από τον υποψήφιο γαμπρό: «...Στο Μπέρκο Δωδώνης ο Κ... 21 ετών απήγαγε την 14έτιδα Π... Ο Κ... ηγάπησε αυτήν, το είπε στον πατέρα της, ο πατέρας της δέχθηκε αλλά η κόρη δεν ήθελε. Έτσι την απήγαγε...» (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 3/9/1933, Αρ. 1979). Επίσης βλ. και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 9/11/1934, Αρ. 7837/147 και της 22/6/1935, Αρ. 7837/314.

⁷ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 5/8/1933, Αρ. 1952.

⁸ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 25/10/1934, Αρ. 2360.

⁹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 10/5/1935, Αρ. 7837/277.

¹⁰ Χαρακτηριστικά της μεθόδου διάπραξης μία απαγωγής μας παρέχονται ευκρινώς μέσω του παραπεμπτικού βουλευμάτος του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 166/12-2-1936, σύμφωνα με το οποίο: «...ο κατηγορούμενος... και δι' άλλων και αυτοπροσώπως είχε αναγγείλει εις την ... ίνα προλειάνει το έδαφος εξευμενίζων τας διαθέσεις της. Επειδή όμως αυτή έμενεν αδιάφορος εις τας κρούσεις αυτάς του κατηγορουμένου, την 17 Νοεμβρίου 1935 και περί ώραν 4 μμ ότε αυτή έβασκε τους βοός της εν τοποθεσία Κάμπος Σκουπίτσας μετ' άλλων κορασιδών, ενεφανίσθη προ αυτής ο κατηγορούμενος... όστις και επεδίωξε να συλλάβη ταύτην, τραπίσαν εις φυγήν επί τη θέα προς απαγωγήν. Η νεανίς τότε ήρξατο καλούσα εις βοήθειαν την πλησίον ευρισκομένην ... πλην εξ απίνης ανεπήδησε προ αυτής και έτερον άτομον ωπλισμένον δια πιστολίον και μαχαίρας, όπερ αφού εκτόπησε δια ράβδον την κραυγάζουσαν και ολοφυρομένην παθούσαν συνέλαβε και έστρεν αυτήν βιαίως υπό την απειλήν των όπλων του ενώ η προσδραμιούσα εις βοήθειαν ηναγκάζετο εις οπισθοχώρησιν δια των απειλών του αυτού προσώπου, ενώ εν τω μεταξύ ο ... παραλαβών αυτός την παθούσαν έστρεν ανθισταμένην προς το βουνόν της Γκρίκας...». Η συλλογική συμμετοχή προσώπων σε μία απαγωγή φαίνεται ξεκάθαρα και από το ακόλουθο περιστατικό, περιγραφόμενο από την εφημερίδα «Ελευθερία»: «...Ο εκ Τσαραπλανών του Πωγωνίου μηχανοδηγός ... βοηθούμενος υπό 4 ενόπλων φίλων του, απήγαγε την εικοσαέτιδα δημοδιδασκάλισαν του χωριόν τούτου... την οποίαν θέσαντες βιαίως εντός ητομασμένου προς αναχώρησιν αυτοκινήτου, ετράπησαν εις φυγήν, με κατεύθυνσιν προς τ' αλβανικά σύνορα...» (εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 25/5/1936, Αρ. 1029).

Τα επίσημα κείμενα, όπως εκφράζονται μέσω των δικαστικών αρχείων, μας παρέχουν την δυνατότητα να επεκτείνουμε τον προβληματισμό μας και σε άλλες παραμέτρους, οι οποίες σχετίζονται με τον αντίκτυπο των απαγωγών στην κοινή γνώμη¹¹, τα ίδια τα πρόσωπα - πρωταγωνιστές και την αρνητική επιρροή τους στην διαφύλαξη των ηθικών παραμέτρων. Οι καταδικαστικές αποφάσεις¹² του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων και τα παραπεμπτικά βουλεύματα δεικνύουν μία σαφή εικόνα για τα κοινωνικά δεδομένα της εποχής, όπως αυτά προβάλλονται μέσω αυτής της παράβασης. Αξίζει για τον λόγο αυτό να παρακολουθήσουμε ένα χαρακτηριστικό δικαστικό κείμενο, το οποίο αφορά μία υπόθεση απαγωγής και να προβούμε στη συνέχεια στα συμπεράσματά μας. Ήτοι: «...με βίαν επελήφθησαν της θήλεως ... Ἰδέτιδος ἦτοι ακούσης και ἀπήγαγον αὐτὴν μεθ' εαυτῶν ἐπὶ τῷ σκοπῷ να την μεταχειρισθῶσιν εἰς ἀκολασίαν και να την αναγκάσωσιν εἰς γάμον...αφού δε ἀπήγαγον ταύτην κατῶρθωσαν τον περί ἀκολασίας σκοπόν των. Ἡ δε πράξις αὐτή ἐξετελέσθη ὑπὸ περιστάσεις, αι οποίαι δῆγειραν την κοινήν περιέργειαν και προυξένησαν σκάνδαλον...»¹³.

Κατ' αρχάς, αντιλαμβανόμαστε ότι το κείμενο επικεντρώνεται περισσότερο στην ίδια την πράξη της απαγωγής και τις κοινωνικές προεκτάσεις της και λιγότερο στο ανήλικο θύμα. Δεν μπορούμε, για παράδειγμα, να αντλήσουμε στοιχεία για την γυναίκα παρά μόνον για τον συμβολικό ηθικό αντίκτυπο που η συμμετοχή της στην διαδικασία δεικνύει. Επίσης γίνεται λόγος για «ακολασία», όταν δηλώνεται η τέλεση σεξουαλικής πράξης μετά την απαγωγή. Μάλιστα, η επιλογή του ρήματος «αναγκάσωσι» υποδηλώνει ακριβώς την άγραφη δέσμευση που η τοπική κοινωνία και οι ηθικοί κώδικες επιβάλλουν, ώστε μία γυναίκα να νυμφεύεται εκείνον με τον οποίον συνευρίσκεται, έστω ανεξαρτήτως θελήσεώς της. Σε διαφορετική περίπτωση, οι ηθικοθεωρητικές αρχές και αντιλήψεις κινδυνεύουν να την θέσουν στο κοινωνικό περιθώριο. Παράλληλα, διακρίνουμε και κάποιες αναφορές για τον αντίκτυπο της πράξης στην κοινή γνώμη μέσω των λέξεων «περιέργειαν» και «σκάνδαλον». Κάτι, που μας επιβεβαιώνει ακόμη περισσότερο την έγνοια των αρχών για την ηθική αντίληψη της πράξης στο κοινωνικό σύνολο, αλλά όμως και την απραγμοσύνη αυτών σε σχέση με την γυναικεία παρουσία, η οποία, εκ των

¹¹ Η διάπραξη μίας απαγωγής αναμφισβήτητα επικέντρωνε το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης, ενώ πολλές φορές μετά από αυτήν δημιουργούνταν οι προϋποθέσεις για ανάπτυξη και άλλων παραβατικοτήτων, ενταγμένες στο πλαίσιο των εκδικήσεων. Την κοινωνική αναστάτωση που μπορεί να προκαλέσει μία απαγωγή στις δομές μίας παραδοσιακής κοινωνίας, διαπιστώσαμε σε κάποια περίπτωση απαγωγής το καλοκαίρι του 1950, στην Κρήτη, καθώς συγκρούστηκαν, κατά τρόπο βίαιο, ο άγραφος κώδικας τιμής με την νομική πραγματικότητα της μετεμφυλιακής Ελλάδας. Ειδικότερα, ο αδελφός του βουλευτή του Λαϊκού Κόμματος, Μανόλη Κεφαλογιάννη, Κώστας, «έκλεψε» στο Ηράκλειο την Τασούλα, κόρη του βουλευτή των Φιλελευθέρων, Γιώργη Πετρακογιώργη. Το αποτέλεσμα ήταν όχι μόνο να φέρει στα πρόθυρα βεντέτας δυο πολιτικές οικογένειες αλλά και να συντελέσει ώστε για πρώτη φορά ένας έρωτας να γίνει δημόσιο ζήτημα, προκαλώντας την αναστολή ισχύος εννέα άρθρων του Συντάγματος, την επιβολή στρατιωτικού νόμου σε δυο νομούς της Κρήτης και λογοκρισία του Τύπου σε ολόκληρη την Ελλάδα (Τάσος Κ. Κοντογιαννίδης, *Η απαγωγή της Τασούλας*, Αθήνα 2005, Ρέα Γαλανάκη, *Αμίλητα βαθιά νερά Η απαγωγή της Τασούλας*, Αθήνα 2006, Μαρή Θεοδοσοπούλου, «Πάθος-πένθος, Η υπόθεση της απαγωγής της Τασούλας, η λογοτεχνική της ανάπλαση και η ελευθερία του συγγραφέα», *εφημερίδα Το Βήμα* της 9/4/2006, Αρ. 14734 και Δημοσθένης Κούρτοβικ, «Η αρπαγή της νύφης και η αιχμαλωσία της συγγραφέως», *εφημ. Τα Νέα* της 10/06/2006, Αρ. 18559).

¹² Πρόκειται για τις καταδικαστικές αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για απαγωγή και απόπειρα απαγωγής γυναικών υπ' αριθμ. 474/10-3-1934, 306/24-2-1934, 883/5-5-1936, 1220/9-6-1936, 402/16-2-1935 και 2614/4-12-1934 (Α.Π.Ι.).

¹³ Βούλευμα παραπεμπτικό του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων σε βαθμό κακουργήματος υπ' αριθμ. 335/22-5-1935 (Α.Π.Ι.).

πραγμάτων, φέρει μετά την απαγωγή και ανεξαρτήτως αποτελέσματος έναν κοινωνικό στιγματισμό. Με άλλα λόγια, θα κωδικοποιούσαμε την παρουσία της γυναίκας, την συγκεκριμένη περίοδο και σε αυτόν τον χώρο, κάτω από ένα πλαίσιο, σύμφωνα με το οποίο δεν είχε το δικαίωμα να διαθέτει αυτόβουλα το σώμα της ή να εξουσιάζει τον εαυτό της¹⁴.

Με τον παραπάνω προβληματισμό έχουμε ήδη θέσει τις βάσεις για την μετάβαση στην επικρατέστερη παραβατική συμπεριφορά κατά των ηθών, την οποία συναντήσαμε εξίσου τόσο στην πόλη όσο και στην αγροτική ενδοχώρα. Πρόκειται για τις περιπτώσεις βιασμού και ευρύτερα της αποπλάνησης σε ασέλγεια, οι οποίες υπερείχαν αριθμητικά από αυτές της πόλης. Συγκεκριμένα, όπως και προγενέστερα έχουμε τονίσει, η κυριαρχούσα εμφάνιση των κοινωνικών προκαταλήψεων σε συνδυασμό με την υψίστη παρουσία των ηθικών κωδίκων, συνέβαλαν στην δημιουργία ενός ασφυκτικού πεδίου μέσα στο οποίο υποδαυλίστηκαν πολλές παραβατικές συμπεριφορές. Στην ίδια κατεύθυνση συμπεριλαμβάνουμε την συνεισφορά της αποκομμένης ποιμενικής ζωής, η οποία λειτουργούσε υπό το καθεστώς εθιμικών κυρίως κανόνων, το ορεινό απομονωμένο του χώρου αλλά και την ελλιπή εκπαιδευτική διαδικασία. Ιδιαίτερα για την γυναικεία εκπαίδευση επικαλούμαστε και την επιφυλακτικότητα της ίδιας της κοινωνίας¹⁵. Πέραν όμως όλων αυτών, θα συσχετίζαμε την συμπεριφορά του βιαστή και με την ανάπτυξη άλλων παραβατικών πρακτικών όπως την ανθρωποκτονία. Παράλληλα, ως προς τις πιθανές αιτίες, εκφράζουμε τις υπόνοιές μας για την επικρατούσα κάποιες φορές έκφραση του ανδρισμού και της παλικαριάς μέσω συμπεριφορών, οι οποίες έχουν ποινικό χαρακτήρα.

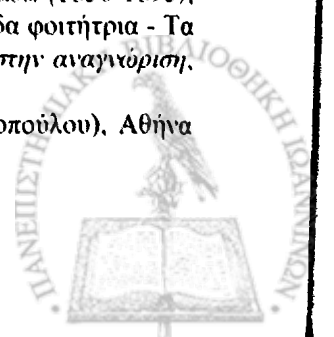
Έχει ενδιαφέρον να εντάξουμε την συγκεκριμένη πραγματικότητα στο ευρύ ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο καταγράφηκε η παρουσία του βιασμού, ως παραβατική πράξη στο πέρασμα του χρόνου. Ο Georges Vigarello μέσα από την μελέτη του για την ιστορία του βιασμού¹⁶ μας εισάγει σε αυτήν την συλλογιστική και κυρίως μας εξιστορεί το πέρασμα της συγκεκριμένης παράβασης από μία σχετική σιγή στο παρελθόν σε μία θορυβώδη παρουσία στο παρόν, σε ό,τι αφορά την καταστολή. Στην περίπτωση μας, προκύπτουν προβληματισμοί σχετικά με την διάσταση που αποδίδεται στην ίδια την πράξη, αναφορικός με το σώμα του θύματος, την κοινή γνώμη και την ηθική. Υιοθετούμε, λοιπόν, την άποψη και πάνω σε αυτήν στηρίζουμε την περαιτέρω ανάλυσή μας ότι η ηθική διάσταση της παράβασης υπερισχύει του βιαίου μέρους, άρα και του σωματικού. Κάτι, που είναι αποδεκτό τόσο από την τοπική κοινωνία όσο και τις Αρχές. Ομοιάζει, δηλαδή, η παρούσα πραγματικότητα με αυτή παλαιότερων εποχών, όπου και τότε η αίσθηση της βίας στο περιβάλλον αλλά και η κοινωνική ανασφάλεια ήταν σχετικά ανεκτές¹⁷. Εξάλλου, κατά τον Μεσοπόλεμο ο κάτοικος της αγροτικής ενδοχώρας διαβιούσε

¹⁴ Για τα δικαιώματα των γυναικών, ιδιαιτέρως στον τομέα της σεξουαλικότητας βλ. την μελέτη: Ζανίν Μοσού - Λαβό, «Οι γυναίκες και η σεξουαλικότητα, καινούργια δικαιώματα, καινούργιες εξουσίες», *Πρακτικά Συμποσίου Γυναίκες και Ιστορία*, (επιμ. Georges Duby, Michelle Perrot), Αθήνα 1995, σσ. 94 - 108.

¹⁵ Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου, *Η μέση εκπαίδευση των κοριτσιών στην Ελλάδα (1830-1893)*, Αθήνα 1986, σ. 342, η ίδια, «Υπερβαίνοντας τα εσκαμμένα, 1890: η πρώτη Ελληνίδα φοιτήτρια - Τα δύσκολα βήματα προς την αναγνώριση», *Γυναίκα και Εργασία. Από την αφάνεια στην αναγνώριση*, Επτά Ημέρες 2 -5-1999, σσ. 14 - 15.

¹⁶ Georges Vigarello, *Ιστορία του βιασμού, 16ος - 20ός αιώνας* (μτφ. Λία Βουτσοπούλου), Αθήνα 2001.

¹⁷ Georges Vigarello, *ό. π.*, σσ. 67 - 102.

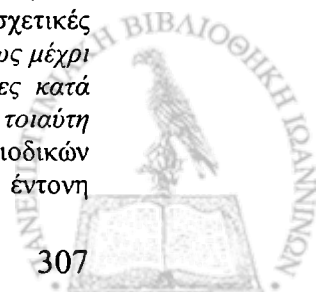
κάτω από την ισχυρή επίρεια των πολεμικών αναμετρήσεων, της γενικευμένης χρήσης του όπλου αλλά και της ληστρικής πραγματικότητας.

Επιχειρώντας μία πρώτη προσέγγιση στα διαθέσιμα δικαστικά τεκμήρια και τα δημοσιογραφικά κείμενα, εντοπίζουμε μία σκληρή βιαιότητα κατά την διάπραξη της παράβασης. Είναι χαρακτηριστική η εμφανής διαφοροποίηση από τα σχετικά συμβάντα της πόλης, ενώ ταυτόχρονα προκύπτει αντίθεση ανάμεσα στα επαναλαμβανόμενα κρούσματα βιασμών και στο ίδιο το κοινωνικό περιβάλλον, το οποίο θεωρητικά αποτρέπει τα ανωτέρω, αφού στηρίζεται σε έναν ισχυρό ηθικισμό. Θα λέγαμε λοιπόν ότι ομοιάζει να λειτουργεί μία κυκλική πορεία μίας διαδικασίας, στην οποία όσο ισχυροί είναι οι ηθικοί κώδικες, τόσο δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για την ανάπτυξη παραβατικών συμπεριφορών, σχετικά με την γενετήσια λειτουργία. Σαν απόρροια λοιπόν αυτών των χαρακτηριστικών φθάνουμε να καταγράψουμε στην ύπαιθρο μία τάση υποβάθμισης του γυναικείου φύλου, με έντονο το στοιχείο της σωματικής βίας¹⁸, ενώ αξιοπρόσεχτη είναι και η συμμετοχή ανηλίκων¹⁹ σε αυτές. Το όλο πλαίσιο συμπληρώνεται από παρά φύση βιασμούς μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου καθώς και περιπτώσεων αιμομιξίας²⁰. Επίσης δεν

¹⁸ Η άσκηση σωματικής βίας πριν την διάπραξη του βιασμού αποτελεί την συνηθέστερη μέθοδο για την ακινητοποίηση του θύματος: «...εισελθών νύκτωρ εις την οικίαν της Μ... επετέθησαν κατ' αυτής με ανήθικους σκοπούς πυροβολήσας μάλιστα δις εναντίον της δια περιστροφή...» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 14/6/1935, Αρ. 7837/307), «...ηνάγκασεν εις ασέλγεια θήλυ... μεταχειρησθείς σωματική βίαν και απειλάς...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 358/21-3-1936) και «...ρίψας αυτήν χάμω και φιμώντας το στόμα αυτής και εξουδετέρωσας την αντίστασίν της...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1153/21-12-1935) (Α.Π.Ι.).

¹⁹ Όπως και οι πηγές μάς δεικνύουν τα ανήλικα άτομα αποτελούσαν συνήθη θύματα των βιασμών. Παραθέτουμε δύο χαρακτηριστικά αποσπάσματα από παραπεμπτικά βουλεύματα, στα οποία εμφανίζονται συνήθεις πρακτικές παραπλάνησης ενός ανήλικου. Σύμφωνα με το πρώτο «...εν Λάβδανη τον Μάρτιον του 1936 ησέλησεν κατά φύσιν επί της ... μη συμπληρώσας εισέτι το 15ο έτος της ηλικίας της, χωρίς προς τούτο να μεταχειρισθή βίαν η απειλάς ηνωμένας με επικείμενον κίνδυνον σώματος η ζωής και χωρίς να καταστήση ταύτην ανίκανον αμύνης δι' αποναρκόσεως των αισθήσεων της...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 949/29-10-1936). Σύμφωνα με το δεύτερο: «...Μετά την απομάκρυνσιν της νομίμου συζύγου του εκ της συζυγικής του οικίας κατόρθωσε να συνδεθεί ερωτικώς μετά της μητρός της παθούσης ανηλίκου χήρας ..., εγκατεστάθη μάλιστα εις την οικίαν αυτής και παρίστατο ως προστάτης της απορφανισθείσης ταύτης οικογενείας έξη δε μετ' αυτής μεταχειριζόμενος ταύτην ως ιδίαν αυτού παλλακίδα. Αποτέλεσμα της παρανόμου ταύτης συμβιώσεως των υπήρξε να καταστή αυτή έγκυος εκ κλεψιγαμίας και να γεννηθή εξ αυτής πρόωρον νεογόν, δι' όπερ γεγονός εκρεμμεί έτέρα κατ' αυτού κατηγορία. Ως να μη ήρκει το γεγονός τούτο, ο κατηγορούμενος εκ της οικειότητος ην προς την οικογένειαν ταύτην απέκτησεν εκ της μετ' αυτής εν τω οίκω συμβιώσεως κατόρθωσε να παραπειση την μικράν κόρην της πρώτης παθούσης ..., και να παραπλάνηση και ταύτην εις ασέλγειαν υποσχεθείς εις αυτήν γάμον...εις τας απατηλάς ταύτας υποσχέσεις πεισθείσα η ... ενέδωσε εις την μετ' αυτού εξώγαμον συνουσίαν...ότι η ανήλικος αυτή κόρη ήτο ηθική και αμέμπτων ηθών, το τοιούτον ουδείς μάρτυς αμφισβητεί...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1082/10-12-1935) (Α.Π.Ι.). Στην ίδια κατεύθυνση πληροφορούμαστε από τον «Ηπειρωτικό Αγώνα» ότι «...συνελήφθησαν υπό αστυνομικών οργάνων χθες οι... και... ετών 19 διότι εις Κρουνέριον εβίασαν τον 13ετή μαθητήν...» (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 21/7/1933, Αρ. 1.939). Βοηθητικά βλ. Αλέξανδρος Ηλ. Κατσαντώνης, «Η αποπλάνησις παιδων, κατ' άρθρ. 339 Π. Κ.», *Ποινικά Χρονικά*, τεύχ. 11 Νοέμβριος 1973, σσ. 689 - 703.

²⁰ Για την αιμομιξία βλ. την μελέτη: Β. Αρτινοπούλου, *Αιμομιξία. Θεωρητικές προσεγγίσεις και ερευνητικά δεδομένα*, Αθήνα 1995. Από το αρχείο μας παραθέτουμε τις ακόλουθες σχετικές υποθέσεις. Πρώτα, στην Κάτω Λίππα «...επί πολύ χρόνον, ήτοι από του έτους 1934 αδιαλείπτως μέχρι σήμερα, νόμιμοι αμφιθαλείς αδελφοί τυγχάνοντες, ηκολάσταινον μετ' αλλήλου ασελγούντες κατά φύσιν, ήτοι συναντάμενα εν τη στέγη του συζύγου της εκ τούτων και εν τη πατρική των τοιαύτη διενεκτέρευον μαζί ασελγούντες «άμα κατά φύσιν»...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 959/13-11-1935) (Α.Π.Ι.). Για την ίδια υπόθεση διακρίνουμε την έντονη

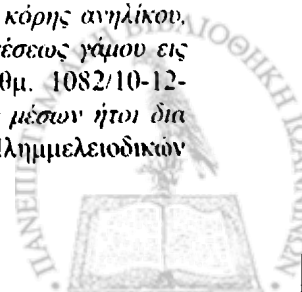
ελλείπουν και τα περιστατικά, τα οποία δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο εκδικητικών τάσεων για την υπεράσπιση της τιμής²¹. Ο προβληματισμός μας, όμως, ως προς το ζήτημα εντείνεται, εάν συνυπολογίσουμε και τον αριθμό των υποθέσεων που συγκαλύφθηκαν και οι οποίες σαφώς υπερτερούν των εκδικασθεισών. Ο κοινωνικός στιγματισμός και οι ισχυρές προκαταλήψεις λειτουργούσαν για τη γυναίκα αποθαρρυντικά ώστε να καταγγείλει το βιασμό της. Παράλληλα, και το ίδιο το ποινικό σύστημα και ευρύτερα ο κρατικός μηχανισμός δεν εστίαζαν επικουρικά στο θύμα. Είναι δεδομένο, δηλαδή, ότι το ζητούμενο και σε αυτήν την περίπτωση παραμένει ο απόηχος της πράξης σε συνάρτηση με την έννοια της ηθικής και όχι τα πρόσωπα.

Εάν θελήσουμε σε αυτό το σημείο να προσεγγίσουμε τα ίδια τα δικαστικά έγγραφα και να κατανοήσουμε το ύφος τους, θα συναντήσουμε την δεδομένη κλασική προσέγγιση του ζητήματος, όπως και στις προηγούμενες περιπτώσεις. Επισημαίνουμε, κατ' αρχάς, μία επαναλαμβανόμενη ορολογία. Συγκεκριμένα, στην πλειοψηφία των εγγράφων εντοπίζουμε, μεταξύ των άλλων, τις ακόλουθες εκφράσεις: «...καταχρώμενος της απειρίας και εμπιστοσύνης της..., κόρης ανηλίκου, αμέμπτων ηθών παρεπλήνησεν αυτήν δι' απατηλών μέσων ήτοι δια ψευδούς υποσχέσεως γάμου εις συνουσίαν... Η δε πράξις αυτή εξετελέσθη υπό περιστάσεις, αι οποίαι διήγειραν την κοινήν περιέργειαν και προυξένησαν σκάνδαλον...»²². Θα λέγαμε, λοιπόν, ότι αναδεικνύεται ως κεντρικό εννοιολογικό στοιχείο του κειμένου το ήθος, το οποίο έμμεσα υποδηλώνει την παρουσία του ως προτύπου στην λειτουργία της κοινωνίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο πρώτος προσδιορισμός που ακολουθεί την αναφορά στην ανήλικη κοπέλα αφορά την ηθική υπόστασή της.

κοινωνική αποδοκιμασία και μέσω του τύπου: «...βδελυροί ερασταί...» «...ούτος νυμφευμένος από ετών είχε συνάψει μετά της εικοσαέτιδος αδελφής του ... ερωτικές σχέσεις χρονολογούμενες από έτους και πλέον, διαφθείρας μάλιστα ταύτην προ του γάμου της...» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 19/9/1935, Αρ. 7837/388 και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 9/4/1936, Αρ.2.754). Επίσης, κάτοικος του Κουκουλίου «...ησέλησε παρά φύσιν μετά των... εξ' απλής ολιγορίας απερισκεψίας και ανεπιτηδειότητας μετέδωσε εις τον ..., κάτοικον Κουκουλίου, μολυντικήν νόσον ήτοι βλενόριαν...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 206/12-2-1936) (Α.Π.Ι.).

²¹ Ιδιαίτερα σε αυτές τις περιπτώσεις η διάπραξη του βιασμού ελάμβανε συλλογικό χαρακτήρα για την επίτευξή του. Μάλιστα έχουν εμφανιστεί και περιπτώσεις, κατά τις οποίες γυναίκα επικουρεί στην όλη διαδικασία ώστε να βιαστεί άλλη γυναίκα. Συγκεκριμένα εντοπίσαμε στην εφημερίδα: « Εις Κεράσοβον Κονίτης συνελήφθη ο ... και η ..., εμφότεροι εκ Πουρνιάς, διότι ο πρώτος τη βοήθεια της δευτέρας παρέσυρεν την τέως μνηστήν του ... εις παρακείμενον του χωρίου των δάσους και μεταχειρισθείς απειλάς την εβίασεν...» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 123/5/1936, Αρ. 2789).

²² Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1150/21-12-1935. Σε αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμο να παραθέσουμε και τις υπόλοιπες σχετικές φράσεις από τα βουλεύματα, που ενισχύουν την ανωτέρω συλλογιστική μας: «...κόρης ανηλίκου και αμέμπτων ηθών, παρεπλήνησεν αυτήν δια απατηλών μέσων ήτοι ψευδώς υποσχέσεως γάμου εις συνουσίαν...» «...καταχρώμενος της απειρίας και εμπιστοσύνης...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 96/18-2-1935 και 678/28-6-1935), «...καταχρώμενος της απειρίας και της εμπιστοσύνης...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1189 23-12-1935), «...κόρης ανηλίκου και αμέμπτων ηθών, παρεπλήνησεν αυτήν δια απατηλών μέσων ήτοι ψευδώς υποσχέσεως γάμου εις συνουσίαν...» «...καταχρώμενος της απειρίας και εμπιστοσύνης...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 67/24-1-1936 και 793/13-9-1936 και 929/29-10-1936), «...καταχρώμενος της απειρίας και εμπιστοσύνης της..., κόρης ανηλίκου, αμέμπτων ηθών παρεπλήνησεν αυτήν δι' απατηλών μέσων ήτοι δια ψευδούς υποσχέσεως γάμου εις συνουσίαν...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1082/10-12-1935) και «...κόρης ανηλίκου, αμέμπτων ηθών παρεπλήνησεν αυτήν δι' απατηλών μέσων ήτοι δια ψευδούς υποσχέσεως γάμου εις συνουσίαν...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 659/24-6-1936) (Α.Π.Ι.).

Επίσης μαρτυρείται από το κείμενο, για άλλη μία φορά, η προϋπόθεση του θεσμού του γάμου για μία συνέρευση, ενώ τονίζεται ο αντίκτυπος της πράξης στο κοινωνικό σύνολο, μέσω της πρόκλησης σκανδάλου. Υπογραμμίζεται, δηλαδή, ότι η κοινωνία δεν ήταν σε θέση να ανεχθεί οτιδήποτε παρέκκλινε από την εφαρμογή των ηθικών κωδίκων και τις επικρατούσες προκαταλήψεις. Παράλληλα, η απάντηση της δικαιοσύνης σε αυτού του είδους τα φαινόμενα συμπορευόταν με την κυριαρχούσα βούληση για αυστηρή τιμωρία, κάτι που υπήρξε ιδιαίτερα εμφανές ήδη από το βαθμό του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου²³.

Στα παραπάνω προστίθεται ένα ερώτημα, το οποίο εύκολα μπορεί να μας απασχολήσει και σχετίζεται με την γυναίκα θύμα - βιασμού. Αναλυτικότερα, πέραν του κοινωνικού στιγματισμού, το θύμα ευρισκόταν αντιμέτωπο με μία ανεπιθύμητη αλλά πιθανή εγκυμοσύνη. Φυσικά, το συγκεκριμένο κοινωνικό περιβάλλον δεν άφηνε περιθώρια για μία τέτοια εξέλιξη, ενώ ο στιγματισμός θα γινόταν ακόμη μεγαλύτερος στην περίπτωση γεννήσεως του παιδιού, το οποίο θα έφερε και αυτό στη συνέχεια τη δική του μομφή. Συνεπώς, το προφανές αδιέξοδο, ενταγμένο σε ένα πλέγμα προκατάληψης, οδηγούσε τις νεαρές συνήθως γυναίκες στην εγκατάλειψη του παιδιού μετά την γέννησή του με επακόλουθο πολλές φορές ακόμη και τον θάνατό του. Το εν λόγω ζήτημα όμως ελάμβανε μεγαλύτερες διαστάσεις εάν αναλογιστεί κανείς και τον αριθμό των βιασμών ή κατ' επέκταση και των έκθετων βρεφών που δεν γνωστοποιήθηκαν ποτέ. Βεβαίως, η έκθεση ενός βρέφους δεν θα μπορούσε να είναι πιθανό επακόλουθο μόνον ενός βιασμού, αλλά και ενδεχόμενη κατάληξη μίας εξωσυζυγικής σχέσης, ενός φτωχού παντρεμένου ζεύγους ή ενός δεσμού χωρίς γάμο. Πάντως, η εγκατάλειψη των νηπίων υπήρξε για μακρά περίοδο ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα του ευρωπαϊκού και ελληνικού χώρου²⁴, ενώ αναπτύχθηκε και σχετική αρθρογραφία κατά την προετοιμασία ανάλογου νομοσχεδίου από το ελληνικό υπουργείο Δικαιοσύνης²⁵. Στα Ιωάννινα, μάλιστα, κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας τα έκθετα μεγάλωναν κάτω από την επίβλεψη των διοικητικών οργάνων της πόλης, τα οποία είχαν δώσει την συντήρηση των νηπίων, αντί μηνιαίας αμοιβής, στις παραμάνες (βάγιες)²⁶. Στην περίπτωσή μας, οφείλουμε να προσθέσουμε και την ποινικοποίηση της άμβλωσης²⁷, κάτι που σε κάποιες περιπτώσεις οδηγούσε στην επιλογή της έκθεσης του βρέφους.

²³ Πρόκειται για τις καταδικαστικές αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για ασέλγεια υπ' αριθμ. 744/25-4-1936, 1166/25-5-1935, 1877/2-10-1934., 903/16-4-1935, 2405/14-12-1935, 1907/6-10-1936, 1861/16-10-1937, 33/11-1-1936, 1543/17-7-1937 και 746/25-4-1936 (Α.Π.Ι.).

²⁴ Κώστας Κόμης, *Νησιωτικά, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, δημογραφικές ανακατατάξεις και οικονομικές διαμορφώσεις. Από την οθωμανική περίοδο στον 20ό αιώνα*, Ιωάννινα 2004, σσ. 117 - 119 (ιδίως υποσημείωση 13 και 14), Γ. Μοσχόπουλος, «Κοινωνικές προσεγγίσεις στον Ιόνιο χώρο: Η περίπτωση των νόθων και γενικότερα των εκθέτων της Κεφαλονιάς (1828 - 1864)», *Πρακτικά του Ε' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου*, τόμ. 2, Αργοστόλι 1989, σσ. 355 - 362, Αναστάσιος Ζίνης, *Έκθεσις των κατά το Ηθμοτικόν Βρεφοκομείον Αθηνών*, εν Αθήναις 1866.

²⁵ Γιώργος Θεοτοκάς, «Τα νόθα και το δίκαιο», *Στοχασμοί και θέσεις, πολιτικά κείμενα, 1925 - 1966*, τόμος Α', 1925 - 1949, Αθήνα 1996, σσ. 109 - 111.

²⁶ Πάνος Δημ. Τζιόβας, «Η κοινωνική πολιτική της πόλης και της επαρχίας Ιωαννίνων για τα έκθετα», *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο*, 1998, σσ. 439 - 450, Ιοκάστη Ε. Παναγιωτίδου, *Υγεία και περιθαλψη στην Ήπειρο τον 19ο αιώνα (1788 - 1913)*, Ιωάννινα 1994, σ. 82.

²⁷ Εντοπίσαμε δύο περιστατικά στον τύπο σχετικά με την ποινικοποίηση της άμβλωσης. Συγκεκριμένα: «...συνελήφθη η εκ του χωρίου Παληά Αλάνια ..., διότι ούσα έγγυος εκ νομίμου γάμου προέβην εις άμβλωσιν» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 17/9/1935, Αρ. 7837/386) και «Συνελήφθη υπό των Αστυνομικών Οργάνων η ... , εκ Λεπτοκαρυάς Ζαγορίου, διότι ενήργησεν άμβλωσιν, τη συνεργασία της ομοχωρίου της ..., συλληφθείσης και αυτής» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 13/2/1936, Αρ. 2.707).

Επικεντρώνοντας, τώρα, την προσοχή μας στα ίδια τα περιστατικά, ευρισκόμαστε μπροστά σε ζοφερές περιγραφές, προερχόμενες είτε από τα δικαστικά έγγραφα είτε από τον τύπο. Η πρώτη εντύπωσή μας, ιδιαίτερα από τις εφημερίδες και παρά την ευαισθησία του θέματος, είναι ότι αντιμετωπίζουν τις σχετικές περιπτώσεις σαν μία καθιερωμένη παραβατική συμπεριφορά, με λιτές αλλά παραστατικές περιγραφές. Πρόκειται, δηλαδή, σαν μία δεδομένη ή συνηθισμένη είδηση, η οποία σχετίζεται με την αγροτική ενδοχώρα. Η διαπίστωση αυτή, πάντως, για να έχει κάποιο αντίκρουσμα, θα πρέπει να αναλογιστεί και σε συνάρτηση με το αξιακό προσδοκώμενο του αναγνώστη, ο οποίος φαίνεται ότι δεν θορυβείται από το γεγονός. Ενδεικτικά, αναφέρουμε ότι συμπυκνώθηκε σε διάστημα τριών σειρών η είδηση ότι «*συνελήφθη η εξ Αγίας Αναστασίας Δωδώνης, ..., ετών 20, διότι τεκούσα εν θέσει «Ρούκα», θήλυ βρέφος εκ κλεψιγαμίας, εγκατέλειψε αυτό εκεί. Σημειωτέον ότι το βρέφος δεν ηνευρέθη καταφαγωθέν προφανώς υπό αγρίων ζώων ή κυνών*»²⁸. Με αφορμή όμως την προηγηθείσα αναφορά, θα σταθούμε στο αίτιο της εγκυμοσύνης, η οποία οδήγησε στην έκθεση του ανηλίκου. Ειδικότερα, πρόκειται για τον όρο «κλεψιγαμία», ο οποίος ενσαρκώνει μία απαγορευτική για την εποχή πράξη, ενώ συνοδεύεται από κοινωνική κατακραυγή. Η συγκεκριμένη λέξη, στην οποία αποδίδεται κατ' εξοχήν η παρούσα παράβαση και αναφέρεται και σε άλλα σχετικά δημοσιεύματα, δεικνύει ταυτόχρονα και το επικρατούν πνεύμα της εποχής για την απαγορευτική ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων εκτός γάμου. Βεβαίως, η συγκεκριμένη πραγματικότητα υπήρξε στενά συνδεδεμένη με τις οικονομικοκοινωνικές πραγματικότητες της εποχής. Εκτός, όμως, των ανωτέρω σκέψεων, τα διαθέσιμα αρχεία μάς υποβάλλουν και σε μία άλλη προβληματική, καθώς ομιλούν κυρίως για θήλυ βρέφη τα οποία εκτίθενται. Εκφράζονται, δηλαδή, υπόνοιες ότι, η υποβάθμιση της γυναικείας φύσης λειτουργούσε αναλόγως σεξιστικά στις περιπτώσεις γεννήσεως θήλεων βρεφών, σε αντίθεση με την γέννηση αρρένων, με συνέπεια την εμφάνιση απορριπτικών συμπεριφορών, οι οποίες σχετίζονται ακόμη και με εκθέσεις των βρεφών. Από την άλλη πλευρά η δικαιοσύνη αντιμετώπισε το ζήτημα με την ενδεδειγμένη αυστηρότητα, η οποία διαδραμάτιζε τον παραδειγματικό της ρόλο. Βεβαίως, οι σχετικές εκδικάσεις στο πλαίσιο του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων δεν ήταν πολλές και από αυτές, εκείνες με

²⁸ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 3/7/1935, Αρ. 7837/323. Στην ίδια κατεύθυνση αναφέρουμε και τα ακόλουθα περιστατικά από τον τύπο, τα οποία ενισχύουν την ανωτέρω άποψή μας: «*Παρά την θέσι Λιμπέρτι της περιφέρειας Πεντολάκκου ανευρέθη εντός μικρού έλους το πτώμα αρτιγεννήτου βρέφους...ο δε θανατός του προήλθεν συνεπεία βιαιών κτυπημάτων...το βρέφος τούτο προφανώς εγεννήθη εκ κλεψιγαμίας εφονεύθη δε υπό της μητρός του*» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 14/5/1935, Αρ. 7837/280), «*Συνελήφθησαν οι, ..., διότι εξέθεσαν το τεχθέν υπό της πρώτης εξ αυτών εκ κλεψιγαμίας βρέφος*» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 6/6/1935, Αρ. 7837/300), «*Εις την περιφέρειαν Κοπάνης, ανευρέθη έκθετον αρτιγέννητον θήλυ βρέφος, όπερ και παρεδόθη εις τον πρόεδρον της Κοινότητας Κοπάνης προς διατροφήν*» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 15/8/1935, Αρ. 7837/360), «*Συνελήφθη η... εκ Εκκλησιοχωρίου Ζίσης διότι εφόνευσε θήλυ βρέφος το οποίον έτεκεν εκ κλεψιγαμίας*» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 3/9/1935, 7837/374), «*Συνελήφθη υπό οργάνων του Σταθμού Λωροφυλακής Δωδώνης η... κάτοικος του χωρίου Αγίας Αναστασίας διότι ως εξακριβώθη τέσσαρα φυσιολογικώς εκ κλεψιγαμίας θήλυ τέκνον κατά την 27 παρελθόντος μηνός εθανάτωσε τούτο δια στραγαλισμού την επομένην της γεννήσεως του*», (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 13/2/1936, Αρ. 7837/510 και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 13/2/1936, Αρ. 2.707), «*Συνελήφθη προχθές εις Μελιγγούς η... διότι προ ημερών εξέθεσεν εις την ενταύθα κεντρικήν πλατείαν το θήλυ βρέφος της*» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 21/4/1936, Αρ. 2.763).

καταδικαστική απόληξη ήταν ακόμη λιγότερες²⁹. Κάτι, που κυρίως οφείλεται στην απόκρυψη των υποθέσεων ή και την μη εξιχνίασή τους.

Το κύριο συμπέρασμα που εξάγουμε και μέσω των δικαστικών κειμένων είναι ακριβώς ο εγκλωβισμός σημαντικής μερίδας κατοίκων της υπαίθρου σε ένα πλέγμα προτύπων, που σε συνάρτηση με τα οικονομικοκοινωνικά δεδομένα της εποχής, τους ωθούσε στις περιγραφόμενες ενέργειες. Πάντως, εκείνο το οποίο μας προβληματίζει είναι η διακινδύνευση της υγείας της εγκυμονούσας, κάτι το οποίο γινόταν αυτόβουλα από την ίδια. Μάλιστα, προς αυτήν την κατεύθυνση καθοριστικός κρίνεται και ο ρόλος της οικογένειας, η οποία καθοδηγούσε την νεαρή κοπέλα τόσο στην εγκατάλειψη του νεογνού όσο και στην απόκρυψη της υποθέσεως. Κρίνουμε σωστό να παραθέσουμε το ακόλουθο απόσπασμα από βούλευμα σύμφωνα με το οποίο «...η κατηγορούμενη κατέστη εκ κλεψιγαμίας έγκυος και την 10^η Απριλίου 1935 ευρισκομένη εις τους αγρούς της εν τη περιφέρειά του χωρίου Γρεβενητίου κατελήφθη υπό των εκ του τοκετού πόνων και εν ω ηδύνατο να γνωρίση τούτο εις άλλας γυναίκας, αίτινες ειργάζοντο εκεί πλήσιον απέκρυψε τούτο και μόνον τον έτερον κατηγορούμενον πατέρα της ειδοποίησε και όστις παρέστη κατά τον τοκετόν, και έτεκε ζων τέκνον, το οποίον εκ της αποκρύψεως απέθανε μετά την γέννησιν θάνατον φυσικόν. Ο δε πατήρ της συνεβούλευσε ταύτην περί του τρόπου της αποκρύψεως του γεννηθέντος τέκνου και ούτω εβοήθησε ταύτην εις την εκτέλεσιν της, ως άνω, πράξεως...»³⁰.

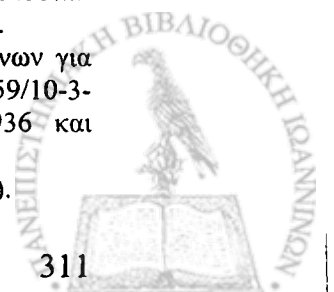
Πριν, ωστόσο, ολοκληρώσουμε την πραγμάτευσή μας σχετικά με την επίδραση των ηθικών κωδίκων και των νοοτροπιών στην καθημερινότητα και την σύνδεσή τους με την ανάπτυξη παραβατικών συμπεριφορών, θα προσδιορίσουμε και τα περιθώρια της ερωτικής παρέκκλισης στο πλαίσιο του γάμου. Παρουσιάζει ενδιαφέρον η αυξημένη, σε σύγκριση με την πόλη των Ιωαννίνων, παραβατικότητα της μοιχείας, η οποία αν και αναπτύσσεται σε ένα ασφυκτικό περιβάλλον ηθικοθεωρητικών αρχών, εν τούτοις, εντοπίζεται σε υψηλό βαθμό. Μόνον οι καταδικαστικές αποφάσεις του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων³¹ αρκούν για να τεκμηριώσουν αυτήν την τάση. Παράλληλα, όμως, αποδεικνύεται και η βαρύτητα που απέδιδε το κράτος στην διαφύλαξη των θεσμών όπως ο γάμος. Από την άλλη, εκείνο που τονίζεται και στα ίδια τα έγγραφα δεν είναι ενδεχομένως τόσο η προσβολή της προσωπικότητας του θιγομένου προσώπου, αλλά η «...περί του γάμου πίστιν»³² παράβαση. Δηλαδή, επιβεβαιώνουμε και εδώ ότι προτάσσεται στη συλλογιστική των αρχών η διαφύλαξη των κυρίαρχων αξιών και προτύπων. Έτσι, με

²⁹ Πρόκειται για τις καταδικαστικές αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για έκθεση ανηλίκου και απόκρυψη τοκετού υπ' αριθμ. 1730/22-9-1936, 1260/12-6-1934 και 2284/7-12-1935 (Α.Π.Ι.).

³⁰ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 291/24-4-1935. Στην καλύτερα των περιπτώσεων η νεαρά μητέρα άφησε κρυφά το βρέφος της σε κάποιο πρόσωπο, το οποίο ενείχε την δυνατότητα της περιθάψεως, όπως ο Πρόεδρος της κοινότητας. Για παράδειγμα «...εν Λύκω απεμάκρυνεν αφ' εαυτής και εγκατέλειπεν αβοήθητον το νόθον τέκνον της το οποίο δια την νεαράν ηλικίαν δεν ηδύνατο να σύρη εν εαυτώ βοήθειαν ήτοι μήτηρ ούσα του ως άνω βρέφους ηλικίας τεσσάρων μηνών εγκατέλειπε τούτο έξωθι της οικίας του Προέδρου της κοινότητας Λύκου...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 458/25-6-1935) (Α.Π.Ι.).

³¹ Πρόκειται για τις καταδικαστικές αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για μοιχεία υπ' αριθμ. 2088/19-10-1935, 2029/21-10-1933, 1498/23-7-1935, 2497/9-12-1933, 459/10-3-1934, 2512/9-12-1933, 316/24-2-1933, 1919/5-10-1935, 2408/14-12-1935, 1171/2-6-1936 και 2115/22-10-1935 (Α.Π.Ι.).

³² Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 667/28-6-1935 (Α.Π.Ι.).

το αδίκημα της μοιχείας είχε ποινικοποιηθεί ένα πεδίο συμπεριφορών στο πλαίσιο των διαπροσωπικών σχέσεων³³.

Αριθ. 2497

Θυρίδα 507

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΝ ΤΩΝ ΕΝ *Ιωαννίνω* ΠΛΗΜΜΕΛΕΙΟΔΙΚΩΝ

Συγκείμενον ἐκ τῶν Λικαστῶν *Παύλου Ελευθερίου*
Προεδρεύοντος (κωλυομένου τοῦ Προέδρου καὶ τῶν ἀρχαιοτέρων Λικαστῶν

Κωνσταντίνου Καβαλάρα - Ἰωάννου Δαβαριάνου

(Παρέδρου (κωλυομένων τῶν λοιπῶν Λικαστῶν *Παύλου Ελευθερίου*))

Συνεδριάσαν δημοσίως ἐν τῷ ἀγροατηρίῳ τοῦ τῆν 9 *Ἰουλίου*
1933 ἔτους παρουσία τοῦ τε *Παναγιώτου Καραγιάννη* (κωλυομένου τοῦ Εἰσαγγελέως
Παναγιώτου Καραγιάννη καὶ τῶν ἀμέσως ἀναπληρωτῶν του) καὶ τοῦ ὑπογραμματέως *Μιχαήλ Τσιρογιάννη*

ἵνα δικάσῃ τοῦ ἐπὶ

κατηγορουμένου

Κωνσταντίνου Φρόντζου

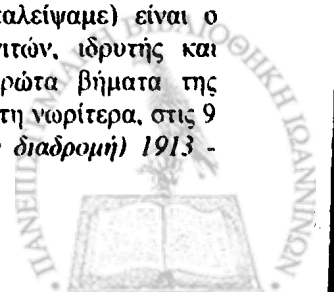
κατοικοῦ *Παραρτηρίου* παρὸντα μετὰ τοῦ συνηγόρου τῆς δικοῦ *Κ. Β. Φρόντζου*

Εικ. 11. Προκαταρκτικά απόφασης του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για μοιχεία³⁴

Μετά από όλα αυτά, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η καταγεγραμμένη παραβατικότητα κατά των ηθών και τα πραγματοποιηθέντα γεγονότα που προσεγγίσαμε, μας παρουσιάζουν ένα περιβάλλον με σημαντικές κοινωνικές διαφοροποιήσεις. Η αγροτική ενδοχώρα είναι ενταγμένη σε ένα σύστημα, όπου οι προκαταλήψεις και έννοιες, όπως της τιμής και του ήθους, κυριαρχούν καθοριστικά. Αυτές σε συνδυασμό με το κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο επιδρούν σημαντικά πάνω στο άτομο, το οποίο αναπτύσσει τις εν λόγω παραβατικές συμπεριφορές. Μάλιστα, μας κέντρισε το ενδιαφέρον και ο υψηλός αριθμός της παραβατικότητας των ανηλίκων, ιδιαίτερα στις ορεινές κτηνοτροφικές περιοχές. Βεβαίως, σαφώς και δεν εντάσσουμε σε αυτήν την συλλογιστική την πλειοψηφία του αγροποιομενικού πληθυσμού, αλλά στηριζόμενοι στα δικαστικά έγγραφα καταλήγουμε να ομιλούμε

³³ Η δημιουργία φυγόποιων εξαιτίας του αδικήματος της μοιχείας είναι μία ενδεικτική παράμετρος της επικρατούσας καταστάσεως: «...υπό αστυνομικών οργάνων συνελήφθη ο φυγόποινος ..., εκ Κρυόβρυσης καταζητούμενος δια τρίμηνης φυλάκισιν επί μοιχεία...» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 12/2/1936, Αρ. 2.706).

³⁴ Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 2.497/9-12-1933. Παρατηρούμε ότι δικηγόρος της κατηγορουμένης (της οποίας το όνομα απαλείψαμε) είναι ο Κωνσταντίνος Φρόντζος, μετέπειτα βουλευτής Ιωαννίνων, Δήμαρχος Ιωαννιτών, ιδρυτής και πρόεδρος της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, ευρισκόμενος τότε στα πρώτα βήματα της δικηγορικής του καριέρας, καθώς είχε ορκισθεί δικηγόρος Ιωαννίνων δύο μόλις έτη νωρίτερα, στις 9 Οκτωβρίου 1931 (Α. Χ. Γκίκας, *Ο Δικηγορικός Σύλλογος Ιωαννίνων (ιστορική διαδρομή) 1913 - 1999*, Ιωάννινα 2000, σσ. 131 - 132).

για μία αξιοπρόσεχτη μερίδα, η οποία ανέπτυξε τέτοιου είδους δραστηριότητες. Η κατ' εξοχήν παραβατική παρέκκλιση σχετίζεται με σεξουαλικού χαρακτήρα υποθέσεις, ενώ σε μικρότερα μεγέθη καταγράφηκαν παραβάσεις κατά των ηθών σε ευρύτερα κοινωνικά ζητήματα, ιδίως θρησκευτικού χαρακτήρα³⁵. Πάντως, σε όλη αυτήν την ποινική πραγματικότητα, οφείλουμε να λάβουμε υπ' όψη μας και την συγκάλυψη των υποθέσεων και την απόκρυψή τους από τις Αρχές και την δικαιοσύνη.

³⁵ Είναι χαρακτηριστικό ότι έχουν εντοπιστεί και περιπτώσεις τυμβωρυχίας: «...Ο δημοδιδάσκαλος Μουσιωτίτσας... ώφειλεν 300 δραχμάς τους περιδεύοντας χαλκοποιούς ... κατά τον ισχυρισμόν των τυμβορύχων αυτών , απέθανε, συναποκομίζων εις τον τάφον του 18 χρυσά δόντια και 3 χρυσά δακτυλίδια. Μετά παρέλευσιν χρονικού διαστήματος πληροφορηθέντες οι πιστωταί ... τον θάνατόν του και γνωρίζοντες τον θησαυρόν, τον οποίον ο αποθανών οφειλέτης ... έφερον εντός του στόματός του έσπευσαν εις την Μουσιωτίτσαν, ανέσκαψαν τον τάφον του μίαν πρωίαν, πριν ζυπήση το χωριό, έβγαλαν από το κεφάλι του νεκρού την κάτω σιαγόνα, πράγμα εύκολον, και έτσι μπόρεσαν με μίαν οδοντάγραν να εκριζώσουν κι' από τις δύο σιαγόνες τα 18 χρυσά δόντια ως και τα τρίτα χρυσά δακτυλίδια από τα δακτυλά του...» (εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 9/7/1934, Αρ. 912).

Στ) Επιδιώξεις μέσω του δικαστηρίου: ψευδορκία και ψευδής καταμήνυση.

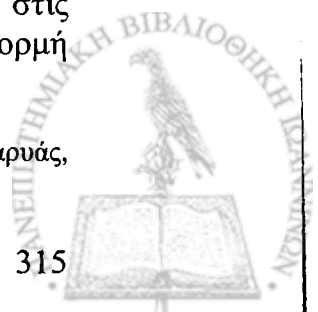
Φθάνοντας στο τελευταίο υποκεφάλαιο της ενότητας για την ποινική πραγματικότητα στην αγροτική ενδοχώρα, θα επικεντρωθούμε σε δύο αδικήματα, τα οποία σχετίζονται αποκλειστικά με την δικαστική διαδικασία. Πρόκειται, βεβαίως, για τις περιπτώσεις ψευδορκίας ή ψευδούς καταμήνυσης¹, οι οποίες αντικατοπτρίζουν τις προσδοκόμενες στοχεύσεις και επιδιώξεις του πολίτη κατά την αντιπαράθεσή του με συνανθρώπους του είτε ακόμη με την δικαιοσύνη και ευρύτερα με το κράτος. Φυσικά, η διάπραξη των συγκεκριμένων παραβάσεων προϋπέθετε κυρίως την ύπαρξη ακροαματικής διαδικασίας σε κάποιο δικαστήριο. Για τον λόγο αυτό, καθώς είναι ευνόητο, οι συγκεκριμένες παραβατικότητες ελάμβαναν χώρα περισσότερο στα αστικά κέντρα, όπου ευρισκόταν και η πλειοψηφία των δικαστηρίων. Αντιθέτως, στην αγροτική ενδοχώρα, ανάλογα περιστατικά εντοπίσαμε μόνον σε περιοχές όπου υπήρχαν ειρηνοδικεία και αστυνομικοί σταθμοί ή σε μεμονωμένες περιπτώσεις ανακριτικών διαδικασιών.

Πράγματι, στην ύπαιθρο του νομού Ιωαννίνων - Θεσπρωτίας οι ψευδορκίες σημειώθηκαν κυρίως σε ειρηνοδικεία και οι ψευδείς καταμήνυσεις σε αστυνομικούς σταθμούς². Εδώ, όμως, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι αυτά τα αδικήματα, τα οποία έλαβαν χώρα στην αγροτική ενδοχώρα, ήταν ποσοτικά λιγότερα από αυτά της πόλης. Επίσης, στοιχείο διαφοροποίησης σε σχέση με την πόλη, αποτελεί η εντοπιότητα των κατηγορουμένων της ενδοχώρας, καθώς στην περίπτωση των γινομένων συμβάντων στα Ιωάννινα, ο τόπος κατοικίας των κατηγορουμένων ήταν η ύπαιθρος. Ουσιαστικά, δηλαδή, επρόκειτο για ένα «εισαγόμενο τεχνητό έγκλημα» για την πόλη των Ιωαννίνων, σε αντίθεση με την ενδοχώρα, όπου είχε γηγενή χαρακτήρα. Στην ίδια κατεύθυνση, ο επηρεασμός της δικαστικής διαδικασίας από τις ψευδορκίες στην πόλη, είναι λογικό να λαμβάνει σοβαρότερες διαστάσεις για την έκβαση των υποθέσεων, καθώς επιχωρίαζαν υψηλότερες βαθμίδες δικαστηρίων απ' ό,τι στην επαρχία, όπου οι παραβάσεις διαπράττονταν σε ειρηνοδικεία ή έστω σε περιφερόμενα Μονομελή Πλημμελειοδικεία. Έτσι, καταλήγουμε σε ένα πρώτο συμπέρασμα, σύμφωνα με το οποίο η ψευδορκία, στην αγροτική ενδοχώρα, δεν είχε την σημασιολογική βαρύτητα για την απόδοση συμπερασμάτων, σε σχέση με παραμέτρους της κοινωνικής διαβίωσης, όπως θα είχε σε ένα αστικό κέντρο.

Παρόλα αυτά, παραμένουν προς διερεύνηση μερικά ερωτήματα, τα οποία σχετίζονται με τις επιδιώξεις των ψευδομαρτύρων αλλά και γενικότερα με τις θεματικές των υποθέσεων, όπου σημειώνονταν οι παραβάσεις. Πέραν όμως αυτών, τα διαθέσιμα στοιχεία είναι ικανά να μας αναδείξουν την συμβολική αλλά και αξιακή σημασία του ψεύδους στις αγροτικές κοινωνίες, ως μία πρακτική επίλυσης ζητημάτων. Παράλληλα, εύκολα θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι το ίδιο το ψέμα μπορούσε να λειτουργήσει ως μία πρακτική αυτοάμυνας ή ακόμη να λάβει το χαρακτήρα της εκδίκησης, στο πλαίσιο διαφόρων προσωπικών αντιθέσεων. Πάντως, η διερεύνηση των υποθέσεων απέδειξε ότι οι ψευδορκίες, στην πλειονότητά τους, παρατηρούνταν σε υποθέσεις αγροτικού και οικονομικού χαρακτήρα. Ταυτόχρονα, όμως, παρά την ενδεχόμενη ανεπαίσθητη σημασιολογικά ανάμειξή τους στις πταισματικές υποθέσεις, οι ψευδορκίες θα μπορούσαν να αποτελέσουν την αφορμή

¹ Για μία θεωρητική προσέγγιση των συγκεκριμένων παραβάσεων βλ. το κεφάλαιο ΙΙΙΙΣΤ.

² Κυρίως πρόκειται για τις περιοχές Παραμυθιάς, Φιλιατών, Μετσόβου, Ζίτσας, Λεπτοκαρυάς, Δελβινακίου, Δωδώνης και Πυρσόγιαννης.

για τη δημιουργία νέων παραβατικών συμπεριφορών και να επηρεάσουν παραπλανητικά τις νομοθετικές διαδικασίες. Συνεπώς, έχει ενδιαφέρον να αντιμετωπίσουμε την ψευδορκία ως μία πηγή για την ανίχνευση των ατομικών και συλλογικών στόχων του κατοίκου της υπαίθρου μέσω του δικαστηρίου και έμμεσα να συνδέσουμε αυτές τις επιζητήσεις με τα κοινωνικοπολιτικά δρώμενα της περιόδου.

Αρχίζουμε με την εξέταση του περιεχομένου των στατιστικών πινάκων και ειδικότερα με τον εντοπισμό των υποθέσεων που εκδικάστηκαν στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο, ανεξαρτήτως της ποινικής εκβάσεώς τους. Συγκεκριμένα, όπως μας πληροφορεί ο ακόλουθος πίνακας (πίν. 28), συνολικά, εντοπίσαμε 106 περιπτώσεις ψευδών καταθέσεων, οι οποίες διαπράχθηκαν, καθ' όλη την μεταβενιζελική περίοδο, στην αγροτική ενδοχώρα. Από αυτές, οι περισσότερες είχαν αθωωτική κατάληξη (59 περιπτώσεις), ενώ μόλις 47 υποθέσεις είχαν καταδικαστική έκβαση για τους ψευδομάρτυρες. Είναι χαρακτηριστικό για την αξιολόγηση των υποθέσεων η σχετικά χαμηλή επιβολή δικαστικής ποινής, τουλάχιστον σε πρωτόδικο επίπεδο. Ειδικότερα, οι κατηγορούμενοι 33 ψευδομαρτυριών καταδικάστηκαν με φυλάκιση έως 1 μήνα, ενώ για 13 υποθέσεις επιβλήθηκαν ποινές με φυλάκιση έως 6 μήνες. Μοναδική υπήρξε η περίπτωση τιμωρίας στην κατηγορία της φυλάκισης έως 1 έτος για ψευδή κατάθεση που σημειώθηκε το 1935³. Όσον αφορά τα συμβάντα, τα οποία εκδικάστηκαν, ανά έτος, παρατηρούμε μία σχετική ισοτιμία μεταξύ των πρώτων τριών ετών (31 περιπτώσεις το 1933, 29 το 1934 και 33 το 1935) και μία ανάλογη τιμή για το 1936 έως και την έναρξη της δικτατορίας του Μεταξά. Από τις επιβεβαιωμένες ψευδορκίες, μέσω της καταδίκης τους, η μεγαλύτερη συχνότητα προσδιορίστηκε το έτος 1934 (16 περιπτώσεις), ενώ την μικρότερη αναλογικά το 1936 με 5 περιπτώσεις (γράφ. 32).

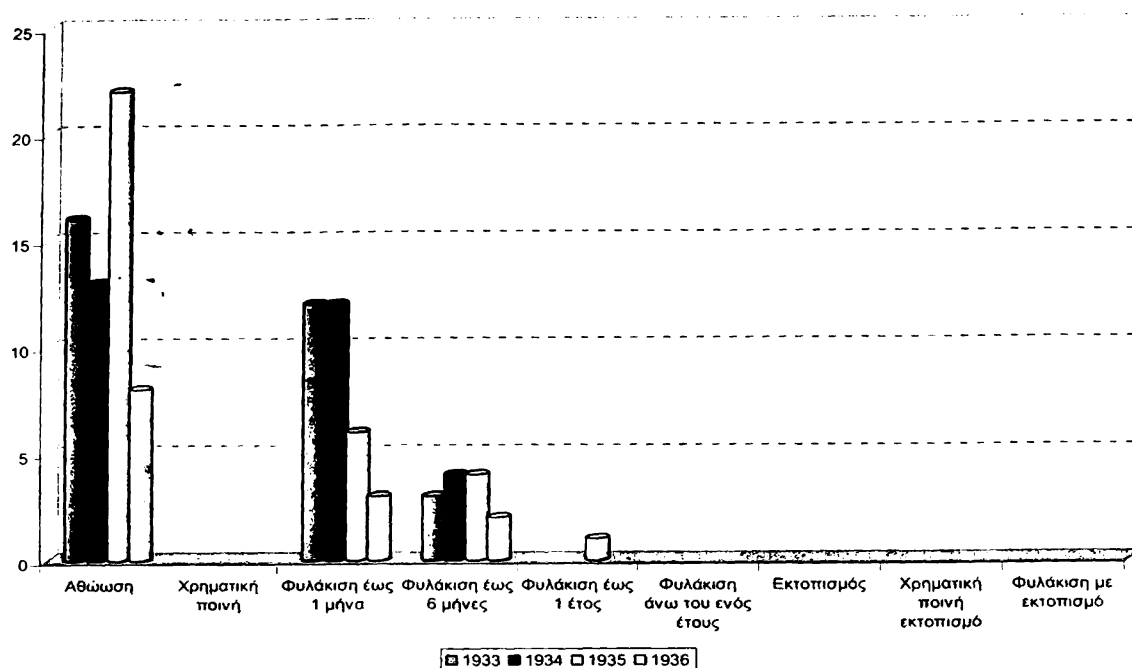
Πίν. 28. «Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης σε βαθμό πλημμελήματος.

Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Αθώωση	16	13	22	8	59
Χρηματική ποινή					
Φυλάκιση έως 1 μήνα	12	12	6	3	33
Φυλάκιση έως 6 μήνες	3	4	4	2	13
Φυλάκιση έως 1 έτος			1		1
Φυλάκιση άνω του ενός έτους					
Εκτοπισμός					
Χρηματική ποινή εκτοπισμό					
Φυλάκιση με εκτοπισμό					
Σύνολο	31	29	33	13	106

³ Πρόκειται για ψευδή καταμήνυση, η οποία έλαβε χώρα το 1935 στην Σιταριά. Το δικαστήριο επέβαλε την ποινή της φυλακίσεως των 7 μηνών στον κατηγορούμενο (Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 715/21-4-1936) (Α.Π.1.).

Γράφ. 33. «Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης σε βαθμό πλημμελήματος.

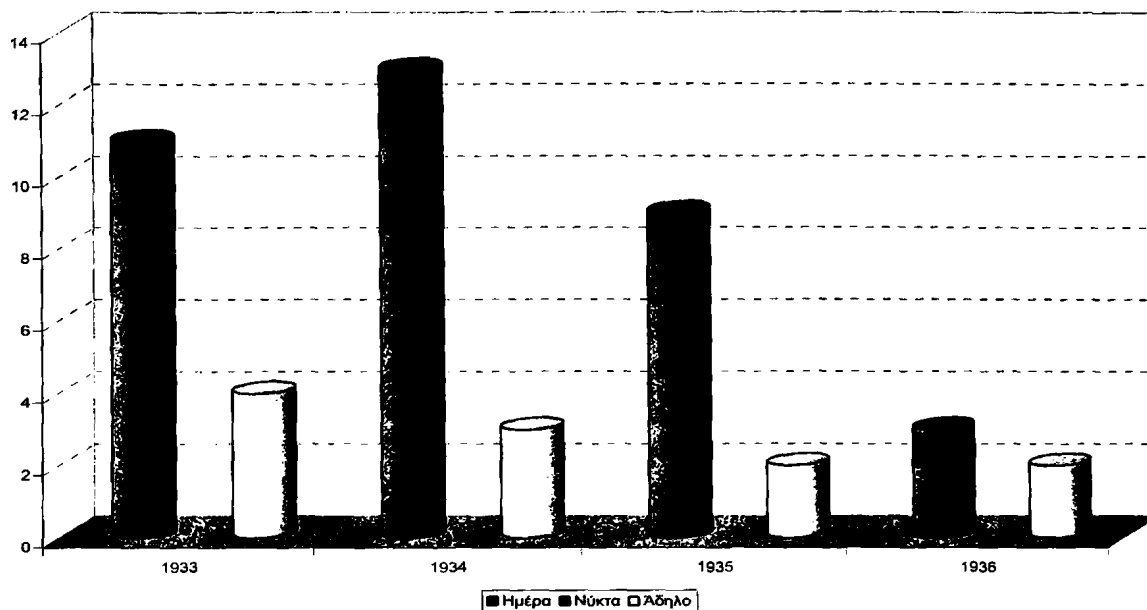

Προχωρώντας στη διερεύνηση των στατιστικών τεκμηρίων, θα ασχοληθούμε και με τον χρόνο τελέσεως των εξεταζόμενων υποθέσεων. Όπως είναι φυσικό, δεν αναμένουμε κάποιο συμβάν να έχει πραγματοποιηθεί κατά την διάρκεια της νύχτας, καθώς οι δικαστικές διαδικασίες πραγματοποιούνται γενικώς κατά τη διάρκεια της ημέρας. Έτσι, κάτι ανάλογο διαπιστώνουμε και στον πίνακά μας (πίν. 29). Από τα προσφερόμενα στοιχεία του πίνακα οι επιβεβαιωμένες ψευδείς καταθέσεις κατά την διάρκεια της ημέρας ανήλθαν σε 36, από το γενικό σύνολο των 47 υποθέσεων. Διακρίνουμε ότι οι περισσότερες ψευδορκίες στην διάρκεια της ημέρας πραγματοποιήθηκαν το έτος 1934 (13 υποθέσεις) και οι λιγότερες το εξεταζόμενο χρονικό υποσύνολο του 1936, πριν την δικτατορία του Μεταξά (3 υποθέσεις). Οι εναπομένουσες υπόλοιπες 11 περιπτώσεις εντάσσονται στην κατηγορία του αδήλου. Από αυτές οι περισσότερες έλαβαν χώρα το 1933 (4 ψευδομαρτυρίες) και ακολούθησαν αναλογικά τα υπόλοιπα τρία συμπεριλαμβανόμενα στην εξέτασή μας έτη. Πάντως, εκτιμάται, ότι και το μεγαλύτερο τμήμα των τελευταίων υποθέσεων πραγματοποιήθηκε κατά την διάρκεια της ημέρας, ενώ μία μικρή επιφύλαξη διατηρούμε για ένα μικρό ποσοστό ψευδομαρτυριών, το οποίο ίσως έλαβε χώρα κατά την διάρκεια της νύχτας σε αστυνομικούς σταθμούς.

Πίν. 29. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου).

Χρόνος	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Ημέρα	11	13	9	3	36
Νύκτα					
Άδηλο	4	3	2	2	11
Σύνολο	15	16	11	5	47

Γράφ. 34. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης σε βαθμό πλημμελήματος.

Μετά λοιπόν από τα ανωτέρω ερχόμαστε τώρα να ερμηνεύσουμε τις συγκεκριμένες συμπεριφορές και να διακρίνουμε τις στοχεύσεις των κατοίκων της υπαίθρου σε σχέση με τις προτεραιότητες στην καθημερινότητά τους. Σε αυτήν την προσπάθεια δεν χρησιμοποιούμε τις εφημερίδες, καθώς αυτές δεν συμπεριέλαβαν στα φύλλα τους σχετικά δημοσιεύματα. Κάτι ανάλογο διαπιστώσαμε και στην περίπτωση της πόλης των Ιωαννίνων, όπου μόλις ένα δημοσίευμα εντοπίσαμε για την ψευδορκία και αυτό υποθετικού χαρακτήρα. Άλλωστε, τα συζητούμενα αδικήματα θεωρούνται ελάσσονος σημασίας και δεν μπορούν να ενταχθούν εύκολα στην λογική των δημοσιευμάτων που σχετίζονται με την καλλιέργεια της κατασταλτικότητας και γενικότερα με την διάδοση των μηνυμάτων που ο τύπος είχε προτάξει στο ύψος του. Συνεπώς, θα περιοριστούμε στα διαθέσιμα βουλεύματα ή τις καταδικαστικές αποφάσεις.

Μία προσεκτικότερη ματιά των δικαστικών ποινών, μας οδηγεί αναπόφευκτα σε μία νέα διάταξη των προσφερομένων πληροφοριών. Συγκεκριμένα, διακρίνουμε ότι η πλειοψηφία των καταδικασθεισών παραβάσεων αλλά και των παραπεμπτικών βουλευμάτων αφορά ψευδορκίες⁴, κυρίως σε πταισματοδικεία και σε ειρηνοδικεία. Ακολουθώς, έπονται οι υποθέσεις των ψευδών καταμήνυσεων⁵, οι οποίες διαπράχθηκαν κυρίως σε αστυνομικούς σταθμούς. Τέλος, καταλήγουμε στην

⁴ Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για το αδίκημα της ψευδορκίας υπ' αριθμ. 1878/7-10-1933, 2319/10-11-1934, 607/24-3-1934, 2195/4-11-1933, 2227/7-11-1933, 1132/2-6-1934, 2037/16-10-1934, 1406/26-6-1934, 1405/26-6-1934, 26/8-1-1935, 1916/5-10-1935, 206/22-1-1935, 933/7-5-1935, 1123/18-5-1935, 1719/11-11-1939, 1118/18-5-1935, 2349/10-11-1936, 611/28-3-1936, 2110/22-10-1935, 2308/7-12-1935, 7/11-1-1936, 8/11-1-1936, 569/24-3-1936, 1807/29-9-1936, 1058/23-5-1935, 1230/19-7-1938 (Α.Π.Ι.).

⁵ Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για το αδίκημα της ψευδούς καταμήνυσης υπ' αριθμ. 1025/22-5-1934, 845/5-5-1934, 1265/12-6-1934, 942/12-5-1936, 518/13-3-1934, 1749/21-9-1935, 1015/11-5-1935, 715/21-4-1936, 1754/26-9-1936, 1780/5-10-1937, 738/25-4-1936, 896/9-5-1936, 1665/17-9-1935, 1294/1-6-1937, 2008/13-10-1934, 2302/7-12-1935 (Α.Π.Ι.).

κατηγοριοποίησή μας με κάποιες μεμονωμένες περιπτώσεις ψευδούς πιστοποίησης⁶. Από αυτές, θα επιμείνουμε ιδιαίτερα στις υποθέσεις ψευδορκίας και ψευδούς καταμήνυσης, καθώς μπορούν να αντικατοπτρίσουν επιτυχέστερα τις επιδιώξεις και την συλλογιστική των κατοίκων της υπαίθρου.

Ειδικότερα, το βασικό σημείο τριβής, ως λογικό, για τους κατοίκους της αγροτικής ενδοχώρας αποτελούν τα αγροτικά ζητήματα της καθημερινότητας. Σε αυτά εντοπίζουμε κυρίως οικονομικά κίνητρα, τα οποία συνδέονται με θέματα βιοπορισμού. Μάλιστα, η συγκεκριμένη ανάγκη, λειτουργούσα, εκ των πραγμάτων, μέσα σε ένα πλαίσιο καχυποψίας και εγχώριας ανταγωνιστικότητας, αποτελούσε την αφορμή για την ανάπτυξη διαφόρων τεχνασμάτων σε βάρος κάποιου άλλου συμπολίτη, με πάντα, ως κίνητρο, το οικονομικό κέρδος. Σε αυτό, ιδιαίτερα, συντελούσαν και τα ευρύτερα συναισθήματα ζηλοτυπίας και εκδίκησης, που το ορεινό περιβάλλον της κλειστής μικροκοινωνίας δημιουργούσε. Επίσης δεν θα αποκλείαμε και τις περιπτώσεις του πολιτικού κινήτρου, εφόσον το καλλιεργούμενο πολιτικό κλίμα πόλωσης υπέθαλπε τέτοιου είδους συμπεριφορές. Έτσι, καταλήγουμε στο σημείο, επί παραδείγματι, κάποιιο «...ως μάρτυρες κατηγορίας ενώπιον του Πταισματοδικείου Φιλιατών εις την κατά του Δ... κ.λπ. κατοίκων Σκουπίστης ποινικήν δίκην επί παρανόμω βροσκή, εν γνώσει ωρκίσθησαν ψευδώς καταθέσαντες ότι ο Δ... ... επροξένησεν ζημίαν εις το χωράφιον του Σ...», ενώ ταύτα ήσαν ψευδή, εκ της ψευδούς δε ταύτης καταθέσεώς των ετιμωρήθη ο, ως άνω, Δ... παρά του, ως άνω Δικαστηρίου εις πρόστιμο δραχμών χιλίων ...»⁷. Στην ίδια λογική κινήτρων εντάσσουμε και την περίπτωση κατηγορουμένου ο οποίος «...εις την προς την Αρχήν, ήτοι τον Σταθμάρχην χωροφυλακής Αγίου Ιωάννου δοθείσαν καταμήνυσιν, απήγγειλε εν γνώσει ψευδή πράγματα ήτοι ότι άγνωστοι του ενέπρησαν την 29 Ιουλίου 1935 την εν Κοτσελιώ αχυροκαλύβην του, εν' ώ πράγματι ενέπρησε ταύτην αυτός τε και ο υιός του ...»⁸.

Όσο προχωρούμε στην εξέταση των τεκμηρίων μας, τόσο αντιλαμβανόμαστε καλύτερα πως η ψευδορκία μπορεί να συνδεθεί με το σύνολο των υπολοίπων παραβατικοτήτων. Δύναται, δηλαδή, να επηρεάσει τη δικαστική εξέλιξη κάθε είδους υποθέσεως και να διαμορφώσει νέα δεδομένα, ανάλογα με τις στοχεύσεις του ψευδορκούντα. Φυσικά, η συχνότητα της εμφανίσεώς της σε εκδικάσεις συγκεκριμένων παραβάσεων, αυτομάτως κατατάσσει τις τελευταίες σε μία ιεραρχία σημασιολογική για τον κάτοικο της υπαίθρου. Εν προκειμένω, διαπιστώσαμε αυτήν την δηλωτική βαρύτητα σε ζητήματα καθημερινότητας αγροτικού χαρακτήρα. Στα ίδια συμπεράσματα, όμως, μπορούμε να προβούμε και για την ληστεία και τις ζωοκλοπές. Η πληθώρα εμφανίσεων των συγκεκριμένων αδικημάτων, αναπόφευκτα, δεν θα μπορούσε να μην ενταχθεί σε αυτό το πλαίσιο προστριβών, που η κοινωνία της αγροτικής ενδοχώρας ευνοούσε και κατ' επέκταση υποδαύλιζε την χρήση του ψέματος. Κάτι, το οποίο, φυσικά, επιφέρει και μία σχετικότητα στην διερεύνηση των δύο παραβατικοτήτων. Το ζητούμενο όμως είναι κατά πόσον αυτή η χρήση του ψεύδους στις εκδικάσεις για ληστεία ή ζωοκλοπή

⁶ Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για το αδίκημα της ψευδούς πιστοποίησης υπ' αριθμ. 1415/15-6-1937, 429/7-3-1936 (Α.Π.Ι.).

⁷ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 536/25-5-1936 (Α.Π.Ι.).

⁸ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1092/14-12-1935 (Α.Π.Ι.). Καθαρά οικονομικό ήταν το κίνητρο και στην περίπτωση του κατηγορουμένου, ο οποίος «...ωρκίσθη νομίμως ψευδώς εν γνώσει επί Δικαστηρίου, ήτοι ενώπιον του Ειρηνοδίκου Παγωνίου, καταθέσας ότι δεν οφείλει τω ως άνω Α... το δι' αγωγής του αιτουμένου ποσόν εκ δραχμών 367.50...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 631/28-6-1935) (Α.Π.Ι.).

συνδέεται με τα κοινωνικά αδιέξοδα της αγροτικής ενδοχώρας, τα οποία έχουμε ήδη εναργώς αναλύσει. Επίσης, κατά πόσον οι ίδιοι οι ληστές ή οι ζωοκλέφτες εντάχθηκαν σε αυτό το πλέγμα τακτικής, εξυπηρετώντας κάθε φορά τις προθέσεις τους και μεταβάλλοντας την εξέλιξη μίας δίκης. Επιπροσθέτως, η παρουσία του αδικήματος μπορεί εύστοχα να αναδείξει και μία έλλειψη εμπιστοσύνης του ψευδομάρτυρα προς τις αστυνομικές και δικαστικές αρχές. Ταυτόχρονα, εκείνο το οποίο θα μπορούσε να δημιουργήσει ερωτηματικά είναι το ενδεχόμενο το ληστρικό κλίμα να είχε επηρεάσει τις ανθρώπινες συμπεριφορές και οι τελευταίες να είχαν ενταχθεί σε μία σχέση αλληλεξάρτησης με αυτό το περιβάλλον που εν τέλει ευνοούσε την ροπή στο ψέμα. Πάνω απ' όλα, όμως, η συγκεκριμένη κατάσταση αντικατοπτρίζει τα διλήμματα μίας αγροτικής κοινωνίας, η οποία ευρίσκει διεξόδους σε παραβατικές συμπεριφορές που στηρίζονται σε διάφορες παραβατικότητες, μεταξύ των οποίων το ψεύδος.

Αυτές τις σκέψεις επιβεβαιώνει για παράδειγμα η περίπτωση του 17χρονου αγρότη από τα Σερβιανά ο οποίος «...ωρκίσθη νομίμως ενώπιόν του [ανακριτικού υπαλλήλου Αστυνομού Αετορράχης], ψευδώς ότι εληστεύθη...»⁹ ή αντιστοίχως του 35χρονου αυτοκινητιστή από την Ελάτη ο οποίος «...εν Ασπραγγέλοις κατεμήνυσε εις την Αρχήν ... ότι τον ελήστευσαν την προηγούμενην, άνθρωποι των οποίων, εγνώριζε την αθωότητα...»¹⁰. Επίσης, ανάλογες συμπεριφορές διακρίναμε και στην περίπτωση των ζωοκλοπών, όπου ο αντίκτυπος του ψέματος μπορούσε να επιφέρει και την εκτόπιση του κατηγορουμένου. Είναι διαφωτιστική ως προς αυτό η περίπτωση του 50χρονου γεωργού από τους Γεωργάνους, ο οποίος «...κατεμήνυσε εις την αρχήν ήτοι εις τον Αστυνόμον Πεντολάκκου ένεκα ζωοκλοπής ενός κριού ... τους ..., των οποίων εγνώριζε την αθωότητα, η δε καταμήνυσής του είναι τοιαύτη, ώστε δύναται να δώση αφορμήν εις ανάκρισιν κατά των καταμηνυθέντων και η καταμηνυθείσα πράξις είναι πλημμέλημα...»¹¹.

⁹ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 385/7-6-1935 (Α.Π.Ι.).

¹⁰ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 569/2-6-1936 (Α.Π.Ι.).

¹¹ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 224/31-3-1935 (Α.Π.Ι.).

3. Ερμηνεύοντας τις στατιστικές: η ανθρωπογεωγραφία της καταστολής

Η ολοκλήρωση της προσέγγισης των παραβάσεων κατά την μεταβενιζελική περίοδο μας παρέχει την ευκαιρία για τη συνολική αποτίμηση των συγκεκριμένων συμπεριφορών καθώς και την εξαγωγή κάποιων γενικών πορισμάτων. Συγκεκριμένα, θα επιμείνουμε στην εξαγωγή συμπερασμάτων, τα οποία σχετίζονται με την ανάπτυξη των ποινικών συμπεριφορών στον αγροτικό χώρο και στην πόλη καθώς και την γεωγραφική ακτίνα αυτών σε σχέση με τον τόπο κατοικίας του παραβάτη. Βεβαίως, σημαντικό ρόλο στην προσέγγισή μας διαδραματίζει και η κοινωνική προέλευση των δραστών, με βάση τις κοινωνικές τάξεις και τις εθνοθρησκευτικές ομάδες. Ο ρόλος των κοινωνικών στερεοτύπων σε αυτήν την προσέγγιση αναδεικνύεται καθοριστικός. Τέλος, θα αποδώσουμε μία έμφυλη διάσταση στην εγκληματικότητα. Για την επίτευξη όλων αυτών, έχουμε ως κύριο ερμηνευτικό εργαλείο τα στατιστικά δεδομένα.

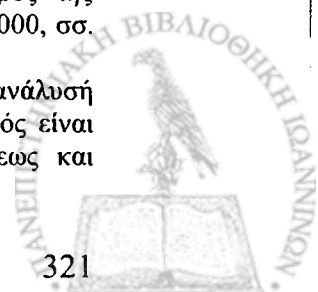
A) Η καταστολή στον αγροτικό χώρο και στην πόλη.

Όπως δηλώνει και ο τίτλος του υποκεφαλαίου, σκοπός μας, εδώ, είναι η αποτίμηση της παραβατικής συμπεριφοράς ως τοπικής πραγματικότητας. Πρόκειται δηλαδή για μία ανάλυση των δεδομένων, με κριτήριο τις γεωγραφικές αλλά και ιστορικές τοπικές πραγματικότητες του χώρου¹. Το εγχείρημα αυτό θα μας αποδώσει άμεσα μία ξεκάθαρη εικόνα για την κατανομή των παραβατικότητων κατά επιμέρους γεωγραφική ενότητα. Παράλληλα, όμως, θα μας προβληματίσει για τις πιθανές ερμηνείες που επιδέχεται αυτή η πραγματικότητα. Ο συσχετισμός παραβατικότητας και γεωγραφικού παράγοντα αποδίδει, κατ' αρχάς, στοιχεία που σχετίζονται με τα οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των υπό εξέταση περιοχών και κατ' επέκταση συμβάλει στην ανάδειξη των υφισταμένων συνθηκών διαβίωσης. Ταυτόχρονα, πεδίο διερεύνησης θα αποτελέσει η πιθανή σχέση ανάμεσα στην συσσώρευση αγροτικού και προσφυγικού πληθυσμού και πως αυτή επηρέασε τις παραβατικές πράξεις.

Προχωρώντας απευθείας στον πρώτο πίνακα, θα επικεντρώσουμε την προσοχή μας στην συχνότητα των τελεσθέντων αξιοποιώνων πράξεων ανά έτος και κατά τόπο τέλεσης. Επιχειρήσαμε την κατανομή των δεδομένων κατά τρεις γεωγραφικές ζώνες, με βάση το πληθυσμιακό κεφάλαιο εκάστης. Ειδικότερα, η πρώτη κατηγορία αφορά την πρωτεύουσα του νομού και μοναδικό αστικό κέντρο της περιοχής, τα Ιωάννινα². Στην δεύτερη κατηγορία εντάξαμε τις κωμοπόλεις ή τα

¹ Βασίλης Νιτσιάκος, «Η ιστορικότητα του τόπου. Χρήσεις και μεταμορφώσεις του φυσικού χώρου σε δύο ορεινές κοινότητες της Βαλκανικής: συγκριτική προσέγγιση», *Ο ορεινός χώρος της Βαλκανικής. Συγκρότηση και Μετασχηματισμοί* (επιμ. Β. Νιτσιάκος - Χ. Κασίμης), Αθήνα 2000, σσ. 201 - 203.

² Σύμφωνα με την απογραφή του 1928, την οποία και λαμβάνουμε υπ' όψη μας κατά την ανάλυσή μας, τα Ιωάννινα διέθεταν 20.485 κατοίκους, ενώ και στην απογραφή του 1940 ο αριθμός είναι περίπου ισότιμος με μία μικρή αύξηση δηλαδή 21.877 κατοίκους (Στοιχεία Συστάσεως και Εξελίξεως των Δήμων και Κοινοτήτων, 19 *Νομός Ιωαννίνων*, Αθήναι 1962, σ. 9).

ημιαστικά κέντρα των οποίων ο πληθυσμός υπερέβαινε τους 2.000 κατοίκους³. Τέλος, στην τρίτη κατηγορία περιλαμβάνονται οι πληθυσμιακές συγκεντρώσεις οι οποίες ευρίσκονται στην αγροτική ενδοχώρα και δεν ξεπερνούσαν πληθυσμιακά τους 2.000 κατοίκους⁴. Φυσικά, προβήκαμε και στον διαχωρισμό μεταξύ των καταδικασθεισών υποθέσεων από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων και μεταξύ των παραπεμπτικών βουλευμάτων σε βαθμό κακουργήματος.

Εστιάζοντας την προσοχή μας στον πίνακα (πίν. 30), θα λέγαμε εξ αρχής ότι, διακρίνουμε, ως ήταν αναμενόμενο, συνάφεια ανάμεσα στις συχνότητες παραβατικότητας και το ανάστημα του πληθυσμού. Από τον συνολικό αριθμό των 1.728 υποθέσεων, που καταφέραμε μέσω των αρχείων να εντοπίσουμε, η πλειοψηφία των παραβατικών πράξεων σημειώθηκε στην αγροτική ενδοχώρα (1.211 περιπτώσεις). Ακολουθεί, πράγμα αναμενόμενο, η πόλη των Ιωαννίνων (423 περιπτώσεις) και έπονται τέλος τα ημιαστικά κέντρα (94 περιπτώσεις). Αυτή η αναλογία των συχνότητων παρατηρείται και στις επιμέρους χρονολογικές κατηγοριοποιήσεις, ενώ επίσης διατηρείται στην κατάτμηση μεταξύ πλημμελημάτων (γράφ. 34) και κακουργημάτων (γράφ. 35). Όσον αφορά την εξέλιξη των υποθέσεων ανά έτος, διαπιστώνουμε μία πτωτική τάση από το 1933 (528 υποθέσεις) έως και τον Ιούλιο του 1936 (271 υποθέσεις). Κάτι, το οποίο, ωστόσο, δεν παρατηρούμε να συμβαίνει απόλυτα στις επιμέρους γεωγραφικές κατηγοριοποιήσεις, όπως για παράδειγμα στην πόλη των Ιωαννίνων, όπου αναλογικά μεγάλος αριθμός πλημμεληματικών υποθέσεων (66) και κακουργηματικών (4) έλαβε χώρα κατά το 1936.

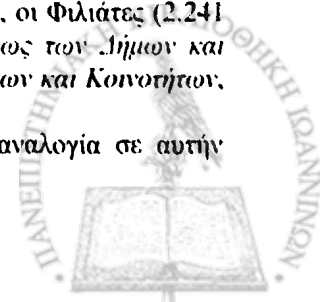
Πίν. 30. Η γεωγραφία της παραβατικότητας το διάστημα 1933 - 1936.

Τόπος τέλεσης Αξιόποινης πράξης	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936 (έως Ιούλιο)	
Ιωάννινα	136 2	123 3	86 3	66 4	423
Άλλες πόλεις / κωμοπόλεις (άνω των 2000 κατοίκων)	20 1	25 1	20 1	25 1	94
Αγροτική ενδοχώρα: ύπαιθρος και χωριά (κάτω των 2000 κατοίκων)	364 5	357 15	279 16	159 16	1211
Σύνολο	528	524	405	271	1728

Εάν θελήσουμε τώρα, να αναλύσουμε τα προσφερόμενα στατιστικά στοιχεία, αναμφισβήτητα, θα υπογραμμίσουμε την αριθμητική υπεροχή των παραβατικών πράξεων οι οποίες σημειώθηκαν στην αγροτική ενδοχώρα. Έχει ενδιαφέρον, ότι περισσότερο από τα 2/3 των υποθέσεων έλαβαν χώρα στην ύπαιθρο (70%), ενώ οι υπόλοιπες δύο κατηγορίες περιορίζονταν σε λιγότερο από το 1/3 του συνόλου. Αποτυπώνεται, λοιπόν, και εδώ η έξαρση ορισμένων παραβατικών συμπεριφορών στην ύπαιθρο και τα χωριά (όπως οι ληστείες, οι ζωοκλοπές ή οι ανθρωποκτονίες), κάτι που περιγράφει τα πολλαπλά και σύνθετα ζητήματα με τα οποία ήσαν αντιμέτωπες οι συγκεκριμένες περιοχές. Πρόκειται για πραγματικότητες συνδεδεμένες με τις ανάγκες επιβίωσης, την κατάσταση ασφυξίας στην εσωτερική αγορά εργασίας και με τον ρόλο ορισμένων κληρονομημένων πρακτικών, στις

³ Τα ημιαστικά κέντρα τα οποία διέθεταν πληθυσμό άνω των 2.000 κατοίκων, σύμφωνα με την απογραφή του 1928 ήταν: τα Πράμαντα (2.344), η Παραμυθιά (2.300 κάτοικοι), οι Φιλιάτες (2.241 κάτοικοι) και το Μέτσοβο (2.156 κάτοικοι) (*Στοιχεία Συστάσεως και Εξελίξεως των Δήμων και Κοινοτήτων, ό. π., σσ. 409, 575 και Στοιχεία Συστάσεως και Εξελίξεως των Δήμων και Κοινοτήτων, 17 Νομός Θεσσαλονίκης, Αθήναι 1962, σσ. 68, 139*).

⁴ Αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει την πλειοψηφία των περιοχών και κατ' αναλογία σε αυτήν αντιστοιχεί ο μεγαλύτερος πληθυσμός.

οποίες οι κάτοικοι προσάρμοζαν (μέσω της παραβατικότητας) την καθημερινότητά τους⁵.

Βέβαια, και το αντίστοιχο μέγεθος για την πόλη των Ιωαννίνων (423 περιπτώσεις) ουσιαστικά αποτελεί μία αναλογία των τελεσθέντων στην ενδοχώρα παραβάσεων και φανερώνει μία αλληλεξάρτηση. Βασική παράμετρος στην οποία εδράζεται η ανάλυσή μας είναι η εισροή πληθυσμού στα Ιωάννινα από την ενδοχώρα και αλλαχού. Κάτι, που έμμεσα, έστω, παραπέμπει στο γεγονός ότι η αστική ανάπτυξη στην Ελλάδα κατά τα έτη 1922 - 1940 συνδυάστηκε με την αγροτική μεταρρύθμιση⁶. Όπως και ο Βεργόπουλος υποστηρίζει, ο ριζοσπαστικός χαρακτήρας της αγροτικής μεταρρύθμισης συνέβαλε στην αύξουσα κοινωνική συμπίεση της αγροτικής εργασίας (μέσω της εξαιρετικής κατάταξης του καλλιεργουμένου εδάφους) και επέτυχε την ενσωμάτωση αυτής στις ανάγκες της καπιταλιστικής ανάπτυξης, ενώ ωφέλησε και την εκβιομηχάνιση της χώρας κατά το Μεσοπόλεμο⁷. Παράλληλα, οι γενικές οικονομικοκοινωνικές συνθήκες μεταξύ πόλης και υπαίθρου⁸, δεν παρουσίαζαν σημαντικές διαφορές και ο χαρακτήρας του πληθυσμού, ιδιαίτερα στην Ήπειρο, παρέμενε αγροτικός⁹. Εξάλλου, παρά την διαφορετική κατανομή ρυθμών ανάμεσα στην πόλη και τα χωριά, πάντοτε ανευρίσκουμε σε αμφοτέρους τους χώρους ορισμένες κοινές σταθερές¹⁰. Ο Μ. Κοκολάκης, επικεντρώνοντας στο ζήτημα, κάνει λόγο για στασιμότητα του αστικού πληθυσμού στην Ήπειρο, ενώ σημειώνει ότι κατά την διάρκεια του 19ου αιώνα αυτή η σχετική υπανάπτυξη των πόλεων, αντί να εξαλείφεται, γινόταν όλο και εντονότερη¹¹. Η συνεχιζόμενη μείωση του μουσουλμανικού πληθυσμού, που αποτελούσε μέχρι τότε την πλειοψηφία στις περισσότερες πόλεις (π.χ. Αργυρόκαστρο, Λιμπόχοβο), συνέβαλε σημαντικά σε αυτό. Για τα Ιωάννινα, υιοθετούμε και τον ισχυρισμό περί χαμηλής γεννητικότητας (ή υψηλής

⁵ Άλκης Ρήγος, *Η Β' Ελληνική Δημοκρατία 1924 - 1935, κοινωνικές διαστάσεις της πολιτικής σκηνής*, Αθήνα 1999, σσ. 38 - 43.

⁶ Κωνσταντίνος Βεργόπουλος, «Η ελληνική οικονομία από το 1926 ως το 1935», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΕ', Αθήνα 2000, σσ. 331 - 332. Βεβαίως η ίδια η αστική εξέλιξη επιφέρει και σχετικές κοινωνικές διαφοροποιήσεις (Γ. Τσουγιόπουλος, *Το ελληνικό αστικό κέντρο*, Αθήνα 1984, σ. 27).

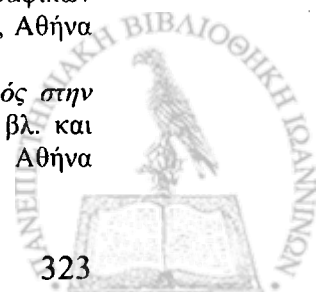
⁷ Κωνσταντίνος Βεργόπουλος, *Το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα - το πρόβλημα της κοινωνικής ενσωμάτωσης της γεωργίας*, Αθήνα 1975, σσ. 155- 175. Για μία θεωρητική προσέγγιση στις θέσεις του Βεργόπουλου για το αγροτικό ζήτημα βλ. Νίκος Μουζέλης, *Νεοελληνική κοινωνία, όψεις υπανάπτυξης*, Αθήνα 1978, σσ. 186 - 209. Επίσης για μία ολοκληρωμένη σύνοψη της πολιτικής γης και ευρύτερα του αγροτικού ζητήματος στον ελληνικό χώρο κατά τον Μεσοπόλεμο βλ. Δημήτρης Ρόκος, «Η έγγεια διάρθρωση στην Ελλάδα, Αιτία, Προβλήματα, Προοπτικές», *Ο Αγροτικός κόσμος στον Μεσογειακό χώρο* (Πρακτικά ελληνογαλλικού Συνεδρίου), Αθήνα 1988, σσ. 585 - 591.

⁸ Για μία γενική και συγκριτική θεώρηση των επικρατούσων συνθηκών μεταξύ πόλης και υπαίθρου βλ. Αλέκα Καραδήμου - Γερολύμπου, «Πόλεις και υπαίθρος», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Ο Μεσοπόλεμος 1922 - 1940* (επιμ. Χρήστος Χατζηιωσήφ), Αθήνα 2002, σσ. 59 - 69, 87 - 93.

⁹ Ο Ιωάννης Λαμπρίδης μέσω των έργων του μας παρέχει σαφείς πληροφορίες και διαπιστώσεις για την φυσιογνωμία και τις μετακινήσεις του Ηπειρωτικού πληθυσμού καθ' όλο τον 19ο αιώνα (Ιωάννης Λαμπρίδης, *Ηπειρωτικά Αγαθοεργήματα και άλλα δημοσιεύματα*, τόμ. Α', Ιωάννινα 1971 και ο ίδιος, *Ηπειρωτικά Μελετήματα*, τόμ. Β', Ιωάννινα 1971).

¹⁰ Μ. Τομαρά - Σιδέρη, «Η διαφοροποίηση του αστικού χώρου στο πεδίο των δημογραφικών συμπεριφορών», *Νεοελληνική Πόλη, οθωμανικές κληρονομίες και Ελληνικό κράτος*, τόμ. Β', Αθήνα 1985, σσ. 483 - 486.

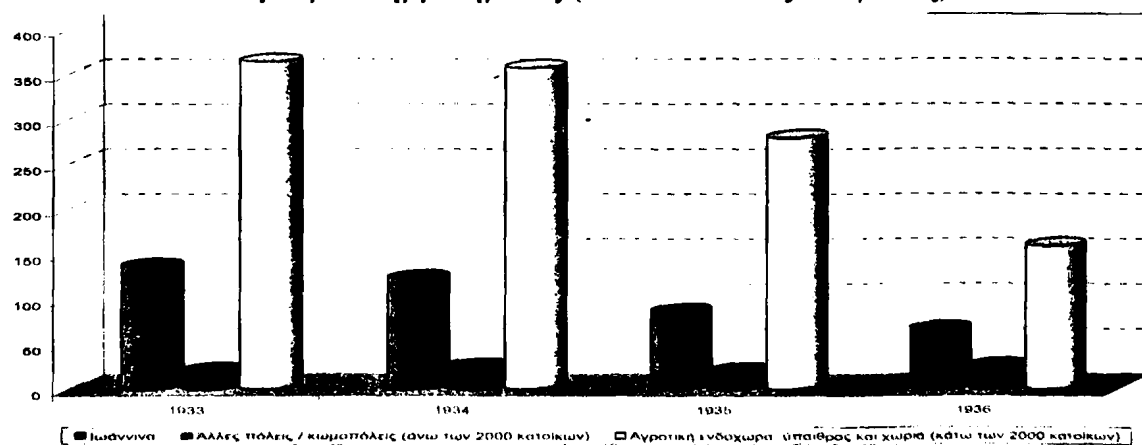
¹¹ Μιχάλης Κοκολάκης, *Το ύστερο Γιαννιώτικο Πασαλίκι, Χώρος, διοίκηση και πληθυσμός στην Τουρκοκρατούμενη Ήπειρο (1820 - 1913)*, Αθήνα 2003, σσ. 334 - 341. Επίσης σχετικά βλ. και Μιχάλης Κοκολάκης, «Δημογραφικές εξελίξεις στην Ήπειρο, 1830 - 1910», *Ιστορ* (6), Αθήνα Δεκέμβριος 1993, σσ. 121 - 142.

θησιμότητας), αν και η πόλη δέχθηκε κύμα αστυφιλίας¹². Ωστόσο, η φυσική απομόνωση και το φράγμα των συμπαγών ορεινών όγκων της Ηπείρου δυσκόλευαν την γοργή πολιτιστική επιρροή των αστικών κέντρων και κατ' επέκταση διευκόλυναν στην διατήρηση του αγροτικού χαρακτήρα του πληθυσμού¹³.

Στην περίπτωση μας, πάντως, ο αγροτικός κόσμος της υπαίθρου, ο οποίος δεν μπόρεσε να διαιωνίσει την παρουσία του στο χωριό, εξαιτίας των οικονομικών δυσχερειών και των συνθηκών ανασφάλειας¹⁴, τροφοδότησε κατά πολύ τα στρώματα των πενήτων της πόλης ή έστω προσέφερε χαμηλής ποιότητας δυναμικό εργασίας¹⁵. Βεβαίως, το φαινόμενο της αποδημίας στην Ηπειρωτική ενδοχώρα σημείωνε ένταση από τον 19ο αιώνα, χωρίς, όμως, η έξαρσή του να σχετίζεται πάντοτε με το καθαυτό βιοτικό επίπεδο και την φτώχεια. Στην ίδια κατεύθυνση τονίζουμε ότι η πλειοψηφία του πληθυσμού των Ιωαννίνων το 1928 δεν ήταν γηγενής (το 14,5 % ήταν πρόσφυγες και το 37,8 % μετακινούμενοι), ενώ σε όλη την Ήπειρο το 44,1 % του πληθυσμού γεννήθηκε εκτός της πόλεως που διέμενε¹⁶. Εμμένουμε, δηλαδή, στην άποψή μας περί εισροής πληθυσμού στα Ιωάννινα, ενώ συνυπολογίζουμε και την εγκατάσταση στην Ήπειρο συνολικά 8.179 προσφύγων, ποσοστό που αντιστοιχεί στο 3% του συνολικού πληθυσμού, από τους οποίους η πλειοψηφία ήταν αγρότες¹⁷. Κατ' αναλογία, λοιπόν, με την πληθυσμιακή εξέλιξη και τα οικονομικοκοινωνικά χαρακτηριστικά του τόπου, αναφαίνεται μία αλληλεξάρτηση και μία αντιστοιχία στην εμφάνιση των εγκληματικών συμπεριφορών, με τις διαφορές να εντοπίζονται κυρίως στην μορφή των παραβάσεων, οι οποίες, ως λογικό, προσαρμόζονταν στις ιδιαιτερότητες της περιοχής.

Γράφ. 35. Η γεωγραφία της παραβατικότητας το διάστημα 1933 - 1936 σε βαθμό πλημμελήματος (καταδικαστικές αποφάσεις).

¹² Μιχάλης Κοκολάκης, *ό. π.*, 338, 342 - 345.

¹³ Βάσω Δ. Ψμούλη, *Σούλι και Σουλιότες*, Αθήνα 1998, σσ. 19 - 27.

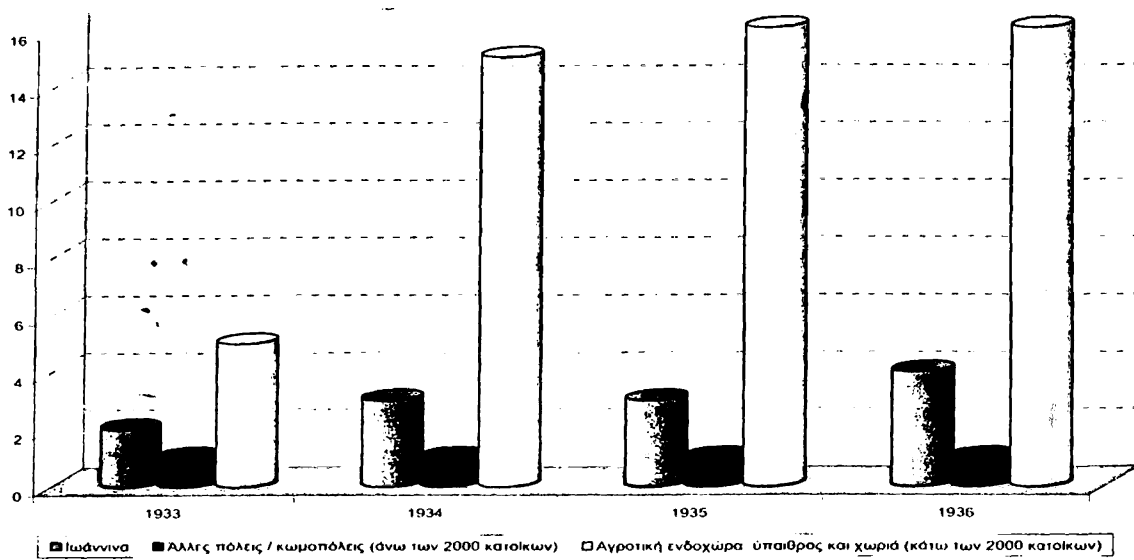
¹⁴ Γεώργιος Σ. Πλουμίδης, «Ο Ελληνισμός της Ηπείρου στις παραμονές της απελευθέρωσής του (1905 περ. - 1912)», *Λιοδάνη*, τόμ. ΣΤ', Ιωάννινα 1977, σσ. 358 - 363.

¹⁵ Βασίλης Παναγιωτόπουλος, «Αγροτική έξοδος και σχηματισμός της εργατικής δύναμης», *Νεοελληνική Πόλη, οθωμανικές κληρονομίες και Ελληνικό κράτος*, τόμ. Β', Αθήνα 1985, σσ. 530 - 531, ο ίδιος, «Η βιομηχανική επανάσταση και η Ελλάδα», *Εκσυγχρονισμός και βιομηχανική επανάσταση στα Βαλκάνια τον 19ο αιώνα*, Αθήνα 1980, σσ. 216 - 235.

¹⁶ Bernard Kayser, *Ανθρωπογεωγραφία της Ελλάδος*, (μτφ. Τ. Τσαβέα - Μ. Μερακλή), Αθήνα 1968, σ. 32 - 34.

¹⁷ Μαργαρίτα Δρίτσα, *Βιομηχανία και Τράπεζες στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου*, Αθήνα 1990, σσ. 306 - 309. Επίσης για την ένταξη των προσφύγων στην περιοχή των Ιωαννίνων βλ. την μελέτη: Μαριάννα Δ. Χριστοπούλου, «Η ένταξη των προσφύγων στην περιοχή των Ιωαννίνων (1922 - 1930)», *Ηπειρωτικά Χρονικά* τόμ. 38 (2004), Ιωάννινα, σσ. 213 - 237.

Γράφ. 36. Η γεωγραφία της παραβατικότητας το διάστημα 1933 - 1936 σε βαθμό κακουργήματος (παραπεμπτικά βουλεύματα).

Βεβαίως, η ανωτέρω διαπίστωση δεν μπορεί παρά να έχει έναν σαφή αλλά γενικό χαρακτήρα για την γεωγραφία της παραβατικότητας στην εξεταζόμενη περιοχή. Για τον λόγο αυτό επιλέξαμε να διευρύνουμε τους προβληματισμούς μας και να θέσουμε ερωτήματα που αφορούν στη συσχέτιση των δεδομένων μεταξύ αγροτικού και αστικού χώρου. Έχει ενδιαφέρον, όχι μόνον να προσδιορίσουμε την αναλογία εντοπιότητας μεταξύ του τόπου κατοικίας του δράστη και του τόπου τελέσεως της παράβασης αλλά και να εξειδικεύσουμε τον προβληματισμό μας τόσο ανά έτος, όσο και κατά δικαστική βαθμίδα (πλημμέλημα ή κακούργημα). Φυσικά, σε αυτά, έρχεται να προστεθεί και η τριπλή δημογραφική κατηγοριοποίηση των περιοχών, η οποία αφορά τα Ιωάννινα, τις ημιαστικές περιοχές άνω των 2.000 κατοίκων και τις πληθυσμιακές συγκεντρώσεις κάτω των 2.000 κατοίκων.

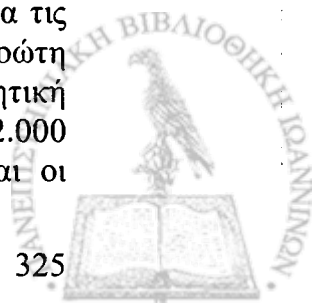
Όλες αυτές τις παραμέτρους τις ενσωματώσαμε στον επόμενο πίνακα (πίν. 31), στον οποίο εκθέσαμε, συνολικά, 1.712 παραβατικές πράξεις. Αυτήν την φορά

Πίν. 31 Αγροτικός - αστικός χώρος: συσχέτιση των δεδομένων το διάστημα 1933 - 1936

Τόπος κατ/γής δράστη	Τόπος τελέσεως αδικήματος / Συγγόητες															Σύνολο
	Ιωάννινα					Άλλες πόλεις / κομποπόλεις (άνω των 2000 κατοίκων)					Αγροτική ενδοχώρα: ύπαιθρος και χωριά (κάτω των 2000 κατοίκων)					
	1933	1934	1935	1936	Μ. Σ.	1933	1934	1935	1936	Μ. Σ.	1933	1934	1935	1936	Μ. Σ.	
Ιωάννινα	93	81	51	44	280	2	2			4	6	5	2	1	14	298
Άλλες πόλεις / κομποπόλεις (άνω των 2000 κατ.)	1	1	5	1	8	17	17	16	22	76			2	4	6	90
Χωριά (κάτω των 2000 κατ.)	36	36	30	16	122	1	6	4	3	14	356	351	277	156	1188	1328
Σύνολο	133	123	89	65	410	21	26	21	26	94	366	369	297	176	1208	1712

(απόλυτα μεγέθη)

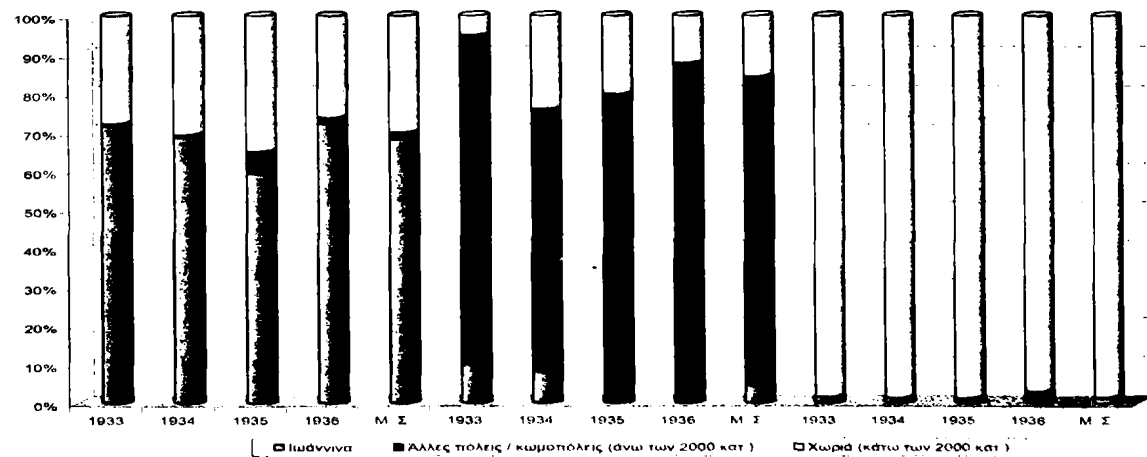
το συνολικό αριθμητικό μέγεθος είναι μόλις μικρότερο από τον προηγούμενο πίνακα (πίν. 30), εξαιτίας του γεγονότος ότι, τώρα, επιλέξαμε τις υποθέσεις για τις οποίες δηλώνεται (στις πηγές) με σαφήνεια ο τόπος κατοικίας του δράστη. Η πρώτη αίσθηση, την οποία αποκομίζουμε από τον στατιστικό πίνακα, είναι η αριθμητική υπεροχή των παραβατών, οι οποίοι κατάγονταν από χωριά κάτω των 2.000 κατοίκων (1.328 υποθέσεις). Ακολούθως, με πολύ μεγάλη διαφορά έπονται οι

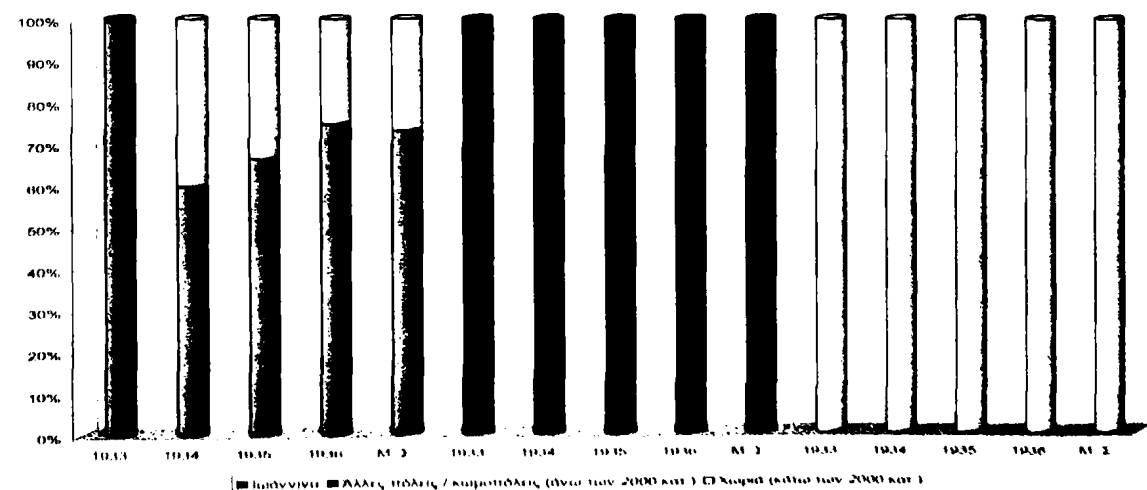
κάτοικοι των Ιωαννίνων (298 υποθέσεις) και τέλος των κωμοπόλεων (90 υποθέσεις). Αυτή η πραγματικότητα, θα λέγαμε ότι, ευρίσκεται σε απόλυτη αρμονία με την πρωταρχική διαπίστωσή μας, περί τελέσεως των περισσότερων παραβατικών πράξεων στην ύπαιθρο.

Διερευνώντας ξεχωριστά, τώρα, την παραβατική δράση των κατοίκων που αναλογούν στις τρεις κατηγορίες, εντοπίζουμε έναν ανάλογο συσχετισμό μεταξύ αυτών. Ειδικότερα, σε καθολική πλειοψηφία, οι παραβατικές πράξεις από κατοίκους των Ιωαννίνων πραγματοποιήθηκαν εντός της πόλεως (280 υποθέσεις). Αντίστοιχα, οι παραβατικές πράξεις από κατοίκους κωμοπόλεων έλαβαν χώρα στον τόπο της διαμονής τους (76 περιπτώσεις), ενώ οι παραβατικότητες προερχόμενες από κατοίκους της αγροτικής ενδοχώρας πραγματοποιήθηκαν επίσης στην ίδια περιοχή (1.188 περιπτώσεις). Θα λέγαμε, ότι η ίδια αναλογία υπερισχύει τόσο στην (έστω, ευρεία) περίπτωση των κακουργηματικών (γράφ. 37) όσο και των πλημμεληματικών (γράφ. 36) υποθέσεων. Από τις τρεις, όμως, κατηγοριοποιήσεις θα επιμείνουμε λίγο περισσότερο στην περίπτωση των κατοίκων της αγροτικής ενδοχώρας. Σε αυτούς εντοπίζουμε ένα σημαντικό ποσοστό υποθέσεων, τις οποίες έχουν πραγματοποιήσει πέραν της περιοχής τους. Για παράδειγμα, οι 122 παραβατικές πράξεις, οι οποίες έλαβαν χώρα στην πόλη των Ιωαννίνων, δεικνύουν, αναμφισβήτητα, μία κινητικότητα του πληθυσμού.

Γράφ. 37. Αγροτικός - αστικός χώρος: συσχέτιση των δεδομένων το διάστημα 1933 - 1936 σε βαθμό πλημμελήματος (καταδικαστικές αποφάσεις).

Γράφ. 38. Αγροτικός - αστικός χώρος: συσχέτιση των δεδομένων το διάστημα 1933 - 1936 σε βαθμό κακουργήματος (παραπεμπτικά βουλεύματα).

Προσπαθώντας, τώρα, να ερμηνεύσουμε τα δεδομένα του πίνακα εμμένουμε στην σαφή ένδειξη περί αριθμητικής υπεροχής της παραβατικότητας των κατοίκων της αγροτικής ενδοχώρας, σε παραβάσεις όχι μόνον στον δικό τους χώρο αλλά και στην πόλη των Ιωαννίνων. Στοιχείο, το οποίο συμβαδίζει με την πληθυσμιακή κινητικότητα, γεωγραφική και κοινωνική¹⁸, που γνωρίζει η ελληνική επικράτεια κατά την συγκεκριμένη περίοδο. Ήδη, από τα τέλη του 19ου αιώνα έχει σημειωθεί αύξηση της εισροής πληθυσμού προς τα αστικά κέντρα, με ανάλογη μείωση του δημογραφικού κεφαλαίου στην αγροτική ενδοχώρα¹⁹. Έτσι, στο πλαίσιο των πληθυσμιακών ανακατατάξεων, η συντελούμενη μεταμόρφωση των αστικών τοπίων και της υπαίθρου²⁰ αλλά και οι ήδη προαναφερθείσες δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης έπικούρησαν, μεταξύ των άλλων, και στην μεταφορά παραβατικότητας από την υπαίθρο στην πόλη. Μάλιστα, από το 1922 και εξής η εισροή των προσφύγων²¹, η διαμάχη μεταξύ νεήλυδων και γηγενών²², καθώς και η ύφεση του μεταναστευτικού ρεύματος προς την Αμερική²³ λειτούργησαν επιβαρυντικά προς αυτήν την κατεύθυνση. Προκαλώντας, δηλαδή, αύξηση της προσφοράς εργασίας και της ανεργίας και, εκ των πραγμάτων, γενικευμένη συμπίεση των μισθών²⁴. Αντίστοιχα, στον αγροτικό τομέα καθοριστική υπήρξε η παρακμή της ημινομαδικής κτηνοτροφίας²⁵ και η κρίση στην «οικονομία του καπνού»²⁶, με μείωση των σχετικών προσόδων. Συνεπώς, εύκολα, θα μπορούσαν να αναζητηθούν αιτιάσεις, οι οποίες σχετίζονται με την κοινωνική σύνθεση του πληθυσμού, τις δημογραφικές ανακατατάξεις, τις κοινωνικές αντιπαραθέσεις και τις οικονομικές μεταλλαγές.

¹⁸ Δ. Γ. Τσαούσης, *Κοινωνική Δημογραφία*, Αθήνα 1986, σσ. 115 - 121.

¹⁹ Κώστας Κόμης, *Νησιωτικά, πληθυσμιακές μετακινήσεις, δημογραφικές ανακατατάξεις και οικονομικές διαμορφώσεις*, Ιωάννινα 2004, σσ. 69 - 70, Δ. Γ. Τσαούσης, *Μορφολογία της νεοελληνικής κοινωνίας*, Αθήνα 1971 και Δ. Κ. Ψυχογιός, «Συμβολή στη μελέτη των δημογραφικών φαινομένων του 19ου αιώνα», *ΕΚΕ* τεύχ. 63 (1986), σσ. 133 - 200.

²⁰ Βίκα Δ. Γκιζελή, *Κοινωνικοί Μετασχηματισμοί και προέλευση της κοινωνικής κατοικίας στην Ελλάδα (1920 - 1930)*, Αθήνα 1984.

²¹ Χρήστος Χατζηιωσήφ, «Το προσφυγικό σοκ, οι σταθερές και οι μεταβολές της ελληνικής οικονομίας», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Ο Μεσοπόλεμος 1922 - 1940* (επιμ. Χρήστος Χατζηιωσήφ), Αθήνα 2002, σ. 9 - 57, Νίκος Γ. Σβορώνος, *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*, Αθήνα 1994, σσ. 122 - 126, Άλκης Ρήγος, *Τα κρίσιμα χρόνια*, τόμ. Α', 1922 - 1935, Αθήνα 1995, σσ. 33 - 34, Κώστας Κωστής, *Αγροτική οικονομία και Γεωργική Τράπεζα, Όψεις της ελληνικής οικονομίας στο Μεσοπόλεμο (1919 - 1928)*, Αθήνα 1987, σσ. 62 - 65, Κώστας Κόμης, *Νησιωτικά, πληθυσμιακές μετακινήσεις, δημογραφικές ανακατατάξεις και οικονομικές διαμορφώσεις*, ό. π., σ. 80, Αντώνης Λιάκος, *Εργασία και πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου*, Αθήνα 1993, σσ. 31 - 34, Σήλια Νικολαΐδου, *Η κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου*, Αθήνα 1993, σσ. 102 - 106, Μαργαρίτα Δρίτσα, «Πολιτικές και οικονομικές όψεις του προσφυγικού προβλήματος», *Συμπόσιο για τον Ελευθέριο Βενιζέλο*, Αθήνα 1988, σσ. 133 - 139. Για την εργατική δύναμη των προσφύγων βλ. Λήδα Παπαστεφανάκη, «Άνδρες, γυναίκες, παιδιά και παιδίσκai...» *Εργασία και τεχνολογία στην ελληνική κλωστοϋφαντουργία. Η βιομηχανία Ρετινά στον Πειραιά (1872 - 1940)*, Διδακτορική Διατριβή, τόμ. Β', Αθήνα 2002, σσ. 280 - 288.

²² Λ. Λεοντίδου, *Πόλεις της σιωπής. Εργατικός εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά, 1909 - 1940*, Αθήνα 1989, σ. 161.

²³ Ιωάννης Κ. Χασιώτης, *Επισκόπηση της ιστορίας της νεοελληνικής διασποράς*, Θεσσαλονίκη 1993, σσ. 110 - 112.

²⁴ Κωνσταντίνος Βεργόπουλος, «Η ελληνική οικονομία από το 1926 ως το 1935», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΕ', Αθήνα 2000, σσ. 341 - 342.

²⁵ Π. Α. Δεκάζος, *Το κτηνοτροφικό ζήτημα της Ελλάδος*, Αθήνα 1940, σ. 15.

²⁶ Θεόδωρος Διον. Σακελλαρόπουλος, *Οικονομία, κοινωνία, κράτος στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου*, Αθήνα 1991, σ. 40, Σωκράτης Δ. Πετμεζάς, «Αγροτική οικονομία», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Ο Μεσοπόλεμος 1922 - 1940* (επιμ. Χρήστος Χατζηιωσήφ), Αθήνα 2002, σσ. 219 - 222. Για μία γενικότερη θεώρηση βλ. την μελέτη εποχής Α. Μάντζαρης, *Τα καπνά μας*, Αθήνα 1929.

Πέραν όμως αυτών, μέσω του πίνακα αναδεικνύεται και μία άλλη παράμετρος της ανθρωπογεωγραφίας της καταστολής. Η αριθμητική υπεροχή των δραστών από την αγροτική ενδοχώρα φανερώνει και την κατασταλτική τάση ή τις προθέσεις των Αρχών. Εμφανίζεται, ενδεχομένως, ένα κλίμα ενοχοποίησης του αγροτικού πληθυσμού σε συνδυασμό με τις σαφείς προθέσεις για τον έλεγχο του, κάτι που συμβαίνει από την εποχή της ληστείας. Από την άλλη πλευρά, όμως, παρουσιάζεται και μία ανεπάρκεια αντιμετώπισης των προκυπτουσών καταστάσεων από την ίδια πληθυσμιακή ομάδα. Έμμεσα, λοιπόν, διακρίνεται η αναμενομένη υπεροχή του παραβάτη - κατοίκου της πόλης στην διευθέτηση των δικαστικών υποθέσεων, μέσω διαφόρων μηχανισμών στην πόλη, στους οποίους ο αγροτικός πληθυσμός δεν μπορούσε να έχει πρόσβαση.

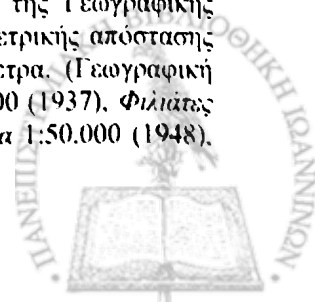
Συνεχίζοντας την προσέγγιση της καταστολής στον αγροτικό χώρο και την πόλη θα θίξουμε και μία τρίτη σχετική παράμετρο. Πρόκειται για την γεωγραφική ακτίνα της παραβατικής δραστηριότητας, σε σχέση με την ωρολογιακή απόσταση μεταξύ του τόπου κατοικίας του δράστη και του τόπου τελέσεως της αξιόποινης πράξης. Ο επόμενος πίνακας²⁷ (πίν. 32), ο οποίος πραγματεύεται 1.742 υποθέσεις περιλαμβάνει προς ανάλυση τρεις κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία αφορά τις περιπτώσεις κατά τις οποίες η τέλεση της αξιόποινης πράξης πραγματοποιείται εντός του τόπου κατοικίας του παραβάτη. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τις υποθέσεις, στις οποίες η απόσταση κατοικίας δράστη και τελέσεως αξιόποινης πράξης ευρίσκεται στο χρονικό περιθώριο της μίας ώρας και τέλος η τρίτη κατηγορία αφορά τις παραβατικές δραστηριότητες μεγάλων αποστάσεων, άνω της μίας ώρας.

Πιν. 32. Γεωγραφική ακτίνα παραβατικής δραστηριότητας το διάστημα 1933 - 1936.

Απόσταση τόπου κατοικίας δράστη - τελέσεως αξιόπ. πράξης	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936 (έως Ιούλιο)	
Εντός τόπου κατοικίας δράστη	368 7	365 7	280 16	209 17	1269
Απόσταση έως μία ώρα πεζή	8	6	9	4	27
Δραστηριότητα μεγάλων αποστάσεων (άνω της μίας ώρας)	139 2	122 11	98 4	43 4	423
Σύνολο	524	511	407	277	1719

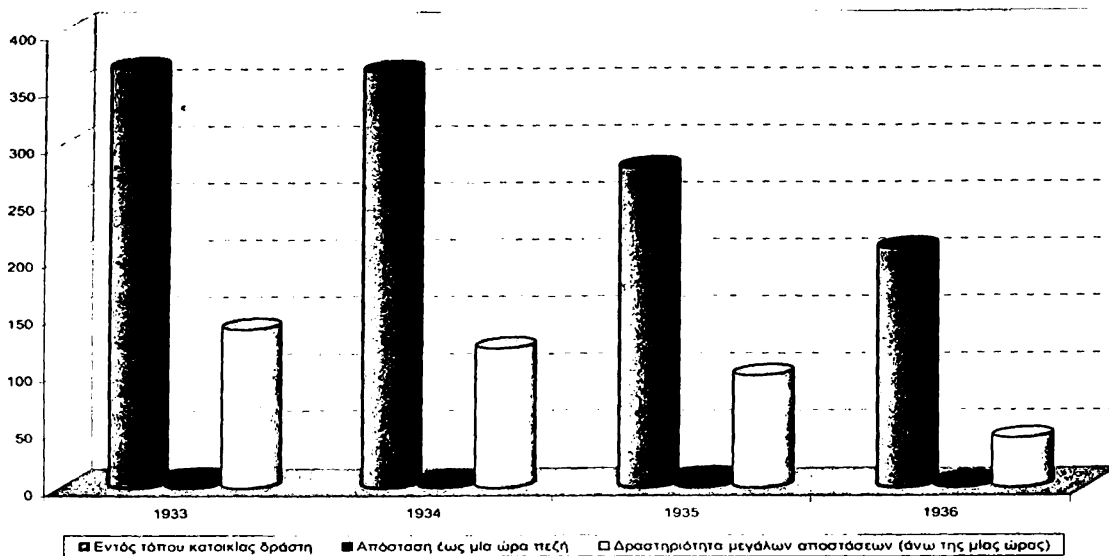
Ανεξάρτητα από τον τόπο που οι υποθέσεις έχουν διαπραχθεί, αγροτικό ή αστικό, διακρίνουμε μία υπεροχή, σε συχνότητα, της πρώτης κατηγορίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα $\frac{3}{4}$ των παραβατικών πράξεων (1.269 υποθέσεις) είχαν διαπραχθεί εντός του τόπου κατοικίας του δράστη. Το υπόλοιπο $\frac{1}{4}$ (423 υποθέσεις) έλαβε χώρα σε απόσταση μεγαλύτερη της μίας ώρας, ενώ μηδαμινή καταγράφηκε η κατηγορία της απόστασης έως μία ώρα πεζή (27 περιπτώσεις). Τις ίδιες αναλογίες διαπιστώνουμε και κατά την, ανά χρονολογία, αναλυτική εξέταση των δεδομένων. Η μοναδική διαφοροποίηση αφορά όλες τις περιπτώσεις των εκδοθέντων βουλευμάτων σε βαθμό κακουργήματος και ιδιαιτέρως για πράξεις που διαπράχθηκαν το 1934 (γράφ. 39). Συγκεκριμένα, διαπιστώσαμε ότι στις 11 από τις 18 υποθέσεις οι δράστες μετακινήθηκαν σε απόσταση μεγαλύτερης της μίας ώρας.

²⁷ Σημειώνουμε ότι η κατάρτιση του συγκεκριμένου πίνακα ήταν ιδιαίτερα επίπονη και πολύχρονη, εξαιτίας του ότι για κάθε μία υπόθεση ξεχωριστά, με την βοήθεια χαρτών της Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού, έγινε εντοπισμός των περιοχών και αντίστοιχα της χρονομετρικής απόστασης μεταξύ τους. Η απόσταση της μίας ώρας πεζή προσδιορίστηκε στα 4 χιλιόμετρα. (Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού, Χάρτες επαρχιών: Κόνιτσα 1:50.000 (1937), Λοζιανά 1:50.000 (1937), Φιλιάτες 1:50.000 (1937), Μίτσοβο 1:50.000 (1939), Ηράμαντα 1:50.000 (1939), Ιωάννινα 1:50.000 (1948), Παραμυθιά 1:50.000 (1948), και Τσπέλοβο 1:50.000 (1948)).

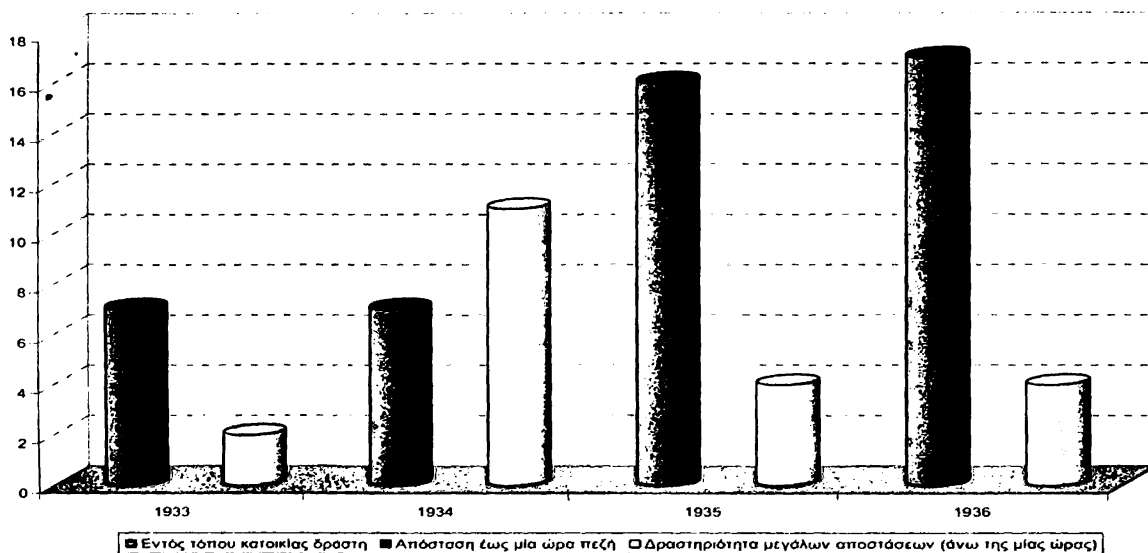

Κάτι, που μπορεί να θεωρηθεί αναμενόμενο, καθώς οι παραβατικότητες, οι οποίες προϋποθέτουν μετακίνηση του δράστη (όπως ζωοκλοπή ή λαθρεμπόριο καπνού) εκδικάζονται συχνά σε βαθμό κακουργήματος.

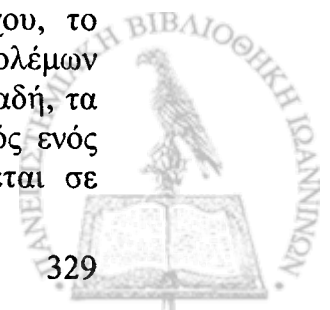
Γράφ. 39. Γεωγραφική ακτίνα παραβατικής δραστηριότητας το διάστημα 1933 - 1936 σε βαθμό πλημμελήματος (καταδικαστικές αποφάσεις).

Γράφ. 40. Γεωγραφική ακτίνα παραβατικής δραστηριότητας το διάστημα 1933 - 1936 σε βαθμό κακουργήματος (παραπεμπτικά βουλεύματα).

Τι θα μπορούσε, όμως, να υποδηλώσει για την κοινωνική σύνθεση του πληθυσμού η παρούσα πραγματικότητα και πως οι κοινωνικές δομές επιδρούσαν στην διαμόρφωση αυτής; Αναμφισβήτητα, οι διαπιστώσεις για την εντοπιότητα μεταξύ τόπου παράβασης και κατοικίας του δράστη μας οδηγούν στο σύνολο των χαρακτηριστικών που έχουμε αποδώσει για την αγροτική ενδοχώρα. Το κλειστό του ορεινού χώρου, η απομόνωση, το αποτελεσματικότερο καθεστώς ελέγχου, το αίσθημα ανασφάλειας εξαιτίας της ληστρικής παράδοσης αλλά και των πολέμων συνέβαλαν στην διαμόρφωση ενός καθορισμένου πλαισίου διαβίωσης. Δηλαδή, τα στενά περιθώρια κινήσεων και η συνήθης ανάπτυξη δραστηριοτήτων εντός ενός οικείου χώρου, διατήρησαν αυτό το ρεύμα ενδημίας, η οποία εντοπίζεται σε

διάφορα επίπεδα δραστηριοτήτων, άρα και της παραβατικότητας. Ταυτόχρονα, όμως, και το διόλου ανεπαίσθητο μέγεθος για την παραβατική δραστηριότητα μεγάλων αποστάσεων, ιδιαίτερα για έναν κλειστό ορεινό χώρο όπως η Ήπειρος, έρχεται να μας επιβεβαιώσει για άλλη μία φορά την ήδη διατυπωθείσα επισήμανση περί κινητικότητας του πληθυσμού. Και στην Ήπειρο, δηλαδή, παρά το ιδίομορφο των συνθηκών και του περιβάλλοντος, εντοπίζεται αυτή η τάση των πληθυσμιακών ανακατατάξεων, όπως αυτή εμφανίζεται, έστω, και μέσω των παραβατικών πράξεων κυρίως οικονομικού χαρακτήρα.

β) Κοινωνική προέλευση των δραστών: τάξεις και εθνοθρησκευτικές ομάδες. Ο ρόλος των κοινωνικών στερεοτύπων.

Οφείλουμε να διερευνήσουμε το σύνολο των δεδομένων μας και με βάση μία άλλη παράμετρο, η οποία αφορά τον ρόλο των κοινωνικών στερεοτύπων στην κατασταλτική διαδικασία. Για τον λόγο αυτό, προχωρήσαμε στον σχηματισμό δύο πινάκων, οι οποίοι σχετίζονται με την κοινωνική προέλευση των δραστών. Συγκεκριμένα, επικεντρώσαμε τη διερεύνησή μας τόσο στην κοινωνική - επαγγελματική τάξη των παραβατών, όσο και στην εθνοθρησκευτική τους υπόσταση. Στον πρώτο πίνακα (πίν. 33) επιχειρούμε να προσεγγίσουμε την κοινωνική τάξη των παραβατών μέσα από την επαγγελματική τους ιδιότητα, όσο αυτό είναι φυσικά επιτρεπτό από τα διαθέσιμα στοιχεία. Στον δεύτερο πίνακα (πίν. 34) παρουσιάζουμε την παραβατικότητα κατά εθνοθρησκευτική ομάδα, δημιουργώντας σε αυτόν τρεις κατηγορίες: των Χριστιανών, των Αλβανών Μουσουλμάνων και των Εβραίων.

Επικεντρώνοντας στα δεδομένα του πρώτου πίνακα διαπιστώνουμε ότι έχουν επιβεβαιωθεί, σε πρωτόδικο τουλάχιστον επίπεδο, 2.269 παραβάτες. Θεωρούμε σημαντικό να τονίσουμε ότι για τους μισούς περίπου από αυτούς δεν διαθέτουμε στοιχεία για την επαγγελματική τους ιδιότητα (1.090 άνθρωποι). Από τους υπολοίπους, όμως, μπορούμε να σχηματίσουμε μία σαφή πρώτη εικόνα για την επαγγελματική τους ενασχόληση. Κάτι, που άλλωστε δεικνύει ικανοποιητικά και την ταξική τους προέλευση. Ειδικότερα, μέσα από τα δικαστικά έγγραφα, διαπιστώνουμε ότι η πλειοψηφία των παραβάσεων είχε πραγματοποιηθεί από αγρότες (658 δράστες), ενώ ακολουθούν οι ιδιωτικοί υπάλληλοι (217 παραβάτες) και οι εργάτες (88 δράστες)²⁸. Αντιθέτως, η μικρότερη (ως είναι φυσικό για την εποχή) παρουσία αφορά τους μαθητές (μόλις 2 αναφορές), τους στρατιωτικούς (13 παραβάτες) και τους χωροφύλακες (20 δράστες). Βεβαίως, διαπιστώνουμε ότι η συγκεκριμένη αναλογία επικρατεί και στις επιμέρους, ανά χρονολογία, στήλες.

Πίν. 33 Επάγγελμα / ιδιότητα παραβατών: η διαχρονική εξέλιξη πρόσωπα

Επάγγελμα / ιδιότητα	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Αγρότης - Γεωργός	155	207	187	109	658
Δημόσιος Υπάλληλος	15	10	7	2	34
Δημοσιογράφος	13	18	4		35
Έμπορος	8	17	17	7	49
Ιδιωτικός Υπάλληλος	78	64	47	28	217
Οικοκυρά	27	12	20	4	63
Στρατιωτικός	3	7	3		13
Χωροφύλακας	7	6	2	5	20
Μαθητής		1		1	2
Εργάτης	52	17	8	11	88
Άδηλο	351	315	253	171	1090
Σύνολο	709	674	548	338	2269

²⁸ Αναλογίες στα ποσοτικά μεγέθη επαγγέλματος - παραβατικότητας διαπιστώσαμε, για την συγκεκριμένη περίοδο, και στην Κρήτη (Εμμανουήλ Π. Ανδριανάκη, *Η Εγκληματικότητα εν Κρήτη*, Διατριβή επί Διδασκαλία, Αθήναι 1968, σσ. 173 - 176).

Ο ρόλος των κοινωνικών στερεοτύπων²⁹ στην καθημερινότητα και στην περίπτωση μας στην κατασταλτική διαδικασία, κατά τον Μεσοπόλεμο, αποτυπώνεται με σαφήνεια στον ανωτέρω πίνακα. Ερμηνεύοντας αναλυτικά τα αριθμητικά δεδομένα, κατ' αρχάς, αναδεικνύεται μία κοινωνική αντιπαράθεση ανάμεσα στα ανώτερα και κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Η σαφής αριθμητική υπεροχή των παραβατών οι οποίοι ανήκαν σε χαμηλά οικονομικές ή κοινωνικές τάξεις, όπως ο αγροποικιμενικός πληθυσμός, οι ιδιώτες ή οι εργάτες έρχεται σε αντίθεση με την αμελητέα παραβατική παρουσία των πληθυσμιακών ομάδων εκείνων που διέθεταν εξουσία και οικονομική ισχύ. Είναι σαφές, εξάλλου, η υπερβολική οριοθέτηση ταξικών και κοινωνικών στεγανών αλλά και ευδιάκριτες οι εξαρτήσεις ασθενών πληθυσμιακών ομάδων από αντίστοιχες ισχυρές, οικονομικά και πολιτικά³⁰.

Καλούμαστε, λοιπόν, να αποδώσουμε σε αυτό το σημείο πιθανές εξηγήσεις για την ύπαρξη αυτής της πραγματικότητας. Εύκολα, θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι η καταστολή σε βάρος μεγάλης μερίδας του αγροποικιμενικού και εργατικού πληθυσμού οφείλεται κατ' αναλογία και στο ότι αποτελεί την πλειοψηφούσα μερίδα του πληθυσμού. Πέραν όμως αυτής της πιθανής ερμηνείας, εστιάζουμε τον προβληματισμό μας στο γεγονός ότι αυτές οι πληθυσμιακές ομάδες ήσαν αντιμέτωπες και με την πληθώρα των κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων, στα οποία κατ' εξοχήν έχουμε αναφερθεί. Δηλαδή, με άλλα λόγια, ως είναι αυτονόητο, οι δυσχέρειες επιβίωσης έκαναν περισσότερο επιρρεπείς αυτές τις ομάδες πληθυσμού σε παραβατικές πράξεις³¹.

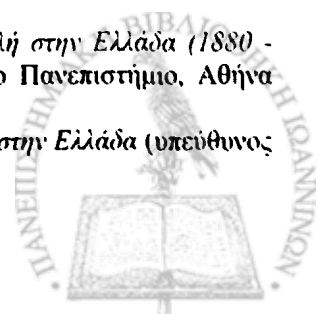
Μία προσεκτικότερη, όμως, ανάγνωση του πίνακα θα μας οδηγούσε στην αρχική σκέψη μας, περί κοινωνικού ανταγωνισμού στο επίπεδο των διαπροσωπικών σχέσεων και της ιδεολογικής ενδεχομένως αντιπαράθεσης. Το μικρό ποσοστό, για παράδειγμα, καταδίκης ατόμων που εκφράζουν την θεσμοθετημένη νομιμότητα (δημόσιοι υπάλληλοι, στρατιωτικοί, χωροφύλακες, δημοσιογράφοι κ.λπ.) αποκαλύπτει πιθανότητες υπεκφυγής των συγκεκριμένων ομάδων από την κατασταλτική διαδικασία και μία αντίστοιχη επιβάρυνση των αδύνατων κοινωνικών τάξεων. Μάλιστα, υιοθετούμε και μία άλλη διάσταση, η οποία έχει αποδοθεί, από την έρευνα, σε σχέση με την κατανομή της καταστολής όσον αφορά την κοινωνική προέλευση των δραστών³². Σύμφωνα με αυτή, η εγκληματική δραστηριότητα των ανωτέρων τάξεων εκδηλώνεται κυρίως μέσα στον προστατευτικό κλοιό του ιδιωτικού χώρου, στα πλαίσια διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ δράστη - θύματος, όπου αφενός οι μηχανισμοί καταστολής δεν μπορούν εύκολα να διεισδύσουν και αφετέρου η δίωξη εξαρτάται από την βούληση των θυμάτων, τα οποία συνήθως δεν διατίθενται ή δεν δύνανται να εμπλακούν σε μία ποινική δίκη, εξαιτίας της μη πρόσβασής τους στους επικρατούντες μηχανισμούς. Απεναντίας, η παραβατικότητα των κατώτερων τάξεων εκτελείται κατά βάση σε δημόσιους χώρους, για τους οποίους οι διωκτικές Αρχές έχουν επικεντρώσει την βασική εποπτική δράση τους. Θα λέγαμε, δηλαδή, έμμεσα ότι η δομή της κατασταλτικής διαδικασίας

²⁹ Για μία θεωρητική προσέγγιση βλ. D. Chapman, *The Sociology and Stereotype of the Criminal*, London 1968.

³⁰ Ανάλογα βλ και την μελέτη Παρασκευή Κοψιδά - Βρεττού, *Το έγκλημα και οι κοινωνικοί του προσδιορισμοί*, Λευκάδα 1900 - 1940, Αθήνα 1998, σσ. 492 - 493.

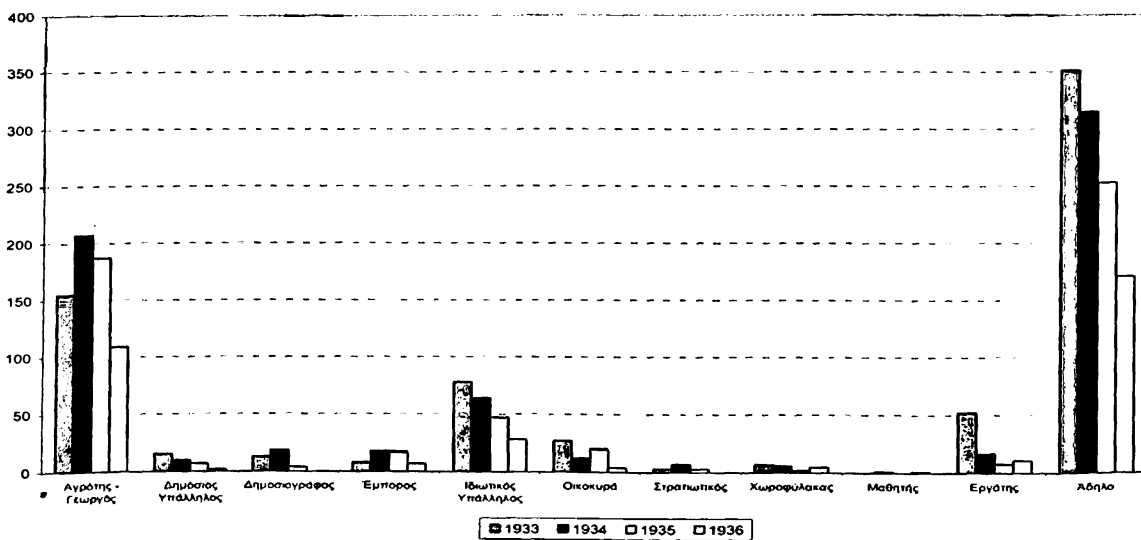
³¹ Βασίλειος Γ. Ι. Μπουρλιάσκος, *Εγκληματικότητα και κοινωνική μεταβολή στην Ελλάδα (1880 - 1935)*, Μελέτη ιστορικής εγκληματολογίας, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2000, σσ. 194 - 195.

³² Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, *Απονομή της Ποινικής Δικαιοσύνης στην Ελλάδα* (υπεύθυνος: Ηλίας Δασκαλάκης), Αθήνα 1983, σσ. 48 - 52.

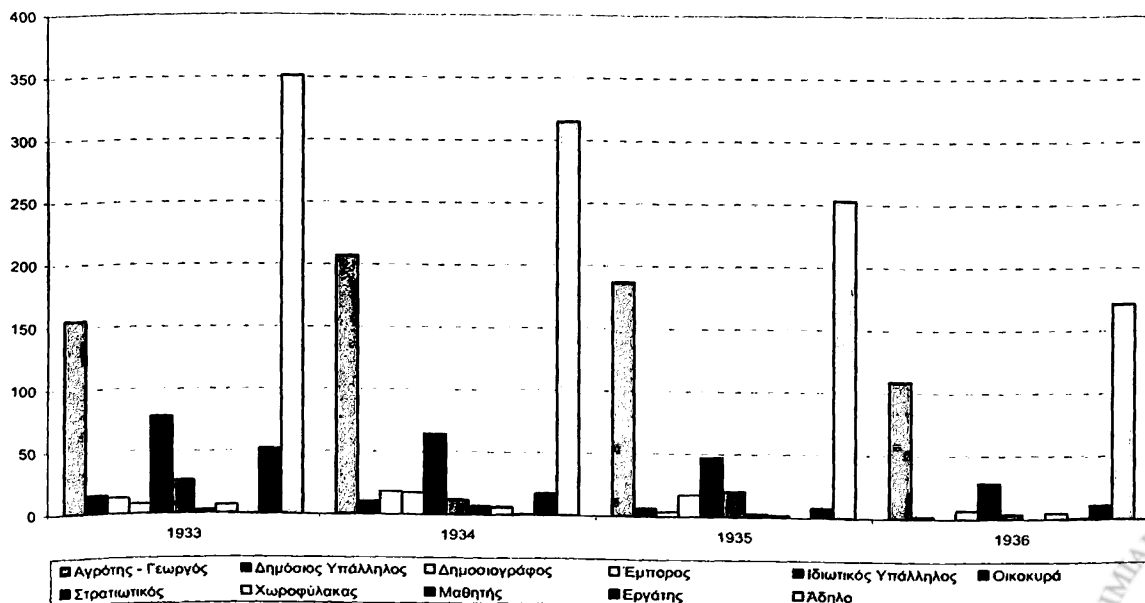

επικεντρώνεται, εκ των πραγμάτων, περισσότερο στην παραβατική δραστηριότητα των ασθενών κοινωνικών ομάδων. Κάτι, που εντάσσεται, όπως έχουμε διαπιστώσει, και στο γενικότερο παρεμβατικό κλίμα της περιόδου που μελετούμε. Συνάγεται, λοιπόν, μετά από αυτά ότι οι κατώτερες κοινωνικές τάξεις είναι σε υψηλότερο βαθμό εκτεθειμένες στον εντοπισμό και σύλληψη των παραβατικών πράξεών τους, σε αντίθεση με τα μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα, τα οποία εκφεύγουν από την ελεγκτική και κατ' επέκταση ποινική διαδικασία. Έτσι, κατά συνέπεια δηλαδή, τα τελευταία υποεκπροσωπούνται στο σύνολο εκείνων που παραπέμπονται στους μηχανισμούς ποινικής δικαιοσύνης και εμφανίζονται με λιγότερα ποσοστά στις σχετικές πηγές και τις στατιστικές.

Γράφ. 41. Επάγγελμα / ιδιότητα παραβατών: η διαχρονική εξέλιξη - πρόσωπα (κατά ιδιότητα)

Γράφ. 42. Επάγγελμα / ιδιότητα παραβατών: η διαχρονική εξέλιξη - πρόσωπα (κατά έτος)

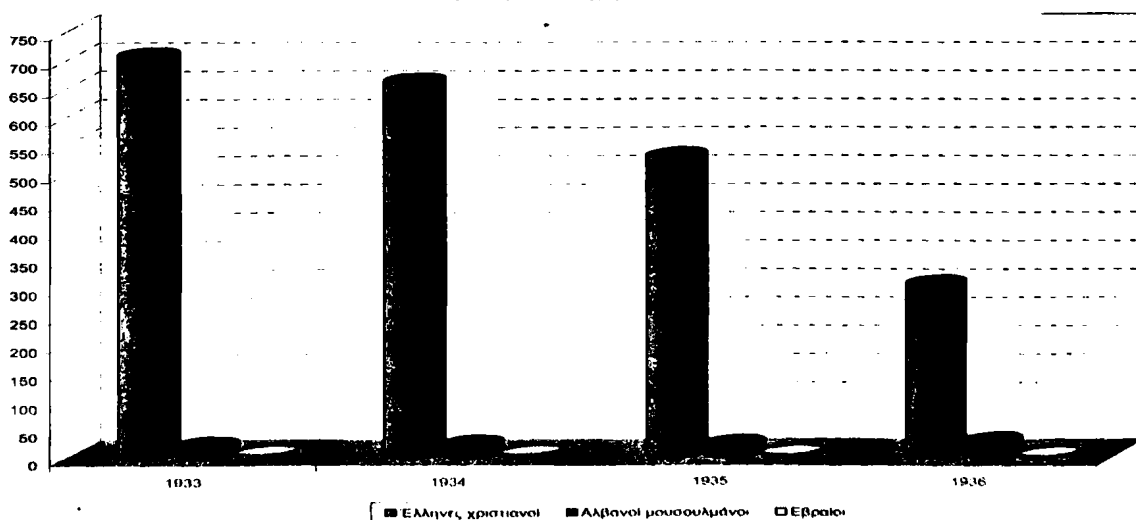

Μεταφερόμαστε, τώρα, στα στοιχεία, τα οποία αφορούν τις εθνοθρησκευτικές ομάδες, όπως αυτά αποτυπώνονται στον επόμενο πίνακα. Οφείλουμε, όμως, πρώτα να διευκρινίσουμε ότι δεν έχει διαπιστωθεί επίδραση της θρησκευτικής πίστης στην παραβατικότητα των ατόμων³³, τουλάχιστον κατά την σύγχρονη περίοδο. Συνεπώς, προβαίνουμε στην συσχέτιση παραβατικότητας και θρησκείας στοχεύοντας περισσότερο στην ανάδειξη των κοινωνικών στερεοτύπων. Ειδικότερα, κατανέμουμε τα δεδομένα, ανά έτος, κατά τρεις θρησκευτικές κατηγορίες³⁴ ακολουθώντας επίσης τη διάκριση πλημμελημάτων - κακουργημάτων. Όπως, περίπου, αναμέναμε, σύμφωνα και με την αναλογία στον πληθυσμό, η πλειοψηφία των παραβατών ανήκει στο χριστιανικό στοιχείο (2.300 παραβάτες), κάτι που διακρίναμε καθ' όλη την μεταβενιζελική περίοδο. Ακολουθούν οι Αλβανοί Μουσουλμάνοι (97 παραβάτες), τους οποίους τοποθετούμε κυρίως στην περιοχή της Θεσπρωτίας και τέλος έπεται το εβραϊκό στοιχείο με μόλις 16 παραβάτες. Αν επιχειρήσουμε να προβούμε και σε έναν διαχωρισμό μεταξύ πλημμελημάτων και κακουργημάτων, τότε θα διαπιστώσουμε ότι η πλειοψηφία των κακουργημάτων (γράφ. 43), ως αναμενόμενο αναλογικά, διαπράχθηκε από Χριστιανούς. Παράλληλα, όμως, τονίζουμε ιδιαίτερα και την απουσία Εβραίων από παραβατικές πράξεις σε βαθμό κακουργήματος.

Πιν. 34. Παραβατικότητα κατά εθνοθρησκευτική ομάδα (πρόσωπα)

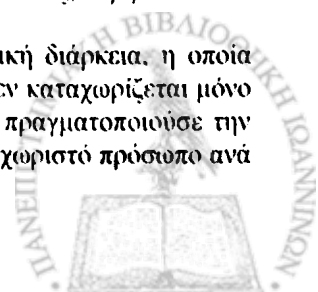
Εθνοθρησκευτικές ομάδες	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Έλληνες Χριστιανοί	705 9	660 34	528 37	303 24	2196 104 (2.300)
Αλβανοί Μουσουλμάνοι	20	22	21 5	27 2	90 7 (97)
Εβραίοι	5	5	4	2	16
Σύνολο	730 9	687 34	553 42	332 26	2413

Γράφ. 43. Παραβατικότητα κατά εθνοθρησκευτική ομάδα (πρόσωπα) σε βαθμό πλημμελήματος

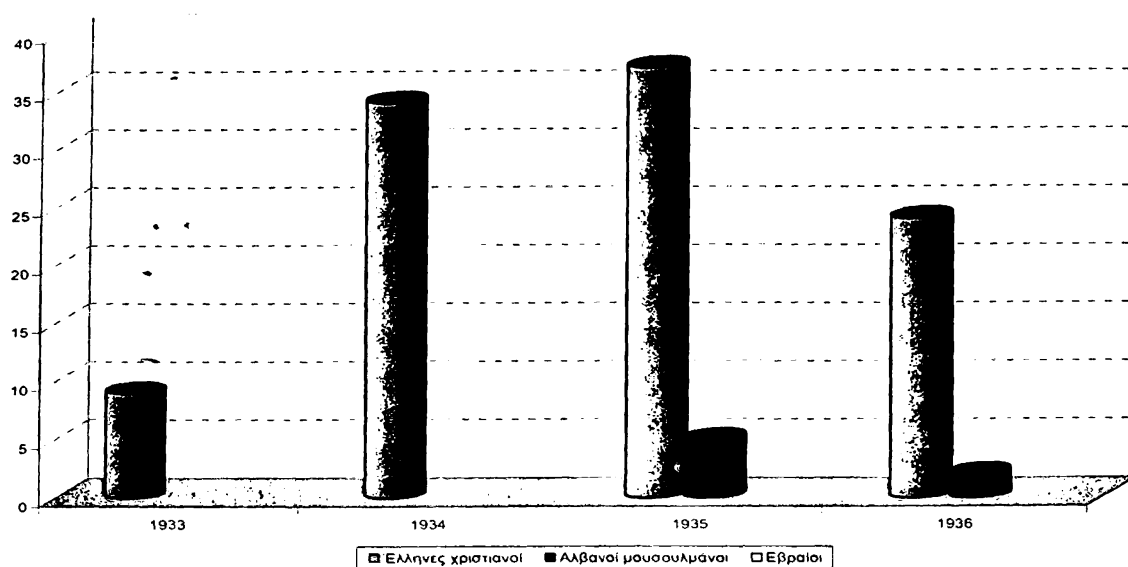

³³ Αγλαΐα Τρωιάνου - Λουλά, *Έγκλημα και Μεταφυσική*, Αθήνα - Κομοτηνή 2004, σσ. 208 - 212. η ίδια, *Θρησκεία και εγκληματικότητα*, Αθήνα 1985 και Κωνσταντίνος Γαρδίκας, *Θρησκεία και εγκληματικότητα*, Αθήνα 1976.

³⁴ Κρίνεται απαραίτητο να τονίσουμε ότι στις παραβάσεις με μεγάλη χρονική διάρκεια, η οποία ξεπερνά το ένα έτος, το ίδιο πρόσωπο - παραβάτης, ως φυσικό παρεπόμενο, δεν καταχωρίζεται μόνο σε ένα έτος (π.χ. 1933) αλλά σε όλα τα έτη (π.χ. 1933 και 1934) στα οποία πραγματοποιούσε την παράβαση. Συνεπώς, αν και πρόκειται για το ίδιο πρόσωπο υπολογίζεται ως ξεχωριστό πρόσωπο ανά έτος.

**Γράφ. 44. Παραβατικότητα κατά εθνοθρησκευτική ομάδα (πρόσωπα)
σε βαθμό κακουργήματος**

Φυσικά, τα δεδομένα του ανωτέρω πίνακα παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και μπορούμε έτσι να προχωρήσουμε σε μία περαιτέρω (και προς άλλη κατεύθυνση) διερεύνηση. Πρωτίστως, κρίνεται αναγκαίο να οριοθετήσουμε, εν τάχει, το σχετικό κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο της περιόδου εντός του οποίου εντάσσονται οι εθνοθρησκευτικές ομάδες και πηγάζουν τα κοινωνικά στερεότυπα. Πριν απ' όλα, όμως, οφείλουμε να τονίσουμε την ύπαρξη μίας σταθερής έντασης ανάμεσα στην ελληνική πλειονότητα και τις μειονότητες στην Ελλάδα. Θα λέγαμε ότι η σχετικώς υψηλή θρησκευτική ομοιογένεια του πληθυσμού, η οποία αναπτυσσόταν στο πλαίσιο καλλιέργειας μίας εθνικής ομοιομορφίας, δημιουργούσε περιθώρια προβληματικής συνύπαρξης αλλά και απουσίας κατανόησης μεταξύ των εν λόγω πληθυσμιακών ομάδων³⁵. Κατά τον Μεσοπόλεμο, μάλιστα, αυτή η εθνική και πολιτιστική ομογενοποίηση στο πλαίσιο και των νέων συνόρων αποτελούσε την πρώτη προτεραιότητα³⁶.

Σε αυτό λοιπόν το γενικό πλαίσιο εντάσσονταν και οι Τσάμηδες Μουσουλμάνοι, οι οποίοι ήσαν εγκατεστημένοι στις επαρχίες Μαργαριτίου, Φιλιατών και Παραμυθιάς³⁷ και σύμφωνα με την απογραφή του 1928 ανέρχονταν σε 18.586 άτομα³⁸. Αυτοί, μολονότι Μουσουλμάνοι, εξαιρέθηκαν, ως Αλβανοί από την ανταλλαγή των πληθυσμών με την Τουρκία και ύστερα από απόφαση του

³⁵ Χρήστος Ροζάκης (εισαγωγή), *Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα, μία συμβολή των κοινωνικών επιστημών* (επιμ. Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, Δημήτρης Χριστόπουλος), Αθήνα 1997, σσ. 20 - 21. Σχετικά βλ. γενικώς και Ε. J. Hobsbawm, *Έθνη και εθνικισμός από το 1870 μέχρι σήμερα*, Αθήνα 1994.

³⁶ Γιώργος Μαργαρίτης, *Ανεπιθύμητοι συμπατριώτες, Στοιχεία για την καταστροφή των μειονοτήτων της Ελλάδας*, Αθήνα 2005, σ. 103.

³⁷ Για τους μουσουλμάνους της Παραμυθιάς βλ. Ελευθερία Μαντά, *Οι Μουσουλμάνοι Τσάμηδες της Ηπείρου (1923 - 2000)*, Θεσσαλονίκη 2004, Γιώργος Μαργαρίτης, *Ανεπιθύμητοι συμπατριώτες, Στοιχεία για την καταστροφή των μειονοτήτων της Ελλάδας, ό. π.*, σσ. 133 - 171, Βασίλης Κραψίτης, *Η ιστορία της Παραμυθιάς*, Αθήνα 1985, σσ. 131 - 146. Επίσης για τις διάφορες πτυχές της ελληνοαλβανικής προσέγγισης σε σχέση με τους Τσάμηδες βλ. Δημήτρης Μιχαλόπουλος, *Τσάμηδες*, Αθήνα 1993.

³⁸ Γ. Θ. Μαυρογορδάτος, «Οι εθνικές μειονότητες», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Ο Μεσοπόλεμος 1922 - 1940* (επιμ. Χρήστος Χατζηιωσήφ), τόμ. Β'2, Αθήνα 2002, σσ. 12 - 13.

Πάγκαλου το 1926 παρέμειναν στον ελληνικό χώρο³⁹. Η παρουσία τους σε σχέση με την ποινική πραγματικότητα αφορά οικονομικές παραβάσεις, εγκλήματα κατά ζωής και παραβατικότητες προάσπισης της τιμής. Κάτι, που αποτυπώνεται σαφώς στον ανωτέρω πίνακα και συνάδει και με τις αξιακές σταθερές των Τσάμηδων. Θα λέγαμε ότι αυτοί ζούσαν σύμφωνα με τα ήθη - έθιμά τους και τις επιταγές των μουσουλμανικών νόμων, είχαν κατ' εξοχήν χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, υιοθετούσαν την περιθωριοποίηση της γυναίκας και ήταν παισιωμένοι από δύο ισχυρούς (και αντιπάλους) μηχανισμούς προπαγάνδας από το αλβανικό και ελληνικό κράτος⁴⁰. Σε αυτό λοιπόν το περιβάλλον και υπό αυτά τα χαρακτηριστικά, οι Μουσουλμάνοι Αλβανοί, χωρίς να ενσωματωθούν στην ελληνική κοινωνία, ήσαν αντιμετώπι με την οικονομική δυσπραγία και απομονωμένοι οδικά και επικοινωνιακά με την υπόλοιπη Ελλάδα. Αντικατοπτρίζεται, δηλαδή, με σαφήνεια η αδυναμία επιβίωσης αυτού του πληθυσμού και, εν τέλει, οι δυσκολίες προσαρμογής του στους μηχανισμούς του ελληνικού κράτους. Επίσης, οι ανθρωποκτονίες από Μουσουλμάνους, απόρροια και των ανωτέρω καταστάσεων, δημιουργούσαν εύλογα ένα κλίμα ανησυχίας και καχυποψίας στον υπόλοιπο πληθυσμό. Κάτι, που ίσχυε από τον 18ο αιώνα στην περιοχή, όπου σημειώνονταν αλληπάλληλες επιδρομές τουρκο-αλβανικών ατάκτων έως την Πάργα και τον καζά της Πρέβεζας, με ανθρώπινες απώλειες και υλικές καταστροφές⁴¹.

Συνεχίζοντας την ερμηνευτική προσέγγιση του εθνοθησκευτικού παράγοντα εστιάζουμε την προσοχή μας στον εβραϊκό πληθυσμό. Οι συνθήκες συμβίωσης Εβραίων και Χριστιανών, οι οποίες ήταν λιγότερο ή περισσότερο προβληματικές, ανάλογα με το ανθρώπινο δυναμικό της κοινότητας, το βαθμό αφομοίωσης των μελών της⁴² και την οικονομική ισχύ τους⁴³, αποτυπώθηκε με σαφήνεια και μέσω της ποινικής πραγματικότητας. Ως προς αυτό, διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο και οι διάφορες συνιστώσες του αντισημιτισμού⁴⁴, οικονομικές, πολιτικές και θρησκευτικές, οι οποίες σχημάτισαν τα κοινωνικά στερεότυπα και κορυφώθηκαν από την εποχή της γέννησης της Μεγάλης Ιδέας έως τον Β'

³⁹ Λένα Διβάνη, *Ελλάδα και Μειονότητες, το σύστημα διεθνούς προστασίας της Κοινωνίας των Εθνών*, Αθήνα 1999, σσ. 235 - 237.

⁴⁰ Ελευθερία Μαντά, *Οι Μουσουλμάνοι Τσάμηδες της Ηπείρου (1923 - 2000)*, ό. π., σσ. 58 - 59. Επίσης βλ. Βασίλης Κρασίτης, *Η ιστορική αλήθεια για τους Μουσουλμάνους Τσάμηδες*, Αθήνα 1992.

⁴¹ Γεώργιος Παπαγεωργίου, «Συμβολή στην ιστορία της Πάργας κατά τον 18ο αιώνα», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, τόμ. 22, Ιωάννινα 1980, σσ. 95 - 96. Ο Αραβαντινός στην «Χρονογραφία της Ηπείρου» μας δίδει σαφείς πληροφορίες για τις επιδρομές αυτές κάνοντας λόγο για «...επικινδυνωδέστερους λυμεώνες...» (Π. Αραβαντινός, *Χρονογραφία της Ηπείρου των τε ομόριων Ελληνικών και Ιλλυρικών Χωρών*, τόμ. Β', εν Αθήναις 1856 (επανεκδ. Ηλ. Ρίζου, Αθήναι 1969), σσ. 197 - 200.

⁴² Λένα Διβάνη, *Ελλάδα και Μειονότητες, το σύστημα διεθνούς προστασίας της Κοινωνίας των Εθνών*, ό. π., σσ. 74 - 75.

⁴³ Σχετικά βλ. και την άποψη της Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, στο: «Η εικόνα του Εβραίου στην ελληνική πεζογραφία, 1930 - 1950», *Η Ελλάδα 36 - 49. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο. Τομές και συνέχειες* (επιμ. Χάγκεν Φλάισερ), Αθήνα 2003, σσ. 412 - 413.

⁴⁴ Για μία θεωρητική προσέγγιση του αντισημιτισμού βλ. τις μελέτες: Ρίκα Μπενβενίστε (εισαγωγή), στο Bernard Pierron, *Εβραίοι και Χριστιανοί στη Νεότερη Ελλάδα*, Αθήνα 2004, σσ. 13 - 17, Jacob Katz, *From Prejudice to Destruction. Anti-Semitism, 1700 - 1933*, Κέμπριτζ 1980. Επίσης για προστριβές που στηρίζονται σε εκφράσεις του αντισημιτισμού βλ. Μαρία Βασιλικού, «Εθνοτικές αντιθέσεις στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου. Η περίπτωση του εμπρησμού του Κάμπελ», *Ίστορ*, τευχ. 7, Αθήνα 1994, σσ. 153 - 174, Μαρία Ευθυμίου, *Εβραίοι και Χριστιανοί στα τουρκοκρατούμενα νησιά του Νοτιοανατολικού Αιγαίου. Οι δύσκολες πλευρές μιας γόνιμης συνύπαρξης*, Αθήνα 1992 και Ευτυχία Λ. Λιάτα, *Η Κέρκυρα και η Ζάκυνθος στον κυκλώνα του αντισημιτισμού. Η «σκοφαντία για το αίμα» του 1891*, Αθήνα 2006. Τέλος, αναλυτική βιβλιογραφία για τον αντισημιτισμό βλ. γενικώς: Σώζων Θωμόπουλος - Ραφαήλ Φρεζής, *Ελληνική Εβραϊκή βιβλιογραφία 1716 - 2005*, Αθήνα 2006.

Παγκόσμιο Πόλεμο. Η αντισημιτική δεκαετία του 1890 ή οι ταραχές στα τέλη Ιουνίου 1931 στη Θεσσαλονίκη αποτελούν βασικές εκφράσεις αυτού του φαινομένου⁴⁵. Θα λέγαμε, ότι η επικρατούσα ατμόσφαιρα διάκρισης Χριστιανών - Εβραίων, που εκδηλωνόταν περιστασιακά στον πολιτικό και κοινωνικό τομέα επηρέασε σημαντικά στην γέννηση κάποιων παραβατικών συμπεριφορών⁴⁶. Μάλιστα, κατά τον Pierron, διάφορα επεισόδια, ανεξάρτητα από την προέλευσή τους, συνέβαλαν ώστε να δημιουργηθεί ένα κλίμα ανησυχίας στον εβραϊκό πληθυσμό, που ενισχυόταν και από την παθητική στάση μεγάλης μερίδας του χριστιανικού πληθυσμού⁴⁷ σε αυτές τις ενέργειες.

Μέσα, λοιπόν, σε αυτό το περιβάλλον, βασισμένο σε κοινωνικά στερεότυπα, κληθήκαμε να εντοπίσουμε την παρουσία των Γιαννιωτών Εβραίων σε ποινικές συμπεριφορές. Η Εβραϊκή Κοινότητα των Ιωαννίνων⁴⁸, η οποία την συγκεκριμένη περίοδο αριθμούσε περίπου 3.000 μέλη⁴⁹, και διατηρούσε τον ελληνοεβραϊκό της χαρακτήρα⁵⁰, δεν εμφανίζεται να συμμετέχει με υψηλά ποσοστά στην παραβατική διαδικασία. Ειδικότερα, τα αριθμητικά μεγέθη, σύμφωνα με τα δεδομένα και την αναλογία πληθυσμού, στις εκδικάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου και σε ανώτερες βαθμίδες ήταν λιγοστά. Από αυτές τις περιπτώσεις οι περισσότερες αφορούσαν παραβάσεις οικονομικού χαρακτήρα και σχετίζονταν κατ' εξοχήν με το εμπόριο. Τομέας, άλλωστε, που αποτελούσε την βασική εστία προστριβών και ανταγωνισμού από τον 19ο αιώνα ακόμα, των Εβραίων με τις χριστιανικές συντεχνίες των Ιωαννίνων⁵¹. Φυσικά, στα Ιωάννινα οι σχέσεις Εβραίων και

⁴⁵ Γιώργος Μαργαρίτης, *Ανεπιθύμητοι συμπατριώτες, Στοιχεία για την καταστροφή των μειονοτήτων της Ελλάδας, ό. π.*, σσ. 33 - 42.

⁴⁶ Αναφέρουμε ενδεικτικά την επίθεση κατά του γυρολόγου ισραηλίτη τον Απρίλιο του 1934 στα Ιωάννινα. Σύμφωνα με τον «*Ηπειρωτικό Αγώνα*» «...τον συνήνητησεν ο 20ετής Π. Σ. ο οποίος χωρίς πολλές διατυπώσεις ήρchiσε να τον υβρίζει λέγων τα εξής: Ξέρεις Οβρηέ ότι εγώ είμαι Τριεψιλίτης και έχομεν εντολήν από τον Σύλλογόν μας να δείρωμεν, να σκοτώσωμεν και να μη πάθωμεν τίποτα από την αστυνομίαν. Όπου να πας δεν θα βρης δίκαιον Οβρηέ. Ενώ δε συνεχίζοντο αι απειλαί του Σ., έτερος νέος ισχυριζόμενος και αυτός ότι είναι Τριεψιλίτης ο Ζ. Χ. 20ετής, ήρchiσε να σύρη βιαίως τον Ισραηλίτην βοηθούμενος και υπό του πρώτου συντρόφου του...» (*ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ* της 17/4/1934, Αρ. 2172 και 20/4/1934, Αρ. 2175).

⁴⁷ Bernard Pierron, *Εβραίοι και Χριστιανοί στη Νεότερη Ελλάδα, ό. π.*, σσ. 244 - 245.

⁴⁸ Για την παρουσία στο χρόνο της εβραϊκής κοινότητας Ιωαννίνων βλ. Rae Dalvin, *The Jews of Ioannina*, Philadelphia 1990, Ioannis Kourmantzis, «The Jewish Community of Ioannina: History, Spatial Distribution, and Social Structure», *The Jewish Communities of Southeastern Europe* (Edited by J. K. Hassiotis), Thessaloniki 1997, ss. 281 - 294, Γ. Κουρμαντζής, *Από τη βυζαντινή στην οθωμανική πόλη, Ιωάννινα* 1985, σ. 4, και Γεώργιος Α. Σιομπότης, *Οι Ρωμανιώτες Εβραίοι των Γιαννίνων*, Αθήνα 2005. Οι χριστιανο-εβραϊκές σχέσεις στα Ιωάννινα κατά τον Μεσοπόλεμο αποτυπώνονται και σε διηγήματα του Δημήτρη Χατζή. Εκεί παρουσιάζονται οι προπολεμικές εξελίξεις στην Ισραηλιτική Κοινότητα, μέσω της δράσης του Σαμπεθάι Καμπιλή, εμπόρου και ιερούργου της Συναγωγής καθώς και του Γιώσεφ Ελιγιά διδασκάλου και ποιητή: Δημήτρης Χατζής, *Το τέλος της μικρής μας πόλης*, Αθήνα 1999, σσ. 41 - 74.

⁴⁹ *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, τόμ. 13, Αθήνα χ.χ., σ. 376.

⁵⁰ Ιωσήφ Μάτσας, «Η αρχαία ιερά συναγωγή των Ιωαννίνων», *Χρονικά*, τεύχ. 3, Νοέμβριος 1977, σσ. 3 - 5. Για την συνύπαρξη Εβραίων και Χριστιανών μέσα στο Κάστρο και στις συνοικίες γύρω από αυτό καθώς και για τις δύο Συναγωγές των Ιωαννίνων βλ. Γιάννης Γεώργ. Κανετάκης, *Το Κάστρο: Συμβολή στην Πολεοδομική Ιστορία των Ιωαννίνων*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1991, σσ. 87 - 88, 90. Επίσης σχετικά με την συνύπαρξη των Εβραίων με Χριστιανούς αλλά και Μουσουλμάνους βλ. το κείμενο: Χαϊμ - Βίκτωρ Ισακίης (επιμ.), «Η Ισραηλιτική κοινότητα Ιωαννίνων», *Τελετή Μνημοσύνου για τα θύματα της Ναζιστικής θηριωδίας*, Ιωάννινα 2005.

⁵¹ Γεώργιος Παπαγεωργίου, *Οι συντεχνίες στα Γιάννενα κατά τον 19ο και τις αρχές του 20ού αιώνα*, Ιωάννινα, 1988, σσ. 114 - 116. Για ένα επεισόδιο μεταξύ Χριστιανών και Εβραίων στα 1851 στα Ιωάννινα βλ. Ι. Ν. Νικολαΐδης, «Ένα επεισόδιο μεταξύ Χριστιανών και Εβραίων», *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο*, Ιωάννινα 1979, σσ. 388 - 392. Για άλλο ένα επεισόδιο το 1872 βλ. Κωνσταντίνος

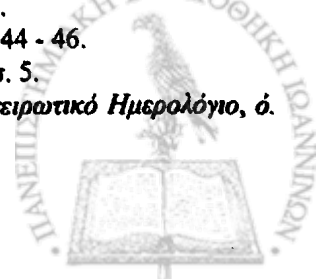
Χριστιανών χαρακτηρίστηκαν και από κοινή συνέρευση⁵², συμμετοχική παρουσία⁵³ αλλά και συναλλαγή και επισφραγίστηκαν με τους κοινούς αγώνες για την απελευθέρωση της περιοχής⁵⁴, παρόλο που διακατέχονταν από θρησκευτική ευαισθησία, όπως άλλωστε και οι Χριστιανοί. Όμως, ο πολιτικός φανατισμός και οι κοινωνικές προκαταλήψεις της μεταβενιζελικής περιόδου, σε συνδυασμό με τον υπαρκτό αντισημιτισμό, επικούρησαν τις προστριβές, όπως ήδη έχουμε παρουσιάσει.

Φωτόπουλος, «Παλιές Γιαννιώτικες ιστορίες, Μία δραματική σύγκρουση Χριστιανών και Εβραίων», *ανάτυπο εκ της Ηπειρωτικής Εστίας*, τεύχ. 203 - 204, Ιωάννινα 1969, σσ. 3 -7.

⁵² Γεώργιος Α. Σιομπότης, *Οι Ρωμανιώτες Εβραίοι των Γιαννίνων*, ό. π., σσ. 44 - 46.

⁵³ Μωυσής Κ. Κωνσταντίνης (πρόλογος) στο Γεώργιος Α. Σιομπότης, ό. π., σ. 5.

⁵⁴ Ι. Ν. Νικολαΐδης, «Ένα επεισόδιο μεταξύ Χριστιανών και Εβραίων», *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο*, ό. π., σ. 391.

γ) Οι έμφυλες διαστάσεις της εγκληματικότητας.

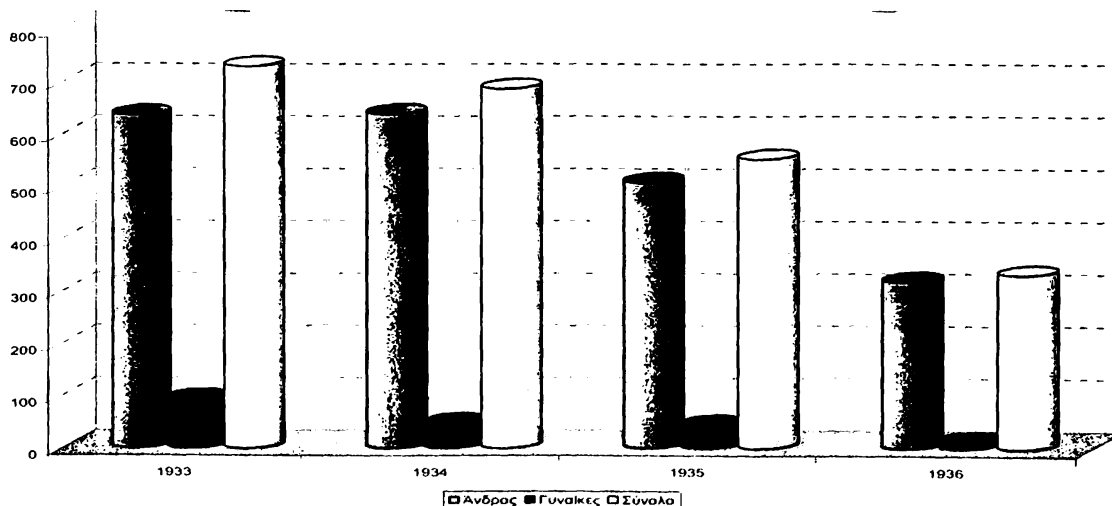
Φθάνοντας στο τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας ενότητας, θα μεταφέρουμε την συλλογιστική μας σε μία άλλη παράμετρο της ανθρωπογεωγραφίας της καταστολής. Πρόκειται για τις έμφυλες διαστάσεις της εγκληματικότητας. Στόχος μας είναι να ανακαλύψουμε τον ρόλο των φύλων⁵⁵ σε σχέση με την ύπαρξη των στερεοτύπων που συνέβαλαν στην διατήρηση της ποινικής πραγματικότητας και πολύ περισσότερο τον έμφυλο συμβολισμό στην κοινωνία της περιόδου. Για την επίτευξη του στόχου αυτού καταρτίσαμε δύο πίνακες στους οποίους παρουσιάζουμε τόσο την κατά φύλο παραβατικότητα (πίν. 35) όσο και τις ανδρικές παραβατικές πράξεις εις βάρος του γυναικείου φύλου ή άλλων ομάδων του πληθυσμού (πίν. 36).

Στον επόμενο πίνακα και τα αντίστοιχα γραφήματα (γράφ. 44 και 45) μπορούμε να εντοπίσουμε την εξέλιξη της παραβατικής διαδικασίας, καθ' όλη την μεταβενιζελική περίοδο, σε σχέση με το φύλο του παραβάτη. Οι καταδικαστικές αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων αποτέλεσαν την πηγή για την σύσταση του εν λόγω πίνακα. Συγκεκριμένα, μέσα από ένα σύνολο 2.302 ανθρώπων, διακρίναμε μία καθολική ποσοτική κυριαρχία του ανδρικού πληθυσμού στις παραβατικές πράξεις (2.102 άνδρες). Αντίθετα, οι γυναίκες συμμετείχαν στις παραβατικές διαδικασίες, όπως οι πηγές μας αποδεικνύουν, με ένα μικρό ποσοστό που αντιστοιχεί περίπου στο 9% του συνόλου (200 γυναίκες). Στην ίδια διαπίστωση, φυσικά, καταλήγουμε και στις επιμέρους στήλες των ετών, στις οποίες ο γυναικείος πληθυσμός δεν ξεπερνά διψήφιο νούμερο.

Πιν. 35. Παραβατικότητα κατά φύλο (πρόσωπα)

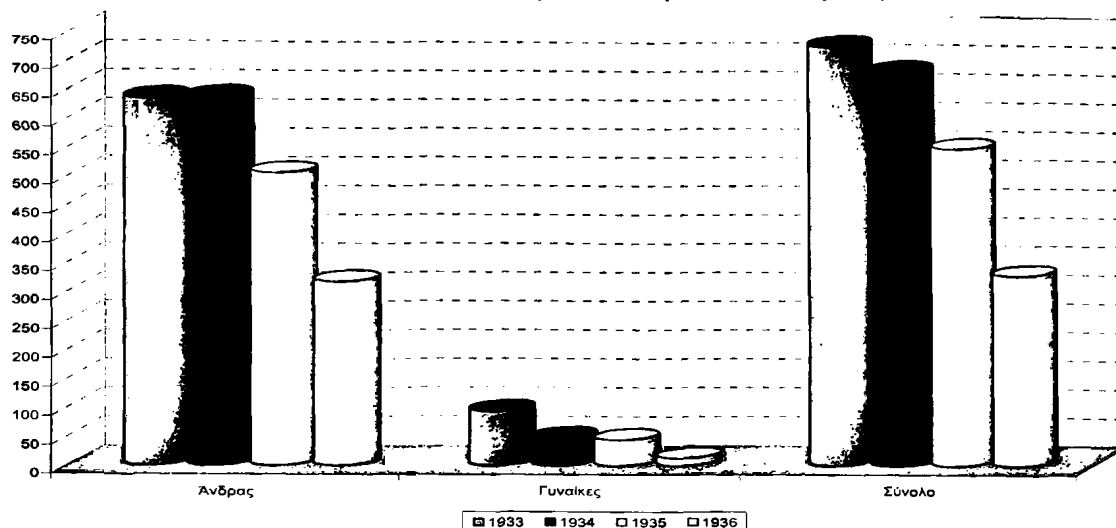
Φύλο	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Άνδρες	636	639	508	319	2102
Γυναίκες	94	48	45	13	200
Σύνολο	730	687	553	332	2302

Γράφ. 45. Παραβατικότητα κατά φύλο (ανά έτος)

⁵⁵ Σχετικά βλ. και Τζόουν Ούολακ Σκοτ, «Το φύλο: μια χρήσιμη κατηγορία της ιστορικής ανάλυσης», *Σιωπηρές ιστορίες, γυναίκες και φύλο στην ιστορική αφήγηση* (Εφη Αβδελά - Αγγέλικα Ψαρρά), Αθήνα 1997, σσ. 285 - 327.

Γράφ. 46. Παραβατικότητα κατά φύλο (κατά φύλο)

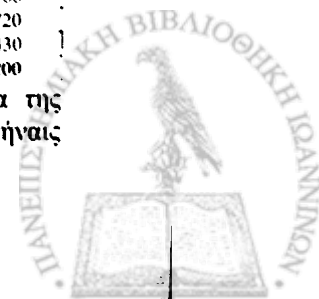

Τα ανωτέρω δεδομένα, βεβαίως, δεν μας προξενούν έκπληξη, εφόσον ανάλογη ποσοτική διαφορά μεταξύ ανδρικής και γυναικείας εγκληματικότητας ισχύει γενικώς, καθώς έχει δείξει η έρευνα⁵⁶. Πρόκειται δηλαδή για μία σύγκλιση συμπερασμάτων, σύμφωνα με τα οποία η παραβατικότητα των γυναικών παρουσιάζεται αισθητά μικρότερη από αυτή των αντρών, ενώ παράλληλα αφορά ήσσονος σημασίας αδικήματα. Πριν όμως, προχωρήσουμε στην ερμηνεία του φαινομένου για την περίπτωση των Ιωαννίνων, θα ήταν χρήσιμο να αναζητήσουμε στον ελληνικό χώρο την απαρχή αυτής της διαφοροποίησης ανάμεσα στα δύο φύλα, όσον αφορά την παραβατική τους δραστηριότητα. Φυσικά, δεν προσμένουμε

⁵⁶ Από την πληθώρα των εργασιών αναφέρουμε ενδεικτικά: Ρίκα Μπενβενίστε, *Η ποινική καταστολή της νεανικής εγκληματικότητας τον 19ο αιώνα (1833 - 1911)*, Αθήνα - Κομοτηνή 1994, σσ. 80 - 83, 98 - 105, 131, Νέστωρ Ε. Κουράκης (επιμ.), «Προλεγόμενα» στο *Έμφυλη εγκληματικότητα, ποινική και εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου*, Αθήνα - Κομοτηνή 2006, σσ. 15 - 30, Άρης Τσαντηρόπουλος, *Η βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη*, Αθήνα 2004, σσ. 263 - 276, Παρασκευή Κοψιδά - Βρεττού, *Το έγκλημα και οι κοινωνικοί του προσδιορισμοί*, Λευκάδα 1900 - 1940, ό. π., σσ. 397, 414 - 415, Εμμανουήλ Π. Ανδριανάκη, *Η Εγκληματικότητα εν Κρήτη, ό. π.*, σσ. 128 - 136, Έμμυ Φρόνιμου, «Γυναίκα και Φυλακή: Οψεις της ελληνικής πραγματικότητας», *Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλίας Δασκαλάκη*, Αθήνα 1991, σσ. 367 - 373, Άγγελος Α. Τσιγκρής, *Το έγκλημα της ανθρωποκτονίας στην Ελλάδα*, Αθήνα 2002, σσ. 40 - 42. Από τις ξενόγλωσσες μελέτες ξεχωρίζουμε τα κλασσικά έργα: F. Heidensohn, *Women and Crime*, London 1985, Otto Pollak, *The Criminality of Women*, Westport 1978, C. Smart, *Women, Crime and Criminology*, London 1977, Croall, *Crime and Society in Britain*, London and New York 1999, σσ. 136 - 154. Παραθέτουμε, τώρα, την εγκληματολογική στατιστική της Γενικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδας για την κίνηση της εγκληματικότητας ανά φύλο, μεταξύ των ετών 1928 - 1937, στην οποία εμφανίζεται η ανεπαίσθητη συμμετοχή των γυναικών.

Έτος	Καταδικασθέντες γενικώς			Υπότροποι			Πληθυσμός ανά έτος
	Ανδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Ανδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
1928	50.635	3.202	53.837	13.351	177	13.528	6.204.684
1929	62.114	4.176	66.290	17.723	276	17.999	6.274.930
1930	76.741	5.504	82.245	19.276	308	19.584	6.350.550
1931	72.703	6.694	79.397	20.182	433	20.615	6.440.640
1932	77.671	10.592	88.263	19.898	596	20.615	6.515.960
1933	86.534	12.477	99.011	21.204	684	21.888	6.591.270
1934	86.469	11.088	97.557	22.105	707	22.812	6.688.160
1935	73.771	9.062	82.833	19.376	573	19.949	6.792.720
1936	88.849	9.953	98.802	21.072	662	21.734	6.886.430
1937	94.668	12.193	106.861	23.504	641	24.145	6.973.200

(Βασίλειον της Ελλάδος, Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας - Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας - Τμήμα Στατιστικής της Δικαιοσύνης, *Εγκληματολογική Στατιστική, έτος 1937*, εν Αθήναις εκ του Εθνικού Τυπογραφείου 1946, σ. VII).

σχετικά στατιστικά στοιχεία ή έρευνες για τις πρώτες δεκαετίες μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους. Και αυτό διότι οι επικρατούσες αντιλήψεις ενσάρκωναν σε κάθε επίπεδο τον αποκλεισμό της γυναίκας και συνέχιζαν κατάλοιπα παλαιότερων ετών⁵⁷. Θα λέγαμε όμως, ότι από την οθωνική περίοδο διακρίναμε κάποιες αχνές πληροφορίες για τον βαθμό εκπροσώπησής τους στο εκτιτικό σύστημα. Συγκεκριμένα, το διάταγμα του Όθωνα «Περί Σωφρονιστικής Φυλακής» του 1837, έστω και ως πειθαρχική επιλογή, εισήγε για πρώτη φορά την κατά φύλο διάκριση των κρατουμένων και άρχισε να υλοποιεί μία τακτική που στον δυτικό κόσμο είχε ήδη καθιερωθεί⁵⁸, ενώ η ίδρυση «Κεντρικών Γυναικείων Φυλακών» πραγματοποιήθηκε το 1900⁵⁹. Η Ρίκα Μπενβενίστε, στη μελέτη της για την νεανική εγκληματικότητα τον 19ο αιώνα, μας παρέχει μία σαφή εικόνα για την έμφυλη παραβατικότητα με την βοήθεια των σχετικών στατιστικών⁶⁰.

Μέσα όμως από αυτήν την διάκριση στην σωφρονιστική διαδικασία, έμμεσα, για πρώτη φορά φθάνουμε στον προσδιορισμό της μικρής συμμετοχής της γυναικείας παραβατικότητας. Κάτι, που πλέον έχει κυριαρχήσει, ως στατιστική απεικόνιση, σε κάθε ανάλογη επιστημονική προσέγγιση, παρά την σταθερή και περιορισμένη συμμετοχή των γυναικών στην εγκληματικότητα. Μάλιστα, η διαπίστωση αυτή λαμβάνει διαχρονικό χαρακτήρα, καθώς παρατηρείται σε όλες τις χρονικές περιόδους, σε όλες τις ηλικίες⁶¹ και στο διεθνές περιβάλλον⁶². Έτσι, ως φυσικό επακόλουθο, έχουν διατυπωθεί αρκετές θεωρίες και ερμηνείες⁶³ για αυτήν

⁵⁷ Ελένη Βαρίκα, *Η εξέγερση των κυριών, Η γένεση μιας φεμινιστικής συνείδησης στην Ελλάδα 1833 - 1907*, Αθήνα 1996, σσ. 97 - 176. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο βλ. Ζακ Ρανσιέρ, «Σχετικά με την ιστορία των γυναικών στο 19ο αιώνα», *Γυναίκες και ιστορία* (επιμ. Georges Duby, Michelle Perrot), Αθήνα 1995, σσ. 52 - 67. Ευρύτερα για στοιχεία που αφορούν τον τρόπο συμπερίληψης και καταγραφής του γυναικείου πληθυσμού σε κατάστιχα και πηγές από τον 14ο αιώνα βλ. Κώστας Κόμης, *Σύναμμα, Κοινωνικές Δομές και Όψεις του Νεοελληνικού Χώρου: Πόλεις, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, Μηχανισμοί κυριαρχίας και άλλα σχετικά ζητήματα*, Ιωάννινα 2007, σσ. 368 - 374.

⁵⁸ Μαρία Αρχιμανδρίτου, *Γυναίκες και έκτιση ποινών, από την ιστορία του 16ου στη θεωρία του 19ου αιώνα*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2001, σσ. 141 - 145 και η ίδια, *Η ανοικτή έκτιση της ποινής*, Αθήνα 2000, σσ. 389 - 390, Χαράλαμπος Δημόπουλος, *Το ελληνικό σωφρονιστικό δίκαιο κατά τον 19ο αιώνα*, Αθήνα - Κομοτηνή 2002, σσ. 58 - 82. Επίσης σχετικά βλ. και τα έργα: Γιάννης Πανούσης, *Η σωφρονιστική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα: από τον κυνισμό της εργασίας στην ουτοπία της αγωγής*, Αθήνα - Κομοτηνή 1989 και Νέστωρ Κουράκης, *Ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*, Αθήνα - Κομοτηνή 1997, σ. 180 - 184. Στην ίδια κατεύθυνση σημαντική κρίνεται η συμβολή των έργων: Freda Adler, *The Incidence of Female Criminality in the Contemporary World*, New York 1981 και S. K. Mukherjee, Jocelynn A. Scutt, *Women and Crime*, North Sydney 1981. Εδώ διαφωτιστική είναι, ιδιαίτερα για τα σχετικά τεκτονόμενα στη δυτική Ευρώπη, η συμβολή του σημαντικού έργου: Norval Morris and David J. Rothman, *The Oxford History of the Prison, The Practice of Punishment in Western Society*, New York - Oxford 1998.

⁵⁹ Χαράλαμπος Δημόπουλος, *Το ελληνικό σωφρονιστικό δίκαιο κατά τον 19ο αιώνα, ό. π.*, σσ. 128 - 131.

⁶⁰ Ρίκα Μπενβενίστε, *Η ποινική καταστολή της νεανικής εγκληματικότητας τον 19ο αιώνα (1833 - 1911)*, ό. π., σσ. 98 - 138. Δεν θα ήταν υπερβολή να ισχυριστούμε ότι ευρίσκουμε αναλογίες ανάμεσα στη νεανική και τη γυναικεία εγκληματικότητα, όσον αφορά τους τρόπους έκφρασης.

⁶¹ Κ. Δ. Σπινέλλη, *Εγκληματολογία, Σύγχρονες και παλαιότερες Πανεπιστημιακές παραδόσεις*, Αθήνα - Κομοτηνή 1985, σ. 148.

⁶² Rita James Simon, *The Contemporary Woman and Crime*, 1975, σ. 95, Clive Emsley, *Crime and society in England, 1750 - 1900*, London 1998, σσ. 151 - 167, Gresham M. Sykes, *Crime and Society*, New York 1966, σσ. 62 - 68, J. J. Tobias, *Crime and Industrial Society in the 19th century*, 1967, σσ. 78 - 96, Carol Smart, *Law, crime and sexuality*, London 1995, σσ. 124 - 220 και γενικώς το έργο C. M. Renzetti - L. Goodstein (eds.), *Women, crime and criminal Justice: Original Feminist Readings*, Los Angeles 2000.

⁶³ Η Ελένη Αποσπόρη μας παραθέτει ευσύνοπτα την προσπάθεια που έχει κάνει η εγκληματολογία να προσεγγίσει το θέμα της γυναικείας παραβατικότητας. Συγκεκριμένα, χωρίζει αυτήν την

την πραγματικότητα. Διατρέχοντας, εν τάχει, αυτές τις απόψεις μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι στις αρχές του αιώνα είχε αποδοθεί ιδιαίτερο βάρος στην φύση της γυναίκας και την σωματική της αδυναμία⁶⁴. Καταλογιζόταν, δηλαδή, στη βιολογική της υπόσταση η περιορισμένη συμμετοχή της σε παραβατικές ενέργειες, θεωρία την οποία είχε αναπτύξει και ο Lombroso⁶⁵. Πέραν όμως αυτής της άποψης, η οποία εστιάζει στην βιοψυχολογική ιδιοσυστασία της γυναίκας, έχει υποστηριχθεί ότι η χαμηλή παραβατικότητα των γυναικών είναι πλασματική, καθώς καλύπτεται κάτω από τον παραδοσιακό της ρόλο και την ενδεχόμενη πολλές φορές ευνοϊκή μεταχείριση από τον ανδρικό πληθυσμό⁶⁶. Πάντως, ο Pollak, στο γνωστό για την εγκληματικότητα των γυναικών έργο του έχει υποστηρίξει ότι πολλές στατιστικές δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα⁶⁷.

Επιστρέφοντας τώρα στα δεδομένα του δικού μας πίνακα, θα επιχειρήσουμε, πέραν των ανωτέρω, να προσεγγίσουμε το ζήτημα περισσότερο με την κοινωνιολογική του διάσταση. Θα προσπαθήσουμε, δηλαδή, να συνδέσουμε την παραβατικότητα με τον ρόλο και την θέση της γυναίκας μέσα στην κοινωνία. Υιοθετούμε, λοιπόν, μεταξύ άλλων, την εκτίμηση της Αλίκης Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου ότι για την εξήγηση του παραβατικού φαινομένου αλλά και του ρόλου και της θέσης των φύλων είναι αναγκαία η εύρεση των παραγόντων εκείνων, κοινωνικών, οικονομικών και πολιτιστικών, που λειτουργούν ως γενεσιουργοί παράγοντες της παραβατικότητας και των επιμέρους πλευρών αυτής⁶⁸. Στην περίπτωση μας, η πορεία του κοινωνικού ρόλου των γυναικών, με τα στοιχεία που τον συνθέτουν στις εκάστοτε ιστορικές και κοινωνικές συγκυρίες, διαμορφώνει κατά πολύ την συγκεκριμένη πραγματικότητα. Κατ' αυτόν τον τρόπο, λοιπόν, εντάσσουμε στο γενικό πλαίσιο την μικρή συμμετοχή των γυναικών στις παραβατικές πράξεις κατά τον Μεσοπόλεμο. Προς αυτήν την κατεύθυνση έχει

προσπάθεια σε τρεις ενότητες: α) *Παραδοσιακή Εγκληματολογία*. Σε αυτήν αποδίδεται μία εξήγηση της γυναικείας παραβατικής συμπεριφοράς με βάση την βιολογία, τη φυσιολογία και την ψυχική της διάθεση (Lombroso, Pollak, Thomas), β) *Σύγχρονη Εγκληματολογία*. Εδώ, η διερεύνηση της γυναικείας παραβατικότητας περιορίζεται σε συμπεριφορές σχετικές με τη γυναικεία σεξουαλικότητα (Cohen, Smart) και γ) *Φεμινιστική Εγκληματολογία*. Η θεωρία αυτή στηρίζεται σε ένα συνδυασμό κοινωνικοπολιτικών παραγόντων για την εξήγηση της χαμηλής γυναικείας παραβατικότητας, όπως οι αυξημένοι μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου για τις γυναίκες και οι περιορισμοί στη δημόσια ζωή σε σχέση με τους άντρες (Miller, Simon) (Ελένη Αποσπύρη, «Εγκληματολογική Προσέγγιση του Φύλου», *Έμφυλη εγκληματικότητα, ποινική και εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου* (επιμ. Νέστωρ Ε. Κουράκης), Αθήνα - Κομοτηνή 2006, σσ. 38 - 56).

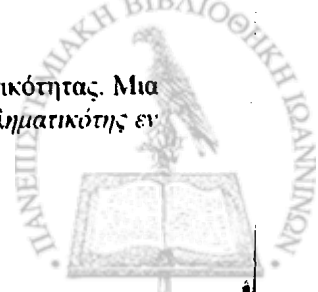
⁶⁴ Αλίκη Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου, «Οι ιδιαιτερότητες της γυναικείας εγκληματικότητας. Μια απόπειρα εξήγησής τους», *Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλίας Δασκαλάκη*, Αθήνα 1991, σσ. 148 - 149, Βασίλειος Γ. Ι. Μπουρλιάσκος, *Εγκληματικότητα και κοινωνική μεταβολή στην Ελλάδα (1880 - 1935). Μελέτη ιστορικής εγκληματολογίας*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2000, σσ. 180 - 181, Κωνσταντίνος Γ. Γαρδίκας, *Εγκληματολογία*, τόμ. Β' τεύχ. Α', Αθήνα 1948, σ. 115,

⁶⁵ Τσεζάρε Λομπρόζο, *Ο εγκληματίας άνθρωπος* (εισαγ. Γιάννης Πανούσης), Αθήνα 2002. Η νεότερη επιστήμη δεν υιοθετεί τις απόψεις του Lombroso, δεδομένου ότι ο Ιταλός αυτός ιατρός και ανθρωπολόγος συνέδεσε την εγκληματικότητα με τα ανατομικά και βιολογικά χαρακτηριστικά, τις ψυχικές ιδιότητες και, εν γένει, τις ορμές της ψυχής του παραβάτη.

⁶⁶ Η άποψη περί συνδρομής του ανδρός αποτυπώνεται και στην ακόλουθη μελέτη εποχής: Ευστράτιος Εμμ. Φωτάκης, *Η εγκληματούσα γυναίκα. Μελέτη ψυχολογική, κοινωνιολογική και εγκληματολογική*, Αθήνα 1932, σ. 199. Επίσης βλ. Βασίλειος Γ. Ι. Μπουρλιάσκος, *Εγκληματικότητα και κοινωνική μεταβολή στην Ελλάδα (1880 - 1935). Μελέτη ιστορικής εγκληματολογίας*, ό.π., σσ. 180 - 181 και Ιωάννης Ερν. Ζεγκίνης, *Το έγκλημα και η γυναίκα*, Θεσσαλονίκη 1951.

⁶⁷ Otto Pollak, *The Criminality of Women*, Westport 1978, σσ. 8 - 120.

⁶⁸ Αλίκη Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου, «Οι ιδιαιτερότητες της γυναικείας εγκληματικότητας. Μια απόπειρα εξήγησής τους», ό.π., σσ. 195 - 196 και Εμμανουήλ Π. Ανδριανάκη, *Η Εγκληματικότητα εν Κρήτη*, ό.π., σσ. 130 - 131.

συμβάλει καθοριστικά η επικρατούσα στην ύπαιθρο παραδοσιακή απασχόληση της γυναίκας⁶⁹ και ευρύτερα ο οικοκυρικός προσανατολισμός του παρελθόντος⁷⁰. Αυτά τα χαρακτηριστικά δέσμευαν την γυναίκα στον οικογενειακό μικρόκοσμό της και τις σχετικές υποχρεώσεις, σε αντίθεση με τον άνδρα που δρούσε στον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο⁷¹. Κατανοούμε, συνεπώς, την μικρή συμμετοχή της γυναίκας σε παραβατικές ενέργειες και με βάση αυτήν την γενική παράμετρο. Εξάλλου, η απάντηση στο ενδιαφέρον ερώτημα για το ποια είναι τα συχνότερα αδικήματα των γυναικών υπόκειται άμεσα στην ανωτέρω συλλογιστική και φανερώνει μία εξάρτηση με παραβιάσεις κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων (οικονομική κρίση) και εγκλήματα κατά της ζωής (εγκλήματα τιμής, παιδοκτονίες ή αδικήματα σχετικά με τον τοκετό)⁷². Ταυτόχρονα, όμως, αυτή η έμφυλη διάσταση της εγκληματικότητας, έμμεσα, μάς σκιαγραφεί και το περιεχόμενο των έμφυλων προτύπων που η κοινωνία έχει σχηματίσει⁷³. Κάτι, που φαίνεται μέσω της συνέχειας της αντιθετικής απεικόνισης της έμφυλης παραβατικής δραστηριότητας, άρα και των κοινωνικών στερεοτύπων που καθόριζαν την κοινωνική αξία των προσώπων.

Κλείνοντας, προσεγγίζουμε την «βία της αρρενοκρατίας», όπως χαρακτηριστικά αποδώσαμε την ποινική πραγματικότητα, που αφορά την επιβολή του ανδρικού φύλου μέσω της βίας. Κάτι, που φυσικά συνδέεται άμεσα με την προγενέστερη ανάπτυξή μας για την θέση της γυναίκας (στο πλαίσιο της παραβατικότητας), κατά την περίοδο που ερευνούμε. Για τον σκοπό αυτό, επιλέξαμε μία σειρά παραβατικών πράξεων, πλημμεληματικών ή κακουργηματικών, οι οποίες είχαν πραγματοποιηθεί στην πλειοψηφία τους από άνδρες. Φυσικά, σε αυτές εντάξαμε τις περιπτώσεις βιασμού, τις απαγωγές, τις ανθρωποκτονίες και γενικότερα την άσκηση βίας δια των όπλων ή τραυματισμών. Το συνολικό μέγεθος των ανδρών παραβατών που εντοπίσαμε αγγίζει τους 252. Οι μισοί περίπου από αυτούς (112 άνδρες) άσκησαν βία σε συνανθρώπους τους μέσω τραυματισμών και ακολούθως μέσω επιθέσεων (54 άνδρες). Εάν εξειδικεύσουμε τώρα στο μέγεθος της άσκησης βίας κατά των γυναικών ή των μικρών παιδιών θα συμπεριλάβουμε σε αυτήν την υποδιαίρεση τους βιασμούς, τις ασέλγειες και τις απαγωγές. Συγκεκριμένα, όπως ο πίνακας δεικνύει, καθ' όλη την μεταβενιζελική περίοδο, καταγράφηκαν βιασμοί, ασέλγειες και αποπλανήσεις από 19 άνδρες, ασέλγειες παραφύσιν από 21 άνδρες και απαγωγές από 14 άνδρες. Στις κακουργηματικές περιπτώσεις (γράφ. 47) υπερέχουν ποσοτικώς ξεκάθαρα οι άνδρες παραβάτες, στην κατηγορία των ανθρωποκτονιών, ενώ έπεται σε συχνότητα το αδίκημα της απαγωγής.

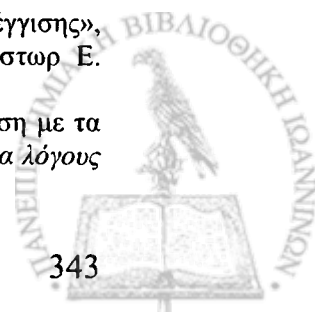
⁶⁹ Λουκία Μ. Μουσούρου, *Γυναίκα και απασχόληση, δέκα ζητήματα*, Αθήνα 1993, σ. 18 - 19.

⁷⁰ Αλεξάνδρα Μπακαλάκη - Ελένη Ελεγκίτου, *Η Εκπαίδευση «εις τα του οίκου» και τα γυναικεία καθήκοντα, από την ίδρυση του ελληνικού κράτους έως την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1929*, Αθήνα 1987, σ. 212.

⁷¹ Βασίλης Φίλιας, «Η θέση της γυναίκας σήμερα: κοινωνικές συντεταγμένες», *Ο φάκελος της ισότητας*, Αθήνα 1982, σσ. 100 - 101 και Κώστας Κόμης, *Σύναμμα, Κοινωνικές Δομές και Όψεις του Νεοελληνικού Χώρου: Πόλεις, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, Μηχανισμοί κυριαρχίας και άλλα σχετικά ζητήματα*, ό. π., σσ. 373 - 376.

⁷² Αθανασία Π. Συκιάτου, «Έμφυλη εγκληματικότητα, Μία απόπειρα κριτικής προσέγγισης», *Έμφυλη εγκληματικότητα, ποινική και εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου* (επιμ. Νέστωρ Ε. Κουράκης), ό. π., σσ. 81 - 198.

⁷³ Αυτήν ακριβώς την διάσταση για την υπόληψη που μπορεί να έχει το κάθε φύλο σε σχέση με τα κοινωνικά στερεότυπα αποδίδει στην σχετική μελέτη της η Έφη Αβδελά. (Έφη Αβδελά, *Δια λόγους τιμής, Βία, συναισθήματα και αξίες στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, Αθήνα 2002, σσ. 129 - 143).

Ως γενικό συμπέρασμα, θα προβαίναμε στην διαπίστωση ότι τα ανωτέρω ποσοτικά στοιχεία, τα οποία απεικονίζουν την ανδρική παραβατικότητα, δεν είναι αμελητέα. Αντικατοπτρίζουν ακριβώς αυτό το σύνολο κοινωνικών συνθηκών και στερεοτύπων της Μεσοπολεμικής περιόδου, μέσα στο οποίο εκδηλώθηκαν αυτές οι πράξεις. Ιδιαίτερος, μάλιστα, η επίδραση του ανδρισμού υπήρξε καταλυτική στην διατήρηση αυτής της πραγματικότητας. Άλλωστε, καθώς και ο Pierre Bourdieu σημειώνει, ο ανδρισμός, νοούμενος, ως αναπαραγωγική ικανότητα αλλά και ως δεξιότητα κατά την άσκηση της βίας, περιβάλλει όλα τα ανδρικά παιχνίδια βιαιότητας, εκφράζοντας, συμβολικά, τις λεγόμενες ανδρικές αρετές και αποτελώντας προϋπόθεση για αναγνώριση από το τοπικό κοινωνικό περιβάλλον⁷⁴. Ανεξαρτήτως πάντως των ανωτέρω, η εκδίκαση των συγκεκριμένων υποθέσεων προϋπόθετε τις περισσότερες φορές και σχετική καταγγελία. Ισχυριζόμαστε, έμμεσα, δηλαδή ότι αυξήθηκαν οι μηνύσεις για βιασμούς, ακόμη και για περιπτώσεις θυμάτων - παιδιών. Κάτι, που φανερώνει την υποδαυλιζόμενη, πλέον, ευαισθησία της κοινωνίας σε θέματα βίας. Σε γενικότερο επίπεδο, όμως, θα εντάσσαμε αυτήν την τάση στην συλλογιστική που ο Georges Vigarello έχει αναπτύξει για την ιστορικότητα ή τους συμβολισμούς του φαινομένου της βίας. Αυτό το ρεύμα της μικρότερης ανοχής της κοινωνίας απέναντι στη βία⁷⁵, το οποίο, στον ευρωπαϊκό χώρο προσδιορίζεται από τις αρχές του 19ου αιώνα, πραγματώνεται και στην περίπτωσή μας. Οι παραβάτες, πλέον, τίθενται σε κοινωνική απόσταση και απωθούνται στο περιθώριο.

Πίν. 36. Η βία της αρρενοκρατίας

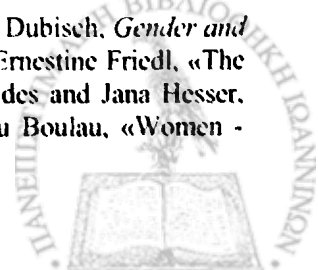
Παραβατικές πράξεις	Συχνότητες				Σύνολο
	1933	1934	1935	1936	
Βιασμός - ασέλγεια - αποπλάνηση σε συνουσία ή απόπειρες	4	6 1	3 1	2 2	19
Παραφύση ασέλγεια	1	8	6	6	21
Απαγωγή ή απόπειρα	4	1 7	2		14
Ανθρωποκτονία, φόνος	2	2 12	1 7	8	32
Άδικες επιθέσεις (δι' όπλου, βιαιοπραγία)	22	14	15	3	54
Τραύματα	24	50	33	4 1	112
Σύνολο	57	101	68	26	252

Πάντως, αν και υιοθετούμε την ανωτέρω διαπίστωση δεν είμαστε σε θέση να ισχυριστούμε ότι δεν καταγράφεται ιδιαίτερα στην αγροτική ενδοχώρα μία τάση υποβάθμισης του γυναικείου φύλου⁷⁶, με έντονο το στοιχείο της σωματικής βίας. Θα λέγαμε δηλαδή ότι η αίσθηση της βίας στο περιβάλλον, ιδιαίτερα προς την γυναίκα, ήταν σχετικά ανεκτή. Έχουμε εξάλλου αναφερθεί εκτενώς σε συναρτόμενους παράγοντες όπως η ισχυρή επίρεια των πολεμικών αναμετρήσεων, η γενικευμένη χρήση του όπλου αλλά και η ληστρική πραγματικότητα για τον κάτοικο της υπαίθρου, κατά τον Μεσοπόλεμο. Ταυτόχρονα, η αγροτική ενδοχώρα ήταν ενταγμένη σε ένα σύστημα, όπου οι προκαταλήψεις και έννοιες, όπως της τιμής και του ήθους, κυριαρχούσαν καθοριστικά. Συνεπώς αντιλαμβανόμαστε ότι ο

⁷⁴ Pierre Bourdieu, *Η ανδρική κυριαρχία* (μτφ. Έφη Γιαννοπούλου), Αθήνα 2007, σσ. 103 - 108.

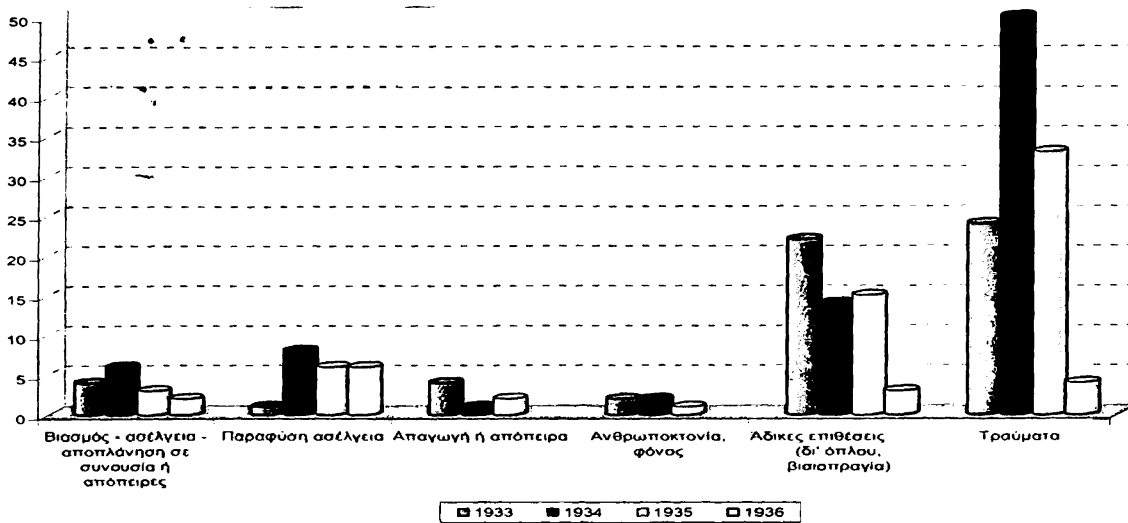
⁷⁵ Georges Vigarello, *Ιστορία του βιασμού, 16ος - 20ός αιώνας* (μτφ. Λία Βουτσοπούλου), Αθήνα 2001, σσ. 103 - 111, 257 - 310.

⁷⁶ Κατατοπιστικός κρίνεται για το συγκεκριμένο θέμα ο συλλογικός τόμος: Jill Dubisch, *Gender and Power in Rural Greece*, Princeton - New Jersey 1986 (ιδιαίτερος οι μελέτες: Ernestine Friedl, «The Position of Women: Appearance and Reality», σσ. 42 - 52, Eleftherios Pavlides and Jana Hesser, «Women's Roles and Decoration in Eressos, Greece», σσ. 68 - 96, Juliet Du Boulau, «Women - Images of their Nature and Desting in Rural Greece», σσ. 139 - 138).

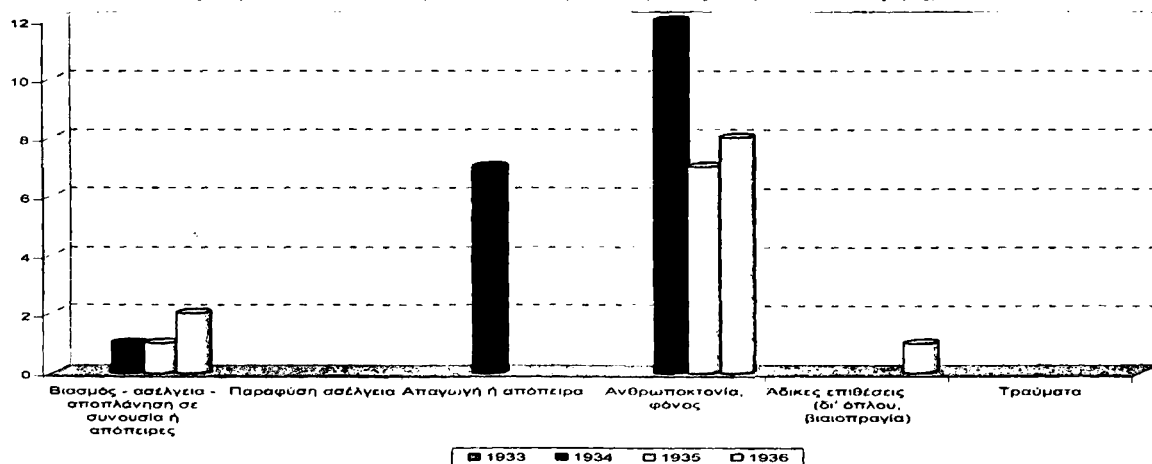
κοινωνικός στιγματισμός και οι ισχυρές προκαταλήψεις λειτουργούσαν αρνητικά περισσότερο για την γυναίκα, ενώ οι προϋποθέσεις για την ανάπτυξη παραβατικών συμπεριφορών, σχετικά με την γενετήσια λειτουργία ήσαν αυξημένες. Έτσι, η παραβατική παρέκκλιση σχετίζεται με τις σεξουαλικού χαρακτήρα υποθέσεις, ενώ ο απόηχος των πράξεων παραμένει περισσότερο σε συνάρτηση με την έννοια της ηθικής και όχι με τα πρόσωπα.

Γράφ. 47. Η βία της αρρενοκρατίας σε βαθμό πλημμελήματος

Εν κατακλείδι, πραγματοποιούμε ιδιαίτερη αναφορά στο φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας⁷⁷, το οποίο αποτέλεσε χαρακτηριστικό σύμπτωμα της αρρενοκρατικής βίας. Αυτή, όπως και τα αρχαιακά τεκμήρια μας φανερώνουν, εκφράστηκε είτε σωματικά, είτε λεκτικά είτε ακόμη και ψυχολογικά. Βέβαια, το σύνολο των σχετικών συμπεριφορών εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο έκφρασης και ένδειξης της ανδρικής δύναμης και υπεροχής ή ενδεχομένως, κάποιες φορές, και του καθήκοντος, που η ίδια η κοινωνία, στο πέρασμα του χρόνου, είχε επιβάλλει και καλλιεργήσει⁷⁸.

Γράφ. 48. Η βία της αρρενοκρατίας σε βαθμό κακουργήματος

⁷⁷ Για μία θεωρητική προσέγγιση των περιπτώσεων οικογενειακής βίας βλ. τις μελέτες: Βασιλική Βλάχου, *Η Αντιμετώπιση της Σωματικής Βίας κατά των Γυναικών από το Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης*, Αθήνα 2005, σσ. 29 - 30, 33 - 35, 84 - 86 και Βασιλεία Σαριδάκη, «Η ενδοοικογενειακή βία με επίκεντρο τη βία κατά της γυναίκα», *Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21ου αιώνα, Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλίας Δασκαλάκη*, Αθήνα 2000, σσ. 207 - 216.

⁷⁸ Φωτεινή Α. Μηλιώνη, «Εγκληματολογία και φύλο, ειδικά θέματα», *Έμφυλη εγκληματικότητα, ποινική και εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου* (επιμ. Νέστωρ Ε. Κουράκης), ό. π., σσ. 380 - 392.

IV. Η μεταξική περίοδος (1936 - 1940)

Η τελευταία ενότητα της εργασίας μας ορίζεται χρονικά από την 4η Αυγούστου του 1936 και την 28η Οκτωβρίου του 1940. Καλύπτει, δηλαδή, την περίοδο της δικτατορίας του Ιωάννη Μεταξά, από την έναρξή της έως το ξεκίνημα του ελληνοϊταλικού πολέμου¹. Πριν, ωστόσο, προχωρήσουμε αναλυτικά στις επιμέρους ενότητες, σε σχέση με την ποινική καταστολή και την παραβατικότητα, κρίνεται απαραίτητο να αναφερθούμε, εν τάχει, στις εξελίξεις της περιόδου και ειδικότερα στον τρόπο πολιτικής/κοινωνικής επιβολής, την φυσιογνωμία και τους στόχους του μεταξικού καθεστώτος.

Αρκετά χρόνια συνταγματικής αβεβαιότητας, με στρατιωτικές επεμβάσεις, η συχνή εναλλαγή εννέα κυβερνήσεων μέσα σε μία δεκαετία, η ατυχής συγκυρία της τελευταίας (σε διάστημα ολίγων μηνών) των ηγετών των σημαντικότερων πολιτικών κομμάτων και εν γένει τα πολιτικά αδιέξοδα της δεκαετίας του 1930, κατέληξαν στην επιβολή της δικτατορίας του Ιωάννη Μεταξά². Παράλληλα, όμως, η σταδιακά αυξανόμενη κατασταλτική πολιτική των μεσοπολεμικών κυβερνήσεων είχε ως κορύφωση το δικτατορικό καθεστώς του Μεταξά³. Στην περίπτωση μας, η αδυναμία σχηματισμού αυτοδύναμης κυβέρνησης κατά τις εκλογές του Ιανουαρίου του 1936 αποτέλεσε αποφασιστικής σημασίας αφορμή για τις μετέπειτα εξελίξεις που οδήγησαν στην μεταξική διακυβέρνηση⁴. Ο αιφνίδιος θάνατος του πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Δεμερτζή, στις 13 Απριλίου του 1936, στην κυβέρνηση του οποίου ο Ιωάννης Μεταξάς ήταν αντιπρόεδρος και υπουργός Στρατιωτικών (με την σύμφωνη γνώμη των βενιζελικών), αποτέλεσε την αιτία για την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον τελευταίο⁵. Ειδικότερα, στις 13 Απριλίου του 1936 ο βασιλιάς Γεώργιος Β΄, ο οποίος απολάμβανε της εμπιστοσύνης των Βρετανών⁶, ερήμην των πολιτικών αρχηγών και χωρίς να συμβουλευθεί - κατά την

¹ Επιλέξαμε να θέσουμε ως τελικό χρονικό όριο για την μελέτη μας την 28η Οκτωβρίου του 1940, ημέρα ενάρξεως του ελληνοϊταλικού πολέμου, και όχι την λήξη της πρωθυπουργίας του Ιωάννη Μεταξά. Αυτό το πράττουμε διότι κατά την εμπόλεμη περίοδο - και πολύ περισσότερο στην Ήπειρο, στα εδάφη της οποίας διεξήγετο ο πόλεμος - έχουμε εφαρμογή στρατιωτικού νόμου και εφαρμογή της δικαιοσύνης υπό καθεστώς (και τους όρους) του πολέμου. Συνεπώς, δεν μπορούμε να ομιλούμε για ομοειδή δεδομένα παραβατικότητας, δικαιοσύνης και καταστολής με την προπολεμική εποχή. Πέραν όμως αυτού δεν ήταν εφικτή η εύρεση δικαστικών και σχετικών αρχειακών πηγών, για το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

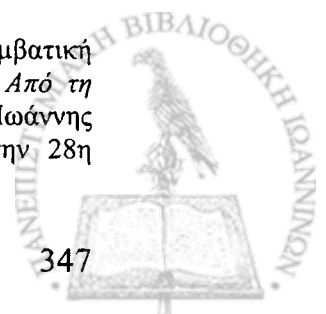
² Thanos Veremis, «Introduction», *Aspects of Greece, 1936 - 40, The Metaxas Dictatorship*, (ed. Robin Higham, Thanos Veremis), Athens 1993, σσ. 1 - 14, Νίκος Γ. Σβορώνος, *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*, Αθήνα 1994, σσ. 128 - 132, Πολυμέρης Βόγλης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας, οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο*, Αθήνα 2002, σ. 61..

³ Σπύρος Μαρκέτος, *Πώς φίλησα τον Μουσσολίνι! Τα πρώτα βήματα του ελληνικού φασισμού*, τόμ. Ι, Αθήνα 2006, σσ. 197 - 200.

⁴ Γεώργιος Ν. Μοσχόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνικού κράτους, πολιτικές προσεγγίσεις*, τόμ. Α΄ (1832 - 1940), Αθήνα 1997, σ. 208

⁵ Γιώργος Αναστασιάδης, *Πολιτική και Συνταγματική ιστορία της Ελλάδας 1821 - 1941*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2001, σ. 232.

⁶ Θανάσης Σφήκας, «Από τις κυβερνήσεις "ανδρεικέλων στην αντι-ιμπεριαλιστική, μη επεμβατική ευπρέπεια" - Η ελληνική πολιτική της Βρετανίας, 1936 - 1949», *Η Ελλάδα '36 - '40. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες* (επιμ. Χάγκεν Φλάϊσερ), Αθήνα 2003, σ. 77, Ιωάννης Κολιόπουλος, «Εσωτερικές και εξωτερικές εξελίξεις από την 1η Μαρτίου 1935 ως την 28η Οκτωβρίου 1940», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΕ΄, Αθήνα 2000, σσ. 397.

κοινοβουλευτική πρακτική - τον Πρόεδρο της Βουλής Θεμιστοκλή Σοφούλη⁷, διόρισε πρωθυπουργό τον Μεταξά⁸. Η κυβέρνησή του έλαβε ψήφο εμπιστοσύνης στις 27 Απριλίου του 1936 και ενδεικτικό της κρίσης των κοινοβουλευτικών θεσμών υπήρξε η υπερψήφιση των προγραμματικών δηλώσεων της νέας κυβέρνησης με 241 ψήφους, μόλις 16 κατά και 4 αποχές⁹. Αυτή ακριβώς η αστάθεια και τα αδιέξοδα της κοινοβουλευτικής πολιτικής ζωής αντικατοπτρίζονται με σαφήνεια στην ιστορική, πλέον, ομιλία του βουλευτή του Λαϊκού Κόμματος Βάσου Στεφανόπουλου, κατά την συνεδρίαση της Βουλής της 29ης Απριλίου, παρόντος του Μεταξά, στην οποία έγινε λόγος περί χρεωκοπίας «...του λεγομένου Κοινοβουλευτισμού...»¹⁰.

⁷ Δημήτριος Α. Πετρακάκος, *Κοινοβουλευτική ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. 7, Αθήνα 1944, σ. 514.

⁸ Gunnar Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, 1821 - 1936* (μτφ. Θόδωρος Παρασκευόπουλος), τόμ. Β', Αθήνα 2004, σσ. 1268 - 1270, Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας*, τόμ. Β', Αθήνα 2001, σσ. 464 - 470, Νίκη Καλτσόγια - Τουρναβίτη, *Προβληματική της Σύγχρονης Ελληνικής Συνταγματικής Ιστορίας 1935 - 1975*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1981, σσ. 52 - 54, Άλκης Ρήγος, *Τα κρίσιμα χρόνια 1935 - 1941*, τόμ. Β', Αθήνα 1995, σσ. 42 - 43, Σπύρος Λιναρδάτος, *Πως φτάσαμε στην 4η Αυγούστου*, Αθήνα 1978, σσ. 183 - 230, Θάνος Βερέμης, *Οι επεμβάσεις του στρατού στην ελληνική πολιτική 1916 - 1936*, Αθήνα 1983, σ. 223, Η. Cliadakis, «The Political and Diplomatic Background to the Metaxas Dictatorship, 1935 - 1936», *Journal of Contemporary History*, 14 (1979), τχ. 1, σσ. 117 - 138, Αριστόβουλος Ι. Μάνεσης, *Ελληνική Συνταγματική Ιστορία*, Θεσσαλονίκη 1980, σσ. 238 - 240, Μ. Μαλαίνος, *4η Αυγούστου. Πως και διατί επεβλήθη η δικτατορία του Ι. Μεταξά*, Αθήνα 1966, Κ. Καλλιγιάς, *Παλινόρθωση και δικτατορία: Γεώργιος Β' και 4η Αυγούστου*, Αθήνα 1976 και Γιώργος Αναστασιάδης, «Ο Ι. Μεταξάς ως αρχηγός των Ελευθεροφρόνων», *Ιστορικά, «Ιωάννης Μεταξάς»*, τεύχ. 94, Αθήνα 2 Αυγούστου 2001, σσ. 18 - 19. Για μία βιογραφική προσέγγιση του Μεταξά αλλά και της δράσης του επί δικτατορίας βλ. S. Victor Papacosma, «Ioannis Metaxas and the "Fourth of August" Dictatorship in Greece», *Balkan Strongmen, Dictators and Authoritarian Rulers of South Eastern Europe* (ed. Bernd J. Fischer), London 1998, σσ. 165 - 198.

⁹ Χρήστος Χατζηιωσήφ, «Κοινοβούλιο και Δικτατορία», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Ο Μεσοπόλεμος 1922 - 1940*, τόμ. Β' μέρος 2, Αθήνα 2003, σσ. 110 - 112, Γρηγόριος Δαφνής, *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων 1923 - 1940, Η άνοδος του Αντιβενιζελισμού*, τόμ. Β', Αθήνα 1955, σσ. 418 - 422 και Ιωάννης Κολιόπουλος, «Εσωτερικές και εξωτερικές εξελίξεις από την 1η Μαρτίου 1935 ως την 28η Οκτωβρίου 1940», *ό. π.*, σσ. 377 - 379.

¹⁰ Ο βουλευτής Ηλείας Βασίλης (Βάσος) Στεφανόπουλος, διατελέσας μεταπολεμικά υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου (με καθήκοντα υπουργού Οικονομικών), πρώτος εξάδερφος του πρωθυπουργού Στέφανου Στεφανόπουλου και πατέρας του βουλευτού και καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου Στέφανου Στεφανόπουλου, ανέφερε μεταξύ άλλων, μία ημέρα μετά την χορήγηση ψήφου εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση Μεταξά: «...χθες ακόμη εις μίαν μακράν και ολονύκτιον συνεδρίασιν ηναγκάσθημεν να κηρύξωμεν την χρεωκοπίαν του λεγομένου Κοινοβουλευτισμού. Είδομεν το θέαμα ενός κόμματος, το οποίον ο λαός επλούτισε με 120 βουλευτάς και ενός άλλου με 80 και ενός άλλου με 40 να μη δύναται κανέν εξ αυτών αλλ' ούτε, δυστυχώς, όλα μαζί να δώσωμεν Κυβέρνησιν εις τον τόπον. Και εκαλέσαμεν τον αξιότιμον Αρχηγόν των Ελευθεροφρόνων. Αρχηγόν κατά πάντα βεβαίως άξιον τιμής ... αλλ' αρχηγόν εξ [6] συναδέλφων εις την Βουλή ταύτην ... και τα 240 ΝΑΙ, τα οποία εξεφώνησαν εις την αίθουσαν ημών εις την ψήφον εμπιστοσύνης, ήσαν 240 υπογραφαί κάτωθι της τρομεράς διαπιστώσεως ότι εχρεωκοπήσαμεν ως Κοινοβουλευτισμός, εξεπέσαμεν ως Συνέλευσις, εχάσαμεν την συνείδησιν του προορισμού μας ως Εθνική Κυριαρχία. Και έτι πλέον, κύριοι Βουλευταί. Εχάσαμεν ίσως και τον ψυχικόν σύνδεσμον προς τον λαόν, τον οποίον ενετάλημεν να κυβερνήσωμεν. Διότι τι είδους ψυχικός σύνδεσμος είναι δυνατόν να διατηρηθή όταν ο μεν λαός φωνάζει, δεν θέλω να με κυβερνήση ο κ. Μεταξάς, ημείς δε αδιαφορούντες προς την κραυγήν ταύτην, απαντώμεν: Και όμως θα σε κυβερνήση ο Μεταξάς...» (Αι Αγορεύσεις του Ελληνικού Κοινοβουλίου 1909 - 1956, περίοδος Β', τόμ. ΙΒ', Αθήνα 1961, σ. 409). Για τον συμβολισμό της συγκεκριμένης αγόρευσης βλ. Άλκης Ρήγος, *Τα κρίσιμα χρόνια 1935 - 1941, ό. π.*, σσ. 42 - 43, Gunnar Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, 1821 - 1936, ό. π.*, σ. 1270, Γιώργος Αναστασιάδης, *Πολιτική και Συνταγματική ιστορία της Ελλάδας 1821 - 1941, ό. π.*, σσ. 234 - 235 και Ιωάννης Κολιόπουλος, «Εσωτερικές και εξωτερικές εξελίξεις από την 1η Μαρτίου 1935 ως την 28η Οκτωβρίου 1940», *ό. π.*, σ. 378. Για την προσωπικότητα και την δράση - πολιτική και πνευματική - του Βάσου Στεφανόπουλου βλ.

Την επομένη ημέρα οι προθέσεις του νέου κοινοβουλευτικού πρωθυπουργού Ιωάννη Μεταξά για αλλαγή των πολιτικών δεδομένων και επιβολή της δικτατορίας κατέστησαν εμφανείς. Συγκεκριμένα, η Βουλή ενέκρινε ψήφισμα, σύμφωνα με το οποίο διέκοπτε τις εργασίες της έως τις 30 Σεπτεμβρίου, παρέχοντας το δικαίωμα στην κυβέρνηση να εκδίδει διατάγματα κατά το διάστημα των διακοπών με την σύμφωνη γνώμη 40μελούς επιτροπής βουλευτών¹¹. Οι πραγματικοί, όμως, στόχοι του Μεταξά αποκαλύφθηκαν λίγους μήνες αργότερα. Πράγματι, στις 4 Αυγούστου 1936 ο βασιλιάς Γεώργιος Β΄, μετά από κοινή πρωτοβουλία και συνεννόηση με τον Μεταξά, κήρυξε την έναρξη της δικτατορίας, με την έκδοση δύο διαταγμάτων¹². Επρόκειτο για τα Βασιλικά Διατάγματα «Περί αναστολής των διατάξεων των άρθρων 5, 6, 10, 11, 12, 14, 20 και 95 του Συντάγματος καθ' όλον το Κράτος» και «Περί διαλύσεως της Γ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων»¹³.

Προσδιορίζοντας τα βασικά αίτια της επιβολής του μεταξικού καθεστώτος θα λέγαμε εξ αρχής ότι τα περί αδυναμίας των κομμάτων να σχηματίσουν κοινοβουλευτική κυβέρνηση και τα περί άμεσης κομμουνιστικής «απειλής» αποτέλεσαν ικανά προσχήματα για την επιβολή της δικτατορίας¹⁴. Βέβαια, το κομμουνιστικό κόμμα είχε αναπτύξει μία δυναμική [βλ. για παράδειγμα συμφωνία Σοφούλη¹⁵ - Σκλάβαινα για στήριξη κυβέρνησης των φιλελευθέρων από κομμουνιστές, επίσης απεργίες και σχετική αρθρογραφία του Ριζοσπάστη], ώστε η επίκληση του κομμουνιστικού κινδύνου να είναι περισσότερο αληθοφανής απ' ό,τι κατά το παρελθόν¹⁶. Ισχυριζόμαστε δηλαδή, ότι η «απειλή» του κομμουνισμού

Αθανάσιος Θ. Φωτόπουλος, «Βάσος Στεφανόπουλος (1902 - 1952)», *Ηλειακή Επιθεώρηση*, τεύχ. 9, έτος Β΄, Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2005, σσ. 121 - 129 και Νίκος Β. Αναστόπουλος, *Η Δίβρη Ηλείας στο διάβα των αιώνων*, Αθήνα 1994, σσ. 301, 323 - 324.

¹¹ Γεώργιος Ν. Μοσχόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνικού κράτους, πολιτικές προσεγγίσεις, ό. π., σ. 211.*

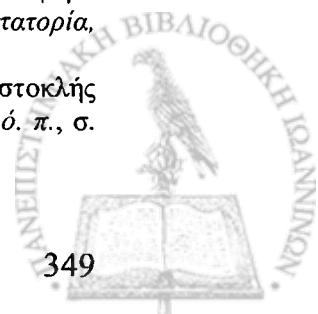
¹² Σπύρος Λιναρδάτος, *4η Αυγούστου*, Αθήνα 1988, σσ. 33 - 40, Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922 - 1974, Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Αθήνα 1995, σσ. 103 - 105, Άλκης Ρήγος, *Τα κρίσιμα χρόνια 1935 - 1941, ό. π., σσ. 59 - 67, Τάσος Βουρνάς, Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας, ό. π., σσ. 470 - 477, Νίκη Καλτσόγια - Τουρναβίτη, Προβληματική της Σύγχρονης Ελληνικής Συνταγματικής Ιστορίας 1935 - 1975, ό. π., σσ. 52 - 54, Γρηγόριος Δαφνής, *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων 1923 - 1940, ό. π., σσ. 433 - 436, Ιωάννης Κολιόπουλος, «Εσωτερικές και εξωτερικές εξελίξεις από την 1η Μαρτίου 1935 ως την 28η Οκτωβρίου 1940», ό. π., σσ. 382 - 385, Χρήστος Χατζηιωσήφ, «Κοινοβούλιο και Δικτατορία», ό. π., σσ. 114 - 116, Σπ. Β. Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. Α΄ (1936 - 1944), Αθήνα 1994, σσ. 5 - 10.**

¹³ Κωνσταντίνος Σιφναίος, *Πανδέκται Νέων Νόμων και Διαταγμάτων*, τόμ. ΙΑ΄ (1936), εν Αθήναις 1936, σσ. 947 - 949 και Αντώνης Μ. Παντελής - Στέφανος Ι. Κουτσομπίνας - Τριαντάφυλλος Α. Γεροζήσης, *Κείμενα Συνταγματικής Ιστορίας*, τόμ. Β΄ (19124 - 1974), Αθήνα - Κομοτηνή 1993, σσ. 465 - 467. Επίσης, για την αντισυνταγματικότητα των δύο διαταγμάτων βλ. Νίκος Αλιβιζάτος, *Εισαγωγή στην ελληνική συνταγματική ιστορία*, τεύχ. Α΄ (1882 - 1941), Αθήνα - Κομοτηνή 1981, σσ. 163 - 164.

¹⁴ Μία εκδοχή αποδίδεται από τον Βρετανό πρέσβη Ουότερλοου, ο οποίος ερμήνευσε την εγκαθίδρυση της δικτατορίας ως αποτέλεσμα της συμφωνίας των κομμάτων στο ζήτημα της επαναφοράς απότακτων αξιωματικών. Δηλαδή, ο φόβος για μία τέτοια εξέλιξη είχε φέρει στο προσκήνιο το στρατιωτικό σύνδεσμο βασιλοφρόνων αξιωματικών, οι οποίοι ήταν αποφασισμένοι (ασκώντας πιέσεις στο Μεταξά να εγκαθιδρύσει τη δικτατορία) να μην επιτρέψουν την επαναφορά των αποτάκτων βενιζελικών στο στράτευμα (Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος, *Παλινόρθωση, Δικτατορία, Πόλεμος, 1935 - 1941, ο βρετανικός παράγοντας στην Ελλάδα*, Αθήνα 1985, σσ. 77 - 79).

¹⁵ Για πρώτη φορά στην κοινοβουλευτική ιστορία εξελέγη Πρόεδρος της Βουλής - Θεμιστοκλής Σοφούλης - με τις κομμουνιστικές ψήφους (Άλκης Ρήγος, *Τα κρίσιμα χρόνια 1935 - 1941, ό. π., σ. 39*).

¹⁶ Χρήστος Χατζηιωσήφ, «Κοινοβούλιο και Δικτατορία», ό. π., σσ. 112 - 113.

διογκώθηκε από τον Μεταξά¹⁷ προς επίτευξη των στόχων του, ενώ είναι ενδεικτικό ότι και τα ίδια τα στελέχη της γερμανικής πρεσβείας ποτέ δεν πίστεψαν πως υφίσταται πράγματι κομμουνιστικός κίνδυνος για την χώρα¹⁸. Από την άλλη πλευρά, ο Μεταξάς επικαλέστηκε για την κήρυξη της δικτατορίας και την πανεργατική απεργία που είχε οριστεί από τα εργατικά συνδικάτα για τις 5 Αυγούστου, στην οποία απέδωσε χαρακτήρα «προετοιμασίας εμφυλίου πολέμου»¹⁹. Πέραν, όμως, αυτών των προφάσεων, για την εγκαθίδρυση της δικτατορίας, διευρύνοντας την σκέψη μας, διαπιστώνουμε μία ευρύτερη διεθνή ένταση, μία γενική κρίση της αστικής δημοκρατίας στον ευρωπαϊκό χώρο²⁰ και κατ' επέκταση μία αλληλεξάρτηση με τα διεθνή γεγονότα. Η εικόνα του φασισμού ήταν, πλέον, μία πραγματικότητα για πολλές ευρωπαϊκές χώρες, πέραν της Γερμανίας και της Ιταλίας, όπως το Βέλγιο, η Ουγγαρία, η Γαλλία, η Βρετανία, η Φιλανδία, η Νορβηγία ή η Πορτογαλία²¹. Εν προκειμένω, ο επανεξοπλισμός της Ρηνανίας από τον Χίτλερ, τον Μάρτιο του 1936 και η έκρηξη του ισπανικού εμφυλίου πολέμου, λίγους μήνες αργότερα, επηρέασαν σημαντικά και την ελληνική πολιτική κατάσταση. Υποστηρίζουμε, δηλαδή, την άποψη ότι ο αντίκτυπος του εμφυλίου πολέμου στην Ισπανία προλείανε το έδαφος για την ελληνική δικτατορία, διότι ο Μεταξάς χρησιμοποίησε την ισπανική κρίση για να αποδείξει την ύπαρξη μίας διεθνούς κομμουνιστικής συνομοσίας και να δικαιολογήσει έτσι την πράξη του στην άρχουσα ελληνική τάξη²². Ταυτόχρονα, στο εσωτερικό της χώρας, όπως και ο Νίκος Αλιβιζάτος υπογραμμίζει, η έξαρση του διεκδικητικού κινήματος των εργαζομένων και η «ακατανόητη» παραίτηση της Βουλής από τα στοιχειώδη δικαιώματα και τις υποχρεώσεις της (διακοπή των εργασιών της για πέντε μήνες) έδωσαν αφορμές και διευκόλυναν τις επιδιώξεις του Μεταξά²³. Σε αυτά θα

¹⁷ Σύμφωνα με τον Άγγελο Ελεφάντη το 1936 η κομματική δυναμική του ΚΚΕ πανελλαδικά ήταν γύρω στα 17.500 μέλη (Άγγελος Γ. Ελεφάντης, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης Κ. Κ. Ε. και αστισμός στον Μεσοπόλεμο*, Αθήνα 1999, σσ. 319, 336).

¹⁸ Renate Meissner, «Η εθνικοσοσιαλιστική Γερμανία και η Ελλάδα κατά τη διάρκεια της μεταξικής δικτατορίας», *Ελλάδα 1936 - 1944 Δικτατορία - Κατοχή - Αντίσταση*, Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου Σύγχρονης Ιστορίας (επιμ. Χ. Φλάϊσερ - Ν. Σβορώνος), Αθήνα 1990, σ. 51.

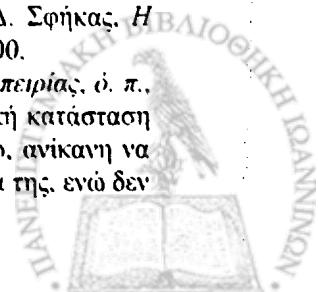
¹⁹ Σπύρος Λιναρδάτος, *4η Αυγούστου, ό. π.*, σ. 34, Gunnar Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, 1821 - 1936, ό. π.*, σ. 1279. Για τις εργατικές κινητοποιήσεις κατά την προμεταξική περίοδο και την συμβολική τους σημασία στην επιβολή της δικτατορίας βλ. Mark Mazower, *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του μεσοπολέμου*, Αθήνα 2002, σσ. 371 - 379.

²⁰ Emanuel Turczynski, «Η κρίση της δημοκρατίας και του κοινοβουλευτισμού στη ΝΑ Ευρώπη», *Ελλάδα 1936 - 1944 Δικτατορία - Κατοχή - Αντίσταση*, Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου Σύγχρονης Ιστορίας (επιμ. Χ. Φλάϊσερ - Ν. Σβορώνος), ό. π., σσ. 1 - 15, Eden Anthony, *Memoires. Face aux Dictateurs 1935 - 1945*, Paris 1963, Charles Delzell, *Mediterranean Fascism 1919 - 1945*, New York 1970.

²¹ Σπύρος Μαρκέτος, *Πώς φίλησα τον Μουσσολίни! Τα πρώτα βήματα του ελληνικού φασισμού, ό. π.*, σσ. 174 - 183. Σχετικά βλ. και τις μελέτες: R. Wohl, «French Fascism, both Right and left Reflections on the Sternhell Controversy», *The Journal of Modern History*, 63 (1991), τεύχ. 1, σσ. 91 - 98 και Gregor James, *Fascism and developmental dictatorship*, N. Jersey, 1979.

²² Θανάσης Δ. Σφήκας, «"Ομιλούμεν Ελληνο-ισπανικά αυτές τας ημέρας": Ιδεολογική χρήση του ισπανικού εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα, 1936 - 1949», *Δωδώνη Ιστορία και Αρχαιολογία*, τόμ. 32, Ιωάννινα 2003, σσ. 272 - 279, Άλκης Ρήγος, *Τα κρίσιμα χρόνια 1935 - 1941, ό. π.*, σσ. 82 - 84. Για τις επιδράσεις του ισπανικού εμφυλίου στον ελληνικό χώρο βλ. γενικώς Θανάσης Δ. Σφήκας, *Η Ελλάδα και ο Ισπανικός εμφύλιος πόλεμος, ιδεολογία, οικονομία, διπλωματία*, Αθήνα 2000.

²³ Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922 - 1974, Όψεις της ελληνικής εμπειρίας, ό. π.*, σσ. 102 - 103. Ο Βουρνάς σχολιάζοντας την προηγηθείσα του πραξικοπήματος πολιτική κατάσταση κάνει λόγο για βραχύβια δημοκρατία απογυμνωμένη από κάθε κοινωνικό περιεχόμενο, ανίκανη να τηρήσει τους συνταγματικούς θεσμούς που είχε θεσπίσει στο δειλό και άτολμο ξεκίνημά της, ενώ δεν

προσθέταμε και την εκτίμηση ότι η δικτατορία της 4ης Αυγούστου επιβλήθηκε σε μία στιγμή που οι κοινοβουλευτικές πολιτικές δυνάμεις οδηγούσαν την πολιτική κατάσταση της χώρας σε σταθεροποίηση. Ο Θεμιστοκλής Σοφούλης και ο Ιωάννης Θεοτόκης είχαν συνάψει συμφωνία για σχηματισμό κυβέρνησης συνασπισμού μετά την έναρξη των εργασιών της Βουλής τον Οκτώβριο του 1936. Κάτι, που άλλωστε ο Σοφούλης γνωστοποίησε στον βασιλιά στις 22 Ιουλίου και ο τελευταίος την επομένη αποκάλυψε στον Μεταξά, για να προλάβει τις εξελίξεις και να κινητοποιηθούν, έτσι, και οι τελευταίες διαδικασίες για την επιβολή του πραξικοπήματος²⁴.

Οι παράγοντες του νέου καθεστώτος, από την πρώτη ημέρα, εφάρμοσαν μεθόδους κατάστολης, όπως μαζικές συλλήψεις ή εκτοπισμούς συνδικαλιστών και εργατών²⁵, ενώ απαγόρευσαν την κυκλοφορία όλων των εφημερίδων. Ενέργειες, οι οποίες προκάλεσαν ανησυχίες ακόμη και στους συντηρητικούς κύκλους της Δυτικής Ευρώπης ως και τους δεξιούς παράγοντες του Παρισιού και του Λονδίνου²⁶. Καθ' όλη την διάρκεια της δικτατορίας θεσπίστηκαν συνολικά 2.925 Αναγκαστικοί Νόμοι, ενώ μέχρι το τέλος του 1940 ο αριθμός τους ήταν 2.747²⁷. Η πολιτική καταστολή υπήρξε η βασικότερη έκφραση της μεταξικής πολιτικής και εφαρμόστηκε υπό συνθήκες εξαιρετικά δυσμενείς για τους αντιφρονούντες. Σε 50.000 ανέρχονταν οι συλλήψεις και οι εκτοπίσεις, οι οποίες σπάνια βασίζονταν σε νομοθετικά κείμενα²⁸, ενώ θα πρέπει να τονίσουμε και την συνεργασία του Μεταξά με τον Χίτλερ και τη Γκεστάπο για την κατάρτιση σχετικών μέτρων²⁹. Σημαντικός προς αυτήν την κατεύθυνση υπήρξε ο ρόλος του υφυπουργείου Δημοσίας Τάξεως, των Σωμάτων Ασφαλείας και του αρμοδίου υφυπουργού Κωνσταντίνου

στηριζόταν στο λαό αλλά σε παράνομες στρατιωτικές οργανώσεις (Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας*, ό. π., σσ. 455 - 456).

²⁴ Γρηγόριος Δαφνής, *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων 1923 - 1940*, ό. π., σσ. 431 - 432 και Νίκος Αλιβιζάτος, ό. π., σσ. 103 - 104.

²⁵ Σπύρος Λιναρδάτος, *4η Αυγούστου*, ό. π., σσ. 57 - 67, Γεώργιος Ν. Μοσχόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνικού κράτους, πολιτικές προσεγγίσεις*, ό. π., σ. 220, Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας*, ό. π., σσ. 477 - 481, Μπέρτ Μπέρτλς, *Εξόριστοι στο Αιγαίο, αφήγημα πολιτικού και ταξιδιωτικού ενδιαφέροντος*, (μτφ. Γιάννης Καστανάρας), Αθήνα 2002, σσ. 432 - 459. Για τους εκτοπισμούς και τις μετακινήσεις πληθυσμού ιδιαίτερα στο νησιωτικό χώρο και κατά την περίοδο της μεταξικής δικτατορίας βλ. Κώστας Κόμης, *Νησιωτικά, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, δημογραφικές ανακατατάξεις και οικονομικές διαμορφώσεις. Από την οθωμανική περίοδο στον 20ό αιώνα*, Ιωάννινα 2004, σσ. 90 - 95.

²⁶ Γεώργιος Ν. Μοσχόπουλος, *Από την παλινόρθωση στη βασιλομεταξική δικτατορία 1935 - 1940, φως στα παρασκήνια*, Αθήνα 1999, σσ. 97 - 98. Για την εξωτερική πολιτική του Ι. Μεταξά βλ. και Δημήτρης Κιτσίκης, *Η Ελλάς της 4ης Αυγούστου και οι μεγάλοι δυνάμεις, Τα αρχεία του ελληνικού υπουργείου Εξωτερικών 1936 - 1941*, Αθήνα 1974.

²⁷ Ιπποκράτης Ι. Μυλωνάς, *Η ελληνική νομοθεσία ουσιαστικού ποινικού δικαίου κατά το διάστημα 1936 - 1940*, Αθήνα - Κομοτηνή 1998, σσ. 41 - 43.

²⁸ Margaret E. Kennan, *Η κοινωνική οργάνωση της εξορίας, πολιτικοί κρατούμενοι στον Μεσοπόλεμο*, Αθήνα 2004, σσ. 38 - 39, η ίδια, «Αντιφρονούντες και κοινωνική οργάνωση - Φυλακή, εξορία και στρατόπεδο συγκέντρωσης», *Η Ελλάδα '36 - '40. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες* (επιμ. Χάγκεν Φλάϊσερ), ό. π., σσ. 309 - 314, Γεώργιος Ν. Μοσχόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνικού κράτους, πολιτικές προσεγγίσεις*, ό. π., σ. 220, Νίκος Αλιβιζάτος, ό. π., σ. 437, Γρηγόρης Φαράκος, «Η δικτατορία της 4ης Αυγούστου», *Ιστορικά, «Ιωάννης Μεταξάς»*, τεύχ. 94, Αθήνα 2 Αυγούστου 2001, σσ. 36 - 43, Μαρίνα Πετράκη, «Αντίδραση και διώξεις αντιπάλων», *Επτά Ημέρες, «1930 - 1940»*, Αθήνα 7-11-1999, σσ. 14 - 16.

²⁹ Βάσος Μαθιόπουλος, *Ο Δεκέμβριος του 1944. Σουηδικά, Ελβετικά και Συμμαχικά διπλωματικά ντοκουμέντα*, Αθήνα 1944, σσ. 362 - 374.

Μανιαδάκη³⁰. Παράλληλα, γενικεύτηκε η χρήση των δηλώσεων μετανοίας, οι οποίες αποτέλεσαν ένα μέσο πίεσης των κάθε είδους αντιπάλων του κρατούντος κοινωνικού καθεστώτος³¹.

Τέλος, χρήζουν ιδιαίτερης μνείας οι προπαγανδιστικοί μηχανισμοί και οι ιδεολογικές συνιστώσες του καθεστώτος, οι οποίοι καθόρισαν σημαντικά τις σχέσεις κυβέρνησης και κυβερνωμένων³². Είναι γεγονός, εξάλλου, ότι ο Μεταξάς δεν διέθετε λαϊκή βάση και φρόντισε εξ αρχής να προσεταιριστεί τις ασθενείς τάξεις αλλά και να διατηρήσει μία εικόνα αμερόληπτου άρχοντα με ενδεχόμενο σκοπό την επάνοδο στον κοινοβουλευτισμό, υπό την δική του αιγίδα³³. Για τον σκοπό αυτό ανέπτυξε μία σειρά κοινωνικών / φιλεργατικών και φιλοαγροτικών μέτρων (για αρκετά από τα οποία οι βάσεις για την θέσπισή τους είχαν τεθεί από προηγούμενες κοινοβουλευτικές κυβερνήσεις)³⁴, ενώ με την Εθνική Οργάνωση Νεολαίας³⁵ (ΕΟΝ)

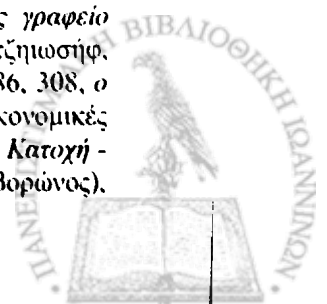
³⁰ D. H. Close, « The power-base of the Metaxas Dictatorship», *Aspects of Greece, 1936 - 40, The Metaxas Dictatorship*, (ed. Robin Higham, Thanos Veremis), Athens 1993, σσ. 22 - 28, ο ίδιος, «Η αστυνομία στο καθεστώς της 4ης Αυγούστου», *Ελλάδα 1936 - 1944 Δικτατορία - Κατοχή - Αντίσταση*, Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Συνεδρίου Σύγχρονης Ιστορίας (επιμ. Χ. Φλάϊσερ - Ν. Σβορώνος), ό. π., σσ. 77 - 91, Πολυμέρης Βόγλης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας, οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο*, ό. π., σ. 64, Κωνσταντίνος Λούλος, «Διαρθρωτικές τομές και συνέχειες σε βασικούς μηχανισμούς εξουσίας διά μέσου των "εκκαθαρίσεων", 1936 - 1946, *Η Ελλάδα '36 - '40. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες* (επιμ. Χάγκεν Φλάϊσερ), ό. π., σσ. 292 - 293, Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922 - 1974, Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, ό. π., σ. 435, Θεόδωρος Σαμπατακάκης, «Δικτατορία Μεταξά», *Ιστορικά, «Ελλάδα: 1925 - 1936 - 1967. Οι δικτατορίες του 20ού αιώνα»*, τεύχ. 130, Αθήνα 18 Απριλίου 2002, σσ. 44 - 48. Για την εξάρθρωση οργανώσεων του ΚΚΕ βλ. Άγγελος Γ. Ελεφάντης, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης Κ. Κ. Ε. και αστισμός στον Μεσοπόλεμο*, ό. π., σσ. 287 - 293. Για τις συλλήψεις και εκτοπίσεις πολιτικών βλ. επίσης Σπ. Β. Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. Α΄ (1936 - 1944), ό. π., σσ. 80 - 86.

³¹ Πολυμέρης Βόγλης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας, οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο*, ό. π., σσ. 64, 112 - 117, Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922 - 1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, ό. π., σσ. 436, Haris Vlavianos, *The Greek Communist Party under Siege, Aspects of Greece, 1936 - 40, The Metaxas Dictatorship*, (ed. Robin Higham, Thanos Veremis), Athens 1993, σσ. 197 - 201, σσ. 67 - 68, Αντώνης Φλούντζης, *1937 - 1943, Ακροναυπλία και ακροναυπιώτες*, Αθήνα 1979, σσ. 187 - 212.

³² Βαγγέλης Αγγελής, «Γιατί χαιρέται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», *Μαθήματα Εθνικής Αγωγής και νεολαιίστικη προπαγάνδα στα χρόνια της μεταξικής δικτατορίας*, Αθήνα 2006, σσ. 37 - 80. Μαρίνα Πετράκη, *Ο μύθος του Μεταξά, Δικτατορία και προπαγάνδα στην Ελλάδα*, ό. π., σσ. 318 - 347, Παναγιώτης Νούτσος, «Ιδεολογικές συνιστώσες του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου», *Τα Ιστορικά*, τόμ. Γ΄ τεύχ. 5 (Ιούνιος 1986), σσ. 139 - 150, ο ίδιος, «Συνιστώσες της ιδεολογίας του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου», *Ελλάδα 1936 - 1944 Δικτατορία - Κατοχή - Αντίσταση*, Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Συνεδρίου Σύγχρονης Ιστορίας (επιμ. Χ. Φλάϊσερ - Ν. Σβορώνος), ό. π., σσ. 59 - 69. Χρυσάνθη Αυλάμη, «Η χρήση της ιστορίας από τους θεωρητικούς της 4ης Αυγούστου», *Ίστωρ* 2 (1990), σσ. 121 - 149, Χρήστος Χατζηιωσήφ, «Κοινοβούλιο και Δικτατορία», ό. π., σ. 121 - 122, Άλκης Ρήγος, *Τα κρίσιμα χρόνια 1935 - 1941*, ό. π., σσ. 79 - 96. Για τα συλλαλητήρια και τις συγκεντρώσεις υπέρ του Μεταξά βλ. Κώστας Μπαρούτας, *Η Κραυγή των Ελλήνων, Πολιτικά συνθήματα, επευφημίες, συλλαλητήρια, εκλογικές συγκεντρώσεις, εκλογική ποίηση, 1821 - 1989*, Αθήνα 1992, σσ. 228 - 231.

³³ Νίκος Αλιβιζάτος, ό. π., σσ. 108 - 111, Γρηγόριος Δαφνής, *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων 1923 - 1940*, ό. π., σσ. 468 - 471. Ο Σπυρίδων Μαρκεζίνης έχει υποστηρίξει ότι ο Μεταξάς ήταν άνθρωπος χωρίς δημοτικότητα και χωρίς πολιτικούς οπαδούς: Σπ. Β. Μαρκεζίνης, ό. π., σ. 19.

³⁴ Αντώνης Λιάκος, *Εργασία και πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου. Το διεθνές γραφείο Εργασίας και η ανάδυση των κοινωνικών θεσμών*, Αθήνα 1993, σσ. 529 - 539, Χρήστος Χατζηιωσήφ, *Η γηραιά σελήνη, η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία 1830 - 1940*, Αθήνα 1993, σσ. 286, 308, ο ίδιος, «Κοινοβούλιο και Δικτατορία», ό. π., σσ. 116 - 121, Ροσέτος, Φακιολάς, «Οικονομικές εξελίξεις και αγορά εργασίας στην περίοδο 1936 - 1940», *Ελλάδα 1936 - 1944 Δικτατορία - Κατοχή - Αντίσταση*, Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Συνεδρίου Σύγχρονης Ιστορίας (επιμ. Χ. Φλάϊσερ - Ν. Σβορώνος).

παρενέβη στο χώρο των νέων, με αποκλειστικό σκοπό να εντάξει τη νεολαία στις επιδιώξεις του καθεστώτος. Στην ίδια κατεύθυνση επιχειρήθηκαν σημαντικές τροποποιήσεις σε σχέση με την σχολική γνώση, καθώς τα σχολικά βιβλία εναρμονίστηκαν προς το ιδεολογικό περιεχόμενο του καθεστώτος³⁶. Επίσης, η δικτατορία καθόρισε τα πλαίσια λειτουργίας του τύπου με την εφαρμογή αυστηρής λογοκρισίας³⁷, ενώ παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και η χρήση της τεχνολογίας αλλά και της τέχνης στις υπηρεσίες της προπαγάνδας. Οι εκδόσεις της εποχής³⁸, το

ό. π., σσ. 169 - 170, Ιωάννης Κολιόπουλος, «Εσωτερικές και εξωτερικές εξελίξεις από την 1η Μαρτίου 1935 ως την 28η Οκτωβρίου 1940», ό. π., σσ. 390 - 391, Σπύρος Λιναρδάτος, *4η Αυγούστου*, ό. π., σσ. 111 - 141 και Άλκης Ρήγος, *Τα κρίσιμα χρόνια 1935 - 1941*, ό. π., σσ. 70 - 71.

³⁵ Ελένη Μαχαίρα, *Η Νεολαία της 4ης Αυγούστου, φωτογραφές*, Αθήνα 1987, σσ. 87 - 162, Αθανασία Μπάλτα, «Η ΕΟΝ: προπαγάνδα και πολιτική διαφώτιση», *Ελλάδα 1936 - 1944 Δικτατορία - Κατοχή - Αντίσταση*, Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου Σύγχρονης Ιστορίας (επιμ. Χ. Φλάϊσερ - Ν. Σβορώνος), ό. π., σσ. 70 - 76, Σπύρος Λιναρδάτος, *4η Αυγούστου*, ό. π., σσ. 151 - 203, Γεώργιος Ν. Μοσχόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνικού κράτους, πολιτικές προσεγγίσεις*, ό. π., σ. 221, Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922 - 1974, Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, ό. π., σσ. 440 - 446, Άλκης Ρήγος, *Τα κρίσιμα χρόνια 1935 - 1941*, ό. π., σ. 70, Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας*, ό. π., σσ. 485 - 487, Άγγελος Γ. Ελεφάντης, *Η επαγγελματία της αδύνατης επανάστασης Κ. Κ. Ε. και αστισμός στον Μεσοπόλεμο*, ό. π., σσ. 220 - 221, Βαγγέλης Αγγελής, «Γιατί χαιρέται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», *Μαθήματα Εθνικής Αγωγής και νεολαιίστικη προπαγάνδα στα χρόνια της μεταξικής δικτατορίας*, ό. π., σσ. 81 - 236, Μαρίνα Πετράκη, *Ο μύθος του Μεταξά, Δικτατορία και προπαγάνδα στην Ελλάδα*, ό. π., σσ. 41 - 51, 132 - 172, 253 - 286, Ιωάννης Κολιόπουλος, «Εσωτερικές και εξωτερικές εξελίξεις από την 1η Μαρτίου 1935 ως την 28η Οκτωβρίου 1940», ό. π., σσ. 387 - 389, Αγγελική Πανοπούλου - Κώστας Τσικνάκης, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος (1936 - 1941), Καταγραφή*, Αθήνα 1992, σσ. 11 - 31, Οντέτ Βαρών - Βασάρ, «Από την ΕΟΝ στην ΕΠΟΝ, 1936 - 1946 - Μνήμες και βιώματα από δύο νεανικές οργανώσεις», *Η Ελλάδα '36 - '40. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες* (επιμ. Χάγκεν Φλάϊσερ), ό. π., σσ. 150 - 165, Αθανασία Μπάλτα, «Το Περιοδικό της ΕΟΝ η Νεολαία: Σκοποί και απήχηση», *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου: Ιστορικότητα της παιδικής ηλικίας και της νεότητας*, τ. Β', Αθήνα 1986, σσ. 631 - 639, Constantine Sarandis, «The ideology and character of the Metaxas Regime», *Aspects of Greece, 1936 - 40, The Metaxas Dictatorship*, (ed. Robin Higham, Thanos Veremis), ό. π., σσ. 149 - 177, Φοίβος Οικονομίδης, «ΕΟΝ: Μία ιδιότυπη φασιστική οργάνωση», *Ιστορικά, «Ιωάννης Μεταξάς»*, τεύχ. 94, Αθήνα 2 Αυγούστου 2001, σσ. 32 - 35, Γιούλα Κουτσοπανάγου, «Η Εθνική Οργάνωση Νεολαίας», *Επτά Ημέρες, «1930 - 1940»*, Αθήνα 7-11-1999, σ. 17 και Παύλος Πετρίδης, *ΕΟΝ, η Φασιστική Νεολαία Μεταξά*, Θεσσαλονίκη 2000. Για την δράση της ΕΟΝ στα Ιωάννινα βλ. Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου, 1936 - 1940*, τόμ. Ι', Ιωάννινα 1997, σσ. 256 - 269, 319, 329 - 330.

³⁶ Χαράλαμπος Νούτσος, *Προγράμματα μέσης εκπαίδευσης και κοινωνικός έλεγχος (1931 - 1973)*, Αθήνα 1979, σσ. 258 - 263.

³⁷ Γεώργιος Ν. Μοσχόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνικού κράτους, πολιτικές προσεγγίσεις*, ό. π., σσ. 222 - 225, Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας*, ό. π., σσ. 481 - 485, Σπύρος Λιναρδάτος, *4η Αυγούστου*, ό. π., σσ. 72 - 77, Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922 - 1974, Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, ό. π., σσ. 422 - 426, Μαρίνα Πετράκη, *Ο μύθος του Μεταξά, Δικτατορία και προπαγάνδα στην Ελλάδα*, ό. π., σσ. 23 - 61 Βαγγέλης Αγγελής, «Γιατί χαιρέται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», *Μαθήματα Εθνικής Αγωγής και νεολαιίστικη προπαγάνδα στα χρόνια της μεταξικής δικτατορίας*, ό. π., σσ. 40 - 45 και Ι. Γ. Κορωνάκης, *Η Πολιτεία της 4ης Αυγούστου, Φως εις μίαν πλαστογραφημένην περίοδον της ιστορίας μας*, Αθήναι 1950, σσ. 41 - 44, Ιπποκράτης Ι. Μυλωνάς, *Η ελληνική νομοθεσία ουσιαστικού ποινικού δικαίου κατά το διάστημα 1936 - 1940*, ό. π., σσ. 262 - 291. Για τα νομοθετήματα σχετικά με τον τύπο κατά την μεταξική περίοδο βλ. Βασίλειος Γ. Αιδάλης, *Αι παρεκτροπαί του τύπου*, Διατριβή επί Διδακτορία, Θεσσαλονίκη 1966, σσ. 58 - 61.

³⁸ Αναφέρουμε ενδεικτικά τις κάτωθι εκδόσεις: Αλέξανδρος Σακελλαράκος, *Η τετάρτη Αυγούστου: Από την απαθλιώσιν εις την αναγέννησιν*, Αθήνα 1937, Σπύρος Α. Μεταξάς, *Ιωάννης Μεταξάς, 4 Αυγούστου 1936, 4 Αυγούστου 1937: Ο δρόμος του νέου κράτους*, Αθήνα 1937, Υφυπουργείον Τύπου και Τουρισμού, Διεύθυνσις Λαϊκής Διαφωτίσεως, *Τέσσαρα χρόνια διακυβερνήσεως Ι. Μεταξά: 4 Αυγούστου 1936 - 4 Αυγούστου 1940*, Ο. S. Marden, *Το βιβλίο της νέας ζωής: συνθήματα δια τους*

ραδιόφωνο, ο κινηματογράφος και γενικότερα τα καλλιτεχνικά δημιουργήματα³⁹ μας δεικνύουν με σαφήνεια τα ίχνη που άφησε η μεταξική προπαγάνδα την συγκεκριμένη περίοδο. Έτσι, με την συμβολή των ανωτέρω φθάνουμε στην «μεγάλη ιδέα» της 4ης Αυγούστου, δηλαδή στην καλλιέργεια του ιδανικού «τρίτου ελληνικού πολιτισμού» και του «Νέου Κράτους»⁴⁰.

1. Η καταστολή στην πόλη των Ιωαννίνων και την αγροτική ενδοχώρα - Συγκριτική προσέγγιση

Ο σκοπός και αυτού του κεφαλαίου παραμένει επίσης ο ίδιος, όπως και προηγουμένως. Μια εις βάθος σύνοψη των παραβατικών συμπεριφορών αποτελεί κατ' αρχάς τον κύριο στόχο του εγχειρήματός μας. Ταυτόχρονα, όμως, με αφορμή αυτές, εστιάζουμε την προσοχή μας στα ίδια τα ιστορικά ζητήματα που έρχονται στην επιφάνεια και σχετίζονται με το πολιτικοκοινωνικό υπόβαθρο της εποχής. Η ανάδειξη της επιβολής του μηχανισμού καταστολής συνιστά βασικό στόχο αυτής της προσπάθειας, ιδιαίτερα μάλιστα, για ένα δικτατορικό καθεστώς, όπως το μεταξικό. Και αυτό διότι, όπως έχουμε ήδη τονίσει, το εύρος της καταστολής εκφράζει την δύναμη επιβολής της ίδιας της εξουσίας, αλλά και επηρεάζει την συμπεριφορά των ανθρώπων προς αυτήν⁴¹.

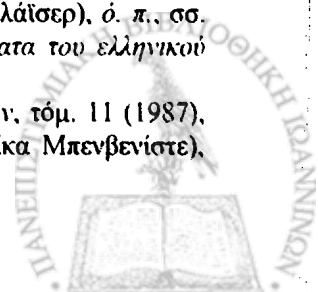
Για την επίτευξη των επιδιώξεων αυτών ακολουθούμε την ίδια μεθοδολογική τακτική. Ωστόσο, επιλέγουμε, και εδώ, να μην προβούμε σε διαχωρισμό των παραβατικών φαινομένων και κατ' αναλογία της ποινικής καταστολής μεταξύ της πόλης των Ιωαννίνων και της αγροτικής ενδοχώρας. Θεωρώντας, ότι, ήδη, έχουν διευκρινιστεί οι μορφές των παραβατικών συμπεριφορών σε σχέση με τα ειδικά οικονομικοκοινωνικά χαρακτηριστικά εκάστης περιοχής, κατά την περίοδο που μελετούμε, παραμένουμε σε μία προσέγγιση συνολική.

νέους, Αθήνα 1937, Επαμεινώνδας Γ. Ζήκος, *Εγκόλπιον της ελληνικής νεολαίας: Εις ανάμνησιν της Β' επετείου της 4ης Αυγούστου 1936*, Αθήνα 1938, Ιωάννης Π. Μεταξάς, *Υποθήκαι του αρχηγού: προς την νεολαίαν*, Αθήνα 1939, Ηλίας Κρίμπας, *Καθήκοντα και ιδανικά της νεολαίας*, Αθήνα 1940 και Τάκης Γ. Ωρολογιάς, *Ο αρχηγός και το νέον κράτος*, Αθήνα 1937, Δ. Καλλόνας, *Ιωάννης Μεταξάς, μαθητής, στρατιώτης, πολιτικός, αγωνιστής, κυβερνήτης*, Αθήνα 1938. Επίσης για τις μεταξικές εκδόσεις βλ. Ιωάννης Κολιόπουλος, «Εσωτερικές και εξωτερικές εξελίξεις από την 1η Μαρτίου 1935 ως την 28η Οκτωβρίου 1940», *ό. π.*, σ. 387, Αγγελική Πανοπούλου - Κώστας Τσιγκνάκης, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος (1936 - 1941), Καταγραφή*, Αθήνα 1992, Γ. Κόκκινος, *Η φασίζουσα ιδεολογία στην Ελλάδα. Η περίπτωση του περιοδικού «Νέον Κράτος» (1937 - 1941)*, Αθήνα 1989.

³⁹ Βαγγέλης Αγγελής, «Γιατί χαιρέται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», *Μαθήματα Εθνικής Αγωγής και νεολαιίστικη προπαγάνδα στα χρόνια της μεταξικής δικτατορίας*, *ό. π.*, σσ. 47 - 60, Μαρίνα Πετράκη, *Ο μύθος του Μεταξά, Δικτατορία και προπαγάνδα στην Ελλάδα*, *ό. π.*, σσ. 112 - 317. Επίσης σχετικά βλ. και την μελέτη: G. Hering, *Aspekte der Kulturpolitik des Metaxas - Regimes (1936 - 1940)*, Göttingen 1996.

⁴⁰ Γιώργος Μαργαρίτης, «Από τον Μεταξά στον Εμφύλιο - Τα σύμβολα της πατρίδας», *Η Ελλάδα '36 - '40. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες* (επιμ. Χάγκεν Φλάισερ), *ό. π.*, σσ. 121 - 126 και Σπύρος Μαρκέτος, *Πώς φίλησα τον Μουσσολίνι! Τα πρώτα βήματα του ελληνικού φασισμού*, *ό. π.*, σ. 185.

⁴¹ Ρίκα Μπενβενίστε, «Δίκαιο, δικαστικά αρχεία και κοινωνική ιστορία», *Μνήμων*, τόμ. 11 (1987), Αθήνα, σσ. 208 - 210 και Arlette Farge, *Η γέυση του αρχείου*, (πρόλ. - μτφ. Ρίκα Μπενβενίστε), Αθήνα 2004, σ. 14.

α) Η έξαρση της ζωοκλοπής

Ως είναι αυτονόητο, η επικράτηση του νέου αυτού καθεστώτος αποτελεί, εν πολλοίς, μία συνέχεια, κοινωνική, πολιτική και οικονομική, με τα προηγούμενα χρόνια. Συνεπώς, οι κοινωνικές δομές, οι επικρατούσες αντιλήψεις, η κρίση της οικονομίας και τα κοινωνικά στερεότυπα υφίστανται, με αποτέλεσμα την περαιτέρω προώθηση του γενικότερου Μεσοπολεμικού κλίματος. Ωστόσο, αξίζει να τονίσουμε τις πτυχές της καθημερινότητας οι οποίες επηρεάζονται από την εφαρμογή των αναγκαστικών νόμων, τις κατασταλτικές πρακτικές και το γενικότερο κλίμα εκφοβισμού και προπαγάνδας που το συγκεκριμένο δικτατορικό καθεστώς επέβαλε.

Επιχειρώντας μία πρώτη διαπίστωση θα λέγαμε ότι η συχνή ύπαρξη αυτού του παραβατικού φαινομένου επιβεβαιώνει την πολυτιμότητα του ζώου ως αγαθού στις κτηνοτροφικές κοινωνίες. Η ανάπτυξη μίας ολόκληρης ειδημοσύνης⁴² για την επίτευξη της ζωοκλοπής μαρτυρά την υψηλή τοποθέτησή της στο πλαίσιο της ποιμενικής ζωής⁴³. Πάνω σε αυτήν την πραγματικότητα στηρίζεται η αντιμετώπιση του θέματος καθ' όλη την περίοδο του Μεσοπολέμου, ενώ διαπιστώνουμε παράλληλα ότι η συνέχιση της συγκεκριμένης δράσης συνδέεται, αναμφιβόλως, με τα στερεότυπα εθιμικού τύπου στις κτηνοτροφικές κοινωνίες. Ταυτόχρονα, όμως, οι πολυάριθμες υποθέσεις ζωοκλοπής αποτελούν ένδειξη των οικονομικών και των κοινωνικών προβλημάτων του αγροτικού χώρου⁴⁴. Από την πλευρά δε της εξουσίας, η ποινή του εκτοπισμού, για άλλη μία φορά, αποτέλεσε την κύρια μορφή κατασταλτικής πολιτικής.

Σε βασική παράμετρο της προσέγγισής μας αναδεικνύεται, αρχικώς, η νομική αντιμετώπιση του φαινομένου κατά την μεταξική περίοδο. Αν και δεν ευρίσκεται, βέβαια, στις προθέσεις μας η περιγραφή του νομικού πλαισίου⁴⁵, ωστόσο, επισημαίνουμε την έκδοση Αναγκαστικών Νόμων. Η κυβέρνηση του Μεταξά, στο πλαίσιο της πολιτικής της, τροποποίησε τα προγενέστερα σχετικά νομοθετήματα και ενέταξε, στην περίπτωση μας, την κατασταλτική αντιμετώπιση της ζωοκλοπής κάτω από ένα νομοθετικό πλαίσιο, με κύριο χαρακτηριστικό την αύξηση των ποινών. Ο Αν. Νόμος 526/1937⁴⁶, «Περί τροποποιήσεως του Νόμου

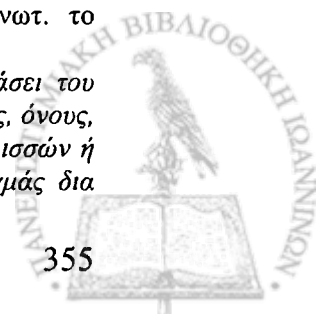
⁴² Για την συγκεκριμένη γνώση έχουμε αναφερθεί εκτενώς στο υποκεφάλαιο III2α «Η έξαρση της ζωοκλοπής».

⁴³ Θεωρείται δεδομένη, όπως ήδη έχει τονιστεί εκτενώς, η σημασία της πράξης για τον ζωοκλέφτη διότι αφενός αποτελούσε στοιχείο ένδειξης του ανδρισμού του αλλά και αφετέρου αποκάλυπτε τον ανταγωνιστικό τρόπο ζωής σε αυτές τις τοπικές, ορεινές κυρίως, κοινωνίες (Σχετικά βλ. Γ. Κολιόπουλος, *Ληστές, η κεντρική Ελλάδα στα μέσα του 19ου αιώνα*, Αθήνα 1979, σ. 88, Michael Herzfeld, *Πάλι δικά μας, Λαογραφία, ιδεολογία και η διαμόρφωση της σύγχρονης Ελλάδας*, (μτφ. Μαρίνος Σαρηγιάννης), Αθήνα, 2002, σσ. 118 - 119, Μαρία Ανδρέα Γαλανού, *Το έγκλημα της ζωοκλοπής*, διπλωματική εργασία, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακού κύκλου Σπουδών Ποινικών Επιστημών Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2003, σ. 37).

⁴⁴ Για τις οικονομικές εξελίξεις, κατά την μεταξική περίοδο, ιδιαίτερα στον αγροτικό τομέα βλ. Ροσέτος Φακιολάς, «Οικονομικές εξελίξεις στις δεκαετίες '30 και '40», *Η Ελλάδα '36 - '40. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες* (επιμ. Χάγκεν Φλάϊσερ), Αθήνα 2003, σσ. 321 - 323, 330 - 332.

⁴⁵ Για μία θεωρητική προσέγγιση του φαινομένου της ζωοκλοπής και της κατασταλτικής αντιμετώπισής της από τον 19ο αιώνα έως και τον Μεσοπόλεμο βλ. αναλυτικά ανωτ. το υποκεφάλαιο III2α «Η έξαρση της ζωοκλοπής».

⁴⁶ Σύμφωνα με τον Αναγκαστικό Νόμο υπ' αριθ. 526 της 5/10 Μαρτίου 1937: «Προτάσει του Ημετέρου Υπουργικού Συμβουλίου απεφασίσαμεν και διατάσσομεν: Οι κλέπτοντες ίππους, βόας, όνους, ημιόνους, καμήλους, βουβάλους, πρόβατα, αίγας, χοίρους ως και οι κλέπτοντες κυνέλας μελισσών ή το περιεχόμενον αυτών τιμωρούνται και εάν η αξία δεν υπερβαίνει τας πεντακοσίας δραχμάς δια

ΓΩΛΣΤ' περί ζωοκλοπής και ζωοκτονίας (Ε. Κ. Φ. 91)», εξέφρασε, εν προκειμένω, αυτήν την πρόθεση και προσδιόρισε τα επίπεδα ποινών, τα οποία καθορίζονταν τουλάχιστον σε έξι μήνες φυλάκιση, ανάλογα με την περίπτωση. Παράλληλα, το ίδιο νομοθέτημα περιλάμβανε και την απόφαση για σύλληψη και καταδίκη των πολιτών, οι οποίοι δεν συνεργάζονταν με τις Αρχές (δηλαδή δεν κατέδιδαν σε αυτές) κατά την αναζήτηση των ζωοκλεφτών⁴⁷. Επίσης, δείγμα της αυστηρότητας των ποινών και της εμπεδώσεως ενός κλίματος αυξημένου ελέγχου του βίου, αποτέλεσε και η διάταξη για εξαίρεση από τη μετατροπή της ποινής για ζωοκλοπή σε χρηματική, καθώς αντιστοίχως και της εκτόπισης, μέσω του Αν. Νόμου 2.377/1940 «περί τροποποίησης διατάξεων τινών των νόμων περί ζωοκλοπής και μετατροπής ποινών»⁴⁸. Πάντως, εκείνο το οποίο υιοθετούμε ως κεντρικό γνώμονα της συλλογιστικής μας είναι ότι ο δικτατορικός νομοθέτης συγχώνευσε ποινικά και πολιτικά αδικήματα⁴⁹. Όπως και σε άλλες παραβατικές περιπτώσεις, δηλαδή, η πολιτική του μεταξικού καθεστώτος παράκαμπε συχνά την δικαστική οδό⁵⁰. Κάτι, που αναδεικνύει τον πρωτεύοντα ρόλο των Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας καθώς και των συναφών οργάνων και αντικατοπτρίζει τις προθέσεις του καθεστώτος σε σχέση με την ακύρωση των δημοκρατικών ελευθεριών και της λειτουργίας των θεσμών.

Ερχόμενοι τώρα στα ίδια τα περιστατικά των ζωοκλοπών και λαμβάνοντας υπ' όψη τα ανωτέρω, θέτουμε το ερώτημα εάν τα ακόλουθα δεδομένα των πινάκων, τα οποία αφορούν την δικαστική έκβαση των παραβάσεων, αποτελούν αξιόπιστο δείγμα των πραγματικών διαστάσεων του φαινομένου. Επίσης, προκύπτει ανάλογο ερώτημα εάν, μία ενδεχόμενη μείωση των εκδικασθεισών υποθέσεων οφείλεται στην μείωση των κρουσμάτων, στην αυστηρή κατασταλτική πολιτική, ή εν τέλει στην παράκαμψη της δικαστικής διαδικασίας. Πάντως, ανεξαρτήτως των

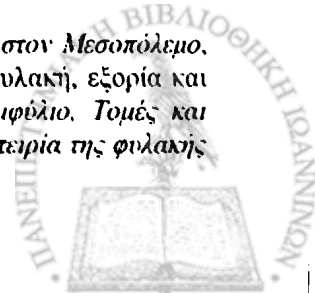
φυλακίσεως τουλάχιστον εξ μηνών προκειμένου περί μικρού ζώου ήτοι χοίρων, προβάτων, αιγών και περί κυνέλης μελισσών, ενός δε και ημίσεως (1/2) έτους τουλάχιστον προκειμένου περί μεγάλων ζώων, επιφυλασσομένων των βαρύτερων τυχόν ορισμών του Ποιν. Νόμου. Εν πάση περιπτώσει πλὴν των στερητικών της ελευθερίας ποινών καταγιγνώσκεται και χρηματική ποινή δραχμών τριακοσίων έως δέκα χιλιάδων...» (Κωνστ. Σιφναίος, *Πανδέκται Νέων Νόμων και Διαταγμάτων*, τόμ. ΙΒ', Αθήνα 1937, σσ. 294 - 295).

⁴⁷ Παραθέτουμε το σχετικό απόσπασμα από το νομοθέτημα: «Άρθρον 5 – Όργανα εν γένει της αγροφυλακής, δήμαρχοι, πρόεδροι κοινοτήτων, δημοτικοί και κοινοτικοί σύμβουλοι όιτινες λαβόντες οποσδήποτε γνώσιν εις την αρμοδιαν αρχήν ή δεν παρέσχον την ην ηδύναντο συνδρομήν ή πληροφορίαν προς αυτήν προς ανακάλυψιν των δραστών τιμωρούνται, εάν δεν συντρέχει περίπτωσις βαρύτερας κατά τον Ποιν. Νόμον ποινής, με φυλάκισιν μέχρις εξ μηνών...» (Κωνστ. Σιφναίος, *Πανδέκται Νέων Νόμων και Διαταγμάτων*, ό. π., σσ. 294 - 295).

⁴⁸ Σύμφωνα με τον Αν. Νόμο 2377 της 6/6/1940 «περί τροποποίησης διατάξεων τινών των νόμων περί ζωοκλοπής και μετατροπής ποινών»: (άρθρο 1) στερούνται οι καταδικαζόμενοι για ζωοκλοπή τη μετατροπή της ποινής τους σε χρηματική, ενώ με το άρθρο 2 καταργείται η δυνατότητα μετατροπής της ποινής του εκτοπισμού για ζωοκλοπή ή ζωοκτονία (Ιπποκράτης Ι. Μυλωνάς, *Η ελληνική νομοθεσία ουσιαστικού ποινικού δικαίου κατά το διάστημα 1936 - 1940*, Αθήνα - Κομοτηνή 1998, σσ. 107 - 108).

⁴⁹ Ο Ιπποκράτης Ι. Μυλωνάς ισχυρίζεται ότι ο δικτατορικός νομοθέτης απέφυγε να ενεργοποιήσει το ποινικό δίκαιο στα θέματα της παρούσας ενότητας (Ιπποκράτης Ι. Μυλωνάς, *Η ελληνική νομοθεσία ουσιαστικού ποινικού δικαίου κατά το διάστημα 1936 - 1940*, ό. π., σ. 377).

⁵⁰ Margaret E. Kenna, *Η κοινωνική οργάνωση της εξορίας, πολιτικοί κρατούμενοι στον Μεσοπόλεμο*, Αθήνα 2004, σσ. 38 - 39, η ίδια, «Αντιφρονούντες και κοινωνική οργάνωση - Φυλακή, εξορία και στρατόπεδο συγκέντρωσης», *Η Ελλάδα '36 - '40. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο. Τομές και συνέχειες* (επιμ. Χάγκεν Φλάϊσερ), ό. π., σσ. 309 - 314, Πολυμέρης Βόγλης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας, οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο*, ό. π., σ. 65.

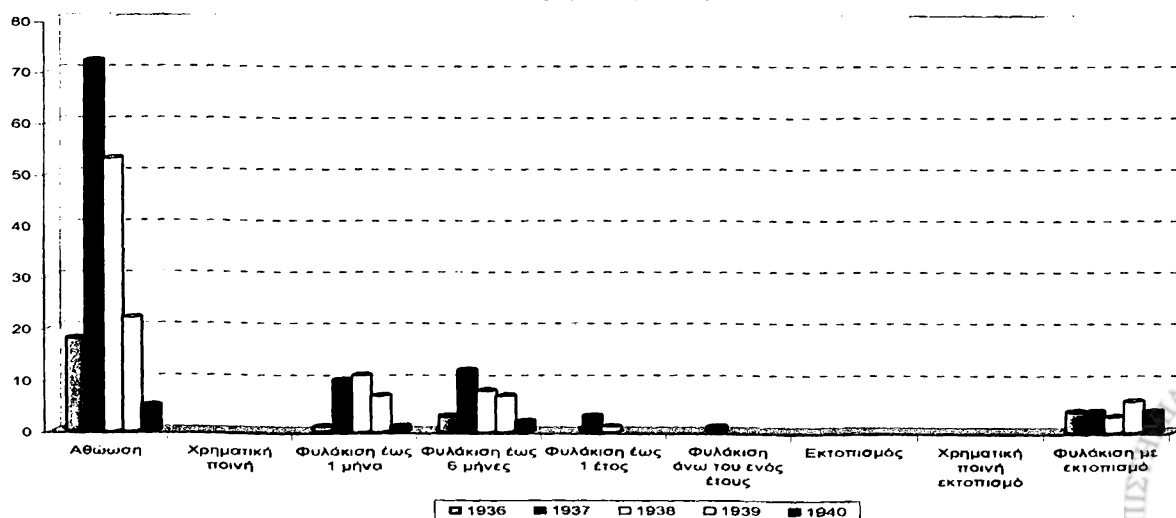
αριθμητικών τάσεων, η απεικόνιση των δεδομένων μας επιτρέπει την εξαγωγή ξεκάθαρων συμπερασμάτων.

Επικεντρώνοντας, τώρα, τη διερεύνησή μας στα αριθμητικά στοιχεία, διαπιστώνουμε την ύπαρξη 258 υποθέσεων σχετικών με τη ζωοκλοπή (πίν. 37). Από αυτές οι 170 είχαν αθωωτική έκβαση και οι υπόλοιπες 88 καταδικαστική. Όπως και κατά την μεταβενιζελική περίοδο, δηλαδή, οι καταδικασθείσες υποθέσεις αποτελούσαν μειοψηφία, ενώ οι επιβληθείσες ποινές ήσαν κατά πολύ αυστηρότερες, σε σχέση με αυτές άλλων ποινικών αδικημάτων. Ειδικότερα, από τις 88 καταδικασθείσες υποθέσεις, στις 21 είχε επιβληθεί ποινή εκτοπισμού ενώ εντοπίζεται και μία περίπτωση με φυλάκιση άνω του ενός έτους, 4 περιπτώσεις με φυλάκιση έως 1 έτος και 32 περιπτώσεις με φυλάκιση έως 6 μήνες. Η πλειοψηφία των αποφάσεων εκτοπισμού αφορούσαν ζωοκλοπές οι οποίες πραγματοποιήθηκαν το 1939 (6 περιπτώσεις), ενώ τα λιγότερα περιστατικά έλαβαν χώρα το 1938 (3 περιπτώσεις). Γενικότερα, ο μεγαλύτερος αριθμός σχετικών υποθέσεων που εκδικάστηκαν από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων αφορούσε το έτος 1937 (102 υποθέσεις) και ο μικρότερος το 1936 (25 υποθέσεις), καθώς πρόκειται για το πεντάμηνο χρονικό διάστημα από τον Αύγουστο έως το τέλος του έτους. Πάντως, σημειώνουμε την παρατηρούμενη μείωση από το 1937 και έπειτα έως το 1940. Κάτι, που μας φανερώνει τόσο τον αυξημένο κατασταλτικό ζήλο των Αρχών κατά τα πρώτα έτη της δικτατορίας, όσο και την εξάλειψη του φαινομένου εξαιτίας της αυστηρότητας των νομοθετικού πλαισίου. Πέραν όμως αυτών, αποδίδουμε αυτήν την τάση και στην σταδιακή αποφυγή από την δικαστική διαδικασία με την επικράτηση της δικτατορίας.

Πίν. 37. «Εγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις ζωοκλοπών, σε βαθμό πλημμελήματος.

Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Αθώωση	18	72	53	22	5	170
Χρηματική ποινή						
Φυλάκιση έως 1 μήνα	1	10	11	7	1	30
Φυλάκιση έως 6 μήνες	3	12	8	7	2	32
Φυλάκιση έως 1 έτος		3	1			4
Φυλάκιση άνω του ενός έτους		1				1
Εκτοπισμός						
Χρηματική ποινή εκτοπισμό						
Φυλάκιση με εκτοπισμό	4	4	3	6	4	21
Σύνολο	26	102	76	42	12	258

Γράφ. 49. «Εγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις ζωοκλοπών, σε βαθμό πλημμελήματος.

Σε αυτό το σημείο, για συγκριτικούς λόγους, στρέφουμε την προσοχή μας στην μεταβενιζελική περίοδο και στα αντίστοιχα αριθμητικά δεδομένα σχετικώς με την ζωοκλοπή. Αναμφισβήτητα, διαπιστώνουμε μία σαφή υπεροχή των υποθέσεων ζωοκλοπής, οι οποίες εκδικάσθηκαν στην προγενέστερη τετραετία (701 υποθέσεις) σε σύγκριση με την μεταξική περίοδο, στην οποία εντοπίσαμε μόλις 258 περιπτώσεις. Αντιστοίχως, άξια λόγου εντοπίζεται επίσης η διαφορά και μεταξύ των καταδικαστικών περιπτώσεων, ίση με 120 ολιγότερες υποθέσεις για την παρούσα χρονική περίοδο. Γεγονός, το οποίο μας ενεργοποιεί τον προηγηθέντα προβληματισμό για τις αιτίες της εμφανιζόμενης μείωσης των εκδικασθεισών υποθέσεων ζωοκλοπής από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων.

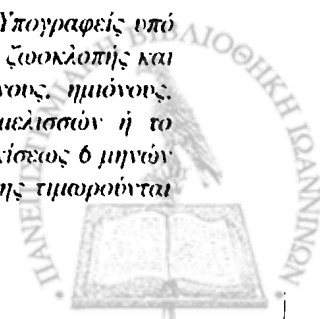
Επί του συγκεκριμένου, πάντως, θέματος παρουσιάζει ενδιαφέρον η στάση του ιδίου του τύπου της εποχής, ο οποίος λειτουργούσε δέσμιος πλέον της προπαγάνδας του καθεστώτος⁵¹. Συμμετείχε και αυτός στην κατασκευή της εικόνας, εναλλάσσοντας κάθε φορά το ύφος και τις λέξεις ανάλογα με αυτό που ήθελε το μεταξικό καθεστώς να επιτύχει. Είναι ευδιάκριτη μία διάθεση ωραιοποίησεως της πραγματικότητας και μία προσπάθεια μονοπώλησης των ιδεών, εφόσον τα λιγοστά σχετικά δημοσιεύματα αφορούσαν μόνον την υποτιθέμενη μείωση του φαινομένου και την χαρακτηριζόμενη ως επιτυχή νομοθετική και κατασταλτική πολιτική. Είναι ενδεικτικό ότι σε μία περιοχή με επάλληλα κρούσματα ζωοκλοπής, όπως η ορεινή Θεσπρωτία, η τοπική εφημερίδα κατέληγε: «Οι νόμοι ελειτούργησαν καλώς ... και η Δικαιοσύνη απονέμεται μετά εξαιρετικής ταχύτητος... η εγκληματικότητα εν τη περιφέρειά μας, ως προκύπτει εκ των εισαχθεισών κατά το τρέχον έτος προανακρίσεων επί αδικημάτων,..., ζωοκλοπής και άλλων πλημμελημάτων εσημειώθη εις το ελάχιστον»⁵². Φυσικά, επικεντρωνόμαστε στην αναφορά περί «εξαιρετικής ταχύτητος» για την επιβολή των ποινών, καθόσον αποτελεί τεκμήριο αποφυγής της δικαστικής οδού. Επίσης, το ίδιο φύλλο, υπό το βάρος της προπαγανδιστικής πολιτικής σημείωνε για την μείωση των σχετικών κρουσμάτων: «Μας γράφουν εκ Παραμυθίας ότι εις την περιφέρειαν εκείνην η ζωοκλοπή, χάρις εις τας ενεργείας και τα ριζικά μέτρα της υπ/σεως Χ/κής δεν θα αναβιώση ποτέ. Η είδησις αύτη μας υποχρεώνει να συγχαρώμεν τον Διοικητήν της υποδ/σεως κ. Χριστιανάκην διά τα τόσον δραστικά μέτρα τα οποία έλαβεν κατά της ζωοκλοπής»⁵³. Ισχυρισμοί, δηλαδή, οι οποίοι μας δεικνύουν πάνω απ' όλα την τακτική πλέον του τύπου, ο οποίος δεν αναφερόταν τόσο στην ίδια την πράξη αλλά στην καταστολή αυτής. Μάλιστα, οι προαναφερθείσες νομοθετικές πρωτοβουλίες του μεταξικού καθεστώτος παρουσιάστηκαν αναλυτικά από τις τοπικές εφημερίδες⁵⁴ και

⁵¹ Βαγγέλης Αγγελής, «Γιατί χαιρέται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», *Μαθήματα Εθνικής Αγωγής και νεολαιίστικη προπαγάνδα στα χρόνια της μεταξικής δικτατορίας*, ό. π., σσ. 37 - 45. Αγγελική Πανοπούλου - Κώστας Τσιγκάκης, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος (1936 - 1941)*, Καταγραφή, ό. π., σσ. 10 - 13, Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922 - 1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, ό. π., σσ. 422 - 426, Μαρίνα Πετράκη, *Ο μύθος του Μεταξά. Δικτατορία και προπαγάνδα στην Ελλάδα*, ό. π., σσ. 23 - 61 και Ιπποκράτης Ι. Μυλωνάς, *Η ελληνική νομοθεσία ουσιαστικού ποινικού δικαίου κατά το διάστημα 1936 - 1940*, ό. π., σσ. 262 - 291. Για τον έλεγχο των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας και την προπαγάνδα βλ. και την υποσημείωση 32 και 37 ανωτέρω.

⁵² Εφημερίδα ΘΕΣΠΡΩΤΙΚΟ ΒΗΜΑ της 8-7-1939, Αρ. 169.

⁵³ Εφημερίδα ΘΕΣΠΡΩΤΙΚΟ ΒΗΜΑ της 22-10-1939, Αρ. 182.

⁵⁴ Στην εφημερίδα «Ηπειρος» εντοπίσαμε σχετικά με τον Αν. Νόμο του 1937: «...Υπογραφείς υπό του Βασιλέως δημοσιεύεται Αναγκαστικός Νόμος περί τροποποιήσεως του Νόμου περί ζωοκλοπής και ζωοκτονίας. Αι κυριότεραι τροποποιήσεις είναι αι εξής: Οι κλέπτοντες ίππους, όνους, ημιόνους, καμήλους, βουβάλους, πρόβατα, αίγας, χοίρους, ως και οι κλέπτοντες κυψέλας μελισσών ή το περιεχόμενον αυτών τιμωρούνται και αν η αξία δεν υπερβαίνει τας 500 δραχ. δια φυλακίσεως 6 μηνών προκειμένου περί μικρού ζώου, 11/2 έτους προκειμένου περί μεγάλου τοιούτου. Επίσης τιμωρούνται

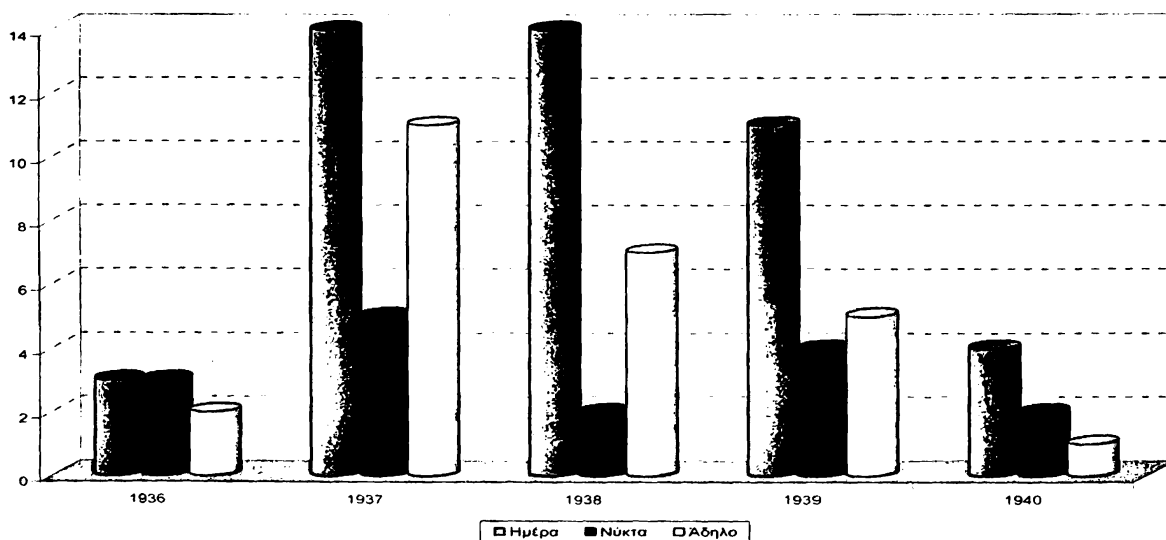
συνέβαλαν προφανώς στην επικράτηση μίας αίσθησης πειθάρχησης και ελέγχου της κοινωνίας αλλά και μίας γενικής αποδοχής του γεγονότος.

Επιμένοντας, τώρα, στις καταδικασθείσες υποθέσεις περνούμε στην εξέταση του χρόνου τελέσεως των εν λόγω υποθέσεων. Στον κατωτέρω πίνακα (πίν. 38) διακρίνεται μία ισομερής κατανομή μεταξύ των ζωοκλοπών, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν κατά την διάρκεια της ημέρας (46 περιπτώσεις) και μεταξύ αυτών που έλαβαν χώρα κατά την διάρκεια της νύκτας ή δεν κατέστη εφικτός ο χρονικός προσδιορισμός τους (συνολικά 42 περιπτώσεις). Αν, μάλιστα, εκτιμηθεί ότι οι «άδηλες» περιπτώσεις πραγματοποιήθηκαν τις νυκτερινές ώρες, τότε μπορούμε να ισχυριστούμε ότι αναδεικνύεται ο νυκτερινός χαρακτήρας της ζωοκλοπής. Κάτι, που εξάλλου έχουμε διαπιστώσει και για τις ανάλογες υποθέσεις του διαστήματος 1933 - 1936. Πέραν όμως αυτών, υπενθυμίζουμε ότι σε ελάχιστες περιπτώσεις έχει εντοπιστεί ο νυκτερινός χαρακτήρας και στις άλλες παραβατικές πράξεις.

Πίν. 38. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων ζωοκλοπής (καταδικαστικές αποφάσεις πλημμελειοδικείου).

Χρόνος	Συχνότητες					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Ημέρα	3	14	14	11	4	46
Νύκτα	3	5	2	4	2	16
Άδηλο	2	11	7	5	1	26
Σύνολο	8	30	23	20	7	88

Γράφ. 50. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων ζωοκλοπής (καταδικαστικές αποφάσεις πλημμελειοδικείου).

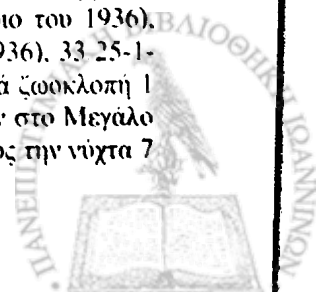

και με χρηματικήν ποινήν από 300 - 10.000 δρχ.. Εν συνεχεία καθορίζονται διάφοροι ποινάι δια τους ακροτηριάζοντες ζώνων κ.λπ....» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 5-3-1937, Αρ. 8400/263). Αντιστοίχως, η εφημερίδα «Θεσπρωτικό Βήμα» παρουσίασε ολόκληρο το διάταγμα: «Αυστηραί ποινάι εις τους ζωοκλέπτας», Αναγκ. Νόμος 526/936, ..., Εν Αθήναι τη 5 Μαρτίου 1937, Γεώργιος Β', Το Υπουργικόν Συμβούλιον, Διά την αντιγραφήν, Παραμυθιά τη 24η Απριλίου 1937» (Εφημερίδα ΘΕΣΠΡΩΤΙΚΟ ΒΗΜΑ της 2-5-1937, Αρ. 73).

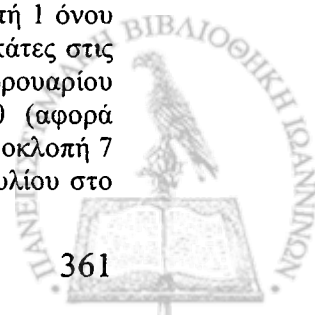
Σε αυτό το σημείο στρεφόμαστε στα ίδια τα δικαστικά τεκμήρια και εξ αρχής τονίζουμε την αντίφαση, η οποία αναδεικνύεται ανάμεσα σε αυτά και την παρουσιαζόμενη από το καθεστώς πραγματικότητα. Αν και τα διαθέσιμα στοιχεία φανερώνουν μία μείωση των εκδικαζομένων περιπτώσεων σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια, ωστόσο δεν είμαστε σε θέση να ομιλούμε περί εξαφάνισης του φαινομένου. Αντιθέτως, μάλιστα, αυτή η μειωτική τάση υπονοεί και μία πιθανή σκοπιμότητα από την μεταξική πλευρά και κατ' επέκταση τίθεται το ερώτημα περί ενδεχομένης παράκαμψης της δικαστικής διαδικασίας. Παράλληλα, οι καταδικασθείσες υποθέσεις από το Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων⁵⁵ πιστοποιούν μία συνεχή επίδραση των κοινωνικών χαρακτηριστικών, τα οποία συντήρησαν επί μακρόν την ζωοκλοπή στις ορεινές αγροτικοκτηνοτροφικές περιοχές. Λόγου χάρη, η επιλογή της νύχτας αλλά και η μέθοδος της συνεργασίας για την διάπραξη μίας ζωοκλοπής περιγράφουν την πραγματικότητα αυτή. Στην περίπτωση μας, τα πολυάριθμα παραπεμπτικά βουλεύματα⁵⁶ του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών

⁵⁵ Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων με καταδικαστική απόληξη για ζωοκλοπή υπ' αριθμ. 628/23-3-1937, 2036/17-10-1936, 1108/15-5-1937, 1950/30-10-1937, 2604/1-12-1936, 1472/22-6-1937, 2032/9-11-1937, 310/6-2-1937, 668/3-5-1938, 975/20-4-1937, 1776/5-10-1937, 1767/24-10-1937, 1592/24-8-1937, 360/7-3-1939, 326/22-2-1938, 816/17-5-1938, 2066/13-11-1937, 2199/30-11-1937, 333/22-2-1938, 433/15-3-1938, 973/7-6-1938, 422/15-3-1938, 472/22-3-1938, 1930/22-11-1938, 1019/14-6-1938, 949/4-6-1938, 405/12-3-1938, 16/11-1-1938, 62/15-1-1938, 85/18-1-1939, 154/29-1-1938, 2278/11-12-1937, 268/25-2-1939, 983/7-6-1938, 522/29-3-1938, 987/7-6-1938, 909/31-5-1938, 228/4-2-1939, 208/4-2-1939, 1698/7-11-1939, 1047/24-6-1939, 352/7-3-1938, 151/28-1-1939, 1893/19-11-1938, 483/28-3-1939, 199/31-1-1939, 333/16-3-1940, 1114/18-7-1939, 77/20-1-1940, 90/23-1-1940, 1267/19-9-1939, 147/3-2-1940, 846/11-6-1940, 959/25-6-1940, 1304/19-10-1940, 146/3-2-1940, 478/6-4-1940, 1313/19-10-1940, 1050/27-8-1939, 1397/7-12-1940, 1396/7-12-1940, 1398/7-12-1940, 1904/2-12-1939, 1052/27-8-1940, 1833/12-11-1938, 126/30-1-1940, 2056/16-12-1939, 282/22-2-1936, 248/12-2-1938, 1811/9-10-1937, 640/12-4-1938. Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων, με καταδικαστική απόληξη, για ζωοκτονία υπ' αριθμ. 648/12-4-1938, 807/14-5-1938, 851/24-5-1938, 1665/25-10-1938, 1459/4-10-1938, 1334/26-9-1939, 962/13-6-1939, 1071/24-6-1939, 1278/19-9-1939, 668/14-5-1940, 954/25-6-1940, 1204/22-5-1937, 1366/20-9-1938, 525/18-4-1939, 616/9-4-1938, 503/26-3-1938, 221/4-2-1939, 16/9-1-1940. Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων, με καταδικαστική απόληξη, για βλάβη ζώου υπ' αριθμ. 1924/22-11-1938, 68/20-1-1940 και αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων, με καταδικαστική απόληξη, για φόνο κυνηγετικού κυνός υπ' αριθμ. 978/16-5-1936, 2062/17-10-1936, 1954/5-12-1939, 117/27-1-1940, 2005/12-12-1939.

⁵⁶ Παραπεμπτικά Βουλεύματα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ., 1019/11-11-1936 (αφορά ζωοκλοπή 1 προβάτου στην Μεγάλη Γοτίστα την νύχτα 11 - 12 Αυγούστου 1934), 1033/14-11-1936 (αφορά ζωοκλοπή στο Πάπιγγο την νύχτα 20 - 21 Οκτωβρίου 1936), 1039/16-11-1936 (αφορά ζωοκλοπή 1 αμνού στις Τόσκες στις 26-10-1936), 1040/16-11-1936 (αφορά ζωοκλοπή στο Κουκλέσι στις 1-11-1936), 1103/30-11-1936 (αφορά ζωοκλοπή 5 προβάτων στο Σουλόπουλο την νύχτα 11 - 12 Νοεμβρίου 1936), 1106/5-12-1936 (αφορά ζωοκλοπή 1 αίγας στο Πλαίσιο στις 26-10-1936), 1113/5-12-1936 (αφορά ζωοκλοπή 1 αίγας στα Πηγάδια την νύχτα 4 - 5 Νοεμβρίου 1936), 1116/5-12-1936 (αφορά ζωοκλοπή 2 προβάτων στο Μαυροβούνιο στις 6-11-1936), 1142/15-12-1936 (αφορά ζωοκλοπή 1 τράγου στην Κράψη στις 12-11-1936), 1164/15-12-1936 (αφορά ζωοκλοπή 2 αιγών στο Τέρροβο την νύχτα 11 - 12 Οκτωβρίου 1936), 1189/17-12-1936 (αφορά ζωοκλοπή 4 προβάτων στη Δουρούτη το 1936), 1195/17-12-1936 (αφορά ζωοκλοπή 15 ζυγουρίων στο Βλαχάτανο τον Οκτώβριο του 1936), 1227/19-12-1936 (αφορά ζωοκλοπή 2 προβατινών στη Μηλέα στις 29-8-1936), 1/12-1-1937 (αφορά ζωοκλοπή 1 αίγας στην Σκλίβανη την νύχτα 11 - 12 Νοεμβρίου 1936), 29/25-1-1937 (αφορά ζωοκλοπή 1 κριού στο Ασπροχώριο την νύχτα 14 - 20 Σεπτεμβρίου 1936), 30/25-1-1937 (αφορά ζωοκλοπή 5 προβάτων στους Καλαρρύτες τον Οκτώβριο του 1936), 32/25-1-1937 (αφορά ζωοκλοπή 2 αιγών στο Τέρροβο την νύχτα 1 - 2 Οκτωβρίου 1936), 33/25-1-1937 (αφορά ζωοκλοπή 1 αιγός στα Καβάσιλα στις 23-12-1936), 81/30-1-1937 (αφορά ζωοκλοπή 1 προβάτου στον Πεντόλακκο στις 9-12-1936), 95/30-1-1937 (αφορά ζωοκλοπή 2 αιγών στο Μεγάλο Περιστέρι στις 28-9-1936), 124/31-1-1937 (αφορά ζωοκλοπή 1 αίγας στους Μουζακούς την νύχτα 7

- 8 Ιανουαρίου 1936), 152/19-2-1937 (αφορά ζωοκλοπή 3 προβατίνων στην Ανατολή τον Δεκέμβριο του 1936), 188/20-2-1937 (αφορά ζωοκλοπή 1 βετουλίου στην Κεραμίτσα στις 18-10-1936), 290/17-3-1937 (αφορά ζωοκλοπή 1 μόσχου στην Χόικα από τις 15-11-1936 έως τις 4-12-1936), 219/27-2-1937 (αφορά ζωοκλοπή 1 προβατίνας στο Φοινίκιο την νύχτα 9-10 Φεβρουαρίου 1937), 576/31-5-1937 (αφορά ζωοκλοπή 1 αίγας στο Κουτσελιό στις 11-5-1937), 632/25-6-1937 (αφορά ζωοκλοπή 6 προβάτων στην Πεδινή στις 20-2-1937), 701/31-7-1937 (αφορά ζωοκλοπή 1 αμνού στην Αμπελιά στις 31-7-1937), 810/8-9-1937 (αφορά ζωοκλοπή 3 εριφίων στο Ζερβοχώρι στις 24-7-1937), 811/8-9-1937 (αφορά ζωοκλοπή 1 ημιόνου στο Ριάχοβο την νύχτα 3-4 Αυγούστου 1937), 815/16-9-1937 (αφορά ζωοκλοπή 2 αμνών στους Δραμεσιούς την νύχτα 29-30 Ιουλίου 1937), 817/16-9-1937 (αφορά ζωοκλοπή στην Άνω Ραβένια στις 10-6-1937), 979/12-11-1937 (αφορά ζωοκλοπή 1 αλόγου στο Συρράκο την νύχτα 29-30 Ιουλίου 1937), 980/17-11-1937 (αφορά ζωοκλοπή στο Μεγάλο Μπισδούνι από τον Μάιο έως τον Ιούνιο του 1937), 1074/30-11-1937 (αφορά ζωοκλοπή 1 αμνάδας στο Γαρδικίο στις 30-6-1937), 21/10-1-1938 (αφορά ζωοκλοπή στη Λαϊστα το 1937), 47/31-2-1938 (αφορά ζωοκλοπή στη Λιγοψά τον Δεκέμβριο του 1937), 107/23-2-1938 (αφορά ζωοκλοπή 1 προβατίνας στην Αμπελιά στις 31-10-1937), 108/23-2-1938 (αφορά ζωοκλοπή στο Ραδοβίτζιο στις 25-11-1937), 115/23-2-1938 (αφορά ζωοκλοπή στο Λίθινο τον Μάιο του 1937), 128/28-2-1938 (αφορά ζωοκλοπή 1 βετούλας [κατσίκι ενός έτους] στη Λιγοψά στις 20-5-1937), 130/28-2-1938 (αφορά ζωοκλοπή 1 προβατίνας στο Γαρδικίο στις 13-11-1937), 133/28-2-1938 (αφορά ζωοκλοπή 1 δάμαλου στη Χρυσοβίτσα τον Ιούνιο του 1937), 147/28-2-1938 (αφορά ζωοκλοπή 3 εριφίων στην Βέλλιανη τον Οκτώβριο του 1937), 319/9-4-1938 (αφορά ζωοκλοπή 1 αίγας στο Γαρδικίο την νύχτα 24 - 25 Σεπτεμβρίου 1937), 320/9-4-1938 (αφορά ζωοκλοπή 1 προβατίνας στην Ποταμιά στις 9-12-1937), 551/31-5-1938 (αφορά ζωοκλοπή στο Καλπάκι στις 7-11-1937), 60/31-1-1938 (αφορά ζωοκλοπή στην Κάτω Ραβένια στις 10-1-1938), 113/23-2-1938 (αφορά ζωοκλοπή 1 αίγας στους Κουκλιούς την νύχτα 20-21 Ιανουαρίου 1938), 148/28-2-1938 (αφορά ζωοκλοπή στους Φιλιάτες στις 9-2-1938), 264/22-3-1938 (αφορά ζωοκλοπή 1 τράγου στο Τέρροβο την νύχτα 8-9 Ιουνίου 1938), 321/9-4-1938 (αφορά ζωοκλοπή 1 χοίρου στο Καλοχώριο στις 25-2-1938), 324/9-4-1938 (αφορά ζωοκλοπή 1 αίγας στο Νεοχώριο τον Φεβρουάριο του 1938), 334/9-4-1938 (αφορά ζωοκλοπή 1 προβατίνας στο Μαλούνι στις 13-2-1938), 436/30-4-1938 (αφορά ζωοκλοπή στις 9-4-1938), 798/30-8-1938 (αφορά ζωοκλοπή 1 τράγου και 3 αιγών στη Βέλλιανη στις 15-8-1938), 847/22-9-1938 (αφορά ζωοκλοπή 1 προβατίνας στους Ποντικάτες στις 2-7-1938), 868/30-9-1938 (αφορά ζωοκλοπή 1 κριού στον Γοργοπόταμο την νύχτα 12-13 Ιουλίου 1938), 958/31-10-1938 (αφορά ζωοκλοπή 1 ζυγουρίου στη Ζίτσα στις 29-8-1938), 1078/30-11-1938 (αφορά ζωοκλοπή 1 ζυγουρίου στο Καρβουνάριο στις 1-10-1938), 1131/21-12-1938 (αφορά ζωοκλοπή 1 ερίου στο Νεοχώριο τον Ιανουάριο του 1938), 1161/22-12-1938 (αφορά ζωοκλοπή 1 βετούλας στο Βλαχώριο τον Οκτώβριο του 1938), 1220/31-12-1938 (αφορά ζωοκλοπή στην Ελαταριά στις 10-10-1938), 1221/31-12-1938 (αφορά ζωοκλοπή 3 προβατίνων στον Άγιο Μηνά στις 21-11-1938), 561/30-9-1939 (αφορά ζωοκλοπή στο Σταυράκι τον Σεπτέμβριο του 1938), 464/10-8-1939 (αφορά ζωοκλοπή 1 ίππου στο Τεριάχο την νύχτα 10-11 Μαΐου 1939), 531/20-9-1939 (αφορά ζωοκλοπή 1 αίγας στο Γρεβενήτι την νύχτα 26-27 Αυγούστου 1939), 608/25-10-1939 (αφορά ζωοκλοπή 1 κριού στην Περίβλεπτο την νύχτα 4-5 Σεπτεμβρίου 1939), 612/31-10-1939 (αφορά ζωοκλοπή 1 αίγας στον Λαγάτορα την νύχτα 21-22 Σεπτεμβρίου 1939), 712/30-11-1939 (αφορά ζωοκλοπή 1 προβατίνας στο Καλέντζι τον Ιούλιο του 1939), 739/30-11-1939 (αφορά ζωοκλοπή 1 προβατίνας στην Μεγάλη Γοτίστα την νύχτα 20-21 Νοεμβρίου 1939), 744/30-11-1939 (αφορά ζωοκλοπή 1 ζυγουρίου στην Κάτω Μερόπη στις 20-11-1939), 753/30-11-1939 (αφορά ζωοκλοπή 1 προβατίνας στον Βλαχάτανο στις 10-11-1939), 767/21-12-1939 (αφορά ζωοκλοπή 1 προβατίνας στην Καλόβρυση Κονίτσης τον Νοέμβριο του 1939), 770/31-12-1939 (αφορά ζωοκλοπή 1 προβατίνας στην Ηλιόραχη Κονίτσης το διάστημα 16-21 Νοεμβρίου 1939), 775/31-12-1939 (αφορά ζωοκλοπή 2 προβάτων στους Δρυμάδες την νύχτα 16-17 Νοεμβρίου 1939), 821/31-12-1939 (αφορά ζωοκλοπή 1 αρνίου στα Κούρεντα στις 27-12-1939), 17/29-1-1940 (αφορά ζωοκλοπή 1 αίγας στη Βελλά στις 13-12-1939), 25/31-1-1940 (αφορά ζωοκλοπή 2 προβάτων στα Άρματα Κονίτσης στις 15-8-1939), 37/31-1-1940 (αφορά ζωοκλοπή 2 αιγών στην Αμπελιά στις 9-12-1939), 40/31-1-1940 (αφορά ζωοκλοπή 3 αιγών στο Τρίκορφο Φιλιατών τον Δεκέμβριο του 1939), 76/29-2-1940 (αφορά ζωοκλοπή 1 προβατίνας στη Μάζια Δρίσκου το διάστημα Σεπτέμβριος 1939 έως 21-2-1940), 736/30-11-1939 (αφορά ζωοκλοπή 1 όνου από πανδοχείο στις 5-9-1939), 19/29-1-1940 (αφορά ζωοκλοπή 1 προβατίνας στους ποντικάτες στις 3-1-1940), 132/28-3-1940 (αφορά ζωοκλοπή 1 αμνού στο Σταυράκι την νύχτα 15-16 Φεβρουαρίου 1940), 219/10-5-1940 (αφορά ζωοκλοπή τον Φεβρουάριο του 1940), 371/13-9-1940 (αφορά ζωοκλοπή 1 φοράδας στη Μάζια την νύχτα 26-27 Ιουλίου 1940), 410/30-9-1940 (αφορά ζωοκλοπή 7 αιγών στον Αυλότοπο τον Αύγουστο του 1940), 414/30-9-1940 (αφορά ζωοκλοπή 1 βετουλίου στο

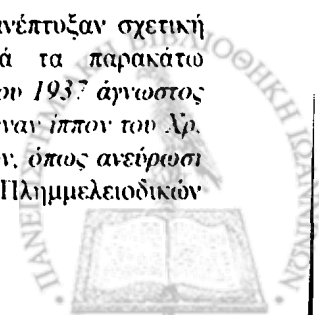
Ιωαννίνων αποδίδουν για άλλη μία φορά την εικόνα της κτηνοτροφικής παραδοσιακής κοινωνίας και τις εθιμικές πρακτικές λειτουργίας της. Απλές αναφορές στον τρόπο διάπραξης μίας ζωοκλοπής⁵⁷ αρκούν για να μας υπογραμμίσουν την αξία του ζώου και την ανάδειξή του ως βασικού βιοτικού στοιχείου για την αγροτική κοινωνία της περιόδου. Η περιγραφόμενη αγωνία, και κατ' επέκταση η ανάλογη διαδικασία, μέσα από τις πηγές, για την ανεύρεση του απολεσθέντος ζώου, κυρίως από τους ιδιοκτήτες όσο και από τις Αρχές⁵⁸ - χωροφυλακή ή αγροφυλακή - εδράζονται ακριβώς σε αυτήν την παράμετρο. Παρουσιάζει, μάλιστα, ενδιαφέρον η συγκεκριμένη ανάληψη πρωτοβουλιών από τους παθόντες ποιμένες⁵⁹, καθώς οι ενέργειές τους προηγούνται ή και

Κουκούλι στις 17-7-1940) και 431/21-10-1940 (αφορά ζωοκλοπή 2 εριφίων στο Καλέντζι τον Ιούλιο του 1940). Αντιστοίχως, για ζωοκτονίες: 170/20-2-1937 (αφορά ζωοκτονία στο Μεγάλο Μπισδοῦνι στις 18-12-1936), 199/24-2-1937 (αφορά ζωοκτονία στο Πέραμα τον Φεβρουάριο του 1937), 24/10-1-1938 (αφορά ζωοκτονία στην Δράγανη στις 17-10-1937), 109/23-2-1938 (αφορά ζωοκτονία στην Αχλαδιά στις 21-1-1938), 110/23-2-1938 (αφορά ζωοκτονία στην Μεγάλη Γοτίστα στις 15-1-1934), 717/31-7-1938 (αφορά ζωοκτονία στη Βίτσα στις 29-5-1938), 876/30-9-1938 (αφορά ζωοκτονία στη Λιόψη την νύχτα 20-21 Αυγούστου 1938), 948/29-10-1938 (αφορά ζωοκτονία στη Μικρά Γοτίστα στις 28-8-1938) και 411/30-9-1940 (αφορά ζωοκτονία στη Νήσο Ιωαννίνων στις 30-7-1940).

⁵⁷ Αναφέρουμε ενδεικτικά τα κάτωθι περιστατικά: η πρώτη αναφορά σχετίζεται με ζωοκλοπή μίας αιγός στα Καβάσιλα στις 23-12-1936, οπότε ο βοσκός «...εις μίαν στιγμὴν ἀντελήφθη ὅτι τὸ ποιμνιον αὐτοῦ εφοβήθη ὡς εἰν ἐδιώκετο ὑπὸ τινός, ὑποψιασθεὶς προσέτρεξε πρὸς τὸ μέρος ἐνθα εὐρίσκετο ὁ δρᾶστης καὶ εἶδε τὸν κατηγορούμενον φεύγοντα τροχάδην καὶ ἔχοντα ἐπὶ τῶν ὤμων τοὺν κλαπέισα γίδα...» (Βούλευμα τοῦ Συμβουλίου Πλημμελειοδικῶν Ἰωαννίνων ὑπ' ἀριθμ. 33/25-1-1937). Ἀκολούθως, «...ἡ ποιμενὶς Φωτεινὴ Πανοπούλου... ἀντελήφθη ἐντὸς τοῦ ποιμνιοστασίου περιφερόμερον τὸν διωκόμενον Θ..., ὅστις, φέρων προσόψιον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ μάχαιραν εἰς τὴν οσφύν καὶ κρατῶν κλαδίσκον δρυός ἀνά χεῖρας προσεπάθη νὰ συλλάβῃ μίαν αἶγα... ὁ διωκόμενος εἶχεν ἤδη ἐξαφανισθῆ μετὰ τῆς καλύτερας στεῖρὸς αιγός τοῦ ποιμνίου...» (Βούλευμα τοῦ Συμβουλίου Πλημμελειοδικῶν Ἰωαννίνων ὑπ' ἀριθμ. 810/8-9-1937 καὶ ἀφορᾷ ζωοκλοπή 3 εριφίων στο Ζερβοχώρι στις 24-7-1937). Τέλος, στὴν Ἄνω Ραβένια στις 10-6-1937 «...ὁ ἐν θέσει Τσοῦκα, Ἄνω Ραβενίων βόσκων τὸ ποιμνιὸν τοῦ μηνυτῆς Ἰωάννης Σιώρος ἀντελήφθη ὅτι ἀγνωστος τὶς κλέψας ἐν πρόβατον αὐτοῦ ἀπεμακρύνετο εἰς τὸ ἡμίφως, δραμῶν δε πρὸς καταδίωξιν τοῦ ἐδέχθη καθ' ὁδὸν ἐπίθεσιν παρ' ἄλλου ἀγνώστου, ὅστις καὶ ἐτραυμάτισε τούτον...» (Βούλευμα τοῦ Συμβουλίου Πλημμελειοδικῶν Ἰωαννίνων ὑπ' ἀριθμ. 817/16-9-1937).

⁵⁸ Αντιπροσωπευτικά, παρουσιάζουμε δύο υποθέσεις, στις οποίες εμφανίζεται η σχετική δράση της χωροφυλακής και της αγροφυλακής: α) «...Ὁ Ἀστυνομικὸς Σταθμάρχης ἔχων πληροφορίας ὅτι ὁ κατηγορούμενος Χ..., ὅστις ρέπει πρὸς ἐκτέλεσιν ἀξιοποιῶνων πράξεων (ὄρα φύλλον τοῦ ποινικοῦ τοῦ Μητρώου), τυγχάνει ὁ δρᾶστης τῆς κλοπῆς ταύτης, παρέλαβε δύναμιν χωροφυλάκων τὰς πρωῖνὰς ὥρας τῆς 22 Ἰανουαρίου 1938 καὶ μετέβη εἰς τὸ ποιμνιοστάσιον τοῦ κατηγορουμένου. Ὁ κατηγορούμενος εὐθύς, ὡς ἀντελήφθη τοὺς χωροφύλακας ἐτράπη εἰς φυγὴν, πλὴν ὅμως ὁ ἐνωματάρχης ἐνεργήσας ἐρευνᾶν ἐντὸς τῆς καλύβης τοῦ κατηγορουμένου, ἀνεύρε ἐντὸς σάκκου καὶ κατέσχε 17 ὀκάδας κρέατος αιγός... καὶ εἰς ἀπόστασιν 150 περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς καλύβης καὶ διη εἰς τόπον ἐνθα εἶχε σφαγῆ ἡ αἶξ τὰ ἐντόσθια καὶ εἰς ἀπόστασιν 20 περίπου μέτρων, κεκρυμμένον τὸ δέρμα ταύτης... Τὸ δέρμα τῆς αιγός ταύτης, ἐπεδείχθη εἰς τὸν παθόντα, ὅστις καὶ ἀνεγνώρισε ὅτι τούτο ἀνήκεν εἰς τὴν κλοπιμαίαν αἶγαν τοῦ...» (Βούλευμα τοῦ Συμβουλίου Πλημμελειοδικῶν Ἰωαννίνων ὑπ' ἀριθμ. 113/23-2-1938 καὶ ἀφορᾷ ζωοκλοπή μίας αἶγας στους Κουκλιούς τὴν νύχτα 20-21 Ἰανουαρίου 1938) καὶ β) «...ὁ ἀγροφύλαξ Ζήσης Δ. Σιώπης, μεταβάς εἰς τὸ χωριὸν Πρωτόπαπα, ἀντελήφθη τὸν ἐκ τῶν κατηγορουμένων Κ... νὰ πωλῆ μίαν προβατίναν πρὸς τὸν Σ... ἧς προβατίνας τὰ χαρακτηριστικὰ συνέπιπτον πρὸς τὰ τῆς κλαπέισης τοῦ Κων. Τσέφου, ἢν ἐγνώριζεν καλῶς ὁ ἀγροφύλαξ οὗτος...» (Βούλευμα τοῦ Συμβουλίου Πλημμελειοδικῶν Ἰωαννίνων ὑπ' ἀριθμ. 47/31-2-1938 καὶ ἀφορᾷ ζωοκλοπή στὴ Λιγοψά τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1937).

⁵⁹ Ἐντοπίσαμε αρκετὲς περιπτώσεις κατὰ τὶς ὁποῖες οἱ ληστευθέντες ποιμένες ἀνέπτυξαν σχετικὴ πρωτοβουλία γιὰ τὴν ἐξεύρεση τῶν ζώων τους. Αναφέρουμε ἐνδεικτικὰ τὰ παρακάτω χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ βουλεύματα: α) «...Τὴν νύκτα τῆς 29-30 Ἰουλίου 1937 ἀγνωστος ἔκλεψε ἐκ τοῦ χωριοῦ Συρράκων τῆς Ἠλείρου ἕναν ἡμίονον τοῦ Γ. Β. Βαγγέλη καὶ ἕναν ἵππον τοῦ Ἀρ. Καραμάνη, τραπεῖς εἰς ἀγνώστον διεύθυνσιν... Οἱ παθόντες ἐν τῇ προσπάθειᾳ αὐτῶν, ὅπως ἀνεύρωσι τὰ ἀπολεσθέντα ζῶα ἐφθάσαν μέχρι Πρεβέζης...» (Βούλευμα τοῦ Συμβουλίου Πλημμελειοδικῶν

αντιπαραβάλλονται με τις αντίστοιχες πρωτοβουλίες των εκπροσώπων της έννομης τάξης. Συμπεριφορά, η οποία δηλώνει, εν πολλοίς, την υπολογίσιμη ισχύ των εθιμικών πρακτικών αλλά και την έλλειψη εμπιστοσύνης του πολίτη προς τον κρατικό μηχανισμό.

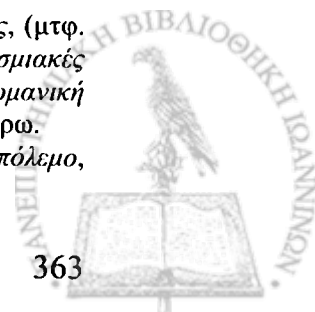
Εάν όμως οι ιδιωτικές προσπάθειες ανεύρεσης των ζώων από τους παθόντες κτηνοτρόφους δηλώνουν, κατά κάποιο έμμεσο τρόπο, μία δυσαρέσκεια προς τις Αρχές, αντιλαμβανόμαστε την γενίκευση αυτής της δυσφορίας στην εφαρμογή της σωφρονιστικής διαδικασίας. Ο εκτοπισμός, ο οποίος αποτελούσε την πάγια κατασταλτική πρακτική του Μεσοπολέμου, αναδείχθηκε περαιτέρω, ως νομοθετική πρακτική, κατά την μεταξική περίοδο. Τα νησιά του Αιγαίου⁶⁰ υπήρξαν οι κύριοι τόποι εξορίας τόσο για τους παραβάτες του κοινού ποινικού δικαίου, όπως στην περίπτωση της ζωοκλοπής, όσο και για τους εκτοπισμένους για πολιτικούς λόγους. Στόχος της εξουσίας υπήρξε η κατάδειξη συνάφειας, για την κοινή γνώμη, ανάμεσα στην αριστερή ιδεολογία και τον δημόσιο (ποινικό αλλά και γενικό) κίνδυνο⁶¹. Για τον προσδιορισμό αυτής της στόχευσης στον νομό Ιωαννίνων, προχωρήσαμε στον εντοπισμό των διαφόρων εκτοπισμένων για ζωοκλοπή στους επιμέρους τόπους εξορίας.

Ειδικότερα, καταρτίσαμε τον ακόλουθο πίνακα (πίν. 39), στον οποίο περιέχεται η «γεωγραφία των εκτοπισμών» για το αδίκημα της ζωοκλοπής κατά την μεταξική περίοδο. Πράγματι, το αριθμητικό μέγεθος των 44 εκτοπισμένων για ζωοκλοπή είναι υψηλό, αλλά σε σύγκριση με την μεταβενιζελική περίοδο (86 περιπτώσεις) παρουσιάζει μείωση περίπου κατά το ήμισυ. Διαπίστωση, η οποία, εκ πρώτης αναγνώσεως, δεικνύει και μία μείωση του αριθμού των ζωοκλεφτών, όπως άλλωστε και το μεταξικό καθεστώς υπογράμμισε. Θα λέγαμε, συνεπώς, ότι η αυστηρότητα των ποινών και το μέτρο του εκτοπισμού περιόριζαν σταδιακά το φαινόμενο. Στην ουσία όμως, αυτή η μείωση αποτελεί ένδειξη της παράπλευρης, από την δικαστική οδό, επιβολής της ποινής του εκτοπισμού μέσω των Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας ή των απ' ευθείας αποφάσεων από τα αρμόδια όργανα. Τακτική, την οποία θα διαπιστώσουμε και κατά την εφαρμογή των ποινών για τα αδικήματα με πολιτικό χαρακτήρα.

Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 979/12-11-1937), β) «... ο παθών έχων υποψίας ότι ο δράστης της ζωοκλοπής, ταύτης είναι ο κατηγορούμενος Γ..., μετέβη εις το ποιμνιοστάσιον τούτου και έξωθεν τούτου ανεύρε τεμάχιον ποδός προβατίνας, όπερ ανεγνώρισεν ότι ανήκεν εις την κλοπιμαίαν. Πληροφορηθείς τ' ανωτέρω ο κατηγορούμενος και προς εκδίκησιν συνέλαβε την 18 Φεβρουαρίου 1938 εν ζυγούριον του αυτού, ως άνω παθόντος όπερ απέκτεινε αποκόψας την γλώσσαν αυτού...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 334/9-4-1938 και αφορά ζωοκλοπή μίας προβατίνας στο Μαλούνι στις 13-2-1938), γ) «...κατόπιν τούτου, ενεργηθείσης ερεύνης την πρωϊαν της 29ης Αυγούστου 1939 εις την οικίαν του κατηγορουμένου τούτου ανευρέθησαν εν αυτή εν τεμάχιον δέρματος αιγός προσφάτως σφαγείσης, όπερ δέρμα ο παθών ανεγνώρισεν ότι ανήκεν εις την κλαπέισαν αίγα του...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 531/20-9-1939 και αφορά ζωοκλοπή μίας αίγας στο Γρεβενήτι την νύχτα 26-27 Αυγούστου 1939).

⁶⁰ Μπέρτ Μπέρτλς, *Εξόριστοι στο Αιγαίο, αφήγημα πολιτικού και ταξιδιωτικού ενδιαφέροντος*, (μτφ. Γιάννης Καστανάρας), ό. π., σσ. 432 - 459 και Κώστας Κόμης, *Νησιωτικά, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, δημογραφικές ανακατατάξεις και οικονομικές διαμορφώσεις. Από την οθωμανική περίοδο στον 20ό αιώνα*, ό. π., σσ. 90 - 95. Επίσης σχετικά βλ. και την υποσημείωση 23 ανωτέρω.

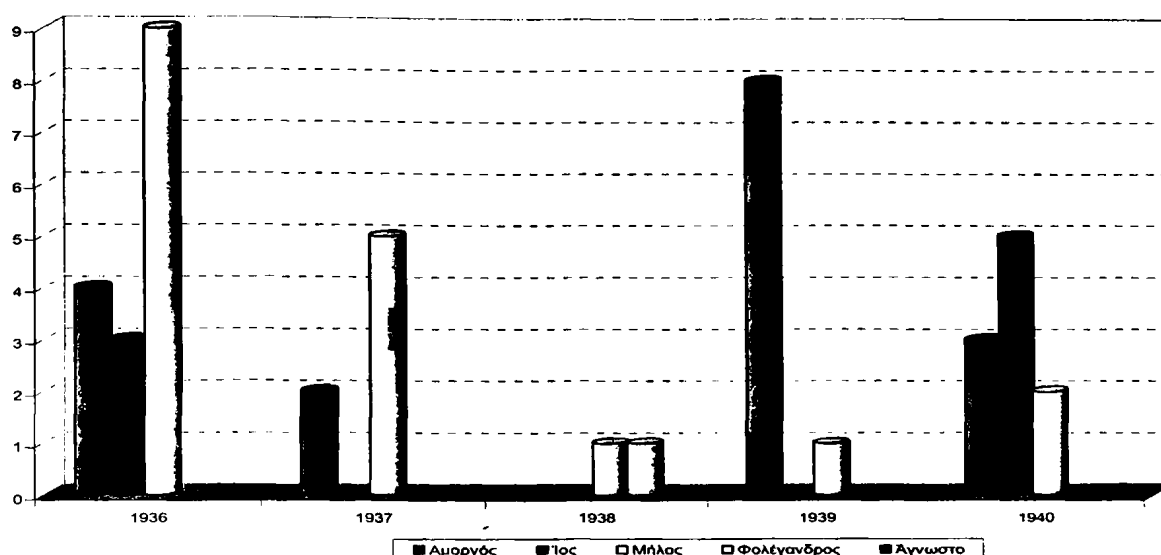
⁶¹ Margaret E. Kenna, *Η κοινωνική οργάνωση της εξορίας, πολιτικοί κρατούμενοι στον Μεσοπόλεμο*, ό. π., σσ. 92 - 93.

Πίν. 39 Η γεωγραφία των εκτοπισμών

Τόπος Εκτοπισμού	Συχνότητες					Σύνολο
	1936 (από Αύγουστο)	1937	1938	1939	1940	
Αμοργός	4	2		8	3	17
Ίος	3				5	8
Μήλος	9	5	1	1	2	18
Φολέγανδρος			1			1
Άγνωστο						
Σύνολο	16	7	2	9	10	44

Γράφ. 51 Η γεωγραφία των εκτοπισμών

Συνεχίζοντας με τα στοιχεία του πίνακα, διαπιστώνουμε πως ως τόποι εκτοπισμού είχαν επιλεγεί τα νησιά του Αιγαίου (Αμοργός, Ίος, Μήλος και Φολέγανδρος), στα οποία κατέληγαν, ταυτόχρονα, και οι εκτοπισθέντες για πολιτικούς λόγους. Οι περισσότερες αποφάσεις αφορούσαν την Μήλο και την Αμοργό (18 και 17 εκτοπισμένους αντίστοιχα), ενώ οι λιγότερες την Φολέγανδρο (μόλις 1 εκτόπιση). Παρατηρούμε, ότι τα αριθμητικά μεγέθη των συγκεκριμένων επιλογών διαφοροποιούνται με τους τόπους εκτοπισμού κατά την προμεταξική περίοδο. Στον αντίστοιχο πίνακα της προγενέστερης περιόδου (πίν. 16), διαπιστώσαμε ελάχιστη συμμετοχή της Αμοργού και της Μήλου, σε αντίθεση με τη Φολέγανδρο, η οποία περιείχε υψηλά ποσοστά εκτοπισμένων. Όσον αφορά τον χρονολογικό προσδιορισμό έκδοσης των αποφάσεων, διακρίβωνουμε την υπεροχή των εκτοπισμών κατά τα έτη 1936 και 1940 (16 και 10 εκτοπίσεις αντίστοιχα) και την μικρότερη εμφάνιση το έτος 1938 (2 εκτοπίσεις).

B) Εγκλήματα κατά της ζωής: διαπροσωπικές εντάσεις και συγκρούσεις.

Δεν χωρά καμία αμφιβολία ότι οι διαπροσωπικές εντάσεις και οι συγκρούσεις ακολούθησαν μία σταθερή σχετικά πορεία. Βεβαίως, όπως έχουμε τονίσει, κατά την μεταξική περίοδο, μέσω της προπαγάνδας, ακολουθήθηκε από το καθεστώς μία προσπάθεια καλλιέργειας ενός κλίματος γενικής ευημερίας κατά τον καθημερινό βίο, η οποία οφειλόταν, κατά κάποιο τρόπο, στα ληφθέντα μέτρα από αυτό. Ο τύπος φυσικά, δέσμιος αλλά και κύριος εκφραστής αυτής της πρόθεσης, επιχείρησε να επιβάλλει, μέσω της αρθρογραφίας, μία εν πολλοίς εύπλαστη πραγματικότητα. Στον τομέα της εγκληματικότητας, κυριάρχησε η επιβολή μίας τάσης ευνομίας και μείωσης των ποινικών συμπεριφορών. Εγκωμιαστικά σχόλια για την δράση της χωροφυλακής στον Ηπειρωτικό χώρο εντοπίστηκαν στις εφημερίδες¹, ενώ δημοσιεύθηκαν σχετικά κείμενα που πιστοποιούσαν την ελλάτωση των κρουσμάτων σε σχέση με παλαιότερες εποχές². Ταυτόχρονα, η ένταση του βαθμού καταστολής αλλά και η ελεγκτική αποτελεσματικότητα του κρατικού μηχανισμού εμφανίζονταν ως προϋποθέσεις για την πραγμάτωση των εν λόγω επιδιώξεων.

Μέσα σε αυτό το ιστορικό πλαίσιο καλούμαστε τώρα να ανιχνεύσουμε τα αποτελέσματα αυτής της επιχειρουμένης από την κυβέρνηση Μεταξά τακτικής και κυρίως να διερευνήσουμε κατά πόσον η αυστηρή καταστολή περιόρισε τις διαπροσωπικές εντάσεις και γενικότερα τα εγκλήματα κατά ζωής. Στην ουσία όμως, διαπιστώνουμε μία συνέχεια στις γενεσιουργές αιτίες των διαπροσωπικών συγκρούσεων και κατ' επέκταση στην ύπαρξή τους. Η αλλαγή του καθεστώτος, παρά τις μεταβολές στην απονομή της δικαιοσύνης και τον βαθμό καταστολής, δεν επέφερε, και δεν θα μπορούσε άλλωστε, μεταβολές στο σύστημα κοινωνικών αξιών. Θα λέγαμε, μάλιστα, ότι το Μεσοπολεμικό κλίμα, με τις δεδομένες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές δυσχέρειες, συντήρησε όλα εκείνα τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της εποχής και κατά την μεταξική περίοδο. Σταθερές, όπως η έννοια της δύναμης, της υπερηφάνειας ή της τιμής σε συνδυασμό με την προβληματική οικονομία επηρέασαν καθοριστικά τις συμπεριφορές και υποδαύλισαν τις εντάσεις και τις συγκρούσεις.

Διατρέχοντας, εν τάχει, την καθιερωμένη στατιστική μας διαπιστώνουμε ότι στην παρούσα ενότητα των εγκλημάτων κατά ζωής, η πλειοψηφία των παραβάσεων

¹ Η εφημερίδα «Ελευθερία», ένα μήνα μετά την εγκαθίδρυση της δικτατορίας το 1936, δημοσίευσε σχετικό άρθρο με τίτλο «*Η δράσις της Χωροφυλακής Ηπείρου - οι άγρυπνοι φρουροί του πολίτου*», στο οποίο γραφόταν σχετικά: «...εξεθέσαμε τον ρόλο τον οποίον η Χωροφυλακή διεδραμάτισεν όσον αφορά την υποκατάστασαν και την παγίωσιν της δημοσίας ασφαλείας εν Ηπείρω. Η χωροφυλακή της Ηπείρου διοικούμενη πάντοτε από ανθρώπους αφωσιωμένους εις το καθήκον και εντατικώς δια την εκτέλεσίν του εργαζομένους προώδευσεν σημαντικώτατα ωρθείσα εις περιωπήν και εις το ύψος της αποστολής της. Οι κατά καιρούς ανώτεροι διοικηταί της χωροφυλακής ως και οι νυν υπηρετούντες κ. κ. Αναγνωστόπουλος ανώτερος Διοικητής και Σταυρόπουλος υποδιοικητής ανέκαθεν υπήρξαν αντάξιοι της υπηρεσίας των...Όσον αφορά δε τον νυν διοικητήν της Χωροφυλακής Ιωαννίνων κ. Ηλίαν Λάζον ο οποίος από μακρού υπηρετεί ενταύθα, η εξαιρετική του μόρφωσις, η δραστηριότης και η ικανότης περι το διοικείν του απήγαγον εις το ύψος ενός των καλυτέρων στελεχών της Χωροφυλακής μας...» (Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 20/10/1936, Αρ. 1064).

² Η εφημερίδα «*Ηπειρος*» τον Ιούνιο του 1938 δημοσίευσε εισαγγελικές εκθέσεις από διάφορες περιοχές της χώρας με θέμα την μείωση των παραβατικών πράξεων. Το άρθρο έφερε τον τίτλο «*Η Μείωσις της εγκληματικότητας - Αι εκθέσεις των Εισαγγελέων Εφετών*» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 24/6/1938, Αρ. 8400/637).

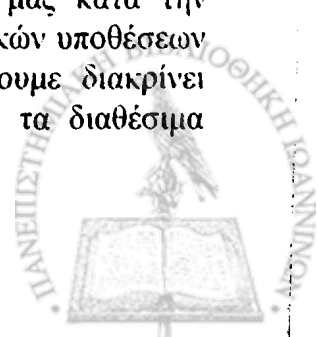

αφορούσε κακουργηματικές πράξεις. Είναι ενδεικτικό ότι κατά την διάρκεια των πέντε περίπου ετών εκδικάστηκαν μόνον 4 σχετικές υποθέσεις, οι οποίες έλαβαν χώρα στην πόλη των Ιωαννίνων, σε βαθμό πλημμελήματος, ενώ εκδικάστηκαν μόνον 11, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στην αγροτική ενδοχώρα (πίν. 40). Από αυτές τις περιπτώσεις, οι οποίες αφορούσαν κυρίως ανθρωποκτονίες εξ αμελείας, η πλειοψηφία των υποθέσεων είχε αθωωτική έκβαση. Είναι χαρακτηριστικό ότι και στις 4 εκδικαζόμενες υποθέσεις για την πόλη των Ιωαννίνων δεν επιβεβαιώθηκε η εγκληματική πράξη, ενώ από τις αντίστοιχες υποθέσεις για την αγροτική ενδοχώρα, μόνον 3 είχαν καταδικαστική απόληξη. Μάλιστα, και στις τρεις περιπτώσεις αποδόθηκε η ποινή της φυλακίσεως έως έξι μήνες. Ωστόσο, υπογραμμίζουμε και εδώ την σταδιακή μείωση των εκδικασθεισών υποθέσεων κατά την εξέλιξη της δικτατορίας, γεγονός το οποίο θα διαπιστώσουμε και περαιτέρω. Πάντως, πραγματοποιώντας έναν συσχετισμό με τις αντίστοιχες περιπτώσεις της προμεταξικής περιόδου, πέραν των ιδίων περίπου αναλογιών και συχνοτήτων, μας προβληματίζουν και πάλι οι αθωωτικές εκβάσεις των υποθέσεων, οι οποίες σχετίζονται με την πόλη των Ιωαννίνων.

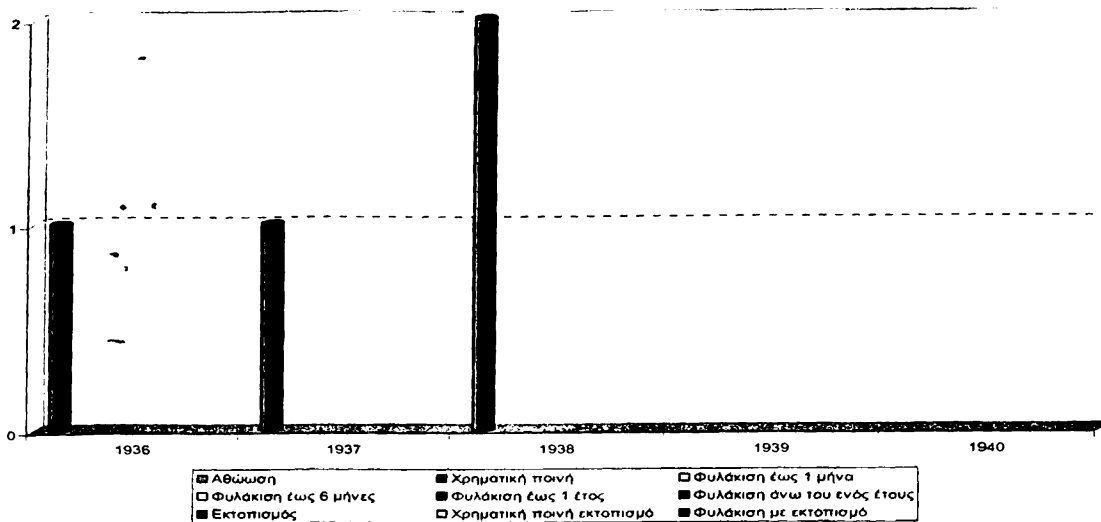
Πίν. 40 «Έγκλημα και τιμωρία»: εγκλήματα κατά ζωής σε βαθμό πλημμελήματος.

Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες για την πόλη των Ιωαννίνων					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Αθώωση	1	1	2			4
Χρηματική ποινή						
Φυλάκιση έως 1 μήνα						
Φυλάκιση έως 6 μήνες						
Φυλάκιση έως 1 έτος						
Φυλάκιση άνω του ενός έτους						
Εκτοπισμός						
Χρηματική ποινή εκτοπισμό						
Φυλάκιση με εκτοπισμό						
Σύνολο	1	1	2			4
Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες για την αγροτική ενδοχώρα					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Αθώωση		3	4		1	8
Χρηματική ποινή						
Φυλάκιση έως 1 μήνα						
Φυλάκιση έως 6 μήνες		1		1	1	3
Φυλάκιση έως 1 έτος						
Φυλάκιση άνω του ενός έτους						
Εκτοπισμός						
Χρηματική ποινή εκτοπισμό						
Φυλάκιση με εκτοπισμό						
Σύνολο		4	4	1	2	11

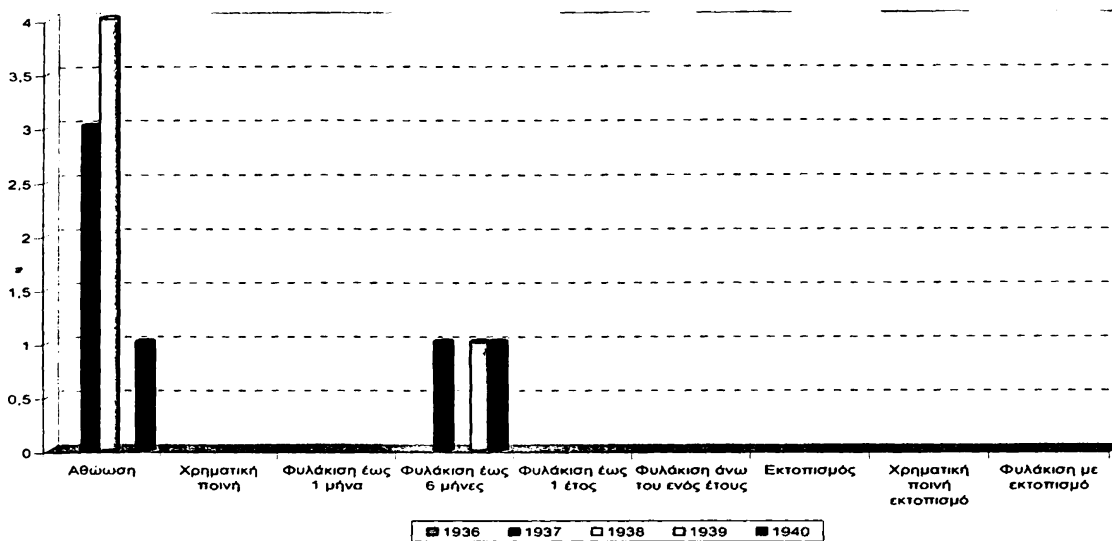
Μεταφερόμαστε τώρα στις υποθέσεις, οι οποίες είχαν καταδικαστική απόληξη σε επίπεδο πλημμελήματος και παραπεμπτικό χαρακτήρα σε επίπεδο κακουργηματικού βουλεύματος. Παράλληλα, με τη βοήθεια του επομένου πίνακα (πίν. 41) μεταφερόμαστε και στη διερεύνηση του χρόνου τελέσεως των ανθρωποκτονιών ή των σχετικών αποπειρών κατά την μεταξική περίοδο. Το βασικό στοιχείο, στο οποίο καλούμαστε να εστιάσουμε το ενδιαφέρον μας κατά την παρούσα περίπτωση είναι η αριθμητική υπεροχή των κακουργηματικών υποθέσεων σε αντίθεση με αυτές σε βαθμό πλημμελήματος. Κάτι, που έχουμε διακρίνει εμφανώς και κατά την μεταβενιζελική περίοδο. Ειδικότερα, από τα διαθέσιμα

Γράφ. 52 «Έγκλημα και τιμωρία»: εγκλήματα κατά ζωής σε βαθμό πλημμελήματος στην πόλη των Ιωαννίνων.

Γράφ. 53 «Έγκλημα και τιμωρία»: εγκλήματα κατά ζωής σε βαθμό πλημμελήματος στην αγροτική ενδοχώρα.

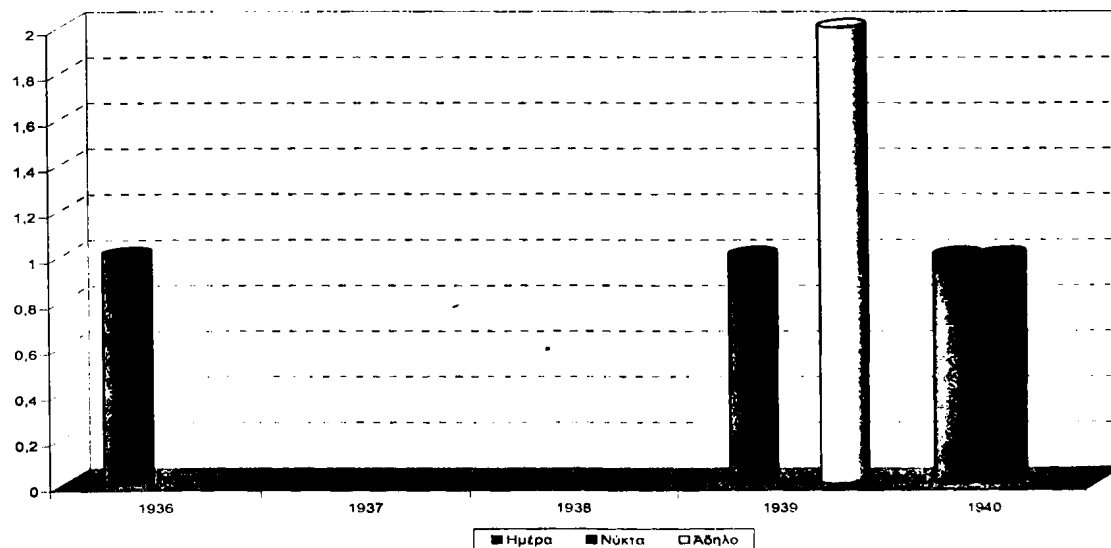
τεκμήρια μας προκύπτει ότι κατά την μεταξική περίοδο εκδόθηκαν 6 παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος για εγκλήματα κατά ζωής, τα οποία πραγματοποιήθηκαν στην πόλη των Ιωαννίνων. Αντίστοιχα, για την αγροτική ενδοχώρα το μέγεθος εμφανίζεται αρκετά υψηλότερο και προσδιορίζεται στην έκδοση 35 ανάλογων βουλευμάτων, ενώ εμφανίζονται και τρεις καταδικαστικές αποφάσεις του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων. Αναμφισβήτητα, πρόκειται για υψηλό αριθμό κακουργηματικών βουλευμάτων σε σχέση με έτερες ενότητες παραβατικότητας, όπως άλλωστε ήταν αναμενόμενο, καθώς ο χαρακτήρας των συγκεκριμένων παραβάσεων είναι ο πλέον βιαιότερος και αντιμετωπίζεται δικαστικά μόνον στο βαθμό του κακουργήματος. Πάντως, η αριθμητική υπεροχή των σχετικών περιστατικών στην αγροτική ενδοχώρα αποτυπώνει με σαφήνεια αυτό που, ήδη, αρκετές φορές έχουμε τονίσει: την ισχύ και την επικράτηση των παραδοσιακών κοινωνικών προτύπων και αξιών. Επιπροσθέτως, όμως, η παρουσία αυτών των συμβάντων και στην πόλη ενισχύει την άποψή μας ότι το μεγαλύτερο

μέρος του αστικού πληθυσμού ήταν στην ουσία (και στο επίπεδο των συλλογικών συμπεριφορών) αγροτικό.

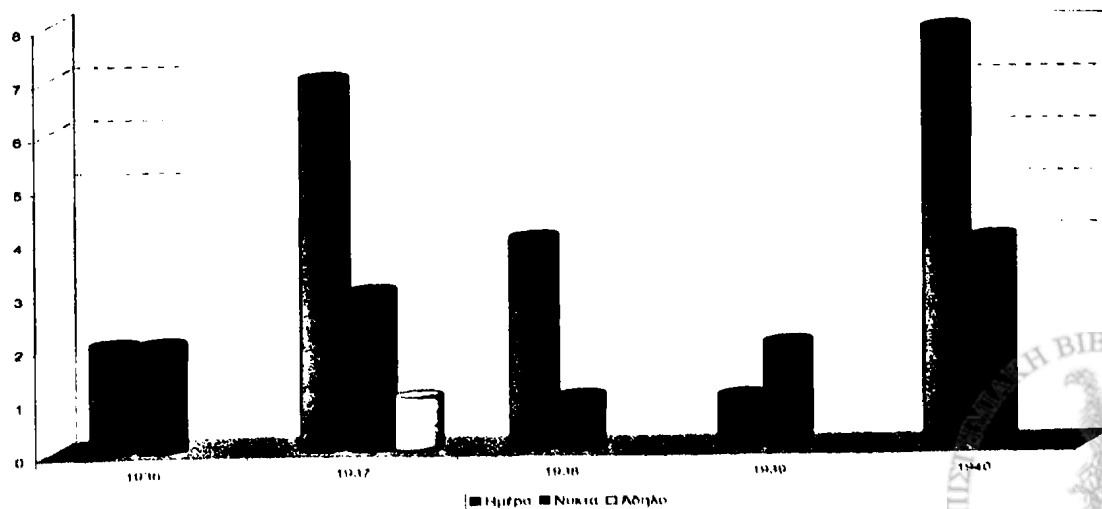
Πίν. 41. Χρόνος τελέσεως εγκλημάτων κατά ζωής (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου και παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος)

Χρόνος	Συχνότητες για την πόλη των Ιωαννίνων					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Ημέρα	1			1	1	3
Νύκτα					1	1
Άδηλο				2		2
Σύνολο	1			3	2	6
Χρόνος	Συχνότητες για την αγροτική ενδοχώρα					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Ημέρα	2	17	4	1	18	24
Νύκτα	2	3	1	12	4	13
Άδηλο		1				1
Σύνολο	4	12	5	4	13	38

Γράφ. 54. Χρόνος τελέσεως εγκλημάτων κατά ζωής στην πόλη των Ιωαννίνων (παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος)

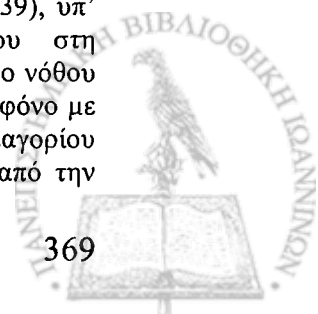
Γράφ. 55. Χρόνος τελέσεως εγκλημάτων κατά ζωής στην αγροτική ενδοχώρα (παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος)

Τώρα, επικεντρώνοντας την διερεύνησή στα ίδια τα μεγέθη, εντοπίζουμε ότι η πλειοψηφία των εγκλημάτων πραγματοποιήθηκε κατά την διάρκεια της ημέρας (3 περιπτώσεις για την πόλη των Ιωαννίνων και 24 για την αγροτική ενδοχώρα). Βεβαίως, καθόλου αμελητέα δεν είναι και η εγκληματική δραστηριότητα κατά την διάρκεια της νύκτας (1 περίπτωση για την πόλη των Ιωαννίνων και 13 για την αγροτική ενδοχώρα). Ωστόσο, είναι εμφανές ότι αποδίδεται στην συγκεκριμένου είδους εγκληματικότητα ένας ημερήσιος χαρακτήρας, εφόσον και η περίπτωση του αδήλου εμφανίζει ελάχιστη παρουσία (συνολικά 3 περιπτώσεις). Όσον αφορά τις συχνότητες των ανθρωποκτονιών ανά έτος, η πλειοψηφία αυτών πραγματοποιήθηκε το 1940 και το 1937. Αντιθέτως, οι λιγότερες εγκληματικές πράξεις έλαβαν χώρα το 1936 και το 1938.

Το κύριο συμπέρασμα, το οποίο δύναται κανείς να εξάγει από το ανωτέρω γενικό επίπεδο στατιστικών πληροφοριών για τον νομό Ιωαννίνων, σχετίζεται με την συνεχή και σταθερή εγκληματική δράση και κατά την μεταξική περίοδο. Τα υψηλά ποσοτικά μεγέθη των ανθρωποκτονιών και κυρίως οι γενεσιουργές αιτίες αυτών, πιστοποιούν μία κοινωνική πραγματικότητα απόλυτα σχετιζόμενη και εξαρτώμενη από τις πραγματικότητες του παρελθόντος. Επίσης, είναι αξιοπρόσεκτη η κορύφωση των συχνότητων των παραβάσεων τα έτη 1937 και 1938 και η μετέπειτα σταδιακή μείωση των συμβάντων έως το 1940. Θα λέγαμε, επί τούτου, ότι αντικατοπτρίζεται έτσι η γενικότερη τάση του καθεστώτος να παρακάμπτει την δικαστική οδό, τακτική η οποία προαναγγέλλεται και για άλλες παραβατικές πράξεις. Πάντως, είναι σχετικά εύκολο να διακρίνει κανείς μέσα από την αναλυτική εξέταση των σχετικών παραπεμπτικών βουλευμάτων³ τα υπαρκτά προβλήματα και

³ Παραπεμπτικά Βουλευματα για ανθρωποκτονία του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 936/29-10-1936 (αφορά φόνο διά στραγγαλισμού σε θήλυ βρέφος 4 ημερών στο Πετροβούνι την νύχτα 3-4 Σεπτεμβρίου 1936), υπ' αριθμ. 1052/25-11-1936 (αφορά φόνο δια λιθοβολισμού εξαιτίας ποιμενικών διαφορών στην Κώτσικα στις 5-9-1936), υπ' αριθμ. 1056/25-11-1936 (αφορά φόνο με όπλο, για λόγους τιμής, στην Μπάφρα στις 18-10-1936), υπ' αριθμ. 398/13-4-1937 (αφορά φόνο με πυροβόλο όπλο «γκρά» για λόγους τιμής στην «Πλάκα» Πραμάντων στις 22-2-1937), υπ' αριθμ. 458/21-4-1937 (αφορά φόνο με σουγιά για λόγους τιμής στην Κουμαριά την νύχτα 11-12 Μαρτίου 1937), υπ' αριθμ. 691/16-6-1937 (αφορά φόνο συζύγου από τον ψυχικά ασθενή σύζυγο της, με πυροβόλο όπλο στις 18-5-1937), υπ' αριθμ. 800/26-8-1937 (αφορά φόνο χήρας από τον κουνιάδο της, με μαχαίρι, για περιουσιακούς λόγους, στη Μενίνα στις 13-8-1937), υπ' αριθμ. 839/29-9-1937 (αφορά φόνο γυναίκας στη Μοσπίνα εξαιτίας κτηματικών διαφορών στις 13-8-1937), υπ' αριθμ. 908/29-10-1937 (αφορά φόνο γυναίκας με πέλεκυ, λόγω τιμής, στο Μιχαλήτσι την νύχτα 23-24 Σεπτεμβρίου 1937), υπ' αριθμ. 1024/23-11-1937 (αφορά φόνο με μαχαίρι άνδρα, εξαιτίας κτηματικών και ποιμενικών διαφορών στο Θεριακήσιο την νύχτα 21-22 Σεπτεμβρίου 1937), υπ' αριθμ. 1025/24-11-1937 (αφορά φόνο 12χρονης από την μηριά της, με στραγγαλισμό για περιουσιακούς λόγους στην Πλακωτή στις 5-9-1937), υπ' αριθμ. 1087/10-12-1937 (αφορά φόνο με όπλο «γκρά» στην Μηλέα Μετσόβου στις 1-8-1937), υπ' αριθμ. 523/30-5-1938 (αφορά αδελφοκτονία με όπλο «μάουζερ» εξαιτίας κτηματικών διαφορών στην Αγία Τριάδα στις 28-4-1938), υπ' αριθμ. 794/30-8-1938 (αφορά φόνο δια λιθοβολισμού και ξύλων εξαιτίας κτηματικών και ποιμενικών διαφορών στη Μεγάλη Γοτίστα στις 6-6-1938), υπ' αριθμ. 987/12-11-1938 (αφορά φόνο στη θέση «Ρομπήγαδο» Λιγγιάδων με όπλο, για λόγους τιμής την νύχτα 11-12 Οκτωβρίου 1938), υπ' αριθμ. 1206/31-12-1938 (αφορά φόνο εξ αμελείας 4χρονου από τον 7χρονο αδελφό του, μετά από εκπυροσκόπηση όπλου, στο Μαλούνι στις 17-11-1938), υπ' αριθμ. 442/30-4-1938 (αφορά φόνο εξ αμελείας στο 3ο χιλ. της οδού Ιωαννίνων Πρεβέζης στις 5-3-1938), υπ' αριθμ. 465/19-8-1939 (αφορά φόνο με μαχαίρι στο Πέραμα για ασήμαντο αφορμή την νύχτα 12-13 Ιουλίου 1939), υπ' αριθμ. 516/13-9-1939 (αφορά φόνο «εξ αμελείας» νεογέννητου νόθου τέκνου στη Μολυβδοσκέπαστο την νύχτα 24-25 Ιουνίου 1939), υπ' αριθμ. 715/30-11-1939 (αφορά φόνο νόθου τέκνου από τη μητέρα του στο Μέτσοβο στις 28-10-1939), υπ' αριθμ. 4/24-1-1940 (αφορά φόνο με πυροβόλο όπλο γριάς, εξαιτίας ληστείας, στη θέση «Κυρά Χριστοδουλίνα» Τσεπελόβου Ζαγορίου στις 13-11-1939), υπ' αριθμ. 130/28-3-1940 (αφορά φόνο «εξ αμελείας» νόθου τέκνου από την

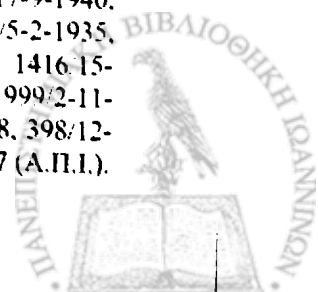
τις κοινωνικές δυσχέρειες της ορεινής υπαίθρου⁴. Η διαφύλαξη της τιμής αποτελούσε σταθερά την κυριότερη αιτία για τις ανθρωποκτονίες⁵, ενώ οι παραδοσιακές συνθήκες ζωής έχοντας αναγάγει σε αξία την οπλοφορία⁶ και άλλες

μητέρα του στους Δρυμάδες στις 29-2-1940), υπ' αριθμ. 175/13-4-1940 (αφορά φόνο γυναίκας, με μαχαίρι, στην Κράνη στις 27-2-1940), υπ' αριθμ. 183/17-4-1940 (αφορά φόνο κόρης από τον πατέρα της, με μαχαίρι, στη Λιόψη για λόγους τιμής στις 29-2-1940), υπ' αριθμ. 194/19-4-1940 (αφορά φόνο εξ αμελείας νεογέννητου βρέφους από τη μητέρα του στα Δερβίζιανα στις 9-1-1940), υπ' αριθμ. 277/31-5-1940 (αφορά φόνο εξ αμελείας νόθου τέκνου από τη μητέρα του στην Πεδινή την νύχτα 29-30 Απριλίου 1940), υπ' αριθμ. 357/25-7-1940 (αφορά φόνο με όπλο, εξαιτίας δικαστικών και οικονομικών διαφορών στη Ζίτσα την νύχτα 21-22 Ιουνίου 1940), υπ' αριθμ. 372/13-9-1940 (αφορά φόνο γυναίκας από τον σύζυγό της με τέμνον όργανο, για περιουσιακούς λόγους, στη Σκουπίτσα στις 3-8-1940), υπ' αριθμ. 375/15-9-1940 (αφορά φόνο νεαρής κοπέλας από τον θείο της με στραγγαλισμό, για λόγους τιμής στο Σμέρτο την νύχτα 18-19 Ιουλίου 1940), υπ' αριθμ. 395/30-9-1940 (αφορά φόνο αγροφύλακα για εκδικητικούς λόγους στο Σμέρτο στις 10-8-1940), υπ' αριθμ. 441/21-10-1940 (αφορά φόνο άνδρα για λόγους τιμής στο Σεράτιο Ηγουμενίτσας στις 17-8-1940), υπ' αριθμ. 471/22-10-1940 (αφορά φόνο του Προέδρου Κοινότητας Βέλλιανης, για λόγους τιμής, στη Βέλλιανη την νύχτα 14-15 Αυγούστου 1940), υπ' αριθμ. 511/30-11-1940 (αφορά φόνο ανδρός δια λιθοβολισμού στον Ελαιότοπο στις 11-9-1940), υπ' αριθμ. 512/30-11-1940 (αφορά φόνο γυναίκας με μαχαίρι στη Ριαννίστα στις 28-8-1940), υπ' αριθμ. 934/24-10-1938 (αφορά αναίρεση - πατροκτονία - στους Νεγράδες στις 17-9-1938), υπ' αριθμ. 798/26-8-1937 (αφορά αναίρεση - συζυγοκτονία - στους Ανάργυρους την νύχτα 5-6 Ιουλίου 1937) (Α.Π.Ι.).

⁴ Αυτές ακριβώς τις κοινωνικές δυσχέρειες αντικατοπτρίζονται σε μία δικαστική ενθύμηση του εισαγγελέα Ιωαννίνων Χριστ. Λάζαρη με αφορμή μία ανθρωποκτονία το 1937: Χριστόφορος Λάζαρης, «Ο δολοφονημένος τσέλιγκας, Εγωιστικό πείσμα, μυθομανία αυτοπροβολής και πλάνη επιπολαιότητας που βοηθούν τη διαφυγή του δολοφόνου και την ταλαιπωριάν αθώων (Βούλευμα 871/1937 Πλημ. Ιωαννίνων)», *Ηπειρωτική Εταιρεία, Δελτίον Πνευματικής Ενημερώσεως*, τεύχ. 161 (Φεβρουάριος 1990), 162 (Μάρτιος 1990), σσ. 72 - 79, 115 - 118, 155.

⁵ Η υπεράσπιση της τιμής με φόνο σε μεγάλη μερίδα του πληθυσμού ήταν κοινωνικά αποδεκτή (Εφη Αβδελά, *Δια λόγους τιμής, βία, συναισθήματα και αξίες στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, σσ. 224 - 234 και Constantina Safilios Rothschild, «“Honour” Crimes in Contemporary Greece», *British Journal of Sociology*, vol. 20, No. 2 (Jun. 1969), σσ. 205 - 218).

⁶ Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά την εξεταζόμενη περίοδο εκδόθηκε ο ακόλουθος υψηλός αριθμός καταδικαστικών αποφάσεων για παράνομη κατοχή όπλου και άδικη δι' όπλου επίθεση: Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1118/25-6-1938, 1778/5-10-1937, 1779/5-10-1937, 1989/10-10-1936, 314/6-2-1937, 475/27-2-1937, 478/27-2-1937, 449/23-2-1937, 476/27-2-1937, 477/27-2-1937, 765/3-4-1937, 75/18-1-1938, 1227/25-5-1937, 1356/5-6-1937, 1333/5-6-1937, 266/15-2-1938, 1603/24-9-1937, 1702/25-9-1937, 1703/25-9-1937, 1704/25-9-1937, 1734/23-9-1937, 1814/9-10-1937, 1810/9-10-1937, 2096/16-11-1937, 1897/19-10-1937, 11/1-11-1938, 7/11-1-1938, 292/17-2-1938, 1424/27-9-1938, 404/12-3-1938, 250/12-2-1939, 242/12-2-1938, 449/19-3-1938, 243/12-2-1938, 446/19-3-1938, 498/26-3-1938, 1504/11-10-1938, 1422/27-9-1938, 636/12-4-1938, 836/17-5-1938, 1031/14-6-1938, 267/25-2-1939, 1584/18-10-1938, 299/28-2-1939, 1834/12-11-1938, 1958/26-11-1938, 274/25-2-1939, 1334/31-8-1938, 61/14-1-1939, 134/24-1-1939, 188/31-1-1939, 1785/14-11-1939, 936/22-6-1940, 30/9-1-1940, 931/22-5-1940, 1904/19-10-1937, 1923/22-11-1938, 1143/28-6-1938, 1695/29-10-1938, 752/20-5-1939, 279/25-2-1939, 1468/22-6-1937, 672/13-5-1939, 204/31-1-1939, 1593/24-10-1939, 1625/22-10-1938, 484/27-2-1937, 485/27-2-1937, 318/28-2-1939, 910/18-6-1940, 2016/6-11-1937, 1578/3-8-1937, 1935/23-10-1937, 240/12-2-1938, 383/11-3-1939, 665/13-5-1939, 1498/8-10-1938, 1744/1-11-1938, 15/10-1-1939, 1738/1-11-1938, 464/21-3-1939, 575/25-4-1939, 66/14-1-1939, 81/14-1-1939, 82/14-1-1939, 408/14-3-1939, 623/2-5-1939, 1696/7-11-1939, 818/27-5-1939, 1084/27-6-1939, 1586/24-10-1939, 400/26-3-1940, 1094/17-9-1940, 698/18-5-1940, 1701/25-9-1937, 1254/29-5-1937, 1075/24-6-1939, 670/13-5-1939, 490/28-3-1939, 556/22-4-1939, 468/21-3-1939, 564/16-3-1937, 243/7-2-1939, 245/7-2-1939, 687/3-5-1938, 219/4-2-1939, 75/14-1-1939, 101/21-1-1939, 1090/27-6-1939, 8/11-1-1938, 1095/17-9-1940, 1623/28-10-1939, 474/27-2-1937, 450/19-3-1938, 1372/8-6-1937, 481/22-3-1938, 306/5-2-1935, 2651/5-12-1936, 204/31-1-1939, 82/14-1-1939, 66/14-1-1939, 81/14-1-1939, 301/2-2-1937, 1416/15-6-1937, 441/15-3-1938, 336/22-2-1938, 753/20-5-1939, 1352/20-8-1938, 277/15-2-1938, 1999/2-11-1937, 2099/16-11-1938, 1398/12-6-1937, 1146/28-6-1938, 290/17-2-1938, 1293/23-8-1938, 398/12-3-1938, 885/28-5-1938, 1135/25-6-1938, 1070/21-6-1938, 1282/12-9-1939, 1007/20-4-1937 (Α.Π.Ι.).

πρακτικές, όπως την ληστεία και την ζωοκλοπή, συνεπικούρησαν στην διατήρηση των φαινομένων. Αν μάλιστα συμπεριλάβουμε στην συλλογιστική μας και τις ανάλογες απόπειρες⁷, οι οποίες δεν κατέληξαν σε αφαίρεση ανθρώπινης ζωής, καταλήγουμε με σαφήνεια στις αφορμές των διαπροσωπικών συγκρούσεων. Ως προς αυτό, είναι διαφωτιστική η πληθώρα των καταδικαστικών αποφάσεων από το Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων για απλές υποθέσεις διαπροσωπικών εντάσεων και προστριβών⁸.

⁷ Παραπεμπτικά Βουλευμάτα για απόπειρα ανθρωποκτονίας και αναίρεσης του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 834/30-9-1936 (αφορά απόπειρα φόνου στη Λιόψη στις 3-9-1936), υπ' αριθμ. 1053/25-11-1936 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στην Κληματιά στις 19-10-1936), υπ' αριθμ. 31/25-1-1937 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στη Λαψίστα στις 23-12-1936), υπ' αριθμ. 372/31-3-1937 (αφορά απόπειρα φόνου στο Χλωμό την νύχτα 19-20 Ιουλίου 1936), υπ' αριθμ. 585/11-6-1936 (αφορά απόπειρα φόνου στο Δελβινάκι στις 30-4-1936), υπ' αριθμ. 1024/14-11-1936 (αφορά απόπειρα φόνου στην Καστάνιανη στις 23-8-1936), υπ' αριθμ. 801/31-8-1937 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στη Νεοκαισάρεια στις 25-7-1937), υπ' αριθμ. 823/27-9-1937 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στους Γεωργάνους στις 11-7-1937), υπ' αριθμ. 861/30-9-1937 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στους Γεωργάνους στις 11-7-1937), υπ' αριθμ. 867/30-9-1937 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στα Πεστά στις 6-8-1937), υπ' αριθμ. 961/31-10-1937 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στον Βουβοπόταμο στις 27-9-1937), υπ' αριθμ. 978/12-11-1937 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στην Παραμυθιά στις 7-7-1937), υπ' αριθμ. 127/28-2-1938 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στο Ζερβοχώριο στις 16-12-1937), υπ' αριθμ. 303/31-3-1938 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στο Ζαραβούτσιο στις 29-12-1937), υπ' αριθμ. 906/29-10-1937 (αφορά απόπειρα φόνου στην Αετοράχη στις 18-9-1937), υπ' αριθμ. 132/28-2-1938 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στη Βουλιάσα στις 9-1-1938), υπ' αριθμ. 279/26-3-1938 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στην Γαρίτσα Κουτσελιού στις 8-2-1938), υπ' αριθμ. 304/31-3-1938 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στον Παλαιόπυργο στις 28-1-1938), υπ' αριθμ. 354/13-4-1938 (αφορά απόπειρα φόνου στους Φιλιάτες στις 18-3-1938), υπ' αριθμ. 454/19-5-1938 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στο Πέραμα στις 6-4-1938), υπ' αριθμ. 552/31-5-1938 (αφορά απόπειρα φόνου στην Ψίνα στις 28-4-1938), υπ' αριθμ. 655/30-6-1938 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στο Δεμάτι το 1938), υπ' αριθμ. 696/28-7-1938 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στο Μαυρονόρος στις 17-7-1938), υπ' αριθμ. 839/22-9-1938 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στο Πατέρα στις 23-8-1938), υπ' αριθμ. 848/22-9-1938 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στους Μπαουσιούς στις 7-7-1938), υπ' αριθμ. 955/31-10-1938 (αφορά απόπειρα φόνου στην Ρεπετίστα στις 6-9-1938), υπ' αριθμ. 984/31-10-1938 (αφορά απόπειρα φόνου στο Λαχανόκαστρο στις 9-9-1938), υπ' αριθμ. 1029/26-11-1938 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στον Ελαφότοπο στις 12-10-1938), υπ' αριθμ. 1065/30-11-1938 (αφορά απόπειρα φόνου στη Μοκοβίνα στις 8-11-1938), υπ' αριθμ. 1152/22-12-1938 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στη Μανασσή στις 8-11-1938), υπ' αριθμ. 1018/21-11-1938 (αφορά απόπειρα φόνου στο Ματσούκι στις 3-9-1938), υπ' αριθμ. 932/24-10-1938 (αφορά απόπειρα φόνου στο Λαχανόκαστρο την νύχτα 29-30 Ιουλίου 1938), υπ' αριθμ. 498/25-8-1939 (αφορά απόπειρα φόνου στη Βαλανιδιά στις 14-6-1939), υπ' αριθμ. 513/13-9-1939 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στη Μπουτζαρά στις 8-7-1939), υπ' αριθμ. 521/16-9-1939 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στο Επισκοπικό στις 20-7-1939), υπ' αριθμ. 522/18-9-1939 (αφορά απόπειρα φόνου στο Βαβούριο στις 23-1-1939), υπ' αριθμ. 562/30-9-1939 (αφορά απόπειρα φόνου στα Δολιανά την νύχτα 5-6 Σεπτεμβρίου 1939), υπ' αριθμ. 571/14-10-1939 (αφορά απόπειρα φόνου στο Τέρροβο την νύχτα 25-26 Ιουλίου 1939), υπ' αριθμ. 572/14-10-1939 (αφορά απόπειρα φόνου στα Τέρροβο την νύχτα 25-26 Ιουλίου 1939), υπ' αριθμ. 822/31-12-1939 (αφορά απόπειρα φόνου στον Πογδαρά στις 18-12-1939), υπ' αριθμ. 208/27-4-1940 (αφορά απόπειρα φόνου στη Ρεπετίστα στις 21-3-1940), υπ' αριθμ. 261/31-3-1940 (αφορά απόπειρα φόνου στη Γρανίτσα στις 25-3-1940), υπ' αριθμ. 309/25-6-1940 (αφορά απόπειρα φόνου στο Καλέντζι στις 21-9-1940), υπ' αριθμ. 328/12-7-1940 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στο Βαρλάμ στις 26-5-1940), υπ' αριθμ. 369/21-8-1940 (αφορά απόπειρα αναίρεσεως στη Γρανίτσα στις 20-6-1940), υπ' αριθμ. 370/22-8-1940 (αφορά απόπειρα φόνου στο Νικολίτσιο Παραμυθίας στις 11-10-1940) (Α.Π.Ι.).

⁸ Οι καταδικαστικές αποφάσεις για τραύματα και επιθέσεις είναι οι ακόλουθες: 1905/2-12-1939, 1361/20-9-1938, 289/25-2-1939, 1595/18-10-1938, 935/22-6-1940, 1004/20-7-1940, 674/13-5-1939, 340/4-3-1939, 1581/21-10-1939, 426/18-3-1939, 239/12-2-1938, 839/17-5-1938, 1291/1-6-1937, 1310/1-6-1937, 1399/12-6-1937, 753/10-5-1938, 471/22-3-1938, 1903/19-11-1938, 501/28-3-1939, 171/28-1-1939, 1167/18-7-1939, 1498/26-6-1937, 1254/19-7-1938, 159/18-1-1936, 108/21-1-1939,

Στρέφουμε την προσοχή μας, τώρα, στην αρθρογραφία του τύπου, η οποία αντικατοπτρίζει στοιχεία των εν λόγω παραβατικών συμπεριφορών. Ο τύπος, αν και λειτουργούσε πλέον εντός ενός πλαισίου αρθρογραφίας διαφορετικού από τις προηγούμενες περιόδους⁹, εξαιτίας της δικτατορίας, αντιμετώπιζε τα παραβατικά γεγονότα με μία περιγραφική (και επιφανειακή) διάθεση. Φυσικά, ούτε αναμένουμε αλλά ούτε και εντοπίζουμε ερμηνευτικές προσεγγίσεις και αναλύσεις σχετικές με την εμφάνιση των παραβατικών συμπεριφορών. Ωστόσο, η δημιουργουμένη αίσθηση ανασφάλειας, αποτύπωνε την υποσκάπτουσα και επιθυμητή από το καθεστώς ανάγκη για ενίσχυση των κατασταλτικών μηχανισμών και των αντίστοιχων μέτρων. Για παράδειγμα εκφράσεις όπως «...Την νύχτα της παρελθούσης Τρίτης έξωθι του χωρίου Λιγγιάδες εις θέσιν Παλαιοχώρι ο Χ... εφόρευσε τον ομοχώριόν του Θ... πυροβολήσας αυτόν επτάκις δια περιστρόφου όπλου...»¹⁰ ή «...Εις την παρά την Κεραμίτσαν μεταξύ εικονίσματος και Πρέσπας θέσιν ευρέθη νεκρός φέρων εν τραύμα δια περιστρόφου εις την κεφαλήν και 8 μαχαίρας εις το στήθος και τας χείρας ο παραχειμάζων εις τα λειβάδια Σκουπίτσας κτηνοτρόφος Α... εκ Δελβινακίου...»¹¹ απεικονίζουν μία κυριαρχούσα αντίληψη βιαιότητας κατά την καθημερινότητα. Κατά πόσον, όμως, αυτές οι περιγραφές συμβαδίζουν με τις εκτιμήσεις παράλληλων δημοσιευμάτων περί μείωσης ή και εξαφάνισης της εγκληματικότητας, εξαιτίας των ληφθέντων από το καθεστώς προληπτικών μέτρων; Είναι αντιληπτή σε αυτή την περίπτωση η αντίθεση (και αντίφαση) που αναδεικνύεται και η οποία μας συνοδεύει ως πραγματικότητα και στις επόμενες ενότητες.

Προσεγγίζοντας, τώρα, αναλυτικότερα τα συμβάντα, επιμένουμε στην ανάδειξη στοιχείων για το κοινωνικό περιβάλλον, μέσω μίας διαχωριστικής αντιμετώπισης. Αρχικώς, θα επιμένουμε στην ανάδειξη της τιμής ως του σημαντικότερου αξιακού χαρακτηριστικού στην τοπική κοινωνία, καθώς αποτελούσε και τη βασικότερη αφορμή για ένα έγκλημα. Τόσο μέσα από τα δημοσιεύματα των εφημερίδων¹² όσο και από τα διαθέσιμα δικαστικά έγγραφα¹³,

380/23-3-1940, 20/9-1-1940, 1762/5-10-1938, 1448/19-6-1937, 139/30-1-1940, 2026/6-11-1937, 634/23-3-1937, 1895/19-10-1937, 1261/19-7-1938, 259/7-2-1939, 132/24-1-1939, 37/13-1-1940, 135/30-1-1940, 1053/18-6-1938, 1418/27-9-1938, 38/13-1-1940, 1421/15-6-1937, 971/13-6-1939, 1866/16-10-1937, 853/24-5-1938, 1099/17-9-1940, 373/11-3-1939, 802/14-5-1938, 1838/21-11-1939, 399/12-3-1938, 327/4-3-1939, 1799/8-11-1938, 953/26-11-1938, 1358/20-9-1938, 1306/23-8-1938, 1932/22-11-1938, 620/9-4-1938, 645/12-4-1938, 1515/11-10-1938, 1769/5-11-1938, 1340/20-9-1938, 251/12-2-1939, 990/11-6-1938, 27/10-1-1939, 1367/5-6-1937, 1223/25-5-1937, 1234/25-5-1937, 666/13-5-1939, 1022/14-6-1938, 1760/5-10-1938, 1224/5-10-1940, 1837/12-11-1938, 1681/4-11-1939, 1526/17-7-1937, 567/16-3-1937, 131/30-1-1939, 310/28-2-1939 (Α.Π.Ι.).

⁹ Για τα περιθώρια ελευθεροτυπίας κατά την μεταξική περίοδο βλ. κατωτέρω το κεφάλαιο IVΙε «Η ελευθερία της έκφρασης».

¹⁰ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 16/10/1938, Αρ. 8400/720. Ο κατηγορούμενος, κάτοικος επίσης Λιγγιάδων, προφυλακίστηκε στις 17 Οκτωβρίου του ίδιου έτους (*Βιβλίον Ενταλμάτων Προφυλακίσεως*, υπ' αριθμ. 37/1938) (Α.Π.Ι.).

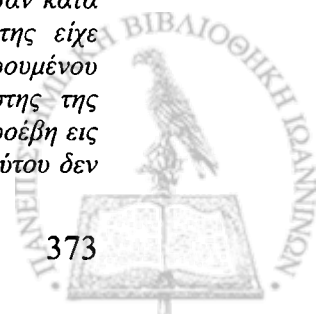
¹¹ Εφημερίδα ΘΕΣΣΠΡΩΤΙΚΟ ΒΗΜΑ της 23-4-1937, Αρ. 72. Στην ίδια εφημερίδα επικαλούμαστε αντίστοιχα και την φράση: «Εις Κορύτιανην την παρελθούσαν Τρίτην έλαβε χώραν τραυματισμός υπό τας ακολούθους συνθήκας: Ο Α... περιελθών εις έριδας μετά του ομοχωρίου του Γ... ετραυμάτισε τούτον σοβαρώς δια λίθου εις την κεφαλήν» (εφημερίδα ΘΕΣΣΠΡΩΤΙΚΟ ΒΗΜΑ της 17-6-1939, Αρ. 166).

¹² Στον τοπικό τύπο διακρίναμε τις ακόλουθες σχετικές δημοσιεύσεις: α) «Εις το χωρίον Μπάφρα, ο Γ..., γεωργός ετών 30 εφόρευσε προχθές τον 45ετή ομοχώριόν του Γ... πλήξας αυτόν διά μαχαίρας εις την κοιλιακήν χώραν ετραυμάτισε δε και τον εικοσαετή υιόν του θύματος Ι. ο οποίος προσέτρεξεν εις βοήθειαν του πατρός του. Ο δράστης παρουσιάσθη αυθαρμήτως εις τον ενταύθα εισαγγελέα... Αφορμή του φόνου υπήρξε παλαιά προσωπική έχθρα» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 21/10-1936, Αρ. 8397/150).

Ο κατηγορούμενος προφυλακίστηκε στις 30/11/1936 (Βιβλίον Ενταλαμάτων Προφυλακίσεως, υπ' αριθμ. 37/1936) (Α.Π.Ι.), β) «καθ' α τηλεγραφοῦσι εκ Καστρίου ο Σ... εφόνευσε δια μαχαίρας προχθές την συζυγόν του δια λόγους οικογενειακούς. Ο δράστης παρεδόθη αυθορμήτως εις τας αστυνομικάς αρχάς Καστρίου» (εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 12/7/1937, Αρ. 538/339), γ) «Την 8ην τρέχ. μηνός ο Φ... κάτοικος Μούρτου, κατόπιν συσκέψεως μετά των αδελφών του απειράσθη να φονεύση τον ομοχώριόν του Ρεσήτ Χατζή, πυροβολήσας κατ' αυτού τετράκις δια πιστολίου, τραυματίσας αυτόν σοβαρώς εις τον θώρακα και τον αριστερόν γλουτόν. Αφορμή είναι λόγοι τιμής» (εφημερίδα ΘΕΣΠΡΩΤΙΚΟ ΒΗΜΑ της 16-7-1939, Αρ. 170), δ) «Εις Φοινίκη ο παράλυτος γέρων Γ... ετραυμάτισε δια κνηνητικού όπλου την νόμφην του συζύγου του εις Αμερικάν αποδημούντος υιού του Κωνσταντίνου. Ο δράστης θα εφόνευε το θύμια του αν ο Ι... δεν έσπευδε να εφαρπάση το όπλον» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 19-1-1937, Αρ. 2.904).

¹³ Παραθέτουμε σχετικά αποσπάσματα από τα παραπεμπτικά βουλεύματα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων: α) «...τας πρωϊνάς ώρας της 17 Αυγούστου 1940, ο παθών Β..., ανεχώρησεν εκ της εν τω χωρίω Σεραιτίω Ηγουμενίτισης οικίας του δια τους έξωθι του χωρίου αγρούς, δι' αγροτικήν του εργασίαν. Μετά παρέλευσιν ολίγης ώρας από της αναχωρήσεως του παθόντος, η θυγάτηρ τούτου Ν... ήκουσεν αλλεπαλήλως πυροβολισμούς και σπεύσασα προς το μέρος ένθα ηκούοντο ούτοι αντελήφθη τον πατέρα αυτής παθόντα εις την έξωθι του χωρίου τούτου θέσιν «Άρα Μαχμούτ» κείμενον κατά γής φέροντα αλλεπαλήλους τραύματα δια πυροβόλου όπλου...αι υπόνοιαι περί των δραστών της πράξεως ταύτης εστράφησαν κατά των αδελφών ... δια τον λόγον ότι ο παθών προ πολλών ετών είχαν φονεύση ένα αδελφόν των κατηγορουμένων, χωρίς να δώση δια την πράξιν του ταύτην λόγον εις την Τουρκικήν Δικαιοσύνην» (Βούλευμα υπ' αριθμ. 441/21-10-1940), β) «...την πρωϊαν της 18ης Μαΐου 1937 ο θεολόγος Γ... μετέβη εις θέσιν Κάμπος χωρίου Άνω Παλαιοχωρίου Φιλιατών δια να σπείρη τον ιδιόκτητον αγρόν του δι' αραβοσίτου μετά παρέλευσιν ημίσειας ώρας από της εις τον αγρόν αφίξεως του, μετέβη και η φονευθείσα σύζυγός του άνω κατηγορουμένου, ίνα τον βοηθήση. Μόλις επλησίασε τον σύζυγόν της, χωρίς καν να προηγηθή ουδεμία συνομιλία και έρις και καθ' ην ώραν, αύτη όλως ανυπόπτως ησχολείτο με την εργασίαν της, ο κατηγορούμενος εξήγαγε το περιστροφον αυτού επυροβόλησε τρεις κατ' αυτής εξ' εγγυτάτης αποστάσεως, επλήγωσεν ταύτην θανασίμως...ο κατηγορούμενος απολογούμενος κετέθεσεν προς δικαιολογίαν του ότι εις την πράξιν του προέβη δια λόγους τιμής, διότι επίστευεν ότι η σύζυγός του παρέβαινε την συζυγικήν πίστην και εμοιχεύετο μετά διαφόρων συγχωριανών του...» (Βούλευμα υπ' αριθμ. 691/16-6-1937), γ) «...αφορμή προκαλέσασα αυτό ήτο προηγουμένη ανάρμοστος του παθόντος διαγωγή, άτε τούτον αποπειραθέντος ν' απαγάγη την κόρην του Ιφιγένειαν...» (Βούλευμα υπ' αριθμ. 795/16-9-1936), δ) «...η κατηγορουμένη συνεζεύχθη προ δεκαπενταετίας περίπου τον..., μεθ' ου απέκτησε μέχρι της ημέρας της πράξεως πέντε τέκνα. Αύτη είχε προσβληθή υπό οξέων ρευματισμών συνεπεία των οποίων υπέφερεν επί τοσούτον ώστε πολλάκις ηναγκάζετο να παραμείνη επί πολύ κλινίρης. Ο σύζυγος όμως αύτης προτού αυτή αποθάνη και εφ' όσον ησθένει σοβαρώς, ηθέλησε να την αντικαταστήση. Προς τούτο προσέλαβεν την παθούσαν εις την οικίαν του, υπό το πρόσχημα της υπηρετηρίας. Πράγματι, όμως ίνα την καταστήση σύζυγόν του, οψέποτε η πρώτη σύζυγός του ήθελεν αποθάνη, εις ταύτην ανέθεσεν ολόκληρον την διεύθυνσιν της οικογενείας του και έκτοτε την μετεχειρίζετο ως σύζυγόν, κοιμώμενος και συνδιασκεδάζων μετ' αυτής, παραμελήσας εξ' ολοκλήρου την πάσχουσαν νόμιμον σύζυγόν του, ην απεμόνωσε εις ιδιαίτερον της οικίας του δωμάτιον μετά του μικρού ανηλικού (4ετούς) τέκνου της. Πάντα δε ταύτα εγένοντο υπό τα όμματα της τε νομίμου συζύγου του ως και των μικρών του τέκνων...Υπό το κράτος της τοιαύτης καταστάσεως [η νόμιμη σύζυγος] απεφάσισε και πράγματι εξετέλεσεν ανθρωποκτονίαν εις βάρος της παθούσης [δευτέρης γυναίκας] Γ... ...» (Βούλευμα υπ' αριθμ. 908/29-10-1937), ε) «... την εφόνευσε δια λόγους τιμής ο πατήρ της κατηγορουμένης Γ..., όστις φαίνεται ότι ωδήγησεν αυτήν, ούσαν χωλήν, ..., απέχοντα 350 - 400 μέτρα από της οικίας του κατηγορουμένου, ..., ενώ έπληξεν αυτήν δια μαχαίρας... ο δράστης έρριψε το πτώμα από του αποκρήνου χείλους της μνησθείσης χαράδρας... Ρητέον ότι η παθούσα Ι... ήτο έγκυος εξ' ανόμων ερωτικών σχέσεων μετά στρατιωτών της Διμοιρίας Λιόψης, πράγμα το οποίον είναι το ελατήριον του προκειμένου εγκλήματος...» (Βούλευμα υπ' αριθμ. 183/17-4-1940), στ) «...Τας πρωϊνάς ώρας της 15ης Αυγούστου 1940, εις την θέσιν Νικολού, κειμένην έξωθεν του χωρίου Βέλλιανης Παραμυθίας, ανευρέθη νεκρός φέρων πολλαπλά τραύματα επί του σώματος αυτού διά μαχαίρας ο Πρόεδρος της κοινότητος Βέλλιανης... Αι πρώται υπόνοιαι περί του δράστου της πράξεως ταύτης εστράφησαν κατά του εκ των κατηγορουμένων..., εκ του λόγου ότι μετά την τέλεισιν της πράξεως ταύτης είχε κυκλοφορήσει η φήμη ότι ο παθών είχαν αθεμίτους σχέσεις μετά της συζύγου του κατηγορουμένου τούτου. Ο κατηγορούμενος ούτος συλληφθείς ωμολόγησεν ότι ούτος τυγχάνει ο δράστης της προκειμένης πράξεως και δια να συγκαλήψη την στυγεράν ταύτην πράξιν του, ισχυρίσθη ότι προέβη εις την εκτέλεσιν ταύτης δια τους άνω λόγους τιμής. Ο ισχυρισμός όμως του κατηγορουμένου τούτου δεν

διαπιστώνεται η αυξημένη σημασιολογικά προτεραιότητα στο θεσμό της οικογένειας, η οποία αποτελούσε συνδετικό ιστό μεταξύ των μελών αυτής. Παράλληλα, το ηθικοπλαστικό πλαίσιο αντιλήψεων και η υπαρκτή, εν μέρει, εκδικητική διάθεση, ως απόρροια του ανταγωνισμού και της επίδειξης της (ανδρικής) δύναμης, ταυτίστηκαν με την συμβολική σημασία της τιμής και ενεργοποίησαν εντάσεις. Είναι ενδεικτική η ακόλουθη καταγεγραμμένη ανθρωποκτονία για λόγους οικογενειακής τιμής, στην οποία ο δράστης δεν θιγόταν άμεσα σε σχέση με το θύμα. Σύμφωνα με την μαρτυρία «... ο κατηγορούμενος εφόνευσε την πρώτην ανεψιά του Γ... , καθ' ην ώραν αυτή εκοιμάτο, περισφύζας τον λαιμόν αυτής δια βρόγχου εκ σχοινίου διότι, ως ισχυρίσθη ούτος, η παθούσα διετέλει εις ερωτικές σχέσεις μετά του Οθωμανού το θρήσκευμα αγροφύλακος του χωρίου..., εκ των μετ' αυτού μάλιστα σχέσεων είχε καταστή έγκυος...»¹⁴. Στο ίδιο πλαίσιο όμως, εντάσσουμε κάλλιστα και τις περιπτώσεις παιδοκτονίας, καθώς σήμερα μας δεικνύουν τις παρενέργειες ενός λανθασμένου ηθικιστικού συστήματος, το οποίο δεν άφηγε περιθώρια επιλογών για τις νεαρές κοπέλες. Άλλωστε, η αιτιολογικού χαρακτήρα συνήθης έκφραση στα δικαστικά έγγραφα «...τεκούσα ... βρέφος τελεόμηνον, όπερ εκ κλεψιγαμίας είχε συλλάβει...»¹⁵ συμπυκνώνει νοηματικά τους κοινωνικούς πειθαναγκασμούς της εποχής. Πράγματι, όπως και ο Κώστας Κόμης συνοψίζει, έχει διαπιστωθεί πως στα νόθα νήπια η θνησιμότητα ήταν σαφώς υψηλότερη απ' ό τι στον υπόλοιπο παιδικό πληθυσμό¹⁶. Εξάλλου, το προφανές κοινωνικό αδιέξοδο οδηγούσε τις νεαρές συνήθως γυναίκες ακόμη και στον θάνατο του έκθετου παιδιού αμέσως μετά την γέννησή του¹⁷. Ταυτόχρονα, όμως, το συγκεκριμένο κλίμα αποκαλύπτεται και μέσω των νοοτροπιών ή των πρακτικών, τις οποίες η γυναίκα εφάρμοζε «λυτρωτικά» και ανίσχυρα κατά την τέλεση μίας παιδοκτονίας¹⁸. Ομιλούμε φυσικά για μεθόδους, οι οποίες περιγράφονται, κατά τα άλλα, με σκληρότητα στα τεκμήριά μας ως εξής: «...περισφύζασα αυτού τον

ανταποκρίνεται, ως προέκυπεν εκ της ενεργηθείσης ανακρίσεως.... Ο παθών, ως είρηται, ετύγχανεν Πρόεδρος της Κοινότητας Βέλλιανης και ως εκ τούτου είχε προκαλέσει τας αντιπαθείας μερίδος των συγχωριανών αυτού, μεταξύ των οποίων και των κατηγορουμένων, οίτινες επεδίωκον πάση δυνάμει την απόλυσιν του εκ του αξιώματος τούτου και επειδή δεν ηδύνατο να επιτύχωσι τούτο, την εξόντωσιν του. Το τοιούτον προκύπτει αφ' ενός μεν εκ του ότι ανευρέθη εις το αρχείον της κοινότητας αίτησις υπογεγραμμένη υπό κατοίκων της κοινότητας Βέλλιανης ανηκόντων εις την μερίδαν εκείνην, ήτις επεδίωκεν την απόλυσιν του παθόντος εκ της θέσεως του Προέδρου της κοινότητος, απευθυνομένη προς την Νομαρχία Θεσπρωτίας...» (Βούλευμα υπ' αριθμ. 471/22-10-1940), ζ) «...δια τον λόγον ότι ο παθών προ πολλών ετών είχαν φονεύση ένα αδελφόν των κατηγορουμένων, χωρίς να δώση δια την πράξιν του ταύτην λόγον εις την Τουρκικήν Δικαιοσύνην...» (Βούλευμα υπ' αριθμ. 441/21-10-1940), η) «...ο ... διαπραγματεύετο γάμον μετά της ομοχωρίου του ..., πράγμα όπερ μαθών ο επίσης δια την αυτήν νεάνιδα ενδιαφερόμενος ... εκάλεσε τον ... την 28 του αυτού μηνός εντός του εν Ματσουκίω παντοπωλείου του ... και εδήλωσεν εις αυτόν ότι έδει να παραιτηθή του μελετωμένου συνοικεσίου άλλως θα τον εφόνευεν...» βούλευμα υπ' αριθμ. 1018/21-11-1938(Α.Π.Ι.).

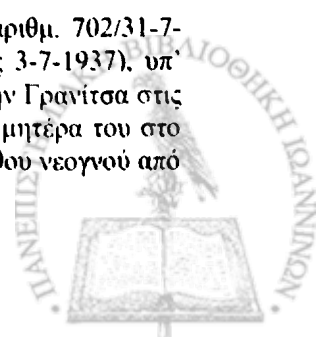
¹⁴ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 375/15-9-1940(Α.Π.Ι.).

¹⁵ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 136/28-2-1938(Α.Π.Ι.).

¹⁶ Κώστας Κόμης, *Νησιωτικά, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, δημογραφικές ανακατατάξεις και οικονομικές διαμορφώσεις. Από την οθωμανική περίοδο στον 20ό αιώνα*, Ιωάννινα 2004, σσ. 118 - 119 (ιδίως υποσημείωση 15 και 16).

¹⁷ Αναλυτικά για την εγκατάλειψη των νηπίων και τις αυξημένες διαστάσεις του φαινομένου την περίοδο του Μεσοπολέμου βλ. το κεφάλαιο III2στ «*Ηθικές αξίες και πρότυπα*».

¹⁸ Παραπεμπτικά Βουλεύματα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 702/31-7-1937 (αφορά παιδοκτονία νόθου τέκνου από την μητέρα του στην Μανασσή στις 3-7-1937), υπ' αριθμ. 1032/27-11-1937 (αφορά παιδοκτονία νόθου νεογνού από την μητέρα του στην Γρανίτσα στις 30-6-1937), υπ' αριθμ. 342/12-4-1938 (αφορά παιδοκτονία νόθου νεογνού από την μητέρα του στο Ορεινό Πωγωνίου στις 6-3-1938), υπ' αριθμ. 133/28-3-1940 (αφορά παιδοκτονία νόθου νεογνού από την μητέρα του στην Έλεζνα τον Ιανουάριο του 1940) (Α.Π.Ι.).

τράχηλον δια μαλλίνου υφάσματος...»¹⁹, «...καθόσον παρέλειψε να κόψη κανονικώς και δέση τον ομφάλιον λώρον του τεχθέντος, όπερ γεννηθέν ζων απεβίωσεν εξ αιμορραγίας...»²⁰, «...εστραγγάλισε τούτο δια βρόγχου εκ σχοινίου...»²¹ ή «...ενταφιάσασα αυτό εντός του κήπου της αυλής της...»²².

Παρόμοιες διαπιστώσεις θα λέγαμε ότι εξάγουμε και από την καθημερινότητα της υπαίθρου. Η αλληλοεξαρτώμενη σύνδεση τιμής και ανθρωποκτονίας στην αγροτική ενδοχώρα αποκαλύπτεται και μέσα από τις διεκδικήσεις, οι οποίες σχετίζονται με την ποιμενική πρακτική. Εν προκειμένω, οι διαφορές κτηνοτροφικού χαρακτήρα, όπως η υπεράσπιση του κοπαδιού ή η διαφύλαξη του χωραφιού, αποτελούσαν αιτιολογημένη αφορμή για την διάπραξη μίας ανθρωποκτονίας. Η έκφραση «...οίτινες επέμενον να βόσκωσιν αυθεραίτως το αιγοποιμίον εντός του ιδιοκτήτου δασότοπού του...»²³, την οποία συναντούμε πλειστάκις στα δικαστικά έγγραφα, αντικατοπτρίζει μία συνήθη πραγματικότητα στον υπαίθρο χώρο. Παράλληλα, ο τύπος, κατά την γνωστή τακτική του, προσέγγιζε ακόμη περισσότερο τα σχετικά περιστατικά και αρεσκόταν να τονίζει την μεθοδολογία του διαπραχθέντος εγκλήματος²⁴. Πέραν όμως της χρήσεως του όπλου ή έστω και της μαχαίρας, η χρησιμοποίηση του λίθου μας παραπέμπει σε πρακτικές περισσότερο «πρόχειρες» και παραδοσιακές. Εξάλλου, διά του μέσου που διαπράττει κανείς μία ανθρωποκτονία, αντιστοιχεί και ένας ανάλογος συμβολισμός ανδρείας στο πλαίσιο των τοπικών κοινωνιών και των αξιών τους.

Προσεγγίζοντας ακόμη περισσότερο το έγκλημα αφαίρεσης ζωής, προβαίνουμε και σε μία άλλη παρατήρηση ως προς τα γενεσιουργά αίτια. Η ληστεία και γενικότερα το οικονομικό όφελος αποτελούσαν ένα σταθερό κίνητρο για την ανάπτυξη σχετικών συμπεριφορών. Στην περίπτωσή μας, εν τούτοις, εντυπωσιάζουν οι ενδοοικογενειακές προστριβές, οι οποίες αναπτύσσονταν για κληρονομικούς κυρίως λόγους. Έτσι, αναπόφευκτα ο χαρακτήρας της ληστείας παρέμενε με σαφήνεια υλιστικός, όπως άλλωστε και καθ' όλη την διάρκεια του Μεσοπολέμου. Με άλλα λόγια, αναδεικνύουμε τον οικονομικό παράγοντα ως κύρια αιτία για την διάπραξη μίας ληστείας, με την ιδιαιτερότητα όμως ότι η βία εδώ περιορίζεται

¹⁹ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 358/25-7-1940 (αφορά παιδοκτονία νόθου νεογνού από την μητέρα του στο Κρυονέρι στις 8-6-1940) (Α.Π.Ι.).

²⁰ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 617/31-10-1939 (αφορά παιδοκτονία νόθου νεογνού από την μητέρα του στους Κουκλιούς Πωγωνίου την νύχτα 26-27 Ιουλίου 1939) (Α.Π.Ι.).

²¹ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 695/28-7-1938 (αφορά παιδοκτονία νόθου νεογνού από την μητέρα του στο Μικρό Περιστέρι στις 12-6-1938) (Α.Π.Ι.).

²² Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 870/6-10-1937 (αφορά παιδοκτονία νεογνού από την μητέρα του στην Λάβδανη Πωγωνίου στις 17-9-1937). (Α.Π.Ι.).

²³ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 794/30-8-1938 (αφορά φόνο με λίθους και ξύλα εξαιτίας κτηματικών και ποιμενικών διαφορών στη Μεγάλη Γοτίστα στις 6-6-1938) (Α.Π.Ι.).

²⁴ Αναφέρουμε ενδεικτικά τα κάτωθι αποσπάσματα: α) «Την 7-8-38 ο ... κάτοικος Ρεπετίστης Παρακαλάμου απειράθη να φονεύση τους Α. και Β... πατέρα και υιόν κατοίκους ωσαύτας δια μικροδιαφοράς και κτηνοτροφικής βοσκάς πλήξας τούτους του μεν πρώτον τετράκις τον δε δεύτερον δεκάκις δια μαχαίρας θανασίμως και τραπείς είτα εις φυγήν. Η οικεία Αστυνομική Αρχή επέτυχεν κατόπιν απηνούς διώξεως την σύλληψιν των δραστήων ον απέστειλεν εν τω κ. Εισαγγελεί Ιωαννίνων...» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 18/9/1938, Αρ. 8400/696), β) «Πληροφορούμεθα εκ Φιλιατών ότι εις το χωρίον Κόντσικα ο Α... εφόνευσε δια λίθου εις την κεφαλήν τον ομοχωριόν του Ρ..., φιλονικίας μετ' εαυτού εκ του ποτίσματος των ποιμνίων των. Ο δράστης εφυγοδίκησεν» (εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 14/9/1936, Αρ. 504/304), ή «Την 5 Σ/βρίου εις χωρίον Κόντσικα ο Α... εφόνευσε δια λίθου εις την κεφαλήν τον συγχωριανόν του Ρ... Αιτία ποιος πρώτος να ποτίση τα γίδια εις την βρύσιν! Ο δράστης εφυγοδίκησεν» (εφημερίδα ΘΕΣΠΡΩΤΙΑ της 9-9-1936, Αρ. 300).

κυρίως στο οικογενειακό και μικροοικονομικό επίπεδο. Χαρακτηριστικό σημείο αυτής της εξέλιξης αποτελούσε η συχνότητα των σχετικών συμβάντων, τα οποία κατέληγαν κατά βάση σε ανθρωποκτονία ή έστω σε σοβαρούς τραυματισμούς. Μάλιστα, πέραν των δικαστικών εγγράφων²⁵, είναι άξιες προσοχής οι αναφορές από

²⁵ Ξεχωρίσαμε, εν προκειμένω, τα ακόλουθα αποσπάσματα: α) «...την 28 Απριλίου 1938 ο κατηγορούμενος ..., μένεα πνέων κατά του αδελφού αυτού παθόντος ... εξ αιτίας του ότι, ο αδελφός του ούτος ήνοιξε δίοδον τινά δια να εισέρχεται εις τον αγρόν αυτού, τον οποίον είχεν αγοράσει, ωπλίσθη δι' όπλου πυροβόλου συστήματος Μάουζερ, όπερ κατείχε παρανόμως και μετέβη εις τον αγρόν με προφανή προμελέτημένον ανθρωποκτόνον σκοπόν και πλησιάσας τον αδελφόν αυτού παθόντα, άοπλον τυγχάνοντα, επιροβόλησε κατά τούτου εξ επαφής και χωρίς να μεσολαβήσει φιλονικεία τις, ετραυμάτισε τούτον καιρίως εις την κεφαλήν, του βλήματος εισελθόντος δια του δεξιού οφθαλμού του παθόντος...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 523/30-5-1938 - αφορά αδελφοκτονία με όπλο «μάουζερ» εξαιτίας κτηματικών διαφορών στην Αγία Τριάδα στις 28-4-1938), β) «...ο εκ των διωκομένων ... αποφοιτήσας των εγκληματικών φυλακών ένθα εξέτιε ποινήν επί αναίρέσει τω 1935 δι' ευργετικής προσωρινής απολύσεως επέστρεψεν εις την πατρίδα του Μενίαν και λαβών την επί των κινητών μερίδα του εκ της κοινής περιουσίας ην είχαν αδιανέμητον μετά της χήρας του αποβιώσαντος αδερφού του ... ανεχώρησεν εις Αγρίνιον. Επανακάμψας δι' εκείθεν το φθινόπωρον του 1936 έλαβε παρά της αυτής νόμφης του εις την κατοχήν του το ήμισυ μιας οικίας εν Μενίνη, πλην επειδή είχε και άλλες αξιώσεις, ... υπολογίζων επί της χηρείας της νόμφης του και της ανηλικιότητος των τέκνων της, προσεπάθει να επιτύχη τούτο μετερχόμενος τρομακτικός μεθόδους... την 29 Ιουνίου ε. ε. η ... ήρξατο μεταφέρουσα επί των νώτων της εις δέματα την θερισθείσαν ήδη σίκαλιν εκ του επιμάχου χωραφίου εις το παρά την οικίαν της κείμενον αλώνιον διερχομένη δια στενωπάτης ατραποδιοικούσης μέσω πυκνής δασώδους ανωφερείας, ότε ο διωκόμενος ... ενεδρεύσας εν τη δασώδει τοποθεσία «Στροφύλι» ένθα ουδαμόθεν ηδύνατο να γίνη ορατός επετέθη εξαπίνης κατά της ... δια μαχαίρας και κατεκρεούργησε ταύτην με πρωτάκουστον αγριότητα κατεναγκών επί αυτής 26 εν όλω διακεκριμένα τραύματα, ων τα πλείστα επί σημείων καιριωτάτων...», (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 800/26-8-1937 - αφορά φόνο χήρας από τον αδελφό του συζύγου της, με μαχαίρι, για περιουσιακούς λόγους, στη Μενίνα στις 13-8-1937), γ) «Ο Αγροφύλαξ Σβέρτου Γιάχο Μπέλλο Μεχμέτ συνεκέντρον τας συμπαθείας των εντοπίων Αρχών δια την φιλοπονίαν και την ευσυνειδησίαν ας επεδείκνυε...εις τα τοπικά του έργα, αλλά πολλαχώς διευκολύνων την δημοσίαν ασφάλειαν και εποπτείαν εν τη-περιοχή ταύτη...Την γενικήν όμως αυτήν συμπάθειαν δεν συνεμερίζοντο και οι διωκόμενοι ποιμένες οίτινες συστηματικώς εκτρεπόμενοι εις αγροτικά αδικήματα και παρατηρούμενοι δια τούτο υπό του αγροφύλακος ετήρουν έναντι αυτού στάσιν εκδήλως εχθρικήν...οι δύο ούτοι ποιμένες επιστρέφοντες εις το ποιμνιοστάσιον των πληροφορούντο παρά του ..., όστις ειργάζετο εις απόστασιν τινά εξ' αυτού, ότι προ ολίγων λεπτών είδε 2 παιδιά, εξ' ων το ένα ψηλό και χονδρό που πάλευαν εις το τσαρδάκι των και έπειτα έφαγαν γρήγορα, σπεύσαντες δε προς την αχυροκαλύβην ευρόν τον αγροφύλακα επί της στρωμνής κρεουργηθέντα και ήδη νεκρόν με τα έντερα εμπλεγμένα εις τα σκέλια, χωρίς τον οπλισμόν...», (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 395/30-9-1940, δ) «...Ευρισκόμενος από έτους και πλέον εις συνεχείς ποικίλας προστριβάς και δικαστικές διενέξεις με τον ... και υποστάς οικονομικήν συντριβήν εκ των δικαστικών αγώνων, είχα προαποφασίσει να φονεύσω τον ... από το εναντίον του μίσος που είχε θερίψει μέσα μου. Το βράδν της 21 Ιουνίου ε. ε. είδα τον ... ελθόντα από τα χειμαδιά του σύρων το ζώον του φορτωμένο 2 τενεκέδες απ' αυτούς που βάζουν το γάλα. Αντιληφθείς ότι θα επέστρεφε μετ' ολίγον εις τα χειμαδιά του επήγα σπίτι μου, απεμάκρυνα προσχηματικώς τα παιδιά μου και αφού έπια μισή οκά ρακή πήρα απ' το υπόγειο, όπου ήταν κρυμμένο το δικανό μου, έρριξα στην τσέπη μου εξ φυσίγγια που είχα και αναχωρήσας έστησα καρτέρι στο μοναδικό δρόμο που θ' πέρναγε μέσα απ' το αμπέλι του Έπειτα απ' ολίγο μέσα στον ίσκιο που έκαναν στο φως του φεγγαριού τα παρακείμενα δένδρα αντελήφθην να περνάη κάποιος καβάλα σ' ένα ζώο φορτωμένο με 2 τενεκέδες για γάλα και νομίσας ότι ήταν αυτός του έρριξα με την δεξιά κάννη από 1 και 1/2 - 2 μέτρα. Αυτός εφώναζε «ωχ ο μαυρός τι έπαθα» και έπεσε από το ζώο. Απ' τη φωνή κ' απ' το κουνούνι που είχε το ζώο (ενώ του... δεν είχε κουνούνι) αντελήφθην ότι εσκότωσα τον φίλον μου ... και τον φώναξα «Αχ. ... μου τι σου κανα». Έπειτα έφυγα προς τα κάτω, έκρυψα το όπλο εκεί που βρέθηκε, ...και προχωρούντας εις το χωρίον βρήκα τον αγροφύλακα Σπ. Ζώτον κατερχόμενον αντιθέτως. Έπειτα πήγα σπίτι μου εστούμισσα 2-3 κρεμμύδια και έπια το ζουμί τους κι έναν καφέ για να ξεζαλισθώ... Μετανοώ για τον φόνον του ... που έκανα χωρίς να θέλω, αλλά δεν θα μετανόουν αν είχα σκοτώσει τον ...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 357/25-7-1940 - αφορά φόνο σε λάθος πρόσωπο με όπλο, εξαιτίας δικαστικών και οικονομικών διαφορών στη Ζίτσα την νύχτα 21-22 Ιουνίου 1940) (Α.Π.Ι.).

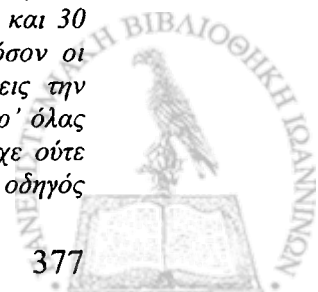
τις εφημερίδες στα σχετικά περιστατικά. Γεγονός, το οποίο μας αναδεικνύει ένα έντονο κλίμα ανταγωνισμού μεταξύ των κατοίκων κυρίως της αγροτικής ενδοχώρας. Παράλληλα, όμως, τα σχετικά δημοσιεύματα²⁶ μας περιγράφουν έμμεσα και τις επικρατούσες δυσμενείς οικονομικές συνθήκες αλλά και μία νοοτροπία, η οποία στηριζόταν ακόμη στην επίδειξη της ανδρείας και στην ιδιωφελή επιβολή, μέσα από την άσκηση βίας. Για παράδειγμα όταν «...ο εκ Μενίνης... εφόνευσεν την νύμφην του... καθ' ήν στιγμήν επέστρεφεν εις την οικίαν της φορτωμένη με ζύλα...» τα αίτια της δολοφονίας προήλθαν «...εκ της μη διανομής του γεωργικού κλήρου τον οποίον κατείχον και ενέμοντο αδιαιρέτως...»²⁷.

Ως τελευταία παράμετρο της επισκόπησής μας, για τα εγκλήματα κατά της ζωής, εξετάζουμε τις περιπτώσεις εκείνες, οι οποίες κατέληξαν σε ανθρωποκτονία παρά την θέληση των δραστών. Φυσικά, δεν προσμένουμε να εξάγουμε συμπεράσματα, μέσω αυτών, για την διαμορφούμενη ποινική πραγματικότητα. Ωστόσο, αξίζει να παραθέσουμε τις καταγεγραμμένες περιπτώσεις, οι οποίες κατά συνήθεια αφορούν τροχαία ατυχήματα και ιατρικά λάθη, διότι αποτελούν μέρος ενός ευρύτερου κλίματος, το οποίο αντιτίθεται, εν μέρει, στην προπαγανδιστική διάθεση του καθεστώτος περί εξασφάλισης πλήρους κοινωνικής ευημερίας. Άλλωστε, ο τύπος αποτελεί βασική πηγή για τις εν λόγω ανθρωποκτονίες, παρόλο που δεν διατηρεί μία αναλυτική αρθρογραφία για αυτές²⁸. Τα γενεσιουργά αίτια των

²⁶ Συγκεκριμένα εντοπίσαμε στον τοπικό τύπο τις ακόλουθες σχετικές αναφορές: α) «Την νύκτα της 28-8-38 εστραγγαλίσθη εν Κονίτση και εντός της οικίας της υπ' αγνώστων η ... κάτοικος επίσης. Η οικεία αστυνομική αρχή επιληφθείσα αμέσως των δεόντων κατώρθωσε κατόπιν κεραυνοβόλων ενεργειών της ν' ανακαλύψη τους δράστας..., οίτινες προέβησαν εις την εγκληματικήν ταύτην πράξιν των δια λόγους κληρονομίας. Εις την Αστυνομικήν αρχήν Κονίτσης και την προϊσταμένην ... Ιωαννίνων δια την επιτυχίαν της ταύτην απευθύνομεν τα συγχαρητήριά μας» (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 18/9/1938, Αρ. 8400/696), β) «Την 29ην τρέχοντος και περί ώραν 12 π. μ. ο εκ Μενίνης ... εφόνευσεν την νύμφην του ... καθ' ήν στιγμήν επέστρεφεν εις την οικίαν της φορτωμένη με ζύλα. Το πτώμα της φονευθείσης έφευρεν είκοσι επτά τραύματα μαχαίρας. Κατά την τραγικήν στιγμήν του φόνου παρερεύθη και ο υιός της φονευθείσης όστις έσπευσε αμέσως εις τον σταθμάρχην Μενίνης όστις και μετέβη αμέσως εις τον τόπον του εγκλήματος προς καταδίωξιν του δράστου. Μετ' ολίγον ειδοποιηθείς μετέβη ο Διοικητής και υποδιοικητής Χωρ/κής επί τόπου συντονίσας τας ενεργείας δια την σύλληψιν του φονέος... Τα αίτια του φόνου προήλθον εκ της μη διανομής του γεωργικού κλήρου τον οποίον κατείχον και ενέμοντο αδιαιρέτως» (Εφημερίδα ΘΕΣΠΡΩΤΙΚΟ ΒΗΜΑ της 5-7-1937, Αρ. 80), γ) «...ο φόνος ούτος είχε διαπραχθεί προ 3 περίπου μηνών εντός του Γραικοχωρίου εκ λόγων κτηματικής διαφοράς...» (Εφημερίδα ΘΕΣΠΡΩΤΙΚΟ ΒΗΜΑ της 23-1-1939, Αρ. 145), δ) «Παρά το Κόκκινο Λιθάρι Φιλιατών ευρέθη φονευμένος ο παρά την Σαγιάδα διαχειμάζων κτηνοτρόφος εκ Δελβινακίου Ούτος έφερε τραύμα δια περιστρόφου εις την κεφαλήν και οκτώ τοιαύτα δια μαχαίρας εις το στήθος και άλλα μέρη του σώματός του. Ως εξηκριβώθη ο φόνος εγένετο δια να ληστευθή ο φονευθείς, ο οποίος, ως ελέχθη, έφευρεν μαζί του πολλά χρήματα. Τρία πρόσωπα κατόπιν δραστηριών ενεργειών των Αστυν. Αρχών, συνελήφθησαν ως ύποπτοι και κρατούντας εις τας φυλακάς. Επικρατεί η γνώμη ότι τα πρόσωπα ταύτα είναι και οι δράσται του στυγερού εγκλήματος» (Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 8-4-1937, Αρ. 2.972).

²⁷ Εφημερίδα ΘΕΣΠΡΩΤΙΚΟ ΒΗΜΑ της 5-7-1937, Αρ. 80.

²⁸ Για το διάστημα της μεταξικής περιόδου εντοπίσαμε τις ακόλουθες αναφορές στις τοπικές εφημερίδες: α) «...την 10ην νυχτερινήν χθές το υπ' αριθμ. 31101 φορτηγόν αυτοκίνητον παρέσυρε παρά την Γέφυρα Λυκοστόμου τον 50ετή Α..., σκηνίτην, καταγόμενον εκ Κεφαλοβρύσου, τον οποίον και ετραυμάτισε θανασίμως...ο οδηγός του αυτοκινήτου... ετράπη σε φυγήν...» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 14/8/1936, Αρ. 8397/94), β) «Όσον αφορά τας συνθήκας υφ' ας έλαβε χώραν το τραγικόν αυτοκινητιστικόν δυστύχημα της παρελθούσης νυκτός εγνώσθησαν τα εξής: ...ανήρχετο την 8 και 30 την Κανέταν όπου λόγω του ανηφορικού της οδού και του υπερβολικού φορτίου, καθ' όσον οι επιβαίνοντες έφευρον και αποσκευάς υπέστη βλάβη το σύστημα φρένων. Ένεκα τούτου εις την ακολουθήσασαν κατωφέρειαν το όχημα ανέπτυξεν ιλιγγιώδη ταχύτητα την οποία ο σωφέρ παρ' όλας τας προσπάθειας δεν ηδύνατο ν' ανακάμψη, καθ' όσον το αυτοκίνητον ούτε χειρόφρενα είχε ούτε φρένας. Προ του κινδύνου να κρημισθή εις τον παράλληλον προς την οδόν κρημνόν, ο οδηγός

συγκεκριμένων συμβάντων εξ αμελείας, παρά το γεγονός ότι πηγάζουν από το τυχαίο, αναγεννούν προβληματισμούς για το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο δημιουργούνται και για τις πιθανές δυνατότητες αποφυγής τους..

ἥς ἀνακρίσεως προκύπτουσιν τὰ ἐξῆς περιστατικά: Τὴν νύκτα τῆς
 I-ΙΡ Ὀκτωβρίου 1938 ἐν τοῦ, ἐν τῇ θέσει " τῆς περιφ
 ερείας τοῦ χωρίου Λιγγιάδες-Ἰωαννίνων, ἀγροῦ τοῦ παθόντος
 ἠκούσθησαν παρά τῶν, εἰς τρύπονικούς, ἀγρούς,
 οἰκωμένων χωριῶν ἐπανελημμένοι πυροβολισμοὶ καὶ εὐθύς
 μετὰ τούτους, ἀπέλπιδες ἐπικλήσεις καὶ γοερά κραυγὰ τοῦ μι-
 κροῦ υἱοῦ τοῦ παθόντος κραυγάζοντος ὅτι
 κατηγορούμενος ἐφόνευσε τὸν πατέρα αὐτοῦ
 παθόντα. - Εἰς τὰς κραυγὰς καὶ ἐπικλήσεις τοῦ μικροῦ τοῦ υ-
 ιοῦ τοῦ παθόντος, ἔσπευσαν πράγματι οἱ γείτονες οὗτοι μεταξύ
 τῶν ὁποίων οἱ , , καὶ
 καὶ εὐρέθησαν πρὸ ἀποτροπαίου καὶ τρομεροῦ
 θεάματος. - Ὁ παθὼν ἔκειτο ἐξηπλωμένος ἐπὶ τῆς προχείρου στρο-
 μνῆς αὐτοῦ αἰμόφυρτος καὶ φέρων τρομερὰ καὶ καίρια τραύματα
 ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, ἧς εἶχε θραυσθεῖ τὸ ὄστουν καὶ εἶχε
 διασκορπισθεῖ ὁ ἐγκέφαλος αὐτοῦ καὶ ἕτερα τ ραύματα ἐπὶ τοῦ
 λοιποῦ σώματός του. (προβλ. τὴν ἀπὸ 13 Ὀκτωβρίου 1938 ἰατροδι-
 καστικὴν ἔκθεσιν). Ὁ ἐκ τῶν μάρτύρων τούτων
 καταφθάσας μετὰξὺ τῶν πρώτων ἐρώτησε ποῖος ἐφόνευσε τὸν παθόν-
 τα καὶ τότε ἠκούσθη ἡ φωνὴ τοῦ κατηγορουμένου λέγουσα "ἐγὼ μὲρ
 τὸν ἐσκώτῳσα διότι μοῦ ἐπλάκωσε τὴν γυναῖκα". - Καθ' ὅλην τὴν

Εικ. 12. Απόσπασμα από παραπεμπτικό Βούλευμα, σχετικό με δολοφονία στους Λιγγιάδες τον Οκτώβριο του 1938²⁹

επροτίμησε να ρίψη το αυτοκίνητον προς το αριστερόν μέρος του δρόμου όπου τούτο προσκρούσαν ἐπὶ του βράχου εθρυματίσθη. Υπὸ τα συντρίμμια του αὐτοῦ αυτοκινήτου παρέμεινεν νεκρός ο σωφέρ εκ Κατσανοχωρίου ἐτῶν 34, πατήρ 4 τέκνων...» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ τῆς 8/11/1936, Αρ. 8397/166), γ) «...Συνελήφθη χθες ἐνταῦθα ὑπὸ των ὀργάνων τῆς χωρ/κῆς ο, διότι, ἐπαγγελλόμενος τον ἰατρόν, ἔκαμεν ἐνεσιν κινήνης εἰς τον ... ἐξ Ἀρδομίστης, ο ὁποῖος λόγῳ τῆς ἀκαταλληλότητος τῆς ἐνέσεως και του κακοῦ τρόπου καθ' ὃν αὐτὴ ἐγένετο, ἀπεβίωσε...» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ τῆς 14/8/1936, Αρ. 8397/94 και Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ τῆς 14/8/1936, Αρ. 2.860), δ) «...εἰς Ἀσπροκλήσιον ἡ εκ Τσαμαντὰ ρίπτουσα βεντούζες ἐπὶ του 7ετούς ... , ἐξ ἀπροσεξίας ἔχυσεν ἐπ' αὐτοῦ το οινόπνευμα ὅπερ ἀνεφλέγη ἀμέσως προξένησεν εἰς τον μικρόν φοβερὰ εγκαύματα. Ο μικρός μετ' ὀλίγον ἐξέπνευσε» (εφημερίδα).

²⁹ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικῶν Ἰωαννίνων υπ' αριθμ. 987/12-11-1938 (ἀπὸ το ἐγγραφο ἔχουν ἀποσβεσθεῖ τα σχετικὰ ονόματα).

Γ) Η παραβίαση των περιουσιακών δικαιωμάτων: η οικονομική κρίση.

Η κρίση της οικονομίας¹ στον αγροτικό, κυρίως, χώρο κατά τον Μεσοπόλεμο είχε, όπως έχουμε ήδη διαπιστώσει, μία πολλαπλή επίδραση στην κοινωνία. Οι τοπικές και ειδικότερα οι επαρχιακές κοινωνίες, ως περισσότερο ευάλωτες στα ανάλογα προβλήματα, υπήρξαν κύριοι δέκτες αυτών των επιπτώσεων. Οι παραβατικές συμπεριφορές, ως συνδεδεμένες, κατά κύριον, με κίνητρα οικονομικής φύσεως αποτυπώνουν με σαφή τρόπο το δυσμενές κοινωνικοοικονομικό κλίμα. Στόχος μας, λοιπόν, και στο παρόν κεφάλαιο, είναι η προσέγγιση των οικονομικών χαρακτηριστικών, εν προκειμένω της μεταξικής εποχής, μέσα από την συχνότητα παραβίασης των περιουσιακών δικαιωμάτων και κατ' επέκταση η σύγκρισή τους με τα δεδομένα της προγενέστερης περιόδου. Ταυτόχρονα, όμως, θα αναζητήσουμε και εκείνους τους παράγοντες, οι οποίοι συνέβαλαν στην διατήρηση ή την μετεξέλιξη αυτών των παραβατικών φαινομένων.

Οφείλουμε εξ αρχής να παρατηρήσουμε ότι η οικονομική και κοινωνική πολιτική της δικτατορίας² στόχευε στην άμβλυση των συσσωρευμένων έως τότε κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων. Οι οικονομικές δυσκολίες δημιούργησαν, μάλιστα, προβλήματα και στην λειτουργία της μεταξικής κυβέρνησης, καθώς έλαβαν χώρα και παραιτήσεις υπουργών (Ζαβιτσιάνος, Χατζηκυριάκος)³. Βεβαίως, μέσω της ανακούφισης των ασθενέστερων κοινωνικών τάξεων, επιδιωκόταν η σταθεροποίηση του καθεστώτος και η διατήρηση αυτού στην εξουσία⁴. Η πλειοψηφία των μέτρων αποσκοπούσε στην προστασία του μικροαστικού ιστού της χώρας και στον περιορισμό του ελεύθερου ανταγωνισμού, εξαιτίας του κρατικού παρεμβατισμού⁵. Στον αγροτικό τομέα, ο Μεταξάς ενίσχυσε τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, αύξησε την κρατική συγκέντρωση αγροτικών προϊόντων και

¹ Βιβλιογραφικές αναφορές για την οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου καταχωρούνται στο κεφάλαιο «IIIγ Η παραβίαση των περιουσιακών δικαιωμάτων: η οικονομική κρίση» (υποσ. 1 έως 12).

² Για την κατάσταση της οικονομικής σκέψης στην Ελλάδα επί Μεταξά αλλά και την στάση των πανεπιστημιακών οικονομολόγων βλ. Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, «Μορφές οικονομικής σκέψης στην Ελλάδα, 1936 - 1940», *Ελλάδα 1936 - 1944. Δικτατορία - Κατοχή - Αντίσταση*, Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου Σύγχρονης Ιστορίας (επιμ. Χ. Φλάϊσερ - Ν. Σβορώνος), ό. π., σσ. 98 - 144. Για μία θεώρηση της κατάστασης της οικονομίας κατά την μεταξική περίοδο βλ. Mark Mazower and Thanos Veremis, «The Greek economy 1922 - 1941», *Aspects of Greece, 1936 - 40. The Metaxas Dictatorship*, (ed. Robin Higham, Thanos Veremis), Athens 1993, σσ. 123 - 128, Ευάγγελος Α. Χεμικόγλου, «Η οικονομική πολιτική της 4ης Αυγούστου», *Ιστορικά, «Ιωάννης Μεταξάς»*, τεύχ. 94, Αθήνα 2 Αυγούστου 2001, σσ. 28 - 31. Παρουσιάζει ενδιαφέρον και η πλούσια αρθρογραφία της περιόδου για την οικονομική πολιτική του καθεστώτος. Αναφέρουμε ενδεικτικά: Γεώργιος Κοφίνας, «Περί της οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής της κυβερνήσεως 4ης Αυγούστου», *Το Νέον Κράτος* 3¹ (1939), σσ. 49 - 61, Δημ. Δελιβάνης, «Η εξέλιξις της συναλλαγματικής και νομισματικής καταστάσεως της χώρας», *Το Νέον Κράτος*, 3² (1939), σσ. 544 - 549, ο ίδιος, «Η οικονομική πολιτική προ και μετά την 4ην Αυγούστου», *Το Νέον Κράτος*, 3¹ (1939), σσ. 269 - 275.

³ Mark Mazower, *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του μεσοπολέμου*, Αθήνα 2002, σ. 377 και Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας*, τόμ. Β', Αθήνα 2001, σ. 474.

⁴ Ροσέτος, Φακιολάς, «Οικονομικές εξελίξεις και αγορά εργασίας στην περίοδο 1936 - 1940», *Ελλάδα 1936 - 1944 Δικτατορία - Κατοχή - Αντίσταση*, Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου Σύγχρονης Ιστορίας (επιμ. Χ. Φλάϊσερ - Ν. Σβορώνος), ό. π., σσ. 169 - 171.

⁵ Χρήστος Χατζηιωσήφ, *Η γηραιά σελήνη, η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία 1830 - 1940*, Αθήνα 1993, σσ. 394 - 395.

ρύθμισε, σε ένα βαθμό, τα αγροτικά χρέη⁶. Και αυτό διότι η χαρακτηριστική ρύθμιση αφορούσε ένα μέρος των ιδιωτικών αγροτικών χρεών, ενώ ταυτόχρονα έκανε υποχρεωτική και άμεση την καταβολή των υπολοίπων⁷.

Στρεφόμενοι, τώρα, στην περαιτέρω ανάλυση του θέματός μας, τονίζουμε την διαφοροποίηση των ποινικών δεδομένων σε σχέση με την προγενέστερη περίοδο και υπογραμμίζουμε την εμφανή αλλαγή και διερεύνηση της κατασταλτικής πρακτικής σε μερικούς τομείς της καθημερινότητας, οι οποίοι σχετίζονται με την οικονομία. Κοντολογίς, πέραν των κλασικών περιπτώσεων καταδίωξης των ληστρικών φαινομένων αλλά και του λαθρεμπορίου, μας εντυπωσιάζει η αυξημένη διωκτική δράση σε αγορανομικά και υγειονομικά ζητήματα. Αυτή ακριβώς η διάθεση του μεταξικού καθεστώτος για διαφοροποίηση από το παρελθόν, την οποία θα διατρέξουμε αναλυτικά στην συνέχεια, αποτελεί μέρος μίας πρωτόγνωρης για την χώρα αστυνόμευσης, που εκτελούσαν, πέραν των αστυνομικών δυνάμεων, πολυάριθμοι πράκτορες διευρυμένων αρμοδιοτήτων⁸. Στην ίδια κατεύθυνση, καθοριστική για την επιβολή των προθέσεων του καθεστώτος, υπήρξε η συμβολή του τύπου, των κινηματογραφικών επικαίρων και του πρωτοεμφανιζόμενου, τότε, ραδιοφώνου⁹. Αυτά, ως κύρια εργαλεία της προπαγάνδας συντελούσαν στην διάδοση της ιδεολογίας του καθεστώτος και ασκούσαν επιρροή στην διαμόρφωση της κοινής γνώμης, η οποία είχε έναν σκοπό: την ανάδειξη και επικράτηση του «Νέου Κράτους».

Εν προκειμένω, η λογοκρισία αποσκοπούσε σε δύο βασικά πεδία: στην επιβολή μιας αίσθησης ευμάρειας, ως απόρροιας των δράσεων του νέου καθεστώτος και στην επιβολή ενός κλίματος ελέγχου και εποπτείας, ως προϋπόθεσης για την επιτυχία των προθέσεων της δικτατορικής κυβέρνησης. Ο ρόλος του τύπου αποδεικνύεται και πάλι καθοριστικός, καθώς εμφανίζεται ως διαμορφωτής της κοινής γνώμης αλλά κυρίως, ως εκφραστής των δύο ανωτέρω στόχων. Στην περίπτωση μας, η εμπέδωση της δημόσιας ασφάλειας από παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων και άλλων οικονομικών ζητημάτων, εμφανίζεται πως επιτυγχάνεται μόνον μέσω της αστυνόμευσης και του αυστηρού κρατικού παρεμβατισμού. Οι σχετικές δημοσιεύσεις αποδίδουν ακριβώς αυτήν την τακτική, καθώς επαινείται και προβάλλεται η κατασταλτική δράση. Εκφράσεις, όπως «*Εύγε εις την αστυνομίαν μας*»¹⁰ ή «*Η Δημόσια Ασφάλεια, Χωροφύλακες: Οι άγρυπνοι και ηρωικοί αλλ' αφανείς φρουροί του πολίτου*»¹¹ κυριαρχούν στα φύλλα των

⁶ Ροσέτος Φακιολάς, «Οικονομικές εξελίξεις στις δεκαετίες '30 και '40», *Η Ελλάδα '36 - '40. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες* (επιμ. Χάγκεν Φλάϊσερ), ό. π., σ. 331.

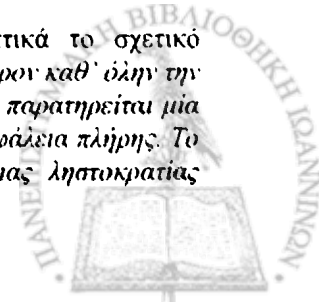
⁷ Σπύρος Λιναρδάτος, *Πως φτάσαμε στην 4η Αυγούστου*, Αθήνα 1978, σσ. 120 - 121.

⁸ Χρήστος Χατζηιωσήφ, «Κοινοβούλιο και Δικτατορία», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα. Ο Μεσοπόλεμος 1922 - 1940*, τόμ. Β' μέρος 2, Αθήνα 2003, σ. 121.

⁹ Μαρίνα Πετράκη, *Ο μύθος του Μεταξά, Δικτατορία και προπαγάνδα στην Ελλάδα*, Αθήνα 2006, σσ. 318 - 323.

¹⁰ Προσεγγίζουμε ιδιαίτερα το ύφος του κειμένου: «*Εύγε εις την αστυνομίαν μας, η οποία τόσον απηνώς καταδιώκει τους διαφόρους ασυνειδήτους επαγγελματίας της αγοράς. Και είναι πράγματι εκπληκτικόν και αποκαρδιωτικό το σημείον και ο βαθμός της ασυνειδησίας ωρισμένων απ' αυτούς με την βρώμα και την δυσωδία η οποία βασιλεύει εις τα καταστήματά των. Δεν αρκεί όμως η καταδίωξις αυτή αλλά πρέπει τα μέτρα να εκτεθούν και να τεθούν υπό πραγματικών διωγμών οι ασυνειδήτοι αυτοί άνθρωποι...*». (Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 21/9/1936, Αρ. 1060).

¹¹ Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 13/10/1936, Αρ. 1063. Αναφέρουμε ενδεικτικά το σχετικό απόσπασμα από το ίδιο φύλλο: «*Μία ζηλευτή και απόλυτος ασφάλεια επικρατεί σήμερα καθ' όλην την Ήπειρον, τοιαύτη παρομοίαν της οποίας ουδέποτε είχομεν γνωρίσει. Εις τας πόλεις παρατηρείται μία νομιμοφροσύνη και τάξις απόλυτος, εις δε την ύπαιθρον βασιλεύει μια γαλήνη και ασφάλεια πλήρης. Το παρελθόν συνδέεται με ιστορίας ποικίλων εγκλημάτων ληστειών, φόνων και μιας ληστοκρατίας*

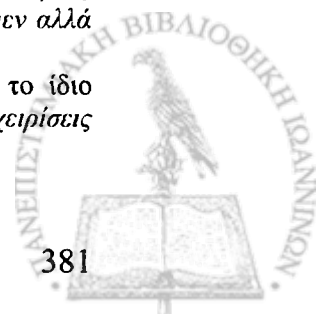
εφημερίδων. Αντίστοιχα, ευφημιστικός είναι ο χαρακτήρας και στην περίπτωση της ελεγκτικής τακτικής του κρατικού μηχανισμού. Ενδεικτική ως προς αυτό είναι η ενθουσιώδης διάθεση του δημοσιεύματος με αφορμή μία πρωτοβουλία της Γενικής Διοίκησης Ηπείρου, η οποία «...διέταξε αυστηρότατον διαχειριστικόν έλεγχον επί όλων των Κοινοτήτων...»¹². Κάτι, που δεικνύει, έστω έμμεσα, αυτήν την τάση ολοκληρωτικής και αναγκαστικής, φυσικά, αφοσίωσης του τύπου προς την μεταξική πολιτική. Ταυτοχρόνως, όμως, η προπαγανδιστική διάθεση αποκαλύπτεται εναργώς και με την συνήθη τακτική κατασκευής μίας επίπλαστης πραγματικότητας, ανάλογα με τις επιδιωκόμενες στοχεύσεις. Είναι χαρακτηριστικό ότι για την ορεινή Θεσπρωτία, κατεξοχήν εστία γέννησης παραβάσεων, σε σχέση με τα περιουσιακά δικαιώματα, εντοπίζουμε άρθρα τα οποία υποστηρίζουν ότι «...η δημόσια τάξις και ασφάλεια εν τη περιφερεία του Νομού ουδόλως διεσαλεύθη, ετηρήθη δε εις ευχάριστον σημείον από πάσης απόψεως. Σοβαρά αδικήματα (ληστεΐαι κ.λπ.) δεν έλαβον χώρα ως επίσης ουδεμία απολύτως ανατρεπτική κίνησις κατά της παρούσας καταστάσεως εσημειώθη υπό ανατρεπτικών στοιχείων ή κομμουνιστών, μη υπάρχόντων τοιούτων άλλως τε εις τον καθ' ημάς Νομόν...»¹³. Πεποιθήσεις, δηλαδή, οι οποίες έρχονται σε αντίθεση με την επικρατούσα πραγματικότητα, που οι δικαστικές πηγές μας φανερώνουν.

Αυτή ακριβώς η διαπίστωση δημιουργεί το ερέθισμα ώστε να μετατοπίσουμε το ενδιαφέρον μας στον συσχετισμό παράβασης και χρόνου τέλεσης αυτής (πίν. 43). Μάλιστα, είμαστε σε θέση εξαρχής να προβούμε σε μία συγκριτική προσέγγιση με την προγενέστερη περίοδο, καθώς κατά την μεταξική δικτατορία τα ποσοτικά μεγέθη των υποθέσεων, για τις οποίες αποδείχθηκε, μέσω της καταδίκης, η παραβατικότητά τους, υπερτερούν της μεταβενιζελικής περιόδου (πρβλ. πίν. 5 και 21). Θα ισχυριστούμε, λοιπόν, ότι κατά την μεταξική περίοδο αυξήθηκαν οι παραβιάσεις κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων (339 περιπτώσεις αφορούσες την πόλη των Ιωαννίνων και 604 περιπτώσεις την αγροτική ενδοχώρα). Μία προσεκτικότερη όμως ανάγνωση των αριθμών μας προκαλεί ερωτηματικά για αυτήν την εξέλιξη και κυρίως μας προβληματίζει για το κατά πόσον οι οικονομικές παραβατικότητες σημείωσαν πράγματι αύξηση την συγκεκριμένη περίοδο. Εκείνο, πάντως, το οποίο είμαστε σε θέση να υποστηρίξουμε με σαφήνεια, είναι ότι η υπέρμετρη κατασταλτική δράση σε αγορανομικά και υγειονομικά ζητήματα, αύξηση

φοβεράς μιας καταστάσεως δηλαδή η οποία εκκλιπούσα δια παντός σήμερα θεωρείται τώρα ως ένας κακός εφιάλτης, ο οποίος παρήλθε ανεπιστρεπτί. Κυρίως η διαφορά της τότε και της νυν καταστάσεως γίνεται εμφανεστέρα εδώ εις την Ήπειρον. Διότι, η Ήπειρος και κατά το πρόσφατον ακόμη παρελθόν, υπήρξε ο τόπος όπου εβασίλευε μια φοβερά εγκληματικότης και όπου ωργιάζε μια ληστοκρατία πρωτοφανής... Σήμερα όμως τα πράγματα έχουν τελείως αλλάξει τόσον ώστε η Ήπειρος να παρέχη την εικόνα ενός τόπου ο οποίος κατοικείται από τους πλέον φιλησύχους και φιλονόμους ανθρώπους. Συντελεστής τούτου δεν είναι δυνατόν να είναι άλλος βεβαίως παρά η Χωροφυλακή. Η Ελληνική Χωροφυλακή, το ηρωϊκόν και λαμπρόν αυτό σώμα το οποίον με τόσην αυταπάρνησιν καίτοι ούτον ζήλον συνεχείς και εντατικός κατέβαλε προσπάθειάς δια την παγίωσιν μιας ηρεμίας και ασφαλείας εις τον τόπον... Το λαμπρόν αυτό σώμα, υπό την πεφωτισμένην ηγεσίαν ανθρώπων ισχυρών, αφωσιωμένων εις το καθήκον και αυταπάρνησιν, μέσα εις διάστημα ολίγων ετών ειργάσθη δραστηρίως αλλά και κοπιωδώς επαύλεσε και κατεπονήθη αλλά εις το τέλος κατώρθωσε να απαλλάξη την Ήπειρον από την εγκληματικότητα, να εξολοθρεύση όλους εκείνους τους αιμοβαφείς ληστές, οι οποίοι, απηνεΐς δυνάσται της υπαΐθρου, ελνμαινοντο τα πάντα... οι ήρωες όμως οι πραγματικοί, οι αφανείς μεν αλλά μεγάλοι, είναι τα κατώτερα στελέχη του σώματος, οι οπλίται χωροφύλακες...».

¹² Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 12/10/1936, Αρ. 512/312. Επιπροσθέτως παραθέτουμε από το ίδιο δημοσίευμα: «Ούτω όλοι οι πρόεδροι Κοινοτήτων των οποίων οι προϋπολογισμοί και αι διαχειρίσεις έχουν ανωμαλίας, θα υφίστανται καθ' ο υπεύθυνοι αυστηροτάτην ποινικήν διώξιν».

¹³ Εφημερίδα ΘΕΣΠΡΩΤΙΚΟ ΒΗΜΑ της 8/7/1939, Αρ. 169.

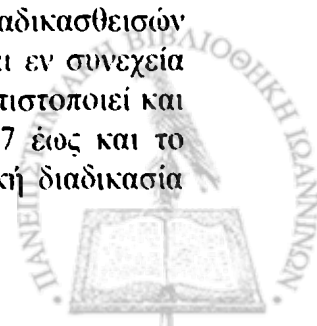
κατά πολύ τον αριθμό των εκδικασθεισών υποθέσεων. Συνεπώς, τα υψηλά αριθμητικά μεγέθη αντικατοπτρίζουν περισσότερο τις ελεγκτικές προθέσεις στο επίπεδο της καθημερινότητας, όπως στο αγορανομικό πεδίο, και λιγότερο στις παραβάσεις κατά της περιουσίας. Με άλλα λόγια, ισχυριζόμαστε ότι οι ληστείες, οι ζωκλοπές, οι κλοπές ή οι υπεξαυρέσεις παρουσίασαν μία μειωτική τάση, εξαιτίας, κυρίως των αυστηρών ποινών, αλλά, αντιθέτως, η ίδια αυτή ελεγκτική και κατασταλτική διάθεση επέφερε την αύξηση των πλημμεληματικών παραβάσεων.

Εξειδικεύοντας, τώρα, προχωρούμε στην αξιοποίηση των αριθμητικών δεδομένων του πίνακα. Συγκεκριμένα, είναι εμφανής η υπεροχή της ημερήσιας παραβατικότητας (258 περιπτώσεις για τα Ιωάννινα και 353 για την αγροτική ενδοχώρα). Κάτι, που εξάλλου παρατηρήσαμε και κατά την μεταβενιζελική περίοδο αλλά κυρίως έρχεται σε αρμονία και με την φύση των περισσοτέρων αδικημάτων, αγορανομικού και δημοσιοοικονομικού χαρακτήρα. Ωστόσο, είμαστε σε θέση να προβούμε και σε μία ακόμη παρατήρηση σχετικά με τον χρόνο τελέσεως των παραβάσεων. Η περίπτωση του αδήλου, η οποία κατά πλειοψηφία αντιστοιχεί σε νυκτερινή δραστηριότητα, αν και έπεται ποσοτικά της κατηγορίας της ημέρας, εντούτοις παρουσιάζει εξαιρετικά σημαντική συχνότητα. Μάλιστα, παρουσιάζει ενδιαφέρον το γεγονός ότι η κατηγορία αυτή για τις αφορούσες υποθέσεις των Ιωαννίνων (70 υποθέσεις) είναι μικρότερη ποσοτικά από αυτή της αγροτικής ενδοχώρας (212 υποθέσεις). Στοιχείο, το οποίο μας αποδεικνύει ότι στην πόλη η πλειοψηφία των παραβατικών συμπεριφορών σχετιζόταν περισσότερο με αγορανομικά και υγειονομικά ζητήματα, τα οποία είχαν κατ' εξοχήν ημερήσιο χαρακτήρα. Αντιθέτως, στην ενδοχώρα, η συχνότητα αδικημάτων όπως το λαθρεμπόριο, η κλοπή ή η ληστεία ήταν εντονότερη και μαζί τους ταυτόχρονα ο νυκτερινός χρονικός τους προσδιορισμός.

Πίν. 42. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων για παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου και παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος).

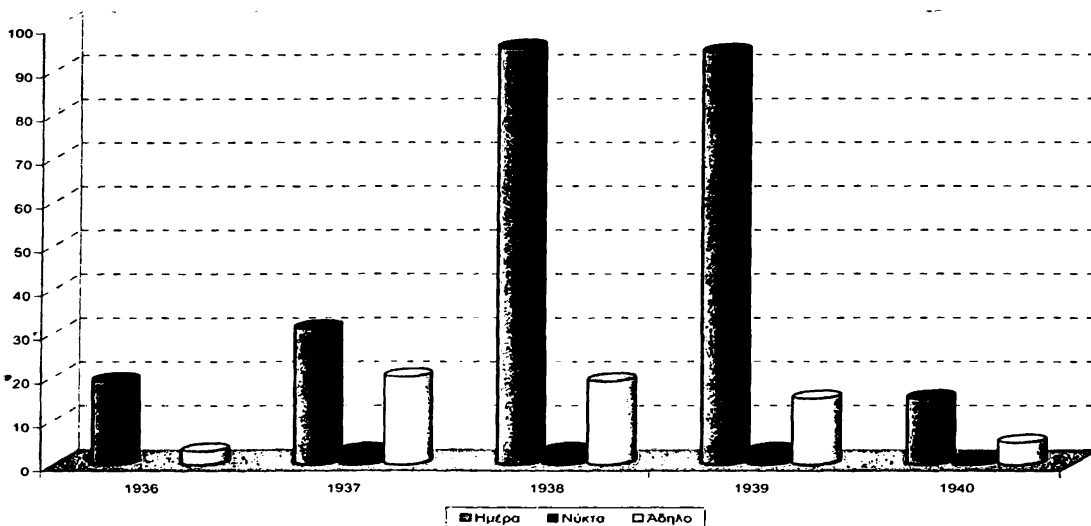
Χρόνος	Συχνότητες για την πόλη των Ιωαννίνων					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Ημέρα	19 2	31	95 1	94	15 1	258
Νύκτα		3	3	3 1	1	11
Άδηλο	3	20 6	19	15	5	70
Σύνολο	24	62	118	113	22	339
Χρόνος	Συχνότητες για την αγροτική ενδοχώρα					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Ημέρα	27	70 1	113	112 1	27 2	353
Νύκτα	1	8	12	11 2	5	39
Άδηλο	11 3	41	88 1	53 1	14	212
Σύνολο	42	120	214	180	48	604

Ολοκληρώνουμε την αξιοποίηση των δεδομένων του συγκεκριμένου πίνακα παραθέτοντας δύο παρατηρήσεις για την εμφάνιση των παραβάσεων ανά έτος. Ειδικότερα, διαπιστώνουμε ότι υπάρχει μία αυξητική τάση των καταδικασθεισών υποθέσεων από το 1936 έως το 1938, οπότε η κορύφωση αυτών, και εν συνεχεία ακολουθεί μία πτωτική πορεία έως το 1940. Δεδομένο, το οποίο μας πιστοποιεί και την κορύφωση της μεταξικής κατασταλτικής πολιτικής από το 1937 έως και το 1939. Παράλληλα, όμως, μας δεικνύει και την επίδραση στην ποινική διαδικασία

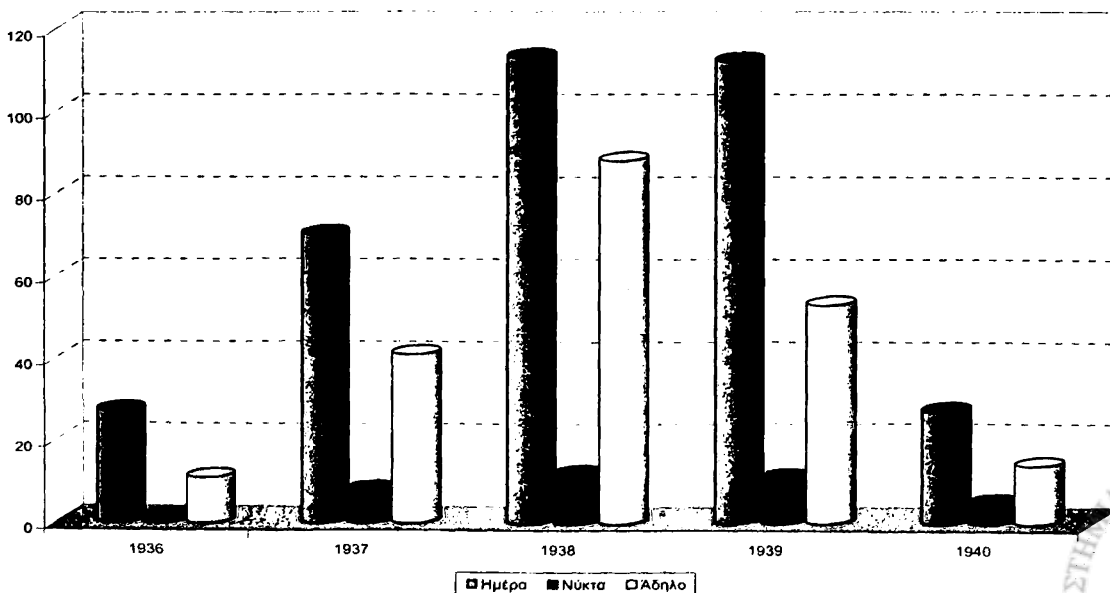

των πολλών Αναγκαστικών Νόμων, ψηφισθέντων κυρίως κατά τα πρώτα έτη της δικτατορίας. Βλέπουμε, δηλαδή, ότι η εφαρμογή αυτών είχε ως αποτέλεσμα την εκδίκαση αρκετών υποθέσεων και τελικά την καταδικαστική απόληξη τους στο μέσον περίπου της μεταξικής περιόδου. Πέραν, ωστόσο, της συχνότητας των υποθέσεων με καταδικαστική κατάληξη, κρίνουμε σκόπιμο να κάνουμε μνεία και στη συμμετοχή των παραπεμπτικών βουλευμάτων σε βαθμό κακουργήματος. Πράγματι, με βάση τα διαθέσιμα αρχεία, μπορούμε να ομιλούμε για μία μικρή παρουσία σε σχέση με τις πλημμεληματικές υποθέσεις, κάτι που δεικνύει και τον ήπιο χαρακτήρα των σχετικών αδικημάτων αλλά κυρίως αποδεικνύει ότι έχουν μειωθεί πλέον οι ληστρικές συμπεριφορές του παρελθόντος. Πάντως, οφείλουμε να διατυπώσουμε, και εδώ, την υποψία μας περί πιθανής αποφυγής της δικαστικής διαδικασίας και της απευθείας απόδοσης των κυρώσεων από τις Αρχές, για περιπτώσεις κακουργηματικού χαρακτήρα, όπως και σε άλλες κατηγορίες αδικημάτων.

Γράφ. 56. Χρόνος τελέσεως καταδικασθέντων υποθέσεων για παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων σε βαθμό πλημμελήματος στην πόλη των Ιωαννίνων

Γράφ. 57. Χρόνος τελέσεως καταδικασθέντων υποθέσεων για παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων σε βαθμό πλημμελήματος στην αγροτική ενδοχώρα

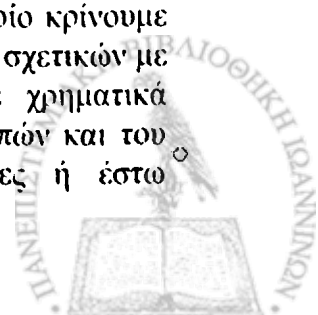

Πριν ωστόσο προχωρήσουμε στην αναλυτική προσέγγιση των παραβατικών πράξεων, ας παρακολουθήσουμε την απονομή της δικαιοσύνης στα σχετικά αδικήματα ανά έτος. Καθώς παρατηρείται στον επόμενο πίνακα (πίν. 42), το σύνολο των εισαχθέντων υποθέσεων προς δίκη στο Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων είναι ποσοτικά υψηλό (669 υποθέσεις αφορούσες την πόλη των Ιωαννίνων και 1.305 την αγροτική ενδοχώρα). Ακόμη, επιβεβαιώνουμε και εδώ την προγενέστερη διαπίστωσή μας για αυξημένη συχνότητα των εκδικασθεισών υποθέσεων τα έτη 1937 έως 1939, με κορύφωση το 1938, τόσο για τις αθωωτικές όσο και για τις καταδικαστικές αποφάσεις. Ταυτόχρονα, όμως, επισημαίνουμε και το υψηλό μέγεθος των αθωωτικών εκβάσεων των δικών. Είναι χαρακτηριστικό ότι παρατηρείται μία ισομέρεια ανάμεσα στις αθωωτικές και καταδικαστικές αποφάσεις. Ειδικότερα, από το συνολικό μέγεθος των 669 υποθέσεων, οι οποίες έλαβαν χώρα στην πόλη των Ιωαννίνων, οι 338 είχαν αθωωτική κατάληξη. Επίσης από τις συνολικά 1.305 εκδικασθείσες υποθέσεις, οι οποίες αφορούσαν την περιφέρεια, οι 723 επίσης είχαν αθωωτική έκβαση. Γεγονός, το οποίο ενισχύει ακόμη περισσότερο την εντατικοποίηση και διερεύνηση του ελεγκτικού μηχανισμού, ο οποίος δημιουργούσε κατηγορητήρια, τα οποία, εν συνεχεία, στις δικαστικές αίθουσες, κάποιες φορές, ανατρέπονταν.

Πίν. 43 «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων σε βαθμό πλημμελήματος.

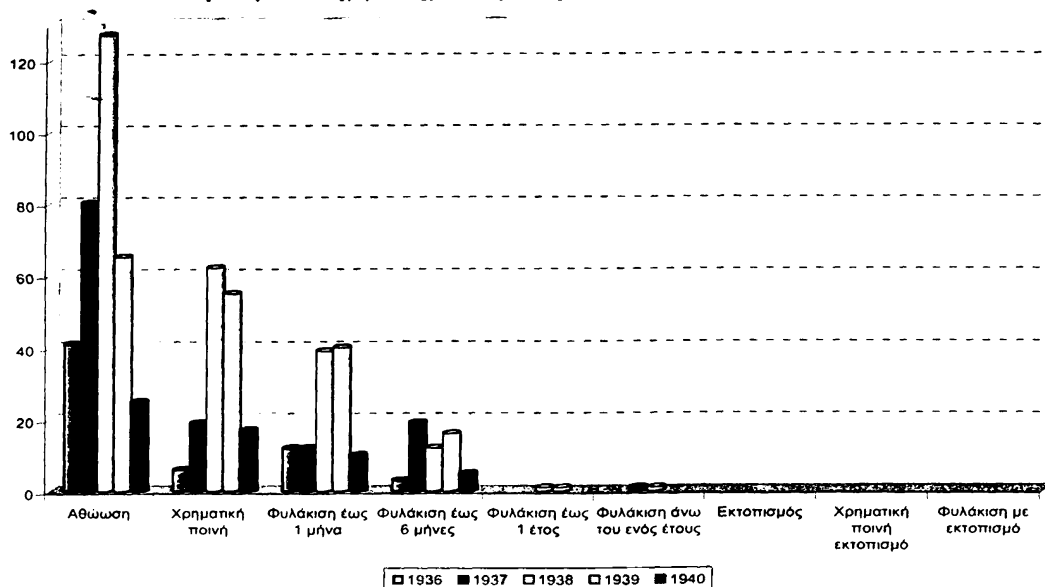
Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες για την πόλη των Ιωαννίνων					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Αθώωση	41	80	127	65	25	338
Χρηματική ποινή	6	19	62	55	17	159
Φυλάκιση έως 1 μήνα	12	12	39	40	10	113
Φυλάκιση έως 6 μήνες	3	19	12	16	5	55
Φυλάκιση έως 1 έτος			1	1		2
Φυλάκιση άνω του ενός έτους		1	1			2
Εκτοπισμός						
Χρηματική ποινή εκτοπισμό						
Φυλάκιση με εκτοπισμό						
Σύνολο	62	131	242	177	57	669
Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες για την αγροτική ενδοχώρα					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Αθώωση	59	198	263	145	58	723
Χρηματική ποινή	1	16	28	46	20	111
Φυλάκιση έως 1 μήνα	22	62	136	90	18	328
Φυλάκιση έως 6 μήνες	11	38	35	30	10	124
Φυλάκιση έως 1 έτος	1	5	5	1		12
Φυλάκιση άνω του ενός έτους		2	3	1	1	7
Εκτοπισμός						
Χρηματική ποινή εκτοπισμό						
Φυλάκιση με εκτοπισμό						
Σύνολο	94	321	470	313	107	1305

Όσον αφορά, τώρα, τα επίπεδα των επιβληθεισών δικαστικών ποινών, διαπιστώνουμε ότι υπερέχει ξεκάθαρα η κατηγορία της «χρηματικής ποινής» για την πόλη των Ιωαννίνων (159 αποφάσεις) και η κατηγορία της «φυλακίσεως έως 1 μήνα» για την αγροτική ενδοχώρα (328 αποφάσεις). Δεδομένο, το οποίο κρίνουμε ως φυσιολογικό, καθώς στην πόλη υπερέχουν οι εκδικάσεις υποθέσεων σχετικών με αγορανομικές παραβάσεις, οι οποίες και τιμωρούνται κυρίως με χρηματικά πρόστιμα. Αντίθετα, στην αγροτική ενδοχώρα η επικράτηση των κλοπών και του μικρολαθρεμπορίου συνοδεύεται, κατά συνήθεια, από ολιγοήμερες ή έστω

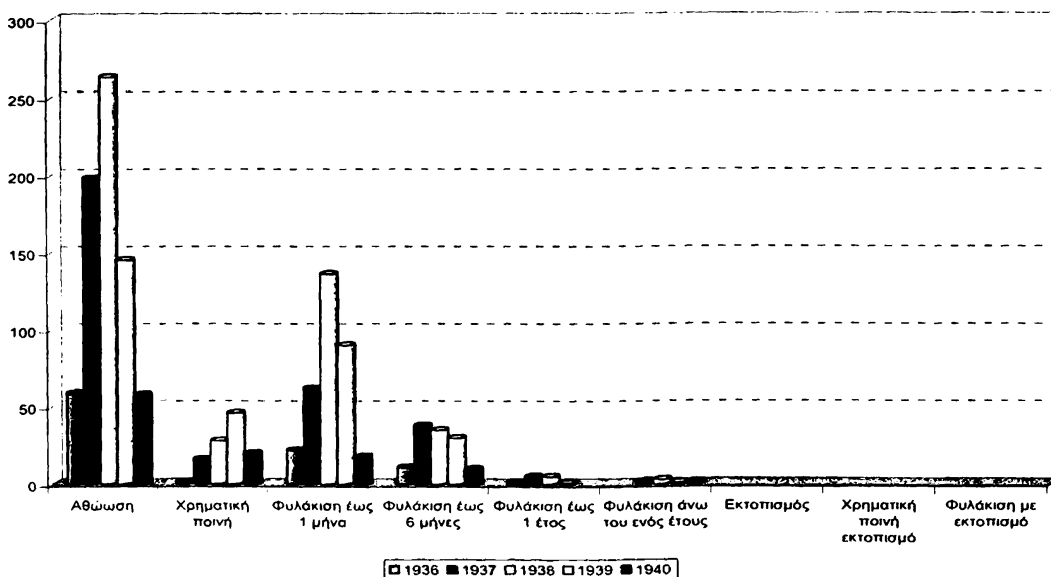

ολιγόμηνες φυλακίσεις. Πάντως, είναι χρήσιμο να υπογραμμίσουμε ότι δεν εντοπίσαμε κάποια ποινή με εκτοπισμό για τις παραβατικότητες της συγκεκριμένης κατηγορίας. Ωστόσο, δεν έλειψαν κάποιες περιπτώσεις στις οποίες αποδόθηκαν ποινές με φυλάκιση άνω του ενός έτους, κυρίως για υποθέσεις δημοσιοοικονομικού χαρακτήρα (2 περιπτώσεις για υποθέσεις που έλαβαν χώρα στην πόλη των Ιωαννίνων και 7 περιπτώσεις για υποθέσεις στην αγροτική ενδοχώρα). Αυτές ήσαν και οι ανώτερες ποινές που επιβλήθηκαν σε επίπεδο πλημμελειοδικείου.

Γράφ. 58. «Εγκλημα και τιμωρία»: παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων σε βαθμό πλημμελήματος στην πόλη των Ιωαννίνων.

Γράφ. 59. «Εγκλημα και τιμωρία»: παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων σε βαθμό πλημμελήματος στην αγροτική ενδοχώρα

Συγκρατώντας τις ανωτέρω παρατηρήσεις, εστιάζουμε τώρα στο βασικό ιστορικό ζητούμενο της ενότητάς μας, στην οικονομική κρίση και τις επιπτώσεις της στην καθημερινότητα. Οι παραβατικές συμπεριφορές, αποτελώντας κύρια εστία εξαγωγής συμπερασμάτων, μας επιτρέπουν να προσεγγίσουμε την οικονομική πραγματικότητα αλλά και ταυτοχρόνως να αντλήσουμε συμπεράσματα ως προς τις υπαιτιότητες για την επικράτησή τους. Φυσικά, η αντίδραση του κρατικού

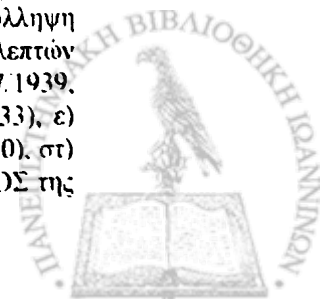

μηχανισμού στην ύπαρξη των σχετικών φαινομένων και γενικότερα η κατασταλτική πρακτική έρχονται σε συνάρτηση με την εξέλιξη των ίδιων των παραβατικών συμπεριφορών.

Στην περίπτωση μας, ο δείκτης εξέλιξης των ληστειών και των κλοπών, για μία περιοχή, συνδέεται με την πορεία της ντόπιας οικονομίας. Η ιδιαιτερότητα, όμως της μεταξικής εποχής και πολύ περισσότερο η αντιμετώπιση των φαινομένων από τον κρατικό μηχανισμό, προσδίδουν μία πολυμερή και ιδιαίτερη διάσταση στο θέμα μας. Εκείνο, πάντως, που εξαρχής τονίζουμε είναι η συχνότητα των φαινομένων. Ωστόσο, η επιχειρούμενη καλλιέργεια, από την δικτατορική κυβέρνηση, ενός κλίματος ασφαλείας και ελέγχου, έρχεται στην περίπτωση μας σε αντίθεση με την εικόνα που παρουσιάζουν οι αρχειακές πηγές τόσο για τα Ιωάννινα όσο και για την αγροτική ενδοχώρα. Ο αυξημένος αριθμός των καταδικαστικών, και μόνον, αποφάσεων του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων¹⁴ για τις εν λόγω περιπτώσεις, αρκεί για να μας αποδείξει την συχνή εμφάνιση του φαινομένου. Θα λέγαμε, όμως, ότι, πλέον, οι σχετικές εκδικάσεις δεν λαμβάνουν της αντίστοιχης προσοχής από τον τύπο και κατ' επέκταση δημοσιοποίησης, όπως τις προγενέστερες περιόδους. Είναι εμφανής πλέον μία τακτική σιωπής για την παρουσία αυτών των παραβάσεων, καθώς ο τύπος στοχεύει πλέον στην προβολή της ευταξίας όσον αφορά την δημόσια ασφάλεια. Για τον λόγο αυτό, παρατηρούμε έναν πολλαπλασιασμό των δημοσιευμάτων για τις επιτυχίες των αστυνομικών Αρχών¹⁵,

¹⁴ Αποφάσεις καταδικαστικές για περιπτώσεις κλοπών, στην αγροτική ενδοχώρα, του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων: υπ' αριθμ. 2799/15-12-1936, 2323/7-11-1936, 1343/5-6-1937, 481/27-2-1937, 1408/12-6-1937, 917/6-6-1939, 872/28-5-1938, 1533/17-7-1937, 1494/26-6-1937, 1530/17-7-1937, 1729/25-9-1937, 1933/23-10-1937, 88/21-1-1939, 865/30-5-1939, 74/18-1-1938, 792/14-5-1938, 398/26-3-1940, 1256/19-7-1938, 223/4-2-1939, 963/4-6-1938, 846/24-5-1938, 495/26-3-1938, 639/12-4-1938, 1060/18-6-1938, 1731/1-11-1938, 953/4-6-1938, 156/28-1-1939, 528/29-3-1938, 1113/25-6-1938, 732/7-5-1938, 759/20-5-1939, 1456/4-10-1938, 237/4-2-1939, 1370/20-9-1938, 1950/9-11-1938, 1733/1-11-1938, 1662/25-10-1938, 1745/1-11-1938, 270/25-2-1939, 1642/25-10-1938, 590/29-4-1939, 1851/21-11-1939, 1867/25-11-1939, 1335/3-9-1938, 256/7-2-1939, 1654/25-10-1938, 285/25-2-1939, 261/7-2-1939, 928/6-6-1939, 772/23-5-1939, 1522/11-10-1938, 603/30-4-1939, 1036/20-6-1939, 85/21-1-1939, 189/31-1-1939, 899/3-6-1939, 1302/19-10-1940, 1703/7-11-1939, 1706/7-11-1939, 966/13-6-1939, 257/7-2-1939, 288/25-2-1939, 1067/24-6-1939, 118/27-1-1940, 521/18-4-1939, 686/18-5-1940, 50/16-1-1940, 1841/21-11-1939, 1300/23-9-1939, 819/27-5-1939, 102/23-1-1940, 932/22-6-1940, 895/18-6-1940, 671/14-5-1940, 937/22-6-1940, 1310/19-10-1940, 1077/27-8-1940, 1253/29-5-1937, 1735/1-11-1938, 136/30-1-1940, 369/19-3-1940, 1778/30-9-1933, 302/27-2-1940, 859/24-5-1938, 749/10-5-1938, 1115/25-6-1938, 496/28-3-1939, 1871/25-11-1939, 296/3-3-1934, 138/20-1-1934, 1922/2-12-1939, 1614/18-8-1936, 60/15-1-1938, 2008/6-11-1937, 415/14-3-1939, 860/24-5-1938, 640/6-5-1939, 414/14-3-1939, 1692/7-11-1939, 1693/7-11-1939, 1549/17-10-1939, 456/2-4-1940, 409/14-3-1939, 72/14-1-1939, 641/6-5-1939, 830/17-5-1938. Αποφάσεις καταδικαστικές για περιπτώσεις κλοπών, στην πόλη των Ιωαννίνων, του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 164/29-1-1938, 1503/26-6-1937, 1412/12-6-1937, 1488/22-6-1937, 1286/1-6-1937, 1851/12-10-1937, 1889/16-10-1937, 2245/7-12-1937, 1427/27-9-1938, 406/12-3-1938, 2006/2-11-1937, 1590/18-10-1938, 789/14-5-1938, 886/30-5-1939, 1116/25-6-1938, 262/7-2-1939, 1076/24-6-1939, 663/9-5-1939, 768/20-5-1939, 2012/12-12-1939, 960/10-6-1939, 1082/27-6-1939, 2/9-1-1940, 1284/19-9-1939, 881/15-6-1940, 105/27-1-1940, 382/23-2-1940, 1030/20-7-1940, 1359/22-10-1940, 346/8-3-1938, 1280/23-8-1938, 390/23-3-1940, 1812/8-11-1938 (Α.Π.Ι.).

¹⁵ Επισημαίνουμε τις ακόλουθες σχετικές δημοσιεύσεις: α) σύλληψη του αρχηγού διαρρηκτικής σπείρας στη Βούρμπιανη (εφημερίδα ΗΗΕΙΡΟΣ της 6/3/1937, Αρ. 8400 264). β) σύλληψη διαρρηκτική στα Ιωάννινα (εφημερίδα ΗΗΕΙΡΟΣ της 6/4/1937, Αρ. 8400 282). γ) σύλληψη κλεπτών Ιερών Ναών (Αγία Λικατερίνη, Αγία Μαρίνα) (εφημερίδα ΗΗΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 20/7/1939, Αρ. 3.675). δ) σύλληψη κλέφτη (εφημερίδα ΗΗΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 1/6/1939, Αρ. 3.633). ε) σύλληψη διαρρηκτική στα Ιωάννινα (εφημερίδα ΗΗΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 6/4/1937, Αρ. 2.970). στ) σύλληψη διαρρηκτών του Ιερού Ναού Κοιμήσεως Θεοτόκου Κουρέντων (εφημερίδα ΗΗΕΙΡΟΣ της

όσον αφορά την εξιχνίαση των υποθέσεων κλοπής, ενώ στο πλαίσιο του παραδειγματισμού των πολιτών καταχωρούνται αναλυτικές δημοσιεύσεις για καταδικαστικές αποφάσεις δικαστηρίων¹⁶.

Ωστόσο, οι παραβιάσεις των περιουσιακών δικαιωμάτων, ιδιαίτερα στην αγροτική ενδοχώρα, πέραν του ότι αντικατοπτρίζουν τη διαχρονική οικονομική ρευστότητα και την κοινωνική σύγχυση, εκ των πραγμάτων απασχόλησαν τις εφημερίδες. Φυσικά, η διαφοροποίηση είναι εμφανής σε σχέση με το παρελθόν και είναι ευδιάκριτη, τόσο ως προς την μικρή έκταση των δημοσιευμάτων όσο και ως προς το λιτό περιγραφικό ύφος των κειμένων¹⁷. Παράλληλα, όμως, οφείλουμε να αποδεχθούμε ότι οι μεγάλες ληστείες του παρελθόντος έχουν μειωθεί κατά πολύ, ώστε να απασχολούν εκτενώς τα φύλλα των εφημερίδων. Εντούτοις, είναι σαφές ότι και τα μεγέθη και, εν τέλει, ο αντίκτυπος των καταγεγραμμένων κρουσμάτων, κατά την μεταξική περίοδο, σε σύγκριση με τα δημοσιεύματα του παρελθόντος, δεν παρουσιάζουν διαφορές. Παρόλα αυτά, όμως, δεν φέρουν την ίδια μορφή με τα δημοσιεύματα της μεταβενιζελικής περιόδου¹⁸.

Συνεπώς, αν θελήσουμε να επικεντρώσουμε στα χαρακτηριστικά και την μορφή της κλοπής, της ληστείας και των συναφών παραβάσεων, θα στηριχθούμε, κατ' εξοχήν, στα δικαστικά τεκμήρια. Τονίζουμε, όμως, την ύπαρξη πολλών

14/8/1936, Αρ. 8397/94 και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 14/8/1936, Αρ. 2.860), ζ) συμπλοκή μεταξύ της ληστοσυμμορίας Λόλα και αποσπάσματος με αποτέλεσμα τη σύλληψη στην περιφέρεια της Φούρκας Κονίτσης (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 28/8/1936, Αρ. 2.871).

¹⁶ Αναφέρουμε ενδεικτικά την εκτενή αναφορά στην έκδοση απόφασης από το Κακουργιοδικείο Κερκύρας για τον λήσασταρχο Μέμο και τους συγκατηγορούμενούς του: 20 ετών πρόσκαιρων δεσμών για τον Μέμο, 18 ετών για τον Σκόρδο και 14 ετών στον Παλάσχα (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 6/2/1937, Αρ. 8397/239), καθώς και την καταδικαστική απόφαση του Κακουργιοδικείου Κερκύρας για υπόθεση ληστείας στην Πετροβίτσα την νύκτα της 31 Ιουλίου 1938 προς 1 Αυγούστου 1938, με λεία 700 δρχ. (εφημερίδα ΘΕΣΠΡΩΤΙΚΟ ΒΗΜΑ της 29/4/1939, Αρ. 159).

¹⁷ Λιτές περιγραφές κλοπών εντοπίσαμε για τις ακόλουθες περιπτώσεις: α) κλοπή μίας δερμάτινης ζώνης περιέχουσας 15.000 δρχ. σε καλύβα στα περίχωρα του Δελβινακίου και υπεξαίρεση ειδών ρουχισμού στην Κράψη (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 11/8/1936, Αρ. 8397/91), β) διάρρηξη σε οικία στο Αλποχώρι Δερβιζιάνων (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 15/9/1938, Αρ. 8400/694), γ) κλοπή 3.100 δρχ. σε βάρος του Δ/σκάλου Κουρτεσιού εντός της οικίας του (εφημερίδα ΘΕΣΠΡΩΤΙΚΟ ΒΗΜΑ της 17/6/1939, Αρ. 166), δ) κλοπή στην οικία της Ε... με λεία 25.000 δρχ. (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 21/6/1939, Αρ. 3.650), ε) κλοπή στο κατάστημα του Μ... (2 δοχεία πλήρους οινοπνεύματος) και σε άλλη οικία (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 11/6/1939, Αρ. 3.642).

¹⁸ Παραθέτουμε δύο αποσπάσματα από εφημερίδες της εποχής, για να αιτιολογήσουμε την άποψή μας: α) «Την νύχταν προχθές εις το περίπτερον του Δημοτικού Φόρου της οδού Δωδώνης έλαβε χώραν ληστεία υπό τας ακολούθους συνθήκας: την 10.30 μ.μ. ο υπάλληλος του φόρου Αν. Τζάλλας εδέχθη την επίσκεψιν 2 εκπροσώπων κυρίων. Οι άγνωστοι τον ηρώτησαν πότε θα επέστρεφεν ο έτερος υπάλληλος του Φόρου Γ. Καζαντζής. Όταν δε έλαβον την απάντησιν ότι θα εβράδυνε 15' τότε οι 2 άγνωστοι επετέθησαν κατ' αυτού, τον συνέλαβαν, έσβυσαν τα φώτα και τον έδεσαν επί της κλίνης του...» (εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 27/8/1936, Αρ. 1054 και εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 13/8/1936, Αρ. 8397/119), β) «...εις την Κοινότητα Κουτσίου έλαβε χώραν μεγάλη κλοπή εις βάρος του κ. Χ... Η εν λόγω κλοπή διεπράχθη, ως εβεβαιώθη, την νύκτα της 24 προς την 25 Νοεμβρίου εκ του υπογείου της οικίας του Χ... υπό αγνώστων, οι οποίοι αφήρσαν 350 εικοσόφραγκα, 240 λίρας Τουρκίας και 150 λίρας Αγγλίας. Τα νομίσματα ταύτα περιείχοντο εντός τενεκέδων χαλβά, ηριθμημένα ανά 40 και 50. Από του χρόνου της τελέσεως της πράξεως μέχρι της καταγγελίας εις την Αστυνομίαν παρήλθε 10ήμερον περίπου διάστημα, καθ' ο, ο παθών ήλπιζεν ότι θ' ανεύρισκε μόνος του τον κλέπτην του απολεσθέντος θησαυρού του...Ως ύποπτοι της κλοπής συνελήφθησαν διάφοροι κάτοικοι Κουτσίου, η δε Αστυνομία ως πληροφορούμεθα μετ' ευχαριστήσεως ευρίσκεται επί τα ίχνη των δραστών» (εφημερίδα ΘΕΣΠΡΩΤΙΚΟ ΒΗΜΑ της 5/12/1938, Αρ. 138).

παραπεμπτικών σχετικών βουλευμάτων¹⁹. Γεγονός, το οποίο μας δεικνύει την

¹⁹ Καθ' όλη την μεταξική περίοδο μπορέσαμε να εντοπίσουμε από το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων τα ακόλουθα βουλευμάτα σχετικά με το αδίκημα της κλοπής: υπ' αριθμ. 818/16-9-1937 (αφορά κλοπή χρημάτων στα Ιωάννινα από τον Νοέμβριο του 1936 έως τον Ιούλιο του 1937), υπ' αριθμ. 296/31-3-1938 (αφορά κλοπή ειδών παντοπωλείου στην Παραμυθιά από τον Δεκέμβριο του 1936 έως τις 5 Δεκεμβρίου 1937), υπ' αριθμ. 287/16-3-1937 (αφορά κλοπή και απόπειρα κλοπής σάπωνος στη Βούρμπιανη από τον Δεκέμβριο του 1936 έως τον Ιανουάριο του 1937), υπ' αριθμ. 862/30-9-1937 (αφορά κλοπή ιερών σκευών από τον ναό Αγίου Γεωργίου Ελευθεροχωρίου τον Ιανουάριο του 1936), υπ' αριθμ. 26/22-1-1937 (αφορά κλοπή 2.000 δρχ. στην Καστάνιανη Παγωνίου στις 12-1-1937), υπ' αριθμ. 407/17-4-1937 (αφορά κλοπή οικιακών ειδών από οικία στα Ιωάννινα το διάστημα 1-4 Απριλίου 1937), υπ' αριθμ. 579/31-5-1937 (αφορά κλοπή οικιακών ειδών στη Λιγονά στις 12-3-1937), υπ' αριθμ. 631/25-6-1937 (αφορά κλοπή χρημάτων στα Ιωάννινα στις 15-6-1937), υπ' αριθμ. 639/25-6-1937 (αφορά κλοπή πορτοφολιού στα Ιωάννινα στις 4-6-1937), υπ' αριθμ. 651/28-6-1937 (αφορά διάρρηξη και αρπαγή κινηματογραφικών ειδών από τον κινηματογράφο Πάλλας στα Ιωάννινα την νύχτα 9-10 Ιουνίου 1937), υπ' αριθμ. 835/29-9-1937 (αφορά κλοπή στρατιωτικού ιματισμού στα Ιωάννινα στις 26-1-1937), υπ' αριθμ. 865/30-9-1937 (αφορά κλοπή τροφίμων από παντοπωλείο στα Ιωάννινα από τις 20-6 έως τις 5-9-1937), υπ' αριθμ. 910/29-10-1937 (αφορά κλοπή χρημάτων στους Βατατάδες στις 8-10-1937), υπ' αριθμ. 914/29-10-1937 (αφορά κλοπή τροφίμων στο Καλέντζι τον Αύγουστο του 1937), υπ' αριθμ. 977/12-11-1937 (αφορά κλοπή χρυσαφικών ειδών και χρημάτων στους Φιλιάτες την νύχτα 1-2 Οκτωβρίου 1937), υπ' αριθμ. 1038/30-11-1937 (αφορά κλοπή οικιακών ειδών και τροφίμων στο Ανήλιο την νύχτα 21-22 Σεπτεμβρίου 1937), υπ' αριθμ. 1081/30-11-1937 (αφορά κλοπή ιερών αμφίων από τον Ναό Αγίου Νικολάου Πρωτόπαππα στις 20-6-1937), 1085/30-11-1937 (αφορά κλοπή υφασμάτων από παντοπωλείο στον Αμάραντο Κόνιτσας στις 1-5-1937), υπ' αριθμ. 22/10-1-1938 (αφορά κλοπή χρημάτων στο Ζάλογγο στις 31-10-1937), υπ' αριθμ. 30/10-1-1938 (αφορά κλοπή δερμάτων και χρημάτων στα Ιωάννινα τον Νοέμβριο και Δεκέμβριο του 1937), υπ' αριθμ. 116/23-2-1938 (αφορά κλοπή δερμάτων στα Ιωάννινα από τον Ιούλιο του 1937 έως τον Ιανουάριο του 1938), υπ' αριθμ. 166/28-2-1938 (αφορά κλοπή οικιακών ειδών στους Κήπους και τον Ελαφότοπο τον Δεκέμβριο του 1937 και τον Ιανουάριο του 1938), υπ' αριθμ. 173/28-2-1938 (αφορά κλοπή χόρτου και αραβοσίτου στα Μάρμαρα από τον Ιούλιο έως τον Νοέμβριο 1937), υπ' αριθμ. 263/22-5-1938 (αφορά κλοπή χρημάτων και σιγαρέτων στα Ιωάννινα το διάστημα από τον Ιούλιο έως τον Νοέμβριο του 1937), υπ' αριθμ. 440/30-4-1938 (αφορά κλοπή οικιακών ειδών στην Κουμαριά τον Ιούλιο του 1937), υπ' αριθμ. 1079/30-11-1937 (αφορά κλοπή ειδών ένδυσης στα Ιωάννινα τον Αύγουστο του 1937), υπ' αριθμ. 46/28-1-1938 (αφορά κλοπή τυριού στο Ριζό την νύχτα 2-3 Ιανουαρίου 1938), υπ' αριθμ. 90/14-2-1938 (αφορά κλοπή εκκλησιαστικών ειδών από το εξωκλήσι Ευαγγελιστρίας Λίμνης στις 14-1-1938), υπ' αριθμ. 114/23-2-1938 (αφορά κλοπή χρημάτων στους Φιλιάτες στις 17-1-1938), υπ' αριθμ. 343/12-4-1938 (αφορά κλοπή εκκλησιαστικών ειδών στο Λίθινο Ζίτσας), υπ' αριθμ. 357/14-4-1938 (αφορά κλοπή χρημάτων, σιγαρέτων και παιγνιόχαρτων από καφενείο στα Ιωάννινα την νύχτα 29-30 Μαρτίου 1938), υπ' αριθμ. 433/30-4-1938 (αφορά κλοπή ωρολογίου στην Χρυσοβίτσα στις 12-3-1938), υπ' αριθμ. 455/19-5-1938 (αφορά κλοπή χρημάτων στην Δομολεσσά Παραμυθιάς από τις 24 Φεβρουαρίου έως τις 4 Απριλίου 1938), υπ' αριθμ. 500/30-5-1938 (αφορά κλοπή οικιακών ειδών στα Ιωάννινα την νύχτα 16-17 Μαΐου 1938), υπ' αριθμ. 508/31-5-1938 (αφορά κλοπή σακίων βρώμης στα Ιωάννινα από τον Φεβρουάριο του 1938 έως τις 7 Μαΐου 1938), υπ' αριθμ. 534/31-5-1938 (αφορά κλοπή καπνού στην Δράγανη την νύχτα 18-19 Απριλίου 1938), υπ' αριθμ. 536/31-5-1938 (αφορά κλοπή τροφίμων στα Κάτω Πεδινά την νύχτα 7-8 Μαΐου 1938), υπ' αριθμ. 545/31-5-1938 (αφορά κλοπή τροφίμων στα Κάτω Πεδινά την νύχτα 13-14 Μαΐου 1938), υπ' αριθμ. 556/31-5-1938 (αφορά κλοπή χρημάτων στα Ιωάννινα στις 2-5-1938), υπ' αριθμ. 648/31-6-1938 (αφορά κλοπή χρημάτων από το εικονοστάσι της Ιεράς Μονής Καστρίτσας την νύχτα 12-13 Ιουνίου 1938), υπ' αριθμ. 1028/26-11-1938 (αφορά κλοπή αλεύρου και αραβοσίτου στην Καστρίτσα την νύχτα 12-13 Ιουνίου 1938), υπ' αριθμ. 957-31-10-1938 (αφορά κλοπή οικιακών ειδών στα Ιωάννινα στις 13-10-1938), υπ' αριθμ. 610/25-10-1939 (αφορά κλοπή χρημάτων από ναούς στα Ιωάννινα στις 18-7-1939), υπ' αριθμ. 677/10-11-1939 (αφορά κλοπή φανέλων στους Φιλιάτες στις 11-9-1939), υπ' αριθμ. 731/30-11-1939 (αφορά κλοπή χρημάτων και οικιακών ειδών στους Φιλιάτες στις 8-10-1939), υπ' αριθμ. 737/30-11-1939 (αφορά κλοπή χρημάτων από αρτοποιείο στα Ιωάννινα την νύχτα 16-17 Οκτωβρίου 1939), υπ' αριθμ. 47/7-2-1940 (αφορά κλοπή χρημάτων στο Χάνι Δελβινακίου την νύχτα 28-29 Φεβρουαρίου 1939), υπ' αριθμ. 54/12-2-1940 (αφορά κλοπή χρημάτων στο Μέτσοβο την νύχτα 20-21 Σεπτεμβρίου 1939), υπ' αριθμ. 56/22-2-1940 (αφορά κλοπή χρημάτων από το Ιεροδιδασκαλείο Βελλάς τον Οκτώβριο και Νοέμβριο 1939), υπ' αριθμ. 131/28-3-1940

κρατική βούληση όσο και την αποφασιστική αντίδραση του μεταξικού καθεστώτος για τον περιορισμό των φαινομένων. Από την άλλη πλευρά, όμως, η αυξημένη έκδοση παραπεμπτικών βουλευμάτων, ασχέτως της τελικής δικαστικής εκβάσεως

(αφορά κλοπή πορτοφολιού από το Ιεροδιδασκαλείο Βελλάς την νύχτα 16-17 Δεκεμβρίου 1939), υπ' αριθμ. 322/30-6-1940 (αφορά κλοπή ελαίου στην Παραμυθιά από τον Οκτώβριο του 1939 έως τον Μάιο του 1940), υπ' αριθμ. 32/31-1-1940 (αφορά κλοπή υφάσματος στα Ιωάννινα στις 2-1-1940), υπ' αριθμ. 48/7-2-1940 (αφορά κλοπή χρημάτων στα Κάτω Πεδινά την νύχτα 15-16 Ιανουαρίου 1940), υπ' αριθμ. 73/29-2-1940 (αφορά κλοπή αραβοσίτου στα Ιωάννινα την νύχτα 30-31 Ιανουαρίου 1940), υπ' αριθμ. 74/29-2-1940 (αφορά κλοπή εκκλησιαστικών ειδών από τον ναό Κοιμήσεως Θεοτόκου Γεωργάνων τον Φεβρουάριο του 1940), υπ' αριθμ. 134/28-3-1940 (αφορά κλοπή τροφίμων στη Μεγάλη Γοτίστα στις 2-3-1940), υπ' αριθμ. 179/13-4-1940 (αφορά κλοπή υφασμάτων στον Έλαφο στις 18-3-1940), υπ' αριθμ. 283/12-6-1940 (αφορά κλοπή οικιακών ειδών στην Βούρμπιανη τον Φεβρουάριο του 1940), υπ' αριθμ. 329/12-7-1940 (αφορά κλοπή χρημάτων στο οικοτροφείο Γυμνασίου Παγωνιανής στις 18-6-1940), υπ' αριθμ. 373/15-9-1940 (αφορά κλοπή οικιακών ειδών στο Γρεβενίτι στις 17-8-1940), υπ' αριθμ. 419/14-10-1940 (αφορά κλοπή καπνού στην Νεοκαισάρεια την νύχτα 4-5 Αυγούστου 1940), υπ' αριθμ. 455/21-10-1940 (αφορά κλοπή χρημάτων στη Γκρέκα την νύχτα 26-27 Αυγούστου 1940), υπ' αριθμ. 459/21-10-1940 (αφορά κλοπή πορτοφολιού στο Ρωμανό την νύχτα 2-3 Ιουλίου 1940), υπ' αριθμ. 468/21-10-1940 (αφορά διάρρηξη και κλοπή οικιακών ειδών στην Παραμυθιά από τον Μάρτιο έως τον Σεπτέμβριο του 1940), υπ' αριθμ. 519/12-12-1940 (αφορά κλοπή χρημάτων στα Ιωάννινα την νύχτα 8-9 Σεπτεμβρίου 1940), υπ' αριθμ. 498/16-11-1940 (αφορά κλοπή στρατιωτικών ειδών στην «Κατάρρα» Μετσόβου στις 19-9-1940), υπ' αριθμ. 415/4-10-1940 (αφορά κλοπή χρημάτων στα Ιωάννινα στις 24 και 27 Αυγούστου 1940). Επίσης τα σχετικά βουλευματα με την ληστεία είναι τα ακόλουθα: υπ' αριθμ. 33/10-1-1938 (αφορά ληστεία χρημάτων και ειδών ένδυσης στους Αμπελόκηπους Ιωαννίνων στις 28-9-1937), υπ' αριθμ. 394/10-4-1937 (αφορά ληστεία χρημάτων στο Μέτσοβο στις 20-3-1937), υπ' αριθμ. 824/20-9-1938 (αφορά ληστεία χρημάτων και οικιακών ειδών στην «Βρωμόβρυση» Ραβενίων στις 15-8-1938), υπ' αριθμ. 686/15-11-1939 (αφορά ληστεία χρημάτων στη θέση «Δεσί - Μηλίτσ» της ελληνοαλβανικής παραμεθορίου στις 15-10-1939), υπ' αριθμ. 177/13-4-1940 (αφορά ληστεία προβάτων στους Φιλιάτες την νύχτα 14-15 Μαρτίου 1940), υπ' αριθμ. 440/21-10-1940 (αφορά ληστεία ενδυμάτων στα «Ισώματα» της οδού Ιωαννίνων - Φορτωσίου - Αμπελοχωρίου στις 22-8-1940). Τέλος τα παραπεμπτικά Βουλευματα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων για τις περιπτώσεις **εξαίρέσεων** είναι τα εξής: υπ' αριθμ. 298/31-3-1938 (αφορά υπεξαίρεση στο Κεράσοβο), υπ' αριθμ. 1093/30-11-1938 (αφορά υπεξαίρεση στο Πληκάτιο), υπ' αριθμ. 590/31-5-1937 (αφορά υπεξαίρεση εγγράφου στα Ιωάννινα), 646/25-6-1937 (αφορά υπεξαίρεση εγγράφου), υπ' αριθμ. 650/28-6-1937 (αφορά υπεξαίρεση χρημάτων στη Νήσο Ιωαννίνων), υπ' αριθμ. 1086/30-11-1937 (αφορά υπεξαίρεση χρημάτων στα Ιωάννινα), υπ' αριθμ. 1128/18-12-1937 (αφορά υπεξαίρεση οικιακών ειδών στα Τσερίτσανα), υπ' αριθμ. 175/28-2-1938 (αφορά υπεξαίρεση μίας ζυγούρας στα Σερβιανά), υπ' αριθμ. 240/15-3-1938 (αφορά υπεξαίρεση αιγοπροβάτων και οικιακών ειδών στο Μιχαλήτσιο), υπ' αριθμ. 247/18-3-1938 (αφορά υπεξαίρεση σε σχέση με μίσθωση κοινοτικού λιβαδιού στο Καρβουνάριο), υπ' αριθμ. 437/30-4-193 (αφορά υπεξαγωγή και εξαφάνιση ιδιωτικών εγγράφων του Συνεταιρισμού Αποκαταστάσεως Ακτιμόνων Καλλιεργητών Αμπελιάς), υπ' αριθμ. 439/30-4-1938 (αφορά υπεξαγωγή ιδιωτικού εγγράφου), υπ' αριθμ. 532/31-5-1938 (αφορά υπεξαίρεση εγγράφων στα Ιωάννινα), υπ' αριθμ. 982/31-10-1938 (αφορά υπεξαίρεση σε ναό στο Νικάνορα), υπ' αριθμ. 804/31-8-1937 (αφορά υπεξαίρεση στην Κόνιτσα), υπ' αριθμ. 791/30-8-1938 (αφορά υπεξαίρεση χρημάτων στα Ιωάννινα), υπ' αριθμ. 983/31-10-1938 (αφορά υπεξαίρεση γραμμοφώνων στα Ιωάννινα), υπ' αριθμ. 1082/30-11-1938 (αφορά υπεξαίρεση εργαλείων στο Λίθινο), υπ' αριθμ. 1154/22-12-1938 (αφορά υπεξαίρεση στο Θεριακήσι), υπ' αριθμ. 1223/31-12-1938 (αφορά υπεξαίρεση λιρών στα Ιωάννινα), υπ' αριθμ. 563/30-9-1939 (αφορά υπεξαίρεση στα Ιωάννινα), υπ' αριθμ. 9/29-1-1940 (αφορά υπεξαίρεση στην Κρύα), υπ' αριθμ. 1009/17-11-1938 (αφορά υπεξαίρεση από ενοριακό επίτροπο στον Ναό Κοιμήσεως Θεοτόκου Μεγάλου Περιστερίου), υπ' αριθμ. 1168/29-12-1938 (αφορά υπεξαίρεση χρημάτων από πώληση γραφομηχανής στα Ιωάννινα), υπ' αριθμ. 735/30-11-1939 (αφορά υπεξαίρεση δύο ποδηλάτων στα Ιωάννινα), υπ' αριθμ. 97/22-2-1940 (αφορά υπεξαίρεση χρημάτων από ενοριακό επίτροπο στον ναό Αγίου Γεωργίου Ελάτης Ζαγορίου), υπ' αριθμ. 125/20-3-1940 (αφορά υπεξαίρεση χρημάτων στο Κάτω Ξέχωρο), υπ' αριθμ. 230/17-5-1940 (αφορά υπεξαίρεση υφάσματος στην Πέτρα Μαλακασίου), υπ' αριθμ. 226/17-5-1940 (αφορά υπεξαίρεση χρημάτων στο Αηδονοχώριο Ιωαννίνων), υπ' αριθμ. 488/30-10-1940 (αφορά υπεξαίρεση ελαστικών αυτοκινήτου στα Ιωάννινα) (Α.Π.Ι.).

τους, συνδέεται και με την συχνή εμφάνιση παραβατικών φαινομένων. Η οικονομική εξαθλίωση, ιδιαίτερα στους ορεινούς και αγροτικούς πληθυσμούς, αποτελεί, πλέον, το σημαντικότερο παράγοντα για την πυκνή παρουσία των κλοπών. Οι λείες των δραστών είναι στην πλειοψηφία τους μικροποσά χρημάτων και καθημερινά χρηστικά αντικείμενα, τα οποία ήσαν απαραίτητα για την καθημερινή διαβίωση. Επί παραδείγματι, όταν ευρίσκουμε ανάμεσα στα κλοπιμαία «...σίτο, κριθάρι, υφάσματα, ζεύγη υποδημάτων...»²⁰ ή «...ασπρόρουχα, μαξιλάρια, πετσέτες προσώπου, μανδήλια βλάχικα και πολιτικά, βελέντζα, μπλούζες, άλευρα, άρτους, 1 οκά κρέας, 1 οκά βούτυρο, 1 πιάτο τσίγγινο, 2 μαξιλαροθήκες...»²¹ ή ακόμη και «...2 ελαστικά αυτοκινήτου...»²² αντιλαμβανόμαστε το πλαίσιο προτεραιοτήτων για τον απλό άνθρωπο της περιόδου, ο οποίος, κατά βάση, επιτύγχανε την κλοπή με την χρήση κλασικών μεθόδων. Επί τούτου, μας ελκύουν τα τεχνάσματα των δραστών, ιδιαίτερα, μάλιστα, για μία περίοδο, όπου η ελεγκτική και κατασταλτική δραστηριότητα του κράτους ήταν αυξημένη και κάθε παραβατική ενέργεια αξίωνε ιδιαίτερης προσοχής και τόλμης. Οι καθιερωμένες πρακτικές δράσης επιτυγχάνονταν είτε «...δι' εξωτερικής και εσωτερικής ρήξεως...»²³, είτε «...δι' αναβάσεως επί της στέγης τούτου (παντοπωλείου), δι' αφαιρέσεως των κεράμων εις τας δυτικές γωνίας της στέγης αυτού...»²⁴, είτε ακόμη «...δι' αναβάσεως έξωθεν και δη εκ του εις ύψος ενός μέτρου ευρισκομένου παραθύρου...»²⁵.

Τα ανωτέρω δεδομένα δεν επιτρέπουν καμία αμφιβολία ότι ως στόχοι κλοπής εμφανίζονταν οι οικίες και τα εμπορικά κυρίως καταστήματα. Ωστόσο,

²⁰ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 283/12-6-1940 (αφορά κλοπή οικιακών ειδών στην Βούρμπιανη τον Φεβρουάριο του 1940) (Α.Π.Ι.).

²¹ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 373/15-9-1940 (αφορά κλοπή οικιακών ειδών στο Γρεβενήτι στις 17-8-1940) (Α.Π.Ι.). Επίσης παρουσιάζουν ενδιαφέρον, ως προς τα κλοπιμαία και οι ακόλουθοι δύο κατάλογοι: α) «...ένα σερβίτσιο μετά δύο υαλίνων ποτηριών... εξ αργυρά κοχλιάρια και 2 μικρά βάζα αργυρά, ένα τάπητα τοίχου, ένα τηλεσκόπιο, μίαν φωτογραφική μηχανή, ένα κελήμι κεντητό, εξ μαξιλάρια κεντητά μεταξωτά, 2 βελούδινα μαξιλάρια, τρία τραπεζομάντιλα, λινό κεντητό, ένα κοστούμι μάλλινο...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 407/17-4-1937 - αφορά κλοπή οικιακών ειδών από οικία στα Ιωάννινα το διάστημα 1-4 Απριλίου 1937), β) «...εν Καλπακίω μελισσοκομικήν εγκατάστασιν εν ιδιοκτήτω αγροκτήματι, υφίστατο... κλοπὰς διαφόρων πραγμάτων... ενός όπλου κρηνητικού, μίας κιλλόττας, ενός κλαδευτηρίου, ενός ωρολογίου επιτραπέζιου, παισίων τινών μελλιτοφόρων κηρυθρών, 15 οκ. ακανθωτού σύρματος εν περιτυλίξει...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 166/28-2-1938 - αφορά κλοπή οικιακών ειδών στους Κήπους και τον Ελαφότοπο τον Δεκέμβριο του 1937 και τον Ιανουάριο του 1938) (Α.Π.Ι.).

²² Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 488/30-10-1940 (αφορά υπεξαίρεση ελαστικών αυτοκινήτου στα Ιωάννινα) (Α.Π.Ι.).

²³ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 556/31-5-1938 (αφορά κλοπή χρημάτων στα Ιωάννινα στις 2-5-1938) (Α.Π.Ι.). Η διάρρηξη της θύρας αποτελούσε την πιο συνήθη μέθοδο κλοπής. Παραθέτουμε ακόμη δύο χαρακτηριστικά τεκμήρια: α) «...κατήγγειλεν ότι την νύκτα της 8ης - 9ης Σεπτεμβρίου 1940 ο κατηγορούμενος αδραδελφός της αφήρεσεν εκ της ενταίθα οικίας της, εις ην εισήλθε δια ρήξεως της θύρας αυτής και εντός αυτής υπάρχοντος κιβωτίου, χρηματικών ποσόν ανερχόμενον εις 8.000 δρχ...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 519/12-12-1940 - αφορά κλοπή χρημάτων στα Ιωάννινα την νύκτα 8-9 Σεπτεμβρίου 1940), β) «...187 οκάδας ελαίου εκ της Παραμυθιάς αποθήκης του, δι' εξωτερικής ρήξεως, ούσης της αποθήκης κτιρίου ακατοικήτου...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 322/30-6-1940 - αφορά κλοπή ελαίου στην Παραμυθιά από τον Οκτώβριο του 1939 έως τον Μάιο του 1940) (Α.Π.Ι.).

²⁴ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 455/21-10-1940 (αφορά κλοπή 2.700 δρχ στην Γκρέκα, την νύκτα 26-27 Αυγούστου 1940) (Α.Π.Ι.).

²⁵ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 47/7-2-1940 (αφορά κλοπή χρημάτων στο Χάνι Δελβινακίου, την νύκτα 28-29 Φεβρουαρίου 1939) (Α.Π.Ι.).

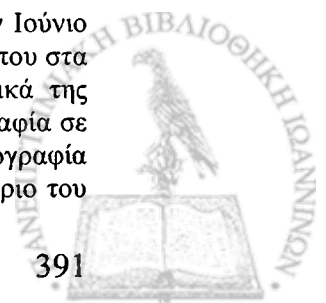
οφείλουμε να υπογραμμίσουμε ότι την συγκεκριμένη περίοδο παρατηρείται επίσης μία αυξητική τάση των παραβατικών δραστηριοτήτων σε βάρος χώρων λατρείας. Κάτι, που αφενός αποτελεί αποδεικτικό της οικονομικής ένδειας και των αντίστοιχων προβλημάτων. Στην περίπτωση μας, μάλιστα, δεν εντοπίσαμε μόνον αφαιρέσεις εκκλησιαστικών ειδών όπως «...εν φύλλον αργύρου δι' ου ήτο επενδεδυμένη η εικών της θεομήτορος, το κάλυμα της Αγίας Τραπέζης εκ λευκής οθόνης, το επ' αυτής ιερόν αντιμήνοιον, την ιερά λαβίδα μεταλήψεως και μίαν ζώνην ιερατικής στολής...»²⁶ αλλά και χρημάτων, όπως σε διάρρηξη στο Ιεροδιδασκαλείο της Βελλάς τον Νοέμβριο του 1939²⁷.

Αυτή ακριβώς η σθεναρή επικράτηση των παραβιάσεων σε βάρος περιουσιακών δικαιωμάτων είναι εύλογο, να αντιστοιχεί ανάλογα και στον χώρο των ληστειών. Βεβαίως, οι παρούσες μορφές ληστείας δεν ομοιάζουν με αυτές του παρελθόντος, ούτε ως προς τις μεθόδους τέλεσης και την ομαδικότητα ούτε ως προς το εύρος της λείας, ούτε, εν τέλει, ως προς την συχνότητα. Επίσης, ως προς τα γενεσιουργά αίτια, θα λέγαμε ότι, πλέον, είναι σαφής η ένταξη του φαινομένου στις σύγχρονες μορφές ποινικής παραβατικότητας. Όπως και τα διαθέσιμα τεκμήρια μας δεικνύουν, η ληστεία δεν διαθέτει κανένα από τα στοιχεία των αρχών του αιώνα και στηρίζεται σε χαρακτηριστικά, όπως η βιαιότητα και το τελικό οικονομικό όφελος²⁸. Αυτήν την άποψη στηρίζουμε, παραθέτοντας και το ακόλουθο συμβάν, το

²⁶ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 343/12-4-1938 (αφορά κλοπή εκκλησιαστικών ειδών στο Λίθινο Ζίτσας). Αντίστοιχα, παραθέτουμε και την περίπτωση κλοπιμαίων «...2 παλάσκας αργυράς, μία πιστόλαν αργυράν, εν κεμέρι αργυρούν γυναικείον, εν περιδέραιον αργυρούν...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 74/29-2-1940 - αφορά κλοπή εκκλησιαστικών ειδών από τον ναό Κοιμήσεως Θεοτόκου Γεωργάνων τον Φεβρουάριο του 1940) (Α.Π.Ι.).

²⁷ Σύμφωνα με το παραπεμπτικό βούλευμα «...εγένετο διάρρηξις εις την αποθήκην φρούτων του Αγροκτήματος του Ιεροδιδασκαλείου Ιεράς μονής Βελλάς, εκ του οποίου και εκ του συρταρίου της εν αυτώ υπάρχουσας Τραπέζης, δια ρήξεως του κλείθρου αυτού, αφηρέθη χρηματικών ποσόν δραχ. 10.000, εκ των οποίων αι 9.750 εις χαρτονομίσματα, αι δε υπόλοιποι εις κέρματα...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 56/22-2-1940 - αφορά κλοπή χρημάτων από το Ιεροδιδασκαλείο Βελλάς τον Οκτώβριο και Νοέμβριο 1939). Επίσης ανάλογο είναι το περιστατικό στο Κεράσοβο Κονίτσης κατά το οποίο «...ο εκ των διωκομένων... χρηματίσας επί τι χρονικόν διάστημα νεωκόρος του εν Κερασόβω Ιερού Ναού Κοίμησις της Θεοτόκου και απολυθείς από της θέσεώς του ταύτης τω 1934 λόγω καταχρήσεως χρηματικού ποσού, αναπροσελήφθη εις την αυτήν θέσιν, καθ' ο υιός του εφημερίου κατά Νοέμβριον του 1936. Έκτοτε και μέχρι του Δεκεμβρίου 1937 παρετηρήθη πάλιν υπό των ομοχωρίων του ότι ούτος έζη ανέργως και συνηλάσσετο κυρίως με κέρματα μικράς αξίας ήτοι τα αφιέμενα εις τον δίσκον της εκκλησίας η εις το παγκάριον δι' αφήν κηρίων υπό των εκκλησιαζομένων πράγμα. όπερ εκίνησε κατ' αυτού υποψίας επί κλοπή διαπραττομένη εις βάρος του Ναού. ...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 298/31-3-1938 - αφορά υπεξαίρεση στο Κεράσοβο) (Α.Π.Ι.).

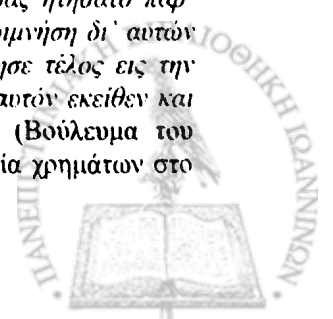
²⁸ Άλλωστε στην οικονομική κερδοσκοπία, κατεξοχήν, στοχεύει και η πληθώρα των περιπτώσεων απάτης και πλαστογραφίας: παραπεμπτικά Βουλεύματα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων για το αδίκημα της πλαστογραφίας υπ' αριθμ. 654/30-6-1938 (αφορά πλαστογραφία ιδιωτικού εγγράφου στα Ιωάννινα τον Σεπτέμβριο του 1936), υπ' αριθμ. 31/10-1-1938 (αφορά πλαστογραφία σε αποδεικτικό του Δημοτικού Σχολείου Ελαταριάς το διάστημα 17-8 έως 11-10-1937), υπ' αριθμ. 642/30-6-1938 (αφορά πλαστογραφία ιδιωτικού εγγράφου στην Μικρά Γοτίστα τον Οκτώβριο του 1937), υπ' αριθμ. 878/30-9-1938 (αφορά πλαστογραφία σε πρακτικά συνεδριάσεων της Κοινότητας Βατατάδων από τον Οκτώβριο έως τον Δεκέμβριο του 1937), υπ' αριθμ. 502/31-8-1939 (αφορά πλαστογραφία χρηματικών ενταλμάτων στην Κόνιτσα και τον Πωγωνίσκο τον Ιούνιο του 1937), υπ' αριθμ. 824/31-12-1939 (αφορά πλαστογραφία σε πιστοποιητικό κυριότητας ίππου στα Ιωάννινα στις 2-6-1937), υπ' αριθμ. 89/29-2-1940 (αφορά πλαστογραφία σε πιστοποιητικά της Κοινότητας Γαρδικίου τον Νοέμβριο του 1937), υπ' αριθμ. 707/31-7-1937 (αφορά πλαστογραφία σε δικαστικά έγγραφα στην Λαψίστα στις 18-3-1937), υπ' αριθμ. 709/31-7-1937 (αφορά πλαστογραφία ιδιωτικού εγγράφου στα Ιωάννινα το διάστημα από τον Αύγουστο του 1935 έως τον Ιανουάριο του

οποίο αφορά ληστεία χρημάτων στην «Βρωμόβρυση» Ραβενίων, τον Αύγουστο του 1938. Σύμφωνα με το παραπεμπτικό βούλευμα «...ο εκ Κορύτιανης 20ετής κηροπλάστης Θ... επιστρέφων εκ Πατρών ένθα αφ' ικανού χρόνου εργάζεται απεβιβάσθη του λεωφορείου Πρεβέζης - Ιωαννίνων εν θέσει «Ροβίλιαστο» την 15 Αυγούστου περί ώραν 3 πρωϊνήν και συνεχίζων περαιτέρω την πορεία του συνηντήθη μετά του διωκομένου Λ... εκ Λαγάτορος, μεθ' ού και συνάψας γνωριμίαν συνοδοιπόρησεν επί τι διάστημα. Ότε όμως είχαν φθάσει εν θέσει «Βρωμόβρυσι» ένθα διχάζεται η οδός, τότε ο διωκόμενος εξαγαγών και προτείνας το όπερ μεθ' εαυτού άνευ αδείας κατοχής ή οπλοφορίας έφερε πιστόλιον αγνώστου συστήματος, κατά του Μ... ηνάγκασε τούτον να τω παραδώση το πορτοφόλιον του περιέχον δρχ 500...»²⁹. Είναι ευδιάκριτο, λοιπόν, ότι αντικατοπτρίζεται έμμεσα μία κοινωνική σύγχυση, η οποία απορρέει κυρίως από τα οικονομικά προβλήματα της περιόδου

1937), υπ' αριθμ. 356/13-4-1938 (αφορά πλαστογραφία σε βεβαίωση του Αγροτικού Συνεταιρισμού Βέλλιανης στις 13-10-1937), υπ' αριθμ. 519/13-9-1939 (αφορά πλαστογραφία σε έγγραφο της Αγροτικής Τραπεζής στα Ιωάννινα), υπ' αριθμ. 643/30-6-1938 (αφορά πλαστογραφία σε μητρώο οπλιτών στα Ιωάννινα στις 3-3-1938), υπ' αριθμ. 768/18-8-1938 (αφορά πλαστογραφία ιδιωτικού εγγράφου στο Στρούνι και στα Ιωάννινα τον Απρίλιο του 1938), υπ' αριθμ. 969/31-10-1938 (αφορά πλαστογραφία δικαστικών εγγράφων στα Ιωάννινα στις 27-5-1938), υπ' αριθμ. 38/31-1-1940 (αφορά πλαστογραφία ιδιωτικού εγγράφου στα Μάρμαρα στις 20-8-1938), υπ' αριθμ. 155/31-3-1940 (αφορά πλαστογραφία εγγράφου στα Ιωάννινα και στην Μελιά τον Οκτώβριο του 1938), υπ' αριθμ. 557/30-9-1939 (αφορά πλαστογραφία ληξιαρχικών εγγράφων στην Ελαταριά στις 30-1-1939), υπ' αριθμ. 734/31-11-1939 (αφορά πλαστογραφία σε μαρτυρικό στο Μέτσοβο στις 22-7-1939), υπ' αριθμ. 160/31-3-1940 (αφορά πλαστογραφία ιδιωτικού εγγράφου στα Ιωάννινα τον Σεπτέμβριο του 1939), υπ' αριθμ. 365/9-8-1940 (αφορά πλαστογραφία ιδιωτικού εγγράφου στην Ζίτσα τον Ιούλιο του 1939), υπ' αριθμ. 470/25-10-1940 (αφορά πλαστογραφία δημοσίων εγγράφων από χωροφύλακα στο Δελβινάκι από τον Ιούνιο του 1939 έως τον Απρίλιο του 1940), υπ' αριθμ. 166/31-3-1940 (αφορά πλαστογραφία ιδιωτικού εγγράφου στα Ιωάννινα στις 31-1-1940) και υπ' αριθμ. 344/22-7-1940 (αφορά πλαστογραφία ιδιωτικού εγγράφου στα Ιωάννινα στις 27-3-1940). Παραπεμπτικά Βουλευμάτα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων για το αδίκημα της απάτης υπ' αριθμ. 952/31-10-1937 (αφορά απάτη σε συνταγές φαρμάκων από ιατρό στην Παραμυθιά τον Απρίλιο του 1937), υπ' αριθμ. 594/25-10-1939 (αφορά απάτη στα Ιωάννινα τον Ιανουάριο του 1939), υπ' αριθμ. 714/30-11-1939 (αφορά απάτη στο εκκλησιαστικό ταμείο Λεπτοκαρυάς στις 31-1-1939), υπ' αριθμ. 150/31-3-1940 (αφορά απάτη κατά την πώληση φασολιών στα Ιωάννινα τον Ιανουάριο και τον Μάρτιο του 1940), υπ' αριθμ. 240/25-5-1940 (αφορά απάτη σε δρομολόγια φορτηγών στα Ιωάννινα και στα Δολιανά στις 20-1-1940).

²⁹ Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 824/20-9-1938 (Α.Π.Ι.). Στην ίδια κατεύθυνση παραθέτουμε και άλλα δύο χωρία από παραπεμπτικά βουλευμάτα: α) «...Κατά του ανυπόπτου παθόντος δια ζύλου, χειρών, και οδόντων μετά πρωτοφανούς αγριότητας. Εις την επίθεσιν αντέτεινεν αρχικώς δια παρακλήσεων προς τον βιαιοπραγούντα γαμβρόν του «ησύχασε πλέον... είναι κρίμα... τι σου φταίει ο άνθρωπος ο Κ... Ότε όμως εν συνεχεία και μετά την εξουθένωσιν του παθόντος ο... ήρξατο απογυμνών τούτον βιαίως από των ενδυμάτων και ερευνών τα θυλάκιά του, τότε ο Κ... εξερχόμενος της ουδετερότητας απέσπασε το ωρολόγιον του παθόντος και παρώτρυνε τούτον «που έχεις το πορτοφόλι σου; δωσ' το να ξεμπερδέουμε». Ακολούθως αφού εξέδυσαν το χιτώνιον, τα υποδήματα, τον πύλον του παθόντος, έσχισαν το υποκάμισον του και αφήρεσεν το ωρολόγιον, τα όσα είχε μεθ' εαυτού χρήματα κλπ., αντικείμενα, έδεσαν τας χείρας αυτού δια σύρματος, όντα δε αιμόφυρτον ετών πολλαπλών τραυμάτων και εις αξιοθρήνητον κατάστασιν αφήκαν αυτόν ν' απέλθη...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 33/10-1-1938 - αφορά ληστεία χρημάτων και ειδών ένδυσης στους Αμπελόκηπους Ιωαννίνων στις 28-9-1937) και β) «...εισηλθεν εις την οικίαν του ομοχωρίου του..., κατοίκου Μετσόβου και υπό την απειλήν μαχαίρας ητήσατο πω' αυτού όπως του παραδώση χρηματικών ποσόν, ως είχε εν αυτόν υποσχεθή και μεριμνήση δι' αυτόν των χρημάτων ίνα εξέρη εργασία. Κατ' αρχάς ο παθών ηρνήθη, πλην υπεχώρησε τέλος εις την αξίωσιν του δράστου και έδωκεν εις αυτόν χρηματικόν τι ποσόν, ν' απομακρύνη αυτόν εκείθεν και αποφύγη πάντα κίνδυνον κακοποιήσεως του εκ μέρος του κατηγορουμένου...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 394/10-4-1937 (αφορά ληστεία χρημάτων στο Μέτσοβο στις 20-3-1937), (Α.Π.Ι.).

και κατ' επέκταση της επικρατούσης αίσθησης ανασφάλειας. Κάτι, που αναδεικνύει, εκτός των άλλων, και τις δυσκολίες του παραδοσιακού κόσμου να αποδεχθεί ή εν τέλει να ενταχθεί στους κοινωνικούς μετασχηματισμούς, που συντελέστηκαν μετά την ένταξη της Ηπείρου στο ελληνικό κράτος.

Στην ίδια λογική, εντοπίσαμε και μερικά δημοσιεύματα εφημερίδων, τα οποία αναδεικνύουν συμπεριφορές, οι οποίες στηρίζονται ακριβώς σε αυτές τις οικονομικές αντιξοότητες. Φυσικά, ο τύπος αναπτύσσει την αρθρογραφία του, με βάση την προπαγανδιστική τακτική του, προς όφελος του καθεστώτος. Ωστόσο, παρά τους σκοπούς του για την επιβολή μιας ευημερούσας αντίληψης για το κοινωνικό σύνολο και ενός κλίματος ελέγχου, καθίσταται εφικτό να αντιληφθούμε την έξαρση κοινωνικών και παραβατικών φαινομένων. Η διαπραγμάτευση από τις εφημερίδες θεμάτων σχετικών με φαινόμενα, όπως η χαρτοπαιξία, η τοκογλυφία και η αρχαιοκαπηλία, δεικνύουν την παρουσία προβλημάτων κατά την καθημερινότητα. Είναι χαρακτηριστική η έκκληση του «Ηπειρωτικού Αγώνα» για ενδυνάμωση των ποινικών μέτρων κατά της αρχαιοκαπηλίας καθώς: «...η απλή σύλληψις και η παραπομπή εις τον εισαγγελέα με συνέπειαν την απλήν επίσης τιμωρίαν, δεν είναι ως μέχρι τούδε απεδείχθη επαρκής δια τον συνετισμόν όλων εκείνων οι οποίοι ασκούσι αρχαιοκαπηλίαν...»³⁰. Αντίστοιχα, προβληματισμός επικρατεί και για την συνήθεια της χαρτοπαιξίας, ιδίως στον αγροτικό χώρο, την οποία η παρούσα κυβέρνηση, κατά το δημοσίευμα, επιδιώκει να περιορίσει. Ειδικότερα, ο συντάκτης χαρακτηρίζει το φαινόμενο ως κοινωνική πληγή και υπογραμμίζει ότι «... το ζήτημα του χαρτοπαιγνίου το απασχολήσαν λόγω της σοβαρότητός του εσχάτως την παρούσαν Κυβέρνησιν, επροξένησαν εις πάντας χαρακτηριστικήν ανακούφισιν και ευχαρίστησιν, ενώ εξ' αντιθέτου επίκρανεν ολίγον τους εκ τούτου βιούντας... Πληγήν, η οποία σαπίζει, ατυχώς, την οικογένειαν και κοινωνίαν εις το υλικόν αλλά και εις το κυριότερον μέρος της το ηθικόν...»³¹. Βεβαίως, διαφαίνεται με σαφήνεια, και εδώ, η δεδομένη για την περίοδο υπεροχή των ζητημάτων ηθικής, η οποία επισκιάζει κάθε άλλη αξία. Πέραν, όμως αυτού, οι προθέσεις των Αρχών για το ζήτημα σε συνδυασμό με την επιδίωξη της πειθάρχησης του κοινωνικού βίου αντικατοπτρίζονται ανάγλυφα με την απόφαση της Γενικής Διοίκησης Ηπείρου, η οποία «...απηγόρευσε προσωρινώς το άνοιγμα των Καφενείων και ποτοπωλείων των χωρίων, καθ' όλας τας ώρας της ημέρας πλην της 6ης μέχρι 10ης εσπερινής ώρας. Θα επιτρέπεται το άνοιγμα καθ' όλην την ημέραν μόνον τας Κυριακάς και εξαιρετέας. Και τούτο ίνα μη οι γεωργοί διημερεύουν χαρτοπαίζοντες εις τα καφενεία κατά την περίοδον της ανθίσεως και σποράς»³².

Παράλληλα, ο αριθμός των κρουσμάτων τοκογλυφίας ήταν μεγάλος, αν και μικρός αριθμός σχετικών υποθέσεων κατέληγε στην δικαιοσύνη. Η διατήρηση του φαινομένου, όπως εμφανίζεται μέσα από το ακόλουθο κατατοπιστικό άρθρο της εφημερίδας «Θεσπρωτικό Βήμα», πήγαζε κυρίως από τις βιοτικές ανάγκες και την ακολουθούμενη οικονομική και αγροτική πολιτική του κράτους σε σχέση με το μονοπώλιο και ευρύτερα το εμπόριο. Η πώληση του ελαίου και το αντίστοιχο

³⁰ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 1/6/1939, Αρ. 3.633.

³¹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 13/8/1936, Αρ. 2.859. Ανάλογο συμβάν έλαβε χώρα και στην Λέσχη Επιστημόνων Ιωαννίνων, όταν συνελήφθησαν από τον διοικητή Χωροφυλακής Ιωαννίνων 5 άτομα για παράνομη χαρτοπαιξία, τα οποία όμως αθωώθησαν από το αυτόφορο Πλημμελειοδικείο (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 9/9/1939, Αρ. 3.718).

³² Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 6/10/1939, Αρ. 3.741

λαθρεμπόριο³³, για παράδειγμα, αποτέλεσε ικανή αιτία για την έξαρση της τοκογλυφίας στην αγροτική ενδοχώρα της Θεσπρωτίας. Το σχετικό δημοσίευμα είναι αποκαλυπτικό: «*Η ΤΟΚΟΓΛΥΦΙΑ. Δικαιολογούμεν απολύτως τας προβλέψεις των παραγωγών περί υποτιμήσεως του ελαίου. Η Θεσπρωτία λόγω των γνωστών βιωτικών συνθηκών και της πλημμελούς συγκοινωνίας αείποτε υφίστατο και υφίσταται και σήμερον ακόμη μίαν απερίγραπτον εκμετάλλευσιν. Η προπώλησις όλων γενικώς των προϊόντων είναι η γάγγραινα η οποία ούτε επέτρεψεν, ούτε θα επιτρέψη να βελτιωθούν αι βιωτικά συνθήκαι. Τι να την κάμω την υπερτίμησιν του ελαίου - μας έλεγεν προ ημερών παραγωγός - αφού εγώ προεπώλησα 1000 οκάδας έλαιον προς 21 δρ. την οκάν; Και είχε δίκαιον. Χθες ότε η ανάγκη τον επέζεν, χθες ότε δεν είχεν εκθλίψει το έλαιον ακόμη, ουδείς προσεφέρετο να τον ενισχύση οικονομικώς εκτός από τους εξ επαγγέλματος τοκογλύφους οι οποίοι τας περιστάσεις αυτάς φροντίζουν να επωφεληθώσιν ίνα προαγωράσωσιν τα προϊόντα, έλαιον, αραβόσιτον, όρυζαν κτλ. Αλλά προς θεού! Δεν υπάρχει εις την Θεσπρωτίαν ουδένα κοινωφελές ίδρυμα να παρακολουθή την από πάσης απόψεως θλιβεράν αυτήν κατάστασιν. Αλλά εάν το ενδιαφέρον των εντεταλμένων ιδρυμάτων δεν εκδηλούται ας εκδηλωθή το ενδιαφέρον του κ. Εισαγγελέως όπερ αρκεί δια να σταματήση το κακόν»³⁴.*

Αν όμως στην αγροτική ενδοχώρα η εκμετάλλευση του ελαιολάδου μπορούσε να αποτελεί αιτία για την ανάπτυξη κάποιας μορφής παραβατικότητας, αντιλαμβανόμεστε τα μεγέθη των αντίστοιχων συμβάντων, τα οποία αφορούσαν την λαθραία εμπορική δραστηριότητα του καπνού. Πράγματι, η έξαρση αυτής της δραστηριότητας και πολύ περισσότερο η αυξημένη ελεγκτική πρακτική των Αρχών, απέναντι στην παράνομη κατοχή καπνού, συνδέεται σημαντικά με την ευρύτερη κρίση της οικονομίας κυρίως στον αγροτικό χώρο, καθ' όλη την διάρκεια του Μεσοπολέμου³⁵. Η υψηλή παραγωγή του καπνού σε συνδυασμό με τους αυξανόμενους περιορισμούς στην διάθεσή του³⁶, ιδίως στο εξωτερικό, συντέλεσε στην συμπίεση των τιμών του προϊόντος, στην ελάττωση του εισοδήματος των καπνοπαραγωγών και, εν τέλει, στην αναπόφευκτη αύξηση της λαθρεμπορίας.

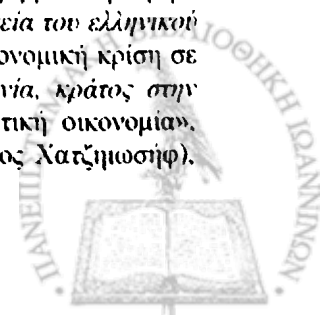
Η μεταξική πολιτική στον συγκεκριμένο τομέα χαρακτηρίστηκε από μία ελεγκτική διάθεση, η οποία αποσκοπούσε στον περιορισμό της καλλιέργειας του

³³ Εντοπίσαμε τις ακόλουθες καταδικαστικές αποφάσεις για λαθρεμπόριο ελαίου από το Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων: υπ' αριθμ. 1348/20-9-1938, 1349/20-9-1938, 1347/20-9-1938, 1350/20-9-1938 (Α.Π.Ι.).

³⁴ Εφημερίδα ΘΕΣΠΡΩΤΙΚΟ ΒΗΜΑ της 26/1/1938, Αρ. 103

³⁵ Αναλυτικά για την καλλιέργεια του καπνού στην Ήπειρο, την μονοπωλιακή πολιτική και τις δυσκολίες στην διάθεση αυτού βλ. το κεφάλαιο ΙΙΙΙβ «*Η παραβίαση των περιουσιακών δικαιωμάτων: η οικονομική κρίση*». Ωστόσο για την οικονομική κρίση κυρίως στον αγροτικό χώρο βλ. ενδεικτικά: Mark Mazower, *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του μεσοπολέμου*, (μτφ. Σπύρος Μαρκέτος), Αθήνα 2002, σσ. 66 - 77, 86, 159 - 193, Κώστας Κωστής, *Αγροτική οικονομία και Γεωργική Τράπεζα. Όψεις της ελληνικής οικονομίας στο Μεσοπόλεμο (1919 - 1928)*, Αθήνα 1987, σσ. 31 - 59, 83, 108 - 109, 137 - 138, Χρήστος Χατζηωσήφ, *Η γηραιά σελήνη, η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία 1830 - 1940*, Αθήνα 1993, σσ. 303 - 308 και Κώστας Κόμης, *Νησιωτικά. Πληθυσμιακές μετακινήσεις, δημογραφικές ανακατατάξεις και οικονομικές διαμορφώσεις. Από την οθωμανική περίοδο στον 20ό αιώνα*, Ιωάννινα 2004, σσ. 88 - 89.

³⁶ Είναι ενδεικτικό ότι το 1936 η παραγωγή του καπνού έφθασε στο ρεκόρ των 80.969 τόνων, ενώ μόλις οι 39.954 τόνοι από αυτούς εξήχθησαν στο εξωτερικό, κυρίως στην γερμανική αγορά (Δημήτρης Κιτσικής, *Η Ελλάς της 4ης Αυγούστου και αι Μεγάλοι Δυνάμεις. Τα αρχεία του ελληνικού υπουργείου Εξωτερικών 1936 - 1941*, Αθήνα 1974, σ. 51). Γενικότερα, για την οικονομική κρίση σε σχέση με τον καπνό βλ. Θεόδωρος Διον. Σακελλαρόπουλος, *Οικονομία, κοινωνία, κράτος στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου*, Αθήνα 1991, σ. 40, Σωκράτης Δ. Πετμεζάς, «*Αγροτική οικονομία*», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Ο Μεσοπόλεμος 1922 - 1940* (επιμ. Χρήστος Χατζηωσήφ), Αθήνα 2002, σσ. 219 - 222.

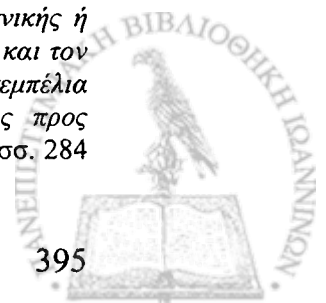

καπνού³⁷. Η έντονη κρατική παρέμβαση επιτεύχθηκε με μία σειρά Αναγκαστικών Νόμων, οι οποίοι προσδιόριζαν την κυβερνητική πολιτική και αφορούσαν την έκταση της καλλιέργειας έως ακόμη και τον τρόπο της συσκευασίας του καπνού και των παραγώγων του. Είναι χαρακτηριστικό των προθέσεων της δικτατορικής νομοθεσίας ότι καθ' όλη την μεταξική περίοδο θεσπίστηκε ένας μεγάλος αριθμός σχετικών νόμων³⁸. Πάντως, εν προκειμένω, εμμένουμε στους Αναγκαστικούς Νόμους 981/2-12-1937 «Περί ρυθμίσεως της καλλιέργειας του καπνού κατά το 1938», σύμφωνα με τον οποίο καθιερώθηκε η απαγόρευση της καλλιέργειας του καπνού χωρίς προηγούμενη άδεια και 523/4-3-1937 «Περί ρυθμίσεως της καλλιέργειας καπνού»³⁹. Επί του τελευταίου, μάλιστα, και σύμφωνα με τα δεδομένα της λογοκριτικής διαδικασίας της εποχής, αναπτύσσεται ένας προβληματισμός σε άρθρο της εφημερίδας των Ιωαννίνων «Ηπειρος». Σε αυτόν, αν και επιδοκιμάζεται η θέσπιση του νομοθετήματος, περιτέχνως, διαφαίνονται οι θιγόμενες παράμετροι, στις οποίες μπορούμε να αποδώσουμε την έξαρση της λαθρεμπορίας. Συγκεκριμένα, μεταγράφουμε από το δημοσίευμα: «Ο Αναγκαστικός Νόμος περί ρυθμίσεως της καλλιέργειας του καπνού υπέρ του οποίου και ημείς εσυνηγορήσαμεν εν τη πεποιθήσει ότι το μέτρον δύναται υπό τας σημερινάς καπνικάς συνθήκας να εξυπηρετήση την καπνοπαραγωγὴν ἔτυχε της γενικής επιδοκιμασίας. Αλλ' ὅπως κάθε περιοριστικὸν μέτρον, ἢτο φυσικὸν και ο Νόμος οὗτος να θίξη ωρισμένα συμφέροντα, τα οποία ορθώτατα ο νομοθέτης δεν ἔλαβεν υπόψει του εν τη ασκήσει της ἀπέναντι του καπνού πολιτικής του ρυθμίσεως ἐπὶ τη βάσει πραγματικῶν δεδομένων. Ο νομοθέτης ἢτο υποχρεωμένος αποφασίζων τον περιορισμὸν της καπνοκαλλιέργειας να θέσῃ μίαν γενικὴν ἀρχήν, μολονότι δεν ἠγνόει ὅτι ἢτο ἐνδεχόμενον να ευρεθὸν ωρισμένοι παραγωγὸί μη καλλιεργήσαντες κατά το ἔτος 1935, δια λόγους ανεξαρτήτους της θελήσεώς των. Αλλ' εἰάν ἐτίθεντο εἰς τον νόμον ἐξαιρέσεις, ας φαίνεται ὅτι θέλουν τινές των παραγωγῶν, οι οποίοι μας ἔγραψαν σχετικῶς ἐξηγούντες τους λόγους δι' ους δεν ἐκαλλιέργησαν κατά το 1935, θα ανετρέπετο η βάση του νομοθετήματος και το παρεχόμενον ευεργετικὸν μέτρον. Χάριν του συνόλου των παραγωγῶν θα ἢτο δῶρον ἄδωρον. Δεν πρέπει ἄλλωστε να ξεχνούμε ὅτι ο περιορισμὸς της καλλιέργειας

³⁷ Ἰπποκράτης Ι. Μυλωνάς, *Η ελληνική νομοθεσία ουσιαστικού ποινικού δικαίου κατά το διάστημα 1936 - 1940*, ὁ. π., σ. 375.

³⁸ Αναφέρουμε τους Α. Ν. 176/24-9-1936, 523/4-3-1937 «Περί ρυθμίσεως της καλλιέργειας καπνού», 530/5-3-1937 «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως των περί παραγωγικοῦ σιγαροχάρτου ἰσχυουσῶν διατάξεων», 706/20-5-1937 «Περί τροποποιήσεως του Α. Ν. 523/1937...», 981/2-12-1937 «περί ρυθμίσεως της καλλιέργειας του καπνού κατά το 1938», 1193/18-4-1938 «Περί υποχρεωτικής χωρικής συσκευασίας του καπνού», 1520/17-12-1938 «Περί κατοχυρώσεως των εγχωρίων ποικιλιῶν καπνού», 1575/18-1-1939 «περί ρυθμίσεως της καλλιέργειας του καπνού κατά το 1939», 2072/11-11-1939 «Περί ρυθμίσεως της καλλιέργειας του καπνού κατά το 1940» (Ἰπποκράτης Ι. Μυλωνάς, ὁ. π., σσ. 90 - 94). Επίσης βλ. σχετικά Υφυπουργεῖον Τύπου και Τουρισμοῦ, *Τέσσαρα Χρόνια διακυβερνήσεως Ι. Μεταξά 4 Αυγούστου 1936 - 4 Αυγούστου 1940*, τ. 3, σ. 75.

³⁹ Σύμφωνα με τον Α. Ν. 523/1937 «Ἄρθρον 1 - 1 Κατά το ἔτος 1937, ουδεὶς δύναται να καλλιεργήσῃ καπνὸν ἐπὶ ἐκτάσεως μεγαλειτέρας της παρ' αὐτοῦ κατά το ἔτος 1935 δηλωθείσης προς καλλιέργειαν τοιαύτης -2. Εἰς τους κατά το 1936 το πρώτον καλλιεργήσαντας νέους καπνοκαλλιεργητάς ἐπιτρέπεται η καλλιέργεια καπνού ἐπὶ ἐκτάσεως οὐχὶ μεγαλειτέρας του ἡμίσεως της παρ' αὐτῶν κατά το ἔτος τούτο δηλωθείσης... Ἄρθρον 2. - Οι κατά παράβασιν των ἀνωτέρω καλλιεργούντες καπνὸν τιμωροῦνται δια χρηματικῆς ποινῆς δραχμῶν χιλίων ἕως τριῶν χιλιάδων (1000 - 3000) κατά καλλιεργηθέν στρέμμα, ἐπιβαλλομένης ὑπὸ του ἀρμοδίου Δικαστηρίου Πλημμελειοδικῶν τη ἐγκλήσει της οικίας καπνικῆς ἢ γεωργικῆς ἀρχῆς. Ἄρθρον 3 - 1. Εἰς τους Νομούς της περιφερείας Ἠπείρου, τον Νόμον Ἄρτης και τον Νομὸν Αἰτωλοακαρνανίας ουδεὶς δύναται κατά το 1937 να καλλιεργήσῃ καπνὰ ποικιλίας Τσεμπέλια ἐπὶ ἐκτάσεως μεγαλειτέρας της παρ' αὐτοῦ διὰ Τσεμπελίων κατά το 1932 δηλωθείσης προς καλλιέργειαν...» (Κωνστ. Σιφναῖος, *Πανδέκται Νέων Νόμων και Διαταγμάτων*, Ἀθήναι 1937, σσ. 284 - 286).

είναι μέτρον το οποίον αποβλέπει εις το να εξισορροπήση την προσφοράν προς τας ανάγκας της ζητήσεως ίνα μη αποτραπή ο οικονομικός ούτος νόμος απαραίτητος δια την εύρυθμον λειτουργίαν της παραγωγής.»⁴⁰ Περισσότερο, όμως, κατατοπιστικό σε σχέση με την επιλογή της λαθρεμπορίας είναι έτερο δημοσίευμα της ίδιας εφημερίδας. Σε αυτό παρουσιάζεται, έμμεσα, μία αχνή αιτιολόγηση της παράνομης κατοχής και διακίνησης του καπνού. Κοντολογίς, αν και είναι εμφανής μία αναπόφευκτη διάθεση υποστήριξης της νομοθεσίας, εν τούτοις κατανοούμε το πλαίσιο της λαθρεμπορικής διαδικασίας, το οποίο στηρίζεται στην μη διάθεση των προϊόντων. Συγκεκριμένα, αναφέρεται στην εφημερίδα: «...εκ του τελευταίου φύλλου της «Εφημερίδας του Καπνού» παραλαμβάνομεν τα κάτωθι σχετικώς με την μικροκαλλιέργειαν καπνού εν Ηπειρώ. Εις διάφορα μικροχώρια της Ηπείρου απομεμακρυσμένα τελείως των κέντρων φορολογίας καπνού καλλιεργείται εις τα εν λόγω χωρία ανερχόμενος συνολικώς κατά μέσον όρον εις 1-1.500.000 οκ. ουδέποτε μέχρι τούδε επωλήθη εις το εμπόριον κατά φυσικήν δε συνέπειαν θα διατίθεται λαθρεμπορικώς. Οι παραγωγοί, οι οποίοι καλλιεργούν τα εδάφη των χωρίων αυτών δηλώνουν κατ' έτος, κατά την επικρατήσασαν από πολλών ετών τακτικήν των εν συνόλω 5-10 χιλ. οκάδας καπνού, τα οποία και καίουν ως άχρηστα κάθε Αύγουστον, το υπόλοιπον δε της παραγωγής του, το οποίον είναι εμπορεύσιμον το διαθέτουν λαθρεμπορικώς. Την τακτικήν αυτήν των ανωτέρω χωρίων ενομίσαμεν ότι είχομεν υποχρέωσιν να την θέσωμεν υπ' όψιν των αρμοδίων, διότι και το δημόσιον ζημιώνει και αντιτίθενται απολύτως εις την καθιερωθείσαν πολιτικήν όσον αφορά την καπνοκαλλιέργειαν, θέλομεν δε να ελπίζωμεν ότι θα ληφθή εγκαίρως πρόνοια όπως και εφέτος επαναληφθή το ίδιον άτοπον»⁴¹.

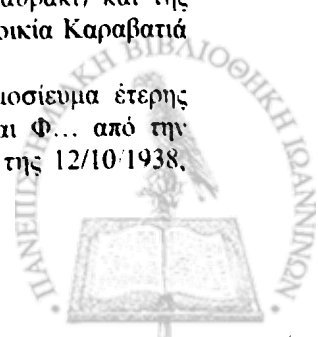
Επικεντρώνοντας τώρα το ενδιαφέρον μας στην κατασταλτική δράση κατά των λαθρεμπόρων, ως απόρροια και της ανωτέρω νομοθετικής πρωτοβουλίας, διαπιστώνουμε άμεσα την αποφασιστική βούληση του κρατικού μηχανισμού για την επιβολή της νομοθεσίας. Μία πρώτη αντίληψη για την επικρατούσα ποινική πραγματικότητα λαμβάνουμε από τις ίδιες τις εφημερίδες. Αυτές, υπό το βάρος, βέβαια, της προπαγανδιστικής διαδικασίας και του πνεύματος της εποχής, επιμένουν στην ανάδειξη των επιτυχιών εξιχνίασης των παρανομώντων, συμβάλλοντας, έτσι, στην επιθυμητή καλλιέργεια ως ιδανικού μίας ατμόσφαιρας πειθαρχούμενης ελευθερίας. Δημοσιεύματα του ύφους «...υπό περιπωλούντων οργάνων Αγροφυλακής Α' Αγρονομείου Ιωαννίνων συνελήφθη την 1η μεταμεσονύκτιου χθες ο εκ Μικράς Γοτίστας Α... μεταφέρων 51/2 οκάδας λαθραίου καπνού...»⁴² ή «...συνελήφθη κατόπιν σφοδράς εμπλοκής εις τας όχθας του ποταμού Καλαμά ο διάσημος λαθρέμπορος Τ... των αστυνομικών οργάνων...ο ειρημένος έφερε εντός σάκκου μεγάλην ποσότητα σιγαρόχαρτου μάρκας λέοντος το οποίον και κατεσχέθη...»⁴³ αποδεικνύουν την τακτική των Αρχών για άμεσο περιορισμό του φαινομένου. Τα δικαστικά τεκμήρια, άλλωστε, επιβεβαιώνουν ακριβώς αυτήν την πρόθεση, καθώς εντοπίστηκε ένας υψηλός αριθμός σχετικών εκδικάσεων που

⁴⁰ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 27/4/1937, Αρ. 8400/300

⁴¹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 19/3/1937, Αρ. 8400/274.

⁴² Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 25/3/1939, Αρ. 3.577. Αντίστοιχα δημοσιεύματα από την ίδια εφημερίδα της 6/4/1939, Αρ. 3.587 (αφορά σύλληψη λαθρεμπόρου στο Σταυράκι) και της 9/8/1939, Αρ. 3.699 (αφορά σύλληψη του εκ Σέλιανης Παραμυθιάς Χ... στην συνοικία Καραβατιά διότι έφερε σε σάκο επτά οκάδες λαθραίου καπνού).

⁴³ Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 10/5/1937, Αρ. 528/329. Στο ίδιο πλαίσιο και δημοσίευμα έτερης εφημερίδας σχετικό με σύλληψη κατόπιν ενέδρας και καταδιώξεως των Χ... και Φ... από την Μαζαρακιά, διότι μετέφεραν 22 οκάδες λαθραίου καπνού (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 12/10/1938, Αρ. 8400/716).

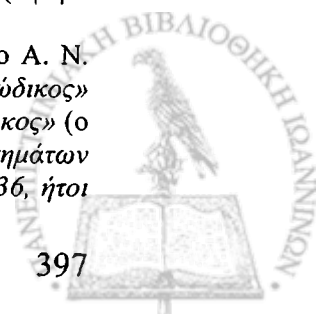

κατέληξαν σε καταδίκη για τους λαθρέμπορους⁴⁴. Αν, μάλιστα, αναλογιστούμε και το υψηλό μέγεθος των απαλλακτικών αποφάσεων αλλά και των βουλευμάτων διαπιστώνουμε ότι η περιστολή της λαθρεμπορίας καπνού αποτέλεσε για την μεταξική κυβέρνηση προτεραιότητα, όσον αφορά τα ποινικά δεδομένα.

Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσουμε και την πρωτοφανή σε ένταση εμμονή της δικτατορικής κυβέρνησης στον αγορανομικό έλεγχο σε σχέση με το εμπόριο καθώς και στην υγειονομική επιθεώρηση των καταστημάτων. Η θέσπιση διαδοχικών Αγορανομικών Κωδίκων, αμέσως μετά την ανάληψη της διακυβέρνησης, αποτέλεσε κεντρική προτεραιότητα της νομοθετικής διαδικασίας, ενώ η διεύρυνση του αξιοπίου, παρατηρήθηκε στην λογική των αγορανομικών διατάξεων⁴⁵.

⁴⁴ Αποφάσεις καταδικαστικές για παραβάσεις Κώδικος φορολογίας καπνού στην πόλη και την αγροτική ενδοχώρα του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων: υπ' αριθμ. 1224/25-5-1937, 81/18-1-1938, 1313/23-8-1938, 1368/30-9-1939, 1612/28-10-1939, 266/7-2-1939, 162/29-1-1939, 2338/10-11-1936, 2724/8-12-1934, 2757/12-12-1936, 2261/3-11-1936, 2803/15-12-1936, 309/6-2-1936, 332/6-2-1937, 489/27-2-1937, 1821/9-10-1937, 1529/17-7-1937, 531/2-3-1937, 1325/5-6-1937, 1357/5-6-1937, 1362/5-6-1937, 1501/26-6-1937, 1787/5-10-1937, 2098/16-11-1937, 1409/27-9-1938, 1202/22-5-1937, 1/11-1-1938, 13/11-1-1938, 285/17-2-1938, 100/22-1-1938, 390/12-3-1938, 1207/26-8-1939, 952/4-6-1938, 1423/27-9-1938, 1151/28-6-1938, 1721/1-11-1938, 1416/27-9-1938, 1009/11-6-1938, 1693/29-10-1938, 1583/18-10-1938, 677/13-5-1939, 1982/9-12-1939, 1380/24-9-1938, 1507/14-10-1939, 1511/14-10-1939, 1508/14-9-1939, 1530/14-10-1939, 1531/14-10-1939, 1505/14-10-1939, 1506/14-10-1939, 1529/14-10-1939, 1791/8-11-1938, 1503/14-10-1939, 1514/14-10-1939, 1502/14-10-1939, 1901/19-11-1938, 1377/24-9-1938, 1519/14-10-1939, 1513/14-10-1939, 1899/19-11-1938, 1953/5-12-1939, 1510/14-10-1939, 1518/14-10-1939, 284/25-2-1939, 184/31-1-1939, 1754/5-10-1938, 239/4-2-1939, 139/24-1-1939, 554/22-4-1939, 308/27-2-1940, 309/27-2-1940, 1770/11-11-1939, 339/16-3-1940, 566/25-4-1939, 287/25-2-1939, 968/13-6-1939, 380/11-3-1939, 796/23-5-1939, 499/28-3-1939, 797/23-5-1939, 793/23-5-1939, 535/18-4-1939, 973/13-6-1939, 544/18-4-1939, 978/13-6-1939, 1540/17-10-1939, 1380/30-9-1939, 762/20-5-1939, 955/10-6-1939, 1061/24-6-1939, 1369/30-9-1939, 1242/8-10-1940, 1352/26-9-1939, 1266/8-10-1940, 1258/8-10-1940, 1624/28-10-1939, 1244/8-10-1940, 1246/8-10-1940, 1247/8-10-1940, 1251/8-10-1940, 1254/8-10-1940, 1607/28-10-1939, 1333/23-9-1939, 66/20-1-1940, 76/20-1-1940, 1870/25-11-1939, 1830/18-11-1939, 1947/5-12-1939, 1983/9-12-1939, 1951/5-12-1939, 1977/9-12-1939, 1974/9-12-1939, 183/6-2-1940, 1007/20-7-1940, 1399/11-12-1940, 106/21-1-1939, 1768/5-11-1938, 504/26-3-1938, 369/13-2-1937, 365/13-2-1937, 366/13-2-1937, 367/13-2-1937, 2087/20-10-1934, 27/9-1-1934, 816/6-4-1937, 1586/11-8-1936, 1789/24-9-1935, 2310/7-12-1935, 2401/10-12-1935, 87/14-1-1936, 885/5-5-1936, 969/16-5-1936, 1581/11-8-1936, 911/9-5-1936, 1599/11-8-1936, 1603/11-8-1936, 1870/3-10-1936. Αποφάσεις καταδικαστικές, για παράνομη κατοχή καπνού εις φύλλα στην αγροτική ενδοχώρα, του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 99/22-1-1938, 258/12-2-1938, 382/11-3-1939, 870/30-5-1939, 60/14-1-1939, 305/2-2-1937, 1332/23-8-1938, 1333/31-8-1938, 1748/1-11-1938, 1613/18-8-1936, 24/11-1-1938, 25/11-1-1938, 26/11-1-1938, 191/31-1-1939, 578/25-4-1939, 452/21-3-1939, 1889/28-11-1939, 1332/23-9-1939, 960/25-6-1940, 1060/27-8-1940, 1390/24-11-1940, 1400/13-12-1940, 565/25-4-1939, 850/24-5-1938, 1605/24-8-1937. Αποφάσεις καταδικαστικές, για λαθρεμπόριο σιγαρόχαρτου στην αγροτική ενδοχώρα, του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 444/19-3-1939, 2708/8-12-1936, 1407/27-9-1938. Σε αυτά προσθέτουμε και τα κάτωθι παραπεμπτικά βουλεύματα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1054/25-11-1936 (αφορά λαθρεμπόριο καπνού στον Αετό στις 2-11-1936), υπ' αριθμ. 623/30-6-1938 (αφορά λαθρεμπόριο καπνού στα Ιωάννινα τον Μάιο του 1938), υπ' αριθμ. 352/29-3-1939 (αφορά λαθρεμπόριο καπνού στους Μύλους στις 4-2-1937), υπ' αριθμ. 193/19-4-1940 (αφορά παράνομη κατοχή καπνού στο Μεγάλο Μπισδούνι στις 29-3-1940), υπ' αριθμ. 351/25-7-1940 (αφορά παράνομη κατοχή καπνού στη Γιαννίστα στις 31-3-1940), υπ' αριθμ. 655/14-10-1940 (αφορά παράνομη κατοχή καπνού στο Βάρβεσι την νύχτα 17-18 Αυγούστου 1940) (Α.Π.Ι.).

⁴⁵ Θεσπίστηκαν τέσσερις σχετικοί νόμοι κατά το πρώτο έτος της δικτατορίας. Ειδικότερα ο Α. Ν. 30/20-8-1936 «Περί Αγορανομικού Κώδικος», ο Α. Ν. 107/6-9-1936 «Περί Αγορανομικού Κώδικος» (ο οποίος καταργούσε τον προηγούμενο), ο Α. Ν. 382/22-12-1936 «Περί Αγορανομικού Κώδικος» (ο οποίος καταργούσε τον προηγούμενο) και Α. Ν. 395/23-12-1936 «Περί ρυθμίσεως των ζητημάτων αλεύρων και άρτων» (Ιπποκράτης Ι. Μυλωνάς, ό. π., σ. 143 - 154 και Κώδηξ «Θέμιδος» 1936, ήτοι

Αντίστοιχα, και τα υγειονομικά ζητήματα εισήλθαν στο επίκεντρο της κρατικής προσοχής⁴⁶. Όπως, εύστοχα, όμως, επισημαίνει ο Βαγγέλης Αγγελής, τα λαμβανόμενα μέτρα στόχευαν πολύ περισσότερο στην εθνική αναδημιουργία και τον αντίστοιχο συμβολισμό της, παρά στην ατομική ευτυχία του πολίτη⁴⁷. Θα λέγαμε, δηλαδή, ότι επιδίωξη της μεταξικής πολιτικής ήταν η επικράτηση εννοιών, όπως η τακτοποίηση και, εν τέλει, ο επιφανειακός ευπρεπισμός κατά την καθημερινότητα, απ' ό,τι στο παρελθόν. Οι συγγενείς χώροι της υγείας, της διατροφής, του εμπορίου τροφίμων ή της άθλησης αποτέλεσαν εξαιρετικά ιδανικό πεδίο εφαρμογής αυτής της πρόθεσης και επίκεντρο των βελτιωτικών προσπαθειών του καθεστώτος. Άλλωστε, την συγκεκριμένη περίοδο ένα γενικότερο πνεύμα βιολογικής και σωματικής τελειότητας υπερίσχυε στον Ευρωπαϊκό χώρο, με πρωτοπόρα την Γερμανία, το οποίο καλλιεργείτο σε ένα πλαίσιο ρατσιστικών διακρίσεων.

Μετατοπίζοντας τώρα το ενδιαφέρον μας στις πηγές, διαπιστώνουμε αμέσως ότι η αποφασιστικότητα για την επίτευξη των επιβληθεισών στόχων καθίσταται εμφανής από τον τύπο. Δεν θα ήταν υπερβολή να ισχυριστούμε ότι οι εφημερίδες καθ' όλη την μεταξική περίοδο επιδίδονταν σε μία συνεχή ροή παράθεσης ειδήσεων, σχετικής θεματολογίας με την εφαρμογή της αγορανομικής και υγειονομικής νομοθεσίας, κάτι που δεν συνέβαινε τόσο διεξοδικά κατά το παρελθόν. Εκείνο, όμως που εντυπωσιάζει περισσότερο, πέραν της λεπτομερούς περιγραφής των περισσότερων συμβάντων, είναι η ισόβαθμη αναφορά των συγκεκριμένων ειδήσεων με αυτές άλλων παραβατικοτήτων του κοινού ποινικού δικαίου. Κάτι, που αναδεικνύει αφενός το μέγεθος του προπαγανδιστικού μηχανισμού και αφετέρου μας επιτρέπει να αντιληφθούμε την σημασία που απέδιδε το καθεστώς τόσο στην παρουσίαση όσο και στην καθιέρωση μίας νέας εικόνας καθωσπρεπισμού, με αποδέκτες το κοινωνικό σύνολο.

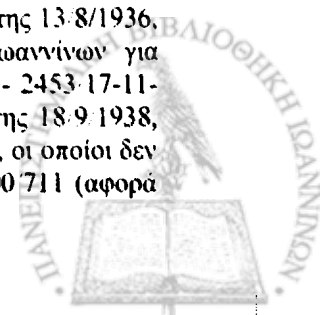
Διατρέχοντας τα σχετικά δημοσιεύματα, διακρίνουμε έντονα το προλεγόμενο στοιχείο της υπερβολής. Ο τύπος, δέσμιος της αποστολής του περί διαδόσεως των ιδεών και των στόχων της δικτατορίας, φθάνει στο σημείο να καταγράφει και να αναδεικνύει περιστατικά⁴⁸, τα οποία υπό άλλες συνθήκες δεν

συλλογή νόμων, διαταγμάτων, εγκυκλιών κλπ., Νομική Βιβλιοθήκη «Θέμιδος», εν Αθήναις 1936, σσ. 452 - 565, 995 - 1016, 1035 - 1038).

⁴⁶ Σχετικά με τα ζητήματα υγιεινής εντάσσονται οι επόμενοι νόμοι: Α. Ν. 171/24-9-1936 «Περί δαμαλισμού», Α. Ν. 651/25-4-1937 «Περί καταπολεμήσεως του τραχώματος και κληρονομικής συφιλίδος», Α. Ν. 340/16-11-1936 «Περί των υγειονομικών διατάξεων της δια θαλάσσης, δια ξηράς και δια του αέρος επικοινωνίας και της οργανώσεως της οικείας Υγειονομικής Υπηρεσίας», Α. Ν. 1.845/17-7-1939 «Περί συμπληρώσεως του από 18-10-25 Ν. Διατάγματος περί Ιδρυμάτων Υγιεινής και Ιατρικής εν γένει», Α. Ν. 2.520/27-8-1940 «Περί υγειονομικών διατάξεων», Α. Ν. 1.793/8-6-1939 «Περί δωρεάν ή επί ηλαττωμένω αντιτίμω ιατρικής και φαρμακευτικής περιθάλψεως απόρων οικογενειών των εφένδρων εν επιστρατεύσει», Α. Ν. 751/18-6-1937 «Περί μεταρρυθμίσεως διατάξεων τινών της Φαρμακευτικής νομοθεσίας» (Ιπποκράτης Ι. Μυλωνάς, ό. π., σ. 154 - 159, Κώδηξ «Θέμιδος» 1936, ήτοι συλλογή νόμων, διαταγμάτων, εγκυκλιών κλπ., ό. π., σσ. 646 - 648, 882 - 887 και Κώδηξ της Δικαστικής Εφημερίδος Θέμις 1937, Νομική Βιβλιοθήκη «Θέμιδος», εν Αθήναις 1937, σσ. 370 - 371, 515 - 520).

⁴⁷ Βαγγέλης Αγγελής, «Γιατί χαιρέται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», *Μαθήματα Εθνικής Αγωγής και νεολαιίστικη προπαγάνδα στα χρόνια της μεταξικής δικτατορίας*, Αθήνα 2006, σ. 236.

⁴⁸ Παραβάλλουμε, εν τάχει, τα σχετικά φύλλα των εφημερίδων: εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 13-8/1936, Αρ. 8397/119 (αποσπάσματα των κάτωθι αποφάσεων του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για παραβάσεις του Ν. περί Αγορανομικού Κώδικα - ελλιποβαρή ζύγιση μερίδων άρτου - 2453-17-11-1936, 2454/17-11-1936, 1936/17-11-1936, 2456/17-11-1936), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 18-9-1938, Αρ. 8400/696 (αφορά παραπομπές στο Πταισματοδικείο Ιωαννίνων καταστηματαρχών, οι οποίοι δεν είχαν θεωρημένα τα βιβλιάρια υγείας), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 6/10-1938, Αρ. 8400/711 (αφορά

έχρηξαν ιδιαίτερης αναφοράς. Αυτό ακριβώς, για παράδειγμα, διαπιστώνουμε στην περίπτωση κατά την οποία ο δράστης «...προέβη εις την σφαγήν ενός εριφίου, εκτός των Δημοτικών σφαγείων και έθεσεν τούτον εις κατανάλωσιν...»⁴⁹, είτε «...διότι κατεμηνύθη αρμοδίως ο Σ..., ξενοδόχος ... διότι κατελήφθη να σταυλίξη ζώα εντός της επί της οδού Ανεξαρτησίας Ξενοδοχειακής επιχειρήσεως του...»⁵⁰, είτε «διότι κατελήφθη ν' απασχολή τον υπάλληλον του περί ώραν 7.10 πρωϊνήν ενώ η εργασία

διακίνηση λαθραίων φασολιών στα Ιωάννινα.), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 8/10/1938, Αρ. 8400/713 και της 9/10/1938, Αρ. 8400/714 (αφορά μηνύσεις εναντίον οδηγών αυτοκινήτου για παράβαση της υπ. αριθμ. 108 Αστ. Διατάξεως), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 22/9/1938, Αρ. 8400/699 (αφορά εκδικάσεις στο Πταισματοδικείο καταστηματαρχών των Ιωαννίνων κατόπιν γενομένης ασιατρικής επιθεώρησης), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 12/10/1938, Αρ. 8400/716 (αφορά μηνύσεις σε καφεπώλες και ζαχαροπλάστες), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 19/9/1936, Αρ. 2.890 και 24/5/1939, Αρ. 3.626 (αφορά μηνύσεις για αισχροκέρδεια από την Αγορανομία σε γαλακτοπώλες και επιθεωρήσεις σε εδωδιμοπωλεία), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 20/7/1939, Αρ. 3.675, 21/7/1939, Αρ. 3.676, 13/9/1939, Αρ. 3.721, 19/7/1939, Αρ. 3.674 (αφορά μηνύσεις για αισχροκέρδεια από την Αγορανομία), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 17/6/1939, Αρ. 3.647 και 16/6/1939, Αρ. 3.646 (αφορά μηνύσεις σε καφεπώλες «...διότι δεν είχαν ανηρτημένην πινακίδα αναγράφουσαν την τιμήν των σερβιριζομένων ποτών...»), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 27/5/1939, Αρ. 3.629 (αφορά μηνύσεις: «...επί παραβάσει της υγειονομικής διατάξεως περί αρτοποιειών...»), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 10/9/1939, Αρ. 3.719 (αφορά σύλληψη εμπόρου «...διότι ηγόρασεν 6 οκάδες φακές αντί 25 δρχ. προερχόμενες εκ στρατιωτικών τροφίμων...»), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 24/9/1939, Αρ. 3.731 (αφορά σύλληψη εμπόρου «...διότι επώλουν σάπωνα υπέρ την διατίμησιν...», «...διότι επώλει ηλεκτρικούς λαμπτήρας και διάφορα είδη γυλικών εις τιμάς ανωτέρας των τοιοούτων της 22ας Αυγούστου ε. έτους...»), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 27/7/1939, Αρ. 3.681 (αφορά σύλληψη καφεπώλη «...διότι διενήργει εν τω καφενείω του τεχνικά παίγνια χωρίς να κέκτηται την κατά νόμον άδειαν κατά παράβασιν του Α. Ν. 258/36»), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 6/4/1939, Αρ. 3.587 (αφορά μηνύσεις κατά παντοπωλών για παράβαση του νόμου περί «Κυριακής αναπαύσεως»), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 9/7/1939, Αρ. 3.660 (αφορά σύλληψη εμπόρου «...διότι κατελήφθησαν ν' απασχολώσι το υπαλληλικόν προσωπικόν των καταστημάτων των πέραν της κεκανομισμένης ώρας κατά παράβασιν του περί δώρου εργασίας διατάξεων...»), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 30/4/1939, Αρ. 3.607 (αφορά υγειονομική διάταξη για τον «σταυλισμό ζώων εν τη πόλει»), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 12/10/1938, Αρ. 8400/716 (αφορά συλλήψεις «...διότι εξήγαγον εκ της περιφερείας του Νομού Ιωαννίνων λαθρέα σφάγεια παρά την υπ' αριθμ. 62496/37 απαγορευτικήν απόφασιν της Γεν. Διοικήσεως Ηπείρου και διέθεσαν ταύτα εις ξένας αγοράς κατά παράβασιν του 382/36 Α. Ν. περί Αγορανομικού Κώδικος...»), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 4/4/1939, Αρ. 3.585 (αφορά σύλληψη «... διότι κατελήφθη ποδηλατών επί της οδού Μανωλιάσσης χωρίς το ποδήλατόν του να είναι εφοδιασμένον δι' εμπροσθίου φακού...»), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 11/6/1939, Αρ. 3.642 (αφορά αναφορές «περί μέτρων προς πρόληψιν δημοσίων δυστυχημάτων... περί ανοίγματος και κλεισίματος των δημοσίων κέντρων και μέτρων κοινής ησυχίας και ευταξίας»), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 15/6/1939, Αρ. 3.645, 14/4/1939, Αρ. 3.593 (αφορά αναφορές «...περί μέτρων υγιεινής και καθαριότητος...»), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 4/10/1938, Αρ. 8400/709 (αφορά συλλήψεις «...διότι επώλουν καυσόξυλα υπέρ την διατίμησιν...» (Α. Ν. 382/36)), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 22/9/1938, Αρ. 8400/699 (αφορά συλλήψεις «...διότι κατελήφθη να πωλή γιαούρτι καθ' υπέρβασιν της υφισταμένης διατιμήσεως...», «...διότι το ξενοδοχείον ύπνου (Βασιλικόν) λειτουργείτο άνευ σχετικής άδειας κατά παράβασιν του 431 Α. Ν....», «...επί παραβάσει του 394/36 Αναγκαστικού Νόμου περί χαρακτηρισμού και όρων εργασίας προσωπικού των ξενοδοχείων [Ιλιον Παλλάς Αβέρωφ και Αβέρωφ]»), εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 8/10/1938, Αρ. 8400/713 (αφορά την υπόθεση: «...παρά του Βου Αστυνομικού Τμήματος Ιωαννίνων υπεβλήθη δικογραφία τω ενταύθα κ. Εισαγγελεί κατά των Ν. Β., Διευθυντού της ενταύθα Ενώσεως Συνετ/σμών Ιωαννίνων, 2) Σ. Α., Προέδρου πιστ. Συνεταιρισμού Μεγάλου Μπισδουνίου, 3) Γ. Γ., αντιπροέδρου, 4) Φ. Μ., ταμίου, 5) Σ. Φ., μέλους και 6) Μ. Π., Γραμματέως του ανωτέρω Συνετ/σμού κατ. Μεγ. Μπισδουνίου διότι επώλησαν μέρος εποθηκευμένον ενταύθα τυρού κασσεριού του Άνω Συνεταιρισμού, προς δρχ. 57 κατ' οκάν, της διατιμήσεως οριζούσης δρχ. 55 κατ' οκάν»).

⁴⁹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 27/5/1939, Αρ. 3.629.

⁵⁰ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 18/4/1939, Αρ. 3.596.

έδει να είχε αρχίσει την 8ην πρωϊνήν κατά παράβασιν των περί δώρου εργασίας διατάξεων...»⁵¹. Με άλλα λόγια, επιβαλλόταν και κατ' αυτόν τον τρόπο αυτή η επιδιωκόμενη αίσθηση της πειθαρχίας, για την εδραίωση της οποίας μεριμνούσαν και τα ίδια τα κυβερνητικά στελέχη. Είναι χαρακτηριστικό ότι τον Φεβρουάριο του

Ώστυνομικαί

Συνελήφθησαν οί 1) Κωνσταντίνος Νικολάου Ματσάγγας, 2) Ανδρέας Νικολάου Βουζώνης, 3) Βασίλειος Απιστόλου Λεοτίου πανδοχείς διότι παρά την ισχύουσαν Αστυνομικήν Υγειονομικήν Διάταξιν επέτρεψαν τόν πτωχισμόν ζώων έν τοίς πανδοχείοις των.

Συνελήφθησαν επί παραβάσει του Αγορανομικού Κώδικος οί Γαλακτοπώλαι 1) Δημ. Ζαλοκώστας, 2) Εθάργεος Βερέσης, 3) Αϊζάκος Δήλιος, διότι έπώλων εις τιμήν άνωτέραν της διατιμήσεως.

Συνελήφθη ό Σοφοκλής Σωτηρίου Παπιάς γαλακτοπώλης διότι έπώλησεν άρτον έλλιποβαρή ός έπίσης και γάλα ύπερ την διατίμησιν.

Συνελήφθησαν οί έσταιότεροι Σαυριδών Κοντός και Βασ. Μανέας διότι έπώλων μερίδας φαγητού ύπερ την διατίμησιν.

Συνελήφθη ό ύπαινοπόλης Ραχμάν Κιέν διότι έπείσχε προς κατανόησιν ζώων οίς έκαιτόλληλς προς βρώσιν.

Συνελήφθη ό Γεωργετσίτης Έμμενσούλης χοροδιδάσκαλος διότι άνευ έξουσιοδότησε έπ' αυτού μέλους και χορεύση άνευ άδειας.

Άπαντες οί άνωτέρω παραβάται παρέπέμφθησαν εις τή έπ' αυτού έφεση Πλημμελειοδικείου.

Άνακοινώνται ότε πάλιν παραβίασες τήν Αγορανομικού Κώδικος συνταξίματα την άρτοσιν εώλησιν οί δε στυπαιοί είναι βρωτάται.

Ποσέ ελπίσεται πάλιν οί κοστοκοί έπ' ός ειδικοποιήσιν την Αστυνομιαν διά τήν άσχημοσιν των ζώων πωλήσιν ή ατόζωσιν τωσδήποτε τμήσων πωλήσιν των παρανόμων.

Ιωαννίνα τή 12η Σηφίος 1939

Ο Αστυνόμος της Ασκήσεως

ΜΗΜ. ΨΙΝΑΚΗΣ

Επίσης

Εικ. 13. Παραβάσεις Αγορανομικού Κώδικα σε εφημερίδα των Ιωαννίνων⁵²

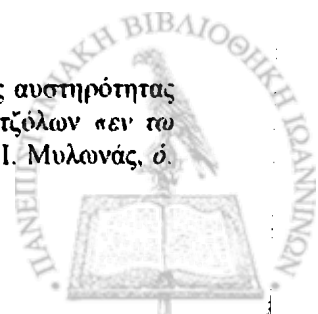
1937 «...ο υπουργός Γεν. Διοικητής κ. Κυρίμης επιθεώρησε χθές όλα σχεδόν τα αρτοποιεία της πόλεως παρακολουθήσας την διεξαγωγήν της εργασίας. Ο κ. Υπουργός απεκόμισεν εξαιρετικάς δυσμενείς εντύπώσεις λόγω πολλών ατασθαλιών και παρανομιών τας οποίας παρετήρησε. Ο κ. Κυρίμης προσωπικώς συνέστησε την ποινική δίωξιν ωρισμένων αρτοποιών εις τα καταστήματα των οποίων ανετλήθη ότι συνετελούντο πολλαί παρανομίαι εις βάρος του καταναλίσκοντος κοινού»⁵³.

Στην ίδια κατεύθυνση και στον χώρο της δικαιοσύνης μας καταπλήσσει το πλήθος των σχετικών υποθέσεων, οι οποίες εκδικάσθηκαν από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων. Η συχνότητα του αγορανομικού ελέγχου και η αντίστοιχη υποβολή μηνύσεων για αισχροκέρδεια, νοθεία ή παράβαση του αγορανομικού κώδικα επέφερε έναν συνωστισμό ανάλογων υποθέσεων στις δικαστικές αίθουσες και σε όλες τις δικαστικές βαθμίδες. Αν και η πλειοψηφία των αγορανομικών υποθέσεων εκδικάζονταν, σχεδόν καθημερινά, κατ' εξοχήν στα Πταισματοδικεία και τα Μονομελή Πρωτοδικεία, εν τούτοις, διαπιστώσαμε μία έντονη παρουσία ανάλογων εκδικάσεων και στο επίπεδο του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου. Είναι ενδεικτικό ότι μόνον οι υποθέσεις οι οποίες είχαν καταδικαστική απόληξη στο Τριμελές, πέραν αυτών με αθωωτική κατάληξη,

⁵¹ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 18/5/1939, Αρ. 3.621.

⁵² Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 13/9/1939, Αρ. 3.721.

⁵³ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 6/2/1937, Αρ. 2.920. Είναι ενδεικτική της αυστηρότητας των αγορανομικού κώδικα η διάταξη, η οποία απαγορεύει την τοποθέτηση φραντζόλων «εν τω κλιβάνω προς έψησιν κατά τρόπον προκαλούντα επαφήν μεταξύ των...» (Ιπποκράτης Ι. Μυλωνάς, ό. π., σ. 382).

τουλάχιστον σε πρωτόδικο επίπεδο, υπερίσχυαν σε αριθμό από τις εκδικάσεις των πλέον συνηθέστερων κατηγοριών παραβατικότητας⁵⁴. Αντίστοιχα, ανάλογα υψηλό

⁵⁴ Αποφάσεις καταδικαστικές του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για περιπτώσεις αισχροκέρδειας στα Ιωάννινα: υπ' αριθμ. 2280/3-11-1936, 2734/8-12-1936, 2276/3-11-1936, 2275/3-11-1935, 2735/8-12-1936, 2801/15-12-1936, 2743/8-12-1936, 2825/15-12-1936, 1829/29-9-1936, 1830/29-9-1936, 2742/8-12-1936, 2738/8-12-1936, 2740/8-12-1936, 2189/28-10-1936, 353/9-2-1937, 1691/21-9-1937, 634/9-4-1938, 1485/22-6-1937, 1486/22-6-1937, 1652/18-9-1937, 94/18-1-1938, 209/5-2-1938, 202/5-2-1938, 203/5-2-1938, 95/18-1-1938, 186/1-2-1938, 442/15-3-1938, 410/12-3-1938,, 411/12-3-1938, 412/12-3-1938, 413/12-3-1938, 414/12-3-1938, 337/22-2-1938, 658/12-4-1938, 607/5-4-1938, 1090/21-6-1938, 1100/21-6-1938, 1103/21-6-1938, 1102/21-6-1938, 891/28-5-1938, 892/28-5-1938, 893/28-5-1938, 894/28-5-1938, 1630/22-10-1938, 1074/24-6-1939, 895/28-5-1938, 1110/21-6-1938, 1111/21-6-1938, 1559/15-10-1938, 902/28-5-1938, 1185/28-6-1938, 1177/28-6-1938, 1560/15-10-1938, 1183/28-6-1938, 1178/28-6-1938, 1179/28-6-1938, 1184/28-6-1938, 1556/15-10-1938, 1872/15-11-1938, 1875/15-11-1938, 1882/15-11-1938, 1700/29-10-1938, 1873/15-11-1938, 1886/15-11-1938, 1878/15-11-1938, 1874/15-11-1938, 1869/15-11-1938, 67/14-1-1939, 1871/15-11-1938, 1877/15-11-1938, 1443/1-10-1938, 1634/18-10-1938, 322/28-2-1939, 1751/4-10-1938, 1839/12-11-1938, 315/27-2-1940, 316/27-2-1940, 317/27-2-1940, 319/27-2-1940, 320/27-2-1940, 475/21-3-1939, 292/25-2-1939, 727/16-5-1939, 728/16-5-1939, 729/16-5-1939, 445/18-3-1939, 764/20-5-1939, 767/20-5-1939, 1109/27-6-1939, 1239/26-8-1939, 2050/16-12-1939, 1293/19-9-1939, 1257/9-9-1939, 1258/9-9-1939, 1254/9-9-1939, 1255/9-9-1939, 1256/9-9-1939, 1259/9-9-1939, 1261/13-9-1939, 1265/15-9-1939, 1295/21-9-1939, 1297/21-9-1939, 1298/21-9-1939, 1391/30-9-1939, 1523/14-10-1939, 1604/24-10-1939, 44/13-1-1940, 1880/27-11-1939, 1881/27-11-1939, 1902/28-11-1939, 1994/9-12-1939, 1993/9-12-1939, 640/11-5-1940, 981/25-6-1940, 978/25-5-1940, 1393/25-11-1940, 1389/24-11-1940, 1394/26-11-1940, 1934/6-10-1934, 1539/15-10-1938, 1091/21-6-1938, 28/10-1-1939, 1187/28-6-1938, 1403/24-9-1938. Αποφάσεις καταδικαστικές του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για περιπτώσεις νοθείας και παράβασης του αγορανομικού κώδικα στα Ιωάννινα: υπ' αριθμ. 2278/3-11-1936, 907/28-5-1938, 904/28-5-1938, 1191/28-6-1938, 1097/21-6-1938, 1190/28-6-1938, 1182/28-6-1938, 1186/28-6-1938, 1870/15-11-1938, 422/14-3-1939, 471/21-3-1939, 472/21-3-1939, 347/16-6-1940, 350/16-3-1940, 470/21-3-1939, 731/16-5-1939, 805/23-5-1939, 806/23-5-1939, 807/23-5-1939, 808/23-5-1939, 1238/26-8-1939, 1382/30-9-1939, 1242/26-8-1939, 1260/9-9-1939, 194/6-2-1940, 32/9-1-1940, 2041/16-12-1939, 2043/16-12-1939, 82/20-1-1940, 483/6-4-1940, 642/11-5-1940, 644/11-5-1940, 643/11-5-1940, 645/11-5-1940, 641/11-5-1940, 637/11-5-1940, 980/25-5-1940, 2231/31-10-1936, 2277/3-11-1936, 2230/31-10-1936, 33/10-1-1939, 1188/28-6-1938, 1189/28-6-1938, 2127/23-10-1934, 2047/16-12-1939, 2042/16-12-1939, 2046/16-12-1939, 2048/16-12-1939, 2044/16-12-1939, 1829/9-10-1937, 1547/17-7-1937, 1855/12-10-1937, 1461/19-6-1937, 27/11-1-1937, 1656/18-9-1937, 1915/19-10-1937, 61/15-1-1940, 2095/16-11-1937, 2029/6-11-1937, 69/15-1-1939, 68/15-1-1938, 376/8-3-1938, 491/22-3-1938, 120/22-1-1938, 71/15-1-1938, 382/8-3-1938, 415/12-3-1938, 377/8-3-1938, 901/28-5-1938, 1384/24-9-1938, 775/10-5-1938, 776/10-5-1938, 772/10-5-1938, 777/10-5-1938, 773/10-5-1938, 774/10-5-1938, 1176/28-6-1938, 42/10-1-1939, 1472/4-10-1938, 1528/11-10-1938, 1635/22-10-1938, 1750/1-10-1938, 423/14-3-1939, 517/28-3-1939, 1628/28-10-1939, 1241/26-8-1939, 1630/28-10-1939, 734/17-5-1939, 733/17-5-1939, 735/17-5-1939, 736/17-5-1939, 1240/26-8-1939, 1627/28-10-1939, 1363/30-9-1939, 1385/30-9-1939, 1386/30-9-1939, 1957/5-12-1939, 1633/28-10-1939, 2049/16-12-1939, 35/9-1-1940, 1294/19-9-1939, 1076/27-8-1940, 7/9-1-1940, 604/11-5-1940, 1556/20-10-1939, 1557/20-10-1939, 1558/20-10-1939, 1559/20-10-1939, 1560/20-10-1939, 676/14-5-1940, 679/14-5-1940, 677/14-5-1940, 817/4-6-1940, 816/4-6-1940, 941/22-6-1940, 979/25-5-1940, 987/25-5-1940, 977/25-6-1940, 1081/27-8-1940, 1233/5-10-1940, 1385/16-11-1940, 1235/5-10-1940. Αποφάσεις καταδικαστικές του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για περιπτώσεις αισχροκέρδειας στην αγροτική ενδοχώρα: υπ' αριθμ. 2818/15-12-1936, 361/13-2-1937, 404/20-2-1937, 405/20-2-1937, 440/23-2-1937, 1663/21-9-1937, 102/22-1-1938, 215/8-2-1938, 1945/9-10-1934, 2000/2-11-1937, 2036/9-11-1937, 217/8-2-1938, 175/1-2-1938, 169/1-2-1938, 423/15-3-1938, 1081/21-6-1938, 797/14-5-1938, 1038/14-6-1938, 725/16-5-1939, 556/15-10-1938, 1086/21-6-1938, 509/26-3-1938, 1078/21-6-1938, 877/28-5-1938, 1080/21-6-1938, 874/28-5-1938, 702/16-5-1939, 1514/11-10-1938, 1167/28-6-1938, 986/17-6-1939, 233/4-2-1939, 234/4-2-1939, 235/4-2-1939, 366/7-3-1939, 111/21-1-1939, 125/24-1-1939, 310/27-2-1940, 311/27-2-1940, 459/21-3-1939, 678/13-5-1939, 743/20-5-1939, 889/3-6-1939, 1052/24-6-1939, 890/3-6-1939, 1216/26-8-1939, 1086/27-6-1939, 1121/18-7-1939, 1224/26-8-1939, 1375/30-9-1939, 1621/28-10-

ήταν και το αριθμητικό μέγεθος των παραπεμπτικών βουλευμάτων προς το Τριμελές Πλημμελειοδικείο⁵⁵, πέραν φυσικά των απαλλακτικών ή των υπολοίπων

1939, 1622/28-10-1939, 1196/26-8-1939, 1223/26-8-1939, 1619/28-10-1939, 1611/28-10-1939, 18/9-1-1940, 1813/18-11-1939, 1021/20-7-1940, 1811/18-11-1939, 1819/18-11-1939, 1948/5-12-1939, 611/11-5-1940, 137/30-1-1940, 2025/16-12-1939, 11/9-1-1940, 650/14-5-1940, 617/11-5-1940, 610/11-5-1940, 624/11-5-1940, 1029/20-7-1940, 1073/27-8-1940, 1062/27-8-1940, 1063/27-8-1940, 1386/16-11-1940, 1391/24-11-1940, 2828/15-12-1936, 417/14-3-1939, 1174/28-6-1938, 1851/15-11-1938, 683/13-5-1939, 449/2-4-1940, 684/13-5-1939, 1852/15-11-1938. Αποφάσεις καταδικαστικές του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για περιπτώσεις νοθείας και παράβασης του αγορανομικού κώδικα στην αγροτική ενδοχώρα: υπ' αριθμ. 720/16-5-1939, 1068/21-6-1938, 1082/21-6-1938, 1171/28-6-1938, 298/28-2-1939, 131/24-1-1939, 304/28-2-1939, 701/13-5-1939, 26/9-1-1940, 74/20-1-1940, 971/25-6-1940, 970/25-6-1940, 1895/5-10-1935, 1417/15-6-1937, 1934/5-12-1939, 25/9-1-1940, 2008/12-12-1939, 1293/17-10-1940, 1292/17-10-1940, 1686/21-9-1937, 1833/12-10-1937, 1971/30-10-1937, 530/29-3-1938, 1965/31-10-1937, 214/8-2-1938, 83/18-1-1938, 130/25-1-1938, 55/15-1-1938, 724/16-5-1939, 1970/29-11-1938, 130/24-1-1939, 704/16-5-1939, 637/12-4-1938, 1042/18-6-1938, 1043/18-6-1938, 1044/18-6-1938, 674/3-5-1938, 796/14-5-1938, 889/28-5-1938, 128/24-1-1939, 1228/26-8-1939, 705/16-5-1939, 232/4-2-1939, 722/16-5-1939, 1967/29-11-1938, 548/22-4-1939, 549/22-4-1939, 1935/5-12-1939, 33/9-1-1940, 690/13-5-1939, 1626/28-10-1939, 1204/28-3-1939, 1202/26-8-1939, 1205/26-8-1939, 1208/26-8-1939, 804/23-5-1939, 1085/27-6-1939, 1370/30-9-1939, 1206/26-8-1939, 1220/26-8-1939, 1825/18-11-1939, 1609/28-10-1939, 1822/18-11-1939, 1823/18-11-1939, 1824/18-11-1939, 1942/5-12-1939, 1690/7-11-1939, 2019/16-12-1939, 2022/16-12-1939, 39/13-1-1940, 808/4-6-1940, 473/6-4-1940, 475/6-4-1940, 476/6-4-1940, 660/14-5-1940, 890/18-6-1940, 612/11-5-1940, 666/14-5-1940, 1006/20-7-1940, 804/4-6-1940, 1023/20-7-1940, 22/10-1-1939, 1003/20-7-1940, 1218/5-10-1940, 919/22-6-1940 (Α.Π.Ι.).

⁵⁵ Παραπεμπτικά Βουλευμάτα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 784/10-8-1937 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση ειδών πρώτης ανάγκης - ζάχαρη, βακαλάος, πετρέλαιο - στην Λεπτοκαρυά), υπ' αριθμ. 570/31-5-1937 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση άρτου στο 47ο χιλ. Ιωαννίνων Καλαμπάκας), υπ' αριθμ. 628/25-6-1937 (αφορά αισχροκέρδεια κατά την δασμολόγηση ζάχαρης από τον Πρόεδρο του Εμπορικού Συλλόγου Ιωαννίνων), υπ' αριθμ. 781, 782 και 783/10-8-1937 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώλησή τροφίμων στο Μέτσοβο), υπ' αριθμ. 1040, 1041 και 1042/30-11-1937 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση τροφίμων στα Ιωάννινα), υπ' αριθμ. 1043/30-11-1937 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση τροφίμων στο Συρράκο), υπ' αριθμ. 1044/30-11-1937 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση τροφίμων στα Δολιανά), υπ' αριθμ. 1045, 1046 και 1047/30-11-1937 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση τροφίμων στην Παραμυθιά), υπ' αριθμ. 1049 και 1051/30-11-1937 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση τροφίμων στους Φιλιάτες), υπ' αριθμ. 1052/30-11-1937 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση τροφίμων στα Πράμαντα), υπ' αριθμ. 1053/30-11-1937 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση αμιάντου στα Ιωάννινα), υπ' αριθμ. 1061/30-11-1937 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση τροφίμων στο Μέτσοβο), υπ' αριθμ. 285/28-3-1938 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση τροφίμων στην Ελαία Φιλιατών), υπ' αριθμ. 803/19-9-1938 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση ρεγγών στο Φλαμπουράρι), υπ' αριθμ. 362/21-4-1938 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση τροφίμων και βιοτικών ειδών στα Πράμαντα), υπ' αριθμ. 363, 369, 373, 374, 375 και 376/21-4-1938 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση λαδιού στα Ιωάννινα), υπ' αριθμ. 364, 365, 366, 367, 368, 370, 371 και 372/21-4-1938 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση χόρτου στα Ιωάννινα), υπ' αριθμ. 577/15-6-1938 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση λαδιού στα Ιωάννινα), υπ' αριθμ. 578/15-6-1938 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση τροφίμων - κουκιά - στα Ιωάννινα), υπ' αριθμ. 579/15-6-1938 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση αραβοσίτου στο Μιχαλήτσι), υπ' αριθμ. 587 και 590/21-6-1938 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση τροφίμων - λεμόνια, κουκιά - στα Ιωάννινα), υπ' αριθμ. 703/29-7-1938 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση ρυζιού στο Γρεβενήτι), υπ' αριθμ. 719/31-7-1938 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση πιστοποιητικών για την απογραφή φορτηγών ζώων στη Φούρκα), υπ' αριθμ. 996/12-11-1938 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση άρτου στη Βωβούσα), υπ' αριθμ. 1001, 1002, 1003, 1005, 1006, 1007, 1008/15-11-1938 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση τροφίμων στα Πράμαντα), υπ' αριθμ. 1004/15-11-1938 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση τροφίμων στο Παλαιοχώριο), υπ' αριθμ. 1021/21-11-1938 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση τυριού στα Ιωάννινα), υπ' αριθμ. 1039 και 1053/30-11-1938 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση οικιακών ειδών στην Κληματιά), υπ' αριθμ. 1084/30-11-1938 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση άρτου στο Μέτσοβο), υπ' αριθμ. 1086, 1087 και 1088/30-11-1938 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση οικιακών

παραπεμπτικών προς το Μονομελές. Με άλλα λόγια, δηλαδή, αναφαίνεται ξεκάθαρα και κατά τρόπον απόλυτο η επικέντρωση της κατασταλτικής διαδικασίας στον χώρο του εμπορίου και ιδίως στον τομέα των τροφίμων. Δεν θα ήταν υπερβολή να ισχυριστούμε ότι τουλάχιστον σε μία περίπτωση για όλες τις επιχειρήσεις της πόλης και της αγροτικής ενδοχώρας είχαν υποβληθεί μηνύσεις και είχαν εκδικασθεί υποθέσεις, ανεξαρτήτως της ποινικής έκβασης.

ειδών στην Κληματιά), υπ' αριθμ. 564/5/10/1939 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση σταφυλιών στα Ιωάννινα), υπ' αριθμ. 640/31-10-1939 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση γαλακτοκομικών προϊόντων στο Μονοδένδρι Ζαγορίου), 676/10-11-1939 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση τροφίμων στη Βήσσανη), υπ' αριθμ. 719/30-11-1939 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση τροφίμων στο Τέρροβο), υπ' αριθμ. 720/30-11-1939 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση τροφίμων στη Βροσύνα), υπ' αριθμ. 721/30-11-1939 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση τροφίμων στους Καλλαρύτες), υπ' αριθμ. 746/30-11-1939 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση ραδιοφώνου προς την ΕΟΝ Πωγωνιανής), υπ' αριθμ. 44/30-11-1939 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση τροφίμων στα Ιωάννινα), υπ' αριθμ. 78/29-2-1940 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση οικιακών ειδών στα Ιωάννινα), υπ' αριθμ. 94/29-2-1940 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση αραβοσίτου στα Ιωάννινα), υπ' αριθμ. 93/29-2-1940 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση τροφίμων και οικιακών ειδών στο Κάντισκο), υπ' αριθμ. 376/15-9-1940 (αφορά αισχροκέρδεια σε πώληση οικιακών ειδών στα Ιωάννινα) (Α.Π.Ι.).

Δ) Η ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής.

Η καταστολή των ιδεών, πέραν των πράξεων, ήταν βασικό χαρακτηριστικό της μεταξικής περιόδου, εάν όχι και ολόκληρου του Μεσοπολέμου. Η δίωξη ατόμων για τα πολιτικά τους φρονήματα¹, κατά την περίοδο του καθεστώτος Μεταξά, σε συνδυασμό με την ποινικοποίηση των κινήτρων, πέραν της πράξης, αποτελούν την κεντρική συνιστώσα στην οποία στηρίζεται η καταστολή σε σχέση με την πολιτική ιδεολογία². Ο αντικομμουνισμός, όπως και ο αντικοινοβουλευτισμός³, υπήρξε η πρωταρχική αλλά και σταθερή στόχευση της δικτατορικής κυβέρνησης καθ' όλη την διάρκειά της. Πρακτικές, με σκληρότητα και αποφασιστικότητα χρησιμοποιήθηκαν για την υλοποίηση των στόχων. Συλλήψεις, εκτοπίσεις, βασανιστήρια, λογοκρισία και εν τέλει η κατάργηση της δικαιοσύνης, όσον αφορά την πολιτική καταστολή, αποτέλεσαν τις βασικότερες μεθοδεύσεις του καθεστώτος για την επιβολή του μεταξικού καθεστώτος⁴. Θα υποστηρίξαμε, ευλόγως, όπως και η Νάση Μπάλτα ισχυρίζεται, ότι το μεταξικό ιδεολόγημα της εθνικής ενότητας, το οποίο ήταν προϋπόθεση για την επίτευξη «των μεγάλων στόχων και οραμάτων» του καθεστώτος, οικοδομήθηκε με βάση την βασιλοφροσύνη και την απόρριψη των αριστερών από τον δημόσιο βίο⁵. Παράλληλα, όμως, καθώς και ο Βαγγέλης Αγγελής συμπεραίνει, η 4η Αυγούστου έφτασε σε ακραίες πρακτικές, διότι ευρισκόταν ιδεολογικά στο αντίθετο ιδεολογικό φάσμα και εκ των πραγμάτων, ως δικτατορία δεν είχε επίσης περιορισμούς στην χρησιμοποίηση κάθε διωκτικού μέσου⁶.

Στηριζόμενοι, λοιπόν, σε αυτήν την συλλογιστική προχωρούμε, εν τάχει, στην απόδοση μίας γενικής εικόνας για την εφαρμογή των λαμβανομένων μέτρων και εν γένει την ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής. Συγκεκριμένα, με την εγκαθίδρυση της δικτατορίας, οι οργανώσεις κυρίως του παράνομου

¹ Για τους πολιτικούς κρατούμενους εν γένει βλ. Ρούσος Κούνδουρος, *Η ασφάλεια του Καθεστώτος. Πολιτικοί κρατούμενοι, Εκτοπίσεις και Τάξεις στην Ελλάδα 1924 - 1974*, Αθήνα 1978. Για μία θεωρητική και βιβλιογραφική προσφορά βλ. και την εισαγωγή στο Δήμητρα Λαμπροπούλου, *Γράφοντας από τη φυλακή. Όψεις της υποκειμενικότητας των πολιτικών κρατουμένων 1947 - 1960*, Αθήνα 1999, σσ. 11 - 19. Η ιστοριογραφική παραγωγή για τους πολιτικούς κρατούμενους των δεκαετιών 1940 και 1950 είναι σαφώς μεγαλύτερη.

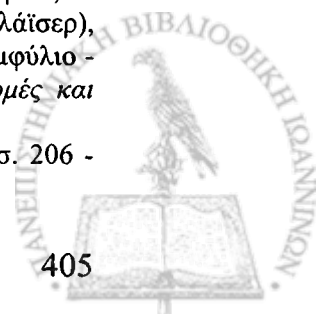
² Πολυμέρης Βόγλης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας, οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο*, Αθήνα 2002, σ. 64, Κώστας Κόμης, *Σύναμμα. Κοινωνικές Δομές και Όψεις του Νεοελληνικού Χώρου: Πόλεις, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, Μηχανισμοί κυριαρχίας και άλλα σχετικά ζητήματα*, Ιωάννινα 2007, σ. 334.

³ Παύλος Πετρίδης, *Ελληνική πολιτική και κοινωνική ιστορία 1821 - 1940*, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 193. Σχετικά επίσης βλ. *Ο κομμουνισμός στην Ελλάδα*, Αθήνα 1937 και το άρθρο: Ιωάννης Τερζάκης, «Περί προφυλάξεως από των αρχών του αριστερισμού», *Νέοι Δρόμοι*, αρ. φυλ. 14, Αθήνα Φεβρουάριος 1939, σσ. 17 - 22.

⁴ Γεώργιος Ν. Μοσχόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνικού κράτους, πολιτικές προσεγγίσεις*, τόμ. Α' (1832 - 1940), Αθήνα 1997, σσ. 215 - 217.

⁵ Νάση Μπάλτα, «Διαστάσεις και όψεις του εθνικού και του αντεθνικού στην κομμουνιστική και αντικομμουνιστική προπαγάνδα της περιόδου 1936 - 1949 - η έννοια της εθνικής ενότητας», *Η Ελλάδα '36 - '40. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες* (επιμ. Χάγκεν Φλάϊσερ), Αθήνα 2003, σ. 130 - 131. Σχετικά βλ. και Γιώργος Μαργαρίτης, «Από τον Μεταξά στον Εμφύλιο - Τα σύμβολα της πατρίδας», *Η Ελλάδα '36 - '40. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες* (επιμ. Χάγκεν Φλάϊσερ), ό. π., σσ. 123 - 125.

⁶ Βαγγέλης Αγγελής, «Γιατί χαιρέται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», Αθήνα 2006, σσ. 206 - 210.

κομμουνιστικού κόμματος έγιναν οι πρώτοι αποδέκτες αυτής της πολιτικής, ενώ από την πρώτη ημέρα εφαρμόστηκαν μαζικές συλλήψεις και εκτοπισμοί πολιτικά και ιδεολογικά αντιφρονούντων⁷. Σύμφωνα με τον Λιναρδάτο, στο πρώτο ήδη τρίμηνο της δικτατορίας, είχαν συλληφθεί πολύ περισσότεροι από 1.000 πολίτες, ανάμεσά τους και πολιτικοί, οι οποίοι αντίστοιχα εκτοπίστηκαν σε νησιά του Αιγαίου ή φυλακίστηκαν στην Κέρκυρα, την Αίγινα και αλλού⁸. Αντίστοιχα, ο Γρ. Δαφνής μας παρέχει ένα χαρακτηριστικό δείγμα αυτής της κατασταλτικής πρακτικής μέσα από την αναλυτική περιγραφή της σύλληψης και του θανάτου του ασθενούντα και εκτοπισμένου στην Πάρο πρώην πρωθυπουργού Ανδρέα Μιχαλακόπουλου⁹. Με άλλα λόγια, θα λέγαμε, ότι γενικότερα ο δημοκρατικός κόσμος της χώρας, στο σύνολό του, υπέστη έναν ιδεολογικό διωγμό¹⁰.

Στην πολιτική καταστολή καθοριστικός υπήρξε ο ρόλος του υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας, υπαγομένου στο υπουργείο Εσωτερικών, και ειδικώς του αρμοδίου υφυπουργού Κωνσταντίνου Μανιαδάκη¹¹. Αν και η διοίκησή του, γενικώς, καθώς αναφέρει και ο Close, για το σώμα της αστυνομίας χαρακτηρίζεται, σήμερα, επιτυχημένη, κυρίως στο μεταρρυθμιστικό επίπεδο, εν τούτοις, η αστυνομία, κατά την μεταξική περίοδο, έλαβε έναν χαρακτήρα περισσότερο κατασταλτικό απ' ότι στο παρελθόν, καθώς επιδόθηκε κατεξοχήν σε πολιτικές διώξεις¹². Ήταν αναπόφευκτο, εξάλλου, κάτι τέτοιο καθώς ο Μεταξάς δεν

⁷ Άγγελος Γ. Ελεφάντης, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης Κ. Κ. Ε. και αστισμός στον Μεσοπόλεμο*, Αθήνα 1999, σσ. 287 - 289, Γρηγόρης Φαράκος, «Η δικτατορία της 4ης Αυγούστου», *Ιστορικά, «Ιωάννης Μεταξάς»*, τεύχ. 94, Αθήνα 2 Αυγούστου 2001, σσ. 36 - 43, Άλκης Ρήγος, *Τα κρίσιμα χρόνια 1935 - 1941*, τόμ. Β', Αθήνα 1995, σσ. 67 - 68, *Αι ιδέαι του Ι. Μεταξά διά την Ελλάδα και τον ελληνισμόν*, Αθήναι, χ. χ., σσ. 85 - 88.

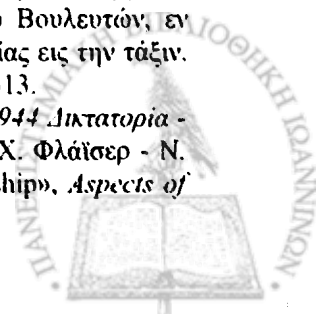
⁸ Σπύρος Λιναρδάτος, *Πως φτάσαμε στην 4η Αυγούστου*, Αθήνα 1978, σσ. 57 - 59, 67 - 72. Σχετικά βλ. και Χρήστος Χατζηιωσήφ, «Κοινοβούλιο και Δικτατορία», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Ο Μεσοπόλεμος 1922 - 1940*, τόμ. Β' μέρος 2, Αθήνα 2003, σσ. 121 - 122, Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας*, τόμ. Β', Αθήνα 2001, σσ. 477 - 485, Μπέρτ Μπέρτλς, *Εξόριστοι στο Αιγαίο, αφήγημα πολιτικού και ταξιδιωτικού ενδιαφέροντος*, (μτφ. Γιάννης Καστανάρας), Αθήνα 2002, σσ. 432 - 459.

⁹ Γρηγόριος Δαφνής, *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων 1923 - 1940, Η άνοδος του Αντιβενιζελισμού*, τόμ. Β', Αθήνα 1955, σσ. 449 - 453.

¹⁰ Ι. Γ. Κορωνάκης, *Η Πολιτεία της 4ης Αυγούστου, Φως εις μίαν πλαστογραφημένην περίοδον της ιστορίας μας*, Αθήναι 1950, σσ. 44 - 47.

¹¹ Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922 - 1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Αθήνα 1995, σσ. 433 - 440, Άλκης Ρήγος, *Τα κρίσιμα χρόνια 1935 - 1941*, τόμ. Β', Αθήνα 1995, σσ. 67 - 68. Για την ίδρυση του υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας βλ. Γρηγόρης Τζιοβάρας, *Τα Υπουργεία μας*, Αθήνα 1996, σσ. 55 - 56, 258. Ο Κωνσταντίνος Μανιαδάκης γεννήθηκε το 1893 και διετέλεσε υφυπουργός Δημοσίας Ασφαλείας από τις 14 Αυγούστου 1936 έως τις 30 Ιανουαρίου 1941. Στην ίδια κυβέρνηση διετέλεσε προσωρινώς επίσης υφυπουργός Αγορανομίας και Εμπορικής Ναυτιλίας. Στην κυβέρνηση Εμ. Τσουδερού διετέλεσε υπουργός Εσωτερικών. Μετά την γερμανοϊταλική εισβολή κατέφυγε στην Αίγυπτο και από εκεί στην Αργεντινή. Μετά την επιστροφή του στην Ελλάδα ίδρυσε το πολιτικό κόμμα «Ελληνική Αναγέννηση», με το οποίο εξελέγη βουλευτής Αργολιδοκορινθίας στις εκλογές της 5ης Μαρτίου 1950. Επίσης διετέλεσε βουλευτής Κορινθίας της ΕΡΕ το διάστημα 1958 - 1963 και Αθηνών το διάστημα 1964 - 1967 (*Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν «Ήλιος»*, τόμ. ΙΒ', σ. 933, Αλκιβιάδης Προβατάς, *Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος 1821 - 1980*, Αθήνα 1980, σσ. 530 - 531, 534 - 535, 538, 541 - 544, 549, Βουλή των Ελλήνων, *Μητρώον Γερουσιαστών και Βουλευτών*, Αθήνα, Διεύθυνσις Διοικητικού, Τμήμα Μητρώου Βουλευτών, εν Αθήναις 1977, σσ. 152 - 153). Ενδεικτικά βλ. και Κ. Μανιαδάκης, «Από της αναρχίας εις την τάξιν. Πως ησφαλίσθη η γαλήνη του έθνους», *Το Νέον Κράτος* 3 (1939) τεύχ. 2, σσ. 507 - 513.

¹² D. H. Close, «Η αστυνομία στο καθεστώς της 4ης Αυγούστου», *Ελλάδα 1936 - 1944 Δικτατορία - Κατοχή - Αντίσταση*, Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου Σύγχρονης Ιστορίας (επιμ. Χ. Φλάιτσερ - Ν. Σβορώνος), ό. π., σσ. 77 - 91, ο ίδιος, «The power-base of the Metaxas Dictatorship», *Aspects of*

μπορούσε να χρησιμοποιήσει για την εφαρμογή της πολιτικής του τον στρατό, ο οποίος ήταν περισσότερο αφοσιωμένος στον βασιλιά. Μάλιστα, είναι χαρακτηριστική για την επίτευξη των στόχων του η αλματώδης αύξηση του προσωπικού στο σχετικό τμήμα της Ασφάλειας¹³. Κατ' αυτόν τον τρόπο, λοιπόν, μέσα σε ένα περίτεχνα διαμορφούμενο κλίμα, κυριάρχησαν οι μαζικές συλλήψεις και οι εκτοπίσεις, όχι μόνον εναντίον αριστερών αλλά κάθε ασύμφωνου ιδεολογικά πολίτη. Κάτι, που σύμφωνα με τον Κολιόπουλο, προκάλεσε προβληματισμό ακόμη και στον Βρετανό πρέσβη Ουότερλοου, ο οποίος εξέφρασε τις ανησυχίες του στον βασιλιά Γεώργιο¹⁴, ενώ είναι ενδεικτική της καταστάσεως και η παρακολούθηση από ελληνικές υπηρεσίες δημοκρατικών Ελλήνων που ζούσαν στην γαλλική πρωτεύουσα¹⁵. Αντίστοιχα, τεταμένο, φυσικά, ήταν το κλίμα και στα Ιωάννινα, όπου αμέσως μετά την επιβολή της δικτατορίας οι αριστερού φρονήματος ευρέθησαν στο στόχαστρο των Αρχών¹⁶.

Στον χώρο της δικαιοσύνης και ευρύτερα στον τομέα των νομοθετικών πρωτοβουλιών, η θέσπιση Αναγκαστικών Νόμων, για σχετικά ζητήματα, υπήρξε άμεση, τόσο στο επίπεδο του ποινικού όσο και του διοικητικού δικαίου. Συνοπτικά, θα τονίζαμε, την επιβολή των δηλώσεων μετανοίας, οι οποίες δημοσιεύονταν στον τύπο, την λογοκρισία σε κάθε έντυπο, την θέσπιση των πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων, την απαγόρευση της λειτουργίας των πολιτικών κομμάτων και την ίδρυση ειδικών φυλακών για τους πολιτικούς κρατούμενους¹⁷. Επιμένοντας λίγο περισσότερο, διαπιστώνουμε ότι ήδη, με την εγκαθίδρυση του καθεστώτος ο Α. Ν. 26/14-8-1936¹⁸ «Περί εκδικάσεως των αδικημάτων του Τύπου κ.λπ...» παρείχε απεριόριστα περιθώρια δράσης στην Αστυνομία¹⁹. Επίσης ο Α. Ν. 117/15-9-1936²⁰ «Περί μέτρων προς καταπολέμησιν του κομμουνισμού και των εκ τούτου συνεπειών», αφού αντικαθιστούσε τον νόμο του «Ιδιωνύμου» του 1929, διεύρυνε το αξιόποινο των παραβάσεων με πολιτικό χαρακτήρα, αύξανε χρονικά την ποινή του εκτοπισμού καθώς επίσης υποχρέωνε τους βιβλιοπώλες και τους κατόχους βιβλίων με

Greece, 1936 - 40, *The Metaxas Dictatorship*, (ed. Robin Higham, Thanos Veremis), Athens 1993, σσ. 22 - 28.

¹³ Σε αντίθεση με την γενική αριθμητική αύξηση της αστυνομικής δύναμης κατά τα έτη 1936 - 1940, η οποία ήταν στα προβλεπόμενα από τον νόμο πλαίσια, η Ομάδα Κομμουνισμού της Γενικής Ασφάλειας ενισχύθηκε περισσότερο. Ειδικότερα, αυτή από 15 άνδρες αυξήθηκε σε 80, ενώ συνεργαζόταν με το Αντικομμουνιστικό γραφείο της Ειδικής Ασφάλειας, το οποίο επί Μεταξά είχε δύναμη 445 αξιωματικούς, 30 πολιτικούς πράκτορες και 1.200 χωροφύλακες (όταν το 1929 είχε συνολική δύναμη 190 ανδρών) (D. H. Close, «Η αστυνομία στο καθεστώς της 4ης Αυγούστου», ό. π., σ. 84). Επίσης σχετικά βλ. και Πολυμέρης Βόγλης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας, οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο*, ό. π., σ. 64.

¹⁴ Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος, *Παλινόρθωση, Δικτατορία, Πόλεμος, 1935 - 1941, ο βρετανικός παράγοντας στην Ελλάδα*, Αθήνα 1985, σσ. 80 - 90.

¹⁵ Γεώργιος Ν. Μοσχόπουλος, *Από την παλινόρθωση στη βασιλομεταξική δικτατορία 1935 - 1940, φως στα παρασκήνια*, Αθήνα 1999, σσ. 105 - 109.

¹⁶ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, τόμ. Γ' (1936 - 1940), Ιωάννινα 1997, σσ. 98 - 101.

¹⁷ Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922 - 1974, Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, ό. π., σσ. 435 - 440, Γιώργος Αναστασιάδης, *Πολιτική και Συνταγματική ιστορία της Ελλάδας 1821 - 1941*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2001, σσ. 241 - 244, Πολυμέρης Βόγλης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας, οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο*, ό. π., σ. 63.

¹⁸ Κώδης «Θέμιδος» 1936, ήτοι συλλογή νόμων, διαταγμάτων, εγκυκλιών κλπ., Νομική Βιβλιοθήκη «Θέμιδος», εν Αθήναις 1936, σσ. 444 - 445.

¹⁹ Ιπποκράτης Ι. Μυλωνάς, *Η ελληνική νομοθεσία ουσιαστικού ποινικού δικαίου κατά το διάστημα 1936 - 1940*, Αθήνα - Κομοτηνή 1998, σσ. 303 - 304, 402.

²⁰ Κώδης «Θέμιδος» 1936, ήτοι συλλογή νόμων, διαταγμάτων, εγκυκλιών κλπ., ό. π., σσ. 589 - 591.

ιδεολογικό περιεχόμενο αντίθετο σε αυτό του καθεστώτος, να το παραδίδουν στις αστυνομικές Αρχές²¹. Ομοίως, σημαντικός για την ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής κρίνεται και ο Α. Ν. 1075/9-2-1938²², «Περί μέτρων ασφαλείας του Κοινωνικού Καθεστώτος και προστασίας των πολιτών», κατά τον οποίο η νομοθεσία γίνεται λεπτομερέστερη και αυστηρότερη. Και αυτό διότι, διεύρυνε τις δυνατότητες των Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας στο να εκτοπίζουν τους αντιφρονούντες, δημιούργησε «Στρατόπεδα Συγκέντρωσης» με υποχρεωτική εργασία για τους εκτοπιζομένους πολιτικούς κρατουμένους, θέσπισε και κατέστησε υποχρεωτικά τα «πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων», τα οποία εξέδιδε το υφυπουργείο Δημοσίας Ασφαλείας και τέλος ρύθμισε ζητήματα σχετικά με τις δηλώσεις μετανοίας²³. Στο διοικητικό πεδίο, ο Α. Ν. 118/15-9-1936²⁴, «Περί καταργήσεως διατάξεων αφορωσών προσφυγήν κατ' αποφάσεων των εν εκάστω νομώ Επιτροπών Ασφαλείας» ενίσχυσε την διοικητική εκτόπιση κατόπιν απόφασης της Επιτροπής Δημοσίας Ασφαλείας, ενώ μάλιστα κατέστησε τις ίδιες τις Επιτροπές αρμόδιες για την μεταβολή της ποινής των εκτοπιζομένων, αφαιρώντας έτσι από αυτούς το δικαίωμα νομικής αντιμετώπισης του ζητήματος²⁵.

Μετά, λοιπόν, από αυτά είναι ευανάγνωστη σε γενικό επίπεδο η προσπάθεια κατάργησης του συνταγματικού φιλελευθερισμού. Η ποινική δικαιοσύνη είχε μειωμένες αρμοδιότητες, σε σχέση με το παρελθόν, ώστε να λαμβάνει αποφάσεις τουλάχιστον σε θέματα τα οποία σχετίζονταν με την πολιτική καταστολή. Είναι, δηλαδή, σαφές ότι για το καθεστώς οι εκτοπίσεις ήταν αναγκαίο να αποτελούν κατάληξη των αποφάσεων των Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας. Έτσι, οι διοικητικές εκτοπίσεις, αντικαθιστώντας την ποινική δίκη, αποτέλεσαν την βάση, στην οποία στηρίχθηκε όλη η διωκτική πολιτική του καθεστώτος. Παραθέτουμε ενδεικτικά το ακόλουθο απόσπασμα από επίσημο κρατικό κείμενο του Υφυπουργείου Τύπου και Τουρισμού, στο οποίο παρατίθεται με σαφήνεια ένα επιχειρηματολογικό κείμενο για την επιλογή των διοικητικών εκτοπίσεων: «...αι ποινικαί δίκαι των συλλαμβανομένων κομμουνιστών ου μόνον δεν εξυπηρετούν τον αντικομμουνιστικόν αγώνα του Κράτους, αλλά, τουναντίον, παρείχον σπουδαίον βήμα δημοκοπικής προπαγάνδας και επηρεασμού των αφελών ακροατών υπέρ των ιδεών των ... μόνη συμφέρουσα διά το Κράτος οδός διώξεως αυτών ήτο η της παραπομπής των ενώπιον των εκάστοτε Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας, αίτινες, αδέσμευτοι νομικών κανόνων και ενημερωμένοι πάντοτε επί των μεθόδων δράσεως των

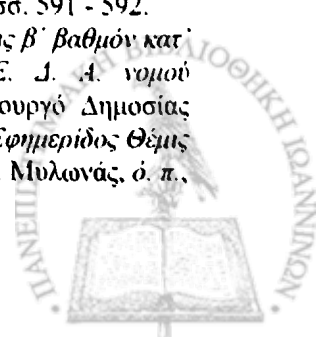
²¹ Ιπποκράτης Ι. Μυλωνάς, *ό. π.*, σσ. 304 - 309, 402 - 403, Νίκος Αλιβιζάτος, *ό. π.*, σσ. 417 - 419, Πολυμέρης Βόγλης, *ό. π.*, σ. 63, Σπύρος Λιναρδάτος, *Πως φτάσαμε στην 4η Αυγούστου*, *ό. π.*, σσ. 67 - 69, Γεώργιος Ν. Μοσχόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνικού κράτους, πολιτικές προσεγγίσεις*, *ό. π.*, σσ. 220 - 221.

²² *Κώδηξ της Δικαστικής Εφημερίδος Θέμις 1938*, Νομική Βιβλιοθήκη «Θέμιδος», εν Αθήναις 1938, σσ. 40 - 44.

²³ Ιπποκράτης Ι. Μυλωνάς, *ό. π.*, σ. 312 - 318, 404, Νίκος Αλιβιζάτος, *ό. π.*, σσ. 419 - 422, Πολυμέρης Βόγλης, *ό. π.*, σ. 63.

²⁴ *Κώδηξ «Θέμιδος» 1936, ήτοι συλλογή νόμων, διαταγμάτων, εγκυκλιών κλπ.*, *ό. π.*, σσ. 591 - 592.

²⁵ Στην ίδια κατεύθυνση και ο Α. Ν. 624/10-4-1937 «Περί καθορισμού προσφυγής εις β' βαθμόν κατ' αποφάσεων των εν εκάστω νομώ επιτροπών ασφαλείας και αρμοδιότητας Ε. Δ. Α. νομού Αττικοβοιωτίας», σύμφωνα με τον οποίο παρέχονται αρμοδιότητες στον υφυπουργό Δημοσίας Ασφαλείας να μεταβάλλει μία απόφαση ποινής εκτοπισμού (*Κώδηξ της Δικαστικής Εφημερίδος Θέμις 1937*, Νομική Βιβλιοθήκη «Θέμιδος», εν Αθήναις 1937, σσ. 341 - 342, Ιπποκράτης Ι. Μυλωνάς, *ό. π.*, σ. 311 - 312, 403 - 404).

κομμουνιστών, είναι εις θέσιν να επιβάλλωσι τας νομίμους κυρώσεις με ταχύτητα και επιβολήν...»²⁶.

Ωστόσο, όπως σημειώνει ο Ν. Αλιβιζάτος, παρά και την ύπαρξη, έστω, και της προκείμενης πρακτικής για τον εκτοπισμό, μικρός αριθμός από τους εκτοπισμένους οδηγήθηκε στην εξορία σύμφωνα με τις συνοπτικές αυτές διαδικασίες και φυσικά πολύ πιο λιγότεροι μέσω δίκης σε ποινικά δικαστήρια, αλλά κυρίως απευθείας μετά την σύλλησή τους²⁷. Συνεπώς, οι μέθοδοι του Μανιαδάκη σε συνδυασμό με την επιλογή της άμεσης δράσης κατά των ιδεολογικώς αντιφρονούντων, σκιαγραφούν την καθεστωτική πολιτική στο συγκεκριμένο πεδίο. Βέβαια, το αποτέλεσμα αυτής της τακτικής ήταν η σύλληψη, σύμφωνα με τους υπολογισμούς 50.000 έως 80.000 ατόμων και ο εκτοπισμός, αντίστοιχα, χιλιάδων ανθρώπων σε νησιά του Αιγαίου (Φολέγανδρος, Ανάφη, Αμοργός, Σίφνος, Άγιος Ευστράτιος, κ.λπ.) καθώς και η κράτησή τους σε φυλακές (Ακροναυπλία, Πύλος, Κέρκυρα)²⁸. Εκτιμάται, μάλιστα, ότι μεταξύ 1929 και 1937, 3.000 άτομα εκτοπίστηκαν με βάση το «Ιδιώνυμο» και άλλα 1.000 - 5.000 κατά τη διάρκεια της δικτατορίας, ενώ ολίγον προ του πολέμου του 1940, υπήρχαν 2.000 πολιτικοί κρατούμενοι²⁹.

Επικεντρώνοντας, τώρα, στην περίπτωση μας, διαπιστώνουμε την απόλυτη εφαρμογή της διοικητικής εκτόπισης και γενικότερα της ανωτέρω περιγραφόμενης μεταξικής αντιμετώπισης των ιδεολογικών ζητημάτων τόσο στην πόλη όσο και την περιφέρεια των Ιωαννίνων. Είναι ξεκάθαρο, ότι η μικρή συχνότητα σχετικών

²⁶ Υφυπουργείον Τύπου και Τουρισμού, *Τέσσερα χρόνια διακυβερνήσεως Ιω. Μεταξά*, τόμ. 2, Αθήνα 1940, σ. 211.

²⁷ Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922 - 1974, Όψεις της ελληνικής εμπειρίας, ό. π.*, σσ. 432 - 433. Επίσης σχετικά βλ. Γεώργιος Ν. Μοσχόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνικού κράτους, πολιτικές προσεγγίσεις, ό. π.*, σσ. 219 - 220.

²⁸ Margaret E. Kenna, *Η κοινωνική οργάνωση της εξορίας, πολιτικοί κρατούμενοι στον Μεσοπόλεμο*, Αθήνα 2004, σσ. 28 - 39, Μαρίνα Πετράκη, «Αντίδραση και διώξεις αντιπάλων», *Επτά Ημέρες, «1930 - 1940»*, Αθήνα 7-11-1999, σσ. 14 - 16 και Κώστας Κόμης, *Νησιωτικά, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, δημογραφικές ανακατατάξεις και οικονομικές διαμορφώσεις. Από την οθωμανική περίοδο στον 20ό αιώνα*, Ιωάννινα 2004, σσ. 90 - 95. Για τον Ηπειρωτικό χώρο ο Αντώνης Φλούτζης μας παρέχει σχετικές πληροφορίες για τους εξορισθέντες στην Ακροναυπλία το διάστημα 1937 - 1943. Ειδικότερα πραγματοποιεί αναφορά στους: Γαλατάς Ζώης (Πρωτόπαππα Ιωαννίνων), Γέσιος Θανάσης (τσαγκάρης, Ιωάννινα), Γιαταγάνας Γιώργης (επαγγελματίας, Ήπειρος), Γκόντζιος Μπάμπης (μηχανουργός, Θεσπρωτικό Πρέβεζας), Δήμος Κώστας (εργάτης, Ήπειρος), Δήμου Γιώργης (Ήπειρος), Ζήκος Περικλής (γιατρός, Πρωτόπαππα Ιωαννίνων), Ιωάννου Γιώργης (Ήπειρος), Καραβέλης ή Καρβέλης Γιώργης (δάσκαλος, Ζίτσα), Καραβίδας Κώστας (σερβιτόρος, Πρωτόπαππα Ιωαννίνων), Καρασκόγιας Περικλής (ράφτης, Ιωάννινα), Κολιός Φώντας (ανειδίκευτος εργάτης, Ήπειρος), Μανέκας Νίκος (Ήπειρος), Μήτσης Ηρακλής (αρτεργάτης, Κάτω Ραβένια Ιωαννίνων), Νικολάου Γιώργης (Ήπειρος), Νίσογλου Κώστας (Ήπειρος), Ντόντης Ανδρέας (μαραγκός, Ήπειρος), Ντότσικας Νίκος (Ήπειρος), Οικονόμου Βασίλης (γκαρσόνι, Μεσοβούνι Ζαγορίου), Οικονόμου Κίμων (αγρότης, Κληματιά Ιωαννίνων), Παπαβασιλείου Χρήστος (δάσκαλος, Κούρεντα Ιωαννίνων), Παπαγιάννης Μήτσος (οικοδόμος, Κόνιτσα), Παπαδιαμάντης Νίκος (φοιτητής, Ζίτσα Ηπείρου), Παραμυθιώτης Κώστας (τσαγκάρης, Ιωάννινα), Ράφτης Λεωνίδας (φοιτητής νομικής, Πωγώνι), Ραφτόπουλος Τάκης (Ήπειρος), Σακκάς Κώστας (Κούρεντα Ηπείρου), Σταμούλης Βασίλης (δημοσιογράφος, Ζίτσα Ιωαννίνων), Τζήκος Γιώργος (ζαχαροπλάστης, Μαυροβούνι Ηπείρου), Τσάντης Μιχάλης (δικηγόρος, Ιωάννινα), Τσάντης Ναπολέον (τραπεζοϋπάλληλος, Ιωάννινα), Τσάτσος Δημήτρης (αγρότης, Ήπειρος), Τσέρης Σωτήρης (επιπλοποιός, Κάτω Ραβένια Ιωαννίνων), Τσίρκος Κώστας (δάσκαλος, Πράμαντα), Φραγκίδης Μιχάλης (αγρότης, Ήπειρος), Χατζηγιάννης Γιώργης (Ήπειρος), Χατζημαύρος Θεοδόσης (Ήπειρος), Χατζηπάνου Ανέστης (Ήπειρος), Χατζούλης Κώστας (Ήπειρος), Χονδρογιάννης Γιώργης (Ήπειρος) (Αντώνης Φλούτζης, *1937 - 1943, Ακροναυπλία και ακροναυπιώτες*, Αθήνα 1979, σσ. 469 - 499).

²⁹ Πολυμέρης Βόγλης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας, οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο, ό. π.*, σ. 65.

υποθέσεων στις αίθουσες των δικαστηρίων, αποδεικνύει την παράκαμψη της ποινικής δικαιοσύνης και την ευρεία χρήση διοικητικών αποφάσεων. Ήδη, λίγες ημέρες μετά την έναρξη της μεταξικής δικτατορίας η Επιτροπή Δημοσίας Ασφαλείας Ιωαννίνων εκτόπισε 4 αντιφρονούντες στην Ίο και την Φολέγανδρο³⁰. Ειδικότερα, στον ακόλουθο πίνακα (πίν. 44) διακρίνουμε, με βάση τα διαθέσιμα τεκμήρια, έναν ασήμαντο αριθμό εκδικασθεισών περιπτώσεων στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων, κατά τα τρία πρώτα έτη του καθεστώτος. Γεγονός, το οποίο αναδεικνύει την καθοριστική επιρροή, σε σχέση με την πολιτική καταστολή, του Α. Ν. 1075/1938, ο οποίος, ως έχει λεχθεί, διεύρυνε τις αρμοδιότητες των Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας, προσπερνώντας, έτσι, την ποινική δικαιοσύνη. Βέβαια, σε αυτό το σημείο θα μπορούσαμε να παραθέσουμε και μία έτερη εκτίμηση για τον μικρό αριθμό των πραγματοποιηθεισών δικών. Η ακολουθούμενη πολιτική, από τα προηγούμενα έτη και κυρίως με τον νόμο του «Ιδιωνύμου», είχε, ήδη, εκτοπίσει αρκετούς αριστερούς, με αποτέλεσμα την αριθμητική μείωσή τους κατά την μεταξική περίοδο, άρα και την αντίστοιχη ελάττωση των συγκεκριμένων εκδικάσεων. Τέλος, η παρατηρούμενη πλειοψηφία των αθωωτικών δικαστικών αποφάσεων, εν προκειμένω, μας δεικνύει και μία από τις κύριες αιτίες, που το μεταξικό καθεστώς, παρέκαμψε τη ποινική δίκη, όπως εξάλλου παρουσιάζεται ευκρινώς και από το προαναφερόμενο κείμενο του Υφυπουργείου Τύπου.

Πίν. 44 «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις με πολιτικό χαρακτήρα σε βαθμό πλημμελήματος³¹.

Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες για την πόλη των Ιωαννίνων					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Αθώωση		2	2			4
Χρηματική ποινή						
Φυλάκιση έως 1 μήνα						
Φυλάκιση έως 6 μήνες	1					1
Φυλάκιση έως 1 έτος						
Φυλάκιση άνω του ενός έτους						
Εκτοπισμός						
Χρηματική ποινή εκτοπισμό						
Φυλάκιση με εκτοπισμό			3			3
Σύνολο	1	2	5			8
Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες για την αγροτική ενδοχώρα					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Αθώωση	2	2	2			6
Χρηματική ποινή						
Φυλάκιση έως 1 μήνα						
Φυλάκιση έως 6 μήνες						
Φυλάκιση έως 1 έτος						
Φυλάκιση άνω του ενός έτους						
Εκτοπισμός						
Χρηματική ποινή εκτοπισμό						
Φυλάκιση με εκτοπισμό	1					1
Σύνολο	3	2	2			7

Αντιλαμβανόμενοι, λοιπόν, το διαμορφούμενο πλαίσιο σε σχέση με την ιδεολογική καταστολή, εστιάζουμε στα αριθμητικά μεγέθη των σχετικών πινάκων. Ειδικότερα, για την πόλη των Ιωαννίνων συζητήθηκαν στις δικαστικές αίθουσες μόνον 8 υποθέσεις, εκ των οποίων οι 4 είχαν αθωωτική έκβαση. Μάλιστα, για τις

³⁰ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΛΙΓΩΝ της 13/8/1936, Αρ. 2.859.

³¹ Εξαιτίας του μικρού αριθμού των εκδικασθεισών υποθέσεων, δεν κρίνουμε σκόπιμη την δημιουργία αντίστοιχων γραφημάτων στους πίνακες.

τρεις περιπτώσεις επιβλήθηκε η ποινή της φυλάκισης και του εκτοπισμού, ενώ σε μία περίπτωση η ποινή ανήκε στην κατηγορία της φυλάκισης έως έξι μήνες. Αντίθετα, για τα ανάλογα συμβάντα, τα οποία έλαβαν χώρα στην αγροτική ενδοχώρα, η ποινική δικαιοσύνη αποφάνθηκε αθωωτικά για τις 6 από τις 7 συνολικά περιπτώσεις. Για την μοναδική υπόθεση με καταδικαστική έκβαση, διαπιστώνουμε ότι και σε αυτήν επιβλήθηκε η ποινή της φυλάκισης με εκτοπισμό. Όσον αφορά τον χρόνο τελέσεως των παραβάσεων με πολιτικό χαρακτήρα, διαπιστώνουμε μία ισομερή κατανομή ανάμεσα στην ημέρα και την νύκτα, μεταξύ αυτών που έλαβαν χώρα στην πόλη των Ιωαννίνων και είχαν καταδικαστική απόληξη (πίν. 45). Ειδικότερα, εντοπίσαμε μία υπόθεση τελεσθείσα στη διάρκεια της ημέρας, μία κατά την νύκτα και δύο περιπτώσεις άδηλες, για τις οποίες είναι αδύνατον να διευκρινισθεί η ακριβής στιγμή. Εξάλλου, η φύση της παράβασης και το μικρό δείγμα δεν αφήνει πολλά περιθώρια εκτιμήσεως. Πάντως, αν λάβουμε υπόψη μας την αντίστοιχη χρονική εξέταση για την πόλη των Ιωαννίνων κατά την μεταβενιζελική περίοδο (πίν. 7), θα διαπιστώσουμε ότι η πλειοψηφία των διαπιστωμένων παραβάσεων του «Ιδιωνύμου» πραγματοποιήθηκε κατά την διάρκεια της ημέρας.

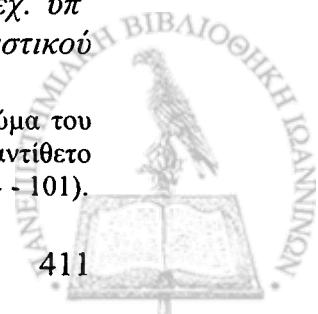
Πίν. 45. Χρόνος τελέσεως παραβάσεων πολιτικού χαρακτήρα (καταδικαστικές αποφάσεις πλημμελειοδικείου).

Χρόνος	Συχνότητες για την πόλη των Ιωαννίνων					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Ημέρα	1					1
Νύκτα			1			1
Άδηλο			2			2
Σύνολο	1		3			4

Με τις ανωτέρω επισημάνσεις, ήδη, έχουμε θέσει τις προϋποθέσεις για την περαιτέρω αξιοποίηση των πηγών μας. Είναι ευδιάκριτο σε αυτές ένα έντονο κλίμα αντιπαράθεσης, ενώ αποδίδεται και μία εικόνα πλήρους ελέγχου του πολιτικού βίου. Φυσικά, για όλα αυτά καθοριστικός αναδεικνύεται ο ρόλος των εφημερίδων³², οι οποίες διατηρώντας τον ρόλο τους καθοδηγούν τον αναγνώστη και μεταφέρουν σε αυτόν τα εκάστοτε επιθυμητά μηνύματα. Αν μάλιστα, συνυπολογίσουμε και την επιβαλλομένη από το καθεστώς προπαγάνδα αλλά και την επικρατούσα λογοκρισία καταλήγουμε σε μία αναπόφευκτα μονομερή παράθεση των δεδομένων.

Από τις πρώτες ημέρες εγκαθίδρυσης της δικτατορίας το πλαίσιο δημοσιευμάτων από τις εφημερίδες ήταν σαφές και λειτουργούσε παραδειγματικά για τους πολίτες. Είναι χαρακτηριστικό, ως προς αυτό, το ύφος δημοσιεύματος, σχετικό με σύλληψη διανεμητών προκηρύξεων, τον Αύγουστο του 1936, στο οποίο αποτυπώνεται με σαφήνεια η στάση των Αρχών σε αντίστοιχα πλέον περιστατικά αλλά και το επικριτικό πνεύμα εναντίον των αντιφρονούντων. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το δημοσίευμα: «...Υπό του τμήματος Ασφαλείας και μόλις επερατώθησαν αι σχετικά ανακρίσεις, μας ανακοινώθησαν χθες τα ακόλουθα όσον αφορά την εν τη πόλει μας σύλληψιν Κομμουνιστών. Την νύκτα της 3ης τρεχ. υπ' οργάνων του Τμήματος Ασφαλείας εφοράθη διανέμων προκηρύξεις κομμουνιστικού

³² Οι εφημερίδες των Ιωαννίνων, όπως και όλης της Ελλάδας, εναρμονίστηκαν με το πνεύμα του «Νέου Κράτους» και ανέπτυξαν μία άκρως επικριτική αρθρογραφία σε κάθε τι ιδεολογικά αντίθετο με το καθεστώς Μεταξά (Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σσ. 94 - 101).

περιεχομένου ο Κ..., όστις και συνελήφθη αμέσως. Ενεργηθείσης ερεύνης εν τη ενταύθα οικία του ανερεύθησαν 6 - 7 εκ των διανεμηθεισών προκηρύξεων, συνεπεία δε τούτου συνελήφθη και σύνοικος αδελφός του Γ... Αι διανεμηθείσαι κομμουνιστικάί προκηρύξεις ήσαν επαναστατικού περιεχομένου τυπωμένοι δια πολυγράφου και υπογραφόμεναι υπό της περιφερειακής επιτροπής του ενταύθα κομμουνιστικού κόμματος. Κατόπιν αυτού και κατόπιν επισταμένων ερευνών των οργάνων του τμήματος Ασφαλείας συνελήφθησαν και κρατούνται και τα μέλη της εν λόγω επιτροπής ήτοι Α..., Β..., Μ... και Π.... Οι συλληφθέντες θα παραπεμφθούν κατ' αυτάς εις τον Εισηγητήν του στρατοδικείου ίνα εισαχθούν εις δίκην»³³. Πέραν όμως της δημοσιοποίησης σχετικών περιστατικών, η στάση και κυρίως η πρόθεση του τοπικού τύπου προσδιορίζεται μέσω της ίδιας της αρθρογραφίας σε θεωρητικό επίπεδο. Για παράδειγμα, είναι ξεκάθαρος ο επιχειρούμενος προσανατολισμός της κοινής γνώμης αλλά και η πρόθεση για επιβολή μίας σχετικής επιχειρηματολογίας, αμέσως μετά την επικράτηση του καθεστώτος, όταν για παράδειγμα η «Κραυγή» υποστήριζε ότι «...Καλόν θα ήτο η Κυβέρνησις μεταξύ των τόσων ριζικών μέτρων άτινα λαμβάνει δια την αναδημιουργίαν της χώρας, να εκδώση και έναν σχετικόν Νόμον, δι' ού πας κατηγορούμενος ως παραβάτης του ιδιωνόμου, να παραπέμπεται και να δικάζεται υπό εκτάκτων στρατοδικείων και ουχί ως ήδη υπό των εφετείων, διότι ούτω θα καταπολεμηθή ριζικώς ο αναρχισμός και θα κτυπηθή κατακέφαλα η κομμουνιστική Λερναία...»³⁴. Στην ίδια κατεύθυνση παραθέτουμε και έτερο δημοσίευμα της ίδιας εφημερίδας, στο ίδιο πλαίσιο διαμόρφωσης ενός κλίματος ελέγχου αλλά και σύνδεσης των εννοιών περί ηθικής και εθνικών ιδανικών. Συγκεκριμένα, ξεχωρίσαμε από την εφημερίδα: «...Και ήτο καιρός πλέον οι υποχθόνιοι υπονομευταί του κοινωνικού καθεστώτος να τεθούν εκτός νόμου. Και πολύ ορθώς δια του νέου αυτού νόμου πας καταδικαζόμενος δια κομμουνιστικάς παραβάσεις στερήται των πολιτικών του δικαιωμάτων. Διότι πως συμβιβάζονται άνθρωποι απάτριδες, ανήθικοι χωρίς τιμή, αισχροί, προδόται, να κέκτηνται πολιτικά δικαιώματα και να φέρουν το όνομα του Έλληνοσ πολίτου; Δικαίως λοιπόν πας καταδικαζόμενος να στερήται τούτων...»³⁵.

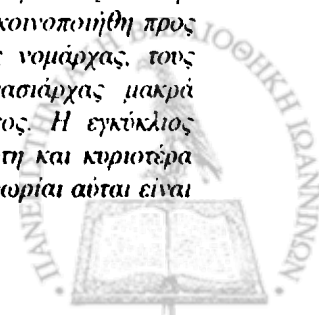
Προσεγγίζοντας ακόμη περισσότερο το διαμορφούμενο πολιτικό κλίμα της περιόδου, όπως αυτό παρουσιάζεται μέσα από τις λογοκριμένες εφημερίδες, διακρίνουμε αυτήν την αίσθηση πειθαρχησης της καθημερινότητας και μέσω της δημοσίευσης κρατικών διαταγών, εγκυκλίων ή ανακοινώσεων. Η βασική συνισταμένη, όλων αυτών των εγγράφων είναι η εμπέδωση από τον πολίτη του ιδανικού μίας πειθαρχούμενης ελευθερίας, πέραν, φυσικά, του εκφοβιστικού ρόλου τους³⁶. Δεν θα μπορούσε, επί παραδείγματι, να εκφράζει κάτι διαφορετικό μία

³³ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 9/8/1936, Αρ. 2.856.

³⁴ Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 24/8/1936, Αρ. 502/302. Στην ίδιο πνεύμα και το δημοσίευμα της εφημερίδας «Κέρκυρα»: «Νεολαία και Κομμουνισμός. ...ο κομμουνισμός η επάρταος αυτή ιδεολογία, εν ονόματι της οποίας τόσα αίσχη τόσα εγκλήματα και τόσαι ατιμίας διεπράχθησαν εις βάρος της Ελληνικής Κοινωνίας, ήδη πνέει τα λοισθια και πολύ ταχέως θα εξαφανισθή από τον ορίζοντα της Πατρίδος μας...» (εφημερίδα ΚΕΡΚΥΡΑ της 28/1/1939, Αρ. 525).

³⁵ Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 21/9/1936, Αρ. 505/305.

³⁶ Η κάτωθι μακροσκελής εγκύκλιος του Υφυπουργού Ασφαλείας τον Μάρτιο του 1938 συμπυκνώνει τις μορφές της ποινικής καταστολής: «Εγκύκλιος του Υφυπουργού Ασφαλείας δια την προστασίαν του κοιν. Καθεστώτος. Αθήναι 11. Υπό του Υφυπουργείου Ασφαλείας εκοινοποιήθη προς τας αστυνομικάς αρχάς του κράτους, προς τα υπουργεία, τα υφυπουργεία, τους νομάρχας, τους πρυτάνεις των Πανεπιστημίων, του Πολυτεχνείου, τους εισαγγελείς και γυμνασιάρχας μακρά επεξηγηματική εγκύκλιος του νόμου περί προστασίας του κοινωνικού καθεστώτος. Η εγκύκλιος καθορίζει πληρέστατα τας παραβάσεις αι οποίαι κατά τον νόμο τιμωρούνται. Πρώτη και κυριότερα παράβασις είναι η επί διαδόσει ανατρεπτικών θεωριών, ιδεών και συστημάτων. Αι θεωρίαι αύται είναι

ανακοίνωση που προτρέπει τους βιβλιοπώλες και όλους γενικά τους αναγνώστες να παραδώσουν στις Αρχές έντυπα τα οποία αναφέρονται «εις θεωρίας, ιδέας και συστήματα τείνοντα εις την ανατροπήν του κρατούντος εν τη χώρα κοινωνικού καθεστώτος»³⁷. Το υφυπουργείο Ασφαλείας, μάλιστα, είχε καταρτίσει κατάλογο απαγορευμένων βιβλίων, τα οποία οδηγήθηκαν από ανθρώπους του καθεστώτος στην πυρά³⁸. Ανάμεσά τους ευρίσκονταν, πέραν των κλασικών εκδόσεων περί μαρξισμού, ακόμη και τα κείμενα των αρχαίων κλασικών. Επί παραδείγματι, ενδεικτική της καταστάσεως είναι η παραπομπή για κατοχή βιβλίων σε δίκη 22χρονου σπουδαστή της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Ιωαννίνων, τον Ιούλιο του 1938³⁹. Επικουρική, όμως, για την ανάδειξη της ασφυκτικής πραγματικότητας είναι και η διάταξη περί συμπληρώσεως δελτίων αφίξεως από τους ξενοδόχους, αποσταλέντων προς το τμήμα Δημοσίας Ασφαλείας⁴⁰. Τακτική, η οποία στόχευε

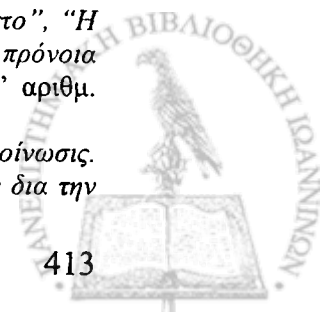
κυρίως αι κομμουνιστικά και τα επ' αυτών στηριζόμενα κοινωνικά συστήματα, περικλείουν δε αυτά εκτός των πολιτικών γραμμών, δηλαδή δικτατορίας του διεθνούς προλεταριάτου, και οικονομικές και θρησκευτικές τοιαύτας, ήτοι επιδιώξιν τοιαύτας, ήτοι επιδιώξιν καταργήσεως της ατομικής ιδιοκτησίας και εξαφάνισιν της θρησκείας. Οι κομμουνιστάι όμως αποτελούν το κέντρον, τους οργανωτάς και τους εκ του σκότους οδηγούς όλων των ποικίλων ημικομμουνιστικών οργανώσεων, των λεγομένων λαϊκών ή αντιδικτατορικών ή αντιφασιστικών μετώπων. Αι μεταμφιεσμένοι αυτά κομμουνιστικά οργανώσεις αποτελούν την πλέον επικίνδυνον παγίδα δια τους πολίτας κάθε εθνικού κράτους, διότι τους εξαπατούν με επιδέξια και πλαστά προσχήματα... Τονίζεται περαιτέρω εις την εγκύκλιον ότι δεν διώκεται ο απλώς ανατρεπτικά ή ουτοπιστικά ιδέας έχων, άλλ' ο επιδιώκων δι' οιοδήποτε τρόπον να τας διαδώσῃ... Επειδή όμως οι οπαδοί τοιούτων θεωριών σπανιότατα αποφεύγουν την διάδοσιν των ιδεών των, ορθόν είναι να παρακολουθούνται προσεκτικώς. Ετέρα παράβασις αναφερομένη εις τον νόμον είναι η πρόσκλησις διακοπής εργασίας ή η εξώθησις των εργατών προς απεργίας και παρανόμους πράξεις... Τρίτη παράβασις είναι η αφορώσα τας παρανόμους συγκεντρώσεις, οπότε οι αστυνομικοί υπάλληλοι δέον να κάμουν λελογισμένην χρήσιν των παρασχεθέντων αυτοίς, δικαιωμάτων... Τέταρτη παράβασις είναι η αφορώσα την έκδοσιν βιβλίων και εντύπων εμπρησμού δια το κοινωνικόν καθεστώς, περιεχόμενον, ήτις πρέπει να διώκεται μετ' αυστηρότητος και περισκέψεως...» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 12/3/1938, Αρ. 8400/564).

³⁷ Παραθέτουμε το κείμενο της ανακοίνωσης: «Ανακοίνωσις. Ειδοποιούνται άπαντες οι εκδόται, βιβλιοπώλαι, αναγνώσται, οι κατέχοντες οπωσδήποτε βιβλία ή άλλα έντυπα αναφερόμενα εις θεωρίας, ιδέας και συστήματα τείνοντα εις την ανατροπήν του κρατούντος εν τη χώρα κοινωνικού καθεστώτος, ή εις την απόσπασιν ή αυτονόμησιν μέρους της επικράτειας όπως το ταχύτερον και άνευ αναβολής προσαγάγωσι και παραδώσωσι ταύτα εις τας κατά τόπους αρμοδίας Αστυνομικές Αρχάς, βάσει πρωτοκόλλου, άλλως διαωθήσονται ποινικώς και διοικητικώς, συμφώνως τω αναγκαστικώ νόμω υπ' αριθμ. 117. Ο Διοικητής της Διοικήσεως κ. α. Σταύρος Τσώλης, Μοίραρχος» (εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 13/10/1936, Αρ. 1063).

³⁸ Γεώργιος Ν. Μοσχόπουλος, Ιστορία του Νέου Ελληνικού κράτους, πολιτικές προσεγγίσεις, ό. π., σσ. 224 - 225, Σπύρος Λιναρδάτος, Πως φτάσαμε στην 4η Αυγούστου, ό. π., σσ. 69 - 72, Νίκος Γ. Σβορώνος, Επισκόπησις της Νεοελληνικής ιστορίας, Αθήνα 1994, σ. 132.

³⁹ Σύμφωνα με το σκεπτικό του παραπεμπτικού βουλεύματος «...Η ενταύθα υπηρεσία της αστυνομίας της παρακολουθήσεως των κομμουνιστών είχε πληροφορίας, ότι ο κατηγορούμενος, ..., σπουδαστής της εν Ιωαννίνοις Παιδαγωγικής Ακαδημίας ανεμινύετο εις την κομμουνιστικήν κίνησιν των Ιωαννίνων. Αι πληροφορίες αύται της αστυνομίας συνίσταντο εις το ότι ο κατηγορούμενος είχεν επιδείξει περιφρόνησιν προς την θρησκείαν, εις το ότι, ο διαμένων εν Αλεξανδρουπόλει αδελφός αυτού είναι επικίνδυνος κομμουνιστής και τέλος εις το, ότι, κατεσχέθη επιστολή του κατηγορουμένου προς τινά δημοδιδάσκαλον υπηρετούντα εις την περιφέρειαν του Νομού Ζακύνθου ύποπτον περιεχόμενον. Κατόπιν των πληροφοριών τούτων η αστυνομία ενήργησεν έρευναν εις την οικίαν του κατηγορουμένου και εντός αυτής ανευρέθησαν και κατεσχέθησαν διάφορα βιβλία και έντυπα κομμουνιστικού περιεχομένου μεταξύ των οποίων και τα βιβλία υπό τους τίτλους "Το κομμουνιστικό μανιφέστο", "Η ουσία του Μαρξισμού και οι τρεις σταθμοί στην εξέλιξί του" και "Η παιδεία και κοινωνική πρόνοια στην Σοβιετική Ρωσία"..." (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 707/29-7-1938) (Α.Π.Ι.).

⁴⁰ Παραθέτουμε το κείμενο της ανακοίνωσης: «Τμήμα Ασφαλείας Ιωαννίνων. Ανακοίνωσις. Συμφώνως προς το άρθρον 1 της υπ' αριθμ. 6/1938 Αστυν. Διατάξεως περί λήψεως μέτρων δια την

απευθείας στον εντοπισμό των ιδεολογικών αντιφρονούντων. Βέβαια, σε ένα καθεστώς με τις ανωτέρω εκφράσεις του, το στοιχείο της υπερβολής προκύπτει ως επακόλουθο. Χαρακτηριστική, ως προς αυτό, είναι η ύπαρξη έκθεσης της Διοικήσεως Χωροφυλακής Ηπείρου προς τον Γενικό Διοικητή Ηπείρου, σύμφωνα με την οποία εκφράζονταν υποψίες ότι μερικοί απουσιάζοντες Ηπειρώτες κομμουνιστές ετοίμαζαν κίνημα στην Αθήνα, εμπνεόμενοι από τα αντίστοιχα γεγονότα της Ισπανίας⁴¹. Εν προκειμένω, εκείνο το στοιχείο το οποίο συγκρατούμε είναι ακριβώς αυτή η χρησιμοποίηση της ισπανικής κρίσης από το καθεστώς για να αιτιολογήσει τις μέρες των ενεργειών του⁴².

Ολοκληρώνουμε την παρούσα επισκόπηση για την ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής στην περιφέρεια και την πόλη των Ιωαννίνων με την

πρόληψιν αδικημάτων και αναζητήσεως καταδιωκομένων υποχρεούνται οι διευθυνταί των Ξενοδοχείων, Πανδοχείων, Οικοτροφείων, Κλινικών, Σανατορίων, οι διαθέτοντες προς ενοικίασιν δωμάτια και κατοικίας ως και άπαντες οι δεχόμενοι κατά σύστημα εις τας οικίας των ή καταστημάτα των άτομα έστω και υπό τύπον φιλοξενίας όπως αποστέλλωσι το ταχύτερον οι μεν Ξενοδόχοι και Πανδοχείς δελτία αφίξεως, οι δε λοιποί σημειώματα ενυπόγραφα χρονολογημένα και κεχωρισμένως δι' έκαστον άτομον εις το Τμήμα Ασφαλείας. Τα δελτία ταύτα λίαν ευανάγνωστα θα αναγράψωσι το ονοματεπώνυμον, όνομα πατρός, κατοικία, επάγγελμα του πελάτου ή φιλοξενούμενου, τον τόπον προελεύσεως αυτού, τον αριθμόν των ημερών καθ' ας θα παραμείνη, τον σκοπόν της αφίξεώς του ως και τι πιστοποιητικά ταυτότητος έχει. Όμοια δελτία ή σημειώματα θ' αποστέλλωσιν οι ανωτέρω εις το Τμήμα Ασφαλείας και κατά τας αναχωρήσεις των ξένων αναγράφοντες εν αυτοίς και τον τόπον της μεταβάσεώς των. Όθεν προς αποφυγήν ευθυνών τάσσομεν προθεσμίαν μέχρι 15 Μαΐου ε. έ. προς συμμόρφωσιν απάντων των ανωτέρω μετά δε την λήξιν της προθεσμίας ταύτης πας παραβάτης θα οδηγείται εις το αυτόφωρον Πταισματοδικείον. Εκ του Τμήματος Ασφαλείας» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 7/5/1939, Αρ. 3.612).

⁴¹ Η Έκθεση της Διοικήσεως Χωροφυλακής Ηπείρου προς τον Γενικό Διοικητή είναι η εξής: «Λαμβάνω την τιμή ν' αναφέρω ότι περιήλθεν εις γνώσιν της υπηρεσίας μου, εξ ασφαλούς πηγής, ότι υπό των Κομμουνιστών παρασκευάζεται επαναστατικόν κίνημα προς ανατροπήν της τε κυβερνήσεως και του κρατούντος κοινωνικού καθεστώτος, η έκρηξις του οποίου αναμένεται από ημέρας εις ημέραν. Μεγάλην σημασίαν δίδεται υπό των κομμουνιστών εις τα εν Ισπανία διαδραματιζόμενα αιματηρά γεγονότα και αναμένουσιν την επικράτησιν εκεί των κομμουνιστών, δια να δώσωσι και εν Ελλάδι το σύνθημα της εξεγέρσεως. Η επιτυχία του παρασκευαζόμενου υπό των κομμουνιστών κινήματος θα εξαρτηθή κατά τούτους εκ της επικρατήσεως αυτών εν Αθήναις και Θεσσαλονίκη, καθ' όσον εις τας λοιπάς πόλεις του Κράτους μοιραίως, κατά την γνώμιν των θα επικρατήσουν. Προς τον σκοπόν δε τούτον συνεκεντρώθησαν εν Αθήναις εκ διαφόρων επαρχιών, τα πλέον μαχητικά στοιχεία τα οποία λίαν ευκόλως ανεύρον εργασίαν και με αδρά ημερομίσθια. Ούτω εκ της ενταύθα πόλεως απουσιάζουν από πολλού καιρού οι αδελφοί Βαραρέτου, Αλέξιος, Ιωάννης και Παντελής Καφαντάρης ή Γεροβίλης Γεώργιος, Μέκαλης Θωμάς, Ντάσης Χρήστος, άπαντες υποδηματεργάται, οίτινες άμα τη αφίξιν των εις Αθήνας προσελήφθησαν αμέσως εις εργασίας ενώ αντιθέτως άλλοι μη κομμουνισταί δεν ηδυνήθησαν να εξεύρωσιν εργασίαν και επέστρεψαν άπρακτοι. Η υφισταμένη συνεργασία των κομμουνιστών μετά τινών αστικών κομμάτων συντελέσεν εις την εξύψωσιν του ηθικού και της θρασύτητος των κομμουνιστών εις τρόπον ώστε να προσελκύσωσι με το μέρος των άπαντας τους οπωσδήποτε οικονομικώς δεινοπαθόντας. Ελπίζουσι τέλος ότι εκ της εφετινής αφορίας να εξεγείρωσι και το πλείστον των αγροτών...Η υπηρεσία παρακολουθεί αγρύπνως τας κινήσεις των ενταύθα κομμουνιστών και πάσαν συλλεγησομένην νεωτέραν πληροφορίαν επιφυλάσσει ν' αναφέρη» (εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της 24/8/1937, Αρ. 1.053). Σχετικά βλ. και Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σ. 98.

⁴² Θανάσης Δ. Σφήκας, «“Ομιλούμεν Ελληνο-ισπανικά αυτάς τας ημέρας”»: Ιδεολογική χρήση του ισπανικού εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα, 1936 - 1949», *Δωδώνη Ιστορία και Αρχαιολογία*, τόμ. 32, Ιωάννινα 2003, σσ. 272 - 279, Άλκης Ρήγος, *Τα κρίσιμα χρόνια 1935 - 1941*, ό. π., σσ. 82 - 84. Για τις επιδράσεις του ισπανικού εμφυλίου στον ελληνικό χώρο βλ. Θανάσης Δ. Σφήκας, *Η Ελλάδα και ο Ισπανικός εμφύλιος πόλεμος, ιδεολογία, οικονομία, διπλωματία*, Αθήνα 2000. Ευρύτερα για τον ισπανικό εμφύλιο βλ. Anthony Beevor, *Ο Ισπανικός εμφύλιος πόλεμος, 1936 - 1939*, Αθήνα 2006. Ενδεικτική των προθέσεων του καθεστώτος είναι η θέσπιση του Α. Ν. 511/27-2-1937 «Περί απαγορεύσεως της στρατολογίας ή αναχωρήσεως εθελοντών εις Ισπανίαν» (Ιπποκράτης Ι. Μυλωνάς, *Η ελληνική νομοθεσία ουσιαστικού ποινικού δικαίου κατά το διάστημα 1936 - 1940*, ό. π., σ. 319).

διαπραγμάτευση μίας άλλης πρακτικής σε σχέση με την πολιτική ιδεολογία κατά την μεταξική περίοδο: τις δηλώσεις μετανοίας. Ουσιαστικά, επρόκειτο για μία γραπτή αποκήρυξη του κομμουνισμού, δημοσιευμένη στις εφημερίδες της περιοχής που διέμενε ο υπογράφων, στην οποία οι δηλούντες αφηγούνταν κατά βάση τον τρόπο ή την αιτία που έγιναν κομμουνιστές και στην συνέχεια εξέφραζαν την πλήρη καταδίκη τους για αυτήν την ιδεολογία. Η δήλωση αποτελούσε απαραίτητο κριτήριο αποφυλάκισης για τους πολιτικούς κρατούμενους, ακόμη και αν αυτοί είχαν εκπληρώσει την ποινή τους. Πέραν όμως αυτού, μεγάλος αριθμός των δηλώσεων υπογραφόταν και από μη αριστερούς, ως ένδειξη αφοσίωσης προς το καθεστώς⁴³. Έτσι, οι δηλώσεις μετανοίας ουσιαστικά αποτέλεσαν ένα συνηθισμένο μέσο για την άσκηση διαφόρων πιέσεων προς όλους τους πολίτες, καθώς χρησιμοποιούνταν για σκοπούς ποικίλους κατά την καθημερινότητα, πέραν των πολιτικών κρατούμενων και εκτοπισμένων. Όσον αφορά, πάντως, στο πολιτικό επίπεδο, ο στόχος του μέτρου, όπως, μάλιστα, συνοψίζει ο Π. Βόγλης, ήταν η απαξίωση του δηλωσία ως μέλους του κομμουνιστικού κόμματος⁴⁴. Γενικότερα, θα λέγαμε, ενστερνιζόμενοι την τοποθέτηση του Ν. Αλιβιζάτου, ότι η δήλωση μετανοίας, ως μέθοδος, απεικόνιζε με σαφήνεια την «υποβάθμιση του νομικού φαινομένου» ή την υποκατάσταση του δικαίου από την αυθαιρεσία, χαρακτηριστικό φυσικά όλης της περιόδου⁴⁵. Ο υπερβάλλον ζήλος, μάλιστα, των Αρχών ως προς την επιβολή του μέτρου αποδεικνύεται από τις 45.000 περίπου υπογεγραμμένες δηλώσεις, μέγεθος που ξεπερνούσε κατά πολύ το περιορισμένο δυναμικό των μελών του κομμουνιστικού κόμματος⁴⁶.

Στα Ιωάννινα, οι δηλώσεις μετανοίας εμφανίστηκαν στον τύπο αμέσως μετά την εγκαθίδρυση της δικτατορίας⁴⁷. Παρουσιάζει, μάλιστα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον η μελέτη του ύφους αλλά και του περιεχομένου τους, καθώς επιχωριάζουν ποικίλες διαφορές ανάμεσά τους, με κοινή, όμως, πάντα κατάληξη, την πίστη και την προσήλωση στο καθεστώς. Είναι, άλλωστε, χαρακτηριστική η συνήθης απόληξη των δηλώσεων: «θα παραμείνω πάντοτε πιστός και απαρεικλίτως αφωσιωμένος εις τας υγείας αρχάς και παραδόσεις, αι οποίαι άλλωστε αποτελούσι και οικογενειακήν μου παράδοσιν, συνδεδεμένην με γνωστάς υπέρ της Εθνικής ιδέας θυσίας της οικογενείας μου»⁴⁸. Πάντως, εντυπωσιάζει η πληθώρα⁴⁹ και η έκταση των κειμένων, τα οποία κατελάμβαναν, πολλές φορές, ολόκληρες στήλες στις εφημερίδες και περιελάμβαναν αναλυτικές πληροφορίες για το πώς έγινε κανείς μέλος του κομμουνιστικού κόμματος, για την δράση του σε αυτό και εν τέλει την μετάνοια και

⁴³ Margaret E. Kenna, *Η κοινωνική οργάνωση της εξορίας, πολιτικοί κρατούμενοι στον Μεσοπόλεμο*, ό. π., σσ. 39 - 41.

⁴⁴ Πολυμέρης Βόγλης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας, οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο*, ό. π., σ. 114.

⁴⁵ Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922 - 1974, Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, ό. π., σσ. 421 - 422, 433 - 440.

⁴⁶ Άγγελος Γ. Ελεφάντης, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης Κ. Κ. Ε. και αστισμός στον Μεσοπόλεμο*, ό. π., σ. 282, Νίκος Αλιβιζάτος, ό. π., σσ. 436 - 437, Πολυμέρης Βόγλης, ό. π., σσ. 64 - 65.

⁴⁷ Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, ό. π., σ. 98.

⁴⁸ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 29/7/1938, Αρ. 8400/661.

⁴⁹ Στις διαθέσιμες για νυνιώτικες εφημερίδες εντοπίσαμε τα ακόλουθα φύλλα, τα οποία διαθέτουν σχετικές δηλώσεις: εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 29/7/1938, Αρ. 8400/661, εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 5/5/1939, Αρ. 3.610, της 6/5/1939, Αρ. 3.611, της 7/5/1939, Αρ. 3.612, της 21/5/1939, Αρ. 3.624, της 18/8/1939, Αρ. 3.699 και της 30/3/1937, Αρ. 2.964.

ΔΗΛΩΣΙΣ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ

Ο υπογεγραμμένος [redacted] εκ Μετσόβου κτίστης ἐ τῶν 40, δηλῶ ὅτι ἐμυήθην εἰς τὰς κομμουνιστικὰς ἰδέας ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα «Ριζοσπάστης» τὴν ὑποταύ ἀναγνωσκῶν τακτικῶς. Λόγω τοῦ ἐπαγγελματικῶς μου καὶ τῆς ἐλλείψεως οἰαστικῶν ὀργανώσεων ἐν Μετσόβῳ, οὐδεμίαν δρᾶσιν ἔχω σημειώσει πλὴν πολιτικῶν συζητήσεων. Εἰς τὰς ἐκδόσεις τοῦ 1936 ἐνήφισα τὸ κομμουνιστικὸν κόμμα. Σήμερον ἴδωμαι ἀντιληπθεὶς ὅτι αἱ κομμουνιστικαὶ ἀρχαὶ αἱ καταστρεπτικαὶ διὰ τὴν πατρίδα ἀποκηρύσσω αὐτὰς καὶ ὑπόσχομαι νὰ διώγω μίον ἴσυχον καὶ ἀφοσιωμένον εἰς τὰς Ἑλληνικὰς παραδόσεις καὶ ἰδανικὰ τῆς πίστεως, τῆς πατρίδος καὶ τῆς οἰκογενείας.
Ἐν Μετσόβῳ τῇ 30 Ἀπριλίῳ 1939
Ὁ δηλῶν [redacted]

ΔΗΛΩΣΙΣ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ

Εἰς τὰς Κομμουνιστικὰς ἰδέας ἐμυήθην ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ μου [redacted].

Κατὰ τὰς ἐκδόσεις τοῦ 36 ἐνήφισα τὸ Κομμουνιστικὸν κόμμα, καὶ τοῦτο διότι ἐνόμισον κακῶς, ὅτι δῆθεν ἐξυπηρετοῦσε ἐργαστικὰ συμφέροντα.

Σήμερον ἴδωμαι ἀντιληπθεὶς, ὅτι αἱ κομμουνιστικαὶ ἀρχαὶ εἶναι καταστρεπτικαὶ διὰ τὴν πατρίδα, ἀποκηρύσσω αὐτὰς καὶ ὑπόσχομαι νὰ διώγω μίον ἴσυχον καὶ ἀφοσιωμένον εἰς τὰς Ἑλληνικὰς παραδόσεις καὶ ἰδανικὰ τῆς πίστεως, τῆς πατρίδος καὶ τῆς οἰκογενείας.

Μέτσον τῇ 30 Ἀπριλίῳ 1939

Ὁ δηλῶν [redacted]

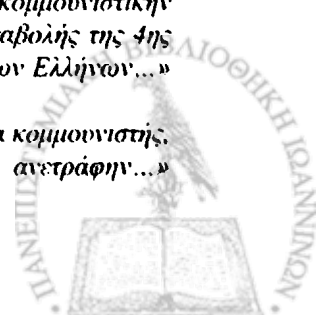
Εικ. 14. Δηλώσεις μετανοίας (Απρίλιος 1939)⁵⁰

την αποδοκιμασία του προς αυτό. Κάθε φορά ξετυλίγεται, δηλαδή, μία διαφορετική ιστορία, η οποία βασίζεται σε δύο βασικούς άξονες: την καταδίκη του κομμουνισμού από υποστηρικτή αυτού ή μέλους του κόμματος⁵¹ και την καταδίκη αυτού από άτομο που δεν υπήρξε ποτέ μέλος⁵². Ως εκ τούτου παραθέτουμε ενδεικτικά την ακόλουθη δήλωση μετανοίας: «Ο υπογεγραμμένος Χ. Σ. ... δηλώ, ότι κατά το έτος 1927, ότε ακόμη ήμουν εἰς ηλικίαν 17 ετών και ευρισκόμην εἰς το χωρίον μου ήρχετο εκεί ο σεσημασμένος κομμουνιστής Β. Φ. εκ Λεπτοκαρυάς και με διέβαλε δια θεωριών υπέρ του κομμουνισμού. Εγώ δε μη έχων επίγνωσιν των πράξεων μου λόγω της ηλικίας μου ησπάσθην τας ιδέας του και τον συναναστρεφόμην και ένεκα τούτου εχακτηρήσθην ως κομμουνιστής. Μετά διετίαν όμως ότε εκλήθηνεις τον στρατόν αντελήφθην τα πράγματα ότι έσφαλον και έπαυσα όχι μόνον να διαδίδω υπέρ του κομμουνισμού αλλά ν' απεχθάνομαι πάντας εκείνους που είχαν τοιαύτας ιδέας δι' ο και κατά το 1930 πληροφορηθείς ότι με εχακτηρήσαν κομμουνιστήν έσπευσα εἰς το τμήμα Ασφαλείας Ιωαννίνων και υπέβαλα αίτησιν, εν η ανέφερον ότι ό,τι είχα διαδώσει υπέρ του κομμουνισμού προ τριετίας το διέδωσα εν αγνοία μου και εκ κακής εκτιμήσεως των πραγμάτων, και ότι η όλη μου κομμουνιστική δράσις ανήκει εἰς το παρελθόν και ότι εἰς το μέλλον θέλω εἶμαι οπαδός των εκάστοτε κυβερνήσεων. Οντως δε από τότε ουδέν ενήργησα υπέρ του

⁵⁰ Χαρακτηριστικά δείγματα δηλώσεων μετανοίας προερχόμενα από κατοίκους του Μετσόβου και υπογεγραμμένα την ίδια ημέρα: 30 Απριλίου 1939 (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 5/5/1939, Αρ. 3.610 και 6/5/1939, Αρ. 3.611). Η διαγραφή των ονομάτων είναι δική μας και αποσκοπεί στην προστασία των προσωπικών δεδομένων.

⁵¹ Είναι ενδεικτικό το ακόλουθο απόσπασμα: «...ήδη δηλώ ότι αποκηρύσσω την κομμουνιστικήν ιδεολογίαν διότι δεν είναι τίποτε άλλο παρά μία ουτοπία αποδειχθείσα κατόπιν της μεταβολής της 4ης Αυγούστου. Η Εθνική Κυβέρνησις έλαβε άπαντα τα μέτρα δια την προστασίαν όλων των Ελλήνων...» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 24/8/1939, Αρ. 3.704).

⁵² Είναι ενδεικτικό το ακόλουθο απόσπασμα: «...Δηλώ υπευθύνως ότι ουδέποτε υπήρξα κομμουνιστής, η οικογένεια μου ήταν ανέκαθεν πιστή εἰς το στέμμα, με τας ηθικὰς αυτὰς αρχὰς ανετράφην...» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 23/7/1939, Αρ. 3.678).

κομμουνισμού, ως γνωρίζουν αι αρμόδιαι υπηρεσίαι, και δηλώ δια της παρούσης μου, ήτις επιθυμώ να δημοσιευθή, ειλικρινή μεταμέλειαν δια τας όντως πεπλανημένας πράξεις μου του 1927 και ότι ανήκω εις την εθνικήν κυβέρνησιν της 4ης Αυγούστου και αποδείξεις ότι από διετίας τυγχάνω εγγεγραμμένος εις την οργάνωσιν Εθνικής Νεολαίας με τον βαθμός του Ομαδάρχου και την δράσιν μου υπέρ της Οργανώσεως ταύτης αφήνω να εκτιμήσωσι οι αρμόδιοι. Εν Δόλιανη τη 20 Απριλίου 1939. Ο δηλών Χ. Σ.»⁵³.

⁵³ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της 6/5/1939, Αρ. 3.611.

Ε) Η ελευθερία της έκφρασης.

Σε αυτήν την ενότητα ερευνούμε, κατεξοχήν, την συχνότητα των παραβατικών περιπτώσεων δυσφήμισης και εξύβρισης και την συσχέτισή τους με το γενικότερο κλίμα πειθάρχησης και ελέγχου του Μεσοπολέμου. Αναμφισβήτητα, τα συγκεκριμένα αδικήματα απηχούν μία έντονη πολιτική χροιά και αντικατοπτρίζουν κοινωνικά στερεότυπα, καθώς η ελευθερία της σκέψης και της έκφρασης αποτελεί, εν πολλοίς, απόρροια της πολιτικής κατάστασης και της κοινωνικής πραγματικότητας. Παράλληλα, τα περιθώρια ελευθεροτυπίας των εφημερίδων, όπως διαφαίνονται μέσα από τις παραβάσεις των δυσφημίσεων και εξυβρίσεων δια του τύπου, βοηθούν στην προσέγγιση του διαδραματιζομένου ρόλου της έντυπης δημοσιογραφίας, όσον αφορά την διαμόρφωση της κοινής γνώμης. Αν, λοιπόν, κατά την μεταβενιζελική περίοδο έλαβαν χώρα αρκετές περιπτώσεις κατάχρησης ή περιορισμού της ελευθερίας στο πλαίσιο συγκεκριμένων πολιτικών σκοπιμοτήτων (όπως άλλωστε διαπιστώσαμε), αντιλαμβανόμαστε τα σαφώς ενισχυμένα αντίστοιχα μεγέθη κατά την μεταξική περίοδο.

Πριν, ωστόσο, προχωρήσουμε στην ανάλυση των στοιχείων μας, κρίνουμε σκόπιμο να προβούμε σε μία γενική θεώρηση αναφορικός με την καταστρατήγηση των ατομικών ελευθεριών κατά την διάρκεια του μεταξικού καθεστώτος. Μία σειρά μέτρων, που λήφθηκε από τις πρώτες ημέρες της δικτατορίας και στόχευε στον έλεγχο του τύπου, φανερώνει και τα όρια της ελεύθερης έκφρασης τόσο στο δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό βίο κατά τα επόμενα έτη. Σκοπός ήταν ο καθολικός έλεγχος του τύπου, καθώς οι εφημερίδες ήταν ο δημοφιλέστερος τρόπος για την διάδοση πληροφοριών και την επιτυχία της προπαγάνδας. Η λογοκρισία αποτέλεσε το κυριότερο μέτρο για τον έλεγχο του τύπου, ενώ είναι χαρακτηριστικό ότι επιβλήθηκε από την πρώτη νύκτα της δικτατορίας¹. Έτσι, οι συνταγματικές εγγυήσεις της ελευθερίας της έκφρασης αναστάλθηκαν, έως το 1944, μετά την απελευθέρωση, οπότε άρθηκε η λογοκρισία². Η αποφασιστικότητα του καθεστώτος διαφαίνεται μέσα από τις οδηγίες του υφυπουργού Τύπου Θεολόγου Νικολούδη³, ο

¹ Γεώργιος Ν. Μοσχόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνικού κράτους, πολιτικές προσεγγίσεις*, τόμ. Α' (1832 - 1940), Αθήνα 1997, σσ. 222 - 225, Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας*, τόμ. Β', Αθήνα 2001, σσ. 481 - 485, Σπύρος Λιναρδάτος, *Πως φτάσαμε στην 4η Αυγούστου*, Αθήνα 1978, σσ. 72 - 77, Χρήστος Χατζηιωσήφ, «Κοινοβούλιο και Δικτατορία», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Ο Μεσοπόλεμος 1922 - 1940*, τόμ. Β' μέρος 2, Αθήνα 2003, σσ. 121 - 122, Μαρίνα Πετράκη, *Ο μύθος του Μεταξά, Δικτατορία και προπαγάνδα στην Ελλάδα*, Αθήνα 2006, σσ. 23 - 61, Βαγγέλης Αγγελής, «Γιατί χαιρέται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», *Μαθήματα Εθνικής Αγωγής και νεολαιίστικη προπαγάνδα στα χρόνια της μεταξικής δικτατορίας*, Αθήνα 2006, σσ. 40 - 45 και Ι. Γ. Κορωνάκης, *Η Πολιτεία της 4ης Αυγούστου, Φως εις μίαν πλαστογραφημένην περίοδον της ιστορίας μας*, Αθήνα 1950, σσ. 41 - 44. Για την έκδοση των εφημερίδων των Ιωαννίνων μετά την εγκαθίδρυση της δικτατορίας βλ. Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, τόμ. Ι' (1936 - 1940), Ιωάννινα 1997, σσ. 92 - 98.

² Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922 - 1974, Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Αθήνα 1995, σσ. 422 - 426, Ι. Γ. Κορωνάκης, *Η Πολιτεία της 4ης Αυγούστου, Φως εις μίαν πλαστογραφημένην περίοδον της ιστορίας μας*, Αθήνα 1950, σσ. 41 - 44. Για την ποινική εξέλιξη των περιτύπων ζητημάτων κατά την μεταξική περίοδο βλ. Κωνσταντίνος Ν. Βουγιούκας, *Το ποινικόν δίκαιον των ειδικών ποινικών νόμων*, τόμ. Β' το περί τύπου ουσιαστικόν και δικονομικόν ποινικόν δίκαιον, τυχ. Β', Θεσσαλονίκη 1970, σσ. 11 - 17.

³ Ο Θεολόγος Νικολούδης γεννήθηκε στη Λέρο το 1890 και απεβίωσε στην Αθήνα το 1946. Δημοσιογράφος στο επάγγελμα, εξέδιδε την εφημερίδα «Πολιτεία». Εξελέγη βουλευτής Αθηνών το 1926 με το κόμμα των Ελευθεροφρόνων του Ι. Μεταξά και το 1927 ανέλαβε υπουργός Παιδείας

οποίος απαγόρευσε την εμφάνιση κενών στις λογοκριμένες σελίδες και την δημοσίευση οποιασδήποτε πολιτικής είδησης χωρίς την έγκριση των αρμοδίων οργάνων⁴. Μάλιστα, αναφερόταν σε κείμενο του υφυπουργού: ότι «...Ουδείς δύναται σήμερον να γνωρίζη περισσότερα των όσων γνωρίζει και επιδιώκει το Κράτος διά την εξυπηρέτησιν του Έθνους... Ο Τύπος, δεν είναι λογικόν, δεν είναι δυνατόν, δεν είναι επιτρεπτόν να μη είναι αποκλειστικώς και κυρίως όργανον εις την υπηρεσίαν του Έθνους... Ιδίως όταν η κοινωνία σαλεύεται, όταν το Κράτος τελεί εν κινδύνω βασική προϋπόθεσις της σωτηρίας, της ανασυντάξεως και της προόδου του είναι η πειθαρχία. Το παράδειγμα της πειθαρχίας ταύτης θα δώσουν πρώται αι ηγέτιδες τάξεις. Οι διανοούμενοι, οι επιστήμονες, ο Τύπος...»⁵. Το αξιοσημείωτο, όμως, για την χαλιναγώγηση της ελευθερίας του τύπου δεν ήταν μόνον η λογοκρισία και κατ' επέκταση η μη δημοσίευση των άρθρων των εφημερίδων, αλλά η υποχρεωτική αναγραφή των προπαγανδιστικών, κυρίως, κειμένων του καθεστώτος. Ως εκ τούτου, εξαιτίας των απαγορευτικών μέτρων έκλεισαν αρκετές δημοκρατικές, κυρίως, εφημερίδες («Ανεξάρτητος», «Ελευθέρα Γνώμη», κ.λπ.) και φυσικά ο παράνομος «Ριζοσπάστης»⁶.

Στο νομοθετικό επίπεδο, η άμεση και συχνή θέσπιση Αναγκαστικών Νόμων, σχετικών με ζητήματα τύπου, δεικνύει την προτεραιότητα του ζητήματος για την δικτατορία αλλά και την αποτελεσματικότητα του τύπου ως εργαλείου προπαγάνδας. Παρά όμως, την ύπαρξη διαδοχικών νομοθετημάτων⁷, που στόχευαν

στην κυβέρνηση Αλ. Ζαΐμη. Καθ' όλη την διάρκεια της δικτατορίας Μεταξά διητέλεσε υφυπουργός Τύπου και Τουρισμού. (Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν «Ήλιος», τόμ. ΙΔ', σ. 451, Αλκιβιάδης Προβατάς, Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος 1821 - 1980, Αθήνα 1980, σσ. 473 - 475, 479, 530, 537 - 538, 541 - 542, 544, 547, Βουλή των Ελλήνων, Μητρώο Πληρεξουσίων, Γερουσιαστών και Βουλευτών 1822 - 1935, Αθήνα, Διεύθυνση Διοικητικού, Τμήμα Μητρώου Βουλευτών, Αθήνα 1986, σσ. 254 - 255). Ο Θ. Νικολούδης ανέπτυξε πλούσια αρθρογραφία με προπαγανδιστικό χαρακτήρα για τον Ι. Μεταξά. Αναφέρουμε ενδεικτικά: Θ. Νικολούδης, «Ιωάννης Μεταξάς», Το Νέον Κράτος (1941), σσ. 73 - 89, ο ίδιος, «Το Νέον Κράτος», Το Νέον Κράτος, 1 (1937), σσ. 1 - 5, ο ίδιος, «Ο Ιωάννης Μεταξάς ως πνευματικός άνθρωπος», Νέα Εστία ΚΘ' (1941), σσ. 123 - 126.

⁴ Βαγγέλης Αγγελής, ό. π., σσ. 40 - 42, Γεώργιος Ν. Μοσχόπουλος, ό. π., σσ. 222 - 223, Μαρίνα Πετράκη, ό. π., σσ. 26 - 31, Γιώργος Αναστασιάδης, Πολιτική και Συνταγματική ιστορία της Ελλάδας 1821 - 1941, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2001, σσ. 240 - 241,

⁵ Θ. Νικολούδης (εισαγ.), Το πρώτον έτος του Υφυπουργείου Τύπου και Τουρισμού, 1936 - 1937, Αθήναι 1937, σ. 5.

⁶ Τάσος Βουρνάς, Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας, ό. π., σ. 485, Σπύρος Λιναρδάτος, Πως φτάσαμε στην 4η Αυγούστου, ό. π., σσ. 75 - 76.

⁷ Αναλυτικά για τους σχετικούς Αναγκαστικούς Νόμους βλ. Ιπποκράτης Ι. Μυλωνάς, Η ελληνική νομοθεσία ουσιαστικού ποινικού δικαίου κατά το διάστημα 1936 - 1940, Αθήνα - Κομοτηνή 1998, σσ. 262 - 291. Ειδικότερα, πρόκειται για τα ακόλουθα νομοθετήματα: Α. Ν. 23/14-8-1936 «Περί του σχήματος και της τιμής πωλήσεως των εφημερίδων, απαγορεύσεως λαχείων, δώρων κ.λπ.», Α. Ν. 26/14-8-1936 «Περί εκδικάσεως των αδικημάτων του Τύπου κ.λπ. διαρκούσης της αναστολής του άρθρου 95 του Συντάγματος και περί άλλων τινών διατάξεων», Α. Ν. 286/24-10-1936 «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως διατάξεων περί απορριπτομένου εκ των πιεστηρίων των εφημερίδων και περιοδικών δημοσιογραφικού χάρτου» (Κώδηξ «Θέμιδος» 1936, ήτοι συλλογή νόμων, διαταγμάτων, εγκυκλιών κ.λπ., Νομική Βιβλιοθήκη «Θέμιδος», εν Αθήναις 1936, σσ. 442 - 445, 776 - 778), 1.092/21-2-1938 «Περί Τύπου», Α. Ν. 1.093/9-2-1938 «Περί δημοσιογραφικών οργανώσεων», Α. Ν. 1.169/6-4-1938 «Περί συμπληρώσεως κειμένων διατάξεων αφορισμών αρμοδιότητας του Υφυπουργείου Τύπου και Τουρισμού», (Κώδηξ της Δικαστικής Εφημερίδος Θέμις 1938, Νομική Βιβλιοθήκη «Θέμιδος», εν Αθήναις 1938, σσ. 45 - 70, 201 - 209), Α. Ν. 1.683/27-3-1939 «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως διατάξεων τινών των αναγκαστικών νόμων του 1938 υπ' αριθ. 1.092 "περί τύπου" και 1.093 "περί δημοσιογραφικών οργανώσεων"», 1.907/13-8-1939 «Περί συμπληρώσεως διατάξεως του νόμου 5.060 "περί τύπου, προσβολών της τιμής εν γένει και άλλων σχετικών αδικημάτων"», (Κωνστ. Σιφναίος, Πανδέκται νέων Νόμων & Διαταγμάτων, τόμ. ΙΔ', Αθήναι 1939, σσ. 580 - 590), Α. Ν. 1.961/7-9-1939 «Περί αναστολής της ισχύος του άρθρου 26 του Α.

στον έλεγχο του τύπου, και σε αυτόν επίσης τον τομέα η κυβέρνηση Μεταξά δεν στηρίχθηκε στο ποινικό δίκαιο. Ο Ιπ. Μυλωνάς στην σχετική μελέτη του, υποστηρίζει ότι ο δικτατορικός νομοθέτης στράφηκε σε ρυθμίσεις διοικητικού χαρακτήρα, με τις οποίες επιδίωξε την κατάργηση της ελευθεροτυπίας⁸. Η κορύφωση του περιορισμού της ελευθεροτυπίας επήλθε με τον Αναγκαστικό Νόμο 1092/21-2-1938 «Περί τύπου», ο οποίος εισήγαγε τους αυστηρότερους κανονισμούς σε σχέση με την δημοσίευση των άρθρων, επέβαλε υψηλά πρόστιμα και κυρώσεις, απαγόρευσε μία σειρά δημοσιευμάτων και κατέστησε υποχρεωτική την δημοσίευση των ειδήσεων που διένειμε το Υφυπουργείο Τύπου και αφορούσαν το κυβερνητικό έργο⁹. Ταυτόχρονα, όμως, για την επιτυχήστερη διάδοση και επιβολή της καθεστωτικής προπαγάνδας το αρμόδιο Γραφείο Λαϊκής Διαφωτίσεως εξέδωσε μία ποικιλία εντύπων, που αναφέρονταν στα πεπραγμένα της κυβέρνησης (Παλιγγενεσία, Το Νέον Κράτος, Νέα Ζωή, κ.λπ.)¹⁰.

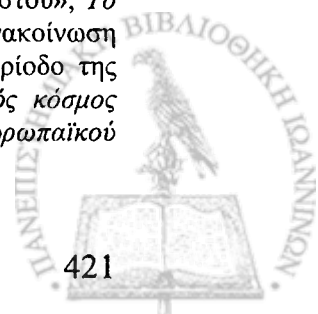
Σε αυτό, λοιπόν, το πλαίσιο διευρενούμε τα όρια ελευθερίας της έκφρασης για την περίπτωση των Ιωαννίνων. Το ερώτημα, το οποίο προβάλλει στην περίπτωσή μας, είναι κατά πόσον η προσπάθεια ελέγχου της ατομικής και δημόσιας ελευθερίας επηρέασε την καθημερινότητα, όχι μόνον σε σχέση με την έντυπη έκφραση των απόψεων αλλά και στις περιπτώσεις προστριβών σε προσωπικό επίπεδο. Εξάλλου, όπως έχουμε διαπιστώσει, οι δυσφημήσεις δια του τύπου, ως παραβάσεις, απηχούν ακριβώς τα περιθώρια κατάχρησης της ελευθεροτυπίας, ενώ και οι λεκτικές αντιδράσεις εναντίον εκπροσώπων της κεντρικής και τοπικής εξουσίας πηγάζουν και από ιδεολογικές αντιπαραθέσεις. Ανάμεσα σε αυτά, όμως, και οι ιδιωτικού χαρακτήρα προστριβές, εξυβρίσεις ή δυσφημήσεις, αναδεικνύουν

Ν. 1.092 του 1938 "περί Τύπου", 1.931/30-8-1939 «Περί κατοχυρώσεως του επαγγέλματος του τυπογράφου», Α. Ν. 1.619/14-2-1939 «Περί Ραδιοφωνίας και συμπληρώσεως των περί του Υπουργείου Τύπου και Τουρισμού κειμένων διατάξεων», Α. Ν. 1.807/20-6-1939 «Περί συμπληρώσεως των διατάξεων του Α. Ν. 1.619/1939 "περί Ραδιοφωνίας κ.λπ. "» (Ιπποκράτης Ι. Μυλωνάς, ό. π., σσ. 287 - 291).

⁸ Ιπποκράτης Ι. Μυλωνάς, ό. π., σ. 262.

⁹ Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922 - 1974, Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, ό. π., σσ. 424 - 426, Μαρίνα Πετράκη, *Ο μύθος του Μεταξά, Δικτατορία και προπαγάνδα στην Ελλάδα*, ό. π., σσ. 30 - 31. Το Υφυπουργείο Τύπου και Τουρισμού προχώρησε στην έκδοση μελετών για την ανάδειξη του μεταξικού κυβερνητικού έργου: Ι. Μεταξάς, *Τέσσαρα χρόνια διακυβερνήσεως Ι. Μεταξά 4 Αυγούστου 1936 - 4 Αυγούστου 1940*, τόμ. Α - Δ', Αθήναι 1940, *Το πρώτον έτος του υφυπουργείου Τύπου και Τουρισμού 1936 - 1937*, Αθήναι 1937.

¹⁰ Γρηγόριος Δαφνής, *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων 1923 - 1940, Η άνοδος του Αντιβενιζελισμού*, τόμ. Β', Αθήνα 1955, σσ. 453 - 454, Παναγιώτης Νούτσος, «Συνιστώσες της ιδεολογίας του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου», *Ελλάδα 1936 - 1944 Δικτατορία - Κατοχή - Αντίσταση*, Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου Σύγχρονης Ιστορίας (επιμ. Χ. Φλάϊσερ - Ν. Σβορώνος), Αθήνα 1990, σ. 63, Μαρίνα Πετράκη, ό. π., σσ. 31 - 32, 38 - 41. Επιλέξαμε από το περιοδικό «Το Νέον Κράτος» να παραθέσουμε τα ακόλουθα άρθρα, τα οποία είναι ενδεικτικά για την διαμόρφωση της πολιτικής του καθεστώτος: Αρίστος Καμπάνης, «Εσωτερική πολιτική», *Το Νέον Κράτος* 1 (1937), σσ. 15 - 18, Δ. Κούσης, «Κράτος και πολιτισμός», *Το Νέον Κράτος* 2 (1938), σσ. 412 - 418, Γεώργ. Μαντζούφος, «Η πολιτική κατάσταση εν Ελλάδι προ και μετά την 4ην Αυγούστου», *Το Νέον Κράτος* 1 (1937), σσ. 113 - 120, Α. Θεοδοσόπουλος, «Ποία η θέση του Αγρότου εις το Νέον Κράτος», *Το Νέον Κράτος* 1 (1937), σσ. 55 - 56, Ν. Κουμάρος, «Το βαθύτερον νόημα της μεταβολής της 4ης Αυγούστου», *Το Νέον Κράτος* 4¹ (1940), σσ. 638 - 641. Επίσης ενδιαφέρουσα κρίνεται και η παρακάτω ανακοίνωση για το περιοδικό «Νέα Γράμματα»: Σάββας Καράμπελας, «Τα Νέα Γράμματα στην περίοδο της δικτατορίας Μεταξά: Στοιχεία της πολιτικής ταυτότητας του περιοδικού», *Ο ελληνικός κόσμος ανάμεσα στην εποχή του Διαφωτισμού και στον εικοστό αιώνα, Πρακτικά του Γ' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών (ΕΕΝΣ)*, τόμ. Β', Αθήνα 2007, σσ. 501 - 516.

τις νοοτροπίες και πρακτικές των κατοίκων, τις οποίες εντάσσουμε στο πλαίσιο του ευρύτερου κοινωνικοπολιτικού κλίματος.

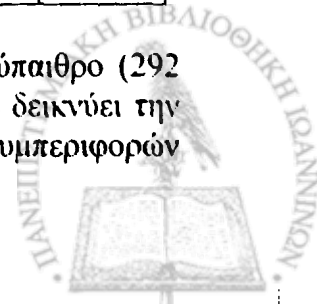
Προχωρώντας, λοιπόν, στον συσχετισμό παράβασης και τιμωρίας, για τις εν λόγω υποθέσεις, διαπιστώνουμε εξ αρχής μία μείωση των σχετικών εκδικάσεων από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων. Θα λέγαμε ότι εντυπωσιάζει αλλά και προβληματίζει αυτή η ποσοτική μείωση, ιδιαίτερα για μία ιδιόμορφη πολιτικά περίοδο, όπως η μεταξική, κατά την οποία θα αναμέναμε μία αυξητική πορεία των εκδικασθεισών υποθέσεων, τουλάχιστον, αναφορικά με τα ζητήματα ελευθεροτυπίας και τις εξυβρίσεις ή τις δυσφημήσεις διά του τύπου. Για τις συγκεκριμένες, μάλιστα, παραβάσεις παρατηρείται μία απουσία από τα δικαστικά ποινικά τεκμήρια. Αντιθέτως, εντοπίζουμε μία αξιοπρόσεκτη παρουσία, αν και μειωμένη από την μεταβενιζελική περίοδο, των περιπτώσεων προστριβών σε ιδιωτικό επίπεδο, κυρίως υπό το πρίσμα της υπεράσπισης των οικογενειακών θεσμών.

Πριν, ωστόσο, προβούμε σε μία απόπειρα αιτιολόγησης αυτής της εικόνας, κρίνεται σκόπιμο να παραθέσουμε την συχνότητα αυτών των υποθέσεων, όπως τουλάχιστον προκύπτουν από τις διαθέσιμες πηγές. Εστιάζοντας στα μεγέθη του πίνακα (πίν. 46) διακρίνουμε ότι συνολικά εκδικάστηκαν στο Πλημμελειοδικείο 34 περιπτώσεις, οι οποίες έλαβαν χώρα στην πόλη των Ιωαννίνων και 156 περιπτώσεις, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στην αγροτική ενδοχώρα. Η πρώτη μας παρατήρηση αφορά τα αντίστοιχα μεγέθη, κατά την μεταβενιζελική περίοδο, για τα οποία διαπιστώνουμε μία σαφή διαφοροποίηση. Συγκεκριμένα, οι αντίστοιχες συχνότητες

Πίν. 46. «Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις συκοφαντίας και δυσφημήσεως σε βαθμό πλημμελήματος.

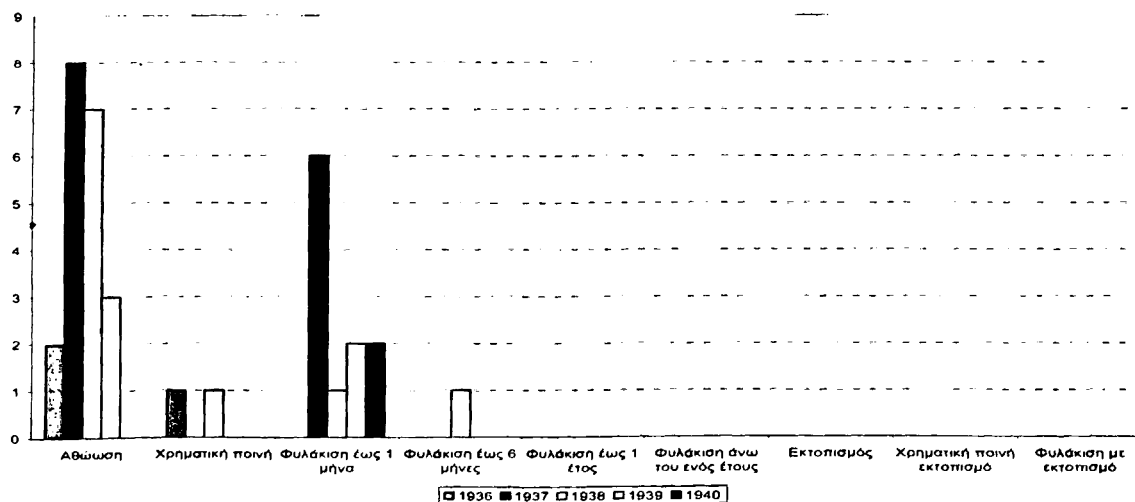
Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες για την πόλη των Ιωαννίνων					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Αθώωση	2	8	7	3		20
Χρηματική ποινή	1		1			2
Φυλάκιση έως 1 μήνα		6	1	2	2	11
Φυλάκιση έως 6 μήνες			1			1
Φυλάκιση έως 1 έτος						
Φυλάκιση άνω του ενός έτους						
Εκτοπισμός						
Χρηματική ποινή εκτοπισμό						
Φυλάκιση με εκτοπισμό						
Σύνολο	3	14	10	5	2	34
Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες για την αγροτική ενδοχώρα					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Αθώωση	2	30	23	8	2	65
Χρηματική ποινή		1	1			2
Φυλάκιση έως 1 μήνα	8	21	26	15	6	76
Φυλάκιση έως 6 μήνες	3	2	2	5	1	13
Φυλάκιση έως 1 έτος						
Φυλάκιση άνω του ενός έτους						
Εκτοπισμός						
Χρηματική ποινή εκτοπισμό						
Φυλάκιση με εκτοπισμό						
Σύνολο	13	54	52	28	9	156

των παραβάσεων τόσο για την πόλη (103 υποθέσεις) όσο και την ύπαιθρο (292 υποθέσεις) ευρίσκονταν σε πολύ υψηλά επίπεδα (πίν. 8, 24), κάτι που δεικνύει την εμφανή μείωση των εκδικάσεων των συγκεκριμένων παραβατικών συμπεριφορών

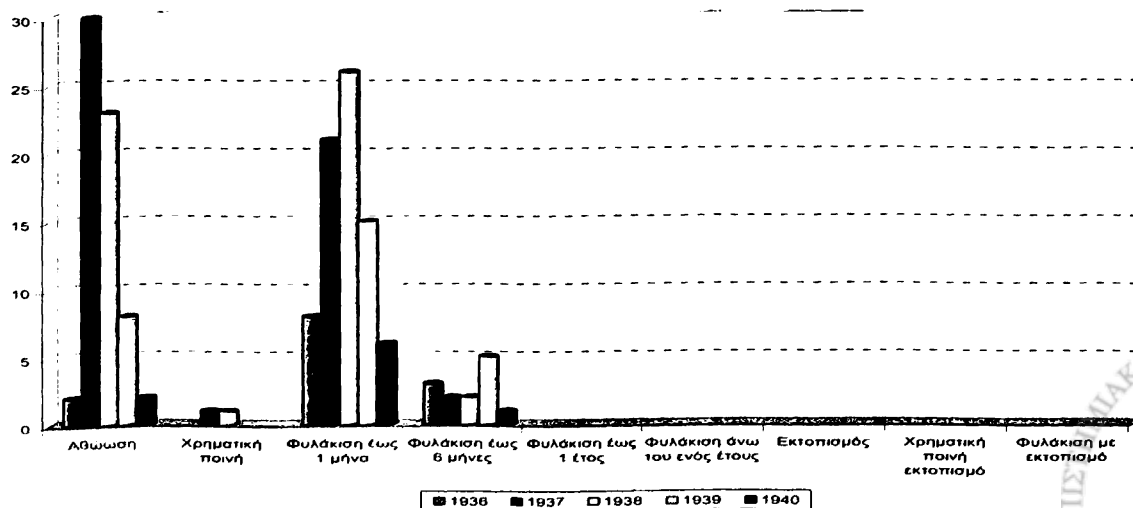

κατά την μεταξική περίοδο. Επίσης, ως προς τα μεγέθη των δικαστικών ποινών, σημειώνουμε τον υψηλό αριθμό αθωωτικών αποφάσεων (20 περιπτώσεις για την πόλη και 65 για την αγροτική ενδοχώρα) και τις μικρές ποινές σε φυλάκιση, ενώ δεν ευρέθηκε, όπως και κατά το παρελθόν, κάποιο παραπεμπτικό βούλευμα σχετικής υποθέσεως σε βαθμό κακουργήματος. Είναι χαρακτηριστικό ότι υπερτερεί από τις καταδικαστικές αποφάσεις η κατηγορία της φυλάκισης έως 1 μήνα (11 περιπτώσεις για την πόλη και 76 για την αγροτική ενδοχώρα). Επιπρόσθετα, η υψηλότερη επιβληθείσα ποινή αφορά την κατηγορία της φυλάκισης έως 6 μήνες, με πολύ χαμηλή όμως συχνότητα εμφάνισης (1 περίπτωση για την πόλη των Ιωαννίνων και 13 περιπτώσεις για την αγροτική ενδοχώρα). Με άλλα λόγια, με τις μικρές αποδοθείσες ποινές επιβεβαιώνεται και η εκδίκαση σχετικών υποθέσεων σε χαμηλότερες δικαστικές βαθμίδες ή και ακόμη η παράκαμψη της ποινικής δικαιοσύνης σε ζητήματα ελευθερίας έκφρασης και κυρίως ελευθεροτυπίας. Πάντως, οφείλουμε να τονίσουμε και την μειωθείσα συχνότητα εκδίκασης συναφών υποθέσεων από το 1937 και εξής. Μάλιστα, θα ισχυριζόμαστε, επί του συγκεκριμένου, ότι η θέσπιση και η εφαρμογή Αναγκαστικών Νόμων σχετικών με την ελευθερία της έκφρασης, στο μέσον περίπου της δικτατορίας, καθόρισε σημαντικά και την πορεία των περαιτέρω εκδικάσεων.

Γράφ. 60. «Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις συκοφαντίας και δυσφημήσεως σε βαθμό πλημμελήματος για την πόλη των Ιωαννίνων.

Γράφ. 61. «Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις συκοφαντίας και δυσφημήσεως σε βαθμό πλημμελήματος για την αγροτική ενδοχώρα.

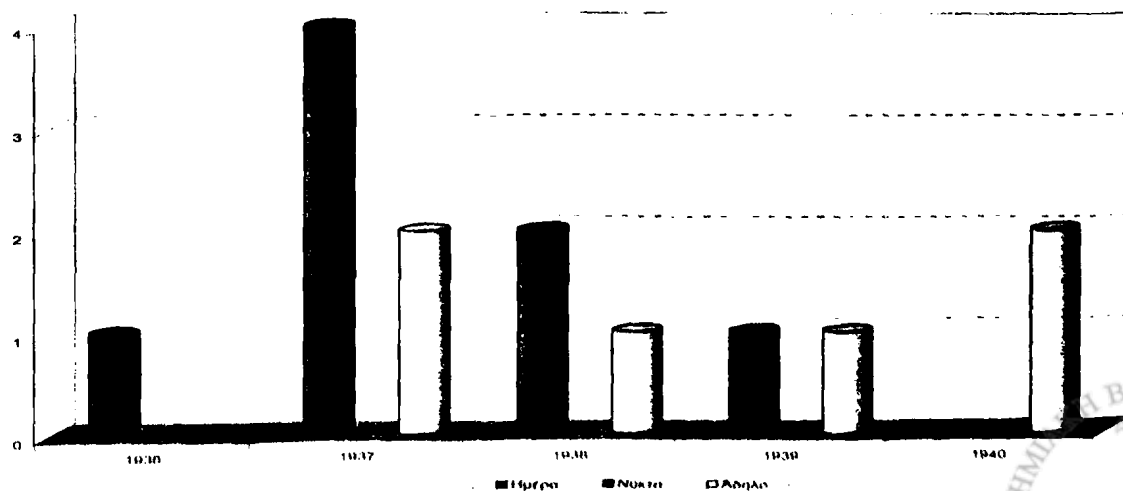

Παράλληλα, με την σχέση παράβασης και τιμωρίας, για τις συγκεκριμένες υποθέσεις, ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο χρόνος τέλεσης των καταδικασθεισών υποθέσεων (πίν. 47). Αυτό διότι, πρόκειται για τις πλέον κλασσικές περιπτώσεις τελεσθεισών παραβάσεων κατά την διάρκεια της ημέρας. Όπως, άλλωστε, έχουμε διαπιστώσει και στην προγενέστερη χρονικά περίοδο, η υπεροχή της κατηγορίας της ημέρας ήταν καθολική, δεικνύοντας ταυτόχρονα και τα χαρακτηριστικά των εν λόγω αδικημάτων, τα οποία σχετίζονταν τόσο με τον τύπο όσο και με τις καθημερινές διαπροσωπικές σχέσεις. Συγκεκριμένα, από το σύνολο των καταδικασθεισών παραβάσεων, μόνον 2 τελέσθηκαν κατά την διάρκεια της νύκτας και ειδικότερα στην αγροτική ενδοχώρα. Όσον αφορά τις συχνότητες για τα Ιωάννινα είναι ξεκάθαρη η υπεροχή της ημέρας (8 περιπτώσεις), ενώ και οι υποθέσεις του αδήλου αντιστοιχούν (6 περιπτώσεις), κατά βάση, σε ημερήσιες παραβάσεις. Το ίδιο ισχυρίζομαστε, αντίστοιχα και για τα περιστατικά, τα οποία εντάσσονται στο άδηλο για την αγροτική ενδοχώρα (41 περιπτώσεις), αν και είναι σαφής η υπεροχή της ημέρας (48 περιπτώσεις).

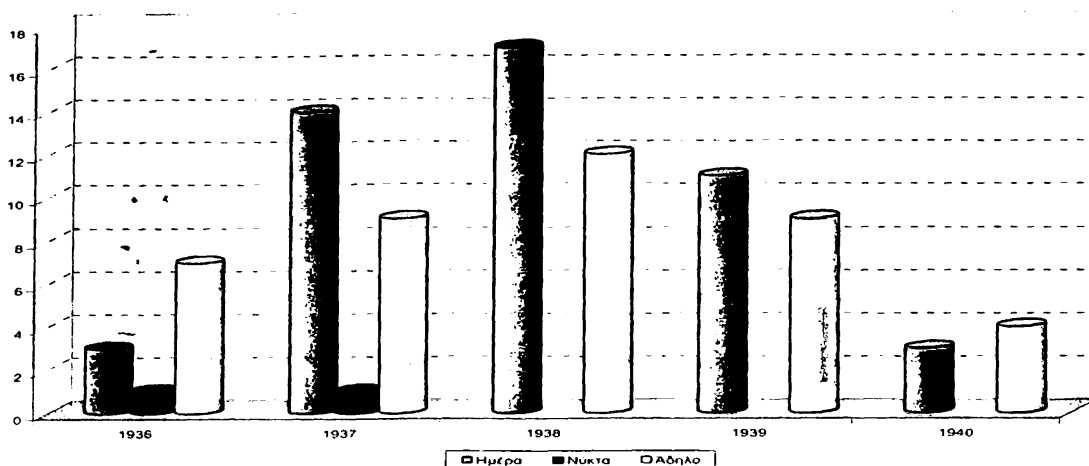
Πίν. 47. Χρόνος τελέσεως καταδικασθεισών υποθέσεων συκοφαντίας και δυσφημήσεως (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου).

Χρόνος	Συχνότητες για την πόλη των Ιωαννίνων					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Ημέρα	1	4	2	1		8
Νύκτα						
Άδηλο		2	1	1	2	6
Σύνολο	1	6	3	2	2	14
Χρόνος	Συχνότητες για την αγροτική ενδοχώρα					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Ημέρα	3	14	17	11	3	48
Νύκτα	1	1				2
Άδηλο	7	9	12	9	4	41
Σύνολο	11	24	29	20	7	91

Γράφ. 62. Χρόνος τελέσεως καταδικασθεισών υποθέσεων συκοφαντίας και δυσφημήσεως (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου) για την πόλη των Ιωαννίνων.

Γράφ. 63. Χρόνος τελέσεως καταδικασθεισών υποθέσεων συκοφαντίας και δυσφήμισης (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου) για την αγροτική ενδοχώρα.

Με τις παραπάνω επισημάνσεις έχουμε, ήδη, θέσει τις προϋποθέσεις για να ερμηνεύσουμε αυτήν την παρατηρούμενη μείωση των εκδικάσεων στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων. Δεν χωρά καμία αμφιβολία ότι η σταδιακά αριθμητική ελάττωση των δικών, που αφορούν την ελευθερία έκφρασης, συμβαδίζει με το γενικότερο ρεύμα παράκαμψης της ποινικής δικαιοσύνης. Δηλαδή, στο ίδιο πλαίσιο αποφυγής της δικαστικής διαδικασίας για μία σειρά παραβάσεων, που εκφράζουν πολιτικές σκοπιμότητες και σχετίζονται με την κατασταλτική επιβολή του δικτατορικού καθεστώτος, εντάσσεται και η ελευθερία της γνώμης, έντυπης ή προφορικής. Επί της συγκεκριμένης, όμως, πραγματικότητας θα τονίζαμε και μία άλλη παράμετρο, η οποία συντέλεσε στην παρατηρούμενη υποχώρηση της ποινικής δικαιοσύνης: την λογοκρισία και τον ασφυκτικό έλεγχο της έντυπης παραγωγής. Με άλλα λόγια, η αυστηρή λογοκρισία, η κατευθυνόμενη αρθρογραφία και η ιδεολογική καθοδήγηση δεν άφηναν περιθώρια πολιτικών αντιπαραθέσεων στις εφημερίδες, άρα και ενδεχομένων αντιδράσεων πολιτικού χαρακτήρα με ποινική εξέλιξη. Είναι, δε, χαρακτηριστικό, ως προς αυτό, ότι δεν εντοπίσαμε κατά την μεταξική περίοδο καμία εκδίκαση εξύβρισης ή δυσφήμισης διά του τύπου στα ποινικά δικαστήρια, τουλάχιστον στο επίπεδο του Πλημμελειοδικείου.

Πέραν, λοιπόν, του γενικού κλίματος αποφυγής της ποινικής διαδικασίας, η πολιτική του μεταξικού καθεστώτος σε σχέση με τις εφημερίδες, συνέβαλε καθοριστικά στην καλλιέργεια ενός στεγνού και ελεγχόμενου εντύπου λόγου, υπό τις οδηγίες των αρμοδίων οργάνων. Αυτού του είδους η πρακτική καθιστώντας αδύνατη την διακίνηση ελεύθερων απόψεων αλλά και την όποια αντίδραση σε δημοσιεύσεις, ελαχιστοποίησε τις όποιες ποινικές εκδικάσεις, οι οποίες σταδιακά προσπεράστηκαν από τις διοικητικές. Έτσι, καταλήγουμε να συναντούμε εκδικάσεις υποθέσεων, οι οποίες αφορούσαν μόνον ιδιωτικού χαρακτήρα μορφές αντιπαλότητας και όχι ιδεολογικές αντιπαραθέσεις. Εξάλλου, οτιδήποτε σχετιζόταν με πολιτικά ζητήματα εντασσόταν άμεσα στο κατασταλτικό πλαίσιο της ποινικοποίησης της πολιτικής ζωής. Ειδικότερα, τόσο για την πόλη όσο και για την ύπαιθρο, διαπιστώσαμε την ύπαρξη κυρίως υποθέσεων δυσφήμισης και εξύβρισης¹¹. Ανάμεσα σε αυτές, όμως, παρατηρήσαμε και την καταδίκη

¹¹ Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για υποθέσεις απλής δυσφήμισης και συκοφαντικής δυσφήμισης τελεσθείσες στην πόλη των Ιωαννίνων υπ' αριθμ.: 1431/15-6-1937,

περιπτώσεων λεκτικής αντιπαράθεσης ανάμεσα σε δημοσίους λειτουργούς και πολίτες με την παράβαση της εξύβρισης δημοσίου υπηρέτου¹².

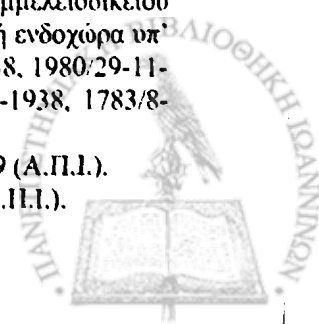
Γενικότερα, πάντως, θα τονίζαμε ότι η ελευθερία της έκφρασης, στο πλαίσιο της διαπροσωπικής αντιπαράθεσης, σχετίζεται με την υπεράσπιση των οικογενειακών θεσμών. Είναι άξιο αναφοράς, μάλιστα, ότι η έννοια της τιμής αναδεικνύεται και πάλι ο κύριος παράγοντας της όλης διαδικασίας. Η συχνότητα των συμβάντων αναδεικνύει δομές και λειτουργίες της υπαίθρου αλλά και της πόλης, οι οποίες ανάγονται στο παρελθόν και έχουν μία συνέχεια. Είναι ενδεικτικό ότι η πλειοψηφία των μηνύσεων και κατ' επέκταση των εκδικασθεισών υποθέσεων εξέφραζε την προσήλωση στα χρηστά ήθη, την γυναικεία ηθική και ευρύτερα την προφύλαξη του οικογενειακού θεσμού. Αν ανατρέξουμε αναλυτικά στα τεκμήριά μας, θα συναντήσουμε συχνά ως αιτιολογία του κατηγορητηρίου τις φράσεις: «... διέδωσε περί της ... ότι είχε συνάψει ερωτικές σχέσεις μετά του ... μεθ' ού συνεζεύξη παρανόμως...»¹³ ή «...διέδωσε περί της ... ότι αυτή δεν είναι καλής φήμης γυναίκα, είναι παλιогύναικα και ότι μίαν ημέραν είχε μέσα εις το σπίτι της ως αγαπητικόν τον ... μετά του οποίου εκοιμήθηκαν μαζί...»¹⁴.

1426/27-9-1938, 1505/26-6-1937, 1654/18-9-1937, 499/6-4-1940, 647/11-5-1940, 1689/21-9-1937, 1847/12-11-1938, 443/18-3-1939, 1796/14-11-1939, 2090/20-10-1936, 1771/5-11-1938, 1677/21-9-1937. Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για υποθέσεις απλής δυσφήμισης και συκοφαντικής δυσφήμισης τελεσθείσες στην αγροτική ενδοχώρα υπ' αριθμ.: 568/25-4-1939, 1338/5-6-1937, 1797/5-10-1937, 1403/12-6-1937, 1287/1-6-1937, 1660/21-9-1937, 1782/5-10-1937, 1743/28-9-1937, 1790/5-10-1937, 618/9-4-1938, 255/12-2-1939, 325/22-2-1938, 1735/28-9-1937, 505/26-3-1938, 104/21-1-1939, 1580/18-10-1938, 566/16-3-1937, 1775/2-10-1937, 1495/26-6-1937, 1913/19-10-1937, 2719/8-12-1936, 757/3-4-1937 (δυσφημίες). 1499/26-6-1937, 1923/23-10-1937, 1914/19-10-1937, 1595/24-8-1937, 887/28-5-1938, 516/26-3-1938, 991/11-6-1938, 992/11-6-1938, 1239/25-5-1937, 1156/28-6-1938, 1155/28-6-1938, 1759/5-10-1938, 1741/1-11-1938, 659/9-5-1939, 1772/5-11-1938, 1770/5-11-1938, 1747/1-11-1938, 1820/10-11-1938, 1595/24-10-1939, 186/31-1-1939, 375/11-3-1939, 345/4-3-1939, 224/4-2-1939, 163/28-1-1939, 649/9-5-1939, 1223/5-10-1940, 453/21-3-1939, 661/9-5-1939, 461/21-3-1939, 1912/2-12-1939, 1769/11-11-1939, 1772/11-11-1939, 1784/14-11-1939, 1360/30-9-1939, 857/11-6-1940, 1058/24-6-1939, 977/13-6-1939, 1202/1-10-1940, 1335/26-9-1939, 1349/26-9-1939, 1591/24-10-1939, 1228/5-10-1940, 1863/25-11-1939, 1862/25-11-1939, 163/3-2-1940, 141/30-1-1940, 162/3-2-1940, 687/18-5-1940, 685/18-5-1940, 457/2-4-1940, 481/6-4-1940, 1227/5-10-1940, 1201/3-10-1940, 1677/21-9-1937, 1154/28-6-1938 και 432/18-3-1939 (συκοφαντικές δυσφημίες) (Α.Π.Ι.).

¹² Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για υποθέσεις εξύβρισεως δημοσίου υπαλλήλου τελεσθείσες στην πόλη των Ιωαννίνων υπ' αριθμ.: 1886/16-10-1937, 395/16-2-1937, 711/27-3-1937, 320/28-2-1939, 864/11-6-1940. Αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για υποθέσεις εξύβρισεως δημοσίου υπαλλήλου τελεσθείσες στην αγροτική ενδοχώρα υπ' αριθμ.: 217/4-2-1939, 1833/18-11-1939, 609/9-4-1938, 2031/9-11-1937, 320/22-2-1938, 1980/29-11-1938, 800/23-5-1939, 1214/5-10-1940, 245/12-2-1938, 1575/21-10-1939, 1144/28-6-1938, 1783/8-11-1938, 320/28-2-1939, 640/23-3-1937, 1767/11-11-1939, 323/22-2-1938 (Α.Π.Ι.).

¹³ Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1591/24-10-1939 (Α.Π.Ι.).

¹⁴ Απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 163/3-2-1940 (Α.Π.Ι.).

Δεν χωρά καμία αμφιβολία ότι η θεματική της συγκεκριμένης ενότητας ευρίσκεται σε άμεση εξάρτηση με την νομοθετική πρωτοβουλία της 4ης Αυγούστου, όπως οι προγενέστερες ενότητες, αφορούσες κυρίως την ελευθερία της έκφρασης και την ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής. Ωστόσο, είναι αυτονόητο ότι, μέσα από αυτήν την πραγματικότητα των ηθικών αξιών και των προτύπων, αντικατοπτρίζονται προτεραιότητες μίας ολόκληρης κοινωνίας, που στην προκειμένη περίπτωση ίσχυαν και καλλιεργούνταν υπό ένα ιδιόμορφο δικτατορικό καθεστώς. Απομένει, λοιπόν, να διαπιστώσουμε την επίδραση του μεταξικού καθεστώτος και σε ποιόν βαθμό, στην διαμόρφωση αυτών των αξιών και γενικότερα των τοπικών κοινωνικών δομών. Σίγουρα, πάντως, η αυστηρότητα και ο ηθικισμός της περιόδου, σε συνδυασμό με τα κληρονομημένα κοινωνικά στερεότυπα του παρελθόντος, συνέβαλε καθοριστικά στην εξέλιξη των συγκεκριμένων παραβατικοτήτων.

Προχωρώντας στην εκτίμηση των δεδομένων διαμορφώσαμε εξ αρχής την άποψη ότι η τιμή και η ανδρεία, ως αξίες, εξακολουθούν να αποτελούν την πρωταρχική, και μοναδική ενδεχομένως, βάση στην οποία στηρίζεται κάθε ενέργεια σε σχέση με την οικογένεια και την προσωπική υπόληψη. Λαμβάνοντας, ως παράδειγμα, τα επαναλαμβανόμενα φαινόμενα των απαγωγών¹, διαπιστώνουμε άμεσα αυτήν την έντονη προβολή του ανδρισμού μέσα από την διεκδίκηση και την κατάκτηση μίας νεαρής κοπέλας². Θα λέγαμε, μάλιστα, ότι το εθιμικό δίκαιο υπερισχύει στην επιτέλεση της πράξης και αποτελεί την προϋπόθεση ακόμη και για καταξίωση στο πλαίσιο μίας κλειστής, κυρίως αγροτικής, κοινωνίας. Παράλληλα, η ίδια η πράξη μας αποκαλύπτει στοιχεία για την θέση της γυναίκας, καθώς αυτή εμφανίζεται τις περισσότερες φορές άβουλη και αδύναμη, είτε απέναντι στον διενεργούντα την απαγωγή, είτε απέναντι στην πατρική θέληση. Κάτι, που μπορεί, επιπροσθέτως, να μας αναδείξει αυτήν ακριβώς την αντίθεση κατά την τέλεση μίας απαγωγής, διότι αφενός η θυγατέρα αντιτίθεται έμμεσα στο παραδοσιακό δίκαιο, το οποίο φέρει τον πατέρα ως ρυθμιστή της τύχης της κόρης και αφετέρου συμμετέχει σε μία πράξη, θελημένα ή μη, όπου επίσης το εθιμικό δίκαιο έχει διατηρήσει και αναγάγει ως έκφραση ικανότητας και ανδρισμού του απαγωγέα.

Επικεντρώνοντας, τώρα, στα ίδια τα συμβάντα, τονίζουμε εξ αρχής την συγγή παρουσία τους στα δικαστικά έγγραφα³. Βεβαίως, αντιλαμβανόμαστε ότι το

¹ Αναλυτικά για την παράβαση της απαγωγής και την σημασία και τον συμβολισμό της για το κοινωνικό σύνολο της εποχής βλ. το κεφάλαιο III2στ «Ηθικές αξίες και πρότυπα».

² Για την συμβολική επίδραση του ανδρισμού, σε μία σειρά πράξεων, με σκοπό την αναγνώρισή του από τον τοπικό περίγυρο, όπως εν προκειμένω, βλ. Pierre Bourdieu, *Η ανδρική κυριαρχία* (μτφ. Έφρη Γιαννοπούλου), Αθήνα 2007, σσ. 92 - 108.

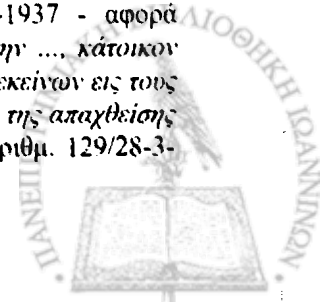
³ Παραπεμπτικά Βουλευμάτα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων για το αδίκημα της απαγωγής υπ' αριθμ. υπ' αριθμ. 70/30-1-1937 (αφορά βιαία απαγωγή στη θέση «Λάκκων - Αγόρης» Δεματίου στις 16-10-1936), υπ' αριθμ. 364/31-3-1937 (αφορά απαγωγή 19χρονης στην Πεδινή στις 7-3-1937), υπ' αριθμ. 365/31-3-1937 (αφορά απαγωγή στη Δράγανη το διάστημα 23 - 31 Ιανουαρίου 1937), υπ' αριθμ. 242/18-3-1938 (αφορά απαγωγή 20χρονης στο Μικρό Μπισδούνι τον Φεβρουάριο του 1938), υπ' αριθμ. 832/21-9-1938 (αφορά απαγωγή 17χρονης στο Ρωμανό την νύχτα 29-30 Αυγούστου 1938), υπ' αριθμ. 1163/28-12-1938 (αφορά απαγωγή και ακολασία στο Τρίστενο Ζαγορίου στις 15-11-1938), 619/31-10-1939 (αφορά απαγωγή και φόνο στην Παραμυθιά στις 23-8-1939), υπ' αριθμ. 129/28-3-1940 (αφορά απαγωγή στην Αγορά στις 19-2-1940), υπ' αριθμ. 622/31-10-1939 (αφορά εκουσία απαγωγή στη Γρανίτσα στις 3-8-1939), υπ' αριθμ. 575/31-5-1937 (αφορά

πραγματικό αριθμητικό μέγεθος, αναλογικά με αυτό των δικαστικών τεκμηρίων, ήταν κατά πολύ υψηλότερο. Και αυτό διότι οι ηθικές παράμετροι αυτής της πράξης δεν άφηναν πολλά περιθώρια γνωστοποίησης της απαγωγής και εν γένει της επιλογής της ποινικής εξέλιξης. Πρέπει, ωστόσο, να υπογραμμίσουμε ότι και η υπάρχουσα καταγεγραμμένη παρουσία του φαινομένου, εντός της δικτατορικής περιόδου, λαμβάνει ακόμη περισσότερο σημασία, καθώς το αυστηρό γενικό κλίμα της εποχής απέτρεπε την διενέργεια παραβάσεων. Με άλλα λόγια, υπογραμμίζεται, έστω και έτσι, ότι η απαγωγή και κάθε σχετική πράξη, παρά την αυξημένη κατασταλτική δράση και το εκφοβιστικό κλίμα για κάθε είδους παράβαση, συνέχιζαν να αποτελούν επιλογή για ένα μεγάλο αριθμό ανθρώπων στην αγροτική κυρίως ενδοχώρα.

Προσεγγίζοντας, τώρα, τα συμβάντα επιβεβαιώνουμε τα ανωτέρω, καθώς μέσα από την περιγραφική παρουσιάσή τους, αντικατοπτρίζεται ένα πλαίσιο αντιλήψεων, ιδιαίτερα γνώριμο την περίοδο του Μεσοπολέμου. Καταρχάς, διαπιστώνουμε την σαφή δέσμευση με σκοπό τον γάμο, κατά την τέλεση μίας απαγωγής⁴. Είναι ευδιάκριτη, δηλαδή, η υποχρέωση της γυναίκας να νυμφεύεται εκείνον με τον οποίο συνευρίσκεται για πρώτη φορά, ανεξαρτήτως της θέλησής της. Εκείνο, όμως, που εγείρει προβληματισμούς περισσότερο είναι η μεθοδολογία τελέσεως της παράβασης. Επί του συγκεκριμένου, διακρίνουμε στην ακόλουθη περιγραφή: «...Ο εκ των διωκομένων ..., κάτοικος Πεδινής, προ έτους και πλέον ζητήσας εις γάμον την ήδη 19έτιδα ομοχώριόν του ... και αποκρουσθείς ένεκεν της έναντι αυτού κοινωνικής και οικονομικής υπεροχής της ..., εμνηστεύθη μετά τινά καιρόν την ομοχώριόν του ..., μεθής και επρόκειτο να τελέση τους γάμους του την 7 Μαρτίου ε. ε.. Παραδόξως όμως και δια λόγους εκ των υστέρων εξηγουμένους, ο διωκόμενος ... διήμερον προ του επικειμένου γάμου του... επέστρεψεν εις τον πατέραν της τον δακρύλιον αρραβώνα... Το εσπέρας δε της 7 Μαρτίου ε. ε., αμφότεροι οι διωκόμενοι ... και ..., επιτιθέντες εξ απίνης κατά της νεάνιδος εφήμωσαν εν τάχει αυτής το στόμα δι' επίδεσμον και σύροντες ταύτην άκουσαν βιαίως απήγαγον μεθ' εαυτών μακράν του χωρίου Πεδινή δυνηθείσαν λόγω της φιμώσεως να καλέση εις βοήθειαν και λόγω του απροόπτου της επιθέσεως και της ασυγκρίτως υπερτέρας σωματικής δυνάμεως των απαγωγέων μη ευχερήσασαν να προβάλη αξιόλογον αντίστασιν. Ακολουθως ωδήγησαν ταύτην νύκτωρ εις Αρδομίστην εν τινί οικία υποδειχθήσα παρά του ..., όστις προμηθεύσας αυτοίς κλινοσκεπάσματα και κλειδώσας του ... μετά της παθούσης εντός της οικίας απήλθεν. Εν τη οικία ταύτη ο ... παρά τας παρακλήσεις και αντιρρήσεις της παθούσης επωφελούμενος του εξουθενωμένου εκ της απελπισίας ηθικού αυτής και άλλας απειλάς μετελθών διεκόρευσε ταύτην συνουσιασθείς μετ' αυτής κατ' επανάληψιν. Περί το λυκαύγες ο...

απαγωγή στα Κούρεντα την νύχτα 9-10 Απριλίου 1937), υπ' αριθμ. 982/17-11-1937 (αφορά αρπαγή στη Ρεπετίστα στις 30-8-1937), υπ' αριθμ. 88/14-2-1938 (αφορά ακουσία απαγωγή στην Έλαφο στις 20-1-1938). Καταδικαστικές αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για απαγωγή και βιαία απαγωγή, τελεσθείσες στην αγροτική ενδοχώρα υπ' αριθμ.: 1717/1-11-1938, 152/28-1-1939, 470/22-3-1938 (Α.Π.Ι.).

⁴ Η πλειοψηφία των συγκεκριμένων περιπτώσεων καταλήγει στην κλασσική έκφραση: «...Η δε ως άνω απαγωγή εγένετο επί σκοπώ του κατηγορουμένου της μετά της απαχθείσης νυμφεύσεως...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 575/31-5-1937 - αφορά απαγωγή στα Κούρεντα την νύχτα 9-10 Απριλίου 1937) ή «...απήγαγεν εκουσίως την ..., κάτοικον Γαρδικίου, έχουσαν υπέρ τα 15 έτη, αλλ' ουχί και υπέρ τα είκοσι εν, από της εξουσίας εκείνων εις τους οποίους υπέκειτο ήτοι των γονέων της, η δε απαγωγή αύτη εγένετο επί σκοπώ της μετά της απαχθείσης νυμφεύσεώς του...» (Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 129/28-3-1940 - αφορά απαγωγή στην Αγορά στις 19-2-1940) (Α.Π.Ι.).

ωδήγησε την παθούσαν εις τινά ακτήν της Παμβώτιδος οπόθεν επεβιβάσθησαν αμφότεροι επί λέμβον ... και έπλευσαν προς συστάδια καλάμων αίτινες αφθόνως φύοντα εις τα αβαθή της λίμνης, όπου και εκρύβησαν μέχρι του απογεύματος της 8 Μαρτίου ότε ανεκαλήφθησαν υπό του Αστυνομικού Σταθμάρχου Αρδομίστας...»⁵.

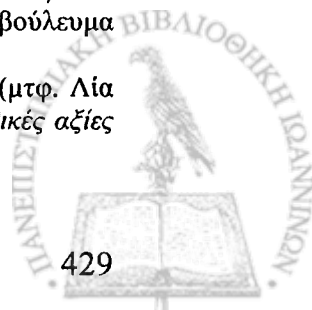
Εάν γενικώς, έχουμε διαπιστώσει την υποβάθμιση του γυναικείου ρόλου, ιδιαίτερα μάλιστα στην ύπαιθρο, με το προηγηθέν απόσπασμα επιβεβαιώνουμε την απουσία γυναικείας βούλησης. Τόσο κατά την τέλεση ενός γάμου όσο και κατά την πράξη της απαγωγής, διακρίνουμε ότι οι άνδρες υπερέχουν των πρωτοβουλιών και των κινήσεων, χωρίς, φυσικά, οι γυναίκες να υποτάσσονται πάντοτε στην ανδρική βούληση⁶. Επί του παρόντος, οι εθιμικές πρακτικές του αρραβώνα και εν τέλει του γάμου, ως υποθέσεις μεταξύ ανδρών (πατέρα και γαμπρού), δεικνύουν αυτήν την πραγματικότητα ισχύος του άνδρα. Παράλληλα, όμως, αυτού του είδους ο ανταγωνισμός, ο οποίος εκδηλώνεται, όπως ανωτέρω, για την διεκδίκηση μίας κοπέλας, αποτελεί για την εποχή αφενός ένδειξη κοινωνικής καταξίωσης και αφετέρου αποτέλεσμα των παγιωμένων επικρατουσών κανόνων του εθιμικού δικαίου. Επιπρόσθετα, πιστοποιείται, για άλλη μία φορά, η βαρύτητα στην ηθική διάσταση του θέματος με την χρήση του ρήματος «διεκόρευσε», καθώς η εννοιολογική του χρήση υπερέχει αξιακά και από τις ίδιες τις πράξεις της απαγωγής και της συνουσίας. Με άλλα λόγια, όπως άλλωστε έχει επισημάνει ο Georges Vigarello, η ηθική διάσταση της παράβασης υπερίσχυε του βιαίου μέρους, άρα και του σωματικού, πιστοποιώντας έτσι την ενδεχόμενη ανεκτικότητα της κοινωνίας ως προς την βία⁷. Έτσι, δεν θα ήταν υπερβολή να ισχυριστούμε ότι η κατάσταση, εν πολλοίς, ομοίαζε με αυτήν του τέλους του 18ου αιώνα, οπότε εμφανίστηκε στον ευρωπαϊκό χώρο το ιδεολόγημα της βίας και γενικότερα η απόλαυση της σκληρότητας⁸. Συνεπώς, η εν λόγω πηγή μας δίδει την αφορμή για την ανάδειξη και μίας έτερης πτυχής του αγροτικού, κυρίως, χώρου: την βιαιότητα. Η περιγραφόμενη ανωτέρω διαδικασία και μεθοδολογία της απαγωγής, μας τονίζει την καθοριστική σημασία της χρήσης βίας για την επίλυση διαφόρων ζητημάτων. Εξάλλου, το όλο κλίμα του Μεσοπολέμου και πολύ περισσότερο το δικτατορικό πνεύμα της εποχής, υποδαύλιζαν την βίαιη ατμόσφαιρα στην καθημερινή ζωή, η οποία έφθανε μέχρι την μεταχείριση του όπλου. Άλλωστε, πρέπει να θεωρείται δεδομένος ο συμβολισμός της οπλοφορίας και της οπλοχρησίας στον αγροτικό και κτηνοτροφικό πληθυσμό. Επί παραδείγματι, διαπιστώσαμε την εφαρμογή της συγκεκριμένης πρακτικής στο

⁵ Παραπεμπτικό βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 364/31-3-1937 (Α.Π.Ι.).

⁶ Έχει ενδιαφέρον, ως προς την ανάπτυξη της γυναικείας αντίδρασης, το ακόλουθο γεγονός τον Ιανουάριο του 1938: «...η παθούσα ανεχώρησε εκ του χωρίου Έλαφος, ίνα επιστρέψη εις την εν τω χωρίω Άρδοσι οικίαν της συνοδευομένη και πάλιν υπό του μικρού εξαδέλφου της. Καθ' οδόν όμως ενεφανίσθησαν αιφνιδίως ο κατηγορούμενος... και ο επ' αδελφή γαμβρός τούτου κατηγορούμενος... και απήγαγον βιαίως και άκουσαν την παθούσαν ... επί σκοπώ, ο μεν εξ αυτών ..., ίνα αναγκάση ταύτην και συνάψη μετ' αυτού γάμον, ο δε εξ' αυτών ..., ίνα παραδώση ταύτην εις τον συγκατηγορούμενόν του προς το αυτό τέλος. Αφού περιεπλανήθησαν μέχρι του μεσονυκτίου υπό δριμύ ψύχος εις παρακείμενον δάσος, μετάβησαν είτα εις την οικίαν... Το λυκαυγές της 22 Ιανουαρίου 1938 ωδήγησαν την παθούσαν εις τινά ακατοίκητον καλύβην της περιφέρειας του χωρίου Βάρδα... Το λυκαυγές όμως της 23 Ιανουαρίου 1938 επωφελουμένη η παθούσα του ύπνου του κατηγορουμένου ... ανεχώρησε λάθρα εκ της καλύβης και μετά πολλάς περιπλανήσεις επανήλθεν εις την οικίαν της...» Παραπεμπτικό βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 88/14-2-1938) (Α.Π.Ι.).

⁷ Σχετικά με το ζήτημα βλ. Georges Vigarello, *Ιστορία του βιασμού, 16ος - 20ός αιώνας* (μτφ. Λία Βουτσοπούλου), Αθήνα 2001, σσ. 67 - 102, Αναλυτικότερα βλ. στο κεφάλαιο III2στ «Ηθικές αξίες και πρότυπα».

⁸ Φωτεινή Τσαλίκου, *Μυθολογίες βίας και καταστολής*, Αθήνα 1989, σ. 51.

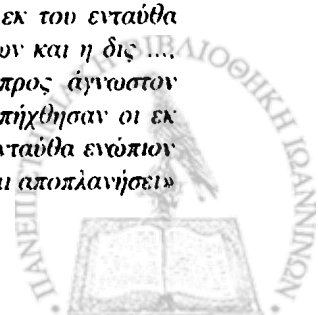

επόμενο περιστατικό: «...περί την δην μετά μεσημβρινήν ώραν της 23ης Ιανουαρίου 1937, η 17έτις ορφανή νεάνις ... εξελθούσα προς την θέσιν «Σέζεσι» του χωρίου της Δράγανη, ίνα επαναφέρη οίκοι τον εκείσε βόσκοντα βούν της, ...Ανευρούσα δε τον βουν η... κατηύθυνε τούτον και αύθις προς το χωρίον Δράγανη, ότι εις μικράν απόστασιν ευρέθη αντιμέτωπος των κατηγορουμένων, ..., αμφοτέρων ενόπλων (διά δικάνου, πιστολίου και μαχαίρας), εξ' ων ο πρώτος παρήγγειλεν αυτή να τους ακολουθήση. Η νεάνις απήντησεν εις αυτούς διατηρούσα ποιάν τινά ψυχραιμίαν «δεν έχω καμιά κουβέντα μαζί σας», αλλά αυτοστιγμεί επετέθησαν κατ' αυτής αμφοτέροι και ο μεν... εξάγαγών την μάχαιραν συνέλαβε ταύτην από της κόμης, ο δε... από των χειρών, και σχίσαντες κατά την ακολουθήσασαν βραχείαν πάλην την καλύπτραν (μανδήλι) της... απήγαγον ταύτην...»⁹.

Πέραν, όμως, της δεδομένης πραγματικότητας, είναι εμφανής μία διαφοροποίηση, ως προς την δημοσιοποίηση των περιστατικών, σε σχέση με παλαιότερες περιόδους. Ο ρόλος των εφημερίδων και ειδικότερα της αρθρογραφίας αναδεικνύεται, ως φυσικό, καθοριστικός για την διαμόρφωση της κοινής γνώμης. Συγκεκριμένα, όπως και για τις υπόλοιπες παραβατικές συμπεριφορές, ο τύπος αντιμετώπισε τα συμβάντα με μία περιγραφική διάθεση και με μία ολιγόλογη ανάπτυξη. Είναι επαναλαμβανόμενο, δηλαδή, το μοντέλο της λιτής αναφοράς της είδησης, χωρίς επιπρόσθετες κριτικές προσεγγίσεις, ενώ διακρίναμε και μία τάση απόκρυψης σχετικών ειδήσεων από την αρθρογραφία. Παράλληλα, όμως, τονίζουμε και την συνήθη τακτική για προβολή κάθε εξιχνίασης σχετικής υπόθεσης από τις κρατικές Αρχές. Θα λέγαμε, έτσι, ότι καθρεφτίζεται η συγκεκριμένη πρακτική των εφημερίδων στο ακόλουθο δημοσίευμα: «Οι ... και ... κάτοικοι Ρωμανού Δερβιζιάνων απήγαγον την ... θυγατέρα του... ετών 18 με τον σκοπόν να νυμφευθή ταύτην ο πρώτος. Η οικεία Αστυνομική αρχή επιληφθείσα πάραυτα των δεόντων επέτυχε κατόπιν δραστηρίων ενεργειών της την άμεσον σύλληψιν των δραστών και απελευθέρωσιν της απαχθείσης»¹⁰. Η θέληση, λοιπόν, για επιβολή μιας ευημερούσας αντίληψης για το κοινωνικό σύνολο αλλά και ο έλεγχος του δικτατορικού καθεστώτος απέτρεπαν τον τύπο από την καταγραφή του πραγματικού αριθμού των γεγονότων και ενέτασσαν αυτόν στο υπάρχον λογοκριτικό πλαίσιο.

⁹ Παραπεμπτικό βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 365/31-3-1937 (αφορά απαγωγή στη Δράγανη το διάστημα 23 - 31 Ιανουαρίου 1937). Ομοίως, παραθέτουμε τα ακόλουθα αποσπάσματα από σχετικά βουλευματα: «...περί ώραν 9 π. μ. της 15 Νοεμβρίου 1938 η ... ησχολείτο, εις την έξωθεν του χωρίου αυτής Τριστένου θέσιν «Μάντια», εις την εξάγωγήν άμμου, ενεφανίσθησαν ενώπιον αυτής, ενωπλησμένοι δι' όπλου πολεμικού, κυνηγητικού και αιχημηράς μαχαίρας, άτινα κατείχον και έφερον μεθ' εαυτών παρανόμως, οι κατηγορούμενοι..., ηξίωσαν απειλητικώς παρά της ρηθείσης ίνα αύτη ακολουθήση τούτους. Επειδή δε αύτη δεν ενέδωσεν εις τας τοιαύτας αξιώσεις των, ήρπασαν οι κατηγορούμενοι βιαίως την παθούσαν και ήρχισαν να την σύρωσιν επί του εδάφους..., κακοποιούντες συγχρόνως αυτήν...». (Παραπεμπτικό βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1163/28-12-1938 - αφορά απαγωγή και ακολασία στο Τρίστενο Ζαγορίου στις 15-11-1938) (Α.Π.Ι.).

¹⁰ Εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 18/9/1938, Αρ. 8400/696. Ομοίως παραθέτουμε και τις υπόλοιπες δύο ευρεθείσες σχετικές δημοσιεύσεις: α) «Τας πρωϊνάς ώρας χθες αλληλοαπήχθησαν εκ του ενταύθα εστιατορίου Χ... ο καμαρότος του αυτού ξενοδοχείου ύπνω ... εκ Μπέρκου Κουρέντων και η δις ..., θυγάτηρ του εστιατορος του αυτού ξενοδοχείου. Οι δύο απαχθέντες ετράπησαν προς άγνωστον κατεύθυνσιν» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 14/8/1936, Αρ. 8397/94) και β) «Αλληλοαπήχθησαν οι εκ Κουρέντων ... και η θυγάτηρ ... προέδρου της Κοινότητας. Ούτοι προσήχθησαν χθες ενταύθα ενώπιον του κ. Εισαγγελέως. Εκ μέρους του πατρός της κόρης υπεβλήθη μήνυσις επί απαγωγή και αποπλανήσει» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 14/8/1936, Αρ. 8397/94).

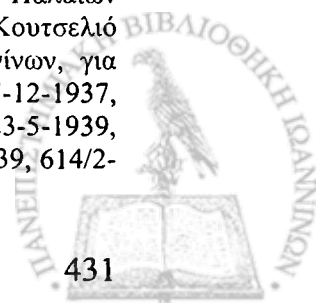
Ωστόσο, η παραβατική πράξη για την οποία διαπιστώσαμε παντελή απουσία αναφορών στον τύπο των Ιωαννίνων¹¹ είναι ο βιασμός και ευρύτερα οι σχετικές περιπτώσεις αποπλάνησης σε ασέλγεια¹². Κάτι, που επιβεβαιώνει και στην συγκεκριμένη περίπτωση, την προσπάθεια του μεταξικού καθεστώτος να επιβάλλει μία εικονική, όπως αποδεικνύεται, πραγματικότητα σε σχέση με την κοινωνική διαβίωση. Αναμφισβήτητα, η κοινωνική ανασφάλεια, που θα προξενούσε η γνωστοποίηση ανάλογων περιστατικών δεν συμφωνούσε με την επιβαλλόμενη ατμόσφαιρα ηθικολογίας και ελέγχου. Μάλιστα, οφείλουμε να τονίσουμε ότι η συχνότητα αλλά και τα επιμέρους χαρακτηριστικά των συγκεκριμένων περιστατικών, όπως δεικνύουν και τα αρχεία του Πρωτοδικείου Ιωαννίνων¹³, υποδηλώνουν ακριβώς τα αυξημένα υπαρκτά κοινωνικά προβλήματα της εποχής. Η αγροτική ενδοχώρα, δέσμια των προκαταλήψεων και των κοινωνικών στερεοτύπων του παρελθόντος, αποτελούσε την κύρια εστία ανάπτυξης αυτών των περιστατικών.

Το ερώτημα, όμως, που αναδύεται, είναι κατά πόσον το μεταξικό καθεστώς θα μπορούσε να επιδράσει στην εμφάνιση αυτών των παραβατικοτήτων, μέσω βέβαια της επικρατούσης εσωτερικής καταστολής. Τα ίδια τα φαινόμενα και πολύ περισσότερο ο τρόπος διάπραξής τους, αρκούν για να μας αποδείξουν, τουλάχιστον,

¹¹ Παραβάλλουμε το μοναδικό και λιτό ευρισκόμενο δημοσίευμα καθ' όλη την μεταξική περίοδο, το οποίο αφορούσε σχετικό περιστατικό στις αρχές της μεταξικής δικτατορίας: «*Συνελήφθη ο ... εκ Ραψάνων Λαρίσης, διότι εισελθών δια της βίας εις την εν Γρεβενητίω οικίαν της πενθεράς του ..., απήγαγε δια της βίας την εντός αυτής ευρισκομένην σύζυγόν του μετά της οποίας ετέλει εν διαστάσει, οδηγώντας δε αυτήν εις παρακείμενον δάσος την εβίασεν επανειλημμένως υπό την απειλήν περιστρόφου*» (εφημερίδα ΗΠΕΙΡΟΣ της 11/8/1936, Αρ. 8397/91).

¹² Για μία θεωρητική προσέγγιση του βιασμού βλ. στο κεφ. ΙΙΙ2ΣΤ «*Ηθικές αξίες και πρότυπα*» και υποσ. 4.

¹³ Παραπεμπτικά βουλευματα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων για βιασμό υπ' αριθμ. 630/25-6-1937 (αφορά βιασμό στα Ιωάννινα το διάστημα από τον Ιανουάριο έως τον Μάρτιο του 1937), υπ' αριθμ. 933/24-10-1938 (αφορά βιασμό στα Ιωάννινα εντός του Οικοτροφείου θηλαίων τον Δεκέμβριο του 1937), υπ' αριθμ. 761/18-8-1938 (αφορά βιασμό στη Μικρά Γοτίστα στις 6-4-1938), υπ' αριθμ. 1265/28-12-1936 (αφορά βιασμό στην Κόνιτσα στις 14-12-1936), υπ' αριθμ. 523/20-9-1939 (αφορά βιασμό στη Μεγάλη Γοτίστα στις 13-6-1939), υπ' αριθμ. 552/26-9-1939 (αφορά βιασμό στους Ραφταναίους στις 4-8-1939), 599/25-10-1939 (αφορά βιασμό στα Ιωάννινα στις 6-8-1939), υπ' αριθμ. 606/25-10-1939 (αφορά βιασμό στο Ανήλιο στις 28-6-1939), υπ' αριθμ. 165/31-5-1940 (αφορά βιασμό στη Γλύζιανη στις 29-6-1939), υπ' αριθμ. 95/29-2-1940 (αφορά βιασμό στο Παλαιοχώριο Συρράκου στις 18-8-1939) και υπ' αριθμ. 355/25-7-1940 (αφορά βιασμό στους Ραφταναίους τον Μάρτιο του 1940). Παραπεμπτικά βουλευματα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων για αποπλάνηση σε ασέλγεια υπ' αριθμ. 574/31-5-1937 (αφορά αποπλάνηση σε ασέλγεια στα Κούρεντα στις 8-4-1937), υπ' αριθμ. 26/10-1-1938 (αφορά αποπλάνηση σε ασέλγεια στα Ιωάννινα τον Φεβρουάριο του 1937), υπ' αριθμ. 117/23-2-1938 (αφορά αποπλάνηση σε ασέλγεια στο Μύλο Γαρδικίου τον Ιούνιο του 1937), υπ' αριθμ. 534/20-9-1939 (αφορά αποπλάνηση σε ασέλγεια στα Ιωάννινα τον Αύγουστο του 1939), υπ' αριθμ. 42/31-1-1940 (αφορά αποπλάνηση σε ασέλγεια στα Ιωάννινα στις 20-1-1940), υπ' αριθμ. 403/30-9-1940 (αφορά παρά φύση ασέλγεια την νύχτα 10-11 Αυγούστου 1940), υπ' αριθμ. 341/18-7-1940 (αφορά παραπλάνηση ανηλικού στην Ανατολή στις 24-6-1940). Παραπεμπτικά βουλευματα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων για απόπειρα βιασμού υπ' αριθμ. 537/27-5-1936 (αφορά απόπειρα βιασμού στην Πουρνιά στις 10-5-1936), υπ' αριθμ. 278/26-3-1938 (αφορά απόπειρα βιασμού στην Κληματιά στις 16-2-1938), υπ' αριθμ. 518/13-9-1939 (αφορά απόπειρα βιασμού στην Πυξαριά στις 31-7-1939), υπ' αριθμ. 741/30-11-1939 (αφορά απόπειρα βιασμού στα Μάρμαρα - Παλαιών Αλωνίων στις 24-10-1939), υπ' αριθμ. 521/12-12-1940 (αφορά απόπειρα βιασμού στο Κουτσελιό στις 11-9-1940). Καταδικαστικές αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων, για αποπλάνηση εις ασέλγεια, στην αγροτική ενδοχώρα υπ' αριθμ.: 1075/21-6-1938, 2237/7-12-1937, 941/4-6-1938, 1064/27-8-1940, 1716/1-11-1938, 1516/26-6-1937, 1673/29-10-1938, 802/23-5-1939, 620/2-5-1939 και για παραφύση ασέλγεια στην αγροτική ενδοχώρα υπ' αριθμ.: 613/2-5-1939, 614/2-5-1939, 138/24-1-1939 (Α.Π.Ι.).

την συντήρηση της βίας, συμπεριλαμβανομένων των βιασμών, και έμμεσα να μας προβληματίσουν για τις προϋποθέσεις ανάπτυξης αυτού του είδους παραβατικής συμπεριφοράς. Υποστηρίζουμε, μάλιστα, ότι η ευρύτερη αίσθηση της βίας στο περιβάλλον, τόσο εξαιτίας της ληστρικής παράδοσης ή της ευρύτατης χρήσης των

μενά. Ο διωκόμενος υπηρετών κατά τό παρελθόν έτος 1936 ως Δημοδιδάσκαλος έν Πράμαντος ανέπτυξε φιλικές σχέσεις μέ τήν έκεϊ κατοικοῦσαν οίκογένειαν τής Ιβέτιδος, παρά τής όποίας καί απέλαμβανε φιλικών μικροεκδηλεύσεων (βάφισμον, υποκαμίσου, κομβίων κλπ). Τής άναπτυχθείσης ταύτης οικειότητας έπωφελούμενος, κατηγορούμενος, Κυριακήν τινά του β. 15 ημερου του Αύγουστου 1936 έπεσκεψθη οίκοι τήν κατά τās προμεσημβρινάς ώρας ότε ήτο μόνη. Έκεϊ δέ μεταξύ αισθηματικῶν εξομολογήσεων, υποσχέσεων γάμου καί διαβεβαιώσεων ότι ή κόρη δέν εΐχεν νάφοβητηγίποτε διότι "έγνώριζε μέχρι ποίου σημείου έπρεπε νάπροχωρήση" έβουδέτερώσαθη τήν αΐδημδσύνηη καί κάμφας τήν βούλησιν αύτης διά τής προσδοκίας τής άποκατάστασεώς της, ήν παρέστησεν αύτῃ σπούδαΐαν καί ήμεπάκλητον, άπεπλάνησε τήν άφελῆ είς συνουσίαν καί διεκόρευσεν αύτήν. Διά τόν φόβδν δέ του διασυρμού καί του ό-

Εικ. 15. Απόσπασμα από παραπεμπτικό Βούλευμα, σχετικό με αποπλάνηση σε ασέλγεια στα Πράμαντα τον Αύγουστο του 1936¹⁴

όπλων, όσο και εξαιτίας των ασφυκτικών κατασταλτικών μέτρων της δικτατορίας, υποδαύλιζαν, εν μέρει, έστω, σχετικές συμπεριφορές. Για παράδειγμα όταν «...η παθούσα διατείνεται ότι υπέκυψεν εις τας αξιώσεις του διωκομένου υπό την απειλήν μαχαίρας και πιστολίου άτινα μετεχειρίσθη ούτος προς εξουδετέρωσιν της αντιστάσεως της ...»¹⁵ διαφαιίνεται ξεκάθαρα η ανωτέρω ατμόσφαιρα. Ομοίως και στην περίπτωση βιασμού στην Γλύζιανη, όταν «...το εσπέρας της 29 Ιουνίου π. ε. [1939] η μηνύτρια ... επιστρέφουσα εκ της περι το χωρίον της Γλύζιανη υπαίθρου, εν εκδήλω αναστατώσει μετά κλαυθμών και ολογυγμών, αφηγήθη προς τους προσδράμοντας ότι εν θέσει «Κυλίνδρια» υπέστη αιφνιδιαστική επίθεσιν υπό προσώπου αγνώστου ... και κρύπτοντος το πρόσωπον δια μανδηλίου, όπερ και επειράθη ν' άσελήγη επ' αυτής βία ως άλλως εμαρτυρείτο εκ των εκδορών και κακώσεων...»¹⁶.

¹⁴ Παραπεμπτικό βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 325/22-3-1937 (έχουν αφαιρεθῆ τα σχετικά ονόματα).

¹⁵ Παραπεμπτικό βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 630/25-6-1937 (αφορά βιασμό στα Ιωάννινα το διάστημα από τον Ιανουάριο έως τον Μάρτιο του 1937) (Α.Π.Ι.).

¹⁶ Παραπεμπτικό βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 165/31-5-1940 (αφορά βιασμό στη Γλύζιανη στις 29-6-1939). Στην ίδια κατεύθυνση και η επόμενη υπόθεση: «...εν

Προσδιορίζοντας, τώρα, τα πιθανά αίτια των συγκεκριμένων συμπεριφορών, κάνουμε πρώτα μνεία στην, εν πολλοίς, αποκομμένη ποιμενική ζωή των ορεινών κυρίως περιοχών. Εκεί παρατηρείται έξαρση του φαινομένου, ενώ παράλληλα η έκφραση του ανδρισμού συνδεόταν με εθιμικές πρακτικές. Αν, όμως, συνυπολογίσουμε και την υποβάθμιση του γυναικείου φύλου, την οποία οι ισχύοντες ηθικοί κώδικες επέβαλλαν, καταλήγουμε στην ανδρική επιβολή με έντονο το στοιχείο της σωματικής βίας¹⁷. Έτσι, ευρισκόμεθα εμπροσθεν μίας καταστάσεως με αντιθετικό χαρακτήρα, καθώς από την μία η ίδια η πράξη, ήταν, εν πολλοίς, απόρροια μίας νοοτροπίας, βασισμένης σε ισχυρά στερεότυπα του παρελθόντος και από την άλλη οι ίδιοι οι ηθικοί κώδικες και οι προκαταλήψεις καταδίκαζαν την πράξη και στιγματίζαν το θύμα του βιασμού. Εξάλλου, η πλειοψηφία των πολιτών δεν παρέκλινε από την εφαρμογή των ηθικών προτύπων και έννοιες όπως η τιμή καθόριζαν πτυχές της καθημερινότητας. Κατά την μεταξική περίοδο, όμως, οφείλουμε να λάβουμε υπόψη μας και τον επιχειρούμενο προσδιορισμό του ρόλου των δύο φύλων από το ίδιο το καθεστώς. Είναι γεγονός, ότι μέσα στην γενική τάση για ανάδειξη και στερέωση του θεσμού της οικογένειας, η γυναίκα περιορίστηκε από την δικτατορία μόνον στην ανατροφή των παιδιών και συγκρατήθηκε έμμεσα στα καθήκοντα της οικίας¹⁸. Η Έφη Αβδελά, μάλιστα, επισημαίνει και για αποκλεισμό των γυναικών από τις δημόσιες θέσεις¹⁹. Ως εκ τούτου, η 4η Αυγούστου εφάρμοσε μία αντιφεμινιστική πολιτική και συνέβαλε στη διάλυση γυναικείων οργανώσεων, ενώ αντίθετα θέλησε να προβάλλει και να καθιερώσει την απόλυτη ισχύ του άνδρα στη δημόσια και ιδιωτική ζωή, προβάλλοντας ιδιαίτερα το πρότυπο της ανδροκρατίας.

Μετά, λοιπόν, απ' όλα αυτά, κάλλιστα, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι το διαμορφούμενο κλίμα για τις σχέσεις των δύο φύλων σε συνδυασμό με τους ισχυρούς ηθικούς κώδικες της αγροτικής ενδοχώρας, επέδρασε στην παρουσία των σχετικών φαινομένων, αφού, τουλάχιστον, συντήρησε τις παλαιές νοοτροπίες μίας ολόκληρης κοινωνίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι πέραν των περιπτώσεων βιασμού ενηλίκων γυναικών, παρατηρήθηκε και υψηλή συχνότητα βιασμού παιδιών, παρά φύση ασελγείων αλλά και περιπτώσεων αιμομιξίας²⁰. Ομοίως, υπογραμμίζουμε ότι

θέσει «Μαυρόκαμπος» της περιφέρειας Μαρμάρων - Παλαιών Αλωνίων, την 24ην Οκτωβρίου 1939 σκοπών ν' αναγκάσει εις ασέλγειαν θήλυ ήτοι την Β... μεταχειριζόμενος σωματικήν βίαν και απειλάς ηνωμένας με επικείμενον κίνδυνον του σώματος και της ζωής της απεφάσισεν και προς τούτο, επεχείρησε εξωτερικόν τινά πράξιν περιέχουσαν τουλάχιστον αρχήν εκτελέσεως ήτοι έρριπεν ταύτην χαμαί και προσεπάθει ν' ανασύρη τα ενδύματα, πλην όμως εκ τύχης και περιστατικών ανεξαρτήτων της θελήσεώς του απέτυχεν του τοιούτου σκοπού του καθόσον εις τας κραυγάς ταύτης προσέτρεξεν ο εκεί πλησίον ευρισκόμενος ...» (παραπεμπτικό Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 741/30-11-1939, το οποίο αφορά απόπειρα βιασμού στα Μάρμαρα - Παλαιών Αλωνίων στις 24-10-1939) (Α.Π.Ι.).

¹⁷ Για μία θεωρητική προσέγγιση των σεξουαλικών παραβάσεων εναντίον των γυναικών και της αντίστοιχης βιβλιογραφίας βλ. το κεφ. ΙΙΙ2στ «Ηθικές αξίες και πρότυπα».

¹⁸ Βαγγέλης Αγγελής, «Γιατί χαίρεται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», *Μαθήματα Εθνικής Αγωγής και νεολογιστική προπαγάνδα στα χρόνια της μεταξικής δικτατορίας*, Αθήνα 2006, σσ. 186 - 189. Για την διαμόρφωση του κοινωνικού ρόλου της γυναίκας, μέσω της εκπαιδευτικής πολιτικής της 4ης Αυγούστου, βλ. Χαράλαμπος Νούτσος, *Προγράμματα μέσης εκπαίδευσης και κοινωνικός έλεγχος (1931 - 1973)*, Αθήνα 1979, σ. 259.

¹⁹ Έφη Αβδελά, «Στοιχεία για την εργασία των γυναικών στο μεσοπόλεμο: όψεις και θέσεις», *Βενιζελισμός και Αστικός εκσυγχρονισμός* (επιμ. Γιώργος Μαυρογορδάτος - Χρήστος Χατζηιωσήφ), Ηράκλειο 1992, σ. 203.

²⁰ Παραπεμπτικά βουλεύματα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 960/31-10-1937 (αφορά αιμομιξία στον Βουβοπόταμο τον Μάιο του 1937) και υπ' αριθμ. 1.125/15-12-1937, σύμφωνα με το οποίο «...εις το χωρίον Ζάλογο, είχε διαδοθή ότι η κατηγορουμένη ..., άγουσα κατά

οι συγκεκριμένες παραβάσεις ελάμβαναν χώρα και στην πόλη των Ιωαννίνων, γεγονός το οποίο έρχεται σε αντίθεση με την εμφάνιση του φαινομένου κυρίως στην αγροτική ενδοχώρα κατά τα προηγούμενα έτη. Αν μάλιστα, λάβουμε υπόψη μας και τον υψηλό αριθμό βιασμών ή ασελγείων, ο οποίος δεν γνωστοποιήθηκε ποτέ, εξαιτίας των προκαταλήψεων για το θύμα, αισθανόμαστε την λαμβανόμενη διάσταση του προβλήματος και γενικότερα την κοινωνική σύγχυση. Ωστόσο, στην θέση του θύματος ευρίσκονταν πάντοτε οι φερόμενες και ως ανίσχυρες ή υποβαθμισμένες για την εποχή ομάδες του πληθυσμού, δηλαδή οι γυναίκες και τα ανήλικα τέκνα²¹.

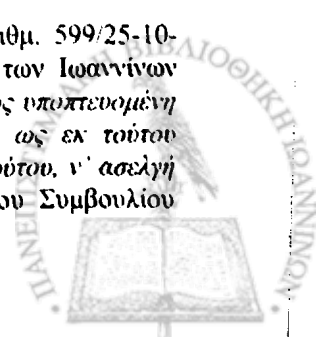
Η παράθεση αντιπροσωπευτικών περιστατικών αποδεικνύει τα προλεχθέντα και κυρίως φανερώνει την βιαιότητα, η οποία προσidiaζε, σε ένα σημείο, ως προέκταση του γενικότερου κλίματος. Ως προς αυτό, βέβαια, οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι οι κεντρικές πολιτικές αλλαγές δεν επηρέαζαν, εν πολλοίς, τις παγιωμένες σχετικές κοινωνικές δομές. Πέραν, όμως, αυτών επιλέγουμε να αναδείξουμε την περίπτωση ενός βιασμού στο Εθνικό Ορφανοτροφείο Θηλαίων Ιωαννίνων όταν «...την νύκτα της 29-30 Μαΐου 1938 οι τρόφιμοι του ενταύθα Εθνικού Ορφανοτροφείου θηλέων, ηγέρθησαν διά να περιποιηθώσι τους μεταξοσκώληκας, ους έτρεφον εν αυτώ. Μόλις δε κατήλθον εις το ισόγειον διαμέρισμα και ήναψαν τα φώτα τούτου, κατέλαβον επ' αυτοφώρω την οικότροφον μαθήτριά και παθούσαν ... εξερχομένην εκ του δωματίου του κατηγορουμένου..., οδοκαθαριστού και κηπουρού του Ορφανοτροφείου, διανυκτερεύοντος εντός του δωματίου εκείνου, εκ του οποίου εξήρχετο, ως ειρήται η παθούσα. Κατόπιν τούτου η παθούσα εξηναγκάσθη να αποκαλύψη ότι διεφθάρη διακορευθείσα κατά τινά νύκτα προ των Χριστουγέννων του Δεκεμβρίου 1937 υπό του κατηγορουμένου παραπλανηθείσα υπό τούτου προς τον σκοπόν τούτον ... και ότι έκτοτε συνουσιάζετο επανειλημμένως μετά του κατηγορουμένου μεταβαίνουσα νύκτωρ εις το δωμάτιον αυτού...»²². Στην ίδια κατεύθυνση επίσης καταλογίζεται ο βιασμός ανήλικου αγοριού στα Ιωάννινα όταν «...τας απογευματινάς ώρας της 6ης Αυγούστου 1939 ηκούσθησαν φωναί του μικρού παιδιού, ευρισκομένου εντός του φορτηγού αυτοκινήτου, εις το οποίον ειργάζετο ως βοηθός ο κατηγορούμενος, και σταθμεύοντος πλησίον της οικίας του παθόντος τούτου. Εις τας φωνάς τούτου, προσέτρεψαν αι μάρτυρες..., ο δε παθών ανεκοίνωσεν εις ταύτας ότι προ ολίγον υπέστη βιασμόν παρά του κατηγορουμένου. Αυτόπτης μάρτυς της πράξεως ταύτης τυγχάνει ο ..., όστις αντελήφθη τον κατηγορούμενο να κρατή εις τα γόνατα αυτού τον παθόντα εντός του ρηθέντος αυτοκινήτου...»²³.

τον χρόνον της τελέσεως της προκειμένης πράξεως ηλικίαν 18 ετών τυγχάνει έγκυος εξ' επανειλημμένης συνουσίας αυτής μετά του πατρός της κατηγορουμένου Την διάδοσιν ταύτην επληροφορήθη και η μάρτυς ... και προς επαλήθευσιν ταύτης ηρώτησεν σχετικώς την κατηγορουμένην ..., ήτις και πράγματι ωμολόγησεν, ότι συνουσιάσθη μετά του πατρός της και εκ της συνουσίας ταύτης κατέστη έγκυος...». (αφορά αιμομιξία στο Άνω Ζάλογγο τον Απρίλιο του 1937) (Α.Π.Ι.).

²¹ Για μία προσέγγιση της συμμετοχής των ανηλίκων, είτε ως θύματα είτε ως θύτες, σε αυτές τις μορφές παράβασης βλ. ιδιαίτέρως στο κεφ. ΙΙ2στ «Ηθικές αξίες και πρότυπα» και ιδιαίτέρως την υποσ. 2.

²² Παραπεμπτικό βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικίων Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 933/24-10-1938 (Α.Π.Ι.).

²³ Παραπεμπτικό βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικίων Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 599/25-10-1939 (Α.Π.Ι.). Η εικόνα για την εμφάνιση σχετικών συμπεριφορών στην πόλη των Ιωαννίνων συμπληρώνεται με τα ακόλουθα περιστατικά: «...η ..., μήτηρ του εννεατούς παθόντος υποπτερομένη ότι ο γείτων αυτής κατηγορούμενος ... ασελγεί επί του υιού της παθόντος, και ως εκ τούτου καιροφυλακτίσασα, κατέλαβεν επ' αυτοφώρω τον κατηγορούμενον εντός της οικίας τούτου, ν' ασελγή επί της κλίνης αυτού τα του παθόντος υιού της...». (Παραπεμπτικό βούλευμα του Συμβουλίου

Παραταύτα, δεν θα πρέπει να μας καταπλήσσουν τα σχετικά συμβάντα στην πόλη των Ιωαννίνων, καθώς μία προσεκτικότερη προσέγγιση των δεδομένων κομίζει διαπιστώσεις σχετικές με την σκιαγράφηση της κοινωνικής ιδιοσυστασίας των ίδιων των δραστών. Με άλλα λόγια, ενώ η συνήθης κοινωνική προέλευση των αυτουργών, όπως άλλωστε τα τεκμήρια δεικνύουν, προερχόταν από χαμηλά πληθυσμιακά στρώματα, εντούτοις, δεν ελλείπει και η συμμετοχή ανυποψίαστων ατόμων. Για παράδειγμα, η «σεβαστή» μορφή ενός διδασκάλου ή η οικεία μορφή ενός νεωκόρου εκκλησίας, ως βιαστών, περιγράφουν σαφώς αυτήν την διαπίστωση. Βεβαίως, αν συνυπολογίσουμε και την απαγόρευση από το καθεστώς της δημοσίευσης των ειδήσεων και πολύ περισσότερο της γνωστοποίησης ανάλογων περιστατικών, τα οποία δεν άρμοζαν με την επιθυμούμενη εικόνα του μεταξικού κράτους, δικαιολογούμε τον στοχασμό μας περί συνέχισης των κοινωνικών χαρακτηριστικών, τα οποία είχαν ως αποτέλεσμα τις εν λόγω συμπεριφορές. Η συγκεκριμένη άποψη ενισχύεται ακόμη περισσότερο καθώς για τις περιπτώσεις βιασμών αναλογούσαν εκδικάσεις, σε πολύ μικρότερο αριθμό, από τον αληθινή παρουσία τους. Στοιχεία αυτής της πραγματικότητας διακρίνουμε στην ακόλουθη υπόθεση βιασμού από διδάσκαλο στους Ραφταναίους τον Μάρτιο του 1940, κατά την οποία «...η ως παθούσα φερομένη ..., άγουσα ήδη το 13 έτος της ηλικίας της εφοίτα κατά το διαρρέυσαν σχολικόν έτος εις το εν τω συνοικισμώ Μουχούτσι του εν αραιοτάτη διασπορά ωκισμένον χωρίον Ραφταναίοι σχολείον, ούτινος μοναδικός διδάσκαλος ήτο ο διωκόμενος. Καθ' α δε περαιτέρω αφηγείται η αυτή ..., ημέραν τινά του Μαρτίου ε. ε. ο διωκόμενος τη παρέδωκεν υπό του σχολείου φιάλην, ίνα μεταβαίνουσα εις την ικανώς απέχουσαν πηγήν επαναφέρη ταύτην πλήρη ύδατος και ότε κατά την επιστροφήν της διήρχετο προ της παρεμβαλλομένης εκκλησίας ο εκεί αναμένων διωκόμενος λαβών ταύτην από της χειρός και οδηγήσας εντός κελλίου, ούτινος έκλεισε την θύραν εξήπλωσεν αυτήν χαμαί και μετά τας συνήθεις προεισαγωγικάς προστριβάς και θωπείας ησέλησεν επ' αυτής κατά φύσιν...»²⁴. Αντίστοιχες σκέψεις εξάγονται και στην περίπτωση ασέλγειας ανηλίκου από νεωκόρο στην Ανατολή το 1940 όταν «...την 24 Ιουνίου ε. ε. η εν Ανατολή κατοικούσα μηνύτρια αναζητούσα τον 11ετή παθόντα υιόν της ..., όστις προ μικρού εκάθητα μετά του διωκομένου ... προ του εκεί ναού του Αγίου Ιωάννου ούτινος ο τελευταίος ήτο νεωκόρος και μη ανευρίσκουσα τούτον επροχώρησε προς το όπισθεν και νοτιοανατολικώς του ναού νεκροταφείου. Εκεί όμως κατέλαβεν αυτοφώρως τον διωκόμενον ασλγαίνοντα επί του εν λόγω υιού της, ον είχε τοποθετήσει προ αυτού ημιπρινή...και προ του θεάματος τούτου εντόνως κραυγάσασα κατέπεσε λιπόθυμος...»²⁵.

Τα ανωτέρω δεδομένα αποτυπώνονται στους ακόλουθους πίνακες, στους οποίους παρουσιάζεται η συχνότητα εμφάνισης των εν λόγω παραβατικοτήτων κατά την μεταξική περίοδο. Αρχικώς, θα εστιάσουμε στον χρόνο τελέσεως των

Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 42/31-1-1940, το οποίο αφορά αποπλάνηση σε ασέλγεια στα Ιωάννινα στις 20-1-1940) και «...ο κατηγορούμενος παρασίρας την μικράν παθούσαν δι' ασημάντου χρηματικής παροχής εις το ισόγειον της οικίας της έλαβεν αυτήν εις τα γόνατά του,... συνεπεία της οποίας λόγω του ότι έπασχεν εκ χρονίας βλενορροίας, μετεδόθη τοιαύτη εις την ανωτέρω κορασίδα. Ο δράστης ούτινος το ποινικόν του δελτίον, γέμει καταδικών, έπραξε το αυτό διά δευτέραν φοράν...» (Παραπεμπτικό βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 534/20-9-1939 -αφορά αποπλάνηση σε ασέλγεια στα Ιωάννινα τον Αύγουστο του 1939) (Α.Π.Ι.).

²⁴ Παραπεμπτικό βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 355/25-7-1940 (Α.Π.Ι.).

²⁵ Παραπεμπτικό βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 341/18-7-1940 (αφορά παραπλάνηση ανηλίκου στην Ανατολή στις 24-6-1940) (Α.Π.Ι.).

καταδικασθεισών παραβάσεων κατά των ηθών, τόσο στο επίπεδο του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου όσο και σε αυτό του παραπεμπτικού κακουργηματικού βουλεύματος. Συγκεκριμένα, όπως δεικνύει ο επόμενος πίνακας (πίν. 48), σημαντικός αριθμός των παραβάσεων σημειώθηκε κατά την διάρκεια

Πίν. 48. Χρόνος τελέσεως παραβατικότητας κατά των ηθών (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου και παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος).

Χρόνος	Συχνότητες για την πόλη των Ιωαννίνων					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Ημέρα				1	1	2
Νύκτα						
Άδηλο		1 2	1	1	1	6
Σύνολο		3	1	2	2	8
Χρόνος	Συχνότητες για την αγροτική ενδοχώρα					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Ημέρα	1	4 2	6 2	3 3	1	22
Νύκτα	1	1	1	1		4
Άδηλο	2	5 2	5	2	1 1	18
Σύνολο	4	14	14	9	3	44

της ημέρας (2 περιπτώσεις για την πόλη και 22 για την αγροτική ενδοχώρα), ενώ τονίζουμε και την υψηλή παρουσία περιστατικών στην κατηγορία του αδήλου (6 και 18 αντιστοίχως), κάτι που διαπιστώσαμε και στις αντίστοιχες υποθέσεις της μεταβενιζελικής περιόδου (πίν. 11 και 27). Μικρότερος, τέλος, εμφανίζεται ο αριθμός των επιβεβαιωμένων παραβάσεων κατά την διάρκεια της νύκτας (καμία περίπτωση για την πόλη και 4 για την αγροτική ενδοχώρα). Ωστόσο, είμαστε σε θέση, πλέον, να υποστηρίξουμε ότι, εντός του μεγέθους που αντιστοιχεί στο άδηλο, περικλείεται ικανός αριθμός υποθέσεων, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν κατά την διάρκεια της νύκτας. Πρόκειται κυρίως για περιστατικά απαγωγών και ασελγείων, των οποίων η τέλεση ευνοείται κατ' εξοχήν τις νυκτερινές ώρες. Η εν λόγω, όμως, δυσκολία στον χρονικό προσδιορισμό των περιστατικών, μέσα από τα δικαστικά έγγραφα, ερμηνεύεται, τουλάχιστον μερικώς, από την πρακτική εστίασης στην κοινωνική αντιμετώπιση των παραβατικότητας, σε σχέση κυρίως με την ηθική τους διάσταση και όχι τόσο με τα γνωρίσματα δημιουργίας του ή πολύ περισσότερο τις γυναίκες - θύματα.

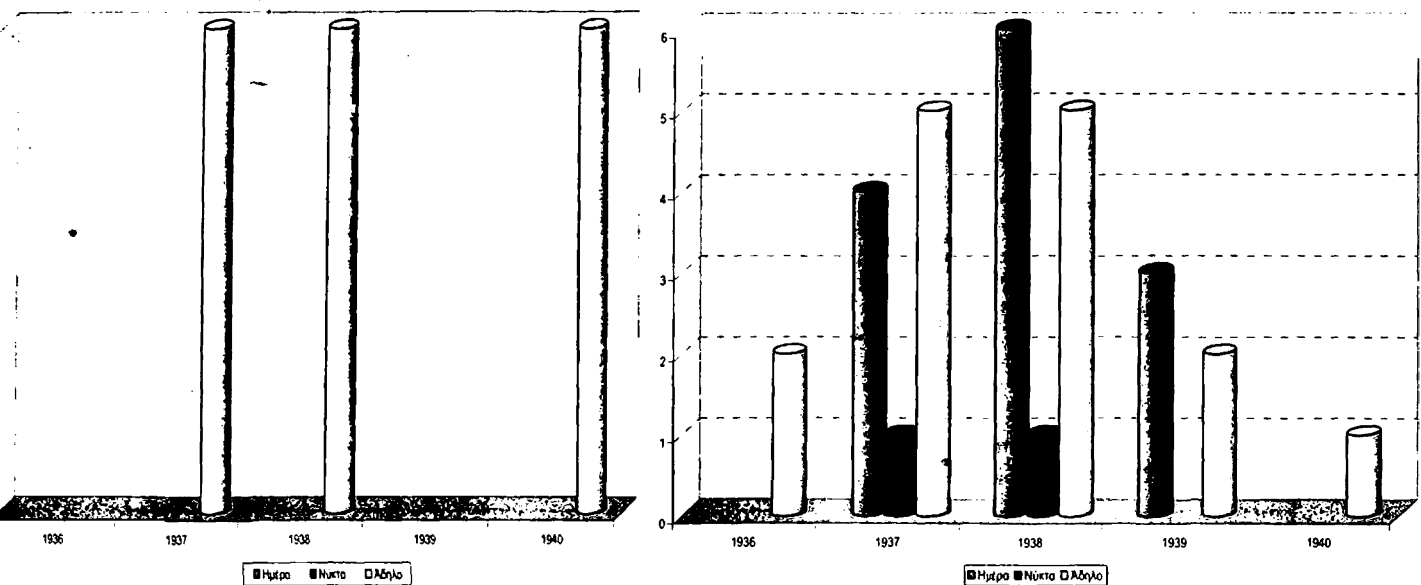
Σε αυτό το σημείο, κρίνεται σκόπιμο να συνεχίσουμε με μία άλλη συναφή προς τα ανωτέρω διερεύνηση, σχετική με τον βαθμό εκδίκασης της συγκεκριμένης κατηγορίας παραβατικότητας. Αναμφισβήτητα, τα μεγέθη του ανωτέρω πίνακα επιβεβαιώνουν το μέγεθος της σημασίας που αποδίδεται από την δικαιοσύνη στην καταστολή και την τιμωρία των παραβάσεων κατά των ηθών, μέσω του υψηλού αριθμού παραπεμπτικών βουλεύματων σε βαθμό κακουργήματος. Συγκεκριμένα, σε σύνολο 8 υποθέσεων για την πόλη των Ιωαννίνων, οι 3 χαρακτηρίστηκαν κακουργηματικές (γράφ. 64α), ενώ σε σύνολο 44 υποθέσεων για την αγροτική ενδοχώρα οι 14 ήσαν επίσης κακουργηματικές (γράφ. 64β). Μεγέθη, δηλαδή, τα οποία συμπορεύονται με τις αντίστοιχες συχνότητες της μεταβενιζελικής περιόδου (γράφ. 15 και 31) και τα οποία αποδεικνύουν, πάνω απ' όλα, την αποφασιστική βούληση για περιορισμό των φαινομένων. Όσον αφορά δε την χρονολογική εμφάνιση των περιστατικών, θα λέγαμε, ότι αυτή δεν επηρεάστηκε ιδιαίτερα από το

νομοθετικό πλαίσιο της δικτατορίας, ώστε να εντοπιστεί μία εμφανής αυξομείωση και καλύπτει, ανομοιογενώς, όλα τα έτη της περιόδου. Πάντως, υπογραμμίζουμε μία κορύφωση των περιστατικών τα έτη 1937 και 1938, για την αγροτική ενδοχώρα, και μία σταδιακή μείωση έως το 1940.

Γράφ. 64. Χρόνος τελέσεως εκδικασθεισών καταδικαστικών παραβατικοτήτων κατά των ηθών σε βαθμό πλημμελήματος.

α) για την πόλη των Ιωαννίνων

β) για την αγροτική ενδοχώρα

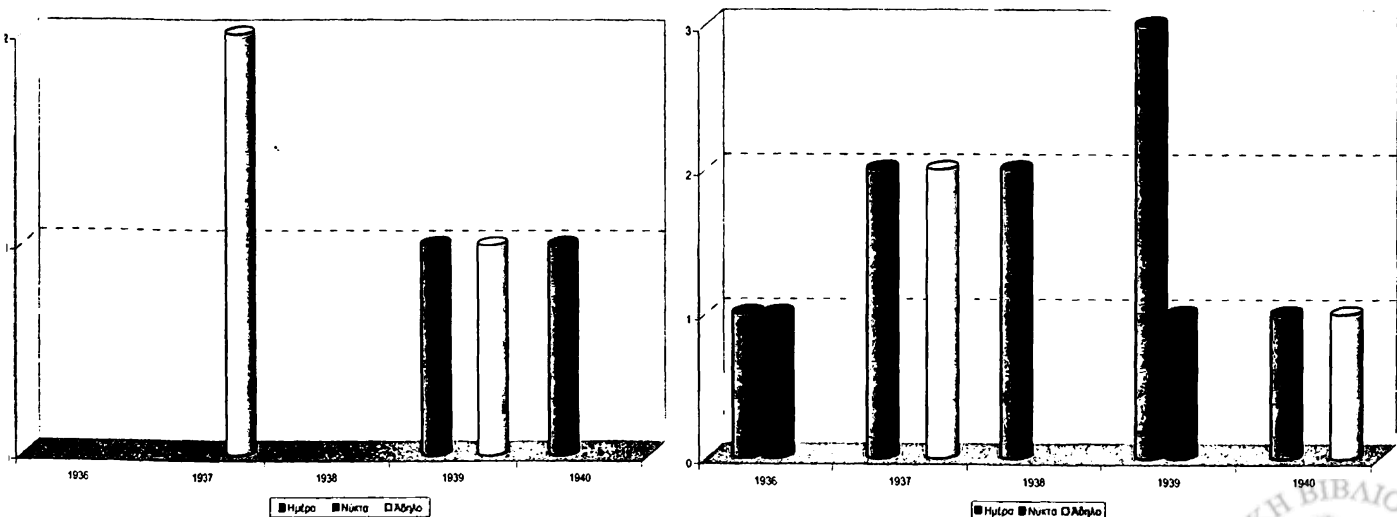

• Οδεύοντας προς το κλείσιμο της ενότητας, επικεντρώνουμε την σκέψη μας στην σχέση παράβασης και τιμωρίας καθ' όλη την μεταξική περίοδο. Ο επόμενος πίνακας (πίν. 49) παρέχει δεδομένα, τα οποία μας επιτρέπουν να υποστηρίξουμε ότι

Γράφ. 65. Χρόνος τελέσεως παραβατικοτήτων κατά των ηθών παραπεμπομένων με βούλευμα σε βαθμό κακουργήματος.

α) για την πόλη των Ιωαννίνων

β) για την αγροτική ενδοχώρα

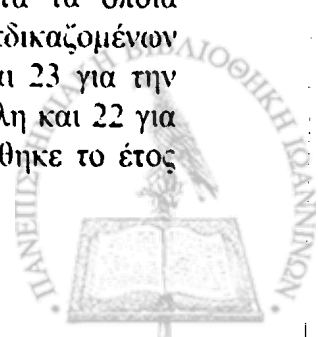
η εκδίκαση υποθέσεων κατά των ηθών στις αίθουσες του Πλημμελειοδικείου είχε μία συνεχή παρουσία (19 υποθέσεις για την πόλη και 62 για την αγροτική

ενδοχώρα). Σε αντίθεση, όμως, με τα αναμενόμενα καταγράψαμε έναν αξιοπρόσεκτο αριθμό αθωωτικών αποφάσεων. Μάλιστα, όπως διακρίνουμε, για την πόλη των Ιωαννίνων, η πλειοψηφία των εκδικάσεων έλαβε αθωωτική κατάληξη (16 υποθέσεις), ενώ στις εκδικάσεις για υποθέσεις της αγροτικής ενδοχώρας το ήμισυ περίπου των υποθέσεων είχε αθωωτική έκβαση (32 υποθέσεις). Η τελευταία διαπίστωση, βέβαια, ενισχύει τα όσα ήδη έχουν λεχθεί περί λαϊκών μορφών αντιπαλότητας για την υπεράσπιση της τιμής, οι οποίες οδήγησαν σε ψευδείς καταγγελίες με συνέπεια την απόρριψη τους στις δικαστικές αίθουσες. Ωστόσο, υπογραμμίζουμε και τα υψηλά μεγέθη, όπως και σήμερα, μη καταδίκης των βιαστών.

Πίν. 49. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις κατά των ηθών σε βαθμό πλημμελήματος.

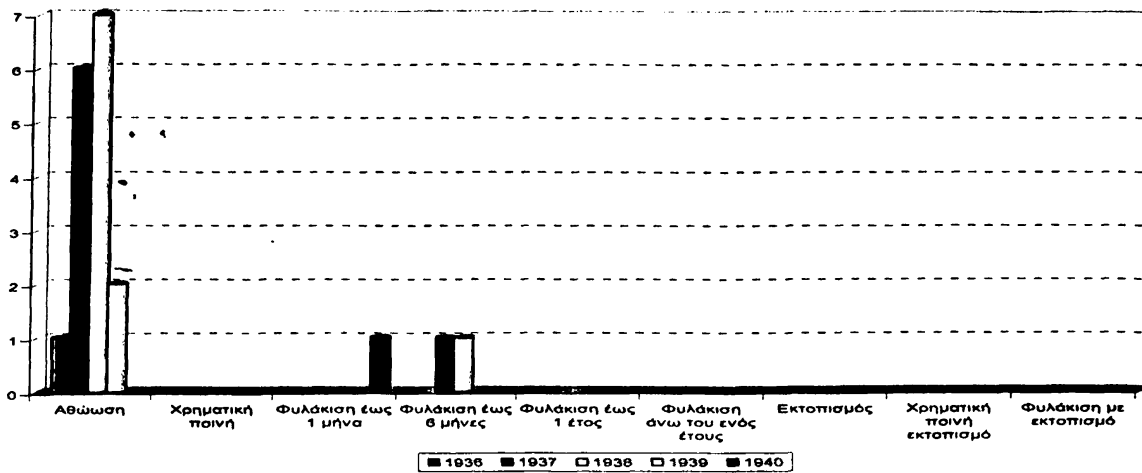
Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες για την πόλη των Ιωαννίνων					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Αθώωση	1	6	7	2		16
Χρηματική ποινή						
Φυλάκιση έως 1 μήνα					1	1
Φυλάκιση έως 6 μήνες		1	1			2
Φυλάκιση έως 1 έτος						
Φυλάκιση άνω του ενός έτους						
Εκτοπισμός						
Χρηματική ποινή εκτοπισμό						
Φυλάκιση με εκτοπισμό						
Σύνολο	1	7	8	2	1	19
Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες για την αγροτική ενδοχώρα					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Αθώωση	1	12	11	8		32
Χρηματική ποινή						
Φυλάκιση έως 1 μήνα		2	1			3
Φυλάκιση έως 6 μήνες	1	6	5	3		15
Φυλάκιση έως 1 έτος	1	2	5	2		10
Φυλάκιση άνω του ενός έτους			1		1	2
Εκτοπισμός						
Χρηματική ποινή εκτοπισμό						
Φυλάκιση με εκτοπισμό						
Σύνολο	3	22	23	13	1	62

Παραμένοντας στα δεδομένα της στατιστικής ανάλυσης των παραβατικών πράξεων, στρέφουμε την προσοχή μας στα μεγέθη των καταδικαστικών ποινών. Η αυξημένη παρουσία κακουργηματικών υποθέσεων μας έχει ήδη προδιαθέσει και για μία ανάλογη υψηλή εμφάνιση πλημμεληματικών ποινών (γράφ. 66 και 67). Πράγματι, διαπιστώνουμε την υπεροχή των δικαστικών αποφάσεων των κατηγοριών «φυλάκιση έως 6 μήνες» (2 αποφάσεις για την πόλη και 15 για την αγροτική ενδοχώρα) και «φυλάκιση έως 1 έτος» (10 αποφάσεις για την αγροτική ενδοχώρα), ενώ έχει καταγραφεί ασήμαντη συχνότητα των αποφάσεων της κατηγορίας «φυλάκιση έως 1 μήνα» (1 απόφαση για την πόλη και 3 για την αγροτική ενδοχώρα). Οφείλουμε δε να σημειώσουμε ότι η μεγαλύτερη δικαστική ποινή (φυλάκιση άνω του ενός έτους) αποδόθηκε για 2 συμβάντα τα οποία σημειώθηκαν στην αγροτική ενδοχώρα. Τέλος, η πλειοψηφία των εκδικαζομένων υποθέσεων έλαβε χώρα το έτος 1938 (8 αποφάσεις για την πόλη και 23 για την αγροτική ενδοχώρα) και έπεται το έτος 1937 (7 αποφάσεις για την πόλη και 22 για την αγροτική ενδοχώρα). Αντιθέτως, η μικρότερη συχνότητα σημειώθηκε το έτος

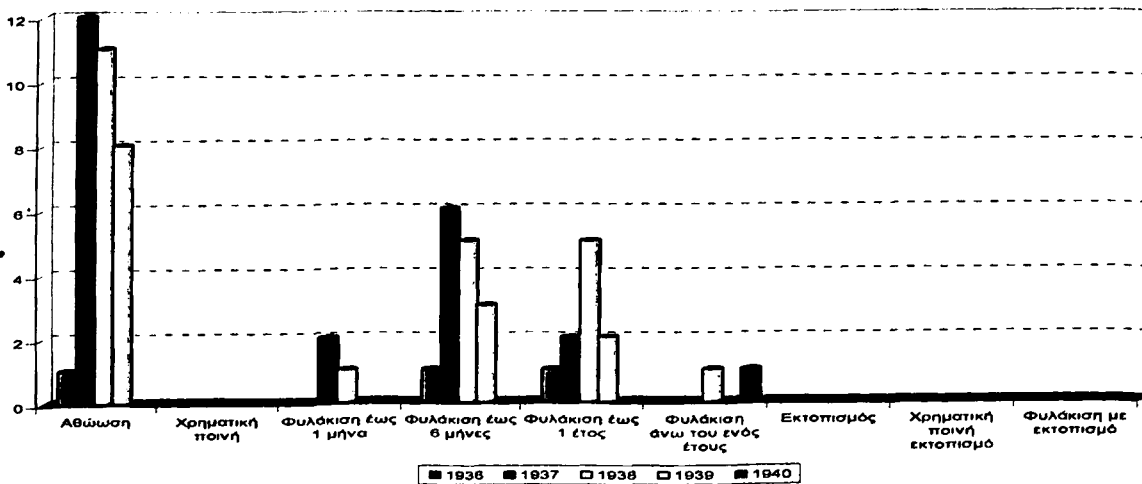

1940 με μόλις μία εκδίκαση, τόσο για τα Ιωάννινα όσο και για την αγροτική ενδοχώρα αντιστοίχως.

Γράφ. 66. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις κατά των ηθών σε βαθμό πλημμελήματος για την πόλη των Ιωαννίνων

Γράφ. 67. «Έγκλημα και τιμωρία»: παραβάσεις κατά των ηθών σε βαθμό πλημμελήματος για την αγροτική ενδοχώρα

Στ) Επιδιώξεις μέσω του δικαστηρίου: ψευδορκία και ψευδής καταμήνυση.

Κλείνουμε την επισκόπηση των ορίων της ποινικής και κατασταλτικής διαδικασίας κατά την μεταξική περίοδο, με την διερεύνηση των ατομικών και συλλογικών επιδιώξεων μέσω του δικαστηρίου. Εν προκειμένω, οι παραβάσεις της ψευδορκίας και της ψευδούς καταμήνυσης, ως έχει αναλυθεί, αποτελούν τις κύριες μορφές έκφρασης της συγκεκριμένης παραβατικότητας¹. Χωρίς αμφιβολία, ωστόσο, δεν προσμένουμε θεαματικές αλλαγές όσον αφορά την συχνότητα και την ποινική αντιμετώπιση των εν λόγω αδικημάτων από τα προηγούμενα έτη. Αυτό, βέβαια, δεν αναιρεί το μέγεθος του ενδιαφέροντος για την προσέγγιση μας, το οποίο προκύπτει, κατά βάση, από την ιδιαιτερότητα της μεταξικής περιόδου. Είναι γεγονός, ότι και σε αυτόν τον τομέα η νομοθεσία του καθεστώτος επηρέασε την εξέλιξη των εκδικάσεων, ενώ αποτελεί ερώτημα κατά πόσον το διαμορφούμενο πολιτικοκοινωνικό κλίμα συνέβαλε στην δημιουργία συνθηκών, οι οποίες συνέτειναν στην αναγκαιότητα και την χρήση του ψέματος.

Ακολούθως, η αποφασιστική βούληση της δικτατορίας στον συγκεκριμένο τομέα, διαπιστώθηκε λίγους μήνες μετά την εγκαθίδρυση αυτής, όταν δημοσιεύθηκε στον τοπικό τύπο μία εγκύκλιος του Πταισματοδίκη Ιωαννίνων σχετική με την επιβολή αυστηρών ποινών σε λιπομάρτυρες. Σύμφωνα με την ανακοίνωση «*Ο Πταισματοδίκης Ιωαννίνων δι' εγκυκλίου του προς τους προέδρους Κοινοτήτων και αστυν. Σταθμάρχας, γνωρίζει ότι δυνάμει του τελευταίου αναγκαστικού νόμου, επιβάλλονται βαρείαι ποιναι χρηματικά εις τους λιπομάρτυρας ως και φυλάκισις εις τους εξεπίτηδες μη εμφανιζομένους προς ματαίωσιν της υποθέσεως και εάν εκδικασθή υπόθεσις και δεν προσέλθη μάρτυς ως και εις τους καλουμένους προς ανάκρισιν και μη εμφανιζομένους καθ' ων εκτός του προστίμου δραχ. 300, εκδίδεται και ένταλμα βιαίας προσαγωγής κατά μαρτύρων και κατηγορουμένων*»². Βέβαια, από την έρευνα εξακριβώθηκε ότι δεν σημειώθηκε κάποια αισθητή μείωση των σχετικών υποθέσεων σε αντιπαραβολή με τα προγενέστερα έτη, αλλά αντιθέτως η συχνότητα εμφάνισης τους διατηρήθηκε στα ίδια περίπου επίπεδα.

Μετά την τελευταία επισήμανση δυνάμεθα να προσεγγίσουμε τις ίδιες τις εκδικάσεις από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων, με την σημείωση φυσικά ότι δεν εντοπίστηκαν, ως φυσιολογικό, παραπεμπτικά βουλεύματα σε βαθμό κακουργήματος. Εξάλλου, η πλειοψηφία των σχετικών υποθέσεων εκδικάζονταν σε Πταισματοδικεία και μονομελή Πρωτοδικεία και συνήθως οι σοβαρότερες υποθέσεις εξ αυτών κατέληγαν στα Πλημμελειοδικεία³. Επιπλέον, δεν κατέστη

¹ Αναλυτικά για την παράβαση της ψευδορκίας και την σημασία και τον συμβολισμό της για το κοινωνικό σύνολο της εποχής βλ. το κεφάλαιο III στ «*Η επιδίωξη ατομικών και συλλογικών στόχων μέσω του δικαστηρίου: ψευδορκία και ψευδής καταμήνυση*».

² Εφημερίδα ΚΡΑΥΓΗ της 16/11/1936, Αρ. 512/312.

³ Καταδικαστικές αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για υποθέσεις τελεσθείσες στην πόλη των Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 1166/28-6-1938, 64/14-1-1939, 569/25-4-1939, 1496/10-7-1934, 1438/19-6-1937, 2739/8-12-1936, 570/24-3-1936, 330/6-2-1937, 1309/1-6-1937, 1718/25-9-1937, 1327/5-6-1937, 1773/2-10-1937, 1604/24-8-1937, 1708/25-9-1937, 1879/16-10-1937, 1881/16-10-1937, 1565/3-8-1937, 1567/3-8-1937, 1568/3-8-1937, 1875/16-10-1937, 1873/16-10-1937, 1695/21-9-1937, 174/1-2-1938, 152/29-1-1938, 110/22-1-1938, 90/18-1-1938, 319/28-2-1939, 421/15-3-1938, 1165/28-6-1938, 409/12-3-1938, 1526/11-10-1938, 686/3-5-1938, 1252/19-7-1938, 1248/19-7-1938, 1247/19-7-1938, 1073/24-6-1939, 994/17-6-1939, 1617/28-10-1939,

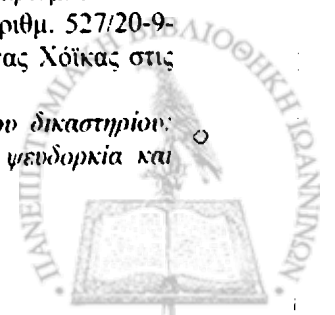
εφικτή η εύρεση πληροφοριών από τον τύπο, καθώς οι εφημερίδες, κατά συνήθη τακτική, δεν φιλοξενούσαν στα φύλλα τους απλές αναφορές ή σχόλια για αυτού του είδους τις υποθέσεις. Κάτι, που διαπιστώσαμε και κατά την μεταβενιζελική περίοδο και το οποίο δεν αποδίδεται, τουλάχιστον εδώ, μόνον στους περιορισμούς ελευθερίας του τύπου της μεταξικής δικτατορίας.

Διερευνώντας, λοιπόν, τα δεδομένα της στατιστικής ανάλυσης, παρατηρούμε έναν αξιοπρόσεκτο αριθμό εκδικάσεων από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων στον ακόλουθο πίνακα (πίν. 48). Ειδικότερα, εντοπίσαμε συνολικά 112 υποθέσεις οι οποίες έλαβαν χώρα στην πόλη των Ιωαννίνων και 88 στην αγροτική ενδοχώρα. Εξ αυτών, περίπου το ήμισυ των υποθέσεων για την πόλη των Ιωαννίνων είχε αθωωτική έκβαση (61 περιπτώσεις) και για την αγροτική ενδοχώρα περίπου η σχετική πλειοψηφία (57 περιπτώσεις). Πάντως, είναι εμφανής, όπως και κατά την μεταβενιζελική περίοδο, η υπεροχή των συχνότητων της παραβατικότητας στο αστικό κέντρο σε αντίθεση με την ύπαιθρο⁴. Κάτι, αναμενόμενο, καθώς αυτού του είδους τα αδικήματα πραγματοποιούνται κατεξοχήν στις πόλεις, όπου και ευρίσκεται η πλειοψηφία των δικαστηρίων.

Ως προς τα μεγέθη των ποινών, τώρα, είναι σαφής η σχετικά χαμηλή επιβολή δικαστικής ποινής, τουλάχιστον στο εν λόγω πρωτόδικο επίπεδο. Τόσο για τις παραβάσεις της πόλης όσο και της υπαίθρου, δεσπόζει η κατηγορία της «φυλάκισης έως 1 μήνα» (36 περιπτώσεις για τα Ιωάννινα και 24 για την αγροτική ενδοχώρα) και έπεται η κατηγορία της «φυλάκισης έως 6 μήνες» (14 και 7 αντιστοίχως). Όσον αφορά τον χρονικό εντοπισμό των ψευδορκιών, η κορύφωση τέλεσης αυτών πραγματοποιήθηκε κατά τα έτη 1937 και 1938 (γράφ. 65 και 66). Από την μία πλευρά, όμως, διαπιστώνουμε την υψηλότερη συχνότητα των προς εκδίκαση υποθέσεων για την πόλη των Ιωαννίνων το 1937 (43 υποθέσεις) και από την άλλη την μεγαλύτερη συχνότητα των προς εκδίκαση υποθέσεων για την αγροτική ενδοχώρα το 1938 (42 υποθέσεις). Ωστόσο, και στις δύο περιπτώσεις

1600/18-10-1938, 136/24-1-1939, 360/19-3-1940, 650/9-5-1939, 830/27-5-1939, 497/6-4-1940, 976/25-6-1940, 967/25-6-1940, 947/25-6-1940, 1008/20-7-1940, 1028/20-7-1940, 496/26-3-1938, 406/11-3-1939, 1128/18-7-1939, 643/6-5-1938, 1276/19-9-1939, 1898/28-11-1939 και 778/23-5-1939. Καταδικαστικές αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων για υποθέσεις τελεσθείσες στην αγροτική ενδοχώρα υπ' αριθμ. 1297/1-6-1937, 1102/15-5-1937, 1294/1-6-1937, 857/24-5-1938, 1570/21-10-1939, 98/21-1-1939, 455/21-3-1939, 1713/25-9-1937, 629/6-5-1939, 1525/11-10-1938, 406/20-2-1937, 1233/25-5-1937, 1896/19-10-1937, 1649/18-9-1937, 1566/3-8-1937, 1872/16-10-1937, 421/15-3-1938, 694/3-5-1938, 1428/1-10-1938, 682/3-5-1938, 670/3-5-1938, 761/10-5-1938, 100/21-1-1939, 1668/25-10-1938, 1236/19-7-1938, 123/24-1-1939, 523/18-4-1939, 111/27-1-1940, 663/14-5-1940, 965/4-6-1938, 445/19-3-1938, 331/4-3-1939, 1822/12-11-1938, 406/11-3-1939, 65/14-1-1939 και 503/28-3-1939. Παραπεμπτικά Βουλεύματα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων υπ' αριθμ. υπ' αριθμ. 147/12-2-1937 (αφορά ψευδορκία ενώπιον του Αστυνομικού Σταθμάρχου Κονίτσης στις 2-2-1937), υπ' αριθμ. 187/20-2-1937 (αφορά ψευδορκία ενώπιον του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων στις 13-2-1937), υπ' αριθμ. 853/30-9-1937 (αφορά ψευδορκία ενώπιον του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων στις 25-9-1937), υπ' αριθμ. 621/31-10-1939 (αφορά ψευδορκία στην Παραμυθιά στις 21-8-1939), υπ' αριθμ. 761/18-12-1939 (αφορά ψευδορκία ενώπιον του Πταισματοδικείου Ιωαννίνων στις 17-9-1939), 1033/27-11-1937 (αφορά ψευδή καταμήνυση στα Κούρεντα στις 13-7-1937), υπ' αριθμ. 257/31-5-1940 (αφορά ψευδή καταμήνυση ενώπιον του Αστυνομικού Σταθμάρχου Ελαταριάς στις 4-2-1940), υπ' αριθμ. 37/10-1-1938 (αφορά ψευδή πιστοποίηση στη Μηλέα Μετσόβου στις 23-9-1936) και υπ' αριθμ. 527/20-9-1939 (αφορά ψευδή πιστοποίηση από τον πρόεδρο και τον γραμματέα της κοινότητας Χόικας στις 13-11-1937) (Α.Π.Ι.).

⁴ Βλ. σχετικά τους πίνακες 12 και 28 των ενοτήτων ΙΙΙιστ «Επιδιώξεις μέσω του δικαστηρίου: ψευδορκία και ψευδής καταμήνυση» και ΙΙΙζ «Επιδιώξεις μέσω του δικαστηρίου: ψευδορκία και ψευδής καταμήνυση», αντίστοιχα.

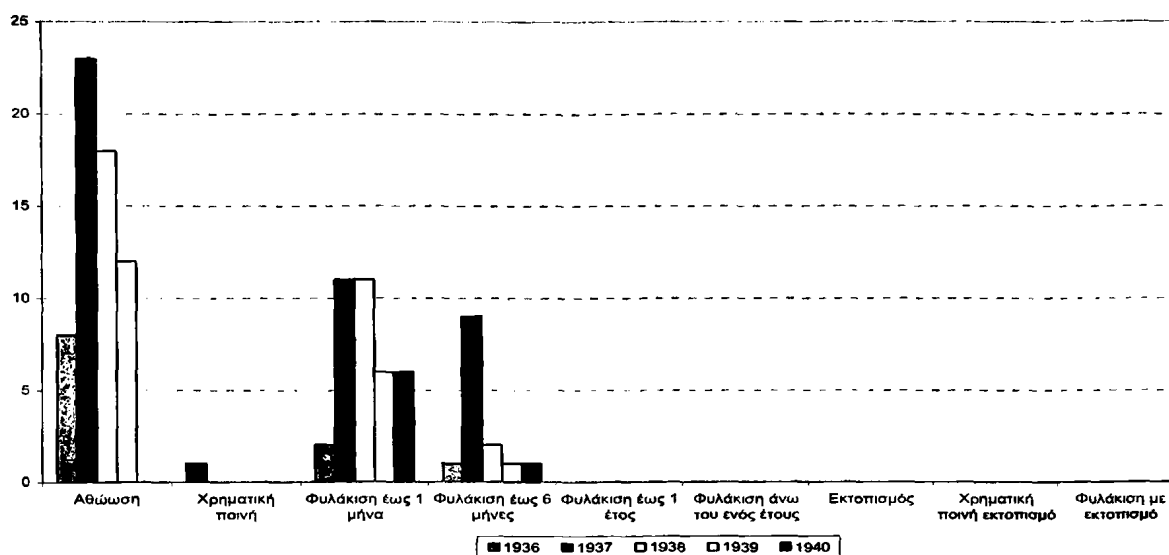
παρατηρείται μία σταδιακή μείωση τελέσεως των αδικημάτων έως και το 1940. Γεγονός, το οποίο αποδίδεται, όπως άλλωστε και για τις προηγούμενες παραβατικότητες, στην βαθμιαία υποβάθμιση της ποινικής δικαιοσύνης από το μεταξικό καθεστώς.

Πίν. 50. «Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης σε βαθμό πλημμελήματος.

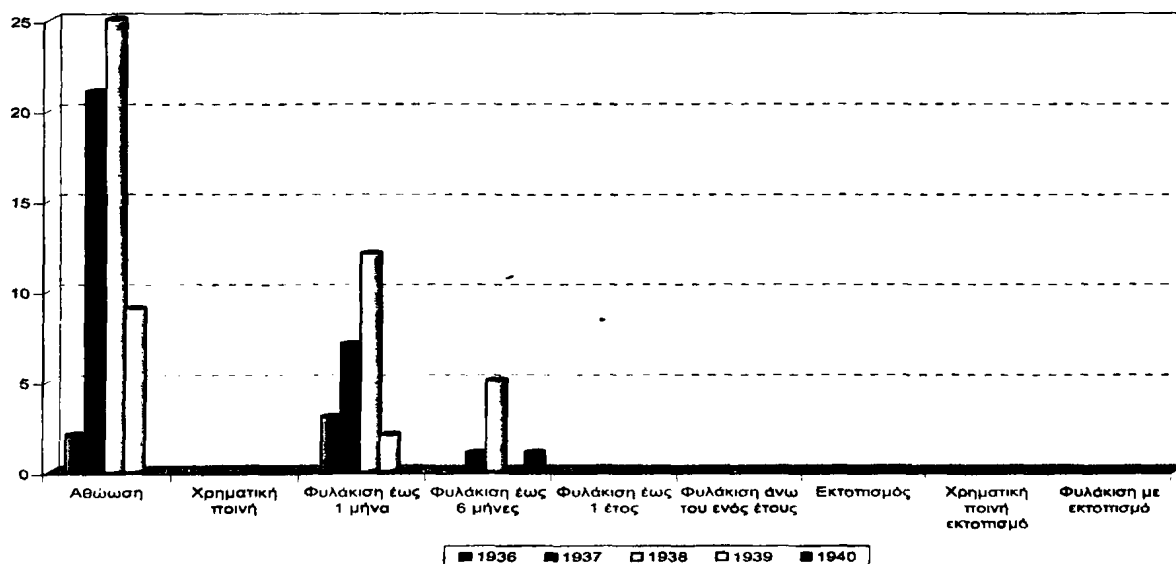
Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες για την πόλη των Ιωαννίνων					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Αθώωση	8	23	18	12		61
Χρηματική ποινή	1					1
Φυλάκιση έως 1 μήνα	2	11	11	6	6	36
Φυλάκιση έως 6 μήνες	1	9	2	1	1	14
Φυλάκιση έως 1 έτος						
Φυλάκιση άνω του ενός έτους						
Εκτοπισμός						
Χρηματική ποινή εκτοπισμό						
Φυλάκιση με εκτοπισμό						
Σύνολο	12	43	31	19	7	112
Δικαστική Απόφαση / Ποινή	Συχνότητες για την αγροτική ενδοχώρα					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Αθώωση	2	21	25	9		57
Χρηματική ποινή						
Φυλάκιση έως 1 μήνα	3	7	12	2		24
Φυλάκιση έως 6 μήνες		1	5		1	7
Φυλάκιση έως 1 έτος						
Φυλάκιση άνω του ενός έτους						
Εκτοπισμός						
Χρηματική ποινή εκτοπισμό						
Φυλάκιση με εκτοπισμό						
Σύνολο	5	29	42	11	1	88

Οι ανωτέρω επισημάνσεις βοηθούν σημαντικά στην εξαγωγή κάποιων συμπερασμάτων σχετικών με την χρήση του ψέματος ενώπιον του δικαστηρίου κατά την μεταξική περίοδο. Αναμφισβήτητα, η συχνότητα εμφάνισης της συγκεκριμένης συμπεριφοράς εντάσσεται σε ένα ευρύ πλαίσιο διαπροσωπικών εντάσεων, το οποίο δέσποσε στον ύπαιθρο χώρο. Η διαπίστωση αυτή, όμως, επιτρέπει να υποθέσουμε ότι η σταθερή παρουσία της ψευδομαρτυρίας εντείνει την άποψή μας περί υπάρξεως κοινωνικών πρακτικών, τα οποία είχαν ως απόληξη την χρήση του ψεύδους. Εξάλλου, δεν μπορεί να είναι τυχαίο ότι η μεγαλύτερη συχνότητα των ψευδορκιών ή ψευδομαρτυριών παρατηρήθηκε σε υποθέσεις σχετικές με ληστεία, ζωοκλοπή, υπεράσπιση της τιμής και γενικότερα οικονομικού χαρακτήρα. Κοντολογίς, έμμεσα, ισχυριζόμαστε ότι και η πλειοψηφία των κατηγορουμένων προέρχεται από τον χώρο της αγροτικής ενδοχώρας, καθώς η πόλη των Ιωαννίνων αποτελούσε προκαθορισμένο μέρος πραγματοποίησης των συγκεκριμένων παραβάσεων, εξαιτίας της συγκέντρωσης όλων των δικαστικών υπηρεσιών. Αντιθέτως, στην αγροτική ενδοχώρα τα όποια συμβάντα εντοπίζονται μόνον στα κατά τόπους Ειρηνοδικεία ή στους Αστυνομικούς Σταθμούς.

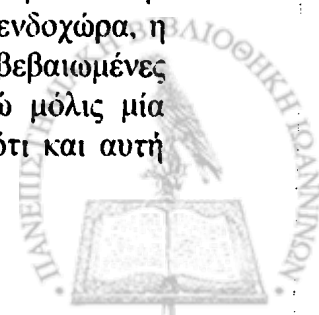
Γράφ. 68. «Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης σε βαθμό πλημμελήματος για την πόλη των Ιωαννίνων.

Γράφ. 69. «Έγκλημα και τιμωρία»: υποθέσεις ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης σε βαθμό πλημμελήματος για την αγροτική ενδοχώρα.

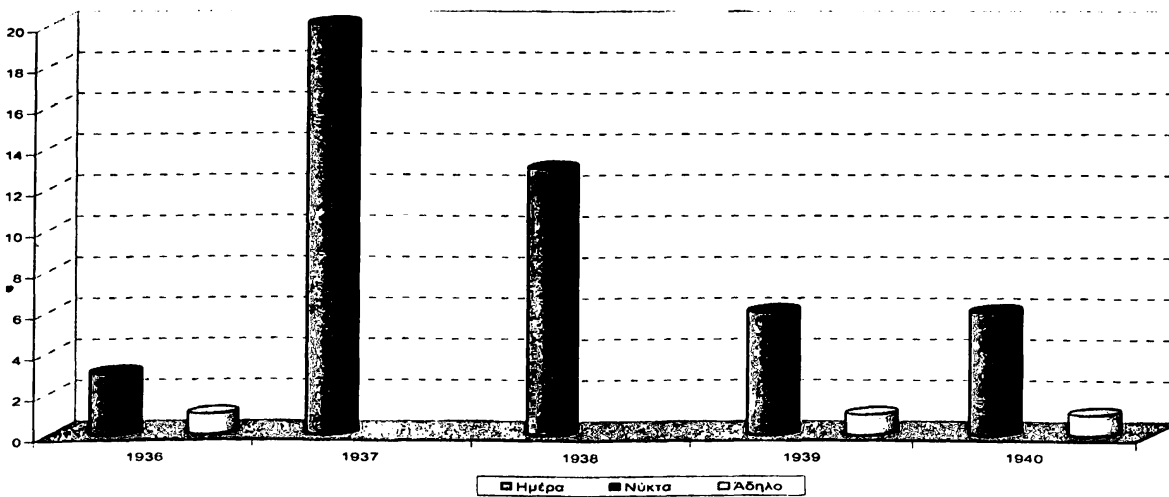
Επιχειρώντας, τώρα, μία διερεύνηση, περισσότερο ενδελεχή στις καταδικασθείσες υποθέσεις, στρεφόμεστε στον χρόνο τελέσεως αυτών. Και στην παρούσα περίπτωση, όπως άλλωστε και κατά το παρελθόν, είναι ευδιάκριτη η υπεροχή της ημέρας. Γεγονός, το οποίο συνδέεται με την ημερήσια διεξαγωγή των δικών. Ειδικότερα, από τα προσφερόμενα στοιχεία του πίνακα (πίν. 49), διακρίνουμε ότι το υψηλό μέγεθος των 48 εκ του συνόλου των 51 υποθέσεων, πραγματοποιήθηκε σε ώρες της ημέρας. Μάλιστα θα εκτιμούσαμε ότι η πλειονότητα αυτών συνέβη κατά τις πρωινές ώρες. Αντιθέτως, μόλις τρεις περιπτώσεις καταγράφηκαν ως άδηλες, οι οποίες κατά υψηλή πιθανότητα αναλογούν στην κατηγορία της ημέρας. Όσον αφορά τις συχνότητες για την αγροτική ενδοχώρα, η καθολικότητα της ημέρας είναι ξεκάθαρη. Από τις 31 συνολικά επιβεβαιωμένες ψευδορκίες οι 30 έλαβαν χώρα κατά την διάρκεια της ημέρας, ενώ μόλις μία περίπτωση καταγράφηκε στην κατηγορία του αδήλου. Εκτιμούμε δε ότι και αυτή υπάγεται στην κατηγορία της ημέρας.

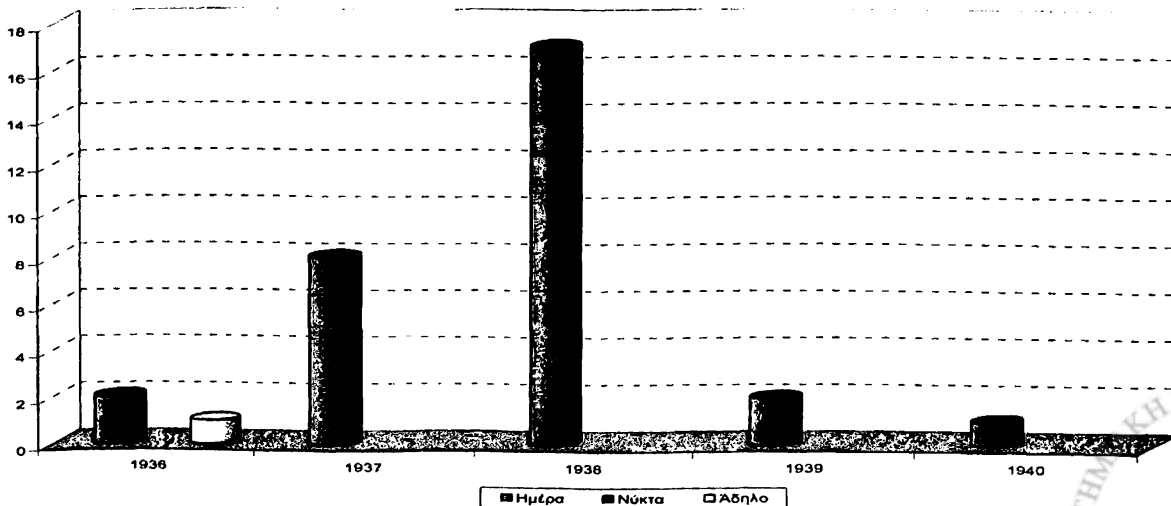
Πίν. 51. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης (αποφάσεις καταδικαστικές πλημμελειοδικείου).

Χρόνος	Συχνότητες για την πόλη των Ιωαννίνων					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Ημέρα	3	20	13	6	6	48
Νύκτα						
Άδηλο	1			1	1	3
Σύνολο	4	20	13	7	7	51
Χρόνος	Συχνότητες για την αγροτική ενδοχώρα					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Ημέρα	2	8	17	2	1	30
Νύκτα						
Άδηλο	1					1
Σύνολο	3	8	17	2	1	31

Γράφ. 70. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης σε βαθμό πλημμελήματος για την πόλη των Ιωαννίνων.

Γράφ. 71. Χρόνος τελέσεως υποθέσεων ψευδορκίας, ψευδούς καταμήνυσης σε βαθμό πλημμελήματος για την αγροτική ενδοχώρα.

2. Ερμηνεύοντας τις στατιστικές: η ανθρωπογεωγραφία της καταστολής

Το πέρας της αναλυτικής προσέγγισης των παραβατικών πράξεων κατά την μεταξική περίοδο, έχει ήδη θέσει τις προϋποθέσεις για μία συγκριτική διερμηνευση των στατιστικών δεδομένων. Όπως και για την μεταβενιζελική περίοδο, σκοπός μας είναι ο προσδιορισμός και η συνολική εκτίμηση της ανθρωπογεωγραφίας της καταστολής. Ακολουθούμε, λοιπόν, την ίδια μεθοδολογική τακτική και στοχεύουμε στον γεωγραφικό προσδιορισμό της παραβατικής και κατασταλτικής διαδικασίας καθώς επίσης και στην κοινωνική προέλευση των δραστών αλλά και την έμφυλη διάσταση στην εγκληματικότητα.

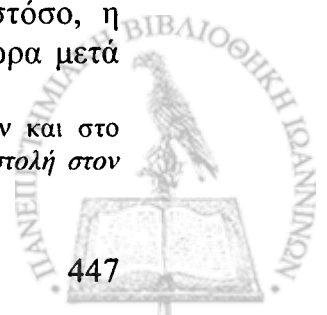
A) Η καταστολή στον αγροτικό χώρο και στην πόλη.

Η συλλογική ανάδειξη των δεδομένων της παραβατικής συμπεριφοράς σε σχέση με την τοπική πραγματικότητα έρχεται να ολοκληρώσει ή και να συμπληρώσει την αναλυτική παράθεση τεκμηρίων όσον αφορά την κατασταλτική διαδικασία. Στην περίπτωση μας, πάντως, πέραν της συνολικής αποτίμησης των κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών της εποχής, επιβεβαιώνονται και στοιχεία πολιτικού χαρακτήρα, για τα οποία ήδη έχουμε κάνει μνεία.

Επικεντρώνουμε, αρχικώς, την προσοχή μας σε μία γενική αξιολόγηση της γεωγραφίας της παραβατικότητας το διάστημα 1936 - 1940. Στον επόμενο πίνακα (πίν. 52) διακρίνεται ξεκάθαρα η υπεροχή των αποδεδειγμένων δικαστικά παραβατικών πράξεων στην αγροτική ενδοχώρα και ευρύτερα σε περιοχές κάτω των 2.000 κατοίκων¹. Γεγονός, το οποίο αντιστοιχεί και στην έμμεση αναλογικά αύξηση της κατασταλτικής δραστηριότητας στις συγκεκριμένες περιοχές. Ειδικότερα, από το γενικό σύνολο των 1.747 καταδικασθεισών υποθέσεων και παραπεμπτικών βουλευμάτων ένας σημαντικός αριθμός, 1.132 περιπτώσεων, έλαβε χώρα στην αγροτική ενδοχώρα. Ακολούθως, οι παραβάσεις στην πόλη των Ιωαννίνων έφθασαν τις 491, ενώ μόλις 124 περιπτώσεις πραγματοποιήθηκαν σε άλλες πόλεις και κωμοπόλεις άνω των 2.000 κατοίκων.

Επιχειρώντας, τώρα, μία λεπτομερέστερη ανάγνωση του πίνακα, εστιάζουμε την προσοχή μας στα μέσα περίπου της μεταξικής δικτατορίας, καθώς είναι γενικά ευδιάκριτη μία κορύφωση των παραβατικών πράξεων. Συγκεκριμένα, το έτος 1938 υπερτερεί των υπολοίπων στο ποσοτικό μέγεθος (576 περιπτώσεις), ενώ είναι φανερή μία αριθμητική μείωση μέχρι τον Οκτώβριο του 1940 (μόλις 144 υποθέσεις). Πάντως, η συγκεκριμένη πραγματικότητα συνδέεται, και εν προκειμένω, με τα γενικότερα χαρακτηριστικά της μεταξικής περιόδου. Θα υποστήριζε κανείς, δηλαδή, ότι η αυξημένη κατασταλτική πρακτική του μεταξικού καθεστώτος είναι ξεκάθαρη από την εγκαθίδρυσή του και εξής, καθώς παρατηρείται πλήθυσση των διώξεων σε διάφορα επίπεδα της καθημερινότητας. Ωστόσο, η περαιτέρω μείωση των καταδικασθεισών υποθέσεων, οι οποίες έλαβαν χώρα μετά

¹ Για την συγκρότηση του πίνακα ελήφθησαν οι ίδιες παράμετροι, οι οποίες ίσχυαν και στο αντίστοιχο κεφάλαιο για την μεταβενιζελική περίοδο (βλ. σχετικά κεφ. IIIα «Η καταστολή στον αγροτικό χώρο και στην πόλη», υποσ. 2 και 3).

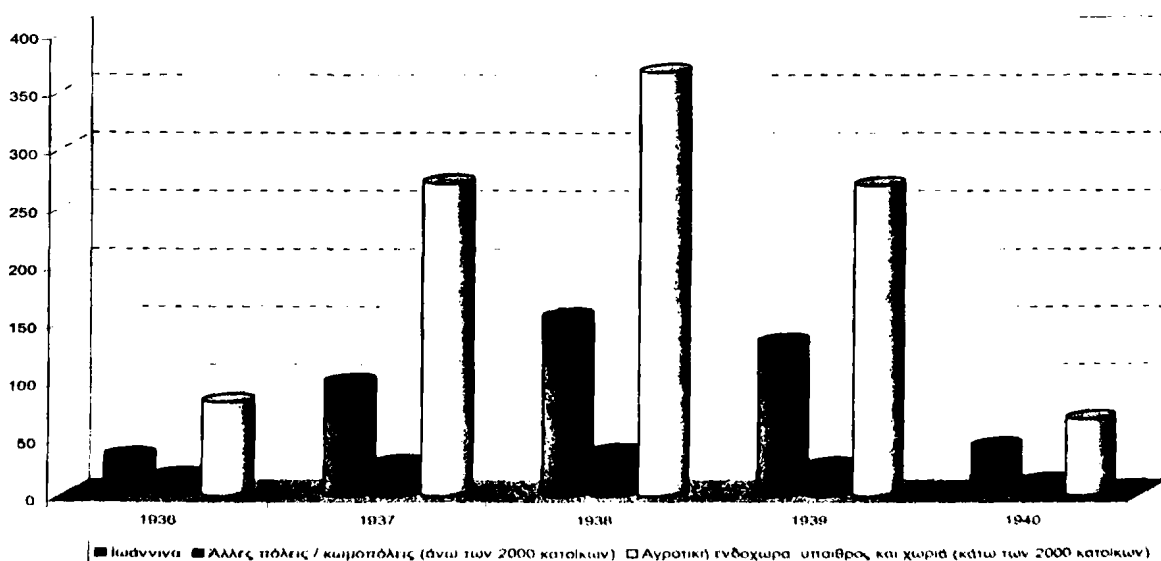
το 1938, δεν δηλώνει απόλυτα και πραγματική ελάτωση της καταστολής. Αντιστρόφως, δεικνύει την ήδη διαπιστωθείσα ανωτέρω παράκαμψη της δικαστικής και κατ' επέκταση της ποινικής διαδικασίας, η οποία αυξανόταν με το πέρασμα του χρόνου. Συνεπώς, εντάσσουμε την παρατηρούμενη μείωση των εμφανιζομένων παραβάσεων στην προηγηθείσα συλλογιστική και αποδίδουμε την συγκεκριμένη αριθμητική τάση των συμβάντων στην ακολουθούμενη πολιτική του μεταξικού καθεστώτος.

Πίν. 52. Η γεωγραφία της παραβατικότητας το διάστημα 1936 - 1940.

Τόπος τέλεσης αξιόποινης πράξης	Συχνότητες					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Ιωάννινα	34 5	98 10	155 1	133 8	43 4	491
Άλλες πόλεις / κωμοπόλεις (άνω των 2000 κατοίκων)	17 1	28 1	38 1	26	12	124
Αγροτική ενδοχώρα: ύπαιθρος και χωριά (κάτω των 2000 κατοίκων)	81 10	270 24	366 15	268 13	66 19	1132
Σύνολο	148	431	576	448	144	1747

Συνεχίζοντας στο πεδίο των επιμέρους ποσοτικών χαρακτηριστικών του πίνακα, επισημαίνουμε ότι και στις τρεις κατηγορίες του τόπου τέλεσης αξιόποινης πράξης σημειώθηκε αύξηση των αριθμητικών δεδομένων έως το 1938 και ακολούθως σταδιακή μείωση έως το 1940. Εν τούτοις, εδώ θα πρέπει να τονίσουμε, ότι η σχετική συχνότητα των κακουργηματικών πράξεων διαφοροποιείται από αυτήν των πλημμεληματικών ως προς την χρονολογική εμφάνιση. Είναι βέβαια εμφανής η υπεροχή των κακουργημάτων της αγροτικής ενδοχώρας, αλλά χρονολογικά η συχνότητά τους εμφανίζεται ανισομερής (γράφ. 73). Εάν, τώρα, σε γενικό επίπεδο συγκρίνουμε τα συνολικά μεγέθη της μεταξικής

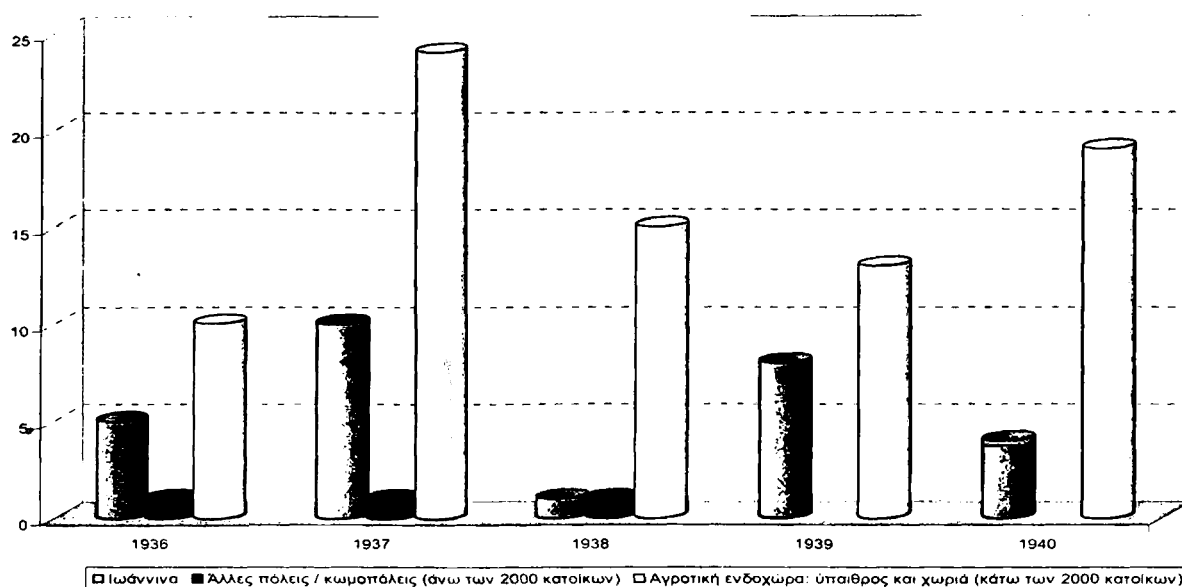
Γράφ. 72. Η γεωγραφία της παραβατικότητας το διάστημα 1936 - 1940 σε βαθμό πλημμελήματος (καταδικαστικές αποφάσεις).

περιόδου με αυτά της μεταβενιζελικής (πίν. 30), καταλήγουμε σε μία ομοιότητα όσον αφορά την υψηλή υπεροχή των παραβατικοτήτων στην αγροτική ενδοχώρα (περισσότερο από τα 2/3 των παραβάσεων), την αισθητή παρουσία αυτών στην πόλη των Ιωαννίνων και την μικρή εμφάνιση, αναλογικά με τον πληθυσμό, στις υπόλοιπες κωμοπόλεις. Κάτι, που επιβεβαιώνει και μας επιτρέπει να υποστηρίξουμε ότι η έξαρση ορισμένων παραβατικών συμπεριφορών (ανθρωποκτονίες, ζωοκλοπές,

κλοπές, κ.λπ.) στην ύπαιθρο και τα χωριά ήταν διαρκής και συνδέεται με το υπάρχον κοινωνικό πλαίσιο επιβίωσης στις περιοχές αυτές. Κατά τα άλλα παρατηρείται, και πάλι, μία αξιοπαρατήρητη αναλογία τελεσθέντων παραβάσεων στην πόλη των Ιωαννίνων (423 περιπτώσεις κατά την μεταβενιζελική περίοδο και 491 κατά την μεταξική). Γεγονός, το οποίο δεικνύει μία αλληλεξάρτηση των φαινομένων με αυτά της αγροτικής ενδοχώρας, όπως άλλωστε και κατά την μεταβενιζελική περίοδο, και ενισχύει την άποψη περί εισροής πληθυσμού, κατεξοχήν αγροποικιμενικού, προς την πόλη, με σκοπό την παραβατική δραστηριότητα². Συνεπώς, οι οικονομικές δυσκολίες και το χαμηλό βιοτικό επίπεδο, σε συνδυασμό με τον παράγοντα της αποδημίας στην Ηπειρωτική ενδοχώρα και της αναζήτησης εργασίας³, συνέχισαν να επενεργούν στις παραβατικές συμπεριφορές, έστω και αν παρουσιαζόταν μία διαφοροποίηση στην μορφή αυτών, μεταξύ πόλης και υπαίθρου.

Γράφ. 73. Η γεωγραφία της παραβατικότητας το διάστημα 1936 - 1940 σε βαθμό κακουργήματος (παραπεμπτικά βουλεύματα).

Πτυχές της ανωτέρω ανάλυσης διασαφηνίζονται ακόμη περισσότερο με την βοήθεια του επόμενου πίνακα (πίν. 53), ο οποίος προσφέρει μία συσχέτιση των δεδομένων μεταξύ αγροτικού και αστικού χώρου. Σκοπός μας, όπως και κατά την μεταβενιζελική περίοδο, είναι ο προσδιορισμός, με βάση τα δημογραφικά δεδομένα, των αναλογιών εντοπιότητας ανάμεσα στον τόπο κατοικίας του δράστη και στον τόπο τελέσεως της παράβασης, τόσο ανά έτος όσο και κατά δικαστική βαθμίδα.

² Κώστας Κόμης, *Νησιωτικά, πληθυσμιακές μετακινήσεις, δημογραφικές ανακατατάξεις και οικονομικές διαμορφώσεις*, Ιωάννινα 2004, σσ. 69 - 70, Δ. Γ. Τσαούσης, *Μορφολογία της νεοελληνικής κοινωνίας*, Αθήνα 1971, Δ. Κ. Ψυχογιός, «Συμβολή στη μελέτη των δημογραφικών φαινομένων του 19ου αιώνα», *ΕΚΚΕ* τεύχ. 63 (1986), σσ. 133 - 200, Δ. Γ. Τσαούσης, *Κοινωνική Δημογραφία*, Αθήνα 1986, σσ. 115 - 121. Διεξοδικά στο φαινόμενο έχουμε αναφερθεί στο προηγούμενο κεφάλαιο 311α «Η καταστολή στον αγροτικό χώρο και στην πόλη» και ιδιαίτερως στις υποσημειώσεις 6 έως 11.

³ Βασίλης Παναγιωτόπουλος, «Αγροτική έξοδος και σχηματισμός της εργατικής δύναμης», *Νεοελληνική Πόλη, οθωμανικές κληρονομίες και Ελληνικό κράτος*, τόμ. Β', Αθήνα 1985, σσ. 530 - 531, ο ίδιος, «Η βιομηχανική επανάσταση και η Ελλάδα», *Εκσυγχρονισμός και βιομηχανική επανάσταση στα Βαλκάνια τον 19ο αιώνα*, Αθήνα 1980, σσ. 216 - 235. Ομοίως, αναλυτικά βλ. το κεφάλαιο 113α «Η καταστολή στον αγροτικό χώρο και στην πόλη» και ιδιαίτερως τις υποσημειώσεις 14 έως 17.

Ειδικότερα, σε ένα σύνολο 1.745 υποθέσεων, είναι σαφής η υπεροχή των παραβατικών πράξεων στις οποίες ο τόπος καταγωγής του δράστη ήταν η αγροτική ενδοχώρα ή έστω οι κωμοπόλεις κάτω των 2.000 κατοίκων (1.251 περιπτώσεις). Στη συνέχεια, ακολουθούν, με αρκετά μικρότερη αναλογία, οι παραβατικότητες, των οποίων οι αυτουργοί κατάγονταν από την πόλη των Ιωαννίνων (382 περιπτώσεις) και τέλος υπολείπεται ο αριθμός εκείνων των αδικημάτων, στα οποία οι δράστες προέρχονταν από περιοχές άνω των 2.000 κατοίκων (112 υποθέσεις). Πάντως, με βάση αυτές τις διαπιστώσεις, είμαστε σε θέση να διακρίνουμε ήδη μία παράλληλη ακολουθία συχνοτήτων ανάμεσα στον τόπο τελέσεως του αδικήματος (βλ. σχετικά πίν. 52) και στον τόπο καταγωγής των δραστών.

**Πίν. 53 Αγροτικός - αστικός χώρος: συσχέτιση των δεδομένων
το διάστημα 1936 - 1940**

Τόπος κατ'γής δράστη	Τόπος τελέσεως αδικήματος / Συχνότητες																		Σύνολο	
	Ιωάννινα						Άλλες πόλεις / κωμοπόλεις (άνω των 2000 κατοίκων)						Αγροτική ενδοχώρα: ύπαιθρος και χωριά (κάτω των 2000 κατοίκων)							
	1936	1937	1938	1939	1940	Μ. Σ.	1936	1937	1938	1939	1940	Μ. Σ.	1936	1937	1938	1939	1940	Μ. Σ.		
Ιωάννινα	22 3	57 6	123 1	111 5	33 3	364				1	1	2	1	1	7	6	1	16	382	
Άλλες πόλεις / κωμοπόλεις (άνω των 2000 κατ.)	2	2				4	12 1	25 1	29 1	22	10	101	2	1	3			1	7	112
Χωριά (κάτω των 2000 κατ.)	10 2	38 4	30	21 3	10 1	119	5	3	9	3	2	22	78 10	268 24	356 15	362 13	65 19	1110	1251	
Σύνολο	39	107	154	140	47	487	18	29	39	26	13	125	91	294	381	281	86	1133	1745	

(απόλυτα μεγέθη)

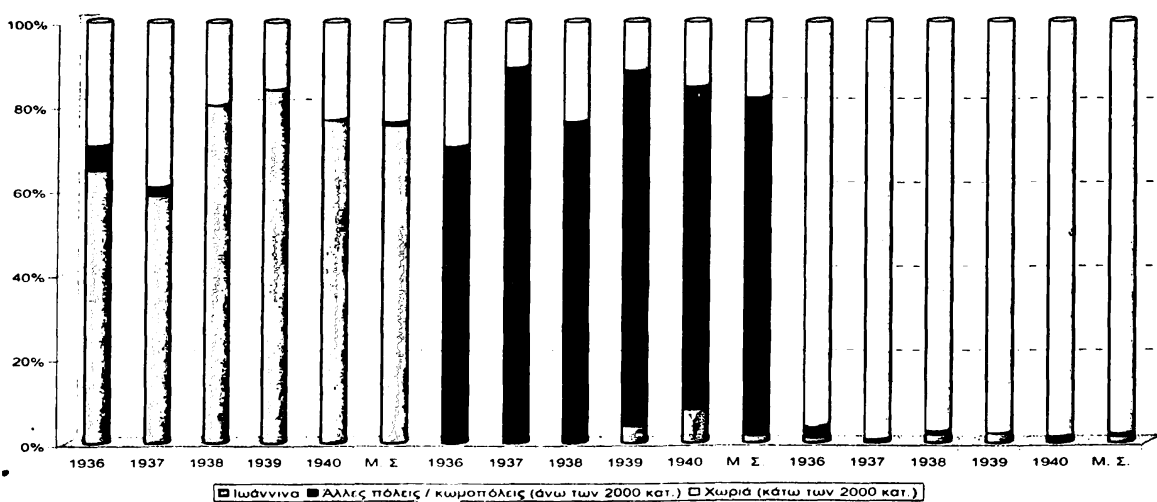
Όσον αφορά την ξεχωριστή παραβατική δράση των κατοίκων σε σχέση με τις τρεις ανωτέρω κατηγορίες, θα λέγαμε ότι εντοπίζουμε έναν ανάλογο συσχετισμό μεταξύ αυτών. Με άλλα λόγια, είναι ευκρινής η εντοπιότητα της παράβασης με την καταγωγή του δράστη τόσο στα πλημμελήματα όσο και στα κακουργήματα (γράφ. 74 και 75). Συγκεκριμένα, κατά πολύ υψηλό ποσοστό, οι παραβάτες κάτοικοι των Ιωαννίνων πραγματοποίησαν τις σχετικές δραστηριότητές τους εντός της πόλεως (364 περιπτώσεις παραβάσεων σε σύνολο 382). Ομοίως, οι δράστες, προερχόμενοι από τις κωμοπόλεις άνω των 2.000 κατοίκων, προέβησαν σε παραβάσεις κατεξοχήν στον τόπο διαμονής τους (101 περιπτώσεις παραβάσεων σε σύνολο 112). Τέλος, στην πλειοψηφία τους και οι κάτοικοι της ύπαιθρου προχώρησαν σε έκνομες δραστηριότητες στον τόπο διαμονής τους (1.110 περιπτώσεις παραβάσεων σε σύνολο 1.251). Παρά ταύτα, στην τελευταία κατηγορία παραβατών είναι αξιοπρόσεχτο και το ποσοτικό μέγεθος των 119 υποθέσεων (περίπου το 25% των συνολικών 487 παραβάσεων), οι οποίες πραγματοποιήθηκαν από κατοίκους της ενδοχώρας στην πόλη των Ιωαννίνων. Κάτι ανάλογο, εξάλλου, είχαμε παρατηρήσει και στα αντίστοιχα ποσοστά για την μεταβενιζελική περίοδο (πίν. 31).

Επεκτείνοντας τα προαναφερθέντα, θεωρούμε αρχικώς αυτά ως μία αναμενόμενη εξέλιξη. Παρ' όλα αυτά, το σημείο στο οποίο εστιάζουμε την προσοχή μας είναι η υπαρκτή κινητικότητα του πληθυσμού από την ύπαιθρο στην πόλη, με σκοπό την παραβατική πράξη. Βέβαια, αυτή η πρακτική δεν μας αιφνιδιάζει, καθώς εντάσσεται στην γενικότερη πληθυσμιακή κινητικότητα, η οποία συντελείται ήδη για οικονομικούς και κοινωνικούς λόγους από τα τέλη του 19ου αιώνα και για την

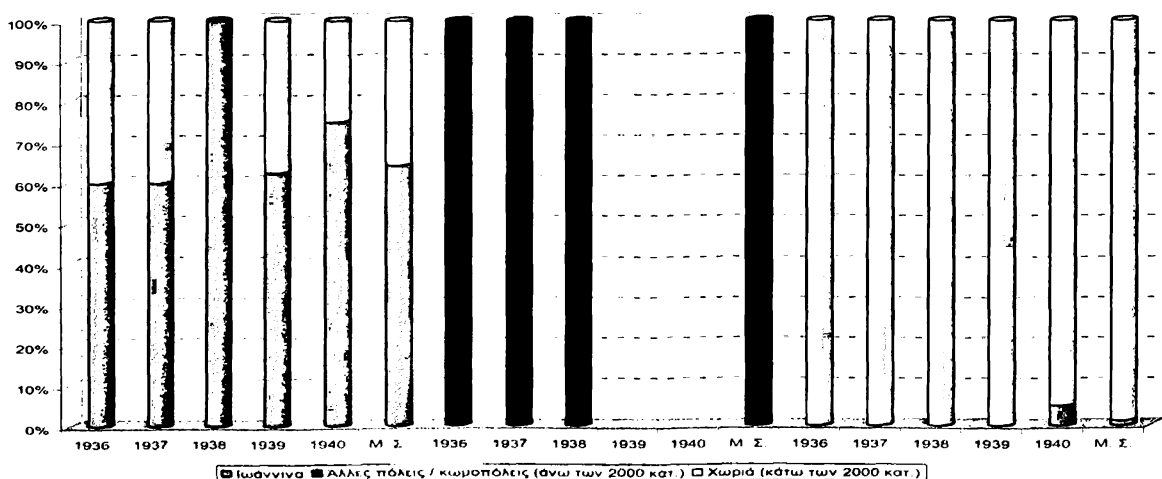

οποία έχουμε αναφερθεί εκτενώς ανωτέρω⁴. Εξυπακούεται, όμως, ότι σε κάθε περίπτωση η σχετική παράμετρος αντικατοπτρίζει και μία τάση των κατασταλακτικών Αρχών να αποδίδει ποινικές ευθύνες σε κατοίκους της αγροτικής ενδοχώρας, από την περίοδο ακόμη της ληστοκρατίας. Η προσπάθεια ελέγχου και χαλιναγώγησης του αγροποιομενικού πληθυσμού, στην περίπτωσή μας, περιπλέκεται ακόμη περισσότερο με τις προθέσεις του μεταξικού καθεστώτος, το οποίο ενθάρρυνε σχετικές πρακτικές, στο πλαίσιο επιβολής των θελήσεών του. Εξάλλου, η πλειοψηφία των εν λόγω καταδικαστικών αποφάσεων στηρίζεται σε Αναγκαστικούς Νόμους της δικτατορίας. Τέλος, η εξέλιξη αυτή αποδεικνύει και την αδυναμία του αγροποιομενικού πληθυσμού να αντιμετωπίσει επιτυχώς τις δικαστικές διενέξεις, σε αντίθεση φυσικά με τον κάτοικο της πόλης.

Γράφ. 74. Αγροτικός - αστικός χώρος: συσχέτιση των δεδομένων το διάστημα 1936 - 1940 σε βαθμό πλημμελήματος (καταδικαστικές αποφάσεις).

Γράφ. 75. Αγροτικός - αστικός χώρος: συσχέτιση των δεδομένων το διάστημα 1936 - 1940 σε βαθμό κακουργήματος (παραπεμπτικά βουλεύματα).

Ένα άλλο στοιχείο, άξιο ιδιαίτερης αναφοράς, είναι η γεωγραφική ακτίνα της παραβατικής δραστηριότητας κατά την διάρκεια του μεταξικού καθεστώτος. Όπως και κατά την μεταβενιζελική περίοδο, επικεντρώνουμε την προσοχή μας στην

⁴ Σχετικά βλ. το κεφάλαιο ΙΙΙ3α «Η καταστολή στον αγροτικό χώρο και στην πόλη» και ιδιαιτέρως τον σχολιασμό του πίνακα 31.

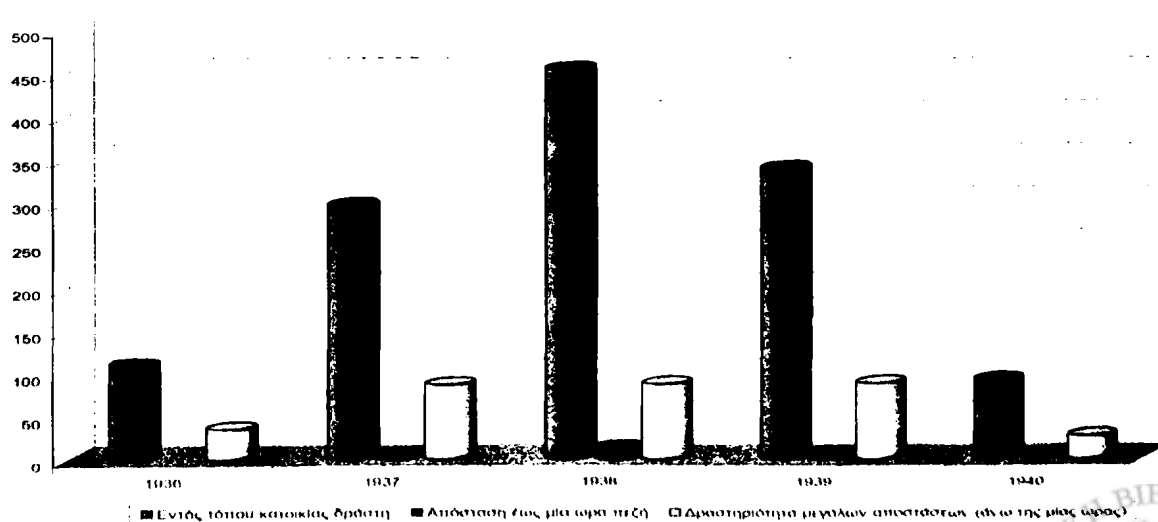
ωρολογιακή απόσταση μεταξύ του τόπου κατοικίας του δράστη και του τόπου τελέσεως της αξιόποινης πράξης. Στην περίπτωση μας, η απόδοση ποσοτικών δεδομένων στις τρεις κατηγοριοποιήσεις προσφέρει με σαφήνεια στοιχεία τα οποία συγκλίνουν με τα προηγηθέντα συμπεράσματα και συμπληρώνουν, εν τέλει, την σχετική συλλογιστική. Κατ' αρχήν, το κύριο χαρακτηριστικό του πίνακα είναι η υπεροχή της διάπραξης των αδικημάτων εντός του τόπου κατοικίας του δράστη (1.370 υποθέσεις). Πράγματι, στο γενικό σύνολο των 1.744 υποθέσεων που συμπεριλάβαμε στον πίνακα, το ανώτερο αριθμητικό μέγεθος της πρώτης κατηγορίας του πίνακα καλύπτει τα $\frac{3}{4}$ του συνόλου. Έπεται η κατηγορία της απόστασης κατοικίας και τόπου τέλεσης της αξιόποινης πράξης άνω της μίας ώρας (350 περιπτώσεις) και τέλος της απόστασης έως μία ώρα πεζή (24 υποθέσεις). Οι συγκεκριμένες τάσεις εμφανίζονται ανάλογες και στην επιμέρους χρονολογική κατηγοριοποίηση καθώς και ξεχωριστά στις πλημμεληματικές (γράφ. 76) ή κακουργηματικές περιπτώσεις (γράφ. 77).

Πίν. 54. Γεωγραφική ακτίνα παραβατικής δραστηριότητας το διάστημα 1936 - 1940.

Απόσταση τόπου κατοικίας δράστη – τελέσεως αξιόπ. πράξης	Συχνότητες					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Εντός τόπου κατοικίας δράστη	109 13	295 24	453 15	338 15	92 16	1370
Απόσταση έως μία ώρα πεζή		3	12	5	3 1	24
Δραστηριότητα μεγάλων αποστάσεων (άνω της μίας ώρας)	35 3	86 11	87 2	88 6	26 6	350
Σύνολο	160	419	569	452	144	1744

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να σχολιάσουμε τα περικλειόμενα στον ανωτέρω πίνακα και κυρίως να ερμηνεύσουμε αυτήν την υπεροχή της εντόπιας παραβατικότητας. Αρχικώς, υπογραμμίζουμε την ομοιότητα των δεδομένων της μεταξικής περιόδου με αυτά της μεταβενιζελικής. Κοντολογίς, παρατηρούμε μία επικράτηση της ενδημίας σε πολλά επίπεδα του κοινωνικού βίου, άρα και της παραβατικότητας. Μία σειρά παραγόντων, για τους οποίους έχουμε κάνει ιδιαίτερη μνεία στο αντίστοιχο κεφάλαιο της προηγούμενης περιόδου, όπως ο

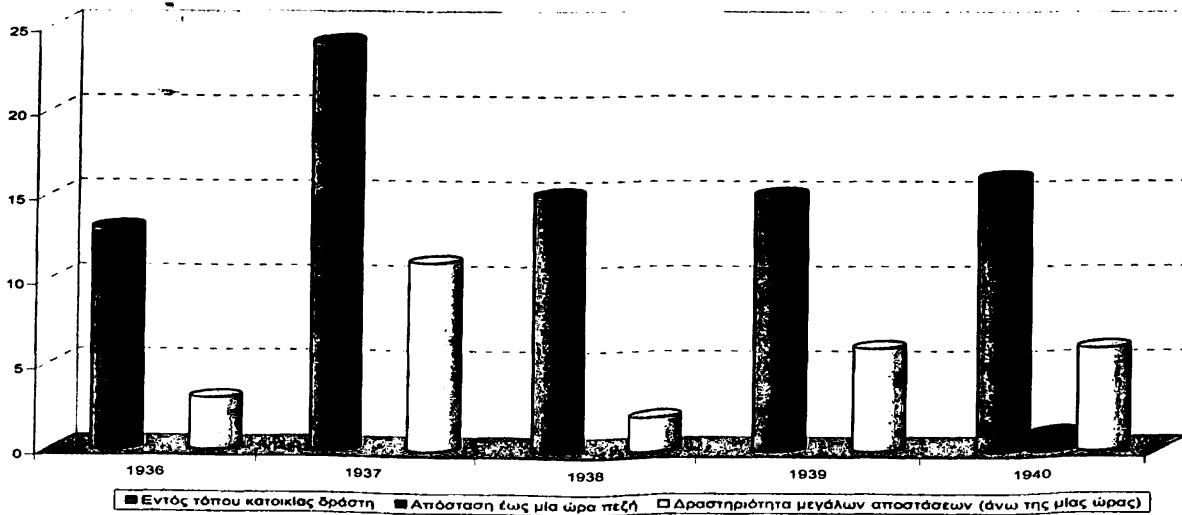
Γράφ. 76. Γεωγραφική ακτίνα παραβατικής δραστηριότητας το διάστημα 1936 - 1940 σε βαθμό πλημμελήματος (καταδικαστικές αποφάσεις).

κλειστός ορεινός χώρος ή τα στενά περιθώρια κινήσεων, επέδρασαν ώστε η πλειοψηφία των παραβάσεων να πραγματοποιείται στον ίδιο τόπο με την κατοικία του δράστη. Είναι αξιοσημείωτη, ωστόσο, και η ανάπτυξη παραβατικών δραστηριοτήτων μεταξύ

μεγάλων αποστάσεων, κατεξοχήν από την αγροτική ενδοχώρα προς την πόλη. Δεν χωρά αμφιβολία, ότι η συγκεκριμένη κινητικότητα του πληθυσμού εντάσσεται στο ευρύ πλαίσιο των πληθυσμιακών μεταβολών, που συντελούνται εκτεταμένως την συγκεκριμένη περίοδο. Ωστόσο, τα συγκεκριμένα δεδομένα, τα οποία αποτελούν μία συνέχεια αυτών της μεταβενιζελικής περιόδου, μαρτυρούν ότι η κοινωνία, παρά τις πολιτειακές μεταβολές, παρέμεινε αδιατάρακτη από τις κεντρικές πολιτικές αλλαγές.

Γράφ. 77. Γεωγραφική ακτίνα παραβατικής δραστηριότητας το διάστημα 1936 - 1940 σε βαθμό κακουργήματος (παραπεμπτικά βουλεύματα).

β) Κοινωνική προέλευση των δραστών: τάξεις και εθνοθρησκευτικές ομάδες. Ο ρόλος των κοινωνικών στερεοτύπων.

Αναμφισβήτητα, η κοινωνική προέλευση των δραστών, στα πλαίσια ενός δικτατορικού καθεστώτος, αντικατοπτρίζει τις κατασταλτικές προτεραιότητες των Αρχών. Το παράδειγμα της μεταβενιζελικής περιόδου απέδειξε πως η επαγγελματική ιδιότητα αλλά και η εθνοθρησκευτική υπόσταση του ατόμου, με βάση τα καθιερωμένα κοινωνικά στερεότυπα, επέδρασαν, σε ένα βαθμό, στην διαμόρφωση της ποινικής καταστολής. Ως εκ τούτου, αναζητούμε και κατά την μεταξική περίοδο τα στοιχεία εκείνα τα οποία ενδεχομένως λειτούργησαν κάποιες φορές ενισχυτικά στην ανάπτυξη της καταστολής, καθώς αυτά λειτουργούσαν αντιθετικά προς την εφαρμογή της δικτατορικής πολιτικής.

Ακολουθώντας, δίδονται τα μεγέθη τα οποία αφορούν την επαγγελματική ιδιότητα των παραβατών (πίν. 55). Σκοπός μας είναι η πληρέστερη δυνατή συμπερίληψη των επαγγελματικών ιδιοτήτων στον πίνακα, πέραν φυσικά της άδηλης κατηγορίας. Διατηρώντας, λοιπόν, τις ίδιες επαγγελματικές κατηγορίες με την προηγούμενη περίοδο, συμπεριλάβαμε στον πίνακα σχεδόν το σύνολο των παραβατών, το οποίο προσδιορίστηκε στους 2.194 ανθρώπους. Παρ' όλα αυτά, όμως, είναι αρκετά υψηλό το ποσοστό του αδήλου (1.475 παραβάτες), το οποίο αντιστοιχεί περίπου στο 65% του συνόλου. Μέγεθος, δηλαδή, το οποίο είναι αρκετά υψηλότερο από αυτό της μεταβενιζελικής περιόδου. Κατά τα άλλα παρατηρείται, και πάλι, μία αναλογία στα ποσοστά των επί μέρους κατηγοριών. Υπερέχουν, με σαφήνεια, οι παραβάτες, οι οποίοι είναι γεωργοποιημένες (360 άνθρωποι), ενώ έπονται οι ιδιωτικοί υπάλληλοι (112 παραβάτες) και οι έμποροι (85 δράστες). Αντιστρόφως, διαπιστώνουμε την μικρότερη συχνότητα για τους μαθητές (6 δράστες), τους χωροφύλακες (8 δράστες) και τους στρατιωτικούς (9 δράστες). Εάν μάλιστα διατρέξουμε ξεχωριστά το κάθε έτος, θα διαπιστώσουμε περίπου μία σχετική αναλογία προς τα ανωτέρω.

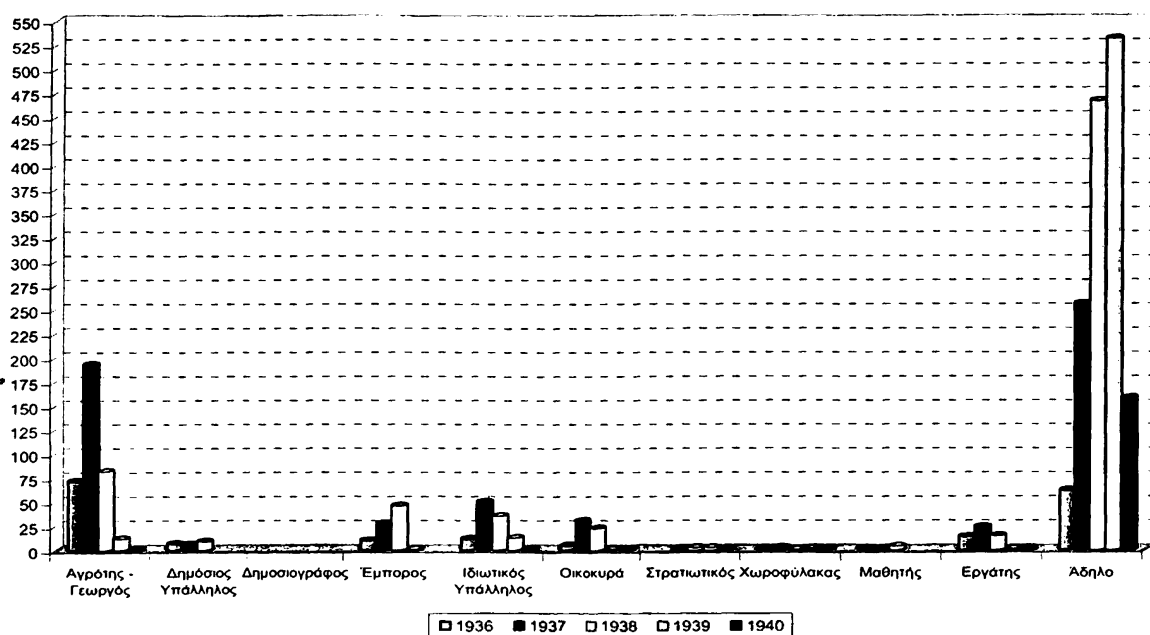
Πίν. 55. Επάγγελμα / ιδιότητα παραβατών: η διαχρονική εξέλιξη πρόσωπα

Επάγγελμα / ιδιότητα	Συχνότητες					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Αγρότης - Γεωργός	72	193	82	12	1	360
Δημόσιος Υπάλληλος	7	6	9			22
Δημοσιογράφος						
Έμπορος	10	28	46	1		85
Ιδιωτικός Υπάλληλος	12	50	36	13	1	112
Οικοκυρά	5	31	23	1	1	61
Στρατιωτικός		2	3	3	1	9
Χωροφύλακας	1	3	1	2	1	8
Μαθητής	1	1	4			6
Εργάτης	14	24	15	1	2	56
Άδηλο	62	256	467	532	158	1475
Σύνολο	184	594	686	565	165	2194

Επεκτείνοντας, τώρα, τα προαναφερθέντα, επικεντρώνουμε την συλλογιστική μας στην υψηλή συχνότητα του αδήλου της επαγγελματικής ιδιότητας. Είναι γεγονός ότι η αύξηση του ποσοστού του αδήλου συνδέεται με την ευρύτερη απαξίωση της ποινικής διαδικασίας, η οποία παρατηρήθηκε μετά την επικράτηση της δικτατορίας. Θα λέγαμε, δηλαδή, ότι η σύνταξη των σχετικών

στατιστικών παρελκύεται από αυτήν την εξέλιξη. Ως προς αυτό, μάλιστα, είναι χαρακτηριστική η αυξητική τάση του αδήλου από το 1936 (62 παραβάτες) και η κορύφωσή της κατά τα έτη 1939 (532 δράστες από 565) και 1940 (158 δράστες από 165), οπότε λαμβάνει χώρα και μία μείωση της συχνότητας των εκδικασθεισών ποινικών υποθέσεων (γράφ. 78). Κατά τα άλλα, είναι εμφανής η υπεροχή των καταδικασθέντων παραβατών, οι οποίοι προέρχονται από ασθενείς οικονομικές ή κοινωνικές τάξεις. Αναλυτικότερα, οι αγρότες, οι ιδιωτικοί υπάλληλοι και οι εργάτες συγκροτούν αυτήν την πληθυσμιακή ομάδα, η οποία γίνεται δέκτης της ευρύτερης κατασταλτικής πολιτικής του καθεστώτος, στο πλαίσιο των κοινωνικοπολιτικών επιδιώξεών του. Από την άλλη πλευρά, εμφανίζονται με μικρότερη συχνότητα καταδίκης, ως αναμενόμενο, οι αντίστοιχα ισχυρές, οικονομικά και πολιτικά, ομάδες. Σε αυτούς περιλαμβάνονται κυρίως οι δημόσιοι υπάλληλοι καθώς και οι στρατιωτικοί μαζί με τους χωροφύλακες.

Γράφ. 78. Επάγγελμα / ιδιότητα παραβατών: η διαχρονική εξέλιξη - πρόσωπα (κατά ιδιότητα)

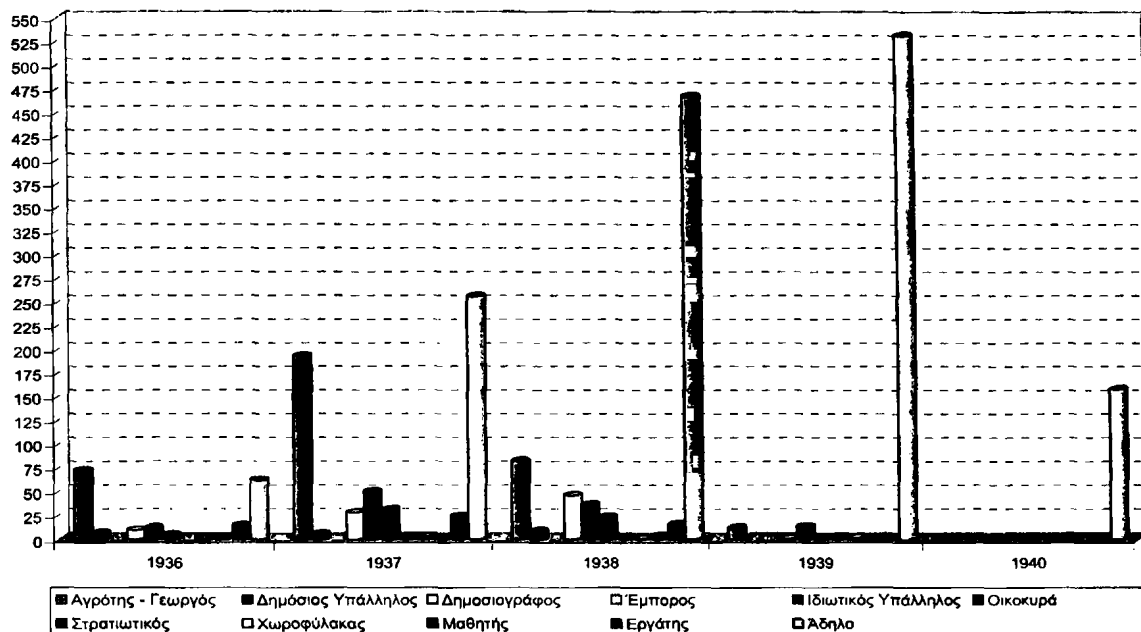

Η σχετική ομοιότητα των ανωτέρω δεδομένων με αυτά της μεταβενιζελικής περιόδου, μας οδηγεί άμεσα σε μία διαπίστωση. Οι δομές της κοινωνίας, οι οικονομικές δυσχέρειες, οι δυσκολίες της καθημερινότητας, ιδίως για τον πληθυσμό της αγροτικής ενδοχώρας, και, εν τέλει, η διάρθρωση της κατασταλτικής διαδικασίας, η οποία κατά παράδοση εστιάζει στις παραβατικές δραστηριότητες των ασθενών κοινωνικών ομάδων⁵, πιστοποιούν μία συνέχεια στην νοοτροπία και στην λειτουργία των στερεοτύπων της μεσοπολεμικής κοινωνίας. Με άλλα λόγια, το μεταξικό καθεστώς, προσάρμοσε την καταστολή στους στόχους του, αποδίδοντας βαρύτητα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο παραβάσεων, ενώ οι κατώτερες κοινωνικές τάξεις, με την πληθυσμιακή πλειοψηφία τους, δέχονταν τον αντίκτυπο αυτής της

⁵ Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, *Απονομή της Ποινικής Δικαιοσύνης στην Ελλάδα* (υπεύθυνος Ηλίας Δασκαλάκης), Αθήνα 1983, σσ. 48 - 52. Σχετικά βλ. την σχετική ανάλυση στο κεφάλαιο «ΠΙ3β Κοινωνική προέλευση των δραστών: τάξεις και εθνοθρησκευτικές ομάδες. Ο ρόλος των κοινωνικών στερεοτύπων».

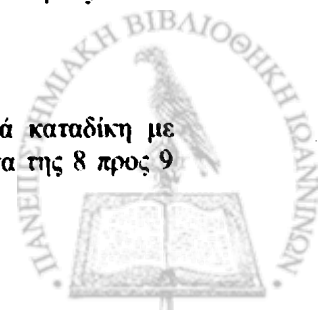
πραγματικότητας. Άλλωστε και στην περίπτωση του αδήλου, η καθολική συχνότητα των καταδικαστέων αφορούσε τις ασθενείς κοινωνικά ομάδες.

Γράφ. 79. Επάγγελμα / ιδιότητα παραβατών: η διαχρονική εξέλιξη - πρόσωπα (κατά έτος)

Ως προς τα αριθμητικά δεδομένα, τα οποία αφορούν τις εθνοθησκευτικές ομάδες, το ενδιαφέρον μας εστιάζεται πάλι στην συσχέτιση παραβατικότητας και θρησκείας, στοχεύοντας περισσότερο στην ανάδειξη των ανάλογων επικρατούσων αντιλήψεων και τάσεων κατά την δικτατορική περίοδο. Τα δεδομένα του επόμενου πίνακα (πίν. 56) δεν παρουσιάζουν διαφορές από αυτά της μεταβενιζελικής περιόδου (πίν. 34). Ειδικότερα, ως αναμέναμε, σε ένα σύνολο 2.289 καταδικασθέντων δραστών, είναι σαφής η υψηλή συχνότητα του χριστιανικού στοιχείου (2.116 άνθρωποι), συνεκτιμώντας βέβαια και την πληθυσμιακή υπεροχή αυτού. Ακολουθως, έπονται οι Αλβανοί Μουσουλμάνοι (124 δράστες), οι Εβραίοι (48 δράστες) και, τέλος, συναντήσαμε για πρώτη φορά και την ύπαρξη ενός Χιλιαστή, ο οποίος καταδικάστηκε για θρησκευτικό προσηλυτισμό⁶. Παρατηρώντας τα επιμέρους δεδομένα σε σχέση με την διάκριση πλημμελημάτων - κακουργημάτων αλλά και την ετήσια συχνότητα των παραβάσεων, διακρίνουμε μία αναλογία προς τα ανωτέρω συμπεράσματα. Στις κακουργηματικές υποθέσεις υπερτερεί το χριστιανικό στοιχείο, ενώ για πρώτη φορά, σε σύγκριση με την προηγούμενη περίοδο εντοπίσαμε μία συμμετοχή Εβραίου πολίτη σε κακουργηματική παράβαση (γράφ. 81). Σχετικώς με την επιμέρους κατ' έτος ανάλυση των προσφερομένων στοιχείων, παρατηρείται η ίδια αναλογία των μεγεθών καθ' όλη την μεταξική περίοδο. Πάντως, οφείλουμε να τονίσουμε την σχετική κορύφωση των συχνοτήτων το 1938 (750 παραβάτες) και την ακόλουθη σταδιακή μείωση αυτών έως το 1940 (μόλις 160 άνθρωποι). Κάτι, το οποίο εναρμονίζεται με τα γενικότερα δεδομένα συχνοτήτων των παραβατικών πράξεων.

⁶ Απόφαση του Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων υπ' αριθμ. 836/27-5-1939. Αφορά καταδίκη με φυλάκιση 4 μηνών σε χιλιαστή για διάδοση του χιλιασμού, στα Ιωάννινα, την νύκτα της 8 προς 9 Αυγούστου 1938.

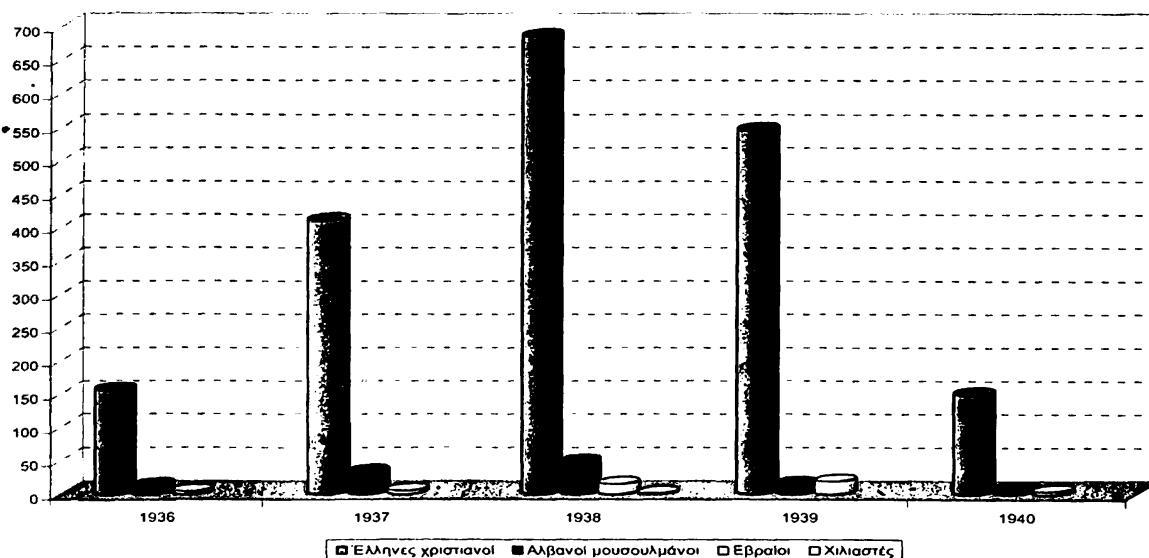

Πίν. 56. Παραβατικότητα κατά εθνοθρησκευτική ομάδα (πρόσωπα)

Εθνοθρησκευτικές ομάδες	Συχνότητες					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Έλληνες Χριστιανοί	155 23	411 62	686 23	546 29	149 32	1947 169 (2116)
Αλβανοί Μουσουλμάνοι	13 1	33	48	15	7 7	116 8 (124)
Εβραίοι	4	5	15	19	4 1	47 1 (48)
Χιλιαστές			1			1
Σύνολο	172 24	449 62	750 23	580 29	160 40	2289

Στο σημείο αυτό, και με αφορμή τον ανωτέρω πίνακα, μετατοπίζουμε την προσοχή μας στα πεπραγμένα του μεταξικού καθεστώτος σε σχέση με την ενδυνάμωση του θρησκευτικού αισθήματος. Δεν χωρά καμία αμφιβολία ότι τα ζητήματα πίστης και θρησκείας χρησιμοποιήθηκαν για να τονίσουν την εθνική ταυτότητα και γενικότερα για να προπαγανδίσουν την μεταξική ιδεολογία. Ωστόσο, όπως συμπεραίνει ο Βαγγέλης Αγγελής, το μεταξικό καθεστώς είχε παραμερίσει το θρησκευτικό στοιχείο προς χάριν άλλων αναφορών, στο προπαγανδιστικό του πλαίσιο, με περισσότερο ιδεολογικοπολιτική χροιά⁷. Με άλλα λόγια, το καθεστώς προσπάθησε να προσεταιριστεί την θρησκεία για να προβάλλει την εθνικιστική ιδεολογική του ταυτότητα⁸. Πάντως, καθ' όλη την δικτατορική περίοδο η ενίσχυση αξιών όπως η πατρίδα, η οικογένεια και η θρησκεία ήταν μία πραγματικότητα.

Γράφ. 80. Παραβατικότητα κατά εθνοθρησκευτική ομάδα (πρόσωπα) σε βαθμό πλημμελήματος

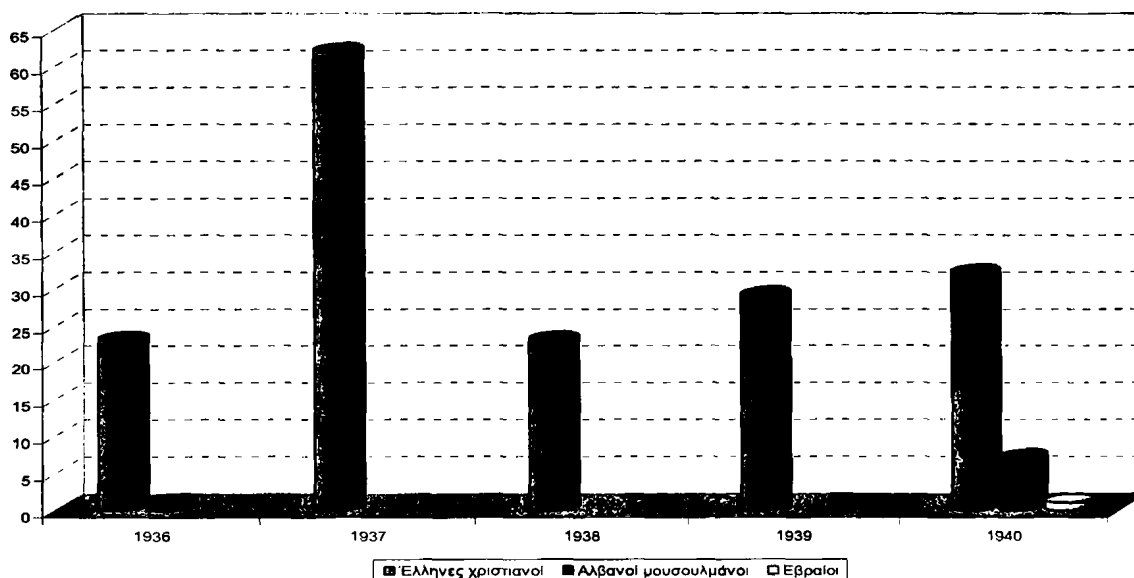
Σε ό,τι αφορά στον συσχετισμό ανάμεσα στην ελληνική θρησκευτική πλειονότητα και τις μειονότητες, κατά την μεταξική περίοδο, οφείλουμε κατ' αρχάς να επισημάνουμε την διαφορετική στάση των Αρχών, τουλάχιστον σε γενικό επίπεδο, ανάμεσα στους Τσάμηδες και τους Εβραίους. Αν και στην περίπτωσή μας, βέβαια, το αντιεβραϊκό κλίμα στην κοινωνία ήταν υπαρκτό, εν τούτοις, το καθεστώς σε αντίθεση με τους Τσάμηδες, δεν ακολούθησε, τουλάχιστον σε γενικό επίπεδο,

⁷ Βαγγέλης Αγγελής, «Γιατί χαίρεται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», *Μαθήματα Εθνικής Αγωγής και νεολαιίστικη προπαγάνδα στα χρόνια της μεταξικής δικτατορίας*, Αθήνα 2006, σσ. 184 - 186.

⁸ Μαρίνα Πετράκη, *Ο μύθος του Μεταξά, Δικτατορία και προπαγάνδα στην Ελλάδα*, Αθήνα 2006, σ. 272.

μία αντισημιτική πολιτική⁹. Ο Bernard Pierron μας πληροφορεί ότι το μεταξικό καθεστώς ουδέποτε ψήφισε κάποιο νόμο ή διάταγμα με σκοπό την απομόνωση των Ισραηλιτών, ενώ υπογραμμίζεται και η ύφεση των εντάσεων μεταξύ των δύο κοινοτήτων - χριστιανικής και εβραϊκής - της Θεσσαλονίκης¹⁰. Ωστόσο, αυτή η κατεύθυνση της μεταξικής πολιτικής στόχευε περισσότερο σε πιθανά οικονομικά οφέλη. Πάντως,

Γράφ. 81. Παραβατικότητα κατά εθνοθρησκευτική ομάδα (πρόσωπα) σε βαθμό κακουργήματος

Ολοκληρώνουμε την εν λόγω προσέγγισή μας, με την συχνότητα των παραβατικοτήτων σε αναλογία με τις εθνοθρησκευτικές ομάδες. Συγκεκριμένα, το παράδειγμα της μεταβενιζελικής περιόδου ανέδειξε μία τάση ποινικής συμπεριφοράς, η οποία ακολούθησε την ίδια πορεία και κατά την μεταξική περίοδο. Με άλλα λόγια, δηλαδή, η διατήρηση, στην ουσία, των κοινωνικών χαρακτηριστικών της καθημερινότητας υποδαύλιζε τις οικονομικές παραβάσεις, τα εγκλήματα κατά της ζωής και τις παραβατικότητες για την προάσπιση της τιμής. Ωστόσο, αν και δεν έχει διαπιστωθεί επίδραση της θρησκευτικής πίστης στην παραβατικότητα, είμαστε σε θέση να αναδείξουμε και να προσδιορίσουμε, εν τάχει, με βάση τα ισχύοντα στερεότυπα, τα κύρια σημεία της παραβατικής συμπεριφοράς τόσο των Χριστιανών όσο και των Τσάμηδων και Εβραίων. Δεν χωρά καμία αμφιβολία ότι η πληθυσμιακή πλειοψηφία του χριστιανικού στοιχείου έναντι των υπολοίπων, συνετέλεσε στην καθολική υπεροχή του συνόλου των παραβατικών δραστηριοτήτων από την πλευρά των χριστιανών (βλ. σχετικά πίν. 56). Βέβαια, οφείλουμε, εν προκειμένω, να υπογραμμίσουμε ότι οι Μουσουλμάνοι Αλβανοί επιδίδονταν κατεξοχήν σε κακουργηματικές πράξεις κατά της ζωής ή οικονομικής φύσεως, ως απόρροια των ποικίλων αδυναμιών και δυσκολιών που αντιμετώπιζαν κατά την παραμονή τους στην ελληνική επικράτεια¹¹. Αντιστοίχως, η πλειονότητα

⁹ Γ. Θ. Μαυρογορδάτος, «Οι εθνικές μειονότητες», *Ιστορία της Ελλάδας τον 20ού αιώνα. Ο Μικροπόλεμος 1922 - 1940*, (επιμ. Χρήστος Χατζηιωσήφ) τόμ. Β' μέρος 2, Αθήνα 2003, σσ. 32 - 33.

¹⁰ Bernard Pierron, *Εβραίοι και Χριστιανοί στη Νεότερη Ελλάδα*, Αθήνα 2004, σσ. 251 - 257.

¹¹ Για μία θεωρητική προσέγγιση, όπου και η σχετική βιβλιογραφία, του θέματος βλ. το κεφάλαιο ΠΙ3β «Κοινωνική προέλευση των δραστηρίων: τάξεις και εθνοθρησκευτικές ομάδες. Ο ρόλος των κοινωνικών στερεοτύπων» και ιδίως υποσημειώσεις και ιδίως τις υποσημειώσεις 37 έως 41.

των παραβατικών συμπεριφορών του εβραϊκού στοιχείου επικεντρωνόταν κυρίως σε ζητήματα οικονομικού και ιδίως εμπορικού χαρακτήρα¹². Φυσικά, στις ανωτέρω διαπιστώσεις δεν εντάσσουμε τον υψηλό αριθμό των παραβατικών συμπεριφορών, των οποίων οι εκδικάσεις, κατά την μεταξική τακτική, εγίνοντο πέραν του δικαστικού συστήματος.

¹² Ομοίως βλ. το ανωτέρω κεφάλαιο και ιδίως τις υποσημειώσεις 48 έως 54.

γ) Οι έμφυλες διαστάσεις της εγκληματικότητας .

Η τρίτη παράμετρος, η οποία συμπληρώνει τα δεδομένα για την ανθρωπογεωγραφία της καταστολής, κατά την μεταξική περίοδο, είναι η έμφυλη διάσταση της παραβατικότητας. Επικεντρώνοντας, πάραυτα, στα στατιστικά δεδομένα (πίν. 57) για την παραβατικότητα κατά φύλο, διαπιστώνουμε, εξ' αρχής, μία συναφή αναλογία των δεδομένων με τα αντίστοιχα της μεταβενιζελικής περιόδου (πίν. 35). Ειδικότερα, πέραν της σχετικής αντιστοιχίας των ποσοτικών μεγεθών, εδράζουμε την προσοχή μας περισσότερο, στην καταγεγραμμένη παραβατικότητα των γυναικών. Σύμφωνα με τα προσφερόμενα στοιχεία του πίνακα, στο σύνολο των 2.111 παραβατών, μόλις 156 γυναίκες καταδικάστηκαν για κάποια παραβατική δραστηριότητα. Αντίθετα, καθολικά υψηλή εμφανίζεται η παραβατικότητα του ανδρικού πληθυσμού, η οποία προσδιορίστηκε στις 1.955 περιπτώσεις. Πάντως, και κατά τις επιμέρους ετήσιες συχνότητες παραβατικής δραστηριότητας εμφανίζεται η ίδια δυσανάλογη, μεταξύ ανδρών και γυναικών (γράφ. 82) αντιστοιχία, ενώ παρατηρείται, ως αναμενόμενο, και σε αυτήν την περίπτωση μία κορύφωση των συχνοτήτων στα μέσα της μεταξικής περιόδου (750 περιπτώσεις το 1938) και μία σαφής μείωση προς την λήξη της (μόλις 140 περιπτώσεις το 1940) (γράφ. 83).

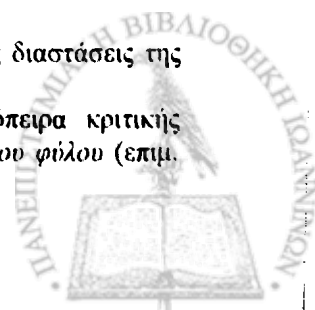
Πίν. 57. Παραβατικότητα κατά φύλο (πρόσωπα)

Φύλο	Συχνότητες					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Άνδρας	169	404	689	538	155	1955
Γυναίκες	3	45	61	42	5	156
Σύνολο	172	449	750	580	160	2111

Αυτό το οποίο φαίνεται να απορρέει από την ανάγνωση του ανωτέρω πίνακα είναι ο διαχρονικός χαρακτήρας της περιορισμένης συμμετοχής των γυναικών στην εγκληματικότητα. Πράγματι, η γενικότερη στατιστική περιγραφή έχει επισημάνει αυτήν την σταδιακή εξέλιξη μέσω ενός πλαισίου ερμηνειών, είτε βιολογικού είτε κοινωνιολογικού χαρακτήρα¹³. Γεγονός, το οποίο μας έχει δώσει την δυνατότητα να συνδέσουμε την παραβατικότητα με την θέση της γυναίκας στα εκάστοτε κοινωνικά δεδομένα. Θα έλεγε λοιπόν κανείς ότι, τουλάχιστον την περίοδο του Μεσοπολέμου, οι γυναίκες είχαν έναν προσανατολισμό, κατεξοχήν, οικοκυρικό, με αποτέλεσμα τον περιορισμό των δράσεών τους. Σε αυτήν ακριβώς την συλλογιστική εντάσσουμε και την συγκεκριμένη τάση σε σχέση με τις παραβατικές δραστηριότητες και κατανοούμε αυτήν τη μικρή συμμετοχή, η οποία περιορίζεται σε παραβάσεις οικονομικού χαρακτήρα, κατά των ηθών ή, εν τέλει, σε σχετικές με τον τοκετό¹⁴. Βέβαια, αυτή η έμφυλη διάσταση στην απεικόνιση της παραβατικότητας αντανακλά και το γενικότερο αξιακό πλαίσιο αλλά και τα παγιωμένα κοινωνικά στερεότυπα, τα οποία φανερώνουν και στον συγκεκριμένο τομέα την διάκριση μεταξύ των δύο φύλων.

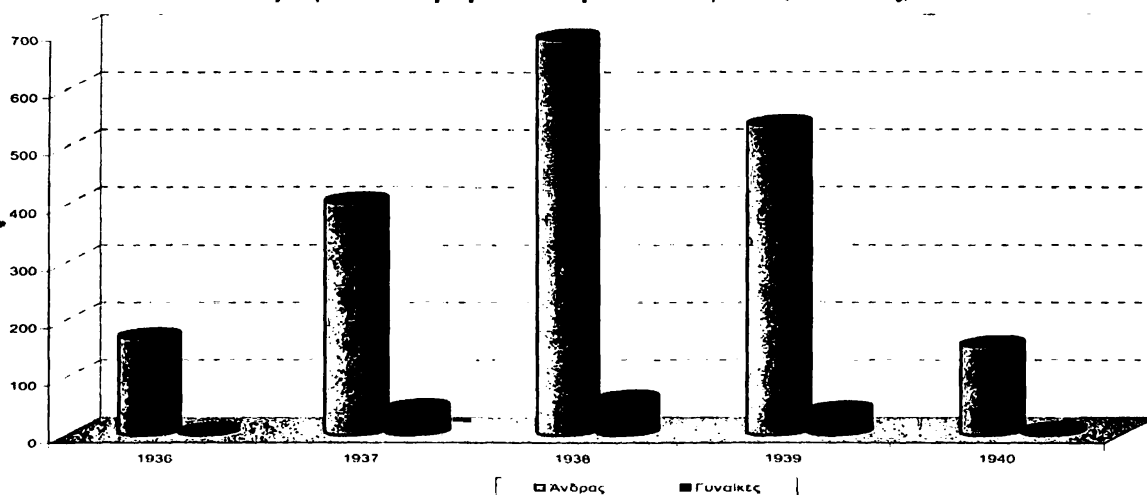
¹³ Για μία θεωρητική προσέγγιση του θέματος βλ. το κεφάλαιο III3γ «Οι έμφυλες διαστάσεις της εγκληματικότητας» και ιδίως τις υποσημειώσεις 60 έως 66.

¹⁴ Σχετικά βλ. Αθανασία Π. Συκιώτου, «Έμφυλη εγκληματικότητα. Μία απόπειρα κριτικής προσέγγισης», *Έμφυλη εγκληματικότητα, ποινική και εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου* (επιμ. Νέστωρ Ε. Κουράκης), Αθήνα - Κομοτηνή 2006, σσ. 81 - 198.

Εστιάζοντας την προσοχή μας στα δεδομένα του μεταξικού καθεστώτος, ώστε να εντάξουμε τις σχετικές παρατηρήσεις στα ανωτέρω, διακρίνουμε αυτήν ακριβώς την προσπάθεια για περιορισμό της γυναίκας στο σπίτι, με σκοπό την ενίσχυση της οικογενειακών δεσμών και τον αποκλεισμό της ακόμη και από τις δημόσιες υπηρεσίες¹⁵, ως συνέχιας της αναγκαστικής νομοθεσίας του Κονδύλη κατά το 1935 «Περί καταργήσεως της πολυθεσίας»¹⁶. Στην ίδια κατεύθυνση, όμως, ήταν ευδιάκριτη και η περιστολή των φεμινιστικών δραστηριοτήτων έως το σημείο ακόμη και της απομάκρυνσης των γυναικών από την ανάμειξή τους στα πολιτικά δρώμενα¹⁷. Με άλλα λόγια, ο Μεταξάς στο πλαίσιο της ανάδειξης του εθνικού ρόλου αλλά και της σημασίας της οικογένειας, με τον ανάλογο παιδαγωγικό και ηθικό της προσανατολισμό, έδωσε έμφαση στην καθιέρωση της γυναικών ως, κατεξοχήν, μητέρων και οικοκυρών¹⁸. Συγχρόνως, όμως, η μεταξική προπαγάνδα, όπως η Μαρίνα Πετράκη αναλύει, προσπάθησε να αποδώσει στις γυναίκες έναν ηρωισμό, στο πλαίσιο του σπαρτιατικού προτύπου γυναίκας παρά του αθηναϊκού¹⁹. Εξάλλου, κατά την προβολή των κινηματογραφικών επικαίρων της περιόδου, η προβολή αγροτισσών γυναικών και εργατριών αναδεικνύει αυτήν ακριβώς την διάθεση του καθεστώτος για την καθιέρωση ενός προτύπου γυναίκας, η οποία αγωνιζόταν και μοχλούσε για την οικογένειά της και κατ' επέκταση σεβόταν και τιμούσε αυτήν²⁰.

Γράφ. 82. Παραβατικότητα κατά φύλο (ανά έτος)

¹⁵ Έφη Αβδελά, «Στοιχεία για την εργασία των γυναικών στο Μεσοπόλεμο: όψεις και θέσεις», *Βενιζελισμός και Αστικός Εκσυγχρονισμός* (επιμ. Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος - Χρήστος Χατζηιωσήφ), Ηράκλειο 1992, σσ. 203 - 204.

¹⁶ Σύμφωνα με τον Αναγκαστικό Νόμο της 16ης Νοεμβρίου 1935 «...Άρθρον 6-1. Από της ισχύος της παρούσης απαγορεύεται η πρόσληψις γυναικών ως υπαλλήλων υπό του Δημοσίου, Νομικών προσώπων, Δημοσίου Δικαίου, Δήμων, Κοινοτήτων, Ιδρυμάτων και ανωνύμου Εταιρείας...» (Κωνστ. Σιφναίος, *Πανδέκται Νέων Νόμων και Διαταγμάτων*, τόμ. Ι', εν Αθήναις 1935, σσ. 1.671 - 1.673).

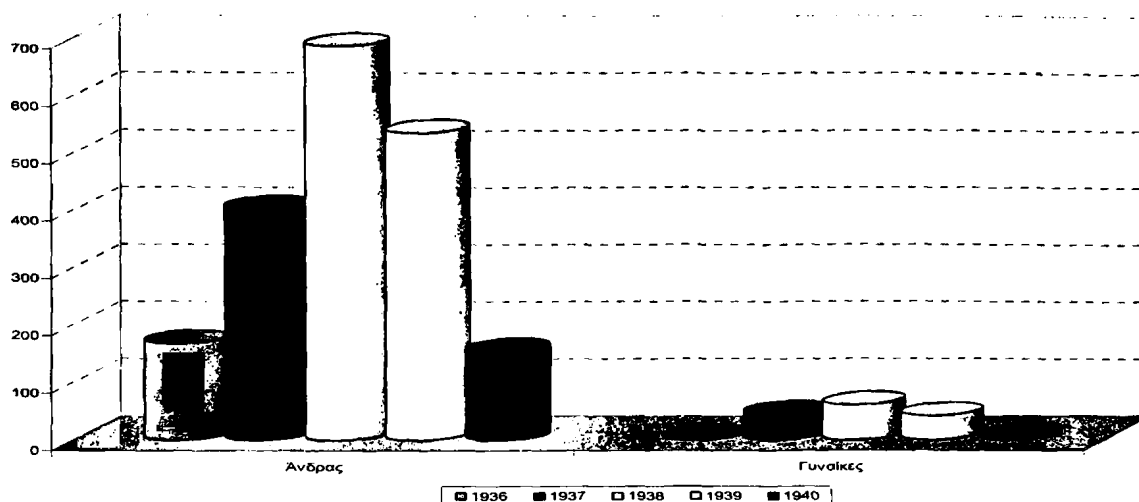
¹⁷ Αγγέλικα Ψαρρά, «Φεμινίστριες, σοσιαλίστριες, κομμουνίστριες: γυναίκες και πολιτική στο Μεσοπόλεμο», *Βενιζελισμός και Αστικός Εκσυγχρονισμός*, ό. π., σσ. 81 - 82. Ο Μεταξάς σε ομιλία του στα Ιωάννινα στις 13 Ιουνίου 1937 κατέκρινε το δικαίωμα ψήφου των γυναικών (Ιωάννης Μεταξάς, *Λόγοι και σκέψεις 1936 - 1941*, τόμ. Ι (1936 - 1938), Αθήναι 1969, σ. 191).

¹⁸ Βαγγέλης Αγγελής, «Γιατί χαιρέται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», *Μαθήματα Εθνικής Αγωγής και νεολαιίστικη προπαγάνδα στα χρόνια της μεταξικής δικτατορίας*, ό. π., σσ. 186 - 189. Η σχετική θεώρηση για την θέση της γυναίκας, κατά την μεταξική περίοδο, αντικατοπτρίζεται στην μελέτη εποχής: Θάλεια Ρώτα, *Η γυνή ως παράγων εθνικής οικονομίας*, Αθήναι 1940.

¹⁹ Μαρίνα Πετράκη, *Ο μύθος του Μεταξά, Δικτατορία και προπαγάνδα στην Ελλάδα*, ό. π., σσ. 281 - 283.

²⁰ Μαρίνα Πετράκη, ό. π., σσ. 188 - 191.

Γράφ. 83. Παραβατικότητα κατά φύλο (κατά φύλο)

Οδεύοντας προς το πέρας του κεφαλαίου, στρέφουμε την προσοχή μας στις παραβατικότητες εκείνες, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν από τον ανδρικό πληθυσμό και είχαν ως βασικό χαρακτηριστικό την άσκηση βίας. Πρόκειται, φυσικά, για την χαρακτηριζόμενη, εν προκειμένω, «βία της αρρενοκρατίας», η οποία αποδίδεται στατιστικά, μέσω του επομένου πίνακα (πίν. 58). Συγκεκριμένα, τα διαθέσιμα τεκμήρια, μας φανέρωσαν συνολικά 326 παραβάτες, ενώ το ήμισυ αυτών συγκαταλέγεται στις περιπτώσεις των τραυμάτων (163 υποθέσεις). Ακολούθως, έπονται με υψηλό επίσης ποσοστό οι διενεργούντες άδικες επιθέσεις (72 άνδρες) και ανθρωποκτονίες (43 άνδρες). Ταυτόχρονα, όμως, ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι παραβατικές δραστηριότητες στις οποίες κυρίως οι γυναίκες αποτέλεσαν τους βασικούς αποδέκτες της ανδρικής βίας. Πρόκειται για τις περιπτώσεις βιασμών (26 παραβάτες), τις παραφύση ασέλγειες (10 παραβάτες) και τις απαγωγές (12 παραβάτες). Αν εξειδικεύσουμε, τώρα, στις κακουργηματικές πράξεις (γράφ. 85) θα διαπιστώσουμε αντίστοιχη υπεροχή, ως αναμενόμενο, στις υποθέσεις ανθρωποκτονιών (41 άνθρωποι) και βιασμών ή αποπλάνησεων (17 άνθρωποι). Μεγέθη, ωστόσο, τα οποία αναλογούν με τα αντίστοιχα της μεταβενιζελικής περιόδου (πίν. 36) και μας υποδηλώνουν εξαρχής μία συνέχεια των κοινωνικών συνθηκών, στις οποίες εκδηλώθηκαν αυτές οι πράξεις.

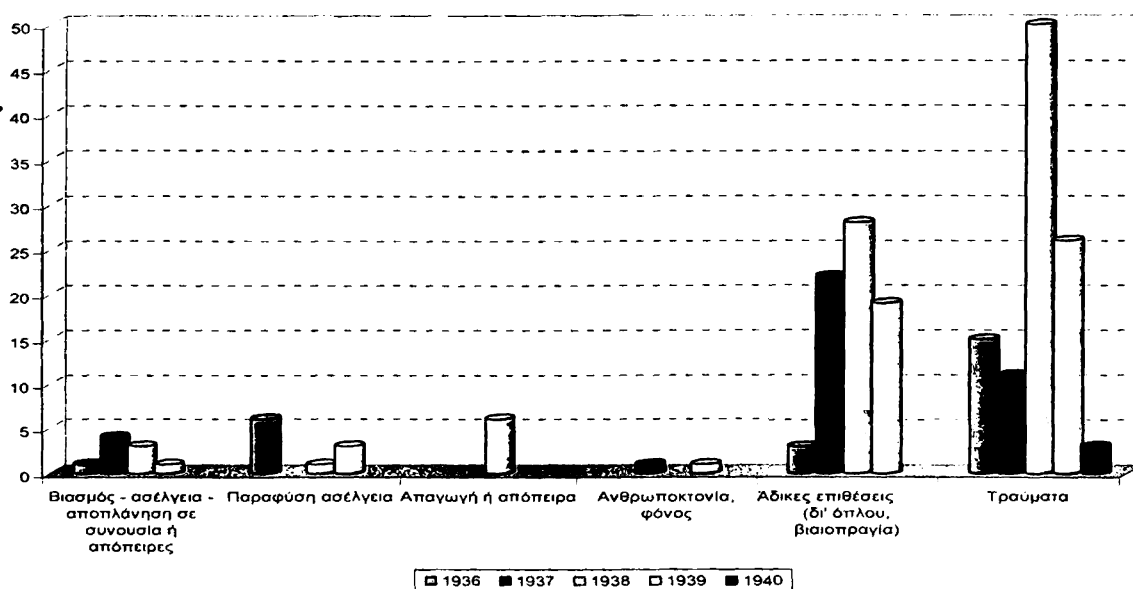
Πίν. 58. Η βία της αρρενοκρατίας

Παραβατικές πράξεις	Συχνότητες					Σύνολο
	1936	1937	1938	1939	1940	
Βιασμός - ασέλγεια - αποπλάνηση σε συνουσία ή απόπειρες	1 2	4 3	3 2	1 7	3	(17) 26
Παραφύση ασέλγεια	6		1	3		10
Απαγωγή ή απόπειρα	2	4	6			(6) 12
Ανθρωποκτονία, φόνος	3	1 12	5	1 5	16	(41) 43
Άδικες επιθέσεις (δι' όπλου, βιαιοπραγία)	3	22	28	19		72
Τραύματα	15	11	51	26	3	163
Σύνολο	32	57	96	62	22	326

Οι προηγηθείσες διαπιστώσεις μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το στοιχείο της σωματικής βίας παρέμενε έντονο καθ' όλη την διάρκεια της μεταξικής περιόδου. Η αίσθηση της βίας, ιδιαίτερα προς τις γυναίκες, σύμφωνα με τα δεδομένα, είναι ευδιάκριτη καθώς επίσης και μία ευρύτερη κοινωνική προκατάληψη

προς αυτές, στο πλαίσιο των καθιερωμένων στερεοτύπων, με συνέπεια την ύπαρξη των σχετικών κρουσμάτων. Παρουσιάζει ενδιαφέρον, μάλιστα, το γεγονός ότι παρατηρείται μία σχετική αύξηση παραβατών στην κατηγορία των βιασμών ή ασελγείων (26 αυτουργοί), σε σύγκριση με την μεταβενιζελική περίοδο (19 αυτουργοί). Πραγματικότητα, η οποία θα μπορούσε τουλάχιστον να αξιολογηθεί με βάση τις καλλιεργούμενες, από το καθεστώς, ανισότητες ανάμεσα στα δύο φύλα, τον περιορισμό της γυναίκας στο σπίτι και κατ' επέκταση την αποκοπή της από τα νεωτερικά κινήματα της εποχής. Στον αντίποδα, φυσικά, ευρίσκεται ο άνδρας, για τον οποίο το καθεστώς πρότασε ως βασικό στοιχείο της παρουσίας του την ανδρεία και την αρρενωπότητα²¹. Δεδομένο, το οποίο μπορεί να αντιπαρατεθεί με την αύξηση των σχετικών με την γενετήσια λειτουργία παραβατικών συμπεριφορών. Πάντως, η ενδυνάμωση, κατά την συγκεκριμένη περίοδο, της ισχύος αξιών, όπως η τιμή και το ήθος, συνέβαλαν ακόμη περισσότερο στην αποσιώπηση των σχετικών υποθέσεων από την πλευρά των θυμάτων και στην ανάλογη ελάττωση των αποκαλύψεων ή καταγγελιών προς τις Αρχές. Εξάλλου, η υποτιθέμενη μη αναφορά της βίας προς τις Αρχές, συνεπάγεται ένα σύνολο αρνητικών συνεπειών για το θύμα, καθώς η καταγγελία και η ακόλουθη διαδικασία δεν μεταβάλλουν τις συνθήκες υπέρ της γυναίκας²². Ιδιαίτερα, μάλιστα, κατά την μεταξική περίοδο, όπου η αποφυγή της δικαστικής διαδικασίας και η άκαμπτη ελεγκτική και κατασταλτική διάθεση των Αρχών λειτουργούσε περισσότερο αποτρεπτικά, ενώ το όλο κλίμα ενίσχυε τον κοινωνικό στιγματισμό.

Γράφ. 84. Η βία της αρρενοκρατίας σε βαθμό πλημμελήματος

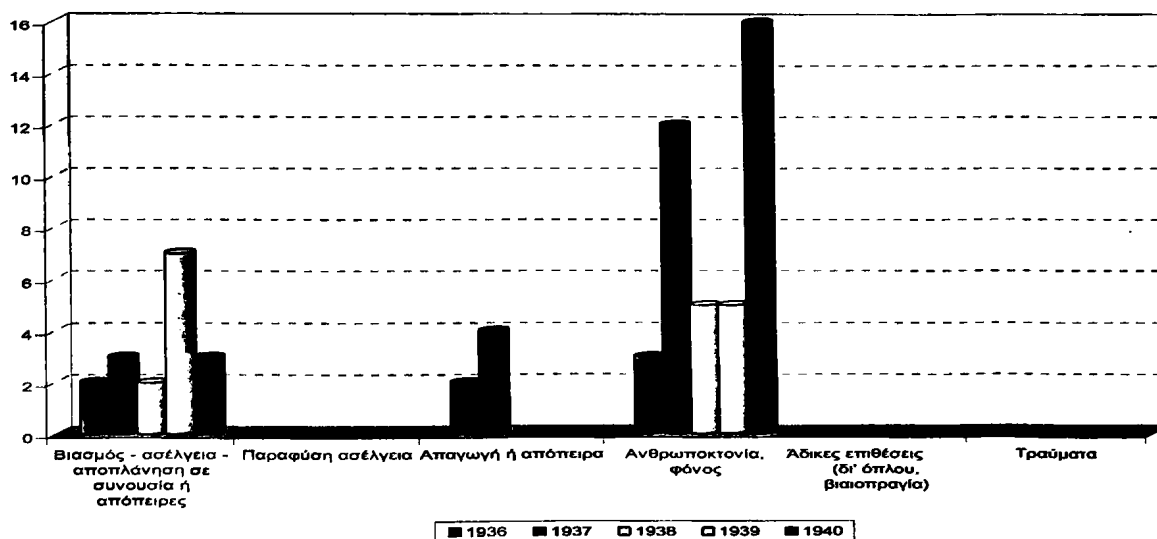
Εν τούτοις, η εκδίκαση των συγκεκριμένων υποθέσεων, οι οποίες, αν και δεν αποτελούν αξιόπιστο αριθμό των πραγματικών συμβάντων, δεικνύει κοινωνικές πτυχές, κυρίως της αγροτικής ενδοχώρας. Υποστηρίζουμε, δηλαδή, ότι ένα μέρος των παθουσών γυναικών, παρά την επιρροή των κοινωνικών στερεοτύπων και τον ονειδισμό, εν πολλοίς, του κοινωνικού συνόλου, κατέφευγαν στην γνωστοποίηση των περιστατικών, αποδεικνύοντας την αναμοχλευόμενη ευπάθεια της κοινωνίας σε

²¹ Βαγγέλης Αγγελής, «Γιατί χαίρεται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», *Μαθήματα Εθνικής Αγωγής και νεολαιίστικη προπαγάνδα στα χρόνια της μεταξικής δικτατορίας*, ό. π., σ. 188.

²² Αναλυτικά επί του θέματος βλ. Βασιλική Βλάχου, *Η Αντιμετώπιση της Σωματικής Βίας κατά των Γυναικών από το Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης*, Αθήνα 2005, σσ. 76 - 77.

ζητήματα βιαιότητας. Με άλλα λόγια, επιβεβαιώνουμε για άλλη μία φορά, όπως και κατά την μεταβενιζελική περίοδο, την μετριαζόμενη ανοχή της τοπικής κοινωνίας απέναντι στη βιαιότητα, ακόμη και σε ζητήματα ενδοοικογενειακής βίας, σε σύγκριση με το παρελθόν, και εναρμονίζουμε αυτήν την συλλογιστική με τα πορίσματα του Georges Vigarello για την ιστορικότητα του φαινομένου της βίας.

Γράφ. 85. Η βία της αρρενοκρατίας σε βαθμό κακουργήματος

V. Γενικά συμπεράσματα.

Η παραβατικότητα για τον Ηπειρωτικό χώρο, και ειδικότερα για τον νομό Ιωαννίνων, αποτελεί μία από τις πιο βασικές παραμέτρους της κοινωνίας κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Πέραν των εκάστοτε επικρατουσών οικονομικών, πολιτικών και ευρύτερα κοινωνικών συνθηκών, η συνεχής εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών και η ανάλογη αριθμητική υπεροχή, σε συγκριτικό επίπεδο με άλλες γεωγραφικές περιοχές, αντικατοπτρίζουν μία κατάσταση, η οποία, εν πολλοίς, αποτελεί συνέχεια και απόρροια πεπραγμένων του παρελθόντος. Άλλωστε, η γεωγραφική ορεινή μορφολογία αλλά και το παραμεθόριο της περιοχής συνέβαλαν τα μέγιστα προς αυτήν την κατεύθυνση. Περαιτέρω, καταλήγουμε από την μελέτη στα ίδια τα φαινόμενα, οριοθετώντας τον συλλογισμό μας σε τρεις βασικές κατευθύνσεις: τις ποινικές παραβάσεις, τα γενεσιουργά αίτια αυτών και την κατασταλτική αντιμετώπισή τους από τον κρατικό μηχανισμό.

Αν θελήσουμε, ωστόσο, να προσδιορίσουμε εξαρχής την παραβατικότητα, η οποία κυριάρχησε καθολικά από τον 19ο αιώνα στην περιοχή, απολήγουμε στην ληστεία, φαινόμενο σαφώς θεαματικότερο των υπολοίπων. Στον Ηπειρωτικό χώρο περισσότερα συμβάντα ληστείας σημειώθηκαν στις περιοχές του Ζαγορίου, του Πωγωνίου, της Λάκκας Σουλίου και των Τζουμερκοχωρίων, ενώ οι ληστές πραγματοποιούσαν επιδρομές με βάση τα Ηπειρομακεδονικά και Ηπειροθεσσαλικά σύνορα. Πάντως, οφείλουμε να τονίσουμε ότι η οριοθέτηση των νέων συνόρων του ελληνικού κράτους, μετά το 1881, στη γραμμή μεταξύ Παγασητικού και Αμβρακικού κόλπου, με τον επακόλουθο τεμαχισμό ενός ενιαίου έως τότε χώρου, έπληξε κυρίως τα τσελιγκάτα, ιδιαίτερα κατά την μετακίνηση των ζώων, με συνέπεια την γέννηση κοινωνικών προβλημάτων. Μάλιστα, η συρρίκνωση των τσελιγκάτων, εξαιτίας της εγκαθίδρυσης συγκεντρωτικών θεσμών, είχε ως αποτέλεσμα την ενίσχυση της ληστρικής συμπεριφοράς στις συγκεκριμένες περιοχές.

Τα ίδια, όμως, χαρακτηριστικά του ληστρικού φαινομένου ήταν αναπόφευκτο, με το γύρισμα προς τον 20ό αιώνα και εν προκειμένω για την Ήπειρο, μετά την απελευθέρωση του 1913, να αποκτήσουν μία άλλη διάσταση. Ομιλούμε, δηλαδή, για την ένταξη της ληστείας στις πραγματικότητες της εποχής, καθώς αυτή συνδέθηκε, περισσότερο, με τις παραβατικές πράξεις του σύγχρονου ποινικού δικαίου, ενώ αναδείχθηκε και μία διάθεση παραγοντισμού από την πλευρά των ληστών, η οποία αφορούσε πολιτικές σκοπιμότητες. Στην περίπτωση μας, το παράδειγμα της Ηπείρου, αντικατόπτρισε διάφορες εκφάνσεις της ληστρικής δραστηριότητας, καθώς τα πολύμορφα χαρακτηριστικά των κρουσμάτων εκφράζουν μία ευρύτερη κοινωνική πραγματικότητα και μία σύνδεση με τα οθωμανικά δεδομένα. Οι απαγωγές προσώπων, οι ενέδρες αλλά και ο κακουργηματικός χαρακτήρας της ληστείας, καθώς η αφαίρεση της ζωής αποτέλεσε το κύριο μέσο επίτευξής της, φανέρωσαν χαρακτηριστικά μίας εποχής. Εν προκειμένω, η ληστεία της Πέτρας και η απαγωγή των βουλευτών Μελά και Μυλωνά δηλώνουν με σαφήνεια τον χαρακτήρα της περιόδου και επιβεβαιώνουν τα ανωτέρω.

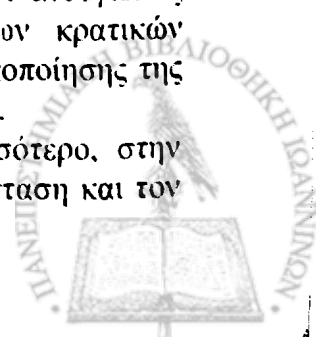
Προσπαθώντας να αιτιολογήσουμε την πορεία του φαινομένου στην περιοχή της Ηπείρου, θα επικεντρώναμε αρχικώς στην αστάθεια της εποχής, εκφραζόμενη με τις δημογραφικές ανακατατάξεις, την οικονομική κρίση, τις ιδεολογικές αντιπαραθέσεις, τα κοινωνικά και στρατιωτικά κινήματα και την Μικρασιατική

καταστροφή. Ωστόσο, ο ποιμενικός χαρακτήρας του πληθυσμού, ο οποίος δυσκολεύτηκε να ενταχθεί στον αστικό τρόπο ζωής, σε συνδυασμό με το ορεινό της περιοχής αλλά και το αγροτικό ζήτημα, που έλαβε διαστάσεις στον Ηπειρωτικό χώρο μετά το 1913, διερμηνεύουν την έξαρση του φαινομένου. Βεβαίως, δεν θα παραλείπαμε να αναφέρουμε και την αυξανόμενη παρουσία της λιποταξίας, η οποία συνέτεινε στην διατήρηση της ληστείας, κατά τις πολεμικές περιόδους. Πάντως, η σύνδεση της ληστείας με την πορεία της οικονομίας, μέσω της συγκράτησης του πληθωρισμού, όπως φυσικά και όλων των οικονομικών εγκλημάτων, επιβεβαιώνει και την έμμεση «νομιμοποίησή» της. Είναι ευδιάκριτο, δηλαδή, ότι μέσω της αφαίρεσης του χρήματος, το τελευταίο ελάμβανε περισσότερη αξία και συγκρατούσε έμμεσα τον πληθωρισμό.

Πέραν, όμως, της συχνότατης εμφάνισης του εν λόγω φαινομένου, είναι αναμενόμενη μία άμεση εξάρτηση της διαμορφούμενης κατάστασης στην Ήπειρο με τις σταθερές της εξεταζομένης περιόδου σε γενικότερο επίπεδο. Δίχως άλλο, η αίσθηση πειθάρχησης της δημόσιας αλλά και προσωπικής ζωής, χαρακτηριστικό γνώρισμα του Μεσοπολέμου, ήταν απόλυτα εμφανής και στην περίπτωσή μας. Η θέσπιση και εφαρμογή κατασταλτικών νόμων, σε συνδυασμό με τον προπαγανδιστικό ρόλο του ελεγχόμενου τύπου, περιγράφουν μία πραγματικότητα εντός της οποίας δημιουργήθηκαν και κατεγράφησαν ποικίλες μορφές παραβατικότητας. Η άκρατη χρήση του μέτρου του εκτοπισμού, σε μία εποχή κατά την οποία παγιωνόταν ευρύτερα ο θεσμός της φυλακής, αποτέλεσε κεντρικό γνώρισμα αυτής της πραγματικότητας. Στην περίπτωση της ληστείας, παρόλα αυτά, η χρήση του μέτρου ήταν ευρεία, ιδιαιτέρως προς τους κατοίκους των ορεινών περιοχών, με το αιτιολογικό της υπόθαλψης εγκληματία. Κάτι, το οποίο, μοιραία, συνέτεινε στην στερέωση ενός κλίματος τριβών με τις Αρχές και υποδαύλισε την αντίστοιχη έλλειψη εμπιστοσύνης προς αυτές. Ομοίως, στην ίδια λογική αντιμετώπισης εντάχθηκαν και οι περιπτώσεις ζωοκλοπής και λαθρεμπορίας, με συνέπεια πολλά νησιά, κυρίως του Αιγαίου (Ιος, Φολέγανδρος, Ανάφη, κ.λπ.), να γίνουν δέκτες εκτοπισμένων Ηπειρωτών. Παρά ταύτα, ο θεσμός της εκτόπισης καθιερώθηκε στην κοινή συνείδηση των πολιτών, περισσότερο, κατά την καταπολέμηση των αριστερών ιδεών, με άμεση συνέπεια την ταύτιση των πολιτικών κρατουμένων με τους παραβάτες των ποινικών αδικημάτων. Η θέσπιση του «Ιδιωνύμου» αποτέλεσε την βασική παράμετρο αυτής της διαδικασίας και συμβολικά επιβεβαίωσε την ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής για τα επόμενα έτη. Ουσιαστικά, καταδίωξε κάθε τι ιδεολογικά αντίθετο και γενικότερα κάθε μορφή αντίδρασης του εργατικού κόσμου, ενώ παράλληλα κάλυπτε, εν μέρει, και το ιδεολογικό κενό, μετά την Μικρασιατική καταστροφή και την κατάρρευση της Μεγάλης Ιδέας.

Στο ίδιο ελεγκτικό κλίμα σε διάφορα επίπεδα της καθημερινότητας εντάσσεται και μία νέα μορφή της ποινικής πραγματικότητας, η οποία αναδείχθηκε σε σχέση με τους υγειονομικούς κανόνες. Συγκεκριμένα, το αίτημα για καθαριότητα, εμφανιζόταν αδήριτο στην τοπική κοινωνία και παρουσιαζόταν ως ένα είδος κοινωνικής μεταρρύθμισης, όμοιο με αυτό στη Δύση κατά τον 19ο αιώνα. Είναι χαρακτηριστικό ότι η αρρώστια, η φτώχεια, η επαιτεία και οι ανθυγιεινές συνθήκες διαβίωσης αποτέλεσαν πεδία επέμβασης των ανάλογων κρατικών υπηρεσιών στα Ιωάννινα, ενώ ήταν ευδιάκριτη, πλέον, μία τάση ηθικοποίησης της καθαριότητας, σε αλληλεξάρτηση με την λογική της δημόσιας υγιεινής.

Ωστόσο, η προστασία της ηθικής αντικατοπτρίζεται, περισσότερο, στην τοπική κοινωνία της πόλης και της αγροτικής ενδοχώρας με την διάσταση και τον

συμβολισμό της τιμής. Αυτή καθόριζε σημαντικά την κοινωνική συμπεριφορά και συνέβαλε στην διαμόρφωση αξιών και προτύπων που κατεξοχήν σχετιζόνταν με το κύρος μίας οικογένειας και ιδίως με την γυναικεία τιμή. Εξάλλου, η διάπραξη ενός ποινικού αδικήματος, ως απόρροιας της υπεράσπισης της τιμής, εθεωρείτο ενέργεια γενικώς παραδεκτή, καθώς εντασσόταν στους εθιμικούς ή παραδοσιακούς κανόνες. Για την Ηπειρωτική κοινωνία, καθ' όλο τον 19ο αιώνα και κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού, διαπιστώσαμε μία έξαρση παραβατικών πράξεων με κίνητρο την προάσπιση της τιμής. Άλλωστε, μετά την ληστεία, οι ανθρωποκτονίες «δια λόγους τιμής» αποτελούσαν στατιστικά την βασικότερη αιτία για την διάπραξη ενός εγκλήματος. Πάντως, οφείλουμε να υπογραμμίσουμε ότι η ασφυκτικά επικρατούσα ηθικολογική πραγματικότητα επικουρήθηκε, κατά πολύ, και μέσω του ίδιου του κρατικού μηχανισμού, καθώς η νομοθεσία και γενικότερα η ακολουθούμενη πολιτική υποδαύλιζαν την ανάπτυξη ενός ανάλογου κλίματος στην κοινωνία. Στο ίδιο πλαίσιο, ωστόσο, συγκαταλέγεται και ο ρόλος του τύπου, ο οποίος, μέσω της προβολής των γεγονότων, καλλιεργούσε ένα ανάλογο σύστημα αξιών.

Οδεύοντας, τώρα, σε μία σφαιρική προσέγγιση των παραβατικών δεδομένων της δεκαετίας του 1930 και λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω στοιχεία για την προγενέστερη χρονολογικά περίοδο, εστιάζουμε την προσοχή μας, επικουρικά, σε δύο βασικές παραμέτρους. Πρόκειται για τον συσχετισμό των στοιχείων μεταξύ της μεταβενιζελικής (1933 - 1936) και της μεταξικής περιόδου (1936 - 1940), καθώς και την αντίστοιχη γεωγραφική παράθεση των σχετικών συμπερασμάτων για την πόλη των Ιωαννίνων και την αγροτική ενδοχώρα.

Σε συνάρτηση με τα παραπάνω, βασικό χαρακτηριστικό όλης της δεκαετίας του 1930 είναι οι συχνές πολιτικές και καθεστωτικές αλλαγές με απόληξη την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του Μεταξά. Ωστόσο, παρά την εναλλαγή των κυβερνητικών σχηματισμών διακρίναμε σταθερή την επικράτηση μίας ελεγκτικής αίσθησης της δημόσιας ζωής. Με άλλα λόγια, διαπιστώνει κανείς μία εξέλιξη στην νοοτροπία και στην λειτουργία των στερεοτύπων της μεσοπολεμικής κοινωνίας, η οποία εκδηλωνόταν με τις ίδιες μορφές δραστηριότητας. Λόγου χάρη, η καθολική ποσοτική κυριαρχία του ανδρικού πληθυσμού στις παραβατικές πράξεις πιστοποιεί εμμέσως και την θέση των γυναικών, με τον αντίστοιχο οικοκυρικό της προσανατολισμό. Στην ίδια κατεύθυνση, παραμένει σταθερή η υπεροχή των καταδικασθέντων ασθενών οικονομικά και κοινωνικά παραβατών, ως απόρροιας, σε ένα βαθμό, και των οριοθετημένων κοινωνικοταξικών στεγανών. Παράλληλα, όμως, αυτή η πραγματικότητα πιστοποιούσε και την αυξημένη έκθεση των κατωτέρων κοινωνικών τάξεων στον εντοπισμό τους, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα κοινωνικά στρώματα, τα οποία διαλάνθαναν, περισσότερο, από την ελεγκτική διαδικασία. Αντιστοίχως, στο εθνοθρησκευτικό επίπεδο, η πληθυσμιακή πλειοψηφία του χριστιανικού στοιχείου, ως αναμενόμενο, αντιστοιχούσε και στην υπεροχή των παραβατικών δραστηριοτήτων. Πάντως, γενικότερα, ήταν σταθερή μία σχέση έντασης, σε σχέση τους Τσάμηδες και τους Εβραίους, για διαφορετικούς, σε κάθε περίπτωση, λόγους. Γεγονός, το οποίο, άλλωστε, αποκαλυπτόταν, περισσότερο, κατά την εκδήλωση και την εκδίκαση των ποινικών συμπεριφορών. Θα τονίζαμε, ωστόσο, την υπεροχή των κακουργηματικών υποθέσεων για τους Τσάμηδες και των οικονομικών περιπτώσεων για τους Εβραίους.

Επιζητώντας, όμως, το κεντρικό σημείο διαφοροποίησης μεταξύ των δύο περιόδων, προσδιορίζουμε αυτό, κυρίως, κατά την κατασταλτική διαδικασία. Είναι φανερό, ως αναμενόμενο, η προσαρμογή της καταστολής στους στόχους της εκάστοτε κυβέρνησης και ιδίως εμφανέστερη κατά την εφαρμογή της μεταξικής

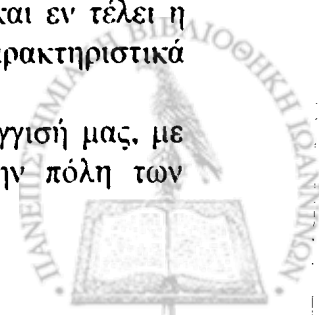
πολιτικής. Γεγονός που την διαφοροποιεί, εν μέρει, με την αντίστοιχη της προηγούμενης περιόδου, καθώς στην μεταξική περίοδο αποδιδόταν βαρύτητα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο παραβάσεων, ενώ ταυτοχρόνως διαφοροποιήθηκαν και οι κοινωνικοπολιτικές στοχεύσεις του καθεστώτος.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, επισημαίνουμε ότι κατά την μεταξική περίοδο παρατηρήθηκε μία συγχώνευση των ποινικών και πολιτικών αδικημάτων, ενώ ήταν εμφανής η παράκαμψη της δικαστικής οδού, μέσω των Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας. Ομοίως, κάτι ανάλογο, σε μικρότερο όμως μέγεθος, συνέβη και κατά την μεταβενιζελική περίοδο, ιδίως στις σχετικές με το «Ιδιώνυμο» υποθέσεις. Ωστόσο, η παγίωση αυτής της τακτικής, κατά την δικτατορία του Μεταξά, σε υψηλό αριθμό ποινικών παραβάσεων, πέραν των αδικημάτων πολιτικού χαρακτήρα, επέφερε μία αναπόφευκτη μεταβολή στα στατιστικά δεδομένα. Συγκεκριμένα, προκάλεσε μείωση των εκδικασθεισών υποθέσεων και τελικώς μία εικονική ελάττωση των δεικτών παραβατικότητας, με έμφαση μετά το 1938. Γεγονός, το οποίο συμπίπτει, άλλωστε, με τους στόχους του καθεστώτος για την απόδειξη μίας ευημερούσας κοινωνίας, σε αντίθεση με τα πραγματικά μεγέθη της αμειώτης παραβατικής δραστηριότητας.

Πάντως, οι προπαγανδιστικές διαθέσεις του μεταξικού καθεστώτος καθώς και των προηγούμενων κυβερνήσεων ήταν ευδιάκριτες μέσω της χρήσης του έντυπου λόγου. Είναι χαρακτηριστικό, ως προς αυτό, το διαφορετικό ύφος των εφημερίδων στις δύο εξετασθείσες ενότητες, το οποίο όμως αποσκοπούσε, κατά πολύ, στην καθοδήγηση της κοινής γνώμης. Ο τύπος, δηλαδή, προσαρμόστηκε στα γνωρίσματα εκάστης εποχής, αφού κατά την μεταβενιζελική περίοδο προσέγγιζε τα γεγονότα με μία λεπτομερή και κριτική διάθεση, ενώ κατά την μεταξική ακολουθούσε την τακτική της αποσιώπησης των παραβάσεων. Ειδικότερα, στην πρώτη περίπτωση διακρίναμε μία καθημερινή πλούσια αρθρογραφία για τις παραβατικές δραστηριότητες, με αποκορύφωμα τις ληστείες, ως συνήθη τακτική, ίσως, από τα αντίστοιχα φαινόμενα του παρελθόντος. Αντιθέτως, κατά την μεταξική περίοδο, ο τύπος υπέκρυπτε, κατά βάση, τα σχετικά περιστατικά και συντελούσε, έτσι, στην καλλιέργεια ενός πλασματικού κλίματος ασφάλειας, απαραίτητου στοιχείου, άλλωστε, για την αιτιολόγηση της δικτατορίας.

Όσον αφορά, εν τούτοις, στις προσπάθειες για την εμπέδωση ενός κλίματος «καθωσπρεπισμού» στην δημόσια ζωή και γενικώς μίας επίπλαστης πραγματικότητας, το μεταξικό καθεστώς, αντιθετικά με την μεταβενιζελική περίοδο, μέσω της ποινικής νομοθεσίας, έθεσε ένα νέο πλαίσιο προτεραιοτήτων. Για παράδειγμα, έχοντας συνεχώς ως αρωγό τον τύπο, προχώρησε σε μία ασυνήθιστα υπέρμετρη κατασταλτική δράση σε αγορανομικά και υγειονομικά ζητήματα, πέραν φυσικά της αυστηρότητας της νομοθεσίας σε θέματα ελευθερίας του λόγου ή πολιτικού χαρακτήρα. Είναι ενδεικτικό ότι μόνον για την πόλη των Ιωαννίνων, η συγκεκριμένη διάθεση της δικτατορίας αύξησε ανισομερώς τον γενικό αριθμό των εκδικασθεισών υποθέσεων, σε σύγκριση με άλλες παραβατικότητες. Από την άλλη πλευρά, στο πολιτικό πεδίο, η αντικοινοβουλευτική διάθεση του καθεστώτος διέυρνε τις κατασταλτικές πρακτικές, καθώς πολυάριθμοι πολίτες υπέστησαν έναν ιδεολογικό διωγμό. Η επιβολή δηλώσεων μετανοίας, η λογοκρισία σε κάθε έντυπο, η θέσπιση πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων, οι εκτοπισμοί και εν τέλει η παράκαμψη της δικαστικής διαδικασίας αποτέλεσαν τα βασικά χαρακτηριστικά αυτής της πολιτικής.

Συνεχίζουμε και ολοκληρώνουμε την συμπερασματική προσέγγισή μας, με μία παραθετική αντιμετώπιση των αναφωομένων στοιχείων για την πόλη των

Ιωαννίνων και την αγροτική ενδοχώρα. Ειδικότερα, είναι ξεκάθαρο, ότι η πλειοψηφία των παραβατικών πράξεων σημειώθηκε στην ύπαιθρο, ενώ είναι εμφανή, μέσω αυτής της κατάστασης, τα πολλαπλά και σύνθετα ζητήματα (κληρονομημένες πρακτικές, οικονομικές δυσχέρειες, κ.λπ.) με τα οποία ήσαν αντιμέτωπες οι συγκεκριμένες περιοχές. Παρόλα αυτά, εστιάζοντας στα ίδια τα πρόσωπα - παραβάτες, πιστοποιήσαμε την αριθμητική υπεροχή των κατοίκων της αγροτικής ενδοχώρας, σε παραβάσεις όχι μόνον στον δικό τους χώρο αλλά και στην πόλη των Ιωαννίνων. Δεδομένο, το οποίο συμβαδίζει με την πληθυσμιακή κινητικότητα, κοινωνική και γεωγραφική, την οποία γνώρισε η ελληνική επικράτεια κατά την μεσοπολεμική περίοδο. Συνεπώς, η εισροή του πληθυσμού στα Ιωάννινα, καθ' όλη την δεκαετία του 1930, προφανώς απέδειξε ότι μέρος του αγροτικού κόσμου, εξαιτίας δυσχερειών, δεν μπόρεσε να διατηρήσει την παρουσία του στην ύπαιθρο με αποτέλεσμα την διαφυγή του σε παραβατικές δραστηριότητες. Παράλληλα, όμως, φανέρωσε και μία αλληλεξάρτηση στην εμφάνιση των εγκληματικών συμπεριφορών, με τις διαφορές να εντοπίζονται κυρίως στην μορφή των παραβάσεων, ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της περιοχής.

Συγκρατώντας, λοιπόν, τα προαναφερθέντα, καθορίζουμε, περαιτέρω, ευσύνοπτα και συγκριτικά αυτές τις μορφές παραβατικότητας, με γνώμονα τις ιδιαιτερότητες των Ιωαννίνων έναντι της Ηπειρωτικής ενδοχώρας. Φυσικά, το φαινόμενο της ζωοκλοπής ευδοκίμησε αποκλειστικά στην επαρχία, επιδεικνύοντας μία άμεση αλληλεξάρτηση με το παρελθόν. Γενικά, θα καταλήγαμε, εκ των πραγμάτων, στο ότι η πολυτιμότητα του ζώου στις ορεινές περιοχές, σε συνάφεια με την ισχύ της παράδοσης αλλά και της ανάγκης του βιοπορισμού, συντέλεσαν στην έξαρση του αδικήματος ακόμη και τα μεσοπολεμικά χρόνια. Επιπλέον, όμως, η διάρκεια του φαινομένου αποτελεί ευκρινή ένδειξη για τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά της υπαίθρου. Πάντως, ανεξάρτητα από την υψηλή επιρροή της ζωοκλοπής στις τοπικές κοινωνίες, αναλόγως υπερβολική υπήρξε και η αντίδραση του κρατικού μηχανισμού με την γενικευμένη εφαρμογή του εκτοπισμού για τους σχετικούς παραβάτες.

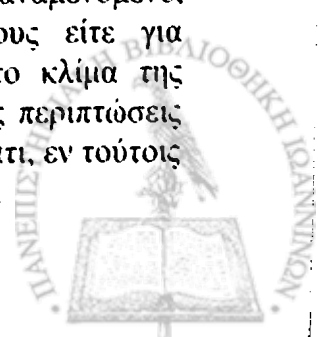
Εάν κρίνει κανείς, ωστόσο, από τα ήδη επισημανθέντα ως προς την εμφάνιση της ζωοκλοπής στην αγροτική ενδοχώρα, είναι εύκολο να κατανοήσει την επίδραση των ιδίων δεδομένων στις υπόλοιπες παραβατικότητες. Σχετικώς, είναι χαρακτηριστικό πως μόνον για τα εγκλήματα κατά της ζωής και ευρύτερα για τις διαπροσωπικές συγκρούσεις, τα κοινωνικά στερεότυπα ρύθμισαν καθοριστικά την εμφάνισή τους. Τόσο για τα Ιωάννινα όσο και για την αγροτική ενδοχώρα η επίκληση της τιμής και το γενικότερο πλαίσιο «ηθικισμού» συντέλεσαν στην ενδυνάμωση ανάλογων συμπεριφορών. Δεδομένο, το οποίο μας επιτρέπει να υποστηρίξουμε ότι μεγάλο τμήμα του αστικού πληθυσμού στην νοοτροπία του ήταν αγροτικό/κτηνοτροφικό, καθώς παρέμενε προσηλωμένο στις αρχές της γενέτειράς του. Πάντως, σε σύγκριση με την πόλη, ήταν ξεκάθαρη στην ύπαιθρο η μεγάλη συχνότητα ανθρωποκτονιών με κακουργηματικό χαρακτήρα, όπως και παιδοκτονιών. Από την άλλη πλευρά, στα Ιωάννινα, η φυσιογνωμία του χώρου λειτούργησε ως άλλοθι για την μικρότερη συχνότητα των σχετικών περιστατικών καθώς και για την εμφάνιση εγκλημάτων εξ αμελείας, χωρίς, όμως, τελικώς να παρατηρείται διαφοροποίηση στα γενεσιουργά αίτια.

Προκειμένου, όμως, να γίνει ευκρινέστερα αντιληπτός ο διαφορετικός χαρακτήρας των δύο περιοχών, καταφεύγουμε στην παραβίαση των περιουσιακών δικαιωμάτων. Πράγματι, η εμφάνιση των συγκεκριμένων παραβατικών συμπεριφορών προβάλλει τις αντίστοιχες βιοτικές ανάγκες και υποδηλώνει την

μεταβολή στον χαρακτήρα των αδικημάτων, καθώς αυτός, πλέον, καθίσταται περισσότερο υλιστικός σε αντίθεση με το παρελθόν. Ωστόσο, η ευρύτερη έξαρση των εν λόγω παραβάσεων σχετίζεται ευκρινώς με την οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου, ενώ τα ίδια τα κλοπιμαία, κατά βάση, ήταν καθημερινά χρηστικά αντικείμενα. Κατά συνέπεια, διακρίνουμε στα Ιωάννινα μία υψηλή συχνότητα κλοπών, υπεξαιρέσεων, πλαστογραφιών, τοκογλυφιών και παραβάσεων του αγορανομικού κώδικα. Αδικήματα, δηλαδή, τα οποία αρμόζουν στο περιβάλλον της πόλης αλλά κυρίως τονίζουν την υπεροχή των φτωχών ανθρώπων. Ταυτοχρόνως, όμως, αναδεικνύουν την δυσχερή μετάβαση προς την αστικοποίηση, με τις ανάλογες επιπτώσεις. Η οικονομική δυστοκία, η αυξημένη φορολογία, η εισροή των προσφύγων και η αδυναμία του κρατικού μηχανισμού να αντιμετωπίσει την κατάσταση, σε συνδυασμό με την θέση των Ιωαννίνων ως εμπορικού κέντρου, υποβοηθήσαν, εν τέλει, στην διατήρηση των φαινομένων. Ομοίως, στην αγροτική ενδοχώρα μία σειρά αδικημάτων, σε αντιδιαστολή με αυτά των Ιωαννίνων, όπως η ληστεία, το λαθρεμπόριο καπνού, οι κλοπές ή η φθορά, αποκαλύπτουν τα ενδογενή οικονομικά προβλήματα της υπαίθρου. Ως προς τα τελευταία, πάντως, αξίζουν να τονισθούν ο ανασταλτικός χαρακτήρας της αγροτικής μεταρρύθμισης, η διάσπαση παραδοσιακών αγροτικών ισορροπιών καθώς και η άστοχη πολιτική σε μονοπωλιακά αγαθά. Τώρα, εάν εξειδικεύσουμε ακόμη περισσότερο την ανωτέρω παρατήρηση, θα καταλήξουμε και στην άκαμπτη στάση του κρατικού μηχανισμού. Συγκεκριμένα, είναι εμφανές ότι οι εκτοπισμοί ιδίως για λαθρεμπόριο καπνού, η αυξημένη διωκτική δράση σε αγορανομικά ζητήματα και γενικότερα η αυστηρότητα των νόμων περιόρισαν επιφανειακά τα φαινόμενα, αλλά στην ουσία αύξησαν τις προϋποθέσεις για την διατήρησή τους.

Μία από τις βασικές εκδηλώσεις αυτής της πολιτικής εντοπίζεται και στην περίπτωση της επέμβασης των Αρχών στην ιδεολογία των πολιτών. Οι αποφάσεις για εκτοπισμό μέσω των Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας, ο καθοριστικός ρόλος του τύπου αλλά και ο ρόλος των Στρατοδικείων σκιαγράφησαν την εφαρμογή της συγκεκριμένης πολιτικής επί της αριστερής ιδεολογίας και ευρύτερα εναντίον των δημοκρατικών αντιλήψεων. Ωστόσο, η συγκεκριμένη πραγματικότητα, η οποία ποινικοποιούσε την πολιτική ζωή, διευρυνόταν, ομοιοτρόπως, τόσο στην πόλη των Ιωαννίνων όσο και στην ενδοχώρα. Βεβαίως, η συχνότητα των αναλόγων περιστατικών στις αγροτικές περιοχές ήταν μικρότερη από αυτήν των Ιωαννίνων, δεδομένου ότι η πλειοψηφία των φορέων διαμόρφωσης πολιτικών ιδεών επιχωριάζει στην πόλη.

Από το υλικό στο σύνολό του, συνάγεται επίσης ότι η πόλη αποτελούσε το κύριο πεδίο και για την εξέλιξη ζητημάτων σε σχέση με την ελευθεροτυπία, εξαιτίας της αποκλειστικής εκδοτικής παραγωγής σε αυτήν. Παράλληλα, οι αλληπάλληλες εκδικάσεις για δυσφήμιση ή εξύβριση «διά του τύπου» φωτογράφιζαν, πέραν του ζωντανού ανταγωνισμού των εκδοτών, και την έκταση καταστολής των δημοκρατικών αντιλήψεων. Επιπροσθέτως, όμως, δημιουργούν προβληματισμούς για τα περιθώρια αυτοτέλειας των δημοσιογράφων και της έμμεσης άσκησης ελέγχου στις εφημερίδες. Αξίζει, πάντως, να σημειωθεί ότι οι ευρύτερες μορφές λεκτικής αντιπαράθεσης μεταξύ των πολιτών, οι οποίες, ως αναμενόμενο, υπερίσχυαν στην αγροτική ενδοχώρα, είτε για πολιτικούς λόγους είτε για κοινωνικούς (τιμή, οικονομικά συμφέροντα, κ.λπ.), υποδείκνυαν το κλίμα της εποχής. Εξάλλου, κάτι ανάλογο, θα μπορούσε να ειπωθεί και για τις περιπτώσεις των ψευδομαρτυριών, οι οποίες ενείχαν, κυρίως, αστικό χαρακτήρα, κάτι, εν τούτοις αναμενόμενο, καθώς οι περισσότερες πραγματοποιούντο στα Ιωάννινα.

Οδεύοντας προς το πέρας των επιμέρους παραβατικοτήτων, σε σχέση με την εντοπιότητα εμφάνισής τους, επικεντρώνουμε την προσοχή μας στα αδικήματα, τα οποία σχετίζονται με τις ηθικολογικές αρχές και αντιλήψεις. Πράγματι, τα κοινωνικά στερεότυπα λειτούργησαν καταλυτικά στην γέννηση παραβατικών συμπεριφορών, οι οποίες συνοδεύονταν από έντονο κοινωνικό στιγματισμό. Οι μορφές, ωστόσο, εκδήλωσης αυτών και οι αντίστοιχες κατασταλτικές δράσεις προσαρμόζονταν στα χαρακτηριστικά της υπαίθρου ή της πόλης. Ως εκ τούτου, η βαρύτητα από πλευράς Αρχών για την πόλη δινόταν σε αδικήματα, όπως η πορνεία ή οι βιασμοί, ενώ για τον αγροτικό χώρο στις περιπτώσεις των απαγωγών με σκοπό το γάμο, στις ασέλγειες και στους βιασμούς. Εκ των πραγμάτων, όμως, η γενική εντύπωση που αποκομίζει κανείς, από τα ανωτέρω φαινόμενα, είναι η προτεραιότητα στην περιφρούρηση της ηθικής ή τον απόηχο της πράξης και όχι στην υπεράσπιση των θιγομένων κάθε φορά προσώπων. Εξάλλου, η επικρατούσα προτεραιότητα σε ζητήματα τιμής υποδαύλιζε και το κλίμα μυστικότητας για σχετικές υποθέσεις, ιδιαιτέρως στην αγροτική ενδοχώρα.

Κατόπιν των ανωτέρω διαπιστώσεων, μπορούμε να υποστηρίξουμε την άποψη πως η ποικιλομορφία και η συχνότητα των ποινικών παραβάσεων, στον υπό εξέταση Ηπειρωτικό χώρο, αντικατοπτρίζει ικανοποιητικά τις επικρατούσες κοινωνικές δομές και φανερώνει, σε μικρογραφία, στοιχεία της ελληνικής κοινωνίας του Μεσοπολέμου. Η επιρροή των κοινωνικών στερεοτύπων, η ακολουθούμενη κατασταλτική πολιτική, η νομοθετική διαδικασία, τα δεδομένα του παρελθόντος και η φυσική θέση της περιοχής συνθέτουν, εν πολλοίς, τα κεντρικά σημεία της ποινικής παραβατικότητας στον Νομό Ιωαννίνων. Μέσα σ' αυτήν την ατμόσφαιρα, ωστόσο, οφείλουμε να υπογραμμίσουμε την γενικότερη διάθεση και την ισχυρή θέληση της εντόπιας κοινωνίας να εδραιώσει την εύρυθμη κοινωνική λειτουργία και να απαλλαχθεί από τα κατάλοιπα του παρελθόντος.

ΠΗΓΕΣ

Α) Δημοσίευτες πηγές:

Ι) Αρχείο Πρωτοδικείου Ιωαννίνων (ΑΠΙ)

- Ευρετήριο Βουλευμάτων Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων ετών 1929 - 1930 - 1931 - 1932.
- Ευρετήριο Βουλευμάτων Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων ετών 1933 - 1934 - 1935.
- Ευρετήριο Βουλευμάτων Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων ετών 1936 - 1937 - 1938.
- Ευρετήριο Βουλευμάτων Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων έτους 1939.
- Ευρετήριο Βουλευμάτων Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων έτους 1940.
- Ευρετήριο Βουλευμάτων Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων έτους 1941.
- Βουλεύματα Συμβουλίου Πλημμελειοδικών, έτους 1935, αρ. 1 - 300, αρ. 301 - 600, αρ. 601 - 900 και αρ. 901 - 1231.
- Βουλεύματα Συμβουλίου Πλημμελειοδικών, έτους 1936, αρ. 1 - 300, αρ. 301 - 600, αρ. 601 - 900 και αρ. 901 - 1266.
- Βουλεύματα Συμβουλίου Πλημμελειοδικών, έτους 1937, αρ. 1 - 300, αρ. 301 - 600, αρ. 601 - 900 και αρ. 901 - 1312.
- Βουλεύματα Συμβουλίου Πλημμελειοδικών, έτους 1938, αρ. 1 - 300, αρ. 301 - 600, αρ. 601 - 900 και αρ. 901 - 1223.
- Βουλεύματα Συμβουλίου Πλημμελειοδικών, έτους 1939, αρ. 1 - 200, αρ. 201 - 400, αρ. 401 - 600 και αρ. 601 - 824.
- Βουλεύματα Συμβουλίου Πλημμελειοδικών, έτους 1940, αρ. 1 - 300 και αρ. 301 - 540.
- Εισαγγελία Πλημμελειοδικών, Βιβλίον Βουλευμάτων αρχομένου από 3 Δβρίου 1929 έως 197/1943.
- Β' Ανακριτικόν Γραφείον, Βιβλίον ενταλμάτων προφυλακίσεως.
- Β' Ανακριτικόν Γραφείον, Βιβλίον ενταλμάτων συστάσεως βιαίας προσαγωγής, κατασχετηρίου.
- Αποφάσεις πολυμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων, έτους 1933, αρ. 1 - 300, αρ. 301 - 600, αρ. 601 - 900, αρ. 901 - 1200, αρ. 1201 - 1500, αρ. 1501 - 1875, αρ. 1876 - 2250 και αρ. 2251 - 2615.
- Αποφάσεις πολυμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων, έτους 1934, αρ. 1 - 300, αρ. 301 - 600, αρ. 601 - 900, αρ. 901 - 1200, αρ. 1201 - 1500, αρ. 1501 - 1800, αρ. 1801 - 2100, αρ. 2101 - 2400 και 2401 - 2761.
- Αποφάσεις πολυμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων, έτους 1935, αρ. 1 - 300, αρ. 301 - 600, αρ. 601 - 900, αρ. 901 - 1200, αρ. 1201 - 1499, αρ. 1500 - 1800, αρ. 1801 - 2100 και αρ. 2101 - 2487.

- Αποφάσεις πολυμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων, έτους 1936, αρ. 1 - 300, αρ. 301 - 600, αρ. 601 - 900, αρ. 901 - 1300, αρ. 1301 - 1600, αρ. 1601 - 1900, αρ. 1901 - 2200, αρ. 2201 - 2400 και αρ. 2601 - 2844.
- Αποφάσεις πολυμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων, έτους 1937, αρ. 301 - 600, αρ. 901 - 1200, αρ. 1201 - 1500, αρ. 1501 - 1800, αρ. 1801 - 2100 και αρ. 2101 - 2328.
- Αποφάσεις πολυμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων, έτους 1938, αρ. 301 - 600, αρ. 601 - 900, αρ. 901 - 1200, αρ. 1201 - 1500, αρ. 1501 - 1800 και αρ. 1801 - 2138.
- Αποφάσεις πολυμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων, έτους 1939, αρ. 1 - 100, αρ. 101 - 200, αρ. 201 - 300, αρ. 301 - 400, αρ. 401 - 500, αρ. 501 - 600, αρ. 601 - 700, αρ. 701 - 800 (πρακτικά), αρ. 801 - 900, αρ. 901 - 1000 (πρακτικά), αρ. 1001 - 1100, αρ. 1101 - 1200, αρ. 1201 - 1300, αρ. 1301 - 1400, αρ. 1401 - 1500, αρ. 1501 - 1600, αρ. 1601 - 1700, αρ. 1701 - 1800, αρ. 1801 - 1900, αρ. 1901 - 2000 και αρ. 2001 - 2058.
- Αποφάσεις πολυμελούς Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων, έτους 1940, αρ. 1 - 100, αρ. 101 - 200, αρ. 201 - 300, αρ. 301 - 400 (πρακτικά), αρ. 401 - 500, αρ. 501 - 600, αρ. 601 - 700, αρ. 801 - 900, αρ. 901 - 1000, αρ. 1001 - 1100, αρ. 1101 - 1200 και αρ. 1201 - 1400.
- Τριμελές Πλημμελειοδικείον Ιωαννίνων, Ευρετήρια Αποφάσεων από του αριθ. 1 του έτους 1931 μέχρι του αριθ. 1867 του έτους 1932.
- Ευρετήριο Αποφάσεων Πλημμελειοδικείου Ιωαννίνων, αρχόμενου από του αριθ. 186 της 26-1-1937 μέχρι τέλους του 1937 έτους.
- Βιβλίον Εισαγομένων μη πρωτοεισάκτων Δικογραφιών.
- Βιβλίον Φυγοποιών.
- Βιβλίον Φυγοδίκων.

II) Διπλωματικό και Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών (ΑΥΕΞ)

- 1924, Α/5.7 «Αρχείο Γενικής Διοικήσεως Ηπείρου. Αι ανακρίσεις για τη δολοφονία στην Κακαβιά μελών της Ιταλικής Αντιπροσωπείας...».
- 1924, Α/5.8 «Φάκελος Επιτροπής διαχαράξεως συνόρων και σχετικά με παραχώρησιν 14 χωρίων εις Αλβανία».
- 1924, Α/5.III «Φάκελος εγκλήματος Κακαβιάς».
- 1926, 1/3 «Αλβανοελληνικά Συνοριακά επεισόδια».
- 1926, 3/2.1 «Δελτία πληροφοριών».
- 1926, 3/9.1 «Ζητήματα Εθνικιστικής Προπαγάνδας».
- 1926, 3/10.1 «Εσωτερική κατάσταση στην Ελλάδα».
- 1928, 4/1 «Ελληνοαλβανικές σχέσεις».
- 1928, 4/2 «Ελληνοαλβανικές συμβάσεις».
- 1928, 4/3 «Περί Αλβανών ληστών».
- 1928, 4/4 «Διάφορα Βαλκανικά ζητήματα».
- 1928, 9/1 «Ασφάλεια και ησυχία του κράτους».
- 1928, 20/1 «Ελληνοαλβανικές σχέσεις (τύπος) και συμφωνίες...».

- 1928, 23/1 «Διάφορες πληροφορίες από την Βουλγαρία».
 1928, 23/4 «Ελληνο-Βουλγαρική (Κεντρική Υπηρεσία)».
 1928, 23/5 «Εκθέσεις της Ελληνικής Πρεσβείας Σόφιας».
 1928, 50/2 «Περί Ρουμανίας».
 1928, 56/2 «Ιδιωτικό Αρχείο Υπουργού».
 1928, 56/5 «Ελληνοβουλγαρικές σχέσεις - Συνομιλίες Μιχαλακόπουλου - Μπουρώφ,...».

III) Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (ΕΛΙΑ)

- Αρχείο Νικολάου Πλατή Ντοσιέ Νο 10 (24/6/1919 - εκλογές Νοεμβρίου 1920, Ανώτερος Διοικητής Χωρ/κής Ηπείρου).
 Αρχείο Νικολάου Πλατή Ντοσιέ Νο 11 (Ιωάννινα 1922 - 1924).
 Αρχείο Νικολάου Πλατή Ντοσιέ Νο 12 (Ιωάννινα, 1923 - 1924, έγκλημα Κακαβιάς).

IV) Γενικά Αρχεία Κράτους Κερκύρας (ΓΑΚΚ)

- Κακουργιοδικείο Ιωαννίνων φάκ. 371 (8.1 - 20.12.1915).
 Κακουργιοδικείο Πρεβέζης φάκ. 465 (1.1 - 21.12.1917).
 Κακουργιοδικείο Κερκύρας φάκ. 379 (9.1 - 18.12.1917).
 Κακουργιοδικείο Κερκύρας φάκ. 378 (8.1 - 20.12.1918).
 Κακουργιοδικείο Άρτας φάκ. 362 (2.1 - 21.12.1919).

Ιδιωτικό Αρχείο Θ. Μακρή (1908 - 1956).
 Φάκ. 3, 6, 9, 11, 15, 18, 19, 22, 35, 40, 41, 48, 55.

V) Αρχείο Ευλογίου Κουρίλα (ΑΕΚ)

Σειρά Εργογραφία, *Δεκεμβριανή Τραγωδία Μεθομηρικά - Ηπειρωτικά τόμ. Β'.*

VI) Ιστορικό Αρχείο του Δήμου Ιωαννιτών (ΑΔΙ)

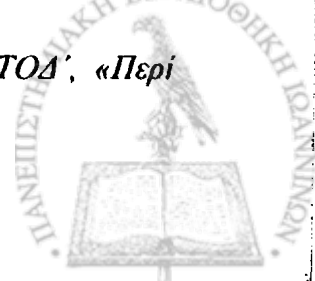
- α/α χφ. 10 Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ.Σ. του Δ.Ι. (1925 - 1926).
 α/α χφ. 11 Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ.Σ. του Δ.Ι. (1926 - 1927).
 α/α χφ. 12 Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ.Σ. του Δ.Ι. (1927 - 1928).
 α/α χφ. 13 Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ.Σ. του Δ.Ι. (1928 - 1929).
 α/α χφ. 14 Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ.Σ. του Δ.Ι. (1929).
 α/α χφ. 15 Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ.Σ. του Δ.Ι. (1929 - 1930).
 α/α χφ. 16 Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ.Σ. του Δ.Ι. (1930 - 1931).
 α/α χφ. 17 Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ.Σ. του Δ.Ι. (1931 - 1932).

α/α χφ. 18	Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ.Σ. του Δ.Ι. (1932 - 1933).
α/α χφ. 19	Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ.Σ. του Δ.Ι. (1933 - 1934).
α/α χφ. 20	Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ.Σ. του Δ.Ι. (1934 - 1935).
α/α χφ. 21	Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ.Σ. του Δ.Ι. (1935).
α/α χφ. 22	Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ.Σ. του Δ.Ι. (1935 - 1936).
α/α χφ. 23	Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ.Σ. του Δ.Ι. (1936).
α/α χφ. 24	Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ.Σ. του Δ.Ι. (1936 - 1937).
α/α χφ. 25	Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ.Σ. του Δ.Ι. (1937).
α/α χφ. 26	Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ.Σ. του Δ.Ι. (1937 - 1938).
α/α χφ. 27	Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ.Σ. του Δ.Ι. (1938 - 1939).
α/α χφ. 28	Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ.Σ. του Δ.Ι. (1939).
α/α χφ. 29	Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ.Σ. του Δ.Ι. (1939).
α/α χφ. 30	Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ.Σ. του Δ.Ι. (1939 - 1940).
α/α χφ. 31	Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δ.Σ. του Δ.Ι. (1940 - 1941).

Β) Δημοσιευμένες πηγές

- *Αι αγορεύσεις του Ελληνικού Κοινοβουλίου 1909 - 1956*, τόμ. Β', περίοδος Β', Αθήναι 1957.
- *Αι Αγορεύσεις του Ελληνικού Κοινοβουλίου 1909 - 1956*, τόμ. Ε', περίοδος Β', Αθήναι 1958.
- *Αι Αγορεύσεις του Ελληνικού Κοινοβουλίου 1909 - 1956*, τόμ. Θ', Περίοδος Β', Αθήναι 1960.
- *Αι Αγορεύσεις του Ελληνικού Κοινοβουλίου 1909 - 1956*, τόμ. Ι', περίοδος Β', Αθήναι 1960.
- *Αστυνομικά Χρονικά*, Αθήναι.
- Βασίλειον της Ελλάδος, Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας - Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας - Τμήμα Στατιστικής της Δικαιοσύνης, *Εγκληματολογική Στατιστική, έτος 1937*, εν Αθήναις εκ του Εθνικού Τυπογραφείου 1946.
- Βουλή των Ελλήνων, *Μητρώον Γερουσιαστών και Βουλευτών*, Αθήνα, Διεύθυνσις Διοικητικού, Τμήμα Μητρώου Βουλευτών, εν Αθήναις 1977.
- Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού, Χάρτης επαρχίας: *Κόνιτσα* 1:50.000 (1937).
- Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού, Χάρτης επαρχίας: *Δολιανά* 1:50.000 (1937).
- Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού, Χάρτης επαρχίας: *Φιλιάτες* 1:50.000 (1937).
- Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού, Χάρτης επαρχίας: *Μέτσοβο* 1:50.000 (1939).
- Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού, Χάρτης επαρχίας: *Πράμαντα* 1:50.000 (1939).
- Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού, Χάρτης επαρχίας: *Ιωάννινα* 1:50.000 (1948).
- Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού, Χάρτης επαρχίας: *Παραμυθιά* 1:50.000 (1948).
- Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού, Χάρτης επαρχίας: *Τσεπέλοβο* 1:50.000 (1948).
- Επιθεώρησις Αγροφυλακής, *Περί της ζωοκλοπής κατά το ουσιαστικόν Ποινικόν Δίκαιον*, έτος Α', τεύχ. 2 (Φεβρουάριος), Αθήνα 1973.
- Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, *Νόμος ΤΟΔ', «Περί καταδιώξεως της ληστείας»*, Αριθ. 5, 1/3/1871, εν Αθήναις.

- *Εφημερίς Συζητήσεων της Βουλής*, Β' Βουλευτική περίοδος, Σύνοδος Α', τ. 2, 1929.
- *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, φ. 245 της 24/25-7-1929.
- Κώδηξ «Θέμιδος» ήτοι συλλογή Νόμων, Β. Διαταγμάτων, Εγκυκλίων κ.λπ., εκδοθέντων και δημοσιευθέντων κατά το έτος 1911, (επιμ. Θ. και Π. Αγγελόπουλοι Αθάνατοι), εν Αθήναις 1911.
- Κώδηξ «Θέμιδος» 1924, Αθήναι 1924.
- Κώδηξ της Δικαστικής εφημερίδος «Θέμις», Αθήναι 1929.
- Κώδηξ «Θέμιδος» 1936, ήτοι συλλογή νόμων, διαταγμάτων, εγκυκλίων κ.λπ., εν Αθήναις 1936.
- Κώδηξ της Δικαστικής Εφημερίδος Θέμις 1937, εν Αθήναις 1937.
- Κώδηξ της Δικαστικής Εφημερίδος Θέμις 1938, εν Αθήναις 1938.
- *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, Αθήνα χ. χ..
- *Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν «Ήλιος»*, Αθήνα χ.χ..
- - Υπουργείο Δικαιοσύνης, *Σχέδιον Ελληνικού Ποινικού Κώδικος*, εν Αθήναις, εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, 1935.
- Υπουργείο Εξωτερικών, *Έγγραφα περί της διαπραχθείσης ληστείας επί της Οδού Μαραθώνος*, Αθήναι 1871.
- Υπουργείο Εσωτερικών, *Διεύθυνσις Χωροφυλακής και Δημοσίας Ασφαλείας, Τμήμα Αστυνομικών, Γραφείον Ασφαλείας, [έγγραφο] Αποστολή ονομαστικού πίνακος επικεκηρυγμένων ληστών δια τον καταρτισμόν των σχετικών βιβλίων*, αριθμ. πρωτ. 5711/57, αριθμ. εγκ. 82, εν Αθήναις, 5-8-1931.
- *Στοιχεία Συστάσεως και Εξελιξέως των Δήμων και Κοινοτήτων, 17 Νομός Θεσπρωτίας*, Αθήναι Ιανουάριος 1962.
- - *Στοιχεία Συστάσεως και Εξελιξέως των Δήμων και Κοινοτήτων, 19 Νομός Ιωαννίνων*, Αθήναι Ιανουάριος 1962.

Γ) Προφορικές πηγές

- Πύρρος Β. Γιαννάκος (δικηγόρος Ιωαννίνων), *Προφορική μαρτυρία για την ζωοκλοπή και την ληστεία*, συνέντευξη στα Ιωάννινα στις 12 Φεβρουαρίου 2004.
- Σταύρος Σταυρόπουλος (ιερέας, γεν. 1917), *Προφορική μαρτυρία για τους Ρεντζαίους*, Συνέντευξη στην Σκλίβανη, 24-6-1997 (παραχώρηση από το αρχείο του Στέφανου Τσιόδουλου).

Δ) Τύπος

- εφημ. ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΗΧΩ (Ιωάννινα), έτη 1928 έως 1930.
- εφημ. ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ (Αθήνα), έτη 1925 έως 1935.

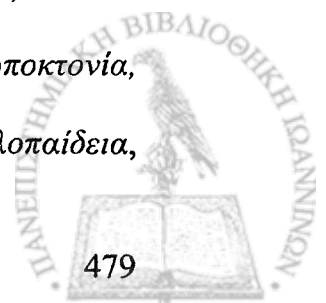
εφημ. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ (Ιωάννινα), έτος 1926.
εφημ. ΔΥΝΑΜΙΣ (Κέρκυρα), έτη 1927 έως 1937.
εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ (Ιωάννινα), έτη 1920 έως 1936.
εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ ΒΗΜΑ (Αθήνα), έτη 1923 έως 1940.
εφημ. ΕΜΠΡΟΣ (Αθήνα), έτη 1923 έως 1940.
εφημ. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΦΩΝΗ (Ιωάννινα), έτος 1936.
εφημ. Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ (Αθήνα), έτη 1926 έως 1940.
εφημ. ΗΠΕΙΡΟΣ (Ιωάννινα), έτη 1914 έως 1938.
εφημ. ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΝ ΜΕΛΛΟΝ (Αθήνα), έτη 1935 έως 1937.
εφημ. ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ (Ιωάννινα), έτη 1929 έως 1940.
εφημ. ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ (Ιωάννινα), έτη 1935 έως 1936.
εφημ. ΘΕΣΠΡΩΤΙΑ (Φιλιάτες), έτη 1933 έως 1936.
εφημ. ΘΕΣΠΡΩΤΙΚΟ ΒΗΜΑ (Ηγουμενίτσα), έτη 1937 έως 1940.
εφημ. ΚΕΡΚΥΡΑ (Κέρκυρα), έτη 1934 έως 1940.
εφημ. ΚΗΡΥΞ (Ιωάννινα), έτη 1921 έως 1936.
εφημ. ΚΡΑΥΓΗ (Ιωάννινα), έτη 1931 έως 1936.
εφημ. ΠΕΛΑΣΓΟΣ (Κορυτσά), έτη 1919 έως 1934.
εφημ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ (Αθήνα), έτη 1924 έως 1933.

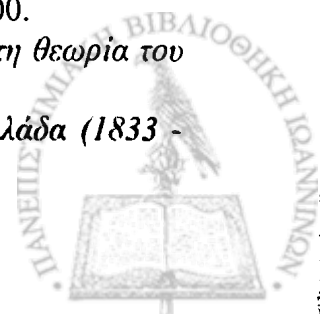
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Έφη Αβδελά, «Στοιχεία για την εργασία των γυναικών στο Μεσοπόλεμο: όψεις και θέσεις», *Βενιζελισμός και Αστικός Εκσυγχρονισμός* (επιμ. Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος - Χρήστος Χατζηιωσήφ), Ηράκλειο 1992, σσ. 193 - 204.
- —, *Δια λόγους τιμής. Βία, συναισθήματα και αξίες στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, Αθήνα 2002.
- —, «Οι γυναίκες, κοινωνικό ζήτημα», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, 1922 - 1940, ο Μεσοπόλεμος* (επιστ. επιμέλεια Χρήστος Χατζηιωσήφ), τόμ. Β', μέρος 1ο, Αθήνα 2002, σσ. 337 - 359.
- —, «Φθοροποιοί και ανεξέλεγκτοι απασχολήσεις; Ο ηθικός πανικός για τη νεολαία στη μεταπολεμική Ελλάδα», *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχ. 90 (Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2005), σσ. 30 - 43
- Έφη Αβδελά / Αγγέλικα Ψαρά, *Ο φεμινισμός στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου, Μία ανθολογία*, Αθήνα 1985.
- Βαγγέλης Αγγελής, «Γιατί χαιρέται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», *Μαθήματα Εθνικής Αγωγής και νεολαιίστικη προπαγάνδα στα χρόνια της μεταξικής δικτατορίας*, Αθήνα 2006.
- Νίκος Αγγελής, «Η τεχνική της ζωοκλοπής», *Κρήτη*, Μάρτιος 1978, σσ. 55 - 56.
- *Αι ιδέαι του Ι. Μεταξά διά την Ελλάδα και τον ελληνισμόν*, Αθήναι, χ. χ..
- Βασίλειος Γ. Αιδάλης, *Αι παρεκτροπαί του τύπου*, Διατριβή επί Διδακτορία, Θεσσαλονίκη 1966.
- Ελευθέριος Π. Αλεξιάκης, «Το σύμπλεγμα του αίματος. Πατρογραμμικές ομάδες και αντεκδίκηση στους Έλληνες Βλάχους του Κεφαλοβρύσου (Μετζιτιέ)», *Ταυτότητες και ετερότητες. Σύμβολα, συγγένεια, κοινότητα στην Ελλάδα - Βαλκάνια*, Αθήνα, 2001, σσ. 11 - 64.
- —, «Το σύμπλεγμα του αίματος. Πατρογραμμικές ομάδες και αντεκδίκηση στους Έλληνες βλάχους του Κεφαλόβρυσου (Μετζιτιέ) Πωγωνίου», *Εθνολογία*, τόμ. 6 - 7 (1998 - 1999), σσ. 137 - 192.
- Στέργιος Αλεξιάδης, *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, Θεσσαλονίκη 1996.
- Νίκος Αλιβιζάτος, *Εισαγωγή στην ελληνική συνταγματική ιστορία*, τεύχ. Α' (1882 - 1941), Αθήνα - Κομοτηνή 1981.
- —, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922 - 1974, Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Αθήνα 1995.
- Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, στο: «Η εικόνα του Εβραίου στην ελληνική πεζογραφία, 1930 - 1950», *Η Ελλάδα 36 - 49, Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες* (επιμ. Χάγκεν Φλάισερ), Αθήνα 2003, σσ. 411 - 420.
- Στέφανος Κ. Αναγνωστάκης, *Εγκληματολογία, ειδικό μέρος, ανθρωποκτονία, απάτη, κλοπή*, Αθήνα 1980.
- Νίκος Ι. Αναγνωστόπουλος, *Οικονομική και Λογιστική Εγκυκλοπαίδεια*, Αθήνα 1960.

- Γιώργος Αναστασιάδης, *Πολιτική και Συνταγματική ιστορία της Ελλάδας 1821 - 1941*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2001.
- ———, «Ο Ι. Μεταξάς ως αρχηγός των Ελευθεροφρόνων», *Ιστορικά, «Ιωάννης Μεταξάς»*, τεύχ. 94, Αθήνα 2 Αυγούστου 2001, σσ. 12 - 19.
- Αντώνης Αναστασόπουλος - Ελένη Γκαρά, «Οθωμανικές αντιλήψεις περί εγκλήματος και τιμωρίας», *Μνήμων*, τόμ. 21 (1999), σσ. 37 - 54.
- Νικόλαος Α. Αναστασόπουλος, «Το Βιβλίο Καταστατικών Εταιρειών των Ιωαννίνων», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, τόμ. 35 (2001), Ιωάννινα, σσ. 15 - 98.
- ———, «Πρωτοδικείο Ιωαννίνων (1913 - 1940): Ιστορία, πρόσωπα και η δράση τους», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, τόμ. 37, Ιωάννινα 2003, σσ. 77 - 182.
- ———, «Ηλίας Χ. Τσεριώνης, ένας Διβριώτης Υπουργός - Γενικός Διοικητής Ηπείρου», *Δίβρη*, τ. 89 (Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2000), Πειραιάς 2000, σσ. 33 - 34.
- ———, «Ηλίας Χ. Τσεριώνης, από βουλευτής Ηλείας στην Γενική Διοίκηση Ηπείρου», (Ημερίδα με θέμα: «Ένα σπάνιο φαινόμενο, η Δίβρη στο διάβα των αιώνων λίκνο των πολιτικών οικογενειών της Ηλείας»), *Δίβρη*, τ. 113, Πειραιάς 2006, σσ. 17 - 19.
- Νίκος Β. Αναστόπουλος, *Η Δίβρη Ηλείας στο διάβα των αιώνων*, Αθήνα 1994.
- Εμμανουήλ Π. Ανδριανάκης, *Η εγκληματικότητα εν Κρήτη*, Διατριβή επί Διδακτορία, Αθήναι, 1968.
- Μαρί - Ελίζαμπετ Άντμαν, *Βία και Πονηριά, άντρες και γυναίκες σ' ένα ελληνικό χωριό*, Αθήνα 1987.
- Νικόλαος Αντωνάκης, Δημήτριος Καραβίδας, «Οικονομική ανάλυση του εγκλήματος στην Ελλάδα», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τμ. 74 - 75 (1989), σσ. 14 - 36.
- Κωνσταντίνος Σπ. Αντωνίου, *Ιστορία Ελληνικής Βασιλικής Χωροφυλακής 1833 - 1965*, τόμ. Γ', Αθήνα 1965.
- Δημ. Αντωνόπουλος, *Σκέψεις περί της μετ' επιτυχίας καταδιώξεως και εξαλείψεως της την πατρίδα ημών λυμαιομένης ληστείας*, Αθήναι 1870.
- Ελένη Αποσπύρη, «Εγκληματολογική Προσέγγιση του Φύλου», *Έμφυλη εγκληματικότητα, ποινική και εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου* (επιμ. Νέστωρ Ε. Κουράκης), Αθήνα - Κομοτηνή 2006, σσ. 30 - 79.
- Πέτρος Αποστολίδης, *Όσα θυμάμαι 1900 - 1969, Β' η συνέχεια 1900 - 1922 και 1923 - 1969*, Αθήνα 1983.
- Στέργιος Σπ. Αποστόλου, *Αρματολισμοί και Ληστανταρσία (1627 - 1812)*, Νάουσα 1991.
- Π. Αραβαντινός, *Χρονογραφία της Ηπείρου των τε ομόρων Ελληνικών και Ιλλυρικών Χωρών*, τόμ. Β', εν Αθήναις 1856 (επανεκδ. Ηλ. Ρίζου, Αθήναι 1969).
- Λάζαρος Αρσ. Αρσενίου, *Τα τσελιγκάτα*, Αθήναι 1972.
- ———, *Τα τσελιγκάτα Σαρακατσάνων και Βλάχων*, Β' έκδοση, Λάρισα 2005.
- Β. Αρτινοπούλου, *Αιμομιξία. Θεωρητικές προσεγγίσεις και ερευνητικά δεδομένα*, Αθήνα 1995.
- Μαρία Αρχιμανδρίτου, *Η ανοικτή έκτιση της ποινής*, Αθήνα 2000.
- ———, *Γυναίκες και έκτιση ποινών, από την ιστορία του 16ου στη θεωρία του 19ου αιώνα*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2001.
- Καίτη Αρώνη - Τσίχλη, *Αγροτικές εξεγέρσεις στην Παλαιά Ελλάδα (1833 - 1881)*, Αθήνα, χ.χ.

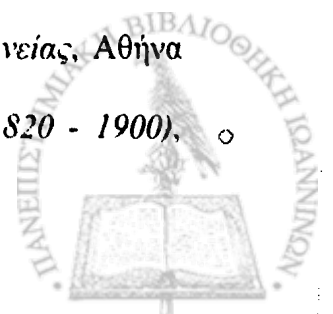
- Σπύρος Ι. Ασδραχάς, *Ελληνική κοινωνία και οικονομία, ιη΄ και ιθ΄ αι.*, Αθήνα 1988 (ιδίως το κεφάλαιο: «Από τη συγκρότηση του αρματολισμού (ένα ακαρνανικό παράδειγμα)»).
- ———, «Η γενική εικόνα της οικονομίας», *Ελληνική Οικονομική Ιστορία, ΙΕ΄ - ΙΘ΄ αιώνας*, τόμ. Α΄, (επιμ. Σπύρος Ι. Ασδραχάς), Αθήνα 2003, σσ. 549 - 559.
- Γεώργιος Ασπρέας, *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδας 1821 - 1921*, τόμ. Β΄ (1865 - 1900), Αθήνα 1923.
- Χρυσάνθη Αυλάμη, «Η χρήση της ιστορίας από τους θεωρητικούς της 4ης Αυγούστου», *Ιστωρ* 2 (1990), σσ. 121 - 149.
- Απόστολος Βακαλόπουλος, *Τα ελληνικά στρατεύματα του 1821*, Θεσσαλονίκη 1970.
- ———, *Ιστορία του νέου ελληνισμού*, Θεσσαλονίκη 1976.
- ———, «Νέες ειδήσεις για τους κλεφταρματολούς του Ολύμπου και των Χασίων τον Μάιο του 1808», *Μακεδονικά* τόμ. ΚΒ΄, Θεσσαλονίκη 1982, σσ. 205 - 213.
- ———, «Νέα στοιχεία για τα ελληνικά αρματολίκια», *Τρικαλινά*, τόμ. 6 (1986), Τρίκαλα, Φιλολογικός Ιστορικός Λογοτεχνικός Σύνδεσμος Τρικάλων, σσ. 59 - 81.
- Κώστας Βακατσάς, *Η Γενική Διοίκηση Ηπείρου, η αγροτική ιδιοκτησία (1913 - 1918)*, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Ιωάννινα 2001.
- ———, «Η αγροτική ιδιοκτησία 1913 - 1918 στο νομό Ιωαννίνων (τμήμα Κουρέντων)», *Δωδώνη: Ιστορία και Αρχαιολογία*, τόμ. ΛΕ΄ (2006), σσ. 39 - 140.
- Ελένη Βαρίκα, *Η εξέγερση των κυριών, Η γένεση μιας φεμινιστικής συνειδήσης στην Ελλάδα 1833 - 1907*, Αθήνα 1996.
- Οντέτ Βαρών - Βασάρ, «Από την ΕΟΝ στην ΕΠΟΝ, 1936 - 1946 - Μνήμες και βιώματα από δύο νεανικές οργανώσεις», *Η Ελλάδα '36 - '40. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες* (επιμ. Χάγκεν Φλάισερ), Αθήνα 2003, σσ. 150 - 165.
- Ι. Βασδραβέλλης, *Αρματολοί και κλέφτες εις την Μακεδονίαν*, Θεσσαλονίκη 1970.
- Κ. Σ. Βασιλείου, *Η διοικητική εκτόπιση στην Ελλάδα*, Λονδίνο 1974.
- Μαρία Βασιλικού, «Εθνοτικές αντιθέσεις στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου. Η περίπτωση του εμπρησμού του Κάμπελ», *Ιστωρ*, τεύχ. 7, Αθήνα 1994, σσ. 153 - 174.
- Νίκος Βαφέας, «Από τη "ληστεία" στο κοινωνικό κίνημα: Η περίπτωση των "Γιαγιαδικών" στην Σάμο», *Όψεις του Λαϊκού Πολιτισμού, Μνήμη Στάθη Δαμιανάκου* (επιμ. Χρ. Δερμετζόπουλος - Β. Νιτσιάκος), Αθήνα 2007, σσ. 111 - 129.
- *Ελευθερίου Βενιζέλου πολιτικά υποθήκαι ανθολογηθείσαι από τα κείμενα αυτού*, (επιμ. Στέφανος Στεφάνου), τόμ. Β΄, Αθήνα 1969.
- Αύγουστος Βέρας, *Η θανατική ποινή, φιλοσοφική πραγματεία*, (μτφ. Γ. Γρατσιατός), εν Αθήναις 1887.
- Τ. Βερβενιώτη, *Η γυναίκα της Αντίστασης*, Αθήνα 1994.
- Κωνσταντίνος Βεργόπουλος, *Το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα - το πρόβλημα της κοινωνικής ενσωμάτωσης της γεωργίας*, Αθήνα 1975.
- ———, *Κράτος και οικονομική πολιτική στον 19ο αιώνα*, Αθήνα 1978.

- ———, «Η ελληνική οικονομία από το 1926 ως το 1935», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΕ΄, Αθήνα 2000, σσ. 327 - 342.
- Θάνος Βερέμης, *Οι επεμβάσεις του στρατού στην ελληνική πολιτική 1916 - 1936*, Αθήνα 1977.
- ———, *Οικονομία και Δικτατορία, η συγκυρία 1925 - 1926*, Αθήνα 1982.
- ———, «Η Αντεπανάσταση του 1923 και η ανακήρυξη της αβασίλευτης δημοκρατίας», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Νεώτερος Ελληνισμός από 1913 ως 1941*, τόμ. ΙΕ΄, Αθήνα 2000, σσ. 271 - 296.
- Γιάννης Βλαχογιάννης, «Λαϊκή απαγωγή (1933)», *Σαρακατσάνοι, Άγνωστοι και σπάνιες πηγές για τη ζωή και την ιστορία τους (1850 - 2000)*, (επιμ. Γιώργης Έξαρχος), Αθήνα 2006, σσ. 263 - 267.
- Κώστας Π. Βλάχος, *Έλαφος Λάκκας Σουλίου (Δραγοβέτς)*, Ιωάννινα 2000.
- Βασιλική Βλάχου, *Η Αντιμετώπιση της Σωματικής Βίας κατά των Γυναικών από το Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης*, Αθήνα 2005.
- Πολυμέρης Βόγλης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας, οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο*, Αθήνα 2002.
- Κωνσταντίνος Ν. Βουγιούκας, *Το έγκλημα της κλοπής*, Θεσσαλονίκη 1952.
- ———, *Το ποινικόν δίκαιον των ειδικών ποινικών νόμων, τόμ. Β΄ το περί τύπου ουσιαστικόν και δικονομικόν ποινικόν δίκαιον, τεύχ. Β΄*, Θεσσαλονίκη 1970.
- Τάσος Βουρνάς, *Η ληστοκρατία σαν πρόβλημα των πρώτων φάσεων του ελεύθερου εθνικού μας βίου*, Αθήνα 1960.
- ———, *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας*, τόμ. Β΄, Αθήνα 2001.
- ΓΑΚ - Αρχαία Νομού Ιωαννίνων, *Το Αρχείο του δικηγόρου Γεωργίου Τζαβέλλα, Αρχαιακός Κατάλογος (1824 - 1944)*, Ιωάννινα 1997.
- Ρέα Γαλανάκη, *Αμίλητα βαθιά νερά Η απαγωγή της Τασούλας*, Αθήνα 2006.
- Μαρία Ανδρέα Γαλανού, *Το έγκλημα της ζωοκλοπής*, διπλωματική εργασία, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακού κύκλου Σπουδών Ποινικών Επιστημών Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2003.
- Κων/νος Γ. Γαρδίκας, *Εγκληματολογία, Εισαγωγή και γενικά αίτια των εγκλημάτων*, τόμ. Α΄, Αθήναι 1948.
- ———, *Εγκληματολογία*, τόμ. Β΄ τεύχ. Α΄, Αθήναι 1948.
- ———, *Θρησκεία και εγκληματικότητα*, Αθήναι 1976.
- Ηλίας Γ. Γάφος, *Το έγκλημα της απάτης (ιστορική δογματική και νομολογιακή έρευνα)*, Αθήναι, 1932.
- ———, «Το έγκλημα της κλοπής», *Ποινικά Χρονικά*, τόμ. ΙΖ΄ (1967), Αθήνα σσ. 320 - 329 και 385 - 395.
- Χριστίνα Γερακούλη, «Ο ανήλικος ως θύμα στα σεξουαλικά εγκλήματα», *Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21ου αιώνα, Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλία Δασκαλάκη*, Αθήνα 2000, σσ. 171 - 183.
- Αρ. Γερούκης, «Το Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας τον 19ο αιώνα», *Αρμενόπουλος Επιστημονική Επετηρίδα*, τόμ. 23 (2003), σσ. 373 - 380.
- Χ. Ν. Γεωργαντίδης και Ηλίας Νικολακόπουλος, «Η εξέλιξη της εκλογικής δύναμης του ΚΚΕ μεταξύ των δύο πολέμων», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τεύχ. 36 - 37 (1979), σσ. 448 - 468.
- Γεώργιος Δ. Γεωργίου, *Η ληστεία στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία*, (διπλωματική εργασία στον Τομέα Ποινικών και Εγκληματολογικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αθηνών), Αθήνα 1999.
- Σοφία Β. Γεωργίου, *Αγροτική κρίση και φτωχοί χωρικοί*, Αθήνα 1932.

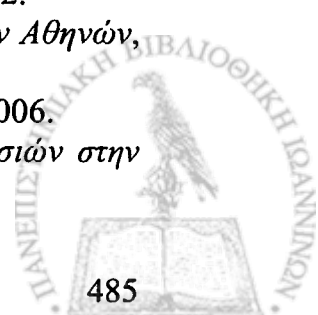

- Κ. Γιαννακόπουλος, *Το παραστράτημα των ανηλίκων και η καταπολέμησής του*, Θεσσαλονίκη 1953.
- Β. Ι. Γιαννάκος, «Ο χαρακτηρισθείς ως ειδικός ζωοκλοπολόγος», *Ηπειρωτική Δικαιοσύνη*, τόμ. Α' τεύχ. 3, Ιωάννινα Αύγουστος 1978, σσ. 266 - 267.
- Αλίκη Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου, «Οι ιδιαιτερότητες της γυναικείας εγκληματικότητας. Μια απόπειρα εξήγησής τους», *Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλίας Δασκαλάκη*, Αθήνα 1991.
- Βίκα Δ. Γκιζελή, *Κοινωνικοί Μετασχηματισμοί και προέλευση της κοινωνικής κατοικίας στην Ελλάδα (1920 - 1930)*, Αθήνα 1984.
- Α. Χ. Γκίκας, *Ο Δικηγορικός Σύλλογος Ιωαννίνων (ιστορική διαδρομή) 1913 - 1999*, Ιωάννινα 2000.
- Σωκράτης Γκιόκας, «Ο Ζωοκλέφτης», *Ηπειρωτική Εστία*, τεύχ. 15 έτος Β', Ιωάννινα Ιούλιος 1953, σσ. 751 - 757.
- Μάρκος Α. Γκιόλιας, *Παραδοσιακό δίκαιο και οικονομία του τσελιγκάτου*, Αθήνα, 2004.
- Γεώργιος Γκιόλιας και Ανδρέας Τζουμάνης, «Η ζωοκλοπή στην Κρήτη: Ένα παράδειγμα αποτυχίας στην εφαρμογή των ποινικών νόμων», *Αντεγκληματική πολιτική, εικοσιέξι μελέτες για τα θεωρητικά της ζητήματα και τις αστοχίες κατά την εφαρμογή της*, (εκδ. επιμ. Νέστωρ Ε. Κουράκης), Αθήνα - Κομοτηνή 1994, σσ. 327 - 352.
- Ανδρέας Κ. Γκόγκος, *Παρακάλαμος, η πρόσφατη ιστορία του χωριού (από την απελευθέρωση του 1913 ως τις μέρες μας)*, τόμ. Β', Αθήνα - Γιάννινα 1995.
- Κωνσταντίνος Γκότσης, «Οι ένοπλοι περιθωριακοί», *Ε-Ιστορικά Οι «περιθωριακοί»*, τεύχ. 265, εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 16/12/2004.
- Κώστας Γκριτζώνας, *Κόκκινοι δραπέτες 1920 - 1940*, Αθήνα 1985.
- ———, *Ομάδες συμβίωσης 1925 - 1974. Η συντροφική απάντηση στη βία και τον εγκλεισμό*, Αθήνα 2001.
- Νίκος Γουλανδρής, *491 Δελτία (1930 - 1975) για τον Δημήτρη Χατζή*, Αθήνα 2001.
- Σόλων Ν. Γρηγοριάδης, *Υπόθεση Κέρκυρας Αύγουστος 1923*, Αθήνα 1976.
- Αλέξανδρος Δάγκας, *Ο χαφιές. Το κράτος κατά του κομμουνισμού. Συλλογή πληροφοριών από τις υπηρεσίες Ασφαλείας Θεσσαλονίκης, 1927*, Αθήνα, 1995.
- ———, «Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος, ελληνικό τμήμα της Κομμουνιστικής Διεθνούς», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Ο Μεσοπόλεμος 1922 - 1940*, τόμ. Β', μέρος 2ο, Αθήνα 2003, σσ. 155 - 201.
- Βασίλειος Κ. Δαλκαβούκης, *Μετοικεσίες Ζαγορισίων (1750 - 1922), Προσεγγίσεις στις διαδικασίες προσαρμογής μιας τοπικής κοινωνίας στην ιστορική συγκυρία*, Θεσσαλονίκη 1999.
- ———, «Κρατική πολιτική, ιστορική συγκυρία και στρατηγικές επιβίωσης: παράγοντες διαμόρφωσης εθνοτικής και εθνοτοπικής ταυτότητας. Το παράδειγμα των Σαρακατσάνων του Ζαγορίου (1913 - 1970)», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, τόμ. 38 (2004), Ιωάννινα 2004, σσ. 239 - 262.
- ———, *Η πένα και η γκλίτσα. Εθνοτική και Εθνοτοπική ταυτότητα στο Ζαγόρι τον 20ό αιώνα*, Αθήνα 2005.
- ———, «Παράδοση ανταρσίας και νεωτερικότητα στον αγροτικό χώρο. Το παράδειγμα της εαμικής αντίδρασης στο Ζαγόρι», *Ώψεις του Λαϊκού*

- Πολιτισμού, *Μνήμη Στάθη Δαμιανάκου* (επιμ. Χρ. Δερμετζόπουλος - Β. Νιτσιάκος), Αθήνα 2007, σσ. 131 - 142.
- Στάθης Δαμιανάκος, *Παράδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός*, Αθήνα, 1997.
 - ———, *Ήθος και Πολιτισμός των επικινδύνων τάξεων στην Ελλάδα*, Αθήνα 2005.
 - Κ. Δανούσης, «Βιασμός στο Άργος του 1826», *Δελτίο Ιστορικών Μελετών Ναυπλίου*, τεύχ. 32 (1991), σσ. 227 - 228.
 - Ηλίας Δασκαλάκης, «Η εγκληματολογική σημασία του σκοτεινού αριθμού της εγκληματικότητας», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τεύχ. 25 (1975), σσ. 370 - 384.
 - ———, *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, Αθήνα 1985.
 - ———, *Ο θεσμός της φυλακής*, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, ειδικό τεύχος (1988), σσ. 32 - 37.
 - Γρηγόριος Δαφνής, *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων 1923 - 1940*, τόμ. Α' και Β', 1955.
 - ———, *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων 1923 - 1940, Η άνοδος του Αντιβενιζελισμού*, τόμ. Β', Αθήνα 1955.
 - Π. Α. Δεκάζος, *Το κτηνοτροφικό ζήτημα της Ελλάδος*, Αθήνα 1940.
 - Δημ. Δελιβάνης, «Η οικονομική πολιτική προ και μετά την 4ην Αυγούστου», *Το Νέον Κράτος*, 3¹ (1939), σσ. 269 - 275.
 - ———, «Η εξέλιξις της συναλλαγματικής και νομισματικής καταστάσεως της χώρας», *Το Νέον Κράτος*, 3² (1939), σσ. 544 - 549.
 - Χρήστος Δερμετζόπουλος, *Συλλογικές παραστάσεις και νοοτροπίες στο ελληνικό ληστρικό λαϊκό μυθιστόρημα (1900 - 1930)*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Αθήνα 1994.
 - ———, *Το ληστρικό μυθιστόρημα στην Ελλάδα, μύθοι - παραστάσεις - ιδεολογία*, Αθήνα χ. χ.
 - Αλέξανδρος Δεσποτόπουλος, «Η Μικρασιατική Καταστροφή», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΕ', Αθήνα 2000, σσ. 200 - 233.
 - Ελένη Σ. Δήμα, «Τύπος και έγκλημα στη Σαμιακή κοινωνία», *Ο τύπος στη Σάμο, αναπαραστάσεις της τοπικής κοινωνίας, 19ος - 20ός αιώνας* (Πρακτικά Συνεδρίου), Αθήνα 2003.
 - Σωτήρης Δημητρίου, *Μορφές βίας*, Αθήνα 2003.
 - Χαράλαμπος Δημόπουλος, *Το ελληνικό σωφρονιστικό δίκαιο κατά τον 19ο αιώνα*, Αθήνα - Κομοτηνή 2002.
 - Λένα Διβάνη, *Ελλάδα και Μειονότητες, το σύστημα διεθνούς προστασίας της Κοινωνίας των Εθνών*, Αθήνα 1999.
 - Αλέξανδρος Διομήδης, *Μετά την κρίσιν. Δημοσιονομικά και οικονομικά μελέται, 1932 - 1934*, Αθήνα 1935.
 - Ναπολέων Στ. Δοκανάρης, «Η ληστεία και το ληστρικό κύκλωμα», *Ηπειρωτική Εστία*, τεύχ. 362 - 363, Ιωάννινα, Ιούνιος - Ιούλιος 1982, σσ. 321 - 328.
 - Δόμνα Δοντά, *Η Ελλάς και αι Δυνάμεις κατά τον Κριμαϊκόν πόλεμον*, Αθήνα 1973.
 - Ν. Δουλκερίδης, *Ιστορική και κοινωνική επισκόπησις της πορνείας*, Αθήνα 1929.
 - Θωμάς Δρίκος, *Η πορνεία στην Ερμούπολη το 19ο αιώνα (1820 - 1900)*, Αθήνα 2002.

- Μαργαρίτα Δρίτσα, «Πολιτικές και οικονομικές όψεις του προσφυγικού προβλήματος», *Συμπόσιο για τον Ελευθέριο Βενιζέλο*, Αθήνα 1988, σσ. 133 - 144.
- —, «Πρόσφυγες και εκβιομηχάνιση», *Ελευθέριος Βενιζέλος: Κοινωνία, οικονομία, πολιτική στην εποχή του*, (επιμ. Θ. Βερέμης, Γ. Γουλιμής), Αθήνα 1989, σσ. 27 - 70.
- —, *Βιομηχανία και Τράπεζες στην Ελλάδα του μεσοπολέμου*, Αθήνα 1990.
- Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, *Ανοχή και Καταστολή στους μέσους χρόνους*, Διεθνές Συμπόσιο (Μνήμη Λέανδρου Βρανούση), Αθήνα 2002.
- Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, *Απονομή της Ποινικής Δικαιοσύνης στην Ελλάδα* (υπεύθυνος Ηλίας Δασκαλάκης), Αθήνα 1983.
- Άγγελος Ελεφάντης, «Η αιδώς στη δημοτική λέγεται και ντροπή», *Δια γυμνού Οφθαλμού*, Αθήνα 1998, σσ. 289 - 291.
- —, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης Κ. Κ. Ε. και αστισμός στον Μεσοπόλεμο*, Αθήνα 1999.
- Γιώργης Έξαρχος, *Σαρακατσάνοι, Άγνωστοι και σπάνιες πηγές για τη ζωή και την ιστορία τους (1850 - 2000)*, τόμ. Α', Αθήνα 2006.
- Νικόλαος Αθ. Έξαρχος, *Το Βρυσοχώρι (Ζαγορίου)*, Ιωάννινα 1975.
- Χρήστος Γ. Έξαρχος, *Η Φούρκα της Ηπείρου (Ιστορία - Λαογραφία)*, Θεσσαλονίκη 1987.
- Επιστημονικό Συμπόσιο, *Έθνος - Κράτος - Εθνικισμός*, (21 και 22 Ιανουαρίου 1994), Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας.
- Χρυσός Ευελπίδης, *Η Γεωργική κρίσις ιδία εν Ελλάδι*, Αθήνα 1931.
- Αναστάσιος Ευθυμίου, *Η Βούρμπιανη της Ηπείρου, η ιστορία και λαογραφία της*, τόμος Α', τεύχος Β', Ιωάννινα 1987.
- —, *Η Βούρμπιανη της Ηπείρου, η ιστορία και λαογραφία της*, τόμ. Γ', 1988.
- Μαρία Ευθυμίου, *Εβραίοι και Χριστιανοί στα τουρκοκρατούμενα νησιά του Νοτιοανατολικού Αιγαίου. Οι δύσκολες πλευρές μιας γόνιμης συνύπαρξης*, Αθήνα 1992.
- Γιάννης Ζαϊμάκης, «Καταγωγή ακμάζοντα», *παρέκκλιση και πολιτισμική δημιουργία στον Λάκκο Ηρακλείου (1900 - 1940)*, Αθήνα 1999.
- Χριστίνα Ζαραφωνίτου, *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Αθήνα 1995.
- Ελισάβετ Ζαχαριάδου, «Ιστορική καταγωγή του αρματολισμού», *Επτά ημέρες, Αρματολοί και Κλέφτες*, «Η μαγιά της ελευθερίας, εφημ. Η Καθημερινή 21/3/1999, σσ. 4 - 5.
- Ιωάννης Ερν. Ζεγκίνης, *Το έγκλημα και η γυναίκα*, Θεσσαλονίκη 1951.
- Σταύρος Γ. Ζήγος, *Το Ζαγόρι και το γραπτό εθιμικό δίκαιο (στα χρόνια της Τουρκοκρατίας)*, Αθήνα 1977.
- Επαμεινώνδας Γ. Ζήκος, *Εγκόλπιον της ελληνικής νεολαίας: Εις ανάμνησιν της Β' επετείου της 4ης Αυγούστου 1936*, Αθήνα 1938.
- Βασίλειος Ι. Ζησιάδης, *Το έγκλημα της Διγαμίας*, Θεσσαλονίκη 1982.
- Αναστάσιος Ζίννης, *Έκθεσις των κατά το Ηδμοτικόν Βρεφοκομείον Αθηνών*, εν Αθήναις 1866.
- Ιωσήφ Ε. Ζιώγας, *Συρράκο, Ένα ταξίδι στην παράδοση*, Ιωάννινα 2006.
- Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου, *Η μέση εκπαίδευση των κοριτσιών στην Ελλάδα (1830-1893)*, Αθήνα 1986.

- ———, «Υπερβαίνοντας τα εσκαμμένα, 1890: η πρώτη Ελληνίδα φοιτήτρια - Τα δύσκολα βήματα προς την αναγνώριση», *Γυναίκα και Εργασία. Από την αφάνεια στην αναγνώριση*, Επτά Ημέρες 2 -5-1999, σσ. 14 - 15.
- Ξενοφών Ε. Ζολώτας, *Η Ελλάς εις το στάδιον της εκβιομηχανίσεως*, Αθήνα 1926.
- Κώστας Ζουράρις, «Η ανθρωποκτονία ως Ενδημικό Στοιχείο του Πολιτεύματος», *Εγκληματολογικό Συμπόσιο: Διεπιστημονική προσέγγιση του εγκλήματος της ανθρωποκτονίας*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 1998.
- Δημήτριος Α. Ζώτος, *Η Δικαιοσύνη εις το κράτος του Αλή Πασά*, Αθήνα 1938.
- *Η Δωδώνη, Μεγάλη Πανεπειρωτική Εγκυκλοπαίδεια*, τόμ. Α', Αθήνα, εκδ. «Δωδώνη», 1959 - 1960.
- Θεμιστοπόλος (ψευδ.), «Ζωοκλοπολόγος», *Ηπειρωτική Δικαιοσύνη*, τόμ. Α' τεύχ. 1, Ιωάννινα Μάρτιος 1978, σσ. 76 - 77.
- Α. Θεοδοσόπουλος, «Ποία η θέση του Αγρότου εις το Νέον Κράτος», *Το Νέον Κράτος* 1 (1937), σσ. 55 - 56.
- Μαρή Θεοδοσοπούλου, «Πάθος-πένθος, Η υπόθεση της απαγωγής της Τασούλας, η λογοτεχνική της ανάπλαση και η ελευθερία του συγγραφέα», *εφημερίδα Το Βήμα* της 9/4/2006, Αρ. 14.734.
- Γιώργος Θεοτοκάς, «Τα νόθα και το δίκαιο», *Στοχασμοί και θέσεις, πολιτικά κείμενα, 1925 - 1966*, τόμος Α', 1925 - 1949, Αθήνα 1996, σσ. 109 - 111.
- Νίκος Θεοτοκάς - Νίκος Κοταρίδης, *Η οικονομία της βίας, Παραδοσιακές και νεωτερικές εξουσίες στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, Αθήνα 2006.
- Σώζων Θωμόπουλος - Ραφαήλ Φρεζής, *Ελληνική Εβραϊκή βιβλιογραφία 1716 - 2005*, Αθήνα 2006.
- Χαϊμ - Βίκτωρ Ισχακίς (επιμ.), «Η Ισραηλιτική κοινότητα Ιωαννίνων», *Τελετή Μνημοσύνου για τα θύματα της Ναζιστικής θηριωδίας*, Ιωάννινα 2005.
- Δημήτριος Καλιτσουνάκις, *Ο καπνός, η παραγωγή, το εμπόριο, η βιομηχανία και η φορολογία αυτού*, εν Αθήναις 1931.
- Κ. Καλλιγιάς, *Παλινόρθωση και δικτατορία: Γεώργιος Β' και 4η Αυγούστου*, Αθήνα 1976.
- Π. Καλλιγιάς, «Περί φυλακών», *Πανδώρα*, τόμ. ΙΖ' (1866), σσ. 289 - 296.
- Δ. Καλλόνας, *Ιωάννης Μεταξάς, μαθητής, στρατιώτης, πολιτικός, αγωνιστής, κυβερνήτης*, Αθήναι 1938.
- Νίκη Καλτσόγια - Τουρναβίτη, *Προβληματική της Σύγχρονης Ελληνικής Συνταγματικής Ιστορίας 1935 - 1975*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1981.
- Γ. Α. Καλυδόπουλος, *Ο εμπορικός μαρασμός των Ιωαννίνων, τα αίτια και τα μέσα θεραπείας αυτού*, Ιωάννινα 1929.
- Αρίστος Καμπάνης, «Εσωτερική πολιτική», *Το Νέον Κράτος* 1 (1937), σσ. 15 - 18.
- Γιάννης Γεώργ. Κανετάκης, *Το Κάστρο: Συμβολή στην Πολεοδομική Ιστορία των Ιωαννίνων*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1991.
- Κ. Δ. Καραβίδας, *Αγροτικά, μελέτη συγκριτική*, (φωτογρ. ανατύπωση από την έκδοση του 1931), Αθήνα 1977.
- Α. Καραγεωργιάδου - Παύλου, *Συμβολή εις την μελέτην των ψυχοπαθολογικών παραγόντων της κλοπής*, Αθήνα 1955.
- Διογένης Καραγιαννακίδης, *Το δικαίωμα της διαδήλωσης και το ποινικό δίκαιο*, Θεσσαλονίκη 1994.

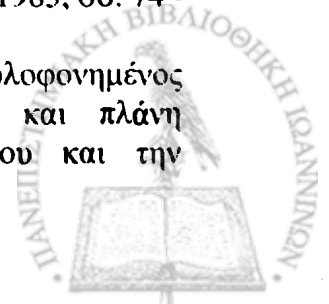
- Αλέκα Καραδήμου - Γερολύμπου, «Πόλεις και ύπαιθρος», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Ο Μεσοπόλεμος 1922 - 1940* (επιμ. Χρήστος Χατζηιωσήφ), τόμ. Β', μέρος 1ο, Αθήνα 2002, σσ. 59 - 105.
- Σάββας Καραμπέλας, «Τα Νέα Γράμματα στην περίοδο της δικτατορίας Μεταξά: Στοιχεία της πολιτικής ταυτότητας του περιοδικού», *Ο ελληνικός κόσμος ανάμεσα στην εποχή του Διαφωτισμού και στον εικοστό αιώνα, Πρακτικά του Γ' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών (ΕΕΝΣ)*, τόμ. Β', Αθήνα 2007, σσ. 501 - 516.
- Δ. Ι. Καρανίκας, *Οι απατεώνες*, Αθήνα 1939.
- Δημήτριος Φ. Καρατζένης, «Θύμιο Γάκης» και η αιχμαλωσία της Βασιλαρχόντισσας, *Λήσταρχος - Εθνικός Ήρωας*, Αθήνα 1986.
- Θ. Καρζής, *Η γυναίκα στον 20ό αιώνα*, Αθήνα 1993.
- Γ. Καρούζος, *Αστυνομικά Χρονικά*, τόμ. Στ', 1958 και τόμ. Ζ', 1959.
- Κ. Κάσσης, *Το ελληνικό λαϊκό μυθιστόρημα, 1840 - 1980*, Αθήνα 1983.
- Γ. Κατηφόρης, *Η νομοθεσία των βαρβάρων*, Αθήνα 1975.
- Αλέξανδρος Ηλ. Κατσαντώνης, «Η αποπλάνησις παιδων, κατ' άρθρ. 339 Π. Κ.», *Ποινικά Χρονικά*, τεύχ. 11 Νοέμβριος 1973, σσ. 689 - 703.
- ———, «Η ψευδορκία μάρτυρος ως παράβασις «καθήκοντος αληθείας», *Ποινικά Χρονικά*, τόμ. ΚΔ', τεύχος 4, Αθήνα Απρίλιος 1974.
- Δροσιά Κατσίδα, *Ο βίος και το έργο του Χρήστου Χρηστοβασίλη, Γραμματολογική και αρχειακή μελέτη, Διδακτορική Διατριβή*, Ιωάννινα 2007.
- Ρωξάνη Λ. Καυταντζόγλου, *Συγγένεια και οργάνωση του οικειακού χώρου Συρράκο, 1898 - 1930*, Αθήνα 1997.
- Κατερίνα Κέη, «Η περιπέτεια της υποκειμενικότητας στο έργο του Μισέλ Φουκώ», *Ουτοπία, Αφιέρωμα στο Μισέλ Φουκώ*, τεύχ. 72 (Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2006), σσ. 159 - 168.
- Δημήτριος Κεραμιδάς, *Μέβγεζα (Παλαιόποργος), μικρή συμβολή στην ιστορία της*, Ιωάννινα 2007.
- Ν. Α. Κεφαλληνιάδης, *Πειρατεία, κουρσάροι στο Αιγαίο*, Αθήνα 1984.
- Μενέλαος Στ. Κικόπουλος, *Ελαφότοπος (Τσερβάρι) ιστορική μονογραφία*, Γιάννινα 1991.
- Αλέξανδρος Κιτροέφ, «Εμπορικές παροικίες και μετανάστες», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Ο Μεσοπόλεμος 1922 - 1940* (επιμ. Χρήστος Χατζηιωσήφ), τόμ. Β', μέρος 1ο, Αθήνα 2002, σσ. 361 - 391.
- Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, «Νοερές Κοινότητες, και οι απαρχές του εθνικού ζητήματος στα Βαλκάνια», Θάνος Βερέμης (εισ. - επιμ.), *Εθνική ταυτότητα και εθνικισμός στη Νεότερη Ελλάδα*, Αθήνα, 1997.
- Δημήτρης Κιτσίκης, *Η Ελλάς της 4ης Αυγούστου και αι Μεγάλοι Δυνάμεις. Τα αρχεία του ελληνικού υπουργείου Εξωτερικών 1936 - 1941*, Αθήνα 1974.
- Χρήστος Κιτσόπουλος, «Το ποινικό δίκαιο της Κρήτης κατά την Τουρκοκρατία», *Ταλώς*, τόμ. Η' /2000 Χανιά, σσ.297 - 494.
- Γ. Κόκκινος, *Η φασίζουσα ιδεολογία στην Ελλάδα. Η περίπτωση του περιοδικού «Νέον Κράτος» (1937 - 1941)*, Αθήνα 1989.
- Μιχάλης Κοκολάκης, «Δημογραφικές εξελίξεις στην Ήπειρο, 1830 - 1910», *Ιστωρ* (6), Αθήνα Δεκέμβριος 1993, σσ. 121 - 142.
- ———, *Το ύστερο Γιαννιώτικο Πασαλίκι, Χώρος, διοίκηση και πληθυσμός στην Τουρκοκρατούμενη Ήπειρο (1820 - 1913)*, Αθήνα 2003.
- Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος, *Ληστές, η κεντρική Ελλάδα στα μέσα του 19ου αιώνα*, Αθήνα 1979.

- ———, «Το ληστρικό φαινόμενο στην Ελλάδα του 19ου αιώνα», *Όψεις της ελληνικής κοινωνίας του 19ου αιώνα*, Αθήνα 1984, σσ. 159 - 164.
- ———, *Παλινόρθωση, Δικτατορία, Πόλεμος, 1935 - 1941, ο βρετανικός παράγοντας στην Ελλάδα*, Αθήνα 1985.
- ———, *Η ληστεία στην Ελλάδα (19ος αι.), Περί λύχνων αφάς*, Θεσσαλονίκη 1996.
- ———, «Ληστεία και αλυτρωτισμός στην Ελλάδα του 19ου αιώνα», Θάνος Βερέμης (εισ. - επιμ.), *Εθνική ταυτότητα και εθνικισμός στη Νεότερη Ελλάδα*, Αθήνα 1997, σσ. 133 - 197.
- ———, «Εσωτερικές και εξωτερικές εξελίξεις από την 1η Μαρτίου 1935 έως την 28η Οκτωβρίου 1940», *Ιστορία του ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΕ' (2000), Αθήνα, σσ. 358 - 453.
- ———, «Θαν τα βολέψουμε», *Ε-Ιστορικά τεύχ.* 26, εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 13/4/2000, σσ. 34 - 35.
- Αντώνης Μιχ. Κολτσιδης, *Ιστορία της Βωβούσας*, Θεσσαλονίκη, 1997.
- Κώστας Κόμης, «Πληθυσμιακές μετακινήσεις με αφετηρία το 1821: το παράδειγμα της Σάμου», *Τα Ιστορικά*, τεύχ. 24 - 25, τόμ. 13, Αθήνα Ιούνιος, Δεκέμβριος 1996, σσ. 157 - 176.
- ———, «Οι Μανιάτες πειρατές, Η δράση τους στη θάλασσα και στην ξηρά, με κέντρα το Οίτυλο και το Πόρτο Κάγιο», *Επτά Ημέρες*, Αθήνα 16 Φεβρουαρίου 1997, σσ. 20 - 21.
- ———, *Ιστοριοδημογραφικά, Μελέτες ιστορίας και ιστορικής δημογραφίας του ελληνικού χώρου*, Αθήνα 1999.
- ———, «Καταφύγια των κλεφταρματολών, Οι δεσμοί με τα βενετοκρατούμενα Επτάνησα και τις παράλιες κτίσεις», *Επτά ημέρες, Αρματολοί και Κλέφτες, «Η μαγιά της ελευθερίας*, εφημ. *Η Καθημερινή* 21/3/1999, σσ. 9 - 11.
- ———, *Νησιωτικά, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, δημογραφικές ανακατατάξεις και οικονομικές διαμορφώσεις. Από την οθωμανική περίοδο στον 20ό αιώνα*, Ιωάννινα 2004.
- ———, *Χολέρα και Λοιμοκαθαρτήρια (19ος - 20ος αιώνας), Το παράδειγμα της Σαμιοπούλας*, Ιωάννινα 2005.
- ———, *Σύναμμα, Κοινωνικές Δομές και Όψεις του Νεοελληνικού Χώρου: Πόλεις, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, Μηχανισμοί κυριαρχίας και άλλα σχετικά ζητήματα*, Ιωάννινα 2007.
- Αθανάσιος Κ. Κονταξής, *Τύπος και Δίκαιο*, Αθήνα 1989.
- Βούλα Κόντη, *Ηπειρωτική Βιβλιογραφία, Β' Κατάλογος εφημερίδων και περιοδικών 1886 - 1980*, Αθήνα 1999.
- Βασίλης Κόντης, *Ευαίσθητες ισορροπίες. Ελλάδα και Αλβανία στον 20ο αιώνα*, Θεσσαλονίκη 1994.
- Τάσος Κ. Κοντογιαννίδης, *Η απαγωγή της Τασούλας*, Αθήνα 2005.
- Γιώργος Δ. Κοντογιώργης, «Οι Ελλαδικές κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις στην ύστερη τουρκοκρατία. Οι συνθήκες διαμόρφωσης της κοινωνικής και πολιτικής πάλης και οι μεταπελευθερωτικές συνέπειες», *Κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα*, Αθήνα 1977.
- ———, *Κοινωνική δυναμική και πολιτική αυτοδιοίκηση. Οι ελληνικές κοινότητες της Τουρκοκρατίας*, Αθήνα 1982.

- Πανταζής Κοντομίχης, «Η Βόνιτσα στον 19ο αιώνα (έλη, ληστεία, ζωοκλοπή)», *Ηπειρωτική Εστία*, τεύχ. 108 έτος Ι', Ιωάννινα 1961, σσ. 295 - 303.
- Φωκίων Κοπανάρης, *Η δημόσια υγεία εν Ελλάδι*, Αθήνα 1933.
- Μαρία Κορασίδου, *Οι άθλιοι των Αθηνών και οι θεραπευτές τους, Φτώχεια και φιλανθρωπία στην ελληνική πρωτεύουσα τον 19ο αιώνα*, Αθήνα 1995.
- —, «Επαιτεία και εξαθλίωση», *Οι «περιθωριακοί»*, *Ε-Ιστορικά τεύχ.* 265, εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 16/12/2004, σσ. 36 - 41.
- Γιάννης Κορδάτος, *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας*, τόμ. Γ', Αθήνα 1957.
- Δημοσθένης Κορέσης, «Το έγκλημα της Κακαβιάς», *Αστυνομικά Χρονικά*, τεύχ. 142, Αθήνα, 15/4/1959, σσ. 6.897 - 6900.
- Ι. Γ. Κορωνάκης, *Η Πολιτεία της 4ης Αυγούστου, Φως εις μίαν πλαστογραφημένην περίοδον της ιστορίας μας*, Αθήναι 1950.
- Νίκος Γ. Κοταρίδης, *Παραδοσιακή Επανάσταση και Εικοσιένα*, Αθήνα, 1993.
- —, «Ο κλέφτης φυλακή», *Όψεις του Λαϊκού Πολιτισμού, Μνήμη Στάθη Δαμιανάκου* (επιμ. Χρ. Δερμετζόπουλος - Β. Νιτσιάκος), Αθήνα 2007, σσ. 47 - 65.
- Αλέξανδρος Γ. Λαζάνης, *Αναδρομές, ήτοι Κατσανικές ιστορίες*, Ιωάννινα 1978.
- Αφροδίτη Κουκουτσάκη, «Εγκληματικό Στερεότυπο και ΜΜΕ, ιδεολογίες του εγκλήματος και το θέμα της κοινωνικής συναίνεσης», *Εγκληματίες και Θύματα στο Κατώφλι του 21ού αιώνα (αφιέρωμα στη μνήμη Ηλία Δασκαλάκη)*, Αθήνα 2000, σσ. 447 - 448.
- —, (εισαγ.), *Εικόνες Φυλακής*, Αθήνα 2006, σσ. 13 - 36.
- Ν. Κουμάρος, «Το βαθύτερον νόημα της μεταβολής της 4ης Αυγούστου», *Το Νέον Κράτος* 4¹ (1940), σσ. 638 - 641.
- Ρούσσος Κούνδουρος, *Η ασφάλεια του καθεστώτος. Πολιτικοί κρατούμενοι, εκτοπίσεις και τάξεις στην Ελλάδα 1967 - 1974*, Αθήνα 1978.
- Νέστωρ Ε. Κουράκης, *Εγκληματολογικοί Ορίζοντες, Β' Ειδικά Εγκληματολογικά Θέματα*, Αθήνα - Κομοτηνή 1991.
- —, *Ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*, Αθήνα - Κομοτηνή 1997.
- —, *Τα οικονομικά εγκλήματα, μέρος πρώτο: Βασικά ζητήματα της οικονομικής εγκληματικότητας και του οικονομικού ποινικού δικαίου*, Αθήνα - Κομοτηνή 1998.
- — (επιμ.), «Προλεγόμενα» στο *Έμφυλη εγκληματικότητα, ποινική και εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου*, Αθήνα - Κομοτηνή 2006, σσ. 15 - 30.
- Ελένη Κουρμαντζή, *Γιωσέφ Ελιγιά, πρωτοπόρος διανοούμενος των Ιωαννίνων στη δεκαετία του '20*, Ιωάννινα, χ.χ..
- —, «Γιωσέφ Ελιγιά, πρωτοπόρος διανοούμενος των Ιωαννίνων στη δεκαετία του '20», *Ιρις - περιοδικό του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, τεύχ. 13, Ιωάννινα Μάιος - Αύγουστος 2001, σσ. 10 - 11.
- —, *Γιωσέφ Ελιγιά, Αλλιανιστής και Πρωτοπόρος*, Ιωάννινα 2001.
- Γ. Κουρμαντζής, *Από τη βυζαντινή στην οθωμανική πόλη*, Ιωάννινα 1985.
- Δημοσθένης Κούρτοβικ, «Η αρπαγή της νύφης και η αιχμαλωσία της συγγραφέως», εφημ. *Τα Νέα* της 10/06/2006, Αρ. 18559.
- Δ. Κούσης, «Κράτος και πολιτισμός», *Το Νέον Κράτος* 2 (1938), σσ. 412 - 418.

- Κωνσταντίνος Κουτουρίσης, *Ζωοκλοπή - Ζωοκτονία, Σύνοψις Νομολογίας 1935 - 1952*, Αθήναι 1955.
- Α. Κουτσομάρης, *Η γυναίκα, θύμα σωματεμπορίας: Οι ευθύνες του κράτους και της κοινωνίας*, Αθήνα 1963.
- Γιούλα Κουτσοπανάγου, «Η Εθνική Οργάνωση Νεολαίας», *Επτά Ημέρες, «1930 - 1940»*, Αθήνα 7-11-1999, σ. 17.
- Γεώργιος Κοφίνας, «Περί της οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής της κυβερνήσεως 4ης Αυγούστου», *Το Νέον Κράτος* 3¹ (1939), σσ. 49 - 61.
- Παρασκευή Κοψιδά - Βρεττού, *Το έγκλημα και οι κοινωνικοί του προσδιορισμοί, Λευκάδα 1900 - 1940*, Αθήνα 1998.
- Αλεξάνδρα Κραντονέλλη, *Ιστορία της πειρατείας. Στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας 1538 - 1699*, τόμ. Β', Αθήνα 1991.
- Βασίλης Κραψίτης, *Η ιστορία της Παραμυθιάς*, Αθήνα 1985.
- ———, *Η ιστορική αλήθεια για τους Μουσουλμάνους Τσάμηδες*, Αθήνα 1992.
- Βασίλης Κρεμμυδάς, *Εισαγωγή στην ιστορία της Νεοελληνικής Κοινωνίας (1700 - 1821)*, Αθήνα 1976.
- Ηλίας Κρίμπας, *Καθήκοντα και ιδανικά της νεολαίας*, Αθήνα 1940.
- Άγγελος Ι. Κωνσταντινίδης, «Σκέψεις και παρατηρήσεις στο έγκλημα της πλαστογραφίας», *Μνήμη Ν. Χωραφά, Η. Γάφου, Κ. Γαρδίκια*, τόμ. Ι, Αθήνα, 1986.
- Κωστής Κωνσταντινίδης, *Η ληστεία και η πειρατεία στη Σκύρο, Σκιάθο και Σκόπελο κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821 μέχρι και της Αντιβασιλείας του Όθωνα*, τόμ. 1, Αθήνα 1988.
- Μαίρη Κωστή, *Προικοσύμφωνα εν τω κώδικι της Ι. Μ. Ιωαννίνων 1885 - 1914*, Ιωάννινα 2005.
- Κωνσταντίνος Ν. Κωστής, *Ερμηνεία του εν Ελλάδι ισχύοντος ποινικού νόμου*, τόμος Β', εν Αθήναις 1928.
- Κώστας Κωστής, *Αγροτική οικονομία και Γεωργική Τράπεζα, Όψεις της ελληνικής οικονομίας στο Μεσοπόλεμο (1919 - 1928)*, Αθήνα 1987.
- ———, «Η ελληνική οικονομία στα χρόνια της κρίσης, 1929 - 1932», *Ελευθέριος Βενιζέλος, κοινωνία - οικονομία - πολιτική στην εποχή του* (επιμ. Θ. Βερέμης - Γ. Γουλμής), Αθήνα 1989, σσ.191 - 226.
- ———, «Αγροτική μεταρρύθμιση και οικονομική ανάπτυξη στην Ελλάδα, 1917 - 1940», *Βενιζελισμός και Αστικός εκσυγχρονισμός* (επιμ. Γιώργος Μαυρογορδάτος - Χρήστος Χατζηιωσήφ), Ηράκλειο 1992, σσ. 156 - 157
- ———, *Στον καιρό της πανώλης. Εικόνες από τις κοινωνίες της ελληνικής χερσονήσου, 14ος - 19ος αιώνας*, Ηράκλειο 1995.
- Αργύρ. Κωτούλας, «Αι σωφρονιστικά προσπάθειαι εν Ελλάδι κατά την εννεηκονταετίαν 1836 - 1926», *Δικαιοσύνη*, τεύχ. 14 - 15, τόμ. Δ', Αθήναι Οκτώβριος 1926, σσ. 330 - 347.
- ———, «Αι σωφρονιστικά προσπάθειαι εν Ελλάδι (παραλήψεις και προσθήκαι εις το τεύχ. 14 - 15)», *Δικαιοσύνη*, τεύχ. 18 - 19, τόμ. Δ', Αθήναι Δεκέμβριος 1926, σ. 442.
- Χριστόφορος Λάζαρης, «Τα ηπειρωτικά ενθυμήματά μου», *Ηπειρωτική Εταιρεία, Δελτίον Πνευματικής Ενημερώσεως*, τεύχ. 78, Αθήνα 1983, σσ. 74 - 83.
- ———, «Δικαστικά ενθυμήσεις από την Ήπειρο. Ο δολοφονημένος τσέλιγκας, εγωιστικό πείσμα, μυθομανία αυτοπροβολής και πλάνη επιπολαιότητας που βοηθούν τη διαφυγή του δολοφόνου και την

- ταλαιπωρίαν αθώων», *Ηπειρωτική Εταιρεία, Δελτίον Πνευματικής Ενημερώσεως*, τεύχ. 161, Φεβρουάριος 1990, σσ. 72 - 79 και τεύχ. 162, Μάρτιος 1990, σσ. 115 - 118, 155.
- Κώστας Π. Λαζαρίδης, *Μπάγια (Κήποι), Η πρωτεύουσα του Ζαγορίου, Σύνομη ιστορικο-λαογραφική μελέτη*, Γιάννινα 1975.
 - Γρηγόρης Λάζος, *Πορνεία και διεθνική σωματεμπορία στη σύγχρονη Ελλάδα, 1. Η εκδιδόμενη*, Αθήνα 2002.
 - Ιωάννης Λαμπρίδης, *Ζαγοριακά ος προσετέθησαν και τινά περί Ηπείρου*, Αθήνα, εκ του τυπογραφείου της Αυγής, 1870.
 - ———, *Ηπειρωτικά Μελετήματα*, τόμ., 5, Αθήνα 1888.
 - ———, *Ηπειρωτικά Αγαθοεργήματα και άλλα δημοσιεύματα*, τόμ. Α΄, Ιωάννινα 1971.
 - ———, *Β΄ Ηπειρωτικά Μελετήματα* (φωτοτ. ανατύπωση), Ιωάννινα 1971.
 - ———, *Παγωνιακά*, (ανατύπωση), Ιωάννινα 1994.
 - Δήμητρα Λαμπροπούλου, *Γράφοντας από τη φυλακή, Όψεις της υποκειμενικότητας των πολιτικών κρατουμένων 1947 - 1960*, Αθήνα 1999.
 - Έφη Λαμπροπούλου, *Εσωτερική Ασφάλεια και Κοινωνία του ελέγχου*, Αθήνα 2001.
 - Έφη Λαμπροπούλου, Αλέξανδρος Αρφαράς, «Τύπος και εγκληματικότητα», *Εγκληματίες και Θύματα στο Κατώφλι του 21ου αιώνα* (αφιέρωμα στη μνήμη Ηλία Δασκαλάκη), Αθήνα 2000, σσ. 431 - 444.
 - Χ. Ν. Λάνδρος, *Η μετεπαναστατική Σάμος σε υποτέλεια, το πρώτο πρωτόκολλο αλληλογραφίας της Ηγεμονίας 1834 - 1835*, Σάμος 2001.
 - Λ. Λεοντίδου, *Πόλεις της σιωπής. Εργατικός εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά, 1909 - 1940*, Αθήνα 1989.
 - Αντώνης Λιάκος, «"Από κράτος φύλαξεις κράτος πρόνοια"; Οι παράμετροι της εργατικής πολιτικής στο Μεσοπόλεμο», *Συμπόσιο για τον Ελευθέριο Βενιζέλο*, Αθήνα 1988, σσ. 169 - 185.
 - ———, *Εργασία και πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου, Το διεθνές γραφείο Εργασίας και η ανάδυση των κοινωνικών θεσμών*, Αθήνα 1993.
 - Ευτυχία Δ. Λιάτα, *Η Κέρκυρα και η Ζάκυνθος στον κυκλώνα του αντισημιτισμού. Η «συκοφαντία για το αίμα» του 1891*, Αθήνα 2006.
 - Σπύρος Λιναρδάτος, *Πως φτάσαμε στην 4η Αυγούστου*, Αθήνα 1978.
 - ———, *4η Αυγούστου*, Αθήνα 1988.
 - Τσεζάρε Λομπρόζο, *Ο εγκληματίας άνθρωπος* (εισαγ. Γιάννης Πανούσης), Αθήνα 2002.
 - Δημ. Λουκόπουλος, *Ποιμενικά της Ρούμελης*, Αθήνα 1930.
 - Χρήστος Λούκος, «Μικρές και μεγάλες πόλεις», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα, ο Μεσοπόλεμος 1922 - 1940*, (επιμ. Χρήστος Χατζηιωσήφ), τόμ. Β΄, μέρος 1ο, Αθήνα 2002, σσ. 133 - 155.
 - Κωνσταντίνος Λούλος, «Διαρθρωτικές τομές και συνέχειες σε βασικούς μηχανισμούς εξουσίας διά μέσου των "εκκαθαρίσεων", 1936 - 1946, *Η Ελλάδα '36 - '40. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες* (επιμ. Χάγκεν Φλάισερ), Αθήνα 2003, σσ. 291 - 307.
 - Χρ. Λυριντζής, «Θεωρητικές προσεγγίσεις στα ΜΜΕ», *Κοινωνία, εξουσία και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*, Αθήνα 1988, σσ. 15 - 48.
 - Γεώργιος - Αλέξανδρος Μαγκάκης, *Τα εγκλήματα περί την γενετήσιον και την οικογενειακήν ζωήν*, Αθήνα, χ.χ..

- Βάσος Μαθιόπουλος, *Ο Δεκέμβριος του 1944. Σουηδικά, Ελβετικά και Συμμαχικά διπλωματικά ντοκουμέντα*, Αθήνα 1944.
- Ευριπίδης Π. Μακρής, *Οι ληστές και τα τραγούδια τους στη Δυτική και Κεντρική Ελλάδα (1827 - 1930)*, Ιωάννινα 2007.
- Νικόλαος Μακρίδης, *Αι υπηρεσίες υγιεινής εν Ελλάδι*, Αθήνα 1934.
- Μ. Μαλαίνος, *4η Αυγούστου. Πως και διατί επεβλήθη η δικτατορία του Ι. Μεταξά*, Αθήνα 1966.
- Αλέξ. Χ. Μαμμόπουλος, *Ήπειρος, λαογραφικά - ηθογραφικά - εθνογραφικά*, τόμος Α', Αθήνα 1961.
- Αριστόβουλος Ι. Μάνεσης, *Ελληνική Συνταγματική Ιστορία*, Θεσσαλονίκη 1980.
- Κ. Μανιαδάκης, «Από της αναρχίας εις την τάξιν. Πως ησφαλίσθη η γαλήνη του έθνους», *Το Νέον Κράτος* 3 (1939) τεύχ. 2, σσ. 507 - 513.
- Γεώργιος Μάνος, *Αετόπετρα (Κοσσόλιανη) Ιωαννίνων*, Ιωάννινα 2006.
- Ελευθερία Μαντά, *Οι Μουσουλμάνοι Τσάμηδες της Ηπείρου (1923 - 2000)*, Θεσσαλονίκη 2004.
- Α. Μάντζαρης, *Τα καπνά μας*, Αθήνα 1929.
- Γεώργ. Μαντζούφος, «Η πολιτική κατάσταση εν Ελλάδι προ και μετά την 4ην Αυγούστου», *Το Νέον Κράτος* 1 (1937), σσ. 113 - 120.
- Βασίλης Κ. Μάργαρης, *Συγγραφείς και Λογοτέχνες των Ιωαννίνων*, Γιάννινα 1991.
- Γιώργος Μαργαρίτης, «Από τον Μεταξά στον Εμφύλιο - Τα σύμβολα της πατρίδας», *Η Ελλάδα '36 - '40. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες* (επιμ. Χάγκεν Φλάισερ), Αθήνα 2003, σσ. 121 - 129.
- ———, *Ανεπιθύμητοι συμπατριώτες, Στοιχεία για την καταστροφή των μειονοτήτων της Ελλάδας*, Αθήνα 2005.
- Λάμπρος Χ. Μαργαρίτης, *Το Νομικό αντικείμενο της ψευδορκίας ως βάση για την επίλυση των ερμηνευτικών προβλημάτων του άρθρου 224 Π. Κ.*, Διατριβή επί Διδακτορία, Θεσσαλονίκη 1981.
- Σπυρίδων Β. Μαρκεζίνης, *Πολιτική ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος 1828 - 1964*, τόμ. 2, Αθήνα 1966.
- ———, *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. Α' (1936 - 1944), Αθήνα 1994.
- Σπύρος Μαρκέτος, *Πώς φίλησα τον Μουσσολίνι! Τα πρώτα βήματα του ελληνικού φασισμού*, τόμ. Ι, Αθήνα 2006.
- Ιωσήφ Μάτσας, «Η αρχαία ιερά συναγωγή των Ιωαννίνων», *Χρονικά*, τεύχ. 3, Νοέμβριος 1977, σσ. 3 - 5.
- Γιώργος Μαυρίκος, *Το εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα 1918 - 1948. Δύο γραμμές σε διαρκή αντιπαράθεση*, Αθήνα 2001.
- Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος, *Μελέτες και Κείμενα για την περίοδο 1909 - 1940*, Αθήνα - Κομοτηνή 1982.
- ———, «Οι εθνικές μειονότητες», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα. Ο Μεσοπόλεμος 1922 - 1940*, (επιμ. Χρήστος Χατζηιωσήφ), τόμ. Β', μέρος 2ο, Αθήνα 2003, σσ. 9 - 35.
- Ελένη Μαχαίρα, *Η Νεολαία της 4ης Αυγούστου. φωτογραφίες*, Αθήνα 1987.
- Λέων Ι. Μελάς, *Μία οικογένεια - μία ιστορία*, Αθήνα, 1967.
- ———, «Εμπειρίες ληστείας στην Ήπειρο στις αρχές του αιώνα», *Ηπειρωτική Εταιρεία, Δελτίο Πνευματικής Ενημέρωσεως*, τεύχ. 52, Αθήνα, Ιανουάριος 1981, σσ. 9 - 15.

- Μιχάλης Γ. Μερακλής, *Ελληνική λαογραφία - Κοινωνική συγκρότηση*, Αθήνα 1984.
- Ιωάννης Π. Μεταξάς, *Υποθήκαι του αρχηγού: προς την νεολαίαν*, Αθήνα 1939.
- —, *Τέσσαρα χρόνια διακυβερνήσεως Ι. Μεταξά 4 Αυγούστου 1936 - 4 Αυγούστου 1940*, τόμ. Α - Δ', Αθήνα 1940.
- —, *Λόγοι και σκέψεις 1936 - 1941*, τόμ. 1 (1936 - 1938), Αθήνα 1969.
- Σπύρος Α. Μεταξάς, *Ιωάννης Μεταξάς, 4 Αυγούστου 1936, 4 Αυγούστου 1937: Ο δρόμος του νέου κράτους*, Αθήνα 1937.
- Φωτεινή Α. Μηλιώνη, «Εγκληματολογία και φύλο, ειδικά θέματα», *Έμφυλη εγκληματικότητα, ποινική και εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου* (επιμ. Νέστωρ Ε. Κουράκης), Αθήνα - Κομοτηνή 2006, σσ. 379 - 533.
- Δημοσθένης Μιρασγέτζης, *Ο πρώτος Ποινικός Κώδιξ της νεωτέρας Ελλάδος (το «απάνθισμα των εγκληματικών» του 1823)*, Αθήνα 1940.
- Δημήτρης Μιχαλόπουλος, *Τσάμηδες*, Αθήνα 1993.
- Ζανίν Μοσού - Λαβό, «Οι γυναίκες και η σεξουαλικότητα, καινούργια δικαιώματα, καινούργιες εξουσίες», *Πρακτικά Συμποσίου Γυναίκες και Ιστορία*, (επιμ. Georges Duby, Michelle Perrot), Αθήνα 1995, σσ. 94 - 108.
- Νικόλαος Γ. Μοσχοβάκης, *Το εν Ελλάδι Δημόσιον Δίκαιον επί Τουρκοκρατίας*, (Διατριβή επί υφηγεσία), εν Αθήναις, 1882 (ανατ., Αθήνα, MCMLXXXVIII).
- Ανδρέας Μοσχονήσιος, *Το κάτοπτρον της εν Ελλάδι ληστείας*, εν Ερμουπόλει 1869.
- Γεώργιος Ν. Μοσχόπουλος, «Κοινωνικές προσεγγίσεις στον Ιόνιο χώρο: Η περίπτωση των νόθων και γενικότερα των εκθέτων της Κεφαλονιάς (1828 - 1864)», *Πρακτικά του Ε' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου*, τόμ. 2, Αργοστόλι 1989, σσ. 355 - 362.
- —, *Ιστορία του Νέου Ελληνικού κράτους, πολιτικές προσεγγίσεις*, τόμ. Α' (1832 - 1940), Αθήνα 1997.
- —, *Από την παλινόρθωση στη βασιλομεταξική δικτατορία 1935 - 1940, φως στα παρασκήνια*, Αθήνα 1999.
- —, *Νεοελληνική κοινωνία, όψεις υπανάπτυξης*, Αθήνα 1978.
- Νίκος Μουζέλης, *Οικονομία και κράτος την εποχή του Βενιζέλου, Μελετήματα γύρω από τον Βενιζέλο και την εποχή του*, Αθήνα 1980.
- Λουκία Μ. Μουσούρου, *Γυναίκα και απασχόληση, δέκα ζητήματα*, Αθήνα 1993.
- Κωνσταντίνα Μπάδα, «Βαθμοί αστικοποίησης του αγροτικού χώρου (Ήπειρος 1950 κ.ε.)», *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας, Ήπειρος, Κοινωνία - Οικονομία 15ος - 20ός αι.*, Γιάννινα 1987, σσ. 227 - 239.
- Αλεξάνδρα Μπακαλάκη - Ελένη Ελεγκίτου, *Η εκπαίδευση «εις τα του οίκου» και τα γυναικεία καθήκοντα*, Αθήνα 1987.
- Θεόδωρος Θ. Μπαλίδης, *Το έγκλημα της αυτοδικίας εις την περιφέρειαν του Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 1966.
- Αθανασία Μπάλτα, «Το Περιοδικό της ΕΟΝ η Νεολαία: Σκοποί και απήχηση», *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου: Ιστορικότητα της παιδικής ηλικίας και της νεότητας*, τ. Β', Αθήνα 1986, σσ. 631 - 639.
- —, «Η ΕΟΝ: προπαγάνδα και πολιτική διαφώτιση», *Ελλάδα 1936 - 1944 Δικτατορία - Κατοχή - Αντίσταση*, Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου

- Σύγχρονης Ιστορίας (επιμ. Χ. Φλάισερ - Ν. Σβορώνος), Αθήνα 1990, σσ. 70 - 76.
- ———, *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος (1946 - 1949) μέσα από τον γαλλικό τύπο*, Αθήνα, 1993.
 - ———, «Τόποι εξορίας στον Μεσοπόλεμο», *Επτά ημέρες, Τόποι Εξορίας*, εφημ. *Η Καθημερινή* Αθήνα, 16-11-2003, σσ. 4 - 8.
 - ———, «Διαστάσεις και όψεις του εθνικού και του αντεθνικού στην κομμουνιστική και αντικομμουνιστική προπαγάνδα της περιόδου 1936 - 1949 - η έννοια της εθνικής ενότητας», *Η Ελλάδα '36 - '40. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες* (επιμ. Χάγκεν Φλάισερ), Αθήνα 2003, σ. 129 - 137.
 - Κώστας Μπαρούτας, *Η Κραυγή των Ελλήνων, Πολιτικά συνθήματα, επευφημίες, συλλαλητήρια, εκλογικές συγκεντρώσεις, εκλογική ποίηση, 1821 - 1989*, Αθήνα 1992.
 - Ρίκα Μπενβενίστε, «Δίκαιο, δικαστικά αρχεία και κοινωνική ιστορία», *Μνήμων*, τόμ. 11 (1987), Αθήνα, σσ. 208 - 218.
 - ———, «Γαμήλιες στρατηγικές στο Μεσαίωνα: οι απαγωγές», *Τα Ιστορικά*, τόμ. 5, τεύχ. 8 (Ιούνιος 1988), Αθήνα, σσ. 103 - 114.
 - ———, *Η ποινική καταστολή της νεανικής εγκληματικότητας τον 19ο αιώνα (1833 - 1911)*, Αθήνα / Κομοτηνή 1994.
 - ———, (εισαγωγή), στο Bernard Pierron, *Εβραίοι και Χριστιανοί στη Νεότερη Ελλάδα*, Αθήνα 2004.
 - Γιάννης Μπενέκος, *Το κίνημα του 1935*, Αθήνα 1965.
 - Μπέρτ Μπέρτλς, *Εξόριστοι στο Αιγαίο, αφήγημα πολιτικού και ταξιδιωτικού ενδιαφέροντος*, (μτφ. Γιάννης Καστανάρας), Αθήνα 2002.
 - Απ. Μπότσος, «Εγκλημα βιαίας παρθενοφθορίας στο Φενεό επί Τουρκοκρατίας (1758)» - *Πρακτικά του Στ' Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών, Πελοποννησιακά* παράρτ. 24 (2001 - 02), σσ. 305 - 320.
 - Δημήτριος Π. Μπουζάνης, «Η Ελλάς του Μεσοπολέμου: Το βενιζελικό κίνημα της 1ης Μαρτίου 1935», *Ανακοινώσεις Ημερίδος (16 Μαρτίου 2006) για την Επέτειο του θανάτου του Ελευθερίου Βενιζέλου (Ίδρυμα Ιστορίας του Ελευθερίου Βενιζέλου)*, Αθήναι 2007, σσ. 149 - 171.
 - Βασίλειος Γ. Μπουρλιάσκος, *Εγκληματικότητα και κοινωνική μεταβολή στην Ελλάδα (1880 - 1935), Μελέτη Ιστορικής Εγκληματολογίας, Διδακτορική Διατριβή*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Αθήνα 2000.
 - Άγγελος Ν. Μπουρόπουλος, *Ο Νέος περί Τύπου Νόμος 5.060 μετά των αιτιολογικών εκθέσεων και ερμηνευτικών κατ' άρθρον σχολίων*, εν Αθήναις 1931.
 - Ρίκη Βαν Μπουσχότεν, «Κλεφταρματολοί, ληστές και κοινωνική ληστεία», *Μνήμων*, τόμ. 13 (1991), σσ. 9 - 24.
 - ———, *Ανάποδα χρόνια, συλλογική μνήμη και ιστορία στο Ζιάκα Γρεβενών (1900 - 1950)*, Αθήνα 1997.
 - Σπύρος Λ. Μπρέκης, «Το πρόβλημα της ληστείας στη μεθοριακή Φθιώτιδα (1832 - 1881)», *Παρουσία*, τόμ. ΣΤ', Σύλλογος Διδακτικού Προσωπικού Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, 1988.
 - Ιπποκράτης Ι. Μυλωνάς, *Η ελληνική νομοθεσία ουσιαστικού ποινικού δικαίου κατά το διάστημα 1936 - 1940*, Αθήνα - Κομοτηνή 1998.

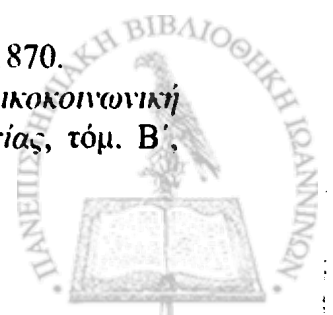
- Θεόδωρος Α. Νημάς, «Η ληστοκρατία στη Βορειοδυτική Θεσσαλία από την απελευθέρωσή της (1881) έως το 1930 περίπου», *Τρικαλινά*, τόμ. 20, Τρίκαλα, Φιλολογικός Ιστορικός Λογοτεχνικός Σύνδεσμος Τρικάλων, 2000.
- Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, «Ένα επεισόδιο μεταξύ Χριστιανών και Εβραίων», *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο*, Ιωάννινα 1979, σσ. 388 - 392.
- —, *Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου*, τόμ. Α' έως τόμ. ΣΤ', Ιωάννινα 1992 έως 1997.
- Ελευθερία Ι. Νικολαΐδου, «Η χρήση της ελληνικής γλώσσας στη δικαιοσύνη και στη διοίκηση του Βιλαετίου Ιωαννίνων (1889 - 1912)», *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο*, Ιωάννινα 1985, σσ. 63 - 92.
- —, «Η οργάνωση του κράτους στην απελευθερωμένη Ήπειρο (1913 - 1914)», *Δωδώνη*, τόμ. ΙΣΤ', τεύχ. 1, Ιωάννινα 1987, σσ. 497 - 610.
- Σήλια Νικολαΐδου, *Η κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου*, Αθήνα 1993.
- Θ. Νικολούδης, «Το Νέον Κράτος», *Το Νέον Κράτος*, 1 (1937), σσ. 1 - 5.
- —, (εισαγ.), *Το πρώτον έτος του Υφυπουργείου Τύπου και Τουρισμού, 1936 - 1937*, Αθήνα 1937.
- —, «Ιωάννης Μεταξάς», *Το Νέον Κράτος* (1941), σσ. 73 - 89.
- —, «Ο Ιωάννης Μεταξάς ως πνευματικός άνθρωπος», *Νέα Εστία ΚΘ'* (1941), σσ. 123 - 126.
- Βασίλης Νιτσιάκος, «Η ημι-νομαδική κτηνοτροφική κοινότητα στην Ήπειρο: σχέσεις παραγωγής και κοινωνική συγκρότηση», *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας, Ήπειρος, Κοινωνία - Οικονομία 15ος - 20ός αι.*, Γιάννινα 1987, σσ. 277 - 288.
- —, *Παραδοσιακές κοινωνικές δομές*, Αθήνα 1993.
- —, *Οι ορεινές κοινότητες της βόρειας Πίνδου. Στον απόηχο της μακράς διάρκειας*, Αθήνα 1995.
- —, «Η ιστορικότητα του τόπου. Χρήσεις και μεταμορφώσεις του φυσικού χώρου σε δύο ορεινές κοινότητες της Βαλκανικής: συγκριτική προσέγγιση», *Ο ορεινός χώρος της Βαλκανικής, Συγκρότηση και Μετασχηματισμοί* (επιμ. Β. Νιτσιάκος - Χ. Κασίμης), Αθήνα 2000, σσ. 201 - 216.
- Μιχαήλ Νοταράς, *Η αγροτική αποκατάσταση των προσφύγων*, Αθήνα 1934.
- Παναγιώτης Νούτσος, «Ιδεολογικές συνιστώσες του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου», *Τα Ιστορικά*, τόμ. Γ' τεύχ. 5 (Ιούνιος 1986), σσ. 139 - 150.
- —, «Συνιστώσες της ιδεολογίας του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου», *Ελλάδα 1936 - 1944 Δικτατορία - Κατοχή - Αντίσταση*, Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου Σύγχρονης Ιστορίας (επιμ. Χ. Φλάισερ - Ν. Σβορώνος), Αθήνα 1990, σσ. 59 - 69.
- —, *Γιωσέφ Ελιγιά, τα ανοικτά προβλήματα της έρευνας*, Ιωάννινα, 2002.
- Χαράλαμπος Νούτσος, *Προγράμματα μέσης εκπαίδευσης και κοινωνικός έλεγχος (1931 - 1973)*, Αθήνα 1979.
- Ευαγγελή Αρ. Ντάτση, *Τα Ισνάφια μας τα βασιλεμένα, τα Γιάννινα των μαστόρων και των καλφάδων*, Αθήνα 2006.
- Σπύρος Ξένος (επιμ.), *Εγκληματικότητα στο Δήμο Ζακυνθίων*, Αθήνα - Κομοτηνή 2005.
- *Ο κομμουνισμός στην Ελλάδα*, Αθήνα 1937.
- Φοίβος Οικονομίδης, «ΕΟΝ: Μία ιδιότυπη φασιστική οργάνωση», *Ιστορικά, «Ιωάννης Μεταξάς»*, τεύχ. 94, Αθήνα 2 Αυγούστου 2001, σσ. 32 - 35.

- Νικόλαος Οικονόμου, «Η περίοδος από το Σεπτέμβριο του 1926 ως το Φεβρουάριο του 1935», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Νεώτερος Ελληνισμός από 1913 ως 1941*, τόμ. ΙΕ', Αθήνα 2000, σσ. 304 - 326.
- Ιοκάστη Ε. Παναγιωτίδου, *Υγεία και περίθαλψη στην Ήπειρο τον 19ο αιώνα (1788 - 1913)*, Ιωάννινα 1994.
- Βασίλης Παναγιωτόπουλος, «Η βιομηχανική επανάσταση και η Ελλάδα», *Εκσυγχρονισμός και βιομηχανική επανάσταση στα Βαλκάνια τον 19ο αιώνα*, Αθήνα 1980, σσ. 216 - 235.
- ———, «Αγροτική έξοδος και σχηματισμός της εργατικής δύναμης», *Νεοελληνική Πόλη, οθωμανικές κληρονομίες και Ελληνικό κράτος*, τόμ. Β', Αθήνα 1985, σσ. 521 - 531.
- Αγγελική Πανοπούλου - Κώστας Τσικνάκης, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος (1936 - 1941), Καταγραφή*, Αθήνα 1992.
- Νίκος Ι. Πάνος, *Ρεντζαίοι, οι Βασιλείς της Ηπείρου*, Φιλippiάδα 2006.
- Γιάννης Απ. Πανούσης, «Το έγκλημα στερεότυπο: κοινωνικό δηλητήριο δια του τύπου διοχετευόμενο» *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τεύχ. 74 - 75, Αθήνα, 1989, σ. 72 - 104.
- ———, *Η σωφρονιστική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα: από τον κυνισμό της εργασίας στην ουτοπία της αγωγής*, Αθήνα - Κομοτηνή 1989.
- ———, *Το έγκλημα του φτωχού και η φτώχεια ως έγκλημα*, *Εγκληματολογικά 21*, Αθήνα - Κομοτηνή 2002.
- Κ. Γ. Πανταζής, *Συμβολή εις την ιστορίαν της Μικρασιατικής εκστρατείας (1912 - 1922)*, Αθήνα 1969.
- Αντώνης Μ. Παντελής - Στέφανος Ι. Κουτσομπίνας - Τριαντάφυλλος Α. Γεροζήσης, *Κείμενα Συνταγματικής Ιστορίας*, τόμ. Β' (19124 - 1974), Αθήνα - Κομοτηνή 1993.
- Μάρω Παντελίδου-Μαλούτα, «Γυναίκες και πολιτική / Γυναίκες και Πολιτική Επιστήμη», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 65 (1987), Αθήνα, σσ. 3 - 22.
- ———, *Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου, μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή*, Αθήνα 2006.
- Γεώργιος Παπαγεωργίου, «Συμβολή στην ιστορία της Πάργας κατά τον 18ο αιώνα», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, τόμ. 22, Ιωάννινα 1980, σσ. 95 - 132.
- ———, *Οι συντεχνίες στα Γιάννενα κατά τον 19ο και τις αρχές του 20ού αιώνα*, Ιωάννινα, 1988.
- ———, *Οικονομικοί και κοινωνικοί μηχανισμοί στον ορεινό χώρο - Ζαγόρι (μέσα 18ου - αρχές 20ου αι.)*, Ιωάννινα 1995.
- Στέφανος Παπαγεωργίου, *Η στρατιωτική πολιτική του Καποδίστρια. Δομή, οργάνωση και λειτουργία του στρατού ξηράς της καποδιστριακής περιόδου*, Αθήνα 1983.
- Δημήτρης Παπαγιαννόπουλος, *Δίκورφο Ζαγορίου. Η Τζοντίλα των προγόνων μας*, Βιβλίο Α' «Περιγραφή - Ιστορία», Αθήνα 1994.
- Πέτρος Παπαδάτος, *Η επιθετικότητα, η βία και η καταστροφικότητα στην κοινωνική διαβίωση*, Αθήνα - Κομοτηνή 1980.
- Δέσποινα Παπαδημητρίου, «Ο τύπος και ο διχασμός 1914 - 1915», *Ελευθέριος Βενιζέλος, Κοινωνία - Οικονομία - Πολιτική στην εποχή του* (επιμ. Θ. Βερέμης - Γ. Γουλιμής), Αθήνα 1989, σσ. 387 - 438.
- Αλέξανδρος Β. Παπαδόπουλος, *Απομνημονεύματα. Μεγαλεία και θρήνοι, δόξες και αθλιότητες ενός Αγώνος*, Ιωάννινα 1976.

- Μιχαήλ Γ. Παπαζήσης, *Το έγκλημα της μοιχείας εις την περιφέρειαν του Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 1966.
- Παναγιώτης Παπαϊωάννου, *Εγκλήματα ζηλοτυπίας, Εγκληματολογική θεώρηση και Νομολογία*, Αθήνα 2001.
- Ι. Π. Παπακυριακόπουλος, *Η διαπαρθένευσις κατά το ελληνικόν ιδία Δίκαιον (Ποινικόν και Αστικόν)*, τεύχ. Α' (Δίκαιον του παρελθόντος και ισχύον ποινικόν Δίκαιον), Αθήναι 1943.
- Μαρίτα Παπαρούση, «Μοντέλα ζωής και πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς στην ηθογραφία του 19ου αιώνα», *Εθνολογία*, τόμ. 5 (1996 - 1997), σ. 69 - 101.
- Λήδα Παπαστεφανάκη, «*Άνδρες, γυναίκες, παιδιά και παιδίσκαι...*» *Εργασία και τεχνολογία στην ελληνική κλωστοϋφαντουργία. Η βιομηχανία Ρετινά στον Πειραιά (1872 - 1940)*, Διδακτορική Διατριβή, τόμ. Β', Αθήνα 2002.
- ———, «Δημόσια υγεία, φυματίωση και επαγγελματική παθολογία στις ελληνικές πόλεις στις αρχές του 20ού αιώνα: η αντιφατική διαδικασία του αστικού εκσυγχρονισμού», *Πρακτικά Συνεδρίου: Ελευθέριος Βενιζέλος και Ελληνική πόλη, Πολεοδομικές πολιτικές και κοινωνικοπολιτικές ανακατατάξεις (Χανιά, 24 - 27 Οκτωβρίου 2002)*, Αθήνα 2005, σσ. 156 - 170.
- ———, (βιβλιοκρισία), «Θωμάς Δρίκος, *Η πορνεία στην Ερμούπολη το 19ο αιώνα (1820 - 1900)*», *Μνήμων* τόμ. 27 (2005), σσ. 318 - 324.
- Ευθύμιος Παπαταξιάρχης, «Ο κόσμος του καφενείου», *Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα, ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*, (επιμ. Ευθύμιος Παπαταξιάρχης, Θεόδωρος Παραδέλλης), Αθήνα, σσ. 209 - 250.
- Ιωάννης Σ. Παπαφλωράτος, «Η υπόθεση Tellini - Κέρκυρας», *Επτά ημέρες, Ο Μουσολίνι και η Ελλάδα*, Αθήνα 26 Οκτωβρίου 2003, σσ. 7 - 9.
- Βασίλης Ι. Παπαχρήστος, *Λαθρεμπορία και Τελωνειακές παραβάσεις (θεωρία - Νομολογία)*, Αθήνα 1989.
- Στέφανος Δ. Παππάς, «Τα "Δερβένια" και οι "Δερβεντζήδες"», *Ηπειρωτικά Γράμματα*, τεύχ. 7 - περίοδ. Β' (Φεβρουάριος 2005), Ιωάννινα, σσ. 175 - 200.
- Αδ. Πεπελάσης - Π. Κ. Παναγιωτόπουλος, *Η πλεονάζουσα εργατική δύναμις εις την ελληνικήν γεωργίαν 1935 - 1960*, Αθήνα 1963.
- Α. Πεταλάς, *Μελέτη περί μεταρρυθμίσεως των φυλακών του ελληνικού κράτους*, Αθήνα 1906.
- Σωκράτης Δ. Πετμεζάς, «Αγροτική οικονομία», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Ο Μεσοπόλεμος 1922 - 1940* (επιμ. Χρήστος Χατζηιωσήφ), τόμ. Β', μέρος 1ο, Αθήνα 2002, σσ. 189 - 249.
- ———, «Αγροτική οικονομία», *Η ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας κατά τον 19ο αιώνα (1830 - 1914)* (επιμ. Κώστας Κωστής - Σωκράτης Πετμεζάς), Αθήνα 2006, σσ. 103 - 152.
- Δημήτριος Α. Πετρακάκος, *Κοινοβουλευτική ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. 7, Βουλαί Αναθεωρητικά (1910 - 1912), Αθήναι 1944.
- Μαρίνα Πετράκη, «Αντίδραση και διώξεις αντιπάλων», *Επτά Ημέρες, «1930 - 1940»*, Αθήνα 7-11-1999, σσ. 14 - 16.
- ———, *Ο μύθος του Μεταξά, Δικτατορία και προπαγάνδα στην Ελλάδα*, Αθήνα 2006.
- Παύλος Πετρίδης, *Ελληνική πολιτική και κοινωνική ιστορία 1821 - 1940*, Θεσσαλονίκη 1986.
- ———, *ΕΟΝ, η Φασιστική Νεολαία Μεταξά*, Θεσσαλονίκη 2000.

- Φ. Μ. Πέτσας - Γ. Α. Σαραλής, *Αρίστη και Δυτικό Ζαγόρι*, Αθήνα 1982.
- Πέτρος Πιζάνιας, *Οι φτωχοί των πόλεων, η τεχνογνωσία της επιβίωσης στην Ελλάδα το μεσοπόλεμο*, Αθήνα 1993.
- Γιώργης Πικρός, *Το χρονικό της Μακρονήσου*, Αθήνα 1974.
- Πέτρος Πικρός, *Καλπάκι - Φυλακές - Ξερονήσια*, Αθήνα 1978.
- Γεώργιος Σ. Πλουμίδης, «Ο Ελληνισμός της Ηπείρου στις παραμονές της απελευθέρωσής του (1905 περ. - 1912)», *Δωδώνη*, τόμ. ΣΤ', Ιωάννινα 1977, σσ. 355 - 375.
- ———, «Πειρατές και ναυάγια στα Κύθηρα (1603-1608)», *Δωδώνη: Ιστορία και Αρχαιολογία*, τόμ. ΚΣΤ' (1997), σσ. 165 - 175.
- ———, «Περιστατικά πειρατικής λείας (τέλη 16ου αι.)», *Δωδώνη: Ιστορία και Αρχαιολογία*, τόμ. ΚΘ' (2000), σσ. 31 - 43.
- Γεώργιος Πλουμίδης - Νικόλαος Αναστασόπουλος, «Ληστρικές συμπεριφορές στις αρχές του 20ού αιώνα: Το παράδειγμα του Νομού Ιωαννίνων», *Ο ελληνικός κόσμος ανάμεσα στην εποχή του Διαφωτισμού και στον εικοστό αιώνα, Πρακτικά του Γ' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών (ΕΕΝΣ)*, τόμ. Β', Αθήνα 2007, σσ. 111 - 121.
- Σπυρίδων Γ. Πλουμίδης, *Η Ελληνοβουλγαρική κρίση του 1924 - 25, ο πόλεμος της ζωοκλοπής*, Αθήνα 2006.
- Αλέξης Πολίτης, «Η μορφή του Καπετάν Μπασδέκη», *Μνήμων*, τόμ. 11 (1987), σσ. 1 - 31.
- Βάλτερ Πούχνερ, «Η εικόνα της φυλακής στην νεοελληνική δραματουργία. Ο έγκλειστος και η οπτική της κοσμοθεωρίας του», *Εικόνες Φυλακής*, (εισαγωγή - επιμέλεια Αφροδίτη Κουκουτσάκη), Αθήνα 2006, σσ. 111 - 134.
- Πρακτικά Επιστημονικής Συνάντησης, *Ιστορικό τοπίο και ιστορική μνήμη, το παράδειγμα της Μακρονήσου*, Αθήνα 2000.
- Αλκιβιάδης Προβατάς, *Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος 1821 - 1980*, Αθήνα 1980.
- Ε. Γ. Πρωτοψάλτης, «Το ημερολόγιον της αιχμαλωσίας του Φώτου Τζαβέλλα (1792 - 1793)», *Μνήμη Σουλίου*, τόμ. Α' 1973, σσ. 213 - 235.
- Ζακ Ρανσιέρ, «Σχετικά με την ιστορία των γυναικών στο 19ο αιώνα», *Πρακτικά Συμποσίου Γυναίκες και Ιστορία*, (επιμ. Georges Duby, Michelle Perrot), Αθήνα 1995, σσ. 52 - 67.
- Μιχάλης Ρηγίνος, «Ενεργός πληθυσμός και διάρθρωση των οικονομικών δομών, 1909 - 1936», *Τα Ιστορικά*, τόμ. Α' τεύχ. 2 (1984), σσ. 371 - 388.
- ———, «Παραγωγικές δομές και ενεργός πληθυσμός στην ελληνική Βιομηχανία - Βιοτεχνία, 1909 - 1936», *Νεοελληνική Πόλη, οθωμανικές κληρονομίες και Ελληνικό κράτος*, τόμ. Β', Αθήνα 1985, σσ. 553 - 559.
- ———, *Παραγωγικές δομές και εργατικά ημερομίσθια στην Ελλάδα, 1909 - 1936, Βιομηχανία - Βιοτεχνία*, Αθήνα 1987.
- Άλκης Ρήγος, *Η Β' Ελληνική Δημοκρατία 1924 - 1935, Κοινωνικές διαστάσεις της πολιτικής σκηνής*, Αθήνα 1992.
- ———, *Τα κρίσιμα χρόνια 1922 - 1935*, τόμ. Α', Αθήνα, 1995.
- ———, *Τα κρίσιμα χρόνια 1935 - 1941*, τόμ. Β', Αθήνα 1995.
- Χρίστος Ριζόπουλος, *Αναμνήσεις από το Καλπάκι*, Πάτρα 1933.
- Αντ. Ρικάκης, *Σκέψεις περί καταδιώξεως της ληστείας*, Αθήνα 1870.
- Περικλής Ροδάκης, *Κλέφτες και Αρματολοί, η ιστορικοκοινωνική διαμόρφωση του ελλαδικού χώρου στα χρόνια της τουρκοκρατίας*, τόμ. Β', Αθήνα 1975.

- Χρήστος Ροζάκης (εισαγωγή), *Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα, μία συμβολή των κοινωνικών επιστημών* (επιμ. Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, Δημήτρης Χριστόπουλος), Αθήνα 1997, σσ. 15 - 22.
- Δημήτρης Ρόκος, «Η έγγεια διάρθρωση στην Ελλάδα, Αιτία, Προβλήματα, Προοπτικές», *Ο Αγροτικός κόσμος στον Μεσογειακό χώρο* (Πρακτικά ελληνογαλλικού Συνεδρίου), Αθήνα 1988, σσ. 585 - 591.
- Βάσω Ρόκου, *Η ορεινή πόλη της κτηνοτροφίας πόλη της υπαίθρου, Τρία ηπειρωτικά παραδείγματα: Μοσχόπολη, Μέτσοβο, Συρράκο, Ανάτυπο Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας Νεοελληνική πόλη*, Αθήνα, Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, 1985.
- —, *Ορεινές κοινωνίες κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας στα Βαλκάνια. Το Μέτσοβο της κτηνοτροφίας από τον 17ο έως τον 20ό αιώνα*, Θεσσαλονίκη 2007.
- Αλέξανδρος Σακελλαράκος, *Η τετάρτη Αυγούστου: Από την απαθλίωσιν εις την αναγέννησιν*, Αθήνα 1937.
- Αναστάσιος Π. Σακελλαρίου, *Το Ζαγόριον και αι κατ' αυτού ληστρικά επιδρομαί εν αις προστίθενται απομνημονεύματα περιπετειών τριμήνου αιχμαλωσίας*, Αθήναι, εκ του τυπογραφείου των Προγραμμάτων, 1888.
- Θεόδωρος Διον. Σακελλαρόπουλος, *Οικονομία, κοινωνία, κράτος στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου*, Αθήνα 1991.
- —, *Θεσμικός μετασχηματισμός και οικονομική ανάπτυξη. Κράτος και οικονομία στην Ελλάδα, 1830 - 1922*, Αθήνα 1991.
- Δ. Σαλαμάγκας, «Άγνωστοι Ηπειρώτες Αρματολοί», *Ηπειρωτική Εστία*, τόμ. 11 (1962), σσ. 404 - 412.
- Ζιζή Σαλίμπα, «Η πολυτέλεια του φτωχού: Η καθαριότητα της νέας εργάτριας στον πατερναλιστικό λόγο του 19ου αιώνα», *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου: Οι χρόνοι της ιστορίας. Για μια ιστορία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας*, Αθήνα 17-19 Απριλίου 1997, Αθήνα 1998, σσ. 89 - 97.
- —, «Υπηρέτρια στην πόλη. Η πρόσληψη υπηρέτριας αποτελεί σημείο διάκρισης της αστικής τάξης από την υπόλοιπη κοινωνία», *Επτά ημέρες, Γυναίκα και Εργασία*, εφημ. *Η Καθημερινή* 2/5/1999, σσ. 25 - 26.
- —, *Γυναίκες εργάτριες στην ελληνική βιομηχανία και στη βιοτεχνία (1870 - 1922)*, Αθήνα 2002.
- Θεόδωρος Σαμπατακάκης, «Δικτατορία Μεταξά», *Ιστορικά, «Ελλάδα: 1925 - 1936 - 1967. Οι δικτατορίες του 20ού αιώνα»*, τεύχ. 130, Αθήνα 18 Απριλίου 2002, σσ. 44 - 48.
- Βασιλεία Σαριδάκη, «Η ενδοοικογενειακή βία με επίκεντρο τη βία κατά της γυναίκας», *Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21ου αιώνα, Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλία Δασκαλάκη*, Αθήνα 2000, σσ. 207 - 216.
- Δημήτρης Σαρλής, *Η πολιτική του ΚΚΕ στον αγώνα κατά του μοναρχοφασισμού (1929 - 1936)*, Αθήνα 1975.
- Νίκος Γ. Σβορώνος, *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*, (μτφ. Αικατερίνη Ασδραχά), Αθήνα 1994.
- Όλγα Σελλά, «Οι αγώνες των γυναικών», *Η Ελλάδα τον 20ό αιώνα, 1920 - 1930*, Επτά Ημέρες 31-10-1999, σ. 30.
- Δημήτριος Γ. Σερεμέτης, *Η Δικαιοσύνη επί Καποδίστρια, Α' πρώτη περίοδος 1828 - 1829 (μετ' ανεκδότων εγγράφων)*, Θεσσαλονίκη 1959.

- Κυριάκος Σιμόπουλος, *Βασανιστήρια και εξουσία, από την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα, το Βυζάντιο και την τουρκοκρατία ως την εποχή μας*, Αθήνα 1987.
- Γεώργιος Α. Σιομπότης, *Οι Ρωμανιώτες Εβραίοι των Γιαννίνων*, Αθήνα 2005.
- Κωνσταντίνος Σιφναίος, *Πανδέκται Νόμων και Διαταγμάτων*, τόμ. Δ' (1929), Αθήναι 1929.
- ———, *Πανδέκται νέων Νόμων και Διαταγμάτων*, τόμ. ΣΤ' (1931), εν Αθήναις 1931.
- ———, *Γενικόν Ευρετήριον Πανδεκτών Νόμων ετών 1925 - 1933*, Αθήναι 1933.
- ———, *Πανδέκται νέων Νόμων και Διαταγμάτων*, τόμ. Θ' (1934), εν Αθήναις 1934.
- ———, *Πανδέκται Νέων Νόμων και Διαταγμάτων*, τόμος Ι (1935), εν Αθήναις 1935.
- ———, *Πανδέκται Νέων Νόμων και Διαταγμάτων*, τόμ. ΙΑ' (1936), εν Αθήναις 1936.
- ———, *Πανδέκται Νέων Νόμων και Διαταγμάτων*, τόμ. ΙΒ' (1937), εν Αθήναις 1937.
- ———, *Πανδέκται νέων Νόμων & Διαταγμάτων*, τόμ. ΙΔ' (1939), εν Αθήναις 1939.
- Κ. Χ. Σκενδέρης, «Από τα Οθωνικά χρόνια: το κεφάλι του ληστού», *Εγκυκλοπαιδικόν Ημερολόγιον Πελασγού*, Αθήναι 1932, σσ. 104 - 106.
- Διονύσιος Ν. Σκιώτης, «Από ληστής Πασάς, πρώτα βήματα στην άνοδο του Αλή Πασά των Γιαννίνων (1750 - 1784)», *Θησαυρίσματα*, τόμ. 6, Βενετία 1969, σσ. 257 - 290.
- Ε. Σκοπετέα, *Το «πρότυπο βασίλειο» και η Μεγάλη Ιδέα. Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα (1830 - 1880)*, Αθήνα 1988.
- Τζόουν Ούολακ Σκοτ, «Το φύλο: μια χρήσιμη κατηγορία της ιστορικής ανάλυσης», *Σιωπηρές ιστορίες, γυναίκες και φύλο στην ιστορική αφήγηση* (Εφη Αβδελά - Αγγέλικα Ψαρρά), Αθήνα 1997, σσ. 285 - 327.
- Ηλίας Σκουλίδας, *Οι σχέσεις Ελλήνων και Αλβανών κατά τον 19ο αιώνα: πολιτικές επιδιώξεις και θεωρήσεις (1875 - 1897)*, Διδακτορική Διατριβή, Ιωάννινα 2001.
- Καλλιόπη Δ. Σπινέλλη, «Ανήλικοι εγκληματίες ή νεαροί παραβάτες; Το πρόβλημα υπό το πρίσμα της θεωρίας της ετικέτας», *Ποινικά Χρονικά*, τεύχ. 12 Δεκέμβριος 1976, σσ. 785 - 800.
- ———, *Εγκληματολογία, Σύγχρονες και παλαιότερες Πανεπιστημιακές παραδόσεις*, Αθήνα - Κομοτηνή 1985.
- ———, *Ελληνικό Δίκαιο Ανηλίκων Δραστών και Θυμάτων - Ένας κλάδος υπό διαμόρφωση*, Αθήνα - Κομοτηνή 1992.
- Παναγιώτης Στάθης, *Κρατική επιβολή και Εσωτερική Ασφάλεια στην Ελλάδα του 19ου αιώνα (1833 - 1864)*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 1999.
- Χαράλαμπος Θ. Σταμάτης, *Ιστορία της Αστυνομίας Πόλεων 1921 - 1971*, Αθήναι 1971.
- Σπύρος Στούπης, *Πωγωνησιακά και Βησσανιώτικα*, τόμ. Α', Πάτρα 1962.
- ———, *Βήσσανη (ιστορικά - ονοματολογικά - λαογραφικά)*, Κέρκυρα 1972.

- Αθανασία Π. Συκιάτου, «Εμφυλη εγκληματικότητα, Μία απόπειρα κριτικής προσέγγισης», *Εμφυλη εγκληματικότητα, ποινική και εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου* (επιμ. Νέστωρ Ε. Κουράκης), Αθήνα - Κομοτηνή 2006, σσ. 81 - 377.
- Συλλογικό, *Η κοινωνική ληστεία στον ελλαδικό χώρο 1830 - 1940*, Ελευθεριακό Στέκι Πικροδάφνη, Μπραχάμι - Αθήνα 2006.
- Θανάσης Δ. Σφήκας, *Η Ελλάδα και ο Ισπανικός εμφύλιος πόλεμος, ιδεολογία, οικονομία, διπλωματία*, Αθήνα 2000.
- ———, «Από τις κυβερνήσεις “ανδρεικέλων στην αντι-ιμπεριαλιστική, μη επεμβατική ευπρέπεια” - Η ελληνική πολιτική της Βρετανίας, 1936 - 1949», *Η Ελλάδα '36 - '40. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες* (επιμ. Χάγκεν Φλάισερ), Αθήνα 2003, σσ. 73 - 86.
- ———, «“Ομιλούμεν Ελληνο-ισπανικά αυτές τας ημέρας” : Ιδεολογική χρήση του ισπανικού εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα, 1936 - 1949», *Δωδώνη Ιστορία και Αρχαιολογία*, τόμ. 32, Ιωάννινα 2003, σσ. 265 - 305.
- Σωτήρης Σωτηρόπουλος, *Τριάκοντα εξ ημερών αιχμαλωσία και συμβίωσις μετά ληστών*, Αθήναι 1866.
- Ν. Τάτσης, «Η θεωρία του χαρακτηρισμού: Ανθρωπιστικές προσεγγίσεις στην Κοινωνιολογία της αποκλίνουσας συμπεριφοράς», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 72 (1989), σσ. 44 - 74.
- Ειρήνη Ταχατάκη, «Η ζωοκλοπή και η ποιμενική ζωή στην Κρήτη στην αρχή του 20ου αιώνα», *Αμάθεια*, τόμ. ΙΕ' τεύχ. 58 - 59 (1984), σσ. 159 - 176.
- Ιωάννης Τερζάκης, «Περί προφυλάξεως από των αρχών του αριστερισμού», *Νέοι Δρόμοι*, αρ. φυλ. 14, Αθήναι Φεβρουάριος 1939, σσ. 17 - 22.
- Διονύσης Τζάκης, «Διαχείριση των συγκρούσεων στον αρματολισμό: Σχόλια με αφορμή ένα τραγούδι», *Δοκιμές*, τεύχ. 3 (Άνοιξη 1995), σσ. 157 - 163.
- ———, «Ένοπλοι στην ελληνοτουρκική μεθόριο στα μέσα του 19ου αιώνα. Τα όρια των αρματολικιών και τα σύνορα των κρατών», *Δοκιμές*, τεύχ. 4 (φθινόπωρο 1996).
- Βασίλης Ι. Τζανακάρης, *Τα παλικάρια τα καλά σύντροφοι τα σκοτώνουν*, Αθήνα 2002.
- Γρηγόρης Τζιοβάρας, *Τα Υπουργεία μας*, Αθήνα 1996.
- Δημήτρης Τζιόβας, *Κοινωνική συγκρότηση και ανθρωπογεωγραφία του Ζαγορίου*, Γιάννενα 1978.
- Πάνος Δημ. Τζιόβας, *Τα Δολιανά της Ηπείρου, Α. Ιστορικό*, Ιωάννινα 1995.
- ———, «Η κοινωνική πολιτική της πόλης και της επαρχίας Ιωαννίνων για τα έκθετα», *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο*, 1998, σσ. 439 - 450.
- ———, *Το Ζάλογγο Ιωαννίνων*, Ιωάννινα 2002.
- ———, *Οι Μελιγγοί Ιωαννίνων*, Ιωάννινα 2004.
- ———, *Εκκλησοχώρι (Τσαρκοβίστα) Ιωαννίνων*, Ιωάννινα 2004.
- ———, *Μαντείο, Αλποχώρι Ιωαννίνων*, Ιωάννινα 2005.
- ———, *Η Βερενίκη (Βερνίκο) Ιωαννίνων*, Ιωάννινα 2005.
- ———, «Βορειοηπειρωτικά Ανάλεκτα», *Ηπειρωτικά Γράμματα*, έτος Ε', τεύχ. 10, Οκτώβριος 2006, σσ. 281 - 298.
- ———, «Το Επισκοπικό Δικαστήριο Δωδώνης», *Ηπειρωτικά Γράμματα*, έτος Στ', τεύχ. 11, Φεβρουάριος 2007, σσ. 595 - 601.

- Σπύρος Τζόκας, *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και το εγχείρημα του αστικού εκσυγχρονισμού 1928 - 1932, η οικοδόμηση του αστικού κράτους*, Αθήνα, 2002.
- Μ. Τομαρά - Σιδέρη, «Η διαφοροποίηση του αστικού χώρου στο πεδίο των δημογραφικών συμπεριφορών», *Νεοελληνική Πόλη, οθωμανικές κληρονομίες και Ελληνικό κράτος*, τόμ. Β', Αθήνα 1985, σσ. 483 - 486.
- Νικολάι Τοντόροφ, *Η Βαλκανική πόλη 15ος - 19ος αιώνας*, τόμ. Β', Αθήνα 1986.
- Μενέλαος Α. Τουρτόγλου, «Στοιχεία ποινικού δικαίου και εγκληματολογίας εις τας παροιμίας και τα άσματα του ελληνικού λαού», *Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου*, τόμ. 5 (1950), σσ. 126 - 158.
- ———, «Αι φυλακαί επί Καποδίστρια», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου*, τόμ. 5 (1954), σσ. 150 - 164.
- ———, «Αι φυλακαί επί Καποδίστρια», *ΕΑΙΕΔ*, τεύχ. 5 (1954), σσ. 150 - 164.
- ———, *Παρθενοφθορία και εύρεσις θησαυρού. Βυζάντιον, Τουρκοκρατία, μετεπαναστατικοί χρόνοι μέχρι και του Καποδίστρια*, Αθήναι 1963.
- ———, «Περί της ποινικής δικαιοσύνης επί τουρκοκρατίας και μετ' αυτήν μέχρι και του Καποδιστρίου, βυζαντιναί τινές επιδράσεις επί το εφαρμοσθέν δίκαιον», *Μελετήματα Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου*, Αθήνα - Κομοτηνή 1984.
- Αγλαΐα Τρωιάνου - Λουλά, *Θρησκεία και εγκληματικότητα*, Αθήνα 1985.
- ———, *Έγκλημα και Μεταφυσική*, Αθήνα - Κομοτηνή 2004.
- Ν. Ρ. Τσακίρη, «Gradenigo εναντίον Calergi: Μοιχεία, διαπλοκή και δικαιοσύνη στη βενετοκρατούμενη Κρήτη (1561-1562)», *Θησαυρίσματα*, τόμ. 35 (2005), σσ. 185 - 212.
- Φωτεινή Τσαλικογλου, *Μυθολογίες βίας και καταστολής*, Αθήνα 1989.
- Άρης Τσαντηρόπουλος, *Η βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη*, Αθήνα 2004.
- Δ. Γ. Τσαούσης, *Μορφολογία της νεοελληνικής κοινωνίας*, Αθήναι 1971.
- ———, *Κοινωνική Δημογραφία*, Αθήνα 1986.
- Χρήστος Σ. Τσέτσης, *Ηπειρώτες πολιτικοί από το 1822 έως σήμερα*, Γιάννινα 2005.
- Άγγελος Α. Τσιγκρής, *Βιασμός, Το αθέατο έγκλημα*, Αθήνα - Κομοτηνή 1996.
- ———, *Εμπορία και Σεξουαλική εκμετάλλευση της γυναίκας. Τα αποτελέσματα μιας έρευνας*, Αθήνα - Κομοτηνή 1997.
- ———, «Χωρίς συναίνεση», *Εγκληματολογική και νομολογιακή προσέγγιση του βιασμού στην Ελλάδα*, Αθήνα - Κομοτηνή 1998.
- ———, *Σεξουαλική κακοποίηση του παιδιού, όψεις κοινωνικού ελέγχου*, Αθήνα - Κομοτηνή 1999.
- ———, *Το έγκλημα της ανθρωποκτονίας στην Ελλάδα*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2002.
- Στέφανος Τσιόδουλος, «Σημειώσεις για τους δημοσίους τόπους θανατικών εκτελέσεων στα Γιάννινα των χρόνων του Αλή Πασά», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, τόμ. 33 (1998 - 99), σσ. 97 - 102.
- Γ. Τσουγιόπουλος, *Το ελληνικό αστικό κέντρο*, Αθήνα 1984.
- Όθων Τσουνάκος, «Το νομικό - ιστορικό πλαίσιο του θεσμού της εκτόπισης», *Επτά Ημέρες, Τόποι Εξορίας*, εφημ. *Η Καθημερινή* 16/11/2003, σσ. 30 - 31.

- Χρήστος Τσουραμάνης, *Ανάλυση εγκλημάτων, εγκληματολογική προσέγγιση*, Αθήνα - Κομοτηνή 1990.
- ———, *Ο φόνος στην Ελλάδα, εγκληματολογική θεώρηση*, Αθήνα - Κομοτηνή 1998.
- Υφυπουργείον Τύπου και Τουρισμού, Διεύθυνσις Λαϊκής Διαφωτίσεως, *Τέσσερα χρόνια διακυβερνήσεως Ι. Μεταξά: 4 Αυγούστου 1936 - 4 Αυγούστου 1940*.
- Ροσέτος Φακιολάς, «Οικονομικές εξελίξεις και αγορά εργασίας στην περίοδο 1936 - 1940», *Ελλάδα 1936 - 1944 Δικτατορία - Κατοχή - Αντίσταση*, Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Συνεδρίου Σύγχρονης Ιστορίας (επιμ. Χ. Φλάισερ - Ν. Σβορώνος), Αθήνα 1990, σσ. 160 - 184.
- ———, «Οικονομικές εξελίξεις στις δεκαετίες '30 και '40», *Η Ελλάδα '36 - '40. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες* (επιμ. Χάγκεν Φλάισερ), Αθήνα 2003, σσ. 321 - 350.
- Γρηγόρης Φαράκος, «Η δικτατορία της 4ης Αυγούστου», *Ιστορικά, «Ιωάννης Μεταξάς»*, τεύχ. 94, Αθήνα 2 Αυγούστου 2001, σσ. 36 - 43.
- Ιάκωβος Φαρσεδάκης, *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*, Αθήνα 1989.
- ———, *Η εγκληματολογική σκέψη απ' την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, τ. Α΄, Αθήνα 1990.
- Βασίλης Φίλιας, «Μετανάστευση: αίτια και επιπτώσεις», *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχ. 20 (Μάρτιος - Απρίλιος 1966), Αθήνα, σσ. 194 - 210.
- ———, *Όψεις της διατήρησης και της μεταβολής του κοινωνικού συστήματος*, τόμ. Α΄, Αθήνα 1980.
- ———, «Η θέση της γυναίκας σήμερα: κοινωνικές συντεταγμένες», *Ο φάκελος της ισότητας*, Αθήνα 1982, σσ. 95 - 110.
- Αντώνης Φλούντζης, *1937 - 1943, Ακροναυπλία και ακροναυπλιώτες*, Αθήνα 1979.
- Έμμου Φρόνιμου, «Γυναίκα και Φυλακή: Όψεις της ελληνικής πραγματικότητας», *Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλίας Δασκαλάκη*, Αθήνα 1991, σσ. 367 - 373.
- Κωνσταντίνος Φρόντζος, «Ηπειρωτικά έθιμα», *Ηπειρωτική Εστία* τόμ. 4 1955 (35), σσ. 221 - 232, (36) σσ. 315 - 324, (38) σσ. 533 - 539.
- Θεόδωρος Φλογαίτης, *Λεξικόν Νομικής*, τόμ. Β΄, Θεσσαλονίκη 1898.
- Αντώνης Φλούτζης, *1937 - 1943, Ακροναυπλία και ακροναυπλιώτες*, Αθήνα 1979.
- Ευστράτιος Εμμ. Φωτάκης, *Η εγκληματούσα γυναίκα. Μελέτη ψυχολογική, κοινωνιολογική και εγκληματολογική*, Αθήνα 1932.
- Αθανάσιος Φωτόπουλος, «Συμβολή εις την ιστορίαν της ληστείας κατά την Καποδιστριακήν περίοδον», *Πελοποννησιακά*, τ. ΙΑ΄ (1975).
- ———, «Ανέκδοτα έγγραφα περί της ληστείας εν Πελοποννήσω κατά την Καποδιστριακήν περίοδον», *Επετηρίς των Καλαβρύτων*, τόμ. 7 (1975), σσ. 186 - 222.
- ———, «Βάσος Στεφανόπουλος (1902 - 1952)», *Ηλειακή Επιθεώρηση*, τεύχ. 9, έτος Β΄, Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2005, σσ. 121 - 129.
- Κωνσταντίνος Φωτόπουλος, «Παλιές Γιαννιώτικες ιστορίες, Μία δραματική σύγκρουση Χριστιανών και Εβραίων», *ανάτυπο εκ της Ηπειρωτικής Εστίας*, τεύχ. 203 - 204, Ιωάννινα 1969, σσ. 3 - 7.
- Δημήτρης Χρ. Χαλατσάς, *Ληστικά Τραγούδια*, Αθήνα 2000.

- Μιχαήλ Χάρος, *Τζουμερκιώτικοι Δημοτικοί Αντίλαλοι*, Ιωάννινα 2006.
- Ιωάννης Κ. Χασιώτης, *Επισκόπηση της ιστορίας της νεοελληνικής διασποράς*, Θεσσαλονίκη 1993.
- Χρήστος Χατζηιωσήφ, «Η βενιζελογενής αντιπολίτευση στο Βενιζέλο και η πολιτική ανασύνταξη του αστισμού στο μεσοπόλεμο», *Βενιζελισμός και Αστικός Εκσυγχρονισμός* (επιμ. Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος - Χρήστος Χατζηιωσήφ), Ηράκλειο 1992, σσ. 439 - 442.
- ———, *Η γηραιά σελήνη, η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία, 1830 - 1940*, Αθήνα 1993.
- ———, «Το προσφυγικό σοκ, οι σταθερές και οι μεταβολές της ελληνικής οικονομίας», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Ο Μεσοπόλεμος 1922 - 1940* (επιμ. Χρήστος Χατζηιωσήφ), τόμ. Β΄, μέρος 1ο, Αθήνα 2002, σσ. 9 - 57.
- ———, «Κοινοβούλιο και Δικτατορία», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Ο Μεσοπόλεμος 1922 - 1940*, τόμ. Β΄, μέρος 2ο, Αθήνα 2003, σσ. 37 - 123.
- Δημήτρης Χατζής, *Το τέλος της μικρής μας πόλης*, Αθήνα 1999.
- Κάρστεν Χέγκ, *Οι Σαρακατσάνοι, μια ελληνική νομαδική φυλή* (μτφ. Ελένη Τσουμάνη - Γιαννάκη), Ιωάννινα 2006.
- Ευάγγελος Α. Χεμικόγλου, «Η οικονομική πολιτική της 4ης Αυγούστου», *Ιστορικά, «Ιωάννης Μεταξάς»*, τεύχ. 94, Αθήνα 2 Αυγούστου 2001, σσ. 28 - 31.
- Αμαλία Χιωτάκη, *Η συμπεριφορά του τραπεζικού κεφαλαίου σε μια αγροτική κοινωνία (τέλη του 19ου αιώνα)*, Αθήνα 1994.
- Χρήστος Χρηστοβασίλης, *Διηγήματα της στάνης*, Αθήνα 1923.
- Ανδρέας Χριστοδούλου, «Η εγκληματικότητα των ανηλίκων», *Δικαιοσύνη*, τεύχ. 15 - 16, τόμ. ΙΔ΄, Αθήνα 1 - 15 Νοεμβρίου 1936, σσ. 378 - 379.
- Μαριάννα Δ. Χριστοπούλου, «Η ένταξη των προσφύγων στην περιοχή των Ιωαννίνων (1922 - 1930)», *Ηπειρωτικά Χρονικά* τόμ. 38 (2004), Ιωάννινα, σσ. 213 - 237.
- Ν. Χωραφάς, «Ποινικόν Δίκαιον», τόμ. Α΄ (Γενικόν μέρος), Αθήνα, 1978.
- Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, *Η κρίση του 1929 και οι Έλληνες οικονομολόγοι. Συμβολή στην ιστορία της οικονομικής σκέψης στην Ελλάδα του μεσοπολέμου*, Αθήνα 1989.
- ———, «Μορφές οικονομικής σκέψης στην Ελλάδα, 1936 - 1940», *Ελλάδα 1936 - 1944. Δικτατορία - Κατοχή - Αντίσταση*, Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Συνεδρίου Σύγχρονης Ιστορίας (επιμ. Χ. Φλάισερ - Ν. Σβορώνος), Αθήνα 1990, σσ. 98 - 144.
- Αγγέλικα Ψαρά, «Φεμινίστριες, σοσιαλίστριες, κομμουνίστριες: Γυναίκες και πολιτική στο μεσοπόλεμο», *Βενιζελισμός και αστικός εκσυγχρονισμός*, (επιμ. Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος - Χρήστος Χ. Χατζηιωσήφ), Ηράκλειο 1992, σσ. 67 - 82.
- Α. Ψαρρά, Ι. Φλωρεντίν, «Πορνεία: Συστήματα ρύθμισης και καταστολής», *Σκούπα*, τ. 4, Αθήνα, Ιούλιος 1980.
- Βάσω Ψιμούλη, «Σουλιώτες: βοσκοί και άρπαγες», *Τα Ιστορικά*, τόμ. 13 τεύχ. 24 - 25, Αθήνα, 1996, σσ. 13 - 36.
- ———, *Σούλι και Σουλιώτες*, Αθήνα 1998.
- Δ. Κ. Ψυχογιός, «Συμβολή στη μελέτη των δημογραφικών φαινομένων του 19ου αιώνα», *ΕΚΕ* τεύχ. 63 (1986), σσ. 133 - 200.

- —, «Η προϊκα ως παραγωγική σχέση του οικιακού τρόπου παραγωγής», *Ανθρωπολογία και Παρελθόν, Συμβολές στην Κοινωνική Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας* (επιμ. Ε. Παπαταξιάρχης - Θ. Παραδέλλης), Αθήνα 1993, σσ. 307 - 322.
- Τάκης Γ. Ωρολογάς, *Ο αρχηγός και το νέον κράτος*, Αθήνα 1937.

Ξένη Βιβλιογραφία*

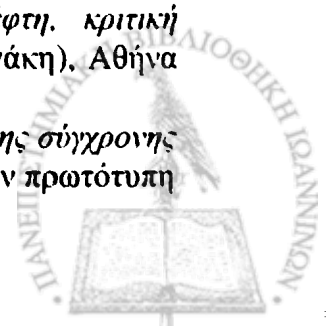
- Ed. About, *Ο βασιλεύς των ορέων*, Αθήναι 1968.
- Freda Adler, *The Incidence of Female Criminality in the Contemporary World*, New York 1981.
- Jonh C. Alexander, «The Klephts of the Morea: An Historical Essay», *New Trends in Modern Greek Historiography*, (επιμ. Lily Makrakis και Nikiforos Diamantouros), τόμ. 1 (1982).
- Eden Anthony, *Memoires. Face aux Dictateurs 1935 - 1945*, Paris 1963.
- Philippe Aries, *Ο άνθρωπος μπροστά στο θάνατο* (μτφ. Καρίνα Λάμψα), Αθήνα 1988.
- Robert Badinter, *La Prison republicaine (1871 - 1914)*, Fayard 1992.
- Renato Barahona, *Sex Crimes, Honour, and the Law in Early Modern Spain: Vizcaya, 1500 - 1750*, Toronto, 2003.
- J. Du Baroja, *Portrait of a Greek mountain village*, Oxford, 1974.
- James Barros, *The Corfu Incident of 1923: Mussolini and the League of Nations*, Princeton 1965.
- Howard S. Becker, *Οι περιθωριοποιημένοι, μελέτες στην κοινωνιολογία της παρέκκλισης*, (μτφ. Αθηνά Κουτζόγλου, Βασίλειος Μπουρλιάσκος), Αθήνα 2000.
- Anthony Beevor, *Ο Ισπανικός εμφύλιος πόλεμος, 1936 - 1939*, Αθήνα 2006.
- J. Black - Michaud, *Cohesive Force. Feud in the Mediterranean and the Middle East*, Oxford 1975.
- T. C. W. Blanning, *Violence in Early Modern Europe 1500 - 1800*, London, 2001.
- Dirk Blasius, *Geschichte der politischen Kriminalität in Deutschland 1800 - 1890*, Frankfurt, 1983.
- Juliet Du Boulau, *Portrait of a Greek Mountain Village*, Oxford, 1974.
- ———, «Women - Images of their Nature and Desting in Rural Greece», *Gender and Power in Rural Greece*, Princeton - New Jersey 1986, σσ. 139 - 168.
- Pierre Bourdieu, «Η λογοκρισία» (μτφ. Π. Γεωργίου), *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τεύχ. 78 (1990), σσ. 3 - 6.
- ———, *Η ανδρική κυριαρχία* (μτφ. Έφη Γιαννοπούλου), Αθήνα 2007.
- S. Brandes, «Reflections on Honor and Shame in the Mediterranean», *Honour and Shame and the Unity of the Mediterranean*, (ed. D. Gilmore), Washington, 1987, σσ. 120 - 134.
- Vern Bullough, Bonnie Bullough, *Women and Prostitution: A Social History*, New York 1993.
- J. Campbell, *Honor, Family and the Patronage: A study of institutions and moral values in a Greek mountain community*, Oxford, 1964.
- D. Chapman, *The Sociology and Stereotype of the Criminal*, London 1968.

* Στην συγκεκριμένη κατηγορία βιβλιογραφίας παραθέτουμε και τις μελέτες των ξένων συγγραφέων, οι οποίες έχουν μεταφραστεί στα ελληνικά, αλλά το όνομα του συγγραφέα καταγράφεται με ξενόγλωσσους χαρακτήρες.

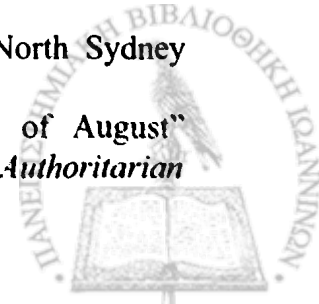
- H. Cliadakis, «The Political and Diplomatic Background to the Metaxas Dictatorship, 1935 - 1936», *Journal of Contemporary History*, 14 (1979), τεύχ. 1, σσ. 117 - 138.
- D. H. Close, «The power-base of the Metaxas Dictatorship», *Aspects of Greece, 1936 - 40, The Metaxas Dictatorship*, (ed. Robin Higham, Thanos Veremis), Athens 1993, σσ. 15 - 39.
- —, «Η αστυνομία στο καθεστώς της 4ης Αυγούστου», *Ελλάδα 1936 - 1944 Δικτατορία - Κατοχή - Αντίσταση*, Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου Σύγχρονης Ιστορίας (επιμ. Χ. Φλάισερ - Ν. Σβορώνος), Αθήνα 1990, σσ. 77 - 91.
- Stanley Cohen, *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*, Oxford 1987.
- Alain Corbin, *Women for hire: Prostitution and sexuality in France after 1850*, Cambridge 1990.
- Jane Cowan, «Η κατασκευή της γυναικείας εμπειρίας σε μια Μακεδονική πόλη», *Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα, ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*, (επιμ. Ευθύμιος Παπαταξιάρχης, Θεόδωρος Παραδέλλης), Αθήνα, σσ. 127 - 150.
- *Crime and economy, Reports presented to the 11th Criminological colloquium 1994*, Netherlands 1995, (ιδιαίτερος την μελέτη «Economic cycles and crime in Europe» του S. Field, σσ. 53 - 72).
- Hazel Croall, *Crime and Society in Britain*, London and New York 1999.
- Douglas Dakin, *Η ενοποίηση της Ελλάδας 1770 - 1923* (μτφ. Α. Ξανθόπουλος), Αθήνα 1982.
- Rae Dalven, *Pems by Joseph Eliyia*, New York 1944.
- —, *The Jews of Ioannina*, Philadelphia 1990.
- Douglas Davies, «Εκδίκηση, ανταπόδοση και η ηθική ταυτότητα», *Η Εκδίκηση* (επιμ. Θεοδόσιος Ν. Πελεγρίνης), Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 1999, σσ. 29 - 50.
- Charles Delzell, *Mediterranean Fascism 1919 - 1945*, New York 1970.
- M. Douglas, *Purity and danger. An analysis of the concepts of pollution and taboo*, London, 1991.
- Jill Dubisch (ed.), *Gender and Power in Rural Greece*, Princeton - New Jersey 1986.
- William Edgar, «Οι εκκαθαρίσεις του 1917. Η σημασία τους για το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα του Βενιζέλου», *Μελετήματα γύρω από τον Βενιζέλο και την εποχή του*, (επιμ. Θάνος Βερέμης, Οδυσσέας Δημητρακόπουλος), Αθήνα 1980, σσ. 519 - 550.
- Clive Emsley, «The History of Crime and Crime Control Institutions, c. 1770 - c. 1945», *The Oxford Handbook of Criminology*, (ed. Mike Maguire, Rod Morgan, Robert Reiner), Oxford, 1994, σσ. 149 - 182.
- —, *Crime and society in England, 1750 - 1900*, London 1998.
- Clive Emsley, Louis A. Knaffa (ed.), *Crime History and Histories of crime, Studies in the Historiography of crime and Criminal Justice in Modern History*, Connecticut - London, 1996.
- Arlette Farge, *Η γεύση του αρχείου*, (πρόλ. - μτφ. Ρίκα Μπενβενίστε), Αθήνα 2004.
- David M. Fergusson, Paul E. Mullen, *Childhood Sexual Abuse, an Evidence Based Perspective*, Thousand Oaks 1999.

- G. Finlay, Ιστορία της ελληνικής επανάστασης, (μτφ. Αλίκη Γεωργούλη), Αθήνα 1972.
- Michel Foucault, *Ο μεγάλος εγκλεισμός. Το πείραμα της ομάδας για τις φυλακές*, Αθήνα 1999.
- ———, *Επιτήρηση και τιμωρία, η γέννηση της φυλακής*, (μτφ. Καίτη Χατζηδημού - Ιουλιέττα Ράλλη), Αθήνα 2004.
- L. Franchetti, S. Sonnino, *Inchiesta in Sicilia*, Φλωρεντία 1977.
- Ernestine Friedl, «The Position of Women: Appearance and Reality», *Gender and Power in Rural Greece*, Princeton - New Jersey 1986, σσ. 42 - 52.
- Thomas W. Gallant, «Honor, Masculinity, and Ritual Knife Fighting in Nineteenth - Century Greece», *The American Historical Review* 105/2, 2000, σσ. 359 - 382.
- David Garland, *The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society*, Chicago 2001.
- Benoît Garnot, «L'Historiographie de la criminalité en histoire moderne», *Histoire et criminalité de l' Antiquité au XXe s. Nouvelles approches*, 1992, σσ. 25 - 29.
- J. Garofalo, «Crime and the Mass Media. A Selective Review of Research», *Journal of Research in Crime and Delinquency* τόμ. 18 (1981), σσ. 319 - 350.
- V. A. C. Gatrell, «The decline of theft and violence in Victorian and Edwardian England and Wales» *Crime and the Law. The Social History of Crime in Western Europe Since 1500*, (edit. V. A. C. Gatrell, Bruce Lenman, and Geoffrey Parker), London, Europa 1980, σσ. 238 - 337.
- Gustav Geib, *Παρουσίαση της κατάστασης του δικαίου στην Ελλάδα στη διάρκεια της τουρκοκρατίας και ως τον ερχομό του βασιλιά Όθωνα του Α΄*, (μτφ. εισ. επιμ. Τρις Αυδή - Καλκάνη), Αθήνα, χ.χ.
- D. Gilmore (ed.), *Honour and Shame and the Unity of the Mediterranean*, Washington, 1987.
- Carlo Ginzburg, *Το τυρί και τα σκουλήκια, ο κόσμος ενός μωλονά του 16ου αιώνα*, (μτφ. Κώστας Κουρεμένος), Αθήνα 1994.
- George Glascow, *The Janina Murders and the Occupation of Corfu*, no. 53, the Anglo-Hellenic league, W. C. 1923.
- Etienne de Greeff, *Έρωτας και εγκλήματα*, (μτφ. Ηρώ Σαγκουνίδη - Δασκαλάκη), Αθήνα χ.χ.
- Margaret Hasluck, *Ο Άγραφος Νόμος στην Αλβανία*, Ιωάννινα 2003.
- Anne Hayes, *Female Prostitution in Costa Rica: Historical Perspectives, 1880 - 1930*, London 2006.
- F. Heidensohn, *Women and Crime*, London 1985.
- Gunnar Hering, *Aspekte der Kulturpolitik des Metaxas - Regimes (1936 - 1940)*, Gottingen 1996.
- ———, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, 1821 - 1936* (μτφ. Θόδωρος Παρασκευόπουλος), τόμ. Β΄, Αθήνα 2004.
- Michael Herzfeld, *Η ανθρωπολογία μέσα από τον καθρέφτη. κριτική εθνογραφία της Ελλάδας και της Ευρώπης*, (μτφ. Ράνια Αστρινάκη), Αθήνα 1998.
- ———, *Πάλι δικά μας, Λαογραφία, ιδεολογία και η διαμόρφωση της σύγχρονης Ελλάδας*, (μτφ. Μαρίνος Σαρηγιάννης), Αθήνα, 2002 (βλ. και την πρωτότυπη

- έκδοση *Ours Once More, Folklore, Ideology and the Making of Modern Greece*, University of Texas, Austin, 1982).
- Christopher Hibbert, *The Roots of Evil, a social History of crime and punishment*, London, 1963.
 - E. J. Hobsbawm, *Οι ληστές*, (μτφ. Φαίδρας Ζαμπαθά - Παγουλάτου), Αθήνα 1975.
 - ———, *Έθνη και εθνικισμός από το 1870 μέχρι σήμερα*, Αθήνα 1994.
 - B. Hogan, «The rise and fall of forgery», *Criminal Law Review*, τόμ. 81 (1974), σσ. 81 - 91.
 - Miroslav Hroch, *Εθνικό κίνημα και Βαλκάνια - Από το εθνικό κίνημα στην εθνική ολοκλήρωση: Τα Βαλκάνια, από την ανακάλυψη στην κατασκευή τους*, Αθήνα 1996.
 - Halil Inalcik, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, Η κλασική εποχή, 1300 - 1600*, (μτφ. Μιχάλης Κοκολάκης), Αθήνα 1995.
 - Barton L. Ingraham, *Political Crime in Europe: A Comparative Study of France, Germany and England*, Berkley, 1979.
 - Louise A. Jackson, *Child Sexual Abuse in Victorian England*, London 2000.
 - Gregor James, *Fascism and developmental dictatorship*, N. Jersey, 1979.
 - R. Jenkins, *The Dilessi murders*, London, 1961.
 - Andreas Kapardis, *Society, Crime, and Criminal Justice in Cyprus, 1878 - 2000*, Athens - Komotini 2001.
 - Offen Karren, *European Feminisms, 1700 - 1950. A Political History*, Stanford University Press 2000.
 - Karl Kaser, «Κτηνοτροφία, συγγένεια, οικογένεια και οικολογία στον ορεινό χώρο της δυτικής Βαλκανικής (14ος - αρχές 20ού αιώνα) », *Ο ορεινός χώρος της Βαλκανικής, Συγκρότηση και Μετασχηματισμοί*, (επιμ. Β. Νιτσιάκος - Χ. Κασίμης), Αθήνα 2000, σσ. 97 - 117.
 - George M. Katsainos, *Η Σύφιλις και οι συγκακουργοί της, κοινωνία, πολιτεία και ιατρός*, New York 1922.
 - Jacob Katz, *From Prejudice to Destruction. Anti-Semitism, 1700 - 1933*, Κέμπριτζ 1980.
 - Bernard Kayser, *Ανθρωπογεωγραφία της Ελλάδος*, (μτφ. Τ. Τσαβέα - Μ. Μερακλή), Αθήνα 1968.
 - Liz Kelly and Jill Radford, «Sexual Violence against women and Girls: An Approach to an International Overview», *Rethinking violence against women* (ed. R. Emerson Dobash, Russell P. Dobash), Thousand Oaks 1998, σσ. 53 - 76.
 - Margaret E. Kenna, «Αντιφρονούντες και κοινωνική οργάνωση - Φυλακή, εξορία και στρατόπεδο συγκέντρωσης», Χάγκεν Φλάισερ (επιμ.), *Η Ελλάδα '36 - 49. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο. Τομές και συνέχειες*, Αθήνα, 2003, σσ. 308 - 320.
 - ———, *Η κοινωνική οργάνωση της εξορίας, πολιτικοί κρατούμενοι στον Μεσοπόλεμο*, Αθήνα 2004.
 - Peter King, *Crime, Justice, and Discretion in England 1740 - 1820*, Oxford 2005.
 - D. Kingsley, «The sociology of prostitution», *Theories of Deviance*, (ed. S. Traub, G. Little), New York 1985, σσ. 9 - 22.
 - Alexander Kitroeff, *Griegos en America*, Madrid 1992.

- John S. Koliopoulos, «Military Entrepreneurship in Central Greece during the Greek War of National Liberation (1821 - 1830) », *Journal of Modern Greek Studies*, vol. 2, N. 1, (May 1984).
- ———, *Brigands with a cause: Brigandage and irredentism in modern Greece, 1821 - 1912*, Oxford 1987.
- Eleni Kourmantzi - Panayotakou, «Josef Eliya and Sabbethai Kabili: Ideological Problems in Ioannina's Pre-war Jewish Community», *The Jewish Community of Southeastern Europe* (Edited by J. K. Hassiotis), Thessaloniki 1997.
- Ioannis Kourmantzis, «The Jewish Community of Ioannina: History, Spatial Distribution, and Social Structure», *The Jewish Community of Southeastern Europe* (Edited by J. K. Hassiotis), Thessaloniki 1997, ss. 281 - 294.
- Adler Laure, *Η καθημερινή ζωή στους οίκους ανοχής της Γαλλίας (1830 - 1930)*, Αθήνα 2000.
- F. E. Louwage, «Ψυχολογία του απατεώνας», *Σωφρονιστική Επιθεώρηση*, Αθήνα 1948, σσ. 3 - 9.
- O. S. Marden, *Το βιβλίο της νέας ζωής: συνθήματα δια τους νέους*, Αθήνα 1937.
- George Mavrogordatos, *Stilborn Republic. Social Coalitions and Party Strategies in Greece 1922 - 1936*, Berkeley, Los Angeles & London 1983.
- Mark Mazower, «Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του 1931», *Ελευθέριος Βενιζέλος, κοινωνία - οικονομία - πολιτική στην εποχή του* (επιμ. Θ. Βερέμης - Γ. Γουλιμής), Αθήνα 1989, σσ. 227 - 275.
- ———, *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του μεσοπολέμου*, (μτφ. Σπύρος Μαρκέτος), Αθήνα 2002.
- Mark Mazower and Thanos Veremis, «The Greek economy 1922 - 1941», *Aspects of Greece, 1936 - 40. The Metaxas Dictatorship*, (ed. Robin Higham, Thanos Veremis), Athens 1993, σσ. 111 - 130.
- Elaine McKewon, *The Scarlet Mile: A Social History of Prostitution in Kalgoorlie, 1894-2004*, University of Western Australia Press 2005.
- J. L. McMyllan, «Criminal Organization in Sixteenth and Seventeenth Century London», *Social Problems*, τόμ. 29 (1982), σσ. 311 - 323.
- Arno Mehlan, «Οι εμπορικοί δρόμοι στα Βαλκάνια κατά την Τουρκοκρατία», *Η οικονομική δομή των Βαλκανικών Χωρών (15ος - 19ος αιώνας)*, (επιμ. Σπύρος Ασδραχάς), Αθήνα 1979.
- Renate Meissner, «Η εθνικοσοσιαλιστική Γερμανία και η Ελλάδα κατά τη διάρκεια της μεταξικής δικτατορίας», *Ελλάδα 1936 - 1944 Δικτατορία - Κατοχή - Αντίσταση*, Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου Σύγχρονης Ιστορίας (επιμ. Χ. Φλάισερ - Ν. Σβορώνος), Αθήνα 1990, σσ. 50 - 58.
- Norval Morris and David J. Rothman, *The Oxford History of the Prison, The Practice of Punishment in Western Society*, New York - Oxford 1998.
- Melissa M. Mowry, *The Bawdy Politic in Stuart England, 1660 - 1714: Political Pornography and Prostitution (Women and Gender in the Early Modern World)*, Ashgate Publishing 2004.
- S. K. Mukherjee, Jocelyne A. Scutt, *Women and Crime*, North Sydney 1981.
- S. Victor Papacosma, «Ioannis Metaxas and the "Fourth of August" Dictatorship in Greece», *Balkan Strongmen, Dictators and Authoritarian*

- Rulers of South Eastern Europe* (ed. Bernd J. Fischer), London 1998, σσ. 165 - 198.
- Panagiotis Paraskevoudoulou, *La crisi Italo-Greca del 1923*, Universita degli Studi di Perugia, Anno Accademico 1997 - 1998.
 - Eleftherios Pavlides and Jana Hesser, «Women's Roles and Decoration in Eressos, Greece», *Gender and Power in Rural Greece*, Princeton - New Jersey 1986, σσ. 68 - 96.
 - Mogens Pelt, «Το ελληνο-γερμανικό εμπόριο καπνού - Συνέχεια και ασυνέχεια κατά το Μεσοπόλεμο και την περίοδο μετά τον πόλεμο», *Η Ελλάδα '36 - '49, από τη δικτατορία στον εμφύλιο, τομές και συνέχειες*, (επιμ. Χάγκεν Φλάισερ), Αθήνα 2003, σσ. 370 - 399.
 - J. G. Peristiany, «Introduction», *Honour and Shame. The Values of Mediterranean Society*, London, 1965.
 - Bernard Pierron, *Εβραίοι και χριστιανοί στη νεότερη Ελλάδα, ιστορία των διακοινοτικών σχέσεων από το 1821 ως το 1945*, (μτφ. Γιώργος Σαρατσιώτης), Αθήνα 2004.
 - J. Pitt - Rivers, "Honour and social status", *Honour and shame, The Values of Mediterranean Society* (ed. J. G. Peristiany), London, 1965, σσ. 19 - 78.
 - David J. Pivar, *Purity and Hygiene: Women, Prostitution, and the «American Plan» 1900 - 1930*, Greenwood Press, 2001.
 - Otto Pollak, *The Criminality of Women*, Westport 1978.
 - F. Pouqueville, *Voyage de la Grèce*, τ. Β', Παρίσι 1826.
 - Richard Reinhardt, *Οι στάχτες της Σμύρνης* (μτφ. Σπύρος Θεοδωρόπουλος), Αθήνα 1973.
 - C. M. Renzetti - L. Goodstein (eds.), *Women, crime and criminal Justice: Original Feminist Readings*, Los Angeles 2000.
 - J. Paul de River, *Crime and the sexual psychopath*, Springfield - Illinois 1958.
 - Ruth Rosen, *The Lost Sisterhood: Prostitution in America, 1900-1918*, London 1983.
 - Constantina Safilios Rothschild, «"Honour" Crimes in Contemporary Greece», *British Journal of Sociology*, vol. 20, No. 2 (Jun. 1969), σσ. 205 - 218.
 - William W. Sanger, *The History of Prostitution: Its Extent, Causes and Effects throughout the World*, Kessinger Publishing, 2006.
 - Paul Sant - Cassia, «Η κοινωνική ληστεία στην Κύπρο τον 19ο αιώνα», *Ανθρωπολογία και παρελθόν, συμβολές στην Κοινωνική Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας*, (επιμ. Ε. Παπαταξιάρχης - Θ. Παραδέλλης), Αθήνα 1993, σσ. 79 - 112.
 - Constantine Sarandis, «The ideology and character of the Metaxas Regime», *Aspects of Greece, 1936 - 40, The Metaxas Dictatorship*, (ed. Robin Higham, Thanos Veremis), Athens 1993, σσ. 147 - 177.
 - Martin D. Schwartz, *Researching sexual violence against women, Methodological and Personal Perspectives*, Thousand Oaks, California 1997.
 - J. A. Sharpe, *Crime in Early Modern England 1550 - 1750*, 2nd edn, London 1999.
 - Rita James Simon, *The Contemporary Woman and Crime*, 1975.
 - C. Smart, *Women, Crime and Criminology*, London 1977.

- ———, *Law, crime and sexuality, Essays in Feminism*, London 1995.
- P. S. Spandonidis, «Le Clefté», *L' Hellénisme Contemporain*, τόμ. 8 - 9 (1954 - 1955).
- R. Sparks, *Έρευνες σε θύματα εγκλημάτων. Επιτεύγματα και προοπτικές*, (μτφ. - επιμ. Χ. Τσουραμάνη), Αθήνα 1985, σσ. 37 - 39.
- Calliope D. Spinellis, *Crime in Greece Persective*, Athens - Komotini 1997.
- Darrell J. Steffensmeier, «Crime and the Contemporary Woman: An Analysis of Changing Levels of Female Property Crime, 1960 - 75», *Social Forces* Vol. 57, No. 2 (Dec., 1978), σσ. 566 - 584.
- Francis Snyder, Douglas Hay, *Labour, Law and crime, an historical perspective*, London and New York 1987.
- Gresham M. Sykes, *Crime and Society*, New York 1966.
- The British Journal of Criminology, vol. 39, No 1, Special Issue, 1999.
- J. J. Tobias, *Crime and Industrial Society in the 19th century*, London 1967.
- Emanuel Turczynski, «Η κρίση της δημοκρατίας και του κοινοβουλευτισμού στη ΝΑ Ευρώπη», *Ελλάδα 1936 - 1944 Δικτατορία - Κατοχή - Αντίσταση*, Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου Σύγχρονης Ιστορίας (επιμ. Χ. Φλάισερ - Ν. Σβορώνος), Αθήνα 1990, 1 - 15.
- Thanos Veremis, «Introduction», *Aspects of Greece, 1936 - 40, The Metaxas Dictatorship*, (ed. Robin Higham, Thanos Veremis), Athens 1993, σσ. 1 - 14.
- Georges Vigarello, *Το καθαρό και το βρόμικο, η σωματική υγιεινή από τον μεσαίωνα ως σήμερα*, μετάφραση Σπύρος Μαρκέτος, Αθήνα 2000.
- ———, *Ιστορία του βιασμού, 16ος - 20ός αιώνας* (μτφ. Λία Βουτσοπούλου), Αθήνα 2001.
- Haris Vlavianos, The Greek Communist Party under Siege, *Aspects of Greece, 1936 - 40, The Metaxas Dictatorship*, (ed. Robin Higham, Thanos Veremis), Athens 1993, σσ. 193 - 225.
- Michel Vovelle, *Ο θάνατος και η Δύση από το 1300 ως τις μέρες μας*, τόμ. Β', (μτφ. Κώστας Κουρεμένος), Αθήνα 2000.
- Judith R. Walkowitz, *Prostitution and Victorian Society: Women, Class, and the State*, Cambridge 1982.
- Michael R. Weisser, *Crime and Punishment in Early Modern Europe*, 1979.
- ———, «Crime and Punishment in Early Modern Spain» *Crime and the Law. The Social History of Crime in Western Europe Since 1500*, (edit. V. A. C. Gatrell, Bruce Lenman, and Geoffrey Parker), London, Europa 1980.
- R. Wohl, «French Fascism, both Right and left Reflections on the Sternhell Controversy», *The Journal of Modern History*, 63 (1991), τεύχ. 1, σσ. 91 - 98.
- Quincy Wright, «Opinion of Commission of Jurists on Janina - Corfu Affair», *The American Journal of International Law*, vol. 18, 3 (Jul., 1924), σσ. 536 - 544.

ABSTRACT

Society and the penal reality in the Ioannina Prefecture during the 1930s

by
Nikolaos A. Anastasopoulos

This study aims to investigate the consequences of unlawful activity in the region of Epirus, which affected every aspect of the political, cultural and social life during the 1930s, as well as -more broadly- during the Interbellum. To that end, we have resorted to a detailed documentation of instances of criminal behaviour, the occurrence of which exerted a defining influence on the social and political fabric of the region. Nevertheless, our aim would not be adequately attainable had we not sought to highlight the methods of penal repression, through an analytical thematic approach of all the ways in which unlawfulness was manifested. Subsequently, our aims also include the question of the degree in which the financial situation and the social characteristics of both the Interbellum and the preceding (19th) century contributed to the outbreak of unlawful behaviour. The problem of banditry, for instance, constituted one of the most basic parameters of this line of thought, since the phenomenon generally dominated no less than the previous two centuries.

In addition to the above, our line of enquiry also includes a number of questions focusing on human behaviours and, subsequently on the inmates themselves, who, as prisoners or exiles, often developed initiatives against the Authorities' repressive stance. In addition, we have highlighted aspects concerning the anthropogeography of unlawful activity as well as the related repressive policies. Specifically, comparative analyses were implemented, regarding the local differentiations between Ioannina and the rural hinterland, among social classes or even between the two sexes. More generally, our study focuses on the identification of the way in which the Modern Greek society, as exemplified by the Epirus region, has faced the unlawful phenomena, and of the way in which it was ultimately affected so as to become a part of this reality. In any case, the lasting influences of the ottoman past, combined with the intensely transformative trends and the instable political climate of the period (frequent government changes, coups, dictatorial regimes), exerted an influence on the everyday reality, including any unlawful outlets.

In order to achieve the aforementioned main goals, we have focused our attention on various sources. Doubtless, the availability and the utilization of the archival materials of the Court of First Instance of Ioannina formed our main documentary source as well as the starting point for any further research-oriented or bibliographical approach. Further specifying the form of the evidence in question, our interest was initially focussed on two main directions: (a) the minutes and the rulings of the Court of Misdemeanours of Ioannina; and (b) the penal findings of fact by the said court. However, it must be stressed that the this material is vast in volume, especially if one considers, that in the space of a single year, the number of cases heard by the three-member Court of Misdemeanours were as many as 2,100.

Furthermore, the contribution of other sources, originating from the Record Offices of Athens and Ioannina, was also considerable. One can indicate, by way of example, the minutes of the Town Council of the Ioannina Municipality, the Hellenic Literary and Historical Archive, the Diplomatic and Historical Archive of the Ministry of Foreign Affairs, the Studies Department of the Ministry of Public Order and the General State Archives in Kerkyra.

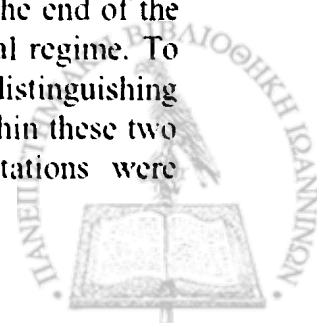
However, a special mention should be made of the press, as it constituted the main source of information, second to the judicial records. To begin with, it is underlined that a thorough investigation was conducted through the newspapers that were published in the regions of Epirus, Kerkyra and Athens. A greater emphasis, though, was placed on the outlook of the articles and the way in which facts were recorded and presented. In approaching the sources, we were doubtless concerned by the multiplicity of readings to which journalistic texts are subject, as they fall within a framework which formulates public opinion.

Regarding the methodology of recording and utilising the aforementioned archival material, we have resorted to the aid of statistics. Absent the management of the material which was achieved through tabulation, the immense wealth of data would have been practically impossible to exploit and appraise in order to permit the emergence of our findings. A table which is especially important is the one which displays the progress of cases at the level of courts of first instance, as is the one which documents unlawful acts categorised by geographical region. A third noteworthy table is the one which highlights punishable actions broken down by category and frequency. However, it is worth pointing out that this effort was supplemented by the creation of an analytical set of tables and graphs in the specific chapters of this work.

Moving gradually into the structure of the study, we now focus our attention on the structure of chapters. Specifically, three main chapters were composed, through which we progress from the static nature of judicial evidence to the timeline of history, through a variety of sources which originate from different entities and concern different points in time.

More specifically, the first chapter, titled «*The Early Hellenic Period (1913 - 1932)*», focuses on the interpretation of the intensely unlawful reality during the first years after the incorporation of the Epirus region to the Greek state. Practical considerations, however, have meant that it focuses on the historical affinity of this period with the preceding ottoman century and that the social behaviour of the region is interpreted as stemming from past practices. In any case, the main manifestation of this reality materialised in the form of banditry. Consequently, the chapter highlights the specific attributes of bandit activity and the forms in which it was manifested (kidnapping, hostage-taking, ambushes etc.) and comparatively presents them alongside the socio-cultural characteristics of the Epirus region. In any case, many of the features typifying Greece during the Interbellum are present in the Ioannina region as well.

The second chapter, titled «*The Post-Venizelos period (1933 - 1936)*», forms the first main part of our work. In this chapter, we deal with the various manifestations of unlawful activity, spanning from immediately after the end of the Venizelos' government to the establishment of the Metaxas' dictatorial regime. To facilitate our goal, we have presented the unlawful phenomena distinguishing between the town of Ioannina and the rural hinterland. In addition, within these two sub-units, the relevant conclusions from the geographical presentations were

facilitated by an analytical thematic approach of the unlawful activity. We have thus highlighted this geographical variance by focusing on the people-offenders themselves, while at the same time acknowledging the interdependence in the occurrence of criminal activities. This can be deduced, for instance, from instances of population mobility, as a part of the rural world from the countryside resorted to violations in the town, due to social and financial factors, despite the fact that the majority of unlawful acts occurred in the hinterland.

In the third part of our study, titled «*The Metaxas' Period (1936 - 1940)*», we attempt a different approach to our queries, even though the queries and the goals set are not dissimilar to those of the post-Venizelos period. In other words, we shift our argumentation more towards the temporal differentiation between the two periods, in relation to the repression process. At the same time, we follow a unified geographical approach, with a view to identifying the policies applied by the Metaxas' regime.

In summing up the main findings of our research, we could argue that: (a) the form of unlawfulness which had dominated in the region since the 19th century was banditry. Naturally, the attributes of this phenomenon at the turn of the 20th century were more related to the unlawful actions envisaged in the modern penal code. At the same time, a tendency of representation with political outlook emerged among the bandits. In addition, the pastoral characteristics of the population, who experienced difficulties adjusting to the urban way of life, combined with the mountainous landscape and the rural issue, point towards the interpretation of the outbreak of banditry. (b) The sense of imposing discipline on public as well as personal life, which typified the Interbellum, was perfectly obvious in the case studied. The promulgation and enforcement of repressive legislation (Anticommunist Act [*Ιδιώσυμο*] etc.), in addition to the propagandist functions of the government-controlled press, fuelled various forms of unlawful activity. The unrestrained use of exiles as a sentence, at a time when the institution of incarceration was being more widely established, formed a central feature of this reality. (c) The defence of personal honour exercised a significant defining effect on social behaviour and contributed to the formulation of values. In any case, honour-related homicide statistically formed the second most common cause for perpetrating a crime, following banditry. (d) The value of livestock in the mountainous regions, coupled with the power of tradition and the needs of sustenance, contributed to the outbreak of animal theft. (e) Financial hardship, increased taxation, the influx of refugees from Asia Minor and the inability of the government apparatus to deal with the situation, coupled with the location of Ioannina as a trade centre, facilitated the outbreak of property-related violations. Similarly, in the rural hinterland, a set of offences, such as tobacco smuggling, reveal the innate problems of the countryside. (f) During the Metaxas' period, it is possible to observe an amalgamation of penal and political offences, while it is obvious that the judicial route was being circumvented through the Public Security Committees. This fact produced an inevitable shift in the statistical data, as it caused a reduction in the tried cases and ultimately led to a virtual reduction of the unlawfulness indices, which was more pronounced after 1938, in an attempt by the regime to prove that society prospered. (g) The anti-parliamentarianism of the Metaxas' regime widened the repressive practices, as numerous citizens were subject to an ideological persecution; and (h) The press adjusted to the features of each period, since during the post-Venizelos period they approached unlawful

activities with a detailed attitude, whereas during the Metaxas' period they adhered to silence tactics. More specifically, in the first case, it is possible to discern that rich journalism, especially regarding banditry, formed a common practice, possibly due to similar phenomena in the past. By contrast, during the Metaxas' period, the press was basically prone to concealing the relevant instances and therefore contributed to the cultivation of a climate of virtual security.

